

LAZĂR ȘĂINEANU

BASMELE ROMĂNE

Coperta: Dan Erceanu

LAZĂR ȘĂINEANU

BASMELE ROMÂNE

ÎN COMPARAȚIUNE CU
LEGENDELE ANTICE CLASICE
ȘI ÎN LEGĂTURĂ CU
BASMELE POPOARELOR ÎNVECINATE
ȘI ALE TUTUROR POPOARELOR ROMANICE

Ediție îngrijită de
RUXANDRA NICULESCU

Prefață de
OVIDIU BÎRLEA

24494

EDITURA MINERVA

BUCUREȘTI — 1978

P R E F A Ț Ă

Lazăr Șăineanu (născut în 23 aprilie 1859 la Ploiești, decedat în 11 mai 1934 la Paris)¹, cel mai de seamă discipol al lui B. P. Hasdeu, a îmbogățit filologia română cu lucrări durabile ce se consultă mereu cu profit. Eroziunea timpului a știrbit abia pe alocuri opera cu bază atît de solidă, iar sub anumite aspecte ea se vedește neașteptat de modernă, într-o viziune actuală. Durabilitatea ei provine nu atît din informația adincă pe care Șăineanu a știut-o culege din izvoarele vremii sale, cît din noutatea orizontului cercetat. Căci lucrările sale de căpetenie dezvăluie oarecum lumi noi, necunoscute sau puțin abordate pînă atunci. Vocația sa pare să fi fost aceea de a deschide pîrtii noi, de a se avînta în terenuri nedestelenite pentru a smulge necunoscutului mereu alte taine. Chiar lucrarea sa de debut, *Elementele turcești în limba română* (1885), rotunjită mai tîrziu în încă neegalata *Influența orientală asupra limbei și culturai române* (1900), arunca o lumină atît de vie asupra unor realități evidente dar încă neexplorate după cuviință. De asemeni, teza sa de licență la Universitatea bucureșteană, *Încercare asupra semasiologiei limbei române* (1887), reprezentînd „studii istorice despre transițiunea sensurilor“, cum se preciza în subtitlu, a rămas o lucrare de referință de bază în analele lingvisticii noastre care s-ar cuveni să fie repusă în circulație printr-o nouă editare. Cu totul nouă — și utilă pînă în zilele noastre — era și *Istoria filologiei române* (1892 și a doua ediție în 1895), închinată memoriei lui Timotei Cipariu, o expunere sistematică, scrisă neașteptat de curgător pentru un domeniu socotit în genere arid, în care erau examinate preocupările referitoare la limba și literatura română începînd cu învățații occidentali din secolul al XVI-lea și sfîrșind cu ultimele cercetări ale secolului trecut. Partea ultimă a lucrării, care e și cea mai întinsă, *Starea actuală a filologiei române*, aduce în discuție contribuțiile din cele trei domenii mari, limba, literatura și cultura propriu-zisă (adică etnografia, istoria și arheologia), cu bibliografia aferentă fie-

¹ Pentru alte amănunte biografice, v. broșura fratelui său, Constantin Șăineanu: *Lazăr Șăineanu*, București, Editura Cultura poporului, 1935, 48 p., cu un portret și o listă a principalelor opere științifice. O bibliografie sumară i-a schițat și Perpessicius în studiul său, *Lazăr Șăineanu și folclorul*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, IV (1955), p. 27—47, reprodus în volumul *Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948—1956)*, București, Editura pentru literatură, 1957, p. 348—385.

cărui capitol, adevărat vademecum pentru oricine vrea să se inițieze în acest sector romanic. Opera premiată și tipărită de Academia Română, *Basmele române* (1895), reeditată acum de Editura Minerva, se numără și ea printre cele fundamentale, fiind pînă la apariția catalogului lui Adolf Schuller (1928) singurul instrument de investigație al poveștilor românești, iar la apariția ei o nouă tate, o lucrare unică prin profilul ei în anele folcloristicii mondiale. La acestea trebuie adăugat acel *Dicționar universal al limbei române* (1896), republicat în mai multe ediții pînă în 1931, fără îndoială cel mai util dicționar de acest fel pînă la apariția *Dicționarului enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”* al lui I. A. Candrea și Gh. Adamescu (1931). Se poate bănuși că o lucrare capitală ar fi fost și cea anunțată, în 1892 și 1896, a fi „în preparațiune”: *Românismul din punctul de vedere etnografic, lingvistic și psihologic*, în trei volume (vol. I *Etnografia antică și modernă a Daciei*; vol. II *Limba română și dialectele ei în raport cu limbile surori*; vol. III *Literatura populară română în legătură cu a popoarelor învecinate*) pe care ar fi dat-o la lumină dacă nu intervenea plecarea sa din țară după respingerea de către Parlament a cererii de cetățenie română în urma intrigărilor mafiei conduse de V. A. Urechă. După stabilirea la Paris (1901), Șăineanu s-a dedicat studiilor lingvistice, dînd la iveală lucrări capitale asupra argoului parizian și a limbii lui Rabelais.

*

Lazăr Șăineanu s-a format la școala lui Hasdeu, urmîndu-l pe acesta în îmbrățișarea domeniului filologiei comparative potrivit celor două ramuri principale, lingvistica și etnopsihologia, adică folcloristica după terminologia adoptată în zilele noastre.² El le va cultiva pe amîndouă ca pe două surori gemene pînă la stabilirea în Paris, cînd folclorul va fi părăsit în urma convingerii neașteptate că acesta „nu va constitui niciodată o știință pozitivă”³. Cu toate acestea, Hasdeu îl releva publicului numai ca lingvist de primă mînă⁴, însărcinîndu-l în 1889, la întoarcerea lui Șăineanu de la studii din Paris, unde s-a întreținut din premiul de 5000 lei acordat de Universitatea bucureșteană pentru teza de licență⁵, chiar să-l înlocuiască la catedră și să țină acel curs, publicat apoi în 1891, *Ra-*

² „Limba poporană este materia acelei ramure a filologiei comparative care se numește *lingvistică*. Pentru etica poporană, pentru literatura și arta poporului, cari ar trebui să constituie, și credem că vor ajunge o dată și ele a constitui, două ramure tot atît de bine determinate ale filologiei comparative ca și lingvistica, s-a introdus de cîva timp și a început a se înrădăcina un termen comun foarte nepotrivit: *Etnopsihologia*.” (B. P. Hasdeu: *Cuvente den bătrîni*, tomul III, p. I, *Principie de lingvistică*; București, Noua tipografie națională, 1881, p. 12.)

³ Ovidiu Birlea, *Istoria folcloristicii românești*, Editura enciclopedică română, București, 1974, p. 323.

⁴ „D. Șăineanu mi-a fost elev. O spune el însuși cu plăcere, o spun și eu cu mîndrie. Mi-a fost elev nu numai la Universitate, dar ceva mai mult: în acele *colloquia* de-acasă, în cari elevul vede pe profesor lucrînd și lucrează împreună cu dînsul. Din capul locului n-am putut a nu recunoaște în d. Șăineanu o rară aptitudine pentru studii lingvistice; acea aptitudine însă avea nevoie de o direcțiune cu atît mai serioasă, cu cît fusese deja atinsă prin înfrîurirea cea cu desăvîrșire nemetodică a lui Cihac.” (B. P. Hasdeu, *Prefață* la L. Șăineanu, *Istoria filologiei române*, București, Editura Socec, 1892, p. VII—VIII.)

⁵ C. Șăineanu, *lucr. cit.*, p. 8.

porturile între gramatică și logică⁶. Concomitent cu cercetările lingvistice, Șăineanu pășește fără sfială și în domeniul folcloric. Cel dintâi studiu, *Zilele babei și legenda Dochiei*, teza sa de doctorat, a apărut mai întâi în limba franceză⁷. Ca și *Povestea numerelor* lui B. P. Hasdeu, studiul abordează monografic toate variantele tipului, atât cele românești, cât și cele din restul Europei, punând în lumină asemănarea celor din răsăritul și sudul Europei, ceea ce ar indica oarecum de la sine originea mediteraneană a acestei legende.⁸ Ca și în alte cazuri, cercetarea monografică a lui Șăineanu a rămas necunoscută peste hotare, căci catalogul internațional al poveștilor nu înregistrează decât variantele românești⁹, ca și cum ar fi inexistentă în celelalte țări din zona arătată. *Legenda meșterului Manole la grecii moderni*, contrar indicației din subtitlu, e de asemenea o cercetare monografică a baladei populare de la toate popoarele balcanice, publicată mai întâi în *Convorbiri literare* din 1888.¹⁰ Deși insistă mai mult asupra variantelor grecești, Șăineanu urmărește balada pe întreaga arie, relevând superioritatea literară a versiunilor sârbe și române în opoziție cu „brutalitatea fără seamă a versiunii grecești“, dar dintr-o precauție care îi caracterizează toate cercetările folclorice, nu emite nici o ipoteză cu privire la geneza și răspândirea acestui cîntec epic, lăsînd să se înțeleagă că cele trei tipuri principale, grec, sîrb și român, ar fi plămăsi independente.¹¹ *Ielele sau zinele rele* după credințele poporului român¹² se numără printre puținele studii de mitologie populară de la noi într-o abordare științifică, fără prejudecăți clasicizante. Incursiunile comparative sînt menite să ajute la determinarea caracteristicilor acestor ființe aeriene, așa cum se oglindesc în imaginația poporului român și Șăineanu conchide în chip plauzibil că iecele descind din nimfele antice, pe care s-au altoit mai tîrziu elemente creș-

⁶ Totuși relațiile dintre profesor și elev n-au rămas la acest stadiu de candoare idilică, căci N. Iorga își amintea că Șăineanu la suplinirea catedrei era „urmărit cu gelozie de învățătorul său, care găsea că „prea se obișnuiește cu catedra“ ...(*O viață de om*, ed. a III-a, București, Editura Minerva, 1976, p. 235). Deși în anii precedenți i-a luat mereu apărarea, în 1900 Hasdeu trecu în tabăra lui V. A. Urechiă (*C. Șăineanu, lucr. cit.*, p. 16). Poate că la ruptura dintre cei doi să fi contribuit și stabilirea de către Șăineanu a modelului turc al proverbului *Apa trece, pietrele rămîn* (*Influența orientală asupra limbii și culturii române*, București, Editura Socec, 1900, vol. I, p. XCII și XCV), în opoziție cu Hasdeu care afirmase că „n-am putut găsi nici o paralelă în celelalte limbi, astfel că trebuie să-l privim ca specific românesc“, deducînd din aceasta „că întreaga naționalitate a noastră s-a format în Carpați, pogorîndu-se mai tîrziu gata pe șes“ (*Etymologicum Magnum Romaniae*, p. 1265; cf. Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor...*, vol. I, București, 1895, p. 101—102).

⁷ Republicat în volumul *Studii folclorice*. Cercetări în domeniul literaturii populare de L. Șăineanu, București, Editura Socec, 1896, p. 1—45.

⁸ Ovidiu Bîrlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*; București, Editura enciclopedică și științifică, 1976, p. 15.

⁹ Stith Thompson, *The Types of the folktale*, Helsinki, Suomalainen Tiedekatemia, 1964, p. 128, tipul „368 * Baba Dochia“ e reprezentat numai de „Rumanian 7“ variante: rezumatul e tradus fidel din Adolf Schullerus: *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten*, Helsinki, Suomalainen Tiedekatemia, 1928, p. 39.

¹⁰ Reprodușă în *Studii folclorice...*, p. 47—66, apoi amplificată în 1902 în *Revue de l'histoire des religions*, p. 359—396.

¹¹ Ion Taloș, *Meșterul Manole*. București, Editura Minerva, 1973, p. 55—57.

¹² În *Revista de istorie, arheologie și filologie*, VI (1891), p. 159—210, republicat în *Studii folclorice...*, p. 67—175, într-o formă simțitor întregită.

tine, unele de obârșie slavă. Alte două studii mai mici, *Căpcăuni — căpcăuni — cătcăuni și Jidovii sau tătarii sau uriașii*¹³ explică înruderile dintre atari monștri pe baza unor asocieri fonetice și prin suprapunerea unor straturi diferite de legende. Teza sa potrivit căreia căpcăunii ar fi intrat în mitologia românească din romanul *Alexandria* nu pare deloc plauzibilă, acești monștri fiind o reminiscență a androfagilor, arătați de Herodot ca locuind în vecinătatea sciților prin Rusia centrală, fama cruzimilor acestor mîncători de oameni ajungînd pînă la elini.¹⁴

Cea mai de seamă contribuție a lui Șăineanu în acest domeniu rămîne lucrarea sa capitală, *Basmale române*. De data aceasta, inițiativa vine din afară, de la profesorul său B. P. Hasdeu. În ședința secției literare a Academiei Române din 29 martie 1889, sub președinția lui B. P. Hasdeu, se decide a se propune la premiul „Heliade Rădulescu” pentru anul 1894 „Un studiu asupra basmelor române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu ale popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice”.¹⁵ Șăineanu s-a simțit atras de atare temă — nu se știe dacă Hasdeu l-a îndemnat la acest pas — și după patru ani manuscrisul constînd „din 1061 cuarturi de hîrtie, dintre cari majoritatea e scrisă numai pe o singură față”¹⁶, e prezentat Academiei Române.¹⁷ Lucrarea a necesitat o muncă uriașă atît pentru parcurgerea unei bibliografii întinse, române și străine, cît și pentru redactarea, într-o formă clară și atrăgătoare, a celor peste 1100 pagini, într-o vreme cînd Șăineanu a mai fost absorbit și de alte lucrări [*Raporturile între gramatică și logică* (1891), *Ioan Eliad Rădulescu ca gramatic și filolog* (1892), *Istoria filologiei române* (1892) etc.], în afară de obligațiile sale de la catedră.¹⁸ Rezultatul a răsplătit cu prisosință îndelungul efort. Nu e nici o exagerare în propria sa apreciere că *Basmale române* „constituie opera cea mai completă ce posedă folclorul asupra literaturii orale”.¹⁹ Într-adevăr, lucrarea cuprindea în nuce aproape toate poveștile românești publicate pînă în 1894 în volume și în periodicele mai însemnate, unele indicate de referentul lucrării,

¹³ Retipărite din *Convorbiri Literare* (1887) în *Studii folclorice...*, p. 175—190 și 191—215.

¹⁴ *Istoriile lui Erodod*, traducere de D. I. Ghica, vol. IV, București, Editura Socec, 1902, p. 148.

¹⁵ *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XI, Partea administrativă și dezbaterile, București, 1889, p. 126.

¹⁶ *Analele Academiei Române*, seria II, t. XVI, București, 1894, p. 404.

¹⁷ Referatul asupra lucrării redactat de S. Fl. Marian e datat „Suceava, în 18(30) oct. 1893” (*ibid.*, p. 408), de unde se poate deduce că manuscrisul ar fi fost depus în vara anului 1893. Aceasta concordă și cu afirmația lui Șăineanu din prefață (1 ian. 1895) că lucrarea „i-a fost tovarăș nedespărțit în ultimii trei ani de zile”.

¹⁸ Cît de uriașă este această realizare în atare răstimp se poate deduce și din împrejurarea că o lucrare similară — catalogul basmelor propriu-zise — începută la Institutul de folclor de mai mult de două decenii de către Corneliu Bărbulescu, n-a putut fi terminată, cu toate că rezumatele basmelor au fost extrase de alții din publicații (v. statistica fișelor la S. C. Stroescu, *La typologie bibliographique des fables roumaines*, București, Editura Academiei R. S. României, 1969, v. I, p. VII) și cu toate iluminările lui M. Pop, profesorul și sfătuitorul său permanent.

¹⁹ Lazăr Șăineanu, *Istoria filologiei române* cu o privire retrospectivă asupra ultimelor decenii (1870—1895). Studii critice de..., a doua edițiune, București, Editura Socec, 1895, p. 282.

S. Fl. Marian, care conchidea în chip elogios, propunînd premiarea ei²⁰, în consonanță cu ceilalți doi coreferenți.²¹ De aceea, premiul i se acordă în unanimitate²², cu toate că după deschiderea plicului cu numele autorului ar fi existat opoziții.²³ La apariția ei, cartea s-a bucurat de o primire călduroasă, în țară²⁴ și în străinătate.²⁵ Prea puține variante au rămas neconsemnate — căci o inventariere exhaustivă e aproape imposibilă, dată fiind extrema raritate sau chiar dispariția unor publicații, Adolf Schullerus, care a mers pe urmele lui Șăineanu după trei decenii, a mai putut adăuga pentru acea perioadă doar o broșură²⁶, în afara celor

²⁰ După părerea lui Marian, toate capitolele cărții, exceptînd *Literatura basmelor române*, „sunt scrise cu multă cunoștință de cauză și într-o limbă cît se poate de curată și curgătoare. Autorul și-a dat toată silința posibilă ca să ne prezinte un studiu cît se poate de amănunțit”. Propune să se completeze capitolul *Literatura basmelor române* cu variantele din periodicele *Tribuna*, *Telegraful român* și *Gazeta Transilvaniei*, apoi cu volumele *Legende române* a lui V. A. Urechă și *Descoperiri mari* a lui At. Marienescu. De asemenea, Marian mai cere autorului să scrie și despre „cum s-au adunat și studiat pînă acum poveștile române, iar pe de altă parte cum ar trebui să se adune și studieze în viitor”. În încheiere, propune: „Făcîndu-se îndreptările și adausele indicate în șirele de mai sus, studiul din chestiune merită a fi premiat și publicat de Academia Română. Drept aceea fac propunerea ca Academia Română să-i acorde Premiul «Heliade Rădulescu» de 5.000 lei” (*Analele Academiei Române*, seria II, t. XVI, *Partea administrativă și dezbaterile*, București, 1894, p. 400—408).

²¹ Al doilea referent, N. Quintescu — cel care îi refuzase premiul Academiei pentru lucrarea *Istoria filologiei române* ca una care „nu aduce nimic nou în studiile noastre filologice” — e mai laconic, mulțumindu-se să adauge la referatul lui Marian doar: „Mă asociez cu totul la aprecierile acestui raport... (*Ibid.*, p. 408.) Celălalt referent, Alexandru Roman, profesor de română la Universitatea din Budapesta, e mai entuziast în aprecieri, tonul elevat trădînd puterea de captivare a studiului: „...după ce am citit cu atențiune și crescîndă interesare această voluminoasă lucrare, cu bucurie constat că autorul, prin buna distribuțiune a materiei, potrivitele asemănări, justele critice, variatele sale observațiuni și notițe, ce le face cu multă cunoștință de cauză, ne dă probe învederate că e bine orientat în acest vast conglomerat de basme și bine deprins în acest gen al literaturii populare străine și române (nu e novice), și că prin urmare ne prezintă o scriere meritoasă, care va înăvuși literatura noastră... Conchid că studiul în chestiune merită a fi premiat și tipărit de Academia Română... Budapesta, 4 ian. 1894 st. n.” (*Ibid.*, p. 408—409.)

²² În ședința din 26 martie 1894 a Academiei Române, după votare se constată: „Rezultatul votului: este: votați 19, voturi pentru 19... Se procede la deschiderea plicului închis anexat după manuscript... Dl. Președinte proclamă deci că Premiul «Heliade Rădulescu» s-a acordat d-lui Lazăr Șăineanu (*Analele Academiei Române*, seria II, t. XVI, p. 204).

²³ „La deschiderea plicului, citiva academicieni speriați ar fi cerut să se voteze din nou, dar intervenția energică a lui Hasdeu contribui să înlătore această eventualitate” (C. Șăineanu, *lucr. cit.*, p. 13).

²⁴ Cu excepția recenziei malițioase a lui Aron Densușianu din *Revista critică literară*, Iași, 1895, nr. 7—9, iulie-septembrie.

²⁵ Moses Gaster îi scria din Londra în 18 martie 1895: „E o operă monumentală și ai tot dreptul a o numi un *corpus* complet al basmelor române. Trebuie s-admir și Indicele excelent, cu care ai îmbogățit nu numai cartea d-tale ci și știința folclorului.” Fostul său profesor, Gaston Paris, îi recenzează elogios cartea în revista sa *Romania* din același an; de asemenea, ea se bucură de recenziile lui Pitré, Jagici, Adamantios (Perpessicius, *lucr. cit.*, p. 376—377).

²⁶ *Colecțiune de basme populare între care este Păcală și Tindală*, Partea a II-a, ediția a III-a, Craiova, 1892, 64 p.

neautentice sau dubioase pe care le-a înlăturat și Șăineanu dacă îi vor fi căzut în mână. Alte colecții nu mai pot fi văzute nici astăzi și sînt cunoscute doar din referințele altora.²⁷ Mai multe variante se cuprind în ziarele epocii, a căror despuiere ar fi necesitat prea mult timp unui cercetător izolat, cum ar fi *Albina* (Viena) *Gazeta sateanului* (Rîmnicu-Sărat), *Gazeta poporului* (Timișoara), *Românul* (București) etc.²⁸ Dacă cercetătorul de astăzi dispune de o bibliografie mai întinsă chiar pînă la 1894, în schimb el va rămîne mereu tributار lucrării lui Șăineanu, în primul rînd prin colecția manuscrisă a lui Ispirescu²⁹ și Cosmescu, pe care le cunoaștem — parțial — numai din rezumatele inserate la tipurile respective, apoi prin cele cîteva colecții care nu se mai găsesc prin bibliotecile noastre și pe care totuși Șăineanu le-a avut la îndemîină, cum ar fi prima broșură a lui Ispirescu, *Basme și povești populare*, apoi partea a doua, fascicola a doua din 1876 a aceluiași, *Legende sau basmele românilor*, precum și volumul II al lui Th. M. Arsenie, *Noua colecțiune de basme sau istorii populare* din 1874, iar ed. a II-a din 1878. Ceea ce lui Șăineanu i-a scăpat la redactarea lucrării, a adăugat în bogatul capitol *Adnotațiuni*, redactat după toate indiciile pînă la sfîrșitul anului 1894³⁰, după premierea ei.

În tratarea temei scoase la concurs de Academia Română, Șăineanu a ales soluția cea mai judicioasă. Întrucît înaltul for cultural cerea „un studiu“ asupra basmelor românești, autorul s-ar fi putut mulțumi cu trimiteri la colecțiile cu tipurile citate, pe alocuri cu reproduceri fragmentare spre ilustrare mai convingătoare, lucrarea încheindu-se cu un indice de motive folclorice. Un atare profil ar fi prejudiciat enorm cercetarea, cu toată înfățișarea ei sintetică. Căci ea ar fi obligat mereu pe cititor să recurgă la colecțiile citate, iar dacă se ține seama de raritatea celor mai multe dintre acestea (doar Ispirescu și Creangă s-au bucurat de numeroase ediții), precum și de imposibilitatea pentru cei mai mulți de a

²⁷ *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc*, vol. I (1800—1891), București, 1968, menționează următoarele volume inexistente în bibliotecile mari din țară: *Basme sau istorii populare*, București, 1873; Constanța de Dunca-Schiau, *La Alma. Povești noi pentru copii*, Sibiu, 1881; *Românul glumeț. Partea II. Basme, legende, tradițiuni populare, orațiuni de anul nou și de nuntă, cîntece populare vechi, ghicitori, povestea vorbei sau proverburii*, București, 1874; C. Varron, *Noaptele lungi. Povești etc.*, Brăila, 1877.

²⁸ Cf. bibliografia basmelor și poveștilor dintre 1800—1891 în *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc*, 1968, București, Editura pentru literatură, p. 255—305.

²⁹ Nouă din cele zece basme inedite au fost republicate după rezumatele lui Șăineanu în P. Ispirescu, *Opere*, vol. I, București, 1969, p. 519—525. Din greșeală, a fost reprodus aici și *Voinic de plumb*, indicat de Șăineanu a fi fost publicat de P. Ispirescu în *Convorbiri literare* din 1872 (p. 541 și 549 a ediției din 1895), dar basmul a fost publicat de V. Bologa în *Convorbiri literare* din 1892, p. 487—497, cum arată însuși Șăineanu, în chip corect, la p. 191 a aceleiași ediții.

³⁰ Poate din grabă, Șăineanu consemnează la rarissima broșură a lui Stănescu Arădanul, *Proza populară. Povești* (1860), că ar conține numai cinci narațiuni, din care „numai două basme propriu-zise“ (p. 974). În realitate, colecția conține șapte narațiuni: *Cui cu cui* (snoavă), *Impotrivituri* (basm despre animale), *Neîndestularea omului* (basm), *Fratele pismătareț* (basm), *După rău vine și bine* (basm nuvelistic), *Un bărbat ca doctorul leneviei* (snoavă) și *Ostașul fără frică* (basm; v. Demetriu Boer, *Mircea Vasile Stănescu Arădanul, Ștefan Cavoveanu, Povești din Transilvania*, ediție îngrijită de O. Bîrlea și I. Taloș, Cluj, Editura Dacia, 1971, p. 43—74).

avea la îndemână atâtea periodice, lucrarea ar fi fost ca și inutilizabilă.³¹ Șăineanu a înțeles că era de neapărată trebuință o prezentare globală a repertoriului românesc, într-un chip care să aducă ordine în pluritatea variantelor de tot soiul. Nevoia se simțise încă din a doua jumătate a secolului trecut, de îndată ce s-au înmulțit colecțiile și sistematizarea s-a ivit oarecum de la sine în inventarierea proverbelor, cele mai ușor de mînuit, a căror însumare începuse și la noi cu P. Ispirescu, I. C. Hîntescu, pentru a fi dusă la bun sfîrșit de Iuliu A. Zanne prin cele 10 volume publicate începînd cu anul 1895. La epică, sistematizarea era mai dificilă. Exemplul pentru baladele populare îl va da Francis James Child cu *English and Scottish Popular Ballads* (1882—1898), *corpusul* baladelor engleze, cu variantele extrase din sursele autentice și orînduite după gradul de înrudire, volumul ultim cu o bibliografie ce însuma toate cercetările asupra speciei din secolele XVIII—XIX.³² Pentru basmele populare nu încercase nimeni o sistematizare de acest fel, colecțiile cele mai rigurose întocmite mulțumindu-se cu un indice de motive folclorice, începînd cu cea a lui J. G. von Hahn, *Griechische und albanesische Märchen* (1864). Cel dintîi care pornește pe această cale este Lazăr Șăineanu, care nu dă variantele *in extenso*, așa cum figurează în colecții, ci doar rezumatul lor, redactat însă în așa fel încît să cuprindă toate incidentele narațiunii. De aceea, *Basmele române* nu e „un adevărat *corpus* al literaturii orale române“, cum le numește Șăineanu în prefață, întrucît un *corpus* folcloric cuprinde toate tipurile cu variantele lor redată în întregime (sau numai cu variantele reprezentative și cu bibliografia comentatoare a celorlalte aparținînd tipului sau subtipului), ci o *tipologie bibliografică*. Era întîia lucrare în domeniul poveștilor care însuma repertoriul național cunoscut (și accesibil) într-o formă condensată, cu tipurile și variantele lor orînduite într-un sistem care să facă vizibilă înlănțuirea tematică a acestora. Abia după mai bine de un deceniu, după întemeierea societății *Folk-Lore Fellows* (sau *Folkloristischer Forschungsbund*) (1907), se va trece la elaborarea unei tipologii a poveștilor populare de pretutindeni, care va fi publicată de Antti Aarne în germană³³, lărgită succesiv în cele două ediții engleze³⁴ și care va sta la baza tipologiilor naționale ce se vor publica treptat, mai cu seamă între cele două războaie mondiale. Deși era întîia tipologie bibliografică a unui repertoriu național, lucrarea lui Șăineanu a fost omisă de către

³¹ Doar N. Iorga era de părere contrară: „a da basmele caracteristice în întregul lor — ceea ce se poate socoti ca nefolositor“ (*Prinos lui D. A. Sturdza*, București, Institutul Carol Göbl, 1903, p. 96).

³² Giuseppe Cocchiara, *Storia del folklore in Europa*, Torino, Ed. P. Borin-gieri, 1954, p. 364—365.

³³ *Verzeichnis der Märchentypen mit Hülfe von Fachgenossen ausgearbeitet von Antti Aarne, Helsinki, Suomalaisen Tiedeakatemia Kustantama, 1910.*

³⁴ *The Types of the folk-tale. A classification and bibliography.* Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen (FF Communications nr. 3) translated and enlarged by Stith Thompson, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia, 1928, 279 p. (FFC no. 74); *The Types of the Folk-tale. A classification and bibliography.* Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen (FFC no. 3) translated and enlarged by Stith Thompson. Second revision, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia, 1961 (FFC np. 184) second printing, 1964, 588 p. Înainte de apariția catalogului Aarne din 1910 se mai citează o bibliografie a basmelor cehe, orînduite după tipuri, de V. Tille, într-o revistă din 1897, pe 34 p., care a stat la baza catalogului neterminat, *Verzeichnis der böhmischen Märchen von Václav Tille*, v. I, Porvoo, Suomalainen Tiedeakatemia, 1921, 371 p.

A. Aarne și colaboratorii săi în elaborarea catalogului tipologic, aceștia sprijinindu-se numai pe colecțiile finlandeză și daneză, apoi pe cea a fraților Grimm. Două împrejurări au contribuit la aceasta: necunoașterea limbii române și sistemul de clasificare cu totul nepotrivit diversității enorme a materialului. Nici la a doua revizuire a catalogului internațional din 1928, Stith Thompson nu va ține seama de *Basmele române*, abia la ediția ultimă din 1961 (și 1964) acesta o va cita pe alocuri, dar numai pe urmele catalogului basmelor românești al lui Adolf Schullerus. Se pare că uneori nu a lipsit bunăvoința, cel puțin așa s-ar deduce din aprecierile lui Antti Aarne care, comentînd lucrarea, cu toate că i-a pătruns esența, îi denaturează profilul, socotind-o doar o „colecție“, deși „una dintre cele mai bogate“, în care sînt citate numeroase variante paralele de la alte popoare, cu rezumate („Referate“) amănunțite și cu bibliografia românească a poveștilor, chiar dacă sistemul de orînduire folosește denumiri mitologice date de Hahn.³⁵ Cu toate că va fi întrecută ca bogăție de informație numai de către monumentală bibliografie a colecției fraților Grimm, *Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm*, elaborată de Johannes Bolte și Georg Polivka, care o utilizează la paragrafele despre variantele românești, deși pe alocuri cu scăpări, adesea ca unica sursă ce dispensează *ipso facto* de alte trimiteri, nici aceștia nu o apreciază după cuviință. După ce îi arată configurația, subliniind că însumează circa 500 basme, ei afirmă că ar lipsi paralelele slave.³⁶ De netemeinicia acestei aserțiuni se poate convinge oricine răsfoiește cartea chiar în fugă. Deși tema fusese circumscrișă de Academia Română numai la „popoarele învecinate“, apoi cele romanice, Șăineanu depășește simțitor întîia limită prin includerea repertoriului grec și albanez, necesare pentru a învedera asemănările cu poveștile aromâne, dar mai cu seamă prin citarea paralelelor ruse și lituaniene, folosind nu numai traducерile în limbile de largă circulație, ci însași marea colecție a lui Afanassieff în original. Se pare că Bolte-Polivka au minimalizat-o în chip voit, pentru a scoate mai bine în relief „pasul înainte“ realizat de catalogul lui Adolf Schullerus, după cum pare a trăda pasajul de trecere la acesta.³⁷ Valoarea lucrării lui Șăineanu

³⁵ „In Rumänien ist im Auftrage der Academia Română viel folkloristisches Material veröffentlicht worden, u. a. auch Märchen. Zu den Publikationen der Akademie gehört u. a. *Lazăr Șăineanu's wertvolle Basmele Române (1895)*. Sie ist eine der umfangreichsten aller Märchensammlungen. Neben den verschiedenen Märchen werden ihre rumänischen Varianten referiert, bisweilen über zehn, und ebenso wird auf deren Vorkommen in vielen anderen Ländern hingewiesen. Die Referate sind so eingehend, dass sie gut den Bedürfnissen des Forschers genügen. Das Werk enthält ausserdem eine Übersicht der rumänischen Märchenliteratur, eine Untersuchung über den Ursprung u. a. der Märchen, ein Märchensystem, in welchem wie bei Hahn mythologische Namen gebraucht werden, sowie ein Motivverzeichnis“ (Antti Aarne, *Übersicht der Märchenliteratur*; Hamina, Suomalainen Tiedekatemia: Kustantama, 1914 (FFC no. 14), p. 44—45).

³⁶ „Hier sind gegen 500 bis dahin bekannt gewordene Märchen in Gruppen (mythologisch-phantastische, psychologische, religiöse, scherzhafte und Tiermärchen) geordnet, bei den einzelnen Typen werden die entscheidenden Züge festgestellt, dann folgt die Angabe der verschiedenen rumänischen Fassungen und die Vergleichung ausländischer Parallelen, unter denen jedoch die slawischen fehlen, endlich ein ausführliches, freilich nicht allen Ausprüchen genügendes Sachregister“ (J. Bolte und G. Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm*, Ver Band, Leipzig, Dietrich'sche Verlagbuchhandlung, 1932, p. 90).

³⁷ „Ein weiterer Fortschritt wurde erst möglich... Und diesen Schritt tat Schullerus 1928 in einem Verzeichnis der rumänischen Märchen“... (ibid.).

era simțitor ridicată și de acel *Indice folcloric* de la sfârșitul ei, elaborat cu ajutorul lui I. A. Candrea, neașteptat de întins: 102 pagini! De data aceasta, indicele de motive nu mai era o noutate. J. G. von Hahn, se pare cel dintîi, adăuga la sfârșitul volumului al doilea un *Sachregister* de 18 pagini.³⁸ Procedeu se va încetățeni și la alte colecții alcătuite după o metodă științifică mai riguroasă, cum se poate vedea la *Traditions indiennes du Canada Nord-Ouest* a lui M. Petitot (1886), la *Contes populaires de Basse-Bretagne* a lui F. M. Suzel, utilizată des și de Șăineanu etc. Cel mai sistematic pare a fi cel al lui Paul Sébillot din 1892, *Les incidents des contes populaires de la Haute Bretagne*³⁹, care se aseamănă cel mai mult cu Indicele lui Șăineanu ca mod de desfășurare arborescentă a cuvîntului-remă. Cu toate acestea, el aducea o noutate prin universalitatea lui, pe bună dreptate relevată în prefața lucrării: „Ne permitem a atrage atențiunea specialiștilor asupra acestui indice, unic în domeniul folclorului care, îmbrățișînd anticitatea, orientul și occidentul Europei, prezintă oarecum *in nuce* manifestațiunile variate ale imaginațiunei populare în conturile sale generale. În special, cît privește mitologia daco-română, indicele nostru formează un adevărat repertoriu de materiale folclorice. El ofere totdeauna ocaziunea de a constata întru cît poezia artistică, antică sau modernă, a elaborat asemenea materiale.” Tocmai această perspectivă larg deschisă asupra mitologiei populare a trecut nevăgată în seamă, atît la noi, cît și peste hotare. Contrar părerii citate a lui Bolte-Polivka că nu ar răspunde la toate cerințele (Ansprüchen), el vine adesea în întîmpinarea cititorului prin indicări paralele, o dată la elemente (personaje, obiecte etc.), a doua oară la acțiunea săvîrșită. Doar pe alocuri pot fi semnalate mici scăpări de către lectorul atent și avizat, alături de cîteva trimeri greșite ce s-ar cuveni rectificate. Ecourile lui au fost minime, mai cu seamă peste hotare⁴⁰, deși oferea o punte comodă între antichitate și prezent, precum și între răsărit și apus. Poate că puținii cercetători străini care, alături de Bolte și Polivka, s-au sprijinit pe variantele citate de Șăineanu, au fost călăuziți de acest indice⁴¹ și profitul ar fi fost mult mai mare dacă acesta ar fi fost tradus într-una din limbile cunoscute.

³⁸ Colecția sa, *Griechische und albanesische Märchen* (1864, ediția a II-a, 1918) lipsește din bibliotecile noastre, informațiile numai din Gerhard Grimm, *Johann Georg von Hahn*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1964, 385 p.

³⁹ În *Revue des traditions populaires*, t. VII, nr. 7, 15 Juillet, 1892, p. 411—426, 515—537.

⁴⁰ D. Caracostea releva pe bună dreptate „că primul indice de acest fel în studiile de folclor universal este datorat lui Lazăr Șăineanu, care, cu toate scăderile inerente vremii, marchează astfel și pe această cale un loc în dezvoltarea studiilor de folclor...Și numai faptul că a fost redactat într-o limbă cu circulație limitată nu i-a asigurat locul meritat în studiile de folclor de pretutindeni.” (D. Caracostea, O. Birlea, *Problemele tipologiei folclorice*, București, 1971, p. 31, 43.)

⁴¹ Reidar Th. Christiansen în studiul monografic, *The tale of the two travellers or the blinded man*; Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia Kustantama, 1916, utilizează cele 4 variante rezumate de Șăineanu, alături de alte două publicate în germană (p. 18). Antti Aarne în *Die magische Flucht* Eine Märchenstudie, Helsinki, Academia Scientiarum Fennica, 1930, citează o variantă din Șăineanu, alături de cele publicate în germană și franceză (p. 160). De asemenea, D. Rösch în *Der geireue Johannes* Eine vergleichende Märchenstudie, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia, 1928, publică rezumate destul de ample după cele 5 variante date de Șăineanu (p. 40—42), alături de variantele scoase de-a dreptul din colecțiile Schott și Schullerus. Martti Haavio, în *Kettenmärchenstudien*, vol. 1, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia, 1929, cunoaște din repertoriul românesc numai variantele contrase de Șăineanu despre urarea pe dos (p. 97).

Confruntată cu nivelul folcloristicii contemporane, se constată cu surpriză că după opt decenii lucrarea lui Șăineanu rămîne tot atît de actuală în osatura ei științifică, deoarece rectificările ce i se impun sînt neașteptat de puține și aproape întotdeauna de sferă restrînsă. Secretul acestei neîmbătrîniri rezidă în trei împrejurări. Cartea se sprijină în toate articulațiile ei direct pe variantele folclorice, adică pe documente care prin natura lor își păstrează o actualitate perpetuă. În al doilea rînd, informația științifică era aproape exhaustivă, Șăineanu avînd puțința să consulte toate lucrările de seamă apărute pînă atunci și mai cu seamă să discearnă miezul durabil de teoretizările efemere. În sfîrșit, Șăineanu s-a ținut oarecum pe o linie de mijloc, nu s-a aventurat în teorii lipsite de temelii necesar, trăgînd învățăminte din spectacolul școlilor ce își disputau originea basmelor de pe poziții exclusiviste. Cititorul asistă pe rînd la compararea narațiunilor populare cu cele similare din mitologia antică, îndeosebi din Hesiod și Ovidiu, strămutîndu-se mereu din Orient în Occident și invers în urmărirea paralelelor, fără ca autorul să încerce vreo precizare în legătură cu originea, filiația și căile de propagare. La prima vedere, aceasta pare strategia unui sceptic care se mulțumește să etaleze faptele, lăsînd pe seama fiecăruia să tragă concluziile ce i se năzar, dintr-un fel de politețe științifică excesivă. În fapt, atare agnosticism nu era o stratagemă, ci poziția plauzibilă față de realități literare atît de complicate, răspindite pe o enormă arie și cu rădăcini în străfunduri multimilenare. Cine poate revendica trecerea cu succes dincolo de zidul de nepătruns al preistoriei, unde singura călăuză sînt cele cîteva firave urme de cultură materială? Șăineanu a întrevăzut din capul locului dificultatea, de aceea s-a abținut de la deducții hazardate, după cum va sfătui și pe alții în a doua ediție a *Istoriei filologiei române*.⁴² Pe la începutul secolului, N. Iorga se arăta nesatisfăcut de rezultatele expuse, considerînd elaborarea lui Șăineanu numai „o carte enormă, terminată cu un indice foarte îngrijit, dar în care carte se poate critica puțina precizie și exactitate a concluziilor expuse, de altfel, într-o formă curgătoare, pentru un străin”.⁴³ Nici după opt decenii, din păcate, nu se poate aduce mai multă „precizie și exactitate”, în primul rînd din aceeași stare precară a cercetărilor basmologilor. Căci prima condiție pentru a păși la generalizări, chiar cu privire la repertoriul etnic în a stabili ce aparține fondului național, este nevoia metodologică de a avea la îndemînă toate repertoriile naționale, prezentate sub această formă sintetică a tipologiilor bibliografice — care la rîndul lor presupun cercetarea exhaustivă a repertoriului național al fiecărei țări — pentru a putea delimita aspectele caracteristice unei țări, unei zone mai largi etc. Îndeosebi repertoriile de povești ale popoarelor balcanice se află și azi în aceeași neorînduială, cercetătorul trebuind să alerge singur la toate colecțiile pentru a se documenta mulțumitor, ceea ce e

⁴² „Ceea ce rămîne de făcut folcloristului, în starea actuală a studiilor, e a se mărgini la simpla constatare a paralelelor și analogiilor între basme, fie că o asemenea comparațiune se întinde la un mare număr de popoare eterogene, spre a face să reiasă caracterul antropologic al fondului sau urzelei, al tipurilor sau al motivelor (cari pot fi reduse la un mic număr de formule: după cercetările noastre 50); fie că cercetătorul se limitează într-un anumit teritoriu etnic, spre a scoate la iveală forma particulară, incidentele și locuțiunile stereotipe, cari variază de la un popor la altul, constituind elementul național al basmului” [p. 285—286; cf. ediția I, p. 360—361, unde numărul tipurilor („formule”) e evaluat după Hahn].

⁴³ *Prinos lui D. A. Sturdza*, București, Institutul Carol Göbl, 1903, p. 96.

aproape o imposibilitate; doar poveștile românești stau grupate la îndemîna oricărui cercetător în cele două tipologii, a lui Șăineanu și a lui Schullerus, cea dintîi implicînd cunoașterea limbii române. Nici cu privire la teoriile mari despre originea basmului „preciziunile” nu sînt atît de avansate după o scurgere de opt decenii. Deși între timp a fost pusă în circulație și teoria ritualistă, cercetătorul prudent rămîne tot la constatarea lui Șăineanu cu privire la teoriile mitologică, indianistă, antropologică și onirică: „Evitînd orice unilateralitate, scrutaătorul serios cată să se folosească de diversele teorii emise dintr-un punct de vedere subiectiv și a le aplica după împrejurări. Utilizarea prudentă a tuturor acestor resurse poate îndruma la o cercetare mai temeinică a materialelor folclorice” (cap. *Originea poveștilor populare*). În fapt, Șăineanu înclină mai mult spre teoria antropologică, dar acordă destul credit și celei indianiste, după cum va preciza mai tîrziu.⁴⁴ Școala mitologică se discreditase atît la noi, prin supozițiile hazardate, uneori chiar ilariante, ale lui At. Marienescu, E. N. Voronca etc., cît mai cu seamă peste hotare, îndeosebi în țările germanice, unde în deceniile 1880—1890 s-a produs un reviriment prin imixtiunile unor diletanți care căutau prototipurile unor narațiuni — basme, legende, balade — în credințele despre zeitățile germanice, în primul rînd în Wodan-Odin, sau în fazele lunare îmbinate cu poziția astrelor, de ex. Gretel ar fi lucașfărul de seară care împinge pe baba vrăjitoare în cuptorul solar etc.⁴⁵ Totuși, în ultimele decenii teoria mitologică a fost readusă în discuții, îndeosebi prin iluminările lui C. W. von Sydow, pornindu-se de la bogatele cercetări în domeniul miturilor, pentru a-i da suportul necesar de plauzibilitate. Studiile monografice ale unor tipuri de basme arată atari oscilări de la o poziție la alta, firești într-un domeniu cu puncte de sprijin în realitatea preistorică. Dibuirile au mai arătat nevoia metodologică de a distinge basmul ca atare de motivul de basm, ca două realități care au de obicei obîrșie și soartă diferită, cu toate implicațiile metodologice ce rezultă din aceasta.

Se cuvin unele rectificări la delimitarea speciilor. Șăineanu a adoptat termenul *basm* în înțelesul larg de narațiune orală tradițională, așa cum a fost implicit extins și de frații Grimm sinonimul *Märchen*, căci în colecția acestora, alături de basme propriu-zise, se întîlnesc și snoave împreună cu basme despre animale. În înțelesul restrîns, *basmul* denumește numai pe cel propriu-zis, fantastic și nuvelistic, iar totalitatea narațiunilor în proză transmise oral se cuprind în genericul *poveste*, în concordanță cu sfera populară a acestui termen.⁴⁶ Secțiunea a III-a, *Povești religioase (legende)*, cuprinde în realitate ceea ce se numește basm-legendă, în concordanță cu clasificarea tipologiei internaționale, adică o subspecie a basmului propriu-zis (*Religious Stories (Religious Tales), Legendentartige Märchen*), orînduite între AT 750—AT 849, pe alocuri greu de delimitat de legendele propriu-zise. Deoarece Șăineanu restrînge denumirea *basm* la „narațiunea fantastică propriu-zisă... al cărei caracter esențial e miraculosul, supranaturalul” (cap.

⁴⁴ Lazare Sainéan, *L'état actuel des études de folk-lore. Leçon d'ouverture d'un cours libre sur le Folklore balkanique dans ses relations avec la mythologie classique* fait à l'École des Hautes Études (section des Sciences religieuses), Paris, în *Revue de l'histoire des religions*, 1902, p. 4.

⁴⁵ Gustav Jungbauer, *Geschichte der deutschen Volkskunde*, Prag, J. G. Calve, 1931, p. 150—152.

⁴⁶ Ovidiu Bîrlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, București, 1976, p. 300—301.

Basm, legendă, snoavă), el va folosi pentru basmele nuvelistice termenul *snoavă* sau *poveste glumeată*. Delimitarea lasă însă loc impreciziilor, căci el distinge în fapt și snoava propriu-zisă „în cari partea fantastică sau dispare cu totul, sau capătă acea nuanță de exagerațiune ridicolă și absurdă, ce contrastează izbitor cu gravitatea basmului“, pe care în altă parte o separă iarăși de „anecdote banale și tendențioase“ care ar reprezenta ipostaza degenerată a speciei. Relevă și el caracterul compozit al narațiunilor despre Păcală, unele intrând în categoria basmelor nuvelistice (cîteva chiar la cele fantastice), altele fiind snoave după delimitarea de astăzi a speciilor narrative orale. Termenului *fabulă animală*, folosit de Șăineanu pentru ultima categorie de povești a studiului său, i s-a substituit cel de *basm despre animale*, în concordanță cu terminologia internațională (*Animal Tales, Tiermärchen*, orînduite de la AT 1 la AT 299), subînțelegîndu-se că actanții pot fi nu numai animale, ci și plante, obiecte sau chiar fenomene personificate.⁴⁷ Surprinde afirmația lui tranșantă despre inexistența basmelor cu animale la noi: „Acest gen de literatură orală lipsește aproape cu totul în folclorul român și romanic“, căci include în studiul său numai *Capra cu trei iezi* ca fiind la noi „singura fabulă animală propriu-zisă“, la care mai adaugă și *Punguța cu doi bani*, orînduită de clasificarea internațională la basmele propriu-zise (AT 715A).⁴⁸ E drept că în colecțiile de povești anterioare anului 1894 poveștile despre animale sînt o raritate, totuși ele se vădesc a fi mult mai numeroase decît le descoperise Șăineanu, unele existînd chiar la Ispirescu (*Snoave sau povești populare*) și la Marian (*Ornitologia poporană română*), dar mai multe în *Șezătoarea* lui I. Vulcan. Colecțiile au dat la iveală existența a vreo 250 tipuri și subtipuri de basme animaliere în repertoriul nostru, apropiindu-se de bogăția relevată de Șăineanu la repertoriile germanic și slav.

Discernerea colecțiilor sub raportul autenticității e judicioasă, în orice caz neașteptată la un cercetător care n-a cunoscut basmul de pe buzele povestitorilor populari. Astfel, basmele culese de N. D. Popescu sînt într-adevăr „remaniate și amplificate“, dealtfel în concordanță cu metoda arătată de culegătorul-autor: „scrisă și corectată de N. D. Popescu“. Aserțiunea despre poveștile din colecția lui Th. M. Arsenie că ar fi „cele mai multe artificiale“ trebuie circumscrisă numai la cele versificate — cele mai multe snoave — care alternau în volum cu cele în proză, acestea în schema autentică a originalului oral.⁴⁹ Relațiile sale strînse cu Ispirescu l-au împins pe Șăineanu în a-l considera pe acesta superior lui Creangă cu privire la autenticitatea narațiunilor.⁵⁰ Necontestîndu-i talentul, Șăineanu crede că a intervenit în schema epică a basmelor: „Creangă era excelent scriitor, dar ca povestitor de basme e difuz și prolix.“ (cap. *Literatura basmelor române*).

⁴⁷ *Ibid.*, p. 28—41.

⁴⁸ Pe urmele lui Șăineanu, Adolf Schullerus clasificase tipul printre basmele despre animale la AT 213 * și din această cauză neabgătat în seamă de Stith Thompson la revizuirea catalogului tipologic din 1961.

⁴⁹ Observația noastră se referă numai la vol. 1, singurul ce mai poate fi găsit la Biblioteca „Astra“ din Sibiu.

⁵⁰ „Din punctul de vedere al exactității, Ispirescu ne pare superior lui Creangă, ale cărui povești nu sînt adesea decît combinațiuni personale, cusătură la un loc de diferite basme izolate, de unde o lungime nemăsurată ca în *Harap Alb*, basm unic ca întindere pe terenul folclorului“ (*Istoria filologiei române*; București, Editura Socec, 1892, p. 353).

Dar cercetările comparative asupra poveștilor lui Creangă au dovedit că acestea se înscriu în schema orală autentică, sub acest aspect colecția lui reproducînd cu aceeași fidelitate fondul folcloric, totalitatea incidentelor, ca și cele întocmite după criteriile științifice ale vremii⁵¹. „Prolixitatea“ incriminată e aparentă, deoarece chiar *Harap-Alb*, basmul cel mai lung al lui Creangă, se vedește o narațiune organică, episoadele succedîndu-se cu necesitate, în concordanță cu desfășurarea intrigii, așa cum dealtfel atestă și celelalte variante folclorice ale basmului⁵², iar repertoriul popular dezvăluie basme simțitor mai lungi și mai complicate decît acesta.⁵³

Problema degenerării fantasticului trebuie de asemenea reajustată la semnificațiile ei firești. Dacă se observă pe alocuri o izgonire a trăsăturilor fantastice prin înlocuirea lor cu elemente realiste, extrase din realitatea cotidiană, se întînește și aspectul invers, de altoire a fantasticului în variante care circulă și sub ipostază realistă, atît pe plan național, cît și în repertoriul european. Dacă primul aspect e mai firesc, mai în concordanță cu viziunea științifică asupra lumii, el nu poate fi interpretat totdeauna ca o degenerare, după cum nici al doilea aspect nu poate fi numai decît semn de regresivitate spre mentalități depășite. Jocul dintre fantastic-real se subsumează în cele din urmă intenției plămuitoare a povestitorului talentat, pentru a găsi soluția artistică cea mai expresivă a temei date. Chiar exemplul pe care îl citează Șăineanu e contrazis de realitatea folclorică. Astfel lui i se pare drept o „degenerare“ împrejurarea că în *Vizor, Craiul șerpilor* al lui I. Pop Reteganul, soția eroului se resemnează a fi femeie de rînd după ce i se arde pielea de șarpe: dar aceeași trăsătură se găsește și în alt basm, unde soția nu se supără că soțul i-a ars pielea de „balauriță“, doar prevenindu-i pe acesta că va întîmpina greutăți dacă împăratul va vedea-o atît de frumoasă⁵⁴, și episodul ce urmează dovedește că aceasta era soluția compozițională cea mai organică.

Cîteva din constatările de amănunt sînt contrazise de noile fapte dezvăluite de colecțiile ulterioare. De pildă, despre răspunsul fetei celei mai mici că își iubește tatăl „ca sarea-n bucate“, Șăineanu notează că „îl vom regăsi în versiunile occidentale ale poveștii, pe cînd el pare necunoscut popoarelor slavice și balcanice“, în fapt atestat totuși în repertoriul ceh, sîrbo-croat, rus, grec și turc.⁵⁵ Cu aceeași prudență se cuvin cîntărite și celelalte încercări de a delimita specificul național din atari categorii ale amănuntelor, lista motivelor folclorice rămînd încă un deziderat de seamă în arsenalul instrumentelor de cercetare folclorică. Astfel, Șăineanu semnala că motivul copilului ce plînge în pîntecele mamei și nu se naște pînă nu i se promite o zîină, „nu l-am întîlnit în nici una dintre colecțiile străine de basme. El merită dar o atențiune cu atît mai

⁵¹ Ovidiu Bîrlea, *Poveștile lui Creangă*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 233—234.

⁵² *Ibid.*, p. 64—79.

⁵³ Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, București, Editura pentru literatură, 1966, vol. I, p. 209—239, 314—339; vol. II, p. 186—218, 286—319.

⁵⁴ *Ibid.*, vol. II, p. 123. Amănuntul se regăsește și în varianta publicată de Elena Niculiță Voronca în *Datînele și credințele poporului român*, Cernăuți, Tipografia Isidor Wiegler, 1903, p. 1037—1038.

⁵⁵ St. Thompson, *The Types of the folktale*, Helsinki, 1964, p. 322 (tipul 923).

mare, cu cât pentru unele din variantele acestui grup n-am putut da de versiuni paralele la alte popoare* (*Tipul zinelor promise*). Cu toate acestea, motivul se află și într-o antologie de basme maghiare într-o formulare destul de apropiată⁵⁶ și nu este exclus ca o conspectare mai amănunțită să-l detecteze și aiurea.

Partea caducă a tipologiei lui Șăineanu este sistemul de clasificare, care a dus la un fel de siluire a materialului. De data aceasta puternic influențat de clasificarea lui Hahn, care împărțea basmele în trei secțiuni — cea dintâi împărțită la rândul ei în cinci grupe — și în 38 de tipuri (*Formeln* = formule)⁵⁷, Șăineanu distinge patru secțiuni, apoi cicluri și tipuri, clasificarea totalizând 23 cicluri cu 48 tipuri. Înriurirea lui Hahn este evidentă și în nomenclatura tipurilor, luată în cea mai mare parte din mitologia clasică, în lipsă denumindu-le pe câteva după titlurile date în colecțiile Perrault și Grimm, la care se adaugă și câteva nume autohtone (*Ileana Cosânzeana*, *Cenușereasa*, *Păcală*, acesta din urmă folosit și de Hahn). Compartimentarea în cicluri ținea apropierea tematică a tipurilor, dar de vreme ce profilarea acestora era defectuoasă, nici cea dintâi nu putea fi multumitoare. Defectul de căpetenie al clasificărilor lui Hahn și Șăineanu provine din conceperea eronată a tipului de basm. Din lectura colecțiilor de povești, se desprindea existența, încă neclară, a unui fundal comun, care lăsa impresia că varietatea e oarecum aparentă, fondul fiind cu perseverență același. De aci convingerea formulată cu oarecare ostentație că „acea multiplicitate e numai aparentă și ascunde în fapt o infimă minoritate de concepțiuni originale. Miile și iar miile de povești populare pornesc de la un număr de tot mărginit de idei fundamentale, pe care geniul poporului a știut să le fecundeze în toate sensurile, prezentându-le sub aspectele cele mai variate.” (cap. *Clasificarea basmelor*). Înaintea lui, Hasdeu conchidea în chip similar despre puținătatea „prototipurilor” de basme, lista acestora, întocmită de C. Litzica după indicațiile lui, reducându-se la abia 28.⁵⁸ Dar din dibuirea acestor „norme comune”, „idei fundamentale” s-a născut obsesia că tipurile ar fi puține și aceasta a acționat tiranic asupra drămuirii variantelor. Realitatea zăcea învăluită în nebulosă, abia după vreo trei decenii s-a putut ajunge la deslușirea clară că acele constante care se repetă mereu în basme, dând impresia de ceva cunoscut, nu sînt tipurile tematice ca atare, oricît s-ar forța apropierea lor pentru a intra în cât mai puține compartimente, ci niște clișee compoziționale, șabloane prestabilite, adică „funcții” după terminologia lui V. I. Propp⁵⁹, care într-adevăr corespund intențiilor teoretice ale lui Hasdeu („norme comune”) și Șăineanu („idei fundamentale”). Prejudicata puținătății tipurilor a dus la alterarea noțiunii de tip, care în folclorică reprezintă suma variantelor a căror asemănare e evidentă (deci, mai exact, suma folclorică

⁵⁶ Agnes Kovács, *Ungarische Volksmärchen*, Düsseldorf-Köln, Eugen Diederichs Verlag, 1966, p. 114 : o împărăteasă pornește grea dintr-un strop de rouă de pe un trandafir, dar copilul nu se naște 13 ani, pînă ce o zîină îl strigă că îl așteaptă : copilul se naște pe dată și pornește în căutarea ei.

⁵⁷ V. sistemul de clasificare în O. Bîrlea, *Mică enciclopedie...*, p. 121—124.

⁵⁸ „Stările psihice ale oamenilor primitivi, ca și ale copilului în genere, fiind puține și aproape cu aceleași variațiuni sau asociațiuni de idei... Iată de ce și *basmele* se aseamănă în mod atît de uimitor la neamurile cele mai diverse... și... totalitatea *basmelor*... se poate restrînge la un număr foarte mărginit de norme comune identice” (*Etymologicum Magnum Romaniae*, p. 2614).

⁵⁹ V. I. Propp, *Morfologia basmului*, București, Editura Univers, 1970, p. 24

a variantelor). În realitatea folclorică, aceste tipuri sînt mult mai numeroase decît le stabiliseră Șăineanu și predecesorii săi, după cum atestă cataloagele sistemului Aarne—Thompson, atît la alte popoare, cît și la noi, unde totalitatea tipurilor de basme propriu-zise s-ar ridica la șase sute (din care aproximativ o sută basme nuvelistice).⁶⁰ Cel mai adesea, Șăineanu a apropiat basme care conțineau cîte un motiv comun, de obicei cel care a servit drept criteriu la profilarea tipului, dar uneori a fost suficientă abia o asemănare tematică pentru a însuma basmele respective ca variante ale unui tip. Astfel, la basmul lui Perrault, *La belle au bois dormant*, citează variante românești care în fapt sînt tipuri diferite, avînd comun numai episodul împietririi, iar ultimele cinci variante de la *Tipul locurilor oprite* aparțin în realitate la cinci tipuri distincte, de asemenea variantele grupate la *Tipul Iephta* și la *Tipul zînelor promise* etc. Șăineanu a simțit impasul în care intră prin atari alăturări problematice, de aceea adaugă la o seamă de tipuri o nouă subcategorie, denumind-o cînd „clasă”, cînd „formă” și cu terminologia, ce nu poate genera decît confuzii, de „basm-tip” care e subsumat tipului. Se întîlnește deseori precizarea: „Variantele acestui tip pot fi grupate în două clase, fiecare cu cîte un basm-tip”; „Acest tip cuprinde 3 clase, fiecare cu cîte un basm-tip”; sau chiar: „Acest motiv cuprinde 2 clase fiecare cu cîte un basm-tip”; „Acest motiv cuprinde trei clase, fiecare cu cîte un basm-tip” etc. Dincolo de aceste categorisiri, rămîneau o sumedenie de variante care conțineau motivul luat de Șăineanu drept etalon la configurarea tipului, de aci nevoia imperioasă de a face referiri aproape la fiecare tip. În consecință, el previne pe cititor: „Afară de aceste variante, motivul *Camerei oprite* mai figurează, ca simplu episod, într-un mare număr de basme” (în fapt, doar ca „episod” se întîlnește și în variantele citate ale tipului); „Afară de variantele citate, mai găsim motivul juruîntelor într-o serie de basme din ciclul *Metamorfozelor* (tipul Iason), apoi în multe alte basme române de natură amalgamantă”; „Afară de aceasta, motivul descinderilor figurează într-o serie numeroasă de basme, ce fac parte din ciclul *Cei trei frați*”; „Basmul nostru tip combină motivul Arborelui ceresc cu tipul Iason, iar prima variantă din Moldova îl amalgamează cu tema dorințelor crescînde”; „...atît în basmul nostru tip, cît și în prima variantă ardeleană, motivul *Cosînzenei* s-a amalgamat cu al *Fecioarei războinice...*”; „Afară de aceasta, motivul metamorfozării sexelor mai figurează în versiunea munteană «Ileana Simzeana» și în cea ardeleană «Din fată fecior», ambele combinate cu tipul *Cosînzenei*, și de aceea ele au fost studiate sub acest din urmă tip”; „Afară de aceasta, tipul *Fraților perfiți* revine și în diferitele versiuni din ciclul *Descinderilor* și al *Isprăvilor eroice...*”; „Afară de variantele citate, motivul *Animalelor recunoscătoare* ne întîmpină ca episod în diferite basme” etc. Fragilitatea clasificării e confirmată de inexistența variantelor românești la tipul *Moiră*, care ar fi prezentă ca tip numai la alte popoare, întrucît „în basmele noastre, ursitoarele figurează numai ca simplu episod, pe cînd fondul poveștii aparține altui tip”. Atunci de ce nevoia de a delimita un tip absent la români într-o clasificare tipologică a basmelor românești? Pe deasupra, cititorul nefamiliarizat în adîncime cu basmele este mereu derutat de apropierea tip — basm-tip — episod — motiv, adesea în formulări nu destul de clare: „Astfel tipul *Camerei oprite* e unul din motivele cele mai frecvente în basmele noastre și într-un mare număr

⁶⁰ O. Bîrlea, *Mică enciclopedie...*, p. 73.

PREFAȚA

dintr-însele figurează... ca simplu episod" ; „În al doilea basm-tip și în variantele sale figurează un *Cenușotcă...*, ca motiv însă, versiunile aparțin în mare parte ciclului *Celor trei frați*" ; „În unele versiuni enigmele joacă rolul de simplu episod" etc. De la un punct, noțiunile definitorii ale structurii par a se amalgama și ele, încît claritatea rîvnită de o clasificare, edificatoare în primul rînd pentru cel ce se inițiază în acest domeniu, a devenit iluzorie, cititorul rămînînd cu impresia că se află în fața unei realități peste măsură de încălcită, în care nu se mai întrevăd puncte de sprijin într-o orientare cît de rudimentară. O cunoaștere mai adîncită a repertoriului viu i-ar fi dovedit autorului mobilitatea basmului ca atare, însușirea lui de a îmbina felurite motivele și episoadele, consecință a creativității populare în neîntreruptă efervescentă. Cînd basmele devin „fixe" și în consecință docile clasificării, e semn că ele au căzut în desuetudine și sînt învățate mecanic din cărți. Dimpotrivă, variantele „de caracter amalgamant" sau „de natură amalgamantă", departe de a fi o abatere, cum lasă Șăineanu să se înțeleagă, constituie modalitatea de existență organică, vie a basmului popular. De aceea, punctul de sprijin sigur trebuie căutat în ceea ce e întrucîtva consolidat, în acele cristalizări, adevărate celule literare, numite motive, așa cum le-a intuit dealtfel și autorul atunci cînd a simțit nevoia de a alcătui acel *Indice folcloric* menit să aducă mai multă ordine decît simplele trimiteri la atîtea alte tipuri și cicluri.

Prin paginile cărții circulă însă un fluid înviorător care anihilează derutele provocate de clasificarea defectuoasă și face lectura neașteptat de atrăgătoare, într-un domeniu arid și posac cînd e tratat de condeie neîndemînatice. Șăineanu a avut darul de a-și impregna frazele cu efervescenta spiritului său ce trădează acea stare de ebuliție nepotolită din timpul redactării, care e privilegiul celor aleși, de aci acea volubilitate care îndulcește asperitățile categorisirilor și compartimentărilor și îl trage după sinc pe cititor, pagină cu pagină. Ea a izgonit orice urmă de ton didactic, invitînd irezistibil la o lectură festivă.

OIDIU BÎRLEA

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Reproducem textul singurei ediții de până acum a *Basmelor române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*, studiu comparativ de Lazăr Șăineanu, operă premiată și tipărită de Academia Română, București, Lito-tipografia Carol Göbl, 1895¹.

În stabilirea textului am aplicat, în principiu, normele ortografice actuale, înlăturînd grafiile care nu ilustrau o realitate fonetică. Autorul fiind un filolog de notorietate, am încercat totuși să conservăm tot ceea ce ar putea ilustra propria sa concepție asupra evoluției limbii române pînă în momentul respectiv. Cel care afirmase că „un singur cuvînt conține adeseori un capitol istoric în miniatură și uneori mult mai elocvent decît o istorie în volume”², era conștient de caracterul viu, în continuă schimbare, al limbii, în raport cu transformările societății: „Fiecare epocă, dacă nu fiecare secol, lasă în limbă urmele influenței sale. [...] A da graiului un caracter absolut staționar, este a-l condamna la o perpetuă sterilitate.”³

Ortografia însăși cunoaște continue prefaceri. Caracterizînd tendințele ortografiei din timpul său, Șăineanu scria în anul apariției *Basmelor române...*: „Pe terenul ortografiei nu ne mai întîmpină acele sisteme diametral opuse ce domneau odinioară între școala etimologică și cea fonetică: ambele deopotrivă de imposibile, tocmai prin extremul lor contrast. Chestiunea pare a fi intrat în faza moderațiunii, cînd o conciliare va deveni posibilă între etimologismul temperat, patronat de Academia Română și obligatoriu în învățămîntul public, și între fonetismul rational, așa cum a fost formulat în manualul de ortografie română (1889) al d-lui Tiktin.”⁴

Acestei faze de „moderație” ortografică (nelegiferată) i se datoresc probabil inconsecvențele ortografice din textul *Basmelor române...*, care pot fi atribuite și

¹ Două capitole: *Originea poveștilor populare și Ciclul fatalității* au apărut în revista *Ateneul român*, București, an. I, nr. 5 (15 mai), p. 322—351 și, respectiv, nr. 11 (15 noiembrie), p. 843—867, din 1894.

² *Încercare asupra semasiologiei limbii române*. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor. Cu o alocuțiune-prefață de B. P. Hasdeu, București. Tipografia Academiei Române, 1887.

^{3, 4} *Istoria filologiei române*. Cu o privire retrospectivă asupra ultimelor decenii (1870—1895). Studii critice. A doua edițiune, București, Editura Librăriei Sococ & Comp, 1895.

autorului, dar mai ales tipografilor, cum o dovedește comparația studiului de față cu alte lucrări, editate în același an (*Istoria filologiei române*) sau înainte de apariția sa (*Încercare asupra semasiologiei limbei române*), mai unitare ortografic și chiar cu grafii mai apropiate de cele actuale. Pentru mai multă siguranță în transcrierea unor cuvinte, ne-am folosit și de ediția I a *Dicționarului universal al limbei române* (Craiova, Institutul de editură „Ralian și Ignat Samitca” [1896]), ca și de edițiile succesive ale acestuia de după reforma ortografică din 1904, revăzute de autor, cu care am confruntat numeroși termeni. Am procedat astfel pentru că, apărut la numai un an după *Basmelor române...*, *Dicționarul universal...*, așa cum arăta autorul său în prefața la ediția I, constituise pentru acesta „o preocupățiune continuă de peste un deceniu”.

Dăm mai jos soluțiile la care am ajuns în transcrierea unor forme mai importante¹:

— am renunțat în primul rînd la unele variante paralele, cum sînt: *cîne/cîine*; *mîne/mîini*; *pîne/pîine*, unificînd în favoarea formelor specifice în Muntenia (*cîine*, *mîini*, *pîine*), care apar și în ediția I a *Dicționarului universal al limbei române*. Un argument în plus ne-a oferit și compararea fragmentelor publicate în *Ateneul român* cu capitolele respective ale cărții;

— am transcris pe *ă* prin *î*, în următoarele situații: *dărămat*, *gălcevitor*, *mănji*, *ricăi*, *sfărămat* (adică: *dărimat*, *gălcevitor*, *mînji*, *ricîi*, *sfărimat*);

— *e)ă*, în forme ca: *noue*, *posomorește*, *remășiță*, *simțemînt* (adică: *nouă*, *posomorăște*, *rămășiță*, *simțămînt*);

— *e)ie*,

în poziție inițială (de cuvînt sau de silabă) în cuvinte din vechiul fond al limbii (deci: *erburi*, *femeie* au fost transcrise: *ierburi*, *femeie*) și cînd e precedat de labiale (de exemplu: *fer*, *ferbe*, *per*, *pere*, *perde* au fost transcrise: *fier*, *fierbe*, *pier*, *piere*, *pierde*). Fac excepție formele: *peri*, *perit*, *peire*, *petrifica*, *petrificat* scrise consecvent astfel de Șăineanu și înregistrate și în edițiile de după 1904 ale *Dicționarului...*

— *é*, *ie* (*iea*) > *a*, *ia*, în formele: *șepte*, *țeră* (adică: *șapte*, *țară*), *desmêrdă*, *êpă*, *êrnă*, *iea*, *pêtră*, *viêță* (*dezmiardă*, *iapă*, *iarnă*, *ia*, *piatră*, *viață*);

— grupul *-ia* > *-ea*, în cazul sufixului verbal la imperfect (*auzia*, *mergia*, *vorbia* au fost transcrise: *auzea*, *mergea*, *vorbea*);

— grupul *-iă* (*ă* în hiat) > *-ie* (*tăiă*, *apropiă* au fost transcrise: *tăie*, *apropie*);

— grupul *-iū* final nesilabic > *i*, în cuvinte ca: *butoiū*, *copaciū*, *giulgiū* (transcrise: *butoi*, *copaci*, *giulgi*);

— *s* > *z*, în poziție intervocalică și înainte de consoană sonoră (*conclusiune*, *desvoltă*, *izvor*, *năsdăravan* au fost transcrise: *concluziune*, *dezvoltă*, *izvor*, *năzdrăvan*).

Nu am păstrat formele duble *basm/basmu*, unificînd în favoarea formei curente, deși forma *basmu* există și la Hasdeu în *Etymologicum Magnum Romaniae*. Am procedat astfel pentru că autorul însuși a oscilat probabil între cele două forme și fiindcă forma *basmu* nu apare în nici una din edițiile *Dicționarului universal...* De asemenea, în fragmentele din acest studiu publicate în *Ateneul român*

¹ Cf. *Principii de transcriere a textelor românești. Secolul al XIX-lea*, în „Limba română”, an. XI, 1962, nr. 5; I. Fischer, *Nota editorului* la Gr. Alexandrescu, *Opere*, București, Editura Minerva, 1972; Flora Șuteu, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, București, Editura Academiei, 1976.

nu apare forma *basmu* în nici unul din contextele în care această formă este înregistrată în volum.

Nu am păstrat formele de plural: *albastri, monstri, ministri*, considerându-le mai puțin specifice ariei muntenești.

Am păstrat însă următoarele forme arhaice și regionale, caracteristice unor tendințe ale limbii literare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea:

— genitiv-dativul în *-ei* al unor substantive feminine care azi au aceste cazuri în *-ii*: *femeiei, mării, nopței, vieței*;

— forma de plural *cari* a pronumelui relativ *care*;

— încadrarea unor verbe la o anumită conjugare: *a adauge, a umplea*;

— sufixul *-înd* al gerunziului unor verbe cu tema în *-i*: *îmbîînd, sperîînd, studiîînd*;

— unele variante duble și triple: *dede/dete; pasăre/pasere; pasări/paseri/păsări; păriu/pîriiu; roș/roșu; ulcior/urcior*.

Am păstrat grafia *sunt*, înregistrată în această unică formă în prima ediție a *Dicționarului...* și conservată apoi în toate celelalte ediții, alături de forma *sînt*, considerată populară.

Am păstrat forma *filosof*, redevenită actuală.

Disponind de o terminologie adecvată subiectului, într-o limbă de cele mai multe ori transparentă, capabilă de abstracțiuni și în același timp sensibilă, bogată în neologisme, Lazăr Șăineanu este unul din autorii care au contribuit la impunerea stilului științific.

În privința neologismelor de origine franceză și mai ales italiană, frecvente în textele epocii, am luat în considerație faptul că pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea sînt înregistrate numeroase fluctuații în folosirea lor.¹ Iată în continuare o parte din neologismele păstrate în grafia autorului, menite a ilustra procesul lor de adaptare la limba română: *condemnabil, coordinare, fantazie, liniamente, metempsicoză, novele, omeric, percurgea, personajii, preponderant, principie, procedee, provenință, preferit, (se) rapoartă, reprezentă, resignează, simboale, spontanee, spurie, studie, tendență, tractează, tranzițiune*.

Formele *epopea, idea, Odyssea* au fost transcrise: *epopeea, ideea, Odysseea*.

Grafiile italianizante: *aquatic, elocuență, esactitate, frecuent, lingvistic* au fost transcrise: *acvatic, elocvență, exactitate, frecvent, lingvistic*.

Deși autorul a fost consecvent pe parcursul lucrării în folosirea unor forme ca: *antichitate, încuragează, neglijeat* (care apar astfel și în prima ediție a *Dicționarului...*), le-am transcris: *antichitate, încurajează, neglijat*, cum apar în ultima ediție a *Dicționarului...*

Nu am păstrat forma *folklor*.

Am păstrat grafia autorului pentru textele dialectelor limbii române și pentru cîțiva termeni din limbi vechi sau slave, transpuși în alfabet latin, atunci cînd Șăineanu i-a preluat astfel din izvoare străine.

Am păstrat în grafia autorului numeroasele nume proprii din antichitatea greacă și latină.

¹ Paula Diaconescu, *Elemente de istorie a limbii române literare moderne*. Partea I, București, 1974, p. 98.

Sublinierile din textul studiului, cît și cele din citate, atunci cînd nu există o altă precizare, aparțin lui Șăineanu.

Nu am intervenit în punctuație decît în cazul unor abateri de la normele actuale.

Studiul lui Lazăr Șăineanu epuizează un bogat material informativ și abundă în date bibliografice. Am căutat de fiecare dată să confruntăm atît indicațiile autorului (pagini, trimiteri generale, titluri), cît și citatele, folosind pe cît a fost posibil acele ediții de care a dispus acesta cînd și-a redactat lucrarea. Am verificat de asemenea citatele, inclusiv cele în limbile greacă și latină.

Am păstrat prescurtările autorului în trimiterile bibliografice din subsol, cu excepția primei citări, unde pentru înlesnirea lecturii am făcut completările necesare în paranteze drepte. Corectarea unor trimiteri greșite sau ambigue, ca și completarea omisiunilor au fost marcate tot prin paranteze drepte.

Inadvertențele *Indicelui tematic*, alcătuit de autor la prima ediție, au fost pe cît posibil corectate.

*

Fiind doar în aparență un conglomerat uriaș de date, studiul lui Lazăr Șăineanu impune prin rigoarea construcției și prin coerență interioară. Ne-am temut să nu clintim ceva din acest echilibru prin mutarea unor pagini. Am păstrat, în consecință, cele două capitole bibliografice în dispunerea mai puțin obișnuită a autorului. Precizăm doar că bibliografia colecțiilor românești de basme se află la p. 132, iar inventarul colecțiilor străine la p. 623.

În notele sale bibliografice, Lazăr Șăineanu operează cu două feluri de trimiteri, atunci cînd e vorba de basme: 1) *pagina* la care se află basmul în colecția citată; 2) *numărul* basmului în colecție. În primul caz am intervenit de cîte ori am socotit necesar, completînd în paranteze drepte titlul basmului. Am considerat acest lucru util pentru cititorul de azi care nu poate avea acces cu ușurință la edițiile citate de autor, dar care poate găsi eventual basmul respectiv în ediții noi. Am făcut asemenea completare și în cazul trîmîterilor la *numărul* basmului din colecțiile străine. În ceea ce privește trîmîterile la *numărul* basmului din colecțiile românești, cum acestea nu sînt prea numeroase și sînt practic inaccesibile cititorului în edițiile consultate de autor, ne-am gîndit că este util să includem în această notă și o listă a basmelor — cu numerotarea respectivă — din colecțiile românești foarte des citate de Șăineanu.

RUXANDRA NICULESCU

COLECȚII DE BASME ROMĂNEȘTI

I. C. Fundescu: *Basme, orașii, păcălituri și ghicitori*, adunate de... Cu o introducere despre literatura populară de B. P. Hasdeu. Edițiunea a III-a, revăzută și adăugită. București, Librari-editori Socec și Compania, 1875.

1. Fata din dafin	10. Basmul cu minciunile
2. Spaima zmeilor	11. Ioan Buzdugan
3. Făt-Frumos și fata lui Roșu-împărat	12. Unul pate pentru toți
4. Dafin-împărat	13. Sînta Vineri
5. Înșir'te mărgărite	14. Bălbăurul cu 12 capete
6. Făt-Frumos cu părul de aur	15. Cei trei frați de cruce (Strîmbă-Lemne)
7. Fata de împărat și pescarul	16. Sora Crivățului
8. O prinsoare	
9. N-aude, Na vede	

P. Ispirescu: *Legende sau basmele românilor, adunate din gura poporului...* București, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1882.

1. Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte	21. Greuceanu
2. Ileana Simziana	22. Cele 12 fete de împărat și palatul cel fermecat
3. Broasca țestoasă cea fermecată	23. Ciobănașul cel isteț sau țurloaietele blendei
4. Aleodor-împărat	24. Poveste țărănească
5. Porcul cel fermecat	25. Cei trei frați împărați
6. Înșir'te mărgăritari	26. Cotoșman năzdrăvanu
7. Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos	27. Pasărea măiastră
8. Prîslea cel voinic și merele de aur	28. Găinăreasa
9. Voinicul cel cu cartea în mîină născut	29. Țugulea, fiul unchiașului și al mătușei
10. Omul de piatră	30. Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul
11. Voinicul cel fără de tată	31. Fata moșului cea cuminte
12. George cel viteaz	32. Fata de împărat și fiul văduvei
13. Făt-Frumos cu părul de aur	33. Cele trei rodii aurite
14. Făt-Frumos cel rățacit	34. Hoșu împărat
15. Fata săracului cea isteată	35. Luceafărul de ziuă și luceafărul de noapte
16. Zîna munților	36. Băiatul cel bubos și ghigoșul
17. Făt-Frumos cu carîta de sticlă	37. Fata cu pieze rele
18. Balaurul cel cu șapte capete	
19. Numai cu vitele se scoate sărăcia din casă	
20. Zîna zînelor	

Ioan Pop-Retegănu: *Povești ardelenesti*, culese din gura poporului... partea I—V. Editura Librăriei Nicolae I. Ciurcu, Brașov, 1888.

I.	3. Dreptatea și Strîmbătatea
1. Trifon hăbăucul	4. Făt-Frumos zălogit
2. Aflatul	5. Cerbul

6. Toarceți, fete, c-a murit Baba-Cloanța !
7. Ganul țiganul
- II.
1. Crăiasa zînelor
 2. Cei doi copii cu părul de aur
 3. Vizor, craiul șerpilor
 4. Tămîia dracului
 5. Doftorul Toderaș
- III.
1. Omul de omenie nu pierde
 2. Din față—fecior
 3. Lupul cu cap de fier
 4. Crîncu, vînătorul codrilor
 5. Fiutul oii
 6. Aripă-Frumoasă
 7. Cei trei prieteni
- N. D. Popescu: *Carte de basme*. Culegere de basme și legende, vol. I—IV, ed. a II-a, București, Editura Librăriei H. Steinberg, 1892.
- I.
1. Roșu-împărat și Alb-împărat
 2. Un ochi rîde și altul plînge
 3. Spată-Lată și Inimă-Putredă
 4. Andilandi
- II.
1. Fata din dafini
 2. Cei trei frați și zmeul
 3. Omul după tărîmul cellalt
 4. Vasilică Viteazul
- III.
1. Iana Cosînzeana
 2. Arăpușca
- IV.
1. Mama cea rea
 2. Ioaneș Măsariul
 3. Stan Bolovan
 4. Norocul și Mîntea
 5. Isteață și pace
 6. Măr și Păr
 7. Săraca mamă
 8. Azima mergătoare
- V.
1. Povestea lui Pahon
 2. Nu minți !
 3. Pipăruș Petru și Florea Inflorit
 4. Zîna apelor
 5. Voinicul Parsion
 6. Urmă-Galbină și Pipăruș Petru
 7. Părintele Arvinte
- I.
3. Peneș-împărat
 4. Sila Samodiava
 5. Zgîmboi
 6. Deșteptăciunea sîrbească și prostia țigănească (culegere de anecdote)
- II.
1. Iutele-Pămîntului
 2. Cheleș-împărat
 3. Șarpele unchiașului
 4. Pipelcuța (Cenușereasa)
 5. Dracul și cana
 6. Păcălituri
- III.
- Ion Sbierea: *Povești populare românești*. Din popor luate și poporului date, Cernăuți, Tipografia arhiepiscopală, 1886.
1. Pepelea
 2. Petrea Voinicul și Ileana Cosîntana
 3. Petrea Făt-Frumos și zînele
 4. Fata Ciudei, Vîntul, Bruma și Gerul
 5. Voinicul-Florilor
 6. Tei-Legănat, Sfarmă-Piatră, Strîmbă-Lemne și Șchiopul-cu-Barba-cît-Cot
 7. Sucnă-Murgă
 8. Mîntă-Creață, Busuioc și Sucnă-Murgă
 9. Doi feți-logofeți cu părul de aur
 10. Petrea Făt-Frumos
 11. Petrea Piperiul, Voinicul-Florilor și Ciuda-Lumii

12. Fata Rumpe-Haine și fătul babei	38. Tîlhariul și frîntul
13. Împăratul împietrit	39. Cei trei tîlhari
14. Ion Săracul	40. Cei trei șalviri
15. Iapa cea de trei zile de lungă	41. Fata popei și căpitanul fără nas
16. Cei doi băiați părăsiți	42. Baba mireasă
17. Titirezul și zmeul	43. Țiganul cu dor de-a fi sfînt
18. Finul lui Dumnezeu și boul năzdrăvan	44. Țiganul cu trei suflete
19. Moartea ca cumătră	45. Țiganul Păcală
20. Asinul, masa și botica	46. Boierul grijuliu și vătavul isteț
21. Dealul Roșu	47. Cucoșelul și mița
22. Capra cu iezii	48. Cum s-au descoperit barabulele și tabacul
23. Draga mamei și fata tatei	49. De unde se trage tabacul
24. Fata babei și fata moșneagului	50. De unde vine răchiul
25. Fata cea cu minte	51. Sfînta Vinere și fata sărmană
26. Fata pe care n-o întrecea nime în vorbă	52. Sfînta Vinere și fata nepătită
27. Omul cu trei minți	53. Bălaurul și strigoii
28. Omul cu trei talanți	54. Strigoii și fata
29. Hargatul năzdrăvan	55. Zmeii
30. Minte am, bani n-am	56. Bălaurii
31. Năravul și învățătura	57. Strîga. Strigoii
32. Fierarul și Isus Hristos	58. Moroiul
33. Nu zice hop pîn' nu-i sări	59. Tricoliciul
34. Țiganul și iepurele	60. Șimituri
35. Pas' Burdele la surcele	61. Gîciturile șimiturilor
36. Conștiința rea te bagă în belea	
37. Tîlhariul cel vestit	

Arthur und Albert Schott: *Walachische Maerchen*, Stuttgart und Tübingen, J. G. Cotta'scher Verlag, 1845.

1. Der Kaiserin Wundersohn	14. Die Wunderkühe
2. Die eingemauerte Mutter	15. Der Versöhnungsbaum
3. Die Kaiserstochter im Schweinstall	16. Die Kaiserstochter und das Füllen
4. Die Kaiserstochter als Gänsehirtin	17. Juliana Kosseschana
5. Der Zauberspiegel	18. Der Teufel und sein Schüler
6. Die Altweibertage	19. Der verstossene Sohn
7. Der Teufel im Faßhahnen	20. Die drei Wundergaben
8. Die goldenen Kinder	21. Mandschiferu
9. Vom weissen und vom roten Kaiser	22. Bakâla
10. Petru Firitschell	23. Trandafiru
11. Wilisch Witiâsu	24. Die Waldjungfrau Wunderschön
12. Eine Geschichte aus der Römerzeit	25. Die Ungeborene, Niegesehene
13. Die Prinzessin und der Schweinehirt	26. Das goldene Meermädchen
	27. Florianu

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

28. Gottes Wanderung mit dem heiligen Petrus	36. Ursprung der Golumbatscher Fliegen
29. Der Zorn des Elias	37. Die Milchstraße
30. Der Mädchenfels bei Lunkany	38. Sonne, Mond und Wind
31. Der Retezatu	39. Die Weihkerze des Zigeuners
32. Riesenspielzeug	40. Wie die Zigeuner um ihre Kirche gekommen sind
33. Der Babakay	41. Christi Kreuzabnahme
34. Warum die Biene nicht mehr weiß ist	42. Die Fasten des heiligen Petrus
35. Die Rauchschnalbe	43. Die Botschaft von Himmel

Dumitru Stăncescu: *Basmе culese din gura poporului*. Cu o prefață de D. Ionescu-Gion, București, Ig. Haimann, Librar-Editor, 1892.

1. Sur Vultur	13. Busuioac și Musuioac
2. Cerbul de aur	14. Fata popii a cu stem
3. Împărăția Arăpușchii	15. Povestea norocului
4. Fratele Bucăiică	16. Dan și bivoli ai albi
5. Zorilă Mireanu	17. Împăratul peștilor
6. Călugăraș	18. Irimia
7. Norocul și Nenorocul	19. Cocoșul moșului
8. Un mort a omorât doi și doi au omorât doisprezece	20. Sfântul Arhanghel și lemnarul
9. Răsplata Sfintei Simbete	21. Țiganul cu trei suflete
10. Înșirite mărgărite cu dalbe flori aurite	22. Șarpele moșului
11. Fântâna Sticlișoarei	23. Fata cu urechea roșie
12. Împărăteasa înțeleaptă	24. Pici ramură din nuc
	25. Săracul și dracul

LAZĂR ȘĂINEANU

BASMELE ROMÂNE

ÎN COMPARAȚIUNE CU
LEGENDELE ANTICE CLASICE
ȘI ÎN LEGĂTURĂ CU
BASMELE POPOARELOR ÎNVECINATE
ȘI ALE TUTUROR POPOARELOR ROMANICE

STUDIU COMPARATIV

Operă premiată și tipărită
de
ACADEMIA ROMÂNĂ

PREFAȚĂ

Academia Română instituisese încă din anul 1889 unul din premiile sale pentru cea mai bună lucrare asupra subiectului : *Studiu asupra basmelor române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*. Și în sesiunea generală din 1894, Academia, în urma raportului părintelui Marian, acordă în unanimitate premiul Statului, „Eliade Rădulescu“, manuscriptului nostru, ce purta deviza din Apuleiu : „Ego tibi... varias fabulas conseram auresque tuas benevolas lepido sursuro permulceam...“

Încurajat de un rezultat atât de măgulitor, autorul s-a pus din nou pe lucru, spre a umplea lacunele și a face studiul său demn de înalta instituțiune care-i acordase sufragiile sale. Fie-i permis a indica în liniamente generale modul cum a căutat să se achite de o sarcină atât de anevoioasă.

Studiul producțiunilor spiritului poporal, și în special al basmelor, se poate face în două direcțiuni.

Sau se îmbrățișează totalitatea popoarelor antice și moderne, orientale și occidentale, culte și înculte, și dintr-un asemenea studiu comparativ pe scara cea mai întinsă se trag concluziuni de natură antropologică. O asemenea metodă au aplicat-o succesiv frații Grimm și folcloriștii contemporani Köhler și Cosquin, cel din urmă cu ideea preconcepută a prototipurilor indice.

Sau sfera comparațiunilor se mărginește într-un domeniu etnologic, studiînd basmele unei națiuni în legătură cu ale popoarelor din același cerc teritorial și cu ale celor de aceeași origine, va să zică în timp și în spațiu, sub raportul istoric și geografic. Această ultimă procedură a fost urmată de Hahn în adnotațiunile sale la basmele neogrecești. Și același criteriu l-a avut în vedere și Academia în circumscrierea subiectului popus.

Astfel ni se indicase din capul locului direcțiunea ce trebuia apucată în studiul unei materii atât de vaste. În loc de a ne pierde în labirintul unor comparațiuni vagi și adesea superflue, aveam înainte-ne o

cale bine determinată, în care întâmpinam, ca tot atâtea jaloane de orientare, cele trei puncte formulate : legendele clasice, basmele popoarelor învecinate și ale celor romanice.

Prin deasa alăturare a legendelor antice cu basmele noastre și prin scoaterea în relief a trăsurilor analoage reiese îndeajuns caracterul lor eminentamente popular și comunitatea de origine a ambelor.

Prin comparațiunea cu versiunile paralele din peninsula balcanică, din orientul și din occidentul Europei, se confirmă teza dezvoltată în cursul întregului acestui studiu : fondul antropologic al basmelor pretutindenea și totdeauna același în trăsurile sale fundamentale.

Cît privește metoda, am urmat principiul rațional, care a fost la noi pus în aplicațiune de d-l Hasdeu, cu privire la studiul fenomenelor folclorice. Ele trebuiesc cercetate în primul rînd pe terenul original și național, unde au dobîndit acea formă particulară, ce le deosebete de fenomene analoage la alte popoare, învecinate sau îndepărtate, înrudite sau străine. Urmărirea fenomenului în periferia etnică cea mai apropiată constituie al doilea moment al investigațiunii. Și numai cînd aceste mijloace sunt insuficiente, se recurge treptat la manifestațiuni paralele în timp și în spațiu. Căci, cum zice așa de bine Mommsen în a sa *Cronologie romană*¹ : ochiul îndreptat peste prăpastia națiunilor e prea lesne cuprîns de amețeală, și atunci se uită principiul adevărat și capital al oricărei critice istorice, și anume că fenomenul istoric particular trebuie explicat și cercetat mai întîi în cercul națiunii căreia aparține, și numai rezultatul poate servi investigațiunii internaționale.

Iar pe de altă parte, cînd e vorba de a pătrunde mai departe și mai adînc în domeniul creațiunilor fantaziei, spre a surprinde oarecum procesul lor de elaborațiune, comparațiunea cazurilor analoage este indispensabilă și numai ele pot oferi acea bază largă și trainică, condițiunea neapărată a oricărei interpretațiuni științifice. „En groupant les mythes de même nature — zice Tylor², I, p. 323 — suivant la manière dont ils ont été traités dans différentes régions, il est facile de saisir les procédés qu'a suivis l'imagination et qui se reproduisent avec la régularité constante des lois de l'esprit humain ; et des histoires qui, prises isolément, eussent été de simples curiosités isolées, prennent ainsi leur place entre les monuments les plus caractéristiques et les plus solides de l'esprit humain.“

Prima parte a operei, *Introducerea*, e consacrată a releva substratul antropologic și suprapunerea factorului etnologic în poveștile populare : cel dintîi, de un caracter universal și identic în esența-i ca și natura umană ; cellalt, propriu unui grup etnic și diferind în timp și în

¹ Theodor Mommsen, *Die römische Chronologie bis auf Caesar*, Berlin, 1858. (N. ed.)

² Tylor, *La Civilisation primitive*, trad. de l'anglais sur la deuxième édition, Paris, C. Reinwald et Ce, tome premier, 1876, tome second, 1878. (N. ed.)

spațiu. În această parte se urmărește totdeauna istoricul basmelor în existența lor milenară, de la anticii egipteni pînă la italienii moderni. Mai departe se studiază basmele sub raportul lor formal și se acordă acestui element o atențiune cu atît mai mare, cu cît el este încă cu desăvîrșire neglijat în folclor. În același timp se încearcă aci o nouă clasificatiune a basmelor, care își găsește aplicațiunea specială în corpul operei.

A doua parte este destinată studiului propriu-zis al basmelor române, cercetate conform planului general al clasificatiunii noastre folclorice, după cicluri și tipuri. În fruntea fiecărui tip stă basmul cel mai complet, urmat de diferitele sale variante, adunate nu numai din colecțiunile existente, dar și din revistele literare și ziarele cele mai cunoscute. Opera noastră constituie, sub acest raport, un adevărat *Corpus* al literaturii orale române.

Atît basmul-tip cît și variantele sale au fost reproduse în rezumat la sfîrșitul fiecărui ciclu. Acele rezumate conservă cu scrupulozitate trăsurile mitice (adesea textual reproduse), dar lasă la o parte repetițiunile și formulele consacrate. Reproducerea a fost omisă cînd varianta respectivă nu conținea nici un element nou. Aceasta s-a întîmplat însă foarte rar și mai totdeauna se indică în text micile deosebiri.

Diferitele tipuri ale clasificatiunii noastre sunt însoțite de introduceri și comentarii, în cari se analizează versiunile paralele străine, întru cît intrau în sfera noastră comparativă. Fenomenele mitice cele mai interesante au fost cercetate cînd în *Introducerea* generală a operei și cînd în studiile speciale cari preced fiecărui ciclu. Cît privește amănunțele și punctele secundare, ele au fost rezervate adnotațiunilor finale, în cari se alătură și fenomenele paralele din domeniul poeziei noastre populare. Baza acestor observațiuni complinitoare o constituiesc trăsurile mitice conținute în rezumatele basmelor-tip și într-ale variantelor corespunzătoare. Iar *Indicele* metodic grupează materialele împrăștiate în cursul întregului studiu. Ne permitem a atrage atențiunea specialiștilor asupra acestui *Indice* unic în domeniul folclorului, care îmbrățișînd antichitatea, orientul și occidentul Europei, prezintă oarecum *in nuce* manifestațiunile variate ale imaginațiunii populare în conturile sale generale. În special cît privește mitologia dacoromână, *Indicele* nostru formează un adevărat repertoriu de materiale folclorice. El oferă totdeauna ocaziunea de a constata întru cît poezia artistică, antică sau modernă, a elaborat asemenea materiale.

Cîteva observațiuni încă asupra literaturii noastre comparative.

Dintre popoarele balcanice, grecii moderni, albanezii și sîrbii ocupă un loc însemnat în analizele noastre folclorice, mulțumită colecțiunilor prețioase ale unui Hahn, Schmidt, Legrand și Dozon pe de o parte, iar pe de alta ale unui Vuk, Krauss și Jagici. Numai bulgarii nu posed încă o colecțiune de basme demnă de importanța lor etnologică. E de sperat

însă, că activitatea fecundă ce dezvoltă în acest domeniu Societatea care dirijează *Sbornicul*³ va umplea cât mai curînd o lacună atît de simțitoare.

Suntem din contră cu atît mai bine informați în privința unguirilor, sașilor și țiganilor, mulțumită publicațiilor lui Stier, Jones, Haltrich, Barbu Constantinescu și Miklosich. Ele au putut astfel îmbogăți într-o măsură largă comentariile noastre comparative.

Tot atît de bogate sunt referințele noastre la colecțiunile slavice de la Nord (și în special rusești) ale lui Chodzko, Ralston, Leger și mai ales marea colecțiune a lui Afanasiev.

Toate popoarele romanice au intrat în cercul studiilor noastre. Dar Franța și Italia au oferit principalul contingent, mulțumită numeroaselor publicațiuni din mai toate provinciile acestor țări. Spania e reprezentată prin colecțiunile lui Caballero și Maspons, Portugalia prin Coelho și Consiglieri-Pedroso, iar Tirolul romanic prin Schneller.

În privința antichității, afară de mitografii Apollodor și Pausania, au fost puși la contribuțiune poeții (Homer, Hesiod, Apolloniu) și în special Ovidiu, ale cărui *Metamorfoze* se pot considera ca unica colecțiune folclorică antică, odată cu enciclopedia operă a lui Pliniu. De aceea scrierea poetului roman revine atît de des în paginile noastre, ca singura contribuțiune integrală a tradițiilor antichității.

Dintre mitografiile moderni, ne-am folosit de eminenta operă a lui Decharme asupra mitologiei Greciei antice, iar pentru înțelegerea fenomenelor folclorice am tras cel mai mare folos din *Mitologia germană* a lui Grimm și din cartea fundamentală a lui Edward Tylor asupra civilizațiunii primitive. În fine, sub raportul comparațiilor, adnotațiunile lui Köhler și mai ales ale lui Cosquin ne-au înlesnit întrucîtva cercetările, dar indicațiunile lor au fost întotdeauna controlate cu colecțiunile originale.

Un capitol special e consacrat bibliografiei basmelor române (daco-române, macedoromâne, istriatoromâne și moravoromâne), iar la finele operei s-a inserat lista colecțiunilor folclorice străine ce au fost utilizate în acest studiu.

Ne mai rămîne o plăcută datorie de a mulțumi tuturor acelor persoane și instituțiuni cari au contribuit la desăvîrșirea operei noastre. În primul rînd Academiei Române, care a făcut posibilă publicațiunea ei; Sf. Sale părintelui Marian, raportorul academic, pentru relevarea lacunelor manuscrisului dat în cercetarea-i; d-lui Take Ionescu, ministru al Instrucțiunii Publice, care a binevoit a încuviința pe seama Bibliotecii Naționale procurarea literaturii bibliografice; d-lui Hasdeu, ale cărui convorbiri au fost totdeauna pentru autor cea mai bună școală practică; d-lui dr. Gaster din Londra, care a binevoit a ne pune la dispozițiune unele opere engleze de folclor, rare și greu de procurat pe calea librăriei; personalului bibliotecelor din Berlin și München pentru înlesnirea cercetărilor; în special d-lui C. G. Cușiana,

³ *Sbornik za Narodni Umotvorenija Nauka i Kniznina*, Sofija, 1889—1936 (N. ed.)

PREFAȚĂ

meritosul subdirector al Bibliotecii Naționale, al cărui zel neobosit în serviciul științei e mai presus de orice laudă ; răbdarea sa a fost adesea pusă la cercare, dar ea n-a încetat a răspunde cu o grabă îndatoritoare la insistențe oneroase și multiple.

Cu un simțămînt de satisfacțiune amestecată cu duiosie se desparte autorul de această lucrare, care i-a fost tovarăș nedespărțit în ultimii trei ani de zile. Munca îndelungată și stăruitoare va fi cu prisos răsplătită dacă cetitorul va putea să guste o parte din acele delicii ce respiră atmosfera poveștilor. Ferice dacă, cufundat în această lume plină de încîntare, el nu va simți opintirea muncitorului în coordonarea feluritelor materiale destinate la ridicarea mărețului edificiu al imaginațiunei populare.

LAZĂR ȘĂINEANU

București, 1 ianuarie 1895

Partea întâia

INTRODUCERE

CAP. I

UNIVERSALITATEA POVEȘTILOR

A fost odată... sună începutul tipic al narațiunilor fabuloase la popoarele cele mai diferite. În toate timpurile și în toate zonele, omul a simțit o firească pornire a se transporta într-un trecut îndepărtat, în lumea ideală a basmului. La rasele primitive poveștile constituie partea cea mai însemnată a capitalului lor intelectual; fantasticul le procură explicarea fenomenelor naturii și, ascultînd la basme, sălbaticul uită monotonia vieții și tot cu ele vînătorul pustiului își îndulcește singurătatea nopții. Pretutindena, în culmea civilizațiunii ca și în cultura cea mai embrionară, bunicile și mamele dezmiardă primii ani ai copilăriei cu plămuirile

..... unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gîndea în basme și vorbea în poezii.

Și farmecul care a încîntat copilăria noastră nu încetează odată cu dînsa. Închipuirea omului din popor se scaldă neîncetat, înviorîndu-se, în izvorul nesecat al poveștilor. Ele formează aproape unica distracțiune intelectuală în viața țaranului din orice timp și din orice loc. Ele împlinesc, în cercul lor modest, același rol ce-l joacă romanul și novela în societățile culte.

Distanța, altminterea, între ambele nu-i așa de mare cum s-ar părea, și cîteva din capodoperele geniului omenesc s-au inspirat din producțiunile imaginațiunii populare. Tragedia ingraturității filiale și a devotamentului filial, care se numește *Regele Lear*, a împrumutat-o Shakespeare dintr-un basm răspîndit și cunoscut multor popoare. Cele două mai profunde creațiuni ale poeziei moderne, *Hamlet* și *Faust*, se întemeiază pe tradițiuni populare. Și Schiller, în ultimii ani ai vieții, cînd spiritul său creator ajunsese la deplină maturitate, exclama cu dor: „Dați-mi, dați-mi basme și aventuri cavalierești, căci ele conțin tot ce-i frumos și mare“.

Orășeanul și săteanul sunt deopotrivă avizi de miraculos, și unuia și altuia le place a se transporta în regiunile necunoscute ale fantaziei și a-și crea acolo un fel de patrie ideală, în care nedreptatea pămîntească este compensată printr-un simțămînt de justiție universală,

prin triumful binelui asupra răului și prin superioritatea inteligenței asupra forței brutale.

Dar la țară mai ales se poate constata însemnătatea literaturii orale ca element de distracțiune. Acolo, cu începerea ploilor, în timpul toamnei, flăcăi și fete, bărbați și bătrâni se adună și alungă uritul vremii cu povești și ghicitori. Pe când tinerii glumesc și fetele torc, moșneagul care a văzut și pățit multe își împrospețează amintirile și uimește pe ascultători cu istorisiri din vremile bătrîne.

Asemenea întrucări poartă nume diferite, după localități: cel mai general e *șezătoare* și *clacă*¹, numită pe aiurea (în județul Ialomița) *furcărie* și *opaiț*². Le întâlnim pretutindenea, în Rusia sub numele de *besyeda* și în Bretania sub acela de *filouas* (*filanderie*) și *veillonas*, corespunzând astfel șezătorilor și furcăriilor noastre.³

Anton Pann a descris în culori vii și reale, în *O șezătoare la țară sau Povestea lui moș Albu*⁴, acele adunări intime de la țară, când călătorul vede pe înserate:

... un foc mare de fete încunjurat,
Care din sat se strînsese la *șezătoare* cu furci
Și de glume, basne, rîsuri, hohotea ca niște curci.

Și pe când spunea la ghicitori:

... vine la dîsele un bătrîn,
Care se părea că este un prea dezghețat român
Și care ele-l chemase să le spuie la povești,
Fiindcă el știa carte ș-alte basne bătrînești.

¹ *Clacă*: serile cînd fetele torc pe seama gazdei și cînd torsul e împreunat cu joc; vezi *Albina Carpaților* [Sibiu], I [no. 10, 20 oct. 1977, p.] 115—117: *Șezătorile de fete*. În Transilvania șezătorea mai poartă numele de *habă*: vezi *Lexiconul budan și Marian, Nunta la români* [Studiu istorico-etnografic comparativ. Edițiunea Academiei Române. București, Tipografia Carol Göbl, 1890, partea I], p. 90, nota [2]. Cf. și Mihăilescu, *Șezătoare în satul Giulești*, în *Șezătorea* din Fălticeni, I (1892), p. 271—273 și Frâncu [și Candrea, *Românii din Munții Apuseni*] (*Moșii*) [Scriere etnografică... București, Tipografia modernă, 1888], p. 139—141: *clacă* [*Claca cînepii*].

² Dobre Ștefănescu, *Studii de literatură populară*, în *Lumina*, an. III, 1887, p. 533—534: *șezătoare, furcărie, opaiț*. Cf. [Arthur und Albert] Schott, *Walachische Maehrchen* [Mit einer Einleitung über das Volk der Walachen und einem Anhang zur Erklärung der Märchen, Stuttgart und Tübingen, J. G. Cotta'scher Verlag, 1845], p. 82: [*glacca*].

³ Ribnikov a scris șezătorile rusești [*Песни, собранные П. Н. Рыбниковым. Часть I-IV. Москва. Типографии А. Семена. 1861—1867*] și Luzel pe cele bretonne: [apud] Ralston, *The Songs of the russian people* [as illustrative of slavonic mythology and russian social life, second ed., London, Ellis & Green, 1872], p. 36 [*The Besyeda*] și Luzel, *Veillées bretonnes*, Morlaix [et Champion, Paris], 1879. Cf. Sébillot, *Littérature orale de la Haute-Bretagne* [Paris, Maisonneuve et Co., 1881], préf., [p.] III urm.

⁴ Anton Pann, *O șezătoare la țară sau Povestea lui moș Albu*, partea I, București, 1851. (*N. ed.*)

Fetele dacă-l văzură, începură a-l numi.
 Zicînd : — Iacă și moș Neagu veni a ne mulțămii.
 După ce șezu bătrînul, una care îndruga,
 Începu cu lingușire a-i zice și a-l ruga :
 — Moșicule, știi prea bine că noi toate te iubim
 Și ca pe un tată tocma te avem și te cinstim ;
 De aceea totdeauna te chemăm la *șezători*,
 Să ne spui *vreo poveste și niscaiva ghicitori* ;
 Fă bine dar ș-astă-seară, fără a te supăra,
 Cu ghicitori or cu basne iarăși a ne-ndatora.
 El răspunse : — Draga tatii ! eu știu lucruri bătrînești,
 Și ca bătrîn nu-mi prea place ghicitori copilărești ;
 Dar ca să vă-mplinesc voia, îmi voi lăsa placul meu,
 Vă voi spune, dar știu bine c-o să le dezleg tot eu.

Într-unul din cele mai frumos povestite basme de Ispirescu, *Înșir' te mărgăritari*, asistăm de asemenea la o șezătoare, dar de asta dată într-o casă boierească :

„Nu trecu mult după aceasta, și boierul făcu *clacă*, adunînd pe toți copiii și fetele din sat, ca să înșire mărgăritare. Se duse și baba cu copiii ei. Acolo, la *șezătoare*, unde se strînseseră toți de vorba la verzi și uscate, spuind la glume și la ghicitori, sta și feciorul de boier. El se întîmplase în acea zi să fie cu voie bună, și zise : — Știți ce ? copii ! Decît să flecăriți la glume și la cîte nagode toate, mai bine *spuneți-vă fiecare basmul său*. Toți într-o glăsuire priimîră de bună cugetărea boierului. Și spuseră unii, una ; alții, alta ; pînă ce veni și rîndul copiilor babei, ca să-și spuie și ei basmul lor.“⁵

Ovidiu a făcut în ale sale *Metamorfoze* un admirabil tablou, cum dumnezeieștile țesătoare adunate în șezători ascultă cu drag minunatele povestiri :

„Fiicele lui Minyas, desprețuind serbările lui Bacchus, lucrează în încăperile lor : ele torc lîna, învîrtesc fusul sub degete, fac țesături și dau mereu de lucru roabelor lor. Una din ele, petrecînd firul printre degetele-i subțiri, zice surorilor : «Noi, pe cari înțeleapta Pallas ne reține aci, să ușurăm cu diferite cuvîntări lucrul folositor al mîinilor noastre. Să spunem pe rînd cîte o poveste ca să nu simțim lungimea timpului.» Surorile se învoiesc și o roagă să înceapă mai întîi. Ea se gîndește ce basm să spuie printre cele multe ce cunoaște : să povestească oare despre zeița Derceta, care se pomeni cu trupul acoperit cu solzi și înfundată de atunci în bălțile Siriei ? sau povesti-va cum

⁵ Ispirescu [*Legende sau basmele românilor*, adunate din gura poporului. București, Tipografia Academiei Române, 1882], p. 67 ; Fundescu [*Basme, orașii, păcălituri și ghicitori*, ed. a III-a revăzută și adăogită, București, Socec și Compania, 1875], p. 59 [*Înșir' te mărgărite*] și 139 [*Sora Crivățului*] ; Schott, p. 124 [*Die goldenen Kinder*] ; Sbierra [*Povești populare românești*. Din popor luate și poporului date. Cernăuți, Editură proprie, 1886], p. 113 [*Doi feți-logofeți cu părul de aur*] ; I. Pop-Reteganel [*Povești ardelenesti, culese din gura poporului*, Editura Nicolae I. Ciurcu, Brașov, 1888], partea II, p. 35 [*Cei doi copii cu părul de aur*].

fiica ei, prefăcută în pasăre, își petrecu ultimii ani pe turnuri înalte ? cum zîna Nais, cu cîntecul și cu ierburile-i vrăjite, a prefăcut flăcăi în pești muți, pînă ce ea însăși suferi aceeași schimbare ? Cum, în sfîrșit, arborele ce purta poame albe, poartă negre, de cînd fu stropit cu sînge ? Această poveste îi place, fiindcă e puțin cunoscută, și pe cînd lîna se prelungește în fir, ea începe să istorisească trista întîmplare a iubiților nenorociți, a lui Piram și a Tisbei... Ea spune, și minunata poveste încîntă pe tovarășele ascultătoare. Unele neagă întîmplarea, altele zic că zeii cei adevărați toate le pot. După ce tăcură, veni și rîndul Alcitoei, care începu astfel să povestească...⁶

Citind frumoasele versuri ale anticului poet, ne vin în minte cuvintele lui Eminescu :

Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi și nouă toate...

⁶ Ovidiu, *Metam[orphoseis]*, IV, 32—[44] ; [271—277] :

„...Solae Minyeides intus,
intempestiva turbantes festa Minerva,
aut ducunt lanas, aut stramina pollice versant,
aut haerent telae, famulasque laboribus urgent.
E quibus una, levi deducens pollice filum.
Dum cessant aliae commentaque sacra frequentant,
nos quoque, quas Pallas, melior dea, detinet, inquit,
utile opus manuum vario sermone levemus :
perque vices aliquid, quod tempora longa videri
non sinat, in medium vacuas referamus ad aures.
Dicta prodant, primamque jubent narrare sorores.
Illa, quid e multis referat, nam plurima norat,
Cogitat

Dixerat : et factum mirabile ceperat aures.
Pars fieri potuisse negant ; pars omnia veros
posse deos memorant. Sed non et Bacchus in illis.
Poscitur Alcithoe, postquam siluere sorores.
Quae, radio stantis percurrens stamina telae,
Vulgatos taceo, dixit, pastoris amores
Daphnidis Idaei...”

IMPORTANȚA ANTROPOLOGICĂ A BASMELOR

De cînd frații Grimm au dat impulsul pentru adunarea poveștilor populare, colecțiunile de basme au sporit continuu, și astăzi mai că nu există popor care să nu fi dat contingentul său de materiale folclorice. Nu numai popoarele europene, dar chinezi și japonezi, hotoțoi și eschimoși, americani și australieni au fost explorați sub raportul tradițional.

Și lucru remarcabil! Analogiile mitice cele mai izbitoare, incidentele miraculoase cele mai caracteristice au ieșit la iveală în basmele unor popoare cari n-au venit niciodată în contact unele cu altele. În acest mod, basme cunoscute antichității clasice, ca *Amor și Psyche*, și mitul lui Polyphem, s-au putut regăsi la popoare independente în timp și în spațiu.¹

Asemenea coincidențe nu pot proveni decît de la un mod general de a vedea și simți lucrurile, de la natura umană, care sub toate climatele rămîne esențial aceeași. Identitatea amănuntelor indispensabile se datorește dar unei necesități psihologice: pretutindenea oamenii pe aceeași treaptă de cultură văd prin aceeași prismă unele fenomene, și astfel se explică și unele credințe răspîndite pe întreaga suprafață a globului.

Acum un secol, unul din cei mai adînci cugetători ai Italiei, Giambattista Vico, enunțase acest principiu de universalitate a naturii umane: „*La Mente umana è naturalmente portata a dilettarsi dell'Uniforme... Idee uniformi nate appo intieri popoli tra essi loro non conosciuti, debbon avere un motivo comune di vero*“ și stabilise în același timp legea de progresiune inversă între imaginațiune și rați-

¹ „Tout ce qui est dans le folklore français se retrouve dans tous les autres; il n'y a pas, à proprement parler, de folklore français, ou allemand, ou italien, mais un seul folklore européen; et telle croyance ou telle légende, qui paraît isolée dans un coin isolé d'une province de France, est soudain rapportée par un voyageur dans des termes analogues ou identiques de chez quelques peuplades d'Afrique ou d'Australie.“ (James Darmesteter, *Romania*, X, 286.)

une : „La *Fantasia* tanto è più robusta, quanto è più debole il *raziocinio*“.²

Rolul preponderant al fantaziei în cugetarea sălbaticului ne explică cum e plecat a crede toate și cum nimic nu-i pare absurd. El împărtășește cu copilul pornirea de a înzestra lucrurile cu simțiri și pasiuni, în neputința de a înțelege acțiunea și mișcarea fără voință și conștiință. Pentru omul primitiv, nimic nu există în stare inertă, totul e plin de viață.

Chiar pentru un popor atît de înaintat în cultură ca grecii antici, un prisos de viață circula în toată creațiunea, și sub pașii sprintenei lor imaginațiuni totul arăta urma unei divinități. Soarele nu era pentru ei — precum nu-i nici pentru poporul nostru — o masă inertă de foc, ci maiestosul Helios își încura zilnic caii săi focosi pe bolta cerească. „Aceste piscuri le umpleau oreade, o driadă murea cu fiecare arbore și din urnele drăgălașelor naiade țîșnea spuma argintie a torentelor. Acel dafin implora odinioară ajutor, fiica lui Tantal tace în această stîncă, jalea Syringei răsună din acea trestie și durerea Philomelei din acea dumbravă.“³

Animismul devine astfel factorul creator al mitologiilor și al superstițiilor : el identifică natura umană cu cea animală, admițînd, conform metempsicozei, tranzițiunea sufletului omenesc în animale și supraviețuirea-i în plante, și această continuitate vitală a individului formează unul din motivele cele mai poetice în cîntece și în basme.

Dragostea iubiților nenorociți nu moare odată cu dîșii, și din mormintele lor răsar, ca marturi supraviețuitoari ai nestrămutatei lor afecțiuni, doi arbori cari își împreună ramurile :

Iar din el, frate, a ieșit
Un brad verde cetinat,
Pe biserică plecat ;
Și din ea o viișoară,
Înflorită, mlădioară,
Ce din zori și pînă-n seară
Pe biserică s-a-ntins
Și cu bradul s-au cuprins.⁴

Tot astfel în basme, din cadavrele copiilor uciși răsar doi mîndri brazi, cari ca marturi muți ai nelegiurii săvîrșite, umple de neliniște și groază inimile ucigașilor.

Animalele n-au chipul și graiul omenesc, dar ele pot căpăta și una și alta fără a-și pierde individualitatea lor. Omul naturii convor

² [Gio. Battista Vico, *Opere*. Con alcuni discorsi ed opuscoli di celebri scrittori sulla] *Scienza Nuova*. [Volume unico, Parte I. Libro primo, XLVII], p. 55 ; [XIII], p. 48 ; [XXXVI], p. 53, Firenze, 1847. [Sublinierile din textul citat de Șăineanu aparțin lui Vico.]

³ Schiller, *Zeiî Greciei* [*Die Götter Griechenlands*].

⁴ Alecsandri, *Poezii populare : Inelul și năframa*, p. 20—24.

bește cu vitele, ca și cum ar fi oameni, și indianul din America de Nord discută cu calul, pare că ar fi o ființă. Ursul poate lua figura omenească, și chiar o unire sexuală între om și animalele inferioare nu este exclusă.⁵

Animismul nu se mulțumește numai a identifica pe om cu animalul, dar el însuflețește arborii și plantele, și chiar natura moartă înviază și respiră: munți, izvoare și păduri sunt toate locuite de spirite, de zei și zâne.

Lumea cerească nu-i deosebită de cea pămîntescă și tendința de personificare universală ne înfățișează soarele și luna ca ființe omenești, oarecum ca flăcău și fată, ca soră și frate cari se iubesc (după cum în mitologia greacă luna se îndrăgește de Endymion) și, spre a scăpa de incest, rămîn de-a pururea despartîți :

Zi și noapte plini de dor,
 Arși de foc nestîngător,
 Vecinic să vă alungați,
 Cerul să cutreierați,
 Lumile să luminați⁶.

După un basm muntean, luceafărul de ziuă a fost odinioară Busuioc, fiul împăratului, și luceafărul de noapte Siminoc, fiul roabei, a căror naștere minunată se făcu în același timp, și cît fură în viață trăiră în cea mai strînsă frăție.⁷

Fenomenele fizice, ca vîntul, viforul și gerul, duc o viață întru toate asemenea omului: ele vorbesc, mănîncă, se căsătoresc și au copii. În basmul muntean *Omul de piatră* se face astfel portretul vîntului de primăvară: „un flăcău frumos cu părul lung de aur, cu aripi de argint și cu un băț în mîna împletit cu de tot felul de ierburi și flori. Cum intră în casă zise mă-sei: — Mamă, mie-mi miroase a om de pe tărîmul celălalt...”⁸

Și cînd voinicul se întoarce cu isprava făcută, „iată că se întîlnește cu trei inși. Pasămite era Vîntul, Căldura și Gerul. El își luă

⁵ Tylor, *La Civilisation primitive*, Paris, 1876—1878, vol. I, p. 330, 483, 543; vol. II, p. 305.

⁶ Alecsandri, *Soarele și luna*, p. 27—31. Cf. și celelalte variante ale baladei: două ardeleni, *Ion Brad și soră-sa* (Pompiliu, [*Balade populare române*, Iași, Tipografia Societății Junimea, 1870], p. 32) și *Sora Todose* (Pop-Reteganul [*Trandafiri și vioarele*]. Poezii populare române, culese și ordinate. Edițiunea II amplificată, Gherla, Tipografia „Aurora”, 1891, p. 14); una bucovineană, *Craiu și soră-sa* (S. Fl. Marian [*Poezii populare române*, Cernăuți, Tipografia G. Piotrovski], I [1873], p. 151), una dobrogeană cu titlu identic [*Soarele și luna*] (Burada [*O călătorie în Dobrogea*, Iași, Tipografia națională, 1880], p. 165) și una munteană, *Soarele și luna* (G. Dem. Teodorescu, [*Poezii populare române*, București, Tipografia modernă „Gregorie Luis”, 1885], p. 410.

⁷ Ispirescu, p. 380—385 [*Luceafărul de ziuă și luceafărul de noapte*].

⁸ Ispirescu, p. 114. (N. ed.)

căciula din cap și cu multă plecăciune îi zise : — Noroc bun să dea Dumnezeu, nea Vîntule ! — Cale bună, dragul meu, îi răspunse Vîntul...“⁹

Un factor mitopeic de prima ordine este și *visul*, care tinde a da proporțiuni colosale lucrurilor neînsemnate, ce le țese și le împletește în chipurile cele mai variate, și produce acele combinațiuni fantastice atît de analoage fenomenelor miraculoase din basme.

Poetul roman revarsă tezaure de poezie, cînd descrie palatul Somnului, unde locuiește împăratul viselor, într-o peșteră adîncă în coasta unui munte din țara cimerienilor, încunjurat de ceață și cufundat în adîncă tăcere. În fundul peșterii curge cu șoapte somnoroase rîul Lethe, iar la intrare cresc macul și ierburile adormitoare pe cari noaptea le soarbe și le răspîndește pe pămînt odată cu umbrele sale. Pe un pat de abanos odihnesc în puf moale membrele lîngede ale zeului, și împrejuru-i zac visele cu forme deșerte, tot atît de numeroase ca spițele toamnei, ca frunzele pădurei sau ca nisipul de pe țărmurile mării... Somnul are o mie de copii, și printre ei Morfeu poate lua chipul oricărui muritor. Nimeni n-ar ști să imiteze mai bine ca dînsul și umbletul, și fața, și glasul, și portul, și chiar vorbele cele mai obicinuite : dar el nu poate imita decît pe oameni. Un altul ia chip de fiară, de pasăre, de șarpe cu lungi încolăciri. Un al treilea, Phantasos, se preface în pămînt, în piatră, în apă, în lemn ; el imitează lucrurile neînsuflîte.¹⁰

Iată aci unul din elementele fundamentale ale basmelor, *metamorfozele*, atît de dese în mitologia clasică și în poveștile populare și cari reprezintă toate domeniile naturii într-o continuă mobilitate. Teoria acestor transformări, ale căror aspecte multiple constituie fondul operei lui Ovidiu, poetul o expune astfel, conform sistemii lui Pitagora :

„Totul se schimbă, nimic nu piere ; spiritul rătăcește din loc în loc și însuflește toate corpurile : el intră din om în animal și din animal în om, dar nu moare niciodată. Întocmai ca ceara cea moale, ce primește mii de forme și sub acele forme variate rămîne totdeauna

⁹ Ispirescu, *Voinicul cel fără de tată*, p. 130. (N. ed.)

¹⁰ Ovidiu, *Metam.*, XI, 633—644 :

„At pater e populo natorum mille suorum
excitat artificem simulatoremque figurae
M o r p h e a : Non illo jussos sollertius alter
exprimit incessus, vultumque sonumque loquendi.
Adjicit et vestes, et consuetissima cuique
verba. Sed hic solos homines imitatur : at alter
fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens.
Hunc *Icelon* Superi, mortale *Phobetora* vulgus
nominat. Est etiam diversae tertius artis,
P h a n t a s o s . Ille in humum, saxumque, undamque, trabemque,
quaeque vacant anima, falaciter omnia transit.“

aceeași, tot astfel sufletul rămîne același în toate colindările sale sub forme diferite și în corpuri diferite.“¹¹

Această credință în *metempsicoză* sau transmigrațiunea sufletelor, pe care o găsim deopotrivă în India și în Egipt, precum și la popoarele indigene din Africa și America¹², a fost asemenea un factor însemnat în plămuirea poveștilor, a căror realitate e astfel motivată prin seria de transformări perpetue. Cel mai vechi basm egiptean (*Cei doi frați*) se întemeiază pe această credință a metempsicozei, a cărei urmă o regăsim deja într-un fragment din poema filosofică *Despre natură* a lui Empedocle (sec. V-lea a. Cr.) : „E o lege a Ananghei, un decret străvechi al zeilor, decret etern și întărit cu jurăminte solemne. Dacă vreunul dintre demoni, care a primit o viață lungă, a pîngărit din rătăcire membrele sale cu sînge sau a jurat strîmb, el e alungat departe de zei în timp de 30 000 de ani și el naște succesiv în corpuri de diferite specii, cutreierînd una după alta căile cele anevoioase ale vieții. Astfel, eu însumi astăzi sunt un fugar rătăcind departe de zei, sclavul discordiei furioase. *Am fost deja băiat, fată, arbore, pasăre și pește mut în mare.*“¹³

Tipul clasic al metamorfozelor este Proteu, dumnezeiescul fiu al lui Neptun, care a primit darul de a putea îmbrăca orice formă : cînd a unui flăcău, cînd a unui leu sau mistreț furios, cînd a unui șarpe sau taur, cînd a unui arbore sau a unei stînci și cînd a unei ape sau flăcări mistuitoare.¹⁴

Despre dînsul ne povestește străvechiul poet : „Umblă pe aici un bătrîn de mare, care spune adevărul, nemuritorul Proteu Egipteanul, care cunoaște adîncimile mării întregi, și este sluga lui Poseidon... Și se va încerca să se prefacă în toate lighioanele, cîte se nasc pe pămînt și în apă și în foc cumplit arzător... Bătrînul nu-și uită vicleanul meșteșug, ci

¹¹ Ovidiu, *Metam.*, XV, 165—172 :

„Omnia mutantur ; nihil interit. Errat, et illinc hunc venit, hinc illuc, et quoslibet occupat artus spiritus, eque feris humana in corpora transit, inque feras noster, nec tempore deperit ullo. Utque novis facilis signatur cera figuris, nec manet, ut fuerat, nec formas servat eisdem, sed tamen ipsa eadem est ; animam sic semper eandem esse, sed in varias doceo migrare figuras.“

¹² Vezi Tylor, *op. cit.*, vol. II, p. 3—21.

¹³ Mullach[ius], *Fragmenta philosophorum graecorum* [Paris], ed. Didot [MDCCLX], tom. I, poema fragmentară Περὶ φύσεως (v. [10]—12) :

Ἡδὴ γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμεν κοῦρός τε κόρη τε
Θάμνος τ' οἰωνός τε καὶ εἰν ἄλλ' ἑλλοπος ἰχθύς.

¹⁴ Ovidiu, *Metam.*, XIII, 672—677 :

„Nam modo te juvenem, modo te videre leonem ;
Nunc violentus aper, nunc quem tetigisse timerent,
Anguis eras ; modo te faciebant cornua taurum ;
Saepe lapis poteras, arbor quoque saepe videri ;
Interdum, faciem liquidarum imitatus aquarum,
Flumen eras ; interdum undis contrarius ignis“.

în adevăr întâi și întâi se făcu leu cu frumoasă barbă, iar pe urmă balaur și pardal și mare porc sălbatic ; se făcea și apă umedă și copac cu frunzele în sus.“¹⁵

Visele joacă un rol însemnat și în basme. În povestea bănățeană *Roș-împărat și Alb-împărat*, împăratul discută cu învățații despre adîncimea viselor și fie-sa scapă în două rînduri împărăția de primejdie cu visele ei, „cari negreșit vin de la Dumnezeu“. Visul nu-i în povești decît un antemergător al realității viitoare.¹⁶

Astfel este interesantul basm muntean intitulat *Visul*¹⁷, care a fost analizat de d-l Hasdeu.¹⁸ Prin caracterul său profetic, el aduce aminte de un alt vis raportat de Cicerone¹⁹ și considerat de oratorul roman ca o pură inspirațiune divină („Quid hoc somnio dici potest divinius!“). Ca tipul unor asemenea vise se poate considera episodul biblic relativ la Iosif, care tălmăcește diferitele sale vise cu soarele, luna și cele unsprezece stele sau cu vacile grase și vacile slabe. Iar despre vise în genere se pot repeta cuvintele înțeleptei Penelope : „Cît despre visuri, ele sînt îndoielnice, nehotărîtoare, și nici nu se cam împlinesc toate oamenilor. Căci chiar sînt două feluri de porți pentru visurile cele fără de fire : unele sînt făcute de corn, iar celelalte de fildeș. Cari dar dintre ele vin prin fildeșul cel pilit, acestea înșală, aducînd vorbe neîmplinite ; iar cari ies prin coarnele cele răzăluite acestea se împlinesc cu adevărat, cînd le vede vreunul dintre muritori.“²⁰

Și precum omul din popor crede în vise, tot astfel el este dispus a da crezămînt basmelor, cari capătă în închipuirea-i aparența realității sau cel puțin a unei posibilități dintr-o lume de mult trecută.

Am rugat pe unul dintre bunii noștri scriitori de basme să-mi descrie starea psihologică a povestitorului său, interesul și emoțiunile sale în cursul narațiunii, participarea sa instinctivă la momentele tragice și comice ale poveștii, spre a putea constata astfel pînă la ce grad omul din popor își asimilează elementul fantastic și-i dă caracterul realității. Și iată ce-mi comunică în această privință d-l Dimitrie Stăncescu :

„Dintre toți cei de la cari am cules basme, figura cea mai originală e Ioniță al lui Radu Cojocar. Tată-său fusese pădurar la tatăl mamei, care stăpînea pînă acum cîțiva ani moșia Chirculești din Vlașca. Acolo m-am împrietinit cu el, de cînd eram mic copil.

¹⁵ *Odyseea*, IV, 351—570 ; cf. și Virgiliu, *Georgice*, IV, 387—450. Proteul roman e Vertumnus, despre care vezi Ovidiu, *Metam.*, XIV, 640—682.

¹⁶ Vezi Schott, no. 9 ; Ispirescu, p. 380 [*Lucașărul de ziua și lucașărul de noapte*] și Fundescu, p. 55 [*Dafin-împărat*], 73 [*Făt-Frumos cu părul de aur*]. Cf. Hahn, *Griechische und albanesische Märchen* [Leipzig, 1864], I, 258 ; II, 247 și Krauss, [*Sagen und*] *Märchen der Südslaven*, [Leipzig, Verlag von Wilhelm Friedrich,] II [Band, 1884,] p. 290 [*Des Kaisers Eidam und das geflügelte alte Weib*].

¹⁷ Ispirescu, *Legende și basmele românilor, ghicitori și proverburî, a treia ed. considerabil augmentată*, București, Tipografia Laboratorilor români, partea I, 1872. Titlul corect al basmului este *Sufletul*. (N. ed.)

¹⁸ Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, [1887—1898, tomul III] s.v. *basm*. A se vedea în cap. V teoria d-sale despre provenința basmelor din vise.

¹⁹ Cicero, *De divinatione*, I, 27, ap. Tylor, I, 515 urm.

²⁰ *Odyseea*, XIX, 560—568. Cf. [*Vechiul testament*,] *Geneza*, c. 28, 40 și 41.

A trecut vreme pînă să încep a scrie basme. Atunci ducîndu-mă odată la țară, m-am repezit la Ioniță și i-am zis să-mi spuie ce știe. N-a făcut nazuri, mi-a răspuns că știe și că-mi spune.

Pare că-l aud începînd :

— A fost odată, cocoane Mitică,

Cînd scria musca pe perete,

Mai mincinos cine n-o crede...

A fost un popă și o preoteasă ; preoteasa cică ar fi avut stem de frumoasă ce era, și fie-sa — c-aveau o fată — era leită poleită mă-sa...

Și urma basmul, rar spus, frumos, dînd Ioniță calificative potrivite cu situațiunile, zicînd «hoțul de popă», înjurîndu-l uneori, cînd i se părea lui, înduioșat pare că cu cîte un «biată», cu cîte un «ea săraca, ce era să facă, ca o muiere slabă ce era ?...» De vorbea de vreun zmeu ori de altă dihanie urtă, încrunta sprîncenile și spumă cu vorba, cu figura, cu gesturi uneori, trăia pare că groaza personagiilor, ce se aflau în poveste față cu spurcăciunea.

În ce privește felul lui *de a trăi* ce spunea, îmi aduc aminte de un basm ce-mi povestea odată, în care personagiile erau animale și pe care nu l-am putut scrie fiind afară din cale trivial. La un loc era o vulpe, pe care o ținea în puterea lui un lup și care, ca să scape, îl sperie cu un urs, ce s-ar fi aflat la spatele lui. Lupul neputîndu-se întoarce să vadă, o luase la fugă, iar vulpea țipa la el : «Păzea, păzea lupule... ha... ha... ha ! tē-a prins, vai de capul tău !»

Ioniță mima scena, făcea un haz de frica lupului, striga cu vulpea și sfîrșea basmul rîzînd de păcăleala celui păcălit.

Aci avem a face cu un bărbat și totuși el trăiește cu personagiile basmelor sale. Se înțelege că elementul emoțional va fi mult mai puternic la femeie și mai ales la femeia în vîrstă, la babe și la bunici. Din nenorocire, acest izvor atît de fecund al imaginațiunei populare, din care au sleit cu prisos un Grimm și un Pitré, a rămas la noi aproape neexploatat. De aceea mă voi mărgini a adauge la profitul bănașului român portretul povestitoareii siciliene, a palermitanei Agatuzza Messia, așa cum a fost creionat de Pitré.

La Messia (așa se numea povestitoarea) era o femeie înaintată în vîrstă, care învățase din copilărie de la o bunică a ei o sumă de basme, care bunică le știa de la o străbunică și aceasta de la un strămoș. Ea nu știa carte, dar avea o memorie excelentă și povestea într-o limbă atît de nemerită, încît punea în uimire pe cărturari. În fiecare zi, iarna și vara, după ce se întorcea de la biserică — căci era foarte evlavioasă — se apuca de povestit. „Ea știa mii de basme și nu uitase nici unul. Le spunea toate cu grație, vervă, căldură și cu expresiunea ce avea la 20 de ani. Era o mimică uimitoare, o mișcare continuă din ochi, din brațe, din picioare, din întreaga-i ființă, o schimbare perpetuă de atitudini, o necurmată agitațiune a corpului, care se pleca, se înălța, colinda prin odaie, se așternea mai mai la pămînt sau sălta pare că ar fi vrut să zboare. Vocea-i lua toate tonurile, percurgea toate gamele, cînd dulce

și gravă, când domoală și solemnă, sau repede și gîfîindă, când înduioșată și înspăimîntată, când vibrătoare și veselă ca un hohot de rîs. Ea se pricepea mai ales să împrumute toate accentele, toate intonațiunile personajilor sale.“²¹

Basmele, prin cuprinsul lor în parte comun întregii omeniri, prin fondul lor antropologic, conțin o parte însemnată a credințelor umanității primitive. Cercetările antropologice au dovedit că multe din credințele și obiceiurile sălbaticilor moderni se regăsesc în mituri și povești; de asemenea, că trăsurile fantastice și absurde dintr-însele aparțin unei stări mentale ce le consideră ca reale și normale.

Astfel se regăsesc în basme urme de antropofagie (soarele însuși e un uriaș antropofag), de incest și pruncucideri. Întîlnim într-însele și credințe străvechi, ca niște ecouri dintr-o lume de mult dispărută. Astfel, credința universală despre puterea monștrilor asupra corpurilor cerești, asupra soarelui și lunii, pe cari le pot fura sau mânca, producînd eclipse, o conține basmul muntean *Greuceanu*, care începe cu aceste cuvinte: în zilele Împăratului Roșu, zmeii „furaseră soarele și luna de pre cer“ și eroul aflînd că monștrii le ascunseră într-o culă din codrul verde, pătrunse acolo, „luă în mîna dreaptă soarele și în cea stîngă luna, le aruncă pe cer și se bucură cu bucurie mare“.²²

Credința antropologică în *farmece* și vrăji, de unde rezultă zoomorfismului ființelor umane ca pedeapsă pentru nesupunere sau răzbunare (prefacerea femeiei în ghionoaie și în scorpie, a omului în urs), sau osîndirea nemeritată de a purta un înveliș animal (de șarpe, porc, bufniță etc.); dar aceasta numai pentru un termen hotărît, cînd se sfarmă farmecele și ființa revine la starea-i anterioară.

O adormire provizorie sau o *letargie* seculară nu numai a împăratului și a curței sale, dar chiar și a întregii țări, se datorește mai mult fatalității; dar în puterea vrăjitorului stă iarăși de a petrifica ființele animale sau umane, după care urmează o înviere inevitabilă a eroului, operată obicinuît prin apa vie sau mai rar cu ajutorul sîngelui, care funcționează în basme ca un fel de remediu universal.

Dintre culori, cea *roșie*, culoarea sîngelui, joacă în basme un rol demonic. Diavolul însuși se înfățișează sub chipul unui *om roșu* și el locuiește în *Dealul Roșu*.²³

De aceea *omul roșu* e considerat de popor ca o piață rea, ca o mare primejdie. În povestea *Harap-Alb* de Creangă: „Ține minte sfatul ce-ți dau: în călătoria ta o să ai trebuință și de rai și de buni, dar să te ferești de *omul roșu*, iar mai ales de cel spîn, cît ei putea să n-ai a face cu dînșii, căci sunt foarte șugubeți“. Același lucru într-o superstițiune

²¹ Pitrié, *Fiabe, nouvelles e racconti siciliani*, vol. I, Prefață, [apud] Marc Monnier, *Les contes populaires en Italie*, Paris [G. Charpentier], 1880, p. 7.

²² Ispirescu, p. 218 și 224; cf. Tylor, I, 353 și 376.

²³ Ispirescu, *Măzărul-împărat [Legende și basmele românilor, ghicitori și proverburii, partea I]* și Sbiera, *Dealul Roșu*.

din Moldova : „De *om roșu*, spîn și însemnat (chior, ciunt etc.) să te ferești, că-i buclucaș”.²⁴

Împăratul care poartă în povești acest epitet ominos, e caracterizat ca cel mai crunt tiran al timpului său²⁵, în opozițiune cu *Alb-împărat*, reprezentantul poporal al blîndeței și al dreptăței. În timpul acestui împărat se petrec lucruri afară din cale : zmeii fură soarele și luna. Ca și demonul, Roș-împărat afecționează enigmele și amenință cu peire pe protivnicul său, de nu va fi în stare să le dezlege. În slujba sa stau monștri infernali, ca *Jumătate-de-Om*, care moare și înviază în același timp, și pe dînsul împăratul îl avea cel mai puternic în curtea și în oștirea sa.²⁶

Fata cu *urechea roșie*, moartă fiind, se ridică la miezul nopței din cosciug cu un rît ca de porc și amenință să înghiță pe paznicul ei.²⁷

Cu un cuvînt, roșul nu e lucru curat, e un semn rău, e o piază rea, și omul cu *părul roșu* trebuie evitat : „Băiatul auzise încă de mai înainte că oamenii cei *însemnați*, precum orbii, chiorii, ciunții, șchiopii, stîngacii, spîinii, cei cîte cu un ochi alb și altul negru, cîte cu o mustață albă și una neagră sau roșie și cei cu *barba roșie* ca para focului, iară cu *părul capului negru* ca pana corbului sunt foarte răi la inimă și primejdioși”.²⁸

Într-un basm ardelean, *Nu-știu-împărat*, un om bătrîn sfătuiește pe fiul său în ceasul morței să se ferească a sluji la oameni cu *părul roșu*, căci aceia sunt oameni răi. Și într-adevăr, erau zmei cu chipul de oameni.²⁹

Tot astfel în povestea săsească *Cei trei inși cu barba roșie*, un om îmbrăcat într-o manta *cenușie* sfătuiește pe cei trei feciori ai unui bătrîn sărman „să se ferească de oameni cu *barba roșie*, că nu-i lucru curat”. Și într-adevăr, cei trei inși cu barba roșie erau trei *draci*, iar omul cu mantaua cenușie era însuși Dumnezeu. O zicătoare ungurească sună : „Cîine roșu, mînz roșu, *om roșu*, nici unul nu-i bun”.³⁰

²⁴ Creangă, *Scrieri*, I, 198 ; și *Șezătoarea*, II, 65.

²⁵ În povestea moldovenească [*Povestea lui*] *Harap-Alb* (Creangă, *Scrieri*, vol. I, p. 32) : „Unii spuneau că *Împăratul Roșu*, avînd inimă haină, nu se mai sătura de a vărsa sînge omeneșc ; altul spunea că fata lui este o farmazoană cumplită și că din pricina ei se fac atîtea jertfe...” Într-o variantă a unui basm sud-slavic (*Archiv für Slavische Philologie* [unter mitwirkung von A. Leskien und W. Nehring, herausgegeben von V. Jacgic], vol. II [erstes Heft, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1876], no. 16, [p. 616—618]) figurează *Vintul-Roșu*, „ființă îngrozitoare, care minca oameni și-i chinuia cumplit” ; iar în poveștile maghiare țiganul trădător e poreclit *Cavalerul-Roșu* (Stier, [*Ungarische Märchen und Sagen*, Berlin, 1850.] p. 6). În aceleași povești dracul poartă o tichie roșie.

²⁶ Schott, no. 9 ; Ispirescu, no. 21 și Fundescu, no. 3.

²⁷ Stăncescu [*Basmе culese din gura poporului*, București, Ig. Haimann, 1892], no. 23.

²⁸ S. Fl. Marian, basmul *Bărnușca*, no. 20 din colecțiunea *Biblioteca copiilor*, apărută la Brașov.

²⁹ *Biblioteca Tribunei*, no. 31.

³⁰ Haltrich, [*Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande [in Siebenbürgen*, Verlag von Karl Graeser, Bierte Auflage.] Wien, 1885, no. 2. [*Die drei Rotbärbe*] ; Jones și Kropf, *The Folk-Tales [of the Magyars]*, The Folk-lore Society, 1889. Coperta exterioară : Publications of the Folk-lore Society, XIII,] 1886, p. 329.

INTRODUCERE

Lucrul se explică altminterea foarte lesne. Părul roșu este o excepțiune, și poporul vede în cei roșcați un ce particular și extraordinar, împreunat mai adesea cu însușiri și apucături rele.

Proverbul „om roșu și cîine lînos, mai bine mort decît cunoscut“ există la francezi și la italieni : „Uomo rosso e cane lanuto, più tosto morto che conosciuto“. Într-o poemă latino-germană de pe la anul 1000, *Ruodlieb*, figurează maxima : „Non tibi sit rufus unquam specialis amicus“.

Într-o poveste bască, *Cele 12 mistere*, diavolul poartă numele de *Seigneur-Rouge*, corespunzînd întocmai omului *roșcodan* din versiunea munteană mai sus citată.³¹ Dar deja la vechii egipteni diavolul se numește *cel roșu*, iar oamenii cu părul roșu erau considerați ca aparținînd lui Typhon, adevă demonului.³²

Avem dar aci unul din acele fenomene generale de natură antropologică ce le putem regăsi la rasele și la popoarele cele mai diverse.

³¹ Vinson, *Le folklore du pays basque*, Paris [Maisonneuve et Cie], 1883, p. 11.

³² Ebers, *Uarda* [Roman aus dem alten Ägypten], nota la p. 58 ; Cf. Andree, *Ethnographische Parallelen und Vergleiche*, Neue Folge, Leipzig, [Verlag von Veit & Comp.,] 1889 : *Rote Haare*, p. 261—273.

IMPORTANȚA ETNOLOGICĂ A BASMELOR

Fondul antropologic al basmelor cuprinde un număr foarte restrâns de tipuri fundamentale, pe cari fiecare grup etnic le variază pînă la infinit. Oricare popor colorează cu o nuanță proprie povestea originală, care se resimte mai ales de influența diferitelor idei religioase.

Astfel se poate observa suprapunerea factorului creștin asupra straturii primitive păgîn : Maica Domnului a înlocuit zîna primitivă, Arhanghelul s-a substituit morței. Zînele cele bune au fost înlocuite cu sfinte creștine (Sfînta Duminecă, Sfînta Miercuri, Sfînta Vineri), iar cele rele cu diavolul. Dumnezeu însuși se coboară adesea pe pămînt, însoțit de Sîn-Petru, spre a sonda gîndirile oamenilor, răsplătind pe cei buni și pedepsind pe cei răi. În acest mod ni se înfățișează basmele îmbrobodite cu legende din domeniul religios.

Suprapunerea se poate însă adesea recunoaște și e interesant a constata uneori prezența separată a fiecărui element în două basme din localități diferite.¹

Așa de pildă, în basmul bănățean *Mama zidită de vie*, care face parte din tipul *Camerei oprite*, totul a căpătat un colorit creștin. Maica Domnului mîntuiește pe fată de Necuratul, și luînd-o cu sine, îi încredințează patru chei cu cari putea deschide toate ușile, sfătuiind-o însă să se ferească de una singură, cea cu cheia de lemn. Dar fata n-ascultă și, intrînd în camera interzisă, vede pe Maica Domnului vindecînd rănilile Mîntuitorului.

În versiunea ardeleană corespunzătoare, *Nu minți !*, Sfînta Fecioară e înlocuită cu zîna Ilina, cea mai măiastră zîna, care dă fetei treisprezece chei și-i interzice pe a treisprezecea, cea de către răsărit. Iar cînd să intre acolo, cade leșinată de atîta mîndrețe și degetul cu care atinsese un scaun îi rămîne într-aurit.²

Alteori, dar mai rar, întîlnim dualismul juxtapus într-unul și același basm. Astfel în *Ursita sau finu Sf. Petru*, vedem combinate fatalitatea păgînă cu elementul creștin. Sîn-Petru trage în gazdă la un sărac

¹ Despre elementul dualist în folclor, cf. G. I. Gomme, *Ethnology in Folklore*. Londra, [Kegan Paul, Trench Trübner & Co. LTD.,] 1892, p. 13—17.

² Schott, no. 2 și Pot-Reteganul, [partea] V, [no.] 2.

cu șapte copii și peste noapte nevasta omului naște un al optulea. Sfântul, care auzise pe Ūrsitoare menind copilului „să moară înecat cînd va fi mare“, îl botează și roagă pe tată-sau să-l cheme și la cununie. Dar cu toată paza sa, mirele moare și Dumnezeu răspunde sfîntului, care se ruga la dînsul: „Ceea ce este sortit, nu se poate înlătura“, decît dacă părinții ar voi să-i dăruiască din anii lor. Părinții nu primesc, dar mireasa îl scapă, învoindu-se la acest sacrificiu.³

Remarcabilă este și degenerarea locală a poveștilor și, pentru a zice astfel, prozaizarea lor. Miraculosul dispare și totul capătă o înfățișare banală. O asemenea totală reducere a elementului fantastic o întîmpinăm adesea în colecțiunea de povești ardelenne a d-lui Pop-Reteganul, și ca exemplu interesant de asemenea adaptațiune locală cităm basmul *Vizor, Craiul șerpilor*, care face parte din ciclul *Părăsirilor* sau *Omnimal* cu tipul principal *Amor și Psyche*.

Pretutindena, în celelalte variante respective⁴, după arderea pielei animale, ființa supranaturală dispare, ca pedeapsă pentru o nelegiuță curiozitate; în versiunea aredeleană, după ce soacra lui Petru săvîrșește aceeași nelegiuire, femeia se resignează: „N-avu ce face nevasta lui Petru, căci ca o muiere cuminte ce era, trebuia să se supună soacrei sale și să nu cîrtească contra ei!“

Urme de influență literară se pot asemenea constata în domeniul literaturii orale. Cărți foarte răspîndite în popor și des citite (ca *Alexandria*, *Minunile Maicei Domnului* și alte apocrife) n-au rămas fără de acțiune asupra imaginațiunii sale.

Dar și invers, unele elemente miraculoase din basme s-au împletit în acele producțiuni artificiale, tocmai spre a le face mai accesibile și mai corespunzătoare gustului popular. Astfel incidente universale, ca apa vie sau munții cari se bat în capete, s-au introdus desigur din poveștile populare în fantasticul roman al *Alexandriei* și în cărțile apocrife, iar nu invers, cum susține d-l dr. Gaster.⁵ Acele incidente fiind de natură antropologică, ca și credințele astrologice, ele sunt cu mult mai vechi decît cărțile cari au pătruns în popor.

Astrologia și domeniul infinit al superstițiunilor joacă un rol foarte însemnat în lumea basmului.

Astrologul, filosoful și vraciul sunt pentru popor una și aceeași ființă, puțin deosebită de vrăjitor, care are o putere nemărginită asupra forțelor naturii.⁶

Spre a putea avea copii, împăratul și împărăteasa umblă „pe la vraci și filosofi, ca să caute la stele și să le ghicească dacă or să facă“ ([5])⁷.

³ *Calendarul basmelor [și al cinturilor populare]* pe 1876, [București, Editura Librăriei Socec & Comp.,] p. 16—18.

⁴ Cf. Ispirescu, no. 5 și 20; Stăncescu, no. 4 și 22; Schott, no. 23 etc.

⁵ Gaster, *Literatura populară română*, [București, Ig. Haimann, 1883,] p. 26—30. Despre existența Symplegadelor sau a munților cari se bat în capete, în credințele diferitelor popoare, cf. Tylor, vol. I, p. 400 și Indicele nostru s.v.

⁶ Cifrele din paranteze în citațiunile de mai la vale indică pagina respectivă din colecțiunea cea mare de basme a lui Ispirescu, București, 1882.

⁷ *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte.* (N. ed.)

Altă dată recurg „la descîntătorese, ba... la meșteri vrăjitori, ba... la *cititori de stele*“ (95)⁸.

Pentru boala feciorului de împărat „toți vracii și cititorii de stele se aduseră și nimeni nu știu să-i ghicească raul de care suferă“ (186)⁹; iar pentru ca împăratul să-și recapete vederile „toți vracii se adunară și-i dădură leacuri, dară nici unele din buruienile lor nu-i dară în de bine. Vrăjitoarele puseră apă la stele și-i aduseră și-i descîntară, tot însă ce punea la ochi mai rău îi făcea, dară mai bine deloc. În cele din urmă un *cititor de stele și vraci mare* fu adus cu multă cheltuială din țări strejne și acesta spuse că pînă cînd împăratul nu va avea lapte de pasăre de peste apa Iordanului, cu care să se ungă la ochi, nu-i va veni vîzul.“¹⁰

Și, odată născut, omul rămîne sub influența momentului de naștere : „Pasămite se născuse în *ceas bun* și era ursit să ajungă ceva“ (230)¹¹. „El nu înțelegea că *steaua sub care se născuse* venea să-l slujească“ (231).¹² „Împăratul se supără pînă la suflet, văzînd că logodnica fiului său e *piază rea*, fiindcă de cînd a venit ea, n-a avut parte de nici un lucru ce i-a fost lui drag“ (363).¹³

Aceasta reiese mai cu seamă din basmul muntean *Piaza cea rea* (394)¹⁴ : „Se silea bietul împărat, cu toți cei doisprezece fii ai săi, să facă pace, să fie între oameni bună învoire, să oprească relele ce-l bîntuiau, dar geaba, pagubele curgeau gîrlă. În cele mai de pe urmă chemă un *cetitor de stele* să-i spuie ce e pricina de-i merg lucrurile anapoda și nu poate să dea înainte. Dacă veni *filosoful*, îi puse la stele, și a doua zi îi zise să bage de seamă în trei zile d-a rîndul cum îi dorm copiii. Tre-cînd cele trei zile, filosoful veni din nou. Împăratul îi spuse că băieții dormeau care cu mîinile deasupra capului, care într-o parte, care cu mîinile pe piept și care pe spate și cu mîinile pe lîngă dîștii ; iar fata doarme pe brînci, ori strînsă făcătă ghem, sau cu mîinile între genuchi. «Aceasta este *piaza rea* a împărăției tale, răspunse filosoful ; de nu o vei depărta din casă, nu se va alege nici praful de d-ta și de copiii dumitale».“

Norocul stăpînește apoi viața omului, și favorizat de el, cel mai umil poate urca treptele cele mai înalte ale mării pămîntești. El poate ajunge astfel împărat : „Dregătorii cei mari ia un *porumbel* alb nevinovat, îl încarcă cu cordele foarte frumoase cu tot felul de fețe, îl aruncă în sus și pe cine s-o lăsa porumbelul, p-acela îl face împăratul lor“¹⁵. Sau ginere de împărat : „Hotărî dară să o mărîte ; și începu

⁸ *Voinicul cel cu cartea în mînă născut.* (N. ed.)

⁹ *Zina munților.* (N. ed.)

¹⁰ [*Făt-Frumos cel rătăcit.*] Cf. și în *Alexandria* : „Netinav-împărat, carele era filosof mare, și fermecător și cetitor de stele... făcea farmece, și bătea oștile... să duse la Macedonia și să făcu vrăjitor doctor... Vraciul zise : am ierburi de feciori... Căută Netinav pre stele și zise : să îți puțintel să nu naști, că este ceas rău...“.

¹¹ *Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat.* (N. ed.)

¹² *Ibidem.* (N. ed.)

¹³ *Cele trei rodii aurite.* (N. ed.)

¹⁴ Titlul corect al basmului este *Fata cu pieze rele.* (N. ed.)

¹⁵ *Cei trei frați împărați.* (N. ed.)

a-i spune de cutare și de cutare fiu de împărat. Ea nu voia să audă de nici unul. Iar dacă văzu așa împăratul, adună iară sfatul și boierii și îi întrebă ce să facă? Unul din boieri îi zise să facă un foisor cu poartă pe dedesubt, pe unde să treacă toți fiii de împărat și de boieri, și pe care-l va alege fata, să-l *lovească cu un măr de aur*¹⁶ ce-l va ține în mână, și după acela s-o dea împăratul“ (153; cf. 168)¹⁷.

Din același izvor derivă și credințele în presăgiu sau *semne prevestitoare*. Diferite obiecte sunt menite a prezice izbînda sau peirea eroului: „Să iei tu *basmaua* mea care am avut-o în ziua de cununie, și eu ștergarul cel vîrgățel ce mi-ai adus de zestre. În toate zilele să ne uităm la dîsele; și cînd vom vedea pe ele cîte trei picături de sînge, să ne întoarcem acasă. Acesta să fie *semnul* că moartea s-a apropiat de unul din noi“ (95)¹⁸. „Mai nainte d-a se despărți își împărțiră cîte o basma și se înțeleseră zicînd: — Atunci cînd *basmalele* vor fi rupte pe margini, să mai tragă nădejde unul de altul, că se vor mai întîlni; iară cînd basmalele vor fi rupte în mijloc, să se știe că unul din ei este perit. Mai înfipse și un *cuțit* în pămînt și ziseră: — Acela din noi, care s-ar întoarce mai întîi și va găsi cuțitul ruginit, să nu mai aștepte pe cellalt, fiindcă aceasta *însemnează* că a murit“ (220)¹⁹.

În sfîrșit, *ordaliile* sau judecățile dumnezeiești nu sunt de altă origine. Astfel se pedepsesc frații perfizi: „Împăratul întrebă pe Prîslea, cum să-i pedepsească? Viteazul nostru zise: — Tată, eu îi iert și *pedeapsa* să o ia de la Dumnezeu. Noi vom ieși la scara palatului și vom arunca fiecare cîte o săgeată în sus, și Dumnezeu, dacă vom fi cineva greșiți, ne va pedepsi. Așa făcură. Ieșiră cîte trei frații în curte dinaintea palatului, aruncară săgețile în sus, și cînd căzură, ale fraților celor mai mari le căzură drept în creștetul capului și-i omorîră dar a celui mai mic îi căzu dinainte“ (93)²⁰. „— Tată, înainte de a mulțumi lui Dumnezeu că m-am întors sănătos, să mergem cîteșitrei frații înaintea lui la judecată. Împăratul n-avu ce zice. Se aduseră frații înaintea împăratului, cari dederă în genuchi și cerură iertare de la fratele cel mai mic. El le zise: — Dacă Dumnezeu vă va ierta, iertați să fiți și de la

¹⁶ Alegerea bărbatului prin aruncarea mărului e un obicei străvechi, care se explică prin sensul simbolic al acestor poame. Pînă astăzi tinerii în Serbia își declară amorul aruncînd un măr iubitei. În Teocrit și în Virgiliu păstorilele aruncă mere păstorilor în semn de dragoste. Rolul erotic al mărului (sau al gutuiului) rezultă din versurile lui Virgiliu (*Eglog.*, III):

„Malo me Galathea petivit, lasciva puella,
Et fugit ad salices...“

sau dintr-o epigramă a lui Platon, citată de Gubernatis (*Mythologie des plantes* [ou les légendes du règne végétal, Paris, C. Reinwald et Cie,] II, [1882,] 105) în traducere latină și al cărei început sună:

„Malo ego te ferio; tu, si me diligis, illud
Suscipe, me imperti et virginitate tua...“

¹⁷ *Făt-Frumos cu părul de aur; Făt-Frumos cel rătăcit.* (N. ed.)

¹⁸ *Voinicul cel cu cartea în mînă născut.* (N. ed.)

¹⁹ *Greuceanu.* (N. ed.)

²⁰ *Prîslea cel voinic și merele de aur.* (N. ed.)

mine. Neavînd încotro, se duseră înaintea bisericii și puseră trei uleie depărtate deopotrivă unul de altul. Intrară fiecare cu picioarele în cîte unul, și aruncară cu praștia în sus cîte o *piatră*: pietrele fraților celor mari se întoarseră și loviră pe fiecare în cap cu așa tărie, încît rămăseră morți. Piatra însă a fiului celui mic de împărat căzu dinaintea lui. Lumea se adunase de se uita la astă *judecată dumnezeiască*" (305).²¹

Și spre a dovedi adevărul se recurge la aceeași procedere: „Ea nu voia să creadă cu nici un chip. Atunci el zise: — Dumnezeu să-și arate dreptatea. *Pe cine nu va fi drept din amîndoi, să-l cresteze sabia care stă în cui.* Și îndată sabia sări și creastă pe fată la deget și atunci crezu și ea" (383).²² „Ca să se încredințeze și mai bine de adevăr, zise și el *sabiei să sară din cui și să cresteze pe cel vinovat.* Sabia sări și-l creastă pe dînsul la degetul cel mare" (385).²³

Credințele și obiceiurile locale găsesc un ecou în basme și unele dintr-însele află acolo un fel de refugiu, subzistînd mult timp chiar după disparițiunea practicării lor.

Astfel, datina de a pune perne sub mire, scăldarea în ajunul cununiei a tinerei perechi, obiceiul de a se da mirelui și miresei după întoarcerea de la cununie un ou de găină, din care amîndoi trebuie să guste înainte de a mîncă din celelalte bucate, și altele asemenea, au persistat în basme.²⁴

Urme din codicele criminal al trecutului, pedeapsa de a fi sfișiat în fugă de cai sălbatici: „Porunci de aduse doi armăsari neînvățați. Legă pe țigan de coadele cailor și împreună cu dînsul și un sac de nuca. Apoi dete drumul armăsarilor, de se duseră în lume și unde cădea nuca, cădea și bucățica de țigan, pînă ce nu se mai alese nici praful din el" (258; cf 71 și 204)²⁵.

Se știe că o asemenea pedeapsă suferi Mazzepa, faimoasa căpetenie a cazacilor, și cu mult mai înainte de dînsul cumplita și ambițioasa Brunhilda, soția lui Siegbert, regele Austrasiei. Prinsă de vrăjmașul ei Klotar, ea fu legată de coada unui armăsar sălbatic și sfișiată de vie. (613 d. Cr.)

Tot atît de deasă e și datina de a căuta în cap, pe care o regăsim la diferite popoare²⁶: „— Caută-mi tu mai bine nișel în cap, și cînd vei auzi urletul, să mă scoli... Și puse capul în poala fetei și îndată adormi" (342; cf. 361).²⁷

Ca o reminiscență din epoca invaziunilor tătare, vedem figurînd printre uriașii antropofagi și *tătarii mîncători de oameni*. Îi găsim într-un

²¹ *Pasărea măiastră*. (N. ed.)

²² *Lucașărul de ziuă și lucașărul de noapte*. (N. ed.)

²³ *Ibidem*. (N. ed.)

²⁴ Vezi citațiunile la Marian, *Nunta la români* [partea a doua, cap. II, *Cununa*; XI, *Scalda*; XVIII, *Masa*], p. 297, 374 și 505.

²⁵ Ispirescu, *Poveste țărăneasă; Înșir'țe mărgăritari; Balaurul cel cu șapte capete*. (N. ed.)

²⁶ Cf. Cosquin, *Contes populaires de Lorraine*, [1888,] I, 250 [nota 1] și II, 120.

²⁷ Ispirescu, *Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul; Cele trei rodii aurite*. (N. ed.)

basn din Bucovina, *Dealul Roșu* de Sbiera. Ei năvălesc în țară și robesc pe un țăran pornind în Bugeac : „Aicea l-au închis într-o cămară și-l hrănea numai cu sîmburi de nucă și cu coarne de mare, ca doară s-ar îngrășa mai degrabă și apoi să-l mănince, că așa făceau tătarii cu toți robii“.

În varianta munteană a acestui basn, *Un diavol ca nealții*²⁸ de Ispirescu, Necuratul, sub numele de St. Amvrosie, vrînd să-și arate recunoștința către un cioban care-l scăpase de un lup, îi face și el un bine. Tătarii năvăliră în țară și luară rob pe cioban la Crîm, și el se gîndea cu jale la ai săi rămași în țară. Chemă pe fratele Amvrosie și, încălecind pe coada-i, îl cufundă mai întîi în mare, apoi îl ospătă la el acasă sub iad.

Intr-o tradițiune din Moldova privitoare la Calea Lactee sau Drumul Robilor, se spune că tătarii, năvălind odată în țară, luară mulțime de robi : „Pe acești robi ducîndu-i în țara tătărească, după ce i-au împărțit între ei, cîtiva au fost luați de un tătar, duși acasă și aleși ; acei tineri puși în o cușcă mare de fer, iar bătrînii lăsați pe afară și întrebuițați la diferite munci. În cușca unde au fost vîrîți, erau deja mai mulți oameni tineri și copii. Acolo le da demîncare numai pîne cu miez de nucă și din timp în timp scotea cîte unul care era mai gras și pe care nu-l mai aducea înapoi. Pe aceștia îi mîncău, după ce-i frigeau.“²⁹

Pe tătarii canibali tradițiunea românească îi învecinează cu *căpcăunii* sau *cătcăunii*, monștri antropofagi cu cap de cîine, pe cari îi întîlnim deopotrivă în poveștile rutenilor (*pesigolovci*), bulgarilor (*pesoglavci*) și grecilor moderni (*Σκυλοκέφαλοι*).³⁰

Aceste ființe fantastice au intrat în popor prin deasa citire a *Alexandriei*, și aci avem un exemplu interesant despre introducerea elementelor literare în plăsmuirile poporului. Eroul macedonean, cutreierînd pustiuurile necunoscute, dă peste fel de fel de monștri : „oameni cu obraze ca de om și cu trupuri de șarpe“, „pasări cu obraze ca de muier“, „pitici, aceia erau cît cotul de mari“, „oameni sălbatici cari se mîncău unul pe altul“, „un om mare și lung de o mie de coți“, „oameni cu un picior și cu o mînă și cu un ochi“ (corespunzînd lui *Jumătate-de-Om* din basme) și în sfîrșit „oameni cătcăunii, dinainte cu obraz de om, iar dinderept cap de cîine, ce latră cîinește“. ³¹

²⁸ Publicat întîia oară în *Basme, snoave și glume*, 1883. (N. ed.)

²⁹ *Șezătoarea*, an. I, p. 233.

³⁰ Vezi monografia *Căpcîni, căpcăuni, [cătcăunii]*, în ale mele *Studii folclorice*. Cercetări în domeniul literaturii populare. București, [Editura Librăriei Socec & Comp., 1896].

³¹ Cf. A. Gellii *Noct[ur]um Att[ic]icarum*, [L.]. IX, 4, [9—10] : „Item esse in montibus terrae Indiae homines canis capitibus et latrantibus ; eosque vesci avium et ferarum venatibus ; atque item esse alia apud ultimas orientis terras miracula homines, qui *monocoli* appellantur, singulis cruribus saltuatum currentes, vivacissimae pernicitatis... *Pygmaeos* quoque, quorum, qui longissimi sint, non longiores esse, quam pedes duo et quadrantem.“

Acești capcîni (*kynocephali* sau *pesoglavci*) devinîră apoi românește un apelativ pentru neamurile barbare și epitetul caracteristic al tătarilor.

Ființele mitice din poveștile populare, deși pretutindenea fundamental aceleași, îmbracă însă o formă particulară și variată, după diversele grupuri etnice.

Alături de *zmeii* și *balaurii* în vecinică luptă cu elementele bune, apar *feții-frumoși* și *Ileana Cosînzeana*, apoi *zînele* și diferitele lor manifestațiuni bune sau rele (Ielele, Rusalii, Vîlva, Mama-Pădurei), uriași și pitici (Strîmbă-Lemne, Sfarmă-Piatră, Statu-Palmă), monștri de felurite categorii (ca Jumătate-de-Om) și întregul acel complex de personificări ale fenomenelor luminoase (Soare, Luceafăr, Zorilă) sau întunecoase (Miazănoapte, Murgilă) și chiar ale unor abstracțiuni (Ursitoarele, Norocul, Moartea), cari constituie fondul mitologiilor populare.³²

Dar ceea ce alcătuiește, sub raportul formal, elementul etnologic al basmului, e acea limbă metaforică, acele idiotisme, acele formule variate de cari ne vom ocupa într-un capitol special al acestei *Introduceri*.

³² Aceste elemente mitologice figurează în Indicele general al acestei opere, odată cu celelalte materiale folclorice.

CAP. IV

SCENERIA FANTASTICĂ A BASMELOR

Ca persoane principale figurează în povești obicinuit un împărat și o împărăteasă sau un fecior de împărat și o domniță. În colecțiunea lui Ispirescu aproape a treia parte din basme conțin asemenea eroi și eroine. Numele de *crai* e aproape necunoscut (mai des *crăiasă*) și pretutindenea i se substituie *împăratul*, ca și în poveștile slave. Împăratul poartă uneori epitete caracteristice, împrumutate din nomenclatura colorilor ; cele mai comune sunt : *Alb-împărat* și *Roș-împărat*, mai rar *Verde-împărat* sau *Galben-împărat* ; un *Negru-împărat*, cu sensul simbolic al culorii respective, nu există și rolul său îl împlinește *Roș-împărat*, a căruia natură demoniacă a fost relevată mai sus.

În loc de aceste înalte personaje, împărați și împărătese, întâlnim uneori un fecior de boier mare, un moș și o babă¹, un pustnic (13, 17), o pereche de oameni muncitori (14), un orfan (22) și un ciobănaș (23). Dar toți aceștia, cât de josnică fie originea lor, se înalță totdeauna la rangul suprem al gloriei umane : fiul moșului devine împărat sau ginere de împărat ; fiul de suflet al pustnicului ia de nevastă o fată de împărat, iar orfanul și ciobănașul se cunună cu fete de împărați. Ce-i drept, la aceste măritii Făt-Frumos ajunge numai după ce a împlinit însărcinări grele și după ce a trecut prin mari primejdii. Și lucru curios, el totdeauna ia de soție pe cea mai mică dintre cele trei zâne sau fete de împărat și tot dînsul, deși mai tînăr, moștenește tronul împărătesc², triumfînd asupra celorlalți gineri prin vitejia sa, rămasă mult timp ascunsă.³

Eroul basmului se deosibește prin însușiri alese : el e în genere frumos, voinic și plin de omenie ; are păr de aur și trei rînduri de haine

¹ Ispirescu, no. 3 ; no. 9, 15, 29, 30, 36. Cifrele din text indică numerele sau paginile corespunzătoare din *Basmele* [ed. cit., 1882] lui Ispirescu.

² În teogonia hesiodică, Zeus e cel mai tînăr dintre fiii lui Kronos.

³ Lang, reprezentantul exegezei antropologice, consideră această particularitate ca o reminiscență dintr-un primitiv obicei al pămîntului, în care dreptul de moștenire revenea celui mai tînăr (cf. la francezi : *droit de jouveigneurie*). Aceasta ni se pare a merge prea departe cu teoria supraviețuirilor. Noi vedem în acest fenomen o simplă trăsură a psihologiei populare, asupra căreia vom reveni în studiul ciclului folcloric *Cei trei frați*.

mîndre : cîmpul cu florile, cerul cu stelele și soarele în piept, luna în spate și doi luceferi în umeri (13).

Eroina e adesea cu o stea în frunte (28), cu cosițe de aur (2), frumoasă cum nu se mai află sub soare și poartă niște haine mîndre, de la soare te poți uita iar la dînsa ba ; un rînd e de aur, altul de mîrgăritare și al treilea de diamante (28).

Părinții au de obicei trei feciori sau trei fete : acest număr revine în cele mai multe povești și în mai toate feciorul cel mai mic și fata cea mai mică reușesc singuri în întreprinderile lor. Nicăieri nu se confirmă mai bine ca în basme proverbul „aparența înșală“ ; un exterior urît (Pipelcuța) și o înfățișare neroadă (Cenușotca) ascund sufletele cele mai nobile și eroice.⁴

Și acest adevăr moral se aplică animalelor și chiar lucrurilor neînsuflețite : calul cel mai jigărit și mai bubos se preface, cînd își găsește stăpînul, într-un armăsar falnic și într-aripat⁵ ; armele ruginite sunt cele mai eficace în isprăvi anevoioase.

Ca și la Brutus, deșteptăciunea și voinicia eroului ies la iveală în vreme de primejdie. La început batjocorit de frații mai mari, Prîslea, prin minunatele sale izbînzii, devine apoi un obiect de invidie și cade adesea victima prigonirilor lor. Dar în cele din urmă dreptatea triumfă și vinovații își primesc pedeapsa cuvenită.

Fetii-frumoși se luptă necurmat cu dușmanii oamenilor : cu *zmei* cari răpesc fete de împărați ; cu *balauri*, monștri policefali (corespunzînd *hidrelor* din mitologia clasică), cărora se expun nevinovate fecioare ; cu uriași sau pitici antropofagi și cu zîne rele cari răpesc oamenilor puterile ori vederile. Eroul răpune toate aceste elemente vătămătoare, învingîndu-le cu puterea brațului sau păcălindu-le prin istețimea duhului său (zmeul închis în butoi și degetele lelelor vîrîte printre crăpătura copacilor).

Diavolul joacă în basme un rol cu totul nevoieș și e adesea păcălit sau redus la neputință prin propria sa imbecilitate. El are o predilecțiune pentru enigme cifrice și în dezlegarea lor e biruit de victima sa (înlocuită în acel moment cu Dumnezeu sau cu Sîn-Petru). *Moartea* însăși nu scapă de ridicol și cade adesea în puterea unui Păcală. *Dumnezeu* apare în basme sub chipul unui moșneag blajin, dar lipsit de acea aureolă cu care îl încunjură cultul religios.

Printre adversarii eroului nu trebuie trecută cu vederea acea figură tipică a basmului român, *țiganul*, care poartă și aci ponosul originii sale : falos cu munca și meritul altuia, el se substituie foarte des eroului pe niște temeieri aparente, dar totdeauna e dat de gol și pedepsit cu cea

⁴ Pe Edip, care dezleagă enigma, Sofocle îl numește (*Edip*, v. 397 : ὁ μῆδὲν εἰδώς) „cel ce nu știe nimic, idiotul“. În mitologia greacă, Hephestos e șchiop (ῥικνός πόδας) „cel cu picioarele sucite“, dar cel mai meșter... La romani, numele de Brutus l-au purtat doi dintre cei mai înfocați revoluționari ai Italiei antice.

⁵ În mitologia greacă Pegas era la început imperfect (ἡμιτελής). În tradițiunile sîrbești, calul lui Marco, Charaț, e un mînz lepros ; iar în poveștile maghiare, calul năzdrăvan Tatos este la naștere urît, ciung și slab.

mai mare asprime. Nu mai puțin are de suferit eroina din partea țigăncei care, răutăcioasă și pizmașă, o învinuiește pe nedrept sau o înlătură mișelește; dar și dînsa primește în cele din urmă o strașnică plată pentru nelegiuirile sale.

Făt-Frumos, după ce-și alege un cal năzdrăvan, pornește în lume după căutarea ursitei sale. El ajunge mai întîi într-o pădure deasă, unde dă peste niște palaturi vrăjite „cari se învîrteau după soare“ (24)⁶: de aramă, de argint și de aur ([85])⁷, de zamfir (115)⁸ sau de sticlă (194)⁹, locuite de zmei sau cu totul pustii, dar pline de rînduială și de toate bunătățile cari se pun singure la dispozițiunea eroului sau a eroinei. El s-așază de multe ori într-însele împreună cu mama sau soră-sa, cari de regulă se îndrăgesc după zmeul rămas în viață și împreună cu dînsul uneltesc zadarnic a răpune pe erou.

Mai adesea însă Făt-Frumos are de făcut o călătorie mult mai depărtată. După multe și mari osteneli (eroina după ce a tocit trei perechi de opinci de fier), ajunge la capătul pămîntului și acolo, prin gaura unei prăpăstii, răsufătoare între cele două lumi, se coboară cu ajutorul unei frînghii pe *tărîmul celălalt*. Această lume subterană, *Lumea Neagră*, diferă cu totul de cea pămîntească, *Lumea Albă*, și e în mare parte necuită, afară de zmei, zîne și roabele lor.¹⁰

Lumea aeriană e locuită de fenomenele fizice personificate: Vîntul, Bruma, Gerul, Soarele și Luna (cu mamele și copiii lor). Cei dinții trei iau uneori neveste muritoare și atunci eroul pornește prin lumea aeriană să-și caute surorile și cumnații. Nu arareori un arbore crește mereu (dintr-o mazăre sau dintr-un bob), de se înalță pînă în slava cerului, și eroul, urcîndu-se pe dînsul, trece dincolo de vîntul turbat și poate ajunge chiar în cer sau în paradis.

În drumul său, Făt-Frumos întîlnește diferite *animale* (pește, corb, tăun, albină etc.), cărora le aduce vreun folos și ele-l ajută apoi în grelele sale isprăvi, dîndu-i fiecare dintr-însele cîte un semn de apel la nevoie (solz, pană, puf, aripă etc.). El se oprește uneori și pe la diferite *ființe binefăcătoare*, zîne sau sfinte, cari îi dau sfaturi și diferite talismane sau lucruri minunate: o bașma, un șăpun, o perie, o gresie și un inel sau pieptene. După ce scapă fata răpită, eroul e urmărit de zmeu sau de zmeoaică și atunci aruncă în urmă pe rînd acele obiecte cari se prefac succesiv în apă, noroi, pădure, munte și zid, zăbovind pe prigonitori și înlesnind fuga tinerilor. Cînd însă nici aceste expediente nu reușesc a opri pe zmei, fugarii înșiși se supun la un șir de *metamorfoze*, spre a se sustrage urmărilor.

⁶ *Ileana Simziana*. Cifrele din paranteze indică paginile din colecția citată (1882) a lui Ispirescu. (N. ed.)

⁷ *Prislea cel voinic și merlele de aur*. (N. ed.)

⁸ *Omul de piatră*. (N. ed.)

⁹ *Făt-Frumos cu carita de sticlă*. (N. ed.)

¹⁰ Ispirescu, p. 84: „Prislea ajuns pe tărîmul celalt, se uită cu sfială în toate părțile și cu mare mirare văzu toate lucrurile schimbate: pămîntul, florile, copacii, lighioni altfel făptuite erau p-acolo“ [*Prislea cel voinic și merlele de aur*].

Odată ajuns la ținta călătoriei sale, Făt-Frumos de multe ori învinge din capul locului pe zmei și ca întâiul semn al puterii sale superioare eroul, la apropierea monstrului, îi azvîrlă înapoi *buzduganul*, armă uriașă și năzdrăvană care deschide porțile, sare pe masă și se acață în cui, vestind astfel sosirea zmeului la masă. Când însă puterile-i nu ajung a-l răpune, atunci Făt-Frumos e nevoit a recurge la viclenie, însărcinînd pe iubita-i a sonda pe zmeu în ce-i stă puterea (în trei insecte, viermi sau gîndaci, mai rar în obiecte externe, paloș sau inel vrăjit).

Mai adesea însă zmeul sau împăratul la care e trimis îl însărcinează cu diferite *întreprinderi primejdioase* (obiceiuit în număr de *trei*), pentru săvîrșirea cărora e sfătuit de calu-i năzdrăvan și de o babă sau de un moș. Ajutorul principal îl capătă însă de la animalele recunoscuătoare sau de la niște tovarăși năzdrăvani (ca Frînge-Lemne, Sfarmă-Piatră, Gerilă, Flămînzilă, Setilă).

Un rol curios îl joacă în poveștile noastre *arapii* (de origine orientală). La semnalul unui inel magic, ei răsar deodată spre a împlini poruncile stăpînului lor (107)¹¹; în palate vrăjite ei slujesc la masă îmbrăcați în haine scumpe (238)¹² și puterea lor e nemărginită: „Arapul meu avea darul de a înghiți o oștire cît de mare, cînd sorbea odată, și apoi o da afară ca și mistuită“ (193)¹³.

La toți acești agenți se poate adauge concursul a felurimi de *talismane*, în posesiunea cărora eroul ajunge adesea păcălind pe stăpînul lor. Astfel sunt *opincile* cu cari treci marea ca pe uscat, *căciula* ce te face nevăzut și *biciul* care împietrește (215)¹⁴, sau *chimirașul* cu care te poți face orișice vei voi (315)¹⁵.

Ajutat de toate aceste mijloace, Făt-Frumos poate îndeplini fapte extraordinare: a răpune monștri, a aduce ființe supraomenești ca Ileana Cosînzeana (23)¹⁶, sau Zîna Crăiasă (77)¹⁷ și în sfîrșit a procura obiecte miraculoase, între cari figurează cheia raiului și lumina soarelui sau fereceu de la Dumnezeu și de la Sf. Soare ștergătoare; ba chiar, eroul e însărcinat de a aduce pe însuși Dumnezeu la ospățul boierului.¹⁸

Aceste isprăvi variază pînă la infinit și ele sunt menite a pune în evidență bărbăția lui Făt-Frumos, o bărbăție care revine mai cu drept agenților săi auxiliari.

În basme mai întîlnim și isprăvi de altă natură și menite de astă dată a scoate la iveală deșteptăciunea sau iscusința eroului. De acest fel sunt problemele enigmatice, cari și ele pot îmbrăca o mare varietate, de la extrema simplitate pînă la complexitatea cea mai obscură.

¹¹ *Voinicul cel cu cartea în mînă născut.* (N. ed.)

¹² *Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat.* (N. ed.)

¹³ *Făt-Frumos cu carîta de sticlă.* (N. ed.)

¹⁴ *Zîna zînelor.* (N. ed.)

¹⁵ *Țugulea, fiul unchiașului și al mătușei.* (N. ed.)

¹⁶ *Ileana Simziana.* (N. ed.)

¹⁷ *Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos.* (N. ed.)

¹⁸ *Sbiera*, no. 8 și 14; *Pop-Reteganul*, partea III, no. 2.

Noțiunile reale de *spațiu* și de *timp* sunt necunoscute basmelor. Vom culege din diferite colecțiuni câteva interesante amănunte cu privire la trecerea supranaturală a timpului în poveștile populare.

În frumosul basm bănățean *Mama zidită de vie*, Maica Domnului scapă de Necuratul o tinărară față și-i încredințează cheile caselor sale. Când deschise întâia cameră, rămase uimită de splendoarea dintr-însa și, la întoarcerea Mariei, fata îi spuse că a petrecut o zi în paradis: „Nu o zi, răspuse Fecioara, ai fost tu acolo, ci *un an* întreg“. În a doua cameră fata spuse că a petrecut un ceas: „Nu *un ceas*, ci *trei veacuri* ai admirat tu maiestatea divină“. În a treia cameră fata spuse că a petrecut o *minută*. Atunci zîmbi Maica Domnului și zise: „Greșești, copilă, căci ai petrecut o *jumătate eternitate* în locașul fericiților“.

Cînd împăratul se deșteaptă din lungă-i letargie, nu-i pasă că trecuse 1000 de ani de cînd dînsul cu toată curtea-i fuseseră schimbați în stane de piatră. Iar în basmul despre Ileana Cosînzeana, împăratul zice fiului său: „Dacă pentru a veni în acel oraș ai avut nevoie de *un an* întreg, apoi nu poți să te însori, căci eu am călărit acolo într-o *jumătate de zi*“¹⁹.

Despre creșterea extraordinar de repede a copiilor: „Copilul lui însă, cînd au fost de trei luni de zile, era crescut cum se cade și putea vorbi toate limbile“. „Cînd după nouă luni, iață că născură tustrele cite un ficior. Aceștia era foarte frumoși, tustrei năzdrăvani și cu părul de aur, și creștea ca din apă. Cît ar fi crescut alții *într-un an*, ei creștea *într-o singură zi*.“²⁰ „Copiii creșteau *într-un an* ca în *nouă*.“²¹ „Și creștea copilul, dar creștea ca din apă. Cînd era de o *lună*, era ca alții de *un an*, cînd era de *două luni* era ca altul de *trei ani*, și începu a umbla pe uliță și-a vorbi toate celea.“ „Acest copil creștea în *trei zile* cît cresc alți copii în *treisprezece ani* și se făcu voinic ca brazii munților și ca stejarii cîmpilor.“²²

Într-o poveste ardeleană, *Lupul cu cap de fier*, eroul, după ce a lipsit un timp îndelungat trecînd prin iad și prin rai: „Apoi merse tot pe calea care venise și ajunse acasă mai voinic de cum plecase. Și ce gîndiți, cîtă vreme o fi trecut de cînd plecase dinaintea lupului cu cap de fier? Nici o *minută*, că ospeciorii nici nu se așazaseră bine pe după mese, cînd ajunse el acasă, apoi intră și el după masă și se ospătară.“ „Acum așteptă calul Crîncului pe-al zmeului și merseră împreună pînă acasă la frații Crîncului. Aceia erau bătrîni și plini de copii, dar Crîncu, prin cîte trecuse, și tot era voinic și frumos, de gîndeai că nici un gînd nu l-a mîncat în viață.“ „— De atunci nu sunt mai mult de *5 ani*, de cînd sunt eu aici, deci nu pricep, dacă-mi ești frate, cînd te-ai putut naște; că doară nu ești numai de *4—5 ani*?! Tu trebuie să fii baremi de *20 de ani*! — Nu-s, soră, ci numai de *trei ani* și mai ceva,

¹⁹ Schott, no. 20 și p. 121 [*Der Teufel im Faßhahnen*].

²⁰ Sbiera, p. 115 [*Doi feți-logofeți cu părul de aur*] și 120 [*Petrea Făt-Frumos*].

²¹ Pop-Reteganol, partea II, p. 35 [*Cei doi copii cu părul de aur*].

²² Pop-Reteganol, V, 27 [*Pipăruș Petru și Florea Înflorit*] și Fundescu, p. 27

dar așa-mi e felul. Să-mi spui acum, soră, ce semne face zmeul, când vine :“²³

Dealtminterea, ni se spune lămurit în basme că anul este echivalent cu o zi : „Mergi și slujește la ea un an (pe-acolo e *anul* numai de *trei zile*)“. „Pe atunci *anul* era de *trei zile*.“²⁴ Într-un basm muntean, *Arăpușca*, eroul, ca să poată străbate repede imensa distanță pînă la palatul zînei, se preface în muscă și călare pe un ciocîrlan șchiop zboară într-acolo : „— Măre, da iute zbori, zise fecioru de împărat care abia se ținea să nu alunece jos. — Păi altminteri e cale de *trei ani* pîn-acolo. de-i umbla ca oamenii ; d-aia te schimbai eu în muscă.“²⁵

În balada *Iovan Iorgovan*, sfintele, schimbate în lebede, opresc pe feciorii de domni, cari vor să le săgeteze, zicîndu-le :

Stați pe loc, că nu știți voi	<i>Săptămîna</i>
Ce-am aflat și ce știm noi :	<i>Ca ziua</i>
C-o veni vremea d-apoi	Și <i>ziua ca ceasul scurt,</i>
D-o fi <i>anul ca luna,</i>	Iar <i>ceasul ca un minut.</i> ²⁶
<i>Luna ca săptămîna,</i>	

Numerele joacă de asemenea un rol însemnat în basme, ca în mitologiile și în doctrinele mistice din toate timpurile.²⁷

Numărul *trei* are pretutindenea o valoare sacramentală. În basmele noastre și aiurea împăratul are mai totdeauna 3 feciori sau 3 fete și isprăvile eroului sunt obicinuit în număr de 3. Tovarășii lui Făt-Frumos (fie năzdrăvani, fie cîini) sunt iar 3 și în cale întîmpină 3 draci cari se ceartă pentru 3 lucruri minunate. Trecînd pe la cele 3 sfinte (obicinuit Sfînta Miercuri, Sfînta Vineri și Sfînta Duminică, mai rar Sfînta Luni și foarte rar Sfînta Sîmbătă), ele îi dau 3 talismane spre a scăpa de urmărirea demonului. Soldatul viteaz trebuie să petreacă 3 nopți în casa oropsită, tot 3 nopți veghează feciorii pe mormîntul tatălui lor și iar 3 nopți păzește eroul iapa năzdrăvană. Darurile ce le capătă săracul de la Dumnezeu sunt iarăși în număr de 3, ca și hainele cerute de copilă spre a fugi din casa nelegiuitului ei părinte... În sfîrșit, numărul 3 figu-

²³ Pop-Reteganul, partea III, p. 41 [*Lupul cu cap de fier*] și 55 [*Crîncu, vîntătorul codrilor*]; partea V, p. 28 [*Pipăruș Petru și Florea Înflorit*].

În legenda greacă se rapoartă că Hermes se repezi din leagăn în ziua nașterii și ieși din peșteră ; iar cînd fu de o zi, fură viclenește vacile lui Apollon (cf. imnul homeric la Hermes). În epopeea slavă, Volga Vseslavici, cum se naște, vorbește, și glasul său răsună ca trăsnetul ; tot așa se spune despre împăratul Solomon, că fiind încă în pîntecele mamei sale vorbea și se certa cu dînsa. (Rambaud, *La Russie épique*, [Paris, 1876, Maisonneuve et Cie.] p. 31 și 384.)

²⁴ [Pop-Reteganul], III, 50 [*Crîncu, vîntătorul codrilor*] și IV, 17 [*Stan Bolovan*].

²⁵ Stăncescu, p. 62 [*Împărăția Arăpușchii*].

²⁶ G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare*, p. 422.

²⁷ Cf. Virgiliu, *Eglog.*, VIII, 75 : „Numerus deus impare gaudet“ — „zeii iubesc numerele nepăreche“. În sistema lui Pitagora, 3 era simbolul armoniei perfecte. În mitologia greacă erau 3 Parce, 3 Furii, 3 Crații, Cerber avea 3 capete... Și azi încă în Orient numerele nepăreche trec de piază bună. Cf. și proverbul german : „Alle guten Dinge sind drei“.

rează în basme la fiecare pas : persoanele, lucrurile și incidentele se prezintă continuu sub o formă triplă.

La slavi, acest număr e înlocuit cu numărul *novă* : 9 fii, 9 frați, 9 ani de boală... adică cu un multiplu al lui 3, care-i tot atât de frecvent și în basmele noastre.²⁸

În basmul muntean *Zorilă Mireanu*²⁹, o fată păzește pe un fecior de împărat împietrit 9 ani 9 luni 9 săptămîni și 9 zile. Cînd pornește eroul după isprăvi, se duce peste 9 mări, peste 9 țări (și peste 9 vineței).

Tot atât de întrebuițat e numărul 12, un alt multiplu al lui 3. Ca să-l scoată pe Lumea Albă, pajura cere lui Făt-Frumos 12 care cu buci, 12 care de carne și 12 cuptoare de pîine. Dintr-o piele de purice își lucrează Sucnă-Murgă un lanț de 12 000 oca de greu și află că tainul zmeului este de 12 ialovițe fripte, 12 coptoare de pîine și 12 butii de vin.³⁰

Un alt număr foarte familiar în basmele noastre e 7 (la slavi mai mult potențat : 77 haiduci, 77 răni, corespunzînd la grecii moderni numărului 40). Petrea Voinicul răpune 7 zmei și dă mă-sei cheile de la toate cămările, oprind-o însă de a intra în a 7-a. Cînd bătrînii orbi de 7 ani de zile își recapătă vederile, ei văd mai întîi ca un copil de 7 ani și împăratul trimete în 7 părți ale lumii să caute pe răpitorul coroanei.³¹

Să ne oprim încă un moment asupra cîtorva din fenomenele cele mai generale ce întîlnim în basme. Și mai întîi asupra diferitelor mijloace cu cari se redă viața eroului răpus.

Mijlocul cel mai des întrebuițat e *apa vie* care, după cum observăram mai sus, a intrat din popor în istoria romantică a lui Alexandru cel Mare. Ajungînd în țara fericiților (*Macarele*), eroul dete peste împăratul Ivant, sub picioarele căruia curgea o fîntînă cu apă ca aurul : „Și luă Ivant clondirul și-l umplu de apă de sub picioarele lui, și-l dete lui Alexandru și zise : ține, Alexandre, plocon de la mine. Alexandru zise : de ce treabă este aceasta ? Ivant zise : *cînd îmbătrînește omul, să se scalde cu de această apă și se va întineri, de va fi ca de treizeci de ani*. Alexandru pecetlui clondirul bine și-l dete lui Aprod, și așa cugeta Alexandru : că de voi îmbătrîni, eu mă voi scâlda și voi întineri și nu voi mai muri.“

²⁸ E curios că, pe cînd numărul 3 e foarte familiar mitologiei grece (cele 3 mere din grădina Esperidelor, eroii Teseu și Pirithoos au de săvîrșit cîte 3 isprăvi, Titanul Hyperion are 3 copii, sunt 3 frați divini : Zeus, Poseidon și Hades sau Helios, Selene și Eos), numărul 9 e cu desăvîrșire necunoscut antichității, pe cînd el joacă un rol însemnat în credințele popoarelor moderne (germanice, slavice și romanice).

²⁹ Stăncescu, p. 114.

³⁰ Sbiera, p. 87 [*Tei-Legănat, Sfarmă-Piatră, Strîmbă-Lemne și Șchiopul-cu-Barba-cît-Cot*], 91 și 92 [*Sucnă-Murgă*].

³¹ *Ibidem*, p. 23 [*Petrea Voinicul și Ileana Cosîntăna*], 40 și 42 [*Petrea Făt-Frumos și zînele*].

Într-un basm muntean de Stăncescu, *Fântina Sticlișoarei*, găsim această faimoasă

la fontaine de Jovent
qui fit rajoenir la gent.

Cu *apa doamnei Sticlișoare*, dacă se spăla omul, se făcea copil de 12 ani: Cum „puse mâna pe sticla cu apă“, împăratul „se spălă pe ochi și se făcu taman ca cum ar fi fost de doisprezece ani“.

Altminterea, apa vie e mult mai eficace: ea redă viața și puterile. Astfel, într-o poveste ardeleană³², e vorba de o apă ce curge la picioarele unei zîne de piatră de peste 9 țări și cu care chiar și morții se pot scula.

În genere însă, această apă învietoare se aduce de la *munții cari se bat în capete*, printre cari curg 2 fântîni: una cu *apă vie* și alta cu *apă moartă*, a doua servind a încheга bucățile și oasele mortului, iar cealaltă a le însufleși. Acei munți mișcători se odihnesc numai o jumătate de ceas, la amiazi, și atunci e momentul a se lua apa, dar cum prind de veste, iar încep a se bate, și de aceea numai cu mare primejdie se poate căpăta. Chiar și păsările (șoimi, stîrci sau vulturi) cari se duc într-acolo nu scapă totdeauna tefere.

În basmul bănățean *Florianu*, apa din fîntîna vieței izvorăște din piscul Muntelui Negru, care se ridică la țărmurile Lacului Alb, și fîntîna e păzită de însăși Moartea care sfîșie pe erou în mii de bucăți. Numai zînele Lacului Alb se pot apropia de dînsa și ele înviază pe sumetul Făt-Frumos.

În basmul muntean *Țugulea...*, se spune că *la apa Iordanului sunt două fîntîni cu apă vie și apă moartă*. Aci avem un nou exemplu despre suprapunerea elementului creștin posterior asupra tradițiunei primitive și universale.³³

Pe lîngă aceste două feluri de ape (apă vie și apă moartă), se mai vorbește uneori în poveștile noastre și de o *apă tare*, care dă putere: „Aduce apă vie de-l învie și apă tare de-l întărește, bagă-n el puterea de la trei bivoli“. Tot această apă se va fi aflat în ulcica de leacuri întăritoare pe care le bea Ciută-Nevăzută, părintele Cosînzenei. Voinicii le băură în locu-i și se făcură mai tari de cum erau.³⁴

În basmele neogrecești, apa vie sau *ἀθάνατο νερό* are aceleași însușiri minunate: „Vezi acel munte? El se deschide la fiecare amiazi, și cînd vei pătrunde acolo, vei vedea multe fîntîni și fiecare va striga: scoate de la mine! scoate de la mine! Dar tu să aștepți pînă vei vedea zburînd o albină, și ea va ști din care să scoată și-ți va aduce.“³⁵

³² Pop-Reteganul, IV, p. [49, *Măr și Păr*].

³³ Schott, no. 27 și Ispirescu, no. 29. Vezi cele zise mai sus asupra munților cari se bat în capete, la p. 28.

³⁴ Pop-Reteganul, III, 45 [*Crîncu, vîntătorul codrilor*] și V, 41 [*Pipăruș Petru și Florea Înflorit*].

³⁵ Hahn, *Griechische und albanesische Märchen*, Leipzig, 1864, vol. II, p. 280.

În basmul rusesc *Maria Morevna*, găsim cele 2 feluri de ape : *mertvaya voda*, care întrupează un corp ciuntit, și *živaya voda*, care-l însuflețește. Aiurea sora trădătoare trimite pe frate-său s-aducă apă vie din munții aerieni cari se întrecocnesc necurmat, afară de 2—3 minute în timpul zilei. Împăratul Ivan scapă, dar picioarele calului sunt sfărâmate de acei munți (apoi vindecate cu apă vie). Într-un alt basm rusesc, eroul ajunge la Vichor sau Vîrtej, răpitorul surorilor sale, și găsește în pivnița lui două urcioare cu apă : unul era cu apă tare (*silnaya voda*), din care soarbe Ivan și prinde la puteri, iar cellalt cu apă slabă (*bezsilnaya voda*), din care soarbe Vîrtejul și-și pierde toată puterea, așa că Ivan (care schimbase locul urcioarelor) putu să-l învingă.³⁶

Afară de apa vie, mai găsim în basme și alte moduri de înviere. Animalele năzdrăvane operează adesea însuflețirea eroului prin suflare. După ce adună bucățelele trupului, le potrivesc și le ling pînă se încheagă și, lipsind sufletul, acuma bivoliu „și-au pus amîndoi nările la gura mortului, au suflat odată așa de tare, încît a sărit stăpînul lor drept în picioare“. „Baba adună bucățică lîngă bucățică, pînă făcu trupul băiatului cum fusese ; iar boul, după ce linse sarea, începu să lingă pe băiat, să sufle peste el, așa că băiatul numaidecît căpătă viață.“ „Bivoliu, năzdrăvani cum erau... s-au dus glonț, taman la locul unde era Dan îngropat, și cum au ajuns, cum au început a săpa și cu coar-nele și cu copitele, pînă scoaseră toate bucățelele ; apoi le așezară bucățică lîngă bucățică, suflară unul d-o parte ș-altu de alta, și-l dădură om la loc, cum îl făcuse mă-sa.“³⁷

Mai adesea *sîngele* posedă această virtute supranaturală. Stropind cu sînge de copil stana de piatră a lui Afin, ea începu să miște, apoi învie, și lăsînd Afin să curgă din degetu-i sînge peste copilul omorît, învie și el numai într-o clipă. Cu sîngele Scorpiei se poate vindeca orice boală : cu el își recapătă picioarele Prîslea ciuntit de frații săi sau orbul vederile, iar vulpea înviază pe binefăcătorul ei, picînd 3 picături de sînge din gîtul unei coțofene.³⁸

Un rol întrucîtva analog îl împlinește *buruiiana vieței*³⁹, cu care șarpele își înviază puiul mort, ungîndu-l cu dînsa, și pe care o culege apoi mama eroului. Acea buruiiană poate vindeca orice rană, ea înzdrăvenește pe ciunți, pe ologi și în sfîrșit redă chiar viața : „Împără-teasa, mumă-sa, nemaiștiind nimic de Făt-Frumos, plecase să-l caute. Mergînd, mergînd cale lungă să-i ajungă, dete peste dînsul mort ; și începînd a-l boci, veni un pui de șarpe care îl mușcă de picior ; mumă-sa însă luă și ea un gătej, și lovind pe șarpe, îl omorî. Atunci venind muma șarpelui pe acolo și văzînd pe fiul său mort, se duse iute și veni cu

³⁶ Afanasiev, *Narodnie russkie skazki*, Moskva, 1863, partea VIII, no. 8 ; VI, p. 249 și VII, p. 97.

³⁷ Sbiera, p. 123 [*Pătrea Făt-Frumos*] ; Fundescu, p. 120 [*Bălaurul cu două sprezece capete*] ; Stăncescu, p. 239 [*Dan și bivoliu ai albi*].

³⁸ Ispirescu, p. 119 [*Omul de piatră*], 304 [*Pasărea măiastră*] și 345 [*Copiu văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul*].

³⁹ Schott, p. 142 [*Petru Firicel*] și Popescu, [*Carte de basme. Culegere de basme și legende. Ed. a II-a. București, 1892*], IV, 18.

o buruiană în gură, o dete pe la nasul șarpelui și învie ; apoi lăasă buruiana acolo și plecă. Împărăteasa luă și ea buruiana aceea, dete pe la nasul lui Făt-Frumos și-l învie.“⁴⁰

Această buruiană magică o regăsim și în legenda elenică despre Glaukos și Polyidos. Fiul lui Minos, Glaukos, alungat de un șoarece, căzu într-o puțină cu miere, unde se îneacă. Acolo îl descoperi așera privire a lui Polyidos, și Minos pretinzând să-l învieze, îl închise în aceeași cameră cu cadavrul fiului său. Acolo Polyidos văzu un șarpe care ucise pe altul și un al treilea aduse o buruiană și învie pe cel mort. Atunci luă și el acea buruiană și învie cu dînsa pe Glaukos.⁴¹

⁴⁰ Fundescu, p. 42 [*Făt-Frumos și fata lui Roșu-împărat*].

⁴¹ Apollodori *Biblioteca mythica*, III, 3, 1. Fragmente culese și traduse latinește de Müller în *Fragmenta historicorum graecorum*, ed. Didot, vol. I, Paris, 1841.

ORIGINEA POVEȘTILOR POPORALE

În considerațiunile precedente am admis, întrucît privește geneza și constituirea basmelor, un fond de idei comun întregii omeniri, fond căruia popoarele individuale au căutat să-i imprime un caracter particular. Prin aceasta nu voim nicidecum a exclude pentru unele dintr-însele probabilitatea unei transmisiuni literare sau orale de la un popor la altul ; dar suntem în contra aplicațiunei exclusive a uneia din varia-tele teorii ce s-au ivit de o jumătate secol pe orizontul folclorului. Subiectivismul, ce distinge mai toate aceste teorii, împiedecă orice progres real pe un teren format din aluviunile cele mai diverse.

Dealtminterea aceste teorii multiple nu sunt în mare parte decît o repeti-re a vechilor speculațiuni despre natura și originea miturilor, al căror punct de plecare este esențial identic cu al poveștilor populare.

De la primii cugetători greci pînă la începutul secolului nostru, interpretarea miturilor a trecut prin fazele cele mai opuse. Ele au fost considerate cînd ca plăsmuiri artificiale, ca invențiuni de poeți și de preoți interesați ; cînd iarăși ca depozitarele unor adevăruri înalte, conținînd în germen toate științele ; cînd în fine ca izvor de informațiuni istorice pentru epoca primitivă a omenirii.

Alegoria și realitatea, ca elemente de exegeză mitică, revin astfel mereu sub forme nouă, totdeauna însă altoite pe vechea temelie.

Symbolismul antic, după care miturile ar ascunde sub o haină alegorică cele mai profunde idei filosofice, astronomice și religioase, înprospătat în timpurile moderne de Boccaccio, Bacon (1634) și mai ales prin *Originea tuturor cultelor* de Dupuis (1795), reapare în primul deceniu al secolului nostru sub forma unui corp de doctrină în *Symbolica* lui Creuzer (1810).

Sistema de a reduce fantasticul mitologiei la simplă proză istorică, inaugurată în antichitate de Evhemer (sec. III a. Cr.), după care zeii și eroii n-ar fi decît oameni mari divinizați, și reluată în secolul XVIII-lea de către abatele Banier (*Mitologia și fabulele explicate*

prin istorie), a fost astăzi împrăștiată în teoria despre cultul străbunilor divinizați a lui Herbert Spencer.¹

Adversarul cel mai de frunte al misticismului lui Creuzer a fost genialul elenist Otfried Müller, care în ale sale *Prolegomene la o mitologie științifică* (1825), expune vederile cele mai largi și mai temeinice ce au fost vreodată emise în domeniul fabulei. Miturile sunt rezultatul unui act inconștient, consecința incapacității de abstracțiune a umanității primitive. Spiritul omului de rînd nu poate concepe adevărurile de ordine religioasă și morală decît sub o formă concretă și vie. În loc de alegorii și simboale, Otfried Müller vede în mituri producțiunile spontanee ale unei imaginațiuni naive și copilărești. El cerea ca istoricul mitologiei să nu se mărginească la orizontul lumii elenice și nici în sfera indo-europeană, ci el să se adape la izvoarele cele mai diverse: religiunile orientale, panteonul nordic, legendele cavalerești medievale etc., ca astfel să dobîndească o concepțiune mai largă despre spiritul tradițiunii populare și un simțămînt mai just despre puterea creatoare a miturilor, ale căror proceduri instinctive sunt pretutindenea aceleași.²

Partea cea mai interesantă a miturilor antice (și putem adăuge: a poveștilor populare) e așa-numitul element anormal, crime și viții imputate zeilor: Kronos mutilează pe părintele său Uranos și înghite pe propriii săi copii, Apollon juoiaie din invidie pe rivalul său Marsias etc. Deja Xenofane (sec. VI-lea a.Cr.) acuza pe Omer și pe Esiod de a fi atribuit zeilor toate infamiile, ceea ce face pe Platon s-alunge din Republica sa poemele omerice și ceea ce a provocat exegeza alegorică a miturilor, atît de familiară în toate timpurile, dar atît de exagerată în presupunerile și în deducțiunile sale. Acele „păcătoase povești de poeți“, cum le numește Euripide³, dacă nu sunt reminiscențe dintr-o perioadă primordială a culturei umane, apoi originea lor se datorește desigur fantaziei creatoare, care a pus în circulațiune sute și mii de plămuiuri analoge în toate timpurile și în toate zonele.⁴

De aci intima legătură între mituri și povești populare, a căror interpretare a preocupat deopotrivă pe întemeietorii folclorului și pe reprezentanții așa-numitei mitologii comparative.

¹ Istoricul exegezei mitice a fost adeseori expus; ne mărginim a cita următoarele două opere mai recente:

P. De Cara, *Esame critico del sistema filologico e linguistico, applicato alla Mitologia e alla Scienza delle Religioni*, Prato, [Tipografia Giachetti, Figlio e C.,] 1884, rezumat în J. van den Gheyn, *Essais de mythologie et de philologie comparée*, Bruxelles, 1885, p. 1—47.

P. Decharme, *Mythologie de la Grèce antique*, II ed. Paris [Garnier Frères], 1886. Introduction.

² Cf. Hillebrand în Introducerea sa la traducțiunea franceză a *Istoriei literaturii grecești* de Otfried Müller, I, 147—206.

³ *Hercule furiosul*, v. 1346: ὀϊδε δὸσσηνοι λόγοι.

⁴ Decharme, *op. cit.*, p. VIII: „Des crimes que toute morale réprouve, le meurtre, l'adultère, l'inceste sont attribués en Grèce aux plus grands des dieux... Ces fictions qui nous étonnent, que les Grecs homériques répétaient déjà sans les comprendre, ont dû avoir leur source antique dans l'imagination populaire, et être douées, à leur naissance, d'une signification raisonnable.“

Frații Grimm, inițiatorii acestei nouă științe a literaturii populare, considerau basmele ca niște ultime ecouri din vechi mituri comune neamului indo-european („wunderbare letzte Nachlänge uralter Mythen“).

Ei compară elementele mitice din basme cu „fragmentele unui diamant sfărâmat, împrăștiate pe solul acoperit cu iarbă și flori, și numai ochii cei mai ageri le pot descoperi. Însemnarea lor s-a pierdut de mult, dar se simte încă, și ea dă basinului valoarea sa, satisfăcând totdeauna plăcerea naturală pentru miraculos.“⁵

Iar despre analogia incidentelor mitice în basmele popoarelor diferite: „Se află situațiuni cari sunt așa de simple și de naturale, că revin pretutindenea, precum se află cugetări cari se nemeresc de la sine; s-au putut dar forma independent și în țările cele mai diverse basme identice sau cel puțin foarte analoage. Ele se pot compara cuvintelor izolate, puțin deosebite sau perfect concordante, pe cari limbi chiar neînrudite le-au produs prin imitarea sunetelor naturale (LXII).“

Teoria fraților Grimm, deși conține o mare doză de adevăr, posedă însă două lipsuri fundamentale:

1. Ea nu are în vedere decât popoarele indo-europene și cu toată această circumscriere într-o singură familie etnică, ea identifică credințele popoarelor arice cu ale umanității primitive.

2. Exclusivă ca punct de plecare, ea este în aplicațiune de o exagerată rigurozitate, excluzând cu desăvârșire rolul fantaziei creatoare⁶ și al istețimei populare.

Nevăzând în toate basmele absolut decât mituri și reminiscențe mitice, ea dă povestirilor celor mai naive o gravitate silită, care nu-i departe de ridicul.

Aceasta se poate constata în multe din interpretările fraților Schott, cari aplică basmelor române vederile ilustrațiilor întemeietori ai folclorului european. După dîștii, nu numai copiii cu părul de aur din povești reprezintă mitul zeului solar, dar chiar în aventurile lui Păcală se pot afla urme de vechi tradițiuni divine.⁷

Teoria fraților Grimm a găsit la noi un partizan entuziast în persoana venerabilului folclorist bănățean d-l dr. At. Marienescu, care a publicat acum vreo treizeci de ani, sub titlul *Descoperiri mari*, o serie de interpretări mitice ale basmelor române. Astfel, d-l Marienescu vede în *Fata din dafin* pe chiar zeița Daphne, în *Făt-Frumos cu părul de aur* pe chiar Phaeton, în *Dafin-împărat* pe Apollo Daphneos, în *Delia Damian* pe Apollo Delios, în cei doi *feți-logofeți* pe Dioscurii, în *Arghir și Ileana* pe Apollon Argyrotox și pe Diana, în *Urga-Murga* pe Hermes Demiurgos și pe Mercur. Cu un cuvînt, pentru d-l Marienescu „poveștile sunt miturile religiunii păgîne... În povești împărații sau feciorii de împărați

⁵ *Kinder und Hausmärchen*, [gesammelt durch die Brüder Grimm,] 3 ed. Göttingen, [Verlag der Dieterichschen Buchhandlung,] 1856, vol. III, p. 409; cf. Hahn, *op. cit.*, vol. I, Introducere.

⁶ „Niemals sind die Märchen blosses Farbenspiel gehaltloser Phantasie.“

⁷ Schott, *Walachische Märchen*, Stuttgart, 1845, p. 360: „Auch in diesen niedrigen Eulenspiegels-geschichten sind Spuren alter Göttersagen zu finden...“

sunt de regulă zei păgâni, degradați la oameni, sunt fenomene naturale, fizice etc. personificate după sistema mitologică veche, sunt continuarea religiei de 2000—3000 ani.⁸

În fiecare din comentariile sale, d-l Marienescu studiază basmul sub raportul filologiei, mitologiei, astronomiei și fizice, aventurându-se în domeniul infinit al ipotezelor subiective.

Sistema alegorică de interpretare mitică, atât de familiară antichității, a fost împrăștiată acum vreo 30 de ani de Max Müller, care reduce mitologia la un pur verbalism, la simple ecuațiuni lingvistice. Mitologia e o boală a limbii: înțelesul vorbei odată uitat, mitul e gata; epitetul se transformă în substantiv și devine zeu sau zeiță. Divinitățile nu sunt dar decît nume și nimic altceva: *Numina nomina*.

Astfel mitul despre Daphne, transformată în arborele omonim „dafin” ca să scape de urmărirea zeului solar, se explică de Max Müller ca un simplu *lapsus memoriae*. Δάφνη n-ar fi altceva decît *Dabana*, numele sanscrit al aurorii (ceea ce dealminterea se contestă), așa că frumoasa Auroră fuge dinaintea Soarelui răsărind și moare, îndată ce Soarele o îmbrățișează cu razele sale. Grecii, uitînd semnificațiunea primitivă a vorbei Daphne (adecă „aurora”), o confundară cu omonimul ei δάφνη, numele dafinului.

Admițînd în principiu vederile fraților Grimm, Max Müller le dă o limitațiune și mai exclusivă.

Multiple forme ale miturilor simbolizează tot atîtea aspecte ale principiului luminos: soarele și aurora joacă rolul capital și unic în această teorie. Fantazia spontanee și naivă a omului primitiv, precum și accidente istorice cari transformă neîncetat materialele mitologice, sunt *a priori* excluse. Totul se reduce la metafore și la erori de limbă.⁹

Unul din discipulii cei mai fervenți ai lui Max Müller, orientalistul și scriitorul italian Angelo de Gubernatis, împingînd pînă la ultimele consecințe teoria solară, a discreditat-o cu desăvîrșire, incapabilă de a rezista unei mai largi aplicațiuni. Gubernatis descoperă auroră și soare, și numai auroră și soare, în concepțiunile cele mai naive ale imaginațiunei populare.

Ne vom mărgini a cita un singur exemplu.

Cunoscutul basm *Cenușereasa* n-ar fi decît „la rappresentazione del travestimento notturno dell'aurora” și autorul descoperă într-însul următoarele mituri combinate :

⁸ *Arghir și Ileana Cosînzeana*, p. 23. Iată și seria poveștilor comentate de d-l Marienescu în *Albina*, [Pesta,] VI și VII (1871—1872): *Fata din dafin* după Fundescu (no. 16, [19 faur—3 martiu 1871]), *Făt-Frumos cu părul de aur* după același (no. 17, [21 faur—5 martiu 1871]), *Dafin-împărat* după același (no. 48[6—18 iuniu 1871]), *Delia-Damian* [și *Sila Semondina*. Baladă populară], cules de autor, [no. 105, 1—13 decemvre 1870], *Doi feți-școtofeți*, id. (no. 68, [23 august—3 septemvre și no. 69, 26 august—7 septemvre 1871]), *Seran și Dioran* (no. 98, [13—25 decemvre și no. 99, 17—29 decemvre 1872]). Apoi *Piticoti*, în *Familia* din 1871 (no. 34), *Psyche*, în *Federațiunea* din 1872, [Pesta, no. 64 (664), an. V, 13—25 iunie] și *Uriașul cu ochi în frunte* (*Ausland*, din 1851).

⁹ Max Müller, *Essais sur la Mythologie comparée*, Paris, 1859. Cf. Cox, *The Mythology of the arian nations*, Londra [Longmans, Green and Co], 1870.

*L'aurora precede il sole ;
L'aurora luminosa danza innanzi al sole ;
Il sole insegue l'aurora luminosa ;
L'aurora luminosa fugge innanzi al sole ;
Il sole perde le traccie dell'aurora luminosa.*

În Franța Husson și Lefèvre sunt fideli ai acoliți ai mitografului italian. ¹⁰ D-l Charles Ploix, deși mai modest, trădează uneori aceleași veleități. Astfel, în recenta-i lucrare despre supranaturalul în poveștile populare, autorul consideră pe *croitorul* care figurează ca personaj principal în basmele germane, ca un reprezentant degenerat al lui Kronos, primitiv, însă esențial identic. Ridicolul se degajează din simpla enunțare a unor asemenea păreri. ¹¹

Pe când toate apar lui Max Müller și școalei sale în plină lumină, ca fenomene ale soarelui și aurorei, orizontul mitologic se posomorăște și se întuneacă în teoria meteorologică a lui Kuhn : furtuna se substituie aurorei și ploaia ia locul soarelui. Legendele mitice personifică de astă dată fenomene atmosferice, precum ele reprezentau înainte victoria soarelui asupra întunericului. ¹²

Teoriile lui Max Müller și Kuhn au fost aplicate basmelor române de d-l L. Bachelin, care adoptă întru toate interpretările solare și atmosferice și le mînuiește cu o rară abilitate. ¹³ Citirea introducerilor sale la mai multe basme române, atît de frumos scrise, îți fac impresiunea unor curate povești, așa că nu știi ce să admiri mai mult : fantasticul basmului, ori broderia ingeniosului comentator. Ce să zici într-adevăr, cînd d-l Bachelin te asigură cu o gravitate magistrală că în poveștile românești *porcul* „ne saurait être autre chose qu'une forme zoomorphique de la brume matinale, de la nuée orageuse ou de la nuit“, că *șifintele*

¹⁰ Husson, *La Chaîne traditionnelle*, [Contes et légendes au point de vue mythique.] Paris, [Librairie A. Franck,] 1874 ; și Lefèvre, în edițiunea basmelor lui Perrault, 1878.

¹¹ Ploix, *Le surnaturel dans les contes populaires*, Paris, 1891, p. 12. Iată și argumentațiunea autorului : grecul *Kronos* ar deriva de la radicalul *kar* „a tăia“ și germanul *Schneider* tot de la *schneiden* „a tăia“ !

¹² [Adalbert] Kuhn [*Mythologische Studien*, herausgegeben von Ernst Kuhn. Erster Band :] *Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks*, [Zweiter Vermehrter abdruck.] Gütersloh, [Verlag von C. Bertelsmann,] 1886. Pe o scară mai întinsă, dar după același principiu exclusiv, a fost aplicată teoria atmosferică de W. Schwarz în operele-i : *Ursprung der Mythologie* (Berlin, 1860) și *Die poetischen Naturanschauungen der Griechen, Römer und Deutschen* (1864—1879).

¹³ Vezi introducerea la basmele românești traduse franțuzește de J. Brun : *Sept contes roumains*. [Traduit par Jules Brun, avec une introduction générale et un commentaire folkloriste par Léo Bachelin,] Paris, [Librairie de Firmin-Didot et Cie,] 1894. Introducerea a fost reprodusă românește în *Ateneul român*, I, no. 2 și 3, [București, 15 februarie și 15 martie 1894, traducere de G. Dem. Teodorescu, intitulată *Literatură populară*]. Cf. *Les douze filles de l'Empereur*. [Conte roumain traduit par Jules Brun, avec une introduction de Léo Bachelin,] Paris, [Tirage à part du *Semeur*, Revue littéraire et artistique,] 1893. Introduction : „Ces récits merveilleux ne sont après tout que la transposition poétique des phénomènes météorologiques ou naturels s'accomplissant dans le ciel ou sur la terre“.

Miercurea, Vinerea și Dumineca „sont évidemment des déesses aurorales“, că *împăratul* „c'est le ciel répandu partout“, că *fetele sale* „sont des divinités crépusculaires, aurores du soir ou du matin“, că *pîna și argatul* din grădina împărătească „n'est autre que le soleil“; ba chiar *țigancă* legată de coada unei iepe cu un sac de nuci, „il ne s'agit évidemment de rien autre que de la mort de la nuit, qui, liée à la jument solaire, s'en va en lambeaux, tandis que les étoiles — les noix tombant du sac — se perdent une à une dans la clarté du grand jour venu, où Făt-Frumos épouse l'aurore“.

Cu un cuvînt, d-l Bachelin întrevede pretutindenea în basme numai mituri, zei și zîne, soare și crepuscul, acolo unde noi, simpli muritori, nu putem zări altceva decît pure producțiuni ale fantaziei în cari s-au amestecat ici și colea reminiscențe din alte epoce.

Teoria solară și cea atmosferică sunt parțiale și nu ating decît suprafața: ele nu ne explică nici nașterea miturilor, nici asemănările lor surprinzătoare la atîtea neamuri deosebite prin origine și grai (ceea ce exclude o radiare dintr-un centru unic). Apoi ele lasă cu totul la o parte așa-numitul element absurd și irațional, acele incidente obscene și monstruoase (familiare în miturile grecilor ca și în ale hotentoșilor). Ele sunt incapabile a explica metamorfozele, intima legătură între om și restul creațiunii, precum și tendența de personificare universală.

O teorie diametral opusă cu a fraților Grimm a fost stabilită de Benfey. Departe de a considera poveștile ca o posesiune comună grupului indo-european, el vede într-însele proprietatea exclusivă a Indiei, de unde s-ar fi răspîndit peste lumea întreagă. Transmise mai întîi pe calea orală prin continuele comunicațiuni între Europa și Asia (încă de la expedițiunea lui Alexandru cel Mare), producțiunile fabuloase ale Indiei începură a se naturaliza în Occident de la secolul VIII-lea după Crist, prin traduceri făcute după copiii persane și arabe. Și mai înainte încă poveștile indiene pătruseră prin China și Tibet pîna la mongoli.¹⁴

Deși această teorie a fost admisă de învățați folcloriști ca Reinhold Köhler și Emmanuel Cosquin¹⁵, ea nu ne pare mai puțin exclusivă decît aceea a fraților Grimm. Dacă aceștia monopolizau pe seama unei singure rase avutul intelectual al întregii omeniri, apoi Benfey localizează într-o singură țară focarul de radiare universală a poveștilor. Din India și numai din India au pornit concepțiunile originare, cari prin succesive transmisiuni au produs coincidențe numeroase în basmele diferitelor popoare.

Benfey credea a recunoaște o directă influență budistă în tipul *Animalelor recunoscătoare* și în alte asemenea incidente de natură fol-

¹⁴ Cf. Introducerea autorului la volumul I din traducerea sa germană a operei *Pantschatantra*, Leipzig, 1859, și revista-i *Orient und Occident*, 1860—1866.

¹⁵ Köhler, în *Weimarer Beiträge zur Literatur und Kunst* din 1865; Cosquin, *Contes populaires de Lorraine*, Paris, 1888, *Introd.* Cf. și *L'origine de contes populaires européens et les théories de M. Lang*, Paris, 1891, memoriu prezentat de d-l Cosquin congresului folcloric ținut la Paris în 1889.

clorică universală. Cercetări ulterioare au dovedit însă lipsa de temeii a unor asemenea supozițiuni unilaterale.¹⁶

Rezultatele la cari ajunge în timpul din urmă d-l Joseph Bédier în excelenta sa lucrare asupra snoavelor franceze (*Fabliaux*) sunt foarte interesante și compromițătoare pentru teoria lui Benfey. După o cercetare scrupuloasă a literaturii populare medievale, autorul constată că operele orientale traduse în secolele XII—XIII au rămas ca și necunoscute scriitorilor populari din Germania, Franța și Italia, cari toți reprezintă numai și numai tradițiunea orală. Făcînd bilanțul tuturor narațiunilor ce povestitorii medievali puteau cunoaște din cărți, le însumează la cifra surprinzător neînsemnată de *treisprezece* istorioare. Pretinsul curent oriental, în genere admis, cade astfel de la sine. Nici *fabliaux* franceze nu și-au împrumutat materialele lor din India, nici Boccaccio și ceilalți noveliști italieni nu s-au inspirat din *fabliaux*, ci unii și alții au recurs la tradițiunea orală. Cu un cuvînt, teoria lui Benfey se evaporază dinaintea unui control riguros al faptelor.¹⁷

Oricum ar fi însă, teoria importațiunii, dezbrăcată de pretențiunile-i aparente, poate explica uneori modul de propagare a unui număr restrîns de povești din Orient în Occident și a stabili principalele stațiuni ale migrațiunii lor dintr-un continent într-altul.

La noi teoria istorică a lui Benfey a fost în principiu admisă de d-l dr. Gaster, care a aplicat-o în a sa *Literatură populară română*, modificînd-o în sensul următor : originea basmelor este modernă și literară, ele s-au dezvoltat anume din novele și povestiri în cari poporul a introdus un element fantastic și supranatural, împrumutat din vechile credințe sau din scrierile apocrife.

Părerea noastră este diametral opusă : basmele sunt străvechi, ele au putut fi produse în locuri și în timpuri diferite, iar elementul lor fantastic a fost pur și simplu amalgamat în apocrifele istorice sau religioase, după cum am constatat-o mai sus (cf. p. 28).

Tocmai din cauza acestui substrat antropologic, ne pare fecundă noua teorie a d-lui Hasdeu despre formațiunea basmelor. Pătrunzînd mai adînc decît predecesorii săi în natura fantaziei creatoare, d-sa află originea elementului supranatural din poveștile populare în vis, care, asemenea basmului, nu cunoaște nici timp nici spațiu.

Iată în ce mod formulează d-l Hasdeu punctele de căpetenie ale teoriei sale :

„1. În *vis* totul capătă forme mai mult decît iperbolice... aceeași ultra-exagerațiune în *basme*.

2. Ceea ce visează omul, poate să se adeverească în starea-i de veghere... de aci orice popor crede în vise, și tot așa el crede în *basme*,

¹⁶ Vezi A. Marx, *Griechische Märchen von Dankbaren Thieren* [und Verwandtes], Stuttgart, [Verlag von W. Kohlhammer,] 1889, p. 4, 33 și 108.

¹⁷ J. Bédier, *Les Fabliaux. Etudes de littérature populaire et d'histoire littéraire du Moyen Age*, Paris, 1893, p. 99 și 112. Cf. p. XXIII : „Fabliaux, farces, nouvelles italiennes ne sont que les accidents littéraires de l'incessante vie populaire des contes“.

pe cari — la noi și pretutindeni — le începe mai totdeauna prin afirmativul «fost-a-fost...»...

3. În *basm* ca și în *vis*, spațiul se șterge, ca și timpul.

„5. În *basm* ca și în *vis*, zborul este un mijloc foarte îndemânat de locomoțiune.

6. În *basm* ca și în *vis*, omul vede zei sau zâne și petrece cu sfinții.

7. În *basm* ca și în *vis*, ne întâmpină monștri, cu cari ne luptăm și pe cari mai totdeauna îi învingem.

8. În *basm* ca și în *vis*, deosebirea de limbi nu există, toți se înțeleg unii cu alții, ba vorbesc omenește pînă și dobitoacele.

9. În *basm* ca și în *vis*, metamorfozele cele mai extravagante sînt ceva foarte normal.¹⁸

Psihologia popoarelor primitive, animismul și visul sunt elemente menite a explica problemele importante la pragul cărora se opresc teoriile anterioare. Mannhardt, fondatorul mitologiei vegetale, după ce adoptase mai întîi părerile lui Kuhn și Schwarz, nu se sfiește a le condamna formal în prefața din ultima-i operă : „Cea mai mare parte a rezultatelor dobîndite în domeniul mitologiei indo-europene sunt defecuoase, premature și incomplete“.¹⁹

Cauza acestei sterilități în rezultate pozitive și temeinice provine în primul rînd din cauza cercului îngust, în care se mișcau mai toți acești mitografi. În studiile lor ei nu îmbrățișau în mare parte decît grupul etnic indo-european.

Vastele publicațiuni asupra popoarelor sălbatice, întreprinse de Bastian și Waitz, și mai ales admirabilele cercetări ale lui Tylor asupra civilizațiunei primitive, au deschis orizonturi nouă și studiilor folclorice. Pe baza lor Andrew Lang a formulat teoria antropologică în considerațiunea genetică a basmelor. Explicațiunea originii, formațiunei, universalității și elementului anormal al miturilor trebuie căutată nu în reminiscențe mitice, în simboale sau erori logice, ci în condițiunea mentală, în psihologia umanității primitive. Elementul absurd și irațional e în genere o rămășiță (*survival*) din perioada de sălbăticie sau un împrumut făcut din acea perioadă, din acea stare sufletească, inferioară și anterioară civilizațiunei. Ceea ce poate părea acum absurd și monstruos provine dintr-o ordine de idei considerată și azi de sălbatici ca foarte rațională. Așa, de pildă, poveștile în cari se vorbește de antropofagie datează dintr-o epocă cînd această datină era o realitate sau cel puțin cînd amintirea obiceiului era încă vie.²⁰

¹⁸ *Etymol. Magnum Rom.* s.v. *basm*, vol. III, p. 2612—2614.

¹⁹ Mannhardt, *Antike Wald und Feldkulte*, Berlin, 1877, Prefață. Cf. Gaidoz în *Melusine*, II, 97 : „Terminul de mitologie comparativă, acaparat și denaturat de o școală ce nu compară, căci se mărginește la o singură familie de limbi și exclude tradițiunile populare și monumentele figurate“.

²⁰ A. Lang, *Custom and Myth. Studies of early usage and belief*, 2 ed., London, 1885; *Myth, Ritual and Religion*, London, 1887; *La Mythologie*, Paris, 1886 (cu o importantă prefață de Charles Michel); *Etudes traditionnistes*, Paris, 1890, și Introducerea-i la Cox, *Cinderella*, London, 1893.

INTRODUCERE

Sistematologia antropologică, prin caracterul ei mai științific, prin procederea-i comparativă pe scara cea mai întinsă, deși nu totdeauna lipsită de excluziune și precugetare, și mai ales prin recurgerea-i frecventă la etnopsihologie, a inaugurat o eră nouă în aceste studii.

Este incontestabil că în concepțiunile mitice ale popoarelor fenomenele solare și atmosferice, ca și ale vegetațiunii, au jucat un rol oarecare ; că într-însele rezidă un substrat psihologic comun întregii omeniri, ceea ce explică analogia creațiunilor fantaziei (a căror infinită fecunditate ascunde în realitate un număr foarte restrâns de idei fundamentale) : fie acelea mituri, povești sau credințe ; și în sfârșit, că în aceste plăsmuiri s-au furișat unele elemente externe, datorite comunicațiunii literare sau orale.

Evitând orice unilateralitate, scrutătorul serios cată să se folosească de diversele teorii emise dintr-un punct de vedere subiectiv și a le aplica după împrejurări. Utilizarea prudentă a tuturor acestor resurse poate îndruma la o cercetare mai temeinică a materialelor folclorice.

ISTORICUL BASMELOR

La scriitorii vechi nu se află nici o singură notiță directă privitoare la existența basmelor. Dar cum că povești circula la popoarele antice ca și la cele moderne, ne arată îndeajuns caracterul de universalitate al acestui gen de literatură orală.

Numeroase trăsuri de natură folclorică s-află în miturile elenice și multe din legendele lor sună la auzul nostru întocmai ca niște basme. Astfel sunt de pildă : isprăvile unui Hercule sau Bellerophon, ale unui Teseu sau Perseu, povestea Daphnei și a Niobei, a Circei și Medeei, sau tradițiunea despre Phryxos și Helle etc.¹

Singura deosebire între ele și poveștile populare e caracterul general al celor din urmă : mitul e un basm individualizat. Mitul cunoaște persoane anumite și locuri anumite, pe cînd basmul se învîrtește într-o regiune ideală, căreia îi sunt străine noțiunile de individ, de timp și spațiu. Dealtmîntrelea, ideile principale cari formează substratul acelor legende mitice (naștere fatală, expunere, scăpare, isprăvi, prefacere în arbore sau stîncă, operațiuni magice, mamă vitregă etc.) se regăsesc în poveștile tuturor popoarelor.²

Dacă însă nu găsim nici o știre pozitivă despre circulația poveștilor în antichitatea clasică, cîteva aluziuni semnificative la scriitorii antici pot da mărturie despre aceasta. Terminul *μῦθος* corespunde adesea la dînșii sensului modern de basm.

¹ „La mythologie, au moins dans ses parties essentielles et originales, n'est l'oeuvre ni des sages, ni des poètes, mais du peuple et de l'esprit enfantin des hommes primitifs, et elle consiste d'abord en traditions populaires allant à l'occasion jusqu'aux contes de nourrice.” (Baudry, în Prefața traducerei [p. V] cărții lui Cox, *Les Dieux et les Héros*. [Contes mythologiques trad. de l'anglais par F. Baudry & E. Délerot... Avec une Préface et des Notes par F. Baudry. Paris, L. Hachette & Cie, 1867.]) „La mythologie s'explique par le folklore et les récits mythiques sont la combinaison et le développement d'idées du folklore.” (Gaidoz, *Mélusine*.)

² Astfel multe din povestirile Sf. Scripturi au un caracter folcloric : șarpele năzdrăvan și arborele interzis (Adam și Eva), dușmănia între Cain și Abel, pedeapsa nevestei lui Lot, jertfirea benevolă a lui Isac, Iosif prigonit de frații săi (visul lui Faraon și episodul Putifarei), fatala făgăduință a lui Iefta, puterea uriașă a lui Samson și tipul trădător al Dalilei etc. sunt tot atîtea incidente ce le întîlnim la tot pasul în poveștile populare.

Astfel, în *Hercule furiosul*, Euripide pune în gura lui Amfitrion aceste cuvinte (v. 98): „Linipește-te, o, Megara, și oprește cursul lacrimilor ce varsă copiii tăi; mîngîie-i cu vorbe dulci, *ademenindu-i cu povești* (μῦθοις)“.

Plutarch relatează, în viața lui Teseu, că în vechime mamele din Atena spuneau povești (μῦθοι λέγονται) copiilor spre a-i îmbărbăta astfel, înainte de a cădea jertfă Minotaurului din Creta.

Iar în *Metoda de a ceti pe poezi* (cap. I): „Vedeți-i pe copii cu cît interes și cu ce plăcere cetesc, nu zic numai fabulele lui Esop sau operele pline de imaginațiune, ca *Abaris* de Eraclide ori *Licone* de Ariston, dar și speculațiunile asupra sufletului, amestecate cu oarecare mituri“.

În *Viespile* lui Aristofane (v. 1182) o fabulă are începutul familiar și caracteristic al basmelor: *a fost o dată* (οὕτω ποτ' ἦν)...

În fine, Platon manifestă deja pentru aceste producțiuni ale poporului disprețul suveran al filosofului (în *Republica*: „ca babele cari spun la povești“), un dispreț care, perpetuat pînă la începutul secolului nostru, explică foarte bine lipsa de povești integrale în literatura clasică.³

Existența basmelor poate fi urmărită pînă la cea mai înaltă vechime.

Vom cerceta sub acest raport pe principalii reprezentanți ai culturii antice, pe egipteni și pe indieni, pe greci și pe romani, după cari vom urmări într-un mod sumar factorii propagatori ai basmelor în Orient și în Occident, de-a lungul evului mediu și pînă în timpurile moderne.

1. EGIPTENI

Acest popor grav și superstițios cetea cu desfătare povești, și cărturarii săi, așternîndu-le în scris, îmbogățeau literatura cu asemenea producțiuni. Ele aveau de altmînterea pentru dînșii, cari numărau metempsicoza printre dogmele religiunii lor, tot interesul realității.

Deja Erodot, în ale sale *Istorii*, pe lîngă un număr însemnat de elemente legendare⁴, conține și cîteva fragmente de adevărate povești, ce le vom cerceta mai la vale.

³ Vezi și alte citațiuni la D. Schmidt, *Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder*, Leipzig, [Druck und Verlag von B. G. Teubner,] 1877, p. 11—13.

⁴ Vezi poveștile despre Gige și Candaule (I, 7), despre tinerețea lui Ciru (I, 109) și Cresu (I, 34); despre falsul Smerde (III, 68), Intafarn și soția sa (III, 119), despre medicul Democede (III, 129) și Orete (III, 120), despre Siloson (III, 139) și Zopir (III, 153). Călătoria lui Rampsinit în iad (II, 121), apoi cugetul incestuos al lui Mycerinus (II, 131), piramida Rhodopei (II, 134) și tradițiunile despre Arimaspii uniochi — sunt tot atîtea motive folclorice. Asupra unora dintr-insele vom reveni în adnotațiunile la basme.

Dar vreun basm egiptean în original nu se cunoștea pînă la 1852, cînd egiptologul francez de Rougé a publicat, după un papirus rătăcit în Italia, faimoasa poveste despre *Cei doi frați*. Manuscriptul datînd din secolul al XIV-lea a. Cr., versiunea egipteană este astfel cel mai vechi basm cunoscut pînă astăzi. Și cum că istoria așternută în scris de grămaticul Ennana (din a XIX-a dinastie), contemporan cu Moise, merita acest nume, o va arăta următoarea traducere prescurtată după restituirea completă a lui Maspero⁵:

CEI DOI FRAȚI

A fost odată doi frați dintr-o singură mamă și dintr-un singur tată, anume Anupu și Bitiu. Anupu avea casă și nevastă, iar fratele său cel mai mic slujea la dînsul, mînîndu-i vitele la pășune, arîndu-i ogorul și făcînd alte treburi de ale casei. Într-o zi, pe cînd amîndoi frații lucrau la cîmp, Anupu trimise acasă pe Bitiu după niște semințe. Acolo cumnată-sa, îndrăgită de voinicia tînărului, căută să-l amăgească. El se înfurie ca o panteră auzind cuvintele rușinoase ale femeiei și se întoarce grabnic la cîmp, fără a spune o vorbă măcar fratelui său. Iar seara, pe cînd Anupu se întorcea acasă și Bitiu mîna vitele la staul, femeia de frică se unse cu o grăsime neagră și zise bărbatului: „Fratele tău mi-a grăit cuvinte rușinoase și fiindcă l-am respins, m-a bătut, ca să nu-l spun. De-l mai lași să trăiască, eu voi muri, că el va mai căuta și alt prilej să mă necinstească.“

Anupu, înfuriat, puse mîna pe un cuțit și se așeză la pîndă îndărătul staulului, ca să omoare pe Bitiu la întoarcere. Dar vaca, care pășea în capul turmei, zise păstorului: „Ferește-te, că fratele tău caută să te omoare“. A doua vacă îi grăi același lucru și el zări îndărătul staulului pe frate-său cu cuțitul în mînă. Atunci Bitiu o luă la fugă și, urmărit de frate-său, se rugă de Phra (zeul soarelui), care făcu să se ivească între amîndoi o apă mare și plină de crocodili; iar de pe celălalt mal Bitiu zise fratelui său: „Rămii acolo pînă la revărsatul zorilor; atunci vei afla adevărul, că eu nu voi mai sta cu tine niciodată; mă duc în valea Salcîmului“.

Cînd se lumină de ziuă, Bitiu, după ce se îndreptăți de uricioasa acca învinuire mutilîndu-se, zise fratelui său: „Îmi voi vrăji inima și o voi pune în virful floarei salcîmului; și dacă se va tăia salcîmul și inima mea va cădea pe pămînt, atunci să vii s-o cauți 7 ani și, cînd vei găsi-o, s-o pui într-un vas cu apă proaspătă și eu voi învia. Iar cînd apa din urcior va spumă în mina ta, vei ști că mi s-a întîmplat ceva. Atunci nu mai sta o clipă și pornește.“ El se duse în valea Salcîmului, iar Anupu, deznădăjduit, se întoarce acasă, ucise pe nevastă-sa și se puse să jelească pe frate-său.

În vremea aceea Bitiu petrecea singur în valea Salcîmului și se culca sub arborele în floarea căruia-și pusese inima. Acolo, zeilor fiindu-le milă

⁵ Maspero, *Les contes populaires de l'Égypte ancienne*, traduits et commentés, Paris, [Maisonnewe et Cie,] 1882, p. 5—28 [*Conte des deux frères* (XIXe Dynastie)]. Cf. pentru elementul mitologic: Lenormant, *Premières civilisations*, I [Maisonnewe et Cie, 1874], 375—401 [*Le roman des deux frères*]; iar pentru materialul comparativ: Cosquin, *Contes [populaires] de Lorraine*, vol. I, p. LVII—LXVII [*Le conte égyptien des deux frères*].

de singurătatea sa, îi zidiră o femeie frumoasă ca o zînă și pe care Ursitoarele o meniră să moară de moarte silnică. Bitiu o iubea foarte și, cînd se ducea la vînătoare, o ruga să nu iasă din casă, de teamă să n-o răpească riul, de care n-ar putea s-o scape, că *toată puterea lui, inima sa, s-afla în vîrful floarei salcîmului*.

Dar într-o zi ea ieși din casă și riul se apropie de dînsa. Fugind înapoi, o *cosiță din pâr îi căzu în apă* și, dusă pînă în Egipt, se opri la locul unde se spălau hainele împăratului. Luîndu-se după mirosul ei, marele spălător o scoase din apă și o duse lui Faraon. Acesta chemă pe cărturarii vrăjitori cari îi spuseră că *cosița e a fiicei lui Phra*, și-l sfătuiră să trimeată oameni s-o caute în valea Salcîmului. Dar trimișii nu se mai întoarseră, căci Bitiu îi omorî pe toți, afară de unul, care să vestească împăratului nenorocirea. Atunci Faraon trimise mulți arcași și o femeie cu daruri, care s-o ademenească. Femeia o aduse în Egipt și împăratul o iubi foarte. Întrebată *de puterea sofului său*, ea îi descoperi taina și arcașii, *tăind floarea salcîmului, pe care era inima lui Bitiu, el căzu mort odată cu dînsa*.

În vremea aceea Anupu, *văzînd apa spumegînd în urci*or, înțelege că s-a întîmplat ceva și porni la valea Salcîmului, unde găsi pe Bitiu întins mort. După ce-l jeli, se puse să-i caute inima și abia după patru ani găsi un bob (era inima fratelui său), pe care-l puse într-o ceașcă cu apă proaspătă și o dede mortului s-o bea : atunci inima i se prinse la loc și învie.

Frații se îmbrățișară și Bitiu zise : „Acum eu am să *mă fac un taur*, tu așază-te pe spinarea mea și du-mă la Faraon, ca să-mi răzbun asupra nevastei mele“.

Așa și făcu. Taurul, intrînd în harem, începu să mustre pe iubita împăratului pentru faptele ei nelegiuite.

Ea, temîndu-se de vorbele bărbatului său, rugă pe împărat *să-i dea să mănînce din ficatul taurului*. Cu multă părere de rău se înduplecă Faraon și, pe cînd îl injunghiau, căzură *două picături de singe* dinaintea porței împărătești, din care răsăriră *două mari și frumoase persele* (arbori consacrați lui Osiris).

Cînd veni împăratul cu iubita lui să le vază, perselele începură din nou să mustre pe femeia cea necredincioasă. Ea rugă atunci pe împărat *să le taie spre a face din ele scînduri*. Pe cînd dulgherii le tăiau, o *țandără* zbură și intră în gura femeiei : ea o înghiți și rămase însărcinată.

Peste cităva vreme ea născu un băiat care, făcîndu-se mare, moșteni tronul după moartea împăratului. Atunci adună pe toți sfetnicii, fiind de față și nevastă-sa. El povesti în azul tuturoră întîmplarea și sfetnicii, judecînd-o vrednică de moarte, el porunci să li se împlinescă judecata. Iar pe frate-său îl făcu moștenitorul tronului după moartea sa.

Să ne oprim acum asupra trăsurilor miraculoase cuprinse în acest basm vechi de peste 3000 de ani.

Fondul său — falsă acuzare a femeiei seducătoare — îl întîmpinăm în literaturile cele mai diverse. E una din acele concepțiuni naturale cari s-au putut forma independent în timp și în spațiu.

Nu altul este episodul biblic al Putifarei cu Iosif ; nu altul legendele grecești despre Phedra și Hipolit, sau despre Anteea și Bellerophon ; nu altul pervazul romanului indian Sindabad, nu altul subiectul diferitelor povești din *1001 de nopți*.

Dar, să trecem la amănunte.

Viața tînărului Bitiu e legată de a arborelui (în care și-a pus inima) : arborele tăindu-se, trebuia neapărat să moară.

Într-o mulțime de povești puterea eroului (zmeu sau uriaș) se află într-un anume loc și într-un anume lucru : taina o trădează iubita-i, întocmai ca și în basmul egiptean în care zîna, această nouă Pandora, îi devine fatală prin revelarea misterului existenței sale.

Așa într-un basm muntean : „Puterea mea, zise zmeul, stă într-o scroafă care se tăvăleşte cît e ziua într-o lăcoviște de lapte dulce. Acea lăcoviște nu este tocmai departe de aci. În scroafă este un iepure, în iepure o prepeliță și în prepeliță sunt *trei viermi. Aceștia sunt puterea mea.*“ Sau într-o versiune paralelă : „În muntele Hiriului“, zise Jumătate-de-Om, „este un lac de lapte dulce, și acolo este un porc, și în porc este un iepure, și în iepure un cocoș, și în cocoș sunt trei gîndaci, și în gîndacii aceia îi stă puterea“. ⁶

Revelatorul mistic al peirei eroului — turburarea și fierberea lichidului — este unul din acele semne prevestitoare atît de familiare basmelor și despre cari am dat mai sus cîteva specimene.

Episodul costiței de păr aduce aminte incidentul eroinei care, găsind pe drum o costiță de aur, e însărcinată s-aducă pe stăpîna ei, adecă pe Ileana Simziana, pe care împăratul voia s-o ia de nevastă. ⁷

În sfîrșit, partea finală și cea mai interesantă — ciclul *Metamorfozelor* — e tot ce poate fi mai comun în poveștile populare. Precum Bitiu se transformă succesiv într-un animal (taur), arbore (persea) și lucru (scînduri), după care urmează o nouă incarnațiune, tot astfel în versiunile paralele ale basmului *Copiii de aur* ⁸, copiii uciși se prefac succesiv în doi arbori (meri, peri, brazi, nuci etc., din cari se fac scînduri de pat), apoi în două animale (mielușei), renăscînd din măruntaiele lor spre a mărturisii crima și, întocmai ca în basmul egiptean, spre a pedepsi aspru pe muieră vinovată (care însă de astă dată nu e mama lor).

Următorul basm muntean, *Dan și bivoli ai albi*, conține o parte din metamorfozele și unele din incidentele basmului egiptean. Iată-l în rezumat ⁹ :

Un unchiș avea un fecior *năzdrăvan*, anume Dan. Cînd fu să pornească lăsa în grija tatălui său doi *bivoli albi tot năzdrăvani*. La despărțire trase basmaua de la brîu și o dădu unchișului s-o ție atîrnată în cui. Și,

⁶ Ispirescu, no. 24 și Fundescu, no. 3.

⁷ Ispirescu, no. 2.

⁸ Ispirescu, no. 6 ; Fundescu, [no.] 5 și 16 ; Stăncescu, [no.] 10 ; Schott [no.] 8 ; Sbierea, [no.] 9, Arsenie, I, [no.] 1 ; Popescu, I, [no.] 4 ; Pop-Reteganul, II, [no.] 2.

⁹ Stăncescu, no. 16.

de o vedea vrodată că curg *trei picături de sînge* din ea, „să știe că or mort e, or în primejdie de moarte“.

În vremea aceea feciorul unchiașului luă de soție pe fata unui împărat, după ce dovedi pe toți peștorii cu armele-i vrăjite. Dar împărătița iubea pe altul și plănuia să fure armele vrăjite ale lui Dan și să-l ucigă. Și așa făcu.

Unchiașul văzu atunci picurînd sînge din basma și trimise îndată pe bivolii cei năzdrăvani cari înviară pe flăcău. Cum se văzu teafăr, se hotărî să-și izbîndească pe fățarnica-i de nevestă și pe ibovnicul ei. El porunci bivolilor să se facă doi uncheși, iar *el se făcu un armăsar minunat* și fu vîndut după sfatul său ibovnicului nevestei sale.

Dînsa, cum văzu armăsarul, îl cunoscu după ochi și-i spuse: „N-ai cumpărat armăsar, ci moarte... Asta e Dan, îl cunoscu după ochi!“ Ea se învoi cu ibovnicul *să-l arză*. Dar o *scinteie* sări în poala unei babe care, după rugăciunea lui Dan, o aruncă în gîrlă și se făcu din ea un *rățoi* cu totul și cu totul de aur. Vrînd să-l prinză, împărătița și ibovnicul (după ce lăsă jos armele vrăjite și răpîte lui Dan de nevestă-sa) intrară în apă după rățoi. Dar el, odată se repezi afară din apă, se făcu om la loc și puse mîna pe arme. Apoi îi ucise pe amîndoi.

O legendă eroică rusească, *Ivan, fiul paraclisierului*, prezintă o analogie izbitoare cu basmul de mai sus, completînd în același timp seria metamorfozelor.¹⁰

Ivan, ca și Dan, era în stăpînirea unei arme vrăjite (sabie), cu care birui în mai multe rînduri pe turci și primi drept răsplată pe împărătița Cleopatra de soție. Dar dînsa îl trădă, dete turcilor sabia-i vrăjită și, cînd Ivan muri în bătălie, luă de bărbat pe sultanul. În vremea aceea paraclisierul înțelegînd de peirea fiului său după semnul ce-i dedese („cînd calu-i va înota în sînge pînă la genuchi“), porni să-l găsească și, după sfatul calului, învie pe Ivan cu apă vie. Cum se văzu teafăr, Ivan plecă și pe drum se învoi cu un țaran, ca dînsul să se prefacă într-un armăsar minunat cu coama de aur iar țaranul să-l vînză sultanului. Cînd văzu însă Cleopatra calul în grajdul sultanului, strigă: „Nu-i cal ci Ivan, fiul paraclisierului, poruncește să-l omoare!“ Din sîngele calului se făcu un taur cu pielea de aur, pe care iarăși îl omorî Cleopatra. Atunci din capul taurului, îngropat în grădină, răsări un pom cu mere de aur. Doborît din nou de Cleopatra, o țandără sări în baltă și se prefăcu într-un mîndru rățoi. Sultanul, vrînd să-l prinză, se dezbracă și intră în apă; dar rățoiul ieși pe malul din față, se îmbracă în hainele sultanului, puse să arză pe acesta împreună cu femeia vicleană și luă de soție pe o altă fată de împărat.

Trecînd peste celelalte basme din colecțiunea lui Maspero, reproducem tradițiunea lui Erodot despre *Tezaurul lui Rampsinit*¹¹, al cărei

¹⁰ Rambaud, *La Russie épique*, p. 377—380.

¹¹ Erodot, II, 121. Cf. Pausania, IX, 3 (arhitectii Agamedio și Trifonio pradă tezaurul din Trio).

caracter egiptean a fost demonstrat de ilustrul egiptolog și a fost cu drept cuvânt cuprins în a sa colecțiune.

Precum povestea precedentă reprezintă cel mai vechi basm cunoscut pînă astăzi, tot astfel istoria lui Erodot conține prototipul cel mai vechi al unei snoave și, sub acest titlu, ea merită să atragă un moment atențiunea noastră.

TEZAURUL LUI RAMPSINIT

Acest împărat avea o comoară așa de mare, încît nici unul dintre urmașii lui n-au putut-o ajunge, necum covîrși. Pentru buna ei păstrare împăratul puse să zidească din piatră o cămară, care să aibă un părete în afară de îngrădirea palatului. Dar meșterul zidar așeză una din pietre așa încît doi oameni, și chiar unul singur, s-o poată urni din loc. Gătindu-se cămara, împăratul își puse acolo toate averile.

Puțin după aceea zidarul, fiind să moară, chemă pe fiii săi (avea doi) și le spuse cum le purtase de grijă și cum, ca să poată trăi cu înbelșugare, zidise comoara cu acel meșteșug. După ce-i făcu să înțeleagă chipul cum să scoată piatra, le dede măsurătoarea și le zise că, luînd bine aminte, vor ajunge vistiernicii împăratului. Apoi muri.

Atunci flăcăii se puseră pe lucru. Făcură ocolul palatului, găsiră piatra, o urniră încet din loc și luară o sumă însemnată. Dar cînd fu să intre împăratul în cămară, rămase uimit de lipsa banilor. El nu știa pe cine să puie vina, de vreme ce pecețile erau neatînse și cămara era închisă și bine încuiată. Dar întîmplîndu-se așa de două-trei ori (că hoții jăfuiiau întruna), el porunci să se facă niște lațuri și să le așeze lîngă lăzile de bani. Hoții veniră ca și înainte: unul din ei intră, s-apropie de ladă și fu prins în laț. Atunci înțelegînd primejdia, chemă iute pe frate-său, îi spuse întîmplarea și-l sfătui să-i taie capul, ca să nu-i fie și lui pricină de peire, de l-ar recunoaște. Fratele pricepu că avea dreptate și făcu cum îl sfătuiuse; apoi potrivit piatra la loc, plecă acasă cu capul fratelui său.

Cum se lumină de ziuă, împăratul intră în cămară și încremeni văzînd în laț trupul hoțului fără cap. Cămara era neatînsă și nu se vedea loc nici de intrare nici de ieșire. Neștiind ce să facă, el chibzui să se spînzure trupul mortului pe zidul cetăței și să puie paznici ca să-i aducă pe orișicine ar vedea bocindu-l sau compătîmîndu-l. Pe cînd mortul era astfel spînzurat, mamă-sa, prăpădită de durere, spuse celuiilalt fiu și-i porunci, oricum o ști, să-i aducă trupul, amenințîndu-l că de nu, îl va spune împăratului.

Văzînd că mamă-sa stăruia cu tot dinadinsul și nu voia să știe de nici o primejdie, el scorni acest vicieșug: peste samarele unor măgari puse niște ugere pline cu vin și mîină pe măgari la locul știut. Acolo, în fața paznicilor, el deslegă 2 sau 3 ugere: vinul începînd să curgă, el se lovi în cap și țîpă, ca și cum n-ar fi știut înspre care măgar să apuce. Paznicii văzînd că se vărsa atîta vin, alergică cu sticle spre a lua, parc-ar fi curs spre desfătarea lor.

Omul nostru se făcu că e supărat, începu să-i înjure și apoi se potoli cînd paznicii se arătară mai omenoși. La urma urmelor abătu măgarii din drum și le potrivî sarcinile. Tot vorbind cu paznicii, unul din ei îl luă peste

picior și-l făcu să riză ; el, drept mulțumire, le dede un uger. Ei îndată se puseră pe băut, poftind și pe neguțător să bea cu dînșii, și arătîndu-se din ce în ce mai prietenoși, el le mai dede un uger. Bînd intruna, paznicii se îmbătară de tot și adormiră pe loc. Atunci el, cum înseră, dezlegă trupul fratelui său și, ca să-și bată joc de paznici, le rase la fiecare falca dreaptă, puse mortul pe măgar și apucă spre casă, împlinind astfel porunca mamei sale.

Cînd află împăratul că furase cineva trupul mortului, se cătrăni de minie și, vrînd cu orice preț să descopere pe acel hoț dibaci, făcu un lucru care mie unuia mi se pare de necrezut : porunci fiicei sale să primească în casa ei pe toți deopotrivă, dar înainte de a le face pe voie să-i puie a povesti ce făcuseră în viața lor mai isteț și mai nelegiuit ; și că îndată ce ar da peste hoț, să puie mîna pe dînsul și să nu-l lase să plece. Pe cînd ea făcea cum îi poruncise tată-său, hoțul, aflînd șiretenia și vrînd să păcălească și de astă dată pe împărat, tăie brațul unui om mort de curînd, îl vîrî sub haină și intră la fata împăratului. Cînd începu fata să-l întrebe, ca și pe ceilalți, ce făcuse mai rău, el îi povesti că tăiasc capul fratelui său prins în laț și apoi îl furase, îmbătînd pe paznici. Cum isprăvi, ea puse mîna pe dînsul ; dar fiind întuneric, hoțul îi întinse mîna de mort și ea o apucă, crezînd că e a lui ; el i-o lăsă, deschise ușa și fugi.

Cînd auzi împăratul toate acestea, îl prinse mare mirare de iscusința și îndrăzneala hoțului. Puse crainici să strige în toate părțile că-l va ierta și-l va umplea cu daruri, numai să se arate. Hoțul se încrezu și veni înaintea împăratului. Rampsinit se minună foarte privindu-l, îi dede pe fii-sa în căsătorie ca celui mai vrednic dintre toți, care păcălise pe egipteni, cei mai șireți dintre oameni.

Această povestire a lui Erodot e un basm răspîndit la toate popoarele.¹²

La noi el există în cîteva versiuni, și partea finală din basmul muntean *Hoțu împărat* e din punct în punct, întrucît privește trăsurile esențiale, povestirea lui Erodot.

Iată pe scurt basmul muntean¹³ :

HOȚU ÎMPĂRAT

Un fecior de împărat învăță toate meșteșugurile, între cari și hoția. El se băgă ucenic la niște hoți pe cari îi întrecu cu timpul. După ce scăpase viața unui alt fecior de împărat și dobîndise intrare slobodă la palat, el își puse în gînd să fure împreună cu un tovarăș al său haznaua împărătească.

¹² Cf. Prato, *La leggenda del Tesoro di Rampsinite nelle varie tradizioni italiane e straniere*, Como, 1882. Cox, *Mythology of the aryan nations*, I, [1870, p.] 115, aduce ca paralelă indiană povestea lui Karpura și Gata ; ea diferă însă în unele puncte fundamentale, așa că nu poate fi vreo conexiune cu basmul lui Erodot. Meșterul-hoț în mitologia greacă e Hermes, care pentru furtul boilor lui Apollon merita supranumele de ἄρχος φηλητῆων.

¹³ Ispirescu, no. 34.

Pricepindu-se la zidărie, scoase într-o noapte două cărămizi, cât putea omul să intre, umplu 2 căciuli cu galbeni și ieși. A doua zi toți se mirau, neștiind pe unde să fi intrat țilharii.

După câteva zile se întoarseră și veni rindul tovarășului să intre. După ce luă banii, se simți prins în laț și nu mai putu ieși. Fiul împăratului îi tăie capul, îl luă cu el și fugi. Ca să împace pe muiera ucisului, el îi făgădui că-i va aduce trupul.

Cînd slujitorii împărătești, puși de pază, aduseră dimineața împăratului trupul fără cap, acesta „se da de ceasul morții și mai multe nu, cum de să nu prinză pe țilhar viu nevătămat“.

Cei 12 boieri ai sfatului împărătesc găsiră cu cale a pune trupul cel fără cap în mijlocul pieței pe o schelă cu 3 trepte și păzitori de jur împrejur.

Fiul împăratului, hoțul, încarcă un butoi de rachi (amestecat cu afion) pe o căruță trasă de o rablă de cal și o porni spre locul unde era pus mortul. Calul înnomolindu-se, hoțul făcu mare gălăgie de atrase pe slujitorii, cari-l ajutară să-și scoată calul. Drept mulțumire, el le dăde de băut pînă adormiră. Văzîndu-i lungiți, fiul împăratului îi dezbracă de hainele lor și îi îmbracă în haine călugărești. Apoi, luînd trupul, plecă acasă.

Cînd se înfățișă a doua zi înaintea împăratului astă ceată de călugări, îl umflă risul și, iertîndu-i, începu să chibzuiască la alt mijloc: hotări să dea un ospăț și să cheme toată boierimea, între cari fu poftit și fiul de împărat cel străin. După ce mîncară și petrecură, împăratul îi rugă să rămîie cu toții în palat pînă la ziuă, dormind alături de cămara fiicei sale. Iar ei îi poruncise să însemneze cu un muc de luminare pe cel ce ar veni la dînsa.

Hoțul, simțind șiretenia, mînji cu mucul pe toți oaspeții. A doua zi împăratul, văzîndu-se păcălit de astă dată, făgădui înaintea tuturor că va ierta pe hoț și îi va da pe fie-sa, dacă se va descoperi. Atunci se înfățișă străinul fiu de împărat.

Într-o variantă intitulată *Mațchi sau hoțul șiret*, lucrurile se petrec în același chip, dar cu oarecari mici deosebiri. Împăratul poruncește, ca să prinză pe hoț, să se facă un șanț astupat cu pînză neagră, unde rămîn doi din tovarășii săi, unul viu și altul mort, fără cap; iar în noaptea ospățului, hoțul unge cu smoală și taie urechile cizmelor la toți oaspeții.¹⁴

Următoarea poveste moldovenească s-apropie și mai mult de istorisirea lui Erodot¹⁵:

O ceată de țilhari e prinsă de poterași, afară de căpitanul lor Bujor care izbuti să scape. Țilharii se judecă de împăratul și toți se osîndesc la moarte, numai celui mai bătrîn i se lasă viața, ca poate vreodată să fie de folos.

Într-o zi, împăratul dă veste în țară că va dărui cu daruri scumpe pe cine s-a afla să-i zidească o casă trainică, în care să-și puie toate avuțiile

¹⁴ *Calendarul basmelor* pe 1877.

¹⁵ Sevastos, *Povești*, [Iași, Editura Șaraga, 1892,] p. 44—55.

sale. Printre alți meșteri veni și căpitanul Bujor, care singur putu să facă împăratului pe plac. Peste două săptămîni, după ce împăratul își pusese bogățiile acolo, căpitanul își luă un tovarăș și se duse la casa de bani, scoase o piatră din zid și, după ce luă bani cît putu, puse piatra la loc și se întoarse. Și așa făcu în mai multe rînduri, cărînd averea împăratului poate pe jumătate.

După o bucată de timp împăratul băgă de seamă lipsa, se supără foc și, după sfatul hoțului bătrîn, căruia îi cruțase viața și care cunoștea pe Bujor, porunci să puie o capcană la locul pe unde era piatra mișcătoare. Venind iar căpitanul Bujor, trimise pe tovarășul său înăuntru și, văzîndu-l prins în capcană, îi tăie capul și plecă. Atunci hoțul cel bătrîn sfătui pe împărat să-i facă trupului fără cap o petrecanie frumoasă și să-l plimbe pe toate ulițele, că doar o prinde pe cineva bocîndu-se. Bujor pusese la cale să se însoare cu nevasta mortului, dar cînd trecea alaiul, femeia nu se putu stăpîni și începu a plînge cu hohot. Bujor răsturnă atunci o oală cu uncrop fierbinte peste picioarele copilului acelei femei și copilul prinse a se văieta, de-ți lua auzul. Cei cu mortul dederă navală în casă, dar acolo văzură pe Bujor văicărîndu-se că i s-a opărit copilul. Oamenii împărătești crezură și plecară.

Atunci hoțul cel bătrîn sfătui pe împărat să puie pe cel omorît în spinzurătoare și să rînduiască soldați de pază, ca să puie mîna pe cel ce are să-l fure. Dar Bujor porni acolo cu o căruță și o balercă de rachiu și, înglodîndu-se într-un pîriuț din apropiere, soldații îi veniră într-ajutor. El îi cinsti atunci pe toți, pînă adormiră bine (că pusese în rachiu o buruiană adormitoare). Cum văzu asta Bujor, aduse o altă căruță cu straie preoțești și, dezbrăcînd pe soldați, îi îmbracă pe toți preoțește; apoi luă mortul și straiele militărești și plecă.

După atîta batjocură, hoțul cel bătrîn îndemnă pe împărat să facă un bal mare și peste noapte paznicii să caute toate ciobotele și care va avea talpă de aur să i-o scoată și după aia se va cunoaște căpitanul (care purta o asemenea talpă). Dar Bujor, cum simți lucrul, desprinse talpele de la toate ciobotele. Neizbutînd nici așa, hoțul cel bătrîn sfătui pe împărat să lase pe fie-sa să se plimbe singură în grădină și căpitanul n-are să rabde și va vrea s-o sărute. Atunci împărătița să-i facă un semn pe obraz. Dar Bujor însemnă pe toți musafirii.

În cele din urmă împăratul vesti în țară că va da viteazului pe domnița și jumătate din împărăție, numai să se arate. Bujor se înfățișă înaintea împăratului, care se ținu de cuvînt.

Iată și o versiune macedoromână intitulată *Un mare meșter (Un mari mălăgar)*, așa cum a fost culesă în satul Epir de d-l Papahaçi, care mi-a comunicat-o într-un scurt rezumat :

Un om bătrîn căuta un servitor care să poată răbda foamea trei zile și trei nopți. După multă alergare, găsi un ștregar de băiat, care îl păcăii; bătrînul, deși înțelese viclenia, îl primi și amîndoi se învoiră să fure vistieria împărătească. Marele Meșter (așa se numea băiatul priceput) puse în niște simiți ierburi adormitoare, cu care adormi pe toți cei de la palat cu împărat

cu tot. Ca să poată căpăta și cheile vistieriei, el se îmbracă în hainele cafe-giului împărătesc și, spuind o poveste împăratului pe jumătate adormit (era chiar povestea isprăvilor sale hoșești), izbutește să le ia.

După ce hoțul fură bani în câteva rînduri fără să poată fi prins, împăratul porunci să se puie acolo un butoi cu catran. Venind iarăși hoțul la vistierie, puse pe bătrînul său stăpîn să intre mai întîi și, văzîndu-l prins în cursă, îi tăie capul și fugi. Atunci împăratul dete porunca să se plimbe mortul prin oraș și să prinză pe oricine ar plînge la vederea sa. Părinții și nevasta mortului nu se putură opri a nu plînge și hoțul sparse atunci niște farfurii, înșelînd astfel pe oamenii împărătești. Cînd se spînzură mortul la poartă orașului, hoțul adormi pe paznici și-l fură. El mai fură și o cămilă cu scumpeturi împărătești. Trimițînd împăratul mai multe babe să caute carne de cămilă ca leac de doctorie, una dintr-însele descoperi casa hoțului și o însemnă cu tibișir spre a o putea recunoaște. Dar Marele Meșter însemnă apoi toate casele cu tibișir.

Cînd împăratul făcu cunoscut că-l iartă, hoțul se înfățișă dinaintea sa și împăratul îl rugă să fure ceva și de la un alt împărat, dușman al său. Meșterul se duse acolo și, făcîndu-se înger, fură chiar pe împăratul și-l aduse.¹⁶

Înceiem cu o versiune țigănească, *Cei doi hoți*, a aceleiași povești, așa cum a fost culeasă din gura unui țigan din județul Ilfov¹⁷:

Doi hoți, unul de țară și altul de tîrg, s-au prins frați și au pornit la casa de bani a împăratului. Acolo au spart învelișul și hoțul de țară luă 200 de pungi. Împăratul, sfătuit de un hoț bătrîn ce se afla în temniță, puse un butoi cu smoală în dreptul gaurei făcută de hoți. Ei ducîndu-se iarăși noaptea acolo, hoțul de țară căzu în butoiul cu smoală și zise fratelui său să-i taie capul, și așa făcu.

Atunci împăratul, după sfatul hoțului bătrîn, spînzură mortul la poartă și puse soldați să-l păzească. Dar hoțul rămas în viață se făcu bătrîn, cumpără o iapă și o cărucioară și, mai luînd un butoi de 20 vedre de vin, porni drept acolo. Ajuns la locul unde tovarășul său era spînzurat, se făcu că a scăpat butoiul din căruță și începu să plîngă și să se vaiete. Soldații îi așezară butoiul în căruță și se puseră pe băut pînă se îmbătară și adormiră. Atunci hoțul fură pe mortul din spînzurătoare și-l îngropă.

Neputînd dovedi pe hoț, împăratul făcu o foaie de zestre și-i promise împărăția, numai să se facă cunoscut. Hoțul se arată și împăratul îl puse la cercare, poruncindu-i să fure boul de la jugul lui și pe popa din biserică. După ce fură boul, luă 300 de raci și, legîndu-le la fiecare cite o luminare

¹⁶ Versiunea macedoromână coincide în trăsurile-i particulare cu basmul neogrec *Hoț din firz* (Legrand, *Recueil de contes populaires grecs*, [Paris, Ernest Leroux, 1881,] p. 205—216): spargerea farfuriilor (ca pretext de plîngere); cămila cu scumpeturi; trimiterea unei babe (sub cuvînt de leac); însemnarea ușei... Incidentul final al basmului grec cu mîna de mort, ca și în povestirea lui Erodot.

¹⁷ B. Constantinescu, *Probe de limba și literatura țiganilor [din România]*, Tipografia Societății academice române, 1878, cap. *Basme țigănești*, no. 6.

de picior, se puse în podul bisericei și, pe cînd popa cînta, îi lăsă jos. Popa îi socoti de sfinți și fu păcălit de țigan, care îl puse într-un sac și-l duse împăratului.

Făcînd și acestea, el dede pe fată după hoț și-l făcu împărat în locu-i.

2. INDIENI

Dintre toate popoarele antice indienii posedă o literatură foarte bogată în fabule, povești și basme. Nu numai cărțile vedice și marile epopei naționale conțin — ca și poemele omerice — importante materiale folclorice, dar mai interesant e că dăm aci pentru întia oară în antichitate de o literatură care să numere opere speciale compuse exclusiv din povești și basme.

Dintr-aceste opere cea mai importantă, atît prin vechimea cît și prin expansiunea-i extraordinară în literatura asiatică și europeană, este *Panciatantra* (literal „Pentateuch“) adică „Cele 5 cărți“¹⁸, colecțiune formată sub influența budistă în secolul II-lea după Crist. Ea fu tradusă în secolul VI-lea în medio-persana sau pehlvi, din ordinul regelui sasanid Chosroe Nușirvan, și în secolul VIII-lea în cea arabă (singura conservată) sub titlul de *Kalilah și Dimnah*, după numele celor doi șacali cari joacă rolul principal în prima carte. Cu mult mai înainte se poate constata influența *Panciatantrii*, prin intermediul literaturii budice, asupra chinezilor și tibetanilor, de la cari trecu asupra mongolilor și, prin dominațiunea seculară a acestor din urmă, asupra Europei orientale.¹⁹

Aceste povești, atribuite mult timp lui *Bidpai* (numele filosofului indian care joacă rolul principal în traducerea arabă) își făcură intrarea în Europa prin traducerea greacă, făcută pe la 1080 de către Simeon Seth, sub titlul de *Stephanites ke Ichnelates*: „Încoronatul și Iscodito-

¹⁸ *Pantschatantra*, Fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen aus dem Sanscrit übersetzt mit Einleitungen und Anmerkungen von Th. Benfey. I Theil. Einleitung: Ueber das indische Grundwerk, und dessen Ausflüsse, sowie über die Quellen und Verbreitung des Inhalts derselben. II Theil. Uebersetzung und Anmerkungen. 2 vol. Leipzig, [F. A. Brockhaus,] 1859. Cf. și Lancereau, *Pantschatantra* [ou Les cinq livres,] recueil d'apologues et de contes, Paris, [L'Imprimerie Nationale,] 1871. Nu facem decît a menționa marea colecțiune de povești și fabule indiene: *Oceanul pîraielor de povestiri* de Somadeva Bhatta din Cașmir, traduse din sanscrită de Brockhaus sub titlul: *Katha-Sarit-Sagara*. Die Märchensammlung des [Sri] Somadeva, [Bhatta aus Kaschmir], 3 Theile, Leipzig, [F. A. Brockhaus,] 1839—1866.

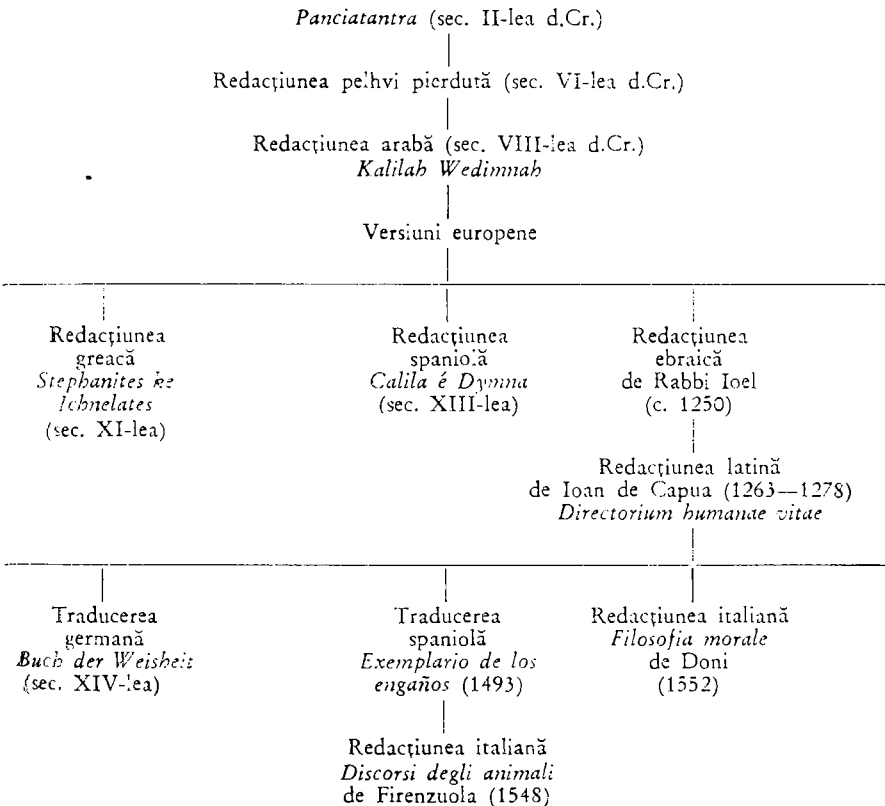
¹⁹ Cf. St. Julien, *Les Avâdanas, contes et apologues indiens*, Paris, 1859, 3 vol. (povești indiene extrase din două enciclopedii chineze); Ralston, *Tibetan tales*, Londra, 1875 (povești indiene din cărți tibetane); *Siddhi-Kür. Kalmükische Märchen*, v. B. Iülğ, Leipzig, 1866 și *Mongolische Märchen. [Sammlung. Die neun Märchen des Siddhi-Kür nach der ausführlicheren Redaction] und die Geschichte des Ardschi-Bordschi Chan*, v. B. Iülğ, Innsbruck, 1868.

cul". În Occident, prima traducere latină, după una ebraică pierdută, se făcu în a doua jumătate a secolului XIII-lea de către Ioan de Capua, sub titlul de *Directorium humanae vitae* și dintr-înșa derivă toate celelalte versiuni europene.²⁰

Titlul traducerei latine indică foarte bine destinațiunea originară etico-politică a acestor povești : ele pornesc de la o discuțiune asupra vieții omenești și servesc a călăuzi pe tinerii principii în noua lor pozițiune. În jurul acestei idei fundamentale se grupează și se întretes povestirile morale cele mai variate.

După cercetările aprofundate ale lui Benfey, fabulele cuprinse în această colecțiune ar deriva cele mai multe din Europa, fiind niște modificări mai mult sau mai puțin însemnate ale fabulelor esopice ; dimpotrivă, poveștile și basmele ar fi de origine indiană și majoritatea lor s-ar fi răspândit din India peste lumea întreagă. O cercetare obiectivă a dat o totală infirmare unor aserțiuni atât de generale.²¹ Dar un lucru

²⁰ Iată tabloul cronologic al traducerilor europene cu omiterea celor orientale (făcute și ele tot după redacțiunea arabă) :

²¹ Vezi cele zise mai sus la p. 50.

rămîne necontestat, că un număr oarecare de basme a parcurs lungul itinerar din India în Europa, fie pe cale orală, prin întîile atingeri între mahomedani și creștini (mai ales în timpul Cruciatelor), fie pe cale literară, prin traducerea de cărți indiene de povești, între cari figurează în primul rînd *Panciatantra*.

Ea merită dar toată atențiunea noastră și, prin reproducerea prescurtată a unei povești cunoscute și aiurea, vom căuta a da o idee de caracterul general al acestei opere.²² Apoi vom avea ocaziunea de a reveni asupra-i în adnotațiunile la basmele noastre.

ANIMALELE RECUNOSCĂTOARE ȘI OMUL NERECUNOSCĂTOR

Intr-un loc oarecare trăia un brahman care avea o spuză de copii și n-avea cu ce să-i hrănească. Femeia sa îl îndemnă să se ducă în lume și să caute mijloace de trai. El porni și, ajungînd într-o pădure, văzu o groapă în care căzuse un tigru, o maimuță, un șarpe și un om. Animalele, ca și omul, se rugară de brahman să le scoată și, făcîndu-le acest bine, fiecare îl îmbeie să vie la locuința lor, să-i arate recunoștința.

Neputînd găsi nimic în pădure, brahmanul se duse la maimuță, care îi dăde fructe dulci; apoi la tigru, care îi dăde un colan de aur, răpit de la un principe omorît. Aducîndu-și aminte și de omul din groapă (care era aurar), se duse și pe la el, ca să-i vinză colanul. El, cum puse mîna pe sculă și recunoscînd-o că e a împăratului, lăsă pe brahman s-aștepte, iar dînsul se duse să-l pîrască împăratului, tatăl principelui ucis. Luîndu-l drept ucigașul fiului său, împăratul îl osîndi să fie tras în țeapă.

Cînd fu să-l lege, brahmanul își aduse aminte de șarpe și se rugă să-l scape. Șarpele mușcă de moarte pe împărăteasă și spuse brahmanului că numai dînsul o va putea vindeca, atingînd-o cu mîna. El făcu așa și împăratul, recunoscător, îl încarcă cu cinste și bunătăți. Întrebat de la cine dobîndise colanul, brahmanul povesti toate și împăratul, aflînd de recunoștința animalelor și de nerecunoștința omului, aruncă pe aurar în închisoare, iar lui îi dăruî o mie de sate și-l făcu ministru.

Cu toate că Benfey însuși recunoaște că concepțiunea despre grațitudinea animalelor a putut prinde rădăcini în Occident pe cale independentă, el totuși o crede de origine budică, deoarece această religie recomandă bunăvoință și compătimire pentru toate ființele viețuitoare, ba încă într-o măsură mai mare pentru animale decît pentru oameni.

August Marx, în interesanta-i scriere *Basme grecești despre animale recunoscătoare*, în care reproduce o sumă însemnată de asemenea motive culese din operele zoologilor antici (Pliniu, Elian) și din paradoxele istoricilor (Diodor, Justin, Quintu-Curțiu), a demonstrat răs-pîn-

²² A doua poveste suplimentară la cartea I din *Panciatantra*: Benfey, II, 128—132. Cf. vol. I, § 71, p. 207.

direa extraordinară a acestei teme în Grecia antică și deci formațiunea ei independentă.²³

Noi nu stăm la îndoială că tipul folcloric al *Animalelor recunoscătoare* (în opozițiune cu nerecunoștința omului) e o concepțiune universal umană și aceasta explică existența ei la popoarele cari n-au venit niciodată în atingere nici cu India nici cu Europa.

În diferitele versiuni românești cari tractează această temă²⁴, recunoștința animalelor se regăsește sau într-un mod izolat sau în legătură cu nerecunoștința omenească: purtarea trădătoare a surorii sau a mamei eroului. Pe cînd ele caută în tot chipul să prăpădească pe binefăcătorul lor, animalele rămîn nestrămutate în credința lor și-l scapă din toate primejdiile. Altminterea nerecunoștința fraților mai mari către Prîstea, pe cari dinșii caută să-l răpuie cu toate binefacerile sale, formează un tip izolat și va figura în clasificățiunea noastră a poveștilor populare sub rubrica *Cei 3 frați*.

3. GRECI

Am adus mai sus o serie de mărturii indirecte despre circularea basmelor în antichitatea clasică; dar cea mai bună dovadă despre aceasta este existența poemelor omerice, cari sunt ca și impregnate de elemente folclorice.

Epopeele populare din toate timpurile s-au constituit pretutindea pe baza diferitelor tradițiuni naționale, dintre cari unele — prin caracterul lor antropologic — se regăsesc la popoarele cele mai diverse. Astfel se pot explica analogiile parțiale și curioase între *Iliada* și *Odysseea*, *Mahâbhârata* și *Ramayana*, *Şab-Nameh* și *Niebelungen*, *Kalevala* și *bylinele* rusești. Despre aceste din urmă un eminent istoric literar se exprimă astfel:

„O dirait, en parcourant les bylines, que le monde vient de naître: les hommes, les dieux et les animaux y vivent encore dans la promiscuité primordiale. C'est toujours le temps où les bêtes parlaient, où les rivières pouvaient s'animer. Soloveï le brigand et Marina l'enchanteresse, sont presque des oiseaux, Dounaï et Nastasia deviennent des fleuves. A chaque page, on trouve des serpents qui entrent en négociations avec les hommes, des chevaux qui conversent avec leurs maîtres, des corbeaux qui prononcent des paroles prophétiques, des aurochs qui sont des héros, des cygnes qui sont des jeunes filles. Les choses inanimées ont

²³ Vezi acum și cartea sus-citată a lui Bédier (p. 64—77), care ajunge la concluziunea: „Les fables devaient déjà être infiniment vieilles en Grèce au temps d'Esopé, infiniment vieilles dans l'Inde au temps du Mahâbhârata et des Djâtakas“ (povestiri despre încarnațiunile lui Budha).

²⁴ Ispirescu, [no.] 4 și 30; Popescu, I, [no.] 1; Fundescu, [no.] 9; Stăncescu, [no.] 13 etc.

elles-mêmes une vie et une intelligence. Le bogatyr, avant de lancer sa flèche d'acier, lui adresse un discours.“²⁵

Dar și epopeele artistice s-au format în mare parte din elemente populare de origine cea mai diversă (celtică, antică, orientală), cari constituiesc substratul așa-numitelor cicluri. Și aci vom avea de relevat unele analogii caracteristice.²⁶

Dintre poemele omerice *Odysseea* e incomparabil mai bogată decât *Iliada* în elemente folclorice : ea, de la un capăt pînă la altul, nu-i decât o țesătură de povești artistic îmbinate, între cari cîteva au păstrat încă, cu toată împletirea lor mitologică, un caracter pronunțat de basme.²⁷

În *Iliada* întîlnim, printre alte trăsuri populare, *pigmei* (πυγμαῖοι), *oameni mari cît pumnul*, cari locuiesc la sud de Okeanos și trăiesc în luptă cu cocorii.²⁸

Legenda lui Bellerophon e un curat basm.

Eroul grec „cărui zeei îi dăruiră frumusețe și bărbăție“, nevoind a ceda (ca și fratele cel mic din povestea egipteană despre *Cei doi frați*) stăruințelor rușinoase ale Anteei, soția regelui Proetos, e pîrît de dînsa că ar fi vrut s-o amăgească. Regele, temîndu-se de a-l omori, îl trimite (ca și David pe Uria în legenda biblică) cu o scrisoare perfidă la socrusău, regele Liciei. Acesta îl însărcinează cu tradiționalele 3 isprăvi, între cari figurează răpunerea Chimerei, un monstru ibrid (cu cap de leu, trup de capră și coadă de șarpe), corespunzător balaurului din poveștile noastre. După ce scapă din toate primejdiile și cursele mortale, regele îi dă apoi pe fie-sa în căsătorie și jumătate din împărăție.²⁹

Caii lui Achile sunt *năzdrăvani* ca și în basme : aflînd de moartea lui Patrocle, a conducătorului lor, ei plîng și încremenesc locului ; și cînd însuși Achile merge să răzbune pe amicul său, calul Xanthos își pleacă capul și, năzdrăvan, *prezice eroului apropiata sa peire*.³⁰

Tot astfel, în cartea populară a *Alexandriei*, faimosul Bucefaîl plînge la moartea eroului și-l răzbună ucigînd pe asasin : „Și Alexandru zise : aduceți-mi și pre dragul meu Ducipal, și-l scoasera din grajd, și-l aduseră la Alexandru, și văzu Ducipal pre Alexandru murind, rînceză

²⁵ Rambaud, *La Russie épique*, Paris, 1876, p. 108.

²⁶ Pentru *byline* : cf. opera citată a lui Rambaud. Pentru epopeea medievală : Grässe, *Lehrbuch einer allgemeinen Literaturgeschichte aller bekannten Völker der Welt*, [von der ältesten bis auf die neueste zeit. Dresden und] Leipzig, [Arnoldische Buchhandlung.] 1837—1860, vol. II, sect. III (*Die Sagenkreise des Mittelalters*). Și în special pentru cea franceză : Nyrop, *Storia dell'epopea francese nel medioevo*, Firenze, 1886 și Gaston Paris, *La littérature française au moyen-âge*, Paris, 1888.

²⁷ Vezi : Gerland, *Altgriechische Märchen in der Odyssee*. Ein Beitrag zur vergleichenden Mythologie, Magdeburg, 1869 (monografie mediocră, relevază unele analogii cu povești indiene) și Bender, *Die märchenhafter Bestandtheile der Homerischen Gedichte*, Darmstadt, [Druck von H. Brill,] 1878 (monografie excelentă, ce am utilizat-o adesea). Cf. Marx, *Griechische Märchen von dankbaren Thieren*, Stuttgart, 1889 și Rohde, *Der griechische Roman und seine Vorläufer*, Leipzig, 1876.

²⁸ *Iliad.*, III, 3—7 ; cf. *Odys.*, V, 272.

²⁹ *Iliad.*, VI, 156—202.

³⁰ *Iliad.*, XV, 427 și XVIII, 408—417.

tare fără seamă, și bătu cu picioarele în pământ și se apropie de Alexandru, și-și plecă capul la domnul său, și *curgeau lacrămile din ochii lui izvor*. Il luă Alexandru de coamă, și-l sărută pre obraz și zise : o, dragul meu Ducipal, altul ca Alexandru nu te va mai încăleca ! iară Ducipal își ridică capul și căută preste domni, și văzu pre Levcadus, cela ce otrăvise pre Alexandru, și se repezi la el și-l lovi cu cornul la inimă, și-l puse sub picioarele lui, și-l călcă pînă-l omorî, și Ducipal nu se știe ce să făcu.“³¹

În cîntecele sîrbești calul lui Marko Kralevici vestește plîngînd sfîrșitul apropiat al eroului și în *bylinele* rusești calul înștiințează pe stăpînu-său, pe Ilia Murometș, de apropierea primejdiei. În *Ramayana*, calul lui Ravana prezice cu lacrimi eroului învingerea și moartea.

Ideea fundamentală a *Odyseei* — lipsa îndelungată a soțului, ne-strămutata fidelitate a femeiei, întoarcerea-i străvestit în cerșetor și recunoașterea finală — e o formulă folclorică universală. Incidentele miraculoase sunt în mare număr și se pot regăsi și în celelalte concepțiuni populare.

Astfel palatul strălucit al lui Alcinou (Αλκινόος), faimosul împărat al feacienilor, seamănă cu palaturile vrăjite din basme : „Iar Odysseu mergea la vestitele palaturi a lui Alcinou ; stînd însă înainte de a ajunge la pragul cel de aramă, multe îi clocoteau în inimă ; căci era un luciu ca de soare sau de lună prin palatul cel cu naltul acoperiș al mărinimosului Alcinou. Pentru că ziduri de aramă se întindeau pe de o parte și de alta de la prag pînă în fund, iar împrejur ceardacul era vînat, și porți de aur închideau înăuntru palatul cel tare ; și ușori de argint erau așezați pe pragul de aramă ; de argint era și pragul de sus al ușei, și belciugul era de aur. Și pe de o parte și de alta erau *cîni de aur și de argint*, pe cari-i făcu Ephestos cu priceputele sale minți, *ca să păzească palatul mărinimosului Alcinou, pentru că erau nemuritori și fără de bătrînețe pentru totdeauna*.“³²

Feacienii (Φαίακες) înșiși sunt niște corăbieri *năzdrăvani*, cari zboară cu aripi și împietresc corăbiile.

Dar în *Odyseea* avem cel puțin două episoade cari se pot considera ca basme propriu-zise : episodul Circei și al lui Polyphem.³³

³¹ În basmul muntean *Țugulea...* (Ispirescu, no. 29), calul eroului omoară pe frații trădători și lăcrămează de bucurie la revederea stăpînului său : „Calul lui Țugulea sări și-i omorî pe amîndoi“ frații „cu picioarele, apoi veni lîngă stăpînul lui cel adevărat, *lăcrimă și îi linse mîinile*“. În povestea moldovenească *Harap-Alb* (Creangă, I, 278) : „Și îndată calul lui Harap-Alb mi-ți înșfacă pe spîn cu dinții de cap, zboară cu dînsul în naltul cerului și apoi, dîndu-i drumul d-acolo, se face spînul pînă jos praf și pulbere“.

³² *Odyss.*, VII, 82. Extractele din *Odyseea* sunt reproduse după traducerea românească a d-lui I. Caragiani, *Odyseea și Batrachomyomachia*. Traducere în proză, Iași, 1876.

³³ *Odyss.*, X, 133—468 și IX, 177—566.

Circe, zîna cea cu frumoasele cosițe și cu *multele vrăji* (Κίρκη πολυφάρμακος locuia într-un ostrov și în niște palaturi *incunjurate de fiare sălbatice* (cari erau oameni vrăjiți); împrejurul lor erau lupi de munte și lei, pe cari ea îi îmblînzî cu vrăji, după ce le dade buruieni rele.

Ulise, trecînd prin ostrovul plutitor, înconjurat cu un zid de aramă, unde se aflau palaturile lui *Eol*, ale stăpînului vînturilor și ale celor 12 copii ai săi, mulțpățitul erou ajunge apoi la ostrovul *Eea*, unde erau „palaturile *Circei, care face pe toți sau porci, sau lupi, sau lei*“, ca să-i păzească „marele palat“.

Vrăjitoarea uimi cu cîntecul ei fermecător pe nenorociții tovarăși ai lui Ulise, îi pofti înăuntru și-i ospătă : „Iar în pîne amestecă *buruieni triste* (φάρμακα λυγρὰ ca să uite de tot de țara lor pîrintească. Iar după) ce le dădu și băură, îndată apoi, *lovindu-i cu o vargă*, îi închise în cotețul de porci. Iar ei aveau capete și glas și peri și trup de porci, mintea lor însă era neclintită ca și mai înainte.“

Ulise, înștiințat de soarta tovarășilor săi, porni însuși la locuința faimoasei vrăjitoare. În drum îl întîmpină *Hermes*, „cel cu *varga de aur*“³⁴, asemenea unui tînăr „cu barba d-abia încolțită“, și-i dete o *buruienă* : „la rădăcină era neagră, iar floarea ei era asemenea ca laptele și care zeli o numesc *moly*“, care să-l apere de vrăjile zînei.

Uimită că fermecele-i n-au nici o putere asupra eroului, *Circe* se înduplecă a-i scăpa pe preaiubiții tovarăși : „*Circe* ieși din palat, țîind *varga* în mînă, și deschise ușile cotețului de porci și-i mînă afară, și semănau cu vieri de nouă ani. Ei dar apoi stătură înaintea ei, iar ea umblînd printre ei, *ungea pe fiecare cu o altă doctorie* ; și începură să cadă de pe mădularele lor perii pe cari îi făcu să crească doctoria cea rea ce le-o dădu cinstita *Circe* ; și *iarăși din nou se făcură oameni*, mai tineri decît erau mai înainte, și cu mult mai frumoși și mai mari la vedere.“

De acolo, după sfatul zînei, Ulise porni la „locașurile lui *Hades* și ale crudei *Persephone*“, ca să întrebe sufletul orbului proroc *Tiresia* despre soarta-i viitoare. Ajunse la marginile Oceanului, unde „o noapte rea este întinsă peste bieții muritori“ și acolo săpă o groapă, făcînd jertfe și rugăciuni, și iată că se pomeni cu *popoarele de morți băutori de sînge* : „Începură să se adune de subt *Ereb* și sufletele morților răposăți, și neveste și flăcăi, și bătrîni mulțpățîți, și fecioare proaspete cu inima de curînd în jale, și mulți răniți cu lănci potrivite cu aramă, bărbați omorîți în război, cu armele minjite de sînge, cari mulți se îngrămădeau împrejurul groapei, venînd mereu unul dintr-o parte și altul dintr-alta, cu un vuiet dumnezeiesc ; iar pe mine mă cuprinde o frică galbenă“.

Acolo el întîlni pe mamă-sa, care îi explică misterul morței : „Aceasta este soarta muritorilor, cînd mor ; căci vinele nu mai au cărnuri și oase, ci

³⁴ Cf. *Odys.*, XXIV, 2 : „Și avea“ *Hermes* „în mîni *varga* sa cea frumoasă de aur, cu care vrăjește ochii oamenilor cărora vrea, și ea care iarăși și pe cei cari dorm îi deșteaptă“. Ovidiu, *Metam.*, I, 672 : „*virgam somniferam*“ ; *ibid.*, II, 756 : „...*qua somnos ducit, et arcet, Virga*...“ Caduceul (κηρύκειον) mai avea și însușirea de a schimba în aur tot ce atîngea : de unde epitetul χρυσόβραπις aplicat zeului.

pe aceste le potolește vîrtoasa putere a focului arzător, cînd odată viața părăsește albele oase și *sufletul zboară dispărînd ca un vis*“.

Reîntors la Circe, „grozava zeiță pămîntească“ îi dă sfaturi profetice, cum să scape în lunga-i colindare de numeroase primejdii³⁵: „Mai întîi dar vei ajunge la Sirene (Σειρήνες) cari farmecă pe toți oamenii cari ajung la ele. Cine de neștiință s-ar apropia de Sirene și le-ar auzi glasul, acestuia nicidecum nu-i ies înainte, nici nu se bucură nevastă-sa și copiii săi cei prunci de întoarcerea lui acasă, ci Sirenele îl farmecă cu o cîntare duioasă șezînd într-o livede; iar împrejurul lor se află o mare movilă de oase de oameni putreziți și pielea li se topește împrejur. Dar să treci pe dinaintea lor și, încălzînd ceară dulce, să astupi urechile tovarășilor tăi, ca nimenea dintre ceilalți să nu audă. Iar tu să auzi, dacă vrei, după ce te vor lega, în corabia cea iute, de mîni și de picioare drept la rădăcina catargului și de el să se lege frînghiile, ca să petreci ascultînd glasul celor două Sirene.“

Scăpat de Sirene, Ulise și tovarășii săi vor da peste niște „stînci boltoase și de ele se izbește cu vuiet marele val al Amphitritei celei cu ochii albaștri; zeii cei fericiți le numesc *Stînci rătăcitoare* (Πλαγαταί πέτραι). Pe acolo dar *nici păsări nu trec*, nici hulubii spărioși *cari aduc ambrozia părintelui Joe*, ci și din ei răpește din cînd în cînd neteda stîncă cîte unul; dar părintele trimite alte întrînsele, ca să fie la număr. Pe acolo dar *nici o corabie de oameni*, care ar ajunge la ele, *n-a scăpat pînă acuma*, ci valurile mării și val-vîrtejurile focului dărîmător duc totdeauna și scîndurile corăbiilor și trupurile oamenilor. În adevăr, *singura corabie călătoare pe mare*, care trece pe lîngă ele, fu acea *Argo*, de care toți se interesau, cînd plutea de la Eete. Și pe ea poate iute acolo ar fi izbit-o de stîncile cele mari, dar Hera o petrecu pe dinaintea lor, pentru că Iason îi era prietin.“

Și apoi peste o peșteră neguroasă, unde locuiește „Scylla (Σκύλλη) grozav lătrînd. Glasul ei dar ajunge atîta departe cît a unui cățel de curînd născut, iar ea dimpotrivă este o dihanie rea; și nimene nu s-ar bucura vîzînd-o, nici chiar un zeu, dacă i-ar ieși înainte. Căci ea are douăsprezece picioare, toate scurte, și șase gîturi foarte lungi, iar pe fiecare gît are cîte un cap îngrozitor și în fiecare cap cîte trei rînduri de dinți ascuțiți și deși, plini de neagra moarte. Jumătate dar este vîrită în adîncia peșteră, iar capetele le ține afară din grozava prăpastie, și de pe loc, căutînd cu lăcomie împrejurul stîncei, pescuiește delfini și cîni de mare și orice chit mai mare ar putea prinde undeva, din cari milioane hrănește Amphitrita cea cu prea multe suspinuri. Pe acolo dar niciodată pînă acum nu s-au lăudat corăbierii că au scăpat cu corabia nevătămați; ci cu fiecare din capetele ei, rîpînd cîte un om, îl scoate din corabia cea cu prora albastră.“

Eroul va scăpa și de cealaltă stîncă, unde sub un smochin mare, „dumnezeiasca Charibda“ (Χάρυβδις), *nevăzută*, „de trei ori pe zi revarsă apa cea neagră și de 3 ori o înghite“, împreună cu cei ce plutesc asupra-i.

În sfîrșit vor ajunge la ostrovul unde pasc vitele Soarelui, ale grozavului zeu „care vede toate și aude toate“. În ostrovul Trinacia „pasc *multele vaci și oi grase ale Soarelui*, șapte cirezi de vaci și alte atîtea frumoase

³⁵ *Odys.*, [XII,] 37—142.

turme de oi, cîte cincizeci de capete în fiecare turmă. Ele însă nici nu fată, nici nu se împuținează vreodată. Iar păstorii lor sunt zeite, nimfe cu frumoase plete, Phaetusa și Lampetia, pe cari le născu Soarelui Hyperion dumnezeiasca Neera.“

În povestea Circei e vorba de o grozavă zîină vrăjitoare, care are puterea de a schimba prin farmecele ei pe oameni în animale. Ea aduce aminte de soră-sa, faimoasa Medeea, ale căreia buruieni vrăjite (*cantatae herbae*) făcură pe Iason invulnerabil și adormiră pe monștrii cei cu picioarele de aramă și cu nările de fier. Ca vrăjitoare, Medeea avea o putere nemărginită; ea era în stare a pune în mișcare rîurile și a opri în loc marea zbuciumată, a risipi sau a strînge norii, a goni sau a chema vînturile, a răpune cu vrăji monștri, a strămuta stînci, stejari și păduri întregi, a face munții să tremure, pămîntul să mugească și umbrele morților să iasă din morminte.³⁶

Și precum Circe avea leacuri (*φάρμακα*) pentru înviere, tot astfel Medeea cu filtrul vrăjit (făcut din sucuri și ierburi) putea întineri un moșneag muribund.

Iarba vrăjită cu care zîina face pe tovarășii lui Ulise să uite de patrie are o analogie cu minunatul *lotos* din țara lotofagilor: „Lotofagii nici nu gîndiră peirea tovarășilor noștri, ci le dădură să guste lot. Cine însă din ei *mîncă fructul de lot* cel dulce ca mierea, *nici nu mai vroia să aducă veste înapoi nici să se întoarcă*, ci vroia să rămîie acolo mîncînd lot cu oamenii lotofagi și să uite de întoarcerea acasă.“

De asemenea riul infernal Lethe (apa uitărei) făcea pe toți cîți beau dintr-însul să uite bucuriile și durerile din viața pămîntească.

Acea iarbă vrăjită mai aduce aminte și de leacul fără durere (*φάρμακον νηπενθές*) care făcea pe Elena să uite orice suferință: „Atunci iarăși alte lucruri născoci Elena cea de Joe născută; îndată dar puse în vinul de unde bea *o buruiană care alină jalea și mînia și care face să uite cineva de toate relele*. Cine ar înghiți-o, după ce s-ar amesteca în ulcior, în acea zi n-ar putea să verse lacrimi de pe obraji, nici chiar dacă i-ar muri maică-sa și tată-său, și chiar dacă oamenii i-ar sfîșia înaintea sa cu arama pe fratele sau pe iubitul său fiu și el ar vedea cu ochii.

³⁶ Ovid., *Metam.*, VII, 198—206 :

„Quorum ope, cum volui, ripis mirantibus, amnes
In fontes rediere suos; concussaque sisto
Stantia concutio cantu freta; nubila pello,
Nubilaque induco; ventos abigoque, vocoque,
Vipereas rumpo verbis et carmine fauces;
Vivaque saxa, sua convulsaque robora terra,
Et silvas moveo; jubeoque tremiscere montes;
Et mugire solum, manesque exire sepulcris“.

Despre Medeea vezi: Diodori [Siculi *Bibliothecae historicae*], IV, 46; Apollod[ori *Bibliotheca*, L.] I, 9, 23; Apoll[onii] Rhod[ii *Argonautica*], III, 844. Cf. Apuleiu, *Metamorph[oseon]*, I, 8: «Saga», inquit, «et divini, potens caelum deponere terram suspendere, fontes durare, montes diluere, manes sublimare, deos inf[r]imare, sidera extinguere, Tartarum ipsum inluminare“.

Astfel de iscusite și de bune buruieni avea fiica lui Joe, pe cari i le dădu egipteana Polydamna.³⁷

Sirenele sau femeile-păsări și mai ales Stîncile rătăcitoare sau Symplegadele (αἱ πληγάδες πέτραι) cari se ciocneau în capete³⁸ sunt elemente de natură folclorică universală. Din acele stînci se aducea *ambrozia* sau mîncarea divină, precum eroii aduc din munții cari se bat în capete *apa vie* menită a reda viața morților. De aceeași origine este și „izvorul nemuritor“ (ἄθανατος πηγὴ) descoperit de Glaukos și apa în care Hera redeveni fecioară.

Ficțiunea *munților vii și mișcători*³⁹ intră din popor în *Alexandria*, unde vedem munții apropiindu-se ca să închiză limbile păgîne: „veniră munții unul lîngă altul aproape de 12 coți de nu se împreunară“. Și tot *Odyseea* pare a fi inspirat coborîrea lui Alexandru în iad (unde îl întîmpină diferite vedenii ca și pe Ulise), precum și ideea unei țări ferice, *Macarele*, analoagă insulei binecuvîntate a feacienilor.

Scylla, fecioara prefăcută în monstru, face parte din seria numeroaselor metamorfoze povestite cu atîta farmec de Ovidiu. Tot astfel Kalisto fu prefăcută în ursoaică, Io în vacă, Antigone în cerboaică, Procne în rîndunică și Philomela în privighetoare.

Al doilea basm, *Polyphem* sau *Uriașul orbit* (Κυκλώπεια), a cărui existență a fost constatată la popoarele cele mai îndepărtate⁴⁰, va putea ilustra faptul formațiunei independente a uneia și aceleiași concepțiuni populare în medii cu totul diferite.

În colindările sale pe mare, Ulise ajunsese în țara *ciclopilor* „nelegiuită“, cari nici nu semănau, nici nu arau și, lipsiți de adunări sfătuitoare și de legi, locuiau „în creștetele munților celor înalți“ sau „în peșteri adînci“. Umblînd să cerceteze pe oamenii locului, dederă peste o peșteră înaltă umbrită de dafini: „Acolo dar dormeau multe vite mărunte, oi și capre; iar împrejur era făcut un ocol nalt cu pietre îngropate în pămînt și cu brazi nalți și cu stejari cu vîrfurile nalte. Acolo dormea și un om uriaș care păștea singur turmele la o parte; și nici nu se amesteca cu alții, ci stînd departe știa lucruri nelegiuite. Căci în adevăr era o *minune de uriaș*; și nici nu

³⁷ *Odyss.*, IV, 219. Elian pomenește un *arbore de uitare* care creștea în țara hiperboreilor. Rutenește pelinul se numește „buruiiana uitărei“ (*zabutko*); cf. Gubernatis, *Mythologie des plantes*, II, 18, 210, 238.

³⁸ Corăbiile argonauților se temeau de ciocnirea Symplegadelor cari se izbeau în mijlocul valurilor spumegînde (*Metam.*, XV, 36—37):

..... timuit concursibus Argo
Undarum sparsas Symplegadas elisarum“.

³⁹ Vezi afară de *Odyseea*: Apollodor, *Biblioth.*, I, 9, 22; Apoll. Rhod., *Argonautica*, II, 310, 616; Pindar, *Pythia*, IV, 370. Ele se mai numeau și *Cyane* (αἱ Κυάνεαι πέτραι), după culoarea lor cea închisă. Cf. Plin., *Hist. Nat.*, VI, 32: „Insula in Ponto *Planctae*, sive *Cyaneae*, sive *Symplegades*“.

⁴⁰ W. Grimm, *Die Sage von Polyphem*, Berlin, 1857 și adausele lui Krek, *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, [Graz, 1874.] p. 665—759.

semăna cu om mîncător de pine, ci cu *un pisc păduros de munți nalți*, cînd se vede singur de celelalte.“

Alegînd 12 tovarăși din cei mai voinici și luînd cu sine merinde și un foale cu vin dulce, Ulise porni într-acolo. La peșteră nu găsiră pe uriaș, cel mai faimos dintre ciclopi, că era la pășune cu grasele-i turme: înăuntrul erau coșuri încărcate de brînzeturi, ocoalele gemeau de miei și iezi, fiecare închis deosebit, iar vasele și gălețile de muls înotau în zer. Neascultînd pe tovarăși, cari îl sfătuiră să ia din brînzeturi și din miei și să se întoarcă la corăbii, Ulise vru să aștepte pe uriaș.

El sosi aducînd o sarcină uriașă de lemne pentru cină și, făcînd mare gălăgie, drumeții de spaimă se retraseră în fundul peșterei. După ce mulse vitele mărunte și lăsă la intrare afară din ocol pe cele de soiul bărbătesc, *puse la ușă o piatră uriașă*; „pe ea n-ar putea să o miște din loc 22 de care zdravene cu patru roți; atît de înaltă piatră puse la ușă“. Apoi, zărinîd pe drumeți, îi întrebă: „Cine sunteți și de unde plutiți pe drumurile umede?“ Ei se speriară de glasul-i de uriaș, dar Ulise îi răspunse că sunt achei rătăciți din Troia pe mare și îl rugă să le dea vreun dar de ospetie, cinstind pe zei și pe Joe, apărătorul străinilor. „Ești copil, străine, răspunse uriașul cu inima nemiloasă, sau vii de departe, dacă mă îndemni să mă tem sau să mă păzesc de zei? Ciclopilor nu le pasă de Joe care poartă egida, nici de zii cei fericiți; pentru că suntem cu mult mai tari. Cînd m-aș păzi de dușmănia lui Joe, eu n-aș cruța nici pe tine nici pe tovarășii tăi, dacă nu mă îndeamnă inima.“

Întrebat unde oprise corabia, Ulise îi răspunse viclenește, că a fost sfărîmată de stînci, iar el cu tovarășii săi scăpară de peire: „Astfel zisei, iar el nimica nu-mi răspunse cu nemiloasa-i inimă, ci *repezindu-se puse minele pe tovarăși* și, răpind doi deodată, îi lovea de pămînt ca pe niște căței; și creierii se scurgeau pe jos și mînjeau pămîntul. Și *rupindu-i în bucăți, își pregăti cina* și mînca ca un leu hrănit în munți, fără să lase nici măruntaie, nici cărnuri, nici oasele cele măduvoase. Iar noi plîngînd ridicarăm minele la Joe, văzînd lucruri grozave, și nu știam ce să facem.“ Ciclopul, după ce se sătură cu carne omenească și bău lapte, se culcă lungit între oi. Ulise ar fi putut atunci să-i străpungă pieptul cu sabia, dar gîndul că n-ar fi putut înlătura piatra uriașă de la ușa peșterei și ar fi perit acolo cu toții, îl ținu în loc.

El așteptă dar pînă dimineața, cînd uriașul mină spre munte grasele-i turme și-i lăsă pe drumeți închiși în peșteră. Chibzuind cum să-și răzbune, Ulise tăie dintr-o cață a ciclopului, mare cît catartul unei corăbii de marfă cu 20 de visle, o bucată cît un braț de lungă, o netezi, îi ascuți vîrful, o căli în foc și o ascunse. Apoi traseră la sorți cine trebuia cu dînsul să vire pîrghia în ochiul uriașului adormit și ieșiră patru din iubii săi tovarăși.

Venind seara uriașul cu vitele, le băgă pe toate în peșteră, le mulse pe rînd și apoi, răpind iarăși doi dintre tovarăși, își făcu cina. *Ulise îi dede atunci să bea din dulcele-i vin* și, el mai cerînd, îi dede în 3 rînduri, de-l bău tot prosteste. După ce vinul i se sui în cap, uriașul îl întrebă de nume, iar șiretul, cerînd un dar de ospetie, îi răspuns: „*Nimene (Οὔτις) este numele meu și Nimene mă cheamă mama și tata și toți ceilalți tovarăși*

ai mei.⁴¹ Astfel zisei și el iarăși îmi răspundea cu inimă nemiloasă : — Pe Nimene eu îl voi mânca cel din urmă după tovarășii săi, iar pe ceilalți mai nainte și aceasta îți va fi darul de ospetie“.

Zise și, îngreunat de vin, îl cuprinse somnul. Atunci tovarășii viriră pîrghia înfierbîntată în ochiu-i și Ulise o învirtea, „precum un om ar sfredeli cu sfredelul o grindă de corabie“, încît țîșni sînge cald și i se arseră genele și sprîncenele. Peștera vui de grozavu-i gemăt, își scoase pîrghia mînjită cu sînge și, zăpăcit de durere, strigă tare pe ciclopul de primprejur. La strigătul său, ei se adunară în jurul peșterei și-l întrebă : „Ce ai pățit, Polypheme, de ai strigat așa de tare în dumnezeiasca noapte și ne faci să nu putem dormi ? Nu cumva vreun muritor îți gonește oile fără voia ta ? sau chiar pe tine te omoară cineva cu viclenie sau cu silă ?“ Iar lor le răspunse din peșteră puternicul Polyphem : „O prietini, Nimine mă omoară cu viclenie, nu cu silă“.⁴² Și ei, răspunzîndu-i, îi ziceau vorbe zburătoare : „Dacă dar, singur fiind, nimine nu-ți face silă, apoi de boala marelui Joe nicidecum nu-i cu puțință să se păzească cineva. Dar tu roagă-te tatălui tău, stăpînului Poseidon.“

Zicînd astfel, plecară ; iar lui Ulise îi rise inima de bucurie că a meritat așa de bine cu iscusita-i viclenie. Ciclopul, gemînd de durere, pipăi cu mîinile împrejur, luă piatra de la ușă și se așeză la intrare, doar va prinde pe vreunul mergînd afară printre oi. Dar iscusitul găsi o nouă viclenie : legă cu nuiete împreună cite 3 berbeci mari, cel de mijloc purta omul, pe cînd cei doi mărginași îl ascundeau ; iar el însuși se ascunsese sub pîntecele celui mai bun berbec și se ținea cu mîinile de mițele lui. Cînd se iviră zorile, ieșiră astfel încărcate la păscut și stăpînul lor le pipăia spatele tuturor, dar nu înțelese viclenia. Cînd pipăi pe cel din urmă berbec, care purta pe Ulise, puternicul ciclop îi zise : „Dragă berbec, de ce mi-ai venit să ieși din peșteră așa cel mai din urmă dintre vitele mărunte ? Mai înainte nicidecum nu veneai lăsat în urmă de oi, ci cu pași mari pășteai cel dintîi florile cele moi de iarbă, și cel dintîi ajungeai la apele cele curgătoare ale rîurilor, și cel dintîi doreai să te întorci seara la stîină, acum însă cel mai în urmă de tot. Negreșit pe tine te doare pentru ochiul stăpînului tău, pe care un om rău mă orbi împreună cu ticăloșii săi tovarăși, doborîndu-i miștile cu vin, Nimine, care cred că nu este încă scăpat de peire. Dacă acum ai avea minte, precum am eu, și te-ai face vorbitor, să-mi spui în ce loc se păzește el de mînia mea ; atunci, izbindu-l de peșteră, creierii lui i s-ar scurge încoace și încolo pe pămînt și inima mi s-ar ușura de relele ce mi-a făcut ticălosul de Nimine.“

Și zicînd acestea, îi dete drumul ; iar Ulise, vîzîndu-se puțin departe de peșteră și de ocol, se desfăcu el mai întîi și apoi desfăcu pe tovarăși. Mînară vitele pînă la corabie, unde tovarășii se bucurară vîzîndu-i în viață și plînseră pe cei morți. Porniră cu corabia și, fiind la o depărtare cît se aude strigînd, Ulise zise ciclopului vorbe cîrtitoare ; iar uriașul, rupînd

⁴¹ Οὐτις ἐμοὶ γῶνομα. Οὐτιν δὲ με κικλόςκουσιν μήτηρ ἢδὲ πατήρ ἢδ' ἄλλοι πάντες ἑταῖροι.

⁴² Οὐτίς με κτείνει δόλω οὐδὲ δίηφιν.

vîrful unui munte mare, îl azvirli spre corabie, încît era p-aci să se înece. La o îndoită depărtare, cu toată desfătuirea tovarăşilor săi, el îi strigă iarăşi mînios că l-a orbit cuceritorul de oraşe, fiul lui Laerte, care locuieşte în Itaca.

Şi Polyphem răspunse gemînd : „O, Doamne ! foarte adevărat în sfîrşit că mă ajung prorocirile spuse demult“. Apoi îl chemă să vie să-i dea daruri de ospeţie şi să îndemne pe părintele său Poseidon să-l petreacă acasă. Despreţuit de Ulise, uriaşul se rugă atunci la puternicul Zguduitoar al pămîntului să zăbovească întoarcerea lui Ulise în ţara părintească, s-ajungă pe o corabie străină, după ce va pierde pe toţi tovarăşii şi să găsească nenorociri în casa sa. Apoi, ridicînd o piatră cu mult mai mare, o aruncă spre corabie cu toată puterea şi puţin lipsi s-o înece. Cînd ajunseră în ostrov, Ulise cu tovarăşii îşi împărţiră vitele ciclopului şi aduseră pri-noase lui Joe, care însă nu le primi.

Făcînd abstracţiune de adausele mitologice, W. Grimm a aflat acest basm nu numai la popoarele indo-europene (germanice, romanice şi slave), dar încă la finezi, tătari şi arabi ; iar Krek l-a urmărit pe scara cea mai întinsă, studiîndu-l la slavi (sîrbi, maloruşi, ruteni, cehi, poloni), germani, celţi, romani (afară de Franţa, Spania, Portugalia şi în parte România), albanezi, greci, semiţi (arabi, aramei), ugro-finezi (unguri, finezi, carelieni, estonieni), oguzi şi basci.

Vom completa acest studiu al eminentului slavist, rezumînd versiunile româneşti cari i-au rămas necunoscute.

1. Versiunea munteană, *Balaurul cel cu şapte capete*⁴³ :

Ca să scape ţara de un balaur, mai mulţi voinici pîndiră noaptea în jurul unui foc, rămînînd totdeauna unul să vegheze, ca să nu se stingă focul (sub pedeapsă de moarte). Venind rîndul unui viteaz să vegheze, răpuse balaurul, dar singele monstrului stînsese focul. Pornind să caute foc, merse pînă ajunse la o peşteră mare, în care zărise foc.

„Aci dete peste alte nevoi. În peşteră acolo trăiau nişte oameni uriaşi cari aveau numai cîte un ochi în frunte. Ceru foc de la dînşii, dar ei, în loc de foc, puseră mîna pe dînsul şi-l legară. După aceea aşezară şi un cazan pe foc cu apă şi se găteau să-l fiarbă ca să-l mănince. Dară tocmai cînd era să-l arunce în căldare, un zgomot se auzi nu departe de peştera aceea ; toţi ieşiră şi lăsară pe un bătrîn de ai lor ca să facă astă treabă. Cum se văzu viteazul nostru singur numai cu unchiaşul, îi puse gînd rău. Unchiaşul îl dezlegă ca să-l bage în cazan ; dară voinicul îndată puse mîna pe un tăciune şi-l azvirli drept în ochiul bătrînului, îl orbi şi apoi, fără să-i dea răgaz a zice nici cîrc ! îi puse o piedecă şi-i făcu vînt în cazan. Luă focul, după care venise, o apucă la sănătoasa şi scăpă cu faţă curată.“

2. Varianta munteană, *Jumătate-de-Om*⁴⁴ :

Din 3 frați, cei doi mai mari porniră după foc și nu se mai întoarseră. Se duse atunci și fratele cel mic și într-o poiană zări în jurul unui foc mare o *jumătate de om*, care întorcea un bou întreg într-o frigare, iar pe frații săi îi legase la cite un copaci.

Văzându-l așa dirz, uriașul slobozi pe frați, iar pe cel mic îl luă de slugă și-l puse să-i gătească de mâncare. El puse tigiua cu untură la foc și, *pe cînd uriașul dormea, băiatul îi aruncă untura fierbinte în ochi*. *Jumătate-de-Om* sări în sus, pipăi în toate părțile și se așeză la poartă. *Băiatul*, ca să scape, *jupui un berbec tăiat și-și puse pielea în spinare*; apoi *virîndu-se printre oi*, ieși pe poartă. Cînd fu departe, *Jumătate-de-Om* îi aruncă *un inel* să-l pomenească. Dar abia îl puse în deget și inelul începu să strige: „Încoace, oarbe, încoace!“ Monstrul se ținea întruna după băiat și era p-aci să-l atingă lîngă o apă. Ca să scape, băiatul își tăie degetul cu inelul și-l aruncă în apă. *Jumătate-de-Om* se repezi după el și se înecă.

Neștiind acum unde să apuce spre a se întîlni cu frații săi, o *căpățînă de om mort* îi făgădui să-l ducă, numai să jure că oricînd i-ar porunci să vie după ea, să pornească îndată. Trecu vreme multă și băiatul vru să se însoare. În seara nunței, taman cînd s-aducea colacul de nuntă, odaia se deschise și pe prag se așeză o *căpățînă de om mort*, care strigă pe ginere. Pe cînd toți rămaseră încremeniți și ginerele se ridicase să plece, *colacul zise*: „Ai răbdare, *căpățînă seacă*, și plesnire-ai!“ și în aceeași clipă *căpățîna* se făcu praf.

3. În versiunea din Moldova⁴⁵ uriașul uniochi e înlocuit cu altă ființă monstruoasă și răufăcătoare, cu Mama-Pădurei, ca și în două versiuni slavice de mai la vale.

Iată această poveste în rezumat :

Trei feciori de vînători se duseră la vînat într-o pădure mare. Apucîndu-i acolo noaptea, făcură un foc mare și cei doi frați mai mari adormiră, numai mezinul rămase treaz. Într-un tîrziu s-auzi un glas strigînd: „Măi voinici, măi!“ Cel mai mic nu răspunse și, luînd pușca, se dede după un copac. Atunci văzu venînd pe Mama-Pădurei care numără pe cei adormiți zicînd: „Las' că m-oi sătura și cu aceștia!“ Apoi scoase o mîna de om mort și-i împrejură, de rămaseră ca morți. Dar cînd fu să-i înșface și să-i mănînce, fratele cel mic *trage cu pușca drept în ochiul ei*, „care era mare cit un talger“, și o *chiorăște*. Dînsa o luă la fugă, lăsînd în urmă-i o cărare de sînge.

Fratele cel mic luă atunci mîna de mort și trezi cu ea pe frații săi. Cu toții porniră apoi pe urma cea de sînge după Mama-Pădurei și în creierii

⁴⁴ Măldărescu [*Din șezători*, București, 1889], no. 3.

⁴⁵ Sevastos, p. 191—194.

codrilor dederă peste un palat cu 12 uși de fier. Mama-Pădurei primi să i ospăteze și, virindu-i într-o odaie, se duse chip să le gătească de mâncare, dar în fapt ea dosise să-și ascuță dinții. Voinicii, văzînd în jurul lor numai capete de oameni morți, înțeleseră primejdia și, *jupuind trei berbeci de acolo, se îmbrăcară în pielea lor și se dederă în ungherul unde șezuse berbecii*. Iaca atunci intră și baba și, cum era oarbă, pipăi cu mîna, pînă dede de berbeci și-i duse la adăpat. Voinicii noștri, văzîndu-se afară din poartă, aruncară pielea de pe ei și începură a sări strigînd : „Aha ! babo, c-am scăpat !” Neputîndu-i ademeni să se întoarcă, îi rugă să primească în dar măcar *un inel*, pe care-l puse într-o prăjină. Fratele cel mare îl luă și, cum îl puse pe deget, inelul începu să strige : „Na-ți-l, babă, că l-am prins !” Fratele cel mic, care îl sfătuiseră să nu-l ia, scoase iute cuțitul și tăindu-i degetul cu inel cu tot, îl azvîrlî în fîntînă. Dar inelul tot striga și baba, luîndu-se după glas, căzu în fîntînă.

Voinicii, cum se văzură mîntuiți de babă, alergară la palat, unde cercetară toate incuietorile. Acolo dederă peste niște cuște de fier, în cari erau *oameni pe cari îi hrăneau cu nuci de-i îngrășa pentru mâncare*.

4. Versiunea ardeleană, *Uriașul învins*, sună astfel ⁴⁶ :

Un om bătrîn avea trei feciori și o turmă. Trimițîndu-i la păscut, îi sfătui să nu răspundă noaptea. Odată auziră noaptea că cineva le strigă : „Măi feciori !” și fratele mai mic răspunzînd „iată-ne !”, se pomeniră cu *un uriaș cu un ochi în frunte*, care le porunci să-i frigă berbeculele cel mai gras și apoi să mîie turma la curțile sale. Cei trei frați căzură astfel în mîinile uriașului, care îi duse la locuința sa, lăsînd oile în ocolul învecinat. Pe cei doi mai mari îi tăie, îi fierse și îi mîncă. Venind rîndul celui mai mic, *el înfierbîntă o cratiță de unsoare pe foc și o turnă în ochiul uriașului adormit*, apoi căută scăpare în ocolul vitelor. Acolo *tăie un berbec și se vîri în pielea lui*.

Uriașul, neștiind viclenia, dede drumul oilor cu gîndul să prinză pe păstor, care scăpă ca berbecule, bătîndu-și joc de dînsul. Uriașul se făcu atunci că nu-i supărat și îi strigă : „Stăi și ia drept amintire *acest inel* din degetul cel mic”. Flăcăul se amăgi, luă inelul și-l puse în deget. Atunci inelul începu să strige : „Aci, orbule, aci !” Flăcăul sări încolo, dar uriașul se luă după el și, cînd fu aproape să-l atingă lîngă o apă, iute își tăie degetul și-l aruncă în apă. Și acolo inelul striga întruna : „Aci, orbule, aci !” Uriașul sări în apă și se înecă.

⁴⁶ După *Ausland* din 1856, reprodus de Schuller, *Ueber einige merkwürdige Volkssagen der Rumänen*, Hermanstadt, 1857, p. 10. Tot această versiune a fost adoptată și de dr. At. Marienescu în *Uriașul cu ochi în frunte*, [în *Albina*], Pesta, 1873. D-sa comunică acolo o variantă, *Mama-Pădurei*, unde, ca și în versiunea noastră din Moldova, ciclopul e înlocuit cu o ființă monstruoasă, dar tot antropofagă. După ce mîncă pe cei doi frați mai mari, Mama-Pădurei e orbită de cel mai mic, care scapă într-o piele de oaie. Episodul final cu inelul : „înceace, oarbe !”

5. Versiunea bănăţeană, *Feciorul cel voinic*⁴⁷ :

Un păstor bătrîn, înainte de a închide ochii, sfătui pe cei trei feciori ai săi să se ferească de *un uriaş numai eu un ochi în frunte* din pădurea apropiată şi, de-i va striga cineva noaptea, să nu răspundă. Două nopţi d-a rindul se auzi un glas strigînd : „Măi feciori, măi, dar aicea sunteţi !“ şi ei nu răspunseră. A treia noapte fratele cel mic răspunse : „Aicea suntem, măi, ce vrei tu cu noi ?“ Dar abia sfîrşi vorba şi uriaşul uniochi îi luă pe tustrei şi-i duse ōe-i închise împreună cu turma în curtea palatului său. După ce mîncă pe cei doi fraţi mai mari şi le aruncă oasele peste zidul curţii, se gătea să taie şi pe cel mic. Dar acesta „*luă un tăciune aprins şi  op cu el în ochiul uriaşului, care căzu la pămînt de durere, scăpînd şi inelul din mînă*“. Copilul luă repede inelul şi fugi pe usă afară, iar uriaşul orbit după dînsul. În curte copilul *se viri sub foalele unui berbec mare*, dar cînd fu să iasă, orbul îl pipăi şi-l opri înlăuntru. Atunci *feciorul se aşeză sub foalele unei oi* şi aşa putu scăpa teafăr.

Cum se văzu scăpat din curtea uriaşului, se duse la oasele fraţilor săi şi, rugîndu-se la Dumnezeu să-i învieze, îi pică inelul pe oase. Atunci fraţii începură a se trezi şi a vorbi cu dînsul.

6. Interesantă e completa degenerare a basmului în unele variante locale şi transformarea-i în snoavă sau poveste glumea ă.

Astfel, în basmul muntean, *O prinsoare*⁴⁸,

trei fraţi, umblînd după foc, dederă într-o pădure peste o *jumătate de om* frigînd un om. El legă de copaci pe fraţii mai mari, neştiind să-i spuie o minciună, dar cel mic îl pĂcăleşte şi-l omoară.

Tot a a în varianta ardeleană, *Ce a fost şi nu va fi*⁴⁹,

fraţii aflară în jurul focului pe un *balaur* cu dinţii de oțel. Numai fratele cel mic ştiu să spuie povestea „ce a fost şi nu va fi“ şi rĂpuse pe balaur.

7. Ba partea curioasă a basmului omeric — episodul numelui — a nimerit chiar prin nĂzdrĂvĂniile lui PĂcală :

Pe cînd Pepelea îşi frigea o bucată de slĂnină la jĂratec, iatĂ şi un drac c-o broască riiosĂ s-o prĂjeascĂ la foc. Tot indesinde-l, Pepelea se rĂsti la el şi dracul îl întrebă cum îl cheamă : „Eu mĂ chem *Eu-singur*...“ Apoi inhĂtĂ slĂnina de pe jĂratic şi lovi pe drac peste ochi. „Atuncea au prins dracul a striga, a  ipa şi a rĂcni, cĂ indatamare s-au strins dracii citĂ frunzĂ şi iarbĂ şi nĂsip în mare, şi au început a-l întrebA cĂ ce-i este ? El au arĂtat la ochi cĂ i-au plesnit zgiiţii. — Cine  i-au fĂcut  ie ceva, cine

⁴⁷ G. CĂtană, *Poveştile BĂnatului*, Gherla, 1893, no. 4.

⁴⁸ Fundescu, no. 8.

⁴⁹ *Biblioteca Tribunei*, no. 3.

ți-au scos ochii? îl întreabă dracii mai departe. Dar el răspunde: — *Eu-singur!* *Eu-singur!* arătînd pe Pepelea, pentru că socotea că așa-l cheamă pe el, după cum îi și spusese mai înainte. Ceilalți draci nu-l priceperă și cugetară că el singur, adevărat el însuși și-a făcut aceea și îi ziseră: — Hm! apoi ce-ți sîntem noi de vină, dacă ți-ai fript ochii! Să iai samă în altă dată mai bine! Dar el bietul nu-și afla loc de țîpet și de vaiet, și tot striga: *Eu-singur, Eu-singur* mi-au scos ochii!“⁵⁰

Mai adaugem încă cîteva observațiuni privitor la versiunile românești.

Ideea de a umbla după foc (un incident bine motivat în prima versiune munteană) e proprie basmelor române și fără analogie aiurea.

Jumătate-de-Om e în fond un uriaș echivalent cu ciclopul uniochi. Substituirea unei ființe femeiești tot monstruoase în unele din versiunile noastre (în cea din Moldova și în cea din Ardeal) revine în versiunea malorusiană (*Licho*, „Mizeria“) și în cea ruteană (*Baba liudoidka*, „Baba cu un ochi“), corespunzînd astfel cu *Mama-Pădurei* din poveștile noastre.

Pe cînd în tradițiunea greacă eroul scapă strecurîndu-se sub pîn-tecele berbecelui, în mai toate versiunile moderne (în oghuza ca și în greaca, în sîrba ca și în româna) el scapă îmbrăcat cu pielea animalului.

Episodul inelului (sau al altui obiect) vrăjit, străin *Odyseei*, figurează și în diferitele versiuni paralele.

Astfel, în varianta sîrbă⁵¹, băiatul primește de la uriaș un toiaș de mînat vitele. Dar, cum pune mîna pe el, i se lipește un deget și, ca să scape, și-l taie. Uriașul orb nu se lasă și-l urmărește pînă la o apă, unde băiatul îl împinge și se îneacă.

În basmul boem și în cel sas⁵² inelul vrăjit strigă uriașului „ia-tă-mă!“ Cum îl pune, copilul nu se mai poate mișca din loc și, apropiîndu-se uriașul, băiatul îl taie și-l aruncă în apă. În versiunile italiene și în cea bască (citate de Krek) inelul face pe băiat să încremenească locul și el nu poate scăpa decît recurgînd la expedientul cunoscut (tăierea degetului).

Cît privește episodul izolat al numelui imaginar cu care Ulise păcălește pe Polyphem (numindu-se *Nimeni*), el revine și în unele versiuni germane (*Selbst*), franceze (*Moi-même*), acest din urmă corespunzînd lui *Eu însumi* din varianta bucovineană sau și lui *Nimeni* din alte variante române. Dar în toate aceste variante episodul pare a fi de origine literară.

În fine mai relevăm particularitatea interesantă că un basm așa de cunoscut și răspîndit în numeroase paralele la neamuri de diferite origini

⁵⁰ Sbiera, p. 16 [*Pepelea*]. Basmul român din Bucovina publicat de Stauff (Wolf's, *Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde*, II, 206—210) coincide perfect cu al lui Sbiera.

⁵¹ Vuk Karagici, *Srpske narodne pripovijetke*, [Skupio ih i na svijet izgao, Beci, 1853.] no. 38.

⁵² Krek, p. 684 și Haltrich, no. 37 [*Die drei Brüder und Hüne*].

lipsește cu desăvîrșire în literatura scrisă și orală a Indiei, deși figurează în *1001 de nopți*, ceea ce nu e desigur în sprijinul teoriei lui Benfey, ale cărei pretențiuni exagerate s-au discutat mai sus.

4. ROMANI

Gustul pentru așa-numitele povești milesiace pătrunse de timpuriu în literatura romană și sub împărați ele ajunseră la modă. De această categorie sunt două producțiuni romanice, ambele importante pentru folclorul antic.

Prima e romanul *Satiricon* de Petroniu Arbiter, care trăi sub împăratul Claudiu. În acest roman se află un faimos episod, *Matrona din Efes*, de o însemnătate folclorică universală : o regăsim la chinezi și pe întreaga suprafață a globului.⁵³ Prin La Fontaine și Voltaire (în *Zadig*) ea-și făcu intrarea în literatura artistică, după ce cu mult mai înainte ea pătrunse, sub forma-i clasică sau sub cea orientală, în novelistica italiană și în *fabliaux* franceze.

Mai important încă decît *Satiricon* al lui Petroniu e romanul lui Apuleiu despre *Asinul de aur sau cele 11 cărți de metamorfoze (Metamorphoseon sive de Asino aureo libri XI)*. Partea cea mai admirabilă a romanului e acel episod *Amor și Psyche* (cart. V și VI), care a trecut mult timp drept o alegorie, ca unirea mistică a sufletului omenesc cu amorul ceresc, și care nu este în realitate decît un basm în toată puterea cuvîntului, o poveste băbească (*anilis fabula*), cum o numește însuși autorul. Negreșit nu tocmai sub forma transmisă va fi circulat ea la romani, deoarece Apuleiu a căutat s-o împodobască cu diferite amănunte filosofico-mitologice, ceea ce ascunse atîta timp natura-i originară. Dar cu toată îmbrobodeala artistică a autorului, basmul se recunoaște la tot pasul și fondul său e unul din tipurile cele mai cunoscute în clasificăiunea poveștilor populare.

Iată acest basm în traducere prescurtată :

AMOR ȘI PSYCHE

A fost odată într-o țară un împărat și o împărăteasă cari aveau trei fete, toate foarte frumoase. Puteai să lauzi frumusețea celor două mai mari, dar a celei mai mici, Psyche, era așa de rară, așa de minunată, încît graiul omenesc n-avea cuvinte de ajuns spre a o face.⁵⁴ Locuitorii din acea țară

⁵³ Vezi Griesebach, *Die Wanderung der Novelle von der treulosen Witwe durch die Weltliteratur*, Berlin, 1886.

⁵⁴ „*Erant in quadam civitate rex et regina. Hi[i]tres numero filias, forma conspicuas, habuere, sed majores quidem natu, quamvis gratissima specie, idonee tamen celebrari posse laudibus humanis credebantur, at vero puellae iunioris, tam praecipua, tam praeclara pulchritudo nec exprimi ac ne sufficienter quidem laudari sermonis humani penuria poterat.*” [L. IV, 28.]

sau străinii, ce veneau p-acolo atrași de acea minune, își pierdeau mințile, de cum priveau la acea frumusețe fără seamăn, și se închinau la dînsa ca la o a doua Venere.

Zeița frumuseței, minioasă pe protivnica-i pămîntească, chemă pe întraripatul ei fiu și, lăcrămînd de ciudă, îl rugă s-o răzbune, inflăcărînd inima fecioarei pentru un om nevrednic, ticălos și prăpădit.

În vremea aceea, fiecare din surorile Psychei, logodite după feciori de împărați, făcură cite o nuntă strălucită; numai ea, sărmana, deși toată lumea era uimită de frumusețea ei și i-o lăuda, numai ea rămînea fată mare și nu s-afla nimeni — împărat, fecior de împărat sau măcar om de rînd — care să vie s-o ceară.⁵⁵

Tatăl ei, desperat și temîndu-se de urgia zeilor, se duse să întrebe pe oracolul din Milet, care dede următoarea hotărîre: „Fecioara, gătită ca de nuntă, să fie părăsită pe o stîncă prăpăstioasă și acolo își va afla un soț, nu din neam de muritor, ci o dihanie din soiul șerpilor, crudă și cumplită, groaza lui Joe și spaima Styxului“.⁵⁶

Părinții, cu inima obidită, căutară să împlinească voința ursitei și, urmați de popor în jale, o duseră la locul arătat și o lăsară singură pe vîrfurile stîncei. Acolo ea se simți ridicată în văzduh de dulcele Zephyr care o duse într-o vale, unde pe o pajiște verde ea se lăsă în voia somnului. Deșteptîndu-se, se pomeni într-o pădure deasă, în mijloc cu o fîntînă, și nu departe un *mindru palat*, zidit nu de vreun muritor, ci de un măiestru dumnezeiesc⁵⁷: stilpi de aur sprijineau o boltă pardosită cu fildeș și cu cedru, podeala era de pietre scumpe și pereții căptușiți cu aur scînteiau ca un soare. Dar o minune! Psyche nu găsi acolo nici zăvor, nici îngrădire, nici vrun păzitor.⁵⁸

Pe cînd privea încremenită la atîtea comori, *un glas nevăzut*⁵⁹ îi zise că toate acele minuni erau ale ei. Și tot atunci *se pomeni cu bucatele cele mai gustoase*, deși nu vedea pe nimeni și auzea numai niște glasuri cari o serveau.⁶⁰ După ce ascultă, tot pe nevăzute, viersurile cele mai dulci, Psyche se dede odihnei. Atunci veni soțul ei necunoscut și se împreună cu dînsa, *perînd la revărsatul zorilor*.

⁵⁵ „Interea Psyche cum sua sibi perspicua pulchritudine nullum decoris sui fructum percipit. Spectatur ab omnibus, laudatur ab omnibus, nec quisquam, non rex, non regius, nec de plebe saltem, cupiens ejus nuptiarum petitor accedit. Mirantur quidem divinam speciem, sed ut simulacrum fabre politum mirantur omnes. Olim duae majores sorores, quarum temperatam formositatem nulli diffamarant populi, procis regibus desponsae, jam beatas nuptias adeptae, sed Psyche viro vidua domi residens, deflet desertam suam solitudinem, aegra corporis, animi sau[da]cia; et, quamvis gentibus totis complacitam, odit in se suam formositatem.“ [L. IV, 132.]

⁵⁶ „Nec speres generum mortali stirpe creatum,

Sed saevum atque ferum *vipereumque malum*...“ [L. IV, 133.]

⁵⁷ „Aedificata non humanis manibus sed divinis artibus.“ [L. V, 1.]

⁵⁸ „Quod nullo vinculo, nullo claustrum, nullo custode totius orbis thesaurus ille muniebatur.“ [L. V, 2.]

⁵⁹ „Vox quaedam corporis sui nuda.“ [L. V, 2.]

⁶⁰ „Nec quemquam tamen illa videre poterat, sed verba tantum audiebat excidentia, et solas *voces jamulas* habebat.“ [L. V, 3.]

În vremea aceea nenorociții părinți erau cufundați în nesfârșită durere. Fiicele lor cele mai mari, cu inima mîhnită, își lăsară casele și veniră să-i mîngie. Chiar în noaptea sosirei lor, soțul nevăzut grăi astfel Psychei :

„Draga mea Psyche, soarta înverșunată îți pregătește cea mai primejdioasă dintre ispite. Să veghezi fără preget. Lumea te crede moartă și surorile tale, mîhnite de peirea ta, se află acum pe urmele tale. Ele vor veni la poalele acestei stînci. Dacă vaietele lor vor ajunge pînă la auzul tău, ferește-te a le răspunde sau măcar a le privi. Altminterea îmi vei pricinui mie cele mai mari supărări, iar ție cele mai mari nenorociri.“⁶¹

Înduplecată însă de lacrămile ei, Cupidon îi deđe voie să-și vază surorile și să vorbească cu ele, dar o opri în diferite rînduri și o îngrozi, ca nu care cumva, sfătuită de surori, să caute să-i vază chipul, căci o asemenea nelegiuită dorință ar prăvăli-o din culmea norocului într-o prăpastie de nenorociri și ar lipsi-o de-a pururea de îmbrățișările sale.⁶²

Surorile Psychei, aduse de Zephyr în palatul minunat, rămaseră încremenite de atîtea bogății și pizma începu să incolțească în inimile lor. La toate ale lor întrebări Psyche se feri a răspunde și, dăruindu-le bogății, porunci lui Zephyr să le ducă înapoi la locul știut. Turbate de o așa purtare trufașă, ele urziră nelegiuite uneltiri împotriva surorii nevinovate.⁶³

Din nou Cupidon sfătui pe Psyche că două lupoaice s-au înțeles s-o piază. „Planul lor este să te înduplece a descoperi taina chipului meu. Dar cum ți-am mai spus-o, tu nu-l vei vedea decît spre a nu-l mai revedea.“⁶⁴ Nu asculta nimic, nu răspunde nimic. Tu porți în sînul tău un copilaș; el va fi zeu, de vei tăcea taina mea; iar de nu, muritor.“

Venind dar pentru a doua oară surorile Psychei, aduse de Zephyr, ele știură să-i cîştige încrederea prin prefăcuta lor dragoste. Dar înțelegînd din răspunsurile ei îndoielnice că *Psyche nu văzuse încă niciodată fața bărbatului ei*, ele îi vorbiră astfel : „Ascultă ce am aflat și ce dragostea noastră nu-ți poate ascunde. Un șarpe îngrozitor cu trupul încovoiat în ne-nemărate încolăcirii, cu gîtul umflat de un sînge veninos, cu o gură deschisă ca o prăpastie fără fund, iată cine vine noaptea pe furiș în patul tău. Adu-ți aminte de oracol și de dihania prevestită, ba chiar țărani, vînătorii și locui-

⁶¹ „Psyche dulcissima, et cara uxor, exitiabile tibi periculum minatur fortuna saevior, quod observandum pressiore cautela censeo. Sorores jam tuae mortis opinione turbatae, tuumque vestigium requirentes, scopulum istum protinus aderunt. Quarum si quas forte lamentationes acceperis; neque respondeas, immo nec prospicias omnino. Ceterum, mihi quidem gravissimum dolorem, tibi vero summum creabis exitium.“ [L. V, 5.]

⁶² „Sed identidem monuit, ac saepe terruit, ne quando sororum pernicioso consilio suasa, de forma mariti quaerat: neve se sacrilega curiositate de tanto fortunarum suggestu pessum deiciat; nec suum postea contingat amplexum.“ [L. V, 6.]

⁶³ „Dolum scelestum, immo vero parricidium, struentes contra sororem inson-tem.“ [L. V, 11.]

⁶⁴ „Perfidiae lupulae magnis conatibus nefarias insidias tibi comparant: quarum summa est, ut te suadeant meos explorare cultus, quos, ut tibi saepe praedixi non videbis, si videris.“ [L. V, 11.]

torii din vecinătate l-au văzut seara întorcându-se de la pășune și trecînd riul d-a înotul.⁶⁵

Femeia cea lesne crezătoare, înmărmurită la auzul acestei grozăvii, se pierdu cu firea și uită sfaturile bărbatului și făgăduința ei. Ea ceru, nenorocita, ajutorul surorilor nelegiuite cari o sfătuiră să ia un brici ascuțit și o lampă plină de ulei și, cînd va vedea pe soțu-i adormit, să se arunce asupra-i și să-i taie capul.

La plecarea lor Psyche șovăi o clipă : în aceeași ființă ea ura șarpele și iubea pe soțul ei. Și cînd făcu cum o învățaseră surorile, ce să vadă ? În loc de un șarpe, ea văzu pe însuși Cupidon, zeul drăgălaș.⁶⁶ Uimită, ea privi mult timp acel chip încîntător, cînd o picătură de ulei fierbinte căzu de pe lampă pe umărul drept al zeului. El sări în sus, înțelese cele petrecute și, fără să spuie o vorbă, își luă zborul. Psyche s-agăță de picioru-i drept, dar ajungînd pînă la nori, obosi și căzu la pămînt.

Desperată, ea vru să se îneece ; dar riul o aruncă nevătămată pe țărmlul său. După ce merse mult timp, ajunse în orașul unde domnea bărbatul surorii mai mari. Ea îi povesti nenorocita întîmplare, adăugînd că Cupidon o dorea pe dînsa de soție. Lesne crezătoare, sora cea mare se duse la stîncă și află acolo o moarte grozavă. Și tot așa o păți și sora mijlocie.

Pe cînd Psyche colînda lumea în căutarea lui Cupidon, el, bolnav de arsura căpătată, gemea pe patul mumei sale. Dar pasărea cea albă, care zboară deasupra mării, vesti zeiței cele petrecute, ațîțînd-o împotriva fiului ei. După ce-l dojeni strașnic, Venerea cea frumoasă căută să găsească pe Psyche, clocînd în mintea-i cea mai cumplită răzbunare. Ea rugă și pe zeițele Junona și Cererea s-o ajute în căutarea ei.

În vremea aceea Psyche rătăcea zi și noapte, căutîndu-și soțul. Ea ajunse mai întîi în templul Cererei, dar zeița o respinse și tot așa făcu și Junona. Alungată din toate părțile, ea hotărî să se predea însăși zeiței. Venerea chemă pe servitoarele ei Grija și Tristetea și o dede pe mîinile lor. După ce o bătură și o chinuiră în tot chipul, Venerea o puse la încercare dîndu-i felurite sarcini.

Mai întîi zeița o puse s-aleagă diferite soiuri dintr-un morman de grîne și pînă seara să le așeze în grămezi diferite.⁶⁷ Unei furnici i se făcu milă de Psyche și, strîngînd pe celelalte ale ei tovarăse, le puse la muncă și într-o clipă întreg acel morman era ales, împărțit și rînduit în grămezi.

Apoi îi porunci s-aducă un fulg din lina de aur a oilor ce pășteau singure într-o dumbravă apropiată.⁶⁸ Ea vru din nou să se îneece ca să scape

⁶⁵ „Immanem colubrum multinodis voluminibus serpentem, veneno noxio colla sanguinantem, hiantemque ingluvie profunda, tecum noctibus latenter aquiescere.“ [L. V, 17.]

⁶⁶ „Videt omnium ferarum mitissimam dulcissimamque bestiam, ipsum illum Cupidinem formosum deum formonse cubantem.“ [L. V, 22.]

⁶⁷ „Discerne[re] seminum istorum passivam congeriem singulisque granis rite dispositis atque sejugatis, ante istam vesperam opus expeditum approbato mihi.“ [L. VI, 10.]

⁶⁸ „Videsne illud nemus quod fluvio praeterluenti, ripisque longis attenditur, cujus [frutices] imi gurgitis vicinum fontem despiciunt ? Oves ibi nientes, aurique colores florentes, incustodito pastu vagantur. Inde de coma pretiosi velleris floccum mihi confestim quoquo modo quaesitum afferas, censeo.“ [L. VI, 11.]

de atâtea suferințe, dar o *trestie verde* din matca apei începu să-i vorbească și s-o sfătuiască, ca nu cumva să se apropie de turmă la nămiezi, căci atunci oile sunt turbate. Dar îndată ce vremea se răcorește, se scutură crăcile pomilor și cad fulgi din lina de aur. Și așa i-o aduse.

În urmă îi porunci s-aducă un urciur din izvorul cu apă negricioasă ce pornea din stînca înaltă a muntelui și *uda bălțile stigiene*. Pe amîndouă malurile se vedeau capete de balauri cu pleoapele nemișcate, dar cu ochii neîncetat deschiși. *Apele înseși strigau*: „Înapoi! ce faci? Ia seama, fugi! Vei muri!”⁶⁹ Pe cînd ea sta încremenită, iată un vultur răpitor îi luă urciorul și i-l aduse plin cu acea apă.

În cele din urmă zeița o trimise în iad, în palatul întunecos al lui Pluton, să ceară într-o cutie de la Proserpina pușină din frumusețea-i îndestulătoare pentru o zi.⁷⁰

Cum să se pogoare, sărmana, în locașul morților? Ea apucă spre un turn înalt, cu gîndul să-și facă seama, cînd din susul turnului auzi un glas care o sfătui cum să facă: „De la Lacedemona, prin locuri neumblate, ajungi la Tenar, care este o răsufătoare a iadului. Intrînd p-acolo să înaintezi pînă la palatul Orcului, dar nu cu mîinile goale, ci să iei în fiecare mînă o turtă din făină de orz frămîntată cu miere și în gură doi bănuși, din cari unul să-l dai ca vamă lui Caron, să te treacă peste apa întunecoasă pe malul din față. S-arunci una din prăjituri paznicului iadului, strașnicului ciine cu 3 capete, și vei ajunge atunci la Proserpina, care-ți va împlini cererea.”⁷¹ Cînd te vei întoarce, aruncînd ciinelui a doua prăjitură și dînd zgîrcitului corăbier al doilea bănuș, vei revedea alba lumină a cerului. Dar să nu care cumva să deschizi cutia și să privești la tainica comoară a frumuseții dumnezeiești.”

Ea făcu toate întocmai, cum fusese învățată. La întoarcere nu se putu însă împotrivi dorinței de a afla și deschise cutia. În aceeași clipă un abur

⁶⁹ „Jamque et ipse semet muniebat *vocales aquae*. Nam et «Discede» et «Quid facis? Vide» et «Quid agis? Cave» et «Fuge» et «Peribis», subinde clamant.” [L. VI, 14.]

⁷⁰ „Sume istam pyxidem», et dedit; «protinus usque ad Inferos et ipsius Orci feras penates te diriget». Tunc conferens pyxidem Proserpinae: «petit de te Venus», dicit, «modicum de tua mittas ei formonsitate vel ad unam saltem dieculam sufficiens».”

⁷¹ „Mihj ausculta. Lacedaemo Achaiae nobilis civitas non longe sita est: hujus conterminam, devius abditam locis, quaere *Taenarum*. Inibi *spiraculum Ditis*, et per portas hiantes monstratur iter inivium, cujus te limine transmeato simul commiseris, jam canale directo perges ad ipsam Orci regiam. Sed non hactenus vacua debebis per illas tenebras incedere, sed *offas polentae mulso concretas ambabus gestare manibus*, at in ipso ore duas ferre stipes... Nec mora, cum ad flumen mortuorum venies, cui praefectus *Charon protenus expetens portorium*, sic ad ripam ulteriorem sutili cumba deducit commeantes. Ergo et inter mortuos avaritia vivit nec Charon ille Ditis et pater, tantus deus, quicquam gratuito facit; set moriens pauper viaticum debet quaerere et aes si forte prae manu non fuerit, nemo eum exspirare patietur? *Huic squalido seni dabis nauli nomine de stipibus, quas feres, alteram*. Sic tamen, ut ipse sua manu de tuo sumat ore... Canis namque raegrandis, terjugo et satis amplo capite praeditus, immanis et formidabilis, tonantibus oblatrans faucibus, mortuos, quibus jam nil mali potest facere, frustra territando, ante ipsum limen et atra atria Proserpinae semper excubans servat vacuam Ditis domum. Hunc offrenatum unius offulae praeda facile praeteribis ad ipsamque protinus Proserpinam introibis, quae te comiter excipiet, ac benigne.”

dătător de moarte îi cuprinsese simțurile și o întinse țeapănă în mijlocul drumului. Acolo o regăsi Cupidon și o deșteptă, atingînd-o cu una din săgețile sale. Apoi o trimise la Venerea cu darul Proserpinei.

Joe, rugat de Cupidon, făcu pe Psyche nemuritoare și o uni cu iubitul ei înaintea tuturor zeilor. Din căsătoria lor se născu o fiică, Voluptatea.

Amor și Psyche e dar un adevărat basm, cu toată introducerea de ornamente mitologice (la cari se rapoartă însuși titlul), ca gelozia motivată a Venerei, consultarea oracolului, datorite fantaziei lui Apuleiu, care a încărcat încă fabula cu scene alegorice și parodii bufone de credințe antice (bănuții dați lui Caron).

Ideea fundamentală a poveștii — despărțirea îndelungată a doi iubiți nenorociți din cauza unei greșeli a femeiei (sau uneori a bărbatului) și reunirea lor după multe suferințe — se regăsește, sub mii de forme, în toate timpurile și în toate continentele.⁷²

Aci se rapoartă mitul vedic despre *Purūruvas* și *Urvaçî*. Zîna, o nimfă acvatică sau *apsara*, îndrăgită după regele Purūruvas, se împreună cu dînsul, însă cu învoiala să nu-l vadă niciodată gol, „că așa e datina femeilor“. Dar zeii pizmătareți împinseră pe nenorocitul, gol cum era, să sară în ajutorul zînei, care peri în acea clipă zicînd: „Viu iarăși!“ Pornind s-o caute, o regăsi printre celelalte nimfe, *înotînd sub chip de lebădă*. În favoarea zînei, el însuși deveni zeu și se însoți cu iubita-i Urvaçî.⁷³

Nu altminterea (dar cu rolurile schimbate) sună legenda medievală despre *frumoasa Melusina*, femeia-pește din castelul Lusignan, care figurează în diferite romane franceze din secolul XIV-lea.

Contele Raymond din Poitou, rătăcind într-o pădure, ajunsese la o poiană și văzu lîngă un izvor 3 fecioare îmbrăcate în alb, cu părul lung de aur și chipul de o nespusă frumusețe. Una din ele se duse să întîmpine pe Raymond și în curînd *nimfa acvatică* îl luă de bărbat, dar cu învoiala *s-o lase singură în toate simbetele și să nu intre în camera ei*, că altminterea o va pierde pentru totdeauna. Cîțiva ani toate merseră bine, afară numai că copiii frumoasei Melusine erau mai toți pociți. Dar lumea începînd a birfi de acea retragere singuratică, contele deveni bănuitor și se hotărî a pătrunde taina. Într-o sîmbătă intră în încăperile deșerte ale zînei, pînă ajunsese la o cameră zăvorîtă care da într-o baie. Privind prin

⁷² Vezi Friedländer, *Sittengeschichte Roms*, ed. V, vol. I, p. 468—504 (apendice: *Amor și Psyche* cu indicarea literaturii paralele de Kuhn), Leipzig, 1881. Cf. Liebrecht, *Zur Volkskunde*, [Heilbronn, Verlag von Gebr. Henninger, 1879,] p. 239—250; Collignon, *Essai sur les monuments grecs et romains relatifs au Mythe de Psyché*, Paris, 1877, și Zinzow, *Psyche und Eros*, Ein milesisches Märchen in der Darstellung und Auffassung des Apulejus beleuchtet und auf seinem mythologischen Zusammenhang zurückgeführt, Halle, 1881. Referințele bibliografice din toate continentele și țările le indică St. Prato într-un articol publicat în *Bulletin de folklore*, [organe de la Société du folklore] wallon, [I,] din 1892, p. 316—335.

⁷³ Cf. Kuhn, [*Mythologische studien.*] *Die Herabkunft des Feuers*, II ed. p. 71—79; Max Müller, *Essais sur la Mythologie comparée*, p. 131 urm. și Bergaigne, *La Religion Védique*, [d'après les hymnes du Rig-Veda. Paris, F. Vieweg,] vol. II, [1883,] p. 90—98.

gaura cheiei văzu pe contesa prefăcută de la briu în jos într-un pește și scaldându-se ca o nimfă în apă. Aflînd despre aceasta, ea peri pentru rotdeauna.⁷⁴

Sau vechiul roman francez *Partenopeus de Blois*, una din compozițiunile cele mai atrăgătoare din secolul XII-lea : este prima imitațiune franceză (cam amplificată) a fabulei lui Apuleiu înainte de a fi trecut prin mîinile artistice ale unui La Fontaine și Molière.

Cavalerul Partenopeus, nepotul regelui din Paris, rătăcind la vînat într-o pădure, ajunse la țărnul mării, unde zări o corabie mîndră care singură (era vrăjită) îl duse la un palat strălucit. După ce fu ospătat și dezbrăcat de mîini nevăzute, se pomeni noaptea cu zîna Meliure din Constantinople, stăpîna corăbiei și a palatului, care se dede în dragoste cu dînsul, însă cu învoiala să n-o vază doi ani. După cîtva timp, pîrîta de vrăjmași c-ar fi un demon (cu pielea neagră, ochii albi și dinții roșii), cavalerul vru să se convingă de adevăr. Cu o lampă în mîna el o privi și rămase surprins de frumusețea ei ; dar din nenorocire, o picătură de ulei îi căzu pe piept : ea se deșteptă și, mînioasă, îl alungă din palat. Numai după multe restriști ei se revăzură și se căsătoriră.⁷⁵

La aceeași ordine de idei se rapoartă următoarele două tradițiuni din antichitatea clasică.

Legenda greacă despre *Zeus și Semele*. Frumoasa muritoare ceru lui Joe, după perfidul îndemn al Junonei, să se înfățișeze înaintea ei în toată splendoarea-i divină ; dar nenorocita, mistuită de flacăra fulgerătoare, peri victima cutezării ei :

corpus mortale tumultus
Non tulit aetherios...⁷⁶

Legenda romană despre *Egeria*, divina soție, și oracolul lui Numa. Nimfă acvatică ca și Urvași, ea avea cu regele întîlniri misterioase în fundul dumbrăvilor sacre și, la moartea iubitului, ea umplu cu gemete și suspine întunecatele păduri ale Ariciei, pînă ce sora lui Apollon schimbă nimfa într-o fîntînă nesecată :

. pietate dolentis
Mota, soror Phoebi gelidum de corpore fontem
Fecit, et aeternas artus tenuavit in undas.⁷⁷

Nu altceva este *Domnul de rouă*, basm oltean, versificat de Bolinteanu : Leru-împărat e ursit să se prefacă în rouă, de-l va afla soarele în cale :

⁷⁴ Dunlop[’s] *Geschichte der Prosadichtungen* [oder Geschichte der Romane, Novellen, Märchen u.s.w. Aus dem Englischen übertragen und vielfach vermehrt und berichtet so wie mit einleitender Borrede, ausführlichen Anmerkungen und einem vollständigen Legister versehen von] Liebrecht, Berlin, [Verlag von S. W. Müller,] 1851, p. 406 și G. Paris, *op. cit.*, p. 265.

⁷⁵ Dunlop, *ibidem*, p. 174—177.

⁷⁶ Ovidii *Metam.*, III, 267—368. Cf. Liebrecht, *Zur Volkskunde*, p. 240.

⁷⁷ Ovidii *Fasti*, III, 258 urm.

Află că odată soarele pe cale
De te va găsi,
Într-o rouă dulce cu zilele tale
Te va risipi!

Iubita-i, făcându-l să zăbovească, el peri pentru totdeauna, topindu-se la întieile raze ale soarelui și prefăcându-se în rouă.

O tradițiune identică circulă la sîrbi despre împăratul Troian, care cerceta pe iubita-i numai noaptea. Odată, zăbovind pînă la ziuă, el se topi ca gheața la razele soarelui.

Iar la poloni aceeași tradițiune se rapoartă la *Zburător* („latawiec“) care, prefăcându-se într-un flăcău mîndru, farmecă femeile și le face s-aștepte seara cu dor sosirea iubitelui ceresc. El nu poate veni decît noaptea, căci odată cu zorile el își pierde puterile și moare după 7 zile: atunci plînge pînă la moarte pe iubita-i muritoare și lacrimile sale cad la pămînt în chip de rouă frumos miroitoare.⁷⁸

Interzicerea de a vedea figura o regăsim și într-un basm corsican, în care zîna, nevoită a lua de bărbat pe un muritor, se căsătorii cu dînsul, dar condițional („Ne cherche jamais à voir mon épaule nue, sinon je disparaîtraî à l'instant“). După ce avură 3 băieți și 3 fete, bărbatul nu mai putu rezista curiozității și descoperi umărul; dar în aceeași clipă fetele și zîna periră.⁷⁹

Dar mai adesea eroul (sau mai rar eroina) a fost vrăjit să poarte cîtva timp o formă animală (pe care o leapădă noaptea, făcându-se un flăcău frumos) și nenorocirea provine din descoperirea tainei și din nimicirea învelișului animal înainte de termin. Aceasta este forma cea mai cunoscută, sub care se regăsește fabula lui Apuleiu, și de cînd M-rae Leprince de Beaumont a publicat basmul *La belle et la bête*, pînă la colecțiunile populare moderne, ea există în numeroase variante la toate popoarele.

Ne vom mulțumi a releva versiunile paralele române, în cari eroul vrăjit apare cînd sub forma de șarpe, de balaur sau de monstru⁸⁰, cînd

⁷⁸ Vezi Karłowicz, *La belle Mélusine et la reine Wanda* în *Archiv für slav. Philologie*, II, 594—609. Despre „Zburător“ în credințele poporului nostru, unde joacă mai mult rolul de *incubus* sau duh rău care chinuiește pe femeile însărcinate, vezi S. Fl. Marian, *Nașterea la români*, București, 1892, p. 23—25 și G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, p. 379. [*Descîntece, îmbărlurarea, prognostice. Lipitura și Zburătorul*].

⁷⁹ Ortoli, *Les Contes [populaires] de l'île de Corse*, Paris, [Maisonnette et Cie.] 1883, p. 283—287 [*La fée du rizzanese*]. Totuși, forma acestui basm pare a trăda o influență literară, cum rezultă mai ales din cuvintele zînei: „Tu as voulu voir mon épaule, eh bien! regarde-là, mais ce sera pour ton malheur. Vois ce trou qui s'y trouve; il est plein d'ossements: c'est le squelette de notre amour, que tu viens de tuer à l'instant.“

⁸⁰ Stăncescu, no. 22: *Șarpele moșului*; *Ausland* d. 1857: *Șarpele* (citată de Benfey, vol. I, p. 266) și Popescu, IV, 3: *Șarpele unchiașului*; *Convorbiri* din 1891 [an. XXV, no. 3.]: *Uitatul*; Stăncescu, no. 4: *Fratele Bucățică*.

sub aceea de porc, urs sau dovleac⁸¹; iar eroina se înfățișează sub chip de broască, de bufniță, de mreană sau de capră.⁸²

Aceste diferite versiuni și variante se vor cerceta cu de-amăruntul în clasificățiunea noastră a poveștilor sub rubrica Ciclul *Părăsirilor* cu tipurile folclorice: *Amor și Psyche*, *Melusina*, *Neraida*.

Să revenim acum la câteva amănunte.

Formula inițială: *Erant in quadam civitate rex et regina* e începutul tipic al poveștilor populare în toate timpurile și în toate țările.

Expunerea eroinei unui monstru (*vipereum malum*), palatul vrăjit, pizma rafinată a surorilor mai mari și candida naivitate a celei mici, bărbat cu chipul de șarpe sau balaur (*immanem colubrum*), interzicerea de a-i vedea figura sub pedeapsa disparițiunii (perpetue sau temporare): toate acestea figurează și în versiunile paralele (arsura din picătura lampei echivalând în basme cu arderea pielii animale).

Dar scriitorul latin a amalgamat în fabula sa, deși în mod incomplet, încă un alt basm, care face parte din tipul *Animalelor recunoscătoare*. La acesta se rapoartă sarcinile impuse Psychei, primitiv probabil în număr de trei (ca și pretutindenea aiurea): a alege diferitele soiuri dintr-un morman de grîne, la care o ajută o furnică (în basme animalul o face din recunoștință pentru o binefacere dobândită); a aduce lînă de la oile cu lînă de aur, la care o ajută o trestie năzdrăvană (probabil în locul animalului); și în sfîrșit, a aduce apă dintr-o fîntînă păzită de balauri, la care o ajută un vultur.

A patra însărcinare e probabil invențiunea lui Apuleiu, cum arată nuanța-i mitologică și tendința-i parodistă: a se coborî în infern și a cere Persephonei puțin din frumusețea-i divină. Și în basme eroul se coboară pe tărîmul cellalt printr-o răsufătoare (*spiraculum Ditis*) și iese apoi din lumea neagră în lumea cea albă (*candida ista luce*).

Credința familiară a antichității clasice despre vămuirea lui Caron, care oferă autorului ocaziunea unor glume deplasate⁸³, o întîlnim pretutindenea ca o credință antropologică.

La noi și la multe alte popoare subzistă încă acest obicei.

Cu bănuțul ce i se pune în mîină, sufletul mortului trece, condus de înger, prin cele 24 de *vămi ale văzdubului* (simbolizînd păcatele ome-nești) păzite de draci, pînă ajunge înaintea lui Dumnezeu. Căci sufletul după moarte rătăcește mult timp încă în această lume, venind în atingere cu cei rămași în viață și cerîndu-le diferite servicii. Numai după

⁸¹ Ispirescu, no. 5: *Porcul cel fermecat* și Creangă, no. 4: *Povestea porcului*; Sbiera, no. 3: *Petrea Făt-Frumos și zînele*; Schott, no. 23: *Trandafirul* și Ispirescu: *Dovleacul...* (inedit). Cf. și dr. At. Marienescu, *Psyche*, în *Federațiunea* din 1872 [an. V, no. 64 (664)].

⁸² Ispirescu, no. 20: *Zina zinelor* și no. 3: *Broasca țestoasă...*; Măldărescu, no. 8: *Omul de fier*; Pop-Reteganul, V, [no.] 4: *Zina apelor*; Cosmescu: *Fata cu pielea de capră* (basm macedoromân).

⁸³ „Așadar avariția trăiește și la morți. Nici Caron, nici Pluton chiar, acest zeu așa de mare, nu fac nimic gratuit. Sărmanul murind trebuie să-și procure bani de drum și, dacă cumva n-ar avea bani la îndemînă, nu l-ar lăsa oare nimeni să-și dea sufletul?”

scurgerea unui timp îndelungat și după ce trece peste podurile a 24 de ape (constituind vămile tradiționale), ajunge purificat în lumea cealaltă.⁸⁴

Precum grecii antici puneau în gura mortului un obol (ναῦλον), pentru care Caron îl transporta în Hades, tot așa fac grecii moderni și celelalte popoare balcanice, bulgari și albanezi. În catacombele creștine din Roma s-au găsit monete cari aveau aceeași destinațiune și același obicei se află la popoarele cele mai diverse.⁸⁵

Nu ne putem despărți de antichitate fără a vorbi măcar în treacăt de opera enciclopedică a lui Pliniu, de a sa *Istorie naturală*, care constituie un adevărat repertoriu de materiale folclorice.⁸⁶

Vom reproduce câteva din cele mai curioase fenomene de natură mitică pe cari le întâlnim și în basme și cărora autorul pare a le acorda o existență istorică.

Așa de pildă : „Monumentele istorice rapoartă că a plouat cu lapte și cu sînge sub consulatul lui Aciliu și al lui Porciu și în multe alte împrejurări ; cu carne sub consulatul lui Volumniu și Sulpiciu ; ceea ce nu fu răpit de pasări, n-a putrezit. De asemenea, a plouat cu fier în Lucania, un an înainte de a fi fost Crassu omorît de parți și cu dînsul toți soldații lucani, dintre cari erau un mare număr în armată : acel fier avea un aspect spongios și aruspicii vestiră că se putea aștepta la răni de sus. Sub consulatul lui Paul și Marcel a plouat cu lînă în jurul cetății Carissa, pe lîngă care fu omorît peste un an Anniu Milone ; și în timpul procesului său a plouat cu cîrămizi, după cum s-a raportat în Actele aceluia an.”⁸⁷

Intr-o serie de basme-snoave (sub titlul colectiv *Femeia neroadă*) regăsim, ca niște incidente comice, aceste ploi mitice din cari face parte și proverbul nostru : „De cînd ploaia cu cîrnați...”

Dar iată ceva și mai curios.

După ce autorul enumeră tot soiul de neamuri ciudate, între cari figurează *oameni cu capete de cîine cari latră în loc de a vorbi* (corespunzînd *căpcăunilor*) și *oameni cu cîte un singur picior* (corespunzînd lui *Jumătate-de-Om* din basmele noastre), precum și alte varietăți pro-

⁸⁴ S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la români*, Bucur., 1892, p. 79—83 (*Obolul funebru*) ; p. 422—448 (*Sufletul*) și p. 448—457 (*Vămile*). Cf. Tylor, II, 58 urm.

⁸⁵ Cf. Andree, *op. cit.*, p. 24—29 : *Die Totenmünze*.

⁸⁶ Iată ce zice un eminent mitograf despre opera lui Pliniu : „C'est là le Père-océan d'où coule tout le folklore savant du moyen âge et des temps modernes. Une édition de Pline annotée avec les extraits de toutes ces oeuvres, se trouverait englobée la moitié du folklore d'Europe” (James Darmesteter).

⁸⁷ Plin., *Hist. Nat.*, II, 57 : „Praeter haec, inferiore caelo, relatum in monumenta est, lacte et sanguine pluisse M. Acilio, C. Porcio Coss. et saepe alias : sicut carne, P. Volumnio, Servio Sulpicio Coss., exque ea non putruisse, quod non diripiissent aves. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus a Parthis interemptus est, omnesque cum eo Lucani milites, quorum magnus numerus in exercitu erat : effigies, quae pluit, spongiarum fere similis fuit ; aruspices praemonuerunt superna vulnera. L. autem Paulo, C. Marcello Coss. lana pluit circa castellum Carissanum, juxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente, lateribus coctis pluisse, in ejus anni Acta relatum est.”

duse de ingenioasa natură — jucării pentru dînsa și minuni pentru noi — Pliniu trece apoi la cîteva observațiuni necontestate făcute asupra omului, și în primul rînd la *metamorfoza sexelor* :

„Schimbarea femeilor în bărbați nu este o fabulă. Am găsit în Anale, că sub consulatul lui Crassus și Longin, o fată, fiind încă la părinți, se făcuse băiat la Casinum și fuse transportată din ordinul aruspiciilor într-o insulă pustie. Liciniu Mucian rapoartă că a văzut la Argos pe Aresconte, care purtase numele de Arescusa și se măritase chiar ; în curînd, căpătînd barbă și putere virilă, s-a însurat. Tot așa s-a întîmplat cu un băiat din Smirna, pe care l-a văzut același Mucian. Eu însumi am văzut în Africa pe Cossiciu, cetățean din Thysdris, care *din fecioară se făcuse flăcău* în ziua nunței sale.“⁸⁸

E curios că chiar în acele basme unde se vorbește de o asemenea metamorfoză (cf. ciclul nostru *Fecioara războinică*), ea nu se face decît prin mijlocirea unei ființe superioare și ca pedeapsă divină pentru o profanare. Istoria de astă dată e mai credulă decît mitul. Și cu toate acestea, autorul vorbește mai departe de *graeca credulitas* : „Nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat !“

Despre *păsări năzdrăvane* : „Se găsește în Anale că, în cuprinsul Ariminului, sub consulatul lui Lepid și Catul, în vila lui Galeriu, *un cocoș a vorbit* : asta e singurul caz pe cît știu.“⁸⁹

Și despre *arbori simțitori*, cari simpatizau cînd cu patricienii și cînd cu plebeii : „Nu știu dacă mirtul nu-i cel dintîi arbore sădit la Roma în locurile publice, plantațiune profetică și de memorabilă prevestire. Între cele mai vechi temple se consideră al lui Quirinus, adecă al lui însuși Romul : acolo trăiră mult timp *doi mirți sacri*, plantați pe dinaintea templului, unul numit patrician, iar cellalt plebeu. Mulți ani mirtul patrician era covîrșitor, plin de sevă și de vigoare, și pe cît timp senatul înflori, el fu enorm, iar mirtul plebeu pipernicit și nevoiaș. Dar după ce se înalță la rîndul său, mirtul patrician începu a se veșteji, cînd slăbi în războiul marsic autoritatea senatorilor, și puțin cîte puțin acest arbore maistos căzu în lîncezeală și sterilitate.“⁹⁰

⁸⁸ *Ibid.*, VIII, 4 : „Ex feminis mutari in mares, non est fabulosum. Invenimus in Annalibus P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino Coss., Casini *puerum factum ex virgine* sub parentibus, jussequè aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit, visum a se Argis Arescontem, cui nomen Arescusaè fuisset : nupsisse etiam ; mox barbam et virilitatem provenisse, uxoremque duxisse. Ejusdem sortis et Smyrnae puerum a se visum. Ipse in Africa vidi *mutatum in mare*, nuptiarum die, L. Cossicium civem Thysdritanum.“

⁸⁹ *Ibid.*, X, 25 : „Invenitur in Annalibus, in Arimensi agro, M. Lepido, Q. Ca- tullo Coss., in villa Galerii *locutum gallinaceum*, semel, quod equidem sciam“. Cf. și X, 60, unde pomenește de un *corb vorbitor*.

⁹⁰ *Ibid.*, XV, 36. „Haud scio, an prima omnium in locis publicis Romae sata, fatidico quidem et memorabili augurio. Inter antiquissima namque delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli ; in eo sacrae fuere *myrti duae* ante aedem ipsam per longum tempus, altera patricia appellata, altera plebeia. Patricia multis annis praevaluit, exuberans ac laeta, quamdiu senatus quoque floruit, illa ingens : plebeia retorrída ac squalida. Quae posteaquam valuit, flavescente patricia, Marsico bello, languida aucto- ritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit majestas.“

O asemenea simpatie între lumea vegetală și cea animală e una din trăsurile caracteristice ale basmelor. Omul primitiv a asimilat planta cu sine însuși, dăruindu-i un suflet și asociind cu fenomenele vegetațiunii principalele evenimente ale vieții.

Într-o poveste bucovineană, *Petrea Voinicul și Ileana Cosîntana*⁹¹ cetim : „Lîngă curtea aceea se afla un măr nalt și frumos, carele înflorea îndată ce sosea ficiorul babei acasă ; și cînd se ducea de-acasă, pica floarea. Mărul acesta era așadară semnul cel mai bun de știa baba cînd îi vine ficiorul acasă.“

Nu altceva este arborele supraviețuitor, în care se transmite fidelitatea răposaților, spre a eterniza fatala lor dragoste.

În China, din mormintele despărțite ale iubiților nenorociți răsar noaptea *doi cedri* cari își împletesc ramurile și rădăcinile.

Din mormîntul lui Tristan răsări o plantă care, prelungindu-se de-a lungul zidului, se pleca pe mormîntul reginei. De trei ori fu tăiată din ordinul regelui, dar vlăstarul se ridica în fiecare dimineață mai verde ca înainte și de atunci minunata plantă umbrește mormîntul lui Tristan și al Isoldei.

Într-o poezie populară sîrbă, din mormintele iubiților răsar *doi brazi*, ale căror ramure se împletesc laolaltă cu mătasea în jurul bu-suiocului. Într-una bulgărească : din mormîntul tînarului cresc *un trandafir*, iar dintr-al mîndrei o *viță de vie* și dragostea le împleti laolaltă. Într-una albaneză : din mormîntul iubitului cresc primăvara *un brad* și dintr-al iubitei o *viță dalbă* cu struguri încărcată, îmbrățișînd plăpîndă pe maiestosul brad. Iar într-una cipriotă : pe mormîntul iubiților cresc *un chiparos și un chitru* ; chiparosul se ridica și săruta chitrul, iar chitrul se ridica și săruta chiparosul.⁹²

În balada ardeleană *Două morminte* :

Și din mormînteul lui	A ieșit <i>viță de vie</i> :
A ieșit un măr <i>gutăi</i> ,	Vița-atîta s-a întins,
Și din mormînteul ei	Pînă mărul l-a cuprins.

Sau într-alta, *Chiva* :

Ia tu giolgi din patru lați,	<i>Un firuț de fumsfir,</i>
Să ne-ngroapă ca pe frați ;	De la Chiva <i>trandafir</i> ;
De la mine să tot crească	Să tot crească și lățească,

⁹¹ Sbiera, no. 2.

⁹² Vuk Karagić, *Srpske [narodne] pjesme*, [skupio ih i na svijet izdao, Beci, 1841,] vol. I, p. 345 ; Miladinov, *Bălgarske [narodne] pjesni*, [Agram, 1861,] p. 455 ; [Girolamo de] Rada, *Rapsodie d'un poema albanese*, [raccolte nelle colonie del napoletano. Firenze, Tipografia di Federico Bencini, 1866, p. 47. De fapt : „Il garzone nacque un cipresso ; / La vergine nacque una vite bianca“] ; Sakellarios, *Κυπριακά*, vol. I, no. 13. Despre plante supraviețuitoare : cf. Liebrecht, *Zur Volkeskunde*, p. 167 și 182 ; Gubernatis, *Mythologie des plantes*, II, 9, 53, 108, 234 și cercetările despre arborii împlețiți, de Gaidoz, Psichari și Karlovicz, în *Mélusine*, tom. IV și V.

În capete să se-nțînească, C-a fost dragoste curată
Ca să vadă lumea toată Dintr-un june și o fată! ⁹³

În frumosul basm muntean *Cele două sălcii*, iubita, aflînd că feciorul de împărat se căsătorește cu altă femeie, se înecă de dorul lui și feciorul de împărat, văzînd-o moartă, se stinge de durere și lasă cu limba de moarte să-l îngroape în aceeași groapă cu fata: „Dar împăratul n-a vrut deloc, ci a pus de l-a îngropat tocmai în partea de dincolo a bisericei. Dar n-a apucat să se bătătorească pămîntul pe mormînt și a răsărit o salcie, și tot în ziua aia a răsărit o salcie și pe mormîntul fetei de partea ailaltă a bisericei, și au fost crescut aste sălcii într-o zi, ce cresc altele într-un an, și curînd au trecut de susul bisericei, și dacă au trecut, au început a se întinde pe coperiș, pînă li s-au întîlnit ramurile și de atunci, din ce trecea, din aia se amestecau ramurile și crăcile mai tare, și amestecate și alăturate stau întruna.” ⁹⁴

La popoarele romanice revine același motiv.

În romanța portugheză *Peregrina*, pe mormîntul cavalerului răsări *un buchet de pini* funebri, iar mormîntul principesei se acoperi cu *trestii* tînguitoare. Castelana porunci să le taie, dar ele încolțiră din nou și noaptea castelana le auzi suspinînd... Într-altă romanță, *Contele Nillo*, pe unul din morminte răsare *un chiparos* și pe cellalt *un portocal*, amîndoi cresc, își împreună ramurile și-și dau sărutări... Într-un cîntec breton: „Ce fût merveille de voir la nuit, qui suivit le jour où on enterra la dame dans la même tombe que son mari, de voir deux chènes s'élever de leur tombe nouvelle dans les airs...” Și într-un cîntec normand, cules de Beaurepaire :

Sur la tomb'du garçon on y mit *une épine*,
Sur la tombe de la belle on y mit *une olive*,
L'épine crut si haut qu'elle embrassa l'olive... ⁹⁵

Arborele supraviețuitor nu servă numai a perpetua un amor nefericit, ci și a trăda o crimă, un asasinat. Din cadavrul celor uciși mișește răsare un arbore, în care continuă a trăi răposatii.

Astfel din cadavrul lui Polydor, fiul lui Priam, asasinat de Polymestor, răsări un corn și, cînd Enea vru să rupă cîteva din ramurile sale, un sînge negru mînji pămîntul, un gemăt se auzi și un glas răsună la auzul său: „De ce să sfîșii, Enea, pe un nenorocit? Cruță-mi mormîntul și ferește-te de a mînji cu o crimă mîinile tale pioase. Născut la Troia, nu sunt un străin pentru tine și nu dintr-un buștean a curs acest

⁹³ Pop-Reteganul, *Trandafiri și viorele*. 2 ed., Gherla, 1891, p. 16—18 și Frâncu, [și Candrea, *Românii din Munții Apuseni*,] *Moșii*, p. 230.

⁹⁴ Stăncescu, *Alte basme [culese din gura poporului]*, București, H. Steinberg, 1893], p. 90.

⁹⁵ [Le Comte de] Puymaigre, *Romanceiro*. [Choix de vieux chants portugais... Paris, Ernest Leroux, 1881], no. 4 [La princesse pèlerine] și 12 [Le Comte Nillo]; Villemarqué, *Barzas-Breiz*, vol. I, p. 45.

sînge. Ah! fugi de acest pămînt crud, de acest țarm avar. Căci sunt Polydor : aci căzui străpuns de mii de săgeți, ale căror vîrfuri ascuțite au intrat în corpul meu.“⁹⁶

Desigur că Dante și-a adus aminte de această scenă cînd descrie în *Infern* arborele viețuitor al nenorocitului Pier delle Vigne, sinucis în închisoarea-i⁹⁷ :

All'or porsi la mano un poco avante,
E colsi un ramuscel da un gran pruno :
E il tronco suo gridò : Perche mi schiante ?
Da che fatto fu poi di sangue bruno.
Ricomincio a gridar : Perche mi scerpi ?
Non hai tu spirito di pietate alcuno ?
Uomini fummo ed or sem fatti sterpi ;
Ben dovrebb' esser la tua man più pia,
Se state fossim' anime di serpi.
Come d'un stizzo verde, che arso sia
Dall'un de capi, che dall'altro geme,
E cigola per vento che va via ;
Così di quella scheggia usciva insieme
Parole e sangue : ond'io lasciai la cima
Cadere, e stetti come l'uom che teme.

În basme, copiii uciși de mama lor vitregă supraviețuiesc în arbori și, după o serie de metamorfoze, revin la forma lor primordială.⁹⁸

În povestea ardeleană *Cei doi copii cu părul de aur* : „Din locul unde au fost îngropați copiii împărătesei, copiii cei adevărați, a doua zi răsăriră doi peri, iar la a șaptea zi perii au fost mari, înalți și rămuroși și plini de pere frumoase, galbene ca aurul și străluceau ca soarele. Cînd să ducea împăratul pe acolo, ramurile perilor se plecau în

⁹⁶ Virgiliu, *Eneida*, III, 20—68 :

„Quid miserum, Ænea, laceras ? jam parce sepulto ;
Parce pias scelerare manus. Non me tibi Troja
Externum tulit, aut cruor hic de stipite manat.
Heu ! fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego. Hic confixum ferrea textit
Telorum seges, et jaculis increvit acutis.“

⁹⁷ „Atunci întinsei mîna și rupsei un rămurel dintr-un prun mare ; iar trunchiul său strigă : De ce mă sfiși ? Și umplîndu-se apoi de un sînge mohorît, strigă iar : De ce mă rupi ? Nu simți oare un pic de milă ? *Am fost oameni și acum ne-am făcut bușteni*. Negreșit mîna-ți ar trebui să ne cruțe, chiar de am fi suflete de șerpi. Cum un tăciune verde, ars la un căpătii, geme din cellalt și pîrîie de vîntul trecător, așa din acel trunchi ieșeau deodată vorbe și sînge, apoi lăsați să cază țandăra și stătui ca omul ce se teme.“

⁹⁸ Vezi ciclul nostru *Copiii de aur*. Cf. Bolintineanu, *Cerbul (Poezii, I, 273—276)* :

„Din mormîntu-mi o să crească .
Brădișor cu vîrful lin,
Cu-a lui ramuri să umbrească, Doamne,
Groapa-ți de străin“.

Ma tante m'a tué,
 Mon père m'a mangé,
 Ma petite soeur Marguerite m'a ramassé,
 M'a mis sur un petit aubépin,
 M'a dit : fleuris, fleuris, mon petit frère.

Goethe, marele admirator al geniului popular, își aduse negreșit aminte de un asemenea cântec auzit în copilărie, când puse în gura Margaretei, aruncată în închisoare, aceeași melodie.

5. EVUL MEDIU

Relațiunile între Orient și Occident devin de la secolul X-lea din ce în ce mai numeroase. În secolul VII-lea un călugăr, care probabil călătorise în India și ascultase biografia legendară a întemeietorului budismului, scrisese grecește în vreo minăstire din Palestina viețile sfinților Varlam și Ioasaf (cel din urmă substituindu-se lui Çakya-Muni, creștinat de pustnicul Varlam), împletind-o cu tot felul de pilde de origine budică. Acest roman de proveniență indiană, un fel de apoteoză a ascetismului, pătrunse în Europa printr-o traducere latină în secolul XII-lea și se bucură repede de o mare răspîndire, datorită mai ales frumoaselor sale parabole, intrate unele și în *Învățăturile* lui Neagoe-Vodă.

Cruciatale și în urmărvăziunile mongolilor importară în Europa pe cale orală o cantitate însemnată de materiale legendare.

Nu tot atât de importantă a fost influența exercitată de imaginațiunea orientală pe cale literară, prin traduceri de cărți populare. Expansiunea lor porni din două centre : pe de o parte Bizanțul, care prin traduceri din siriacă populariză producțiunile fantaziei orientale mai ales în Europa răsăriteană, iar pe de alta, arabii, cari atât în Siria cât și în Spania serviră de colportori intelectuali între aceste două lumi.

Dintre cele mai vechi cărți orientale cari au aflat în Occident o mare răspîndire se numără (afară de *Panciaturantra*, despre care am tratat mai sus) așa-numite *Pildele lui Sindibad*, operă de proveniență indiană dar conservată numai în traduceri : cea mai veche dintr-însele e una greacă, făcută după cea siriacă către sfîrșitul secolului XI-lea de Michail Andreopulo, sub titlul *Syntipas*. În Occident ea s-a propagat prin numeroase traduceri, mai ales franceze, în versuri (secolul XII-lea) și în proză (secolul XIII-lea), servindu-le de prototip o versiune la-

blicati per cura di Domenico Comparetti et Alessandro d'Ancona), Roma, Torino, Firenze, Ermanno Loescher, 1875,] no. 28, *La penna dell'ucello griffone*; Gonzenbach, *Sicilianische Märchen*, [Leipzig, 1870,] no. 51, *Despre cimpoiul cîntăreț*; Grimm, [*Kinder und Haus*]märchen, no. 28, *Der singende Knochen* și Haltrich, no. 43, *Der Robrstengel*. La Afanasiev, V, 27, o soră ucide pe frate-său Vaniuška pentru fragi roșii și fluierul trădează asemenea crima comisă.

tină (făcută după una ebraică) sub titlul *Dolopathos sive Historia VII Sapientium*, de unde: *Li romans des sept sages*, *Libro dei sette savj di Roma*, *Die sieben weisen Meister* etc.¹⁰³

Cea mai veche traducere românească, după una neogreacă tipărită în Veneția la 1744, e de pe la sfârșitul secolului trecut și poartă titlul *Istoria Syndipii filosofului*.¹⁰⁴

Această operă, care prin renumele și expansiunea ei a ajuns aproape — cum zice Görres — celebritatea cărților sfinte, se învîrtește în jurul următoarei istorii fundamentale: Un fiu de împărat împotrivindu-se stăruințelor rușinoase ale uneia din femeile tatălui său — în versiunile europene el rezistă mumei sale vitrege — ea îl învinui că ar fi căutat s-o necinstească, și împăratul, turburat și spăimîntat, se hotărî să-l osîndească la moarte. Dar cei 7 viziri sau înțelepți (filosofi) ai sfatului împărătesc, știindu-l nevinovat și silit de un oroscop a tăcea în timp de 7 zile, căutară a prelungi terminul, spunînd împăratului tot felul de povești despre firea cea stricată a femeilor și primejdia de a se lua după spusesele lor. Peste noapte femeile împăratului, ca să zădărnicească istoriile înțelepților sfetnici, povesteau la rîndul lor despre apucăturile nestatornice ale bărbaților. Și așa împăratul stete în cumpană pînă la trecerea terminului fatal, cînd fiu-său putu vorbi și a descoperi nelegiuirea femeiei, care își primi pedeapsa covenită.

Acești motiv de perfidie și viclenie femeiască l-am întîlnit mai sus în povestea egipteană a celor *Doi frați*, unde am adus și o serie de paralelisme din diferite literaturi.

El este îndestul de fecund spre a procura frumoasei Șeherazade material de povestit în timp de *O mie și una de nopți*, acest ocean în care s-au revărsat pîraiele fantaziei orientale. Prima lor redacțiune pare a data de la secolul XIII—XIV și de atunci a sporit din secol în secol. Autorul, sau mai bine zis autorii acestei celebre colecțiuni s-au adăpat la izvoarele cele mai diferite: India, Persia, Arabia, Grecia.

Deși cunoscute în Europa abia de la 1704, prin faimoasa traducere franceză a lui Galland, ele trebuie să fi circulat oral cu mult mai înainte.

La noi, aceste „istorii arabicești“ erau deja cunoscute în a doua jumătate a secolului trecut, și sub titlul de *Halima* (numele povestitoarei în versiunea neogreacă din 1757, prototipul traducerii române), le pomenește deja Sulzer în 1782. Din cercetările d-lui Gaster¹⁰⁵ rezultă că în traducerea română, ca și în cea neogreacă, s-a contopit o parte

¹⁰³ Loiseleur Deslongchamps, *Essai sur les fables indiennes et sur leur introduction en Europe... Suivi du Roman des sept sages de Rome* en prose, publié pour la première fois, [d'après un manuscrit de la bibliothèque royale,] avec une analyse et des extraits du *Dolopathos* par Le Roux de Lincy, [pour servir d'introduction aux fables des XIIe, XIIIe et XIVe siècles,] Paris [Techener], 1838. Vezi Comparetti, *Osservazioni intorno al libro dei sette savj di Roma*, Pisa, 1865 și *Ricerche intorno al Libro di Sindibad*, Milano, 1869.

¹⁰⁴ Despre diferitele edițiuni și cuprinsul cărței: Gaster, *Literatura populară română*, p. 54—[77].

¹⁰⁵ *Literatura populară română*, p. 94.

din colecțiunea arabă (numai 86 din 1000 de *nopti*) cu întreaga colecțiune persiană de 1001 de zile.

Dar chiar sub această formă spurie, pe care o vom utiliza după edițiunea lui Gorjan¹⁰⁶, regăsim o serie de tipuri și de incidente cunoscute și deja studiate.

Astfel istoria lui Sindibad marinarul (la Gorjan numele e corupt : Sāvah, călătorul pe mare) are mare analogie cu a lui Ulise. Și eroul arab ajunge în al treilea taxid pe mare într-un ostrov, unde toți tovarășii săi sunt înghițiți de un uriaș uniochi și de care nu scapă decât crăpându-i ochii cu fiare roșite.

Iată în original, prescurtat, acest taxid de al treilea al lui Sāvah, călătorul pe mare, care reproduce din punct în punct șederea lui Ulise în insula ciclopului Polyphem și poate sta astfel alături de versiunile paralele mai sus citate¹⁰⁷ :

TAXIDUL DE AL TREILEA AL LUI SĀVAH CĂLĂTORUL PE MARE

Petrecerile cele bune și dezmierdările întru toate gusturile ce trăsesem în trecutele mele taxiduri, și mai virtos că începuse a mi se scribi de atâtea desfătări și dezmierdări ; asemenea și tinerețele mele mă îndemna prea mult și sănătatea trupului nu mă răbda a șede în loc ; acestea îmi porniră pofta ca să mai văz și alte locuri nouă, alte orașe și alte nații de oameni sau și alte obiceiuri prin deosebite țări și, gătindu-mă despre tot felul de marfă și despre ale drumului și întovărășindu-mă cu alți negustori, plecarăm într-o corabie cu aer priincios spre ostroavele Indiei cei dinlăuntru.

Și după o plutire de treizeci de zile ajunserăm la niște ostroave, în care vîndurăm vreo cităva marfă bani peșin și mai făcurăm și trampă cu alte mărfuri de p-acolo, și după cinci zile cînd plecarăm de acolo, ne apucă o furtună atita de mare și tare, încît ne băgă prin alte mări depărtate și pierdurăm drumul. Această furtună ne duse pînă aproape de un ostrov, la care traserăm de nevoie spre revărsatul zorilor, siliți fiind de vremea cea urită și cu totul împotrivă.

Intrînd mai înăuntru prin ostrov, văzurăm de departe o zidire mare, ca cum ar fi fost palat, și ajungînd acolo văzurăm cu adevărat că era palat zidit prea frumos, ale cărui porți erau de chiparos, săpate cu mare meșteșug, și nu se vedea a fi nici un om într-însul. Intrînd înlăuntru, văzurăm o curte foarte largă și răsfățată și o scară ce ducea în foșoarele palatului și, ocolind prin curte încoace și încolo, văzurăm într-un colț o movilă de oase de om și frigări de fript. Atunci pricepurăm toți că nenorocirea noastră ne adusese aci în mormîntul cel de veci și în peire cumplită și ne speriam cu toții de moarte, căci o vedeam cu ochii și o așteptam să ne înghiță din clipă în clipă.

¹⁰⁶ *Halima sau povestiri mitologicești-arăbești*, pline de băgări de seamă și de împliniri foarte frumoase și de mirare. Compuse în limba arăbească de preînvățatul derviş Abubekir și traduse din alte limbi străine în cea românească de Gherasim Gorjan, profesor, I ed., 1835 ; II, 1857 ; III, 1877, 4 tomuri. În extractele de mai la vale ne vom folosi de ultima edițiune.

¹⁰⁷ Gorjan, tom. III, p. 29—36.

Dar nevăzînd nici un om pe nicăiera și fiind prea oboșiți, căci apunea soarele, era în deseară și se apropia noaptea, tremurînd de frică și chibzuind pe unde să fugim, iată văzurăm fără veste că se deschide o ușă de la un beci și ieși afară un uriaș negru și grozav: avea numai un ochi rotund în frunte, atîta de roșu încît se vedea ca o potcoavă în foc; dinții lui cei dinainte erau lungi ca de o palmă și ascuțiți ca virful de secere și erau ieșiți afară ca colții de vier sălbatec; gura lui era ca a calului; buza cea dedesubt îi atîrna pînă la briu; urechile îi erau mari ca de un cot și mai bine, late și flocoase ca de elefant, cari îi acopereau spatele mai de tot; unghiile sale erau ca ghearele vulturului și ca ale leului și trupul său păros și negru peste tot ca un ciclop sau ca un satir (ce se vîd zugrăviți pe la unele case) atît de grozav și de mirare, încît numai ce-l văzurăm, încremenirăm cu toții, ca cum am fi fost de piatră fără vro simțire.

Se apropie de noi și, privindu-ne nițel, își întinse mina întiași dată la mine și, apucîndu-mă de ceafă, mă pipăi ca măcelarii cînd pipăie mielul pe coadă ca să vadă de e gras ori nu pentru junghiat; așa îmi făcu și el mie, cercetîndu-mă pretutindenea de grăsimi și, aflîndu-mă slab și mîrșav, mă lăsă și apucă pe ceilalți cîte unu unu și le făcu ca și mie. În cea mai de pe urmă, găsind mai gras decît toți pe corăbierul nostru, îl răpi de după ceafă cu o mînă și cu cealaltă îi băgă o frigare din cele ce era p-aci prin șezut și o răspunse după ceafă, precum ar fi fost un pui de găină în mîinile unui măcelar puternic, pe urmă făcu un foc mare și-l fripse numaidecît și-l mîncă pe tot înaintea noastră.

Și isprăvind această a sa cruntă și hieroasă cină, se duse într-un beci de ale palatului și se culcă să doarmă și, după ce adormi, horcănea atît de tare, încît se părea că tună și răsună horcăneala sa pînă peste mare prin niște munți ce era departe ca la șaptezeci de miluri; și dormi pînă la ziuă întru așa horcăneală. La ziuă, după ce se deșteptă acel uriaș grozav, se sculă și ieși afară din palat și pe noi ne lăsă aci ca pe niște vite în oborul zalhanalei. Dar după ce înțeleserăm că se depărtase mult de palat, începurăm să ne jelim tot într-un glas, încît răsuna acel palat care era pentru noi o măcelărie cruntă! Petrecurăm toată ziua umblînd prin ostrov și plecărăm pe la sfințitul soarelui, ca să ne ducem la palatul celui spurcat ciclop cu astfel de hotărîre, ca noaptea, cînd doarme el și horcănește, să-i scoatem ochiul cu o frigare din ale sale. Toți într-o unire la această hotărîre, ajunserăm la palat cam pe la un ceas din noapte și ne ascuserăm într-un colț întunecos și ne făcurăm mîrcă acolo, trăgînd cu urechea să-l auzim horcînd și ne miram prea mult că nu se auzea, în vreme ce horcăneala lui răsuna tocmai prin munți altă dată.

Abia trecu nițică vreme și auzirăm o repeziciune și un zgomot, și zbiera acel ciclop ca un taur sălbatec și grozav și, intrînd în curte, aprinse un foc foarte mare și începu a alerga prin curte în toate părțile, căutîndu-ne ca un leu turbat; noi de frica mare rămaserăm și atunci încremeniți cu totul și mai mult morți decît vii; el, îndată ce ne văzu, năvăli la noi și răpi pe cel mai gras dintre noi și numaidecît îl înfrigări, îl fripse și îl mîncă; pe urmă se duse tot în acel beci dedesubt și, culcîndu-se pe spate, adormi numaidecît și începu a sforăi atît de tare, încît se cutremura și răsuna tot palatul. Atunci noi, aflîndu-ne mai mult îndîrjiți spre răzbu-

decît spăimîntați, *luarăm toți cite o frigare, le arserăm în foc pînă ce le roșirăm*; pe urmă ne duserăm la dînsul nouă inși din cei mai viteji, și cu mine zece, *și i le băgarăm în ochi și așa îl orbirăm*.

Durerea ce pătrunse pe acel spurcat ciclop îl făcu să zbiere atît de grozav, încît se spăimîntau și cele neînsuflețite lucruri din lume; se sculă cu necaz și mînie mare, își întinse mîinile încoace și încolo, că doară va prinde pe vrînul din noi, ca să-l facă fărîmi de necaz și de durere; iară noi ne traserăm pe unde nu putea el să ne nemerească; după ce ne căută în zadar și nu ne nemeri, dibui prin curte pe zid și nemeri poarta și ieși afară, strigînd și răcnind foarte tare și grozav.

Noi, îndată ce pricepurăm pe răcnetul său cel prelungit, ieșirăm numai-decît din acel hieros palat și ajunserăm la țărîmuri mării unde aveam pregătite leșile, și le aruncarăm numaidecît în mare, și așteptam toată noaptea pînă la ziuă ca să intrăm în leși și să începem a pluti pe mare. Dară îndată ce se lumină de ziuă, văzurăm pe acel ciclop sălbatec orb încă, cu doi asemenea cu dînsul cari îl ținea aducîndu-l spre țărîmuri mării, întovărășiți de o mulțime de ciclopi asemenea cu dînșii.

Noi, îndată ce-i văzurăm, intrarăm numaidecît în leșile noastre și prin ajutorul lopeților ne depărtarăm de la țărîmuri. Ei luară pietre foarte mari și aruncară după noi cu atîta putere și repeziciune mare, încît ajungeau pînă la noi, ce eram departe ca la un ceas de țărîmuri, și înceară cufundînd pe toate celelalte leși cu oameni cu tot, și numai eu scăpai cu lescioara mea, iară ceilalți fură înghițiți de valurile mării.

În taxidul al patrulea, Sindibad nemerește după un naufragiu în ostrovul împărătesei Lab, Circea orientală, care-i preface pe tovarăși în dobitoace. Niște arapi îi aduseră în locuința ei și le dederă să mănînce rădăcini și ierburi:

Tovarășii mei începură a mînce fără să bage de seamă că cei ce ne da *ierburile* nu mînce de leac; iară eu, prevăzînd un ce că o să se întîmple, nu vrui să mănînc și în puține minute văzui în faptă puterea acelor ierburi, adecă: *după ce mîncară tovarășii mei dintr-însele*, se îmbătară atîta de mult, încît își ieșiră din minți, vorbeau aiurea și *înebuniră cu desăvîrșire*. Pe urmă ne dederă colăriz de orez cu nuci de India, care îngrășă prea mult pe cei ce mănîncă des o astfel de mîncare; din această mîncare luai și eu de cinci-șase ori, iară *tovarășii mei ce înebuniseră mînce întocmai ca porcii jir*, fără vreun sațiu, și în prea puține zile se îngrășară cu o grăsimă nespūsă. Atunci văzui pe *arapi, ce erau căpcăuni, adecă mîncători de oameni*, că începură a junghia pe cîte unu unu la cîte două-trei zile și a-i mînce.

Eu, carele eram firește mîrșav, slăbănog și uscățiv, și mai vîrtos cînd vedeam vrednica de jale moarte a tovarășilor mei, mă topeam din ceas în ceas, ca ceara de foc, puind în gînd că o să-mi vie și mie rîndul paharului morței. Atunci pricepui mai bine viclenele fapte ale acelor arapi, *cu acele ierburi ce dederă tovarășilor mei de mîncaseră, căci printr-însele îi făcuseră ca niște dobitoace*, ce nu mai gîndesc la moarte, nici la altceva din lume și mînce fără vro grije și se îngrășă cît nu se poate spune.

În fine, istoria celui de al treilea derviș sau kalender conține un tip foarte cunoscut în clasificățiunea basmelor, *Camera oprită*.

Dervișul ajunse într-un palat, unde mai multe femei îl îndrăgără și-i făceau viața dulce. „Pe la sfârșitul anului veniră toate împreună la odaia mea cu ochii plini de lacrimi, ca să-și ia ziua bună de la mine, căci era să plece și să se întoarcă după 40 de zile. Ne îmbrățișarăm și-și luară ziua bună de la mine, și-mi dederă slobozenie a umbla prin toate casele ce erau și să mă desfățez întru privirea atîtor lucruri minunate și neprețuite ce erau printr-însele, asemenea și prin grădinile palatului, ce nu se pot povesti de limba omenească, și să aflu prin acestea oricîte-mi va pofti sufletul. Iar ușa cea de aur să nu îndrăznesc a o deschide, căci mă voi căi foarte mult și mă voi scîrbi pînă la moarte. După ce plecară ele, eu ca să îmi mulțumesc vederea, deschisei toate acele uși și văzui lucruri ce nu se pot povesti nici prin grai, nici prin condei. Mai pe urmă de toate, mă îndemnă prostia și neascultarea mea ca să deschiz și acea ușă de aur și, pe lîngă celelalte scumpeturi și bogății, găsii și un cal negru foarte frumos; îl trăsei în curte și-l încălecai cu o bucurie mare, mulțumindu-mă prea mult că am găsit cu ce să-mi petrec vremea. Plimbîndu-mă peste acele cîmpii frumoase, îl lovii ca să umble și el sta încremenit, dar după ce îl lovii pînă de trei ori, deschise niște aripi foarte agere și zbură cu mine în vînt atît de repede, încît mă pierdusem de frică. Zburînd calul pe sus cu mine se pogorî și atunci se scutură atît de tare, încît mă aruncă la pămînt ca pe un sac de mîlai și, lovindu-mă cu coada pe obraz, îmi sări ochiul cel drept cît colo ca dintr-o praștie și peri ca o năluca.“

În povestea arabă, ca în mai toate versiunile paralele din Europa orientală, curiozitatea e slăbiciunea bărbatului și nu a femeiei, ca în Occident. Vom reveni mai pe larg asupra acestui tip în adnotațiunile ciclului respectiv de basme.

Ne grăbim a trece acum la cea mai veche carte de povești a evului mediu creștin, la *Gesta Romanorum*, marele magazin de narațiuni moralizate, izvorul noveliștilor italieni, acea curioasă amestecătură de povestiri clasice, apoguri orientale și legende monacale, din care s-au inspirat pe rînd Boccaccio, Shakespeare și Schiller, spre a scrie: unul, *Doi amici*, al doilea, *Negușătorul din Veneția* cu *Regele Lear* și al treilea, *Fridolin*.

Compilată în prima jumătate a secolului XIV-lea, înțîia edițiune latină tipărită pe la 1472 conținea 151 narațiuni, cari însă sporiră în urmă, așa că în edițiunile ulterioare ele se ridicară la 181 și acest număr rămase definitiv.¹⁰⁸ Deși colecțiunea poartă titlul de *Faptele romanilor*, ea cuprinde și povestiri curat fantastice pe cari compilatorul le

¹⁰⁸ Edițiunea critică completă e cea de H. Oesterley, *Gesta Romanorum*, Berlin [Weidmannsche Buchhandlung], 1871. Ea conține, afară de tradiționalele 181 numere, încă 102 adause suplimentare după diferite manuscrite. În reproducerele de mai jos utilizăm această edițiune.

pune în gura împăraților și cavalerilor romani. Fiecare narațiune e urmată de o „moralisatio“, de o interpretare mistico-alegorică a poveștii. Căci tendința ei imediată era instrucțiunea morală, ce o urmărea și convertitul spaniol Petrus Alphonsus în a sa *Disciplina clericalis* (sec. XII-lea), izvorul principal al truverilor francezi. Ba chiar și predicatorii medievali inserau în ale lor cuvântări povești morale de diferite origini, numai dacă corespundeau vederilor lor etice. Și la indieni principala lor preocupare, în colecțiuni de asemenea natură, era tot morală și una din aceste cărți, un fel de prescurtare a *Panciatantrei*, poartă chiar numele de *Instrucțiunea folositoare (Hitopadeșă)*.

În considerațiunea importanței acestei cărți pentru folclorul european și pentru novelistica comparativă, ne vom opri cîtva timp asupra-i, reproducînd dintr-însa următoarele trei narațiuni, pentru cari avem interesante paralele române : a XX-a, în care e vorba de puterea ursitei ; a LXVIII-a despre limba păsărilor și a CCLXXIII-a, ce conține prototipul regelui Lear.

DE MISERIA ET TRIBULACIONE

Conradus regnavit, cujus tempore erat quidam comes nomine Leopoldus, qui, iram regis metuens, cum uxore sua in silvam fugiens, in quodam tugurio latitabat. In qua silva memorata dum *Cesar Conradus* venaretur nocte superveniente, in eodem tugurio ipsum oportuit hospitari. Cui hospita pregnans vicina existens partui decenter, ut potuit, stravit et necessaria ministravit.

Eadem nocte mulier filium peperit et Cesar vocem audivit dicentem : *Accipe, accipe, accipe*. Expergefactus ipse a sompno totusque timidus et tremefactus ait intra se : *Quid signat ista vox : Accipe, accipe, accipe ? Quid debes accipere ? cogitabat et statim obdormivit*. Et ecce secunda vice audivit vocem dicentem ad ipsum : *Redde, redde, redde ! Cesar expergefactus a sompno contristatus est valde et ait inter se : Quid est hoc ? primo audivi : Accipe, accipe, accipe, et nihil accepi ; modo dicit : Redde etc. Quid debeo reddere, ex quo nihil accepi ? Cesar iterum incepit dormire. Et ecce tertia vice audivit vocem dicentem sibi : *Fuge, fuge, fuge, Conrade ! hic puer primogenitus gener tuus erit*.*

Cesar vero cum talia audisset, commota sunt omnia viscera ejus. Mane vero surgens, duos armigeros suos secretarios ad se vocavit, dicens : *Ite et parvulum illum de manibus matris violenter auferte et ipsum per medium scindentes cor ejus michi apportate*. Conterriti euntes de gremio matris puerum rapuerunt, quem videntes elegantissime forme misericordia moti ipsum super quandam arboris superficiem, ne a feris devoraretur, reposuerunt, et *leporem scindentes*, cor ejus Cesari detulerunt. Eodem die dum *quidam dux* inde transiret et puerum vagientem audiret, ipsum in gremio suo private nullo sciente accepit, et, dum filium non haberet, uxori attulit et nutriri eum fecit et a se et uxore sua genitum fingens, *Henricum* vocavit.

Cum puer jam crevisset, erat corpore pulcher nimis, ore facundus et omnibus graciosus. Quem cum tam decorum et prudentem vidit Cesar, a patre peccit, et in curia sua manere fecit. Sed cum videret puerum omnibus graciosum et ab omnibus commendari, dubitare cepit, ne post se regnaret,

et ne iste sit, quem occidi mandaverat. Volens igitur esse securus, *litteras* manibus suis scriptas uxori dirigit in hunc modum: „In quantum est tibi cara vita tua, mox, ut istas litteras receperis, *puerum hunc necabis.*“ Dum vero pergens in quendam ecclesiam hospitatus fuisset et super banchum quiesceret, et bursa, in qua erat littera, dependeret, *sacerdos* curiositate ductus, bursam aperuit et legens scelus abhorrui, et radens subtiliter, ubi dicebatur: *Puerum hunc necabis, scripsit: Filiam nostram in uxorem ipsi dabis.*

Cumque regina istas litteras legisset et regis sigillo munitas videret et de manu imperatoris scriptas esse cognosceret, convocatis principibus nupcias celebravit, et suam filiam eidem in uxorem dedit; que nupcie Aquisgrani celebrate sunt. Dum autem Cesari Conrado narraretur, quod solempniter nupcie filie sue essent celebrate, ille obstupuit, et cum a duobus armigeris et duce et sacerdote veritatem comperisset, *ordinacioni dei resistendum non esse vidit*, et ideo pro puero mittens cum esse suum generum approbavit et post in imperio regnare instituit.

Iată acum, în rezumat și versiunea românească a aceleiași teme ce a inspirat lui Schiller pe *Fridolin*, într-o variantă ardeleană, *Aflatul*, culeasă de Pop-Reteganel ¹⁰⁹ :

Un boier nemeri într-un sat, unde mase la un țăran, a cărui nevastă trebuia să nască în acea noapte. După ce femeia născu, boierul auzi pe una din Ursitoare zicînd: acest copil „*va moșteni toată averea boierului* ce azi e-n casa aceasta“. A doua zi, punîndu-și în gînd să prăpădească copilul, boierul îl cumpără de la părinții săi pentru 100 de galbeni și-l părăsi în scorbura unui copaci din pădure. Acolo un cioban găsi copilașul, îl duse la stîină și-l creșcu.

Cînd Aflatul (așa îl botezase) se făcuse de 20 de ani, nimeri în acea stîină boierul care, cum îl văzu, îi trecu un fier rece prin sîn. Il cumpără iar de la ciobani pentru 100 de galbeni și, ca să-l prăpădească, îl trimise cu o carte la cocoana boiereasă. În acea carte scria: „D-ta, jupîneasa mea, să știi că flăcăul care duce cartea aceasta se cheamă Aflatul, și eu doresc și eu poruncesc ca-ndată ce ajunge-acasă, să-l mîni în pivniță după ceva, iar țăganul nostru să fie ascuns după ușa pivniței și cum ce va vedea că intră acolo Aflatul, să-i taie capul. Dacă nu vei face cum îți poruncesc eu, să nu mă aștepți acasă, fără să mergi cît te vor duce doi ochi. Preste o săptămînă și eu merg acasă. Nimeni, afară de țăganul nostru, nu are să știe de tot lucrul.“

Pe drum, adormind lîngă o fîntînă, Dumnezeu și Sîn-Petru trecură p-acolo și, cetind cartea boierului, o înlocuiră cu alta, care zicea: „Să știi că flăcăul care duce cartea asta se cheamă Aflatul, e din neam mare și voiesc și poruncesc ca-ndată ce va sosi cartea la mina ta, tu să chemi preotul satului și să-i spuni să-l cunune cu coconița noastră Săftica. Asta e

¹⁰⁹ *Povești ardelenesti*, I, [no.] 2; cf. o variantă identică, *Puterea ursitei* de Simon, în *Familia* din 1884, și alta, *Ursita Găsitului* de Mărgineanu (*Tribuna* din 1887), unde nu St. Petru, ci „un om tînăr“ aruncă scrisoarea în apă și-i scrie alta.

dorința și porunca mea și, dacă nu o vei împlini, să mergi cît te vor duce doi ochi, să nu te aflu acasă. Eu voi sosi acasă peste vreo săptămînă.”

Cum ceti cocoana cartea, ea și cunună pe Aflatul cu fie-sa. Boierul, întors acasă, rămase uimit de cele întîmplate și iarăși îi puse gînd rău: porunci *vierului* să împuște fără milă pe oricine ar veni noaptea în vie și noaptea trimise pe Aflatul să-i aducă struguri. Aflatul însă se întoarse cu cofița plină de struguri și boierul plecă să pedepsească pe vier că nu s-a supus poruncei date. Dar abia făcu un pas și se răsturnă atins de glonțul vierului. El își dăde sufletul zicînd că *un om pămîntean nu trebuie să se puie împotriva Ursitoarelor*; iar Aflatul moșteni averea și boieria.

Literatura comparativă a poveștii despre *Fatalitate* sau *Profeția împlinită* o indică Oesterley.¹¹⁰ Noi vom completa datele sale cu versiunile paralele de la popoarele balcanice și romane.

Legenda elenică despre Bellerophon și tradițiunea biblică despre Uria sunt concepțiuni fundamentale analoage.

Credința în fatalitate este altminteră adînc înrădăcinată în poporul nostru, ca la toate popoarele din peninsula balcanică. Expresiunile „așa i-a fost scrisă”, „așa i-a fost să fie” s-apropie mai mult de fatalismul oriental; dar concepțiunea însăși despre Ursitoare poartă încă caracterul eminamente păgîn al Destinului elenic: putere oarbă, surdă, inexorabilă, înaintea căreia se pleacă chiar și părintele zeilor, căci zeii înșiși nu pot scăpa pe eroul iubit de moartea comună tuturor, odată ce Moira (Fatalitatea) primejdioasă l-a apucat, spre a-l cufunda în somnul adînc al mormîntului.¹¹¹

În basmul român, ca și în unele versiuni paralele, elementul creștin s-a suprapus și asimilat cu concepțiunea necreștină a fatalității.

Această suprapunere este izbitoare mai ales în povestea *Ursita sau finu Sf. Petru* mai sus analizată (cf. p. 27) și la care putem adăuga următoarea variantă macedoromână, intitulată *Trei ursitoare și doi sfinți*¹¹²:

Un bărbat și o femeie de toată bunătatea se simțeau foarte nenorociți că nu le trăiau copiii. Pe cînd femeia era lehză de două zile, găzduiră la dînșii pe doi drumeți (erau Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru).

A treia noapte de la nașterea copilului veniră cele 3 Ursitoare, ca să-i hotărască soarta. Cum intrară Ursitoarele, părinții copilului adormiră, iar sfinții vegheau și ascultau vorbele lor. Rămase după vorba celei mai mici din Ursitoare, ca copilul să crească mare și, cînd va trece cu mireasa peste cutare rîu, să se înece, căzînd de pe cal. A doua zi, înainte de a pleca, cei doi sfinți rugară pe stăpînul casei să-i cheme și pe dînșii la nunta fiului său.

Copilul se făcuse mare și se logodi cu o fată din alt sat. Tată-său chemă pe cei doi sfinți la nuntă și ei veniră. Cînd era să treacă rîul cel urșit,

¹¹⁰ *Op. cit.*, p. 715 și 749 (relativ la no. 283 esențial identic cu no. 20).

¹¹¹ *Odys.*, III, 236.

¹¹² Colecțiunea manuscrisă de basme macedoromâne (no. 16), ce mi-a pus-o la dispozițiune d-l Cosmescu.

Sf. Dumitru schimbă calul său cu al mirelui. Nu știu însă cum potnici calul sfântului și cu coada-i stropi pe mirele, care căzu mort.

Sfinții se duseră în cer de rugară pe Dumnezeu să-l învieze, dar Dumnezeu le-a spus că nu poate schimba hotărîrea soartei, decît dacă părănții îi vor dărui din anii lor. Ei nu primiră, dar mireasa o făcu cu multă bucurie.

Într-o poveste sud-slavică¹¹³ eroul poartă, ca și în versiunea românească, numele Aflatul („Najdenik“). Un măcelar mase peste noapte la niște oameni sărmani într-o pădure. În aceeași noapte nevasta omului născu un copil și atunci veniră *trei femei alb îmbrăcate* și fiecare ținînd în mîna cîte o luminare (erau *Ursitoarele*). Cea dintîia îi meni să se facă soldat, a doua să ajungă în spînzurătoare, iar a treia îi urși să se căsătorească cu fata cea bogată a măcelarului; și așa rămase. După ce plecară Ursitoarele, măcelarul, care auzise tot, luă copilul și-l părăsi într-o pădure. Acolo fu găsit de *vînătorul contelui* și, aducîndu-l stăpînului său, contele îl luă de suflet și-l crescui, botezîndu-l Aflatul. Cînd se făcu mare, veni pe acolo măcelarul și, recunoscîndu-l, îi dede o scrisoare către nevastă-sa, ca să-l omoare și să-i ascunză cadavrul în pivniță sub un butoi. Dar el scapă (*lipsește intervențiunea miraculoasă*), povestește cele întîmplate contelui, care osîndește la moarte pe măcelar și căsătorește pe Aflatul cu fiica măcelarului.

Într-o variantă¹¹⁴, călătorul mas în casa unde nevasta născu un băiat auzi *doi îngeri* zicînd că norocul copilului născut stă în mîinile sale. El îl cumpără și-l părăsi într-o pădure, unde-l găsi un cioban, îl luă și-l crescui (botezîndu-l Aflatul). Cînd se făcu mare, nimeri la stîna călătorul, care, recunoscîndu-l, îl cumpără iarăși și-l trimise la nevastă-sa cu o scrisoare, în care îi porunca să-l omoare. Pe drum un călugăr îi înlocui scrisoarea cu alta, în care zicea să-l cunune cu fiica lor. Întors acasă, boierul porunci slugilor să omoare pe oricine ar veni seara după apă și trimise pe Aflatul să-i aducă. Dar tînărul scapă și socru-său fu omorît în locu-i.

În basmul neogrec *Profeția împlinită*¹¹⁵, unui neguțător foarte bogat dar fără copii i se prezise că fiul cel mai mic al unui om sărac îi va risipi averea. El vru atunci să cumpere copilul, însă tatăl lui nu vru să-l vînză, ci-l dede de suflet bogatului. Neguțătorul, ca să scape de profetie, aruncă copilul într-o apă, de unde fu scapat de un cioban și crescut pînă la 15 ani. Atunci nimeri și neguțătorul în casa ciobanului și, înțelegînd din spusele lui că-i fiul său de suflet, rugă pe cioban să-l trimeată la nevastă-sa cu o scrisoare, în care porunca să omoare oricum pe aducătorul ei. Pe drum însă un om dumnezeiesc îi schimbă scrisoarea cu alta în care spunea să căsătorească pe aducător cu fiica lor. Ea făcu așa. Întors acasă și uimit de cele întîmplate, ne-

¹¹³ Krauss, vol. II, no. 88 [*Der Findling*].

¹¹⁴ Jagici, în *Archiv für slavische Philologie*, [Erster Band, Erstes Heft, 1875], no. 14 [*Wer was thut, alles für sich*].

¹¹⁵ Hahn, no. 20.

guțătorul trimise o scrisoare *vierului*, în care-i poruncea să împuște pe oricine ar intra în vie la cutare și cutare ceas, și trimise pe ginere-său după struguri tocmai la acel ceas. Dar ajungând mai devreme, putu culege strugurii și a se întoarce. Neguțătorul, nerăbdător s-află ce se întâmplase, porni într-acolo, dar abia intră și fu împușcat de păzitor. Tânărul, cetind scrisoarea perfidă, se întoarce acasă și, punându-se pe un trai desfrînat, risipi în scurt timp toată averea.

În versiunea albaneză *Copilul pierdut sau Ursita*¹¹⁶, faptul se petrece astfel. A treia noapte după nașterea unui copil, *un pașă* veni în gazdă la un bătrîn. Peste noapte auzi pe una din *Ursitoare* zicînd: „acest copil va omorî pe pașă și se va căsători cu fie-sa“. A doua zi pașă cumpără copilul cu 9 000 de lei și pe drum îl aruncă într-o apă, unde fu hrănit mai întîi de o capră și apoi găsit de *un țaran*. Crescînd băiatul mare, pașă trecu din nou p-acolo și fu găzduit la țaran, care spuse istoria băiatului. Iarăși vru *să-l omoare*, trimițîndu-l cu o *scrisoare* la nevastă-sa; dar în drum, pe cînd dormea, *un arap* o înlocui cu alta, în care zicea să-l primească cu toată cinstea și *să-l cunune* cu fata lor. Întors acasă și văzîndu-și toate planurile zădărnice, se gîndi la alt mijloc: porunci unui *fierar* să omoare cu barosul pe cine va trimete să ceară un lucru. Și de cu seară spuse băiatului să se ducă dînsul la fierar. Dar fiul pașei, mergînd în locu-i, fu omorît și băiatul se întoarce cu lucrul cerut (era capul fiului său). Atunci porunci *vizitiului* să-l omoare noaptea, dar în locu-i fu omorît pașă, care se dusese să vază ce se întâmplase. Așa se împliniră vorbele *Ursitoarei*.

În fine într-un basm florentin, *Fiorindo e Chiara Stella*, un rege din Spania, întrebînd pe un țaran de ce se uita la stele, el îi răspunse că cetise viitorul copilului pe cale de a se naște și aflase că va ajunge rege al Spaniei. Sub cuvînt de a-i da o creștere regească, el luă copilul nou-născut, Fiorindo, și-l dede pe mîna unei slugi să-l omoare. Dar acesta ucise în locu-i un miel și părăsi copilul în pădure, unde fu găsit de *un boier* care îl crescă pînă la vîrsta de 13 ani. Atunci plecă de la părinții săi de suflet și intră în slujba regelui, care avea o singură fiică, Chiara Stella. Tinerii se îndrăgiră și, aflînd de aceasta, regele trimise pe fiica-sa la fratele său regele Portugaliei și mai tîrziu trimise tot acolo pe Fiorindo, cu ordinul de a fi tras în țepă în prima săptămîină. Dar *inbita-i* înlocui scrisoarea cu alta, în care spunea ca să o cunune cu aducătorul scrisoarei. La nuntă veni știrea că murise regele și astfel se împlini spusa stelelor.¹¹⁷

¹¹⁶ Dozon, *Contes albanais*, [recueillis et traduits, Paris, E. Leroux, 1881,] no. 13.

¹¹⁷ Imbriani, *La Novellaja fiorentina*, [fiabe e novelline stenografate in Firenze dal dettato popolare, Livorno, Tip. Franc. Vigo, 1877,] no. 34. Cf. încă o variantă ligură [Le predestiné] (Andrews, *Contes ligures*, [traditions de la Rivière recueillis entre Menton et Gênes, Paris, E. Leroux, 1892,] no. [52]) întru toate asemenea versiunii lui Imbriani cu care coincide în mare parte varianta siciliană *Lu mircanti 'Smailitu Giumentu* (Pitré, no. 100) și alta, *Il Re di Spagna* (Gubernatis, *Novelline di Santo-Stefano*, no. 7). Vezi și Grimm, no. 29: *Diavolul cu cei trei peri de aur*.

O temă înrudită, fatala însoțire a fiului cu mamă-sa, se rapoartă la cunoscutul mit al lui Edip, al cărui caracter folcloric a fost recunoscut de Comparetti.¹¹⁸ În evul mediu concepțiunea incestuosului inocent îmbracă forme diferite, între altele, legendele (latine și slavone) privitoare la Iuda Iscarioteanul sau la St. Grigorie cel Mare, acest din urmă făcând parte din *Gesta Romanorum* (no. 81)¹¹⁹ și formînd subiectul mai multor romane franceze medievale.¹²⁰

Iată pe scurt o poveste ardeleană, *Puterea ursitei*, în care revine cunoscuta istorie a lui Edip.¹²¹

În ceasul nașterii, Ursitoarele se boceau: acest copil va omori pe tată-său și va lua de soție pe mamă-sa. Părinții, cînd auziră aceasta, orop-siră copilul, punîndu-l într-o lădiță pe apă. Un pescar îl găsi și-l crescă. Cînd se făcu mare, porni să-și caute părinții. Se băgă îngrijitor într-o vie din satul părinților săi și, venind tată-său pe acolo, îl impușcă fără să-l cunoască. Apoi se băgă slugă în alt oraș și tot acolo intră mamă-sa, cu care se căsători peste cîtva timp.

Un asemenea motiv se regăsește în basmele diferitelor popoare¹²² și el diferă fundamental de tipul incestului intențional între tată și fiică, care pare a fi supraviețuirea unei datini străvechi și asupra căruia vom reveni în tratarea ciclului despre *Copila persecutată*.

Încheiem cu o versiune macedoromână, *Fatalitate*, comunicată de d-l Cosmescu, și care atinge o temă analoagă :

○ femeie avea nouă copii și era lehză pentru a zecea oară. A treia zi după naștere venind Ursitoarele, cea mai mică rosti următoarele: să-î moară toți copiii și bărbatul, și copilul acesta s-o ia de soție. Femeia, auzind hotărîrea Ursitoarei, părăsi a doua zi copilul pe malul unui rîu. Un țăran îl găsi și-l luă de suflet, numindu-l Copilul-de-la-Rîu. Cînd se făcu mai mare, țăranul îi spuse pentru ce se numește astfel. Fără să știe, se duse odată în satul nașterii sale și trase în gazdă la o bătrînă. Dînsa îi spuse că, dacă vrea să se însoare, are o vecină văduvă și bogată. Tînărul primi

¹¹⁸ Comparetti, *Edipo e la mitologia comparata*, Pisa [1867], întîmpinare la monografia lui Bréal, *Le Myth d'Oedipe* (în ale sale *Mélanges de mythologie et de linguistique*, Paris, 1868). [Studiul lui Bréal a fost publicat prima dată în *Revue archéologique*, 1863. Polemica între cei doi savanți a continuat însă după publicarea studiului lui Comparetti, printr-un răspuns al lui Michel Bréal în *Revue critique*, 22 janvier 1870.] Poveștile slavone despre basmul lui Edip au fost studiate pe o scară întinsă de Dragomanov în *Sbornik*, V (1891), p. 267—311 și VI, p. 239—311.

¹¹⁹ *De mirabilī divina dispensatione et ortu beati Gregorii pape.* (N. ed.)

¹²⁰ Despre aceste prelucrări: Constans, *Edipe au moyen âge*, Paris, 1880. Cf. d'Ancona, *La leggenda di Vergogna e la leggenda di Giuda*, Bologna, 1869. Inscipțiunea incestuosilor inocenți: „Qui giacciono due corpi, madre e figliuolo, e fratelli e sirochia, e moglie e marito“, aduce aminte diferitele însoțiri de aceeași natură povestite în *O șezătoare la țară* de Anton Pann: „Frate din tată, fiu nevestii mele, du-te spune tată-tău, că a venit fii-său, bărbatul nevestii lui“.

¹²¹ *Familia* din 1884.

¹²² Cf. Hahn, no. 98; Schmidt, p. 247—250; Legrand, p. 107—113: *Domnul și cele trei fete*; Luzel, *Légendes chrétiennes de la Basse-Bretagne*, [Paris, Maisonneuve et Cie, 1881,] vol. II, p. 18—29 [*Le frère, la soeur et leur fils le Pape de Rome*].

și preotul îi cunună. Atunci își aduse aminte femeia de hotărîrea Ursitoarelor și, după spusa tînărului, înțelese că bărbatul ei este chiar fiul său cel mai mic.

A doua povestire din *Gesta Romanorum* sună astfel :

DE NON SUBTICENDA VERITATE USQUE AD MORTEM

Gordianus regnavit, in cujus regno erat quidam miles generosus, qui pulchram uxorem habebat, que sub viro sepius erat adulterata. Accidit semel, quod maritus ad peregrinandum perrexit, illa vero incontinenti vocavit amasium suum. Domina illa quandam *ancillam* habebat, que *cantus avium intellexit*; cum vero amasius venerit, erant tunc temporis tres galli in curia. Media nocte cum amasius juxta dominam jacuisset, primus gallus cantare cepit. Domina cum hoc audisset, ait ancille: Dic mihi, carissima, quid dicit gallus in cantu? Illa respondit: Gallus dicit in cantu suo, quod tu facis injuriam domino tuo. Ait domina: Occidatur gallus iste! Et sic factum est. Tempore debito post hec secundus gallus cantavit; ait domina ancille: Quid dicit gallus in cantu suo? Ait ancilla: Socius meus mortuus est pro veritate, et ego paratus sum mori pro ejus veritate. Ait domina: Occidatur gallus! Et sic factum est. Post hec tercius gallus cantavit. Domina cum audisset, dixit ancille: Quid dicit gallus in cantu suo? Illa respondit:

Audi, vide, tace, si vis vivere in pace!

Ait domina: Non occidatur gallus iste! Et sic factum est.

O curioasă și interesantă paralelă oferă versiunea munteană *Baba cea înțeleaptă* de Ispirescu. O reproducem în rezumat.¹²³

Un împărat avea o împărăteasă tînără și frumoasă. Într-una din zile sosi la curte un sol, fiul unui împărat arap. El se îndrăgosti de împărăteasă și, ca s-o poată amăgi, se întoarse după cîtva timp și se băgă fecior.

O babă cerșetoare, înțelegind gîndul arapului și voind să scape pe împărăteasa de pacoste, o rugă s-o însărcineze a face să vorbească păsările din curtea împăratului. După cîtva timp baba veni speriată: „— Ceea ce am auzit de la păsări mi-a băgat groaza pînă la măduva oaselor... Preafrumoasă împărăteasă... rațele aleargă de colo pînă dincolo, și nu încetează de-a face zgomot, zicînd:

Împărăteasa, mac, mac, mac,
Mult iubește pe-un arap!

— Mint afurisitele! — se grăbi a răspunde împărăteasa.

¹²³ *Legende [și] basmele românilor...* Partea I, Buc. 1872, p. 128—131. Oesterley, p. 723, nu aduce decît paralele literare, între cari figurează *Hans Sachs* și *Tuti Nameh*. Nu cunoaștem basme anologice la alte popoare din Balcani sau din occidentul Europei.

— Curcanii... — mai zise baba — se umflă în pene și, rățoindu-se, strigă :

Chiau, chiau, chiau,
Știu și eu, știu și eu !

— Și ei mint, ticăloșii...

— Giștele — începu iară a spune baba — ...îmblă printre rațe și curcani... și le zise :

S ! s ! s ! tăcere, tăcere.
Cine spune multe, piere !“

A doua zi împărăteasa rugă pe împărat să gonească pe arap ; apoi poruncind babei să taie rațele și curcanii, îi dede o pungă cu galbeni, iar puful de giște porunci să nu se mai lepede, ci să fie întrebuințat la așternutul ei.

În fine, mai reproducem și următoarea narațiune, care cuprinde în esență subiectul celui mai tragic din capodoperele lui Shakespeare, al *Regelui Lear*, acea dureroasă istorie de credulitate și slăbiciune a firei umane.

Cronicarul breton Geoffrey of Monmouth redă astfel versiunea din *Gesta Romanorum* :

Lear, regele Bretoniei, avea numai 3 fete, Gonerilla, Regana și Cordelia, pe cari le iubea cu pasiune, mai ales pe cea din urmă. Când se simți bătrîn, îi veni ideea să-și împartă regatul între fiicele sale ; dar mai întii vru să puie la cercare amorul lor filial și întrebă pe fiecare în parte cît de mult îl iubeau. Pe cînd fetele mai mari îi spuseră că-l iubeau mai mult decît orice în lume, cea mică, mai sinceră, îi spuse că-l iubea ca o fiică și nimic mai mult. Regele infuriat o dezmoșteni și împărți regatul între celelalte fiice, pe cari le căsători cu ducii de Cornualia și de Albania. Dar nici Cordelia nu rămase nemăritată : pentru frumusețea ei fu îndrăgită de regele francilor, care o luă de soție fără zestre. La urma urmelor fiicele mai mari se arătară foarte ingrate către părintele lor și numai cea mică îl ajută să redobîndească tronul, pe care-l moșteni după moartea regelui singura sa fiică devotată, Cordelia.

Negreșit marele dramaturg datorește palidei copii a cronicarului numai ideea grandioasei sale opere : îi lipsește pateticul mișcător și tragica oroare a adevăratului Lear.

Nebunia și mizeria cumplită a regelui le regăsim într-unele din versiunile paralele ce vom aduce mai la vale, ceea ce ne face a crede că Shakespeare va fi auzit și cunoscut o variantă locală a acestei teme răspîndite în popor (o veche baladă engleză din colecțiunea lui Percy celebrează asemenea trista istorie a lui Lear). Oricum ar fi, iată cum expune autorul ideea fundamentală a dramei sale (Act. I, Sc. I) :

„Lear... Fiicele mele, fiindcă într-acest ceas vrem să ne lepădăm de toată domnia, de administrarea proprietăților și de grijile de stat, spuneți-mi care dintre voi ne iubește mai mult? Pentru ca cea mai largă bunătate să se reverse asupra celeia ale cărei simțăminte naturale vor merita o mai mare recompensă. Gonerillo, fiica mea cea mare, vorbește întâi.

Gonerilla. — Doamne, vă iubesc mai mult decât o pot spune vorbele, mai drag îmi sunteți ca ochii, aerul și libertatea; mai presus de orice bogăție și scumpătate; nu mai puțin decât viața înzestrată cu grație, sănătate, frumusețe și onoare; atîta pe cît a iubit vreodată un copil sau pe cît un părinte a fost vreodată iubit; amorul meu face suflarea săracă și graiul neputincios; așa vă iubesc, mai presus de toate ce am pomenit.

Lear. — Te facem suverană peste tot ce e cuprins într-aceste limite, păduri umbroase și bogate cîmpii, piraie mănoase și întinse livezi, această moștenire să rămîie în veci urmașilor tăi, Albaniei și ție. Ce zice a doua noastră fiică, preascumpa noastră Regana? Vorbește.

Regana. — Eu sunt făcută din același metal ca soră-mea și mă prețuiesc după valoarea ei. În fundul inimei descopăr că ea a numit natura însăși a amorului meu; numai, ea rămîne mai prejos decât mine, întrucît eu mă declar inimică tuturor celorlalte bucurii ce posedă prețiosul domeniu al simțămintelor și nu mă simt desăvîrșit fericită decât în amorul scumpei Voastre Albețe.

Lear. — Ție și a lor tăi să rămîie în veci moștenire această vastă treime a frumosului nostru regat, parte deopotrivă în întindere, valoare și frumusețe cu cea dată Gonerillei. Și tu, bucuria noastră, fiica noastră cea mai tînără, dar nu cea mai puțin iubită, ce-mi poți spune spre a dobîndi o parte și mai bogată decât a surorilor tale? Vorbește.

Cordelia. — Nimic, Maiestate.

Lear. — Nimic!

Cordelia. — Nimic.

Lear. — Nimic vine din nimic. Mai vorbește.

Cordelia. — Nenorocita de mine, nu pot avea inima-mi în gură: iubesc pe Maiestatea Voastră după datoria mea, nici mai mult nici mai puțin.

Lear. — Cum, cum, Cordelio! Îndreptează-ți vorbele, de nu vrei să-ți pierzi norocul.

Cordelia. — Bunul meu Domn, m-ați născut, crescut, iubit și eu vă întorc aceste datorii cum se cuvine: vă iubesc, v-ascult, vă onorez mai presus de toți. Pentru ce mai au surorile bărbați, dacă spun că vă iubesc numai pe voi? Poate, cînd mă voi mărita, soțul, care-mi va primi credința, va duce cu mine jumătate din amorul meu, din îngrijirea mea, din datoria mea: negreșit, nu mă voi mărita niciodată ca surorile mele, spre a iubi numai și numai pe tatăl meu.

Lear. — Dar oare pornesc vorbele astea din inima ta?

Cordelia. — Da, bunul meu Domn.

Lear. — Așa de tînără și așa de puțin gingașă.

Cordelia. — Așa de tînără și așa de sinceră, Doamne.

Lear. — Fie, apoi sinceritatea să-ți fie de zestre; căci pe sfînta lumină a soarelui, pe tainele Hecatei și ale nopței, pe toate întocmirile stelelor, prin cari existăm și încetăm de a fi, mă lepăd aci de toată grija

părintească, de toată rudenia și dreptul meu de sînge și de acum înainte te priveșc străină de inima mea și de mine. Scitul barbar sau omul care-și sugrumă copiii ca să-și stîmpere foamea vor fi tot așa de aproape de prietenia, compătîmirea și ajutorul meu ca și tine, fiica mea de odinioară... Afară, piei dinaintea ochilor mei !..“

Iată acum și versiunea cuprinsă în *Gesta Romanorum* :

Theodosius in civitate romana regnavit prudens valde et potens, qui tres filias pulcras habebat, dixitque filie seniori : Quantum diligis me ? At illa : *Certe plus quam me ipsum*. Ait ei pater : Et te ad magnas divicias promovebo. Statim ipsam dedit uni regi opulento et potenti in uxorem. Post hoc venit ad secundam filiam et ait ei : Quantum diligis me ? At illa : *Tantum sicut me ipsam*. Imperator vero eam cuidam duci tradidit in uxorem. Et post hoc venit ad terciam filiam et ait ei : Quantum me diligis ? At illa : *Tantum sicut vales et non plus neque minus*. Ait ei pater : Ex quo ita est, non ita opulenter ero maritare sicut et sorores tue ; tradidit eam cuidam comiti in uxorem.

Accidit cito post hec, quod imperator bellum contra regem Egipti habebat. Rex vero imperatorem de imperio fugabat, unde bonum refugii habere non poterat. Scripsit literas anulo suo signatas ad primam filiam suam, que dixit, quod patrem suum plusquam se ipse dilexit, ut ei succurreret in sua necessitate, eo quod de imperio expulsus erat. Filia cum has literas ejus legisset, viro suo regi casum primo narrabat. Ait rex : Bonum est ut succurramus ei in hac sua magna necessitate. Colligam exercitum meum et cum toto posse meo adjuvabo eum. Ait illa : Istud non potest fieri sine magnis expensis. Sufficit quod ei concedatis quamdiu est extra imperium suum quinque milites, qui ei associentur. Et sic factum est. Filia patri rescripsit, quod alium auxilium ab ea habere non possit, nisi quinque milites de sumptibus regis in societate sua. Imperator cum hoc audisset, contristatus est valde et infra se dicebat : Heu mihi, tota spes mea erat in seniore filia mea, eo quod dixit, quod plus me dilexit quam se ipsam, et propter hoc ad magnam dignitatem ipsam promovit.

Scripsit statim secunde filie que dixit : Tantum te diligo quantum me ipsam, quod succurreret ei in tanta necessitate. At illa cum audisset, viro suo denunciabat et ipsi consiliavit ut nihil aliud ei concederet nisi victum et vestitum quamdiu viveret honeste pro tali rege, et super hoc literas patri suo rescripsit. Imperator cum hoc audisset, contristatus est valde, dicens : Deceptus sum per duas filias. Jam temptabo terciam que mihi dixit : Tantum te diligo quantum vales. Literas scripsit ei, ut ei succurreret in tanta necessitate, et quomodo sorores sue ei respondebant.

Tercia filia cum vidisset inopiam patris sui, ad virum suum dixit : Domine mi reverende, mihi succurre in hac necessitate. Jam pater meus expulsus est ab hereditate sua. Ait ei vir ejus : Quid vis tu, ut ei faciam ? At illa : Exercitum colligas et ad debellandum inimicum suum pergas cum eo. Ait comes : Voluntatem tuam adimplebo. Statim collegit magnum exercitum et sumptibus suis propriis cum imperatore perrexit ad bellum. Victo-

riam obtinuit et imperatorem in imperio suo posuit. Tunc ait imperator : Benedicta hora, in qua genui filiam meam juniorem. Ipsam minus aliis filiabus dilexi et mihi in magna necessitate succurrit, et alie filie mee defecerunt, propter quod totum imperium relinquero post decessum meum filie mee juniore, et sic factum est. Post decessum patris filia junior regnavit et in pace vitam finivit.

În versiunea paralelă munteană *Sarea în bucate* de Ispirescu¹²⁴, după cum arată și titlul, răspunsul fetei celei mai mici a împăratului sună că-l iubește ca sarea în bucate. Acest motiv îl vom regăsi în versiunile occidentale ale povestei, pe când el pare necunoscut popoarelor slavice și balcanice.

Reproducem mai întâi basmul românesc în unica variantă ce cunoaștem :

Un împărat avea trei fete pe cari le iubea foarte mult și ele de asemenea. Într-una din zile, ce-i veni împăratului, că numai întrebă pe fete cum îl iubesc : cea mare răspunse ca *mierea*, cea mijlocie ca *zahărul*, iar cea mică ca *sarea în bucate*. Pe cit fu de mulțumit împăratul de răspunsurile fetelor mai mari, pe atita se încruntă la auzul vorbelor celei mici și o goni de la curte. Biata fată fu nevoită să plece din casa părintească și ajunse la curtea unui alt împărat, unde intră ca ajutoarea chelăresei. Pentru vrednicia ei, împărăteasa o luă pe lângă dinsa și o iubea ca pe copilul ei.

Feciorul împăratului, întors rănit din război, fu îngrijit și mîngîiat de fată, după care se îndrăgi și se logodi cu dinsa. La nuntă poftiră, după cererea fetei, și pe împăratul cutare, fără însă să fi spus că e tatăl ei. Mireasa însăși găti bucatele pentru acel împărat și porunci slugilor să le puie înaintea lui. Dar vrînd să mănînce din ele, nu putu (că erau fără sare) și văzînd p-ale vecinilor așa gustoase, se plînsă împăratului. Atunci se ridică mireasa și spuse toate cum se întîmplase, adăugînd : „Acum am vrut să dovedesc tatei că fără miere și fără zahăr poate omul să trăiască, dar fără sare nu...” Apoi se îmbrățișară și se veseliră cu toții.

În versiunea bretonă *La Pouilleuse*¹²⁵, împăratul are numai două fete și făgăduiește aceleia împărăția, care îl iubește mai mult. Cea mare spuse că-l iubește ca *lumina ochilor*, iar cea mică ca *sarea în bucate*. Mînios de un asemenea răspuns, el o goni de la curte și dede împărăția fiicei mai mari. Cea mică, îmbrăcată ca cerșetoare, se băgă la altă curte împărătească să păzească oile, și acolo pentru murdăria ei fu numită Păduchioasa. Odată îmbrăcîndu-se cu hainele-i de domniță, o zări feciorul împăratului, care rătăcise p-acolo, și se îmbolnăvi de dragostea ei (că perise dinainte-i). Descoperînd-o iarăși, se cunună cu dinsa și la nuntă fu chemat și împăratul, tatăl miresei. Ea porunci ca să i se gătească

¹²⁴ *Revista nouă* d[in 1887, București, an. I, no. 1].

¹²⁵ Sébillot, *Littérature orale de la Haute-Bretagne*, Paris, 1881, p. 45—54.

bucate fără sare și dînsul, plîngîndu-se că sunt anoste, ea-i aduse aminte de răspunsul ei.

În versiunea gasconă *La gardense de dindons*¹²⁶, un împărat are trei fiice. Întrebată cum îl iubesc : întâia și a doua răspuseră „plus que tout au monde“, iar cea mai mică „autant que vous aimez le sel“. Împăratul, supărat de acest răspuns, împărți țara între cele două fiice mai mari și porunci unei slugi să omoare pe cea mică și să-i aducă limba ca adeverință. Sluga de milă o cruță și ucise o cățea, a cărei limbă o aduse. Biata fată, rătăcind mult timp, ajunse la o curte împărătească, unde intră să păzească curcanii. Dar arătîndu-se la o petrecere în toată mîndrețea, feciorul împăratului, descoperind-o, o luă de nevastă și la nuntă veni și împăratul, tatăl fetei, pe care apoi îl ajută să-și recapete împărăția (*lipsește episodul bucatelor fără sare*).

În versiunea walonă¹²⁷, cele trei fete, întrebată cum iubesc pe împăratul lor : cea dintîia răspunde *ca pîinea*, cea d-a doua *ca vinul*, iar cea de a treia *ca sarea*. Pe cea din urmă o alungă și ea se duse la curtea unui alt împărat. Odată dînd o masă mare, pofti și pe tatăl ei ; toate mîncările erau foarte scumpe dar nesărate. Întrebînd pe împăratul de-i plac bucatele, el răspunde : „Da, păcat că nu e sare. La urmă pricepu lucrul și-și luă fata înapoi.“

În versiunea corsicană *Marie la fille du roi*¹²⁸, împăratul are două fete și un fiu. Făgăduind a da domnia copilului care îl iubește mai mult, întreabă pe fiecare în parte : fata mai mare spuse că-l iubește *mai mult decît viața* ; tînărul, *mai mult decît domnia* ; iar cea mai mică, *ca o fată supusă și devotată*. Alungată, ea se străvesti în păstoriță. Văzînd-o fiul împăratului la care slujea, o îndrăgi și o luă de soție. La nuntă vru să poftască și pe tatăl ei, dar află că înnebunise de purtarea cea rea a celorlalți copii. Ea îl aduse și, îngrijindu-l bine, el își veni în fire și se putu veseli la nunta fiicei sale devotate.

În versiunea italiană *Ochi urduroși*¹²⁹, răspunsurile celor trei fete de împărat sună : *quant'al pane* ; *quant'al vino* ; *quanto al sale*. Cea din urmă, abia de 18 ani, alungată de la curte, pornește cu doica sa și pe drum cumpără pielea unei babe moarte la vîrsta de 100 de ani. Ea se îmbracă într-însa și ca babă bătrînă e primită să rămîie la palatul unui alt împărat sub numele de Occhi-marci. Împărăteasa e uimită de frumusețea torsului și cusăturii sale și feciorul împăratului se pune la pîndă și o surprinde dezbrăcată de pielea babei. La nuntă e chemat și tatăl eroinei, căruia se pune la masă bucate fără sare.

În povestea portugheză *Sarea și apa*¹³⁰, fiica cea mai mare răspunde că iubește pe tatăl ei mai mult decît lumina soarelui, a doua mai mult decît pe ea însăși, iar cea mai tînără ca bucatele cu sare. Gonită din casa părintească, ea călătorește mult timp pînă ajunge la curtea unui alt

¹²⁶ Bladé, *Contes populaires de la Gascogne*, Paris, 1886, vol. I, p. 251—266.

¹²⁷ Monseur, *Le Folklore wallon*, p. XXX.

¹²⁸ Ortolli, *Contes de l'île de Corse*, no. 9.

¹²⁹ Comparetti, *Novelline popolari italiane*, no. 61.

¹³⁰ Braga, *Contos tradicionais do Povo portuguez*, [Porto, 1884] I, p. 122. **113**

împărat, unde intră ca bucatăreasă. Acolo e descoperită printr-un inel pus în plăcintă și se căsătorește cu feciorul împăratului. La nuntă, tatăl eroinei se convinge de valoarea sărei și de dreptatea fiicei sale.¹³¹

6. TIMPURILE MODERNE

Italia, dintre toate țările Europei, se poate considera ca centrul cel mai important al novelisticii moderne. Numeroșii săi povestitori, între cari strălucește în primul rînd Boccaccio (mort la 1375) cu al său *Decamerone*¹³², au elaborat în producțiunile lor materiale folclorice de origine cea mai diversă și, introducîndu-le în literatura artistică, le-au dat prin multiple imitațiuni o foarte mare răspîndire.

Dintr-aceștia, doi mai ales prezintă un deosebit interes, din punctul nostru de vedere special, venețianul Straparola și neapolitanul Giambattista Basile.

Cel dintîi, în ale sale *Tredici piacevoli notti* (*Treisprezece nopți plăcute*) apărute la Veneția între 1550—1554, a inserat un număr de povești (toate narațiunile se ridică la 74) de origine populară necontesată.¹³³ Ne vom mulțumi a reproduce, în prescurtare, o singură narațiune, și anume pe cea dintîia din noaptea a XI-a¹³⁴, care corespunde versiunii muntene *Cotoșman năzdrăvanu* de Ispirescu.

PISICA LUI CONSTANTIN NOROCOSUL

A fost odată în Boemia o femeie săracă, anume Soriana, care avea trei feciori și cel mai mic se numea Constantin Norocosul. Toată averea ei sta în 3 lucruri: o copaie, în care frămînta piine, un coș și o pisică. La moarte lăasă fiecărui din fiii săi unul din aceste lucruri, și așa pisica fu partea lui Constantin.

Această pisică era năzdrăvană (*fatata*) și purta grijă de stăpînu-său. Prinzînd un iepure și omorîndu-l, ea-l duse în dar împăratului și-i vorbi de Constantin ca de omul cel mai bun, mai frumos și mai puternic din lume. După ce împăratul o ospătă, ea-și umplu pe nevăzute traista cu lucrurile cele mai bune și se întoarse la stăpînu-său.

¹³¹ Acest motiv — judecata regelui Lear — revine în mai multe versiuni analizate acum în opera d-soarei Cox (*Cinderella*, p. 80—86; cf. Prefața și mai ales p. LXVI) apărută în urma redijării textului nostru.

¹³² Vezi Landau, *Quellen des Decamerone*, 2 ed., Stuttgart, 1884.

¹³³ *Le piacevoli notti* di M. Giovan Francesco Straparola da Caravaggio. Nelle quali si contengono le favole con i loro enimmî da dieci donne, et duo giovani raccontate, cosa dilettevole, nè più data a luce. M.D.L. Traducerea cea mai bună e cea germană de Val. Schmidt, *Die Märchen des Straparola*, Berlin, 1817. Cf. Giuseppe Rua, *Intorno alle „piacevoli notti“ dello Straparola*, Turin, 1890.

¹³⁴ *Soriana viene a morte et lascia tre figliuoli, Dusolino, Tesifone, Costantino*

Constantin era băiat frumos, dar din pricina traiului păcătos era plin de rîie și de chelie. Pisica îl duse la pîrfu și acolo începu a-l linge din cap pînă în picioare și a-l pieptăna, așa că în cîteva zile fu vindecat. Apoi ducîndu-l aproape de rîul de lingă palaturile împărătesei, pisica îl povățui să facă tot ce i-o spune, că și-a pus în gînd să-l îmbogățească. După ce dezbracă pe stăpînu-său și-l cufundă în apă, ea începu a striga din toate puterile : „Ajutor ! ajutor ! Constantin se înecă !“

Împăratul trimise numaidecît oameni într-ajutor. Constantin fu scos din apă, bine îmbrăcat și dus înaintea împăratului. Acolo pisica povesti că stăpînu-său venea încărcat cu giuvaeruri pentru împărat, dar niște hoți îl despuiară de toate și-l aruncară în apă. Împăratul porunci să fie îmbrăcat și îngrijit ; apoi văzîndu-l așa de frumos și știîndu-l bogat, îl cunună cu fie-sa, dîndu-i o zestre mare.

După ce se isprăvi nunta cu petreckerile, împăratul puse să încarce 10 catîri cu aur și, împreună cu mai mulți boieri și slugi în haine mindre, trimese pe tineri la casa ginerelui.

Constantin era foarte îngrijat, dar pisica îi făgădui că ea va purta grijă de toate. Ea o luă pe dinainte și, întîlnind niște călăreți, îi sperie că vor fi atacați de nu vor spune că sunt ai domnului Constantin. Mai departe întîlni cirezi de vite și spuse ciobanilor același lucru.

Cînd trecură nuntașii p-acolo și întrebare pe călăreți și pe ciobani : „Ai cui sunteți ?“ ei răspunseră cu toți : „Ai domnului Constantin !“ așa că oamenii împăratului îl crezură foarte bogat.

Ajungînd pisica în cele din urmă la un mîndru palat, ea îngrozi pe păzitori că vine asupra-le o ceată numeroasă, care-i va tăia în bucăți, de nu vor spune că palatul e al lui Constantin Norocosul. Cînd sosiră nuntașii și aflară al cui e palatul, intrară și se așezară într-însul.

În vremea aceea adevăratul stăpîn al palatului, domnul Valentin, un soldat viteaz care plecase să-și aducă soția de curînd luată, muri pe drum și Constantin rămase stăpîn în locu-i.

Puțin după aceea murind împăratul, Constantin moșteni tronul, și așa din sărac și cerșetor Constantin ajunse domn și împărat.

Și mai importantă încă pentru istoricul poveștilor populare e colecțiunea lui Basile intitulată *Pentamerone*, adică *Cele cinci zile sau povestea poveștilor pentru desfătarea mititeilor*, publicată la Neapole în 1637.¹³⁵ Scrisă în dialectul neapolitan și într-un stil adesea burlesc, ea formează un repertoriu bogat de 50 basme, culese direct din gura poporului, dar împodobite cu floricele retorice și încărcate cu metafore exagerate pînă la ridicol.

¹³⁵ *Il Pentamerone, ovvero lo Cunto de li cunti, trattinimientio dei peccerille*, Napoli, 1637. Cea mai bună traducere e cea germană de Liebrecht, *Der Pentamerone oder das Märchen aller Märchen*. Aus dem Neapolitanischen übertragen [von F. Liebrecht. Nebst einer Vorrede von Jacob Grimm.] Breslau, [V. bei J. Marx u. k., 1846], 2 vol.

Așa de pildă, eroul exclamă într-un basm¹³⁶ : „Rămii cu bine, tu protocol al tuturor privilegiilor naturii, arhiva tuturor darurilor cerești, rămii cu bine, tu registru general al tuturor titlurilor frumuseții“. Și eroina nu rămîne mai prejos în răspunsul ei : „Fii de o mie de ori bine-venit, tu cămara grației, tu magazinul virtuții, tu vama amorului!“

La mai fiecare basm din *Pentamerone* s-ar putea aduce paralele românești. Ne vom mărgini a rezuma unul singur (conservînd uneori bizareria stilului), avînd ocaziunea a reveni asupra-le în adnotațiunile noastre la basme.

Povestea reprodusă mai sus din Straparola poartă la Basile numele de *Gagliuso* :

A fost odată la Neapole un părinte care, cînd îi veni vremea să scuture sacul vieții, lăsă de moștenire celor doi fii ai săi un cotoșman și un ciur. Cel mai mic, Gagliuso, căpătase pisoiiul, care era năzdrăvan și căuta să îmbogățească pe stăpînu-său.

În fiecare dimineață, „la ceasul cînd soarele, cu momeala luminei la undița-i de aur, pescuiește umbrele nopții“, pisoiiul se ducea de prindea mreie și crapi aurii și apoi îi ducea în dar împăratului din partea seniorului Gagliuso. Și cînd împăratul îndatorat dori să-l cunoască, pisoiiul îi făgădui că a doua zi dimineață, „cînd soarele va aprinde miriștile cerului“, va veni negreșit cu Luminăția Sa.

Dar a doua zi pisoiiul veni de spuse împăratului că seniorele Gagliuso nu putea să vie la palat, deoarece cămărașul îi fugise cu toate hainele. Împăratul îi trimise haine mîndre și atunci veni la palat, unde fu bine primit și ospătat. La masă Gagliuso tot uita unde se află și pisoiiul îl povățui de mai multe ori să-și mai înstrune gura.

Cînd rămase numai cu împăratul, pisoiiul îi laudă vitejia și cumințenia lui Gagliuso, și mai cu seamă întinsele-i moșii ce avea în împrejurimile Romei și Lombardiei. Împăratul, vrînd să-i cunoască averea, trimise cîțiva oameni să cerceteze. Pisoiiul o luă înainte și sperie pe ciobani și pe arendași că vine o ceată de tîlhari și, dacă vor să fie cruțați, să spuie că cirezile și moșiile sunt ale seniorelei Gagliuso. Astfel pretutindeni oamenii împăratului întrebau și aflau de numele stăpînului. Apoi povestindu-i de marele sale bogății, împăratul îi dăde pe fie-sa de soție.

După nuntă, Gagliuso se duse cu nevasta la domeniile sale și, după sfatul pisoiiului, cumpără în Lombardia case și o moșie care îi aduse titlul de baron. Făcîndu-se foarte bogat, Gagliuso mulțumi cît putu pisoiiului, care prin mîntea lui îl înălțase la un rang așa de mare. El se arătă foarte recunoscător, jurînd că după moartea-i îl va îmbălsăma și-l va pune într-o raclă de aur, pe care o va așeza în camera-i, ca s-o aibă totdeauna înaintea ochilor.

Pisoiiul, vrînd să-i cerce credința, se prefăcu mort și Gagliuso îl apucă și-l aruncă pe fereastră. Atunci pisoiiul îl mustră aspru pentru necredința sa : „Asta ți-e răsplata pentru că te-am curățit de păduchi ? Astea-ți sunt

milioanele de mulțumiri, că te-am scos din zdrențe, cerșetorul și golănule?... Pleacă, blestemat fie tot ce făcui pentru tine, că nu meriți să te scuipe cineva în față. Frumoasă raclă îmi pregătea! frumoasă înmormintare erai să-mi faci!..."

Și zicînd aceste vorbe, plecă cu toate rugăciunile lui Gagliuso și nu se mai întoarse.

La Perrault, cu care ne vom ocupa imediat, animalul se numește *Le Maître-Chat* sau *Le Chat Botté*, după cizmele ce-i făcuse băiatul, o particularitate care lipsește în citatele versiuni italiene, ca și în cele române (dar nu în cele germanice: *Gestiefelter Katter*, *Puss-in-boots* etc.).

În varianta franceză, un tată lasă celor 2 fii ai săi o moară, un măgar și (celui mai mic) un pisoi năzdrăvan. După ce ceru băiatului un sac și o pereche de cizme, prinse un iepure și-l duse împăratului din partea marchizului de Carabas (așa îl numea pe stăpînu-său). Apoi învăță pe băiat să se scalde și, tocmai pe cînd se ducea la plimbare împăratul cu fiica sa, pisoiul strigă ajutor, că niște hoți îi furase hainele. După ce i se trimiseră haine și se înfățișă înaintea împăratului, îl îndrăgi domnița și el fu luat în trăsura împărtească. Trecînd prin cîmpii pline de grîne, împăratul întrebă pe coșai și pe secerători ale cui sunt și cu toții răspunseră (pisoiul, care o luase înainte, îi speriască, că de vor zice altminteră, vor fi tăiați în bucăți): *c'est à monsieur le marquis de Carabas!* Pisoiul ajune în sfîrșit la un palat strălucit, unde locuia un uriaș mîncător de oameni (*ogre*) și-l omorî păcălindu-l (uriașul se făcu soarece și pisoiul îl înghiți). Apoi primi acolo pe împărat care, uimit de bogățiile marchizului de Carabas, îi dăde pe fie-sa de soție. „Le chat devint grand seigneur, et ne courut plus après les souris que pour se divertir.“

În versiunea munteană, *Cotoșman năzdrăvanu*, un pisoi cuminte, după ce crește pe copilașul orfan (din recunoștință că părinții săi îl luaseră de suflet și-l crescură înainte de a fi născut copilul), însoară apoi pe Mătăhuz-împărat (așa-l poreclise pisoiul) cu o fată de împărat și-l face stăpîn peste moșiile și palaturile zmeului.

Iată acest basm ¹³⁷:

Un unchiș și o babă, neavînd copii, luară să crească pe un pisoi, care era foarte cuminte. Nu mult după aceea femeia se simți îngreunată și născu un copilaș, pe care-l crescu împreună cu pisoiul. Cînd muriră bătrîni, copilul rămase cu cotoșmanul care, fiind năzdrăvan, începu să-i vorbească și să-l sfătuiască; apoi plecară într-o pădure și se așezară într-o scorbură mare.

Cînd băiatul se făcu flăcău de înșurat, pisoiul îi spuse să se numească de atunci înainte Mătăhuz-împărat și se duse la un boier să-i pețească fata. Acolo se făcu om și știu să încînte pe boier, încît îi făgădui fata pentru Mătăhuz-împărat. Apoi luînd pe stăpînu-său, care era cam golișor, îl duse aproape de palatul boierului, unde făcu mare gălăgie că i-au jefuit hoții și ceru haine pentru stăpînu-său.

¹³⁷ Ispirescu, no. 26.

După ce se cununară, porniră cu toții la moșiile lui Mătăhuz-împărat. Cotoșmanul o apucă înainte, amenințind pe văcarii și pe ciobanii unor zmei să spuie că sunt ai stăpînului său ; apoi băgă groază și în zmei, cari fugiră să se ascundă. („Fugiți, zmeilor, și vă ascundeți, căci iată că vine Ilie, Pălie, să vă potopească, să vă pîrjolească și după el Luceflenderu să vă ia suflengeru !“) Dar el îi păcăli și-i arse. Tocmai atunci sosiră și nuntașii pe poarta palaturilor. Tinerii se așezară într-însele și trăiră fericiti.

Într-o variantă locală¹³⁸, eroul poartă numele de Peneș-împărat și corespunde astfel basmului săsesc cu același nume, *Federkönig*.¹³⁹

Interesant este că trăsura finală despre ingratitudea tînarului către pisoiul binefăcător, relevată în basmul din *Pentamerone*, o regăsim în versiunea moldovenească *Fă bine să-ți auzi rău*¹⁴⁰, care e pe scurt cea următoare : O fată, făcînd un copil din flori, îl părăsi sub un gard, unde o mîță îl hrăni și-l îngriji. Cînd Ionică se făcu mare, mîța îl însură c-o fată de împărat (după ce Ionică îi făcu un pod de cristal : amănunt strecurat de aiurea) și apoi moșteni tronul. Într-una din zile, văzînd pe mîță rostogolindu-se peste niște flori frumoase și turtindu-le, împăratul porunci să se alunge dihania care îi strică florile. „Mîța, cînd a văzut una ca asta, s-a sculat, a venit drept înaintea împăratului și i-a tras o palmă zicîndu-i : na, asta-i pentru că am avut milă de tine și te-am scoș la lumină din ceea ce erai, și te-am făcut om ; și i-a mai tras o palmă : na, asta-i pentru că m-ai făcut dihanie ; și l-a lăsat pe Ionică împărat în împărăția lui, iar ea cu lacrimi în ochi a apucat încotro a îndreptat-o Dumnezeu, zicînd : Fă bine să-ți auzi rău.“

Același motiv figurează în versiunea macedoromână *Morarul împărat*, ce mi-a comunicat-o în rezumat d-l Cosmescu :

Un morar prinse odată o vulpe, care-i mîncea găinile. Vrînd s-o omoare, ea se rugă de dînsul s-o cruțe, făgăduind să-i dea de nevastă pe fiica împăratului. Vulpea se duse la împărat și-i peți fata pentru un fecior de împărat frumos și puternic.

Împăratul primi și hotărî ziua nunței. În acea zi vulpea veni în grabă și vesti împăratului că, pe cînd treceau peste un rîu mare, s-au înecat nuntașii mirelui, iar el însuși abia a scăpat cu viața. Atunci împăratul trimise morarului haine scumpe, și la masă vulpea îi dojenea întruna să nu se tot uite la haine, ca să nu se dea de gol. Morarul se însură cu fata împăratului și cu toții porniră apoi la casa ginerelui.

Vulpea spuse nuntașilor să tragă acolo unde vor vedea fum mult și dînsa, șireată, se duse la casa Lamiei (Mama-Pădurei), pe care o sperie că vine lume multă s-o omoare și o păcăli să se ascundă într-o căpiță de fîn căreia îi dede foc. Acolo sosiră nuntașii și fata împăratului se așeză în palatul Lamiei și fu mulțumită de norocul ei.

¹³⁸ N. D. Popescu, [*Carte de*] *basme*, III, no. 3.

¹³⁹ Haltrich, no. 13.

¹⁴⁰ Sevastos, p. 122—126.

În versiunea greacă, *Omul cu cele trei boabe de strugure*¹⁴¹, regăsim aceeași trăsură a ingraturii ca și în povestea neapolitană și în cea din Moldova :

Un sărac leneș sădește un cep de viță care rodește trei boabe de strugure. O vulpe furîndu-i-le, jupînul Triorrhogas (așa se numea săracul) vru s-o împuște, dar ea se rugă s-o cruțe și-i făgădui să-l facă împărat.

Vulpea se duse apoi la împărăteasă și împrumută o baniță, pe fundul căreia lăsă un galben, spunînd împărătesei că stăpînu-său are averi nenumărate. Cînd fu să-l aducă la palat ca ginere, pretextă trecerea peste un rîu și dobîndi astfel haine mîndre pentru Triorrhogas, care se și însură cu fata împărătesei.

După aceea porniră cu toți la palatul ginerelui. Pe drum vulpea sperie pe un cioban să spuie că turma-i de oi este a stăpînului său Triorrhogas și, ajungînd la palatul cel cu 40 de balauri, ea îi păcăli să intre în cuptor, unde le dede foc și arseră.

Acolo se așeză stăpînu-său, care se purta cu vulpea ca și cu mamă-sa, făgăduindu-i s-o puie după moarte într-un cosciug de argint. Prefăcîndu-se moartă, Triorrhogas porunci s-o arunce pe fereastră. Atunci vulpea îl muștră pentru nerecunoștința sa și-l făcu de rușine înaintea nevestei sale.

În versiunea maghiară, *Prințul Csiban* („Urzici“)¹⁴², un morar ascunde o vulpe dinaintea vîntorilor împărătești și ea, recunoscătoare, îl ajută să ia de soție pe fata împăratului. Prințul arătîndu-se nerecunoscător către vulpea, ea amenință să-l aducă iarăși în starea dinaintea și atunci, de teamă, începe s-o tracteze cu blîndețe și respect.

În versiunea rusească citată de Gubernatis¹⁴³, eroul poartă numele de Buhtan Buhtanovici și vulpea ia locul pisoiului. Rămăs numai cu patru copeici, vulpea le schimbă și se duse la țar să-i ceară banițe spre a măsura banii. Cerînd din ce în ce banițe mai mari (în fundul cărora lăsa cîte un banuț), țarul, uimit de bogățiile lui Buhtan, îi dede pe fie-sa în căsătorie (după ce îi procură vestminte într-un mod analog ca în celelalte versiuni) și după nuntă trimise pe tineri acasă. Vulpea îi conduse într-un palat vrăjtit, de unde alungase viclenește pe stăpîni : un șarpe, un corb și un cocoș.

În altă variantă rusească, eroul Cosma Skorobogatoi („Cel repede îmbogățit“) n-avea altă avere decît un cocoș și cinci găini. El prinse o vulpe, tocmai cînd era să-i mînînce și, cruțînd-o, ea din recunoștință îi făgădui să-l îmbogățească repede. Vulpea duse în dar țarului din partea stăpînului său 40 de lupi, pe cari îi ademini viclenește, precum în alte două rînduri urși și dihori. Uimit de bogățiile lui Cosma, țarul îi dede pe fie-sa de soție, după ce cercetase înainte averile-i în vite. Ca și în versiunea lui Ispirescu, vulpea sperie pe ciobani că vor fi prăpădiți de craiul Foca și de crăiasa Losna („Fulger“), de nu vor spune că cirezile

¹⁴¹ Legrand, [p. 15—20, de fapt titlul exact : *Maitre Triorrhogas sau...*].

¹⁴² Jones and Kropf, p. 1 și 306.

¹⁴³ Gubernatis, *Mythologie zoologique*, vol. II, p. 141.

sunt ale lui Cosma. Apoi se așezară în palaturile de unde vulpea gonise în același chip pe șarpele-ulan, adevăratul stăpîn al cirezilor și al palaturilor : păcălindu-l să se urce într-un stejar, îi dede foc și șarpele arse.

La slavii meridionali eroul se numește Zlatumbeg¹⁴⁴, pe care o vulpe recunoscătoare îl căsătorii cu o fată de împărat și duse apoi pe tineri în cetatea uriașilor, după ce răpuse pe stăpîni : păcălindu-i să se urce într-un stog de fîn, vulpea îi dede foc și arseră.

Într-o variantă sud-slavică, *Palatele lui Șatarbeg*¹⁴⁵, un morar cruță o vulpe, care din recunoștință pește o fată de împărat pentru binefăcătorul său. Și tot așa într-o variantă bulgărească citată de Köhler¹⁴⁶, unde însă eroul poartă numele de Kotan-Beg, iar palatul uzurpat e al căpcaunilor. Ca și aiurea, vulpea se face moartă, ca să puie la cercare recunoștința stăpînului...

Tot o vulpe figurează în versiunea siciliană *Conte Piro*¹⁴⁷, în care un băiat îi dăruiește iarna un coșuleț cu pere de la un păr totdeauna înflorit și vulpea le duce împăratului ca din partea stăpînului său, contele Păr. Restul ca și în povestea neapolitană, afară de incidentul cu furarea hainelor, ce vulpea i le procură de la un croitor : motiv care lipsește — ca și părul pururea verde — în celelalte versiuni.¹⁴⁸

După cum o observase deja Benfey¹⁴⁹, *Cotoșmanul năzdrăvan* nu-i decît o formă particulară a tipului general despre *Animalele recunoscătoare* (și omul nerecunoscător) și aceasta o confirmă acele versiuni în cari ni se spune anume că pisoiul caută să se arate binefăcător către băiat, din recunoștință pentru milostivirea părinților săi, sau vulpea, fiindcă o cruțase (ca în povestea grecească, rusească și cea macedo-română).

La 1697 apărută în Franța *Les contes de ma mère l'Oye* de academicianul Charles Perrault. Cele opt basme cuprinse în edițiunea princeps¹⁵⁰ fură apoi traduse în diferite limbi și găsiră o foarte mare răspîndire și mai mulți imitatori, între cari merită a se cita doamnele D'Aulnoye și Leprince de Beaumont, ale căror povești apărură în cunoscuta colecțiune *Bibliothèque Bleue*.

Titlul de *Ma mère l'Oye*, care a dat naștere la atîtea supozițiuni fantastice, se rapoartă probabil la vechiul *fabliau* francez, în care o mamă gîscă povestește diferite basme bobocilor săi. Cel dintîi basm pu-

¹⁴⁴ Krauss, vol. [I,] no. 24.

¹⁴⁵ *Archiv für slavische Philologie*, I, no. 12.

¹⁴⁶ Cf. Gonzenbach, vol. II, p. 245.

¹⁴⁷ *Ibidem*, no. 65.

¹⁴⁸ Cf. și versiunea florentină *Re-Messèmi-gli-becca-'l-fumo* (Imbriani, no. 10) : din cauza nerecunoștinței sale, tînărul rămîne pe drumuri și scrie împăratului să-și ia înapoi pe fie-sa.

¹⁴⁹ *Pantschiatantra*, vol. I, p. 220.

¹⁵⁰ *Histoires ou Contes du temps passé avec des moralités*, Paris, 1697 (verso : *Contes de ma mère l'Oye*). Cf. edițiunea lui André Lefèvre, *Les contes de Charles Perrault*, Paris, 1875 (cu un *Essai sur la mythologie dans les contes*) și comentarul lui Ch. Deulin, *Les contes de ma mère l'Oye avant Perrault*, Paris, [E. Dentu,] 1878.

blicat de Perrault, *Peau-d'Âne*, deveni apoi basmul-tip, care servi de apelativ unor asemenea narațiuni și încă în 1678 La Fontaine exclama :

Si Peau-d'Âne m'étoit conté,
J'y prendrois un plaisir extrême...

Deși aceste povești sunt întrucâtva aranjate și drese cu un sos de galanterie, ele au fost direct luate din mijlocul poporului și se disting mai ales prin simplitatea și stilul lor naiv și printr-un ton de absolută încredere, ceea ce explică farmecul lor.

Pentru unele din basmele lui Perrault n-am reușit încă a găsi versiuni integrale române. Ele merită să ne atragă un moment atențiunea.

Mai întâi, *La Belle au bois dormant*, unul din cele mai frumoase basme din această colecțiune, care figurează și în colecțiunea fraților Grimm sub numele de *Dornröschen* (sau *Roza între spini*), lipsește sub această formă și la popoarele slave.

Iată esența acestei povești :

Un împărat și o împărăteasă, căpătînd după dor îndelungat un copil, cheamă la botez pe cele șapte zîne ursitoare (*fées*) și fiecare dintr-insele îi dăruie cîte un dar : frumusețe, grație, talent... Dar o zînă bătrînă, care nu fusese chemată la serbare, ursi, de ciudă, că domnița va muri, înțepîndu-și mîna de un fus ; o altă zînă adause că va fi cuprinsă de un somn adînc, care va ținea 100 de ani, și la urmă va fi deșteptată de un fecior de împărat. Împăratul luă toate măsurile spre a feri pe domnița de primejdie, dar ursita-i se împlini : la 15 ani se înțepă de un fus și căzu leșinată și, odată cu dînsa, adormi toată curtea (afară de împăratul și de împărăteasa). Împrejurul palatului crescură copaci, buruieni, spini și mărăcini. Așa dormi frumoasa domnița ca într-o pădure în timp de 100 de ani, cînd un fecior de împărat, pătrunzînd într-însa, sfărîmă vraja și ea se deșteptă împreună cu toată curtea.

Ideea însași de adormire sau mai bine zis de împietrire (ca la noi și la slavi) revine uneori și în basmele noastre. Așa este, de pildă, povestea bucovineană *Împăratul împietrit*¹⁵¹, în care e vorba de o cetate de piatră, unde „au aflat toate împietrite, și curți, și oameni, și dobitoace, și ierburi, și toate cîte numai se afla în cetatea aceea... Îmblînd ei în toate părțile prin cetate, au dat peste o casă cu 12 chei în ușa, dară și acestea de piatră. Ei au privit mult la dînsule și după aceea au și descuiat ușa. Intrînd înlăuntru, au aflat toate foarte împodobite și mîndre, dară ce folos, că era toate de piatră. S-au dus dintr-o cămară în alta, pînă ce au venit într-o sală foarte mîndră și frumoasă. Aice erau niște mese întinse cu feli de feli de bucate pe ele. Ei s-au așăzat la una și dau să mînce din bucatele cele gustoase, dară vai ! că și ele era împietrite, măcar că-ți părea acuma aduse de pe vatră.“

¹⁵¹ Sbiera, no. 13 ; cf. Schott, no. 7.

Împietrirea e aci efectul urgiei divine, ca pedeapsă pentru sumeția omenească, și ea nu încetează decît după ce feciorul unui căprar petrece 3 nopți turmentat de demoni, cari pier la cîntători.¹⁵²

Iată acest basm bucovinean, *Împăratul împietrit* :

Trei cătane și un căprar, ajungînd la o cetate de piatră, aflară înăuntru toate de piatră și se puseră a pîndi să vază ce-i p-acolo. La miezul nopței veni o măgueueță neagră și firoasă, care, ca să nu fie îpușcată de căprar, zise : „Pe locurile acestea au fost o împărăție foarte mare. Împăratul era tare puternic și toate popoarele se temea de dînsul și i se închina lui. Văzîndu-se el temut și mărit de toți, au socotit că nu este altul mai mare și mai puternic decît dînsul în toată lumea și au început a nu ținea seamă nici de oameni, nici de Dumnezeu, și se împotriva lui. Atuncea și Dumnezeu l-a pedepsit pentru mîndria lui și l-au prifăcut pe dînsul și toată țara lui în piatră.“

Ea le mai spuse că sunt patru fete de împărat căsătorite cu patru draci, de cari ar vrea să scape ; că vor veni în patru nopți și vor căuta să-i ademenească, iar ei să nu grăiască nimic, căci îndată se vor preface în piatră. Și așa s-a întîmplat, dar cătanele, nețînîndu-se de cuvînt, grăiră a patra noapte și împietriră.

Căprarul, după spusa lor, se tocmi un an la un om dincolo de apa cea neagră și se cunună cu fie-sa. La anul nevasta căprarului făcu un copil cu părul de aur și cu picioarele de mîrgăritare. Făcîndu-se mare, își luă cărticica subsuoară și merse spre cetatea de piatră, unde ceti 3 nopți fără a se îngrozi de amenințările dracilor. Atunci toate se despietriră, oamenii înviară și fetele scăpară curate și frumoase din mîna dracilor.

Împăratul, înviat, îl însură pe voinicul cu fata cea mai mare, iar pe celelate trei le dede cătanelor, cari se făcuseră sfetnicii săi.

Dăm acum rezumatul basmului muntean *Voinicul cel cu cartea în mîină născut*¹⁵³, care corespunde versiunii bucovinene :

O babă și un unchiaș, neavînd copii, se rugară la Dumnezeu să le dăruiască unul. Dumnezeu le ascultă ruga și peste puțin baba se simți îngreunată. După 9 luni născu un copil cu o carte în mîină.

A treia seară după naștere veniră Ursitoarele, și unchiașul, neputînd să doarmă de bucurie, auzi tot. Cea mai mare din Ursitoare zise : „Acest copil are să fie un Făt-Frumos și are să ajungă bogat“. Cea mijlocie zise : „Pe acest copil, cînd va fi el de doisprezece ani, are să-l răpească duhurile rele“. Cea mai mică zise : „Dacă va scăpa de duhurile rele, acest copil are să ajungă împărat“.

Un fier ars îi trecu prin inimă cînd auzi vorba Ursitoarei de a doua și, cînd s-apropie terminul ursit, rugă pe toți megieșii să se adune la bise-

¹⁵² Cf. și basmul paralel din Banat, *Mingiferu* (Schott, no. 21), ale cărui incidente prozaice contrastează cu nota gravă din versiunile corespunzătoare din Bucovina și Muntenia.

¹⁵³ Ispirescu, no. 9.

rică și să se roage pentru fiul său, spre a-l scăpa de duhurile cele rele. În seara când era băiatul să împlinească 12 ani, toți se adunară la biserică și, punind pe băiat în mijlocul lor, începură a se ruga, când deodată se pomeniră că se umple biserică de o ceață groasă. Dar rugându-se fierbinte, ceața se risipi și rămaseră teferi.

A doua seară, tot pe acea vreme, biserica se umplu de șoareci, lilieci și bufnițe, dar rugându-se, toate acele lighioane periră. A treia seară se rugară pînă la miezul nopții și odată începu a se cutremura biserica și duduia îngrozitor: în toial rugăciunii se cobori un călugăr, răpi pe băiat și se înălță cu dînsul. Dar băiatul nu slăbea cartea și călugărul, vrînd să i-o smucească, îl scăpă și fiul unchiașului căzu într-o prăpastie.

Rătăcind multă vreme, dede peste grămezi de căpățîni și oase de oameni, apoi de niște palaturi strălucite și cu totul pustii, unde află de la portarul curței, un moșneag pipernicit și cocoșat, povestea acelei împărății.

Împăratul și împărăteasa locului, neavînd copii, alergară la un fermecător și căpătară o fată nespuse de frumoasă, dar Ursitoarele o meniră să nu se poată mărita, pînă nu se va găsi *cineva să petreacă o noapte în camera ei* (umbra fermecătorului venea noaptea de chinuia pe bieții tineri) și să scape teafăr. Neizbutind înfiul pețitor, toate orașele se dărîmară și din oameni rămaseră numai oasele.

Tinărul se încumese a veghea, și a doua zi îl găsiră tot cu cartea în mînă, searbăd și galben. Fata, deșteptîndu-se, îi zise: „Tu să fii soțul meu!“ și în acea clipă toți și toate înviară.

După ce trăiră mult timp fericiți, îl încinse pe Făt-Frumos dor de părinți și, înainte de a pleca, împărăteasa soția lui, îi dede un inel vrăjit zîtîndu-se la el și dorind un palat, se făcea unul fără seamăn). După [aceea] trecu prin împărăția lui Sefer-împărat și prin Țara zînelor și după 3 ani ajunse la satul părinților săi. Acolo le făcu, cu ajutorul inelului, un mîndru palat (stăpînul acelei moșii se încercase să-i fure inelul, dar îl dobîndi iarăși) și după cîtva timp se întoarse la împărăteasă și trăiră nesupărați.

În basmul muntean *Spată-Lată și Inimă-Putredă*¹⁵⁴, o zmeoaică, ca să-și răzbune pe o fată de împărat care nu voia să ia de bărbat pe fiul ei, prefăcu cîmpiile împărăției într-o pustietate nisipoasă, satele și orașele în crînguri pline de oase omenești și fiare sălbatice, pe oamenii și slugile îi amorți schimbîndu-i în pietre, iar pe domnița o adormi zicîndu-i: „Să te scoli cînd o răzbi pînă aci și te-o deștepta Spată-Lată“. După ce voinicul mîntuitor pătrunse cu mare greutate în acel palat părăsit, ajunse într-o cămară, unde pe un pat înalt, încunjurat de 13 făclii aprinse, dormea o fecioară frumoasă ca o zîină. Cum o sărută, fata tresări și se deșteptă din lunga-i amorțire.

Concepțiunea însăși despre un somn letargic se află deja în tradițiunea (raportată de Diogene Laerțiu) despre poetul cretan Epimenide, care ar fi dormit într-o peșteră 57 ani, și în legenda despre cei șapte frați martiri cari, adormind într-o peșteră, fură regăsiți vii peste 157 de ani.

¹⁵⁴ N. D. Popescu, I, no. 3.

Dar deja divinul amant al Selenei, mîndrul păstor (sau vînător) Endymion, ne oferă prototipul unui asemenea somn letargic. El adoarme somnul vecinicii într-o peșteră din muntele Latmos, căci dorind nemurirea și o eternă tinerețe, el fu cufundat de stăpînul zeilor într-un somn fără de sfîrșit.¹⁵⁵

Endymion deveni astfel simbolul adormiților pentru cari un secol este o singură zi.

Tradițiunile diferitelor popoare consideră moartea unor faimoși stăpînitori ai lumii ca o adormire îndelungată, dar provizorie. Barbarossa își schimbă pozițiunea la fiecare 7 ani, Carol Magnu tresare pe tronul la același interval, Arthur dormitează în Avalon, așteptînd să fie trezit a libera Britania, iar Boabdil zace vrăjit în colina din Alhambra pînă la vremea St. Ioan.¹⁵⁶

Intr-o saga din *Nibelungen* Sigfried deșteaptă pe Brunhilda adormită într-un palat vrăjit în mijlocul unei păduri dese. Tot astfel în vechiul roman francez *Perceforest* (din secolul XIV-lea), frumoasa Zelandina e asemenea trezită dintr-un somn vrăjit de Troylus, transportat (ca și Psyche) de Zephyr în turnul fermecat.

Alt basm este *Le Petit Chaperon rouge* (sau *Fata cu scușița roșie*). O fată, trimisă de mă-sa la bunica ei cu o clătită și o oală de unt, întîlni pe drum un lup, cu care se puse de vorbă, și lupul, aflînd despre bunica ei, o luă înainte, ajunse la baba și o mîncă întîi pe dînsa și apoi pe fata sosită mai tîrziu.

În versiunea germană intitulată *Rothkäppchen*¹⁵⁷, lupul, după ce înghițișe pe babă și pe fată, fu spintecat de un vînător, care le scoase pe amîndouă vii din pîntece. Într-o variantă a acestei versiuni, bunica și fata păcălesc pe lup, care se înecă într-o albie.

Această poveste are oarecare asemănare cu o fabulă animală, *Capra cu iezi*¹⁵⁸, despre care vom vorbi la locul său.

Trecînd peste *Riquet à la Houpe* (*Riquet Moșatul*), care pare a fi de origine artificială, ajungem la acele basme ce le regăsim pretutindenea sub formele cele mai variate.

Așa *Peau-d'Ane* nu-i decît o versiune a tipului despre *Incest*, care face parte din ciclul nostru despre *Copila persecutată*: titlul se rapoartă la haina din pielea de măgar, ce îmbracă nenorocita spre a scăpa de nelegiuitul ei părinte.

De asemenea *Barbe-Bleue* e o formă particulară a tipului folcloric despre *Camera oprită*: un bărbat cu barba albastră omoară toate femeile pe cari curiozitatea le împinge a-i călca ordinele. Precum *Cendrillon* (sau *Cenușereasa*), ca și *Les Fées* (sau *Zinele*), face parte din tipul despre *Mama vitregă*.

¹⁵⁵ Apollodor, *Biblioth.*, I, 7, 5.

¹⁵⁶ Cox, *Mythology*, vol. I, p. 412 urm.

¹⁵⁷ Grimm, no. 26.

¹⁵⁸ Creangă, no. 1; Sbiera, no. 22 și Măldărescu, no. 4.

În fine, *Le Petit-Poucet* (sau *Statu-Palmă*)¹⁵⁹, asupra căruia d-l Gaston Paris a scris o erudită monografie, întipărită însă de exagerațiunile fantaziste ale teoriilor mitologice ale lui Max Müller.¹⁶⁰

Iată pe scurt acest basm : Niște oameni săraci aveau 7 copii, dintre cari cel mai mic era de tot mărunț și, cînd se născuse, nu era mai gros ca un deget (de unde și numele de „micul Policar“). Pe cît era însă de pitic, pe atîta era de isteț și de treabă. Părinții, neavînd cu ce-și hrăni copiii, îi părăsiră într-o pădure și mititelul, zărînd o licărire dintr-un vîrf de copaci, își duse frații la o casuță luminată. Acolo locuia un uriaș (*ogre*), care vru să-i mănînce (strigătul „Je sens la chaire fraîche“ corespunde lui „Mie-mi miroase a om de pe tărîmul celălalt“), dar îi lăsa pe a doua zi. Uriașul avea 7 fete și femeia sa culcă pe băieți în aceeași cameră cu fetele. Noaptea, mititelul, ghicind că uriașul vrea să-i înjunghie, luă coroanele de aur de pe capetele fetelor și le așeză pe ale fraților săi, așa că fetele fură omorîte în locul lor. Apoi fugiră cu toții și scăpară de prigonirile uriașului, care se luă după dînșii cu niște cizme de 7 poște (*bottes de sept lieues*).¹⁶¹

După cum se vede, versiunea franceză e un amalgam de mai multe elemente legendare : expunere sau părăsire în pădure, căderea în mîinile unui uriaș antropofag și scăparea fraților prin istețimea celui mai mic.

Ne vom opri numai asupra trăserei fundamentale : copilul cît degetul de mare, dar de o inteligență superioară.

În poveștile românești el figurează sub numirile de *Pipăruș*, *Sfredeluș*, *Nan din Găvan*, *Ghemis*, *Nuculiță*, *Prichiduță* și mai ales *Neghiniță*.

Iată, în diferite variante, versiunile române ale lui „Petit-Poucet“.

Prima versiune munteană, intitulată *Prichiduță*, a fost publicată de Dum. Stăncescu. O reproducem în rezumat¹⁶² :

Niște oameni sărmani n-aveau copii și nevasta se ruga la Dumnezeu să-i dăruiască unul. Ea rămase însărcinată și născu o spuză de copii *mititei* ca *gîndacul* și mulți foarte la număr, cari începură să plîngă și să țipe. Bărbatul, văzînd o așa sumedenie, îi aruncă într-un ciur și-i lepădă la o răspîntie. Atunci vaiete pe nevastă-sa !

Veni vremea mîncărei și, la sfîrșit, mai rămăsese un codru de mămăligă și o bucată de brînză. Atunci nevasta suspină : „căci n-avem“ și noi

¹⁵⁹ Întrebuițăm acest nume ca traducere literală aproximativă : în realitate Statu-Palmă e un pitic pe cît de cumplit, pe atît de prost, ca și zmeii și însuși diavolul.

¹⁶⁰ G. Paris, *Le Petit-Poucet et la Grande-Ourse*, Paris, 1875. După dînsul Poucet (nu acela din basmul lui Perrault, ci cel adevărat din versiunile germano-slave) ar fi un erou solar, un zeu aric care, ca și elenicul Hermes, fură boii cerești ; și autorul ajunge la niște concluziuni tot atît de premature : că acest basm, propriu slavilor și germanilor, ar fi necunoscut popoarelor romanice.

¹⁶¹ În versiunea ruteană corespunzătoare (Krek, p. 688), căpcăunul, care-și omorîse fetele, păcălit de cei 11 frați, se ia după dînșii încălțat în cizmele sale cele repede-alergătoare : *čoboti skorochodi...*

¹⁶² *Calendarul [revistei] Lumea ilustrată* pe 1894 [București, Editura Librăriei I. Hertz, p. 67—71].

„un copilaș barim“ care să guste ! „...Mamă, uite-mă aici !“, se auzi de undeva un strigăt și, căutînd să vadă de unde venea, găsi pe ciur un copilaș din cei mulți.

El ceru lui tată-său să meargă cu plugul să are și, intrînd în urechea boului, începu să strige : cea ! hăis ! La pășune se dăde jos din ureche și se așeză sub o frunză de tei. Niște țilhari vrînd să fure boii, Prichiduță strigă : „te văz ! te văz !“ Se speriară hoții și, găsindu-l, vrură să-l omoare ca să-i ia boii, dar el le răspunse : „să ne facem tovarăși !“

Prichiduță duse pe hoți la stîna satului, îi ascunse acolo și el însuși, intrînd în urechea oii, se puse să strige : „săi, mă ciobane, că-ți fur oaia !“ Și așa făcu de trei ori, iar a treia oară o fură și o dede pe mîna hoților, mîînd-o din ureche. Tot așa fură o pîine și un butoiăș de vin. Hoții se bucurau mult cu dînsul și-l duseră în pădure la scorbura unde grămădise bogățiile. Atunci Prichiduță se vorbi cu tată-său și, păcăînd pe hoți să fugă, încarcă sculele și bănetul. De atunci rămase tată-său bogat.

A doua versiune munteană poartă titlul *Nan din Găvan* și face parte din colecțiunea inedită a răposatului Ispirescu. Ea sună pe scurt astfel :

O babă și un unchiăș doreau s-aibă un copil, fie și o stîrpitură. Un vrăjitor îi sfătui să-și deșerte 40 de zile și 40 de nopți pîntecele de vînturi într-o troagă și să-i puie dop. Cînd deșertară troaga, ieși un copil cît o șchioapă, pe care îl botezară Nan din Găvan.

Mă-sa îl trimise la plug să ducă de mîncare lui tată-său. După ce-l scăpă să nu-l mîînce un boboc de gîscă, tată-său îl băgă în sîn. Pe cînd ducea altă dată de mîncare, fu apucat de ploaie și, adăpostindu-se sub o ciupercă, fu înghițit de o vacă. Cînd fu să mulgă vaca, Nan din Găvan își bătu joc de femeie și dînsa sfătui pe bărbatu-său să vînză vaca unui măcelar.

Acesta, tîînd-o, dede pe gîrlă mățișorul în care era Nan. Înghițit fiînd de un lup, el începu să-i urle din pîntece și lupul speriat o luă la fugă pînă plesni, și Nan din Găvan se întoarse la părinții săi.

A treia variantă munteană poartă numele mai obicinuit de *Neghiniță* și sună pe scurt astfel ¹⁶³ :

Un țigan avea 3 feciori : întîiul înalt de un cot, al doilea d-o palmă și al treilea mic cît o neghină. Văzîndu-i așa pociți, se hotărî să-i omoare... Ucise pe cei doi mai mari, dar pe Neghiniță nu putu să-l omoare, că se ascunsesese după mătură. În timpul mesei țiganul se plîîse că n-are copil să-i aducă o ploscă : „Mă duc eu, tată“, zise Neghiniță, ieșînd de după mătură. Se duse la hangiu, luă un buriu și se făcu nevăzut. Tot așa făcu la brutar.

Într-o zi, jucîndu-se pe un fir de troscot, îl înghiți o vacă și, cînd stăpînul vru s-o taie, Neghiniță strigă să-l scoată. El omorî vaca și nu dede de Neghiniță, care scăpase într-un mățișor aruncat pe gîrlă și se oprise de

craca unei sălcii. Acolo *il înghiți un lup* și Neghiniță din lup țipa mereu la oameni să se ferească. Lupul crezu că are pe Necuratul și vulpea îl sfătui să se dea d-a rostogolu de pe cal. Neghiniță ieși și-i dede și el brinci.

O a patra variantă munteană cu același titlu, de Delavrancea, prezintă o desfășurare diferită de a celor precedente, dar fondul e tot popular și-l regăsim într-o versiune engleză mai jos menționată.

Iată-o într-un scurt rezumat ¹⁶⁴ :

O babă, dorind un copil, fie și *mai mic decât ghemul*, se pomeni într-o zi cu Neghiniță, gândul lunei, că-i iese din ureche și-i strigă : mamă ! Apoi porni îndată la arătură să vadă pe tată-său.

Dar dînsul, lacom din fire, îl vîndu unui negustor pentru 20 de pungi de bani și acesta îl duse la împăratul, care mult se minună văzîndu-l mic cît o neghină și așa cu minte de ghicea gîndurile tuturor.

Neghiniță rămase mult timp acolo, șoptind mereu în urechea împăratului ce gîndeau sfetnicii săi, pînă într-o zi, strigînd din toate puterile, împăratul își trase o palmă peste ureche și Neghiniță căzu afară leșinat și, după porunca împăratului, fu înecat în puțul din curtea domnească.

În fine iată și versiunea ardeleană, *Petru Pipăruș* ¹⁶⁵ :

Doi bătrîni, neavînd copii, într-o zi (după cum visaseră), zăriră în oală tot copiii *micuței cît bobii de mazăre*. Se duseră la o vrăjitoare, care îi bătuci pînă periră toți, afară de unul, care se ascunsese sub prag.

Pe cînd vorbea bătrînul, s-aruncă piticul din borta cheiei și, *iute ca un pipăruș*, se sui pe cioarecii moșului rugîndu-l să-l ducă *la plug*, ca să mîie boii. Acolo se ascunse în urechea unui bou și striga. Apoi ajută pe niște hoți a fura oi din stîină. Hoții îl trimiseră la birtaș s-aducă un butoiăș de vin și Pipăruș îl luă fără să-l vadă cineva. El rămase la dînsii, pretrecîndu-și viața cu hoția.

Trecînd la versiunile paralele, vom începe mai întîi cu popoarele romanice.

În versiunea lorenă *Le Petit-Poucet* ¹⁶⁶, niște oameni aveau între alți copii și *unul nu mai mare decât un deget*, de unde și numele-i de *Micul Policar*. În lipsa mamei sale, se duse la cîmp și se ascunse în primul mănunchi de iarbă, ce mă-sa dede vacai, și *fu înghițit de vacă*. Iar cînd fu să mulgă vaca, Micul Policar începu să vorbească dintr-însa. Tăindu-se vaca, *un lup* înghiți pîntecetele în care s-afla Policarul și, apropiindu-se lupul de o turmă, piticul începu să strige : „ciobane, păzește-ți turma !“ Lupul de spaimă îl aruncă dintr-însul.

¹⁶⁴ *Revista nouă*, an. II, p. 22—27.

¹⁶⁵ *Familia*, din 1884.

¹⁶⁶ Cosquin, no. 53 cu două alte variante. Cf. și adnotațiunile respective.

În versiunea gasconă *Grain-de-Millet*¹⁶⁷, o țărăncă, dorind un copil pe cînd frămînta aluatul în cuptor, se pomeni că cineva îi răspunde : „mamă, ai unul ! sunt prea mic și nu mă vezi, d-aia să mă numești *Grăunte-de-Mei*“. Trimis cu mîncare la tată-său și ajungînd la arătură, se puse în vîrfurile cornului drept al boului și ară cu dînsul. El fu apoi înghițit de un bou și în urmă *de un lup*. Scăpînd din pîntecele lupului, se furișează în buzunarul unui *căpitan de hoți* și, cînd hoții se îmbătară, piticul luă banii căpitanului și se întoarse la părinții săi. Tată-său pentru o sumă mare de bani îl vinde atunci unui episcop ca vizitiu ; dar Grăunte-de-Mei păcăleşte pe episcop că ar fi murit și, strecurîndu-se pe nevăzute, pornește acasă.

Într-o poveste din Languedoc, citată de Gaston Paris în studiul menționat, piticul se numește *Peperet* (sau Pipăruș, ca și în versiunea noastră din Ardeal) ; iar în două povești italiene (citate de Cosquin), el poartă numele de *Detto-Grosso* (Degetul cel gros) și de *Cecino* (Mazărel sau Bob de Mazăre).

În versiunea catalană și portugheză (citate de același), numele eroului e Grăunte-de-Mei, ca și în cea gasconă de mai sus.

Incidentele se prezintă sub o formă mai mult sau mai puțin completă, dar pretutindena identice.

În Grecia, copilul poartă nume analoage : *Grăunte-de-Piper*, *Jumătate-de-Mazăre*, iar la albanezi : *Tîlharul Nucă*.¹⁶⁸

În primul basm, *Jumătate-de-Mazăre*, înghițit de unul din *boii* tatălui său, pe cînd le da fîn, striga din pîntecele animalului, seara cînd părinții săi ședeau la masă : „vreau partea mea, vreau partea mea !“ Tăind boul, tatăl dă măruntaiele unei babe să le spele și dînsa, vrînd să le spintece, *Jumătate-de-Mazăre* îi strigă : „babo, nu-mi scoate ochii, că ți-i scot pe ai tăi !“ Baba speriată o ia la fugă și o *vulpe*, trecînd p-acolo, înghite măruntaiele odată cu *Jumătate-de-Mazăre*. Dar îndată ce vulpea se apropia de o casă, piticul striga din răspuțeri : „Păziți-vă, oameni buni, că vulpea vrea să vă mănînce găinile !“ „Vulpea, lihnită de foame, cere sfat lupului, care o îndeamnă să se arunce din vîrfurile unui arbore. Făcînd așa, moare vulpea și *lupul* o înghite împreună cu *Jumătate-de-Mazăre*. Dar ori de cîte ori s-apropia de o turmă, lupul auzea strigînd din pîntecele său : „hei, ciobanilor, lupul cată să vă mănînce o oaie !“ Desperat, lupul se prăvăleşte din vîrfurile unei stînci. Atunci *Jumătatea-de-Mazăre* iese dintr-însul și se întoarse la părinții săi.

La germani, micul erou se numește *Däumling* și e înghițit de o vacă, apoi de un lup. La urmă pătrunde prin o crapătură în visteria împărătească, de unde aruncă pumni de aur.¹⁶⁹

În Anglia, el poartă numele de *Tom Thumb* (Toma Policarul), pe care mă-sa îl culcă într-o coajă de nucă, și devine apoi om însemnat la curtea regelui Arthur.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Bladé, vol. III, p. 78—86.

¹⁶⁸ Hahn, no. 55 și 99.

¹⁶⁹ Grimm, no. 37 și 45 [*Daumesdich* și *Daumerlings Wanderschaft*].

¹⁷⁰ Brueyre, *Contes populaires de la [Grande-] Bretagne*, [Paris, Hachette et

La slavi, și în special la ruși, piticul isteț se numește *Malčik's-Palčik* („Mare cât un deget“), ori *Mizinčik* („Degețel“), *Potkaigorošek* („Mazăre rostogolitoare“), ori *Mujičok's-Kulačok* („Omulețul cât pumnul“) și în sfârșit *Mujičok's-Nogotok-Boroda's-Lokotok* („Omulețul mare cât unghia, cu barba cât cotul“), corespunzând astfel, sub raportul formal, lui Statu-Palmă-Barbă-Cot¹⁷¹, care însă servă la noi a desemna o ființă mitică, caracterizată prin micime și imbecilitate, a cărei lungă barbă e prinsă în crăpătura arborelui de Făt-Frumos.

Într-o frumoasă legendă de Alecsandri, *Răzbunarea lui Statu-Palmă*, piticul răutăcios e pus în legătură cu uriași năzdrăvani :

Uriașul Strîmbă-Lemne cu al său gemen Sfarmă-Piatră
 Au văzut trecînd potopul ș-au trecut potopu-not.
 De cînd sunt povești în lume și se spun pe lingă vatră,
 Ei duc zile cu piticul Statu-Palmă-Barbă-Cot.

Și această asociațiune revine într-o serie de basme ce le vom analiza sub tipul *Tovarășii năzdrăvani*.

Într-o baladă populară figurează eroul *Ghemiș*, a cărui micime contrastează cu puterea și iscusința sa :

Că de-i mic și ghemuit,
 Are față de îngrozit ;
 Și de-i mare cât un ghem,
 Turcii toți de el se tem.

El purcede la Măcin și fură din grajd calul miralaiului :

Dar de pitic ce era,
 Nime-n seamă nu-l băga.¹⁷²

Într-una din versiunile rusești cu această temă, povestea despre *Malčik's-Palčik*¹⁷³, o babă, tocînd odată varză, își tăie degetul cel mic : ea îl smulse și-l aruncă după sobă. Deodată auzi de acolo un glas : „mamă, scoate-mă d-aci, sunt fiu-tău, m-am născut din degetul tău cel mic !“ Ducîndu-se la tată-său cu mîncare, Degețel intră în urechea calului și ară în locul tatălui său. Acesta îl vinde apoi pentru o mie de ruble unui boier care îl pune în buzunar. De acolo se strecoară și scapă. Pe drum se întovărășește cu trei țilhari, fură cu toții boul unui popă și Degețel, căpătînd mațele, se culcă într-însele. Dar un lup înghițînd mațele, piticul se pomeni în pîntecele său, de unde striga ciobanilor să-și păzească oile de lup. Acesta se roagă de dînsul să plece, că moare de foame : „du-mă la părinți și voi ieși, răspunse Degețel“. Ajuns acasă,

¹⁷¹ Ralston, *The Songs of the russian people*, p. [183]. Cf. Pop-Reteganul, III, p. 63 : „Era buturugă cât o nucă, adecă omul cât schiopul, cu barba cât cotul, p-un iepure schiop călare, cu căpăstru-ntr-o chiotoare, răzimat d-un pai de săcară“ [*Fiuțul oii*].

¹⁷² Alecsandri, *Poezii populare*, p. 129—133.

¹⁷³ Afanasiev, V, 21 și Leger, no. 3. Cf. și Krauss, I, no. 19, unde însă lipsește incidentul înghițirii de un lup.

INTRODUCERE

Degețel iese din pîntece pe dinapoi, s-așază pe coada lupului și începe să strige : „ucideți pe lup !“ Părinții aleargă și-l omoară.

Pretutindenea, începutul acestor versiuni sună cam așa : Părinții, dorind un copil cu orice preț, capătă unul mare cît un bob de mazăre, de piper sau de mei, cît pumnul sau degetul, cît o nucă, cît un ghem sau o neghină. Acel copil se arată apoi de o istețime afară din cale, sfătuirind pe domni și împărați (ca în a patra variantă munteană și în citatul basm englez). Înghițit de o vacă sau de alte animale, el scapă teafăr și devine uneori tîlhar (ca în varianta ardeleană, albaneză, rusă etc.), uimind o lume cu isprăvile sale.

De la Perrault trebuie să trecem un interval de peste un secol, ca să ajungem la *Poveștile de copii și de casă* ale fraților Grimm (apărute în 1812), de la cari datează începutul unei ere nouă pentru studiile folclorice.

Prin această colecțiune fundamentală și prin îndemnul inițiatorilor ei, învățați din toate țările începură a-și îndrepta atențiunea asupra tezaurului de povești populare acoperite pînă atunci cu dispreț și lăsate în uitare. Din toate părțile muncitori zeloși se puseră pe lucru și scoaseră la lumină colecțiuni de basme, al căror număr, crescînd pe zi ce merge, dovedește interesul cu care se urmărește pretutindenea adunarea comorilor spiritului popular.

LITERATURA BASMELOR ROMÂNE

Cei dintîi culegători de basme române fură frații Schott, cari, trăind mai mulți ani în Banat, publicară în 1845 la Stuttgart o importantă culegere de povești bănățene sub titlul *Basme române*. Cartea e precesă de o introducere asupra poporului român și urmată de un apendice pentru interpretarea mitologică a basmelor, în care se resimte influența covârșitoare a teoriilor lui Grimm.¹

Poveștile propriu-zise în număr de 27 (cu 16 bucăți mărunte, legende și snoave, și cîteva notițe relative la superstițiunile poporului român), fură comunicate autorului în mare parte de un domn Drăgoescu, advocat român din Oravița, și traduse de autori în nemțește. În genere vorbind, colecțiunea fraților Schott e una din cele mai bune ce posedăm pînă astăzi dintr-o provincie românească care abia a început a fi explorată sub raportul folcloric.

Nu facem decît a menționa recenta culegere de povești bănățene (numai cinci apărute) a lui Cătană, mediocră sub toate raporturile: reproducere searbădă și stil împetritat cu neologisme (succese, tempestați, teazaur etc.).

Trecînd peste cele cîteva povești cuprinse în broșura neînsemnată a lui Stănescu Arădanul (apărută la Temișoara în 1860), primele colecțiuni făcute în România liberă, și anume în Muntenia, fură cea de Fundescu (I ed. 1867) și cea de Ispirescu (I ed. 1872). Ambii posedă cîteva basme comune, cari provin de la unul și același povestitor, de la Nicolae Filimon, cel dintîi care a publicat la noi basme în foaia *Țăranul român* din 1862. De această categorie sunt: *Dafin-împărat* (la Ispirescu: *Omul de piatră*), *Făt-Frumos cu părul de aur*, *Fata de împărat și pescarul*, *Balaurul [cel cu șapte] capete* etc.

Broșura d-lui Fundescu conține vreo 15 basme și într-acestea unele interesante dar publicate în condițiuni primitive, fără nici una din acele neapărate indicațiuni de loc și de persoane, cari relevează însemnătatea adevărat științifică a poveștilor.

¹ Vezi cele zise la p. 46. D-l Mira începuse să reproducă în *Columna* din 1870 originalele basmelor bănățene, dar publicațiunea lor se mărgini la un mic număr. **131**

Dimpotrivă, răposatul Ispirescu, ascuns mult timp sub modestul pseudonim de un „culegător-tipograf“, nu uita niciodată a nota locul și persoana de la care auzise basmul. În acest mod aflăm că a recurs la izvoarele cele mai diferite : la părinți, amici, școlari, soldați, lucrători-tipografi, calfe etc.

După alte două broșuri, apărute între 1874—1876, Ispirescu strânse în 1882 basmele sale într-o mare colecțiune, în care însă n-a intrat decât o parte dintr-însele. Cîteva foarte interesante au rămas în broșurile anterioare și altele risipite prin diferite reviste. Vom da mai jos completa lor enumerare.

Colecțiunea lui Ispirescu este sub toate raporturile cel mai bogat repertoriu de basme române (în număr de 37). Noi l-am luat în acest studiu ca punct de plecare și ca mijloc de orientare într-un domeniu atât de vast.

D-l N. D. Popescu a publicat într-o serie de *Calendare* (1874—1885) un număr însemnat de basme (fără a spune de unde și de la cine), dar remaniate și amplificate, așa că-și pierd o parte din valoarea lor. Cele mai multe (vreo 18) le-a întrunit acum autorul în patru broșuri, apărute în 1892.

Ca adevăratul urmaș al lui Ispirescu se poate considera tînărul scriitor Dum. Stăncescu, care a publicat pînă astăzi două importante volume de basme muntene (peste tot în număr de 30).

Pentru Bucovina, d-l I. G. Sbiera a scos la lumină o prețioasă colecțiune de povești adunate între anii 1855—1859 în mare parte din satul Horodnicul-de-Jos. Poveștile mitice sunt în număr de vreo 30, restul legende și snoave sau porogării.

Pentru Transilvania există acum colecțiunea lui Pop-Reteganul, care conține, în ale ei cinci broșuri, vreo 30 de povești. Un număr și mai mare se află împrăștiat în ziarele locale și în primul rînd în *Tribuna* din Sibiu.

Pentru Moldova nu posedăm încă nici o colecțiune serioasă, căci cele cîteva povești publicate de răposatul Creangă (vreo 7) și acum în timpul din urmă de d-șoara Sevastos nu corespund cerințelor unei colecțiuni științifice. Creangă era excelent scriitor, dar ca povestitor de basme e difuz și prolix. Cît privește pe d-șoara Sevastos, titlurile numai din fruntea poveștilor trădează o preocupare care e departe de a fi științifică.

Pentru românii din Macedonia, d-l Cosmescu mi-a pus la dispozițiune o însemnată colecțiune de vreo 40 basme, umplînd astfel o lacună importantă.

Afară de aceasta, numeroase povești au fost încă publicate prin reviste și publicațiuni colective. Mai jos enumerăm pe toate acelea de cari ne-am folosit în prezentul studiu.

Arsenie, T. M.: *Nova colecțiune de basme sau istorii populare culese și prelucrate*. Partea I, București, 1872. Partea II, Turnu-Măgurele, 1874 (cele mai multe artificiale).

Basmele românilor, no. 1—12, Braşov, 1879.

Biblioteca populară a Tribunei :

No. 3 : *Ce n-a fost și nu va fi*, poveste de Mera.

No. 4 : *Pipăruș Petru*, de același.

No. 7 : *Tei-Legănat*, de Gr. Sima al lui Ioan.

No. 9 : *Fiica a 9 mame*, de Silv. Moldovan.

No. 10 : *Povestea lui Ignat*, de același.

No. 12 : *Indărătnicul*, de același.

No. 19 : *Cenușotca*, de Mera.

No. 31 : *Nu știu-împărat*, de Mărgineanu.

Bogdan, N. A. : *Povești și anecdote*. [Din popor] Iași [Șaraga], 1892.

Bota, Ioan : *Culegere din cele mai frumoase povești*, Braşov, 1891.

Cătană, Gheorghe : *Poveștile Bănăţului*. Tom. I, Gherla, 1893.

Columna lui Traian [București] de la 1876—1882.

An [VII, august] 1876 : *Tatăl, mama și puiul de leu*, de Ispirescu.

An [VII, octombrie] 1876 : *Cei trei frați dornici*, de același.

An [VII, februarie] 1876 : *Fiul vânătorului*, de același.

1882 : *Coman vânătorul*, de același. [Noua serie, an. III, no. 7—9.]

Convorbiri literare [Iași] de la 1867—1892 :

An VI (1872) : *Ileana Cosânzeana...*, de M. Pompiliu [no. 1, 1 aprilie].

„ *Ileana cea șireată*, de I. Slavici [no. 6, 1 septembrie].

„ *Zîna zorilor*, de același [no. 3, 1 iunie].

„ *Florița din codru*, de același [no. 9, 1 decembrie].

VIII (1874) : *Doi feți cu stea în frunte*, de același [no. 7, 1 octombrie].

IX [1876] : *Codreana Sînziana*, de M. Pompiliu [no. 5, 1 august].

„ *St. Vinere*, de St. Ștefurea [no. 11, 1 februarie].

XV [1882] : *Băiet sărac*, de I. Slavici [no. 12].

XVII (1883) : *Împărăteasa furată*, de Mera.

„ *Pajura*, de Gr. Sima.

Convorbiri literare [București] :

An. XIX (1885) : *Dunăre Voinicul*, de Ispirescu [no. 5, 1 august].

„ *Ioan Pripilă*, de I. Broju [no. 6, 1 septembrie].

XX (1886) : *Fata de împărat cu stea în frunte*, de Mera [no. 4, 1 iulie].

„ [1887] : *Portocalul și balaurul*, de Moriu [no. 11, 1 februarie].

XXV (1891) : *Uitatul*, de Pitiș.

Frumoasa, de I. Broju [no. 5, 1 august].

XXVI (1892) : *Voinic de Plumb* de I. Bologna.

Cosmescu: *Basme macedoromâne* (colecțiune manuscrisă).

Creangă, I.: *Scrieri*, vol. I. Povești, Iași, 1890.

Familia din Oradea-Mare de la 1864—1892.

An. XIX (1883): *Voinic de Tei*, de Gr. Sima al lui Ioan.

” *Feciorul de împărat*, de V. Gamulea.

” *Pădurețul*, de Mera.

” *Busuioc și Maghiran*, de Gr. Sima.

” *De când nu-i dracul*, de Tuducescu.

XX (1884): *A cui să fie fata cea frumoasă?* de Gr. Sima.

” (1884): *Cum a îmbătrînit muiera pe dracu*.

” *Nebunii*, de Gr. Sima.

” *Puterea ursitei*, de P. Simon.

” *Pipăruș Petru*, de Al. Tuducescu.

XXI (1885): *Împărat Verde*, de Dologa.

” *Pipăruș Viteazul*, de același.

XXV (1889): *Cenușotcă*, de Gr. Sima al lui Ioan.

XXVI (1890): *Niculăiță, micul mamei*, de V. I. Luciu.

XXVII (1891): *Firicel Petru*, de Aurel Iana.

XXVIII (1892): *Feciorul cu cămașa de aur*, de El. Voronca.

” *Ionică Făt-Frumos*, de aceeași.

Frâncu, T. și Candrea, G.: *Românii din munții apuseni (Moșii)* [Scriere etnografică, Tipografia modernă] București, 1888 (6 basme).

Fundescu, I. C.: *Basme, [orașii,] păcălituri și ghicitori...* Cu o introducere [despre literatura populară] de B. P. Hasdeu. București, [Socec și Comp.,] 1867; II ed., 1870; III și ultima [1875].

Ispirescu, P.: *Legende [și basmele românilor, ghicitori și proverburile], adunate din gura poporului, scrise și date la lumină de un culegător-tipograf...* Cu o introducere de B. P. Hasdeu. Partea I, București, [Tipografia Laboratorilor români,] 1872. Partea II (două fascicule) 1874—1876.

Legende sau basmele românilor adunate din gura poporului. București, [Tipografia Academiei române,] 1882 (nouă edițiune identică, 1892).

Basme, snoave și glume. Craiova, [Editura Librăriei S. Samitca,] 1883 (nouă edițiune identică, 1892). Conține 4 basme. *Basme inedite* (colecțiune pusă la dispozițiunea autorului de văduva răposatului). Ea conține următoarele 10 povești: *Lucer și Aman Cătcăun — Sîn-Petru — Voinicul cel cu 3 daruri — Dovleacul...* — *Muma cu nasul mușcat de fiu-său — Fata de împărat cu trei logodnici — Făt-Frumos și fata negustorului — Fata moșului și fata babei — Săvuică — Nan din Găvan*.

Măldărescu, I.: *Din șezători. Basme*. București, 1889 (11 basme).

Marian, Fl. S.: *Ornitologia poporană română*. 2 vol. Cernăuți, [R. Eckhardt,] 1883. Conține, ca legende zoologice, un număr de basme foarte interesante.

Marienescu, dr. A. t. M.: *Povești*, în *Albina* din 1871—1872 (cf. cele zise la p. 46—47).

- Obedenaru, M. G.: *Texte macedoromâne. Basme și poezii populare de la Crușova*, [culese de...], publicate [după manuscrisele originale, cu un glosar complet] de prof. I. Bianu. București, [Lito-tipografia Carol Göbl,] 1891. Conține 2 basme macedoromâne.
- Obert, Fr.: *Rumänische Märchen und Sagen aus Siebenbürgen, in Ausland* din 1857 și 1858.
Rumänische Märchen (în număr de 10) gesammelt und übertragen, în *Magazin für Geschichte*, [Literatur und alle Denk = Merkwürdigkeiten,] Siebenbürgens, [Kronstadt,] I (1859), p. 112—121.
- Petrescu, V.: *Mostre de dialectul macedoromân, Partea I și II. Basme și poezii populare, culese și traduse*. București, 1880—1882.
- Popescu, N. D.: *Calendarul basmelor [și cînturilor populare... Coprinzînd pe lîngă cele necesare unui calendar, diferite basme, cînturi populare, ghicitori etc.]*, București, [„Lucrătorii asociați“,] 1874—1885.
Carte de basme, culegere de basme și legende populare adunate de... Ed. II, partea I—IV. București, 1892.
- Pop-Reteganu, I.: *Povești ardelenesti culese din gura poporului*. Brașov, [N. I. Ciurcu,] 1888 (5 broșuri).
- Revista critică literară*, red. Ar. Densușianu, I—II, Iași, 1893—1894.
Revista nouă, I—IV (1888—[1893]).
- An. I [1887]: *Sarea în bucate*, de Ispirescu, [no. 1].
„ *Deli-Satir*, de Speranția.
„ *Șotia babei*, de același.
„ *Busuioc Verde*, de același.
II (1889): *Neghiniță*, de Delavrancea, [no. 1, 15 ianuarie.]
„ *Poveste*, de același, [no. 6, 15 iunie.]
III (1890): *Un ochi plînge, unul rîde*, de Pitiș.
„ *Miazănoapte și șina de fier*, de același.
IV (1891): *Feciorul de împărat*, de același.
V [1893]: *Norocul dracului*, de Delavrancea, [no. 10, 15 ianuarie.]
„ *Dăparte dăparte*, de același, [no. 11—12, februarie-martie.]
- Sbiera, Ioan al lui G.: *Povești populare românești din popor luate și poporului date*. Cernăuți, [Editură proprie,] 1886.
- Schott, Arthur u. Albert: *Walachische Märchen, herausgegeben [von...]. Mit einer Einleitung über das Volk der Walachen und einem Anhang zur Erklärung der Märchen*. Stuttgart und Tübingen, [J. G. Cotta'scher Verlag,] 1845.
- Sevastos, Elena: *Povești*, Iași, 1892.
- Stăncescu, Dum.: *Basme culese din* [popor. Cu o introducere de dr. M. Gaster, București, Tip. C. Petrescu-Conduratu, 1885.] Ed. II (completă) [*Basme culese din gura poporului*. Cu o prefață de Ionescu-Gion, București, Ig. Haimann, 1892. Pe coperta exterioară] 1893.

- Alte basme culese din gura poporului*, București, [H. Steinberg,] 1893.
- Stănescu Arădanul: *Proza populară. Povești*, culese și corectate [de...]. Tom. I, broș. I. Timișoara, [M. Hazay,] 1860.
- Șezătoare. Foaie populară, red. de Iosif Vulcan, Pesta, 1875.
- Șezătoarea. *Revistă pentru literatură și tradițiuni populare*. Director Artur Gorovei. Anul I și II. Fălțiceni, 1892—1894.
- Tribuna de la 1884—1892* :
- An. I (1884) : *Nănașa dreaptă*, de Silv. Moldovan.
 „ *Povestea omului ce înțelegea limba dobitoacelor*, de Gr. Sima al lui Ioan.
- II (1885) : *Marțolea*, de Silv. Moldovan.
 „ *Aripa-Cîmpului*, de Al. Tuducescu.
- III (1886) : *Aripă-Frumoasă*, de N. Trimbiționiu.
 „ *Măr și Păr*, de același.
 „ *Cei doi copii cu părul de aur*, de același.
 „ *Orb-împărat*, de Gr. Sima al lui Ioan.
 „ *Feciorul de împărat*, de Vasile Gan.
- IV (1887) : *Ursita Găsitului*, de Mărgineanu.
 „ *Lina Rujulina*, de Stef. Țarina.
 „ *Petrea ferecatul*, de I. Rômônțan.
 „ *Porumbul raiului*, de același.
- V (1888) : *Mia-Ioan* de Gr. Sima.
 „ *Puterea ursitei*, de Emanoil.
 „ *Petrea*, de I. G. Bogdan.
 „ *Cuminte fără seamă*, de I. Berescu.
- VI (1889) : *Felinarul ruginit*, de Emanoil.
 „ *Lisandra*, de (?).
- VII (1890) : *Darul lui Cristos*, de Oreste.
 „ *Feciorul moșului*, de același.
- IX (1892) : *Bobocel*, de Stef. Cotoară.
- Țara nouă* [revistă științifică, politică, economică și literară], an. I—II [București, Editura revistei *Țara nouă* și Tipografia Curții regale. 1884—1886].
- Urechia, V. A. : *Legende române culese și adnotate*. București, 1893. [Ediția I, Editura librăriei Socec, 1891.]
- Weigand : *Wlacho-Meglen. Eine historisch-ethnographische Untersuchung*. Leipzig, 1892 (două basme).

În acest mod aproape 500 de basme au fost utilizate în acest studiu. Ele conțin mai toate tipurile fundamentale din clasificarea poveștilor și fiecare din aceste tipuri e reprezentat prin un număr însemnat de variante. Dintre țările române cea mai bogat reprezentată e Muntenia, apoi urmează Transilvania (cu Banatul), Bucovina și în ultimul rînd Moldova, care așteaptă încă pe un culegător serios și la înălțimea unei asemenea sarcini.

Înainte de a încheia acest capitol, se cuvine a ne opri un moment asupra chestiunii: cum trebuie culese basmele și în ce mod se poate obține o conservare fidelă a cuprinsului lor.

O asemenea întrebare se impune cu atât mai mult, cu cât puțini dintre culegătorii noștri și-au dat seama de importanța lucrului; de unde mediocra valoare științifică a multora din colecțiunile noastre folclorice.

Adevărul este că basmul oferă o mare greutate în privința reproducerii. Pe când la cîntece melodia ajută memoria, poveștile n-au și nu pot avea o redacțiune fixă: doi inși nu povestesc niciodată un basm în același mod și chiar aceeași persoană nu-l povestește de două ori într-un fel. Condeiful neputînd urma repeziciunea vorbei, nevoiți suntern a întrerupe pe povestitor și atunci continuarea devine anevoioasă dacă nu imposibilă: băснаșul se încurcă și nu-și mai poate relua firul. Unii au recurs din această cauză la stenografie în reproducerea basmelor, dar o asemenea procedere e negreșit puțin practicabilă.

Singurul mijloc rămîne dar tot memoria, luîndu-se note la istorisirea repetată a basmului. Răposatul Ispirescu compara diferitele redacțiuni ale aceluiași basm povestit de diferite persoane, alegea și cernea părțile ce-i păreau mai potrivite și reconstruia astfel întregul. Ieșit din rîndurile poporului și crescînd în mijlocul său, el se identificase cu vederile și simțirile lui, cu instinctul și gustul poporal. Cu toate acestea, oarecare cultură literară și natura-i de artist se oglindesc întrucîtva și în basmele publicate de dînsul: ele au un stil și un mare merit literar. Poporul nu vorbește nici așa de frumos nici așa de bine; dar fondul, formulele și locuțiunile stereotipe aparțin graiului poporal.

Procederea de redacțiune a lui Ispirescu, strict luată, nu este nici ea științifică. Această metodă sintetică, pe care dealtmînterea au urmat-o și frații Grimm, lasă în voia culegătorului eliminarea unor anumite amănunte, cari pot avea un interes deosebit pentru folclorist și cari se sacrifică în vederea rotunjirii totalului.

Variantele au în basme, ca și în celelalte producțiuni ale literaturii orale, o mare însemnătate. Nu o dată poveștile se prezintă într-o stare fragmentară și lacunele lor nu pot fi complinite decît avînd la dispozițiune exemplare de variante mai mult sau mai puțin integrale.

Așa, pentru a cita un exemplu, poveștile relative la tipul incestului eventual (între tată și fiică) conțin mai totdeauna acest motiv inițial, pentru evitarea căruia fata orfană cere tatălui ei diferite soiuri de haine, cari de cari mai imposibile, iar în cele din urmă fuge din casa părintească.² Într-o variantă din Valea Hațegului, *Fata din buturugă*, culeasă de d-l Ar. Densușianu, lipsește acest motiv, fără de care tot basmul rămîne o curată enigmă.³ Și ca să nu se crează că lipsa a fost intenționată, observăm că într-o variantă munteană, într-alta bănățeană

² Ispirescu, *Găinăreasa* (no. 28) și *Împăratul cel fără de lege* (*Basme, snoave, glume*, no. 1); Stăncescu, *Fata popii a cu stem* (no. 14) și *Fata din sfeșnic* (*Alte basme*, no. 9); Schott, *Fata împăratului în coteneată* (no. 3); *Pajura* (*Convorbiri* din 1883); *Fata de împărat cu stea în frunte* (*Ibid.*, din 1886); *Frumoasa* (*Ibid.*, din 1891) și Sevastos, p. 239—243.

³ *Revista critică literară*, an. I, Iași, 1893.

și într-o a treia sud-slavică întâmpinăm aceeași lacună a motivului inițial al incestului.⁴

Ca contrast, poporului îi place adesea a acumula două sau trei motive diferite și a le amalgama într-unul și același basm. Oricum ar fi, exces sau lacună, fenomenul este deopotrivă de interesant pentru scrutătorul tezaurului spiritului popular.

Așa fiind, o exactitate scrupuloasă se impune culegătorului conștiințios. Evitînd procederea eclectică sau reconstructivă, e de datoria sa a păstra pe cît se poate particularitatea individuală a povestitorului.

Negreșit, a trecut de mult timpul cînd unii dintre culegătorii de basme își permiteau modificări lingvistice mai mult sau mai puțin radicale: procedere condamnabilă și reluată din nenorocire de d-l Cătană în cele cîteva povești bănățene ce a publicat. Ideea chiar a unei schimbări sau îndreptări subiective trebuie să rămîie cu desăvîrșire străină de spiritul folcloristului, fie el harnic adunător de materiale, fie el elaboratorul lor științific.⁵

Pe lîngă condițiunea esențială a unei fidele reproduceri, culegătorul trebuie să noteze totdeauna locul și persoana de la care a auzit basmul: modalitate care a fost însă trecută cu vederea de majoritatea culegătorilor noștri.

Apoi vîrsta și sexul povestitorului merită de asemenea o mențiune specială. Deja Platon și Cicerone au observat că femeile sunt mai conservatoare în privința formelor limbei⁶ și tot așa în privința materialelor folclorice, în special a basmelor. Într-adevăr, femeile în genere uită mai cu greu decît bărbații poveștile ce au încîntat pruncia lor și le repetă mereu și cu drag copiilor. Cele mai frumoase basme germane le datorește Grimm unei femei bătrîne. La noi, cum am observat mai sus (cf. p. 131), această mină bogată abia a fost atinsă și ea rămîne încă un izvor de apă vie pentru cei însetați după

basme mindre, îmbrăcate în flori și stele.

⁴ Cf. Ispirescu, *Zina munților* (no. 16); Schott, *Fata împăratului gîscăreasă* (no. 4) și Jagići, *Archiv für slavische Philologie*, II, no. 23 [*Ein Kaiser wolte seine Tochter heirathen*].

⁵ Vezi și cele zise mai sus (p. 46) despre publicațiunile folclorice ale d-lui dr. At. M. Marienescu.

⁶ Platon, *Kratylos*: „Femeile, cari conservă mai îndelungat limba cea veche”; Cicero, *De Oratore*: „Cînd auz pe soacră-mea vorbind, pare c-aș auzi pe Plaut sau Neviu, fiindcă femeile păstrează neștirbită limba cea veche (*facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant*). Nevenind în contact cu fel de fel de oameni ca bărbații, femeile conservă timp mai îndelung ceea ce au învățat în tinerețele lor.”

BASM, LEGENDĂ, SNOAVĂ

Poveștile populare sunt desemnate la noi, mai ales în Muntenia, cu termenul *basm* sau *basn*. Sub raportul formal, acest cuvânt e de origine slavă, dar ca sens el este propriu limbii române.

Într-adevăr, la nici unul din popoarele slave poveștile fantastice nu poartă acest nume. La ruși ele se numesc *skazka*, la bulgari *prikazka*, la sârbo-croați *prispoviedka*, la sloveni *pravlița*, la poloni *bajka* etc. Iar paleo-slavicul *basni* are un sens cu totul special, „fabula, incantatio“ : la sârbi (*basna* sau *basma*) însemnează „descântec“, iar la ruși (*basni*, *basnja*), „fabulă animală sau apolog“.

Și acest sens primitiv îl conservă încă vorba mai ales în vechile tipărituri, în care desemnă orice product al imaginațiunii, în opozițiune cu istoria sau realitatea obiectivă.¹

Este interesant de relevat că tocmai fabule animale sau *Thiermärchen* — sensul termenului *basni* la ruși — lipsesc la noi, ca la mai toate popoarele romanice, aproape cu desăvârșire, pe când ele sunt bogat reprezentate la slavi.

Dacă dar un termen atât de special a fost aplicat în limba noastră spre a desemna genul cel mai important al literaturii orale, aceasta dovedește că numai vorba e străină, dar nu și sensul, nu și fondul ei, adecă nu basmul propriu-zis.

În Moldova și aiurea se aude mai ales *poveste*, care în limbile slave e un apelativ pentru narațiune în genere și corespunde astfel termenului romanic *conto* (din latinul *computus*): fr. *conte*, it. *conto*, sp. *cuento*...

Vorba *poveste*, deși obicinuît sinonimă cu *basm*, are și românește o sferă mult mai întinsă, putînd desemna alternativ : legendă, snoavă și chiar proverb (*povestea vorbei*). De aceea ambii termeni se asociază adesea cu acea nuanță distinctivă, că unul — basmul — se rezervă pentru narațiunea fantastică propriu-zisă, iar cellalt — povestea — poate, prin caracterul ei mai comprehensiv, să îmbrățișeze și alte ramure ale literaturii orale.

¹ Vezi citațiunile apud Hasdeu, *Etymol. Magnum Rom.*, s.v. *basm*.

La italieni basmul are o bogată nomenclatură. Iată două interesante notițe în această privință :

„*Flabe* la (novellina) dicono i friulani ; *fiaba* il più de'veneti, ma *rosaria* a Verona ; *esempio* usa in quasi tutta Lombardia, ma *storia* a Brescia, e a Chiari *pastocia*, e a Romano, in quello di Bergamo, *panzanega*, e *proverbio* a Pavia ; nel Piemonte c'è *storia*, ma a Quargnento, nell'alessandrino, *cuintuie* ; *foa* a Genova, *folà* a Bologna e nelle Romagne, *favola* a Roma, *cuntu* in Sicilia ; e, con più graziosa voce in qualche luogo di Calabria, *romanzella*“.²

„Queste tradizioni popolari che con nome generico si dicono *Fiabe*, *Novelle* prendono vari nomi dappertutto. Gli Italiani del mezzogiorno le appellano *Conti* ; ma mentre i Siciliani di Palermo, Trapani, Siracusa e Caltanissetta le adimandano come i Calabresi e i Napolitani *Cunti* ; quelli di Catania e di qualche comune del Messinese le chiamano *favuli* e corrottamento *frauli*, qualche Terminese *Rumanzi* e gli Albanesi di Piana, Palazzo-Adriano, Contessa e Mezzojuso *Pugaret*. A Roma piacciono *Favole* o *Contafavole*, *Novelle* in Toscana, *Foe* nella Liguria, *Fole* nel Bolognese, *Esempi* nel Milanese, *Storie* nel Piemonte, *Fiabe* nel Veneto.“³

Grecii antichi dedeau narațiunilor fabuloase numele de μῦθος sau γραφῶδης μῦθος, corespunzînd astfel expresiunii *anilis fabula* la Apuleiu. Grecii moderni le numesc παραμύθια, termen trecut la țigani și la români din Macedonia : *părămith* (mai rar *prikazma*, la Weigand). Albanezii le numesc, tosc : *prală* (parabola) și gheg : *cafsă* (causa), ungurii : *mese*, germanii : *Märchen* și englezii : (*fairy*)-tales.

Basmul e o formă a genului narativ al cărei caracter esențial e miraculosul, supranaturalul, prin care se deosibește de romanul și de novela din literatura artistică.

Deosebirea-i de *legendă* e astfel marcată de frații Grimm : „Basmul e mai poetic, legenda mai istorică ; basmul subzistă aproape de la sine, în eflorescența și expansiunea-i proprie ; legenda, de un colorit mai puțin variat, are încă particularitatea că se ține de ceva cunoscut și știut, de o localitate sau de un nume istoric.“

Snoava, numită în Bucovina și *poroganie*, diferă de ambele : e o poveste în miniatură, o *novelină* (cum îi arată și numele : slav *iznova* = ἀνέκδοτον), în care elementul comic se substituie sau (mai rar) se alătură miraculosului. Eroul ei e acea ființă diavolească (ca neghiobie și ispravă) care poartă la noi numele de *Păcală* (slav *piklŭ* „infern“) și de *Pepelea* (slav. „*pepelŭ*“ cenușă, literal „Cenușotcă“) și ale cărui aventuri caraghioase figurează în mai toate colecțiunile noastre de basme.

Pretutindenea se poate regăsi acest tip al imbecilității. În Britania el poartă numele de *Jean le Diot* sau *l'Idiot*, numit și *Jean l'Innocent*,

² Tesa [apud Reinhold Köhler, *Italienische Volksmärchen*], în *Jahrbuch für romanische [und englische] Literatur*. Begründet im Verein mit Ferdinand Wolf von Adolf Ebert. Herausgegeben von Dr. Ludwig Lemcke. Leipzig, F. A. Brockhaus, vol.] VIII (1867), p. 269.

³ Pitre, *Biblioteca delle tradizioni popolari siciliane*, vol. IV, p. LXIII.

Jean le Fou, *Jean l'Hébété*, *Garçon sans idée*, eroul favorit al șezătorilor bretone, pe seama căruia se pun toate naivitățile și întâmplările comice.⁴ În Picardia, Păcală se numește *Gribouille*, tipul nerodului care, ca să scape de o primejdie, se aruncă într-alta mai mare, care nu înțelege multe și ia lucrurile așa cum i se spun.⁵

La italieni apare sub numele cele mai diverse: în Sicilia *Giufa*, în Neapole *Vardiello*, în Piemont *Simonett*, în Toscana *Giucca*, în Veneția *El mato*, în Tirol *Turlulu*, în Lombardia *Meneghino*, în Bolonia *Bertoldo* și *Bertoldino*.⁶ În Spania *Benoyt*, în Rusia *Ivan Durak* (Ioan Idiotul) etc.

Aci mai atingem încă în treacăt despre intima relațiune între basm și cîntec. Uneori același subiect figurează sub ambele aceste forme. Diferitele noastre versiuni în proză ale ciclului *Fecioara războinică* circulară în Occident mai ales sub formă poetică. De asemenea *Calătoria mortului* există la noi în basme și în cîntece. Vom avea ocaziunea a reveni asupra acestui punct în adnotațiunile basmelor.

Partea cea mai interesantă sub raportul științific în domeniul poezilor populare e aceea în care predomină elementul fantastic: de aceea basmele cu caracter mitic vor ocupa primul rang în clasificățiunea noastră folclorică. Cele cu caracter psihologic, în cari etica colorează producțiunile imaginațiunei, merită o considerațiune tot atît de largă.

Din contră, legendele ies întru cîtva din sfera strictă a cercetărilor noastre și ele ne interesează numai întru cît noua religiune a știut să-și asimileze elementul primitiv, păgîn și universal.

Și mai puțin încă ne pot preocupa snoavele propriu-zise, în cari partea fantastică sau dispare cu totul, sau capătă acea nuanță de exagerațiune ridicolă și absurdă, ce contrastează izbitor cu gravitatea basmului.

⁴ Sébillot, *Littérature orale de la Haute-Bretagne*, p. 89.

⁵ Carnoy, *Littérature orale de la Picardie*, p. 177.

⁶ Cf. Pitré, *Biblioteca*, IV, p. LXXXIII.

LIMBA BASMELOR ROMÂNE

În diferite rînduri s-a atras atențiunea asupra elementului metaforic din basmele noastre.¹ Ele sunt caracterizate printr-un stil particular, prin o frazeologie proprie, mai bogată și mai poetică decît oriunde aiurea.

Pînă acum folcloriștii străini au dat puțină atențiune acestei părți atît de interesante, elementului formal al basmelor. Expresiunile stereotipe, formulele inițiale și finale (oarecum prologul și epilogul basmelor), de asemenea cele mediane, precum și întreagă acea terminologie caracteristică a poveștilor merită o serioasă cercetare din partea specialiștilor. Ele sunt în mare parte originale și diferă adesea de la un popor la altul.

Formulele inițiale sunt la celelalte popoare puțin numeroase și se mărginesc adesea la una singură, pe cînd ele îmbracă în basmele noastre o mare varietate, deși nu ating numărul superior al formulelor finale.

Cea mai întrebuițată dintr-însele e formula inițială : *a fost odată...* care există și a existat pretutindenea : am întîmpinat-o mai sus în cel mai vechi basm egiptean, într-o fabulă animală de Aristofane și în povestea lui Apuleiu.

Dar această formulă se diferențiază și se amplifică, prezentîndu-se sub modalitățile cele mai variate, servind a exprima un timp îndelungat, o epocă mitică, cînd toate erau cu puțință. Unele dintr-însele sunt întipărite de o nuanță ușoară de sceptică ironie din partea povestitorului.

La popoarele balcanice, formulele inițiale sună astfel :

La albanezi : *iş moş iş* „era nu era“ ca și la unguri : *volt nem volt* „a fost n-a fost“ sau „unde era unde nu era“ ; cf. la românii din Macedonia : *çi-și éra, çi nu-și éra*.²

La grecii moderni, obicinuît : *μιὰ φορά ήταν* „odată era“ sau *άρχή τοῦ παραμυθιοῦ καλή σπέρα σας, το' ἀφεντιάς σας* „începutul poveștii : seară bună, boierilor!“ ori cu amplificări burlești : *odată,*

¹ Jarnik, *Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen*. Wien, 1877. Cf. G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, p. 410—417 și Săineanu, [*Încercare asupra*] *semasiologiei limbii române*, [Studie istorice despre tranzițiunea sensurilor. Cu o alocuțiune-prefață de B. P. Hasdeu. București, Tipografia Academiei Române, 1887,] p. 133—166.

² Dozon, p. [201].

într-un timp și în vremea veche, când turcii serbau ramazanul într-un cazan mare...

Μιά φορά κῆ ἔναν καιρὸ κῆ ἕνα παληοζαμάνι,
Ποῦ κάνανε οἱ Τοῦρκοι ῥαμαζάνι
Σ' ἕνα τρούπιο καζάνι ...³

La țigani : *sas ek dáta, kaná sas* „a fost odată, când (unde) a fost“ .⁴

La ruși : *neukatorom țartsve i neukatorom gosudarstve* „într-o împărăție oarecare și într-o stăpînire oarecare“.

La popoarele romanice ele sunt cu mult mai numeroase, în special la francezi și la italieni.

În Bretania :

Il y a de cela bien longtemps,
Quand les poules avaient des dents.

*

Ceci se passait du temps,
Où les poules avaient des dents.

*

Il y avait une fois, il y aura un jour,
C'est le commencement de tous les contes.
Il n'y a ni si ni *peut-être*,
Le trépied a bien trois pieds.

*

Écoutez, si vous voulez,
Et vous entendrez un joli conte,
Dans lequel il n'y a pas de mensonges,
Si ce n'est, peut-être, un mot ou deux.

*

Écoutez et vous entendrez ;
Croyez, si vous voulez,
Ne croyez pas, si vous ne voulez pas ;
Mieux vaut croire que d'aller voir.

*

Il y avait une fois, comme on dit toujours,
Quand on veut conter un joli petit conte.⁵

În Gasconia : *jou sabi un counte* „je sais un conte“.

³ Cf. Schmidt, p. [221—]222.

⁴ Barbu Constantinescu, p. 79.

⁵ Luzel, [*Contes populaires de Basse-Bretagne*, Paris, Maisonneuve et Ch. Leclerc, 1887,] vol. I, pref., p. 3, 66, 98, 158, 177 și 241.

În Italia : *c'era una volta*, ca și în Portugalia : *era de una vez* „era odată“...

În Sicilia : *si cunta e si raccunta* „se povestește și iar se povestește“. La noi formula inițială cea mai obicinuită este : *a fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti*, care însă se amplifică în numeroase variante.

Vom reproduce cea mai mare parte dintr-însele.

„A fost odată ca niciodată ; că de n-ar fi nu s-ar mai povesti ; de cînd făcea ploșorul pere și răchita micșunele ; de cînd se băteau urșii în coade ; de cînd se luau de gît lupii cu micii de se sărutau înfrățindu-se ; de cînd se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești :

De cînd scria musca pe părete,
Mai mincinos cine nu crede.“⁶

„A fost odată ca niciodată, cînd era cerul aproape de pămînt, încît oamenii cei mai nalți atingeau cu mîna de el ; dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti.“

„A fost odată ca niciodată, dacă n-ar fi nici că s-ar povesti, cînd peștii cei mici înghițeau pe cei mari și lumea le zicea tîlhari.“

„A fost odată ca niciodată, de n-ar fi nu s-ar povesti ; că nu suntem de cînd cu basmele, ci suntem de cînd cu minciunile ; de cînd se potcovea purecele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și călcîiul tot rămînea gol, și se urca în slava cerului și tot i se părea că este ușor.“

„A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti, pe cînd se bătea urșii în coade.“

„A fost odată ca niciodată, cînd se coceau ouăle în gheață și noaptea se făcea de dimineață.“⁷

Odată, pe vremea de demult,
Cînd mînceau șoarecii pe pisici
Și erau mai înalți ăi pitici.

*

A fost odată, demult, demult rău,
Cînd fugeau șoarecii după pisici
Și erau mai nevoiași ăi voinici.

„A fost odată ca niciodată, și de vreți a ști ce a fost odată și altă dată n-a mai fost, ascultați pînă oi sfîrși, c-acu abia începui.“

⁶ Ispirescu, p. 1.

⁷ Fundescu, p. 21, 27, 61, 77 și 97.

„A fost odată ca niciodată,

Cînd se băteau urșii-n coade,
Pîn' se betegeau la noade,
Cînd trăia lupu pîn sat
Și peștii pe uscat.“

„A fost odată... e mult d-atunci și de m-ați apuca de scurt, nici n-aș ști cînd.“

„A fost cică, măre, odată, da demult de tot,

Cînd avea ursul coadă
Și dădea salcia roadă...“

„A fost odată ca niciodată, cînd mînca țiganul mămăliga cu unt, de-și lîngea degetele pîn-apuca cleștele.“

„A fost într-o vreme, demult, pe cînd se potcovea puricele cu cîte 99 de oca de fier și cu cîte 99 de oca de oțel la un picior, și zbura în slava cerului și se lăsa pe foaia teiului, de se spurca în gura grecoteiului, și se lăsa pe foaia lipanului, de se spurca în gura țiganului ; d-atunci și nici d-atunci, că e mai d-încoace cu vro trei conace, de cînd își ungea fetele fețele și flăcăii mustățile...“⁸

„A fost odată ca niciodată, cînd n-ar fi nu s-ar povesti ; ca un cuvînt de poveste, basm de aci-nainte se gătește ; pe cînd se potcovea puricele la un picior cu nouă oca de fier și tot îi rămînea călcîiul gol și zicea : aoleo și vai de mine, că nu sunt potcovit bine !...“⁹

„Cică a fost odată ca niciodată, că de n-ar fi, nu s-ar povesti, că nu-s dator a minți, ca și-un purice aș plesni ; că eu nu-s de cînd ferestrele, ci eu îs de cînd poveștile. Cînd poveștile pe la noi trecea, mama atunci mă făcea, și apucaî una de chică și-o aruncaî într-o vică ; și-am apucat una de picior și-o aruncaî după cuptor și-o bătui bine, bine, să mă-nvețe și pe mine, după aceea o am lăsat și iată că m-a învățat.“¹⁰

„Poveste, poveste ! au zis c-au fost odată-n lumea lată, că de n-ar fi, nu s-ar povesti.“¹¹

„A fost odată ca niciodată, cînd n-ar fi nu s-ar povesti, dar fiindcă este, de aceea se povestește.“

„A fost și s-a întîmplat ăst basm înfocat și foarte adevărat, pre cînd erau muștele cît găluștele, de le prindeau vînătorii cu puștele, pre cînd peștii cei mici înghițeau pre cei mari, iar lumea le zicea tîlhari ; cînd se potcoveau puricii cu nouăzeci și nouă oca de fier la un picior și așa la cer zbura și pre sfinți îi chișca.“

„A fost odată ca niciodată, dacă n-ar fi, nu s-ar povesti ; era pre cînd urșii se băteau în coade și munții în capete, pre cînd ouăle se coceau în gheață și seara se făcea dimineață.“¹²

⁸ Stăncescu, p. 21, 39, 55, 83, 125, 153, 187 și 333.

⁹ Popescu, IV, p. 3.

¹⁰ Pop-Reteganul, III, [p.] 10.

¹¹ Sbiera, p. 177.

¹² Arsenie, II, 11 și 33.

„A fost odată, a fost, că de n-ar fi nici s-ar povesti ; că nici eu nu-s deodată cu poveștile, mînca-mi-ar pita fălcile, ci-s mai mic cu o zi cu două, mînca-mi-le-ar pe amîndouă. Îmi aduc însă aminte, cînd poveștile pe la poarta noastră trecea, maica atuncea mă făcea, și cu luai o poveste de coadă ș-o țipai la noi în ogradă, și o bătui bine, bine, să mă învețe și pe mine.“¹³

La românii din Macedonia formula inițială sună : „era și nu-și era, ună oră ș'tu nă etă (veac) éra...“ sau : éra nă oră ce nu-și éra, dit eta (veacul) acea cînd dumnidzău éra pri padi di lu alindzea boili cu limba...“

Și éra și nu-și éra,
 Cara (dacă) nu éra,
 Nu va să spunea...

Formulele mediane sunt mai puțin numerose și se redau obicuiuit în versuri.

Iată cîteva dintr-însele.

Vorba țigăncei auzind povestirea nelegiuirii sale :

Un tăciune
 Ș-un cărbune,
 Taci, băiete, nu mai spune !

Vorba împăratului întîmpinînd pe țigancă :

Un cărbune,
 Ș-un tăciune,
 Spune, băiete, spune !

Locuțiune stereotipă pentru luptă fără preget :

Și se luptară,
 Și se luptară,
 Zi de vară pînă seară.

Rugăciunea băiatului către dafinul înflorit :

Dafine, dafine,
 Cu săpălugă de aur săpatu-te-am,
 Cu năstrapă de aur udatu-te-am,
 Cu ștergar de mătase ștersu-te-am,
 Dă-mi darul d-a mă face oricînd voi voi eu să nu fiu văzut de nimeni.¹⁴

Ruga fetei din dafin :

¹³ *Convorbiri literare* din 1892 (*Voinic-de-Plumb*).

¹⁴ Ispirescu, p. 68, 87 și 235.

Deschide-te, dafin verde,
Să iasă fata curată,
De soare nevăzută,
De vînt nebătută,
De ploaie neudată,
De voinic nesărutată ;
Căci se duce la fîntînă,
Unde este apă lină ;
Fețișoara să și-o spele
Și s-adune floricele.

Locuțiune stereotipă pentru cale îndelungată :

Zi de vară
Pînă seară,
Cale lungă,
Să-i ajungă.¹⁵

Feciorul de împărat găsește în camera oprită chipul încîntător al zînei din palatul de aur :

Și apoi mi-ți vedea,
Că-n palat ședea
Doamna Chiralină,
Tînără copilă,
Floare din grădină.

Strigătul băiatului în primejdie de moarte către animalele recunosătoare (vulpe, lup, urs) :

U ! N-aude !
Na vede,
Na greul pămîntului,
Ușurelul cîmpului,
Că vă piere stăpînul !

Chemarea păsărilor din curtea St. Vineri :

Puii mării și-ai mătușii !
Alergați de unde sunteți,
Ca să vă dea mama demîncare,
Alergați în fuga mare.¹⁶

Jalnicul strigăt al cerbului la chemarea surorii ucise :

Be-a, be-a !
Surioara mea !
Be-a !

¹⁵ [Fundescu, p. 22, 30.] Cf. Pop-Reteganul, III, p. 17 : „să duseră multă lume împărăție, ca D-zeu să ne ție, că din poveste mult înainte este, mai mîndră și mai frumoasă, s-ascultați și d-voastră ; cine a asculta, bine a învăța, cine a dormi, bine s-a hodini”.

¹⁶ Fundescu, p. 47, 91 și 111.

Strigătul zmeului către calu-i năzdrăvan la apropierea podului sub care sta ascuns Făt-Frumos :

Hi ! cal de leu,
De paraleu,
De bun viteaz al meu !
Ce stai
Și rășai,
Și-ndărăt te dai ?

Glasul jalnic al călugărașului, sub care se străvestise fata iubită și părăsită de feciorul de împărat, după arderea tainicului înveliș al soțului său :

De cu seară fecioară,
Peste noapte mămușoară
Și de dimineață văduvioară.¹⁷

Ruga femeiei părăsite :

Scoaiă, Petre, scoală !
Să mă scapi de boală,
Că-i demult de când te cerc,
Să-ți pui mâna pe-al meu cerc,
Să plesnească cercul meu,
Să nasc copilașul tău,
Să-mi alin durerile,
Să-mi scurtez cărările !

Strigătul tînguitor al cerbului, al fratelui nenorocitei surori înecată de țiganca trădătoare :

Sorioară, sorioară !
Prinde-te de răzișoară,
Că țîța umplutu-te-au,
Apa, mîlul suptu-te-au.
Și pe pruncul tău,
Nepoțelul meu,
Ți-apleacă țîța stearpă
Și-l mîngîie cea cioroaică !¹⁸

Strigătul crăiesei din fundul lacului, unde fusese împinsă de țiganca trădătoare, către fratele-i schimbat în cerb :

Frate, frate Tirioane,
Vino, bag-a tale coarne
Țocma-n fundul ăst de apă,
Unde soru-ta să-neacă ;

¹⁷ Stăncescu, p. 49, 95 și 120.

¹⁸ Sbiera, p. 46 și 176.

Că piatra rău o apasă
 Și-i zdrobește a ei oasă,
 Iar apa o înăbușește ;
 Frate, frate, te grăbește,
 De moarte o mîntuiește !

Nenorocitul Constantin, neavînd odihnă în groapă de blestemele mamei sale, se scoală în miezul nopței și grăiește mormîntului :

Dragul meu, mormîntul meu,
 Fă-te tu căluțul meu ;
 Iară tu pînzuca mea,
 Să te faci o cărărea,
 Să mă duci la sora mea,
 S-o aduc la maica mea ;
 Că de nu — m-a blăstăma..
 Pămîntul nu m-a răbda.¹⁹

Capra își sfătuieste iezii să nu deschidă ușa pînă nu-i vor auzi glasul și n-o vor cunoaște după cuvintele ei :

Trei iezi cucuieți,
 Ușa mamei descuieți !
 Că mama v-aduce :
 Frunze în buze,
 Lapte în rîte,
 Drob de sare
 În spinare,
 Mălăieș
 În călcîieș,
 Smoc de flori
 Pe subsuori !²⁰

Formulele finale sunt pretutindenea mult mai numeroase. Unele din ele exprimă regret pentru acele vremuri fericite, altele din contra constată că astăzi suntem mai fericiți. Adesea povestitorul îndeamnă ironic pe ascultătorii săi să meargă înșiși într-acolo, spre a se convinge de adevărul spuselor sale.

La albanezi : *umbliak e utrașigua* „îmbătrîni și fu fericit“ ; sau : *ata miră edhe neve mă miră* „ei bine, iar noi și mai bine“, corespunzînd finalului grec : „ei trăiră acuma fericiți, dar noi aci și mai fericiți“.

La greci : „nu v-am spus o poveste, ci o păcăleală“, sau „nu eram p-acolo și nici voi n-aveți zor să mă credeți“, ori „se căsători și trăi bine și în veselie“ :

καὶ ἕκαστος γάμον καὶ χαρὰς
 καὶ ξεφάντωσαις καταίς.

¹⁹ Pop-Reteganul, I, 48, și IV, 67.

²⁰ Creangă, I, p. 20.

Apoi finale burlești ca :

Ψόματα κῆ ἀλήθεια,
ἐτσάν' τα παραμύθια;

Παραμύθι μύθαρος.
ἡ κουλιά σας πίθαρος...

La ruși : „Am fost și eu p-acolo și am băut mied, mi-a curs pe barbă și nu mi-a intrat în gură“ :

i ia tam biū
mied-vino piū;
pa baradzê tseklo,
a u gubê ne bylo.

La unguri finalul obicinuit sună întocmai ca la noi : „și de n-au murit, trăiesc încă“ ; cf. la bulgari : *ako ne sū umrêli, oste sū živi* „și de nu-s morți, îs încă vii“.

La țigani : „și de unde am venit și eu am spus“, sau „și i-am lăsat acolo și am venit de v-am spus d-voastre“. Cf. la macedoromâni : „și ioŭ anŭ vini di colo...“.

În Bretania : „Il y eut alors de grandes fêtes et des festins magnifiques, au palais. Moi-même, je pus me glisser, parmi la foule des serveurs, jusqu'à la cuisine. Mais, comme je trempais mon doigt dans toutes les sauces, le maître-cuisinier, qui m'aperçut, me donna un grand coup de pied, où vous savez bien, et me lança jusqu'ici pour vous conter mon conte...“

J'étais par-là aussi, avec mon bec frais,
Et, comme j'avais faim, je mordis tôt ;
Mais un grand diable de cuisinier qui était là,
Avec ses sabots à pointe de Saint-Malo,
Me donna un coup de pied dans le derrière
Et me lança sur le haut de la montagne de Bré.
Et je suis venu de là jusqu'ici,
Pour vous raconter cette histoire.

*

J'étais là cuisinière,
J'eus un morceau avec une goutte,
Un coup de cuillère à pot sur la bouche,
Et, depuis, je n'y suis pas retournée.
Mais, avec cinq écus et un cheval bleu,
J'y serais encore allée.
Avec cinq écus et un cheval brun,
J'y serais allée demain en huit.²¹

În Gasconia formula finală sună :

E tric tric,
Moun counte es finit ;
E tric trac,
Moun counte es acabat (achevé).

*

En passan dans un prat (pré),
Marchèri sur la cûeto (queue) d'un gat,
Que fasquêt : Couic ! Couic ! Couac ! Couac !
E moun counte es acabat.

*

Cric, crac,
Moun counte es acabat ;
Per un ardit (liard),
Digo n'en un mai joulit (joli).²²

În Normandia : „Là-dessus, je bus une croûte, je mangeai une chopine et je m'en revins“. „Je prins par les grands moulins, je beus un coup et je m'en revins.“²³

Între Menton și Genova : *É mi era sont' a taura qué rusillava u ouassé. Iss'a crica, a faura é ditcha* „și eu eram sub masă, unde rodeam un os; ridicai zăvorul, povestea e spusă“.

„S'ils ne sont pas morts, ils y sont encore.“

„Et le mariage fait, le fils du roi et Terra-Camina ont eu plus d'enfants qu'un balayeur de rues n'a de poux sur la tête.“

„Maintenant passe par une porte, passe par l'autre, va chez le roi qui t'en racontera une autre.“

„De grandes fêtes accompagnèrent ce mariage ; quant à moi, en passant sous les fenêtres, j'ai reçu un os sur le crâne et j'en ai encore mal de tête aujourd'hui.“

„Il fut fait un grand repas de noce ; quant à moi, ils m'ont jeté un os, que j'ai encore au genou.“

„Il y a avait trois plats : un poisson frit, une immense omelette, un chat salé ; et moi, j'ai fini de conter.“

„Tous les invités... faisaient un bon repas de poulets bien rôtis et de rage et de venin on m'a jeté la marmite.“²⁴

În Italia : „E vissero felici tutti assieme, e così è finita la novella“.

Se ne stettero e se ne godettero,
E a me nulla mi dettero.

²² Bladé, I. p. XLII urm.

²³ Fleury, [*Littérature orale de la Basse-Normandie*, 1883,] p. 185, [196].

²⁴ Andrews, p. 7, 14, [28,] [49,] 176, 219, 225 și 301.

*

Io però là non c'ero
E non r'ho detto il vero.
Dilla tu la favoletta,
Chè la mia io l'ho detta.²⁵

La Florença :

In santa pace pia,
Dite la vostra, che ho detta la mia.

*

E stretta la foglia e larga la via,
Dite la vostra, che ho detto la mia.

*

E si vissero e si godettero,
E in pace sempre stettero,
E a me nulla mi dettero.

*

Il fosso sta tra il campo entra la via :
Dite la vostra, che ho detto la mia.

*

Se ne vissero e se ne godettero ;
A me nulla mi dettero.
Mi dettero un confetino :
Lo messi in un bucolino :
Vai a vedere se c'è sempre.

*

E così termina la novella :
Ditene, si ve pare, una più bella.

*

Stretta la foglia e largo il boccioło,
Della pelle di mi'nonno io ne farò un lenzolo !

*

La mia novella non è più lunga :
Tagliatevi il naso e io mi taglio l'unghia.

*

Fece le nozze, e un bel confetto ;
E a me mi toccò un bel calcio nel petto.²⁶

²⁵ Comparetti, p. [133,] 308, 310.

²⁶ Imbriani, p. 65, 93, 215, 250, 307, 521, 557, 585 și 612.

În Sicilia :

Iddi arristaru filici e contenti,
Nui semu cã stricamu li denti. ²⁷

În Portugalia : „E assim acaba este historia de que :

A certidao està em Tondella ;
Quem quizer vá là por ella.
Viveram sempre multo felizes e acabou.“ ²⁸

Trecem acum la formulele finale românești, foarte numeroase și caracteristice. Cea mai obicinuită sună : „iar eu încãlecăi p-o șea și vă spusei dumneavoastră așa“. Altminterea, ele îmbracă forme variate și se amplifică într-un grad și mai potențat încă decît cele finale.

Îată cele ce ni s-au părut mai interesante :

„Eram și eu p-acolo și căscam gura pe dinafară pe la toate serbările, căci nici pomeneală nu era să fiu și eu poftit, și apoi se știe că nepoftitul scaun n-are.“

„Eram și eu p-acolo. Și fiindcă am dobîndit și eu un os de ros, mi-am pus în gînd să vă povestesc, boieri d-voastră, lucruri cari, de s-ar crede, m-ar da de minciună...“

„Și de n-or fi murit, trăiesc și astăzi...“

„Trecui și eu pe acolo și stătui de mă veselii la nuntă, de unde luai

O bucată de batoc
Ș-un picior de iepure șchiop.

și încãlecăi p-o șea și vă spusei dumneavoastră așa.“

„Eram și eu p-acolo, și la masa împărătească :

Căram mereu la vatră lemne cu frigarea,
Duceam eu la masă glume cu căldarea,

pentru care căpătai :

Un năpăstroc de ciorbă
Ș-o sîntă de cociorbă
Pentru cei ce-s lungă-vorbă.“

„Și încãlecăi p-o șea și v-o spusei d-voastră așa.

Și mai încãlecăi p-o lingură scurtă, s-o dai pe la nasul cui n-ascultă.“

Și m-am suit pe o șea,
Și am spus-o așa ;
M-am suit pe o roată,
Și am spus-o toată.

²⁷ Pitré, vol. IV, p. 31.

²⁸ Cœlho, [*Contos populares portugueses*, Lisboa, 1879,] p. 50 și 79.

„Eram și eu p-acolo și dedeam ajutor la nuntă, unde căram apa cu ciurul, iară la sfîrșitul nunței aduseră un coș de prune uscate, să arunce în ale guri căscate.“

„Iară eu :

Încălecai p-un mărăcine,
Să m-asculte orișicine.“

„Iară eu :

Încălecai pe un lemn,
La bine să vă îndemn ;
Încălecai pe un cocoș,
Să vă spui la moș pe gros.“²⁹

*

Și-ncălecai p-o lingură scurtă,
S-o bag în gura cui ascultă :
Lingură de prun ori de tei,
Plină cu minciuni de care vă spusei !³⁰

*

Iar eu încălecai p-o viespe,
Ș-o lăsai la d-voastră în iesle ;
Să te duci, cocoane, că ești stăpîn,
Să pui să-i dea și ei nițel fîn.

„Și încălecai p-o șea și sfîrșii povestea, că doar n-ăți fi gîndit că-i minciuna, că eu nu-s de cînd cu minciunile, ci-s de cînd cu minunile.“

„M-ar fi poftit și pe mine la masa lor, că era bun și drept împăratul, dar nu putea trimite om pe jos or călare, că era departe țara lui de a noastră. Și iac-așa, înghiț și eu în sec și-mi ling buzele, numai gîndindu-mă la vinurile și mîncările împărătești.“

Și eu încălecai p-un gătej uscat,
Să fie basmul băsmuit și-n alt sat.

*

Iar eu venii călare p-un cocoș,
Ca să nu viu pe jos ;
Și vă spusei o poveste,
Care-a fost, da nu mai este.

„Și eram și eu p-acolo, bate-m-ar norocul, c-abia mă-ncăpea locul :

Și-am mîncat,
De m-am umflat ;
Și-am rămas gros,
Ca un greiere bortos.“

²⁹ Ispirescu, p. 10, 32, 40, 61, 94, 159, 182, 204, 252 și 332.

³⁰ Fundescu, p. 126.

„Iar eu :

Încălecăi p-o iapă bălțată,
Să-mi fie povestea ascultată..“

*

Și încălecăi p-o mia pirlită,
Să fie povestea răspîdită.

„Iar eu, isprăvind povestea, încălecăi p-o șea și vă spusei dumnea-voastră așa ; încălecăi p-un fus, să fie de minciună cui a spus ; încălecăi p-o lingură scurtă, să nu mai aștepte nimica de la mine cine-ascultă ; iar descălecînd de după șea, aștept un bacșiș de la cine mi-o da :

Basin băsmuit,
Gura i-a trosnit
Și cu lucruri bune
’l s-a umplut.“³¹

„Cine vrea să-i vadă, meargă, că eu nu-i opresc ; eu unul însă n-oi merge, că nice nu sunt învățat a colinda pe la curți domnești și mă și prinde somnul. Noapte bună !“

Mă suii pe-o șea,
Ș-o auzii așa ;
Mă suii pe-o găină,
Și venii prin tină ;
Mă suii pe coasă,
Și-o spusei mincinoasă.

„Iar eu mă suii pe o șea și o spusei așa ; șeaua a fost cam ruginoasă și povestea mincinoasă.“

„Eu încă am fost pe acolo și-am văzut, căci de n-aș fi văzut n-aș ști povesti :

Cînd de-acolo am plecat,
Pre un cal am călecat,
Și povestea o-am gătat,
Căci acolo o-am uitat.“

„Chemații au fost aleși tot din crai și împărați. Eu încă mă aflam pe-acolo, tăiam lemne cu sapa și căram apă cu ciurul. Ieșea zama pe vîrful curții și carnea pe ferești. Cîinii umblau cu colaci-n coadă și lătrau că mor de foame. Eu, neavînd vreme să mînc, luai un hîrbut cu ceva de mîncare și-o lingură de lemn, apoi mă arăduiesc cătră satul meu. Pe drum mă văzura o țarcă ce mă tot cîrăia și mă lovea cu aripele. Știa că vin de la nuntă și simțise că am și ceva carne-n hîrb. Cînd eu o hîșaiam, ea mă batjocorea, făcînd tot mereu : și-r-cu ! si-r-cu ! Eu, fiind supărat și de foame îmbătăt, arunc lingura după ea și-aceasta să-implîntă deasupra cozii ! De nu mă credeți, vă uitați la ele, că de-atunci au coada ca o lingură...“

³¹ Stăncescu, p. 38, 65, 136, 164, 243, 257, 277, 296 și 322.

Eu mă suii pe-un cui și până-n alt rînd nu v-o mai spui ; mă suii pe-o custură ruginoasă și poate povestea fu cam mincinoasă.“

„Cine o știe mai departe, eu nu-l opresc, spună-o, că eu atîta o-am auzit cîtă v-am spus-o.“

„Cine nu crede, să se ducă să vază.“ ³²

„Iar eu m-am încălecat pe-un pai de săcară și v-am spus o poveste-n iast' sară ! Plățiți-mi-o !... — Plătească-ți-o D-zeu cu bine, iar nu cu rău !“

Și am fost și eu la nuntă,
De v-am spus-o vouă frîntă.

„La nunta fetei acesteia, m-am tîmplat și eu de față. Era o nuntă aleasă, boierească și nuntași pozderie. Toți erau voioși și chiuia și juca, de răsuna pămîntul sub dînșii ! Pînă și mireasa era voioasă, măcar că nu-i prea era ei de măritat. Dar la masă, ce bucate și ce băuturi, cît te-ai fi descins și-ai fi tot mîncat și băut, numai de-ai fi avut undă băga atîta ! Între toate bucatele era niște plăcinte atît de gustoase, că făcea poznă, nu alta ! Mai ales eu nu mă puteam sătura de ele, așa de tare îmi plăcea ! Era călduțe și molcuțe, cît le-ai fi mîncat și cu ochii ! O plăcintă de acestea am băgat-o în sîn, ca s-o am de merinde pe drum cînd m-oi înturna acasă. Cînd pe la mijlocul căii, mi-au venit poftă de plăcintă și am scos-o din sîn și voi-am s-o mănînc. Atuncea numai ce mă trezesc, ia, cu cutare om drept în față. Văzîndu-mi plăcinta în mîni și plăcîndu-i și lui se vede ca și mie, unde n-au prins a mă ruga și a mă pofti ca să i-o dau lui numaidecît și numaidecît, că de nu i-oi da-o, el îi în stare să crepe de poftă, nu alta ! Tot îmbulzindu-mă cu cererile și poftele sale, n-am avut de la o vreme încotro și i-am aruncat-o, ca s-o prindă. El însă, în loc să întindă mînilor și s-o apuce, închide ochii și pleacă capul în jos. Atunci plăcinta liop ! tocmai în vîrvul capului, și pentru că era molcuță și călduță, i s-au lipit tot părul de dînsa. Dînd el s-o iaie, și-au smuls toți perii de pe cap, de au rămas pleșug pînă astăzi. De nu mă credeți, ian să vă uitați numai la capul lui, cînd vă veți întîlni cu el, și vă veți încredința că vă spun adevărul !“

„Dară eu, care am fost martur la toate acestea, văzînd răpăiala cea din casă, m-am spăriat și, ca să nu capăt și eu vro prescură de-ale lor, am rupt-o la fugă de mi-am pierdut călcîiele de la ciubote și, ajungînd aice,

Am intrat pe uși coala,
De v-am spus povestea-asa.“ ³³

„Și eram și eu acolo de față, și îndată după aceea am încălecat iute pe o șea și am venit de v-am spus povestea așa ; și am mai încăle-

³² Pop-Reteganul, I, 42, 79 ; II, 21, 40 ; III, 26 ; IV, 28, 60.

³³ Sbicra, p. 48, [98,] 147 și 243.

cat pe o roată și v-am spus jitia toată ; și unde n-am mai încălecat și pe o căpșună și v-am spus, oameni buni, o mare și gogonată minciună.“³⁴

Adaugem în sfârșit și formulele finale macedo-române, ce mi le-au comunicat foștii mei elevi la Școala Normală Superioară, d-nii Cosmescu și Papahagi :

Părmisû (basm) mîi (eu) sciamû

Părmisû mîi spusîû:

Cîtû putuî,

Ahătû vĕ arișû (înșelai);

Sacû de bumbacû,

Tumbă după capû.

*

Çi-î gólă (minciună), çî-î nigólă,

Mi-a-veamû vindoa (cîteva) căstăñi-n pólă,

Tricuî pi la Șimnicólă (sat in Gopeș).

Me-acăță (prinseră) cânli di pólă

Și cătăñi-le mîi-le măcă tóte.

*

Vĕ aduçiamû pudumate (cizme) aroșe.

Trecuî pe la șopotulû aroșû,

M' inși (ieși) cânlialu Toșe,

Di li feçi partașinî (bucăți);

Ș'tiu pudumate erau căstăñe.

„La nuntă eram ș'io și nu-li căftai altu çiva, dicăt mași două hiçi măghisiti (smochine fermecate) s'li daû açilorû çe nu va facă ghini. S'li măcă (mănince) tra și scotă cónni, s-li cunóscă lumea, că sunt a rĕi. Ma, cum aodăi (auzii) că fiçiorlii a meî asculta, li dedû a unuî boû, çe li criscură cónni altu-ahându di câtû li avea.“

„Și banédză (trăiesc) până astăçi, cara (dacă) s'nu muriră.“

„Păramith sciam, păramithû đîșiû, cari s'vĕ minciuna-î, d'îçi vĕ aspușuî:

'Ntribați și pi Cata alu Cătușuî

Și vulpea cu oslu di gălinușuî,

Ce lu măcă

Și li se ascăluă.“

„Asi părmithû mi sciamû părmithû vĕ spusîû; nu sciû cum feçiû, ma nu vĕ arișuî (așa basm știam, basm vĕ spusei, eu știu cum făci, dar nu vĕ înșelai).“³⁵

Formule stereotipe și caracteristice, cari revin pretutindenea la ocaziuni analoage și constituiesc frazeologia particulară a basmleor.

Cităm pe cele mai des întrebuintate.

³⁴ Creangă, p. 34.

³⁵ Obedenaru, *Texte macedoromâne*, Basme și poezii populare de la Crușova, București, Lito-tipografia Carol Göbl, 1891, p. 34.

Cînd mama trădătoare trimete pe fiu-său sub cuvinte mincinoase după diferite leacuri a căror aducere ar putea pricinui moartea eroului, sfătuitoarea exclamă : „Hm ! dragul meu ! zise Ileana Coșînțana, mă-ta nu îmblă să te crească, ci să te prăpădească...” ; „Iiii ! flăcăiașu mamei, cin' te-a trimis, nu te-a trimis ca să te crească, ci să te prăpădească“.³⁶

Și cînd zmeul taie pe Făt-Frumos, el pune bucașile în desagi pe cal, zicîndu-i : „Du-l și mort pe unde l-ai purtat cînd au fost viu“ ; „Poartă-l și mort, pe unde l-ai purtat viu !“³⁷

Apoi cînd eroul, omorît mișelește, e înviat, întîiele sale cuvinte sunt : „— Oh ! soru-mea, dar greu somn dormii ! — Greu, fratele meu, și ai fi mai dormit tu mult și bine, de nu venea omul acesta“ ; „— Of ! Doamne ! greu somn mai dormii, zise el. — Puteai tu să dormi mult și bine, dacă nu eram noi“ ; „— Of ! că greu am mai fost adormit ! — Ba ai fi fost adormit cîtu-i lumea, să nu fi fost eu.“³⁸

Amenințarea în caz de nesăvîrșire a isprăvilor : „Să-mi aduci pe stăpîna acestei coșite ; căci de unde nu, unde îți stau talpele, îți va sta și capul“ ; „De nu-i a aduce calul, apoi i-a sta capul, unde-i stau acum tălpile.“³⁹

Cînd țiganul (sau țiganca) se leagă de cai sălbateci împreună cu un sac de nuci și li se dă drumul : „Și unde cădea nuca, cădea și bucățica, pînă ce nu se mai alese nici praful de dînsa“ ; „Caii o luară la fugă prin smîrcuri și unde cădea nuca, cădea și bucățica, pînă ce s-a prăpădit și țigan și tot.“⁴⁰

Cînd eroul nemerește calu-i năzdrăvan, acesta întreabă pe stăpînu-său cum să-l ducă : „ca vîntul ori ca gîndul ?“ Și găsind ceva în cale, el dă răspunsul echivoc : „De o vei lua, te vei căi ; de nu o vei lua, iarăși te vei căi ; dară mai bine este să o iei“ ; „De cumva o vei lua, de mare năcaz ne-ar fi ; iară de nu o vei lua — 'ți bănuie după ea“.⁴¹

Cînd zmeul află de sosirea lui Făt-Frumos, el întreabă pe calu-i : „Doar nu i-o fi adus vîntu perișoru și cioara oscioru“ ; „Nu crez să-i fi adus corbul osciorul și vîntul perișorul !“⁴²

Apoi întîlnindu-se cu dînsul, întîiele sale cuvinte sunt : „Cum vrei să ne batem ? în buzdugane să ne lovim, în săbii să ne tăiem, ori în luptă să ne luptăm ?“⁴³

Amenințarea femeiei, de nu-i se va împlini dorința : „De nu-i vei tăia, eu nu mai mînînc pîine și sare cu tine pe un taler“ ; „Dacă nu-ți vei duce fata de aici, pîine și sare pe un taler cu tine nu mai mînînc“ ; „De nu-i vei tăia, să știi că nu mai mînînci pîine și sare cu

³⁶ Sbiera, p. 25 și Stăncescu, p. 170.

³⁷ [Sbiera,] p. 32 și 56.

³⁸ Ispirescu, p. 197, 345 și Sbiera, p. 56.

³⁹ [Ispirescu], p. 23 și Sbiera, p. 74.

⁴⁰ [Ispirescu], p. 71 și 204.

⁴¹ *Ibidem*, p. 22 și Pop-Reteganul, III, 17.

⁴² Stăncescu, p. 96 și Fundescu, p. 31.

⁴³ Ispirescu, p. 86.

mine“ ; „Împăratul chemă pe împărăteasa înainte, îi spuse că mai mult pită și sare pe o masă nu pot mânca“. ⁴⁴

În basme găsim nu numai formule stereotipe, dar și dialoguri întregi.

Astfel este convorbirea luptătorilor cu corbul chemat într-ajutor : „— Corbule, corbule, ia se în unghiile tale și pune peste mine, că-ți voi da stîrvul ăsta ție. — Corbule, corbule, îi zise și Prîslea, dacă vei pune peste mine se, eu îți voi da trei stîrvuri.“ ⁴⁵

De asemenea convorbirea între copiii de aur, omorîți de țigancă și prefăcuți în doi arbori și apoi în două scînduri de pat : „Peste noapte țigancă auzi cum vorbeau scîndurile. — ...Dado, zise băiatul, greu ți-e ție ? — Greu, răspunse fata, căci este păgîna pe mine. Dară ție, greu îți este ? — Mie nu-mi este greu, zise băiatul, că este tata pe mine.“ ⁴⁶

Apoi expresiunile metaforice, acele comparațiuni concrete, acele reprezentări sensibile pentru evitarea abstracțiunilor (adjective sau verbe), aproape necunoscute chiar graiului popular. Ele constituiesc elementul retoric al basmelor și nu ne întîmpină decît într-însele.

Iată cîteva din aceste perifraze populare (luate mai ales din colecțiunea lui Ispirescu).

Pentru noțiunea *frumos* : ruptă din soare, cum nu se mai află sub soare, la soare te puteai uita dar la dînsa ba, îți venea s-o sorbi într-un pahar cu apă, s-o sorbi cu privirea, s-o mănînci cu ochii, s-o vezi și să n-o mai uiți...

Pentru *învățat* : știa cîte în lună și în soare, știa carte pînă în glezne (pînă la brîu), se făcuse burduf de carte...

Pentru *prost* : nu știe nici cum să mănînce mămăliga, dă în gropi, nu-l taie capul nici două mere degerate...

Pentru *rău* : cu mațe peștițe, ca o viespe, o scorpie de zîină, zgrip-toroaică, cîinele de tată-său...

Pentru *trist* : nu-i sunt toți boii acasă, parcă i s-au înecat corăbiile, nu-i în apele ei, e cu cuiul la inimă.

Pentru *vesel* : n-o mai ținea pămîntul (n-o mai încăpea pielea sau casa) de bucurie, a apucat pe Dumnezeu de un picior, îi rîdea inima...

Pentru *a dori* : li se scurgeau ochii, se topea d-a-n picioarele, îi lăsa gura apă...

Pentru *a dormi* : dede ochii (pleoapele) în gene, trase un pui de somn, îl fură somnul (sfîntul), își făcu povara de somn...

Pentru *a povesti (minciuni)* : a toca (spune) cîte în lună și în soare, a îndruga verzi și uscate, a spune cai verzi pe pereți, a tăia la lavre și palavre, a înșira la mărgăritare...

Pentru *a fugi* : o luă (o apucă) la sănătoasa, își luă picioarele pe umere, își luă tîlpășița, o luă la papuc, își luă lumea în cap, o șterse din cale, o tuli (o croi) la fugă...

⁴⁴ [Ispirescu], p. 64, 347 și Pop-Reteganul, [II,] 33 ; [IV,] 33.

⁴⁵ [Ispirescu], p. [87].

⁴⁶ *Ibidem*, p. 65.

INTRODUCERE

Pentru *a înșela* : a fost tras pe sfoară, îi puse calîpul, a umblat cu șoșele cu momele, l-a potcovit, l-a captușit, l-a boit...

Pentru *a (se) speria* : o băgă pe mîncă, o sfecli, i se făcu părul măciucă (i se sui tot părul în vîrful capului), îi trecu un fier ars prin inimă, îi sări inima din loc, rămaseră ca scriși pe părete (ca bătuți de Dumnezeu), intră în grozile morței, mi-a băgat groază pîna în măduva oaselor, îi băgă fiori în oase, o apucară niște răcori, se pierdu cu firea, inima i se făcu cît un purece.

Apoi *a chibzui* : se frămînta cu firea ; *a se dumeri* : își veni de acasă ; *a se îmbărbăta* : își luă inima în dinți ; *a înștiința* : a da sfoară în țară ; *a se mîhni* : se da de ceasul morței, i se rupseră rărunchii ; *a necăji* : a face zile fripte ; *a omori* : îi luă mirul, să-i sorb zilele ; *a plăcea* : îi căzu tronc la inimă ; *a prăpădi* : l-a mîncat fript ; *a stărui* : se făcea luntre și punte...

În fine, zmeoaica vine „cu o falcă în cer și una în pămînt“ și totul se face în basme cu o repeziciune extraordinară, de unde numeroasele metafore populare pentru a exprima noțiunea adverbială de *repede, iute* : cît te ștergi (te freci) la un ochi, cît să te scobești într-un dînte, cît ai da în amnar (cremene), cît ai îmbuca o dată...

CLASIFICAȚIUNEA BASMELOR

Totalitatea basmelor publicate pînă astăzi, fie și numai în Europa, se ridică la o sumă însemnată, care devine din zi în zi mai considerabilă. Și cu toate acestea, acea multiplicitate e numai aparentă și ascunde în fapt o infimă minoritate de concepțiuni originale. Miile și iar miile de povești populare pornesc de la un număr de tot mărginit de idei fundamentale, pe cari geniul poporului a știut să le fecundeze în toate sensurile, prezentîndu-le sub aspectele cele mai variate.

Dealtmînterea, acest fenomen e propriu tuturor creațiunilor spiritului omenesc. Și graiul dispunea la început de un capital foarte restrîns de vorbe, și expansiunea extraordinară ce au luat cîteva din instrumentele cele mai perfecționate ale cuvîntului — de pildă limba sanscrită și cea greacă — poate fi redusă la un stoc minim de forme radicale sau primitive. Alfabetul și numerațiunea încă sunt exemple de imensa putere de combinațiune a inteligenței umane. Și în domeniul literaturii pure, în roman și în dramă, la cîte infinite variațiuni n-au fost supuse cele cîteva stări psihice fundamentale!

Procedarea cea mai obicinuită în diversificarea producțiunilor populare e *amalgamarea* sau simpla *juxtapunere* a două și chiar a trei tipuri folclorice diferite. Dacă luăm, de pildă, povestea bucovineană *Petrea Făt-Frumos și zînele*¹ și o cercetăm sub raportul principalelor motive ce conține, constatăm următoarea acumulațiune: motivul inițial aparține ciclului *Interzicerilor* (loc oprit de a paște, cameră oprită de a intra), cel median se rapoartă la ciclul *Pețirilor* (eroul sare cu calu-i pînă la fata din foișor și-i ia coroana) și cel final reprezintă tipul *Psychei* sub o formă cu totul particulară.

Și așa mai fiecare basm ne ofere procesul cum mintea omului din popor elaborează materialele folclorice. De aci, pe de o parte dificultatea unei clasificățiuni riguroase, iar pe de alta necesitatea de a raporta unul și același basm la două (uneori și la trei) tipuri speciale.

Fenomenul invers, ca un basm să se prezinte sub o formă incompletă și defectuoasă, deși mai rar, se poate totuși constata în toate genurile literaturii orale și mai ales în cîntece și povești.

¹ Sbiera, no. 3.

Fuziune sau lacună : iată formele sub cari se prezintă în majoritatea cazurilor poveștile și cîntecele populare.

Meritul primei clasificățiuni sistematice a motivelor cuprinse în poveștile populare revine lui Hahn, autorul *Basmelor grecești și albaneze* (1864), una din cele mai științifice colecțiuni ale folclorului european. El împarte basmele în 3 mari secțiuni : prima relativă la legăturile de familie, a doua de natură mixtă și a treia dualistă, privitor la lupta între eroi și demoni. Aceste 3 secțiuni cuprind 40 de grupuri, fiecare purtînd numele principalului personajiu al unui mit antic sau al unei povești moderne.

Nu vom supune această clasificățiune unei critice, deoarece toate încercările de asemenea natură sunt provizorii și susceptibile de treptată ameliorare. De asemenea nu vom vorbi nici de clasificățiunea propusă de mitograful rus Orest Myller și pe care Krek o reproduce cu parțiale modificări în a sa *Introducere în istoria literaturii slave*.² Ne mărginim a spune că aceasta din urmă e cu mult inferioară clasificățiunii lui Hahn : și ca punct de plecare, Myller și Krek atribuind o valoare dogmatică teoriilor problematice ale lui Max Müller și Kuhn ; și ca sinteză, aceea a lui Hahn fiind mult mai comprehensivă și mai completă.

După o matură reflexiune ne-am încercat a stabili o nouă clasificățiune care, deși cu aplicațiune imediată la basmele noastre, să fie totuși susceptibilă de cea mai largă generalizare.

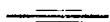
Totalitatea basmelor române a fost astfel împărțită într-o serie mărginită de cicluri, reprezentate prin tot atîtea idei fundamentale de natură mitică, etică sau psihologică. Fiecare ciclu cuprinde două sau mai multe tipuri cari reprezintă principalele aspecte ale concepțiunii primordiale. Fiecare tip cuprinde la rîndul său cîteva basme tipice cu variantele lor corespunzătoare, culese din toate provinciile locuite de români.

La finele părții a doua a acestui studiu vom da un tablou sinoptic al clasificățiunii noastre, în care cele vreo 20 de cicluri, cu numărul lor îndoit de tipuri, îmbrățișează mai toate motivele conținute în poveștile populare.

Fiecare dintr-aceste cicluri va forma subiectul unui studiu special, în care se va urmări concepțiunea mitică, etică sau psihologică și legendară sau novelistică prin antichitatea clasică, la popoarele învecinate și la cele romanice.

² *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, p. 628 urm.

Partea a doua

BASMELE ROMÂNE

Secțiunea I

POVEȘTI MITICO-FANTASTICE

CAP. I

CICLUL PĂRĂSIRILOR SAU OM-ANIMAL

Acest ciclu, al cărui element caracteristic e *părăsirea* (mai totdeauna provizorie) a ființei iubite în urma unei greșeli, cuprinde 3 tipuri fundamentale și anume :

A. Tipul *bărbat-animat* sau *Amor și Psyche*, cu următoarele 2 peripeții :

- a) Femeia greșește și bărbatul (sub un înveliș animal) o părăsește ;
- b) ea rătăcește mult timp spre a-l căuta și, regăsindu-l, se împacă.

B. Tipul *femeie-(zîna)-animat* sau *Melusina*, asemenea cu 2 peripeții :

- a) Bărbatul greșește și (zîna) femeia îl părăsește ;
- b) el pornește s-o caute și (mai totdeauna) o regăsește.

C. Tipul *femeie-lebădă* sau *Neraida*, cu 3 peripeții :

a) Făt-Frumos răpind hainele zînei la scăldat, ea cade în puterea sa ;

- b) zîna, recăpătîndu-și hainele, îl părăsește ;
- c) Făt-Frumos se duce în căutarea ei și o regăsește.

A. TIPUL AMOR ȘI PSYCHE

Acest tip poate fi astfel rezumat în trăsurile sale esențiale.

Niște oameni bătrîni, neavînd copii, se hotărăsc a lua de suflet ce ar găsi în cale. Moșul găsește obicinuit un șarpe (sau balaur), care peste cîtva timp începe să vorbească și trimete pe moș să pețească fata împăratului. Acesta nu se înduplecă decît după ce-i durează poduri sau palaturi (în alte versiuni el capătă fata după o juruință făcută lui înainte). După cununie, șarpele își leapădă noaptea pielea și se face un flăcău frumos. Sfătuită de părinți sau de alții, nevastă-sa îi arde pielea și atunci dînsul o blestemă să-l revadă numai după ce va toci opinci de fier și să nu poată naște decît atinsă de dînsul (cînd

plesnesc și cercurile din jurul pîntecelui ei). Sprijinită pe un toiag de fier și încălțată cu opinci de fier, nenorocita începe lungă-i colindare în căutarea soțului dispărut. Ea se oprește în drum pe la Lună, Soare și Vînt, de la ale căror mame (sau de la Sf. Luni, Vineri și Duminecă : suprapunere posterioară) capătă felurite scule : păseri sau unelte de aur, dar însuflețite. Transportată de ciocîrlanul Sf. Dumineci, ea ajunge în sfîrșit la locul unde se află ascuns bărbatul său. Acolo recunoașterea se face obicinuit prin venalitatea celei de a doua soții. Ca și Procris, soția iubită a frumosului Cephalos, ea se înduplecă, amăgita de darurile străine, și-i îngăduie să doarmă trei nopți în camera soțului, care în cele din urmă aude jalea ei și, atingîndu-i cercurile, naște copilul.

Variantele acestui tip se grupează în ordinea următoare :

Basmul-tip *Șarpele moșului*.¹

- I. Variantă munteană, *Șarpele unchiașului* ;
- II. Variantă munteană, *Porcul cel fermecat* ;
- III. Variantă munteană, *Făt-Frumos și fata negustorului* ;
- IV. Variantă munteană, *Dovleacul...* ;
- V. Variantă munteană, *Fratele Bucățică*.²
- I. Variantă ardeleană, *Șarpele* ;
- II. Variantă ardeleană, *Uitatul* ;
- III. Variantă ardeleană, *Feciorul moșului*.³

Varianta moldoveană *Povestea porcului*.⁴

Varianta bucovineană *Petrea Făt-Frumos și zînele*.⁵

- I. Variantă bănățeană, *Trandafirul* ;
- II. Variantă bănățeană, *Psyche*⁶

În *Introducere* am tractat pe larg despre variatele forme sub cari ni se prezintă în diferite literaturi cunoscuta poveste antică *Amor și Psyche*, transmisă de Apuleiu⁷. Ne rămîne acum a cerceta modificările felurite ale acestei teme în basmele popoarelor cari intră în sfera comparațiilor noastre.

Din basmele neogrecești relative la *Psyche*, numai două⁸ conțin introducerea (juruința făcută demonului), care nu figurează decît în două din variantele noastre (a treia munteană și a doua ardeleană), pe cînd ea nu lipsește din majoritatea versiunilor occidentale.

În cel din urmă basm, *Fata cea mai frumoasă*, fiica cea mai mică cere împăratului la plecarea să-i aducă o roză. Și cînd vru s-o rupă la întoarcere, se pomeni cu un *șarpe* care nu-l lăsa să ia floarea decît cu

¹ Stăncescu, no. 22.

² Popescu, IV, 3 ; Ispirescu, no. 5 (și două inedite) ; Stăncescu, no. 4.

³ *Ausland* din 1857 ; *Convorbiri* din 1891 ; *Tribuna* din 1890.

⁴ Creangă, no. 4.

⁵ Sbiera, no. 3.

⁶ Schott, no. 23 ; dr. At. M. Marienescu, în *Federațiunea* din 1872 [an. V, no. 64 (664)].

⁷ Vezi p. 81—89. Cf. asupra metempsihozei, din care face parte ciclul nostru, cele zise la p. 20 și 21 ale *Introducerii* noastre ; despre zoomorfism, p. 24.

⁸ Hahn, no. 7 și Schmidt, no. 10 [*Die Schönste*].

tocmeala de a-i trimite pe fie-sa pentru un timp oarecare. După ce se cununară, domnița îi ceru voie să petreacă câteva zile acasă, dar zăbovind cu întoarcerea, nu mai găsi șarpele și rămase nemîngîiată. Într-una din zile, zărindu-l mai mort într-un buduroi de fîntînă, îl luă și-l îngrijii. Peste cîtva timp șarpele plesni și se făcu un flăcău frumos: fusese vrăjit de o zîna sau neraidă (a cărei iubire o desprețuise) să se facă șarpe.

Într-alt basm neogrec, *Racul*⁹, flăcăul vrăjit în *rac* cere în căsătorie pe fata împăratului, cu care se cunună după ce săvîrșește diferite isprăvi: să ridice un zid înalt, pe care să înflorească fel de fel de flori; să facă o grădină cu 3 izvoare de aur, diamante și briliante. Apoi, trădînd taina existenței sale, racul o părăsește, spre a se revedea după un timp îndelungat.

Pe cînd în primul basm neogrec, *Nuiana de aur*, omul a fost vrăjit în *porumbel*, ca și într-o variantă albaneză a acestui tip¹⁰, și piere odată cu trădarea tainei, el figurează ca *arap* în *Filek Telebi*¹¹; iar în *Ahmed Telebi*¹², motivul vrajei stă în părul capului: soția dîndu-l unei vrăjitoare, el o părăsește, după ce o încinse cu un brîu și o blestemă să nu nască pînă n-o va atinge. Ea pornește să-l caute și în cale capătă daruri de la trei zîne: o *potîrniche de aur*, o *coroană de aur* și un *măr de aur*. Ajungînd în țara unde soțu-i stăpînea ca împărat și-și luase altă soție, ea obține de la dînsa cu prețul lucrurilor minunate să doarmă trei nopți, ea d-a rîndul în camera împăratului care, greu dormind, nu putu asculta rugăciunile ei: „Ahmed Telebi, descinge-mi brîul, să pot naște!” Numai a treia noapte nenorocita fu ascultată și născu copilul.

Într-o variantă, *Stăpînul lumii subpămîntene*¹³, de un colorit oriental pronunțat și care are multă asemanare cu a treia noastră variantă munteană, un moș se vede nevoit a jurui unui *arap* pe una din fiicele sale, pe care o adormea în toate nopțile cînd se făcea flăcău frumos. Sfătuită de surori, ea se prefăcu că doarme și întoarse *cheia ce avea bărbatu-său în buric* și prin care se vedea lumea toată. Deșteptîndu-se, se mulțumi a o alunga, spre a se relua, după niște peripeții intrate de aiurea.

Versiunea albaneză *Copilul-șarpe*¹⁴ se apropie și mai mult de varianta noastră munteană (*Fratele Bucățică*). Un împărat se învoi cu vizirul că, de va căpăta un băiat, să ia pe una din fetele vizirului. Dar împărăteasa născînd un *șarpe*, vizirul întîi nu vru să se ție de cuvînt, dar apoi i-o dede. După ce trăiră cîtva timp împreună, șarpele peri fiindcă soția îi trădase taina (fără însă de a arde pielea ca de obicei). Pornind în căutarea lui, femeia ajunse la *sora Soarelui*, care îi dede o *nucă*, o *alună* și o *migdală* și, spărgîndu-le, ieșiră dintr-însele o *cloșcă*

⁹ Hahn, no. 9.

¹⁰ *Ibidem*, no. 102.

¹¹ *Ibidem*, no. 73.

¹² *Ibidem*, no. 71.

¹³ Legrand, [p. 1—10].

¹⁴ Hahn, no. 100.

cu pui de aur, un papagal frumos și un leagăn de aur. Cu aceste trei lucruri ea obținu de la noua soție a bărbatului său să doarmă 3 nopți în camera sa și numai în ultima noapte se cunoscură și se împăcară.

Mult mai interesante sunt cele două variante sîrbești intitulate *Mireasa șarpelui*¹⁵, cari prezintă o mare analogie cu unele din variantele noastre.

În prima, o femeie naște un șarpe, care la 20 de ani trimite pe mamă-sa să petească pe fata împăratului. El nu vru să i-o dea decît după ce-i făcu un pod de mărgăritare și de pietre scumpe, apoi curți și palaturi mai mîndre decît ale sale. După ce se cununară, soția descoperi soacrei sale taina și ea arse pielea șarpelui. Cînd șarpele își veni în fire din arsura ce simți la arderea pielei, zise : „Ce ați făcut ? Dumnezeu să vă pedepsească !” Dar apoi se potoli și rămase un flăcău frumos.

În a doua versiune sîrbă, *șarpele* ia de soție pe o fată orfană, care trădează asemenea soacrei taina și ea îi arde pielea. Atunci flăcăul (șarpele era noaptea flăcău) sări în sus zicînd : „Ce ați făcut ? Dumnezeu să vă pedepsească. Nu mă vei mai vedea, pînă nu vei toci opinci de fier și toiag de fier și să nu naști înainte de a te atinge cu brațul meu drept !” După ce rămase însărcinată trei ani de zile, ea porni în căutarea bărbatului său și ajunse la *mama Soarelui*, care o ascunse îndărătul ușei, căci Soarele, întorcîndu-se obosit și necăjit poate de nori, i-ar putea face vreun rău. Cum sosi Soarele, zise : „Mamă, mie-mi miroase a om !” Neștiind nici Soarele unde se află bărbatu-său, ea se duse (după ce căpătase de la mama Soarelui un *caier de aur*) la *Lună* și mama ei o trimise (după ce îi dede o *găină cu pui de aur*), la *Vînt*, care, ca și Luna și Soarele, strigă la sosire : „Mamă, aci miroase a om”. Apoi Vîntul spuse nenorocitei că bărbatul ei domnește în altă țară, unde s-a căsătorit din nou, și o povățui să meargă într-acolo (mama Vîntului îi dede și ea un *război de țesut cu totul de aur*). Cu aceste trei lucruri obținu de la a doua nevastă voia de a se culca în camera împăratului, unde în deșert se rugă de dînsul două nopți d-a rîndul (împărăteasa îi dedese o băutură adormitoare) și abia în a treia noapte el auzi vaietele ei și, cum o atinse, născu un copil cu părul și cu mîinile de aur.

În basmul sas *Copilul-purcel*¹⁶, care corespunde în genere versiunilor noastre cu același nume, isprăvile, ca să poată dobîndi pe fata împăratului, sunt : să facă un palat de aur și un pod de diamant. După peirea bărbatului (în urma arderei pielei), soția pornește în lume : ea trece întîi pe la *Vînt*, apoi la *Lună*, pe la *Soare* și în sfîrșit la *Lucaefăr*. De la cei din urmă trei capătă nuci, fiecare conținînd cîte-o *rochie de argint, de aur și cerul cu stelele*. Recunoașterea se face în același mod ca în ultima versiune sîrbă.

Povestea țigănească, culeasă în satul Budești, județul Ilfov, și intitulată *Șarpele, ginerele împăratului*¹⁷, se prezintă într-o stare cu

¹⁵ Vuk, no. 9 și 10.

¹⁶ Haltrich, no. 44.

¹⁷ Barbu Constantinescu, no. 3.

totul fragmentară, lipsindu-i episodul esențial al pielei arse și al țărsirii inevitabile.

În basmul rus *Șarpele apelor*¹⁸, motivul *Psychei* e combinat, ca și în versiunea noastră bucovineană, cu al *Neyaidiei*. După căsătoria șarpelui cu fata unei babe, ea îl rugă să se ducă să vază pe mamă-sa. Acolo îi spuse numele bărbatului său și baba se duse la baltă și strigându-l pe nume (îi zicea Iosif), șarpele se arată crezând că e soția sa și baba îl omorî cu o secure. De durere nevastă-sa se prefăcu într-un cuc și rămase pasăre pentru totdeauna.

Trecînd la popoarele romanice, întîlnim motivul *bărbat-animat* în primele basme publicate în Europa: în *Rè Porco* de Straparola și în *Prince Marcassin* de D'Aulnoy. În povestea venețiană a lui Straparola ([II, 1]), Galeotto, regele Angliei are un fiu născut *porc*, care de trei ori se însoară și lepădîndu-și pielea de porc, se face un flăcău frumos, supranumit Regele Porc.

În *Pentamerone* se află o poveste analoagă, *Lo Serpe* (no. 15). Doi bătrîni cresc un șarpe ca pe copilul lor și, făcîndu-se mare, cere de soție pe fata regelui. Ca să-și bată joc de dînsul, regele răspunse că va consimți, de-i va preface toate fructele grădinei în aur, pămîntul în pietre scumpe și palatul într-o grămadă de aur. Șarpele semănînd sîmburi de fructe și coji de nucă, sîmburii produsera arbori și cojile pietre prețioase, apoi frecînd palatul cu o buruiană, îl schimbă în aur. Luîndu-și nevasta, lepădă pielea-i de șarpe și se făcu un flăcău frumos. Regele, aflînd despre aceasta, îi arse pielea și șarpele, vrînd să fugă, sparse fereastra și se rani la cap (modificare burlescă introdusă de autor).

În versiunea florentină *Zelinda e il mostro*¹⁹, care, ca toate variantele occidentale, are caracteristica introducere a promisiunii părințului către fiicele sale, monstrul are chipul de *balaur*, dar restul basmului se rapoartă la alt motiv. În varianta *Il re porco*²⁰, nenorocitul era vrăjit a fi ziua *porc* „per castigo della signora madre“. El omoară pe primele două neveste, cari au trădat taina, iar pe cea de a treia o părăsește, blestemînd-o să tocească „sette mazze di ferro, sette vestiti di ferro, sette paja di scarpa di ferro ed empire sette faschettini di lacrime“. Ea întîmpină în cale „una vecchia“, care îi dă o alună cu scule, în schimbul cărora își ajunge scopul.

Mai aproape de versiunile noastre e basmul din San-Stefano di Calcinaja.²¹ A treia fată se căsătorește cu *șarpele*, care, întors în palatul său, ia chipul unui flăcău frumos sub numele de Sor Fiorante. Dar desco-perind surorii sale taina, bărbatul dispăre și nu-l regăsește decît după ce umpluse 7 buți cu lacrimi. Darurile căpătate de la *zîna* sunt, ca și în

¹⁸ Ralston, [*Russian Folk-tales*. London, Smith, Elder & Co, 1873,] no. 18.

¹⁹ Imbriani, no. 26. Cf. Comparetti, no. 64: *Bellindia*.

²⁰ [Imbriani,] no. 12.

²¹ Gubernatis, no. 14.

versiunea săsească, o nucă, o migdală și o alună, conținând fiecare câte o rochie mîndră.²²

În versiunea gasconă *La belle endormie*²³, împăratul, vrînd să rupă o floare ce promisese fiicei sale mai mici, se pomeni cu un balaur (*cerf-volant*) gros cît un plop, care îl amenință să-l mănînce de nu-i va da pe fie-sa în căsătorie. Și cînd fata primi, el se lepădă de învelișul vrăjit și porunci însăși soției să-l arză. La miezul nopței un om rău îi răpi nevasta și o duse pe un munte înalt, unde n-o regăsi decît după multe încercări. Concepțiunea primitivă s-a alterat aci cu desăvîrșire și nu cunoaștem alt exemplu de confuziune și dedublare a eroului.

În versiunea bretonă *L'homme-crapaud*²⁴, introducerea e asemenea alterată. Un om, ducîndu-se după apă, se pomeni cu un *broscoi*, care se lipi de dînsul și nu-l lăsa pînă nu-i jurui pe fie-sa de soție. Noaptea era un flăcău mîndru, iar ziua broscui. Surorile invidioase aruncîndu-i pielea în foc, el zise furios soției sale: „Nenorocito, acum plec și nu mă vei mai vedea“. Dar ea se luă după dînsul și nu se opri decît cînd o izbi cu pumnul în față, de-i țîșni sîngele și-i stropi cămașa cu 3 picături. Atunci ea strigă: „Să nu ți se șteargă niciodată aceste 3 picături de sînge de pe cămașa, pînă n-oi veni eu!“ Apoi iar se luă pe urmele sale și după o călătorie îndelungată (călare pe un iepure) ajunse la o curte, unde o slujnică spăla de doi ani o cămașă fără să fi putut scoate petele de sînge. Cum puse ea mîna, cămașa se făcu curată. După ce intră la curte ca păzitoare de oi, recunoașterea se face dormind 3 nopți în camera bărbatului său.

În versiunea lorenă *Le loup blanc*²⁵, monstrul e un *lup alb*, dar noaptea era „un beau seigneur“ și la masa-i era scris: *aci nu se vorbește!* Fata descoperind surorilor sale taina, se auziră urlete îngrozitoare și lupul alb căzu mort la picioarele ei.

Două versiuni walone cu același titlu ca și basmul loren sunt mai complet conservate.²⁶ A treia fiică cere tatălui său la plecare să-i aducă o păsărică cu capul de aur și cu spinarea de argint, care vorbește și trăiește. *Lupul alb* din pădure se însărcină să aducă împăratului lucrul cerut, de-i va da pe cine va întîlni mai întîi la întoarcere, și el fu întîmpinat de fata cea mai mică. După făgăduința, o duce lupului, care era vrăjit de o zîină să poarte pielea animalului timp de 7 ani („anmarfosé par une vieille fée: gris loup du jour et gentilhomme du soir“). Dar trădînd surorilor sale taina, lupul dispăre și femeia, ducîndu-se în căutarea-i, îl regăsește ca de obicei, prin mijlocul a *trei nuci* căpătate de la o *vrăjitoare*.

Versiunea portugheză *Cocean de varză*²⁷, se apropie de forma primordială a poveștii despre Psyche. O fată sărmană udînd în grădina

²² Alte variante italiene se află înșirate la Prato, *Quattro novelline popolari livornesi*, Spoleto, 1880, p. 144 urm.

²³ Bladé, vol. I, p. 181.

²⁴ Luzel, [*Contes*.] vol. I, p. [350].

²⁵ Cosquin, no. 63 și observațiunile de la vol. II, p. 224—230 și 242—245.

²⁶ *Bulletin du folklore wallon*, [1892], vol. I, p. 193 urm.

²⁷ Consiglieri-Pedroso, [*Portuguese Folk-tales*, London, 1890,] no. 20.

un cocean de varză, el crescă și se făcu o scară pe care se putea coborî în pămînt. Lăsîndu-se fata în jos, se pomeni într-un palat cu o masă și un pat, în care dormea noaptea alături cu un *animal*. Mama ei pîndind, descoperi pielea, dar trei picături din candelă căzură peste animalul adormit, care îndată se șrefăcu într-un fecior de împărat și zise : „Ai făcut foarte rău, ai spart vraja și acum nu mă mai pot însura cu fata ta“. El spuse fetei să părăsească palatul, dîndu-i o pereche de pantofi de fier și un toiag : cînd va tocii pantofii, să se întoarcă la palat. În drum o babă îi dăde un *leagăn de aur*, un *fus* și o *vîrtelniță de aur*, în schimbul cărora izbuti să-și revază bărbatul.

Introducerea despre promisiunea făcută animalului, aflată mai ales în versiunile occidentale, se rapoartă la ciclul *Juruințelor*, pe cari le vom studia pe larg într-unul din capitolele următoare.

Dintre versuinele noastre, două sunt de un caracter amalgamant : basmul muntean *Porcul cel fermecat* conține și motivul *Camerei oprite*, iar povestea bucovineană (ca și cea rusă) a introdus la început motivul *Neraidei*.

Episodul permisiunii, cu prețul unor lucruri minunate, de a se culca în camera bărbatului, e alterat în prima noastră variantă [munteană], ca și în cea ardeleană, iar în a doua lipsește cu totul și *șarpele* moare (ca și în versiunea lorenă).

Basmul muntean despre *porcul fermecat* se potrivește mai bine cu a doua variantă sîrbă, întru cît privește trecerea nenorocitei pe la *Soare*, *Lună* și *Vînt*, de la mamele cărora capătă diferite lucruri minunate. În povestea noastră, miraculosul obiectelor dispăre, ca și episodul mituirei celei de a doua soții.

Formele sub cari apare ființa vrăjită, ca *monstru* (Bucățică), în a [cincea] variantă munteană, și ca *dovleac*, în a [patra] munteană și în cea bănățeană, nu le-am regăsit aiurea ; dar modul cum se face recunoașterea în prima din aceste variante (baia publică, unde trecătorii spun o istorie din viața lor) se află și în basmul neogrec *Racul*, citat mai sus, în care nenorocita își ușurează durerea ascultînd la povești, pînă ce un moș îi spune că a văzut într-un loc 12 vulturi (la Hahn, 12 porumbi) prefăcîndu-se în bărbați și unul dintre ei pomenind cu dor de nevastă-sa.

Cum se vede dar, omul vrăjit poate lua diferite forme animale de rac, porumbel, șarpe (neogrec), porc (sas și italian), broscoi (francez și breton), lup (loren și walon) ; dar forma cea mai răspîndită, ca și în basmele noastre, e cea de șarpe : versiunea neogreacă, albaneză, sîrbă, rusă, italiană etc.

Și tot un șarpe figurează în povestea indiană *Fiul vrăjit al brahmanului*²⁸. Femeia unui brahman, neavînd copii, rămîne grea în urma unui sacrificiu și naște un șarpe. După ce crește mare, brahmanul cere pentru fiul său în căsătorie pe fata unui alt brahman. În noaptea nunței șarpele își leapădă pielea și se face un flăcău frumos. Dimineța brah-

²⁸ Benfey, vol. II, p. 144.

mañul intră în cameră și aruncă în foc pielea șarpelui. Și cu asta se sparse vraja.

Benfey dă o mare importanță acestui fapt și atribuie origine indiană motivului despre peirea farmecului prin lepădarea învelișului animal. Un asemenea motiv, susține dñsul, putea lua naștere numai într-o țară unde însăși natura prezintă fenomene cari puteau conduce la asemenea credințe. E de prisos a mai releva caracterul unilateral al unor astfel de supozițiuni.²⁹

Urmează acum rezumatul basmului-tip și al variantelor corespunzătoare, într-o ordine identică cu cea expusă în fruntea tipului (unde se află indicate și izvoarele).

Basmul-tip *Șarpele moșului* de Stăncescu :

Un unchiaș, dorind a lua de suflet un copil, găsi un șarpe („cu cap de om“), pe care îl dede babei să-l crească. La 15 ani se pomeni că șarpele începu să vorbească și spuse bătrînilor că a fost vrăjit să nu poată vorbi decît la această vîrstă și că peste 9 ani (lepădînd 9 piei) se va face om.

Apoi trimise pe moșul să pețească pe fata împăratului, care îl însărcină pe rînd a face (de la palat pînă la bordeiul moșului) un pod de fier, unul de argint și altul de aur, pe care le-a săvirșit cu ajutorul unui toiag și paloș vrăjit. Împăratul îi mai porunci să ridice o pereche de case în văzduh „ca să se mute după soare“. Le făcu și pe acestea și atunci împăratul îi dede pe fie-sa de soție.

Peste noapte fata se pomeni că șarpele își lepăda pielea și se făcea om. După un an nevasta i-o arse, sfătuită de părinții săi. El o blestemă : „Să umble rătăcind prin toată lumea, avînd în cap o căciulă, iar pe trup vestminte și în picioare opinci, toate de fier, iar împrejurul pîntecelui, unde începuse să se zămislească copilul, să fie încinsă cu cercuri iar de fier și pînă nu i-or plesni cercurile, să nu poată naște, iar pînă nu i-o ieși părul prin căciula de fier, pînă nu i s-or rupe hainele fășii și pînă nu s-or toci opincile, să nu dea de el.“ Și peri.

Ea-și făcu toate de fier și porni la *Sf. Luni*, care îi dede o cloșcă de aur cu pui de aur și o sfătuî, cînd își va găsi bărbatul dormind, să-l ocolească de 3 ori, zicînd : „Te-am căutat fără încetare și acum te găsi dormind“, și va plesni un cerc. Făcu cum o învăță și se duse la părinți. Apucînd-o dorul, porni iarăși și ajunse la *Sf. Vineri*, care îi dede un purcel de aur, pe care să-l dăruiască zinei cu care trăia bărbatu-său, ca s-o lase în casă, să-l vază. Ocolindu-l de trei ori, plesni al doilea cerc, după care se întoarse iarăși la părinți. Apucînd-o din nou dorul, porni pentru a treia oară, la *Sf. Sîmbătă*, care îi dede doi porumbei de aur. Ea făcu tot așa și plesni al treilea cerc. Apoi se întoarseră îndărăt, luînd zinei și darurile sfințelor.

a) Prima variantă munteană, *Șarpele unchiașului* de N. D. Popescu :

Un unchiaș luă de suflet un șerpuleț care, cînd se făcu mare, îl trimise să pețască pe fata împăratului, dîndu-i un inel de aur cu o piatră de diamant pe care era săpată o pecete cu închipuirea unui șarpe într-aripat (era inelul împăratului șerpilor, cel făcător de minuni).

Împăratul, văzînd inelul, răspunse unchiașului că dacă fiu-său vrea să se facă ginerele său, să-i facă pînă dimineață un palat de aur pardosit cu rubin, apoi să ocolească palatul cu un zid de marmoră și cu o grădină de flori și copaci totdeauna înfrunziți; șarpele le făcu întocmai. Atunci împăratul îi mai porunci să facă o biserică dintr-o singură piatră de matostat, cu turnurile de bălaș și pardoseala de perozele.

După ce făcu toate acestea, *șarpele*, în chipul unui tînar frumos, se cunună cu fata împăratului. Toată săptămîna sta șarpele ca om lîngă nevasta sa, dar vinerea nu ieșea la iveală decît seara. Împărătița rugîndu-l să-i spuie taina, el îi descoperi că nu e om, ci împăratul șerpilor și că o dată pe săptămîină petrece ca șarpe într-o peșteră sub palat.

Ea îl rugă atunci să i se arate ca șarpe și astă vedere groaznică o făcu să rămîie în loc ca o stană de piatră. Domnița hotărî atunci să facă de petrecanie acelei piei de șarpe și-i dede foc: „Ti! dragă nevestică, mi-ai mîncat viața friptă; nu te-ai mulțumit să mă aibi cum eram, acum n-o să mă mai aibi deloc! să știi că peste nouă zile ai să mă îngropi“. Și așa fu: el căzu la pat și muri a noua zi de dimineață.

b) A doua variantă munteană, *Porcul cel fermecat* de Ispirescu :

* Un împărat avea trei fete și, trebuind a porni la război, le dede voie să intre în toate cămărilor: „numai în cămara din fund... să nu intrați că nu va fi bine de voi“. Dar neputînd învinge curiozitatea, intrară și găsiră pe o masă o carte mare deschisă, în care citiră: „Pe fata cea mare a acestui împărat are s-o ia un fiu de împărat de la Răsărit... Pe fata cea mijlocie a acestui împărat are s-o ia un fiu de împărat de la Apus... Pe fata cea mică a acestui împărat are s-o ia de soție un porc.“ Fata cea mică începu a lîncezi și la întoarcere împăratul înțelese pricina, dar n-avu ce face. Puțin timp după aceea, cele două fete mai mari se cununară cu feciori de împărați.

Într-o zi împăratul se pomeni cu un *porc*, care veni să-i pețască fata cea mică. În noaptea nunței fata împăratului simți că lîngă dînsa era un om, nu un porc: „Porcul seara se dezbrăca de pielea de porc, fără să simță fata, și dimineața, pînă a nu se deștepta ea, el iară se îmbrăca cu dînsa“. Pasămite era fermecat să fie așa.

Într-o zi o vrăjitoare, văzînd-o mîhnită, îi dede leacuri cari să-i taie farmecele, învățînd-o să-i lege strîns, cînd dormea, o ață de piciorul stîng și dimineața va rămîne om. Cînd să strîngă nodul, se rupse ața: „Ce ai făcut, nenorocito! Mai aveam trei zile și scăpam de spurcatele astea de vrăji; acum cine știe cît voi mai avea să port această scîrboasă piele de dobitoc. Și numai atunci vei ăa cu mîna de mine, cînd vei rupe trei perechi de opinci de fier și cînd vei toci un toiag de oțel, căutîndu-mă, căci eu mă duc.“ Zise și se făcu nevăzut.

Sărmana femeie își făcu trei perechi de opinci de fier și un toiag de oțel și porni să-și găsească bărbatul. Ea ajunsese după multe colindări la o căsuță unde ședea *St. Lună*. Mama *St. Luni*, neștiind să-i spuie de bărbatu-său, o trimise la *St. Soare*, dându-i o *găină friptă*, cu sfatul să nu piarză nici un oscior. După umblet îndelungat și anevoios ajunsese la palatul Soarelui. Muma Soarelui avu milă de dînsa și îi făgădui să întrebe pe fiu-său de bărbatul ei : „o ascunse în pivniță, ca să n-o simță Soarele cînd o veni acasă, căci seara se întoarce totdeauna supărat“. A doua zi află fata de împărat că era s-o pață, fiindcă Soarele cam mirosise a om de pe altă lume. Dar muma-sa îl liniști cu vorbe bune, zicîndu-i că sunt păreri. Fiica de împărat prinse curagi, cînd văzu cu cită bunătate este primită și întrebă : „— Bine, frate dragă, cum se poate ca Soarele să fie supărat, el care este atît de frumos și face atîta bine muritorilor? — Iacă pentru ce, răspunse muma Soarelui : el dimineața stă în poarta raiului, și atunci este vesel și ride la toată lumea. Peste zi este plin de scîrbă, fiindcă vede toate necurățiile oamenilor și d-aia își lasă arșița așa de cu zăpușeală ; iar seara este mîhnit și supărat, fiindcă stă în poarta iadului ; acesta este drumul lui obicinuit, de unde apoi vine acasă.“ Dîndu-i și dînsa o *găină friptă*, o trimise la *Vînt*. După multe greutateți ajunsese la „o vîgăună, care era într-un colț de munte, mare, de putea să între șapte cetăți într-însa : acolo ședea *Vîntul*“.

Muma *Vîntului* o primi de milă și o ascunse, ca să nu o simță *Vîntul*. A doua zi, dîndu-i și dînsa o *găină*, îi spuse că bărbatul său locuiește departe, într-o pădure mare și deasă. Acolo nimeri o casă singuratică fără ușe și fără ferestre. Ea își făcu o scară din oscioarele celor 3 găini și mai lipsind o treaptă (pierduse un oscior), își tăie degetul cel mic, îl lipi de scară și intră. Cînd sosi bărbatul său și văzu scara de oscioare în vîrf cu degetul cel mic, crezu că-s farmece și se făcu „un porumbel, ca să nu se lipească farmacele de el“. Dar recunoscîndu-și femeia, se făcu numaidecît om, se îmbrățișară și se întoarseră la părinți.

c) A treia variantă munteană, *Făt-Frumos și fata negustorului de Ispirescu* :

Un negustor, înainte de a porni la ostrovul cel fermecat după mărfuri minunate, întrebă pe fetele sale (avea 3) : ce să le aducă la întoarcere ? Întîia ceru un comas de rochie ca cerul cu stelele, a doua o oca de mătase din toate fețele pentru un covor, iar a treia un cuțit cu totul și cu totul verde. După ce-și încărcă corabia cu mărfuri, plecă să se întoarcă și, aducîndu-și aminte în mijlocul mării de cuțitul cel verde, scoase un oftat lung. Atunci se deschise ușa corăbiei și un *arap*, înfățișîndu-i-se, îl întrebă pentru ce l-a chemat ? („oricine oftează pe mare, pe mine mă cheamă“) și-l amenință să-l azvirle în mare, de nu-i va spune pricina. Cum o auzi, se duse la stăpînu-său : arapul era rob la un fecior de împărat, *Făt-Frumos* năzdrăvan, care stăpînea peste ostrov. El dede negustorului cuțitul cel verde și-i spuse că robul său va lega pe fie-sa la ochi cu o năframă și o va aduce aci.

La întoarcere negustorul căuta să se împotrivească cu slujitori de ai stăpînirii, dar arapul peri cu fata. O duse în palat și o băgă într-o cămară muiată numai în fir, rămînînd de pază și împlinindu-i toate poruncile. După ce mîncă și gustă niște băuturi răcoritoare, adormi într-un somn sor cu moartea. Arapul o puse pe pat și peri. A doua zi, fata, sculîndu-se, își aduse aminte a fi visat că a fost venit noaptea la dînsa cineva, dar nu-și putea da seamă ce fu. Așa azi, așa mîine, pînă într-o zi dorind să știe, se puse pe un plîns și spuse arapului că i s-a făcut dor d-acasă. Atunci feciorul de împărat porunci arapului s-o ducă la părinții săi numai pentru 3 zile. Acolo ea povesti mamei toate și dînsa o învătă să se prefacă că bea din băuturile adormitoare, spre a vedea ce se petrece.

Întoarsă acasă, ea făcu cum o învățase. Simți că vine cineva la dînsa în pat, se dezmiardă și apoi adoarme beat de plăcere. Pipăindu-l la cap, dede peste o *cheiță* în creștetul capului. O luă și, mai pipăind, dede peste un lacăt la buric și, cînd să se uite prin lacăt, vede un tîrg mare și frumos, unde toți lucrau pentru copilul ce avea să nască. Apoi vrînd să-l închiză, nu băgă de seamă că un colț de rochie rămase înăuntru. Aprinzînd o luminare să-l vază la față, văzu o frumusețe de om, chip potrivit și plin de nuri. De teamă să nu se deștepte, îi tremură mîna și, cînd era s-o stingă, îi *pică de la luminare* și el odată sări din somn. Vrînd să se depărteze, văzu că se trage și rochia ei după dînsul. El se făcu foc și porunci arapului s-o omoare și să-i aducă ochii pe taler drept încredințare. Fata căzu în genuchi, dar nu fu cu puțință a muia inima lui Făt-Frumos. Arapul mai milos o cruță, luînd ochii unui cățel, și ea se legă cu grele jurăminte să nu mai iasă în lume.

După ce rătăci mult timp, ajunse la un palat unde una din roabe o adăposti în căsuța ei. Peste puțin sosi și fratele doamnei, cu mai mulți ostași. Văzîndu-l cernit, soră-sa îl întrebă și el îi spuse toată povestea, părăindu-i rău că s-a iuțit așa și începu să plîngă, cuprins de patimă. Fata negustorului, zărîndu-l pe Făt-Frumos și crezînd că venise s-o caute, aflînd că n-o omorise, ieși binișor și după mult umblet sosi la alt palat, unde stăpîna abia o primi, așteptînd și ea pe fratele său cu mai mulți oameni : era iar Făt-Frumos. Fata văzîndu-l, fugi din nou și ajunse la palatul unde locuia sora cea mai mică a lui Făt-Frumos. Ea fu găzduită acolo și atunci sosi fratele stăpînei. Pe cînd vorbeau, povestindu-i toate, iată că fata negustorului născu un copil de aur, cheia în creștet, lacăt în buric, soare în piept, luna în spate și luceferi în umeri. Astfel tinerii se recunoscură și se împăcară.

d) A patra variantă munteană, *Dovleacul cel năzdrăvan* de Ispirescu :

Un unchiaș și o babă, neavînd copii, puseră la cale să ia de suflet ce vor găsi. Moșul găsi o sămînță de dovleac care, pusă în pămînt, odrăslî și se făcu un dovleac frumos. Toamna, după ce s-a copt, dovleacul zise unchiașului să-l ducă în casă, să șază cu bătrîinii. După citva timp dovleacul îi spuse că i-a venit vremea de însurătoare și-l trimise la împăratul

să-i ceară fata. Împăratul i-o făgădui, de va fi în stare să facă trei poduri (de aramă, argint și aur).

După săvîrșirea lor, se cununară. Noaptea mirele ieșea din dovleac și se făcea flăcău frumos. Nevasta, sfătuită de moș aruncă dovleacul în cuptor. Atunci bărbatul său zise plin de scîrbă: „Trei zile mai aveam să mă chinuiesc în acel putrigai de dovleac și scăpam, rămîneau om; și știi că pînă n-oi întinde mîna peste tine, nu vei naște. Noi ne vom mai vedea, dacă vei putea străbate pînă la Cîmpu-Frumos, la *Mînăstirea dintr-un Os*.” Și peri.

Nenorocita își porunci un toiag de oțel și o pereche de opinci de fier și porni să-l caute. Ea trecu pe la *Sfintele Miercuri, Vineri și Duminecă*, căpătînd de la fiecare în dar: o *furcă de aur* care torcea singură, o *cloșcă cu pui de aur* și o *masă de aur* ce se întindea singură. Ciocirlanul Sf. Dumineci o duse la locul căutat, după ce o trecu printr-o *cîmpie inflăcărată*.

Acolo se așeză la fîntîna dinaintea palatului unde locuia bărbatu-său, care se însurase cu altă fată de împărat. Dînsa, aflînd de la roabele sale de lucrurile cele scumpe ale străinei, îi îngădui în schimbul lor să vorbească și să doarmă cu bărbatu-său. Dar abia a treia noapte putu dînsul să auză plînsetele și rugămintele nevestei sale.

e) A cincea variantă munteană, *Fratele Bucățică* de Stăncescu :

Un dulgher și un zidar se învoiră cu zăpîs și jurămint să-și căsătorească copiii ce vor naște: femeia dulgherului născu o fată, iar a zidarului o *bucățică de carne*, de sta toată ziua la foc într-o mînică de cojoc. Dar Bucățică de carne era năzdrăvan, că vorbea tot și știa tot dinainte.

Cînd veni vremea însurătoarei, dulgherul nu vru să dea fata, dar împăratul îl sili: noaptea se făcea un tînăr frumos și ziua iar Bucățică. El rugă pe nevestă-sa „să nu cumva să spuie cuiva ceva, nici chiar mumă-sii, că el e vrăjit și mai are-o lună și se face om la loc; dar dacă cumva o spune cuiva, îl pierde”. Ea spunînd mă-sei taina, Bucățică veni acasă prăpădit. „Îi! muiere, ai spus mă-tii! M-ai pierdut. Na! Ia punga asta de bani, de unde-ai lua să nu se mai sfîrșească, ș-acu pleacă...”

Doi cerșetori, un orb și un șchiop, ajunseră într-un palat vrăjit, în care veneau *11 porumbei* cari, dîndu-se peste cap, se făceau *11 tineri frumoși*: erau frații lui Bucățică, care sosi la urmă șoptind: „Dor mi s-a făcut de nevestă!”

În vremea aceea nevestă-sa cu banii dați făcuse o baie publică. Cine se scâldea, primea haine și spunea o istorie. Sosind și cerșetorii la băile „Cucoanei miloase”, ea află de cele întîmplate și, dusă de ei acolo, își regăsi bărbatul.

f) Prima variantă ardeleană, *Șarpele* de Obert :

Un bărbat și o femeie nu aveau copii. Femeia rămase grea dintr-o floare și născu un *șarpe*, pe care îl crescă alăptîndu-l. După 10 ani, șarpele trimise pe tată-său să-i pețescă pe fata împăratului, care făgădui să i-o dea

de-i va face un pod de aramă de la bordei pînă la palat. Șarpele șuiera odată cu limba-i și podul fu gata. Atunci făcură și nunta.

Noaptea șarpele își lepăda pielea și se făcea un fecior de împărat frumos. Domnița îi arse pielea : „Te blestem, îi zise șarpele, să nu poți naște pînă nu te-oi atinge“. Și pe dată îi crescură împrejurul pîntecelui 7 cercuri de fier și se simți însărcinată.

El însă porni înainte și intră ca văcar la un împărat. Călcînd porunca împăratului, mină o dată vitele în pădurea zmeului. Zmeul se aruncă furios asupra-i, dar el îl trînti la pămînt și îi răpi toate comorile ; arătă apoi împăratului comorile și se căsători cu fie-sa.

Nu mult după nuntă sosi și fiica împăratului, care căutase pe bărbatul său timp de 20 de ani, îl recunoscă și se strecură noaptea sub cămara-i de culcare, unde zise plîngînd : „Vino, vino, de mă atinge!“ Bărbatul, auzind, se scoborî prin fereastră și o atinse. Atunci plesniră cercurile și născu un copil cît un flăcău. Cum se născu, trînti pe tată-său la pămînt și-l omori.

g) A doua variantă ardeleană, *Uitatul* de Pitiș :

Un împărat plecă la război și-și luă ziua bună de la cele 3 fete ale sale. Fiecare din ele îl rugă să le aducă cîte un dar : cea mare dori cercei, cea mijlocie un inel, dar cea mai mică ceru să-i aducă o floare frumoasă, „ca să nu se mai găsească nici în cer nici pe pămînt așa de frumoasă“.

•Aproape să uite de făgăduială, pe cînd se întorcea cu armata, zări un palat cu o grădină minunată și vru să rupă o floare. Atunci se ivi un cap de balaur și nu-l lăsă decît cu inoiala să-i dăruiască „uitatul“, adică pe fata cea mică. Ea se și cunună cu dînsul și trăiră împreună. Floarea era totdeauna îmbobocită și într-o zi, scoțîndu-i domnița 3 solzi din cap, ea se prefăcu în fecior frumos și voinic (perind totdeauna floarea din pahar), care însă se făcu iar balaur.

Fata povesti mamei că balaurul leapădă noaptea 9 piei și se face frumos și voinic. Ea sfătui să-i bage pieile în foc. Balaurul, deșteptîndu-se, strigă : „M-ai mîncat fript, mai aveam 3 zile să mă fac om... Plec și te blestem : să se încingă un cerc de fer în jurul pîntecelui tău și pînă nu voi atinge eu cercul să plesnească, să nu se nască copilul.“

Pornind cu opinci de fier și toiag de oțel, trecu la *St. Luni, Miercuri* și *Vineri*, cari îi dederă 3 lucruri și îi spuseră că bărbatul ei e bine și tot împărat este (avînd altă soție) : „să te duci și vei da de o apă, să nu treci puntea și să scoți în fiecare zi un lucru. Împărăteasa te va vedea și va voi să le cumpere, să nu le dai pe bani, ci să ceri a te culca cu împăratul.“

Ajungînd acolo, ea începu a scoate lucrurile căpătate : în prima zi scoase două furci și un fus de aur, care singur torcea. Împărăteasa poftindu-le, se înduplecă la cererea-i, dar noaptea împăratul dormea și n-auzea rugăciunile ei. A doua zi scoase două mere de aur și iarăși nu putu fi ascultată de împărat. A treia zi scoase o cloșcă cu 12 pui de aur. De astă dată împăratul ascultă rugăciunile ei, o atinse și, cercul plesnind, născu copilul.

h) A treia variantă ardeleană, *Feciorul moșului de Oreste* :

Un moș crescuse de copil un șarpe, care îl trimise apoi să pețescă pe fata împăratului. După cununie, noaptea era om și ziua șarpe. Arzându-i pielea, bărbatu-său peri, blestemând-o să nu nască pînă la găsirea lui.

Pornind să-l caute, ea căpătă de la *St. Miercuri o cămașă din tort de păiajin*, de la *St. Vineri fuse de aur*, subțiri, iar de la *St. Duminecă un caier de fire de păiajin*. Cu aceste daruri ea ajunse la Mama-Pădurei, care vrăjise pe bărbatu-său în șarpe și slujea și acum a la dînsa.

Cămașa de păiajin, vrăjită de *St. Miercuri*, o feri să nu-i sugă sîngele și, cu prețul lucrurilor căpătate, ea fu îngăduită să se culce cu sluga, care în cele din urmă o recunoscu și se împăcară.

i) Varianta moldovenească *Povestea porcului de Creangă* :

Un moș, dorind să crească vreun copil, porni să ia ce-i va ieși înaintea și dete de un *purcel* pe care-l luă de suflet. După un timp oarecare moșul povesti babei că împăratul locului făgăduise pe fata sa de nevastă celui ce va fi în stare să-i facă (de la casa aceluia pînă la curtea împăratului) un pod de aur pardosit cu pietre scumpe. Porcul ascultase și zise moșului uimit că el se însărcinează a-l face, trimițîndu-l totdeodată să pețescă pe fata împăratului, care i-o dede. „Purcelul toată ziua mușluia prin casă, după obiceiul său ; iar noaptea, la culcare, lepăda pielea cea de porc și rămînea un fecior de împărat foarte frumos.”

Mama domniței o învăță să-i arză pielea. „Alei ! femeie nepricepută, strigă el, ce ai făcut ? ! De te-a învățat cineva, rău ți-a priit ; iar de-ai făcut-o din capul tău, rău cap ai avut !” Deodată se pomeni încinsă de un cerc de fier peste mijloc și dînsul blestemă să nu nască, pînă ce nu o va atinge. Apoi spunîndu-i să-l caute la *Mănăstirea de Tămîie*, se făcu nevăzut.

Ea porni și ajunse la *St. Miercuri* care îi dede o *furcă de aur*, ce torcea singură ; la sora sa, *St. Vineri*, de la care primi o *virtelniță de aur* (care depăna singură) și de la sora sa *St. Duminecă*, o *cloșcă cu pui de aur*. Ca și celelalte, *St. Duminecă* întrebă toate vietățile în ce parte e *Mănăstirea de Tămîie* ? Numai un ciocîrlan șchiop știind, el o și duse într-acolo.

Aci scoase lucrurile minunate și „îngrijitoarea de la palatul lui Făt-Frumos, o vrăjitoare strașnică, care încheaga apa“ o lăsă pe hatirul lor să stea noaptea în odaia împăratului. Două nopți d-a rîndul vrăjitoarea îi dede lapte s-adoarmă. Înștiințat de credinciosul său, Făt-Frumos rămase treaz a treia noapte și îmbrățișînd pe nevastă, plesni cercul și ea născu copilul. Pe babă o pedepsi, legînd-o de coada unei iepe sirepe.

j) Varianta bucovineană *Petrea Făt-Frumos și zînele de Sbiera* :

O femeie, avînd un pomot de nuci, puse pe un băiat al ei să pîn-dească să nu se fure din ele. Către seară văzu o cioară, care inhătă o nucă și zbură. Luîndu-se după dînsa, nemeri într-o pădure la un foc, lingă care sta un uriaș : „Uriașii sînt ca oamenii, dar mai nalți și mai groși decît

copacii cei groși și au și coadă îndărăpt. Uriașul acela smulgea copacii din rădăcină și-i punea pe foc cu crengi, cu rădăcină cu tot; și după aceea se încolăcea împrejurul focului, își punea capul pe coadă și dormea așa.“

Băiatul se vîri în nădragii uriașului adormit și cînd se deșteptă, îl luă la sine să-l crească. Dar urîndu-i-se acolo, se duse la niște bătrîni orbi, cărora le păstea oile. Ei îl sfătuiră să nu treacă niciodată pe moșia zinelor cari le-au scos ochii. Dar voinicul se duse drept acolo, ameți zîna cu joc și băutură și apoi, păcălind-o, îi vîri mîinile într-o crăpătură și o sili să spuie unde s-aflau ochii moșneagului și ai babei și cum să-i puie iar la loc. El făcu întocmai și bătrîinii își recăpătară vederile.

A doua zi ei dederă lui Petrea cheile să se plimbe în toate cămărilor, numai în cea din fund să nu intre. Dar el o deschise și văzu acolo un cal de aur îmbrăcat într-o piele de urs: „calul mîinca jărătic și băliga galbini“. Întorcîndu-se bătrîinii, îl băgă repede înăuntru și se puseră cu toții și ospătară. La ospăț voinicul află de la bătrîni că Roș-împărat avea o fată foarte frumoasă într-un foișor și lîngă el era un glod foarte mare „și că acest împărat au dat veste în toată țara sa, că cine va sări peste glodul acela și va veni la fata sa și va săruta-o și-i va lua coroana, aceleia-i va da fata și jumătate de împărăție“.

Toți pețitorii cădeau în glod și se făceau de risul curtenilor. Voinicul luă calul din cămara oprită și, ajungînd la foișor, sărută fata, îi luă coroana și se făcu nevăzut. Împăratul trimise oameni cari să afle pe cel ce luase coroana și, găsind-o la Petrea, îl duseră la împărat să-l cunune cu fata. Înainte de plecare, bătrîinii îl povățuiră să nu dea calul de sub el nici zi nici noapte, nici la cununie, nici oriunde s-ar afla. Nevrînd să lase calul, cu toate rugăciunile împăratului, el porunci să culce pe tineri într-o poiată. Fata se linguși pe lîngă dînsul să dezbrace calul de pielea cea de urs și de șarpe și „îndată s-au luminat poiata aceea, ca cum ar fi fost aprins mii de făclii“.

Fiica împăratului, învățată de niște babe, *aruncă pielea de urs și de șarpe în foc*. „Atuncea s-au stîrnit voinicul mînios și a zis: — Hei, tu spurcată, da ce-ai făcut? Cine te-au învățat, rău te-au învățat și de-ai făcut-o tu din mîntea ta, rea mîntea ai avut. Acuma să știi că eu te-oi lăsa și m-oi duce în lume, încotro m-or duce ochii.“ Dar înainte de a o părăsi, îi puse pe pîntece un cerc de fier și-i zise: „Cînd oi pune eu mîna pe cercul acesta, atunci să plesnească el și tu să naști pruncul“. Și ea îi răspunse: „Atunci să ți se albească cămeșa ta de mire, cînd ți-oi spăla-o eu“.

Nevastă-sa își făcu papuci de fier și toiaș de fier și porni în lume, să-și caute bărbatul. După ce trecu pe la *St. Luni*, care îi dădea o *furcă* ce torcea singură, la *St. Miercuri* (o *virtelniță* ce depăna singură) și la *St. Vineri* (*stativă* ce țesea singură), ajunse la curtea unde împărătea bărbatul său, care luase altă împărăteasă. Acolo văzu hargate spălînd o cămașă, care nu se mai albea; o cunoscu și cum o luă în mîini, îndată se albi.

Apoi dăruie împărătesei lucrurile minunate, lăsînd-o să doarmă 3 nopți în cămara împăratului. În cele dintîi 2 nopți, adormind pe o *pernă de somn* (pe care, dacă se culca, nu se mai stîrnea), împăratul nu putu asculta rugăciunile femeiei. Dar a treia noapte, aflînd de la copilul de curte, care dormea

cu dînsul, de cele întîmplate, porunci să-i tragă perna de somn de sub cap și așa, auzind tînguirile nenorocitei, o lovi cu mîna peste cerc și îndată plesni și născu un prunc frumos. Apoi Petre trăi în pace cu amîndouă nevestele.

k) Varianta bănățeană *Trandafirul* de Schott :

Un om avea un fiu, care ziua era un *dovleac*, iar noaptea un flăcău foarte frumos (de unde și numele de *Trandafir*). El trimise o dată pe tată-său să pețască fata împăratului, care i-o dede. Mama domniței, aflînd de taina lui *Trandafir*, sfătui pe fie-sa să-l omoare, virîndu-l într-un cuptor aprins. Acolo auzi glasul bărbatului : „Femeie necredincioasă, te blestem să nu naști înainte de a te îmbrățișa“. Și zicînd acestea, peri. Sufletul lui *Trandafir* părăsise *dovleacul* și fu dus de duhuri bune la un loc departe, unde fu ales împărat.

Biata nevastă, rămasă însărcinată, simțea dureri așa de mari, încît trebui să-și puie un cerc de fier în jurul pîntecelui. Apoi porni în lume să-și caute bărbatul. Trecu pe la *St. Miercuri*, care îi dede o *furcă de tors de aur*, *Sf. Vineri* o *virtelniță de aur* și *St. Duminică*, o *cloșcă cu 5 pui de aur*. Aceasta din urmă o sfătui cum să facă : ajungînd în țara unde împărătea bărbatul său și unde luase o nouă soție, să arate acele lucruri minunate și, dorindu-le împărăteasa, să nu i le dea decît cu învoiala de a dormi 3 nopți d-a rîndul în camera bărbatului său.

În cele dîntii două nopți, împărăteasa dînd împăratului o băutură adormitoare, el rămase surd la rugăciunile întîiei sale neveste. Dar a treia noapte, rămîniînd deștept, își recunosc femeia și, îmbrățișînd-o, plesni cercul din jurul pîntecelui. Fratele de cruce al împăratului, care dormise în acea cameră cu dînsul, fu însărcinat de împărat a tăia capul împărătesei „care iubea mai mult aurul decît pe bărbatul său“.³⁰

B. TIPUL *MELUSINA*

Acest tip se confundă cu cel precedent, numai rolurile sunt schimbate : aci bărbatul calcă interzicerea zînei metamorfozate și pornește apoi în căutarea ei. Unele din versiunile noastre (a doua munteană și cea ardeleană) conțin peripeția sarcinilor impuse bărbatului și cari aduc aminte de însărcinările *Psychei* din partea *Venerii*, mai ales porunca de a se duce pe lumea cealaltă (să aducă inelul de logodnă al mă-sei sau pe însuși *Dumnezeu*) coincide cu coborîrea în infern spre a cere *Proserpinei* o porțiune din frumusețea-i divină. În variantele noastre s-au strecurat însă și episoade de origine creștină și străine tipului primitiv,

³⁰ A doua variantă bănățeană, publicată de dr. Ar. M. Marienescu, coincide cu cele precedente.

ca *deceurile* (întrebări mistice) și jertfirea benevolă a propriului copil, motive proprii legendelor religioase.

Variantele acestui tip pot fi astfel grupate :

Basmul-tip *Zina zinelor*.³¹

I. Variantă munteană, *Broasca țestoasă...* ;

II. Variantă munteană, *Omul de Fier*.³²

Variantă ardeleană *Zina apelor*.³³

I. Variantă macedoromână, *Fata cu pielea de capră*.

II. Variantă macedoromână, *Împăratu cu Zina împărăteasă a zinelor*.³⁴

Începutul basmului nostru muntean, alegerea ursitei prin aruncarea săgeților, îl regăsim pretutindeni aiurea. Astfel o poveste indiană, citată de Benfey³⁵, conține acest început caracteristic : Feciorii de împărați să-și aleagă neveste, aruncînd fiecare cîte o săgeată și, unde va cădea, acolo își vor găsi ursita. Săgeata celui mai mic nimerește o tamarindă, cu care se căsătorește, dar adevărata lui mireasă e o *maimuță*. Ea însă se arată la ospățul împărătesc ca o fecioară foarte frumoasă, apoi dispare în momentul cînd bărbatul său arde pielea-i de maimuță. El o regăsește mai tîrziu ca regina maimuțelor în cer, unde rămîne și dînsul.

Povestea sud-slavică³⁶, care poartă același titlu și are același cuprins ca și a doua noastră variantă munteană, începe astfel : A fost odată un împărat, care avea 3 fii și cînd se făcură mari el le porunci să se urce pe un turn și fiecare s-arunce d-acolo cîte o săgeată ; unde va cădea, de acolo împăratul le va aduce cîte o soție. Săgeata celui mai mic fecior nimeri într-o gaură de fîntînă și lîngă ea s-afla o *broască țestoasă*, care la nuntă se arăta ca o fată mîndră și rămînea așa în fiecare noapte. Împărăteasa, mama feciorului, plănui atunci să-i arză învelișul de broască și ea, nemaigăsindu-l, rămase cu chipul de fată. Din cauza frumuseței sale excită invidia soacrei, care făcu pe împărat să însărcineze pe feciorul său cu diferite isprăvi (spre a se scăpa de dînsul) : a sătura 100 de porci cu a opta parte dintr-o baniță de mei, a adăpa 100 de boi cu o găleată și a aduce pe Omul de Fier, fratele femeiei-broaște, care-l ajutase în primele două însărcinări. „El e mare și groaznic la vedere ; el tîrăște în urma sa o măciucă, care brăzdează pămîntul ca și cum ar ara cu opt boi.“ Omul de Fier, sosind la palat, ucise pe împărat și puse în locu-i pe cumnatul său.

Tot sub chip de *broască* se înfățișează eroina în frumoasa poveste din *Mahâbhârata* despre fata împăratului broaștelor³⁷, care ademenește pe feciorul de împărat în pădure sub forma unei mîndre fecioare și con-

³¹ Ispirescu, no. 20.

³² *Ibidem*, no. 3 ; Măldărescu, no. 8.

³³ Pop-Retegantul, partea V, no. 4. Cf. Sbiera, no. 14 : *Ion Săracul*.

³⁴ Cosmescu (colecțiunea inedită) ; Obedenaru, no. 1.

³⁵ *Pantschatantra*, vol. I, p. 261.

³⁶ Kraus, II, [no.] 147, [*Der eiserne Mann*] ; Jagici, *Archiv für slavische Philologie*, vol. II, no. 18 [*Der eiserne Mann*].

³⁷ Benfey, I, 257.

simte a-l lua de bărbat, cu tocmeala să n-o puie să vază niciodată apa ; dar călcînd învoiala, ea dispare în fundul lacului.

Într-o poveste rusească, ca și în prima noastră variantă munteană, domnița a fost vrăjită în *broască*³⁸ ; iar în cea neogrecă, ea se naște în formă de *capră* și arderea pielei rămîne fără consecință, ca și în a doua noastră variantă munteană.³⁹

Din Occident putem cita un basm francez din Poitou, *La Grenouille*⁴⁰ : „c'était une jolie demoiselle à qui il avait été d'être en grenouille, d'ici qu'elle aurait trouvé à se marier“. Restul este de o banalitate surprinzătoare, ca o mare parte din basmele acestei colecțiuni.

Versiunea florentină *Cei trei frați*⁴¹ coincide cu basmul nostru *Broasca țestoasă*. Și aci locul unde cade săgeata hotărâște ursita tînarului fecior de împărat, care se însoțește cu zîna vrăjită în *broască*.

Același motiv îl conțin poveștile portugheze *Păiajen* și *Mica insectă*.⁴² În primul, un flăcău fără nici un temei se căsătorește cu un *păiajen*, iar în cel de al doilea cu ceva foarte rece și cleios (era o *goangă*).

Dintre versiunile noastre, a doua variantă macedoromână prezintă un interes deosebit. Deși amestecată cu diferite elemente străine tipului, ea conține atît concepțiunea-i fundamentală — *zîna în chip de ciută* — cît și amănuntul curios, condițiunea inevitabilă a eternei lor însoțiri : orice va vedea, bun sau rău, să nu întrebe ce e, ci totdeauna să tacă, „căci zînele niciodată nu fac lucru urît“. După căsătorie zîna aruncă fără milă primul copil în gura unei zgripturoaice, iar pe al doilea în mijlocul focului. El păstrează tăcerea la săvîrșirea acestor nelegiuiri aparente, dar cînd zîna îi strică merindele pentru oaste, el nu mai poate răbda și o blestemă. Atunci dînsa, după ce-i aduce copiii vii și nevătămați (zgripturoaica și para de foc erau surorile ei, cărora le dedese copiii să-i crească), dispare cu copilașii, spre a se revedea după un interval de 12 ani.

Trăsura caracteristică de a încredința focului copiii, spre a căpăta prin această purificare o viață fără de moarte, aduce aminte tradițiunea elenică despre Metanira, soția lui Keleos, primul rege mitic din Eleusis. Dînsa încredință Demetrei creșterea copilului ei Demophon ; zeița îl ungea cu ambrozie și noaptea îl ascundea în foc, ca un tăciune, fără știrea părinților săi. Dar într-o zi, Metanira zări pe Demetra punînd copilul în flăcări și speriată scoase țipete pătrunzătoare, închipuindu-și că copilul se va prăpădi. Zeița scoase atunci copilul din foc neatins și făcu aspre muștrări Metanirei : zîna voia să-l facă nemuritor.⁴³

³⁸ Afanasiev, II, 23.

³⁹ Hahn, no. 14.

⁴⁰ Pineau, p. 95.

⁴¹ Imbriani, no. 20. Cf. Comparetti, no. 4 [*La moglie trovata colla frombola*]. Alte versiuni italiene la Prato, *Quattro novelline popolari livornesi*, p. 135—143.

⁴² Consiglieri-Pedroso, no. 27 și 28.

⁴³ Decharme, *Mythologie*, p. 383.

Urmează acum basmul-tip cu variantele sale :

Basmul-tip *Zîna zinelor* de Ispirescu :

Cei 3 fii ai unui împărat traseră cu arcul spre a-și vedea ursita : „trageți, copii, cu arcul, le zise împăratul, și unde o cădea săgeata fiecăruia, acolo îi va fi norocul“. A celui mic căzu pe un copaci dintr-o pădure. Acolo nu află nimic, dar la întors se luă după el, agățându-se de spinare, o *bufniță*, urmată de alte 6 bufnițe. Intrînd în cămară, bufnița din spinare se așeză în pat și adormi. A doua zi zări o zînă frumoasă cu 6 roabe și în colțul cămării 7 piei de bufniță.

Peste cîtva timp acesta aruncă în foc pieile, atunci ele se prefăcură în 7 *porumbei* și zîna zise fiului mai mic : „Ai fost nerecunoscător. Cu bine te-am găsit, cu bine să rămii. Pînă nu vei izbuti să faci ce n-a făcut om pe lume, să nu dai cu mîna de mine.“ Și peri. El se duse în căutarea ei. Pe drum păcăli 3 draci cari se certau pentru niște lucruri minunate și le luă (împietrindu-i) : *opinci* cu care treci marea ca pe uscat, o *căciulă* care te face nevăzut și un *bici* care împietrește.

Luîndu-se după un stol de porumbei, colindă prin țări și pustiri și intră într-o peșteră descoperi palatul unde locuia zîna. El intră acolo nevăzut și s-așeză la masă între ea și copilașul ce născuse. Acesta îl zări și la urmă se cunoscără și se îmbrățișară.

a) Prima variantă munteană, *Broasca țestoasă...* de Ispirescu :

Un împărat avea 3 feciori. La vreme de însurat se duseră în peșit. Cei 2 mai mari se logodiră cu 2 fete de împărat. Cel mai mic, făcînd cu o nua cercuri într-un heleșteu, văzu o *broască* și uitîndu-i-se în ochi, se simți săgetat la inimă. Atunci zise : „Asta să fie logodnica mea ! — Îți foarte mulțumesc, dragul meu iubit, îi răspunse atunci broasca. Cuvîntul tău a sfărîmat toate farmecele ce mă țineau înlănțuită. Tu ești ursitul inimei mele.“

Ea se dede de 3 ori peste cap și se făcu o zînă gîngășă și frumoasă. Cînd se găti să meargă la împărat, ea îi zise : „Dragul meu logodnic, trebuie să știi că și eu sunt fată de împărat, și încă fată de împărat mare și avut și puternic. Dar blestematele de fermece ne-au acoperit palaturile cu apa aceasta murdară, împărăția ne-au fost răpit-o dușmanii și pe mine m-au făcut precum m-ai văzut.“ Făcînd un semn cu mîna, în loc de heleșteu se văzură niște palaturi strălucite.

După ce se îmbrățișară, se înfățișară înaintea împăratului și se cununară : la masă zîna băga bucatele în sîn și scotea în locul lor mănunchi de flori.

b) A doua variantă munteană, *Omul de Fier* de Măldărescu :

Un fecior de împărat porni să-și caute o nevastă și pe marginea unui pârîu se pomeni că-i sare pe șea o *broască țestoasă*, care nu voia să se

miște din loc. El o duse acasă și o luă de nevastă. Peste noapte fata frumoasă se dezbrăca de coaja-i de broască. Învățat de o vrăjitoare, el aruncă coaja într-un cuptor fierbinte. Ea odată sări, zicînd : „Rău ai făcut, eram zîină, blestemată să fiu broască 9 ani, și mai aveam cîteva zile și scăpam de blestem... dar nu e nimic“.

A doua zi împăratul, văzînd pe nora sa așa de frumoasă, își puse în gînd să prăpădească pe fiu-său și s-o ia de nevastă. El îl însărcină dar, ca pînă dimineată să crească în ogradă 3 meri cu 3 mere de aur. Dar nevastă-sa îl trimise la Omul de Fier, fratele ei, care-l ajută.

Apoi îi porunci să se ducă pe lumea cealaltă și să-i aducă de la mămăsa inelul de logodnă. Omul de Fier luă o funie și împreună cu cumnatul său se duse pînă la sfîrșitul lumii, „unde pămîntul e moale ca piftia“, și printr-un puț se coborîră pe tărîmul celălalt. Acolo năzdrăvanul îi spuse de ce unele pasări cîntau (erau copii botezați) și de ce altele plingeau (erau copii nebotezați) și avu încă felurite alte vedenii. În cele din urmă împăratul îi porunci să-i aducă un om de fier, cu care să se lupte. Acel om de fier era însuși cumnatul său, care răpuse pe împărat.

c) Varianta ardeleană *Zîna apelor* de Pop-Reteganel :

Un tînăr pescar, anume Alexandru, pescui o dată o *mreană* și, cînd vru s-o spintece, se pomeni în locu-i cu o fată ca ruptă din soare : era Zîna apelor, ursită să-i fie soție.

Întorcîndu-se la casa bărbatului, zîna făcu în locul colibeii din pădure niște curți domnești. Stăpînul locului îl chemă atunci pe Alexandru și-i dede mai multe sarcini grele : s-are pădurea și să-i aducă făină din mălaiul semănat, bivolițe să fâteze viței și să-i aducă laptele lor ; toate astea le săvîrși cu ajutorul nevastei sale.

În cele din urmă stăpînu-său îi porunci să-i aducă pe Dumnezeu la prînz. El porni și ajunsese la o apă care aflînd că se duce la Dumnezeu, se desfăcu în două și trecu prin mijlocul ei ca pe uscat : apa îl rugă să întreb pe Dumnezeu de ce nu e în ea nici pește, nici altă jivină. Trecînd dincolo ajunsese la un cîmp cu iarbă mare, unde păștea o cireadă de boi mari dar slabi, iar mai încolo pe o cîmpie nisipoasă o cireadă de boi mici și grași. Mai departe văzu niște pasări mari, unele țîpînd de foame și altele cîntînd de bucurie. Minunat de aceste vedenii merse înainte.

Ajungînd la curțile lui Dumnezeu Sfîntul, intră cu sfială și-i spuse porunca Domnului său. Dumnezeu îi spuse că în acea apă nu-s pești, fiindcă nu s-a înecat încă nici un om într-însa ; că acei boi mari și slabi sunt oamenii bogați, iar cei grași oameni săraci ; că păsările cari țîpau sunt zgîrciții, iar cele cari cîntau muncitorii. ,

Întors acasă, domnul îl puse în fiare și-l aruncă în temniță, auzind răspunsul său semeț. Dar Dumnezeu veni acolo și făcu să-i cază fiarele și se duseră împreună acasă. Dumnezeu cerînd să-i frigă ce are mai drag, Alexandru aruncă copilul său în cuptorul aprins, să-l aducă fript lui Dumnezeu. Dar cînd să-l scoată din cuptor, minune ! copilul era viu și se juca cu 2 mere de aur.

d) Prima variantă macedoromână, *Fata cu pielea de capră de Cosmescu* :

O femeie bogată, neavînd copii, se rugă la Dumnezeu să-i dăruiască unul, fie ce o fi. Dumnezeu îi dăde o *fată cu pielea de capră*. Fata crescînd, se făcu nespuse de frumoasă și, cînd era singură, se dezbrăca de piele. Într-o zi o surprinse în astă stare feciorul de împărat și o îndrăgi.

După ce se căsătoriră, merseră să petreacă la o nuntă. Pe cînd juca în horă, începu deodată să țipe și să se vaiete că soacră-sa poruncise unei slugi să-i arze pielea. Tot țipînd, ea se făcu flacăra și apoi stea. Feciorul de împărat s-a înjunghiat și s-a făcut asemenea stea. De atunci unul e Luceafărul de seară, iar celălalt Luceafărul de dimineață.

e) A doua variantă macedoromână, *Împăratu cu Zîna împărăteasă a zînelor* de Obdenaru :

Un fecior de împărat zări la o vînătoare o *ciută*, care avea de gît o salbă de mîrgăritare, iar mai sus de genuchi cîte o brățară de aur. Împăratul cu tovarășii săi, vrînd s-o prinză vie, o urmăriră pînă se cufundă într-o baltă și se puseră cu toții să vegheze acolo pînă adormiră. Cînd se deșteptară, văzură în loc de baltă un palat strălucit și înăuntru împăratul văzu pe un scaun împărătesc o fată încunjurată de alte 12 fete : era ciuta, zîna împărăteasă a zînelor, care trecînd prin locurile acelea, și plăcîndu-i feciorul de împărat, se prefăcuse în ciută ca să-l înșele să alerge după dînsa.

După o despărțire de trei ani (murise mama zînei) și feciorul de împărat rămînd credincios, zîna îl luă de bărbat, nu însă înainte de a-i fi dat cuvîntul său de omenie : „Orice ei vedea cu ochii tăi, ori bun ori rău, să n-ai dreptul să întrebi ce e, ce nu e ; nici să ai dreptul să judeci lucrurile ce ei vedea cu ochii tăi, bune ori rele ; ci totdeauna să te prefaci că n-aiuziși și nu văzuși, dacă vrei să trăim tot împreună. Că dacă nu ei face cum îți zisei, atuncea trebuie să trăim despărțiți și nevăzuți unul de altul ; decît trebuie să știi că zînele niciodată nu fac lucru urît.“

După un an zîna, născînd un băiat, îl luă din mîinile împăratului și-l aruncă, fără să-i fie milă, în gura unei zgriptoroaice, zicîndu-i : „Ia cățelul ăsta d-acilea, că nu-mi pot ochii să-l vază !“ Împăratul cit p-acî să cîrtească, își ținu firea și tăcu. După nouă luni zîna născu o fată, pe care după cîteva zile o aruncă fără jale și fără milă în para unui foc mare. Deși plin de durere, bărbatu-său nu-i zise nici astă dată nimica, ca să nu-și calce cuvîntul dat.

Pornînd apoi cu oaste împotriva dușmanului, zîna îi promise să vie să-l scape. Dar în loc de ajutor, zînele stricară toate merindele oștirii. Împăratul nu mai putu răbda și începu să blesteme pe zîna. Ea îl lămuri atunci noima faptelor sale : zgriptoroaica era soră-sa cea mai mare care luă băiatul să-l crească, para de foc sora-i mijlocie care luă copila, iar stricarea merindelor o făcuse, căci dușmanul le otrăvise dinainte. După ce porunci să se aducă copiii și împăratul îi găsi fragezi și plini de viață, zîna luă copiii de

mină și cu lacrămile în ochi peri dinaintea împăratului. Nenorocitul se închise într-o odaie a palatului, unde rămase 12 ani, după trecerea cărora, „după datinele zînelor“, își revăzu nevasta și copilașii.

C. TIPUL *NERAIDA*

Acest tip, în trăsurile esențiale ale versiunilor noastre, conține următoarele trei forme :

Niște zîne în chip de paseri (lebede sau porumbițe) se scaldă într-un lac și un flăcău fură celei mai tinere hainele, în cari stă toată puterea zînei. Nevoită astfel să se cunune cu dînsul, ea caută să le recapete și piere într-o cetate nevăzută, unde bărbatul său o regăsește ca porumbița.

Un fecior de împărat se scaldă în lacul zînelor și adoarme. Trei zile d-a rîndul zîna îl cheamă jelindu-se, dar în zadar. A treia zi dispare, lăsîndu-i un inel cu numele său. Deșteptîndu-se din amorțeală, Făt-Frumos pornește în căutarea zînei și după multă rătăcire ajunge la tărîmul celălalt, unde o găsește și se cunună cu dînsa. Zîna îi încredințează toate cheile, oprindu-l să intre într-una din camerele palatului. El nu ascultă și zmeul ascuns acolo răpește pe zîna. Făt-Frumos nu o poate recăpăta decît dobîndind mînzul unei iepe năzdrăvane, pentru care servește un an la o babă vrăjitoare.

Un flăcău se scaldă în lacul zînelor și păru-i se daurește. El fuge cu hainele zînelor și, punîndu-și o beșică de cirviș în cap, se bagă argat la grădina împărătească. Pe cînd lipsea d-acasă împăratul și oamenii curtei, el cutreieră grădina cu mîndrele-i haine și e văzut de domnița cea mai tînără, care rămăsese acasă. Ea îl alege atunci de bărbat între mai mulți feciori de împărați cari veniseră s-o pețească.

În prima formă zîna părăsește pe bărbatul său de bună voie, în a doua disparițiunea e motivată de curiozitatea bărbatului, iar în a treia motivul a luat o dezvoltare particulară.

Variantele acestui tip pot fi grupate în 3 clase, fiecare cu cîte un basm-tip :

a. Basmul-tip *Ioan Buzdugan*⁴⁴, cu următoarele variante :

Varianta munteană *Zînele*.⁴⁵

I. Variantă ardeleană, *Voinicul Parsion* ;

II. Variantă ardeleană, *Oul de aur*.⁴⁶

Varianta bănățeană *Fiul gonit*.⁴⁷

I. Variantă macedoromână, *Dumnezeu din lumea cealaltă* ;

II. Variantă macedoromână, *Perpiliță păstoru cu frumoasa pămîntului*.⁴⁸

⁴⁴ Fundescu, no. 11.

⁴⁵ *Calendarul basmelor* pe 1876, p. 54—58.

⁴⁶ Pop-Reteganul, V, no. 5 ; Bota, no. 4.

⁴⁷ Schott, no. 19.

⁴⁸ Cosmescu (colecțiune inedită) și Obedenaru, no. 2.

β. Basmul-tip *Ileana Cosânzeana*⁴⁹, cu următoarele variante :

- I. Variantă ardeleană, *Ileana Cosânzeana* ;
- II. Variantă ardeleană, *Ionică Făt-Frumos*.⁵⁰

Variantă bănăţeană *Păcurarul și Elena*.⁵¹

γ. Basmul-tip *Făt-Frumos cu părul de aur*⁵² cu următoarele variante :

Variantă munteană *Cheleş-împărat*.⁵³

Variantă macedoromână *Tînărul de aur*.⁵⁴

Afară de aceste variante, tipul *Neraidei* există și sub forma poetică. Una din cărțile noastre foarte populare, *Istoria preafrumosului Arghir și a preafrumoasei Elena cea măiastră cu părul de aur*, nu e altceva decât versificarea secundului nostru basm-tip și a variantelor sale. Roadele popului ce pereau în fiecare noapte ; prinderea unuia din cei 7 păuni (fete-păsări), care se preface într-o mindră crăiasă și părăsește apoi pe iubitul ei Arghir ; căutarea zînei în *Neagra-Cetate* și întîlnirea-i cu un uriaș, care îl trimete cu un satir (ciocîrlan) șchiop la locul dorit ; somnu-i letargic, care îl face să rămîie surd la jalnicele chemări ale zînei ; păcălirea celor 3 draci, cari se certau pentru 3 lucruri minunate : plășcă, papuci de piele și bici (cu care încins și pocnind, unde gîndu-i este, acolo se pomenește) ; și în sfîrșit revederea iubiților — iată tot atîtea elemente familiare basmelor acestui tip.⁵⁵

Aceste fecioare-păsări apar într-un vestmînt creștinesc, ca fecioare-lebede, în balada munteană *Trei lebede*⁵⁶ :

Feți-frumoși și trei coconi,	Și cu ochiul
Feți-frumoși feciori de domni,	de smarand ;
Arcurile	Nici trei fete de împărat,
nu-ncordați,	Ce-au plecat
Săgețile	la măsurat,
nu-nțăglați,	Ci noi suntem zile mari :
Pe noi nu ne săgetați,	Una este Vinerea,
Că nu s'tem lebede albe	A doilea Sîmbăta,
Cu capul	A treia Dumineca.
de diamant	

⁴⁹ Pompiliu, în *Convorbiri* din [1872].

⁵⁰ Frâncu, no. 4 ; *Familia* din 1892.

⁵¹ Dr. At. M. Marienescu, în *Foișoara Telegrafului român* din 1876.

⁵² Ispirescu, no. 13 = Fundescu, no. 16. Cf. Ispirescu, no. 14 (subvariantă), *Făt-Frumos cel rătăcit*, cu următoarele deosebiri : Femeia unui muncitor rămîne *grea dintr-un măr* ce-i dase un vrăjitor. Copilul, făcîndu-se mare, se scaldă în lacul zînelor și le fură hainele. Ca argat la grădina împărătească (mănunchi de flori în loc de pepeni), el s-arată măreț în biserică și pe cîmpul de război. E preferit de fata cea mică și aduce *lapte de pasăre* (de peste apa Iordanului), ca să lecuiască pe împăratul orbit.

⁵³ Popescu, IV, no. 2.

⁵⁴ Cosmescu (colecțiune inedită).

⁵⁵ Cf. Hasdeu, *Cuvente [den bătrîni]*. Cărțile populare ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura populară cea necrisă. București, Noua Tipografie Națională, 1879,] II, p. [XXXVII] urm. și dr. At. M. Marienescu, *Arghir și Ileana*, Pesta, 1872.

⁵⁶ Teodorescu, *Poezii populare [române]*, p. 421.

Și mai ales într-o frumoasă poveste din Bucovina, raportată de d-l Marian.⁵⁷ Un împărat, vînînd într-o pădure, zări într-un iaz o *lebedă* foarte frumoasă și, vrînd s-o împuște, ea îi zise :

Înălțate împărate !
 Stăi în loc nu mă-mpușca,
 Că mă doare inima !...

Prinzînd lebăda, împăratul o dede acasă unei bucatărese țigănci, ca s-o gătească de cină ; dar lebăda se smîci din mîna-i și se prefăcu într-o fetișoară frumoasă fără seamăn. Ea povesti împăratului că e fată de împărat, că mai are două surori prefăcute în lebede din blestemul părinților și împăratul, fermecat de frumusețea-i, o luă de soție. Dar pizza de țigăncă îi puse gînd rău și îmbiînd-o să se plimbe la fîntînița din grădina, o aruncă înăuntru și se înecă. Odată un cioban tăindu-și dintr-o ramură a răchitei crescute din fîntînița o tilincă, ea începu singură să cînte și, ducîndu-se la nunta împăratului cu țigăncă, tilinca povesti, cîntînd, crima săvîrșită. Țigăncă de ciudă o azvîrli tare, și îndată ea se prefăcu într-o doamnă tînără și frumoasă : era împărăteasa aruncată de dînsa în fîntînă.

Motivul fecioarelor-păsări îl găsim mai întîi în două povești din *1001 de nopți : Istoria lui Gianșah și a lui Hassan din Bassora*. Iată pe scurt cuprinsul celei dintîi :

După mai multe aventuri Gianșah, feciorul unui sultan, ajunse la un bătrîn, care îl primi în palatul său. O dată trebuind să plece, bătrînul dede tînărului toate *cheile* palatului, *oprîndu-l a deschide o singură ușa*. El însă o deschise și se pomeni într-o grădină măreață, în mijlocul căreia era un lac. Peste puțin sosiră zburînd 3 păsări mari în formă de *porumbițe*, cari depunîndu-și penele rămaseră fecioare frumoase și intrară în lac să se scalde. Apoi își puseră penele și zburară. Gianșah, neputînd îndupleca pe cea mai tînără să-i fie soție, fu cuprins de o adîncă întristare. Bătrînul la întoarcere văzu îndată că tînărul a deschis ușa oprită, dar îl iertă și-i spuse cum trebuie să facă spre a-și ajunge scopul. Cînd cele trei porumbițe, cari erau fetele împăratului geniilor, veniră să se scalde, Gianșah *răpi hainele de pene* ale celei mai tinere și nu mai vru să i le înapoieze. După ce o luă de nevastă, ea reuși însă să-și recapete penele de porumbiță și zbură, zicînd bărbatului că dacă o iubește, s-o caute în *Cetatea de Diamant*. Gianșah, pornind în căutarea ei, întrebă pe împăratul păsărilor, apoi pe împăratul animalelor și pe împăratul geniilor, unde să fie Cetatea de Diamant, dar nimeni nu auzise despre dînsa. În cele din urmă, un mare vrăjitor îi spuse s-aștepte adunarea tuturor geniilor, păsărilor și animalelor, cari toate erau sub a lui stăpînire. La acea adunare numai o pasăre, care sosise într-un tîrziu, știa drumul, și duse pe Gianșah într-acolo, unde-și regăsi nevasta.

Am reprodus această poveste arabă fiindcă ea ne pare a fi izvorul variantelor europene cu acest motiv necunoscut antichității clasice.⁵⁸ Apoi versiunea arabă conține motivul fecioarelor-păsări combinat cu acela despre *Camera oprită*, o particularitate pe care o vom întâlni în mai toate celelalte versiuni, mai ales din Europa orientală.

Astfel în basmul neogrec *Feciorul de împărat și neraida*⁵⁹ :

Tinărul ajunsese la un moșneag încătușat de zid cu lanțuri grele. După ce-l dezlegă, bătrînul îi dăde *39 de chei* să intre în *39 de camere*, ca să se desfășoare privind la comorile d-acolo. Cerînd și cheia a 40-a, moșneagul îi povățuie să se ferească de acea cameră, căci acolo e un *lac*, unde vin zilnic să se scalde *3 neraide*, cari sunt foarte frumoase, dar tot așa de cumplite, căci sfîșie în bucăți pe cine zăresc. Toată puterea lor stă în haine și, luîndu-le, rămîneau slabe ca orice femeie. Dar văzînd că nu-l poate abate, bătrînul îi spuse cum să facă : să ție hainele sub braț și nu cumva să se înduplece a i le înapoia sau măcar a o îngădui să le atingă, căci va fi pierdut.

Venind cele 3 neraide la scaldat, el așteptă pînă veni rîndul celei mai mici și atunci îi *răpi hainele*. Zîna se luă după dînsul și rugîndu-se fierbinte s-o lase măcar s-atingă pulpana hainei, el se înduplecă ; dar abia o atinse și era să i-o smulgă ; dîndu-i însă o strașnică lovitură, fugi cu hainele sub braț și, urmat de dînsa, se întoarse acasă la părinți. În drum căpătă *2 lucruri minunate* (un *băț* care bătea pînă la moarte și o *căciulă* care făcea nevăzut), omorînd viclenește pe posesorii lor, un *derviș* și un *jidov*, cari nu erau decît frații străvestiți ai neraidei. Ajungînd acasă, împăratul de bucurie făcu o petrecere mare și, pe cînd neraida juca, uimind lumea adunată, feciorul de împărat dăde hainele-i în păstrare mătusei sale. Dar zîna știu să înduplece pe femeie să-i dea o clipă hainele și îndată zbură pe fereastră, strigînd către bărbatul său : „Rămîi cu bine, dacă vrei să mă vezi iarăși, să vii în *Cetatea de Sticlă!*” După mult umblet, fu dus într-acolo de un *cocoș năzdrăvan* și se cunună cu frumoasa neraidă.

La bulgari același motiv circulă sub o formă poetică în cîntecul *Samodiva căsătorită fără voie*⁶⁰ :

„Stoian păștea viței / în locul de joc al samodivelor / și petrecea cîntînd din fluier. / Samodivele se adunară, / se adunară și jucară, / jucară și obosiră ; / apoi în sus zburară / prin brazii cei verzi, / unde-s izvoare limpezi / și prin livezile înflorite / pînă la cîmpiile lucitoare. / Cîteșitrele goale se dezbrăcară, / să intre să se scalde ; / își scoaseră rochiile și maramele daurite / cu briul verde fecioresc / și pieptarul de samodivă. / Stoian mină turma / și coborînd poteca, / surprinse pe samodivă. / Stoian le fură

⁵⁸ De altă natură e legenda despre Afrodita scaldîndu-se în riul Achelous : Hermes prinde dragoste de dînsa și însărcinează un vultur să răpească hainele zînei, care pentru a le recăpăta cedează dorințelor sale. Cf. Gubernatis, *Mythologie zoologique*, II, 107.

⁵⁹ Hahn, no. 15. (Numele de *neraida* aparține mitologiei neogrece și e sinonim cu cel de *zîna*.)

⁶⁰ Dozon, no. 4 ; Miladinov, no. 1 și 2.

rochiile, / samodivele ieșiră / goale cîteșitrele fără cămăși / și se rugară de Stoian : / Stoiene, tinere cioban, / dă-ne, Stoiene, hainele, / hainele de samodivă. / Stoian însă nu le da. / Cea mai mare zicea : / Dă-mi, Stoiene, hainele / că am o mamă vitregă / și mama mă va omori. / Stoian nimic nu răspundea / și hainele îi da. / A doua zicea lui Stoian : / Dă-mi, Stoiene, hainele / c-am vreo 9 frați / și ne vor omori, / pe tine și pe mine. / Stoian nimic nu răspundea / și hainele îi da. /

A treia cu numele de Mărioara / zicea lui Stoian : / Dă-mi, Stoiene, hainele, / hainele de samodivă, / că sunt una la părinți / drept fiu și drept fiică. / Tu, Stoiene, nu căta / p-o samodivă a lua : / samodiva casa nu îmbogățește / și de copii nu îngrijește. / Stoian încet îi vorbea : / Așa o fată caut, / care e una la părinți. / Și la dînsul o ducea, / cu alte haine o îmbrăca, / și cu ea se însoțea / și Sf. Ioan îi cumuna. /

Trei ani trăiră, / sărmana rămase însărcinată, / născu odraslă bărbătească / și Sf. Ioan îl boteză. / Cînd copilul se boteză, / mîncară și băură, / Sf. Ioan chibzui / și lui Stoian grăi : / Stoiene, cumetre Stoiene, / haide cîntă, cumetre, / cu cimpoiul tău de piele, / ca să joace cumătra, / cum joacă samodiva. / Stoian se puse pe cîntat / și Mărioara pe jucat, / cum joacă oamenii. / Sf. Ioan îi zicea : / Mărioară, dragă cumetriță, / de ce, cumetriță, nu joci, / cum joacă samodiva ? / Cumetre, Sf. Ioane, / roagă, cumetre, pe Stoian / să-mi dea hainele, / hainele de samodivă, / fără de cari nu pot juca. / Și Sf. Ioan se ruga / și Stoian se îndupleca. / Stoian însuși se amăgea, / că-i făcuse un copil / și la întors nu se gîndea ; / și scoate hainele, / le scoate și i le da. / Și Mărioara se învîrtea / și prin cămin zbură, / pe casă s-așeza / și samodiva fluiera / și lui Stoian îi cuvînta : / Nu-ți spuneam, Stoiene, / că samodiva casa nu păzește ? / Ea plesnea din mîini, plesnea, / și în sus se ridica, / și departe pornea / în verzile păduri pustii / la locașul samodivelor, / la izvorul fecioarelor ; / acolo Mărioara se scâldea, / fecioară iar se făcea / și la maică se ducea.“

În unele versiuni sîrbești *vila* joacă un rol identic cu *neraida* greacă și *samodiva* bulgară. În varianta noastră *Muntele de Sticlă*, citată de Jagici⁶¹, *vila* dispăre în aceeași clipă cu redobîndirea învelișului de zîna.

În basmul sîrb *Feciorul de împărat și cele 3 lebede* (citată de același) tînărul *fură cămășile* unor fecioare frumoase în chip de *lebede*, își oprește pe a celei mai tinere, pe care o ia de soție, dar sfătuiindu-l să nu arate niciodată învelișul, căci altmînterea va zbură d-acolo. Întorși la curtea împărătească, zîna înduplecă pe soacra să-i arate cămașa și în acea clipă peri, zicînd că o va putea regăsi pe *Muntele de Sticlă*. Acolo ajunge cu ajutorul împăratului vînturilor și e pus să-și aleagă, cu priemejdia vieței, nevasta dintre 300 de fecioare, toate cu chipul de lebedă ; dar ea făcîndu-i semn, o recunosc și se întoarseră împreună.

Într-altă versiune, *Mărul de aur și cele 9 pîne*⁶², revine forma comună cu al doilea nostru basm-tip. Un fecior de împărat, pîndind pe

⁶¹ *Archiv für slavische Philologie*, vol. [V, 1880,] no. 49.

⁶² Vuk, no. 4.

furul merelor de aur din grădina palatului, surprinse 9 *păune de aur*, cari se prefăceau în 9 fecioare și le culegeau. Pornind pe urma lor ajunge la lacul unde ele se scaldau. Dar o babă, pe a căreia fiică prințul nu voise s-o ia de soție, cumpără sluga-i și dînsul îl făcu să adoarmă pe cînd se scaldau cele 9 păune. Cea mai tînără s-așează pe calul prințului, începu să-l dezmierde, zicînd: deșteaptă-te, sufletul meu! Și așa făcu trei zile d-a rîndul, apoi periră cu toatele. Feciorul de împărat, trezindu-se și aflînd de cele întîmplate, tăie capul slugei necredincioase și se duse în căutarea zînei. El află de la un pusnic unde era *palatul păunelor de aur* și, sosind acolo, se cunună cu cea mai tînără. Într-una din zile împărăteasa îi dade *cheile de la 12 pivnițe, oprindu-l să intre în a 12-a*. Dar neascultînd, intră și, dînd să bea zmeului din mijlocul pivniței, el plesni cercurile butoiului, zbură afară și răpi pe împărăteasă. Nenorocitul nu o putu redobîndi decît cîștigînd un cal frate cu al zmeului și pentru care fu nevoit să *păzească trei zile iapa unei babe*.

În versiunea săsească *Femeia-lebădă*⁶³, găsim de asemenea asociat motivul *Camerei oprite*. Un cioban tînăr, luîndu-se după o pasăre, ajunse la un bătrîn care îl băgă slugă. A doua zi îi încredință *toate cheile*, zicîndu-i că *poate intra în toate camerele, dar numai în cea din urmă nu*. Deschizînd-o, văzu într-însa un lac albastru, în care se scaldau 3 *zînelebede*, cari zărînd pe flăcău își luară zborul ca lebede albe. Bătrînul, după ce-l iertă că-i călcăse porunca, îl povățui să *răpească* noaptea din acea cameră *cutia* din colț (care era a zînei celei mai tinere) și s-o ducă acasă, că fecioara îl va urma; dar să nu cumva să privească înapoi. Așa s-a și întîmplat. Acasă se logodi cu zîna, care sosise după el. Văzînd-o tristă, făgădui să-i dea orice, numai s-o învelesească; ea ceru hainele și, cum le îmbracă, îndată zbură ca lebădă prin coș. Nenorocitul porni s-o caute și află de la bătrînul la care slujise, că ea s-a dus peste mare *într-o insulă*, unde e păzită de un balaur cu 7 capete. În cale întîlni 3 draci, cari se certau pentru 3 lucruri: *manta* care făcea nevăzut, *pălărie* care ducea oriunde și *sabie* atotbiruitoare. Păcălindu-i, le luă lucrurile și cu ajutorul lor își putu regăsi nevasta.

Într-altă poveste, *Părul de aur*⁶⁴, revine forma din al treilea nostru basm-tip. Un băiat, părăsit de tată-său în pădure, intră la un bătrîn orb să-i păzească capra. La plecare bătrînul (*lipsește redobîndirea vederii*) îl duse la izvorul unei stînci întunecoase și, udîndu-i capul, tot *părul i se dau*. Apoi băiatul se băgă slugă la bucatarul unui împărat, cu învoiala să nu-și scoată căciula, că era *chel*. Restul coincide cu versiunile noastre.

În *bylinele* sau legendele epice rusești figurează *fecioara-lebădă* Avdotia și *fecioara-rîndunică* Marina. În povestea rusă *Șarpele apelor*, o variantă a *Psychei* analizată de noi cu acea ocaziune, e vorba asemenea (deși sub o formă alterată) de *fecioara-lebădă*: șarpele, strecurîndu-se în cămașa fetei, nu vru să iasă pînă nu-i făgădui că-l ia de bărbat...

⁶³ Haltrich, no. 5.

⁶⁴ *Ibidem*, no. 11.

În basmul rusesc *Împăratul apelor și Vasilisa cea înțeleaptă*⁶⁵, un fecior de împărat întâlnește, în călătoria-i la împăratul apelor (căruia a fost juruit), pe vrăjitoarea Baba-Iaga. Dînsa îl sfătuiește să meargă pînă la *țarmul mării*, unde vor zbura 12 *pasări*, ce se vor schimba în 12 fecioare, și pe cînd se vor scâldea, să *puie mîna pe cămașa celei mai mari*. Ajunsă în puterea sa, ea-l ajută apoi în diferite sarcini la curtea părintelui ei, care era însuși împăratul apelor.

Trecînd în Occident, întîlnim motivul despre fecioarele-pasări mai întîi într-o versiune italiană din Tirol, *Cele 3 porumbițe*, asociat însă cu elemente de altă origine⁶⁶. Un tînăr, care și-a vîndut tot pînă și sufletul la joc, e sfătuit de Sf. Antoniu de Padua (care i se arată în chip de călugăr) să se ducă la un *pod*, unde va vedea 3 *porumbițe albe*, cari își vor depune penele și se vor schimba în fecioare. El *ia penele celei mai tinere* și seara i le arată, cu tocmela să-i vie într-ajutor; atunci ea îi spune că e fiica unui vrăjitor și-l ajută în sarcinile ce tatăl ei impune tînărului...

În frumosul basm italian din Monferrato *L'Isola della felicità*⁶⁷, un flăcău, pornind în lume, nimerește într-o pădure la un moș, care-l povățuiește cum să-și caute Norocul (*Fortuna*), care o dată în 100 de ani vine în chipul unei frumoase copile de se scaldă în rîulețul din pădure: să *fure hainele celei din mijlocul apei* și, de le va cere, să i le dea, oprindu-și însă din buzunar *cartea*, cu care putea face orice. El răpi hainele celei mai tinere, care se luă după dînsul și, înapoiindu-i-le, își opri cartea de porunci. După ce o luă de soție, trebuind să plece, lăsă acea carte în păstrarea mamei sale, rugînd-o să nu i-o dea cu nici un chip. Dar abia plecase și soția începu să roage pe soacră să-i dea cartea și o rugă atîta, pînă i-o dăde. Atunci Fortuna îi zise: „Addio, addio. Io me ne vado. Se vostro figlio vuol venirmi a trovare o vuol aver notizia di me, venga nell' *isola della felicità*. Là non si more mai, si sta sempre bene e gli anni paiono momenti.“

El pornește s-o caute. În drum întâlnește 3 *tilhari*, cari se certau pentru 3 lucruri: o *pînză* care procura tot felul de mîncări, o pereche de *papuci* cari transportau departe și o *mantie* care făcea nevăzut. Păcălindu-i, se duce la *Tunet*, pe care-l întrebă de *Insula Fericii* și, neștiind, îl trimite la soră-sa *Trăsnet* (Saetta) și de acolo la fratele-i *Fulger*. Acesta, rugat de tînăr, întrebă pe cei 7 veri ai săi (*vînturile*: *Libeccio*, *Tramontano*, *Marino*, *Scirocco*, *Ponente*, *Grecale* e *Zeffiro*) și numai Scirocco, care colindă pretutindenea, numai el știa de Insula Fericii. Ajuns acolo, își regăsi nevasta în țara fără de moarte.

În povestea siciliană despre *Iosif care porni să-și caute norocul*⁶⁸, uriașul sfătuiește pe tînăr, cînd vor veni cele 4 *zîne* să se scalde în fîntîna din grădină, să *fure cămașa celei mari*, fără de care nu mai putea

⁶⁵ Afanasiev, partea V, p. 23.

⁶⁶ Schneller, [*Märchen and Sagen aus Wälschtirol*. Ein Beitrag zur deutschen Sagenkunde. Innsbruck, 1867,] no. 27.

⁶⁷ Comparetti, no. 50.

⁶⁸ Gonzenbach, no. 6.

zbură. Luînd-o de soție, se întoarseră acasă și după cîtva timp zîna izbuti să recapete cămașa și peri. Uriașul îi arată pe care drum s-apuce spre a ajunge la dînsa, unde o găsi în stăpînirea unui zmeu, pe care-l rapuse aflînd (ca și în secundul nostru basm-tip) în ce-i sta puterea : episod care aparține altui tip folcloric.

În versiunea catalană⁶⁹ eroul, pierzînd într-o noapte toată averea sa, primește ordin de la cîștigător să meargă la *Palatul Soarelui*, de unde nimeni nu s-a mai întors. Oprindu-se în drum la o femeie uriașă, ea îl sfătuiește, cînd cele 3 fete vor veni să se scalde, să fure hainele celei mai tinere și el nu i le înapoiază decît arătîndu-i unde e *Palatul Soarelui*.

Într-altă poveste catalană, *Joanescas*⁷⁰, analoagă versiunii din Tirol, tînărul, pornind în căutarea Necuratului (care îi cîștigase tot), trece la Lună, la Soare și în fine la Vînt, care-l povățuiește să fure hainele ueia din fetele diavolului, cari veneau în chip de *porumbițe* să se scalde în *lacul* apropiat.

În versiunea portugheză *Branca-flor*⁷¹, totul se prezintă sub o formă alterată : propria fiică a regelui, care pierdu și coroana la joc, se preface în *porumbiță* și zboară din palat...

Mai adaugem încă, că legătura intimă între fata-pasăre și fata-lebădă explică legenda rîndunichii, după cum a cîntat-o poetul nostru *Alecsandri*.⁷²

Rîndunica a fost odinioară copilă drăgălașă de mare împărat, căreia o zîna îi dăruise o dalbă de rochiță, sfătuind-o să n-o scoată niciodată și să se ferească de al luncei *Zburător*. Copila însă n-ascultă și, gătindu-se de scaldat, lepădă rochița și, cînd să iasă din valuri :

Ah ! unde-i rochița și unde-al ei noroc ?...
 Ea vede Zburătorul cu ochii mari de foc,
 Ce vine ș-o cuprinde cu brațele într-o clipă ;
 Dar grabnic se aude un freamăt de aripă
 Și dalba împărăteasă, din brațe-i dispărînd,
 Se schimbă-n rîndunică și fuge-n cer zburînd.

Iată acum în rezumat diferitele basme-tip, cu variantele lor cores-punzătoare.

a. Basmul-tip *Ioan Buzdugan* de Fundescu :

Un văcar sărac găsi în pădure o comoară. Deși se îmbogățise, fiu-său Ioan nu vru să trăiască fără muncă și se apucă să pască capre. Într-o zi văzu 3 zeițe scaldîndu-se într-un pârîu, *luă hainele* celei mai mari și fugi. Dar ademenit de strigătele ei, se întoarse ; ea îi *dede o palmă* și i le luă

⁶⁹ Maspons [y Labròs, *La Rondallayre*, [Quentos populars Catalans. Barcelona. 1875,] vol. I, p. 41.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 102.

⁷¹ Coelho, no. 18.

⁷² *Legende*, p. 79.

înapoi; tot așa păți cu cea mijlocie. A treia oară luă hainele celei mai mici și se întoarse acasă.

Tatăl băiatului găsi pe zeița învelită într-un cearceaf în podul grajdului. Se învoi să-i dea hainele și să-l ia de bărbat pe Ioan. Ea primi, căci toată puterea ei sta în haine. La nuntă, jucînd, rugă pe socru să-i dea hainele și, tot jucînd, se înălță și zise: să vie după mine în *Cetatea din Aer*.

Ioan porni în căutarea ei. Pe drum omorî un zmeu cu 24 de aripi, care lua puii împărătesei păsărilor. Drept recunoștință o întrebă unde e Cetatea din Aer. Numai un pițigoi știa. Mai departe întîlni 3 *zmei certîndu-se pentru 3 lucruri* minunate; o *coroană* care te făcea nevăzut, o *batistă* cu care zburai și niște *papuci* cu cari treceai marea ca pe uscat. Le luă și, îmbrăcîndu-se cu ele, se pomeni în palatul zeitelor, unde-și găsi nevasta.

a) Varianta munteană *Zînele* de N. D. Popescu :

O mamă vitregă urgisea pe copilul bărbatului său, care-l părăsi într-o pădure. Băiatul rătăci mult timp și ajunsese la un *uriaș* care-l primi, trimițîndu-l la vînat. Vrînd să se însoare, uriașul îl sfătui să se ducă la apa unde se scaldau *zînele* și *ielele*. Acolo, după două încercări zadarnice, izbuti să ia *păioara* de pe mal și se cunună cu zîna, stăpîna ei.

La o petrecere, zîna, ca să-și arate măiestria jocului, recăpătînd *păioara* de la bărbatu-său, se sui în văzduh, zicînd: „De astăzi nu mă vei mai vedea, dar dacă vrei să mă cauți, eu locuiesc în partea unde este pămîntul ca piftia“.

Pe drum căpătă de la niște draci (păcălindu-i): un *ișlic* ce făcea nevăzut, un *toiag* ce împietrea și niște *papuci* cu cari treceai apa ca pe uscat. Apoi un pițigoi schiop îl duse într-acolo, unde își regăsi nevasta.

b) Prima variantă ardeleană, *Voinicul Parsion* de Pop-Reteganul :

Un moșneag avea 3 feciori și pe cel mai mic îl numea Parsion. Ducîndu-se odată la secerat, se minunară văzîndu-și holda cu spice de aur. Punîndu-se la pîndă, veni pe la miezul nopței o *pasăre* și smulse un spic de grîu chiar din grămada păzită de Parsion. El se luă după pasăre și, azvîrlindu-i o zburătură de lemn, îi rupse o aripă care căzu jos, și pînă s-o găsească, pasărea cu spicul de aur se făcu nevăzută.

Umblînd prin pădure, zări un foc mare și în juru-i se încolăcise un *uriaș*. Parsion se băgă în mîneca sumanului său și uriașul, găsindu-l acolo cînd se deșteptă, îl luă de suflet. Apoi spuse băiatului că ar fi bun de înșurat, dar pe aci nu sunt fete, nu sunt muieri, numai cît vin în tot anul o dată *trei zîne de se scaldă la tăul* cel din mijlocul pădurei; mîine, poi-mîine iar le-i timpul să vină; vin în formă de *porumbițe* zburînd și, dacă se slobodî jos din văzduh, își lasă aripele pe țărîmure, apoi se bagă în tăul cel de lapte dulce și se scaldă cîndu-i cruce amiază-zi: „Du-te și, cînd s-or scaldă mai bine, tu *fură de la una aripile* și vino cu ele numaidecît, dar *să nu te uiți îndărăt*, că de te vei uita, nu va fi bine“.

Parsion făcu așa și zîna se luă după el pînă acasă, unde îi dederă haine muieresti și se cununară. Peste citva timp, lovindu-l dorul de tată și frați, Parsion se rugă de uriaș să-l sloboadă pe citeva zile la ai săi. El îl lăsă să meargă cu muiera cu tot și ajunseră la ei în sat. Acolo cumnatele se minunară de frumoasele cîntece ale zînei, dar ea zise: „hm! și mai frumos aș cînta, dar glasurile îmi sunt cusute în pieptarul lui Parsion și acum nu citez să-l trezesc să mi le dea“. Cumnatele traseră pieptarul de sub capul lui Parsion adormit și i-l dederă. Cum căpătă aripile, zbură ca porumbiță pe un pom, zicînd: Parsion nu mă poate afla decît în *Cetatea cea nevăzută și neauzită*. Apoi zbură ca glonțul.

Trezindu-se Parsion și aflînd de cele întîmplate, porni s-o caute. Ajunse la uriașul, care-l trimise la frate-său, împăratul peste fiarele pădurei, și el îl îndreptă la soră-sa, crăiasa păsărilor. Întrebînd pe supușii săi, păsări, numai o presură cu o aripă și cu un spic de aur în gură (era pasărea după care se luase Parsion și pe care o rănise), știa de acea cetate și ea-l duse într-acolo. Intrînd înăuntru, găsi 3 porumbițe și, recunoscîndu-și femeia într-una din ele, ea se dede peste cap și se făcu nevestă cum fusese. Atunci își luară rămas bun de la celelalte două și se întoarseră acasă.

c) A doua variantă ardeleană, *Oul de aur de Bota* :

Un băiat sărac se tocmi la niște bătrîni orbi să le păzească oile. Într-o zi duse oile la pășune pe o cărare oprită, în pădurea cu frunze de aramă, și se pomîni cu un zmeu cu 6 capete, cu care băiatul se împrieteni. La glasul fluierului zmeul jucă, pînă ce băiatul îi spuse că i s-a stricat fluierul și nu-l poate drege decît cu inimă de stejar. Băiatul păcăli pe zmeu, punîndu-i miinile în despicătura gorunului. După aceea îi tăie cele 6 capete și aruncă pe cel mai mare în podul casei. Tot așa păți zmeul cu 9 și cel cu 12 capete din pădurea cu frunze de argint și de aur. Cel din urmă zmeu spuse băiatului unde s-află ochii bătrînilor și cum să-i puie la loc.

Plecînd de la bătrîni ajunse la un lac, unde văzu 13 porumbi, prefăcîndu-se în tot atîtea fete frumoase și intrînd în lac să se scalde. El fură o haină a fetei a 13-a, *Frumoasa-Lumei*, și ea se cunună cu dînsul. Împăratul locului, îndrăgînd pe zîna, căută să piarză pe bărbatul său, dîndu-i felurite însărcinări (ce le săvirșea zîna cu ajutorul unui inel vrăjit), între altele s-aducă *oul de aur*. El se duse la bătrînul unde slujise, și dînsul îl îndreptă la fata lui, al cărei bărbat poartă *Vinturile*, apoi la cel ce poartă *Luna* și în sfîrșit la cel ce poartă *Soarele*. Căpătînd lădița cu oul de aur, o aduse împăratului și el, deschizînd-o, fu lovit de ou în cap și muri îndată.

d) Varianta bănățeană *Fiul gonit* de Schott :

După îndemnul mamei sale vitrege, un băiat fu alungat de acasă și părăsit într-o pădure, unde dede de un uriaș care-l luă de suflet și-l sîntui să vîneze orișice, numai corbul nu. Dar uitînd vorbele bătrînului, băiatul îl împușcă și văzu 3 picături de sînge și pana corbului pe zăpadă. Atunci se

deșteptă în el dorința d-a avea o femeie cu corpul alb ca zăpada, cu obraji roșii ca singele și părul negru ca pana corbului.

Moșul îl învăță cum s-o dobîndească : să aștepte lângă un lac pînă la ceasul 12, cînd vin 3 zine cu coroane pe cap să se scalde și, cînd vor fi în apă, să răpească coroana celei dintîi. Dar uitînd iarăși vorbele bătrînului, se uită îndărăt la strigătul zinei : ea îi dăde o palmă și-și luă înapoi coroana. Tot așa păți cu cea mijlocie. În sfîrșit izbutind cu a treia, ea se cunună cu dînsul. La nuntă jucînd cu înfocare, rugă pe bărbatul său să-i dea coroana și va juca mai frumos. Dar abia o căpătă și peri, zicînd : „cînd vei voi a mă vedea iarăși, mă vei găsi dincolo de riul de foc“.

Pornind s-o caute, întîlni 3 draci cari se certau pentru 3 lucruri minunate : o bită care împietrea, o pălărie care făcea nevăzut și o mantie care ducea oriunde. El îi păcăli împietrindu-i și cu ajutorul lucrurilor măiestre își recăpătă nevasta.

e) Varianta macedoromână *Dumnezeu din lumea cealaltă* de Cosmescu :

Un om, scăpînd un copilăș de a se îneca și neavînd copii, îl luă de suflet. Copilul se făcu mare, dar fiind un stricat, tată-său îl duse în pădure, unde îl legă de rădăcina unui arbore. Acolo băiatul se hrănea cu rădăcini. Odată săpînd cu unghiile, dede de treapta unei scări ce ducea în lumea de jos. Aci găsi un bătrîn șezînd la masă și se puse și dînsul nepoftit. Bătrînul, fiind orb, pipăi, dar nu găsi nimic. Atunci zise : „dacă tu, care îmi mănînci plăcinta, ești băiat, fiu să-mi fii, iar de ești fată, fiică să-mi fii“.

Aflînd că e băiat, bătrînul (care era Dumnezeu din lumea de jos) îi dăde cele 12 chei de la cele 12 camere, spunîndu-i că poate intra în toate, dar în cea din urmă să nu intre. El însă nu ascultă. În acea cameră era un lac și el se ascunse în trestie. Peste puțin veniră două zine, își scoaseră cămășile și intrară în apă. Ieșind afară, nu mai găsiră cămășile, fără de cari nu puteau zbura. Ele se rugară de băiat și el spuse că nu le va da, pînă cînd nu vor înapoia bătrînului vederile. Ele îi arătară mărul din care trebuia să mănînce bătrînul și se vindecă. Tinărul dăde cămașa celei mai mari, iar pe fiica ei o luă de nevastă.

Bătrînul vesel că și-a căpătat vederile, întrebă pe flăcău ce răsplată voia să-i dea, dar el nu ceru decît să-l scoată iarăși în lumea de unde venise. Atunci chemă toate animalele din împărăția sa și nimeni nu știa drumul. Rămăsese încă o cloșcă, care s-afla în cuib, și ea zise că știe. După citva timp ieși în lumea cealaltă. În satul său era nuntă și se duse și el. Toată lumea se minuna de frumusețea nevestei sale. Ea, deși toți o rugau să joace, nu voia decît dacă bărbatu-său îi va da cămașa. Rugat de toți, el, după ce închise ușile și crăpăturile, i-o dăde, dar abia se învîrtise de 3 ori și se făcu nevăzută prin deschizătura coșului.

Tinărul, desperat, se duse în căutarea ei. Pe drum întîlni doi oameni cari se certau, neputînd să împartă un comănac, un sfeșnic și un toiag. Cine lua comănacul cu toiagul putea să zboare. Tinărul se însărcină să-i împace și-i păcăli : punînd comănacul în cap și luînd toiagul în mînă, se făcu ne-

văzut prin văzduh. Din zbor văzu într-o livede, sub umbra unui pom, pe mama zînă căutînd în cap pe fie-sa. Ce să mai fugă zînele, că tînărul avea aceeași putere ca și ele! De atunci el a trăit împreună cu nevastă-sa pînă la adînci bătrînețe.

f) A doua variantă macedoromână, *Perpiliță păstoru cu frumoasa pămîntului* de Obedenaru :

Un moș și o babă găsiră un copil pe care luară să-l crească, botezîndu-l Perpiliță. La 16 ani, aflînd că bătrînii nu erau părinții săi adevărați, se duse în lume și se făcu păstor la o stînă. Într-una din zile, pe cînd cînta duios din fluier, se pomeni cu „trei zîne, tinere și frumoase, îmbrăcate cu o cămașă subțire de borangic și citeșitrele jucînd“.

De la ele află de Frosa, frumoasa pămîntului. Venind la locul unde se scaldau zînele împreună cu Frosa, el se uită de două-trei ori la dînsa și zînele îl schimbară în cerb, rămînînd în astă stare 3 ani de zile. Într-o peșteră auzi Ursitoarele spunînd că s-ar putea face iarăși om, ducîndu-se la *Muntele de Marmură*, unde se scaldă Ielele : acolo trecu prin cămășile lor și îndată se făcu om, luînd cu sine și cele 3 cămăși.

Cu ajutorul calului breaz înaripat, ce-i aduseră Ielele, el putu scăpa pe Frosa de zînul (zmeul) care o răpise din mijlocul curței și o dusesese în livedea de sub muntele cu *apă vie și apă moartă*, unde o păzea sora zînului. zgriptoroaică cu 7 capete. Apoi se cununară și trăiră fericiți.

§ Basmul-tip *Ileana Cosînzana* de Pompiliu :

Un împărat sfătui, la moarte, pe fiu-său, să *nu se scalde* niciodată *în lacul zinelor*. Dar el nu-l ascultă și se scaldă. Ieșind din baie, îl cuprinse un somn adînc. O zînă răsări atunci din apă și începu să-l sărute înfocat, fără ca împăratul să fi simțit ceva, și așa a doua și a treia zi. În cea din urmă ea-i puse *inelul* său în deget, adăogînd că de acum înainte s-o caute el, căci venirea ei s-a sfîrșit. Împăratul auzind despre aceasta, se întristă foarte și jură a nu se odihni pînă nu o va găsi. Lăsă împărăția, colindă jumătate lume, pînă ajunsese la gura unei prăpăstii, unde părea sfîrșitul lumii. Intră în fundul ei : acolo era moara Ilenei, unde fu recunoscut de ea după inelul ce-l pusese în pîinea făcută de dînsul. Se veseliră și se cununară.

După cităva vreme, trebuind să plece la Divan, Ileana îi încredință toate cheile, cu toate să umble, *numai cu una nu*. El deschise însă ușa tainică și, făcîndu-se vînt, zmeul ce se afla strîns într-un butoi căpătă putere și fărîmă cercurile. Îndată ce-și veni în puteri, opri pe Ileana și porunci împăratului să plece de acolo. Învățat de o babă vrăjitoare, el rugă pe Ileana să afle *în ce sta puterea zmeului*. Ea se făcu bolnavă și zmeul îi spuse că puterea-i sta într-un mînz al unei iepe de la *Mama-Ciumei* din marginea lumii, de lîngă mările albastre. El are 7 inimi de cal într-însul și nu-l poate dovedi decît frate-său, care are 14 inimi.

Făt-Frumos porni, trecînd pe la Sfînta Miercuri, Sfînta Vineri și Sfînta Duminecă, cari îi spusera că Mama-Ciumei e a mai afurisită zmeoaică din lume, că se hrănește cu carne de om. Argații, aducînd babei iapa acasă după o pază de 3 zile, își alegeau, în loc de simbrie, un cal frumos. Îi mai dede și un bețișor care făcea minuni. Plecînd d-acolo, pe drum legă aripa unei păsări și rostogoli un pește în mare. Mama-Ciumei nu era nici om nici cal, căci capul de om era cît un stog de fin și picioarele îi erau de cal, dinții ca lopețile, iar ochii săi scînteietori ardeau în fundul căpățînei ca două hopăi roșii. Intrînd ca argat, plecă cu iapa la pășune. Acolo adormi și după ce se sculă, iapa nu mai era : pasărea i-o aduse ; a doua zi peștele, a treia zi bețișorul sfîntei Dumineci. Făt-Frumos își luă minzul și zbură în văzduh pînă la Ileana, pe care o luă cu dînsul. Zmeul, luîndu-se după amîndoi, calul lui, îmbărbătat de calul lui Făt-Frumos, îl trînti de stîncă și-l făcu bucăți. Apoi se cunună din nou.

a) Prima variantă ardeleană, *Ileana Cosînzeana* de Frîncu :

Un împărat avea un fecior, Ioniță Făt-Frumos, căruia îi plăcea să meargă cu caii la pășune lîngă lacul zînelor. Odată se duse Ioniță cu stăvariul la pășune și adormi lîngă țărmlu lacului. Atunci ieși o zîna din lac, îl sărută de 3 ori și, văzînd că nu se scoală, se afundă în valurile apei. Trezindu-se, stăvariul îi spuse întîmplarea cu zîna. A doua zi tot așa. A treia, somnul iar îl fură și zîna, după ce-l sărută plîngînd, schimbă inelele și peri, zicînd că n-are să mai vie.

Uitîndu-se la inel, văzu scris : „Ileana Cosînzeana, din costiță flori îi cîntă, nouă împărați o ascultă“ și porni s-o caute. Trecu pe la cei 3 cumnați ai săi, dar nimeni nu-i putu spune de iubita lui. Merse mai departe și într-un fund de peșteră dede de o moară, unde un moș încărca pajuri cu saci de făină, de o ducea la bucătarul Ilenei. Ioniță se vîri într-un sac și ajungînd la palatul Ilenei, rămase la bucătar și băgă inelul într-o pîine. Recunoscîndu-l, Ileana se cunună cu dînsul.

Ea-i dede toate *cheile* afară de una de la o pivniță. El luînd și p-aceea, o deschise și se pomeni cu un zmeu, care răpi pe Ileana peste 9 hotare. Plecă din nou s-o caute. Trecu pe la Sf. Vineri, care-i dede un arc, și intră slugă la o *babă*, „care avea niște picioare ca de cal, dinți de oțel și niște degete ca secerea“. El se învoi să-i păzească iapa un an („anul pe acele timpuri era numai de 3 zile“). Mergînd la pășune, Ioniță cruță o pasăre și ea-l ajută să capete îndărăt iapa măiastră, care se făcuse pasăre și se ascunsese, pe cînd el adormise. A doua seară iapa se făcu iepure și se ascunse ; ea fu adusă de un iepure, pe care Ioniță asemenea-l cruțase. A treia seară se făcu stejar și tot animalele recunoscătoare i-o aduseră înapoi. Sfirșind anul, alese, după îndemnul pasărei, calul cel mai urît, care însă avea 14 spline. Călare pe dînsul ajunse la palaturile zmeului, unde, luînd pe Ileana, fugi. Zmeul, vrînd să-i urmărească, fu zdrobit de însuși calul său, care trecu în partea lui Făt-Frumos.

a) A doua variantă ardeleană, *Ionică Făt-Frumos* de El. Voronca :

Un om avea 3 feciori. În grădina sa înfloreau peste noapte un pom și roadele le culegea cineva pe ascuns. Feciorii se hotărâră a pîndi. Frații mai mari nu putură descoperi nimic. Cel mic văzu că vine o zîină cu 2 păunițe și le culegea. El fură zîinei un papuc și ea-i zise : să ceară calul tată-său și să vie la „*Neagra-Cetate*, unde vîntul nu bate“.

Pe drum întîlni 3 draci cari se certau pentru 3 lucruri minunate : o cîrjă care împietrea, un papuc cu care treceai apa ca pe uscat și un comănac care te făcea nevăzut. El îi împietri și le luă lucrurile. Ajunse la zîină și se însură cu ea.

Ea îi dăde cheile să intre în toate cămărilor, numai într-una nu : acolo era legat un zmeu într-un poloboc cu lanțuri de fier. Dîndu-i apă, pentru care-i făgădui 9 veacuri, zmeul își veni în fire și răpi pe zîna. Ca s-o poată relua, îi trebuia un mînz de la o babă care avea o iapă ce trebuia păzită 3 zile, căci perea din ochi. Ca s-o găsească, fu ajutat de 3 vulturi, 3 ulii și 3 hulubi. Luă mînzul și ajunse la iubita lui, dar nu o putu fura de astă dată. Atunci se băgă cioban la zmeu și puse pe femeie să-l întrebe în ce-i sta puterea. El răspunse : în 3 gîndăcei cari s-află într-o cutiuță din inima unui iepure. Luîndu-i, se făcu doctor, răpuse zmeul și se întoarse cu soția sa.

c) Varianta bănațeană *Păcurarul și Elena* de dr. At. M. Marinescu :

Mama-Pădurei avea un copil. Într-o zi vîînd, dăde în pădure peste 3 zîine, cari se scăldau. Urmărite, ele se prefăcură în cerboaițe, iar cea mai mare rămase înapoi, zicînd : „Nu mă săgeta, că eu sunt Elena, doamna corbilor și zîna florilor“. El se luă după dînsa și-i pierdu urma.

Flăcăul porni s-o caute, muma-sa dîndu-i un frîu de cal (scuturîndu-l, se înfățișa un cal îmbrăcat în aramă, argint sau aur) și ajunse la un roi de albine. Matca, stringîndu-le pe toate, le întrebă de locuința zîinei florilor. Numai una știa și-l duse într-acolo, unde fu pus să păzească oile. Arătîndu-se la petreceri împărătești în haine mîndre, Elena îl văzu și-l îndrăgi.

γ. Basmul-tip *Făt-Frumos cu părul de aur* de Ispirescu :

Un pustnic găsi într-un sicriaș un copil lepădat de o fată de împărat. Îl crescă și la moarte îi lăsă moștenire un frîu, pe care scuturîndu-l, se prefăcu într-un cal înaripat, din urechea căruia scoase haine de se îmbrăcă.

Pornind, ajunse pe tărîmul a 3 zîine, la cari intră ca argat. Calul îi spuse că într-una din case zîinele aveau o baie, „că acea baie, la cîțiva ani, într-o zi hotărîtă, curge aur și cine se scaldă întîi, aceluia i se face părul de aur“. Zîinele îi dăse voie să umble prin toate casele, dar numai în camera cu baie să nu intre. Dar într-o zi, cînd lipseau zîinele, el se scaldă într-însa și, luînd și legătura cu 3 rînduri de haine ale zîinelor, fugi pe calul său. Zîinele se luară după el, rugîndu-se să le înapoieze hainele, dar el nu vru să le asculte.

Apoi punîndu-și o bășică de cirviș în cap, plecă și se băgă argat la grădinarul împăratului, care avea 3 fete. Într-o zi fetele aduseră *trei pepeni* și-i puseră dinaintea împăratului. „Împăratul se miră de această faptă și chemă sfatul împărăției să-i ghicească, ce pildă să fie asta. Adunîndu-se sfatul, tăiară pepenii și, după ce văzură că unul se cam trecuse, al doilea era tocmai bun de mîncat și al treilea dase în copt, zise : — Împărate, să trăiești mulți ani ! pilda asta însemnează vîrsta fetelor Măriei Tale și că a sosit timpul să le dai pe la casele lor.“

Pe cînd toți plecaseră la nunta celor două fiice mai mari, Făt-Frumos se îmbrăcă cu hainele zinelor (pe cari era *cimpul cu florile*), străbătu grădina fără a ști că fata mai mică îl vedea de la fereastră. Tot așa făcu în alte două rînduri, stricînd grădina. Împăratul, vrînd s-o mărite, hotări : pe cine fata va lovi cu un măr de aur, pe acela să-l ia de bărbat. Toată lumea trecu, dar în zadar, pînă ce, trecînd și argatul, îl lovi pe dînsul. După a treia încercare, împăratul îi însoți, le dade un bordei în curtea palatului și argatul se făcu sacagiul curței. În războaiele ce vecinii avură cu împăratul, Făt-Frumos se arăta tainic în mijlocul luptei în hainele zinelor și nimicea pe dușmani.

Întors acasă, împăratul se îmbolnăvi de ochi și visă că numai *lapte de capră roșie* l-ar putea vindeca. Porniră ginerii ceilalți și pe drum întîlniră pe Făt-Frumos, care după ce mulse lapte de la capre roșii, luă o doniță de lapte de oaie și străvesti în cioban, o dade cumnaților săi, pecetluindu-i ca robi. Laptele adus de gineri nu ajută nimic împăratului, dar cînd, după multe rugăminți, puse la ochi laptele muls de la capra roșie de Făt-Frumos, împăratul se însănătoși numaidecît. Dînd o masă mare, Făt-Frumos dade de gol pe cumnații săi ca robi și, îmbrăcat în mîndrele-i haine, împăratul recunoscu pe binefăcătorul său.

a) Varianta munteană *Cheleş-împărat* de N. D. Popescu :

Un biet orfan, anume Nițu, părăsit de tată-său în pădure de cîra mamei sale vitrege, rătăci mult timp, pînă zări 6 capre roșii și frumoase. Luîndu-se după ele, ajunse într-un palat deșert, unde trăia un moșneag orb, care se hrănea cu laptele lor. El îl luă de suflet și-l puse să îngrijească de capre.

Moșul îi dedese cheile de la toate ușile, *numai de la una nu*, că într-însa s-afla un cal sălbatic, care mușca orice ființă omenească. Dar Nițu îmblînzî calul și află de la dînsul că unchiașul e un vrăjitor grozav, care își răzbunase asupra fratelui și surorilor sale, prefăcîndu-l în cal și pe ele în capre : calul îmblînzit era acel frate și caprele roșii erau surorile unchiașului. Dar zîna, care nu voia să-l ia de bărbat, mai vrăjitoare ca dînsul, îi scoase ochii și schimbă palatul într-o baltă.

Aflînd de acestea, Nițu porni la moșia zînei și acolo începu să zică din fluier așa duios, că zîna sta fermecată ascultînd. A doua zi spărgîndu-și fluierul, rugă pe zîna să-l ajute a spinteca un corn și-i apucă mîinile în buștean. Află de la dînsa unde sunt ochii și-i puse unchiașului la loc. Dar după cum îi prezisese zîna, cum recăpătă vederile, se repezi la el să-l mă-

nince ; băiatul însă, sperându-l cu zina, se ascunse sub talpa casei, apoi, în loc de apă, îi dede plumb topit și crăpă.

După sfatul calului se făcu' urit și sărăcăcios (de unde numele de Cheleş-împărat) și se puse în rîndul celorlalți fii de boieri, cari veniseră să pețească pe fata împăratului : cine prindea mărul de aur aruncat de domnița după o fereastră de sus, p-acela îl lua de bărbat. De trei ori d-a rîndul Cheleş prinse mărul domniței și o luă de soție. Împăratul, mînios de o așa alegere, îi oropsi de la curte ; dar aflînd de tainicul ajutor, ce-i dase ginerele să poată învinge pe dușmani, își recunoscu greșeala și-i primi cu brațele deschise.

b) Varianta macedoneană *Tînărul de aur* de Cosmescu :

Un păstor își păștea turma într-o livede. Pe cînd sta sub o salcie, auzi sunete de trîmbițe și chiote de bucurie. Se sui în salcie și se pomeni într-un palat : era al *Albelor*. O bătrînă îi spuse să plece îndată, că o să vie Albele, aducînd mireasa, și o să-l reție acolo pentru totdeauna. Dar el rămase acolo. Albele sosiră în curînd și închiseră pe păstoraș într-o cameră, unde se mai afla un cal zburător. Păstorul, după ce se scaldă în fîntîna de aur d-acolo, dezlegă calul, îl încălecă și ieși prin acoperișul casei. La o răspîntie, cînd să se despartă, calul dede păstorului trei peri din coama sa ; la nevoie, dîndu-lc foc, calul se arăta pe loc.

Păstorul, îmbrăcat în zdrențe, intră slugă la grădina împăratului. Într-o zi, fata mai mică a împăratului, plimbîndu-se prin grădină, zări la grădinarul adormit un braț de aur. Cînd veni timpul ca împăratul să-și mărite fetele, hotărî ca într-o zi anumită toți feciorii de împărați să treacă pe dinaîntea fetelor și pe care fata îl va lovi în spate cu un măr de aur, pe acela să-l ia de bărbat. În cele dintîi două zile fetele mai mari aleseră fiecare cite un fecior de împărat. A treia zi veni rîndul celei mai mici. Trecură toți feciorii de împărați, toți fiii[i] de oameni bogați, toți meseriașii și nici unul nu i-a plăcut. Veni apoi rîndul oamenilor de jos și grădinarul trecînd cel din urmă cu mărul de aur, tocmai el fu lovit. Împăratul de necaz dezmoșteni fata și nu mai voia să știe de dînsa.

În vremea asta se iscă război între împăratul fetelor și altul din vecinătate. Tînărul grădinar plecă pe o mîrtoagă la război, dar într-o mocirlă i se înfundă calul și pe cînd toți trecură înainte, el rămase locului. În urmă veni împăratul cu cei doi gineri și trecînd pe lîngă dînsul, riseră de halul lui și porniră înainte, zicînd că n-au nevoie de vitejia lui. Grădinarul, aprinzînd părul de cal, se pomeni cu calul înaripat, care îi aduse un rînd de haine mîndre și arme strălucitoare. În bătălie arătă minuni de vitejie și, rînindu-se la o mină, împăratul i-o legă cu năframa lui. Cînd se întoarse împăratul de la război, găsi iar pe ginere-său înfundat cu mîrtoaga în acel loc. „Ei, ei, băiete, noi ne-am dus și am învins — îi ziseră ginerii ceilalți — și pe tine aci te găsim.“

Împăratul căzînd greu bolnav, i se spuse că se va vindeca dacă va bea *lapte de cămilă*. Plecară cei doi gineri să caute lapte de cămilă în țări depărtate. Gisterele cel sărac se duse și el cu calu-i zburător și pe drum.

BASMELE ROMÂNE

la întoarcere, întâlni pe ceilalți doi gineri. Întrebat unde se poate găsi lapte de cămilă, el le răspunse că are chiar dînsul, dar nu vinde cu parale, ci le va da numai dacă se vor lăsa să le puie pecetea-i pe spinare. Și ginerii primiră. Într-o zi împărăteasa trecu pe dinaintea colibeii grădinarului și văzu la fereastră năframa împăratului, pusă la soare să se usuce. Grădinarul, învinuit de hoție, fu silit să mărturisească cum a căpătat-o. Mai spuse împăratului că dînsul îi aduse și lapte de cămilă, iar nu ceilalți gineri, și dovedi aceasta cu pecetele din spinarea cumnaților săi. Se făcu atunci o mare veselie la curtea împăratului și grădinarul, după retragerea socrului său, moșteni tronul împărătesc.

CAP. II

CICLUL FEMEIE-PLANTĂ

Pe cînd în ciclul precedent locuința provizorie a eroului sau a eroinei era într-un înveliș animal, de astă dată zîna rezidă temporar într-o plantă (arbore, fruct). Caracterul lor comun stă în particularitatea că acea metamorfoză, animală sau vegetală, e rezultatul unei vrăji, urgii sau blestem și ea încetează de îndată ce trece terminul fatal. Trăsura de unire între ambele cicluri o pot forma cele două ale noastre variante, a treia munteană și cea bănățeană (din tipul *Amor și Psyche*), în care existența provizorie a eroului se petrece într-un dovleac, tocmai precum în al doilea tip al ciclului nostru zîna nu iese la lumină decît după ce a trăit cîtva timp închisă într-un fruct (rodie, năramză, chitră).

Acest ciclu cuprinde două tipuri, după cum femeia-zîna viețuiește mai întîi într-un arbore (dafin) sau într-un fruct.

A. TIPUL *DAPHNE*

Acest tip are următoarele 3 peripeții :

- a) Zîna trăiește fericită și nevinovată într-un arbore ;
- b) ea-și pierde nemurirea, iubită de Făt-Frumos, care mai întîi o părăsește ;

c) străvestită în călugăr, ea-l regăsește și (obicinuit) se căsătoresc. Variantele acestui tip se grupează în două clase, fiecare cu cîte un basm-tip.

α. Basmul-tip *Fata din dafin*¹, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Fata din dafini* ;

II. Variantă munteană, *Fata din dafin*².

¹ Fundescu, no. 1. Bolintineanu a versificat acest basm (*Poezii*, I, 221—224). Cf. și studiile d-lui dr. At. M. Marienescu, în *Albina* din 1872 (no. 16 și 48).

² Popescu, II, no. 1 ; G. Dem. Teodorescu, în *Ateneul român* [no. 1] din [15 ianuarie] 1894.

β Basmul-tip *Călugăraș*³, cu următoarele variante :

Varianta munteană *Cele două sălcii*⁴ ;

Varianta moldovenească *Feciorul popei*⁵ ;

Varianta bănățeană *Zina minunat de frumoasă*⁶.

Înainte de a trece la comparațiuni, relevăm mai întâi o foarte interesantă reminiscență despre anticele *driade* și în special despre zîna Daphne transformată în dafin.⁷

Frumoasa și curata fecioară, îndrăgită de Apollon, fugi dinaintea zeului alungător și, aproape să fie ajunsă, ea implora pe părintele-i Peneu, zeul apelor. „Abia-și isprăvi rugăciunea și membrele ei se întepenesc ; o coajă ușoară înfășură pieptu-i delicat ; păru-i se preface în frunze și brațele sale în ramuri ; picioarele sale, adineaori așa de repezi, prind rădăcină și rămân lipite pământului ; un vîrf de arbore îi răsare pe cap și nu mai rămîne dintr-însa decît strălucirea frumuseței trecute.“⁸

Driadele locuiau în arbori și viața lor era strîns legată cu a copacilor. Ele gem cînd se rănește arborele și mor odată cu dînsul. „Ele trăiesc mult ; brazii și stejarii cu creștetele înalte, născuți odată cu dînsesele, cresc pe pământul hrănitor de oameni, în munții cei mari, frumoși și înfloritori. Dar cînd s-apropie ursitoarea morței, atunci copacii cei frumoși încep să se usuce de-a-n picioarele, coaja li se mistuie, ramurile le cad și, odată cu ele, sufletul zînelor părăsește lumina soarelui.“⁹

Arborii se considerau ca divini și nu se vătămau nepedepsit. Nelegiuitul Erisichton, tînărul principe tesalian, poruncește servitorilor să doboare un stejar venerabil și arborele, atins de secure, tremură și geme, foile și ramurile îi îngălbenesc și la loviturile înverșunate, cari îi sfîșie trunchiul și-i spintecă coaja, valuri de sînge curg din rana-i.¹⁰

O asemenea nelegiuire e totdeauna urmată de o pedeapsă cumplită. Erisichton, care călcase trufaș dumbrava sacră a Demetrei, fu lovit de zeiță cu o foame ce nimic nu o putea îndestula. Un tăietor de lemne,

³ Stăncescu, no. 6.

⁴ Idem, *Alte basme*, no. 5.

⁵ Sevastos, p. 195—199.

⁶ Schott, no. 24.

⁷ Despre metamorfoza Daphnei : Ovid., *Metam.*, I, 7 ; Diod. Sic., IV, [84] ; Aelian, [*Variae Historiae*,] X, 18 ; Theocrit, cartea I, idila 7 ; Virg., *Eglog.*, V.

⁸ Ovid., *Metam.*, I, 547—552 :

„Vix prece finita, torpor gravis adligat artus :
Molia cinguntur tenui praecordia libro ;
In frondem crines, in ramos brachia crescunt ;
Pes, modo tam velox, pigris radicibus haeret ;
Ora cacumen obit ; remanet ultor unus in illa“.

⁹ *Hymn. homer.*, IV, 257 urm.

¹⁰ Ovid., *Metam.*, VIII, 96—101 (amplifică pe Callimach, *Hymn.* III) :

„.....obliquos dum telum librat in ictus,
Contremuit, gemitumque dedit Deoia quercus ;
Et pariter frondes, pariter palescere glandes
Coepere, ac longi palorem ducere rami ;
Cupis ut in trunco fecit manus impia vulnus,
Haud aliter fluxit, discussa cortice, sanguis...“

vrînd să doboare un copaci, auzi glasul tînguios al Hamadriadei, implorîndu-l să cruțe arborele, în care trăise mult timp. Neascultîndu-i rugăciunea, el și urmașii săi avură să sufere strașnice pedepse.¹¹

Pînă astăzi cultul arborilor, atît de răspîndit la rasele inferioare, persistă în credințele popoarelor civilizate și ecoul lor răsună într-un pasagiu din *Wilhelm Tell* al lui Schiller (III, 3) :

„Walter. Tată, e adevărat oare, că colea pe munte arborii sîngeră, cînd sunt loviți cu securea ?

Tell. Cine o spune, băiete ?

Walter. Jupînul cioban o povestește...“¹²

Tot astfel vedem în basme pe nevestele zmeilor prefăcîndu-se, ca să răpuie pe Făt-Frumos, în fîntîni și arbori, din cari curge un sînge negru cînd le izbește paloșul eroului.

E de observat însă, că în *Fata din dafin* petrecerea în sînul arborelui e involuntară și temperară. Și aci e trăsura distinctivă între driadele antice și între zîna-arbore din basmele noastre : nu arborele e legat de dînsa, ci invers, arborele subzistă cîtă vreme fata rămîne curată și piere odată cu pierderea fecioriei sale. După ce fata se dă în dragoste cu feciorul împăratului, dafinul nu mai vru să o primească în sînul său și se închise pentru totdeauna.

Două basme din *Pentamerone*¹³ conțin analogii îndepărtate cu *Fata din dafin*. În primul, o țărăncă, care dorea un copil, născu o ramură de dafin. Un fecior de împărat o îndrăgi și ramura se prefăcu într-o zîna foarte frumoasă. Feciorul de împărat plecă, lăsînd ramura în camera sa. În lipsa-i vin niște femei pizmașe și omoară pe zîna care se arătase la atingerea ramurei. După multe suferințe feciorul de împărat recapătă zîna și, pedepsind pe acele femei rele, se cunună cu dînsa. În a doua poveste neapolitană, Renza, ursită să moară de un os, e închisă de tatăl ei într-un turn, de unde izbuteste să fugă, după ce se îndrăgostise cu un fecior de împărat. Aflînd însă că iubitul ei s-a logodit cu alta, ea moare de durere și feciorul de împărat își face apoi singur seama.

Dar o perfectă analogie cu basmul nostru (afară de motivul inițial) îl oferă versiunea neogreacă *Copilul din dafin* (Τὸ Δαφνοκουκκί), al cărui cuprins e cel următor¹⁴ :

Niște uncheși, neavînd copii, se rugară la Dumnezeu să le dăruiască unul, fie măcar și un grăunte de dafin. Dumnezeu le ascultă ruga și femeia născu un grăunte de dafin, care căzu la pămînt și dintr-însul răsări un dafin de aur, ale cărui ramuri străluceau ca soarele. Mai mulți feciori de împărați veneau să se minuneze de acel arbore și unul dintr-înșii își așeză cortul sub dînsul și plecă la vînat. Bucătarul său, după ce găti bucatele plecă și dînsul.

¹¹ Apollonios, *Argonaut.*, II, 476.

¹² Cf. Mannhardt, *Baumkultus*, p. 34—38 și Ty'or, *Civilisation primitive*, vol. II, p. 284—288 și 295—298. Despre arborii simțitori : vezi cele zise în Introducere, p. 91—96.

¹³ No. 2 și 23 [*La Mortella* și *Lo Viso*].

¹⁴ Hahn, I, no. 21.

Atunci se auzi un glas strigînd în arbore : „Dafinul meu de sus, dafinul meu de jos, deschide-te să ies !“ și coaja arborelui se deschise și se arătă o față minunat de frumoasă care, după ce mîncă din toate bucatele și *aruncă un pumn de sare într-însele*, intră iar în arbore. La întoarcere, găsind bucatele sîrate, feciorul de împărat se puse la pîndă și, după ce surprinse și îmbră-țișă fata, o părăsi și plecă. Atunci în zadar strigă ea dafinului să se deschiză, el nu mai vru s-o primească și răspunse : „Ești sîrutată și în arbore nu vei mai intra niciodată“ și zicînd aceste vorbe, se veșteji.

Fata părăsită se duse în căutarea feciorului de împărat. Pe drum întîlni *un derviş* (călugăr) și schimbă hainele cu dînsul ; apoi călare ajunse pe iubitul ei. El întrebă pe fata îmbrăcată ca un derviş ce a văzut în drum și ea îi răspunse : „Văzui o față, care plîngea și suspina“. Atunci suspină și feciorul de împărat și, călărind împreună mai departe, iar întrebă pe derviş, care dede același răspuns și iar suspină feciorul de împărat. Apoi prinzînd dragoste de derviş, îl rugă să rămîie la palat și să fie de față la nunta sa. Fata, rămasă în camera iubitului ei, lepădă hainele dervișești și, îmbrăcîndu-se în hainele-i de aur, se arătă mîndră înaintea tuturor nuntașilor. Cum o văzu feciorul de împărat, o recunoscu, trimise înapoi mireasa și se cunună cu fata din dafin.

Nu toate versiunile noastre conțin elementele grupului. În unele figurează motivul caracteristic inițial (promisiunea ca mijloc de a face să înceteze plînsul copilului), ce-l vom regăsi într-o serie numeroasă de basme aparținînd ciclului *Juruințelor*. Dar în al doilea basm-tip (și în povestea din Moldova) acest motiv e înlocuit cu altul diferit.

Incidentul despre sîrarea bucatelor din basmul neogrec îl regăsim (în afară de a doua variantă munteană) și în versiunea necompletă *Cele două sălcii*, care nu conține noțiunea principală de zîină-arbore, ce lipsește și în alte variante ale grupului. Deja în varianta bănățeană fata nu trăiește în interiorul arborelui, ci pe vîrfurile lui ; dar trăsura esențială e conservată, deoarece, odată amăgită, ea nu se mai poate urca pe dînsul. În al doilea basm-tip a dispărut orice urmă despre relațiunea între fecioară (zîină) și arbore și basmul ni se prezintă astfel sub o formă fragmentară.

Urmează rezumatul celor două basme-tip și al variantelor lor.

α. Basmul-tip *Fata din dafin* de Fundescu :

Împărăteasa rămîind grea, înaintea facerei cu 6 săptămîni s-a pomenit că-i plînge copilul în pîntece și nu tăcu decît după ce spuse, că-i va da pe *Sanda Luxandra* de peste 9 mări și 9 țări. Cînd veni în vîrsta de însurat, ceru de la părinți fîgăduința și, neputînd-o căpăta, porni s-o caute.

În mijlocul unei cîmpii înflorite, udată de un riuleț, feciorul de împărat dede de un mare dafin verde, sub care, întinzîndu-și cortul, auzi ieșînd din dafin aceste cuvinte :

„Deschide-te, dafin verde,
Să iasă fata curată,
De soare nevăzută,
De vînt nebatută,
De ploaie neudată,
De voinic nesărutată...”

Dafinul se deschise îndată și din el ieși o fată frumoasă și cu totul de aur. Feciorul de împărat, uimit, o amăgi și o părăsi adormită. Deșteptîndu-se singură, se rugă dafinului să se deschiză, dar *el nu se mai deschise* și o respinse ca păcătoasă. Ea plecă jelindu-se și pe drum schimbă hainele-i de aur cu cele de lînă ale unui *călugăr*.

În vremea aceea feciorul de împărat dede peste un palat de aur și, amăgit de stăpînul palatului, care îi dede pe fie-sa drept Sanda Luxandra, porni acasă să se cunune. Pe drum se întîlni cu fata din dafin, îmbrăcată călugărește, care îi spuse chiar istoria ei. El o ascultă cu drag („spune, călugăraș, spune“), o luă cu dînsul și îi dede o cameră în palat lîngă a sa, rugînd-o să povestească mereu : „spune, călugăraș, spune...”

În ziua nunței, călugărul nu se mai văzu, și după cununie, vrînd să-l mai asculte povestind, îl găsi spînzurat de o frînghie. Descoperind într-însul fata părăsită în cîmpie și aflînd că aceea, pe care o luase, nu era adevărata Sanda Luxandra, o trimise înapoi și se cunună cu fata din dafin.

a) Prima variantă munteană, *Fata din dafini* de N. D. Popescu :

O împărăteasă rămase grea din lecurile unei țigănci, care îi vesti că nu se va bucura de băiat, deoarece obosise bunătatea lui Dumnezeu cu atîtea stăruințe. Cînd să intre în a noua lună, *copilul începu să plîngă* și nu încetă *decît fîgăduindu-i-se fata din dafin*. Ajungînd la 21 de ani, își alese calul năzdrăvan al tatălui său din tinerete și porni după ursita-i, despre care calul îi zise : „*O zînă după tărîmul celălalt, care trăiește în trunchiul unui dafin*, peste care ai să dai cu mare greutate, fără care nu poți trăi, căci așa ți-e scris a te trage așa tot spre ea și, dacă vei dobîndi-o, n-o să mai mori, nici să mai îmbătrînești vreodată”.

Amîndoi se coborîră pe tărîmul celălalt într-o cîmpie plină cu oase omenești : erau oasele feciorilor de împărați cari au încercat zadarnic să ia pe fata din dafin. Aproape să iasă, calul în zboru-i atinse o căpățînă de om și, toate acele oseminte, ca și însuflețite, se repeziră spre Făt-Frumos să-l copleșească ; dar scăpă în dumbravă. În capătul pădurei, îi ieși înainte un balaur („care înveninează văzduhul cu suflarea lui“) și îi reteză capul cu paloșul.

Se pomeniră apoi într-o cîmpie, în care în dreapta iarba și buruienile erau uscate de arșiță și în stînga pâlite de ger ; iar în mijloc flori de toată frumusețea. Stăpînul, un balaur cu 3 capete, frate cu păzitorul oaselor, cu o gură sufla foc, cu alta îngheța și cu a treia adia, cum e bine să crească. Cînd să iasă din cîmpie, calul atinse una din flori și abia scăpară într-o pă- **207**

durice de furia năvalei lor. Răpuse balaurul. După ce trecură și prin cîmpia fiarelor sălbatice (calul atinse coada unei vulpi și toate lighioanele se repeziră asupra lui Făt-Frumos), dederă de balaurul cu 7 capete, frate mai mare al celorlalți doi, pe care îi răpuse după multe opintiri; calul, prefăcut în păsărică, aduse stăpînului o picătură de apă.

Ajunseră la urmă într-o grădină plină de mirodenii, unde calul părăsi pe Făt-Frumos și, trecînd printr-o pădure deasă, zări palatul strălucitor și fermecat al fetei din dafin. În grădina palatului s-afla un dafin mare și gros în marginea unui riuleț, încunjurat de stane de piatră cu chip voinicesc: erau voinici cari venise s-o pețească. În dafin locuia zîna osîndită să-și petreacă zilele în sinul părintelui său și, pînă nu se lumina de ziuă, ea cu legea flori pe marginea apei. Rodul dragostei unei zîne (Zîna florilor) cu un muritor, împărat peste locurile învecinate, ea fu pricina că bunică-sa, o zîna rea și răzbunătoare, *schimbă pe tatăl ei în dafin* și pe fată o aruncă la tulpina copaciului: „Tata fu îngăduit a-și desface trunchiul, ca să-și primească odorul în sinul său și a-și clădi sub rădăcina sa un palat măreț, care se întinde pe sub pămînt departe mult de ramurile lui, în care te scobori prin inima copaciului schimbată într-o scară mai mare mîndrețea. Asemenea îi îngădui, ca să se schimbe iarăși în om, cît va sta în acel palat, ca să poată să mă crească și să mă îngrijească; dar să iasă afară din trunchi, nu-i fu îngăduit. Tata mă îngriji întocmai ca o mumă; zeama ce curgea din rădăcinile lui îmi sluji drept lapte și vîrfurile acelor rădăcini drept țîțe. După ce mă făcui mai măricică și putui să alerg de colo pînă colo, trunchiul tatei începu să se desfacă în vremea zilei și să mă lase a mă juca primprejur pînă la apusul soarelui.“

Acea zîna o blestemase ca oricine s-ar apropia de ea să împietrească, și să scape de vrajă numai încetînd a fi fecioară. Odată îndrăgostită, *dafinul se închise* și nu mai vru s-o primească. În același timp însă farmecul peri: din dafin ieși un bărbat chipeș și stanele de piatră se însuflețiră. La întoarcere, cîmpiile cu fiare, flori și oase periră și nici o urmă de balauri.

b) A doua variantă munteană, *Fata din dafin* de G. Dem. Teodorescu:

Un fecior de împărat, fiind logodit, plecă la vînătoare și ajunse într-o pajiște plină de dafini înverziți. Acolo poposi și porunci bucătarului să-i gătească de masă, iar dînsul plecă să mai vineze. În mijlocul pădurei erau niște palaturi mărețe, împresurate de dafini (numite de aceea și Dafinul-Verde), unde locuiau trei zîne. Văzînd sosirea feciorului de împărat, ele se vorbiră să iasă din Dafinul Verde și să calce pe pămîntul oamenilor.

Bucătarul gătise bucatele și adormise de oboseală. Atunci zîna mai mare se rugă de dafin, care se deschise și, ieșînd, s-apropie de cortul feciorului de împărat, gustă din toate bucatele și la plecarea *presără sare prin toate tingirile*. Apoi rugîndu-se iarăși de dafin, el se deschise și zîna intră. Întorcîndu-se feciorul împăratului de la vînătoare, el nici nu putu să guste

A treia zi feciorul de împărat se puse să pindească pe cel ce săra bucatele și prinse pe zîna cea mică, o luă în brațe și o sărută. Dar la întoarcere ea se rugă în zadar, căci vai! *dafinul nu se mai deschise* și fu nevoită să se întoarcă iar la cortul feciorului de împărat. Tinerii se dezmiardară, pînă veni vremea de plecare, și zîna se pomeni părăsită de iubitul ei. Atunci ea porni să-l caute cîntînd cu jale. În drum schimbă vestmintele-i daurite cu hainele zdrențeroase ale unui *călugăr* și ajunse la curtea împărătească, unde iubitul ei își serba nunta. Feciorul de împărat, văzînd călugărașul, nu mai vru să se despartă de dînsul, rugîndu-l mereu să-i zică cîntecul jalnic al fecioarei părăsite. În cele din urmă, ea își lepădă rasa și tinerii, recunoscîndu-se, se cununară.

β. Basmul-tip *Călugăraș* de Stăncescu :

O fată de împărat, cînd împlini 16 ani, visă că bărbatul său e mort și că dacă-l va păzi 9 ani, 9 luni, 9 săptămîni și 9 zile va învia. La o vînațoare împăratul dede peste palatul unui zmeu care, necăjit pe nevastă-sa, o pămînteancă, că se iubea cu fiul lui Roș-împărat, o ucise, iar pe iubitul ei îl făcu stană de piatră și tot palatul asemenea.

Domnița singură putu deschide poarta, care se încuie și o închise, despărțînd-o de părinți. Acolo ea găsi în sală pe un pat frumos un stei în chip de om și pe piatră erau scrise vorbe aidoma cu ale visului său. Ea se puse ădar să păzească și cînd mai rămase 9 zile pînă la termen, domnița cumpără o roabă *țigancă* s-o ajute a păzi. Pe cînd dormea fata, țigancă o dezbracă și punîndu-și hainele ei, boci mortul pînă se sculă.

El luă de nevastă pe țigancă și amîndoi porniră, lăsînd acolo pe domniță. Pe drum împăratul întîlni un *călugăraș* cu ochii plini de lacrimi și îl luă în trăsură. Întrebat de ce-i sunt ochii plini de lacrimi, răspunse : „Cum să nu-mi fie ? Că trecui lîngă un palat mare și frumos și am auzit un glas duios, ce cînta jalnic așa :

De cu seară fecioară,
Peste noapte mămușoară
Și dimineața văduvioară.“

Rugat să mai spuie ceva, călugărașul ofta și mereu zicea : „De cu seară fecioară...“ pînă ce împăratul prinse dragoste și nu mai vru să se despartă de el. Cu ajutorul unui inel vrăjit făcu niște palaturi minunate și, întrebat, călugărașul se descoperi și feciorul de împărat se pomeni cu fata pe care o lăsase dormind. El se cunună cu dînsa și pedepsî pe țigancă.

a) Varianta munteană *Cele două sălcii* de Stăncescu :

O femeie, rugîndu-se la Dumnezeu s-aibă un copil, se pomeni în noaptea Paștelor cu o femeie bătrînă, care îi zise că poate s-o ajute s-aibă un copil, dar va muri la 15 ani. Femeia rămase *însărcinată dintr-o scînteie* și născu o fată minunată de frumoasă, care la 16 ani închise ochii și biata mă-sa o *ingropă într-o poiană în mijlocul florilor*.

Un fecior de împărat, vrînd să-și facă un palat în pădure, nimeri tocmai poiana în care era mama fetei. Dar fata nu era moartă și noaptea se desfăcea dușumeaua și, intrînd în cuhnie, *arunca pumni de sare în bucate*. Pîndind, o prinse feciorul de împărat, o îndrăgi și-i făgădui s-o ia de nevastă.

Dar chemat de tată-său să se însoare cu altă fată, ea se înecă de dorul lui. Aflînd aceasta, feciorul de împărat fu cuprins de adîncă durere și lăsă cu limbă de moarte să fie îngropat într-o groapă cu fata. Împăratul însă nu vru și-l îngropă dincolo de biserică. Dar din mormintele despărțite răsăriră două sălcii, cari crescînd, își împreunară ramurile.

b) Varianta moldovenească *Feciorul popei de Sevastos* :

Un frate și o soră, scăpînd de urgia Necuratului (căruiă fură juruiți de tatăl lor), ajunseră într-un oraș și fură duși înaintea împăratului. El, văzînd fata, o luă de nevastă și pe fratele ei îl făcu sftenic.

Atunci împăratul primi veste de la o fermecătoare, cu care se dedese în dragoste, să vie fără întîrziere, că de nu, îi va împietri orașul. Împăratul de frică porni fără să spuie nevestei. Dar ea se luă după dînsul *îmbrăcată în haine călugărești*.

Pe drum o întîlni împăratul fără s-o cunoască și o întrebă ce mai era prin tîrg. Ea îi răspunse că a auzit pe împărăteasă văietîndu-se :

„De cu seară
Mireasă mare.
Miez de noapte împărătiță,
Zori de ziuă văduviță,
Pe urmă călugăriță !“

Atunci pe împărat l-a apucat o jale, luă călugărul în trăsură și porni înainte plîngînd, pînă ajunse la fermecătoare. Dînsa, recunoscînd pe împărăteasă, legă pe călugăr de un cal și-l făcu fărîme, fără să știe împăratul, care se cunună cu vrăjitoarea. Dar și ea primi apoi pedeapsa cuvenită.

c) Varianta bănățeană *Zîna minunat de frumoasă* de Schott :

Un fecior de împărat, vinînd într-o pădure, descoperi o casă singuratică, unde află o masă gata pusă la care s-așeză împreună cu slugile sale. După masă, feciorul de împărat, preumblîndu-se, zări *pe vârful unui pom (dafin) înalt un pat*, de pe care se coborî o fată frumoasă.

Amîndoi tinerii se îndrăgiră, după care împăratul o părăsi și fecioara, îmbrăcată ca un *călugăr*, îl ajunse și-l întrebă de numele amăgitorului. Feciorul de împărat luă pe călugăraș în camera sa și nu se putu despărți de el nici în ziua nunței. Bătrînul împărat, bănuind sexul călugărașului și intrînd noaptea în camera unde dormeau tustrei, recunoscă fata și puse s-o spînzure dinaintea porței. Desperat de moartea iubitei sale, feciorul împăratului se spînzură alături de nefericita fecioară.

B. TIPUL CELE 3 NĂRAMZE

Acest tip stă în legătură intimă cu tipul *zîna-arbore*: fata care trăiește închisă într-o rodie (sau aiurea într-o năramză ori lămîie), cum iese la lumină, cere apă și, necăpătînd, pierе în aceeași clipă. A doua moare din același motiv și numai a treia rămîne în viață și se cunună cu feciorul împăratului, după ce a trecut prin aceleași incidente, sub[ti]țiu și metamorfoze, ca și în versiunile din restul grupului.

Acest motiv e reprezentat de basmul-tip *Cele trei rodii aurite*¹⁵, cu următoarele variante (mai mult sau mai puțin alterate):

Varianta munteană *Fata moșului*.¹⁶

Varianta ardeleană *Codreana Sinziana*.¹⁷

Varianta bănățeană *Zîna nenăscută și nevăzută*.¹⁸

Variantele noastre se prezintă, toate, într-o stare alterată: zîna-fată nu iese d-a dreptul din fruct, ci ea se naște după ce unchiașul a gustat un măr. Totuși persistă trăsura caracteristică din primul nostru basmul-tip: împăratul zărește fecioara în vârful unui arbore. Varianta munteană conține și episodul călugărașului, propriu tipului anterior, pe cînd în cea bănățeană s-au amalgamat elemente de diferită origine.

Pentru tipul *zîna-fruct* putem cita o serie de versiuni paralele, numeroase mai ales în occidentul Europei.

În *Pentamerone*¹⁹, Cenzuolo, cutreierînd lumea în căutarea unei femei: *albă cum e cașul și roșie ca singele*, capătă în ostrovul zînelor *3 lămii* și, tăind pe una din ele, iese o zîna după dorința sa, care însă e omorîtă de o *arăpoaică* și, prefăcută în *porumbiță*, zboară la palat. Acolo e tăiată în grădina din ordinul arăpoaicei și în locu-i răsare un mîndru chitru cu 3 frumoase lămii, ieșind mai tîrziu dintr-una adevărata logodnică a împăratului. Feciorul de împărat se cunună mai întîii cu arăpoaica, dar descoperind viclenia, o osîndește la moarte și se căsătorește cu zîna înviată.

Basmul neogrec din Asia Mică, *Chitra*²⁰, are mare analogie cu versiunea noastră. Un fecior de împărat spărgînd oala unei babe cu o chitră, ea îi dorește de nevastă acea *chitră* păzită de 40 de zmei și-l povățuiește cum s-o capete. Pornind s-o caute, ajută în cale niște zmei, apoi o zmeoaică (*drakaina*) care *curăța cu țitele-i un cuptor*, și împacă niște animale, cari toți îi înlesniră fuga la întoarcere, după ce răpi 3 chitre din grădina celor 40 de zmei. Cum tăie o chitră, ieși o fată frumoasă, care ceru îndată: apă! și neavînd la îndemîină, căzu moartă. Tot așa păți cu a doua și, p-a treia, tăind-o lîngă o fîntînă, fecioara rămase în viață și fiul împăratului o lăsa acolo să-l aștepte la întoarcere, ducîndu-se să dobîndească binecuvîntarea părinților.

¹⁵ Ispirescu, no. 33.

¹⁶ Delavrancea, *Sultănica*, [București, Tipo-litografia St. Mihalescu, 1885,] p. 236—267.

¹⁷ Pompiliu, în *Convorbiri* din [1876, an. IX, no. 5, 1 august].

¹⁸ Schott, no. 25.

¹⁹ No. 17: *La Palomma*, și mai ales no. [49]: *Le tre Cetre*.

²⁰ Hahn, no. 49. Cf. Schmidt, no. [5]: *Cele 3 chitre*.

În lipsa iubitelui ei, de frică, fata se urcă într-un arbore. Puțin după aceea veni o țigancă după apă și, zărind sus pe fată, o ademini și o aruncă în fântină, unde se prefăcu într-un peștișor de aur. La întoarcerea fiului de împărat țigancă îl întâmpină, zicându-i că s-a înnegrit de multă așteptare. El prinse peștișorul și împreună cu țigancă se întoarseră acasă. Acolo ea se făcu bolnavă și ceru să se taie peștișorul : din sîngele-i răsări un chiparos care, doborât și ars, se făcu iar fecioară. La o clacă, spunîndu-și povestea, fata fu recunoscută de împărat, care porunci ca țigancă să fie sfîșiată de cai sălbateci și apoi se cunună cu fata din chitra.

În povestea maghiară *Cele trei năramze*²¹, un împărat trimete în lume pe cei 3 fii ai săi să pețească. O babă dă fiecăruia cîte o năramză, cu tocmeala să n-o taie decît într-un loc unde ar fi apă. Celui mare făcîndu-i-se sete, o tăie și iese o fecioară frumoasă strigînd „apă, apă, mor !“ și nefiind apă, muri. Tot așa păți cel mijlociu. Al treilea deschise năramza lîngă o fîntînă și-i dede să bea : ea rămase în viață și tînărul porni în oraș să-i aducă haine. O țigancă îneca pe biata fată (care se schimbă într-un peștișor de aur) și dînsa se căsătorește cu feciorul de împărat. Făcîndu-se bolnavă, ea cere să mănînce peștișorul : un solzișor, cîzînd pe pămînt, dede naștere unui pom frumos, care e tăiat și ars. O țandără (capac la oala cu lapte) ajunge la o femeie sârmană. În lipsa-i cineva îi deretica casa. Baba, pîndind, vede ieșind din oală o zîna, de la care află toată întîmplarea. Țigancă e pedepsită.

În basmele culese de Andrews între Menton și Genova se află patru versiuni ale aceluiași subiect, toate întitulate *Les trois oranges*²². În cea dintîi, o vrăjitoare blestemă pe un fecior de împărat să n-aibă odihnă pînă nu va găsi ramura celor 3 portocale. După ce le dobîndi, numai a treia rămase în viață, celelalte două perind de sete. Lăsînd-o lîngă o fîntînă, o servitoare veni după apă și o aruncă înăuntru, unde se prefăcu într-un țipar ; iar servitoarea îi luă locul și la întoarcere spuse feciorului de împărat că aerul fîntînei o urîțise și se căsători cu dînsul. Într-o zi, prinzînd țiparul și vrînd să-l mănînce, el se pomeni cu frumoasa fată, care ieșise din portocală, și-i povesti toate. În prima variantă, împărăteasa e înțepată de o vrăjitoare cu un ac și se prefăce îndată într-o porumbiță albă, care zboară pe fereastră și apoi, adusă la masă, împăratul mîngîind-o îi scoate acul și îndată se pomenește cu adevarata sa nevastă.

Versiunea italiană *I melagrani* sau *Rodiile*²³ coincide cu cea raportată din *Pentamerone* ; iar varianta *Le tre melangole d'amore*²⁴ se apropie de poveștile mai sus citate. A treia rodie, singura rămasă în viață și apoi omorîta de urîta fată a ospătăresei, care îi vîră un ac în cap, se prefăce în *turturică* și apoi revine la forma-i anterioară.

²¹ Stier, no. 13.

²² Andrews, no. 50 și variantele 51, 60, 61.

²³ Comparetti, no. 11.

²⁴ *Ibidem*, no. 68.

De asemenea în versiunea florentină *Le tre melarance*²⁵, fecioara din portocală, înțepată de o fată urâtă cu un *ac*, se face (ca și în basmul nostru) o frumoasă *porumbiță*.

În varianta siciliană *Frumoasa cu cele 7 văluri*²⁶, avem în locul celor trei chitre, 3 *lădițe* cu câte o fată, care cum iese dintr-însa, cere apă.

În fine, în versiunea portugheză *Cele 3 chitre de amor*²⁷, fata din chitră se prefacă într-o porumbiță, ca în mai toate versiunile române; pe cînd în povestea maghiară mai sus analizată, frumosa fată, înecată de țigancă, se prefacă (ca și în versiunea neogreacă) într-un peștișor de aur.

Elementul substitutiv — mireasa înlocuită cu o țigancă sau o servitoare — e destul de răspîndit în basme și-l vom întîlni încă în unele versiuni ale ciclului *Metamorfozelor (Copiii de aur)* și în cel despre *Mama vitregă*.

Urmează rezumatul basmului-tip și al variantelor sale.

Basmul-tip *Cele trei rodii aurite* de Ispirescu :

Un fecior de împărat, spărgînd tivga unei babe, fu blestemat de dînsa să nu se însoare, pînă nu va găsi cele 3 rodii aurite. Făcîndu-și 3 rinduri de haine de fier, porni într-o călătorie mare. Pe drum, învățat de o bătrînă, dede bună-ziua unui balaur, curăți o fîntînă, și ajută o brutăreasă, care ștergea un cuptor cu țigetele sale. Dintr-o grădină ca un rai, tăie cele 3 rodii și fugi. Nemaiputînd răbda, tăie una din rodii : deodată ieși o fată frumoasă ca o zînă și ceru : „apă, apă. că mor !“ Neavînd apă la îndemînă, fata muri, și tot așa păți cu a doua rodie.

După ce luă apă, tăie a treia rodie și iar ieși o fată ca soarele de frumoasă, cerînd să bea. Voinicul îi dede și scăpă fata cu viață. El o povățui să se urce în pom și să-l aștepte acolo, pînă se va întoarce s-o ia. „Fata cea frumoasă zise copaciului să se lase jos și el se lăsă, apoi se puse în el și se ridică. Fiul împăratului rămase cu gura căscată, uitîndu-se la ea și la minunea cum de se lăsase și se ridicase copaciul.“

După plecarea împăratului veni o țigancă după apă și văzînd chipul fetei strălucind în apă, crezu că e al ei, se întoarse și spuse mă-sei. Atunci ea însăși se duse la fîntînă și văzînd pe copaci acel chip îngeresc, se linguși pe lîngă fată s-o ia sus lîngă dînsa. Acolo țigancă îi înfipse un *ac* otrăvit în cap, iar fata se făcu o *păsărică*, care zbură în grădina curței, și pe care pom se punea de cînta, pe loc se usca. Împăratul porunci s-o prinză și o puse într-o colivie de aur.

Împăratul, întorcîndu-se și găsind pe țigancă (care îi spuse că de atîta așteptare soarele îi arsese fețișoara), după vorbele ei pare c-ar fi crezut că-i

²⁵ Imbriani, no. 24. Vezi și Gubernatis, *Novelline di Santo Stefano*, no. 4 și 10 : *I tre arance*.

²⁶ Gonzenbach, no. 13. Pentru alte versiuni italiene : cf. Prato, *Quattro novelline livornesi*, p. 1—57 : *La bella dei sette cedri*.

²⁷ Consiglieri-Pedroso, no. 3 ; cf. Maspons y Labròs, *Rondallayre*, II, 11 : *Las tres taronjetas*.

zîna și se logodi cu dînsa. Cum auzi țiganca de pasăre, *se făcu bolnavă* și ceru s-o taie, că numai mîncînd carnea-i se va însănătoși. Împăratul numai cu greu se înduplecă și, cînd se tăie pasărea, cresc din sîngele ei la fereastra împăratului un brad înalt și frumos. Țiganca se făcu iar bolnavă și ceru să se arză bradul.

O cerșetoare luase o surcea de la o țăndără a bradului și văzînd un ac înfipt în surcea, îl scoase și făcu din surcea *un capac la oală*. Baba, plecînd în prosteală, rămase încremenită găsind la întoarcere coliba măturată și dereticată. Ascunzîndu-se să afle taina, văzu cum din capacul oalei sări o fată mai albă ca neaua și cu părul de aur. Fata rămase la baba și, cum-părîndu-i pînză și mătase, ea cusu toată istoria ei pe 2 sangulii și le trimise împăratului. Cum află împăratul, pedepsi aspru pe țiganca care luase locul fetei și se cunună cu adevărata sa logodnică.

a) Varianta munteană *Fata moșului* de Delavrancea :

Un unchiaș căpătînd de la Sf. Vineri *un măr* și mîncîndu-l, *o fată* i se născu din pulpă. În aceeași clipă un vultur o răpi și o cresc în cuibul său.

Acolo o zări un fecior de împărat într-un vîrf de salcie. Neputînd-o îndupleca să se coboare, o babă se însărcină s-o aducă.

Dar o țigancă îi luă locul și dînsa, schimbîndu-și hainele cu un călugăraș, se duse din stîină în stîină, pînă ajunse la curtea împăratului, care o recunoscu și o luă de soție.

b) Varianta ardeleană *Codreana Sînziana* de Pompiliu :

Un unchiaș, neavînd copii, plecă întristat să caute unul de suflet. Ajunse la o peșteră foarte întunecoasă, unde găsi un pustnic bătrîn, care-i dete *2 jumătăți de măr*, una pentru sine și alta pentru nevastă-sa.

Pe drum *i se făcu sete* și mîncă jumătatea de măr a babei. N-apucă să înghiță bine, că-l loviră durerile de facere și, punîndu-se jos pe florile de sînzienne, adormi ca mort. Cînd se deșteptă, minune! găsi lîngă el o *fetiță* și lîngă fetița pe Îngerul Domnului, care o boteză Codreana Sînziana. Ajungînd acasă, puse fetița într-o covățică și intră să spuie babei bucuria. Cînd să iasă, fata nu e. Un vultur trecuse p-acolo și, auzind țipetele fetiței, o luă sub aripa lui și o duse la cuibul său. Aci se afla într-o fîntînă un balaur, care omora puii pasărei cu limbile sale de foc. Îngerul Domnului tăie balaurului cele 12 capete și vulturul de bucurie înghiți fata și o scoase de 7 ori mai frumoasă.

La o vînătoare, feciorul de împărat, luîndu-se după o fiară sălbatică, zări minunata fată. El o rugă *să se dea jos din cuib*, dar ea nu vru. Se întoarse ca nebun de *đorul* fetei și porunci, că cine-i va aduce fata din pădurea fîntînei va fi făcut mare sfetnic. O babă se înfățișă la împărat și ceru un ceaun și o pereche de pirostriei, zicînd că ea îi va aduce fata. Venind în pădure, baba se puse la rădăcina copacului să facă mămăligă, dar ori de cîte ori punea ceaunul pe pirostriei, el cădea jos. Fata, care vedea toate astea,

o învăță cum să facă și la urma urmelor se dede jos să-i arate. Bătrîna o luă în brațe și fugi la împăratul, care se cunună cu dînsa.

c) Varianta bănățeană *Zîna nenăscută și nevăzută* de Schott :

O mamă *făgădui* copilului, *cînd plîngea*, să-i dea de soție, făcîndu-se mare, pe zîna care nu se născuse și pe care nici un om n-o văzuse. Cînd veni vremea, mama nu i-o putu da și tînărul porni s-o caute.

Trecu pe la Sf. Miercuri, care îi dede un *măr* de aur pentru fecioara de lingă fîntînă, dar să nu i-l dea înainte de a fi gustat de la el un pic de apă. Negăsind-o și fiindu-i sete, îl mîncă el însuși. Sf. Vineri îi dede asemenea un măr de aur cu același sfat : atunci îi ieși înainte o fecioară, care îi *ceru apă* și neavînd la îndemînă, peri. Simțînd însuși sete, mîncă și de astă dată mărul. Sf. Duminică îl sfătui de asemenea : atunci îi veni înainte o fecioară foarte frumoasă care, îndată ce primi mărul de aur, îl recunoscu de soț și-l trimise în oraș s-aducă un martor la cununie. În lipsa-i, o sfătui să se urce pe copaciul de lingă fîntînă.

O *țigancă*, venind după apă, văzu chipul fecioarei oglindit într-însa și-l luă drept al ei, fălindu-se înaintea mamei sale. Atunci veni ea însăși la fîntînă și zărint pe zîna în virful arborelui, o rugă să se coboare și dînsa îi spuse că așteaptă pe mirele să se întoarcă la cununie. Bătrîna țigancă, șireată, sub cuvînt de a-i așeza părul, îi înfipse un ac vrăjit în cap și ea se prefăcu într-o *porumbiță* albă, care fugi dinaintea zgriptoroaicei. Apoi îmbrăcă cu hainele zînei urcînd-o pe arbore, îi spuse să aștepte acolo pe mire. Acesta, deși mirat la întoarcere de schimbarea zînei, se cunună totuși cu fata țigăncei.

În vremea aceea porumbița tristă zburase de la fîntînă la biserică și d-acolo la locuința mirelui, unde se așeză în grădină. Aci rugă pe slujnica țigăncei s-o mute p-ascuns în camera stăpînului. Acesta mîngîind-o într-o zi, atînce acul și-l scoase : ea își veni în fire și povesti înșelăciunea țigăncei. Furios, el porunci să se lege femeia mincinoasă de cozile a patru cai și s-o sfișie în bucăți ; iar el se însoți cu zîna.

CICLUL INTERZICERILOR

Interzicerile joacă în basme un rol însemnat. La tot pasul răbdarea eroului e pusă la cercare și, mai totdeauna, curiozitatea neputînd rezista ispitei, el are să sufere urmările neascultărei sale.

Viața popoarelor primitive e dominată de asemenea superstițioase interdicțiuni, cît privește mai ales locurile consacrate și misterioase. Termenul de *tabu* (în graiul polinezian „inviolabil, interzis“) s-a introdus în folclor spre a desemna orice fel de prohibițiune, de la excluderea socială ori religioasă pînă la ordinul negativ dat eroului sau eroinei.

Dintre interzicerile ce le întîlnim mai des, aceea *de a nu se uita înapoi* merită un moment să atragă atențiunea noastră. Ea a preocupat în toate timpurile fantazia poporului. Nu alta este în legenda biblică recomandațiunea făcută nevastei lui Lot, care pentru neascultarea ei se prefăcu într-o stană de sare. Elenul Orpheu nu poate redobîndi pe iubita sa Eurydice decît cu o singură condițiune, a nu-și arunca ochii înapoi, sub pedeapsa de a o pierde pentru totdeauna :

Hanc simul et legem Rhodopeius accipit heros,
Ne flectat retro sua iumina, donec avernas
Exierit valles ; aut irrita dona futura. ¹

În diferitele isprăvi cu cari mama perfidă însărcinează pe Petrea Voinicul, zîna-i binefăcătoare îl povățuiește cum să facă și nu uită mereu s-adauge : Cum vei lua pasărea măiastră, „să fugi cît va răsputea calul și să nu te uiți înapoi, oricît de grozave trăsnete și țipete ai auzi, căci, cum ai căta, pe loc îi fi prăpădit !“ „Dacă vei răpi (vreun purcel) apoi dă pînteni calului și fugi cît va putea alerga calul și *înapoi să nu te uiți*, căci cum te-i uita, pe loc te va înșfăca scroafa, și mai mult nu vei bea apă.“ „Să iei apă într-o clipă și să fugi cît îi răsputea și *să nu te uiți înapoi*, căci fîntîna va începe să arunce apă după tine și dacă te va ajunge vreun strop, vei pica pe loc mort jos.“ „Însă după ce-i lua-o (apa), să fugi cît îi răsputea și *să nu cauți înapoi*, măcar să auzi orișice.“ ²

¹ Ovid., *Metam.* X, 51—54.

² Sbiera, p. 25, 26, 28 și 29 [Petrea Voinicul și Ileana Cosîntana].

Altă interzicere e *a nu vorbi*, a cărei călcare trage după dînsa pedeapsa împietririi, cum se poate vedea mai ales în ciclul *Dioscurilor* : „Să nu grăiți nimic cu noi, căci cum îți călca sfatul acesta, îndată vă veți preface și voi în piatră”.³ Într-o legendă zoologică despre originea pajurelor, muțenia surorii stă în legătură cu soarta fraților săi : „Dacă tu vei putea răbda șase ani de-a rîndul, ca să nu vorbești cu nimeni nici un cuvîntel, apoi vei putea ridica blestemul maicei noastre de pe capul nostru și ne vom preface iarăși în oameni cum am fost ; iar de nu vei putea răbda, de vei vorbi, apoi suntem pierduți în veci !...”⁴ În alte două legende zoologice despre originea rîndunelei, ce le vom analiza cu ocaziunea ciclului despre *Fecioara războinică*, fata rămîne mută pînă la regăsirea inelului aruncat în apă.

Într-o baladă bulgărească, *Căsătoria Soarelui*, o mamă recomanda fiicei sale să nu vorbească bărbatului ei înainte de a zecea lună : „Ea se înalță în mijlocul norilor și muma-sa o sfătuie să nu vorbească 9 luni nici cu socrul, nici cu soacra, nici cu logodnicul ei. Ea, neauzind bine, rămase mută 9 ani și soarele desperat era să ia pe alta, cînd începu iar a vorbi.”⁵

Tot aci se rapoartă interzicerea făcută femeiei a nu descoperi chipul sau forma animală a bărbatului și a cărei călcare trage după sine disparițiunea (mai totdeauna) provizorie a ființei iubite, după cum s-a văzut în ciclul *Părăsitorilor* sau *Om-animal*.

O altă interzicere o vom întîlni în varietatea *Phryxos* din tipul despre *Mama vitregă*⁶ : aceea de a nu bea dintr-o urmă de animal și a cărei călcare trage după sine transformarea nenorocitului în animalul respectiv (cerb, vițel, lup, vultur etc.).

Dintre toate aceste interziceri, două merită a ocupa un loc deosebit : frecventarea locurilor oprite în genere și intrarea într-o cameră oprită în special.

A. TIPUL LOCURILOR OPRITE

Acest tip are următoarele peripeții :

- a) Interzicerea de a călca sau de a vîna într-un loc ;
- b) învingerea elementului rău, stăpînul aceluia loc.

Variantele sale pot fi grupate în 2 clase, fiecare cu cîte un basm-tip :

³ Sbiera, p. 149 [*Împăratul împietrit*].

⁴ Marian, *Ornitologia*, vol. I, p. 161.

⁵ Dozon, p. 172. Pînă astăzi, în Bulgaria, fetele de curînd măritate nu vorbesc din pudoare sau respect cîtva timp, o lună sau mai mult (datină numită *goveja* : cf. la noi *dezgoveala* miresei).

⁶ Cf. și Marian, *Ornitologia*, vol. I, p. 181.

α. Basmul-tip *Împărăția Arăpușchii*⁷, cu următoarele variante :

- I. Variantă munteană, *Arăpușca* ;
 - II. Variantă munteană, *Sila Samodiva*.⁸
- Varianța moldovenească *Busuioc-Verde*.⁹

Aci se poate adauge subvarianta munteană *Mogîrzea și fiul său*¹⁰ și cea bănățeană, *Petru Firicel*¹¹, ambele de caracter amalgamant : prima combină motivul *locului oprit* cu al *Neraidei*, ca și varianta bucovineană, *Petrea Făt-Frumos și zînele*¹², cea de a doua cu al *Tovarășilor năzdrăvani*.

β. Basmul-tip *Iutele-Pămîntului*¹³, cu următoarele variante :

- I. Variantă munteană, *Poveste țărănească* ;
 - II. Variantă munteană, *Fiul vînătorului* ;
 - III. Variantă munteană, *Iana Cosînzeana*.¹⁴
- Varianța ardeleană *Trei frați vînători*.¹⁵

Interzicerea de a vîna într-un loc oprit o întîlnim mai întîi într-un basm neogrec, *Tînărul vînător și Frumoasa-Lumei*¹⁶, care se apropie de versiunea noastră munteană, *Fiul vînătorului*. Feciorul unui vînător, cerînd mamei sale armele de vînătoare ale tatălui său, plecă să vîneze pe un munte oprit, unde tată-său pășise o mare nenorocire. Acolo, împușcînd o pasăre cu o piatră scumpă pe cap, care răsplinea lumină în toate părțile, luă piatra și se întoarse acasă. Acea piatră deveni apoi pricina multor nenorociri, căci împăratul, aflînd despre dînsa, i-o cumpără și vizirul (fiindcă nu voise să-i vînză piatra) îl pîrî împăratului, care porunci să-i facă un turn numai din fildeș. Apoi îl însărcină să-i aducă pe Frumoasa-Pămîntului (Ileana Cosînzeana poveștilor grecești și albaneze). Restul aparține motivului despre *Tovarășii năzdrăvani*.

În versiunea sîrbă *Berbecele cu lîna de aur*¹⁷, berbecele înlocuiește pasărea măiastră din basmul grecesc, și însărcinările sunt aceleași : să dureze un palat din fildeș și să aducă pe fata împăratului vecin, pe care o ademenește cu scumpeturi să se urce în corabie.

Varianța croată *Feciorul vînătorului și miniștrii pizmași*¹⁸ combină motivul *mntelui oprit* cu al *tovarășilor năzdrăvani*, ca și versiunea neogrecă și a noastră bănățeană, de care se apropie mai mult altă

⁷ Stăncescu, no. 3.

⁸ Popescu, partea III, no. 2 ; *ibidem*, no. 4.

⁹ *Revista nouă*, an. I.

¹⁰ Ispirescu, *Legende [și] basme...*, Buc., 1872, partea I, p. 106—112.

¹¹ Schott, no. 10.

¹² Sbiera, no. 3.

¹³ Popescu, IV, [no.] 1.

¹⁴ Ispirescu, no. 24 ; Ispirescu, în *Columna* din 1876 ; Popescu, III, 1. Afară de aceasta, motivul interzicerii de a vîna mai figurează și în versiunea munteană *Aleodor-împărat* (Ispirescu, no. 4), inserată în ciclul despre *Animalele recunoscătoare*, pe cînd în primul basm din colecțiunea Ispirescu, *Tinerete fără bătrînețe...*, zîna sfătuiește pe bărbatu-său muritor să nu meargă în Valea Plîngerei, unde-l apucă dor de părinți.

¹⁵ Stăncescu, *Alte basme*, no. [8].

¹⁶ Hahn, no. 63.

¹⁷ Vuk, no. 12.

¹⁸ Jagići, *Archiv für slav. Phil.*, [vol.] I, no. 7.

variantă croată, *Pivnițele de aur*¹⁹. Un fiu, gonit din casa părintească, ajunge la doi bătrâni orbi, cari îl însărcinează să le păzească turma, dar nu cumva să calce pe iniștea verde, căci acolo stăpânește o vilă grozavă. Băiatul însă se duce cu turma într-acolo, împlânzește zîna cu fluietul și o ametește cu vin ; apoi o silește să mărturisească unde a pus ochii bătrînilor : în miera dindărătul coșului. După ce le puse la loc ochii, cîinii voinicului sfîșie pe Vila și pe alte trei tovarăse ale ei. Drept recunoștință pentru redobîndirea vederilor, bătrîinii îi promet 12 pivnițe cu aur.

Jagici mai citează alte două variante sud-slavice foarte asemănătoare : în cea din Bosnia un moș orb dintr-o peșteră povățuiește pe fiul alungat de părinți să nu vîneze pe al noulea munte, ca să nu-i scoată Vila ochii.

O altă variantă croată, *Veliko Lovici și Kușlio*, prezintă o mare analogie cu citata versiune munteană. Veliko moștenește de la un moș calul Kușlio, care-l oprește de a vîna o pasăre cu pene de diamant. Dar el nu îl ascultă, o împușcă, ia 3 pene și intră ca vînător la împăratul Tatarin. Acolo, pîrît de curteni invidioși, împăratul poruncește să-i aducă pasărea penelor. Luînd o corabie cu 9 cuptoare de pîine și 9 poveri de carne, Lovici ajunge la orașul Medienița, unde trăia împăratul Radoman cu frumoasa-i fată, înconjurat de uriași și de 12 căpcăuni, pe cari îi satură cu pîinea și carnea adusă de dînsul. El fură pasărea din colivia de diamant și o aduce împăratului, care-l însărcinează atunci să-i aducă colivia și apoi chiar pe fata împăratului (ademenind-o în corabie cu mărfuri scumpe).

Într-o baladă bulgară, *Pădurea Samodivelor*²⁰, mama lui Stoian povățuiește pe tînărul cioban să nu-și ducă turma în pădurea samodivelor, căci ele se vor lua la luptă cu dînsul. Stoian n-o ascultă și, călcîndu-le moșia, se pomenește cu o samodivă în chip de băiat, care se luptă 3 zile cu dînsul și, cînd să învingă ciobanul, Samodiva cheamă într-ajutor „Stihiile și Vijeliile, surorile sale“, cari se reped, sfîșie pe cioban în bucăți și-i risipesc turma.

Versiunea săsească, *Părul de aur*²¹, se aseamănă, abstracțiune făcînd de unele elemente străine, cu ultima noastră variantă. Și aci eroul se slutește, punîndu-și o bașică de vacă în cap și cîștigă iubirea domniței, pe care o ia de nevastă. Dar lipsește motivul interzicerei, ca și în a doua noastră variantă din Muntenia.

În basmul loren *Păstorașul*²², e vorba de o pădure interzisă, moșia a 3 uriași. Ciobănașul merge într-acolo, îmbată pe uriași și dă peste un palat de oțel, de argint și de aur. Îmbrăcat în oțel, argint și aur, el se înfățișează înaintea împăratului și, cîștigînd cele 3 oale de flori, se cunună cu domnița.

În versiunea italiană *Păstorul norocos*²³, e vorba de un rîu interzis, pe care ciobanul nu trebuia să-l treacă, cu primejdia vieței. Dar el îl

¹⁹ Jagici, *Archiv für slav. Phil.*, [vol.] V, no. 39 și 53.

²⁰ Dozon, p. 149.

²¹ Haltrich, no. 11.

²² Cosquin, no. 43.

²³ Comparetti, no. 22.

trece, omoară un șarpe cu 3 capete și, despiciîndu-le, găsește în ele cheile cu cari intră în palaturi de cristal, de argint și de aur. Restul coincide cu basmul loren.

Pentru întîile variante din prima clasă relative la Arăpușca sau zîna zburătoare îmbrăcată bărbătește, a cărei putere sta în paloș, se pot ceti interesantele observațiuni ale d-lui Hasdeu.²⁴

Acea *Arăpușcă* sau fata-pasăre și acea *Sila Samodiva*, care sub chip de pasărică ademenește și ucide pe oameni, corespund ambele *Harpîilor*, vîrtejurilor de vînt, cari în tradițiunea greacă răpesc pe fetele lui Pandareu și le dau blestematelor Erynii, ca să le slujească. Virgiliu și Dante dau asemenea Harpîilor figuri de femei într-aripate :

Ali hanno late, e colli e visi umani,
Pic con artigli e pennuto il gran ventre.

Și precum Harpiile sunt vîrtejurile (*Thyellae*), tot astfel Samodivele sunt furtunile (*Vichri*) în mitologia slavă.

Arăpușca și Samodiva reprezintă astfel două ființe sinonime, una împrumutată din mitologia greco-italică (*Arpua*) și cealaltă din mitologia slavo-bulgară (*Samodivi*).

A treia variantă combină motivul *locului oprit* cu episodul *coșitei de păr*, cauza nenorocirilor ulterioare, și cu motivul *Dalilei*, pe care-l întîlnim și în varianta bănățeană ; iar în ultima variantă lipsește motivul inițial, ca și în alte versiuni din acest tip.

Episodul căutării focului și legarea astrelor (cei doi luceferi Murgilă și Zorilă, apoi pe Miazănoapte), spre a zăbovi cu revărsarea luminei, figurează în basme mai ales în ciclul *Uriașilor*.

Chiar și soarele poate fi oprit în mersul său. Într-o poveste bănățeană²⁵, o vacă năzdrăvană se duce la orizont și împinge soarele cu coarnezle ei pînă dincolo de amiazi, spre a lăsa eroului vreme să-și termine însărcinarea.

În varianta noastră ardeleană, cei trei frați vînători se învoiesc a pîndi noaptea în 3 locuri oprite (pădurea Scorpiei, a Porcului Mistreț și a Miazănoptei) și focul stingîndu-se în ultima noapte, fratele cel mic pleacă după foc. „În cale, umblînd prin pădure, iacă o fată frumoasă rău și îmbrăcată numai în alb pășca, încet-încet și lăsa dîră de lumină după ea ; iar pe lîngă dînsa, sîrînd din copac în copac, o ciocîrlie cînta de o minune. Pașămite femeia asta era una din trei surori, *Zorile*, cari gonesc întunericul nopței și aduc pămîntului lumina zilei ; își făcea calea după datina ei, că venise vremea să gonească bezna. Flăcăul, vezi dumneata, știa cine era, că auzise de la o mătușe bătrîină, cum erau ele trei surori, cum umblau, care în cîte o parte a pămîntului cu cîte o ciocîrlie lîngă ele. Și ce se gîndi flăcăul? Măre, dacă se duce ea înspre unde-mi sunt frații, se luminează de ziua și se deșteaptă și dau de foc stins și văd

²⁴ *Etymol. Magnum Rom.*, s. v. [*Arăpușcă*].

²⁵ Schott, p. 163 [*Die Wunderkühe*].

că nu sunt acolo. Ia să încerc eu să fac altfel... Și nu știu cum se rezezi pe la spate, după ce-și desfăcu brîul, și mi ți-o prinse și mi ți-o legă bine de un copac, ca să nu se mai ducă înainte și să nu se mai facă ziua, pînă n-o veni el cu nițel foc să-l aprinză pe al lor.“

Într-o altă poveste ardeleană²⁶, flăcăul, pornind după foc, leagă în drum de cite un copaci pe *De-cu-seară*, *Miez-de-noapte*, *De-către-ziua*, pe cari îi dezleagă la întoarcere.

În basmul nostru corespunzător²⁷, eroul leagă cobză de arbore pe *Murgilă*, *Miazănoapte* și *Zorilă*, oprindu-i astfel în loc ca să mai întîrzie noaptea.

Același episod îl găsim în basmele grecilor, albanezilor, sîrbilor și ungarilor.

În versiunea greacă²⁸, eroul, pornind după foc, întîlnește pe o babă : „Cine ești tu ? întrebă el. Baba răspunse : Eu aduc lumii ziua.“ Atunci el îi zise : „Rămii aci, pînă voi lua foc“ și ea răspunse : „Bucuros“. Dar el nu se încrezu și, temîndu-se să nu-l înșele, o legă de un arbore și plecă după foc.

Într-un alt basm neogrec²⁹, voinicul întîlnește prin întuneric o femeie, care îi spune că dînsa regulează ziua și noaptea, ținînd în mîini două ghebe, unul alb și altul negru, după cum vrea să se facă întuneric sau lumină. Voinicul rugînd-o să depene mai încet firul cel negru, ea nu vru și atunci o legă de un copaci. Apoi luînd ghebele, plecă după foc.

În povestea albaneză³⁰, eroul întîlnește pe Mama-Nopteii și, după un dialog identic, o leagă, spre a o împiedeca de a face ziua.

În versiunea croată *Vîntul-Roșu*³¹, băiatul, pornind după foc, întîlnește un drăcușor, care depăna aurora să răsară mai repede. El îl leagă pînă la întoarcerea-i, cînd îi dă drumul, și atunci se face ziua.

Toate aceste versiuni (grece, albaneze, slave) aparțin însă ca fond tipului despre [*Animale*]-*cumnați*.

Această credință despre înfrîngerea legilor naturei, despre supunerea corpurilor cerești la voința omului, e răspîdită la toate popoarele sălbatice și e înrudită cu credința despre furarea corpurilor cerești de către monștrii antropofagi.³²

La mauri, o populație din Noua Zeelandă, există mai multe asemenea legende, citate de Mannhardt. Într-una, un războinic din Samoa leagă soarele cu o viță de vie pînă va sfîrși să-și dureze o casă din piatră ; la Taiti, zeul Maiu, trebuind a clădi un templu pînă seară, apucă soarele de razele sale și-l leagă de un arbore.

În legenda biblică, Iosua oprește soarele spre a prelungi ziua și, invers, în tradițiunea greacă, Joe oprește soarele spre a prelungi o noapte voluptoasă.

²⁶ Pop-Reteganul, III, no. 4.

²⁷ Ispirescu, no. 18. Cf. Arsenie, I, 5 : *Făt-Frumos*.

²⁸ Hahn, no. 52.

²⁹ Legrand, p. 147 [*Le Dracophage*].

³⁰ Dozon, no. 15 [*Les trois frères et les trois soeurs*].

³¹ Jagici, *Archiv...* [vol.] II, no. 16.

³² Cf. Introducerea, p. 24.

Revenind la diferitele variante ale tipului nostru, constatăm că locurile interzise de a fi vizitate sunt : împărăția și muntele Arăpușchii ; muntele vînat al lui Busuioc-Verde ; moșia ieșelilor sau a zînelor ; pădurea Scorpiei, muntele Porcului și pădurea despre Miazănoapte ; în sfîrșit, pădurea fildeșilor. În a doua variantă munteană, motivul inițial e înlocuit cu o veghere funebră ; iar în ultima variantă a tipului, interzicerea se referă la o fîntînă a Vulturului, care prinde robi pe toți cîți beau dintr-însa.

Urmează acum rezumatul basmelor și al variantelor corespunzătoare, relative la tipul *Locurilor oprite*.

a. Basmul-tip *Împărăția Arăpușchii* de Stăncescu :

Un împărat sfătui, înainte de moarte, pe cei 3 fii ai săi să se lupte cu toți vecinii, ca să mărească țara lor, dar *nu cumva să intre în împărăția Arăpușchii*, căci nu se vor mai întoarce. După ce muri împăratul, feciorii se învoiră să se ducă cu oaste, mai întii cel mare, și de nu s-o întoarce pînă într-un an, să plece al doilea și apoi al treilea.

Pornind dar fratele mai mare cu oștenii săi, dede peste un palat strălucit, unde băură și adormiră cu toții. Peste noapte *veni în zbor o fată frumoasă*, făcu zgomot de se sculară soldații, dar ea numai *ii amenință cu paloșul* și-i înlemni pe toți, apoi îi tăie și spre ziuă zbură. Fratele mijlociu păți tot așa. Atunci porni și cel mic. El, în loc să se îmbete cu oștenii săi, se urcă într-un copaci și văzu venind pe Arăpușca și răpunindu-i oștenii.

Luîndu-se la plecare în goană după dînsa, ajunse în *împărăția sticleților*, unde o pierdu din ochi. Numai un *ciocîrlan șchiop* putu să-l ducă la împărăția Arăpușchii, *a cărei putere sta în paloș*. Schimbat în *muscă*, fu dus acolo și sfătuit de ciocîrlan cum să-i fure paloșul. Fără paloș rămase femeie ca toate femeile și se cunună cu feciorul de împărat. „Pasămite, Arăpușca ura oamenii și cu puterea paloșului ei îi prăpădise, dar acum, fiindcă nu-l mai avea, toate lucrurile își veniseră în fire. Ba a înviat și oștirile fraților băiatului, cu frații lui cu tot.“

a) Prima variantă munteană, *Arăpușca* de N. D. Popescu :

Un împărat avea 3 feciori, pe cari îi sfătui la ceasul morței să *nu încerce să se urce în muntele Arăpușchii*, care se învecina cu împărăția sa, nici să calce cuprinsurile ei. Murind împăratul, feciorii nu urmară sfatul părintesc, ci hotărîră să plece fiecare pe rînd într-acolo. Fratele cel mare porni cu oștiri și, ajungînd în palatul din vîrful muntelui, se ospătară și chefură pînă adormiră. Numai strejile rămăsesse deștepte și pe la miezul nopței se pomeniră cu *o fetișoară ca o zîină*, îmbrăcată jumătate femeiește și jumătate soldățește, în mină cu un buzdugănaș de aur și la coapse cu o sabie cu două tășuri. Ea *amenință cu buzdugănașul* spre streji și ele înțeleniră în loc, apoi prăpădind pe ostași și pe împărat, zbură în slava cerului. Fratele mijlociu, plecînd peste un an, păți același lucru.

Atunci porni și fratele cel mic, care era năzdrăvan, adecă știa din vreme ce are să se întîmple. Ajungînd în palaturile Arăpușchii, lăsă pe cei-

lalți să mănince, iar el ieși afară și se urcă într-un copaci dinaintea palatului, să afle astă taină. El văzu d-acolo venind pe la miezul nopții zîna, care prefăcu pe toți în stană de piatră și le tăie capetele. Cînd zbură în văzduh, se luă și el în fugă după dînsa, dar fu silit să se oprească la jgheburile munților. Împăratul ciocîrlanilor îi dede însă de călăuză *un ciocîrlan șchiop* să-l ducă la Arăpușca, *împărăteasa zinelor*, care pedepsea pe aceia ce-i călcau cuprinsurile. Făcîndu-se voinicul muscă, ciocîrlanul zbură cu el în slava cerului și se coborî în palatul de aur al Arăpușchii. Orașul d-acolo era pustiu, că zîna din răutate împietrise toate viețuitoarele. Ciocîrlanul îl sfătui cum să puie mîna pe *buzdugan și sabie, în cari sta toată puterea Arăpușchii*. Luîndu-i armele și amenințînd cu ele, toate se însuflețiră, iar zîna biruită i se supuse: fusese ursită să rămîie fecioară și să facă numai rele, pînă ce un voinic se va face stăpîn pe armele sale. Odată cu puterea, Arăpușca pierdu și însușirile sale de zîină și se făcu muritoare ca toată lumea.

După ce se întoarseră la împărăție și se cununară, începu să muncească pe împărat dorul de frați și porni cu Arăpușca în căutarea lor. Ajunseră la un palat pustiu. Stăpînul palatului era un împărat tînăr și voinic, care iubise odată pe Arăpușca și ea pornise cu urgie asupra lui. El se împrietenî cu bărbatul Arăpușchii și, furîndu-i sabia și buzduganul, răpi și pe Arăpușca; dar voinicul izbuti să capete înapoi armele și pe soția sa. Apoi Arăpușca învie pe ceilalți doi frați și, dîndu-le fiecăruia cîte o împărăție, el și cu nevastă-sa plecară la împărăția Arăpușchii, unde trăiră fericiți și nesupărați de nimeni.

• b) A doua variantă munteană, *Sila Samodiva* de același :

O zîină ademeni în chip de păsărică pe sora unui băiat sărac. El, aflînd în vis că se află în palaturile Silei Samodiva, se duse în căutarea ei. Ajunse la o casă singuratică, unde locuia un moșneag (era împăratul ciocîrlanilor), și *un ciocîrlan șchiop* îl duse la palaturile de aur ale Silei. Vătaful curței îl sfătui să se facă mut și să se înfățișeze înaintea stăpînei. Trei zile se sili ea cu tot felul de îmbieri să-l facă a scoate glas, dar nu fu cu putință. „Stăpîna mea nu e muiere rea, dar are un cusur, zise portarul, îi place să ție pe lîngă dînsa un an încheiat cîte un tînăr sau tînără adusă de ață spre dînsa de meșteșugurile ei și pe urmă le dă drumul; ce folos însă? că într-un an le scurge tot sîngele din ei și îi lasă să plece mai mult morți, căci băieților le stoarce puterile prin blestemății de cari este nesățioasă și *fetelor le sugă sîngele* noaptea în vremea somnului, căci ea numai cu sînge de fată mare se hrănește, ca să fie în veci fragedă și frumoasă.“

Apoi ea spuse tinerilor că se învoiește să trăiască împreună, dar nu a le da drumul. În cele din urmă se înduplecă să-i dea pe soră-sa, dar întîi să-i aducă *calul din tinerețe al lui Austru*. El porni și pe drum mîntui un tînăr (era fiul lui Austru) de un balaur și tatăl tînărului, drept recunoștință, îi dede calu-i din tinerețe și-l aduse Silei. Ea-l mai însărcină să-i aducă pe una din cele 3 zîne, *fete ale Crivățului*. Sfătuit de calul lui Austru, el *fură din grădina zinelor hainele* uneia din ele, dar *uitîndu-se înapoi* (cu toate că calul îl învățase să n-o facă), zîna îi trase o palmă și luă hainele înapoi.

Tot așa păți cu a doua. La a treia rămase neînduplecat, luă zîna și se întoarseră.

Calul, știind că Sila are de gînd să-i prăpădească pe toți, sfătui pe stăpînu-său s-o înduplece a se urca pe dînsul. Și cum o simți pe dînsul, calul o sfîșie în mii de bucăți : „Astfel peri Sila Samodiva, după urma căreia s-a prăpădit o mulțime de tineri, băieți și fete, pe cari îi atrăgea spre ea cu șosele și cu momelile și de cari se dezbăra îndată ce-i vedea pe pragul morței”.

c) Varianta moldovenească *Busuioc-Verde* de Speranția :

Un vînător bătrîn avea 3 feciori, pe cari îi învățase tot vînătoria. El îi sfătui să vineze pe oriunde, numai pe *Muntele Vînăt să nu se ducă*, că cine s-a dus acolo, nu s-a mai întors. Dar ei apucară tocmai spre Muntele Vînăt și, cînd intră cel mai mare în niște palaturi d-acolo și se puse a mînca, se pomeni cu *Voinicul Vînăt*, care-l apucă de păr și-l tăie cu paloșul. Tot așa păți și cel mijlociu.

Cînd intră și cel mic, nu atinse bucatele și, sosind *Voinicul Vînăt*, băiatul îl înhăță de păr și începu să-l lovească cu paloșul, fugărindu-l pînă la mare, unde avea niște palaturi pe un ostrov. Cum ședea băiatul pe malul mării, neștiind ce să facă, iacă și niște zmei cari îi spuseră că *Voinicul Vînăt nu-i băiat, ci fata unui împărat mare*, care de vitejile ei n-a putut sta acasă. Cu ajutorul zmeilor, cu cari se prinse *frați de cruce*, ajunse în acel ostrov, unde *Voinicul Vînăt* îi ceru iertare și el, rănit de frumusețea fetei, se însură cu dînsa.

Într-o zi, pieptănîndu-se, femeia scăpă un fir de păr în apă și flăcăul își găsi nevasta plîngînd de teamă să n-aducă acea întîmplare o mare nenorocire. Firul de păr fuse înghițit de o mreană, care peri și fu adusă moartă la împăratul, tatăl fetei. Spintecîndu-se, se găsi firul de păr și împăratul cunoscu îndată că era al fiicei sale și puse crainic să strige, că cine s-o găsi să-i aducă pe stăpîna părului, îi va da orice. O *babă schioapă* se oferî împăratului s-o aducă. Ea porni pe o corabie încărcată cu ierburi și buruieni și ajunse la ostrov. Acolo, primită de fata împăratului, află de la ea că *toată puterea bărbatului ei sta în paloș*. Baba îl fură noaptea și-l aruncă în mare, „și cum a aruncat paloșul și băiatul a murit”. Văzînd pe femeia plîngînd, baba, ca s-o mîngîie, o îmbie la corabie să-i dea buruieni de leac. Dar cum se urcă într-însa, corabia porni, luînd și pe fata împăratului.

În vremea aceea, tată-său aflînd de moartea lui *Busuioc* (el lăsase un *inel* și bătrînul văzu ieșînd dintr-însul 3 *picături de sînge*), plecă să-l caute și-l găsi mort. Dar zmeii, frații săi de cruce, îi scoaseră paloșul din fundul mării și cum îl aduseră, se și deșteptă *Busuioc-Verde*. El îndată porni călare pe „calul de izbîndă” după nevastă-sa, pe care o răpi și se întoarseră împreună. Tatăl fetei, aflînd cine o răpise, trimise în două rînduri oaste cu fiii săi, dar *Busuioc-Verde* îi nimici pe toți cu paloșul său. Atunci împăratul trimise pe *Spulberă-Vînt*, „care nu mai avea moarte, măcar să-l fi și ars și să-l fi și aruncat în vînt”. Văzînd că nu-l poate omorî, că învia mereu, *Busuioc spuse paloșului* să-i taie lui capul și *Spulberă-Vînt* luă fata și fugi la împărat.

Înviat pentru a doua oară de tată-său, el intră ca tamburagiu la împăratul, tatăl fetei, și acolo o puse să întrebe pe Spulberă-Vint, *în ce-i sta puterea*. El, după ce o înșelă de mai multe ori, îi spuse în sfârșit : „Puterea mea este la Lacul cu lapte, acolo este un gligan, în gligan este un ogar, în ogar o prepeliță, în prepeliță o racliță și în racliță 3 gărgăuni ; cînd va ucide cineva acei 3 gărgăuni, atunci mor și eu”. Busuioc, ajungînd la Lacul cu lapte, omorî gliganul, ogarul și prepelița, scoase gărgăunii din racliță și omorî pe unul.

Cînd se întoarse la împărat, Spulberă-Vint era bolnav (din pricina gărgăunului ucis) și Busuioc, făcîndu-se doftor, fu chemat de împărat să-l vindece. Dar el ucise și pe ceilalți doi gărgăuni și Spulberă-Vint căzu mort. După ce tăie pe toți vrăjmașii, își luă nevasta și se întoarse acasă la tată-său.

d) Subvarianta munteană *Mogîrzea și fiul său de Ispirescu* :

Un orfan, nemaiputînd suferi muștrările nedrepte ale epitropilor săi, se duse în lume și ajunsese într-o poiană la un foc foarte mare, în jurul căruia era un om mare cît un uriaș. Se băgă în cracul nădragului său și mase noaptea acolo. Omul îl însărcină să-i pască oile pentru mîncare, dar *nu cumva să treacă hotarul*. Seara după masă, întrebîndu-l de ce-i tot trist, Mogîrzea îi spuse istoria sa : „Eu, precum ți-am spus, mă numesc Mogîrzea ; sunt fecior de împărat și am plecat la *Lacul cu lapte dulce*, care nu este departe de aci, ca să mă însor cu o zîină. Auzisem că acolo sunt trei zîine. Dară norocul mi-a stat împotrivă, căci *nagodele de Iele dederă peste mine și-mi luară inima*, și de atunci m-am așezat aci și mă hrănesc cu oițele mele pe moșioara asta, fără să mai am poftă la ceva, fără să mă pot veseli măcar un minut sau fără să pot rîde și eu o dată. Pustiile de Iele sunt așa de gilcevi-toare, încît nu suferă pe nimeni să treacă peste hotarul lor, care să rămîie nepedepsit. De aceea te sfătuiesc să fii cu luare aminte, ca să nu pășești și tu ceva.”

A doua zi mai multe oi intrară în livezile înflorite ale Ielelor. El, cîntînd, se luă după oi și deodată se văzu față în față cu *trei fete zburdă-nice*, că-l opresc și încep a juca în jurul lui. Jucară pînă seara și-l sloboziră cu făgăduiala să se întoarcă a doua zi. Atunci cîntă iar pînă seara, cînd se făcu că-i scapă fluietul și-l sparse ca din greșeală. Spre a-și face altul, el se rugă de zîine să-i ajute a despica inima unui cireș de 7 ani și *le prinse degetele în crăpătura lemnului*. Ca să scape, ele mărturisiră că *inima lui Mogîrzea e pe fereastră într-o sticlă* și-l învățară cum s-o puie la loc. Întors acasă îi făcu să iasă lui Mogîrzea inima de putrigai și-l puse să înghiță p-a lui. Mogîrzea luă copaciul în spinare cu Iele cu tot și se întoarse la împărăția tatălui său.

Băiatul porni apoi după Lacul de lapte dulce să ia de soție pe una din cele 3 zîine. Ajuns pe moșia zîinei, începu să cînte pe marginea lacului, de unde ieși o zîină frumoasă cu părul de aur și începu a juca. A doua zi tot așa, iar a treia zi dînsul o sărută și-i *smulse trandafirul de la cap*. Cum și-l puse la pălărie, zîina se și duse după dînsul : se căsătoriră și Mogîrzea împărți țara cu mîntuitorul său.

e) Subvarianta bănăţeană *Petru Firicel* de Schott :

Gonit din casa părintească de o mamă vitregă, Petru se duse în pădure, unde se împrietenii cu *Strimbă-Lemne* și *Sfarmă-Piatră*. Ei își făcură acolo o căsuță și pe cînd doi umblau la vînătoare, unul rămînea acasă. Atunci veni piticul *Barbă-Cot* și arse pieptul lui *Sfarmă-Piatră*, care rămăsese să gătească bucatele. Tot așa păți și *Strimbă-Lemne*.

Cînd veni rîndul lui Petre să rămîie acasă, el vru să-l apuce de barbă; piticul fugi în pădure și acolo intră într-o peșteră. Petre cu o funie se lăsă jos, prinse piticul și-l tăie. Cînd vru să se urce, nu mai găsi funia : tovarășii săi, crezînd că s-a prăpădit, o luaseră și fugiseră de frica piticului. Numai cu greu putu ieși Petru din peșteră. În pădure fu luat de suflăt de o bătrînă oarbă, căreia *zmeii îi răpise vederile*. El îi păcăli, vîrîndu-le ghearele în crăpătura stejarului, le luă ochii și-i puse bătrînei la loc, după ce se spălă de 3 ori în Lacul cu lapte.

Apoi cruțînd o vulpe, un lup și un urs, căpătă cîte un pui de la fiecare. În urmă ajunse la curtea unui împărat, a *cărui fată era să fie mîncată de un balaur*. El o scăpă, tăind balaurului cele 12 capete. Dar adormînd, veni un țigan care îi tăie capul și luînd cele 12 capete, se dedea de mîntuitor. Puii însă înviară pe cel mort cu o buruiană vrăjită (cu care un șarpe vindecase puiul său) și, stropindu-l cu apă vie, se însănătoși. Apoi, *arătînd limbile*, se cunună cu fata împăratului ; iar țiganul, drept pedeapsă, fu rostogolit de pe un munte într-un butoi bătut cu cuie.

β. Basmul-tip *Iutele-Pămîntului* de N. D. Popescu :

Un vînător care avea 3 feciori, îi povățui la ceasul morței să vîneze în toate pădurile, în toți codrii și în toți munții, dar în *pădurea Scorpiei*, în *muntele Porcului Mistreț* și în *codrul despre miazănoapte* să nu calce, că viața li se va răpune. După moartea bătrînului vînător, feciorii săi se sfătuiră și hotărîră a pleca împreună spre locurile oprite, învîndu-se ca noaptea unul să vegheze în jurul focului și *să nu-l lase să se stingă, cu primejdia vieței*. În noaptea dintii se duseră în muntele Porcului Mistreț, unde avea să păzească fratele cel mare, pe cînd ceilalți dormeau. La miezul nopței veni Porcul Mistreț, se luă la luptă cu voinicul, care-l răpuse și-i îngropă stîrful. A doua noapte veni rîndul celui mijlociu să vîneze în codrul despre [miazănoapte] : el se pomeni cu o femeie grozavă ieșînd dintr-o negură mare, și o răpuse.

A treia noapte porni spre pădurea Scorpiei fratele cel mic și pe la miezul nopței veni *Scorpia grozavă cu 12 capete* și numai după multe opinții putu s-o ucigă, dar singele scurs din fiară stinse focul cu desăvîrșire. Suindu-se într-un copaci, zări spre răsărit o licărire și porni într-acolo. Pe drum *se luă la luptă cu Luceafărul dimineței și-l legă de un copaci*. După ce mai departe *legă și pe Zorilă*, ajunse la un foc mare, în jurul căruia stau culcați 9 zmei, iar pe foc *Iutele-Pămîntului* ținea de toartă un cazan de lapte. Prins de zmei, voinicul, ca să-și scape viața, le făgădui a le aduce pe *fata împăratului cu stema în frunte*. Zmeii îi dederă *un inel vrăjit*, cu atîngerea căruia se descuiau porțile, și porniră cu toții în căutarea fetei. Cînd

ajunseră, zmeii rămaseră la poarta palatului, iar voinicul, pătrunzînd cu ajutorul inelului în camera împărătiței, o găsi adormită pe un pat de aur, îi scoase din deget inelul, îi luă marama de pe ochi și ieși. La poartă păcăli pe zmei și-i omori, apoi dede drumul Iutelui-Pămîntului, *dezlegă pe Zorilă și pe Luceafăr* și, ajungînd în pădurea Scorpiei, ațîță focul și așteptă scularea fraților săi.

Făcîndu-se stăpîn peste moșii, frații merseră să vadă cu cine se învecinează pădurile lor. Ajungînd într-o împărăție, Făt-Frumos află acolo că *un țigan* se fălea că omorise pe zmei și se gătea de nuntă; dar el îl dede de gol și se cunună dînsul cu fata împăratului. Frații, pizmuind norocul celui mic, îi puseră gînd rău și la întoarcere îi zdrobiră fluierul picioarelor și-l lăsară prin pădure. Acolo îl găsi biata împărăteasă și rămaseră împreună, hrănindu-se din păsări, pe cari le prindea bărbatul ei urcat pe spina Iutelui-Pămîntului, care le venise într-ajutor. Într-o zi, pe cînd bărbatul era la vînătoare, fata de împărat văzu venind o șerpoaică, care unse cu o buruiană ce ținea în gură un șerpuleț mort și îndată învie, apoi lăasă buruiana jos și plecă. Ea o ridică și, aflînd de la Iutele-Pămîntului că e *buruiana vieței*, care vindecă orice rană și e foarte rară, căci nu răsare mai mult de două fire pe an, unse pe bărbatul său la picioare și îndată s-a zdrevent. Apoi se întoarseră la palaturile lui Făt-Frumos.

a) Prima variantă munteană, *Poveste țărănească* de Ispirescu :

Un împărat sfătui la ceasul morței pe cei 3 feciori ai săi să-i păzească mormîntul fiecare cîte o noapte. Feciorii mai mari, pîndînd, se pomeniră cu oarecine care voia să dezgroape pe mort. Ei se luară la luptă cu duhul necurat, care pieria la cîntători. Cel mai tînăr, după ce se luptase în a treia noapte cu duhul necurat, o luă către pădure și se rătăci într-un codru, unde zări un foc mare și pe foc o cratiță, din care ieșea un fel de glas. Făcînd să sară *capacul*, slobozi pe *Agerul-Pămîntului*, pe care-l închiseră în acea cratiță 7 zmei. Ca pedeapsă, zmeii îl trimiseră să fure pe fata împăratului, *păzită de un cocoș și de un clopoșel*.

Băiatul păcăli pe zmei și-i tăie, afară de al șaptelea, care scăpă; apoi intră în palat și luă de la fata adormită inelul și năframa. Tatăl fetei făcu cunoscut că va da de soție și jumătate din împărăție celui ce a răpus pe zmei. Atunci se infățișă *un țigan*, care se fălea că el omorise pe zmei, dar voinicul îl dede de gol și fu sfîșiat de doi armăsari neînvățați. Apoi feciorul de împărat se cunună cu fata cea frumoasă. Cînd fură aproape de biserică, zmeul scăpat împietri căruțele și răpi pe mireasă.

El porni în urma lor și, învățat de *Agerul-Pămîntului*, ajunse la zmeoica. Acolo fata îi spuse: „Baba-Cloanța, muma zmeului, zise ea, *are darul să nu moară cît va fi cada* (tocitoarea), ce stă ici după ușă. În ea sunt o mulțime de suflete și, cînd s-ar întimpla să o răpuie cineva, ea dă fuga și soarbe din sufletele închise în cadă și cîștigă putere și viață din nou.“ Fiul împăratului băgă cada cu sufletele în pivniță și tăie pe zmeoică. Apoi puse pe logodnica lui să întrebe pe zmeu: *în ce-i stă puterea*. Ea se făcu bolnavă și zmeul, după ce o păcăli în două rînduri, îi spuse în sfîrșit adevărul: „Puterea mea, zise zmeul, stă într-o scoafă, care se tăvăleşte cît e

ziulica într-o lăcoviște de lapte dulce. Acea lăcoviște nu este tocmai departe de aci. În scroafă este un iepure, în iepure o prepeliță și în prepeliță sunt 3 viermi. Aceștia sunt puterea mea.“

După ce suci gîturile viermilor, se făcu la întoarcere doftor și, chemat de zmeul bolnav, îl întrebă ce însemnează *bicele* atîrnate în cui : „cu unul dacă voi plesni, toate turmele mele se fac o nucă ; dacă voi plesni cu al doilea, toate cuprinsurile mele se fac un măr ; iar cu al treilea bici, cînd plesnesc la spatele oricărui lucru, îl schimbă în stană de piatră, și cînd plesnesc cu el în față, se desface făcutul și vine la adevărata lui ființă lucrul împietrit.“ Cum află, suci gîturile viermilor și zmeul crăpă. Și luîndu-și logodnica, se întoarse la împărăție.

b) A doua variantă munteană, *Fiul vînătorului* de Ispirescu :

Fiul unui vînător foarte meșter era nemulțumit că n-avea triste. Sfătuit de o babă, el sili pe mama sa, *virîndu-i Țița sub talpa casei* (se făcuse bolnav și visase că se va însănătoși de va suga sub talpa casei), să-i spuie unde sunt armele tatălui său și porni în lume. Mama îl rugă să se ducă la vînat în toate părțile, *numai în pădurea fildeșilor nu*, căci altminterea nu va fi bine. Chibzuind ce animale să vîneze, se pomeni, fără să știe cum, în pădurea fildeșilor, unde vîna un fildeș, îi luă pielea, colțul și plecă.

Nevrînd să vînză pielea credincerului de la curte, acesta îl pîri împăratului că s-a lăudat să-i aducă *oase de fildeș pentru clădirea unui palat și piele de aspidă să-l învelească*. Fu silit să plece și ceru 1000 de buți cu vin și 1000 cu rachiu și oameni să-i sece balta din pădurea fildeșilor, *turnînd înăuntru vin și rachiu*. Fildeșii, venind la adăpătoare, se scaldară cîteva zile, apoi băură și căzură morți ; îi jupui și aduse oasele. Atunci împăratul îi porunci să aducă meșteri de la *Nedeia Cetate*, să zidească un palat. El ceru 100 corăbii cu sare și porni pe mare, pînă ajunse la *Nedeia Cetate*. Această cetate era vestită pentru meșterii ei, cari învățase meșteșugul de la zîne, și nu putea nimeni să intre acolo. *Acea cetate însă era lipsită de sare și împăratul o schimbă pe meșteri, cari zidiră palatul și se întoarseră*.

În sfîrșit, voinicul primi porunca s-aducă *o cracă verde de la pomul din mijlocul raiului*, ca să lumineze palatul noaptea ca ziua. El ceru 100 corăbii cu bucate și 100 cu carne. Ajunse la *împăratul porumbeilor*, în țara căruia era foamete și, pentru merinde, el însărcină *un porumbel* ca să ducă pe fiul vînătorului acolo și să rupă craca. Pe drum luă și un vultur și ajunse la grădina raiului. „Acolo nu era nicidecum noapte, căci pomul din mijlocul raiului lumina noaptea ca ziua“. Porumbelul îi aduse o cracă și așeză rămurica în mijlocul palatului. Apoi murind împăratul, rămase în locu-i.

c) A treia variantă munteană, *Iana Cosînzeana* de N. D. Popescu :

Un țăran moșneag avea 12 feciori și dintre ei cel mai mic se numea Voinea și era năzdrăvan, adecă ghicea ce are să se întîmple. Sfătuit de tatăl Țor să nu ia decît 12 surori, feciorii se duseră să caute pe un tată cu 12 fete de măritat. Ei neputînd găsi, plecă unchiasul să caute și nemeri

Într-un loc la un popă cu 12 fete, cu cari se cununară feciorii. La întoarcere, zăbind un izvor frumos, toți se repeziră să bea, afară de Voinea, care le spusese că e *fintina Vulturului* și cine bea dintr-însa se face rob lui pe viață. Ei însă nu vrură să-l asculte, și cum băură, se pomeniră închiși într-un zid gros de piatră și cu o namilă de vultur, care îi luă robi pe ei și pe muierile lor (Voinea pierise, necuprinzându-l zidul de piatră) și le zise că nu le va da drumul decât dacă unul din ei se va însărcina să-i aducă pe Iana Cosinzeana cu părul de aur și ochii de foc, după care se înnebunește lumea toată. Și luînd zălog pe nevasta lui Voinea, el fu însărcinat s-o aducă.

El trecu țări și mări, pînă ajurse în împărăția tatălui acelei fete minunate. Acolo fu găzduit la o babă, care-l rugă să pîndească 2—3 nopți spre a prinde pe cel ce-i zdrobea florile și legumele din grădină; el văzu un *armăsar negru cu 4 aripi*, care pisăgea florile și zarzavaturile babei. Se aruncă călare pe dînsul și calul își recunoscu stăpînul, *dîndu-i un păr din coamă* să-l cheme la nevoie. A doua seară, pîndind, descoperi un *cal roș*, care îi dăde asemenea un *păr din coamă*; și a treia seară veni un *cal alb cu 12 aripi*. De atunci nici un cal nu se mai ivise zburînd din palatul Ianei Cosinzenei. Baba spusese lui Voinea că *Ursitoarele* ursiră pe Iana Cosinzeana *s-omoare de deochi* pe orice voinic s-ar uita la dînsa cu drag. Și fiindcă se prăpădise o mulțime de tineri, împăratul o închise într-un chioșc, de unde nu ieșea decât seara, de petrecea cu tineri urîți și pociți, împotriva cărora să nu poată nimic deochiul. De la cal mai află că pe Iana o osîndiră *Ursitoarele* să moară fată, de nu va găsi o ființă bărbătească de care să se îngrețoseze ziua și pe care să-l iubească noaptea; și de nu s-o mărita pînă la 25 de ani, are să moară în floarea vîrstei.

Calul îl sfătui atunci pe Voinea să-și schimbe chipul și să se slutească cum e mai rău, spre a nu fi săgetat de deochi; *să se facă chel* și să se bage la grădina împăratului. El își puse în cap o bășică de vacă și intră ca argat la grădinarul împăratului și se făcu omul de casă al împărătiței. *Cheleş* (așa-l poreclise Iana Cosinzeana) îi aducea în fiecare zi un mănunchi de flori din cele mai frumoase și cu ajutorul calului se duse și el în 3 rînduri la petrecerile de noapte ale domniței. Acolo ea se îndrăgi de Făt-Frumos, cu care juca întruna și se usca de dorul lui. A treia oară se învoiră să fugă și, *Cheleş*, smulgîndu-și bășica de vacă din cap, Iana uimită cunoscu în el pe Făt-Frumos de la petreceri. Ducînd-o la Vultur, și Voinea găsind acolo femeia lui însărcinată, o lăsă Vulturului, iar el se cunună cu Iana Cosinzeana.

d) Varianta ardeleană *Trei frați vînători* de Stăncescu :

Un vînător dibaci lăsă 3 feciori tot vînători și-i sfătui la ceasul morței *să nu intre în trei păduri*, cele de pe muntele Scorpiei, a Porcului mistreț și a Miazănoptei. După ce feciorul cel mai tînăr răpuse cele trei dihănii, se duse să caute focul stins de sîngele monstrului. În cale *legă Zorile* de un copac, ca să nu se mai ducă înainte și să nu se facă ziua.

În jurul focului găsi niște zmei adormiți și în cazan fierbea *Iutele-Pămîntului*. El luă pe uriaș (că nu putea umbla) în cîrcă, dezlegă *Zorile* și ajunse cu focul taman cînd începuse a se lumina de zi. De acolo porni cu

Iutele-Pămîntului (căruia îi vindecase picioarele cu niște buruieni), omori pe zmei, le luă virfurile limbilor (țiganul trădător e dat pe față) și se cunună cu fata împăratului.

Apuțindu-l dor de frați, el plecă să-i vadă și, întîmpinîndu-i, dinșii se purtară cu necredință, zdrobindu-i picioarele. Dar Dumnezeu „se coborî din cer de i le vindecă”; la întoarcere, un zmeu îi răpi nevasta și-l lăsă singur. El o redobîndi, cîștigînd mînzul unei babe, a cărei iapă o păzi trei zile.

B. TIPUL CAMEREI OPRITE

Acest tip are următoarele peripeții :

a) Unei fete (unui bărbat) i se încredințează cheile casei cu voia de a intra în toate camerele afară de una singură ;

b) interzicerea e călcată și ea trage după dînsa consecințe (obici-nuit) rele.

Variantele acestui tip pot fi grupate în două clase, fiecare cu cîte un basm-tip :

a. Basmul-tip *Nu minți!*³³, cu unica variantă bănățeană, *Fata lemnarului*.³⁴

β. Basmul-tip *Crăiasa zinelor*³⁵, cu următoarele variante :

I. Variantă ardeleană, *Nu-știiu-împărat* ;

II. Variantă ardeleană, *Pădurețul* ;

III. Variantă ardeleană, *Spîn-fără-de-Moarte*.³⁶

Variantă macedoromână *Dracul și mîna vorbitoare*.³⁷

Afară de aceste variante, motivul *Camerei oprite* mai figurează, ca simplu episod, într-un mare număr de basme. Astfel, într-o poveste bucovineană din tipul *Scylla* sau *mama perfidă*³⁸, Petrea Voinicul dă mamei sale cheile de la toate cămările, spunîndu-i că poate umbla prin toate, numai în a șaptea să nu intre. Acolo dă peste zmeul cu care se îndrăgește. Într-altă poveste din tipul *Neraidei*³⁹, bătrînii dederă cheile lui Petre Făt-Frumos să se plimbe prin toate cămările, numai în cutare din fund să nu meargă : acolo dă peste un cal îmbrăcat în piele de urs. În a treia poveste⁴⁰ din tipul *Animale-cumnați*, Fata Ciudei dă bărbatului ei cheile de la toate cămările, numai într-o cămară să nu se bage : acolo era un zmeu pironit care, prinzînd puteri, răpi pe nevasta voinicului.

³³ Pop-Retezanul, V, [no.] 2.

³⁴ Schott, no. 2.

³⁵ Pop-Retezanul, II, [no.] 1.

³⁶ *Biblioteca Tribunei*, no. 31 ; *Familia* din 1883 ; Bota, no. 5.

³⁷ Cosmescu (colecțiune inedită).

³⁸ Cf. Stăncescu, p. 196 [*Busuioc și Musuioc*] și Sbiera, no. 2.

³⁹ Sbiera, no. 3 ; cf. Popescu, IV, p. 43 [*Cheleș-împărat*].

⁴⁰ [Sbiera,] no. 4.

De asemenea într-o versiune munteană din tipul *Psychei*, împăratul, plecînd la război, dăde voie fiilor săi să intre prin toate cămarile casei, dar în camera din fund din colțul din dreapta să nu intre : acolo ei găsesc, ca și în basmul-tip, o icoană de femeie.

Într-un alt basm, din ciclul *Dioscurilor*⁴¹, împăratul, plecînd la bătălie, lasă cheile fiului său, sfătuindu-l să intre în toate casele, numai să nu calce în casa ce se deschide cu cheia de aur : acolo găsește un ocean de sticlă, prin care vede pe Doamna Chiralina și palaturile ei. Și în sfîrșit într-un al treilea basm⁴², motivul e asociat cu al *Neraidei*, ca și în versiunile paralele.

Astfel tipul *Camerei oprite* e unul din motivele cele mai frecvente în basmele noastre și într-un mare număr dintr-însele figurează, cum s-a văzut, ca simplu episod.

El este ca și necunoscut antichității⁴³, deoarece aluziunea din *Eumenidele* lui Eschil (unde Atena le spune : „N-are oare Joe încredere în mine ? să vă mai aduc aminte, că eu singură dintre toți zeii cunosc cheile camerelor divine — κληῖδας οἶδα δομάτων μόνη θεῶν — unde e ascuns fulgerul?“) e de un caracter prea vag, ca și legenda despre tezaurul lui Ixion, în care nimeni nu putea intra fără a fi mistuit de focul nestins (cum păți socru-său Desioneu).

Izvorul *Camerei oprite* trebuie căutat în colecțiunea arabă *1001 nopți*, unde se află asociat cu tipul *Neraidei*.

El figurează în mai multe basme neogrecești. Astfel în varianta *Feciorul de împărat și mînzul*⁴⁴, părinții juruiesc copilul ce va naște unui balaur (*drakos*). Cînd băiatul se făcu de 10 ani, balaurul îl răpi și-l duse la palatul lui. Acolo îi dăde 40 de chei să intre în 40 de cămări, dar băiatul fură și cheia a 41-a. Acolo găsi un cal năzdrăvan și, băgîndu-și degetul în mocirla de dinaintea camerei, el îl scoase daurit. Restul se rapoartă la alt motiv (*Chelul*).

În a doua variantă⁴⁵, el găsește în camera oprită un cal de aur și un cîine de aur ; iar în a treia, o fată frumoasă ca soarele spînzurată de pâr. În altă poveste greacă⁴⁶, eroina, juruită balaurului, vede în camera oprită o prăpastie adîncă și în fundul ei un flăcău, care se jela.

În basmul *Trimmatos sau balaurul cu 3 ochi*⁴⁷, un negustor dă la plecare nevestei sale 101 chei, dîndu-i voie să deschiză 100, nu însă și pe cea din urmă. Acolo vede printr-o fereastră cum bărbatu-său pătrunde în mijlocul mormintelor și se făcea cu capul ca ciurul, cu 3 ochi, cu brațe lungi și cu unghii de un cot, cu cari scormonea coșciugele spre a

⁴¹ Ispirescu, p. 118 [*Omul de piatră*].

⁴² *Ibidem*, p. 149 [*Făt-Frumos cu părul de aur*].

⁴³ El pare a fi necunoscut și Indiei ; cel puțin poveștile citate de Benfey (*Introducere la Panciatantra*, p. 152—155) și de Cosquin (I, 146—152) sunt departe de motivul nostru, așa cum el figurează în *1001 de nopți* (poveștea respectivă a fost reproducută în a noastră Introducere la p. 101) și în versiunile europene.

⁴⁴ Hahn, II, p. 197.

⁴⁵ *Ibidem*, no. 45.

⁴⁶ Schmidt, no. 12 [*Des Drache*].

⁴⁷ Legrand, p. 115.

mînca cadavrele. Această vedere era să-i coste viața, dar scăpă a nu fi mîncată de Triochi și se căsătorii cu un fecior de împărat.

În versiunea croată *Pașa de oțel*⁴⁸, feciorul de împărat, deschizînd camera oprită, găsește acolo pe Bașcelik, încătușat în zid, care îi dăruie 3 vieți de om pentru 3 urcioare de apă și, venindu-și în fire, răpi pe tînăra împărăteasă și o duse cu sine.

Într-o versiune ruteană, citată de Leskien⁴⁹, băiatul găsește în camera oprită un cal cu coama de aur care e băgat în aramă pînă la genuchi, apoi un cal de argint și unul de aur. La cel dintîi cal picioarele tînărului se fac de aramă, la cel d-al doilea mîinile i se fac de argint și la cel d-al treilea capul i se face de aur. Acoperindu-și părul, mîinile și picioarele, el se înfățișează înaintea împăratului, răspunzînd la toate întrebările: *Nu știu!* Întocmai ca în varianta noastră ardeleană și într-un basm maghiar.⁵⁰

În varianta basmului-tip din prima noastră clasă, influența factorului religios este evidentă⁵¹, ca și în versiunea germană *Copilul Mariei*⁵² și în basmul breton *Copilul vîndut diavolului*⁵³, unde Maica Domnului intervine spre a scăpa, direct sau indirect, victima juruită Necuratului.

Din contră, în versiunea italiană din Pisa⁵⁴, nu se află nici o urmă religioasă, ca și în basmul-tip. Și aci e vorba pur și simplu de „una signora” care dă fetei (*lipsește juruînța făcută demonului*) cheile palatului, oprind-o a intra într-o singură cameră. Acolo văzu pe doamna în baie cu două fete cari îi ceteau o carte. Întrebată seara ce văzuse, fata mărturisi și doamna îi tăie capul și-l atîrnă de păr de o bîrnă. Tot așa pați a doua fată; dar a treia, nevrînd a mărturisi, o alungă și peste puțin se căsătorii cu un fecior de împărat. După ce născu un băiat, se pomeni în noaptea nașterii cu doamna, care o întrebă iar ce văzuse. Stăruind a nu spune, doamna luă copilul și însîngeră gura mamei, ca și cum l-ar fi mîncat, și tot așa făcu cu al doilea copil. Dar spunîndu-i în cele din urmă că nu văzuse nimic, doamna îi înapoie copiii.

Versiunea noastră macedoromână prezintă particularitatea că demonul dă nenorocitei să mănînce în lipsa-i o mîna năzdrăvană, întocmai ca într-un basm neogrec și într-unul sicilian.⁵⁵

În basmul rusesc *Maria Morevna*⁵⁶, al cărui fond aparține tipului despre *Animale-cumnați*, domnița, trebuind a merge la război, spune

⁴⁸ Krauss, I, no. 34.

⁴⁹ Leskien și Brugmann, [*Litauische Volkslieder und Märchen*, Strassburg, 1882,] p. 511.

⁵⁰ Stier, no. 8 [*Die redende Weintraube, der lachende Apfel und die klingende Pfirsich*].

⁵¹ Cf. Introducerea, p. 27.

⁵² Grimm, no. 3.

⁵³ Sébillot, [*Contes populaires de la Haute-Bretagne*, Paris, G. Charpentier, 1880,] vol. I, p. [189].

⁵⁴ Comparetti, no. 28 [*Le penna dell' ucello grifone*].

⁵⁵ Schmidt, no. 24 [*Der Teufel und Fischers Tochter*] și Gonzenbach, no. 23 [*Die Geschichte vom Ohimé*].

⁵⁶ Afanasiev, VII, 8.

bărbatului că poate vizita toate camerele palatului, afară de una singură. Acolo găsește legat cu 12 lanțuri pe Koscei cel fără de moarte, care, îndată ce prinde la puteri bînd apă, răpește pe Maria și o duce la dînsul.

În versiunile din Occident curiozitatea e partea femeiei și nu a bărbatului, ca în majoritatea variantelor citate.

Tipul occidental al *Camerei oprite* e cunoscutul basm din Perrault *Barbe-Bleue*⁵⁷. După ce se căsătorise cu mai multe femei, cari nu se știa ce se făcură, luă o nouă soție și, o lună după nuntă, trebuind să plece, el îi dăde cheile tuturor camerelor, dar îi interzise strașnic intrarea în încăperea din fund (dîndu-i și cheița cu care se deschidea). Acolo văzu pardoseala plină cu sînge închegat și în mijloc șteteau cadavrele soțiilor înjunghiate de Barbă-Albastră. Plină de spaimă, ea băgă de seamă că la ieșire cheița se pătase de sînge și nu fu cu puțință a o șterge. Nenorocita era să expieze cu viața călcarea poruncei, dar fu scăpată de frații săi, cari străpunseră cu sabia pe ucigașul de femei.

În versiunea lorenă *Feciorul de împărat și calul său*⁵⁸, împăratul, dînd fiului său cheile palatului, îl povățuiește să nu intre în cutare cameră. Acolo găsește o fîntînă frumoasă de aur unde, băgîndu-și degetul, îndată se dauri și căută în zadar să-l șteargă. Intrînd a doua oară, i se dauriră hainele și părul. Atunci își luă un cal năzdrăvan, își schimbă în drum hainele cu ale unui băiat, își puse o bășică în cap și intră ca slugă la bucătarul împăratului. Acolo trăia sub numele de *Cheleş*, și fata împăratului, cunoscîndu-i frumusețea, îl alese de bărbat.

Într-o variantă din Tirolul italian⁵⁹, un fecior de împărat găsește în camera oprită un mic lac și, scaldîndu-se într-însul, părul i se face de aur.

Atît versiunea aceasta cît și cea lorenă, precum și un mare număr din versiunile citate, corespund variantelor noastre din tipul *Neraidei* și anume basmului-tip *Făt-Frumos cu părul de aur*, unde figurează și străvestirea eroului spre a nu i se cunoaște frumusețea.

Tot astfel în versiunea florentină⁶⁰, Centomigli încredințează soției sale Caterina un teanc de chei, oprind-o a intra numai în camera cu cheia de aur. Acolo văzu de-a lungul zidurilor femei spînzurate cu piroane, de păr, de brațe, de gît. Nenorocita însă păți aceeași soarte, pentru călcarea poruncei, ca și sora-i mijlocie, pînă ce a treia soră părăsi pe Centomigli și se căsătorii cu un fecior de împărat.

Dar motivul despre *Camera oprită* se află deja incidental într-o poveste neapolitană din *Pentamerone, Cele 3 coroane* (no. 36), unde Marchetta, ajunsă la o vrăjitoare, capătă voie să intre în toate camerele afară de cea din fundul casei. Acolo vede 3 fecioare îmbrăcate în aur,

⁵⁷ Culoarea albastră e aci de rău augur; cf. părul roșu în basmele noastre. Într-o variantă bretonă (Sébillot, *Littér. orale.*, p. 41) figurează chiar un *Barbe-Rouge*, corespunzînd lui *Géant aux sept femmes* (Sébillot, *Contes.*, no. 9).

⁵⁸ Cosquin, no. 12.

⁵⁹ Schneller, no. 20.

⁶⁰ Imbriani, no. 23 [*Gli Assassini*].

șezînd parc-ar dormi pe 3 tronuri de aur : erau înseși fetele vrăjitoarei.⁶¹

Urmează acum rezumatul basmelor-tip și al varianteilor corespunzătoare.

α. Basmul-tip *Nu minți!* de Pop-Reteganul :

Un om sărac avea o fată frumoasă. O dată veni la bordeiul lor *zîna Ilina*, cea mai măiastră zîna, și rugă pe sărac să-i dea ei fata s-o îngrijească și apoi s-o mărite. El i-o dade. Cînd ajunseră la curțile ei, zîna dede fetei 13 chei și-i zise : cu 12 chei vei deschide 12 chilia unde vei găsi de toate, dar *în casa 13-a de către răsărit să nu intri*, că nu va fi bine.

Plecînd zîna, după ce fata colindă prin tot palatul, desfătîndu-se, se apropie și de chilia a 13-a și, „cum o deschide, cade leșinată la pămînt de atîta mîndrețe ce văzuse“. Cînd se sculă atinse un scaun cu degetul și *el îi rămase într-aurit*. La întoarcerea zînei, întrebată dacă a intrat în casa a 13-a ea *tăgăduia* mereu și zîna nemiloasă *amuși* pe mincinoasa copilă și o alungă din palaturi. Trei ani trăi ea în codru, dar zîna o scutea să nu i se întîmple vrun rău. Odată i se făcu milă zînei și trimise pe un fecior de împărat, care rătăci prin acel codru vîînd. Cum o văzu pe copaci, unde dormea, o îndrăgi și, așa mută, o luă și se cununară.

Crăiasa născuse un copil și pe cînd îl legăna, se pomeni cu zîna Ilina, care iar o întrebă dacă a intrat în casa de către răsărit. Tăgăduind și de astă dată, zîna luă copilul din leagăn și se făcu nevăzută. Tot așa păți cu al doilea copil și sfatul țarei era s-o osîndească să fie arsă de vie, dar o îngădui încă un an.

Cînd născu al treilea copil, zîna iar veni și-i făcu aceeași întrebare. Speriată, ea răspunse de astă dată că a intrat și-i ceru iertare. „Atunci zîna îi dezlegă limba de putu vorbi, băgă mîna în sîn și-i scoase și ceilalți doi copii de o sută de ori mai frumoși și se depărtă de la ea, zicîndu-i : — Te iert, ci mai mult să nu greșești, nici să mințesti în toată viața ta.“

Varianta bănățeană *Fata lemnarului* de Schott :

Un băiat lemnar, neputînd agonisi traiul pentru ai săi (o fiică și un cîine), vru să se spînzure. Dracul însă îl opri și-i dăruî o comoară de aur, *dacă va jurui să-i dea pe cine va întîmpina seara dinaintea casei* : el se gîndi la cîine și încolo îi ieși înainte fata sa, care îi vesti minunea că paiele și inul din bordeiul lor s-au prefăcut în aur.

A doua zi lemnarul își duse fata în pădure și o lăsă la locul hotărît. Maica Domnului i se arătă, trase un cerc în jurul ei, din care să nu iasă, orice s-ar întîmpla : veniră apoi sute de draci, cari încercară zadarnic toate mijloacele s-o atragă. Apoi Maica Domnului o duse într-o grădină măreță, unde se afla un palat strălucit. Acolo ea îi dade să se joace cu 2 *porumbițe*

⁶¹ A se vedea și studiul d-lui Hartland despre *Camera oprită* în *Folklore-Journal*, [voi.] III (1885). [London, Published for The Folk-lore Society, by Elliot Stock,] p. [193]—242.

arzătoare și-i atîrnă 4 chei, dîndu-i voie să deschiză toate uşile, *afară de cea cu cheia de lemn.*

În camera întîia i se păru a fi stat o zi și încolo ea stătuse un an ; într-a doua un ceas și erau trei vieți de om, într-a treia o clipă și era o jumătate vecinicie.

Dar neputîndu-se împotrivi curiozității, deschide și încăperea oprită, unde găsi pe Maica Domnului vindecînd rănilor lui Isus. Pentru neascultarea ei, o duse într-o peșteră întunecoasă, *oprind-o de a vorbi* cu cineva, pînă cînd ea însăși îi va da voie. După ce trăi mult timp singură, un fecior de împărat se rătăci pe acolo și, rănit de frumusețea ei, se cunună cu dînsa, așa mută cum era.

După un an, ea născu doi copii de aur și împăratul puse strașnică pază, dar Maica Domnului veni noaptea și luă un copil ; atunci păzitoarele, de frica împăratului, *puseră în locu-i o gîscă de aur*, învinuind-o că și-ar fi omorît copilul și, ca vrăjitoare, l-ar fi prefăcut în gîscă. Împărăteasa plînsese, dar nu rupse tăcerea.

A doua zi, Sf. Maria luă cellalt copil și slujnicele o învinuie că și întîia oară. Sfatul împărătesc hotărî atunci s-o zidească de vie. Dar abia fu aruncată ultima piatră și Maica Domnului îi redede copilășii, mijloace de trai și voie de a vorbi. După 3 ani feciorul de împărat porunci să se deschiză zidul și rămase uimit, regăsind în viață pe soția și cu cei doi copii de aur. Atît el cît și tatăl său, care o osîndise, își cerură iertare pentru nedreptatea lor.

β. Basmul-tip *Crăiasa zînelor* de Pop-Reteganul :

Împăratul Roș, pornind la război, dade celor 3 feciori ai săi cheile palatului, dîndu-le voie să intre în toate cămările, *numai în chiliuța de către miazăzi nu*, că nu va fi bine.

Intrînd în acea chiliuță, zărîră o icoană care înfățișa un chip de muiere atît de frumoasă, că rămaseră înmărmuriți. Cu cît se uitau, cu atît se îndrăgeau mai mult de acel chip. Împăratul întors, văzîndu-și feciorii slabi și îmbătrîniți, înțelese că-i călcaseră cuvîntul și, ca să le ia speranța, le zise : „Dragii tatei, nu e nevastă, e fată, e *zîna zînelor*, e crăiasa lor ; dar e de cînd lumea de bătrînă și tot nu îmbătrînește și, de nu se va mărita, nu îmbătrînește în veci, că numai *măritîndu-se, își pierde puterea de zînă* și începe a îmbătrîni. Șade departe de aci în *împărăția zînelor*, unde nu moare nimeni, unde nu se naște nimeni ; oameni pămînteni însă cari merg nu se mai întorc, *toți se prefac în dobitoace ori în stane de piatră* : îi prefac zînele.“

Dar feciorii nu se lăsară și după cîteva zile porni mai întîi feciorul cel mare. Speriat însă de o mamiță hidă de sub pod, se întoarse, și tot așa se întîmplă cu feciorul mijlociu. Cel mai mic ajută o babă, pe care o dispregiuse frații săi și ea îl învătă cum să facă : era chiar mumă-sa împărăteasa, „care în chip de cerșetoare ieșise din palat, ca să *cerce firea copiilor* ; mare fermecătoare și strigoaie mai spun că era, îngheta apa în blid în postul sîntului Petru“.

După ce luă calul cel mai rău (hrănit cu ovăz și jar) și armele tatălui său din holteie, mumă-sa îi mai dade 3 lucruri minunate : un *inel* care luca

ca soarele, un *ceas* care cînta toate muzicile și o *lădiță*, din care ieșeau cele mai bune mîncări și băuturi; apoi porni călare, ca gîndul. Înainte de a ajunge în țara zînelor, feciorul de împărat *se îmbracă cu haine fetești* și intră ca servitoare la Crăiasa zînelor. O adimeni cu lucrurile minunate, dăruindu-i inelul și lădița pentru sărutări, iar ceasul ca să doarmă împreună. Crăiasa zînelor, nebănuindu-i sexul, primi și se pomeni nevastă. Atunci palatul și zînele pieriră și ea rămase femeie ca toate femeile, dar cea mai frumoasă. După ce îi mai puse la cercare iubirea și răbdarea, *punînd-o la slujbe înjositoare*, se cununară și se veseliră.

a) Prima variantă ardeleană, *Nu-știu-împărat* de Mărgineanu :

În țara lui Verde-împărat trăia un om foarte bătrîn. La moarte, sfătui pe fiul său să se ferească a sluji la oameni cu *părul roșu*, căci aceia sunt oameni răi. Flăcăul porni și în drum nu întîlni *decît oamenii roși* (adică zmei cu chipul de oameni) și fu nevoit a se băga slugă la unul, cel de la palatul cu poarta de aramă.

Mulțumit de el, zmeul îl plimbă în toate odăile, dar nu și în cea din urmă (dîndu-i cheile, îl *opri de a intra acolo*). Plecînd stăpînul său, el auzi în zid un glas, care îl ruga să ia o secure și să spargă zidul, ca să poată ieși. Făcînd așa, ieși un *cal năzdrăvan* și amîndoi se duseră în *camera oprită*, unde nu era decît aur, se înăuriră cu totul și fugiră.

Ajunseră în țara lui Verde-împărat și acolo calul îi spuse că va veni un moș cu o iapă albă și slabă, s-o schimbe pe calul său și să-l urmeze ca slugă la împărat, dar orice l-ar întreba, să răspundă : *Nu știu* (așa îi rămase și numele) și-i mai dede și o năframă la nevoie. El făcu tocmai după spusa calului. Cînd toată lumea s-afla dusă la biserică, puse mîna pe năframă și calul năzdrăvan se arată. El îi porunci să facă grădina ca și cum ar fi rimat 1000 de porci, dar florile roșii de la mijlocul grădinei să le lase neatînse. Călare și amîndoi înăuriți, cutreierînd grădina, îl văzu fata cea mică a împăratului. Cînd împăratul văzu grădina, se supără și întrebă pe Nu-știu *ce însemnează cele 3 flori* din mijlocul ei : „sunt cele 3 fete ale Măriei Tale, de nu le vei mărita, toamna se vor vesteji“.

Într-o zi, împăratul puse toți tinerii să treacă călare dinaintea ferestrelor și fetele vor alege *pe care vor arunca un măr de aur*. Fata cea mică aruncă mărul de 3 ori pe Nu-știu. Împăratul supărat îi puse într-un grajd. Vînzînd niște fiare sălbatice celorlalți gineri, Nu-știu *le puse pecetea pe spate*, făcîndu-i iobagi. Oaspeții împăratului chemîndu-i și pe ei la masă, Nu-știu răspunse că nu se cuvine să stea la masă cu iobagii. Așa se recunoscu puterea lui Nu-știu și mișelia ginerilor celorlalți.

b) A doua variantă ardeleană, *Pădurețul* de Mera :

Un fecior de împărat, Pădurețul, avea apucături de rînd și, cînd se făcu mare, porni în lume. Într-o cîmpie întîlni niște *boi năzdrăvani*, cari îi spusă că sunt ai doamnei din palatul cel de aur.

Ajungînd acolo, stăpînă-sa îi dede cheile, sfătuiindu-l să nu deschiză camera cu ușa de aramă. El făcu dimpotrivă și văzu în acea cameră un zmeu în butie legat cu 12 cercuri. Dîndu-i 12 pahare, zmeul își veni în fire și răpi pe zîna : palatul peri și Pădurețul rămase pe un dîmb.

Plecînd s-o caute, trecu pe la Sfînta Duminecă, care îi spuse că are nevoie de calul cu 9 inimi de la Mama-Pădurei. El îi păzi iapa 3 nopți : ea pierea în fiecare noapte și i-o aduceau îndărăt animalele ce cruțase. Căpătînd de la babă mînzul, putu scăpa pe zîna din mîinile zmeului.

c) A treia variantă ardeleană, *Spîn-fără-de-Moarte* de Bota :

Ursitoarele au fost ursit Împăratului Roșu, care avea 3 feciori și 3 fete (fiul cel mai mic se născuse cu un paloș în mînă), că după moartea sa un zmeu îi va mîncă trupul din mormînt. Cei 3 fii se puseră pe rînd să pîn-dească, dar numai cel mic putu rîpune zmeul. Stingîndu-se focul, se duse să caute și ajunse la un foc înconjurat de 99 de zmei, toți dormind, afară de unul care avea 3 ochi : cu 2 ochi dormea și cu unul priveghea. Zmeii se învoiră să-l lase cu viața, de le va aduce pe fata Împăratului Verde. Plecînd cu toții într-acolo, flăcăul păcăli pe zmei și-i omori ; apoi se cunună cu fata Împăratului Verde, după ce dede pe față mișelia unui țigan, care se fălea cu rîpunerea zmeilor.

Predînd ginerelui bunurile împărăției, socrul îi dede între alte chei și ună ruginită de la o pivniță, în care nu s-afla decît o butie mare și putredă. Cum o clinti din loc, ieși dintr-însa un zmeu grozav, Spîn-fără-de-Moarte, tatăl zmeilor, și rîpind pe fata Împăratului Verde, peri.

Pornind în căutarea nevestei sale, el ajunse după mult umblet la fîntîna de unde ea scotea apă, și fugiră împreună. Dar zmeul, avînd un cal cu 7 picioare, îi ajunse și luă înapoi fata. Flăcăul nu o putu redobîndi decît căpătînd calul cu 8 picioare de la o babă din ostrovul mării.

d) Varianta macedoromână *Dracul și mîna vorbitoare* de Cosmescu :

O femeie avea trei fete. Odată se întorcea încărcată cu lemne din pădure și oftă din adîncul inimei. Dracul îi ieși în drum și-i zise : „— Ce mă vrei ? — Nu te vreau pe tine, răspunse femeia, dar am oftat, căci am trei fete și n-am cu ce le mărita. — Dă-mi una mic, că și eu sunt flăcău de însurat.“

Dracul luă de soție pe fata cea mai mare. Cum o duse acasă la dînsul, îi dede să mînce o mînă de om, iar el plecă la vînătoare, zicîndu-i că la sosirea lui mîna să fie mîncată, căci asta va fi un semn de credință și de dragoste pentru dînsul. Cum plecă, fata îngropă mîna în iesle și cînd dracul sosi acasă, îi spuse că a mîncat-o. „— Unde ești, mînă ? strigă dracul. — Aici îngropată în iesle.“ Dracul se necăji pe nevasta lui și o sugrumă. Apoi se

BASMELE ROMÂNE

duse și luă de nevestă pe sora mijlocie, care avu aceeași soartă, pentru că îngropase mîna de om sub casă.

Atunci merse de luă pe cea mai mică. Ea dede mîna unei pisici s-o mănînce și cînd dracul veni, pisica era la spatele fetei. „— Unde ești, mînă? — În inimă caldă, răspunse mîna.“ Dracul crezu că cu adevărat fata mîncase mîna vorbitoare, de aceea îi dede toate *cheile* din camerele palatului său. Sora mai mică deschise camera unde erau surorile sale și le învie. Apoi cîteșitrele legară pe Necuratul, îi luară averile și se duseră la mama lor. Peste puțin ele se măritară după feciori de împărați.

CAP. IV

CICLUL JURUIŢELOR

Acest ciclu cuprinde 2 tipuri fundamentale :

A) Juruinţa, conştiinţă sau inconştiinţă, făcută unui demon.
B) Promiterea unei fiinţe supranaturale pentru a obţine tăcerea copilului (înainte sau după naştere).

A. Tipul *Iephta* conţine următoarele 3 peripecţii :

a) Tatăl juruieşte (mai des inconştient) copilul său unui demon ;
b) la timpul hotărît caută să-l sustragă Necuratului ;
c) şi în cele din urmă îşi ajunge scopul prin diferite mijloace.

B. Tipul *Zinelor promise* are următoarele 2 peripecţii :

a) Pentru ca copilul să tacă, mama îi promite o zână ;
b) la vârsta de însurătoare porneşte s-o caute şi o găseşte ;
c) uneori, după un trai fericit de veacuri (cari par clipe) în Ţara Nemurirei, Făt-Frumos se întoarce să-şi vadă părinţii şi află moartea.

A. TIPUL IEPHTA

Variantele acestui tip pot fi grupate în 2 clase, fiecare cu câte un basm-tip :

α. Basmul-tip *Arborele împăciuirii*¹, cu următoarele variante :

I. Variantă ardeleană, *Lupul cu cap de fier* ;

II. Variantă ardeleană, *Bul-Mihai*.²

Varianta macedoneană *Lupul şi Caterina*.³

β. Basmul-tip *Măzărel-împărat*⁴, cu următoarele variante :

Varianta bucovineană *Originea cimiliturilor*.⁵

¹ Schott, no. 15.

² Pop-Reteganul, III, [no.] 3 ; Bota, no. 3.

³ Cosmescu (colecţiune inedită).

⁴ Ispirescu, [*Legende şi basme*, [1872,] partea I, p. 49—57.

⁵ S. Fl. Marian, în *Basmele românilor*, no. 6.

I. Variantă ardeleană, *Povestea lui Ignat* ;

II. Variantă ardeleană, *De când nu-i dracul*.⁶

Motivul inițial — juruința făcută unui demon — îl întîmpinăm în sens larg și în alte literaturi.

Nu alta este, în tradițiunea biblică, juruința făcută de Iephta, judecătorul în Israel, care făgădui Domnului, de-l va face biruitor asupra amoniților, să-i jertfească la întoarcere pe cine va întîlni mai întîi înaintea casei sale : și el fu întîmpinat de unica sa fiică.

Nu altceva este legenda greacă despre Iphigenia, juruită de părintele ei Agamemnon, spre a îmblînzi urgia zeiței Artemis, care însă nu primi sacrificiul.

Nu altceva tradițiunea despre Idomeneu, regele Cretei, care jurui lui Poseidon, ca să-l scape de naufragiu, întîiul lucru ce va întîlni la întoarcerea-i în regat : și el fu întîmpinat de fiul său.

Afară de variantele citate, mai găsim motivul juruițelor într-o serie de basme din ciclul *Metamorfozelor* (tipul *Iason*) ; apoi în multe alte basme române de natură amalgamantă. Astfel în povestea bucovineană *Finul lui Dumnezeu și boul năzdrăvan*⁷, care aparține ciclului despre *călătoria lui Dumnezeu pe pămînt*, flăcăul se vede nevoit a jurui zmeilor (zmeul adesea se confundă cu diavolul în basmele noastre) norocul său, adecă boul, care caută însă să scape de niște asemenea stăpîni. Într-o altă poveste, *Tîlhariul cel vestit*⁸, boierul, ca să fie scos dintr-o pădure, juruiește Necuratului „ce-o afla mai drag acasă“ și, întors, află că boierița născuse un copil. Ca să-și scape copilul din mîinile Necuratului, boierul însărcinează pe un tîlhar dibaci, care recurge la o serie de expediente din sfera lui Hercule-Păcală.⁹

În mai toate versiunile noastre, juruința făcută Necuratului e inconștientă, deoarece copilul juruit nu se născuse încă sau se născuse în lipsa tatălui. Tot înainte de naștere juruiește părintele pe copilul său unui vrăjitor în două povești rutene¹⁰ și în multe alte povești citate mai jos.

Din contra, juruința e conștientă în a doua variantă munteană (dar acolo e vorba de un frate și nu de un copil), în versiunea macedoneană ca și în cea neogreacă¹¹, unde părinții juruiesc diavolului să-i dea copilul ce se va naște, la vîrsta de 12 ani (în varianta noastră bănățeană la 16 ani). Un caracter particular are [prima] variantă ardeleană (ca și unele povești amalgamante mai sus citate), în care flăcăul juruiește a nu se însura.

⁶ *Biblioteca Tribunci*, no. 10 ; *Familia*, din 1883.

⁷ Sbiera, no. 18 ; cf. Schott, no. 14.

⁸ Sbiera, no. 37.

⁹ Aiurea vedem motivul asociat : cu tipul despre *Camera oprită* în povestea bănățeană *Fata lemnarului* (Schott, no. 2) ; cu cel despre *Mama vitregă* în basmul muntean *Tăleruș* (Ispirescu, [*Legende și basme*,] partea II, [1874,] no. 6) și într-o poveste moldovenească (Sevastos, p. 231) ; cu *Psyche* în povestea ardeleană *Uitatul*, mai sus rezumată.

¹⁰ Leskien, p. 538 și 541.

¹¹ Hahn, no. 54 ; cf. no. 5 și 68.

Prima noastră versiune, *Arborele împăciuirii*, este, cât priveşte incidentul toiagului înfrunzit, o reminiscenţă din apocrife şi anume din legenda despre lemnul crucei.¹² Acolo cetim că lui Lot i s-au iertat păcatele, când înfloriră tăciunii sădiţi de dînsul şi udaţi cu apa Iordanului adusă în gura-i: „din acest lemn s-a făcut crucea celui dintîi tîlhar“. Într-o altă carte apocrifă foarte răspîndită în popor, *Minunile Maicei Domnului* (minunea 9) se vorbeşte asemenea de un toiag uscat, care a prins rădăcini şi s-a făcut copaci mare şi înfrunzit.

Într-o legendă bretonă *Le brigand sawvé avant l'ermite*¹³, un punic păcătui înaintea lui Dumnezeu, zicînd „ce vreme rea!“ şi ca penitenţă trebuia să ude de 3 ori pe zi un toiag cu apă adusă în gură dintr-un rîu la o poştă departe — şi aceasta pîna va înflori toiagul. Ducîndu-se într-o zi după apă, întîlni pe un tîlhar care săvîrşise toate fărădelegile, şi auzind de penitenţa impusă pustnicului, o făcu şi el, şi deoarece căinţa tîlharului era mai sinceră decît a punicului, toiagul lui înflori mai înainte decît al omului sfînt...

Aceasta nu e singura reminiscenţă creştină în basmele din ciclul nostru. Fata lemnarului¹⁴ juruită diavolului e mîntuită de Sf. Fecioară şi tot Maica Domnului scapă pe un băiat din mîinile Necuratului, într-o împrejurare analoagă povestită în menţionatul apocrif.¹⁵ O mamă juruieşte diavolului un copil de parte bărbătească prea frumos şi, cînd fu de 12 ani, se arată Necuratul şi spuse femeiei: „la 3 ani viu ca să-mi iau darul, pre carele mi l-ai făgăduit“. Şi într-adevăr, diavolul, la ziua hotărîtă, îl smulse chiar de lîngă altarul Domnului, unde cătase scăpare. Ca să nu lase nepedepsită o îndrăzneală ca aceasta, Maica Domnului întoarse pe băiat întreg nevătămat de la cel de trei ori blestemat.

Iată dar o directă înrîurire a cărţii religioase asupra spiritului popular, care a căutat să împletească această amintire în ţesătura generală a basmului.

Dumnezeu figurează de asemenea în diferite variante, unde diavolul, mare amator de enigme, le enunţă sub o formă cifrică. În noaptea fatală, cînd demonul anunţă sosirea-i spre a-şi lua juruita, trage în gazdă şi un unchiuş care răspunde în locul părintelui la întrebările enigmatice ale Necuratului şi acesta, înţelegînd cine i se împotrivesc, plesneşte de ciudă.

Despre această „poveste a numerelor“, d-l Hasdeu a scris un studiu comparativ foarte erudit.¹⁶ D-sa a utilizat ca basme în acea vastă cercetare varianta munteană şi cea bucovineană, reproduse şi de noi ca versiunile cele mai complete (la cari mai adaugem alte 2 variante arde-

¹² Gaster, *Liter. pop. rom.*, p. 286.

¹³ Luzel, [*Légendes.*] vol. I, p. 204.

¹⁴ Schott, no. 2.

¹⁵ *Minunile Maicei Domnului*, minunea 40.

¹⁶ *Cuvente den bătrîni*, [*Povestea numerelor la români, la slavi, la francezi, la evrei etc.*] II, 567—608.

lene) în comparațiune cu varianta săsească¹⁷ și cea ruteană¹⁸, ultima necompletă în seria numerică (ea merge numai pînă la șase), ca și variantele noastre ardelenе. Ba încă într-o variantă¹⁹, unde zmeii înlocuiesc pe draci, ordinea cifrică a dispărut cu totul, nerămînînd decît o simplă exclamațiune prezervativă („Doamne, ajută-i!“).

La cele trei versiuni paralele (neogreacă, săsească și ruteană), citate de d-l Hasdeu, putem adăuga încă două, publicate după aparițiunea *Cuventelor den bătrâni* și anume: o versiune ligură dintre Menton și Genua²⁰ și una bască.²¹

Varianta ligură *Les douze paroles de vérité* se poate astfel rezuma: Un om sărac e ajutat de Necuratul cu o pungă de bani, cu tocmeala să vie la miezul nopței sub un arbore și să-i spuie cele „12 cuvinte adevărate“. Un unchiaș, pe care îl găzduise săracul (era Sf. Martin), se duse în locu-i și răspunse la întrebările demonului:

„Quelle est l'une ? Un Dieu seul.

Quelle est la 2 ? Les 2 mystères de notre sainte-foi.

Quelle est la 3 ? 3 personnes distinctes (Père, Fils et Saint-Esprit).

Quelle est la 4 ? Les quatre évangélistes.

Quelle est la 5 ? Les 5 plaies de Jésus Christ.

Quelle est la 6 ? Les 6 commandements de notre Sainte Église.

Quelle est la 7 ? Les 7 sacrements.

Quelle est la 8 ? Les 8 arbres fleuris qui sont à Jérusalem.

Quelle est la 9 ? Les 9 choeurs des anges.

Quelle est la 10 ? Les 10 commandements de Dieu.

Quelle est la 11 ? Les 11 lampes allumées qui sont à Jérusalem.

Quelle est la 12 ? Les 12 apôtres.

Et quelle est la 13 ? Va, à l'enfer, diable, que tu es ! la treizième n'existe pas.“

Varianta bască poartă titlul *Les douze mystères* și e pe scurt următoarea: Un om sărman întîlnește pe Seigneur-Rouge, care îi dă bani cu tocmeala să-i ghicească pînă într-un an cele 12 taine, iar de nu va putea, să fie al lui. La ziua hotărîită sosi în gazdă la omul nostru Sîn-Petru, care răspunse în locul săracului:

„Les 12 mystères sont les douze apôtres, les 11 archanges, les 10 commandements, les 9 satisfactions de la Sainte-Vierge, les 8 cieux, les 7 lumières, les 6 ordres, les 5 joies de Jésus-Christ, les 4 évangélistes, les 3 vierges, les 2 autels de Jésus, l'unique Saint-Dieu qui est mon ami et non pas toi“.

Atunci Necuratul se făcu nevăzut.

E interesant a regăsi la cellalt capăt al Europei o coincidență atît de bizară ca reprezentarea demonului sub chipul unui om roșu (în ver-

¹⁷ Haltrich, no. 33 [*Der Erbsenfinder*].

¹⁸ Dragomonov, *Tradițiuni rutene*, p. 56.

¹⁹ Bota, no. 7: *Fata cea frumoasă*.

²⁰ Andrews, no. 45.

²¹ Vinson, *Le folklore du pays basque*, p. 11.

siunea munteană : *un om roşcovan*, în versiunea bască : le Seigneur-Rouge), un fenomen, dealtminteră, care-şi găseşte explicaţiunea în natura-i antropologică.²²

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor.

α. Basmul-tip *Arborele împăciuirii* de Schott :

Un biet pescar undise pînă la miezul nopţii fără a prinde ceva ; în cele din urmă scoase cu mare anevoinţă plasa şi din ea ieşi însuşi Necuratul, care îi propuse să-l facă bogat, dacă pescarul îi va jurui „ce are mai drag acasă“. El primi, gîndindu-se la ciine sau la pisică. Necuratul se învoi să-i dea juruiţa peste 16 ani într-un loc anumit. De trei ori d-a rîndul pescui grămezi de aur, ce le transportă cu luntrea în bordei, schimbat în curînd cu o casă frumoasă în oraş.

Ei trăiau cu toţii mulţumiţi, fiul mergea la şcoală şi învăţa bine ; dar uneori tatăl său, mîhnit cînd îşi aducea aminte de juruiţa, îl bătea, şi din-sul, sfătuit de dascălul său, ameninţă pe bătrîn cu un cuţit să-i spuie pricina şi află de juruiţa făcută. Dascălul îl învătă apoi să se îmbrace popeşte cu multe cruci pe haine şi să se ducă aşa în pădure la locul arătat. Mai înainte însă dede peste o gazdă de hoţi şi mama lor îl ascunse să nu-l afle fiii săi ; dar aceştia făgăduind a nu-i face vreun rău, el ieşi la iveală şi le povesti întîmplarea. Bătrîna îl rugă să întrebe pe diavol, cum se pocăiesc tilharii. Ajungînd acolo şi dracii văzînd un popă, nu vroiră să-l primească şi-i dederă un pergament drept dovadă. La întrebarea, cum poate un ucigaş să-şi ispăşească păcatele, dracul răspunse : să înfigă în pămînt măciuca cu care a săvîrşit întîiul omor, şi să o stropească atîta pînă va înfrunzi şi înflori (semn că i s-au iertat fărădelegile).

Mama tilharilor aflînd aceasta, se încercă a o face, cu toată batjocura fiilor săi, şi o minune ! măciuca înfrunzi şi făcu mere de aur, zburînd din fiecare cite un porumbel alb spre cer. Tilharii, uimiţi, cerură în genuchi iertare de la Dumnezeu şi se predară înşişi judecătorilor. Dar şi judecătorii, aflînd de minunea întîmplată, îi iertară.

a) Prima variantă ardeleană, *Lupul cu cap de fier* de Pop-Regeganul :

Un orfan era snopit în bătăi de un boier *spîn*, la care intrase slugă, şi numai Sin-Petru îl putu scăpa din mîinile sale. El îl luă cu sine, îi dede un corn şi-l sfătui să nu se uite într-însul înainte de a ajunge acasă. Dar băiatul nu-l ascultă şi pe drum, uitîndu-se în corn, se pomeni înconjurat cu tot soiul de fiare. Ca să scape de ele, fu silit să făgăduiască unui lup cu cap de fier că nu se va însura niciodată.

Întors acasă, se cunună după stăruinţele mă-sei²³, dar cînd fu să plece la casa mirelui, îi ieşi înainte lupul. Flăcăul lăsă toate şi fugi departe pînă ajunse la Sf. Miercuri, la Sf. Vineri şi la Sf. Duminecă, fiecare dîndu-i

²² Cf. Introducerea, p. 24—26.

²³ În realitate, eroul era orfan. (N. ed.)

cîte două cocuri de piine și cea din urmă și un briu, cu care treceai peste apă ca pe uscat. Trecînd astfel o apă mare, *ajunse în iad* și acolo se pomeni ocolit de trei ciini albi, cari îi ziseră : „pe mine mă cheamă *Vede-Bine*, sunt de la Sf. Miercure, pe acesta-l cheamă *Aude-Bine*, e de la Sf. Vinere, și acest gros butucănos e *Ușor ca Vintul-Greu ca Pămîntul*, el e de la Sf. Duminecă“.

Merseră împreună la *Crăiasa iadului*, mama lupului cu cap de fier, „o babă bătrînă, lungă, deșirată, seacă, neagră, cu nește dinți ca hecela și cu unghii ca secerile“, și se băgă să-i păzească caprele. În vremea asta lupul se întoarse acasă la mă-sa și se sfătui cu ea cum să prăpădească pe flăcău. Dar ciinii săi îl scăpară din toate primejdiile, spunîndu-i dinainte să se ferească de cursele ce-i întindeau. Bătrîna poruncindu-i o dată să lase ciinii acasă, lupul îl pîndi să-l omoare, dar fiarele prinseră de veste și sfîșiară lupul.

b) A doua variantă ardeleană, *Bul-Mihai* de Bota :

Un copil fugi din casa părinților, cari-l băteau, și se duse în lume. În cale se pomeni cu un *cal de aramă*, din urechea căruia scoase 3 frîne (de aramă, argint și aur) : scuturînd unu, orice dorea se împlinea.

Apoi intră ca ajutor de bucătar la curtea unui împărat, care fuse nevoit a *jurui* zmeilor pe unica lui fată. În 3 rinduri Bul-Mihai o scăpă de urgie cu ajutorul calului său năzdrăvan. Împăratul îi dădu atunci pe fie-sa de soție și-l puse să domnească în locu-i.

c) Varianta macedoneană *Lupul și Caterina* de Cosmescu :

O femeie avea 9 feciori, cari se duseră să vîneze departe și nu se mai întoarseră de vro trei ani. Într-una din zile, femeia, încărcată cu lemne, se puse jos să se odihnească puțin ; dar cînd fu să se scoale, nu putu din pricina sarcinei și pentru că era grea, aproape să nască. Tovarășele ei plecară și o lăsară îndărăt. Femeia se rugă de un bou să-i ajute să se ridice ; pe urmă de o capră și de un măgar, dar în deșert. În cele din urmă o ajută un *lup* (care era zmeu) cu tocmeala, că *dacă va naște o fată, să fie a lui*. Femeia născu într-adevăr o fată și, cînd fu de 10 ani, zmeul o răpi de la fîntînă.

Cei 9 frați, întorcîndu-se de la vînătoare și aflînd de cele întimplute, plecară să caute pe sora lor. După un an ajunseră la un munte prăpăstios și nimeriră la o casă frumoasă, unde găsiră pe sora lor singură. Frații porniră cu sora lor, luînd totdeodată din casa zmeului un urcior, o oglindă și un pieptene. Cînd se întoarse zmeul cu pîrciul lui de la cîmp și o chemă pe Caterina, soția sa, nimeni nu-i răspunse, numai *piatra de la vatră îi spuse* că veni frate-său și o luă. Atunci lupul cu pîrciul se luară după cei 9 voinici și cînd fu aproape să-i ajungă, Caterina aruncă *pieptenele* și se făcu un *cîmp* de buruieni și de mărăcini de tot felul ; pînă să roadă zmeul cu pîrciul aceste buruieni, ca să-și facă drum, Caterina și frații erau departe. Cînd fu aproape să fie iar ajunși, Caterina aruncă *oglindea* și se făcu un *munte* răpos.

Pînă să-l treacă zmeul cu pîrciul lui, voinicii cu sora lor porniră înainte încă cîteva poştii, dar cînd fu să-i ajungă din nou, Caterina aruncă jos *urciorul* și se făcu un lac mare. Zmeul și pîrciul se puseră să-l soarbă, dar băură pînă crăpară. Și așa frații cu sora scăpară și se întoarseră veseli la mama lor.

β. Basmul-tip *Măzărel-împărat* de Ispirescu :

Un calendroi sărac găsi 3 boabe de mazăre. Șiret, el rugă pe împărat să poruncească în toată împărăția buți, unde să puie mazărea. Crezîndu-l împăratul foarte bogat, îi dede pe fie-sa de nevestă. Tot gîndindu-se cum să scape de ponos, întilni pe o cîmpie un om roșcovan, care-i zise : „Noi sîntem 9 frați și fiecare avem cite o ghicitoare ; de ni le vei ghici, toată averea noastră, a ta să fie ; iar de nu, cel dintîi copil ce vei face, să fie al nostru“. El primi. Omul roșcovan îi arătă turmele, cirezile și palaturile sale și învăță pe slugi, cum să răspundă, cînd i-o întreba ale cui sunt. Pe drum luă în slujbă un *unchiaș*, vîtaful de curte al lui Măzărel-împărat.

Porniră apoi cu toții la moșia ginerelui și împăratul află de la pîndari și argați că toate acele cîmpii și turme erau ale ginerelui său Măzărel-împărat. Ajunseră în sfîrșit la palatul celor 9 zmei. Acolo unchiașul îl rugă pe Măzărel-împărat să se culce și el în odaia lui, ca peste noapte să răspundă dînsul în locul său, de-l va chema sau de-l va întreba cineva. Pe la miezul nopței se auzi o voce răgușită și aspră, care striga :

„Ce-a fi una ? Una este luna, răspunse unchiașul.

„Ce-a fi două ? Doi ochi în cap omul bine vede.

„Ce-a fi 3 ? Unde sunt 3 fete mari în casă, coada să nu-ți bagi.

„Ce-a fi 4 ? Carul cu 4 roate bine umblă.

„Ce-a fi 5 ? Palma cu 5 degete bine te izbește.

„Ce-a fi 6 ? Fluietul cu 6 găuri bine răsună.

„Ce-a fi 7 ? Unde-s 7 frați, să nu te amesteci în trebile lor.

„Ce-a fi 8 ? Plugul cu 8 boi bine răstoarnă.

„Ce-a fi 9 ? Unde-s 9 fete mari, casa rămîne nemăturată.

Tu ești. Doamne ? Crăpi, drace !“

A doua zi unchiașul pierise și în locu-i află 9 leșuri de oameni roșii. Un glas dulce se auzi atunci : „Mila ce ai avut de săraci te-a mîntuit“.

a) Varianta bucovineană *Originea cimiliturilor* de S. Fl. Marian :

Dracul în chip de om umbla cimilind în casele oamenilor și *cine nu-i putea dezlega cimiliturile, era al lui*. Odată Necuratul intră într-o casă, unde trăsese în gazdă Dumnezeu și Sin-Petru, și începînd a cimili, Dumnezeu îi răspunse :

„Cimel-cimel : ce e 1 ? Ua 1 puț bun mulți voinici s-adună

Cimel-cimel : ce e 2 ? Omul cu 2 ochi bine vede.

Cimel-cimel : ce e 3 ? Casei cu 3 ferestre bine îi șade.

Cimel-cimel : ce e 4 ? Carul cu 4 roate bine fuge.

Cimel-cimel : ce e 5 ? Mîna cu 5 degete bine prinde.

Cimel-cimel : ce e 6 ? Plugul cu 6 boi bine ară.

Cimel-cimel : ce e 7 ? Unde-s 7 fete într-o șezătoare, șezătoarea e plină.

Cimel-cimel : ce e 8 ? Unde sunt 8 feciori în casă, nu băga mîna pe fereastră, că nu-i scoate-o sănătoasă.

Cimel-cimel : ce e 9 ? să crăpi, drace, drept în două.

Cimel-cimel : ce e 10 ? Să piei, drace, în apă rece.“

Văzînd Necuratul că Dumnezeu (pe care nu-l recunoscuse) îi ghicise mai toate cimiliturile, se făcu nevăzută.²⁴

b) Prima variantă ardeleană, *Povestea lui Ignat de Silv. Moldovan* :

Un om sărac, Ignat, avea 6 fete și muierea era aproape să nască. Pe la Crăciun, mergînd să cumpere un șoldan, iată pe Necuratul în chip de domn cu 9 porci grași. El îi spuse că-i dă cei 9 porci, de-i va jurui „neștiutul“ d-acasă și că va veni a treia noapte să i-l dea.

Abia întors, află că nevasta îi nascuse. Atunci înțelese și el ce făcu. Bieților părinți le venea să-și curme zilele la gîndul că au vîndut Necuratului un suflet nevinovat. A treia seară veniră în gazdă Dumnezeu și Sîn-Petru. Ignat le povesti întîmplarea și ei îi spuseră că la noapte, cînd va bate Necuratul, să nu răspundă.

Cînd veni Necuratul, bătu de două ori și Ignat nu răspunse ; iar la a treia oară se ridică Dumnezeu și îi zise :

„Ce mi-e 1 ? Ce mi-e 2 ? Omul cu 2 ochi bine vede.

Ce mi-e 3 ? 3 picioare în priloștire.

Ce mi-e 4 ? Carul cu 4 boi bine merge.

Ce mi-e 5 ? Mîna cu 5 degete bine lucrează.

Ce mi-e 6 ? 6 boi la car bine merge.

Ce mi-e 7 ? Unde-s 7 fete în casă, șezătoarea e deplină. Crăpi ! și dracul plesni.“

c) A doua variantă ardeleană, *De cînd nu-i dracul de Tuducescu* :

Ignat și Vuța aveau 7 copii, oameni harnici, dar săraci. Mergînd în tîrg, dracul îi vîndu 9 mascuri pentru ceva ce nu știa de la casa sa. În noaptea nașterii noului copil veni Dumnezeu în gazdă. La miezul nopței sosi Necuratul și-l chemă, întrebîndu-l, și Dumnezeu răspunzînd în locu-i :

„Ce-i 1 ? Tu ești nebunul.

Ce-i 2 ? Vezi om cu 2 ochi.

Ce-i 3 ? Carul nu poate merge cu 3 roate.

Ce-i 4 ? Bine merge cu 4.

Ce-i 5 ? Bine prinde omul cu 5 degete la brînci.

Ce-i 10 ? Iuda să crape în 10 !“

B. TIPUL ZINELOR PROMISE

Variantele acestui tip pot fi grupate în modul următor :

Basmul-tip *Tinerete fără bătrînețe*...²⁵, cu următoarele variante :

I. Variantă ardeleană, *Ileana Costințeană* ;

II. Variantă ardeleană, *Lina Rujulina* ;

III. Variantă ardeleană, *Floarea și Florea* ;

IV. Variantă ardeleană, *Fiica a nouă mame*.²⁶

Motivul inițial — a promite copilului o zână, ca să înceteze de a plînge — care revine adesea în poveștile noastre²⁷, nu l-am întîlnit în nici una dintre colecțiunile străine de basme. El merită dar o atențiune cu atît mai mare, cu cît pentru unele din variantele acestui grup n-am putut da de versiuni paralele la alte popoare.

Astfel este întîiul basm din Ispirescu *Tinerete fără bătrînețe și viață fără de moarte* care, sub forma-i integrală, pare a fi necunoscut în literatura folclorică europeană.

Afară de cele două peripeții comune tipului, el mai conține alte două, cari lipsesc în celelalte variante : după ce Făt-Frumos petrece cîtva timp cu zîna, îl apucă dor de părinți și, întorcîndu-se, găsește alte locuri și alți oameni.

Aceste două incidente le putem regăsi izolat și aiurea.

Precizarea în locașul nemuririi aduce aminte de șederea (ce-i drept involuntară) a lui Ulyse la Kallypso, zîna cea cu frumoasele coșite, și doru-i înfocat de a-și revedea iubita Ithaca, țara sa părintească.

Incidentul despre trecerea supranaturală a timpului în poveștile noastre a fost mai sus studiat.²⁸ Vom căuta a-l urmări acum în basmele acelor popoare cari intră în sfera noastră comparativă.

O legendă boemă despre craiul Wenceslaw²⁹ rapoartă următoarele : Un cioban, luîndu-se după o oaie, rătăci într-o peșteră de la poalele muntelui Blanik și fu dus de un pitic într-un palat strălucit, unde văzu pe crai domnind cu cavalerii săi. După ce rămase mult timp acolo, i se dede voie să plece. La întoarcere în satul său, găsi toate schimbate și nimeni nu-l mai cunoștea, fiindcă *zăbovise în peșteră 100 de ani*.

O tradițiune din Tirolul italian³⁰ se apropie și mai mult de finalul basmului muntean. Un cioban, luîndu-se după o oaie, nimeri sub o stîncă într-o grădină încîntătoare, unde o femeie îi oferă mîncare și-l primi ca grădinar. După ce stete la dînsa *cîteva săptămîni*, i se făcu dor

²⁵ Ispirescu, no. 1.

²⁶ Frâncu, no. 5 ; *Tribuna*, din 1886 ; Stăncescu, *Alte basme*, no. 3 ; *Biblioteca Tribunei*, no. 9.

²⁷ El mai figurează și în unele versiuni din ciclul *Femeie-plantă*.

²⁸ Vezi Introducerea, p. 38—39. Cf. cele spuse tot acolo relativ la împietrirea sau letargia seculară, despre Epimenide și „de septem dormientibus“ din Efes : p. 123. Într-un apocrif cetim un caz analog : „După ce trecură șaptezeci de ani, se deșteptă Avimeleh din *somnul cel lung*, care însă lui i se părea scurt, că-l mai durea capul și vru să doarmă din nou...“, ap. Gaster, *Lit. pop. rom.*, p. 42.

²⁹ Grohmann, *Sagenbuch von Böhmen*, Praga, 1863, p. 16.

³⁰ Schneller, p. 217.

de acasă și se întoarce. Acolo nu se putea dumeri, cum de să nu-l mai cunoască nimeni, afară de o *babă*, care s-apropie de dînsul și-l întrebă : „Unde ai fost ? te aștept de 200 de ani !“ Zicînd aceasta, îl luă de mînă și el căzu îndată mort, fiindcă *baba*, care îl căuta de atîta timp, era moartea...

Într-un basm țigănesc cules în Slatina, *Roșu-împărat și Strigoaica*³¹ :

Petrică, feciorul cel mic al împăratului, pornește să se însoare „unde nu este moarte și bătrînețe“. El ajunge mai întîi într-o pădure la împărăteasa vrăbiilor, care îi spuse că moartea acolo nu va veni decît cînd va găuri lemnele acelei păduri ; nemulțumit, plecă de acolo și ajunse după opt ani la o curte de aramă, unde fata îi spuse că moartea va veni numai după ce s-or tăia acei munți și acele păduri. După mai mulți ani ajunse în cele din urmă la coliba *Vîntului*, unde rămase *sute de ani*, fără să îmbătrînească. Vîntul îi dedese voie să umble la vînat în toți munții de aur și de argint, numai în *dealul cu dorul* și în *valea cu jale* să nu se ducă. Dar el nu ascultă și cum călcă p-acolo, îl cuprinse dorul și jalea după ai săi. Băiatul zise atunci Vîntului : „Mă duc acasă la tată-meu, nu mai șez ! — Nu te duce, că a murit tată-tău, că frați nu mai ai pe nimeni ; *poate să fie de atunci milioane de ani*, unde erau curțile tatălui tău, nu se mai cunosc.“ Dar băiatul plecă d-acolo.

În cale trecu iar pe la fata cu curtea de aramă, care îmbătrînisese : mai rămăsese un lemn să-l taie și cum dede pe ușe, căzu lemnul și muri și dînsa. Apoi ajunse la împărăteasa vrăbiilor, care îi zise : „Petrică, tot tînăr ești !“ (mai rămăsese numai o cracă din pădurile cele multe și găurînd-o băiatul, ea căzu și muri). Ajunse în sfîrșit unde erau curțile tatălui său și se uită acolo : „Nu erau curți, nu era nimic !“ Plin de mirare se duse la niște bozii, unde zări un bătrîn cu barba pînă la brîu : „— Tată, unde sunt curțile lui Roșu-împărat, că eu sunt feciorul lui ? — Ei, tată, zise, ce spui că ești feciorul lui ? Tatăl tatălui meu îmi spunea mie despre Roșu-împărat ; nici oraș nu mai este, nu vezi că s-a părăsit ? și tu-mi spui, că ești feciorul lui Roșu-împărat ! — Nu sunt nici *douăzeci de ani*, de cînd am plecat de la tată-meu, și tu-mi spui că nu știi pe tată-meu ?“ Au fost *milioane de ani*, de cînd plecase el de acasă : „vino după mine, dacă nu mă crezi !“ Se duseră la crucea de piatră, unde, sâpînd două zile, scoaseră un sicriu, în care *Moartea* ședea ghemuită într-un colț și *Bătrînețea* într-altul. Bătrînețea l-a luat mai înainte și mai pe urmă și Moartea.

Într-un basm rutean, citat de Ralston³², un om caută *insula în care nu-i moartea* și, după ce întîlnește diferite fîințe, el s-așază în lună. Moartea vine să-l caute peste *100 de ani* și se ia la luptă cu luna, după care omul e transportat în cer, unde luminează de atunci ca „o stea alătura cu luna“.

³¹ Barbu Constantinescu, no. 10.

³² *Russian Folk-tales*, p. 175.

Într-o legendă creştină din Bretania despre servitorul trimis cu o scrisoare în paradis³³, *cinci sute de ani* îi par o clipă.

Într-o variantă a aceleiaşi legende cetim³⁴: „Il y a aujourd'hui cent deux ans que tu es parti d'ici pour entreprendre ton voyage, bien qu'il te semble qu'il n'a pas duré plus de huit jours“.

În povestea bretonă *La femme du Trépas*, Moartea (*Anku*), personificată în Bretania ca bărbat, străbate lumile cu fratele soţiei sale în timp de *cinci sute de ani* şi el se gîndeşte încă să-şi revadă părinţii şi să trăiască cu dînşii.³⁵

Într-altă poveste bretonă, *Le Château de cristal*, Yvon, după ce petrece cîtva timp la soră-sa în palatul de cleştar, se întoarce, după multe colindări, în ţara sa, unde nu găseşte decît locuri părăginite şi unde abia-şi mai aduce cineva aminte de străbunii săi.³⁶

Frumosul basm italian din Monferrato, *L'Isola della felicità*, care a fost analizat la tipul *Neraidei*, are un sfîrşit care se apropie mult de prima noastră versiune munteană. Părăsit de zîna Fortuna, bărbatul porni s-o caute în Insula Fericirii şi, ajungînd acolo, zîna dori să rămîie totdeauna cu dînsa în acea ţară, „dove non si muore“. Dar apucîndu-l dorul de mamă-sa, vru să plece s-o mai vază. Ea îi spuse că n-a mai rămas nici cenuşă dintr-însa: „— Come? sono due mesi che sono venuto. — Sarà più di ducent'anni.“ Stăruind, zîna îi dede un cal, care făcea cu un pas un an de drum şi Fortuna îl întovărăşi. Pe drum întîlni o

³³ Luzel, [*Légendes..*] vol. I, p. 240 [*Celui qui alla porter une lettre au paradis*]: Pe cînd Sf. Petru o duce lui Dumnezeu, flăcăul Joll (numele servitorului) „s'assit dans un beau fauteuil et, apercevant des lunettes sur une petite table, auprès, il les mit sur son nez, et vit alors des choses si belles, si belles, qu'il en fut tout émerveillé.“

En voyant le vieux portier revenir, il ôta vite les lunettes, craignant d'être grondé!

— Ne craignez rien, mon enfant, lui dit saint Pierre; voici déjà cinq cents ans que vous regardez avec mes lunettes.

— Jésus! que dites-vous? Je viens de les mettre sur mon nez.

— Oui, mon enfant, il y a cinq cents ans, et vous trouvez le temps court, à ce que je vois. [*Subl. L.Ş.*]

³⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 249. [*Subl. L.Ş.*]

³⁵ [*Id., Contes..*] vol. I, p. 23: „Peu après, le frère de Marguerite dit à son beau-frère:

— Je veux m'en retourner, à présent, à la maison.

— T'en retourner à la maison! et pourquoi, mon pauvre ami?

— Pour voir mes parents, et vivre avec eux.

— Mais, songe donc qu'il y a cinq cents ans tu les as quittés! Tous tes parents sont morts, il y a bien longtemps, et là où était autrefois leur maison, il y a à présent, un grand chêne tout pourri de vieillesse!...“ [*Subl. L.Ş.*]

³⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 64. „Il se rend à l'endroit où il s'attend à retrouver la maison de son père, et est bien étonné d'y trouver une prairie avec des hêtres et des chênes fort vieux.

— C'est pourtant ici, ou je me trompe fort, se disait-il.

Il entre dans une maison, non loin de là, et demande où demeure Iouenn Dagorn, son père.

— Iouenn Dagorn?... Il n'y a personne de ce nom par-ici, lui répond-on.

Cependant un vieillard, qui était assis au foyer, dit:

— J'ai entendu mon grand-père parler d'un Iouenn Dagorn; mais, il y a bien longtemps qu'il est mort, et ses enfants et les enfants de ses enfants sont également tous morts, et il n'y a plus de Dagorn dans le pays.“

femeie slabă, care tocise un car de pantofi de mult umblet. Și acea femeie se prefăcu că cade la pământ spre a vedea dacă o va ridica, căci de o atingea, murea pe loc. Dar Fortuna îi strigă : „Ferește-te că e Moartea !“ Apoi sosi în țara sa : „Ma là nessuno lo conobbe ; e sua madre poi non c'era nemmeno uno de più vecchi che se ne ricordasse. Allora lui, vedendo questo, si accorse che nel mondo s'invecchia e si more. E tornò a montare sul suo cavallo, e si mise in viaggio colla sua Fortuna, e ritornò all'Isola della Felicità, e là non morì mai, e c'è ancora adesso.“³⁷

În ficțiunile celtice e adesea vorba de locașul nemurirei, de insula *Avalon*, unde zinele duc și rețin pe eroi și într-o *lai* sau poveste bretonă a Mariei de France, intitulată *Guingamor*, se istorisește despre petrecerea unui cavaler în țara zînelor, unde *300 de ani* i se scurg ca *3 zile*³⁸

În basmul celtic *Bătrînețea lui Ossian*³⁹, când bătrînul erou al Irlandei se întoarse în șesurile Erinului, văzu în locul mîndrei cetăți de odinioară un șanț, pe care crescuse spini și bălării și nimeni nu-și mai aducea aminte de numele și de falnicele isprăvi ale eroilor din trecut.⁴⁰

Cei vechi făceau de asemenea din Insulele Fericiților locașul rezervat eroilor și înțelepților. Și Hesiod (*Muncile și zilele*) povestește despre războinicii cari murise luptînd pentru Elena cea cu frumoasele coșite : „că Joe le dede pe pământ hrană și o locuință necunoscută ; și acești eroi locuiesc în pace în Insulele Fericiților, de ceea parte a oceanului cel adînc ; și acolo pămîntul cel mînos le dă roadele-i dulci ca mierea“.⁴¹

Una din cele mai admirabile paralele la povestea munteană e basmul corsican *Il faut mourir*⁴², în care eroul nu obosește în căutarea tainicului locaș, unde timpul n-are putere. Iată pe scurt cuprinsul acestei versiuni :

Un învățat fără seamăn, Grantesta, pe cînd se întorcea în satul său să-și revadă părinții, întîlni în cale un bătrîn cerșetor, care rise de știința-i, de vreme ce va trebui să moară ca toți ceilalți. Uitînd atunci de părinți, învățatul porni „à la recherche d'une terre où l'on ne succombe point, où tout soit éternel“. După o lungă călătorie, nimeri la un loc încunjurat de munți înalți, unde ceti noaptea cu litere de foc : „Aci nu moare nimeni“. Se așeză dar acolo și se crezu nemuritor. Odată, iscîndu-se un viscol grozav, află de la o stîncă, că toate vor peri cînd munții cei înalți pînă la nori se vor face șes, dar pînă atunci vor trece încă milioane de ani. Marele învățat dorea însă eternitatea și plecă din nou în căutarea țării unde moartea e necunoscută. El dede de un lac imens și apoi de un stejar enorm, care ar fi putut umbri un oraș întreg, și aflînd de la stejar că toate erau acolo ne-

³⁷ Comparetti, no. 50.

³⁸ Cf. *Romania*, an. VIII.

³⁹ Brueyre, no. 28 ; cf. no. 86 : *Muzică cerească*.

⁴⁰ D. Hartland a studiat cel dintîi pe o scară întinsă subiectul despre trecerea supranaturală a timpului în basme : *The Science of fairy-tales*, London, 1891, p. 161—255.

⁴¹ Despre Insulele Fericiților : vezi *Odysseu*, IV, 561 ; Strabon, I, 1 ; Diodor, V, 82. Cf. Tylor, II, 81 urm.

⁴² Ortoli, no. 28.

muritoare, învățatul îi răspunse că nu se teme de nimic. Atunci o furtună grozavă nimici într-o clipă acel locaș încintător. O pasăre neagră, sorbind o picătură din apa lacului, îi zise : „Sunt trimisul morței ; la 1000 de ani viu să iau din acest lac imens o picătură de apă, și scris este că nimic nu va peri pînă ce tot lacul va fi secat ; dar apa e așa de mare, că te poți crede nemuritor“. Învățatul însă nu se mulțumi și o întrebă dacă se află undeva vreun loc, unde toate să fie eterne. „— E unul, dar nu ți-l pot spune. — Îl voi căuta !“ răspunse cu semeție Grantesta.

După ce colindă mări și țări, întilni o zîină într-un car cu 7 cai înaripați și ea îi spuse să o urmeze în țara unde nu e moarte, și acea țară s-află în cer. Sosind împreună acolo, trăiră mulți ani fericiți. Odată Grantesta, aducîndu-și aminte de mamă-sa, dori s-o revază. Zîna, neputîndu-l opri cu rugăciunile ei, îi dede un cal înaripat, ca să-l ducă repede și apoi să-l întoarcă, sfătuindu-l ca nu cumva să se dea jos de pe cal, că va fi rău de dînsul. După o călătorie de trei zile și trei nopți ajunse pe pămînt și nimeri în satul său. Dar acolo nimeni nu știa de vreun Grantesta. Trist, apucă drumul înapoi și zări în dosul unui munte 7 cai puternici, cari se opinteau a scoate din fâgaș un car încărcat. Rugat de vizitiu să-l ajute, el se dede jos de pe cal, dar abia făcu un pas și se pomeni dinaintea sa cu *Moartea*, ținînd coasa în mîină : „În sfîrșit, pusei mîina pe tine ! de mult alerg după tine, am tocit un car plin de pantofi, căutîndu-te !“ Grantesta se rugă fierbinte să-l mai cruțe ; dar moartea fu neîndurată și doborî cu coasa pe bietul învățat.

Această sete nepotolită după o țară unde nu se știe de moarte, o vedem și în basmul muntean *Glasul morții*⁴³ :

Un sărac, ajuns bogat, dorea să nu mai moară și porni să caute locul unde nu mor oamenii. După mult umblet dede în sfîrșit de o țară, unde i se spuse că oamenii d-acolo „nu știu ce va să zică aceea a muri“, dar îi cheamă oarecine, și cine se duce nu se mai întoarce. Bogatul se așeză acolo împreună cu femeia și copiii săi, cu statornica hotărîre să nu se ducă nici unul din ei, dacă i-ar chema. Nu trecu mult și nevastă-sa nu se putu împotrivi chemării fatale, cu toate îndemnările bărbatului : ea se duse și nu se mai întoarce. Peste cîtva timp el însuși, pe cînd îl rădea bărbierul, fu chemat de același glas și el strigă mai întii : „Nu viu, mă ! nu viu.“ Dar glasul chemînd întruna, bogatul smulse briciul din mîina bărbierului și se repezi după acel necunoscut și nevăzut, fugind pînă afară din oraș și acolo „puțin mai înainte, omul dede într-o prăpastie, de unde nu mai ieși“. Bărbierul, care se luase după el să-i înapoieze briciul, se întoarce de la marginea orașului și spuse oamenilor de acea prăpastie. Dar cînd veni lume s-o

⁴³ Ispirescu, [*Legende și*] *basme*, partea I, [1872,] p. 103.

vază, nu mai găsiră nimic, „și de atunci oamenii începură să moară și pe la ei ca la toată lumea”.⁴⁴

Trecînd la celelalte versiuni ale acestui grup, observăm în variantele noastre ardelenle introducerea elementului creștin, care lipsește în versiunea munteană și în a treia variantă ardelenă. Aci e locul de a ne opri un moment asupra sfintelor, cari figurează în basmele noastre din acest tip (și în unele versiuni din ciclul *Părăsirilor*).

Cele mai cunoscute sunt (cum se vede și în grupul nostru): *Sf. Miercuri*, *Sf. Vineri* și *Sf. Duminecă*. Mai rar se pomenește de *Sf. Luni* și foarte rar de *Sf. Sîmbătă*; pe aceasta din urmă am întîlnit-o numai în colecțiunea d-lui Stăncescu. Într-o serie de versiuni din tipul *Mamei vitrege*⁴⁵, *Sf. Vineri* e înlocuită în versiunile paralele cu Sfînta Duminecă⁴⁶ și o singură dată cu Sfînta Sîmbătă.⁴⁷

Locuința acestor sfinte figurează în basme cînd în rai, în *Lumea Cuvioșilor*⁴⁸, cînd pe tărîmul cellalt, unde se coboară Sucnă-Murgă și le pește fetele pentru dînsul și pentru tovarășii săi⁴⁹; cînd în sfîrșit într-o regiune îndepărtată, unde ajunge eroul sau eroina și ele îi ajută la atingerea scopului lor, dîndu-le diferite talismane. Aceste daruri sunt: o furcă care țoarce singură, o vîrtelniță care se învîrtește singură și stative cari țes singure; sau caier de aur, vîrtelniță de aur și cloșcă de aur; ori cloșcă de aur, purcel de aur și 2 porumbi de aur⁵⁰; alteori ele dau eroului frîne de aur, ca în varianta ardelenă; și diferite alte lucruri minunate (pieptene, perie, gresie), cu cari să scape de prigonitori.

Ușa fiecărei sfinte e păzită de o cățea cu trupul de fier și dinții de oțel, care sfîșie în bucăți pe oamenii cei răi. Alteori figurează o pisică rea, aiurea o cățea cu numele Leica-Boldeica și obicinuit un cățeluș.⁵¹

Această personificare a zilelor săptămînei, exemplu interesant de creștinarea unor tradițiuni păgîne, există, dar mai rar, și la popoarele slave. La ruși *Sfeta Petka* și *Sfeta Nedelia* corespunde cu *Sf. Vineri* și *Sf. Duminecă*. Superstițiunea că nu se cade a spăla vinerea, altminterea vine sfînta și pedepsește aspru pe femeia vinovată, fierbînd-o pe dînsa și pe copilul ei în oala de la foc⁵², revine și la ruși, la cari Maica Piat-

⁴⁴ Elementul burlesc din acest basm îl regăsim în partea finală din povestea *Sf. Arhanghel și lemnarul* (Stăncescu, no. 20), unde lemnarul, ca să scape de moarte, se îmbracă în haine turcești și călare pe un armăsar de mîncă foc (știind că nu-i dat un Arhanghel să se ia după cai) fuge dinaintea-i; dar Arhanghelul, știindu-l la-com, îl făcu să dea de o comoară și apoi, cufundîndu-l într-un put, se repezi și-i luă sufletul.

⁴⁵ Ispirescu, no. 31 și Fundescu, no. 13.

⁴⁶ Creangă, no. 8.

⁴⁷ Stăncescu, no. 9.

⁴⁸ Pop-Reteganul, III, p. 33 [*Lupul cu cap de fier*].

⁴⁹ Sbiera, p. 85 [*Tei-Legănat, Șfarmă-Piatră, Strîmbă-Lemne și Schiopul-cu-Barba-cît-Cot*]. E vorba deci despre Tei-Legănat și nu despre Sucnă-Murgă, care în loc să coboare pe tărîmul celălalt, urcă pînă la „cîrîngul cerului”.

⁵⁰ Sbiera, p. 44 [*Petrea Făt-Frumos și zînele*]; Schott, p. [242, *Trandafirul*]; Stăncescu, p. 330.

⁵¹ Schott, p. 147 [*Viliș Viteazu*] și 241 [*Trandafirul*]; Pop-Reteganul, III, p. 33.

⁵² Sbiera, no. 51 și 52.

nița-Praskovia își răzbună pe cele ce o profanează torcînd în ziua-i consacrată.⁵³

Urmează basmul-tip cu variantele sale.

Basmul-tip *Tinerețe fără bătrînețe...* de Ispirescu :

Un împărat și o împărăteasă umblară zădarnic pe la vraci și filosofi să caute la stele și să le ghicească dacă vor face copii ; în cele din urmă căpătară ceva leacuri de la un unchiaș, care le prezise că vor avea un singur copil, Făt-Frumos, dar parte de el n-o să aibă. Împărăteasa, luînd leacurile, se simți însărcinată. Dar *înainte de ceasul nașterii, copilul se puse pe plîns și tăcu numai după ce împăratul făgădui să-i dea Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte.*

Copilul creștea și se făcea din ce în ce mai isteț și mai înțelept. Cînd împlini 15 ani, Făt-Frumos ceru împăratului ce-i făgăduise la naștere și, neputîndu-i da, porni să-și caute însuși făgăduința. El își alege *un cal bubos și slab* (îngrijit cu orz fiert în lapte, îi căzură bubele și rămase un cal trupeș cu 4 aripi), dar năzdrăvan, care sfătui pe stăpînu-său să ia armele și hainele tătînă-său din tinerețe. După 3 zile și 3 nopti ajunseră într-o cîmpie plină de oase omenești : era *moșia unei Gheonoaie*, care omora pe oricine îi călca hotarele. *Odinioară femeie*, blestemul părinților, pe care nu-i ascultase, o prefăcuse în pasăre. Cînd veni să-l prăpădească, Făt-Frumos îi luă un picior cu sâgeata și o lăsă, numai dîndu-i *înscriș cu singele ei* că nu-i va face nimic. Ea-l ospătă 3 zile și primi înapoi piciorul.

Mai departe dederă de o cîmpie, pe o parte cu iarbă înflorită, iar pe altă parte pîrlită : era *moșia unei Scorpii*, vrăjmașă de moarte, deși soră cu Gheonoaia, avînd 3 capete și vîrsînd foc și smoală, pîrlind iarba pe unde trecea. Făt-Frumos îi zbură un cap și o iertă, dîndu-i înscriș, apoi îl ospătă și primi înapoi capul. Într-o cîmpie înflorită, palatul strălucit al zînei nemuritoare Tinerețe fără bătrînețe era înconjurat de o pădure deasă și *păzit* zi și noapte *de fiare sălbatice*. Calul, zburînd deasupra pădurei, atinse vîrfurile unui copac și atunci toată pădurea se puse în mișcare : fiarele urlînd, erau să-i prăpădească, de nu s-afla p-afară doamna palatului, „o zîna înaltă, subțirică și drăgălașă și frumoasă“, care da de mîncare puilor, adică fiarelor.

Făt-Frumos se însoți cu cea mai mică dintre surorile zînei, care îi dede voie să umble oriunde primprejur, *nu însă prin Valea Plîngerei*. Trăia fericit și pururea tînăr ; dar într-o zi, luîndu-se după un iepure, trecu fără să știe în Valea Plîngerei și-l apucă dor de părinți.

Pornind să-i revază, el găsisse pe moșiile Scorpiei și Gheonoaiei orașe și oameni. Făt-Frumos nu se putea dumeri, cum se schimbaseră toate *în cîteva zile*, pe cînd în adevăr trecuse *sute de ani*. Pe drum cărunțise cu totul și află palatele părintești dărîmate și cu buruieni crescute pe dinsele. Coborîndu-se în pivniță, *Moartea* ieșind dintr-un tron hodorogit, îi trase o palmă și căzu de se făcu țărînă.

⁵³ Cf. Ralston, p. 198—205.

a) Prima variantă ardeleană, *Ileana Costințeană* de Frâncu :

O babă rămase *grea dintr-o așchie* ce înghițise și născu un prunc, care crescuse foarte repede. *De cite ori plîngea*, mamă-sa îi zicea : „Taci tu, dragul mamei, cînd vei fi mare, *ți-oi da de muiere* pe Ileana Costințeană cu părul de aur“, și copilul tăcea.

Cînd se făcu mare, Petru Făt-Frumos porni s-o caute și ajunse la casele *Sf. Miercuri*, care îi dede un frîu de aramă (scuturat, venea un cal de aramă) și-l îndreptă la *Sf. Vineri*, care-i dede asemenea un frîu de argint, trimițîndu-l la *Sf. Duminecă*. Întrebată de Ileana, ea îi făgădui să întrebe pe fiu-său *Soarele* : „Cînd fu la amiazi, *Soarele* stătu pe loc, iară mă-sa îl chemă acasă și, ducîndu-se cu el în pimniță, ca să nu se topească, l-a întrebat : unde șade Ileana Costințeană ? *Sîntul Soare* a răspuns : Ileana Costințeană locuiește într-un *munte de glajă* (sticlă), unde om pămîntean nu poate să calce.“

Făt-Frumos îi mulțumi și dînsa îi dede un frîu de aur. Ajungînd la muntele de glajă, flăcăul scutură frînele și cu ajutorul cailor urcă muntele și în vîrfurile său văzu orașele și palaturile Ileanei. El se băgă mai întîi porcar și se arătă în haine mîndre la petreceri, unde juca cu Ileana, pînă ce ea recunoscu în porcarul ei pe Făt-Frumos de la petreceri. Aflînd pentru ce venise la dînsa, se cununară și trăiră fericiți.

b) A doua variantă ardeleană, *Lina Rujulina* de Stef. Țarină :

Un prunc, începînd *a plînge* la o jumătate de an după naștere, mamă-sa îi făgădui de soție pe fata lui Lin Rujulin, numită *Lina Rujulina*, „care înverzește cîmpurile și înflorile florile“.

Cînd se făcu mare, porni s-o caute și o babă îl îndreptă la *Vîntul Mic*, care era de 400 și jumătate ani și avea 400 și jumătate albine în toate părțile lumii. De acolo ajunse la *Vîntul Mare*, care era de 600 și jumătate ani și una din albinele sale duse flăcăul într-acolo. În cale primi în dar de la sfintele *Miercuri*, *Vineri* și *Duminecă* : o piine de fier, de argint și de aur (aruncîndu-le în sus, se făcea ce cugeta). Ajungînd la curțile *Linei*, el se arătă la petreceri îmbrăcat în fier, argint și aur și juca cu doamna sa. Cununîndu-se, *Lina* îi dede toate *cheile* să intre oriunde, *numai în pivniță nu*. Intrînd în lipsa-i, zmeul din butie ieși și răpi pe zîna. El nu o putu redobîndi decît avînd calul zmeului, „de la baba vîntului, de la marginea mării“, pentru care păzi un an iapa babei.

c) A treia variantă ardeleană, *Floarea și Florea* de Stăncescu :

Un împărat, temîndu-se de niște zmei, pe cari îi bătuse, așeză pe fata sa într-un *turn* cu zidurile groase. Într-una din zile, domnița, poftind la o floare frumoasă, rugă pe roaba-i să i-o aducă și *cum o mirosi*, rămase *însărcinată*. Cînd fu să nască, fata se pomeni că aude *copilul plîngînd în*

pintece și el nu tăcu decît după ce *făgădui* să-i dea, cînd s-o face de înșurat, pe *Floarea Florilor*, minunea frumuseților.

Făcîndu-se mare, porni în căutarea ei și în cale dede de un moș, care îi dăruî un *frîu de aramă* (scuturîndu-l, venea un cal, care îi împlinea orice) și-l trimise la frate-său, un unchiaș mai bătrîn, care îi dăruî un *cal de argint* și-l trimise la frate-său mai bătrîn, care era *domnul păsărilor*. El strînse toate pasările și le întrebă de locuința Floarei Florilor; dar nici una nu știa, afară de un *porumbel*, care veni într-un tîrziu.

Dus de porumbel și călare pe un *cal de aur* (al treilea unchiaș îi dăduse un frîu de aur) ajunse la palatul ei. Acolo se dede jos și, îmbrăcat în niște zdrențe, intră ca slugă să îngrijească de flori. Pe cînd Floarea Florilor pornise duminecă la horă în haine mîndre, flăcăul, în vestminte de aramă și călare pe un cal de aramă, ajunse și el la horă și se prinse a juca cu Floarea Florilor. Așa făcu și dumineca viitoare, arătîndu-se în haine de argint și în focul jocului Floarea îi lipi în păr un cocoloș de ceară, după care, cunoscînd la întoarcere pe mîndrul flăcău de la horă în sluga-i din grădină, făcu o nuntă strălucită.

d) A patra variantă ardeleană, *Fiica a nouă mame* de Silv. Moldovan :

O muiere văduvă avea un copilaș care *plîngea* întruna în brațe. Într-o zi spunîndu-i mă-sa că-i *va da*, cînd va fi de înșurat, pe *Fiica a 9 mame* („fată năzdrăvană, despre care auzise din veste, din poveste“), din acel ceas tăcu.

Cînd crescî mare, porni s-o caute și ajunse la Sf. Miercuri, care îi dede o *perie*, și ea îl îndreptă la Sf. Vineri, care îi dăde o *cutie*. De acolo porni la Sf. Duminecă, care îi zise : „*Fiica a 9 mame* e departe, spre apus de soare, în ostrovul mării, într-o curte măiastră cu 9 chilii, încunjurată cu o cetate cu un zid înalt, care are numai o mică ferestruie pentru lumină; ea are 9 mame năzdrăvane : 2 o scaldă, 2 o înfașă, 2 o leagă, 2 o îngrijesc și una îi dă țîță“. Ea îi dede un *ciocan* de fier și un *război* de aur cu tort de aur și-l sfătui să păzească, cînd nu va fi nimeni în chilia din fund, să întinză războiul și să ia tot ce va găsi în leagăn. Mamele se vor lua după el, atunci să arunce pe rînd peria, cutia și ciocanul și se vor face o *pădure*, un *munte* de piatră și un *pălant* de fier; dar să nu caute în straiță și să nu se oprească în drum.

El însă nu ascultă, scoase toate din straiță și ieși o stîrpitură de față cît un deget, care se dede peste cap și se făcu o zîină mîndră. Amîndoi se îndrăgiră. Dar abia privi la dînsa și fu răpită de un zmeu călare pe un cal năzdrăvan. El se luă după ei și a doua zi se întîlni cu fata la izvor și se înțeleseră să fugă. Dar calul înștiință pe zmeu, îi ajunse și o reluă. Întîlnindu-se iarăși, o puse să întrebă pe zmeu : *de unde are calul năzdrăvan* ? El îi răspunse : „În ostrovul mării e o *babă* cu o iapă năzdrăvană, care îi fată zilnic un mînz, și cine o păzește 3 zile și 3 nopți, capătă drept simbrie

BASMELE ROMÂNE

un mînz ; dar iapa se ascunde de nu-i chip s-o găsești și atunci îți pierzi capul“.

Voinicul porni și pe drum culese un fir de iarbă, cu care o șopîrlă vindecase un pui de șarpe. Cu firul lecui o vulpe, un lup și un pește. Baba îl primi. Peste noapte adormi buștean și spre ziuă vulpea îi aduse dintr-o peșteră iapa, prefăcută în cloșcă ; a doua noapte lupul o readuse din mijlocul unei turme ca oaie cu 2 miei, și a treia noapte peștele o găsi ca mreană în fundul mării. Pe cînd mînca, un șoarece năzdrăvan îl înștiință că baba tăiasse iapa și-l învăță cum s-o învieze (trîntind oala cu bucate în mijlocul curței) și-l sfătui totdeodată să aleagă *mînzul cu 3 inimi*, deși cu înfățișare urită. Căpătîndu-l, se întoarse la zmeu și izbuti de astă dată să fugă cu Fiica a 9 mame.

CAP. V

CICLUL METAMORFOZELOR

Trăsura distinctivă a acestui ciclu o formează seria de transformări prin care trece eroul sau eroina spre a reveni apoi la forma inițială. Aceste prefaceri succesive tind pe de o parte a evita sau zăbovi urmărirea din partea unei ființe demoniace (zmeu sau vrăjitor) ; iar pe de alta, a rezista repetitelor încercări de nimicire din partea surorilor invidioase.

De aci două tipuri principale :

A. Tipul *Iason*, cu următoarele peripecii :

a) Un tânăr ajunge (obicinuit printr-o juruință anterioară) în puterea unei ființe demoniace ;

b) fata demonului ajută pe flăcău întru săvârșirea sarcinilor grele impuse de părintele ei ;

c) amândoi tinerii fug și scapă de urmărire prin aruncare de felurite scule sau printr-un șir de metamorfoze.

B. Tipul *Copiii de aur*, cu următoarele peripecii :

a) Copiii nou-născuți sunt înlocuiți (obicinuit de surori invidioase) cu animale, mai ales căței, și mama nevinovată e alungată sau pedepsită ;

b) adevărații copii, uciși sau expuși, se transformă succesiv în arbori și animale, spre a renaște din măruntaiele lor ;

c) mîntuirea finală a mamei prin regăsirea copiilor.

A. TIPUL IASON

Acest motiv cuprinde basmul-tip *Petre Făt-Frumos*¹, cu următoarele variante :

I. Varianta munteană, *Suta Ioan* ;

¹ *Șezătoare*, I, p. 225—231.

II. Variantă munteană, *Sur-Vultur*.²

I. Variantă ardeleană, *Făt-Frumos zălogit* ;

II. Variantă ardeleană, *Împăratul Galben* ;

III. Variantă ardeleană, *Mia Ioan*.³

În diferitele aceste versiuni tipul nostru se află asociat cu motivul *juruițelor*, studiat mai sus. În a doua variantă munteană nevasta ia locul fiicei demonului, iar în [prima] variantă [ardeleană] zmeul se află în posesiunea a doi copii de împărați (juruiți lui înainte), ca și într-o versiune rusească de mai jos, și acești tineri fugind, caută a zăbovi pe alungător prin diferite expediente de natură metamorfică.

Ca prototip al acestor conflicte magice se poate considera mitul epic al lui Iason și al Medeei. Iason e trimis la Colchida de unchiu-său Pelias (spre a evita împlinirea unui oracol), ca să aducă lina de aur a berbecului năzdrăvan. Ajuns astfel în puterea lui Eete, cumplitul rege din Colchida, eroul tesalian e însărcinat cu făptuirea unor grele isprăvi : să are pământul cu doi tauri cu picioare de aramă și cu nări de foc și să semene într-însul dinți de balaur. Iason nu putu săvârși această sarcină decât cu ajutorul farmecelor Medeei, fiica lui Eete, care prinse pentru erou o iubire înfocată. Tot dînsa vrăji și adormi pe balaurul păzitor al lînei de aur și fugi apoi cu Iason pe corabia năzdrăvană Argo, spre a se întoarce în Tesalia. Eete se luă grabnic după tinerii fugari și Medeea, ca să zăbovească pe alungător, tăie în bucăți pe fratele ei Apsirt și-i împrăștie membrele în mare.⁴

Motivul *metamorfozelor*, despre care am vorbit în diferite rînduri în această *Introducere*⁵, a fost pe larg tractat de d-l Hasdeu cu ocaziunea studiului său comparativ asupra baladei *Cucul și turturica*⁶, dar numai cu privire la poezia populară. Credem aci locul nimerit a adauge cîteva observațiuni culese din basme.

Într-o poveste bănățeană, *Dracul și ucenicul său*⁷, care stă într-o legătură oarecare cu tipul nostru folcloric și pe care o întîmpinăm la toate popoarele balcanice⁸, un flăcău, ca să scape de urmărirea Necuratului, se preface (tînărul învățase măiestria chiar în școală diabolică) succesiv în pește, inel de aur, în grăunte și nagîț și, sub această ultimă metamorfoză, mușcă de moarte demonul transformat în cocoș.⁹

² Măldărescu, no. 10 ; Stăncescu, no. 1.

³ Pop-Reteganul, I, no. 4 ; Bota, no. 6 ; *Tribuna*, din 1888.

⁴ Izvoarele mitului lui Iason : Apollod., I, 9, 23—24 ; Apollon. Rhod., IV, 451 urm. și Pindar, *Pythia*, IV, 216 urm.

⁵ Cf. p. 20—22 și 57—59.

⁶ *Cuvențe den bătrîni*, [Balada „Cucul și turturica“ la români, la moravi, la provențali, la reto-romani, la perși, la turcomani etc.] vol. II, p. 501—566.

⁷ Schott, no. 18.

⁸ Hahn, no. 68 ; Vuk, no. 6 [*Der Teufel und sein Lehrjunge*] ; Dozon, no. 16 [*Les diables dupés*].

⁹ Cf. și Benfey, *Pantschatantra*, I, 411—413, unde, ca de obicei, autorul atribue lupta între ucenic și vrăjitor unei origini budice și anume, ea ar fi rezultat din multiplele conflicte magice între sfinți brahmani și budiști.

Iată această poveste bănăţeană :

Un țăran băgă ucenic pe fiu-său trei ani de-a rîndul la dracul (în „școala diabolică“), cu învoiala de a-l lua înapoi numai de-l va recunoaște ; iar de nu, să rămîie al Necuratului. Băiatul dede tatălui său diferite semne de recunoaștere : în primul an încovoie arătătorul la mîna stîngă, în al doilea rîcii cu piciorul și în al treilea se atinse de hainele lui. Întors acasă, fiul sfătui pe tată-său cum să se îmbogățească : *el se prefăcu mai întii într-un bou frumos*, pe care-l vîndu (unor actori) pentru două ocale de galbeni, dar opri funia. După ce se isprăviră banii, se făcu apoi un *cal frumos*, pe care îl vîndu Necuratului pentru șase ocale de galbeni ; dar amăgit de bani, tată-său îi dede și frîul ; cu aceasta însă pierdu puterea de a-și veni în fire.

El rămase dar cal în slujba Necuratului, pînă într-o zi, la o nuntă drăcească, reușind a sorbi ceva apă (dracul poruncise să nu-i dea nutreț, nici să-l adape), *se prefăcu*, ca să scape de prigonirea Necuratului, *în pește*, apoi într-un *inel de aur* care, sărind în degetul unei domnițe, o rugă să nu-l predea pînă nu va face Necuratul un pod de aur cu arbori de aur și în mijloc o fîntînă de aur. La urmă se schimbă în *grăunte*, iar dracu *se făcu cocoș* și înghiți toate grăunțele afară de unul singur, ce căzuse în condurul domniței și care se prefăcu în *nagiț*. Acesta, după ce mușcă de moarte cocoșul, se făcu flăcău frumos și *luă de soție pe domnița care-l ajutase să scape de Necuratul*.

Alăturăm și versiunea macedoromână din colecțiunea inedită a d-lui Gosmescu :

O văduvă săracă avea un copil, pe care, cînd se făcu mare, îl dede la stăpîn și stăpînul era însuși Necuratul. După ce învăță toate drăciile, băiatul plecă în ascuns din mijlocul dracilor și veni la mumă-sa. El se prefăcea în bou, cal, berbece și în tot felul de dobitoace, iar mă-sa îl vindea și în urmă venea iarăși acasă : în acest chip văduva săracă ajunsese de tot bogată.

Odată, pe cînd mă-sa îl vindea în tîrg ca un cal, veni un boier să-l cumpere. Văduva nu vru să-i dea frîul, căci dacă îl vindea cu frîul, nu putea fiu-său să plece de la cumpărător. Boierul însă, care era însuși dracul, stăruind, îl cumpără cu frîu cu tot, așa că sărmanul avu să îndure multe. Pentru că nu voia nici să mănînce, nici să bea cu frîul, slugile dracului i l-au scos.

Cum sorbi ceva apă, băiatul-cal se puse pe fugă, dracul însă se făcu lup și se luă după dînsul. Cînd era să-l ajungă, băiatul se făcu *porumbel*, iar dracul *vultur*. În cele din urmă el se făcu *mei*, iar dracul *găină*. Atunci băiatul se făcu *vulpe* și mîncă găina.

În povestea ardeleană *Urmă-Galbină și Pipăruș Petru*¹⁰, eroul, abia înviat, se face cal frumos și, după îndemnu-i, e vîndut Mamonului,

¹⁰ Pop-Reteganul, V, p. [67].

care-l taie și atunci, din nou înviat, se face porumb și astfel poate recăpăta paloșul furat de soția-i trădătoare. În versiunea munteană¹¹, demonul e înlocuit cu sinonimul său Roș-împărat : eroul, schimbat în cal, e tăiat și din sîngele-i răsar doi meri, cari arși se fac doi rățoi și apoi, după redobîndirea paloșului, revin la forma primitivă.¹²

În povestea maghiară paralelă *Lați de fier*¹³, un împărat avea 3 fii și 3 fiice. Cel mai mic, anume Lați, fuse blestemat de o babă să i se împlinescă prima dorință și, supărîndu-se pe surorile sale la joc, le zise : „înghiți-v-ar pămîntul !“ și așa s-a întîmplat. Cei doi frați, pornind în căutarea lor, pieriră. Atunci se duse și Lați. Pe drum căpătă de la o babă o *ladă zburătoare*, care-l transportă la palatul de argint al surorii sale (peste apa dinaintea porții era un *pod de brice*). După ce răpuse zmeul, stăpînul locului ajunse la palatul de aur, care *se mișca pe picioare de rață*, și răpuse zmeul cu 9 capete, liberînd și pe sora mijlocie. În cale scăpă pe fata împăratului șerpilor, care îi dede : un cal nazdrăvan, o *sabie* atotbiruitoare și o *cămașă* apărătoare de lovituri.

Dar zmeul cel cu 12 capete îl păcăli, luîndu-i ca răscumpărare a surorii și a fraților săi sabia și cămașa, apoi tăie pe Lați în bucăți și-l puse pe cal. Înviat de împăratul șerpilor cu niște buruieni și schimbat în cal, intră iarăși la zmeu. Zmeoaica, o vrăjitoare, ceru să-l taie : din două picături de sînge răsări un arbore cu mere de aur ; doborît, două țandure aruncate într-un iaz dau naștere unui peștișor de aur. Vrînd să-l prinză, zmeul intră în iaz, după ce lăsase lucrurile minunate pe mal. Atunci peștișorul se schimbă în Lați, iese și punînd mîna pe lucrurile sale, omoară zmeul și ia de soție pe fata împăratului șerpilor.

În citatul basm sîrb, ucenicul se face porumbel, inel, grăunte de mei și în sfîrșit cotoi, omorînd pe prigonitorul prefăcut în vrabie ; în cel neogrec, ucenicul se face rodie, grăunte, vulpe și îngHITE pe demonul schimbat în găină (dar rămîne orb) ; în cel albanez, ucenicul se schimbă în iepure, măr, mei și vulpe, mîncînd pe dracii schimbați întîi în cîini, apoi în derviși și la urmă în găini. În versiunile rusești corespunzătoare¹⁴, ucenicul urmărit de diavol se schimbă în pește, inel, grăunte și șoim, care sugrumă și devoră pe Necuratul schimbat în cocoș.

În tradițiunea elenică, Metra, fiica nelegiuitului Erisichton, schimbată de Neptun în bărbat cu portul de păstor, putu asemenea trece prin diferite metamorfoze. Și tatăl ei se folosi de această împrejurare spre a o vinde la mai mulți stăpîni : ea se schimbă succesiv în iapă, pasăre, cerb, juncă, fără a putea îndestula nesățioasa lăcomie a părintelui ei :

Ast ubi habere suam transformia corpora sentit,
Saepe pater dominis Triopeida vendit : at illa

¹¹ Fundescu, p. 125 [*Bălaurul cu douăsprezece capete*] ; cf. Stăncescu, p. 259 [*Dan și bivoli ai albi*].

¹² Cf. Introducere, p. 57—58. Vezi și Luzel, [*Contes..*] II, 3—[120] (șase versiuni) : *Le magicien et son calet*.

¹³ Stier, no. 15.

¹⁴ Afanasiev, V, 22 și VI, 46.

Nunc equa, nunc ales, modo bos, modo cervus abibat
Praebeatque avido non justa alimenta parenti.¹⁵

Periklimen, fiul lui Poseidon, în lupta-i contra lui Heracle, ia succesiv forma de leu, de șarpe, de albină. Volga, eroul polimorf al *bylinelor* rusești, se prefăce în lup și umblă prin păduri să prinză fiare, apoi în șoim și știucă ; când ajunge la Țarigrad, se schimbă în pasărică și ascultă convorbirea Sultanului cu Sultana ; la întoarcere se face furnică, ca să poată trece prin porțile de fildeș.¹⁶

Aceste metamorfoze mai figurează și în seria de basme din al doilea tip al ciclului nostru *Copiii de aur*, cari, uciși, precurg seria metamorfică ascendentă : arbore, animal, om.

În povestea bănățeană *Neraida de aur*¹⁷, lupul se schimbă într-o luntre și măruntaiele sale în mărfuri frumoase, iar flăcăul, îmbrăcat ca negustor, ademenește cu ele pe zîna. În prima noastră variantă ardeleană, ea se face o turmă frumoasă și el un păcurar voinic, el călugăr bătrîn și ea mînăstire veche ; în prima variantă munteană : el se face călugăraș și ea bisericuță, el pieptene și ea pădure, ea baltă și el rătoi.

Zmeoaicele urmăresc pe Făt-Frumos schimbate în fîntînă, cuptor de foc și păr cu pere de aur¹⁸, în vie cu struguri, livecu de prune și fîntînă, rug și zîna.¹⁹

În sfîrșit, unele talismane sau obiecte magice sunt asemenea susceptibile de metamorfoze. Astfel sunt : săpunul, pieptenele și peria, prefăcîndu-se în noroi cleios, zid înalt și pădure deasă²⁰ ; năframa în apă mare, gresia în munte înalt, piatra în zid de piatră, oglinjoara în baltă întinsă etc.²¹

În basmul sășesc *Feciorul de împărat și fata diavolului*²², un împărat, desperat că pierduse toate bătațiile, în momentul de a-și face seama, se ivi un om (era dracul) și-i făgădui ajutor, de-i va jurui „un suflet nou“. Împăratul, neștiind că împărăteasa născuse un copil în lipsă, i-l jurui după 3 ori 7 ani. Ajuns în stăpînirea demonului, feciorul

¹⁵ Ovid., *Metam.*, VIII, 810—814.

¹⁶ Cf. Rambaud, p. 31 urm.

¹⁷ Schott, p. 257 [*Das goldene Meermädchen*].

¹⁸ Pop-Reteganul, III, p. 74 [*Aripă-Frumoasă*].

¹⁹ Ispirescu, p. 317 [*Țugulea...*] și Sbiera, p. 105 [*Mintă-Creață, Busuioc și Sucniă-Murgă*]. Cf. Afanasiev, II, 30 : Ivan e urmărit de zmeoaica și de fetele ei, cari se prefac succesiv în pernă, măr cu poame de aur și fîntînă (lovind-o, curge singe).

²⁰ Ispirescu, p. 128 [*Voinicul cel fără de tată*].

²¹ Pop-Reteganul, I, p. 40 [*Făt-Frumos zălogit*] ; Fundescu, p. 38 [*Spaima zmeilor*] ; Sbiera, p. 276 [*Fata popei și căpitanul fără nas*] și Popescu, II, p. 132 [*Vasilică Viteazul*]. Afară de transformările pomenite, eroul se mai poate metamorfoza în : păun (Sbiera, p. 33 [*Petrea Voinicul și Ileana Cosîntăna*]), muscă (*ibid.*, p. 75 [*Voinicul Florilor*]), 105 [*Mintă-Creață...*] ; Pop-Reteganul, III, p. 74), purice ([Sbiera,] p. 143 [*Fata Rumpel-Haine*]), pisoi (Pop-Reteganul, II, p. 25), bou (Schott, p. 195 [*Der Teufel und sein Schüler*]), lup (*ibid.*, p. 254 [*Das goldene Meermädchen*]), vasilisc (*ibid.*, p. 149 [*Viliș Viteazul*]) etc.

²² Haltrich, no. 27.

împăratului e însărcinat de dînsul cu isprăvi grele : să facă dintr-o baltă o livede cu fînul așezat în stoguri, dintr-o pădure o vie cu vițe de struguri pîrguiți, pe cari le săvîrșește cu ajutorul fiicei Necuratului. Apoi, neputînd săvîrși o a treia însărcinare (să facă din nisip o biserică măreață), tinerii fug și scapă de urmărirea printr-o serie de metamorfoze : ea se face biserică și el popă, ea ulm și el păsărică de aur, ea o cîmpie de orez și el prepeliță, ea lac de lapte și el rățoi (uitîndu-se înapoi, demonul îi rapî ochiul) ; dar vrînd să soarbă tot lacul, Necuratul plesni și tinerii se cununară.

Într-o poveste rusească²³ un împărat, vrînd să bea la vînătoare dintr-o fîntînă, craiul-urs (demonul în chip de urs), care sta ascuns în fundul ei, îl apucă de barbă și nu-l lăsă decît juruindu-i „neștiutul“ de acasă. Întorcîndu-se împăratul, află că soția sa născuse în lipsa-i doi gemeni, pe Ivan și pe Maria. Ajunși în stăpînirea ursului, ei fug cu ajutorul unui taur și, urmăriți de urs, scapă, aruncînd îndărătul lor un pieptene, din care se face o pădure și apoi un șervet, din care se face un lac de foc.

În varianta polonă *Prințul neașteptat*²⁴, un împărat, bînd apă dintr-o fîntînă, se pomeni că nu-și mai poate scoate barba dintr-însa : era împăratul subpămîntean, Kostiei cel fără de moarte, care i-o prinsese și nu-i dede drumul, pînă ce nu jurui să-i dea „ce lăsase acasă și nu s-așteptase s-afle la întoarcere“ (în lipsa-i împărăteasa născuse un băiat). Cînd prințul neașteptat se făcu mare, porni să se ducă la Kostiei. În cale, la marginea unei ape, zări 12 rochii și luă una : din apă ieșiră 12 gîște, cari se schimbară în fecioare și a 12-a (era fata cea mai mică a lui Kostiei cel fără de moarte), negăsindu-și rochia, îl rugă să i-o înapoieze și-l învăță cum să ajungă în împărăția subpămînteană. Acolo fu însărcinat : să dureze un palat de marmoră acoperit cu aur, să recunoască pe cea mai tînără din cele 12 fete ale lui Kostiei și să facă o pereche de cizme cît ar arde un pai. După ce fata îl ajută în primele două isprăvi, tinerii fugiră împreună (*scuipatul* răspunde în locu-i). Urmăriți de Kostiei, ea se schimbă în apă, prințul în pod și calul în corb ; apoi ea în biserică, el în preot și calul în paraclisier (sărutînd un copilaș, el uită pe logodnica sa).

În frumosul basm rusec *Țarul apelor și înțeleapta Vasilisa*²⁵, care conține altminterea și elemente de altă origine, un împărat capătă de la un vultur recunoscător (ca și în a doua noastră variantă munteană) o ladă roșie, cu sfatul să n-o deschiză decît în curtea dindărăt a palatului. Dar el nu-l ascultă și, deschizînd-o în drum, se pomeni cu un număr mare de vite de tot soiul și, neștiind cum să le bage iar în ladă, începu să plîngă. Atunci ieși din apă un om, care făgădui să le bage, de-i va jurui „neștiutul“ de acasă (în lipsa-i se născuse un băiat). Ajuns la Țarul apelor, băiatul e însărcinat cu diferite isprăvi : să zidească pînă dimineată un pod de cristal, să planteze o grădină înflorită cu copaci

²³ Afanasiev, V, 28.

²⁴ Leger, no. 8.

²⁵ Afanasiev, V, 23.

pîrguiți. Acestea le săvîrșește cu ajutorul înțeleptei Vasilisa, una din cele 12 fete ale Țarului apelor. După nuntă tinerii fug și scapă de urmărire prin metamorfoze : ea schimbă caii în fîntînă, pe dînsa într-un hîrdău și pe feciorul de împărat în moș bătrîn ; apoi ea se face biserică veche și el popă bătrîn și în sfîrșit pe cai îi schimbă într-un rîu de miere, pe dînsa în rață și pe dînsul în rățoi.

În povestea maghiară *Căluțul năzdrăvan*²⁶, un om sărac are 12 fii, cari se bagă slugi la un împărat și după un an fiecare își alege un cal frumos. Dar fiul cel mai mic alege o mîrtoagă sfrîjită, care însă era năzdrăvană (Tatos). Pornind în pețit, ajunseră la o vrăjitoare cu 12 iepe, pe cari ea le schimbă în 12 fecioare și le dade celor 12 tineri. Cea mai mică, „cu părul de aur“, descoperi tînarului că mumă-sa voia să omoare pe ceilalți frați. Acesta îi scăpă, făcînd pe vrăjitoare să omoare pe propriile sale fiice și apoi fugi. Vrăjitoarea se luă după el călare pe căluțu-i năzdrăvan, care îi dade o țesală, o perie și un petec. Aruncîndu-le, se făcu îndărătul lor un munte ca dinții țesalei, apoi o pădure deasă ca un singur arbore. La urmă flăcăul se făcu porumbel, și calul vultur și sfîșie pe vrăjitoarea ; apoi luă de soție pe fata cu părul de aur.

Într-o poveste a țiganilor din Bucovina, *Cel juruit Necuratului*²⁷, un om bogat, mergînd în pădure, căzu într-un iazer. Acasă nevastă-sa născu un băiat și el nu știa ; Necuratul ceru, ca să-l scoată, să-i dea ce are acasă și nu vîzuse. Cînd se făcu de 20 de ani, băiatul se duse la casa Necuratului, care îl însărcină : să umple un butoi cu boabe de mac risipite prin iarbă, să sece o baltă, s-o are și s-o semene. Fata Necuratului, care îl îndrăgise, îi ajută să le săvîrșească. Apoi fugiră împreună și, urmăriți de Necuratul : ea se făcu un lan de grîu și el priveghea grîul („— N-a trecut o fată și un băiat ? — Ba trecură cînd semănam grîul !“) ; apoi ea biserică și el călugăr. În cele din urmă, ca să scape, aruncară pe rînd un pieptene, o cutie și o basma, făcîndu-se în urma lor o pădure, un munte și o apă.

În basmele popoarelor romanice²⁸ eroul, ajuns în stăpînirea demonului (adesea prin juruință proprie), scapă cu ajutorul fiicei sale, pe care o ia apoi de soție (dar după o uitare provizorie : element aproape necunoscut basmelor noastre).

În versiunea bretonă *La demoiselle en blanc*²⁹, flăcăul însuși se juruiește Necuratului, care-l însărcinează pe rînd să lăzuiască un hățîș, să planteze o grădină și s-aducă o turturică din vîrfurile unui turn. În toate acestea e ajutat de fiica diavolului, „fata cea în alb“. După nuntă,

²⁶ Stier, no. 4.

²⁷ Miklosich, [*Ueber die Mundarten und*] *Wanderungen der Zigeuner [Europa's]*, vol. IV, [Wien, 1874,] no. 15.

²⁸ La popoarele romanice motivul juruințelor figurează ca episod introductiv la o serie de basme din tipul *Psychei*. Cf. Cosquin, II, 218 urm. și analiza acestor basme în studiul nostru despre ciclul *Părăsirilor* sau *Om-animal*.

²⁹ Sébillot, [*Contes.*, no.] 31.

tinerii fug împreună și scapă, după ce fata schimbă (cu varga-i magică) : pe cai în grădină, pe dînsa în păr și pe el în grădinar ; apoi pe cai în biserică, pe ea în altar și pe dînsul în preot, și la urmă pe cai în rîu, pe dînsa în luntre și pe bărbatu-său în luntraș.

În povestea ligură *La fille du diable*³⁰, întîlnim același motiv sub o altă formă, ca și în cele două basme lorene *Le prince et son cheval* și *Chatte blanche*³¹. Seria metamorfozelor din versiunea ligură se succede astfel : calul schimbat în capelă, el în popă și ea în paracliser ; calul în trandafir, el în vînător și ea în pasăre ; calul în rîu, el în țipar și ea în pescar.

Două basme din *Pentamerone*³² aduc asemenea cu tipul nostru. În primul, flăcăul e ajutat de fiica vrăjitoarei, care ține aci locul demonului. În secundul, Petrosinella, o femeie însărcinată, juruiește unei vrăjitoare copilul ce va naște. Luînd fata în primire, vrăjitoarea o închide într-un turn, de unde fuge cu un fecior de împărat care, după ce scapă de prigonirile vrăjitoarei, se cunună cu Petrosinella.

În versiunea portugheză *Fuica vrăjitoarei*³³, tînărul se face moș bătrîn, cu desagi în spinare, iar fata uliță, apoi el pustnic și ea sehăstrie și în sfîrșit el rîu și ea țipar.

Dintre toate versiunile noastre, cea din Moldova (basmul-tip) se apropie mai mult de versiunile romanice pînă și în punctul (unicul caz ce cunoaștem) uitărei miresei, care constituie oarecum caracteristica acestui grup. Sarcinile impuse de către demon sunt aiurea mai numeroase : în versiunea moldovenească nu s-a conservat decît una singură și anume cunoașterea fetei mai mici, dintre cele 3 fiice ale demonului aidoma la chip, o sarcină care revine des în basmele noastre. Ea lipsește în versiunea săsească, dar nu și în cea rusească citată din Afanasiev : Țarul apelor pune pe flăcău să-și aleagă soția între cele 12 fete ale sale cu totul asemenea la chip și la port și înțeleapta Vasilisa îi dă semne de recunoaștere : întîia oară își face vînt cu năframa, a doua oară își așază părul și a treia oară o muscă i se pune pe cap. Din aceste semne ultimul coincide cu cel din versiunea noastră ; iar în basmul breton, fata cea în alb spune iubitului că o va recunoaște după picior, căruia îi lipsea un deget.

Urmează basmul-tip cu variantele sale.

Basmul-tip *Petre Făt-Frumos* de Marienescu :

A fost odată un împărat care, cînd pleca la vînătoare, lua în scris toate cite avea în casă, căci ce rămînea nescris îi lua zmeul. La vînătoare se simți cuprins de întuneric și auzi un glas, strigînd : „Împărate, să-mi dai ce

³⁰ Andrews, no. 8.

³¹ Cosquin, no. 9 și 32 cu notele respective.

³² No. 17 și 11 [*La Palomma* și *Petrosinella*].

³³ Consigliieri-Pedroso, no. 4.

ai uitat nescris acasă, ca să te luminez!" Împăratul îi jurui nescrisul, negîndindu-se că fătul din pîntecele împărătesei era acel lucru nescris.

După ce se născu băiatul și fu botezat Petre Făt-Frumos, împăratul se pomeni cu un nor mare și un glas strigă: „Dă-mi, împărate, ce ai nescris acasă!" Bietul împărat se încercă în două rînduri să-i dea în locul lui Petre alți doi băieți ai unor roabe, dar zmeul stăruind întruna, i-l dăde. După ce crescuseră la curtea zmeului, *fata-i cea mai mică se amoretă de Petre* și zmeul, punîndu-și în gînd să-l taie, căuta să-i găsească pricină și-l însărcină să-i ghicească care e fata cea mai mică din cele 3 fete aidoma ale zmeului. Fata îi spuse cum să ghicească (stîndu-i o muscă pe nas) și *apoi amîndoi fugiră*. Fata stupise la plecare în 3 locuri (în pat, în mijlocul casei și la ușă) și dimineața, cînd o chemă zmeul, *stupitul răspunse* în locu-i.

După ce înțelese că au fugit, *zmeul se luă după dinșii* și ajungînd pe tineri, ca să scape: ea se făcu o *minăstire* risipită și el un *călugăr* bătrîn, apoi el *băiețel* cu o prăjină în mînă și ea o *holdă* cu mălai măruntel — și așa păcăliră pe zmeu. Atunci se luă după ei zmeoica și fata povățui pe Petre *să nu se uite îndărăt*, căci, cum s-a uita, îi ia ochii: apoi ea se făcu o *apă* mare și el un *rățoi* cu penele de aur. Dar Petre scoțînd capul din apă să vadă pe zmeoica, ea îndată îi fură ochii și se întoarse. Adormind zmeoica în drum, fata îi fură îndărăt ochii și îi puse în loc o baligă de vacă.

Cînd ajunseră tinerii la împărăție, fata trimise pe băiat să-și vadă părinții și el rămase acolo și se logodi cu altă fată de împărat: de bucuria părinților *uitase pe fata zmeului*. Dar dînsa arătîndu-se la nuntă, Petre o cunoscu și, părăsind pe mireasa-i, se cunună cu fata zmeului, care-l scăpase de la moarte.

a) Prima variantă munteană, *Suta Ioan* de Măldărescu :

Un om avea 100 de feciori, cari nu voiau să se însoare decît găsind 100 de fete potrivite. Tatăl porni să le caute. Pe drum nimeri un om arînd, care avea 100 de fete. A luat 99 și pe Ioan îl lăsară să păzească casa. Acest Ioan era năzdrăvan și le spuse că la întoarcere să nu piarză drumul. Dar ei îl pierdură și trecură prin *Cîmpia Dorului*, unde-i încinse dor mare de Ioan. Apoi călcară în *Cîmpia Somnului* și-i cuprinse piroteală. Cînd se deșteptară, se pomeniră închiși într-o cetate de zid. Zmeul cetăței le îngădui drumul, numai *dacă îi vor jurui* „ce au acasă să fie al lui“, adică pe Suta Ioan, care și intră ca argat la zmeu.

Fata zmeului, Zorina (o născuse în zori), *se îndrăgi de el*. Zmeul i-o făgădui de nevastă, împlinind diferite însărcinări: să scoată brazii d[in] munte, să are pămîntul, să răzbească via și să coacă struguri. După sfatul Zorinei, el fură un bici, cu care pocnînd ieșeau draci și săvîrșeau lucrul. Apoi îi porunci să curgă apă din fîntînă, care să aibă miros de vin și gust de rachiu. În cele din urmă să aștearnă peste ogradă nisip de 7 stînjeni. Neputînd săvîrși aceasta din urmă sarcină, *amîndoi fugiră*. Dar lumina,

focul și ușa spuseră că Zorina a plecat. Zmeul îi urmări și, după un șir de metamorfoze : ea se făcu *oaie* cu 2 miei și el *păstor*, ea *minăstire* și el *călugăr*, ea *apă* și el *rățoi* ; vrind să soarbă apa, dihania plesni.

b) A doua variantă munteană, *Sur-Vultur* de Stăncescu :

Sur-Vultur, „năzdrăvanul de pe tărîmul ălălalt“, rămas beteag de aripă, e cruțat de un vînător, care îl îngrijea, hrănindu-l zilnic cu cîte o vacă. Isprăvindu-i-se merindele, vulturul îl luă în spinare și-l duse departe pînă la casele soră-sei. Acolo îl trimise să ceară „*nuca seacă* dintre căpătiie“. Ea nu vru să i-o dea, precum nici frate-său, la care plecase. Porniră atunci la nevastă-sa, și ea i-o dede. Sur-Vultur îl duse înapoi acasă și îi zise : „Ei, acu, na ție nuca seacă dintre căpătiie ; cînd ei avea trebuință, despice-o frumos cu virful custurei, că are să iasă din ea vite multe ; vinde din ele, taie, fă ce știi ; iar ce rămîne, bagă-le la loc înapoi, plesnind din ăst bici“. Apoi se înălță în slava cerului.

Ajungînd într-o pădure, vînătorul vru să încerce nuca și se pomeni cu vite nenumărate, dar pierduse biciul și nu le mai putu stringe. Pe cînd plîngea, iată și „Tarta-Cot, barbă de un cot, călare pe o jumătate de iepure șchiop“, care se învoi să-i înapoieze biciul minunat, *de-i va jurui* „nădejdea d-acasă“ (nevasta fiindu-i grea), adecă pe fiul său, născut în lipsa-i. Flăcăul, sosind la Tarta-Cot, se făcu iubit de năzdrăvan. Acolo *se amoreză de [fata] dracului* din apropiere („alături de ținuturile lui Tarta-Cot erau ținuturile dracului, care avea o fată...“) și amîndoi se hotărîră să fugă.

Dracul îi urmări și, ca să scape, se făcură d-a rîndul : ea *cioară*, el *coșofană*, apoi ea *bisericuță*, el *călugăraș* ; el *pieptene*, ea *pădure*. Dracul neputîndu-i găsi, se luă după dînșii drăcoica bătrînă. Atunci fata se făcu *baltă* și băiatul *rățoi*, învățîndu-l fata să ție ochii închiși. Drăcoica însă îl amăgi și îi sorbi ochii, pe cînd se uita la ea. Dar fata îi fură și-i puse în loc un găinaț de cioară. Întorși acasă, ei se cununară și din astă pereche de pămîntean și drăcoaică au ieșit și oameni buni și „oameni ai dracului“.

c) Prima variantă ardeleană, *Făt-Frumos zălogit* de Pop-Rete-ganul :

Împăratul Verde porni la luptă cu Împăratul Galben. Ca să scape de *dușmani*, Împăratul Verde *jurui* Craiului zmeilor să-i dea „ce n-are acasă“ (adecă pe fiul său, pe care-l născuse împărăteasa în lipsa-i).

Întors acasă, împăratul fu îngăduit încă 10 ani, apoi se încercă în deșert să-l înlocuiască cu copilul faurului, apoi cu al rotarului și în cele din urmă fu nevoit să-și dea copilul zmeului. Acesta făcu din feciorul Împăratului Verde păzitor de capre și din fiica Împăratului Galben (ce o căpătase tot la 10 ani) giscăreasă. *Amîndoi tineri se îndrăgiră* și o roabă, ce zăcea înlănțuită în pivnița zmeului, îi învăță fărmece (cum să se prefacă în orice vor voi) și le mai dede un *pieptene*, o *năframă*, o *perie* și un *amnar*.

Amîndoi fugiră și, urmăriți de zmeu, se făcură : ea o *turmă* și el un *păcurar*, apoi el un *călugăr* bătrîn și ea o *minăstire* veche. Alungați în urmă de mama zmeului, feciorul aruncă *pieptenele* și se făcu un *zid* ; apoi *năframa*, o *apă* mare ; *peria*, o *pădure* și în urmă *amnarul*, un *munte*. În sfîrșit fata se făcu *lac* mare și feciorul un *rățoi*. Vrînd să soarbă lacul, zmeoai ca plesni.

d) A doua variantă ardeleană, *Împăratul galben* de Bota :

Împăratul Alb avea 3 feciori. Chemat la luptă de dușmanul său, Împăratul Galben, el trimise pe fiu-său cel mai mare cu oștenii. Dar pe cînd adormise cu toții pe o cîmpie, Împăratul Galben îi omorî pînă la unul. Tot așa păți și fiul cel mijlociu. Atunci porni și cel mic, primind în cale sfatul și prietenia unui moșneag, pe care ceilalți frați îl disprețuiseră. Moșneagul îi dede o *năframă*, cu care să se șteargă cînd va fi necăjit, și o *fluieriță*, cu care să cheme la nevoie.

Pe aceeași cîmpie armata toată fu omorită, afară de crăișorul, care fu dus la palatul Împăratului Galben care îl însărcină cu felurite isprăvi : să-i aducă *pieptenele* de la moara lui (îl ajută fie-sa), apoi o *luntrișoară* de aur de la o *rișă* îndepărtată (*năframa* și *fluierul* îl ajutară) și la urmă să facă șes o *stîncă*, să semene grîu, să puie vie și să-i aducă *dimineața* pîine și vin nou. După ce săvîrși și această din urmă poruncă, ajutat de fata împăratului care-l îndrăgise, tinerii se cununară.

Venindu-i dor de părinți, feciorul de împărat fugi cu nevastă-sa, care lăsă în casă două chipuri omenеști asemenea lor. Urmăriți fiind de Împăratul Galben, ea se făcu o *holdă* și dînsul un *copil* care o apăra, apoi ea o *minăstire* și el un *călugăr* bătrîn, la urmă ea un *lac* de lapte și el un *rățoi*.

Împărăteasa sorbi lacul, scoase ochii crăișorului, iar pe fată o născu din nou mai frumoasă. Fugind iarăși cu ochii furați, împărăteasa o blestemă să se facă *pasăre verde* pe timp de 9 ani. Ducîndu-se odată la biserică, pasărea verde se puse pe umerii crăișorului și dîndu-se de 3 ori peste cap, se făcu iar femeie.

e) A treia variantă ardeleană, *Mia Ioan* de Gr. Sima :

O femeie, dorind copii, începu să facă și născu 1001, dînd celui peste 1000 numele de Mia Ioan. Bărbatul, văzînd atîta spuză de copii, își luă lumea în cap. Copiii creșteau repede și Mia Ioan se duse pe urma tatălui său. Aflîndu-l, îl trimise să caute 1001 fete și apoi trimise pe frați să le aducă, sfătuiindu-i să nu se atingă de *Cîmpul cu Florile* (acolo fiece floare striga : „ia-mă pe mine !“). Dar ei nu băgară de seamă și, atingîndu-l, baba opri pe logodnica lui Mia Ioan.

Ca s-o poată recăpăta, baba îl însărcină cu diferite isprăvi grele, ce le făptuiau niște *harapi* : la pocnetul unui bici, sfătuit fiind de fată, veneau *harapii* și împlineau toate. După ce sluji un an, fugi cu fata și baba se luă ăpă fugari. Atunci ea se făcu *minăstire* veche și el *popă* bătrîn, apoi ea *lan* întins de orz și el *copilandru* ce-l apăra de pasări, în urmă ea *lac* de lapte și el *pară* de foc în mijloc. Baba sorbi lacul, dar crăpă de pară.

B. TIPUL COPIII DE AUR

Variantele acestui tip pot fi grupate în 2 clase, fiecare cu câte un basm-tip :

- α. Basmul-tip *Înșir' te mărgăritari*³⁴, cu următoarele variante :
 Varianta munteană *Înșir' te mărgărite*.³⁵
 I. Variantă bănăţeană, *Copiii de aur*³⁶ ;
 II. Variantă bănăţeană, *Mama zidită de vie*.³⁷
 I. Variantă ardeleană, *Doi feţi cu stea în frunte* ;
 II. Variantă ardeleană, *Cei doi copii cu părul de aur*.³⁸
 Varianta bucovineană *Doi feţi-logofeţi cu părul de aur*.³⁹
 β. Basmul-tip *Sora Crivăţului*⁴⁰, cu următoarele variante :
 I. Variantă munteană, *Andilandi* ;
 II. Variantă munteană, *Andila de Cuştivei* ;
 III. Variantă munteană, *Păsărica lainică* ;
 IV. Variantă munteană, *Fratele şi sora*.⁴¹

Varianta macedoromână *Pruncii îngropaţi de vie*.⁴²

Variantele primului basm-tip sunt puţin deosebite unele de altele, de aceea ne-am abţinut de a le mai rezuma ; dar arătăm aci întru ce ele difer de unica versiune reprodusă.

Pedeapsa împărătesei (în versiunea noastră ea e făcută slujnică) este mult mai aspră în varianta munteană, bucovineană şi a doua ardeleană : e îngropată pînă la fîte şi lîngă ea sunt puşi căţei să sugă ; iar în a doua bănăţeană e chiar îngropată de vie.

Copiii, ucişi şi sucunşi în băligar, trec prin o serie de metamorfoze, prefăcîndu-se succesiv : în 2 meri (varianta munteană, 2 brazi ; prima variantă ardeleană, 2 paltini ; a doua variantă ardeleană, 2 peri ; varianta bucovineană, 2 nuci), în două scînduri de pat (în toate variantele, unde figurează şi dialogul între fratele şi sora), la urmă în doi miei, din maţele cărora ies răţoi sau peşti de aur, spre a reveni la forma lor anterioară.

Pretutindenea figurează o şezătoare, clacă sau cusătoare, unde împăratul află prin gura copiilor povestea nenorocitei lor mame ; numai în a doua variantă ardeleană părinţii adoptivi ai copiilor fac clacă, la care vine şi o servitoare a împăratului.

³⁴ Ispirescu, no. 6.

³⁵ Fundescu, no. 5.

³⁶ Cf. dr. At. M. Marienescu, *Doi feţi-[cotofeţi]*, în *Albina* din 1871, no. 63 şi *Făt-Frumos cu părul de aur*, *ibid.* din 1872, no. 17.

³⁷ Schott, no. 2 şi no. 8.

³⁸ Slavici, în *Convorbiri* din 1874 ; Pop-Retegănu, II, no. 2 ; cf. şi *Cei doi copii cu părul de aur* de N. Trîmbiţoiu, în *Tribuna* din 1886.

³⁹ Sbiera, no. 9.

⁴⁰ Fundescu, no. 16.

⁴¹ Popescu, I, no. 4 ; Arsenie, I, no. 1 ; Stăncescu în *Lumea ilustrată*, an. II, no. 3 şi 4 ; *Calendarul basmelor* pe 1876, p. 10—15.

⁴² Cosmescu (colecţiune inedită).

Mai adaugem că în majoritatea acestor variante rolul surorilor invidioase îl împlinesc o țigancă roabă sau fosta țitoare a împăratului, care o face sau în înțelegere cu mă-sa (ca moașă) sau cu învoiala surorilor împărătesei.

Despre metamorfozele prin cari trec sufletele copiilor uciși am vorbit cu ocaziunea basmelor primului tip al acestui ciclu. Ele constituiesc diferența esențială între variantele din primul și între cele din al doilea basm-tip. În acest din urmă, miraculosul transformărilor lipsește cu desăvârșire : copiii, în loc de a fi uciși, sunt expuși pe apă, scăpați și crescuți de părinți adoptivi. Aci se află din contra unele episoade nouă (la început : interzicerea luminei ; la mijloc : sora trimite pe frate după pretinse leacuri ; la sfârșit : despietirea fratelui prin soră-sa), cari figurează mai ales în versiunile orientale ale tipului.

În variantele noastre, mama nevinovată e aruncată într-o hazna și pe dînsa se toarnă lăturile și bucatele rămase. În basmul-tip sora, îndemnată de moașă, cere fratelui să-i aducă pe Sora Crivățului ; în prima variantă îl trimite după pasărea măiastră Andilandi, într-a doua după Andila de Cuștiyei, într-a treia după pasărea lainică, iar într-a patra după pasărea măiastră : în toate, fratele împietrit e scăpat de soră-sa și măiastra (zîină sau pasăre) povestește apoi împăratului cele întîmplate.

Substituțiunea copiilor figurează în vechiul roman francez *Histoire du Chevalier au Cygne*. Regina naște 6 băieți și o fată, toți copii foarte frumoși și cu un lanț de aur la gît. Moașă, din porunca soacrei, substituie copiilor 7 căței. Adevărații copii sunt crescuți mai întii de un pustnic, apoi se metamorfozează în lebede.

Cea mai veche formă a *Copiilor de aur*, conformă cu al doilea nostru basm-tip, o găsim în *1001 de nopți*, și anume în povestea celor două surori geloase de sora lor cea mică.

Dintre cele 3 surori, cea mare dorea să ia de bărbat pe marele brutar al Sultanului, cea mijlocie pe marele său bucătar, iar cea mică pe însuși Sultanul, căruia îi va naște un fecior cu părul de o parte de aur și de alta de argint. Surorile invidioase substituiesc copiilor născuți, doi băieți și o fată, un ciine, o pisică și o bucată de lemn. Pe nenorocita Sultană o bagă într-o odăiță cu fereastra totdeauna deschisă la ușa geamiei, și trecătorii trebuiau s-o scuipe în față. Copiii, *expuși pe apă*, sunt adoptați și crescuți de grădinarul Sultanului. Făcîndu-se mari, o femeie deșteaptă în domniță dorul de a avea *pasărea vorbitoare, arborele cîntăreț și apa galbenă-aurie*. Înainte de a porni să le aducă, frații dau domniței cite un semn prevestitor de peire : cel mare un cuțit, din care va picura sînge ; cel mai mic niște mătâanii, ale căror boabe nu se vor mai înșira. Un bătrîn dervîș le arată locul unic, unde se află acele lucruri minunate. Cei doi frați *sunt schimbați în stane de piatră*, apoi scăpați de sora lor, care ia pasărea, arborele și apa. La un ospăț, pasărea descoperă Sultanului toată întîmplarea.

Într-o altă poveste orientală, culeasă de la avarii din Caucaș⁴³.

⁴³ Schiefner, *Awarische Texte*, no. 12.

Trei surori, scârmănind lînă, vorbeau într-o seară, fiecare *spunînd ce ar face de ar lua-o împăratul de soție*. Cea mai mare zicea că cu un fulg de lînă ar îmbrăca toată oștirea împărătească ; a doua, că ar sătura-o cu o oală de făină și a treia, că ar naște împăratului un băiat cu dinții de măr-găritar și o fată cu părul de aur. Împăratul, care ascultase vorbele lor, se căsătorește întîi cu cea mare, apoi cu cea mijlocie (care nu se putură ține de cuvînt) și în sfîrșit cu cea mică. În lipsa-i, ea naște un băiat cu dinții de măr-găritar și o fată cu părul de aur. Surorile invidioase *aruncă pe copii într-o văgăună de munte și trimit o carte împăratului că soția sa născuse un cățel și o pisică*. Împăratul poruncește să se înecă cățelul și pisica, iar pe împărăteasa, îmbrăcată într-o piele de măgar, s-o puie la poarta palatului, unde s-o scuie oricine intra sau ieșea. Copiii expuși sunt hrăniți de o căprioară, care îi așază apoi într-un palat nelocuit. Aflînd de existența lor, surorile invidioase trimit acolo o văduvă să-i prăpădească. Ea face mai întîi pe fată să poftescă o *ramură dintr-un măr năzdrăvan* (care vorbea și juca) și, scăpînd băiatul de primejdie, îi spune ce bine ar fi, dacă fratele ei s-ar căsători cu frumoasa *Iesensulchar*. Băiatul, ca să mulțumească pe soră-sa, pornește îndată și află în cale de la un moșneag că acea fată locuia într-un palat de argint încunjurat de apă. Ea trebuie să *fie chemată de trei ori și de nu se arată, omul se schimbă în piatră*. Băiatul ajungînd la malul apei, vede o mulțime de stane (erau flăcăii împietriți) și strigă pe fată : dar ea nu se arată și băiatul împietrește. Sora, văzînd că nu se mai întoarce, pleacă să-l caute. Ea întîlnește pe același moșneag, care îi spune că, dacă Iesensulchar nu va răspunde întîia și a doua oară, să-i strige : „Să fii tu oare mai frumoasă decît mine cu părul de aur, de ești așa de mîndră ?” Sora strigă așa și Iesensulchar se arată ; în aceeași clipă toate stanele de piatră se însuflețiră. Băiatul luă de soție pe Iesensulchar, care îi duse împreună cu moșneagul în palatul ei, și tot moșneagul descoperi împăratului taina nașterii copiilor.

Am reprodus aceste două povești orientale, fiindcă ele prezintă o mare analogie cu variantele noastre din al doilea basm-tip și în genere cu versiunile balcanice ale tipului.

Astfel, în versiunea neogreacă *Soarele, Luna și Luceafărul*⁴⁴, trei fete șarmante, lucrînd într-o seară, ziceau : Eu, spunea cea mare, aș vrea să mă ia bucatarul împăratului, ca să pot mîncă de toate bune ; eu, zicea cea mijlocie, aș vrea să mă ia marele visternic, ca să pot avea mulți bani ; și eu, adause cea mică, de m-ar lua feciorul împăratului, i-aș naște trei copii : Soarele, Luna și Luceafărul. Feciorul împăratului se plimba tiptil prin oraș și, ascultînd vorbele fetelor, le aduse a doua zi la palat și le făcu pe voie. Cînd veni vremea să nască, feciorul împăratului porni în război și mama-sa, supărată pe noră-sa, porunci moașei să înlocuiască copiii cu un cățel, o pisică și un șoarece ; iar pe mama lor o puse în coteneată. Copiii fură părăsiți de o servitoare într-un stuf, unde venea să-i alăpteze o capră. Acolo fură găsiți de un cioban, care îi luă de suflet și, făcîndu-se mari, îi așază într-un turn. Aflînd împărăteasa că

trăiesc, trimite pe moașă ca cerșetoare să-i prăpădească. Ea face pe fată să dorească *ramura ce cîntă*, apoi *oglinđa atotvăzătoare* și, aducîndu-i-se de frați, ea îi pomenește la urmă de pasărea *Dikyeretto*, care înțelegea toate limbile. Frații, lăsînd surorii două cămași (de se vor înneghi : semn de peire), pornesc s-aducă acea pasăre măiastră. Neascultînd pe călugărul care îi ajutase în celelalte isprăvi, să se întoarcă înapoi, ei se prefăcură în piatră, cum se uită pasărea la dîșii. Atunci plecă sora în căutarea lor și același călugăr o sfătui să se dezbrace în pielea goală (ca nu cumva zgomotul hainelor să deștepte pasărea) și s-o apuce pe dinapoi de picioare. Făcînd așa, prinse pasărea, învie pe frați și se întoarseră cu toții. La o petrecere dată de împărat, unde fură chemați și copiii, pasărea măiastră descoperi toată împlinerea.

Într-altă versiune, *Țiținena*⁴⁵, un împărat oprește, din lipsa de ulei, de a se aprinde seara lumina. Trei fete, astupînd bine ferestrele, se apucară de lucru, vorbind între ele (dorințele exprimate sunt identice cu cele din versiunea anterioară). Tînăra împărăteasă naște 3 copii unul după altul și soacră-sa îi înlocuiește cu animale (cîine, pisică și șarpe). De două ori o iartă feciorul de împărat, a treia oară fu zidită în umblătoare. Copiii, crescuți de un pustnic, trăiau în oraș și, aflînd de dîșii, bătrîna împărăteasă trimite pe moașă să-i prăpădească. Îndemnată de dînsa, sora ceru fratelui întîi un măr din pomul păzit de 40 de balauri, apoi ramura de aur, pe care s-adună toate păsările și, în sfîrșit, pe însăși *Țiținena*, care înțelegea limba pasărilor. Cînd strigă odată : *Țițineno !* fu împietrit pînă la genuchi, a doua oară pînă la brîu și cînd să împietrească peste tot, chemă în ajutor pustnicul, care porunci *Țiținenei* să învieze toate stanele de piatră cu apă vie. Apoi se întoarseră acasă, unde *Țiținena* descoperi împăratului cele împlinite.

Varianta albaneză *Surorile geloase*⁴⁶ e puțin deosebită. Un împărat, oprind a se face lumină în noaptea urcării sale pe tron, se plimba tiptil în oraș și ajunse la o casă, unde locuiau fiicele răposatului împărat. Acolo le auzi vorbind : De m-ar lua pe mine împăratul de soție, zicea fata cea mare, i-aș face un covor, pe care ar putea ședeă toată armata ; eu, zicea cea mijlocie, i-aș face un cort, sub care ea s-ar putea adăposti ; și eu, adause cea mică, i-aș naște un băiat și o fată cu o stea în frunte și o lună pe umere. Împăratul se căsători cu cîteșitrele și, sora cea mică născînd în lipsa-i copiii, surorile le substituieră o pisică și un șoarece. Aflînd împăratul, porunci ca lehuza să fie așezată la scara palatului și oricine va intra, să scuipe asupra-i. Într-aceea copiii expuși fură scăpați și crescuți de un morar. Aflînd că trăiau, surorile trimit acolo o babă, care spune fetei să ceară fratelui său o floare de la *Frumoasa-Pămîntului*, apoi năframa ei și în sfîrșit pe ea însăși, pe care o aduce, furîndu-i înaintea inelul, după sfatul dat de o lamie (*lipsește episodul împietririi*).

În versiunea bulgară, reproducă după Ciolakov⁴⁷, figurează asemenea episodul luminei interzise, iar fetele ziceau : întîia, ar îmbrăca

⁴⁵ Legrand, p. 77.

⁴⁶ Dozon, no. 2.

⁴⁷ Jagici, *Archiv.*, vol. [V, 1880], no. 52.

toată oștirea împărătească cu un caier ; a doua, ar sătura-o cu o pîine și a treia, i-ar naște doi copii, Soarele și Luna. Surorile înlocuірă copiii cu căței și pe mama lor o îngropară în gunoi, să fie scuipată.

Toate versiunile balcanice citate aparțin la al doilea basm-tip, pe cînd motivul metamorfozelor reappare din contră la sîrbi, sași, unguri, ruși etc.

Astfel, în versiunea sîrbo-croată, *Copiii cu părul de aur și cu dinții de argint*⁴⁸, întîlnim pentru prima oară seria metamorfozelor, trăsura caracteristică a primei noastre clase. Substituind copiilor doi căței, nenorocita mamă e zidită, s-o scuipe toți, iar pe copii îi îngroapă în grădină. Dintr-înșii răsar 2 plopι, unul de argint și altul de aur (oile înghițind cîteva frunze, li se aurește lîna) ; din plopιi tăiați se fac două pături, cari convorbesc noaptea. Cînd se ard păturile, două scînteι sar pe oile din curte și iar li se aurește lîna : tăindu-se mieii și curățindu-li-se mațele, două alunecă în apă și devin iarăși copii, pe cari un pescar îi găsește și-i ia de suflet. Urmează apoi episodul care aparține celui de al doilea basm-tip : sora, îndemnată de o babă, cere fratelui să-i aducă întîi floarea cea mai frumoasă (pe care o fură de la o vilă adormită), apoi pe frumoasa *Giuzelgina*, care descoperă împăratului întîmplarea.

O altă versiune sîrbo-croată, *Soacra cea rea*⁴⁹, conține motivul din al doilea basm-tip. Cele trei surori doresc : întîia, să ia un morar, ca să aibă totdeauna pîine ; a doua, un cioban, ca să aibă lapte ; iar a treia, de ar lua-o feciorul împăratului, i-ar naște doi băieți cu brațele de aur și o față cu stea în frunte. Dar soacra îi înlocui din răutate copilașii cu 3 pisici și mama lor muri de rușine. Adevărații copii, expuși, sunt crescuți de un om bogat. Odată veni la dînsul în gazdă feciorul de împărat (tatăl lor) și rămase uimit de frumusețea copiilor. El zise : (*lipsește motivul [babei]*) că le lipsește o pasăre ce vorbește, un arbore ce cîntă și o apă verde. Cei doi băieți porniră să le aducă și fură sfătuiți de o babă să nu se uite înapoi, ca să nu împietrească ; dar ei nu ascultară și împietriră. Atunci porni și sora lor, care luă lucrurile minunate și învie pe frați.

În versiunea săsească *Copiii de aur*⁵⁰ nu figurează decît două fete, cari meliță cînepă : întîia ar îmbrăca toată curtea împăratului cu cînepa ei, a doua ar nutri-o cu grîul ei. Împăratul luă de soție pe cea mică, iar pe cealaltă o făcu mai mare peste bucătărie. Cînd împărăteasa născu doi copii cu părul de aur, sora invidioasă îi îngropă în băligar și puse în locul lor un cățel și o pisică. Auzind împăratul despre aceasta, porunci să se înece animalele, iar pe nenorocita s-o arză de vie. Din cadavrele copiilor ucși răsar doi brazi cari, după o serie de metamorfoze analoage versiunilor muntene și sîrbo-croate, renasc la forma primitivă și povestesc împăratului toată întîmplarea. Atunci el trimite după apă vie

⁴⁸ Jagiči, *Archiv.*, V, no. 52. Cf. alte două variante sîrbe, vol. II, p. 628.

⁴⁹ *Ibidem*, [vol.] II, no. 25.

⁵⁰ Haltrich, no. 1.

în țara celor 7 pitici și, înviind pe nevasta cea adevărată, trăiră de atunci în pace împreună cu copiii lor.

Aceleași metamorfoze le întâlnim în basmul maghiar *Copiii transformați*⁵¹. Din cadavrele copiilor răsar doi peri, din cari se fac scînduri de pat (cu obicinuitul dialog) și, arzîndu-se scîndurile, o scînteie e înghițită de o capră, care naște două căprioare cu lîna daurită și din mațele lor renasc copilașii. Nenorocita, prefăcută de durerea copiilor într-o stană de sare, confirmă totuși (răspunzînd la întrebările împăratului) povestea finală a copiilor.

E curios că numai aci am întâlnit particularitatea, care figurează în mai toate variantele primului nostru basm-tip : urcarea în pod cu ocaziunea facerei : „Cînd veni vremea ca împărăteasa să nască, moașa o păcăli că așa ar fi obiceiul, ca lehuzele să stea în pod“.

O poveste a țiganilor din Bucovina *Doi sfeți-logofeți*⁵² și împrumutată de la români (cum arată însuși titlul), coincide cu versiunea noastră din aceeași provincie. Altă versiune țigănească, *Copiii de aur*⁵³, culeasă din Rîmnicul-Sărat, se prezintă într-o stare cu totul fragmentară și confuză.

Într-o poveste rusească⁵⁴, surorile invidioase înlocuiesc pe cei trei copii născuți țarului Ivan, cu un cîine, cu o pisică și cu un copil de rînd, iar adevărații copii sunt răpiți. Scoțînd ochii împărătesei, o închid într-o ladă cu copilul substituit și o expun pe mare. Ajunsă la mal, copilul îi spală ochii cu apă caldă și ea recapătă vederile și apoi regăsește și pe copiii săi.

Într-o versiune paralelă⁵⁵, copiii uciși trec prin cunoscutele transformări și măruntaiele micilor sunt aruncate. Nenorocita, neștiind ale cui sînt, le strînge, le gătește și, mîncîndu-le, naște din nou pe cei doi copii.

Cea mai veche poveste din Occident despre copiii de aur se află în *Noaptea plăcută* ale lui Straparola (IV, 3) din secolul XVI-lea. Introducerea e analoagă versiunilor citate. „Dacă aș lua de bărbat pe majordomul regelui“, zice sora mai mare, „aș putea îndestula toată curtea cu un pahar cu vin“ ; „și eu cu fusul meu“, zice cea mijlocie, „aș toarce destulă pînză, ca să pot îmbrăca cu cămăși întreaga curte“ ; iar cea mică zise : că de ar lua-o regele, ea i-ar naște 3 copii, doi băieți și o fată, cu părul lung de aur, cu un colan la gît și cu o stea pe frunte. Dar surorile invidioase substituiesc copiilor născuți trei căței și expun pe

⁵¹ Stier, [*Ungarische Volksmärchen*, Pesth, 1859. Prefața datată „iunie 1857“.] no. 7.

⁵² Miklosich, *Wanderungen der Zigeuner*, vol. IV, no. 1. Cu această ocaziune observăm că traducerea latină a basmelor țigănești e adesea incorectă și provine dintr-o cunoștință superficială a limbei române. Astfel titlul *Doi sfeți-logofeți* e tradus prin „duos sanctos logothetas“ (în loc de „duos filios“) : *logofeți* fiind o simplă repetiție ca particulă intensivă a primului termen (cf. leu, paraleu). Tot acolo *înșir-te mărgăritar!* e tradus cu „exi, margarita!“ în loc „in seriem te (dispone), margarita!“...

⁵³ Barbu Constantinescu, no. 12.

⁵⁴ Afanasiev, partea II, p. 35.

⁵⁵ Gubernatis, *Mythologie zoologique*, vol. I, p. 412.

adevărații copii pe apă, unde îi află un morar, care îi ia la dînsul; de cîte ori li se tăia părul, cădeau mărgăritare și pietre scumpe. Făcîndu-se mari, s-așază în oraș și surorile trimit atunci pe moașa care spune fetei de apa ce joacă, de mărul ce cîntă și în fine de pasărea cea verde, pe care cînd vor s-o aducă cei 2 frați, ei se schimbă în stane de piatră. Dar sora îi scapă și pasărea descoperă la un ospăț al regelui tot adevărul.

În versiunea lorenă *Pasărea adevărului*⁵⁶, lipsește introducerea surorilor invidioase și, regina născînd în lipsa regelui 2 copii, soacra sa îi scrie că a născut un cățel și o pisică și apoi, primindu-i răspunsul, expune pe copii într-o cutie pe mare. Ei sunt crescuți de un negustor și, făcîndu-se mari, intră ca slugi în palatul regelui, tatăl lor. Acolo, bătrîna regină pîrăște regelui pe băiat că s-a fălit cu diferite isprăvi, și regele îl trimite după apa care joacă și apoi după roza care cîntă. Aducîndu-le, regele trimite apoi pe soră-sa după pasărea adevărului. Povățuită de o zîină să plece îndată ce va pune mîna pe acea pasăre, care zicea: „Nu sunt eu!“, ea nu ascultă și se preface într-o ștană de sare. Dar fu scăpată de fratele său, care aduse pasărea și ea mărturisii la un ospăț toate nelegiuirile bătrînei regine, care fu aruncată în ulei fierbinte.

În versiunea paralelă tiroliană⁵⁷, nici una din cele 3 surori nu exprimă vreo promisiune, ci ele doresc pur și simplu a deveni, una nevasta brutarului regesc, cea d-a doua a bucătarului și a treia a regelui însuși. Lucrurile minunate sunt aceleași ca și în versiunea precedentă.

Într-o versiune ligureă *L'oiseau qui parle*⁵⁸, soacra înțealășă cu o vrăjitoare expune întîia oară pe unicul copil născut, înlocuindu-l cu un porc; iar a doua oară expune pe cei doi copii născuți, înlocuindu-i cu un porc, cîine și pisică. Băiatul și fata fură apoi crescuți de un morar. Făcîndu-se mari, vrăjitoarea învață pe fată să ceară fratelui său „une bouteille d'eau de la Mer Rouge“ și apoi o *pasăre care vorbește*. Adusă de băiat, ea zbură pe umărul-i, zicînd: „voici le porc, voici le chien, voici le chat!“ Și la un ospăț dat de împăratul, pasărea descoperi crima. Mama împăratului și vrăjitoarea fură arse.

În versiunea italiană din Basilicata *Cele 3 surori*⁵⁹, întîia soră ar vrea să fie cusătoreasa regelui, a doua servitoarea sa și a treia chiar soția sa. Substituirea cu căței se face în 3 rînduri și nenorocita e zidită pînă la gît, iar copiii expuși pe mare. În varianta din Pisa *Pasărea care vorbește*⁶⁰, întîia soră ar vrea să se mărite după brutarul regelui, a doua după plăcintarul său și a treia cu însuși regele. Aci soacra ia locul surorilor invidioase. În ambele, pasărea descoperă regelui întîmplarea.

În varianta toscană⁶¹, sora cea mică, dorind să se mărite cu regele, făgăduiește să-i nască 3 copii cu părul de aur și cu dinții de argint. Restul e analog celorlalte versiuni.

⁵⁶ Cosquin, no. 17.

⁵⁷ Schneller, no. 26.

⁵⁸ Andrews, no. 42.

⁵⁹ Comparetti, no. 6.

⁶⁰ *Ibidem*, no. 30.

⁶¹ Gubernatis, vol. II, p. 224.

În varianta florentină *Pasărea care vorbește*⁶², regele interzice sub pedeapsă de moarte a ieși seara, dar brutarul regesc iese și aude trei fete exprimând obicinuitele dorințe. El spune a doua zi regelui cele auzite. Surorile regelui substituiesc copiilor o maimuță, un câine și o tigroaică. Cele trei lucruri minunate sunt, aci : pasărea care vorbește, arborele care cîntă și fîntîna care strălucește.

În varianta siciliană *Regina alungată și copiii expuși*⁶³, trei surori vorbesc torcînd și cea mică făgăduiește, de ar lua-o fiul regelui, să-i nască un băiat cu un măr de aur în mîna și o fată cu o stea în frunte.

În versiunea catalană *Fiii regelui*⁶⁴, sora cea mare făgăduiește a susținea tot regatul cu o cîtîme de grîu, cea mijlocie a sătura toată armata cu o bucată de pîine, iar cea mică ar face un copil cu stea în frunte.

În Portugalia, basmul *Copiilor de aur* era deja cunoscut pe la 1575, cînd Trancoso îl inseră în ale sale *Povești folositoare (Contos do proveito)*. Și acolo, fiecare din surori promise ce are să facă, de ar lua-o regele de soție : întîia, ar face cusături mîndre cu aur și mătase, a doua — cămași pretioase, iar a treia — doi băieți frumoși ca aurul și o fiică frumoasă ca argintul. Regele se căsătoriește cu cea mai mică și la naștere surorile invidioase substituiesc copiilor un șarpe și alți monștri. Mama alungată găsește refugiu într-o mînăstire, iar copiii expuși sunt creșteuți de un pescar. Toată împlinirea o descoperă apoi regelui o veche servitoare, complicea surorilor.⁶⁵

Din toate acestea rezultă că basmele din Occident nu cunosc decît versiunea din al doilea nostru basm-tip, în care copiii înlăturați sunt expuși pe apă. Uciderea copiilor și renașterea lor printr-o serie de metamorfoze pare a fi proprie basmelor din Europa orientală.

În fine, mai adaugem că subiectul *Copiilor de aur* (și anume basmul cu metamorfozele) a ispitit doi mari poeți, pe Pușkin și pe Alexandri.

Acest din urmă, în cunoscuta legendă *Înșir' te mărgărite*⁶⁶, unde face însă pe copii să moară de moarte naturală, după care urmează seria metamorfozelor : din cadavrele copiilor răsar doi brazi cari, trăsniți de cer, cad la pămînt și două scînteii se suie în văzduh, prefăcîndu-se în stele. Apoi acele două stele cad într-un ogor întins, schimbîndu-se în mărgăritărele. Mama spicuește tot lanul și găsește într-un spic două mici mărgăritare :

Și de-atunci mama duioasă,
În răpirea-i drăgăstoasă,
Tot înșiră, visătoare,
Pretioasele-i odoare ;

Și la sînu-i tot le strînge,
Apoi rîde, apoi plînge,
Le deșiră cînd și cînd
Și le-nșiră iar, cîntînd.

⁶² Imbriani, no. 6. Cf. *ibidem*, no. 9 [Il canto e' l sono della Sara Sibilla].

⁶³ Gonzenbach, no. 5.

⁶⁴ Maspons y Labròs, I, p. 38.

⁶⁵ Cf. Coelho, Prefață.

⁶⁶ *Poezii*, vol. II, p. 175—193.

Urmează acum cele două basme-tip cu variantele lor corespunzătoare.

a. Basmul-tip *Înșir' te mărgăritari* de Ispirescu :

Un fecior de boier auzi *trei fete*, ce munceau la cînepă, zicînd : „De m-ar lua pe mine feciorul ăla de boier ce trece p-aci, eu *i-aș îmbrăca curtea cu un fus*, zisese fata cea mai mare ; de m-ar lua pe mine feciorul ăla de boier ce trece p-aci, eu *i-aș sătura curtea cu o pită*, zisese fata cea mijlocie ; de m-ar lua pe mine feciorul ăla de boier ce trece p-aci, eu *i-aș face doi fci-logofeți cu totul și cu totul de aur*, zisese fata cea mică“.

El luă pe cea mică și în curînd rămase grea. Feciorul de boier dede soției sale o *țigancă* s-o slujească. Cînd veni ceasul să nască, țiganka aduse pe mă-sa în loc de moașă și dînsa îi zise : „Milostiva noastră *doamnă*, la noi p-aci este obicei ca doamnele, cînd au să nască, *să se suie în pod* și moașa să stea cu ciurul la ușa podului, și așa să facă“. Suindu-se în pod, ea născu 2 copii cu totul de aur, pe cari *țiganka îi îngropă în băligar și-i înlocuî cu 2 căței*. Cînd află feciorul de boier că nevastă-sa îi născuse căței, de necaz luă de soție pe țigancă și pe nevastă o făcu slujnică.

După cîtva timp *răsăriră din băligar doi meri* cu coaja de aur. Țiganka îl îndemnă să-i taie și *să facă dintr-înșii scînduri* de pat ; peste noapte țiganka auzi cum vorbeau scîndurile. Ea îl rugă atunci *să arză scîndurile* ; dar pe cînd le ardeau, 2 *scînteî* picară în grădină și în locul lor răsăriră 2 *stebles de busuioc*, din cari, mîncînd *un mielușel*, i se auri lîna.

Țiganka, pricepînd că nu-i lucru curat, se făcu bolnavă și spuse boierului că se va însănătoși numai mîncînd drobul mielului. Porunci dar *să se taie mielul* și țiganka însărcină pe o credincioasă a ei *să spele mațele* la pîriu și să bage *de seamă* nu cumva să scape vruncul ; dar rupînd un căpătîi, îl dede pe gîrlă și a doua zi zări la vale 2 *copilași jucîndu-se cu 2 mere de aur*. D-acolo îi luă o babă să-i crească. Cînd se făcură mari, se duseră amîndoi la o clacă boierească și acolo, după ce fiecare spuse cîte un basm, povesti și băiatul întîmplarea lor. Aflînd despre atîtea nelegiuiri, feciorul de boier îi recunoscă, chemă pe mama lor și o îmbrățișă ; iar țiganka fu sfîșiată de doi armăsari neînvățați.⁶⁷

β. Basmul-tip *Sora Crivățului* de Fundescu :

Pe timpurile unui împărat puternic, arzînd orașele celorlalte împărății vecine, porunci *să nu se mai facă foc, nici luminare să nu se mai aprinză*. Într-o seară, plimbîndu-se împăratul cu vizirul și cu bucătarul, să vază dacă se împlinise poruncile sale, văzu o lumină la marginea orașului. Acolo ședeau la foc 3 fete surori, cari torceau. „Cea mai mare zicea celorlalte : dacă m-ar lua pe mine bucătarul împăratului de nevastă, eu *i-aș ținea casa numai cu o piine* ; cea mijlocie zicea : dacă m-ar lua pe mine vizirul împăratului, *i-aș ținea casa numai cu un caier de lînă* ; cea mai mică zicea : dacă m-ar lua pe mine împăratul de nevastă, eu *i-aș face doi coconi*

cu stele pe inimă, luna pe spate și o față asemenea, cu deosebire c-ar avea soarele pe frunte". După ce le chemă la palat și le porunci să spuie din nou cele auzite, li se făcu pe voie fiecareia.

Împărăteasa rămânând grea și fiind să nască, surorile de pizmă o îndemnară să se urce în pod și, născînd copilul, căzu în ciurul surorii mijlocii, care-i dede drumul pe un riu și-l înlocui cu un cățel; pe copil îl găsi un păstor și-l luă să-l crească. Împăratul, întors de la vînătoare și aflînd de cele petrecute, o iertă de astă dată. Peste cîtiva ani, împărăteasa născu al doilea băiat, și tot așa se întîmplă ca și cu cel dintîi. Nu trecu mult și născu o fată, cu care surorile făcură ca și cu ceilalți copii. De astă dată împăratul se necăji și porunci să fie aruncată într-o hazna, unde se aruncau lăturile și bucatele cele rămase.

În vremea aceea băieții și fata, îngrijiți de ciobani, creșură și se făcură mari și voinici. Aflînd surorile (dintr-o luptă de întrecere în care ieșiră biruitori, cîștigînd două tipsii de galbeni) că copiii trăiesc, trimiseră pe moașă să-i omoare. Ea spuse fetei că frații caută s-o omoare și o sfătui să se facă bolnavă și să ceară: *cămașa babei din sfîrcurile mării*, căci acolo o să se prăpădească. Frații, auzind de aceasta, plecară, luînd o traistă și o pereche de foarfeci, cu cari tăiară genele a doi uriași, cari le arătară drumul și-i învățară cum să facă: să se dea afund în mare, unde se află o babă îmbrăcată cu zece cămăși; să-i ia una și, orice s-ar întîmpla, să nu se uite înapoi. Ei făcură întocmai și aduseră surorii lor cămașa babei.

Înșelată iarăși de moașă, fata se făcu bolnavă și ceru să-i aducă pe sora Crivățului. Frații plecară și ajunseră la o cîmpie frumoasă. Acolo, strigînd de 3 ori: „Fată frumoasă!” (după cum îi învățase un uriaș), împietriră și ei și caii lor. Sora lor porni atunci, făcîndu-i-se dor de dinșii, și pe cîmpia cea frumoasă strigă de două ori: „Fată frumoasă, ieși afară!” Atunci împietri și ea pînă la briu. A treia oară, mai strigă o dată desperată și [sora] Crivățului, de milă pentru tineretele ei, ieși. Cu ajutorul ei învie pe frați, udîndu-i cu apă din acea fîntină. Și tot așa făcu și cu o mulțime de pietre, ce erau tot atîția tineri viteji. Întorși cu toții acasă, ziua făcu niște palaturi minunate și pe moașă o prefăcu în baston. Mergînd frații și sora la o șezătoare, fata luă și pe sora Crivățului, care spuse în locul lor nenorocirile mamei și ale copiilor ei. Împăratul se curună a doua oară cu soția sa și pe cumnate le sfișiară cai neînvățați.

a) Prima variantă munteană, *Andilandi* de N. D. Popescu :

Varianta coincide cu a lui Fundescu pînă la momentul cînd țiganca aflase că copiii trăiau. Atunci ea însăși se duse la bătrîna care-i luase de suflet, și încercă să ademenească pe fată, nu însă a o învrăjbi cu frate-său ca în versiunea lui Fundescu.

Țiganca, venind la locuința copiilor, rămase uimită, auzind frumoasele lor cîntări, și odată le zise: „Oh! ce minunat glas! dacă ați avea și *pasărea Andilandi*, ca să vă însoțească la cîntare, nici îngerii cerului nu v-ar întrece; este o pasăre măiastră, a cărei cîntare întrece toate muzicile pămîntești și care are darul d-a ghici trecutul și viitorul și d-a ceti în inimile oamenilor; ea se află în palatul Zinelor din împărăția Ielelor, spre soare-răsare”. Și

băiatul făgădui surorii sale să i-o aducă. Înainte de a porni, el îi zise : „Soro, eu plec să-ți aduc pasărea Andilandi. Dumnezeu știe ce s-o alege de mine, ia astă *alăută* și pune-o în cui și, cînd vei auzi *strunele ei plesnind* și rupîndu-se, să știi că am perit și nu mai ai frate; poate că, viind după mine, m-ai mîntui.“

Într-o zi, după multă trecere de vreme, văzînd coardele sparte, înțelese că s-a întîmplat fratelui ei o nenorocire și porni să-l caute. În drum, făcînd mult bine unui unchiaș, el o sfătui cum să facă : „Mîine în zori să pleci și peste un ceas vei ajunge înaintea unui palat măreț; cum vei intra în curtea palatului, să te duci la puțul ce vei găsi în curte, să scoți apă din el, să te speli bine peste tot trupul; apoi să iei într-un vas din acea apă și să torni peste toate stanele de piatră ce vei vedea în acea curte, începînd de la aceea în care vei recunoaște trăsurile fratelui tău. După aceea să te uiți spre colivia ce vei zări la ușa de intrare, în care se joacă pasărea, să zici o dată : Andilandi ! și să aștepți; să nu te sperii cînd vei vedea că ți se împietresc picioarele pînă la genunchi, ci după cinci minute să zici a doua oară : Andilandi ! și iarăși să nu te sperii, dacă te vei împietri pînă la brîu; peste alte 5 minute să zici și a treia oară, dar să nu mai zici : Andilandi. ci : *Schilandilandi* ! căci așa se numește pasărea și cu chipul acesta vei mîntui mii de tineri. Dar bagă de seamă că la cea din urmă dată pasărea va cînta astfel de frumos, încît se vor scula chiar morții din mormînt; să nu te ametești, nici să te grăbești, ci s-o lași să cînte și, cum o sta puțin, să zici : Schilandilandi ! căci atunci ai subjugat-o.“

Cînd zise a doua oară : Andilandi ! împietri pînă la brîu și, aducîndu-și aminte de vorbele unchiașului, strigă : Schilandilandi ! Atunci o ființă frumoasă și întraripată ca o zîină zbură în văzduh și peri împreună cu pasărea : în acea clipă înviară fratele și stanele de piatră. Apoi zîna se întoarse, duse pe fratele și pe sora în palat și le povesti nenorocirea ei : „Eu sunt pasărea pentru care atîția tineri, mai toți fii de împărați, v-ați primejduit viața pentru a mă dobîndi. Ascultați acum istoria mea, spre a afla pentru ce m-am făcut pasăre. Eu sunt fiică de împărat; la casa părintească eram eu și fratele meu cel mai mare; demonii voiră să ne îndrăgostim amîndoi și umblam d-a-ncîtele, ca să fugim de la părinți, spre a avea răgaz să ne cununăm amîndoi. În sfîrșit izbutirăm și fugirăm împreună cu două slugi; dar cînd credeam că am scăpat, iată că ne iese înaintea aci, unde suntem, nașa noastră care este o zîină, și oprindu-ne în loc, ne muștră cumplit și ne porunci să ne întoarcem înapoi; noi însă nu o ascultarăm. Ea atunci se minie foarte și ne blestemă, pe mine să mă schimb în pasăre și să răpui viața a mii de tineri, pe cari îi voi atrage în veacuri nesfîrșite spre mine prin glasul meu; și pe frate-meu să păzească intrarea palatului locuit de mine, să vază pe toți cari or veni să mă ia, și să nu poată a se împotrivi. Pe slugi le schimbă în niște bătrîni urîți, iar pe frate-meu într-un bătrîn schilod și gîrbovit. Drept mîngiere însă ne zise : că atunci vom dobîndi mîntuire, noi și jertfele noastre, cînd o ființă femeiască se va uită cu milă spre fratele meu și-l va căuta și îngriji cu toată uriciunea lui, cînd el va spune singur unui voinic adevăratul meu nume și mijlocul prin care să mă ia și în sfîrșit cînd un voinic, văzîndu-mă în chipul meu, mă va iubi, dar nu va vrea să mă ia de soție.“

Plecînd la locul unde se afla unchiaşul, găsi în locu-i un tînăr frumos (era fratele său). În acea clipă se desfăcu un copaci şi ieşi din el zîna, naşa lor : „Aţi păţit multe pentru nesocotita şi nelegiuita voastră dragoste, acum trebuie să vă învăţaţi minte şi să vă luaţi seama, dacă nu vreţi să periţi cu sunet ; iubiţi-vă ca nişte fraţi, dar mai mult nu...” După zisa astor cuvinte, zîna se închise în copaciul său şi peri, iar tinerele perechi plecară spre locuinţa fiilor de împărat.

Ajungînd acasă, Andilandi se prefăcu în pasăre şi frumosul ei cîntec înştiinţă pe ţigancă că s-au întors teferi. Ea plănui să-i otrăvească şi-i pofti pe toţi la palat. Acolo pasărea feri pe copiii de bucatele otrăvite şi apoi se descoperi adevărul.⁶⁸

b) A [treia] variantă munteană, *Păsărica lainică* de Stăncescu :

Trăsături comune : să nu fie lumină — copiii cei adevăraţi sunt părăsiţi într-o pădure.

Baba pune pe fată să ceară fratelui ei : *cămaşa* zgriptoroaicei de aur şi apoi *cămaşa* cu soarele de aur în piept. În cele din urmă îl trimete la puţul cu ghizdurile de zmeură, cu cumpăna de razachie şi cu găleata de tîmchioasă : de acolo să scoată *păsărica lainică*.

Toţi flăcăii împietreau şi aceeaşi soartă avu şi fratele. Numai sora o putu aduce, căci ea era ursită să nu iasă din puţ pînă n-o striga o fată.

c) A [patra] variantă munteană, *Fratele şi sora* de N. D. Popescu :

Băiatul e trimis s-aducă : *peşti de aur* dintr-o apă ce curge printre munţii ce se bat în capete, şi apoi *copacul cel cu 12 cîntece*, fiecare cracă scoţînd cite un cîntec.

În cele din urmă porneşte la *Muntele de sticlă* să ia *pasărea măiastră*, care, cînd cînta, se clătina cerul şi pămîntul. Acea pasăre, cum vedea pe cineva ieşind din colivie, i se punea pe cap şi-l prefăcea într-o stană.

Băiatul fu asemenea împietrit şi scăpat de soră-sa. Apoi scoaseră pe mama lor (fusese îngropată pînă la fîte) şi pedepsiră pe ţigancă.

d) Varianta macedoneană *Pruncii îngropaţi de vii* de Cosmescu :

Trei surori, lucrînd, ziceau, una : cu o turtă pot să hrănesc o oştire ; a doua : cu un fus pot să îmbrac o oştire ; şi a treia, cea mică : de mă voi mărita, voi naşte un băiat şi o fată cu soarele în frunte şi cu luna în spate. Un fecior de împărat, auzind aceasta, se căsători cu cea mai mică, împotriva voinţei mamei sale. Pe cînd împăratul se afla în bătălie, nevasta lui născu doi copilaşi cu soarele în frunte şi cu luna în spate. Soacra îi luă şi-i îngropă, iar în locul lor puse doi căţei. Sosind împăratul şi aflînd că soţia-i născuse căţei, o puse să slujească la curte.

⁶⁸ A doua variantă, *Andila de Cuştivei* de Arsenie, coincide în toate amănuntele cu *Andilandi*.

BASMELE ROMÂNE

Din locul unde fură îngropați copiii, ieșiră doi pomi : un măr și un gutui. De poamele lor nu se putea atinge baba, căci *pomii își ridicau ramurile*. De necaz, dînsa puse să-i taie și făcu dintr-înșii scînduri de război. Cînd se punea mama împăratului la țesut, războiul începea să trosnească. Baba, de necaz, îl tăie și-l aruncă în foc, de unde ieșiră două scînteii. Unii ziceau că *aceste scînteii se duseră în cer și sunt cei doi luceferi* (cel de dimineață, fratele și cel de seară, sora). Alții, că aceste scînteii căzură într-o cîmpie, unde se prefăcură în flăcăi frumoși și voinici. Dumnezeu, trecînd p-acolo, le făcu casă și-i îndestulă cu toate bogățiile. Se lățise vestea despre dînșii, de ajunse și la auzul împăratului, tatăl lor. Baba înțelese cine sunt acei tineri și se duse la dînșii. Cînd rămase singură cu fata, îi spuse să ceară de la frate-său să-i aducă *lapte de pasăre*. Frate-său, după ce trecu prin multe greutăți, îi aduse. Altă dată, puse să ceară să-i aducă *oglindea lamiei*. Frate-său îi aduse și aceasta. A treia oară, ceru să-i aducă pe *Frumoasa-Pămîntului* (Fata locului). După multe primejdii izbuti să i-o aducă și pe dînsa.

Baba, văzînd că nu-l poate pierde în așa chip, îndemnă pe fiu-său să-i cheme la un ospăt. Cînd tinerii se apropiară de curtea împăratului, le ieși înainte o femeie îmbrăcată ca cerșetoare și le spuse să nu mănînce din bucatele ce li se vor pune înainte, spunîndu-le și întreaga istorie ce se petrecuse cu dînșii. Cînd se puseră la masă, împăratul îi rugă să-i spuie și lui de unde sunt și de cînd se găsesc în locurile unde se află. Tînărul începui să-i spuie că o babă îi îngropase de vii, că ei sunt copii de împărat, că se făcură scînteii, că Dumnezeu le purtase de grijă și că mama lor este servitoare la curte. Împăratul rămase încremenit : „Atunci voi sunteți copiii mei!“ strigă el cu bucurie. După ce-i îmbrățișă, puse pe baba s-o arză de vie, iar nevastă-sa își luă iar locul ei de mai înainte.

CICLUL DESCINDERILOR INFERNALE

Acest ciclu, a cărui trăsură distinctivă e coborîrea pe tărîmul celălalt, are în vedere scăparea unor fete de împărat răpîte de zmei sau aflarea furului merelor de aur.

Mitologia antică cunoaște mai multe asemenea descinderi în Hades sau în locașul morților. Eroii lor, norocoși sau nenorocoși, se numesc Bacchus, Teseu, Pirithoos, Heracle, Orpheu :

Ad Styga Taenaria est ausus descendere portas...

Și mai ales coborîrea lui Ulysse în Hades¹, care a servit de prototip pe de o parte descinderii lui Enea (din Virgiliu se inspiră apoi Dante), iar pe de alta călătoriei lui Alexandru Macedon în iad, în acea „peșteră, unde se muncesc dumnezeii elinești și împărații“. Acolo el zări diferite vedenii : doi draci ducînd un strugure sau o găoace de nucă într-o prăjină, două *gadini* cu obrazele de lei, niște șerpi și sub ei gîlceavă multă și urlete mari. Eroul macedonean rugă pe Sahnos împăratul să-i spuie noima acestor mistice aparițiuni : gadinile acelea au fost domni și boieri nemilostivi, pentru aceea i-a făcut Dumnezeu cu obrazele de leu, iar șerprii sufletele păcătoșilor de se muncesc în veci.

Aceste întrebări și răspunsuri pline de taină serviră după aceea ca punct de plecare, odată cu alte cărți populare de natură apocaliptică², acelor povești în cari eroul trimis în lumea cealaltă cere lămurirea vedeniilor întîmpinate în a sa cale.

¹ Introducerea noastră, p. 70—71 și 73. Pentru tradițiuni anaioage la popoare ne-arice : cf. Tylor, II, 61 urm.

² *Apocalipsul Apostolului Paul și Călătoria Maicei Domnului [la] iad*. În primul apocrif, după ce îngerul duce pe Pavel prin locașul sfinților, unde sunt duse sufletele celor drepti, „apoi ne-am coborît sub pămînt, unde este întunericul și iadul, și aci (îngerul) mi-a arătat sufletele păcătoșilor și locașul unde ele sunt duse“. Cf. Hasdeu, *Cuvente.*, II, 403—432 ; [301—402.] Din aceste apocrife, descrierea raiului și a iadului intră apoi și în cîntece populare, ca în balada *Soarele și Luna* (Teodorescu, 410—415), în care moș Adam și moașa Iova duc Soarele, ca să-l sperie, în locașul muncilor eterne :

„În iad îl băga
Și de ce-mi vedea,
Părul i se zbirlea...“

Acest ciclu cuprinde astfel trei tipuri principale, pe cari le vom numi *Teșeu*, *Hesperidele* și *Deceurile*, după cum motivul descinderii se rapoartă la readucerea domniței răpite sau la descoperirea hoțului poamelor de aur ori în fine la explicarea unor tainice viziuni.

A. TIPUL TEȘEU

Acest tip are următoarele peripeții :

a) Un zmeu răpește o fată de împărat și o duce în locuința-i sub-pământeană ;

b) Făt-Frumos se coboară pe tărîmul celălalt, răpune monstrul și scapă fata de împărat.

Variantele acestui tip se grupează astfel :

Basmul-tip *Băiet sărac*³, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Cei trei frați* ;

II. Variantă munteană, *Zorilă Mireanu*.⁴

Variantă moldovenească *Cei trei feciori ai babei*.⁵

Variantă ardeleană *Împărăteasa furată*.⁶

Variantă bucovineană *Sucnă-Murgă*.⁷

Afară de aceasta, motivul descinderilor figurează într-o serie numeroasă de basme, ce fac parte din ciclul *Cei 3 frați*.

Și mitologia antică cunoaște răpiri de fecioare ; nimfele *Thalia*, *Egina*, *Ganymeda* și *Asteria* fură răpite de vulturi divini ; iar răpirea *Proserpinei* e un curat basm. Pe cînd tînăra fecioară se juca cu tovarășele ei, cu *Oceanidele*, într-o liveadă smălțată cu flori strălucitoare, deodată pămîntul se întredeschide și fata dispare în sînul lui *Hades*. Mumă-sa, *Demetra*, pornind în căutarea ei, trece pe la lună (*Hekate*) și pe la soare (*Helios*), care-i descoperă numele răpitorului. Durerea mamei nenorocite fu atunci fără de margini și o jale se întinse peste tot pămîntul. Neamul omenesc s-ar fi prăpădit de foame, dacă părintele zeilor nu s-ar fi înduplecat să trimeată în *Hades* pe înaripatul *Hermes*, ca să readucă mamei pe copila răpită. Dar ea gustase în locașul întunecos o boabă de *rodie*, care era un farmec de întoarcere : de aceea ea petrecea de aci înainte 6 luni pe pămînt și 6 luni în *Hades*.⁸

După tradițiunea omerică, *Hades* se afla în adîncimea pămîntului, unde se putea pătrunde prin diferite căi. Fiecare ținut al Greciei își avea cîte o intrare în lumea infernală : peșteri în coasta munților, gropi adînci, prăpăstii. Dar cea mai cunoscută era la capul *Tenaru*, o cră-

³ Slavici, în *Convorbiri* din [1882].

⁴ Stăncescu, *Alte basme*, no. 4 ; idem, *Basme*, no. 5.

⁵ *Șezătoarea*, an. II, p. 49—55.

⁶ Mera, în *Convorbiri* din 1883.

⁷ Sbiera, no. 7.

⁸ *Immul omeric la Demetra*.

pătură într-o stîncă, pe care Apuleiu o numește o răsuflătoare a iadului (*spiraculum Ditis*) și pe unde Psyche pătrunse în locașul morților.

Tot astfel, după credințele poporului român⁹, iadul e o peșteră întunecoasă în pămînt, în care locuiesc diavoli și sufletele păcătoase; iar intrarea în acea peșteră e *girliciul pămîntului*, care și figurează într-o variantă din Ardeal, ce face parte din tipul *Tovarășilor năzdrăvani*.

În povești, lumea cealaltă sau *Lumea Neagră* e obicinuît numită *tărîmul celălalt*, expresiune caracteristică pentru regiunea subpămînteană în care poate intra cineva numai printr-o peșteră sau un puț, pe unde se și coboară Făt-Frumos spre a scăpa fetele răpite de zmei, ori cînd urmărește pe furul merelor de aur sau pe piticul Statu-Palmă.

Vorba are o înfățișare nelatină, dar semnificațiunea-i e proprie limbii noastre. Și în basmele rusești întîlnim o expresiune analoagă, *terem*¹⁰, dar cu sensul opus de „locuință înaltă, aeriană“, iar nu subpămînteană ca în basmele noastre. În *byline* sau cîntece epice rusești întîlnim termenul cu același sens.¹¹ Caterina se schimbă în prepelită și zboară la *tărîmul* vrăjitoarei Marina. Frumoasa Ileana „se făcu lebădă albă și zbură pe ocean, pe marea cea adîncă, către împodobitul ei *terem*“.

Făt-Frumos e nevoit, în genere, să se coboare în lumea cea neagră, pe *tărîmul celălalt*, spre a răpune dihania și a-i răpi victima. Numai în varianta noastră bucovineană eroul se urcă în aer spre a ajunge la palatul zmeului, care răpise fetele împăratului. Ca și în versiunea sîrbă de mai jos, Sucnă-Murgă își face dintr-o piele de purice un lanț pînă la cer, pe care-l prinde de crîngul cerului.

În povestea rusească *Norka*¹², o fiară sălbatică, anume Norka, pătrundea noaptea în grădina împăratului și înghițea acolo tot felul de animale. Împăratul promise jumătate din împărăția sa aceluia din cei 3 fii ai săi, care va răpune fiara. Cei doi feciori mai mari se încercară în zadar. Cel mai tînăr, Ivan, rani fiara și apoi se luă pe urma ei pînă ajunse la un pietroi, pe care Norka îl ridică și fiara scăpă în lumea cealaltă. Dînd la o parte pietroiul, frații săi îl coborîră cu funia înăuntru. Acolo dede peste un palat de aramă, de argint și de aur, unde găsi pe surorile Norcei. După ce răpuse fiara, luă fetele și palaturile schimbate în 3 ouă și ajunseră la funie, unde făcu semn fraților să urce fetele. Cînd veni și rîndul lui, ca să încerce credința fraților săi, legă de funie o piatră și dede semnalul. Frații trădători tăiară funia și piatra se sfărîmă în bucăți. Rămas acolo, el adăposti de furtună niște pui de pasăre și mama lor, drept recunoștință, îl duse în cealaltă lume. Aci intră la un croitor și împăratul, comandîndu-i haine cum purtau domnițele în lumea cealaltă, Ivan se duse la cîmp și acolo, schimbînd ouăle în palaturi, intră înăuntru și scoase hainele. Apoi se recunoscură.

⁹ S. Fl. Marian, *În normîntarea la români*, cap. XXXIV, p. 457—474: *Iadul*.

¹⁰ Așa de ex. de două ori în povestea *Vrăjitoarea și sora Soarelui* de Afanasiev, VI, 57.

¹¹ Rambaud, p. 89 și 417.

¹² Afanasiev, I, 6.

Într-o poveste țigănească din Bucovina *Năzdrăvanu*¹³, un zmeu răpi la o petrecere pe împărăteasa. Cei 3 fii ai împăratului (cel mai mic se numea Năzdrăvan) porniră s-o caute. Ajungând la o stîncă, Năzdrăvan dede la o parte bolovanul cu degetul cel mic și se coborî pe o funie de tei în lumea subpămînteană. După ce scoase pe mamă-sa și alte 3 fete de împărat, fu trădat de frații săi și părăsit acolo. Dar el ieși în lume cu ajutorul unui inel ruginit (din care ieșea un om și-l întreba : ce vrea ?), se băgă la un croitor și, făcîndu-se cunoscut, frații perfizi periră prin o pedeapsă dumnezeiască (săbii aruncate).

În versiunea sîrbă *Palatul aerian*¹⁴, care se aseamănă cu varianta noastră din Bucovina, o fată de împărat e răpită de un zmeu și cei trei feciori ai săi pornesc s-o caute. Ajungînd la un palat între cer și pămînt, fratele cel mic făcu o curea din pielea unui cal ucis și, slobozînd-o cu o săgeată în căpătii, se înțepea de palat și voinicul se aruncă pe dînsa. Acolo găsi pe zmeu adormit în poala surorii sale ; după ce-l răpuse, luă pe soră-sa și pe cele 3 fete din palatul zmeului (întîia broda pe un gherghef de aur, a doua torcea fire de aur și a treia înșira măr-găritare) și le coborî la frații săi. Urmează trădarea fraților, cari tăiară cureaua și luară un cioban în locul fratelui celui mic. La nunțile fraților, eroul se coborî cu calul zmeului din palatul aerian și-i lovi cu măciuca-i în spinare, dar cînd auzi că ciobanul se cunună cu logodnica sa, îl izbi de moarte și apoi descoperi toată întîmplarea.

Tot așa în povestea greacă *Fratele cel mai tînăr*¹⁵, fata împăratului e răpită de un balaur (*drakos*), care o duce pe un munte înalt. Cel mai tînăr fecior de împărat pornește s-o scape și e transportat pe munte de un șarpe recunoscător.

Urmează basmul-tip cu variantele sale.

Basmul-tip *Băiet sărac* de Slavici :

O văduvă săracă avea un fecior și o fată. La 16 ani o răpi un zmeu și la 18 ani frate-său porni s-o caute. Într-un codru zări o babă „gîrbovă și zbircită la față“ (era *Mama-Pădurei*), „care se aține la marginea codrului și le iese în cale celor ce rătăcesc prin aceste locuri pustii, ca să-i momească cu vorba și să-i piarză“. Îmbucînd din azima băiatului, se îmblinzi și-l îndreptă la o babă să-i păzească herghelia un an și apoi să-și aleagă calul năzdrăvan care să-l ducă pe tărîmul celălalt.

Pe drum scăpă un viespoi și matca viespilor îi dede un păr de sub aripa dreaptă ; apoi un pește și împăratul peștilor îi dede un solz de sub aripa dreaptă și în sfîrșit o cîrțiță, care-i dede o unghie de la piciorul drept. Ajunse la baba cu herghelia, care locuia într-o colibă înconjurată de țepe și pe fiecare era o căpățînă de om. Apa din izvoarele de pe cîmpia aceasta avea darul de a te adormi. Trimesă să pască herghelia, băiatul adormi și

¹³ Miklosich, no. 4.

¹⁴ Vuk, no. 2.

¹⁵ Hahn, no. 26.

herghelia peri, dar fu adusă de viespi. A doua zi iar peri și fu adusă din fundul mării de pești și a treia oară o aduseră cirtitele din adîncul pămîntului. Băiatul își luă calul, mai fură traista cu pieptenele, peria și țesala și plecă; dar baba se luă după el. Aruncînd pieptenele, peria și țesala, se făcu îndărătul lui un gard, apoi un stuf și o pădure de cuțite și săbii, scăpînd astfel de baba afurisită.

Cu calul său năzdrăvan ajunse pe tărîmul celălalt: „*Lumea de pe celălalt tărîm* e frumoasă, plină de lumină, de flori, de păsări și de fiare blînde și vesele; acolo omul nu îmbătrînește niciodată și soarele mereu luminează“. Aci calul se prefăcu într-un Făt-Frumos: fusese ursit să rămîie așa, pînă-l va încăleca un voinic; era feciorul Împăratului Roșu și pornise să caute pe soră-sa, dar Mama-Pădurei îl prefăcuse în cal. Amîndoi se prinseră frați de cruce.

Aflară palatele deșerte, dar zăriră într-un turn de sticlă o fată, care torcea și cînta și plîngea (lacrămile ei se făceau mărgăritare): „Eu sunt *fata fără trup*, care nu voi căpăta trup în astă lume decît în ziua cînd zmeul mă va fi răpit de pe acest tărîm“. După ce omorîră pe întiiul zmeu, ajunseră la palatul celui mijlociu, unde găsi iar pe fata din turn, care la început nici nu vru să știe de ei, dar gustînd din azima lui Băiet sărac, o cuprinse un dor d-acasă. Apoi ajunseră la al treilea zmeu, dar acolo fata de împărat nu voia să fie scăpată de el (căci nu-l recunoscu de frate). Zmeii se luptau pe nevăzute, dar scuipînd Făt-Frumos de 3 ori, zmeii ieșiră la iveală și-i răpuse. Apoi, luîndu-și surorile, se întoarseră.

a) Prima variantă munteană, *Cei trei frați* de Stăncescu :

Un împărat avea o fată, pe care i-o furase niște zmei. El o făgădui de nevastă și jumătate din împărăție cui o va aduce înapoi. Trei frați din acel ținut, vrînd să-și încerce norocul, hotărîră să se ducă pe rînd. Plecă mai întii fratele cel mare cu trei ogărei, dar fu omorît de Mama-Pădurei care, scoțîndu-i inima, o aruncă într-o desagă și trupul într-o groapă. Tot așa păți fratele mijlociu. Atunci porni cel mic și, dînd peste baba în pădure, birui pe cotoaroanță și, după ce scoase trupurile fraților săi, pe cari îi învie cu apă vie, voinicul porunci ciinilor ca s-o facă mici fărîme.

Apoi tustrei frați porniră înainte și ajunseră la *gaura pămîntului*, unde se coborîră pe tărîmul celălalt. Fratele mai mic se lăsă jos cu ajutorul unei frînghii și dede de casele zmeului care răpise pe fata împăratului. Zmeul omorî mai întii pe băiat; înviat însă de fată cu apă vie, îl răpuse, luă fata și se duseră la groapă. Dar cînd luă pe domnița în brațe și era să scuture funia, vru să-și încerce frații, dacă sunt oameni de ispravă, și legă de funie un pietroi. Și nu se înșelase, că frații dăduseră drumul funiei (crezînd că-l omoară) de necaz, că era s-ajungă împărat.

Rămas acolo cu domnița, rătăci citva timp și apoi fură scoși de o scorpie, căreia voinicul îi scăpase puii de un șarpe mare. Cînd ajunse acasă, gonî pe frații săi ca pe niște ticăloși și apoi se cunună cu fata împăratului.

b) A doua variantă munteană, *Zorilă Mireanu* de Stăncescu :

O văduvă născu seara un băiat care, cum deschise ochii, sări din pat și ceru armele tatălui său și plecă. Ea îl boteză *De-cu-seară*. La miezul nopții născu altul, *Miazănoapte* și despre zi pe un al treilea, *Zorilă*. Toți se îndeletniceau cu vînatul și veneau acasă pe rînd, așa că nu se vedeau și nu se cunoșteau.

În acel timp trei zmei răpiră cele trei fete ale împăratului de acolo. Ele coseau de 9 ani la o floare pe o basma, fără să iasă din casă, și într-o zi, ieșind în lipsa împăratului, *le răpiră zmeii*. Un bătrîn spuse împăratului că numai 3 frați vînători, feciori ai unei văduve, ar putea să le scape, dar ei nu se cunoșteau. Mama lor, ca să se cunoască unii pe alții, îi făcu să zăbovească cu mîncarea, pînă adormiră cu toții. Apoi îi cusu într-o pînză și, deșteptîndu-se, vrură să se taie ; dar mama lor le spuse că sunt frați și se îmbrățișară.

Chemați de împărat, el le făgădui pe fetele sale de neveste, de vor putea să le scape. Numai Zorilă se însărcină să le caute. Se duseră atunci cu toții la *gaura vîntului*, unde văzuse Zorilă urmă de papuc. Acolo cei doi frați mai mari se coborîră cu un vîrzov, dar speriați se urcară repede. Atunci se coborî și Zorilă și în fundul prăpăstiei merse călare și ajunse la casele zmeilor, cu cari se luptă și-i birui.

Întors la groapă, legă fetele cu vîrzovul, ca să le ridice. Și cînd veni rîndul lui, puse în locu-i un pietroi. Frații dederă drumul vîrzovului și el rămase acolo, de unde fu scos de mama unor pui de pajură, pe cari îi scăpase de un balaur. Ajuns acasă, goni pe frații săi și se căsătorii cu fata cea mică a împăratului, pe care frații o puseră găinăreasă.

c) Varianta moldovenească *Cei trei feciori ai babei* de Gorovei :

O babă rămase grea, înghițind două fire de piper și născu 3 copii : pe unul după ce a înserat, *Serilă* ; p-al doilea pe la miezul nopții, *Mezilă* ; și p-al treilea la zori de ziuă, *Zorilă*. Cum s-au născut, ziseră mă-sei să le puie merinde și plecară.

Cele 3 fete ale împăratului se plimbau prin grădină, cînd *se lăsă o negură și le răpi*. Împăratul chemă pe feciorii babei și le făgădui jumătate din împărăție și fetele de soție, dacă le-ar găsi. Numai cel mai tînăr, Zorilă, primi. El ceru 9 care de piine și 9 buți de vin și apoi purcese cu ceilalți frați de ajunseră la *buricul pămîntului*. Făcîndu-și un leagăn, Zorilă și-a dat drumul în lumea cealaltă, spunînd fraților să-l scoată cînd va clătina de frînghie. Ajuns pe tărîmul celălalt, el află în niște curți mari și mîndre cele 3 fete de împărat, răpuse pe cei 3 zmei la podul de aur, de argint și de aramă, apoi luă fetele și purcese să le scoată pe lumea astălaltă. La buricul pămîntului puse fetele în leagăn și, clătînd frînghia, ele ajunseră tefere în sus.

Frații se vorbiră atunci să-l piarză pe Zorilă și dederă drumul leagănului, dar Zorilă pusese într-însul o piatră, să le încerce credința. Rămăs acolo, fu scos de un corb și, cunoscîndu-se adevărul, împăratul alungă pe ceilalți doi frați, iar lui Zorilă i-a dat pe fata cea mai mare de soție.

d) Varianta ardeleană *Împărăteasa furată de Mera* :

Împăratul Roșu fu chemat la luptă de împăratul zmeilor care, năzdrăvan fiind, suflă peste oștile dușmane, le împietri și *răpi pe împărăteasă*. Din cei trei feciori, cel mic porni s-o aducă, luînd și inelele de credință. De atunci ochiul stîng al lui Roș-împărat rîdea, iar cel drept plîngea.

Pe drum dede peste „*Staticot-Palmă-Picior*” cu barba cit grapa, cu dinții cit grebla și cu ochii cit roțițele de la plug, călare pe o jumătate de iepure“, care era slugă la împăratul zmeilor. Piticul îi dede un toiag cu care să răzbată prin negura deasă din lumea zmeilor, unde ajunse după ce a trecut peste 9 țări și 9 mări și 9 stînci înalte. În satul zmeilor întîlni o babă servitoare la palat și o rugă să lase să cază în gunoi inelul, întîiul și al doilea : împărăteasa le recunoscuse și sfătui pe flăcău să fugă. A treia zi, băiatul puse pe babă s-o întrebe *în ce stă puterea zmeului*. El o minți de 2 ori, zicîndu-i că stă în 2 plopi, apoi în taurul din turma împăratului, dar în cele din urmă îi mărturisii : „Departe în mijlocul mării e un ostrov, în el trăiește un porc năzdrăvan, în capul lui e un bongar, în capul bongarului o albină și tot așa 7 vietăți și pînă în capul celei de a șaptea e o fluierită ; în fluierita aceea e puterea mea și cine o sorbi, e a lui“.

Pornind de acolo, scăpă în drum 3 pui de ulieși de un balaur și puii îl ascuseră sub aripa maicei lor : el o rugă să-l treacă în ostrov și ea ceru : 1000 boi, 1000 cai și 2000 pite. Sfîrșindu-se merindele tocmai cînd fu aproape s-ajungă, *își tăie carnea de pe fluierile picioarelor* și o dede ulioaicei. El sorbi fluierita și zmeul pierdu orice putere. Luînd pe mamă-sa, se întoarsă acasă și, văzîndu-i împăratul, ochiul său din stînga încetă a rîde și cel din dreapta a plînge și fură ca înainte.

e) Varianta bucovineană *Sucnă-Murgă* de Sbiera :

Un împărat avea 3 feciori și un altul învecinat 3 fete, cari se îndrăgiră laolaltă. Tatăl fetelor, de frica zmeilor, le ținea închise într-un foișor ; dar plimbîndu-se odată în grădină cu feciorii împăratului, se iviră 3 *nourăși și răpiră fetele*, ducîndu-le în slava cerului.

Atunci Sucnă-Murgă, feciorul cel mai mic și mai voinic al împăratului, făcîndu-și dintr-un purice un lanț greu și lung pînă la cer, îl azvîrlî în sus și îndată se prinse de crîngul cerului. După ce încercară zadarnic să se urce frații mai mari, *Sucnă-Murgă se sui pînă la cer*. Acolo ajunse la surțile celor 3 frați zmei, pe cari îi răpuse la podul de aramă, de argint și de aur. Apoi slobozi jos pe fetele mai mari, ursitele fraților săi, iar pe domnița lui Sucnă-Murgă o apucă un țigan. „Cînd acuma să se scoboare și el însuși, i-au tras frații lui lanțul și el a rămas în cer cu coroanele fetelor cu totul, cari le-au fost uitat la dînsul“.

Rămas acolo, Sucnă-Murgă se pomeni cu zmeoica cu 2 capete, care venea să-l prăpădească. El îi tăie un cap și-i lăsă p-al doilea (învățîndu-l cum să iasă în lume : izbind un cap de cal, se făcu un cal frumos și năzdrăvan, care-l scoase). Aci se făcu aurar și înștiință pe împăratul că așteaptă poruncile sale. În vremea aceea țiganul, care îi luase domnița, se fălea că el ar fi scăpat fetele din mîna zmeilor și toate se gătiră de nuntă ; lipseau 287

numai coroanele fetelor. Atunci fratele cel mare porunci o coroană aurului (era Sucnă-Murgă, pe care nu-l cunoscuseră frații săi) și el îi dădea două zi pe cea care o avea. Peste câteva zile veni și cel mijlociu și în cele din urmă și țiganul, cărora le dădea și celelalte 2 coroane.

Atunci aurarul, îmbrăcându-se în haine mîndre, veni la împărat și întrebă pe țigan, care se tot fălea cu vitejia lui cea mare, *dacă poate să-l ție în palmă* și, neputînd, țiganul se urcă pe palma lui Sucnă-Murgă, care-l strînse de-l turti. Apoi, făcîndu-se cunoscut, se făcu o nuntă strălucită.

B. TIPUL HESPERIDELE

Acest tip are următoarele peripeții :

a) O ființă misterioasă (obiceiuit zmeu sau balaur) fură poamele de aur dintr-o grădină împărătească ;

b) cel mai mic fecior al împăratului se coboară pe tărîmul celălalt și răpune fiara ;

c) ceilalți frați, trădători din invidie, își primesc pedeapsa cuvenită.

Această din urmă peripeție se referă la tipul *fraților perfiți*, unde o serie numeroasă de basme ilustrează această temă.

Variantele acestui tip se grupează astfel :

Basmul-tip *Prîslea cel voinic și merele de aur*¹⁶, cu următoarele variante :

Varianta ardeleană *Portocalul și balaurul*¹⁷.

Varianta bănățeană *Zîna apelor cea de aur*¹⁸.

Acest tip are ca motiv inițial episodul merelor de aur, o reminiscență despre minunata grădină a Hesperidelor, așezată într-o țară depărtată a Apusului și păzită de un balaur, unde pătrunse Hercule de culesse câteva mere pentru stăpînu-său Eurysteu. „Arborii acelei grădini sunt umbriți de frunze de aur strălucitor și ei poartă mere de aur suspendate de ramure de aur“.

Arboreae frondes, auro radiante virentes,
Ex auro ramos, ex auro poma tegebant.¹⁹

Luîndu-se după furul acestor mere, Făt-Frumos ajunge la o prăpastie, unde se coboară și dă acolo de altă lume : *lumea cea neagră*, locuită de zmei și de ființe dușmane omului. Un rîu mare și lat desparte moșia oamenilor de moșia zmeilor²⁰ ; iar împrejurul ostrovului,

¹⁶ Ispirescu, no. 8.

¹⁷ *Convorbiri* din 1886.

¹⁸ Schott, no. 26.

¹⁹ Cf. Hesiod, 215, 275 ; Apollod., III, 5, 11 ; Diodor, IV, 26 și Apollon. Rhod., IV, 1396 ; Ovid., *Metam.*, IV, 635 și IX, 90 ; Virg., *Eneid.*, IV, 484 și VIII, 77.

²⁰ Sbiera, p. 101 [*Mintă-Creață, Busuioc și Sucnă-Murgă*].

unde se află palaturile zmeilor, curge în loc de apă un *riu de foc*, pe care nu-l poate trece decât plesnind dintr-un bici vrăjit²¹.

În versiunea greacă *Mărul de aur*²², motivul se apropie de basmul nostru tip.

Un împărat avea în grădina sa un măr de aur, care în fiecare an făcea 3 mere de aur și ele pierreau îndată ce erau coapte. Din cei trei fii ai împăratului numai cel mic izbutește a răni pe hoțul merelor (care se arătase în chip de nor negru) și apoi se ia pe urmele sale. Însoțit de frații săi, merg cu toții pe dîra de sînge pînă la o răscruce, apucă în urmă pe unul din cele trei drumuri și ajung la un munte înalt, pe al cărui pisc era un bolovan de marmoră. Voinicul, dînd la o parte pietroțul, zărește un puț adînc din care ieșea un abur fierbinte, răsuflarea zmeului rănit. Frații mai mari se încercară să se coboare cu o funie, dar strigară să-i urce repede, neputînd suferi focul. Atunci se lăsă în jos cel mic, spunînd fraților să n-asculte la strigătele sale. Acolo găsi un palat mareț și într-una din încăperi o fată frumoasă, care se juca cu un măr de aur (era mărul furat din grădina împăratului), apoi pe a doua și la urmă pe a treia, care-i spuse unde zăcea zmeul; el dormea cu ochii deschiși cu cîte 2 sticlulețe de apă la cap și la picioare.

Răpunînd pe zmeu (schimbase locul sticlulețelor și zmeul sorbi apa morții), feciorul de împărat luă fetele și, ajungînd la puț, strigă fraților săi să coboare funia. După ce urcară fetele, frații invidioși îl părăsiră acolo, de unde fu scos de niște vulturi recunoscători, cari cerură 40 ugere de apă, carne de la 40 de bivoli și un jug de argint (la strigătul *kra!* le dădea carne, la *glu!* apă). Ajuns în orașul tatălui său, după ce-și puse în cap o bășică de vacă, intră ca slugă la croitorul împăratului și el dede din parte-i rîndurile de haine (aduse din palatul zmeului) cerute de logodnicele fraților săi, apoi povestind întîmplarea, se descoperi împăratului.

Într-o altă versiune neogreacă, *Dovlecii*²³, motivul merelor de aur se prezintă sub o formă foarte alterată. O împărăteasă mîncînd, după sfatul unui derviș, 3 mere, născu 3 băieți și la nașterea fiecărui copil ea sădi în grădină cîte un dovleac, în al cărui fruct sta puterea copiilor. Copiii creșteau și dovlecii asemenea. Într-o dimineață băiatul mai mare se sculă bolnav și, cînd se duse în grădină, lipsea dovleacul cel mai gros. Băiatul cel mijlociu se puse la pîndă și văzu la miezul nopții pe un arap care tăia dovleacul lui: îndată pierdu puterea și nu mai putu să-l urmeze. Cel mic se luă după dînsul și, ajungînd la un puț, se coborî el înăuntru, fraților săi fiindu-le frică. Urmează scăparea fetelor de împărat și trădarea fraților săi, cari îl lăsară în fundul puțului, de unde fu scos de niște servitori năzdrăvani. Fata cea mică îi dedese o nucă, o migdală și o alună: spărgînd nuca, ieșiră 40 de slugi gata a-i îm-

²¹ Popescu, II, p. 54 [*Cei trei frați și zmeul*].

²² Hahn, no. 70; cf. no. 32.

²³ Legrand, p. 191.

plini orice poruncă. Peripețiile ulterioare se aseamănă cu cele din prima versiune neogreacă.

Versiunea albaneză *Frumoasa-Pămîntului*²⁴ e necompletă și alterată în parte. Un împărat cu 3 feciori avea o grădină, în care era un măr de aur și un puț, unde sta o lamie (balaur) și ieșea de lua zilnic un măr de aur. Feciorii rugînd pe împăratul să-i însoare, el se învoi, numai să omoare lamia. Frații mai mari se încercară în zadar; cel mic o izbi cu topuzul în cap și lamia se aruncă în puț. Coborîndu-se acolo cu o funie, găsi în fund lamia și pe Frumoasa-Pămîntului, și după ce le legă de funie, făcu semn servitorilor să le urce, ceea ce făcură. Cînd veni rîndul său, ei tăiară funia și el rămase acolo, de unde fu scos de un vultur recunoscător, căruia îi scăpase puii de un șarpe. La strigătul *ga!* trebuia să-i dea o bucată de carne; la ultimul strigăt, nemaivînd carne, îi dede o bucată din pulpa sa, pe care însă vulturul i-o puse la loc. Vulturul îi dedese și o pană roșie pe care, atingînd-o de buze, se arăta un cal înaripat. Împăratul închise pe Frumoasa-Pămîntului într-o casă de jur împrejur cu un șanț și dede de știre că o va da de soție *celui ce va sări șanțul*. Voinicul cu calu-i înaripat sări dincolo de șanț și împăratul îl cunună cu Frumoasa-Pămîntului.

În povestea croată *Flăcăul și vila*²⁵, un om are un păr de argint, ale cărui poame le culegeau noaptea niște vile. Punîndu-se la pîndă, numai feciorul cel tînar putu surprinde o vilă, căreia îi smulse un fir de păr (era de aur). Pornind cu frații săi în căutarea vilei, aflară de la mama Lunei că dînsa șade la Soare. Un păiajen le făurește un lanț ce-l atîrnă de clanța la ușa Soarelui, care-l rupe, și cei doi frați mai mari cad jos fără a se vătăma. Duçîndu-se și cel mai tînar, Soarele îi dede vila, se coborîră și se cununară. Într-o variantă²⁶, furul perelor de aur e o pasăre, ce se schimbă într-o fecioară frumoasă: era *Bendeș-Vila-Mandalena*, care îndrăgi pe flăcău și rămase cu el sub arbore. Dar mama băiatului tăind zînei tot părul din cap, ea peri din ochi, spre a o găsi iarăși după diferite peripeții.

Într-o poveste rusească²⁷, furul poamelor de aur e o pasăre măiastră, care joacă un rol însemnat în basmele rusești sub numele de *Jar-ptița* sau Pasărea de Foc. Ea stă într-o colivie de aur și o singură pană a ei luminează o cameră întreagă. Cîntecul ei vindecă pe bolnav și redă orbului vederile. Împăratul Vyslaf avea un pom cu mere de aur, pe care i le fura Pasărea de Foc. Cei trei feciori ai săi se pun la pîndă, dar cel mai tînar, numit Ivan, izbuteste să prinză o pană și pornește în căutarea pasărei. Ajutat de lup, el o ia din colivia-i de aur; dar vrînd să ia și colivia, se face zgomot și Ivan e luat prins. După diferite întîmplări, el este apoi omorît de frații invidioși.

²⁴ Dozon, no. 5.

²⁵ Krauss, I, no. 86.

²⁶ *Ibidem*, no. 88 [*Be:deș-Vila Mandalena*].

²⁷ Ralston, p. 286. Cf. la cehi pasărea Ohnivak, furul merelor de aur (Chodzko, [*Contes des paysans et des pères slaves*. Traduits en français et rapprochés de leur source indienne... Paris, L. Hachette et Cie, 1864, p. 285]—314. [Basmul ceh are titlul: *Ohnivak ou L'oiseau du feu*].

Într-o variantă ruteană, citată de Ralston, se spune mai departe că frații invidioși, omorându-l, luară pasărea, iapa-i de aur și pe domnița și se întoarseră. Dar tot timpul cât fu mort, domnița rămase tristă și tăcută, iapa nu vru să mănince și pasărea să cînte. Îndată însă ce eroul se întoarse la palat, domnița își recăpătă voia bună, iapa pofta de mîncare și pasărea reîncepu cîntecul ei fermecător.

Într-o versiune franceză din Poitou *Merele de aur*²⁸, furul e un leu care locuia în fundul unui puț, și coborîndu-se frații acolo, scapă 3 fete de împărat, pe cari le iau apoi de neveste.

Într-o versiune toscană²⁹, regăsim episodul merelor de aur. Un balaur cu 3 capete fura noaptea merele de aur din grădina regelui Portugaliei. Cei 3 feciori ai regelui se puseră la pîndă nopțile următoare; frații mai mari adormiră și cel mic descoperi furul și-l răni. Apoi, a doua zi, luîndu-se cu toții pe dîra de sînge, ajunseră la un mîndru palat, unde era un puț. Pe acolo se coborî fratele cel mic și văzu într-o livede frumoasă 3 palate de aramă, de argint și de aur, unde voinicul găsi 3 fete de împărat. El răpuse cu ajutorul lor pe balaurii cu 3, 5 și 7 capete și, luîndu-le avuțiile, se apropiară cu toții de puț. Dînd fraților semnalul (cu o trîmbița), ei urcară fetele și bogățiile și apoi părăsiră pe fratele cel mic. Întorși, se făliră că dinșii scăpasera fetele și spuseră împăratului că fratele cel mic s-a prăpădit. De acolo fu scos de un vultur și intră ca slugă la un aurar. Cînd domnița ceru jumătatea coroanei de briliante, ce o dăruise mîntuitorului său, împăratul o comandă la aurar: și băiatul i-o dede. Astfel fu recunoscut și frații fură arși de vii la nunta sa cu domnița.

În versiunea siciliană *Fata-Morgana*³⁰, motivul *merelor de aur* e combinat cu al *apei vii*. Regele descoperi într-o dimineață că cineva fura poame din grădina sa. Frații se puseră la pîndă, dar numai cel mic putu răni furul și apoi se luă pe urmele sale. Frații perfizi, după ce urcară fetele scăpate din mîna vrăjitorului răpus, lăsară în fundul puțului pe fratele lor și spuseră regelui că a murit. Nemîngîiat, ochii regelui nu încetau de a plînge pînă orbi și vracii adunați din toată țara ziseră că numai spălîndu-se cu apa de la Fata-Morgana ar putea redobîndi vederile. Cei doi frați plecară s-o aducă.

În vremea aceea fratele cel mic, înștiințat de calu-i năzdrăvan despre orbirea tatălui său, plecă la Fata-Morgana (care era sora calului), în a cărei grădină încunjurată de lei era o fîntînă în care picura sudoarea Morganei. El luă o sticlură cu acea apă și 3 rodii frumoase cari (prefăcîndu-se în rîu de sînge, munte de spini și munte de foc) îl scăpară de urmărirea zînei. Întîlnind pe frații săi, ei îl amenințară cu moartea de nu le va da apa. Apoi o duseră regelui și se vindecă. Cînd veni și fratele cel mic, el fu aruncat în închisoare și acolo calul îl sfătui să-l bată pînă la moarte și atunci calul se schimbă într-un

²⁸ Pineau, no. 1.

²⁹ Gubernatis, *Mythologie zoologique*, II, 196.

³⁰ Gonzenbach, no. 64.

mîndru flăcău (fusesse vrăjit să poarte pielea de cal). Apoi fiul cel mic al regelui se cunună cu Fata-Morgana, căreia îi răpise un vâl și o sărutase pe cînd dormea.

Urmează rezumatul basmului-tip și al variantelor sale corespunzătoare.

Basmul-tip *Prislea cel voinic și merele de aur* de Ispirescu :

În fundul unei grădini împărătești creștea un măr de aur care făcea mere de aur, dar împăratul n-avuse încă parte a mînca mere coapte din acel pom căci, după ce înflorea și se pîrguia, venea cineva noaptea și le fura. Toți paznicii, cari privegheau pînă la miezul nopței, se simțeau atunci cuprinși de piroteală și adormeau.

Se încercară să pîndească și cei doi fii mai mari ai împăratului, dar în zadar. Atunci Prislea se puse și el la pîndă. Așezat între țepușe, ca să nu adoarmă, el sta gata cu arcul și, cînd auzi un fișit pe la revărsatul zorilor, dede cu săgeata și un gemăt ieși de lîngă pom. După ce culese cîteva mere și le duse la tată-său, Prislea, însoțit de frații săi, porni în căutarea hoțului. Frații, pizmuind vrednicia celui mic, plecaseră bucuroși, cu gîndul să-l piarză. Luîndu-se cu toții după dîra singelui, ajunseră la o *prăpastie*, unde părea că locuia furul merelor. Cu niște funii groase se coborîră întii frații mai mari, dar după învoială scuturînd frînghia, fură scoși afară. Venind rîndul lui Prislea, se lăsă în prăpastie și ajunse pe tărîmul celălalt.

Acolo dede de niște palaturi de aramă, de argint și de aur, unde locuiau zmeii (furia merelor de aur), cari răpiseră 3 fete de împărat. Sosirea lor o veste buzduganul : „Acum e timpul cînd are să vie la prînz și are obicei de aruncă buzduganul cale de un conac și lovește în ușă, în masă și se pune în cui. N-apucă să isprăvească vorba și se auzi ceva că șuieră, că lovește în ușă, în masă, și buzduganul se arătă și se așeză în cui. Dară Prislea luă buzduganul, îl azvirli înapoi mai departe decît îl azvirlise zmeul; și cînd era prin dreptul lui, îl atinse pe umere.“ Zmeul, simțînd urmă de om pămîntean („aci miroase a carne de om de pe tărîmul celălalt !”) și zărirînd pe feciorul de împărat, îi zise : „— Cum vrei să ne batem ? în buzdugane să ne lovim, în săbii să ne tăiem, ori în luptă să ne luptăm ? — Ba în luptă, că e mai dreaptă, răspunse Prislea.“ Și atunci Prislea se luptă cu zmeul și-l răpuse. Tot așa făcu cu al doilea. După ce se luptă mult timp cu al treilea, cînd fu pe la nămiezi, se făcură amîndoi două focuri și așa se bătură, pînă ce un corb aduse în unghiile sale seu și-l puse pe viteazul Prislea, care prinse mai multă putere.

Omorînd astfel pe toți zmeii și făcînd din palaturile lor 3 *mere* (lovindu-le cu un bici vrăjit), ajunse cu fetele la groapa prăpastiei. Clătînd frînghia, frații scoaseră mai întii cele 2 fete mai mari, hotărîte a fi ursitele lor, apoi pe fata cea mică, logodnica lui Prislea. Dar frații își puseră în gînd să-l piarză și, venind rîndul lui Prislea să fie scos, el, presimțînd, legă o piatră de frînghie și frații îi dederă drumul, crezînd că l-au prăpădit. Luară apoi fetele, le duseră la împăratul, căruia spuseră că fratele lor s-a prăpădit, și se cununară cu ele ; dar cea mică nu voia deloc să se mărite.

Pe cînd Prislea plîngea de trădarea fraților, văzu un balaur care voia să mănînce niște pui de zgripsor. El apucă paloșul și-l răpuse. Puii îi mulțumiră, dar îl ascuseră, să nu-l înghiță mama lor de bucurie. Drept răsplată pentru binefacere, el îi ceru să-l scoată pe tărîmul celălalt. Porniră, avînd 100 oca de carne și 100 piini, ca să mănînce zgriptoroaica pe drum. Cînd era aproape să iasă deasupra, pasărea mai ceru de mîncare și, bucatele sfîrșindu-se, Prislea își tăie o bucată de carne din coapsă și i-o dede, dar în urmă i-o puse la loc.

Ajuns la împărăția tatălui său, află că logodnica sa e silită să se mărite și, ca să mai zăbovească, fata ceru împăratului să-i facă o *furcă de aur care să toarcă singură*. Prislea se băgă ucenic la starostele argintarilor, căruia poruncise împăratul s-o facă, și i-o dede, scoțînd-o din mărul zmeului luat de el. Fata simțînd că vine de la iubitul ei, mai ceru o cloșcă cu pui de aur, pe care o făcu asemenea. Prislea, dus la palat, fu recunoscut și, povestind istoria, frații primiră o pedeapsă dumnezeiască (fură omoriți de săgeți), iar el se cunună cu fata cea mică.

a) Varianta ardeleană *Portocalul și balaurul de Mera* :

Un împărat bogat avea în grădină un portocal, care ziua înflorea și noaptea se cocea ; dar împăratul nu apuca să guste din poamele sale, fiindcă un balaur le fura noaptea. Cei doi feciori mai mari cercară în zadar să prinză pe hoț. •

Cel mic, pîndind, răni de moarte pe balaur, care peri, și culese portocale, spre bucuria tatălui său. Apoi pornind cu frații săi în căutarea balaurului, ajunseră la o stîncă unde, dînd piatra la o parte, frații coborîră înăuntru pe cel mic. Acolo văzu niște palaturi și pe balaur trăgînd de moarte din pricina rănei : îl răpuse. Găsi asemenea 3 fete de împărat, pe cari le luă și le urcă. Cînd veni însă rîndul lui să fie tras în sus, frații pizmași îi dederă drumul la mijloc : el căzu jos și, mergînd înainte, ajunse la un munte înalt.

Acolo, scăpînd de un balaur pe niște pui de pajură, ei îl ascuseră sub aripă. Mama lor de bucurie îl înghiți de trei ori și-l scuipă afară. El o rugă să-l ducă la împăratul tată-său. Pajura ceru 2 care de carne și 12 buți de apă să aibă pe drum și, cînd fu aproape s-ajungă, isprăvindu-se merindele, tăie o bucată din pulpele lui. Pajura îi mai dede și un frîu, care să-i implinească toate dorințele.

Străvestit ca spoitor de tingiri, se băgă ucenic la argintarul curței. Feciorul cel mare porunci la nuntă *un iepure și un ogar de aur*, cari singuri să umble și să alerge. La nuntă se duse și ucenicul îmbrăcat în straie de argint și reteză capul fratelui său. Cel mijlociu porunci argintarului să-i facă o *cloșcă cu pui de aur*, cari singuri să umble. Și acestuia îi tăie capul. Apoi se arată în hainele-i mîndre, urmat de multe oști, și se făcu cunoscut, dînd iubitei sale *furca cu fusul și fuiorul de aur* (cari torceau singure). Se cununară și trăiră fericiți.

b) Varianta bănăţeană *Zîna apelor cea de aur* de Schott :

Unui împărat i se furau pe ascuns în fiecare an merele dintr-un pom minunat. El trimise pe cei 3 feciori ai săi să descopere taina, dînd celui mai mic, care era cam tîmpit, o mîrtoagă. În drum întîlni un lup flămînd, căruia îi dede de mîncare şi, înghiţindu-i calul, îl ajută cu sfaturile sale („nu era lup adevărat, ci un puternic vrăjitor“). El îi spuse că furul merelor e o *pasăre de aur* din palaturile împăratului învecinat.

Cum vru să puie mîna pe dînsa, fu prins de păzitori şi i se dăruie viaţa, numai s-aducă calul de aur al împăratului învecinat. Aici i se întîmplă tot aşa şi trebui să făgăduiască că va aduce pe Zîna apelor. Lupul *se făcu o luntre şi măruntaiele sale mărfuri* minunate, cu cari feciorul de împărat ademeni pe frumoasa fată a mării. Împăratul cu calul de aur şi cel cu pasărea de aur se plecară norocului său şi cu întreita pradă s-apropie de împărăţia tatălui său.

Dar fraţii mai mari aflaseră toate şi de pizmă îl pîndiră şi-l omorîră. Ei aduseră tatălui calul şi pasărea, dar zîna rămase lîngă iubitul ei, pe care-l învie lupul. Fraţii trădători fură spînzuraţi.

C. TIPUL DECEURILOR

„*Decenl* este un *basm* menit a da soluţiunea unei probleme. Prin forma sa interogativă el se apropie de ghicitoare ; prin fond însă, prin mijloacele pe cari le întrebuiţează, prin elementul cel supranatural, *deceul* face pe deplin parte din *basm*.”³¹

Noi luăm aci cuvîntul în sens mai restrîns, limitîndu-l la explicarea simbolică a unor viziuni misterioase. Vedeniile apocaliptice, despre cari am vorbit mai sus, au servit de izvor deceurilor aflate în basme. Ele, în genere, nu constituiesc versiuni integrale, ci figurează ca simple episoade în poveştile populare.

Astfel în versiunea ardeleană *Vizor, craiul şerpilor*³², care combină motivul *Animalelor recunoscătoare* cu al *Psychei*, domnul sau boierul, ca să poată pierde pe Petre (de a cărui nevastă se îndrăgise), îi dă între alte sarcini şi pe aceea să-i aducă din lumea cealaltă coroana tatălui său, mort cu 68 de ani înainte. Vizor, care-l ajutase şi în celelalte isprăvi, îl sfătui şi de astă dată să ia un cal slab, care-l duse la o *groapă* : „După aceea intri în groapă, şi, mergînd puţinţel, te vei afla în *cealaltă lume* ; ai grijă însă să nu uiţi nimic din ce-i vedea, căci tatăl domnului tău, pe care ţi-l va arăta oarecineva de pe acolo, te va întreba de tot ce ai văzut, altmintrelea acelea-ţi vor fi de folos în viaţă“.

³¹ Hasdeu, *Magnum Etymol. Rom.*, III, 2645.

³² Pop-Reteganul, II, no. 3, p. 59—62.

Și văzu într-adevăr „tot lucruri, de care mult se minună.

Mai întâi trecu pe lângă un om acoperit cu nouăzeci și nouă de țoluri, toate nouă-noște, și totuși murea de frig.

Mergînd mai departe, văzu un om acoperit cu un țol de tot rupt și subțire, iar pe el ploua cu zăpadă, și totuși îi era cald.

Trecînd pe lângă aceștia, nu departe vede un alt om așezat cu spatele pe pămînt, pe care doi servitori cu un sucitor îl îndopau cu mîncarea, ca pe o gîscă, și totuși se văita că e flămînd.

În alt loc mai văzu un om slab de tot ca o lespede și mînjit cu smoală, pe cari alți doi servitori îl jupuiau și iar îi trăgeau pielea pe el.

Mergînd mai înainte, văzut un om cufundat într-un lac pînă la grumazi, pe care, cînd se încerca să iasă, îl lovea un berbece cu capul în frunte, încît iar cădea în lac.

Trecînd pe aci, văzu un bolnav zăcînd în pat și tot strigînd după ajutor, dar nu venea nimeni.

Mai încolo văzu un om spînzurat de limbă.

În alt loc văzu un om legat de mîni și de picioare și la mîni trăgeau cîte doi boi, acum într-o parte, acum într-alta...

— Acum, spune-mi Petre, ce-ai văzut aici în lumea noastră?...

— Întîi am văzut un om acoperit cu nouăzeci și nouă de țoluri, toate nouă noște, și totuși îngheța de frig.

— Știi, Petre, ce însemnează aceasta?...

— Ascultă, dar să-ți spun. Fiecare om, pînă trăiește pe pămîntul nostru, păcătuiește, iar cînd păcătuiește, calcă legea lui Dumnezeu. Păcatul poate fi mai ușor sau mai greu, după cum e și fapta. Dumnezeu nu lasă nici un păcat nepedepsit, numai atunci cînd omul, cunoscîndu-și greșala sa, se întoarce cu inima curată. Apoi unele păcate sunt mari, pentru că le vedem și noi mari. Dar mai sunt unele păcate, cari nouă nu ni se par mari și tot sunt mari. Omul acela, pe care l-ai văzut întîia oară, pentru aceea tremură de frig sub nouăzeci și nouă de țoluri, toate nouă noște, căci el, cînd a fost pe pămînt, nu le-a dat nici un vestmînt săracilor de pomană. El n-a făcut ceea ce a trebuit să facă și pentru aceea se pedepsește. Asta nu se vede așa păcat mare, dar totuși e mare. Altul iar face ceea ce nu trebuie să facă, asta iar e mare păcat. Ce-ai mai văzut?

— Am văzut un om acoperit cu un țol de tot subțire și rupt, și totuși asuda de cald.

— Vezi, Petre, acela le-a făcut săracilor vestmînte de pomană. Ce-ai mai văzut?

— Am văzut un om cu spatele la pămînt, pe care-l îndopau alți doi oameni cu sucitorul, și totuși striga că moare de foame.

— Vezi, Petre, așa se pedepsesc oamenii cei lacomi la mîncări și băuturi. Ce-ai mai văzut?

— Într-un loc am văzut un om de tot slab ca și o lespede și mînjit peste tot trupul cu smoală, pe care tot îl jupuiau și iar trăgeau pielea pe el. Asta ce va să însemneze?

— Vezi, Petre, nu înțelegeți ce însemnează, cu toate că e ușor de înțeles. Asta e pedeapsa oamenilor doritori de plăceri trupești. Trupul e slab, că și l-a slăbit el; e negru, pentru că l-a înnegrit sufletul, pe care l-a fost

mînjit el cu atîtea spurcăciuni ; iar pe lingă aceea mai capătă ca pedeapsă aceea ce ai văzut. Ce-ai mai văzut ?

— Am văzut un om cufundat într-un lac, pe care, cînd se încerca să iasă, îl lovea un berbec în frunte încît iar cădea în lac.

— Omul acela, Petre, *cît a trăit, a tot înșelat*, și acum vezi cu ce se pedepsește. Ce-ai mai văzut ?

— Am văzut un om bolnav, zăcînd într-un pat și tot strigînd după ajutor, dar nu venea nimeni.

— Vezi, Petre, *omul acela nu și-a cinstit părinții*. Ce-ai mai văzut ?

— Am văzut un om spînzurat de limbă.

— Vezi, Petre, *acela a înjurat pe Dumnezeu* și pe alți oameni, iar acum se pedepsește după cum i se cuvine. Ce-ai mai văzut ?

— Am văzut într-un loc un om legat de mîni și de picioare cu un lanț mare și gros, iar de lanț la picioare și mîni trăgeau cite o pereche de boi.

— Acela, Petre, pentru aceea se pedepsește așa, căci în lume *a jurat pe strîmbătate*."

Într-o variantă, *Zîna apelor*³³, pe care am analizat-o la tipul *Melusina*, boierul poruncește între altele lui Alexandru, bărbatul zînei, *să-i aducă pe Dumnezeu la prînz*.

Alexandru „își luă merinde și bîta în mîină, și hai la cale. Și s-a tot dus, s-a tot dus, pînă a dat de o apă mare. Ar fi trecut bucuros dincolo, dar nu era nici pod, nici luntre ; iar de-a înotul nu se încumeta să o treacă, fiind apa foarte lată. Deci sta pe gînduri : ce să facă ?

Atunci apa îl întrebă : „— Ce stai aici, omule ?

— Stau, răspunse el, că aş trece dincolo și nu-i aici nici pod, nici luntre și de-a înotul mi-e frică să intru !

— Și unde mergi tu, omule ?

— Eu aş merge pînă aş da de Dumnezeu-sfîntul, că am un lucru mare să-i spun !

— Așa ? Atunci te trec eu, dar să întrebi pe Dumnezeu : *de ce în mine nu este nici pește, nici broască, nici o jivină ?*

— Că-l voi întreba !

Atunci apa se desface în două și merge Alexandru ca pe o cărare de prin cucuruz, prin mijlocul apei.

Ajungînd de cealaltă parte, tot merge el pînă dă de un cîmp mare cu iarbă pînă în briu ; acolo era o ciurdă de *boi mari, dar slabi*, numai cu pielea pe oase : se legăneau de slabi ! Se minună mult Alexandru de astă vedenie : cum de boii acei mari, în așa bună și multă pășune, și numai nu cad de pe picioare de slabi !

Dar merse el mai departe pînă nimeri într-un cîmp năsipos, numai ici-colea cite o buruiană, și văzu o ciurdă de *boi mici, dar frumoși și grași* de gîndea că amu-amu plesnesc de grași.

De astă vedenie se minună Alexandru și mai tare, dar merse mai departe, pînă ajunsese într-o pădure mare ; acolo poame multe și grînețe, și prin copaci niște *pasări mari țipau* cît le lua gura : «Vai de noi și de noi, jă rău vedem, rău am văzut și mai rău vom vedea». Ele adecă țipoteau de foame !

Mergînd Alexandru mai departe, ajunsese într-un tufiș, numai ici colea cîte o alună, acolo *mii de păsărele ciripeau și cîntau* : «Bine ni-a fost, bine ni-e și mai bine vom ajunge, că suntem tot sătule !»

Minunîndu-se Alexandru și de aceste vedenii, merge mai departe pînă ajunge la curțile lui Dumnezeu-sfîntul. Cu multă sfială intră înăuntru și dede binețe ca un om de omenie.

Dumnezeu-sfîntul îl primește cu bunăvoință și cu vorbe blînde ca un părinte adevărat, apoi îl întrebă că după ce umblă el atîta lume ?

— O, Doamne, mi-i și groază să-ți spun !

— Spune, fătul meu, că de mine tot nu poate nime ascunde nici un cuget.

— Apoi să-ți spun, Doamne, m-o trimes domnul, pe a cărui loc mi-e casa, să vin să te poftesc la el la prînz !

— Bine, fătul meu, după ce-i ajunge acasă, să-i spui că atunci oi merge, cînd va face și el, cîte ai făcut tu !

— D-apoi oare nu m-a omorî, Doamne ?

— Nu te teme ; dar să-mi spui ce-ai văzut în calea ta de acasă pînă aici ?

— Am văzut multe, Doamne : mai întîi am ajuns la o apă mare, fără luntre, fără pod, și nu știam cum să trec, dar apa, după ce i-am spus unde mi-e calea, mi-a făcut loc de am trecut ca pe uscat ; m-a rugat însă să te întreb, de ce în ea nu sunt nici pești, nici broaște și nici o jivină ?

— Ți-oi spune, fătul meu, dar tu să nu-i spui, pînă te-a trece dincolo ; acolo de aceea nu sunt nici pești, nici broaște și nici alte jivini, că *încă nici un om nu s-a înecat în ea*. Dar apoi ce-ai mai văzut ?

— Am văzut, Doamne, un cîmp mare cu iarbă ca mătasa și de mare pînă în briu ; în ea păștea o ciurdă de boi mari, dar se legănau pe picioare de slabi, și mult m-am mirat cum e aceea de-s așa slabi în pășunea aceea bună ?

— Aceia, fătul meu, sunt *boierii cei bogăți*, cari fac cîteodată pomene și ospețe, dar numai ei pe ei se omenesc și se ospătează, iar după ce li se împrăstie oaspeții, le pare rău de cheltuiala ce-au făcut. Dar după aceea ce-ai mai văzut ?

— Am văzut, Doamne, un cîmp năsipos, tot nisip și pietriș, numai ici-colea cîte o buruiiană, și acolo era o ciurdă de boi mici dar grași și frumoși, de nu mă mai puteam depărta de ei !

— No, vezi, fătul meu, aceia sunt *oamenii cei săraci*, bieții iobagi, cari n-au alta decît numai ce vreau să le lase domnii lor cei procleți, dar ei, cînd fac vreo pomană ori vrîun ospăț, adună la masa lor pre toți lipsiții și săracii, și aceea la mine este bine primită ; de aceea, după ce vin pe astă lume, se desfătează. Dar după aceea adu-ți aminte ce-ai mai văzut ?

— Venind mai încoace, Doamne, am văzut o mulțime de pomi mari cu poame frumoase și printre ei tot soiul de semănături, dar în pomi erau

niscari pasări urite și zbîrlite și țipau cît le lua gura : «Rău am văzut, rău vedem și încă și mai rău vom vedea, că murim de foame!»

— No, fătul meu, *aceia sunt zgirciții*, cari au tot ce le trebuie, dar nu numai că nu dau lipsiților ceva de pomană, dar nici ei nu mănîncă să se sature și trag și plata lucrătorilor ; pe astă lume de foame o să se vaiete ! Mai văzut-ai ceva în călătoria ta ?

— Mai, Doamne, am văzut un tufiș și în el numai unde cîte o alună, dar acolo erau mii de păsărele ciripind și cîntînd : «Bine am văzut, bine vedem și bine vom vedea, că nimic nu ne lipsește».

— Vezi, fătul meu, *acelea păsări sunteți voi muncitorii*, cari munciți de dimineața pînă seara, de multe ori chiar flămînzi și însetați, numai ca să puteți ținea din munca voastră pe cîte venitori toate, și totuși mulțămii lui Dumnezeu și pentru atîta ; plăcută este înaintea mea purtarea voastră !

Acum mergi, fătul meu, acasă, că te așteaptă muierea și copilul ! Și plecă Alexandru cătră casă, mulțămînd lui Dumnezeu“.

În versiunea bucovineană corespunzătoare *Ion Săracul*³⁴, boierul dă poruncă lui Ioan să-i aducă pe Dumnezeu-sfîntul la d-lui la masă. Narațiunea se desfășoară într-un mod aproape identic.

„Ce să facă acuma bietul Ion ? Supărat, scîrbit cum era, s-au pornit la drum și-au mers, și-au mers o bucată bună, și-au ieșit pe-o tolocă, pe care pășteau mulțime de vite, feli de feli și era atît de grase și de mîndre, cît abia se mișca, măcar că toloaca aceasta era prundoasă și uscată, și iarbă mai că nu se afla. Trecînd prin ea, s-au dus mai departe și, călătorind așa, au intrat într-o țarină cu niște iarbă mîndră și mare și miacoșă, cît tot de-a dragul s-o paști. Aice iarăși se afla mulțime de vite, feli de feli, dară atît de uscate și prizărîte, cît abia se căra. Mergînd mai departe, dete, după o bucată de vreme, de-un om bină apă dintr-o fîntină ; dar cînd se pleca să beie, atunci apa seca în fund, și cînd se rădica, fîntina iarăși se împlea ; și tot așa mai departe. El s-au mirat foarte, că ce să fie aceste lucruri, că el nu le putea pricepe, nici nu și le putea tilcui ! Și tot a călătorit mai departe, și mergînd așa prin niște pustiuri, a dat de un om bătrîn, bătrîn, și-i zise :

— Bună ziua, moșule !

— Mulțămim dumitale, fătule ! îi răspunse moșneagul ; da-n-cotro te duci și cine te-au adus pe-acolea ?

— Ia, păcatele mele ! îi răspunse Ion Săracul ; un boier din sat tot mă năcăjește, vrînd să-mi iaie capul. Odată mi-au poroncit să-i asemănez un deal și să-i fac o grădină acolo cu feli de feli de pomi, unii să-nfrunzască, alții să-nflorească, la unii să fie poamele verzi, la alții coapte și tot într-acest modru să fie și-o vie acolo, și iarba cu roauă, și un pod de aur să fie pîn' la curtea lui. Altă dată mi-a poroncit ca să-i îmblătesc o arie plină de șirezi și de stoguri și să pun firele ne-nvăscute, curate, în vravuri și fiecare feli de pine să fie deosebi, dară să nu sparg nici stogurile, nici șirezile, și Dumnezeu tot m-au scos din toate belelele acestea.

Dară acuma nu știu ce i-au mai dat în cap, că m-au trimes să chem pe însuși Dumnezeu-sfântul pe mine amiazăzi, să șadă cu dînsul la masă, și nu știu ce să mă fac și-ncotro s-o mai apuc și ce să direc, ca să pot afla pe Dumnezeu și să-l rog ca să mă scape și din această nevoie!

Atunci bătrînul i-au zis :

— Drăguță ! Eu-s *Dumnezeu* !

Cînd a auzit Ion că moșneagul acesta este Dumnezeu, îndată i s-a închinat și nu știa ce să facă de bucurie c-a dat peste dînsul.

Atunci Dumnezeu a voit să ispitească credința, ori de i-a spune toate cu dreptate cîte a văzut și l-au întrebat, zicîndu-i :

— Dragu-meu ! Acu să-mi spui drept ce-ai văzut și ce-ai aflat tu venind încoace ?

— Eu, Doamne ! zise Ion Săracul, călătorind încoace, am ajuns pe o toloacă petroasă c-o mulțime de feli de feli de vite pascănd și erau atît de grase și frumoase, cît de-abia se urnea de pe loc, măcar că iarbă nu se afla mai nimic acolo, și mult m-am mirat de acest lucru !

— Să nu te minunezi de aceasta, drăguță ! îi zise Dumnezeu ; *aceste vite sînt acelea cari le vînd oamenii sau le dau de pomână și nu li pare rău după dînsule !* Dar mai departe ce-ai văzut ?

— Mergînd mai departe, Doamne ! urmă Ion Săracul, am intrat într-o țarină cu niște iarbă mîndră și miacoșă, cît de-a dragul s-o fi pascănt. Aice se afla iarăși mulțime de vite, feli de feli, dară atît de uscate, cît d-abia se ținea pe picioare. Și de acest lucru tare m-am mirat și n-am putut pricepe, cum de nu se îngrășa vitele acelea pe-o pășune așa de bună !

— Vezi, drăguță, îi zise iarăși Dumnezeu, *aceste vite sînt acelea cari le vînd sau le dăruiesc oamenii, dar apoi li pare rău după dînsule, și măcar că se află într-atîta bine, ele tot tînjesc !* Dar mai departe n-ai văzut nimica ?

— Ba da, Doamne ! îi răspunse Ion Săracul ; venind eu mai încoace, am dat de un om, vrînd să beie apă dintr-o fîntînă, dar cînd se pleca să beie, atunci apa se cobora în fund, și cum se rădica, fîntîna se împlea iarăși cu apă ; și tot așa mai departe, de cîte ori se pleca și se rădica.

— Acest om, drăguță, îi tilcui mai departe Dumnezeu, pînă ce era pe ceea lume, a mers într-o zi de vară, cînd era arșița mai mare, în țarină să cosească, luînd cu sine și o cofă cu apă. Dar cosînd ei, iată că sosesc la dînsul alți cosași, cari și-au uitat să-și iaie apă cînd au venit dimineața la cosit, și l-au rugat să li deie și lor apă să beie. Dar *el n-a vroit nici într-un feli să le potolească setea, zicîndu-li că-i trebuie și lui și de ce nu și-au luat și ei apă de-acasă, cînd au venit încoace, știind prea bine că li-a trebui.* Sara însă, cînd s-a pornit acasă, a vărsat cofa pe jumătate cu apă jos și acum l-ai văzut cum pătîmește ! Dar mai departe n-ai văzut nimic ?

— Nu, Doamne ! îi răspunse Ion Săracul.

— Ei bine, dragul meu ! îi vorbi Dumnezeu mai departe ; du-te acum înapoi acasă și-i spune boierului că eu oi fi cu bună samă mine pe amiază-zi la dînsul la masă ; dar dacă voiește ca să mînînc și eu cu dînsul împreună, apoi să-mi facă următoarele bucate : să caute o vacă neleapcă a făta și să fete o vițea, și vițeaua fătată iarăși să fete o vițea, și vițeaua aceasta încă să fete o vițea, și tocmai de la vițeaua aceasta să mulgă lapte și să-l puie la foc să fiarbă ; apoi să samene malai mărunțel (mei), să

răsară, să se coacă, să-l stringă în stog, să-l îmblătească, să-l piseze și să-l facă pasat, și după aceea să-l spele și să-mi facă lapte cu pasat, cu laptele cel muls de la a treia vițea de la o vacă neleapcă. Dacă mi-o face el mie toate acestea, atunci oi mânca și eu cu dînsul !

Ion și-a luat ziua bună de la Dumnezeu și s-au întors acasă.“

Dintre basmele muntene numai unul singur, *Omul de fier*³⁵, analizat sub tipul *Melusinei*, conține aceste întrebări mistice :

Stăpînul, poruncind să-i aducă de pe lumea cealaltă *inelul de logodnă* de la mă-sa, el ceru sfaț cumnatului său, Omul de fier. Dînsul luă o funie mare și amîndoi plecară pînă ajunseră la sfîrșitul lumii „unde pămîntul e moale ca piftia“ : acolo dederă de un puț părăsit. Coborîndu-se pe o funie, ajunseră pe tărîmul celălalt.

Merseră pînă la o cîmpie mare și plină de troscot verde, în mijlocul căreia păștea o *vacă slabă* ; mai departe se afla o cîmpie fără fir de iarbă și în mijlocul ei o *vacă grasă*.

Mai departe văzură de amîndouă părțile unui gard cite un *ciîne* lătrînd și hîrîind unul la altul ; mai încolo, lîngă o tufă, două *flori* cari se plecau mereu una către alta, dar nu se puteau ajunge ; și mai departe, pe o live de pomi, parte uscați și parte verzi, niște *pasări plîngeau*, zicînd : „vai de noi și de părinții noștri !“ iar *alte*le *cîntau*, zicînd : „ferice de noi și de părinții noștri !“

La întoarcere, Omul de fier explică băiatului înțelesul tainic al vedeniilor : pasările ce *cîntau* sunt copiii cari au murit după ce s-au botezat și au supt fiță de la mamele lor ; cele ce *plîngeau* sunt copiii cari au murit nebotezați și fără să sugă lapte de la mamele lor ; *florile* ce se plecau sunt două surori cari, de rele ce au fost, s-au certat în toată viața lor și au murit fără să se împace ; *ciîinii* ce se lătrau sunt doi vecini cari, cit au fost în lume, de dușmănie unul p-altul s-ar fi omorît ; vaca *slabă* fu dată de pomană de un bogat, căruia i-a părut rău că a dat-o ; cea *grasă* fu dată de pomană de un sărac, care însă a dat-o cu toată inima.

Într-un basm, cules de d-l dr. Gaster din gura unui țigan din București, revin viziunile simbolice ale vacilor grase și vacilor slabe, ca și într-o serie de versiuni paralele rusești, analizate de Weselovsky în studiul său despre cele 12 vise ale împăratului Șahaișa, uîlcuite de filosoful Mamer.³⁶

Ca paralelă occidentală putem cita mai întîi o legendă din Bretania despre servitorul trimis cu o scrisoare în paradis. După ce trecu o *sută de ani* pînă la întoarcerea-i și lui i se păru o *oră*, el întrebă în cale pe un moșneag de noima viziunilor :

„— Ce însemnează bietii copilași cari se cățarau cu mine pe munte și cari se rostogoleau pînă jos tocmai cînd erau s-ajungă la vîrf ?

— Aceștia-s copiii morți înainte de a fi fost botezați.“³⁷

³⁵ Măldărescu, p. 32—33.

³⁶ Gaster, *Liter. pop. rom.*, p. 58—61.

³⁷ Luzel, *Légendes.*, I, [223].

*

„— Am văzut mai întâi niște vaci și niște boi grași și lucitori, într-un loc unde nu era decît nisip uscat și arzător și nici un fir de iarbă.

— Ei bine ! fățul meu, aceste vaci și acești boi grași, într-un loc atît de sterp, însemnează săracii cari sunt mulțumiți cu soarta lor pe pămînt.

— Și vacile și boii slabi, ce i-am văzut mai departe într-un loc unde iarba era grasă și mănoasă, și cari se băteau întruna ?

— Aceștia sunt bogații, pe cari nimic nu-i poate îndestula și cari se luptă necurmat spre a avea mai mult.

— Dar cei pe cari i-am văzut apoi, într-o uliță frumoasă, petrecînd și jucînd și cîntînd vesel.

— Aceștia-s demoni, cari voiau să te abată prin farmecul plăcerilor din calea cea bună și să te piarză ca pe dînșii.“³⁸

Apoi povestea siciliană *Istoria lui Spadonia*³⁹, în care servitorul trimis în purgatoriu dă în calea-i preste o apă limpede, apoi preste un rîu de lapte și preste altul de sînge, mai încolo preste niște boi slabi pascînd o iarbă mănoasă și boi grași pascînd o iarbă uscată ; în cele din urmă vede un flăcău frumos doborînd cu o secure arborii unei păduri dese. Ajungînd înaintea Mîntuitorului, servitorul îl roagă să-i lămurească vedeniile întîmpinate : apa limpede simbolizează faptele cele bune ale oamenilor ; cu acel lapte a fost hrănit Isus ca copil, iar acel sînge l-a vărsat Crist pentru păcatele oamenilor ; boii cei slabi sunt cămătarii cari sug sîngele săracilor fără a se satura ; iar boii grași sunt săracii cari se hrănesc cu puțin, dar au încredere în Dumnezeu ; în sfîrșit flăcăul cel frumos e Mărtea, care doboară pe toți fără deosebire.

³⁸ Luzel, *Légendes.*, [I.] p. 243—[244] ; cf. p. 252.

³⁹ Gonzenbach, no. 88.

CICLUL ASCENSIUNILOR AERIENE

În ciclul *Descinderilor infernale* am observat deja cazul particular, cînd eroul, în loc de a se coborî pe tărîmul cellalt, se urcă în aer spre a scăpa pe fata răpită de duhuri necurate. De asemenea în tipul *Psyche*, femeia părăsită colindă prin regiunile atmosferice, trecînd pe la Soare, Lună și Vînt și întrebînd pe toți unde și-ar putea regăsi soțul.

De aceea, în versiunea australiană a *Psychei*, ambele motive se află asociate. Regele Tawhaki se căsătorise cu zîna Tango-Tango, care părăsise cerul și-l luase de bărbat cu condițiunea să nu-i spuie nimic neplăcut; dar călcînd tocmeala, zîna cu copilu-i se urcă iar în cer. Dînsul, pornind în căutarea ei, sosi la un loc, unde o plantă răsări din pămînt și crescuse pînă la cer: eroul se urcă pe dînsa și-și regăsește soția.

În două împrejurări însă, asemenea ascensiuni sunt în special motivate: o plantă miraculoasă crește pînă la cer și eroul, urcîndu-se pe dînsa, ajunge în palaturi metalice sau în paradis (suprapunere posterioară), de unde se întoarce cu diferite daruri supranaturale; sau feciorul de împărat, pornind în căutarea soției sale, trece pe la surorile sale, căsătorite după păsări răpitoare, ori (mai rar) după elemente cosmice personificate.

De aci două tipuri principale:

- A. Tipul *Arborele ceresc*;
- B. Tipul *Animale-cumnați*.

A. TIPUL ARBORELE CERESC

Acest motiv are următoarele două peripeții:

- a) Dintr-un bob sădit răsare o plantă (fasole, mazăre, varză, stejar etc.) care, mereu crescînd, se înalță pînă la cer;
- b) un om se urcă pe dînsa și se întoarce cu diferite daruri.

Acest motiv e reprezentat de basmul-tip *Piciul ciobănașul și pomul cel fără căpățîi*¹, cu următoarele variante :

I. Variantă moldovenească, *Pe un fir de bob* ;

II. Variantă moldovenească, *Un rămașag pe minciuni*.²

În această din urmă variantă, motivul e asociat cu al *Tovarășilor năzdrăvani*, ambele motive degenerate în snoave, ca într-un număr de versiuni paralele balcanice și rusești, pe cari le vom analiza mai la vale. Basmul nostru tip combină motivul *Arborelui ceresc* cu tipul *Iason*, iar prima variantă din Moldova îl amalgamează cu tema dorințelor crescînde. Nevasta pune pe bărbatu-său să ceară lui Dumnezeu : o casă bună, apoi să-i întinerească, să-l facă pe el împărat și pe ea împărăteasă, și Dumnezeu le împlinește toate aceste dorințe ; dar în cele din urmă, dorind ea să se facă Dumnezeiță, vîntul turbat o prăvăli în fundul mării.³

Mintea rudimentară a omului primitiv își reprezenta cerul ca o boltă, sprijinită de arbori și munți. În mitologiile popoarelor arice cerul e conceput ca un arbore imens, care-și întinde ramurile deasupra capetelor noastre, și acest arbore ceresc se identifica cu pomul Hesperidelor.⁴

Această credință pare a fi de natură antropologică, căci Tylor rapoartă povești din America și Australia despre un arbore care comunică cu cerul sau despre o plantă între cer și pămînt.⁵

Am spus mai sus că în a doua variantă din Moldova povestea mitică s-a transformat într-o istorioară glumeață. Aceeași degenerare o constatăm într-o serie de versiuni paralele : neogreacă, sîrbă, rusă.

În prima din aceste versiuni, *Prinsoare pe minciuni*⁶, un spîn primește să schimbe cu un fecior de împărat un frîu de cal pentru casa-i, dacă va fi în stare să spuie o minciună mai mare. Luîndu-se la întrecere, spînul începe să povestească : „Aveam odată un măgar, care mîncă atîția dovleci încît crăpă ; nu trecu mult și din pîntecele său cresc cu dovleac care se înalță așa de mult, încît ajunse pînă la cer ; el avea însă pe cotor atîtea noduri, că puteam să mă urc pe ele în cer și să mă cobor iarăși pe pămînt“.

Asemenea în varianta sîrbă *Moara de minciuni*⁷, băiatul povestește că dintr-un bob de ovăz răsări o plantă ce cresc pînă la cer și pe care se urcă pînă acolo.

¹ Ispirescu, [*Legende și basme*, partea [II, 1874,] p. 127—144.

² Bogdan, *Povești și anecdote*, p. 5—13 ; *ibidem*, p. [125—137].

³ Această temă a dorințelor crescînde (sau ridicule) a fost versificată de Perrault în *Les trois souhaits* ; cf. comentarul instructiv al lui Deulin. [Titlul corect al basmului lui Perrault este *Les souhaits ridicules*, iar *Les trois souhaits* este titlul dat unui basm loren de M-me Leprince de Beaumont. Cf. Deulin, *op. cit.*, p. 8—9 și 65—82.]

⁴ Cf. Kuhn, *Die Herabkunft des Feuers*, II ed., p. 110—121 și 158—159.

⁵ Tylor, [*Researches into the Early History of Mankind [and the Development of civilization...*, London,] p. 341—349.

⁶ Hahn, no. 59.

⁷ Vuk, no. 44.

Și tot astfel în cea rusă, care coincide cu a doua noastră variantă din Moldova.⁸ Un moș sădește un bob de fasole sub masă, care crește prin acoperiș de se înalță pînă la cer; moșul se urcă pe cotorul plantei și vede în cer un bordei cu pereții de prăjituri, scaunele de turtă dulce etc., în care locuiau 12 capre, una cu un ochi, alta cu doi și așa mai departe. Moșul izbutește s-adoarmă de-a rîndul ochiul celor 11 capre, cari stăteau de pază, dar n-o poate face la cea din urmă și e prins. Alungat din bordei, moșicul se întoarce la cotorul plantei și dă să se coboare, dar planta nicăieri; atunci își face o funie din fire de păiajen, o întepenește de un colț al cerului și începe să se dea jos. Dar înainte de a ajunge pe pămînt, se isprăvește funia și, făcîndu-și vînt, cade într-o mocirlă: acolo o rață își face cuibul pe capul său și ouă într-însul. El apucă coada raței, care îl gonește din baltă. Atunci se întoarce acasă, luînd rața cu oul ei, și povestește nevastei cele întîmplute.

În basmul săsesc *Arborele miraculos*⁹, un păstor vede într-o zi un arbore atît de frumos și atît de mare, că-i abate să se urce pe dînsul. El ajunge într-o cîmpie cu palaturi de aramă, încunjurate de păduri mari cu arbori de aramă, și pe vîrfurile mai înalt arbore șede un cocoș de aramă; sub arbore curgea o fîntînă de argint. El rupe o cracă de aramă și, scaldîndu-se în fîntînă, picioarele sale se acoper cu aramă. Mai sus dă de palaturi de argint și mîinile-i se acoper cu argint; și mai sus, de palaturi de aur și părul-i se daurește. El se coboară pe pămînt și intră ca ajutorul bucătarului împăratesc, cu tocmeala să nu lepede niciodată palăria, mantaua, mînușile și cizmele, dîndu-se de chel.

În versiunea sîrbă *Un arbore de aramă, de argint și de aur*¹⁰, care se apropie de basmul nostru tip, un împărat descoperă în grădina sa un arbore de aramă, care se urca dincolo de nori. El promite jumătate din împărăție celui ce-i va măsura înălțimea și lățimea. Un flăcău, cu ajutorul unei securi (pentru care slujise 5 ani), își face o scară de frunze de aramă; sub arbore curgea o fîntînă de argint. El rupe o cracă de aramă de aramă, locuit de o vilă; pe ramura de argint, un palat de argint, locuit de o vilă cu părul și hainele de argint; iar în vîrf un palat de aur și o vilă cu părul de aur. Punînd în sac cîteva fructe și frunze de aur, de argint și de aramă, se coboară și povestește împăratului cele văzute. Apoi se suie a doua oară și ia pe vila de aur pentru el și pe cea de argint pentru împăratul.

În varianta croată, citată acolo, un împărat avea un păr care nu făcea poame. Un flăcău se hotărăște să se urce pînă la vîrfurile nevăzute. El dă peste palaturi de aramă, de argint și de aur și în fiecare cîte o fată și un cal pe care se urca mai sus. Dar rupînd cîteva fructe la palatul de aur, părul se clătina și fata ca pedeapsă îl aruncă jos și flăcăul căzu pe un băligar.

⁸ Afanasiev, IV, p. 35, combinat cu IV, no. 2.

⁹ Haltrich, no. 16.

¹⁰ Jagici, *Archiv.*, [vol.] V, no. 43.

În poveștile rusești revine aceeași temă. Într-o versiune paralelă¹¹, o fată mîncînd boabe de fasole, unul căzu jos și crescă de ajunsă pînă la cer. Moșul se urcă pe dînsul, intră în cer, se plimbă și se miră, apoi își zise : mă duc să iau și pe baba. Cînd o sui, slăbi (fiind prea grea) și, lăsînd-o să cază, muri.

Într-o variantă¹², e vorba de un bob de mazăre, care încolți și crescă deasupra bordeiului. Cînd dede în copt, moșul se urcă pe dînsul și, făcînd o gaură, pătrunse în cer, unde bău și mîncă. Povestind nevastei întîmplarea, vru și ea să se urce, dar moșului îi scapă sacul și o omoară.

La popoarele romanice motivul e mai totdeauna combinat cu al talismanelor sau darurilor minunate.

În versiunea lorenă *Le pois de Rome*¹³, un bob de fasole, sădit în pămînt, crescă mereu de se înălță pînă la paradis. Omul care-l sădise se urcă pe dînsul în timp de 3 zile și ajunsă în paradis, unde se pomeni înaintea lui Dumnezeu, care-l dăruie cu felurite talismane.

În povestea bretonă *Bobul*¹⁴, un om sărac avea atîția copii cîte găuri într-un ciur. Umblînd după pîine, un cerșetor îi dede un bob, care sădit, crescă pînă la nori. Atunci săracul se sui pe bob pînă în vîrf, bătă la poarta paradisului și Dumnezeu îi dăruie diferite talismane.

În versiunea picardă *Bobul bunului Dumnezeu*¹⁵, Andrei, găzduind bine pe Dumnezeu și pe Sîn-Petre, primește de la dînșii un bob care, sădit în colțul sobei, crescă mereu de ajunsă pînă la nori. În vremea aceea Andrei omorîse un vecin, cu care se certase, și Sîn-Petru veni să-i spuie să nu se mai urce, că n-are să fie primit în paradis. El totuși se urcă și, pe cînd Sîn-Petru se duse să întrebe pe Dumnezeu, Andrei își aruncă căciula în paradis și ceru voie s-o ia : dar odată acolo, nu mai vru să iasă.

În versiunea corsicană paralelă¹⁶, un sărac găsește un castan care, sădit, crește pînă la cer. El se urcă și ajunge în paradis, unde Sîn-Petru îl dăruiește cu diferite daruri.

Într-o variantă walonă¹⁷, un sărac sădește un bob în grădină, care crește pînă la cer. Urcîndu-se pe dînsul, ajunge la paradis, unde bate la poartă și Sîn-Petru îi deschide.

În fine, într-o variantă italiană din Antignano¹⁸, Pipetta se urcă pe planta crescută din bob și ajunge la porțile paradisului. Sîn-Petru neprimindu-l, el se duce în iad, joacă cu Necuratul și-i cîștigă un sac de suflete.

Urmează rezumatul basmului-tip și al variantelor sale.

¹¹ Afanasiev, IV, 9.

¹² *Ibidem*, IV, 7. Cf. VI, 2 : un stejar pînă la cer.

¹³ Cosquin, no. 56.

¹⁴ Sébillot, *Littérature orale de la Haute-Bretagne*, p. 213—218.

¹⁵ Carnoy, *Littérature orale de la Picardie*, p. 139—146. Cf. p. 308—315 : *Les trois dons du sorcier et la fève magique*.

¹⁶ Ortoli, no. 23.

¹⁷ Monseur, *Le folklore wallon*, p. XXXII.

¹⁸ Gubernatis, *Mythol. zoologique*, I, 412.

Basmul-tip *Piciul ciobănașul și pomul cel fără căpății* de Ispirescu :

Un împărat mare cerceta singur nevoile supușilor săi ; el toate le știa și le îndrepta, și toate mergeau bine. Un lucru îl cam posomora : în mijlocul grădinei era un pom înalt, de nu i se vedea vârful, și nu știa ce poame face, fiindcă nimeni nu cutezase a se urca în el (trunchiul fiindu-i neted și alunecos ca gheața).

Împăratul dede de știre, că cine se va urca în copaci și îi va aduce poame, îi va da jumătate din împărăție și pe fiică-sa de nevestă. Veniră mulți fii de împărați, cari cercară, dar în deșert, nici unul nu putu afla. A noua zi, trecînd p-acolo 3 ciobani și, aflînd de pricină, vrură să-și încerce și ei norocul : întiiul și al doilea cioban se urcară mai întii, dar se dederă jos.

La urmă cel mai mic, Piciu (numit așa fiindcă era scund și fires), ceru 9 colțuri de prescură, 9 pahare de vin și 9 barde și se urcă mereu ca un voinic, pînă nu-l mai văzură oamenii de jos. Cînd ajunse la *Vîntul-Turbat*, scoase o bardă, o infipse în copaci și se puse a se odihni. Prinzînd inimă, se urcă înainte, dar mai greu, că *Vîntul-Turbat* îi muia puterile. Mai scoase o bardă și tot așa făcu pînă isprăvi merindea.

După ce scăpă de *Vîntul-Turbat*, se urcă mai lesne, că copaciul avea crăci și, suindu-se pînă în vîrf, *ajunse pe alt tărîm*. Acolo văzu un cîmp nemărginit : pomi și buruieni altfel ca pe tărîmul de unde venise și nici pui de om. Acolo era tărîmul *Gheșperitei*, o zîă rea și slută. Ea-l întîmpină și-i porunci să-i are cîmpul, să semene, să adune seceriș, să macine și, făcînd cuptor, să-i dea a doua zi piine caldă. Pe cînd Piciul plîngea, neștiind cum să indeplinească sarcina, se pomeni cu o fată frumoasă care, plesnind dintr-un bici, se arătă o spuză de necurați și făcură treaba. Atunci fata îi povesti istoria ei : „*Gheșperita* avea un fecior rău și slut care, văzîndu-mă, îi plăcui și mă răpi din ograda pîrintească (pentru că sunt de pe tărîmul celălalt), pe cînd dam mîncare păsărilor. Fratele meu, auzîndu-mi țipătul, ochi cu arcu și lovi pe fiul *Gheșperitei* : el muri și pe mine mă predece mă-sei, care mă opri în locul lui.”

A doua zi *Gheșperita* porunci să-i facă o vie, să facă struguri, să-i calce și să strîngă vinul în buți : îl ajutară tot necurații. A treia zi să-i aducă un *iepure albastru* gătit. Cu ajutorul fetei îl prinse, îl fripse și lovi pe *Gheșperita* peste ochi. Apoi fugi cu fata *prefăcută în armăsar* cu ajutorul biciului. Bărbatul *Gheșperitei* se luă după ei cu un cal mai bun. Ca să scape, ea se prefăcu în *clai de grîu* și el în *pîndar* bătrîn, apoi ea în *biserică* veche și el în *călugăr* bătrîn. Atunci însăși *Gheșperita* se luă după dîșii și fata, pocnînd din bici, se prefăcu în *eleșteu* și el în *rățoi* frumos. *Gheșperita* plesni, vrînd să soarbă eleșteul. Apoi tinerii ajunseră la împărăție și se cununară.

a) Prima variantă moldovenească, *Pe un fir de bob* de N. A.

Un moșneag și o babă ședeau într-un bordei la capătul unei păduri. Într-o dimineață, baba se pomeni că răsare sub laiță un fel de buruiană cu două frunzișoare groase (era un bob). Udat și îngrijit de bătrâni, bobul începu a crește pînă în laiță, apoi pînă în podul bordeiului și, trecînd prin acoperiș, ajunsese pînă la *toarta cerului* și s-a încîrjoiat acolo.

Prevestit de un inger, moșneagul se sui pe bob, pînă se apucă de toartele cerului și acolo doi sfinți îl duseră înaintea lui Dumnezeu, care-l întrebă: ce vrea să-i dea ca răsplată pentru faptele sale cele bune? Moșneagul, după sfatul nevestei, ceru o casă mai bună decît bordeiul și ceva de ale gospodăriei; cînd se coborî jos, găsi în locul bordeiului niște case mîndre și pe nevastă-sa lăfăindu-se pe canapeaua de puf. După cîtva timp baba, nemulțumită, trimise iar pe moșneagul la Dumnezeu să-i ceară să-i mai întinerească cu vro 20 ori 40 de ani și să-l facă pe el împărat și pe dînsa împărăteasă. Dumnezeu le făcu și de astă dată pe voie.

Baba-împărăteasă însă, tot nemulțumită, se sui ea însăși pe bob să ceară lui Dumnezeu s-o facă Dumnezeiță, în ciuda bărbatului său, care-și bătuse joc de dorința-i necumpătată. Ajungînd la Vîntul-Turbat, el începu să sufle și, smucînd-o de pe bob, îi dede drumul prin înălțimea norilor, de ajunsese pînă în fundul mării.

b) A doua variantă moldovenească, *Un rămășag pe minciuni* de N. A. Bogdan :

„Într-o zi, mă jucam afară în arșice, pe cînd eram mic, și în niște gloduri găsesc patru fire de bob. Ca unul ce n-aveam ce face, m-apucaii și pusei în fiecare colț al grădinei cîte un fir de bob; peste cîteva clipe numai, văzui că bobul meu răsări și crescu de se anină de toarta cerului.

— Măi! zisei eu în mintea mea, toată lumea vrea să vadă cerul și nu poate: ia să mă sui și eu pe bobul meu și să vedem ce-o mai fi prin cer.

Mă agățai din bob în bob, din bob în bob, și mă trezii la ușa raiului.

— Hei, care-i acolo? strigă meșterul Petrea.

— Eu, Nae, feciorul lui Troscot ciobotarul. Ce mai face cuconul tată-meu, măi jupîne Petre!

— Intră înăuntru și-i vedea.

Dacă auzii așa, dădui busta-n rai și petrecui acolo aproape vrun an!

După asta îmi veni iar dor de pămînt: mersei la poartă, dar nu mai găsi bobul meu; se vede că-l mîncase caprele. Ce să fac, ce să dreg? mă dusei în medean și cumpărai o oacă de tărîțe și din ele împletii un otgon, îl legai de torțile raiului și începui a mă lăsa în jos; dar d-abia ajunsesem la jumătate de drum, cînd tărîțele mi se mîntuiră și nu mai aveam pe ce să mă scobor. Prinsei eu niște musculițe și niște țîntari ce zburau prin văzduh și le jupuii de piele; și după ce legai una cîte una, începui iar a mă da în jos.

Ajunsesem cu zece stînjiți aproape de pămînt, cînd mi se sfîrșiră și pieile și nu mai avui pe ce să mă scobor. Gîndii eu așa: zece stînjiți nu-i

lucru mare ! și deodată-mi dădai drumul ; dar cum am picat, de zece stînjeni în pămînt am intrat.

Ce să fac ? mă dusei cu fuga acasă, luai un topor și un hîrleț și săpai în sus, pînă ce am ieșit pe fața pămîntului.“

B. TIPUL ANIMALE-CUMNAȚI

Acest tip cuprinde următoarele peripeții :

a) Eroul dă pe cele 3 surori ale sale (după sfatul părintesc) de soții la 3 animale ;

b) el trece apoi prin împărățiile lor și dînșii îl ajută la recăpătarea soției dispărute.

Acest motiv e reprezentat de basmul-tip *Fata Ciudei...*¹⁹, cu unica variantă ardeleană *Crîncu, vînătorul codrilor*²⁰.

La celelalte popoare, mai ales din Balcani, motivul revine mai des. Astfel, în versiunea neogreacă, *Cumnatul leului, tigriului și vulturului*²¹, un împărat lăsa cu limba de moarte celor 3 fii ai săi să căsătorească cît mai curînd pe surorile lor. După moartea împăratului, veni un Leu și peți pe sora mai mare, a doua zi un Tigru pe cea mijlocie și a treia zi un Vultur pe cea mai mică. Nu mult după aceasta se însurară și cei doi frați mai mari ; cel mai tînăr era să ia de soție pe zîna ascunsă în camera de cleștar a palatului, dar cum deschise ușa, ea zbură, zicîndu-i că o va regăsi la *muntele de marmoră* și în *cîmpiile de cristal*. Pornind în căutarea ei, feciorul de împărat trecu mai întîi la cumnatul său Leul : soră-sa îl schimbă în mătură (dîndu-i o palmă) ca să nu fie mîncat de bărbatu-său ; dar promițînd a nu-i face nimic, el se arătă și Leul îl îmbrățișă. Neștiind să-i spuie unde se află muntele de marmoră, el porni înainte și ajunse la cumnatul său Tigru (fratele fusese schimbat de soră-sa în lopată să nu fie mîncat) și de acolo la soră-sa cea mai tînără, nevasta Vulturului. El strînse toate pasările și le întrebă de muntele de marmoră, dar numai un uliu șchiop știa și el îl duse într-acolo, unde-și regăsi soția.

Într-o variantă, *Dracofagul*²², împăratul povățuiește la ceasul morței pe fiul său să se roage 3 nopți de-a rîndul pe mormîntul său, iar pe fiicele sale să se mărite după oricine ar veni să le pețescă. Pe cea dintîi o luă împăratul tuturor pasărilor, pe a doua împăratul tuturor animalelor. Fratele mai mic, umblînd să caute foc, omoară, păcălind, 40 de zmei și ia de soție pe o fată de împărat ce voiau s-o răpească. Dar deschizînd un dulap cu o cheiță de aur (ce împărăteasa o purta în

¹⁹ Sbiera, no. 4.

²⁰ Pop-Reteganul, III, no. 4.

²¹ Hahn, no. 25.

²² Legrand, p. 145—160.

păru-i), ieși un vrăjitor și-i răpi soția. Plecînd s-o caute, trecu la cumnatul său mai mare, care-i dăde ajutor : un vultur șchiop îl duse la locul unde se afla soția sa. Răpînd-o, vrăjitorul se luă după dîșii, o reluă și tăie pe soțu-i în două bucăți. Vulturul îl duse înapoi la cumnatul său, care împreună cele două bucăți și-l învie cu apă vie. Plecînd din nou după soția sa, ajunse la al doilea cumnat, care-i spuse că nu va putea izbuti fără calul înaripat aidoma cu al vrăjitorului. El puse mîna pe zmeu, după grele încercări și după o așteptare de 40 de zile.

În versiunea albaneză *Cei trei frați și cele trei surori*²³, frații mărită pe surori cu Soarele, Luna și Miazăzi. Cel mai mic fiu ia de soție pe fata unui împărat, după ce ucide niște hoți cari voiau să fure pe împărat. În ziua nunței (fiind obicei să se dea drumul la mai mulți ocași), ginerele roagă pe împărat să sloboadă și pe *Jumătate-Fier-Jumătate-Om*, care îndată se repezi asupra miresei, o sorbi și peri. Nenorocitul pleacă și trece pe la cumnații săi mai mari, Soarele și Luna, cari îl îndreptează la Miazăzi. Acolo un șoim uriaș îl duce la *Jumătate-Fier-Jumătate-Om*, care îi soarbe sîngele și-i aruncă pielea și oasele, ce șoimul le înviază cu apă de rîndunică. Atunci feciorul de împărat îndeamnă pe soția sa să se facă bolnavă, ca să afle în ce stă puterea zmeului : într-un mistreț cu un dinte de argint în care e un iepure și în pîntecele-i 3 porumbei.

În versiunea sîrbă *Baş-Celik*²⁴ sau *Pașa-de-Oțel*, un împărat sfătui pe patul de moarte pe cei 3 fii ai săi să dea pe surorile lor cui le-o cere. Cumnații sunt, aci : Fulgerul, Trăsnetul și Cutremurul. Fiul cel mai mic, după ce omorî 9 uriași, păcălindu-i, luă pe fata împăratului, care-i dăde toate cheile afară de una : deschizînd camera oprită, găsi acolo pe Baș-Celik încătușat care, bînd apă, sfărîmă lanțurile și peri cu nevasta binefăcătorului său. Atunci, pornind s-o caute, trece pe la cumnații săi, cari îl ajută și, regăsindu-și nevasta, o pune să întrebe pe Pașa-de-Oțel în ce-i sta puterea : într-o pasăre din inima unor vulpi de pe un munte. Omorînd acea pasăre, el își poate recăpăta nevasta.

Într-o variantă croată *Feciorul de împărat și vila*²⁵, animalele-cumnați sunt împăratul vînturilor, împăratul soarelui și împăratul lunei ; iar omul încătușat din camera interzisă e împăratul focului, care răpește pe împărăteasă, și nu o poate recăpăta decît cîștigînd calul năzdrăvan al unei babe. Într-o altă variantă²⁶, iese din camera oprită Vîntul-Roșu, „ființă îngrozitoare, care mîncea oameni și-i chinuia cumplit“ și a cărui putere sta în oul unei rațe dintr-un izvor al ostrovului Rupangea din marea cea înghetată.

În basmul rusesc *Maria Morevna*²⁷, adesea analizat, animalele-cumnați sunt un Șoim, un Vultur și un Corb. Principele Ivan, fratele cel mai mic, se căsătorii cu principesa Maria Morevna care, dîndu-i toate

²³ Dozon, no. [15].

²⁴ Krauss, I, no. 34.

²⁵ *Ibidem*, no. 79. Cf. no. 100 [*Der Brüder Schwur*].

²⁶ Jagici, *Archiv.*, [vol.] II, no. [18, *Der rothe Wind*].

²⁷ Afanasiev, VIII, 8. Cf. I, 14 (surorile se mărită cu Vîntul, Grindina și Tunetul) și IV, 39 (cu Soarele, Luna și Corbul).

cheile, îl opri însă să intre în odaia unde era încătușat Koscei cel fără de moarte, care răpi pe domnița și peri. În două rînduri izbuti s-o reia, dar Koscei îi ajunse și tăie pe Ivan în bucăți : el fu înviat de cumnații săi și, cîștigînd calul năzdrăvan de la Baba-Iaga, el își putu recăpăta nevasta.

În Occident, motivul *animalelor-cumnați* se află deja într-o poveste din *Pentamerone, Li tre Rri animale* (no. 33).

În versiunea siciliană *Frumoasa Cardia*²⁸, surorile se mărită cu împăratul corbilor, cu împăratul fiarelor și cu împăratul păsărilor. Tustrei ajută apoi tînarului fecior de împărat, cumnatul lor, să poată lua de soție pe frumoasa Cardia.

Urmează basmul-tip cu variantele sale.

Basmul-tip *Fata Ciudei...* de Sbiera :

Un boier, la ceasul morței, sfătui pe feciorul său să mărite pe cele 3 surori după oricine le-a cere. Pe cea mare o luă Vîntul, pe cea mijlocie Bruma și pe cea mică Gerul.

Vrînd și feciorul să se însoare, porni cu calul său la Fata Ciudei. Pe drum calul îi zise : „Ea șade într-un foișor sus și *de-a zîmbi cînd om trece pe la fereastră*, să știi că atunci va merge după tine ; dar dacă nu, apoi nici să nu-ți mai bați capul să te bagi înlăuntru și s-o ceri !“ Ajungînd acolo, fata zîmbi și boierul se așeză în curțile ei. După o vreme oarecare, fiind să purceadă la bătălie, Fata Ciudei dede bărbatului său toate *cheile*, zicîndu-i că se poate plimba oriunde, numai în cutare cameră nu. Dar el intră și află un *zmeu* pironit, care se rugă de dînsul să-i dea apă. Cum bău, se umflă și zbură prin aer la soția sa, la Fata Ciudei pe care o răpi și o duse la moșiile sale.

Pornind s-o caute, boierul trecu la soră-sa cea mare și Vîntul îl îndreptă la cumnatul său Bruma și el îl trimise la cumnatul său Gerul. De acolo mergînd mai departe, ajunse la curțile zmeului și fugi cu soția sa ; dar zmeul îl ajunse și-l tăie în bucățele pe cari le puse în desagi pe cal și calul le duse la sora cea mică. Cumnatul său, Gerul, puse îndată doi șoimușori să alcătuiască trupul și apoi îi trimise „peste munți cărunți, *unde se bat munții pururea cap în cap* ; numai cînd este soarele cruce amiazăzi, stau munții un pic și după aceea iarăși încep a se bate : acolo se află *două fintini, una cu apă vie și alta cu apă moartă* ; aici le porunci să se repezească șoimușorii cu iuțeală, cînd or sta munții de miazăzi, și să ia în gușă apă vie și apă moartă și s-o aducă acasă“.

Spălînd trupul cu apă moartă, se închegă și apoi, spălîndu-l cu apa cea vie, învie. Atunci cumnatu-său îl povățui (de vreme ce zmeul avea un cal cu 2 inimi și zbură ca săgeata) să se ducă la Baba-Relea, pe un ostrov de mare și, păzindu-i bine iapa 3 zile, să-și aleagă unul din cei doi mînji : „Cel mai mare e mîndru foarte și gingaș și are 2 inimi, iar cel mai mic îi

prizărit și găinățat de gobăi, dar are 3 inimi“. Dar să bage de seamă, că de-o pierde iapa, îi va pune capul în par, „pentru că are un gard de nuiele împrejurul casei, și în fiecare par se află tot câte un cap de om; numai unul n-are încă nici un cap și tot cere : cap de om ! cap de om !“

Pe drum ajută un lup, un corb și o mreană. Intrînd la Baba-Relea se duse să-i pască iapa, care se făcu nevăzută, dar fu adusă înapoi de animalele recunoscătoare : din fundul munților, din nori și din fundul mării. Luîndu-și drept simbrie minzul cu trei inimi, ajunse la cumnatul său Gerul, care îl povățui să puie pe nevastă-sa să întrebe zmeul *unde-și ține inima*. El îi răspunse : *inima lui s-află într-un paltin mare și înalt*. Gerul trimise șoimii săi de o aduse și o dede voinicului : el strîngînd-o, zmeul slăbea și, omorîndu-i inima, zmeul rămase fără putere. Atunci își luă soția și, după ce trecură pe la cumnați, se întoarseră la împărăția lor.

a) Varianta ardeleană *Crîncu, vîntătorul codrilor de Pop-Reteaganul* :

Un om lăsă cu limbă de moarte celor 3 fii ai săi să-i facă la mormînt un foc din 99 care de lemne și din 99 care de paie. După ce muri, fiii vrură s-aprindă lemnele și, negăsind niciîierea foc, zăriră pe un vîrf de munte, și cel mai mic, Crîncu, porni într-acolo după foc. În drum legă pe *De-cu-seară* și tot așa făcu cu *Miazănoapte* și cu *De-către-ziuă*, și ajunse la foc, lîngă care sebeau șapte uriași cari se învoiră a-i da foc, de-i va aduce pe *fetele lui Verde-împărat*. Dar Crîncu, ajungînd la Împăratul Verde, păcăli pe uriași și-i omorî pe toți ; apoi intră la fete și luă inelul la cea mai mică. Luînd și un tăciune, se întoarse de aprinse focul, după ce dezlegase pe *De-către-ziuă*, *Miazănoapte* și *De-cu-seară*.

Pe cele 3 surori ale lor, frații le dederă : pe cea mare după un Vultur, pe cea mijlocie după un Hăriu (uliu) și pe cea mică după un lup.

Aflînd Verde-împărat că Crîncu omorise pe zmei, îl cunună cu fata-i cea mică, iar fraților săi le dede pe celelalte 2 fete. Întorcîndu-se cu toții, fură întîmpinați în drum de zmeul Pogan, care răpi pe muiera lui Crîncu și pe el îl omorî. Dar cumnatul său, Vulturul, îl învie cu apă vie și, cînd veni acasă la dînsul, Crîncu văzu la fîntînă pe muiera sa, o luă și fugi ; dar zmeul îl ajunse și-l omorî din nou. De astă dată fu înviat de cumnatul său Hăriul și iar se încercă a-și relua nevasta, dar păți ca înainte.

Înviat pentru a treia oară de cumnatul său Lupul, acesta îl învăță să slujească un an la Vij-Baba din fundul iadului, că la urmă va căpăta un cal năzdrăvan ca al lui Pogan. Baba îl puse să-i păzească iapa 3 zile (pe acolo era anul numai de 3 zile), dar el adormea și iapa perea : cumnații săi o aduseră înapoi prefăcută în cioară, miel și ghem. Apoi alegîndu-și un cal roșu și jigărit (hrănit cu jar se făcu gras și frumos) și călare pe dînsul, putu să răpească muiera din miinile lui Pogan, pe care calul său îl prefăcu în mii de bucăți.

CICLUL *EXPUNERILOR*

Acest ciclu, a cărui trăsură distinctivă este o expiare impusă unei ființe nevinovate, cuprinde 2 tipuri fundamentale, după cum victima e expusă unui balaur sau e oropsită pe mare (și aiurea).

A. Tipul *Andromeda* cuprinde următoarele peripeții :

a) O fată de împărat e dată în prada unui balaur, care bîntuie țara ;

b) Făt-Frumos răpune fiara și se căsătorește cu feciora mîntuită.

B. Tipul *Danae*, cu următoarele peripeții :

a) O fecioară nevinovată e expusă pe apă cu copilul ei ;

b) dar ea scapă și se mărită cu un fecior de împărat.

A. TIPUL *ANDROMEDA*

Acest tip cuprinde basmul-tip *Balaurul cel cu șapte capete*¹, cu următoarele variante :

Varianta munteană *Bălaurul cu douăsprezece capete*².

Varianta macedoromână *Șchiopul cel voinic*³.

Afară de aceasta, în mai toate variantele din tipul *Scylla*, precum și în versiunile paralele citate acolo, figurează ca simplu episod scăparea unei fete de împărat de un balaur setos de sânge.

Expunerea fecioarei nevinovate și scăparea ei de Făt-Frumos prin răpunerea monstrului e dealtmîntrelea unul din motivele cele mai răs-pîndite.

Nu altceva e tradițiunea greacă despre *Perseu și Andromeda*. Poseidon trimise pe coasta Etiopiei un monstru mare, care devora oameni

¹ Ispirescu, no. 18.

² Fundescu, no. 14.

³ Cosmescu (colecțiune inedită).

și turme, și aceasta ca pedeapsă pentru sumeția reginei Casiopeea, care se fălise a întrece în frumusețe pe Nereide. Oracolul întreat răspune că flagelul nu poate fi înlăturat decît oferind monstrului pe Andromeda, fiica regelui. Părintele însuși înlântui pe fie-sa de o stîncă și o părăsi pe marginea mării, unde nenorocita „expia vorbele trufașe ale mamei sale“. Acolo văzu Perseu pe frumoasa fecioară și o îndrăgi. Eroul neînvins răpuse balaurul, scăpă fata și o luă de soție.⁴

Nu alta e tradițiunea despre *Heracle și Hesiona*. Și aci regele Laomedon fu nevoit să expue pe fie-sa, Hesiona, balaurului care-i pustia țara. Legată de stîncă, fecioara fu scăpată de Heracle, care răpuse monstrul, dar mîntuitorul nu se căsători cu victima-i scăpată.⁵

Tot astfel legenda creștină despre *Lupta S-tului Gheorghe cu balaurul*, ecoul tradițiunei elenice despre Heracle, și frumosul episod din Ariost⁶, în care Ruggier scapă pe Angelica „legata al nudo sasso“ și, răpunînd monstrul, îl scutește de o cină „per lei soave e delicata troppa“.

În sfîrșit, în cîntecele epice rusești, *bylina despre bogatyrul Dobrina Nikitici*⁷, care răpune monstrul și scapă pe frumoasa Zabava.

Versiunea noastră, *Balaurul cu douăsprezece capete*⁸, poate servi ca normă pentru episodul Andromedei.

Voinicul, ajungînd într-un oraș lipsit de apă, află că un balaur, stăpînul singurului puț, nu lasă a se lua apă, pînă nu i se dă o fată să mănînce, și că tocmai atunci venise rîndul fetei împăratului. El răpune fiara și leșină de osteneală. În timpul acesta vine un țigan, ia capetele (limbile le ia obicinuit Făt-Frumos și cu ele dovedește apoi trădarea) și, întorcîndu-se cu fata, se fălește înaintea împăratului că el ar fi mîntuit-o. Dar adevărul se descoperă și țiganul e pedepsit, iar Făt-Frumos se căsătorește cu fata împăratului.

Adevărul dovedit cu limbile monstrului ne întîmpină și în legendele grecești, unde Alcathus, fiul lui Pelops, dovedește cu limba tăiată a leului, că dînsul omorîse pe leul din Citera și Peleu întărește cu limbile tăiate că răpusesese multe fiare la vînătoare.⁹

Expunerea fecioarei unui monstru figurează ca episod într-o versiune greacă¹⁰, unde eroul află orașul cufundat în jale din pricină că un balaur, păzind fîntîna, oprea pe locuitori de a lua apă. În fiecare

⁴ Apollod., II, 4; Ovid., *Metam.*, IV, 662—751; Strabo, XVI, 2.

⁵ Apollod., II, 5; Diodor, IV, 42; Strabo, XIII, 1.

⁶ *Orlando furioso*, [canto] X, 92—112.

⁷ Rambaud, p. 65.

⁸ Fundescu, no. 14. Cf. Sbierea, p. 123 [*Petrea Făt-Frumos*]; Schott, p. 140 [*Petru Firicel*]; Pop-Reteganul, IV, p. 44 [*Pipăruș Petru și Florea înflorit*].

⁹ Apollod., II, 13, 3. Cf. Pausania, I, 41, 4: „Regele din Megara promite pe fie-sa de soție celui ce ar scăpa țara de un leu, care o bîntuia. Alcathus răpuse dihania, apoi îi tăie limba și o puse în traistă. Oamenii trimiși să se lupte cu leul, însușindu-și acea ispravă, eroul îi dade ușor de gol.“

¹⁰ Legrand, p. 169 [*Le petit Rouget sorcier*].

an se trăgea la sorț una din fetele cele mai tinere și o lăsa în prada monstrului care, pe cînd o devora, da răgaz oamenilor să-și strîngă apă pentru tot anul. Sorții căzuseră de astă dată pe fiica împăratului și eroul, uimit de frumusețea și blîndețea copilei, o trimise înapoi și rămase în locu-i s-aștepte fiara. Apoi o răpuse, îi smulse din gîtlej limbile și plecă. Un cărbunar, trecînd pe acolo luă capul și, întîlnind pe fată, o sili să jure că va spune împăratului, că el e mîntuitorul. Dar voinicul dovedi cu limbile adevărul și se căsătorii cu fata împăratului.

Tot așa în varianta albaneză¹¹ eroul scapă pe fata împăratului de o *lubia*, dar aci lipsește intervenirea falsului mîntuitor, care apare ca cărbunar în versiunea lorenă¹² și ca cizmar în cea florentină.¹³

În versiunea maghiară *Cei trei fii de împărat*¹⁴, feciorul cel mai mare ajunge după lungi călătorii într-un oraș acoperit cu zăbranic negru și o babă îi spune pricina : un balaur cu 7 capete cerea pe fiecare săptămîină cîte o fecioară și a doua zi era rîndul fetei împăratului. El făgăduise împărăția și mîna fiicei sale celui ce va răpune fiara. Făt-Frumos omoară balaurul și, punîndu-și în buzunar cîte un dinte scos din fiecare cap, adormi. În vremea aceea, un *cavaler roșu* (țigan), care văzuse răpunerea dihaniei, se apropie, taie în bucăți pe feciorul împăratului, ia cele 7 capete și intră în oraș. Acolo se dă de învingător și se pregătește a-și serba nunta cu domnița. Dar Făt-Frumos, înviat de cîinii săi, intră și el în oraș, acoperit de astă dată cu postav roșu, și află de la baba cele întîmplate. „Cavalerul roșu era la masa împăratului între el și fie-sa, șezînd pe 7 perne roșii și, cum intră feciorul de împărat, toate pernele căzură de sub dînsul de spaimă“ (la arătarea fiecărui dinte cădea cîte o pernă). El dă de gol pe trădător, care e alungat, și dînsul se însoară cu fiica împăratului.

Episodul se află dealtmînterea atît în *Noaptele plăcute* de Straparola (X, 3), unde eroul scapă cu 3 fiare (un leu, un urs și un lup) pe fata regelui de un balaur, cît și în *Cerboaică vrăjtită* din *Pentamerone* (I, 9), spre a nu mai vorbi de episoadele absolut analoage din *1001 de nopți*.

Urmează basmul-tip cu variantele sale.

Basmul-tip *Balaurul cel cu șapte capete* de Ispirescu :

Intr-o țară era un balaur, care se hrănea numai cu oameni. Împăratul locului făgădui pe fie-sa și jumătate din împărăție voinicului care l-ar răpune. Mai mulți voinici se întovărășiră să pîndească noaptea la marginea cetății în jurul unui foc mare : pe cînd privegheau pe rînd cîte unul, ceilalți se odihneau, și se învoiseră a pedepsi cu moarte pe cine va lăsa să se stingă focul. După mai multe nopți, venind rîndul unui viteaz („un om verde, pui de român“), acesta se luptă cu balaurul pînă îi tăie toate capetele

¹¹ Hahn, no. 98.

¹² Cosquin, no. 5.

¹³ Imbriani, p. 379 [*Il mago dalle sette teste*].

¹⁴ Stier, no. 1.

și ascunse limbile în sân; dar sîngele, curgînd din fiară, stinse focul și voinicul porni să caute nițel foc, după ce se urcase într-un copaci înalt și zărise o scînteie într-o mare depărtare.

Luîndu-se după acea zare, dede de o pădure, în care întilni pe *Murgilă*, „pe care îl opri în loc, ca să mai întirzie noaptea“. Mai departe dede peste *Miazănoapte* „și trebui s-o lege și pe dînsa, ca să nu dea peste *Murgilă*“. Apoi întilni pe *Zorilă*, cu care făcu ca și cu ceilalți, și ajunse în cele din urmă într-o peșteră, unde trăiau „niște oameni uriași cu un ochi în frunte“. Ei, în loc să-i dea foc, îl legară și se găteau să-l fiarbă, ca să-l mănînce. La un zgomot însă ieșiră toți uriașii, afară de unul bătrîn, și pe cînd acesta îl dezlegă să-l bage în cazan, voinicul îl orbi cu un tăciune și-l aruncă pe dînsul în cazan. Apoi luînd foc, fugi. La întoarcere, dede drumul lui *Zorilă*, *Miazănoapte* și *Murgilă*, și cînd ajunse îndărăt, găsi încă pe tovarăși dormind. Se sculară și porniră cu toții în oraș.

Dar în lipsa voinicului, un țigan, bucătarul curței, furînd capetele balaurului și fălindu-se că el l-ar fi omorît, împăratul îl logodi cu fie-sa „și cioropina sta în capul mesei pe 7 perne“. Atunci sosi și voinicul care, scoțînd limbile, „de cîte ori arăta cîte una, cădea și cîte o pernă de sub țigan“, dovedindu-se astfel minciuna fricosului. Împăratul, supărat, pedepsi pe țigan pentru mișelia lui; iar voinicul se însoți cu fata împăratului.

a) Varianta munteană *Bălaurul cu douăsprezece capete* de Fundescu :

Un fiu de împărat, căutîndu-și săgeata, o găsi într-o cîmpie. Cînd scoase săgeata, se făcu o groapă mare: coborîndu-se într-însa, găsi un bou și pe spinarea lui un paloș și o scrisoare, în care spunea că boul, hrănit pe zi cu 3 banițe de griu și cu o vadră de vin, va putea învia pe stăpînu-său; iar paloșul va putea împietri orice.

Luînd boul și paloșul, băiatul plecă înainte. Ajungînd într-un oraș, află de la o babă că un *balaur* păzea singurul puț al orașului, că nu lăsa să se ia apă decît cînd i se da o fată să mănînce și că tocmai atunci venise rîndul fetei împăratului s-o mănînce. Voinicul omorî balaurul și leșină de osteneală. Un țigan îl tăie, luă capetele, limbile și pe fată, care la plecare lăsase să cază un inel și o năframă. După ce baba adunase bucățelele, boul suflă peste ele și-l învie. El rugă pe baba să ducă la curte plocon o turtă, în care băgase inelul. Fata îl cunoscă pe mîntuitorul ei și țiganul fu sfișiat de cai cu un sac de nuci.

Roș-împărat ridicîndu-se cu război asupra împăratului, băiatul împietri în două rînduri cu paloșul oștile lui Roș-împărat. Atunci Roș-împărat se îmbracă tiptil și veni în orașul unde locuia tatăl fetei. Acolo se învoi cu mama țiganului, care-i fură paloșul, pe cînd dormea. Și așa Roș-împărat împietri toată oștirea băiatului și pe el îl tăie în bucăți și luă pe fata împăratului.

Înviat iar de bou, se prefăcu în cal cu stemă în frunte și baba îl vindu lui Roș-împărat. Țiganca, care era tare și mare la curtea împărătească, stărui să se taie calul: *din sîngele său răsăriră 2 meri de aur*. Tăindu-i și pe aceștia, dintr-o coajă aruncată în apă ieșiră 2 rățoi. Vrînd să-i

prinză, Roș-împărat lăsă paloșul la mal și intră în apă. Numaidecît rățoi se făcură nevăzuți și băiatul, punînd mîna pe paloș, împietri pe Roș-împărat în mijlocul apei. Apoi își luă logodnica înapoi și pe țigancă o arse pe rug.

b) Varianta macedoneană *Șchiopul cel voinic* de Cosmescu :

O femeie, vrînd să facă foc ca mireasă, puse în foc opt lemne drepte și unul cam strîmb, și de aceea născu opt copii buni și unul șchiop.

În ținutul lor era o *lamie*, care făcea multă stricăciune. Împăratul făcu cunoscut că cine o va ucide, va dobîndi pe fiică-sa de nevastă. Mulți se încercară, dar pe cei mai mulți îi sfișie fiara. Atunci se duseră și cei opt frați și avură aceeași soartă. În cele din urmă plecă și șchiopul nostru, și toată lumea rîdea de prostia lui. Cînd se ducea cineva să omoare lamia, întîlnea pe drum un brutar și un cîrciumar. Cine putea să mănînce vreo 10 pîini și să bea vreo 15 ocale de țuică și 10 de vin, acela spera s-omoare lamia. Șchiopul fu în stare să le facă toate acestea.

Înainte casei lamiei era un măr încărcat cu mere frumoase. Lamia îl îmbie din depărtare să rupă și șchiopul rupse tocmai din virful pomului, ceea ce era semn rău pentru dînsa. Intrînd în casă, flăcăul găsi pe Lamia frămîntînd pîine și ca-l rugă să sufle puțin în foc ; dar șchiopul îi spuse că musafirii nu pot să facă una ca aceasta. Cînd se plecă lamia să sufle, șchiopul îi dede cu securea după cap și o ucise ; apoi despîcînd-o, scoase din burta-i pe frații săi încă vii.

B. TIPUL DANAE

Acest motiv e reprezentat de basmul-tip *Fata de împărat și fiul văduvei*¹⁵, cu următoarele variante :

- I. Variantă munteană, *Finul lui Dumnezeu* ;
 - II. Variantă munteană, *Pici ramură din nuc*.¹⁶
- Varianta bănățeană *Florianu*.¹⁷

Precum se poate vedea din ultima variantă, expunerea figurează uneori ca simplu episod inițial, pe cînd fondul basmului aparține aiurea.

Acest motiv al expunerilor este unul din cele mai familiare în tradițiunile diferitelor popoare și mai ales în legendele mitice ale grecilor și romanilor.

Pruncia bărbaților iluștri din toate timpurile prezintă acest caracter al miraculosului. În tradițiunea biblică, Moise este expus de mamă-sa pe Nil, unde-l găsește fiica împăratului, care îngrijește apoi de creșterea

¹⁵ Ispirescu, no. 32.

¹⁶ Stăncescu, *Alte basme*, no. 1 ; Același, *Basme*, no. 24.

¹⁷ Schott, no. 27.

lui. În legenda persiană, Ciru, expus pe munți, e alăptat de o cățea și crescute apoi de un păstor.

La greci îndeosebi motivul revine foarte des.

Frumoasa *Antiope*, rămasă grea cu părintele zeilor, expuse pe gemenii *Amphion* și *Zetbe* pe muntele Citeron, unde-i găsi un păstor și luă să-i crească.¹⁸ Tînăra *Creusa*, îndrăgostită de Apollon, își expuse asemenea copilul *Ion* într-o peșteră și-l recunoscu mai târziu, în momentul de a fi sacrificat după juruința făcută de Xuthos, bărbatul mamei sale.

Acești copii au fost expuși de propria lor mamă, spre a ascunde fructul unui amor nelegitim, ca și *Tyro* care, avînd cu Poseidon pe gemenii *Neleu* și *Pelia*, oropsi pe gemeni, alăptați mai întîi de o cățea și apoi crescuți de un păstor.

Dar mai adesea copiii sunt expuși din cauza unor preziceri fatale.

Astfel în legenda ateniană¹⁹, Acrisiu, rege din Argos, aflînd de la oracolul delfic că va fi ucis de fiul fiicei sale Danae, o închise într-un turn, unde o îngreună Zeus, metamorfozat în ploaie de aur. Atunci regele o expuse împreună cu copilul, *Perseu*, într-un sicriu pe mare, ca să se prăpădească; dar ea fu găsită la țărm de pescari și apoi regele Polydecte o duse la palatul său și o luă de soție.

În legenda tebană²⁰, Laiu, rege din Teba, prevestit că va fi omorît de propriul său fiu *Edip*, îl expuse pe o stîncă prăpăstioasă, unde fu găsit de regele Polib și crescut la curtea-i din Corint.

Tot astfel *Hecuba*, mama lui *Paris*, visînd că fiu-său va fi „făclia menită a stinge pămîntul Troiei“, expuse copilul pe coasta muntelui Ida, unde fu alăptat de o ursoaică și apoi crescut de un cioban.

Și aceeași cauză împinge pe Amuliu, rege din Alba, a expune pe Tibru într-un sicriu pe gemenii *Romul* și *Remu*, născuți din Rhea cu zeul Marte; alăptați întîi de o lupoaică, fură apoi crescuți de niște păstori.

Oricum să fi fost expuși, pe uscat sau pe mare, copiii sunt totdeauna scăpați, alăptați de animale și crescuți de păstori.²¹ Apoi ei devin (conștient sau inconștient) instrumentul fatalității: Perseu ucide pe Acrisiu, Edip pe Laiu, Romul pe Amuliu și Paris cauzează moartea lui Priam și aduce ruina Troiei. Căci însuși părintele zeilor a cuvîntat: *Me quoque fata regunt...*

O analogie cu basmul nostru tip și cu prima sa variantă oferă versiunea neogreacă *Jumătate-de-Om*²². O mamă dorind un copil, fie măcar și pe jumătate, Dumnezeu îi dăruie unul după dorința inimei sale, care avea numai *un picior*, o *mină* și o *jumătate corp*. O domniță, bătîndu-și joc de această pocitură fu blestemată de dînsul să rămîie grea. Și blestemul se împlini. Atunci împăratul îi puse pe amîndoi îm-

¹⁸ Cf. Pausania, II, 6.

¹⁹ Apollod., II, 4.

²⁰ Apollod., III, 5.

²¹ Cf. interesantul tablou despre formula expunerii și a întoarcerii, la Hahn, *Sagwissenschaftliche Studien*, p. 340.

²² Hahn, no. 8.

preună cu copilul într-un butoi de fier și *le dede drumul pe mare*. Dar Jumătate-de-Ôm, care căpătase de la un pește recunoscător darul de a dobândi orice (rostind cuvintele : „la întâia vorbă a lui Dumnezeu și la a doua a peștelui...“), îndată ce ajunseră pe uscat, făcu să se ridice un mîndru palat, în care pietrele, bîrnele și *toate uneltele puteau vorbi*. Acolo nimeri într-o zi împăratul, tatăl fetei expuse, și fu primit cu multă cinste de stăpîna palatului. La sfîrșitul mesei, ea rugă pe bărbatu-său să rostească cunoscutele vorbe și o *lingură* se vîrî singură în cizma împăratului. Înainte de a pleca împăratul, stăpîna întrebă strachinile, farfuriile și lingurile, dacă se află toate la locul lor și lingura răspunse că e băgată în cizma împăratului. Iar el îi zise : „— Nu e cu puțință ! Cineva mi-a vîrît lingura în cizmă și-mi faci mare nedreptate ! — Aceeași nedreptate mi-ai făcut și mie, cînd m-ai oropsit într-un butoi cu Jumătate-de-Ôm, fără să fi greșit.“

Această lingură doveditoare de un furt aparent, care figurează și în versiunile noastre, e probabil o reminiscență din cunoscutul episod biblic al lui Iosif cu frații săi : cupa de argint ascunsă în sacul lui Veniamin.

Episodul cupei ascunse în sac cu intențiune perfidă se află dealtminterea și în legenda greacă : preoții din Delphi se folosiră, zice-se, de un asemenea mijloc spre a face să piară fabulistul Esop.

Același motiv al expunerii pe mare (afară de episodul uneltelor vorbitoare) se află în basmul neapolitan *Pervonto*²³, care coincide cu povestea venețiană din Straparola (III, 1).

Fiul unei femei sărmane, anume Pervonto, era prost de cap și urît la față. Ducîndu-se într-una din zile după lemne în pădure, văzu 3 flăcăi adormiți și făcu asupra-le un frunzar, spre a-i apăra de razele soarelui. Cu aceasta el îndatoră, fără să știe, pe 3 fii ai unei zîne cari, drept recunoștință, îi promisera să i se împlinească orice dorință. Întîia lui dorință fu să galopeze acasă pe surcelele adunate în pădure. Fata împăratului îl zări cu acest ciudat alai și rise de dînsul atîta, că de răzbunare o blestemă să rămîie grea de la dînsul. Ea născu într-adevăr doi gemeni și împăratul furios o expuse pe mare într-un butoi împreună cu Pervonto și cu copiii. Dar Pervonto prefăcu butoiul într-o mîndră corabie, care-i duse într-o țară încîntătoare de pe țărmurile Calabriei. Acolo făcu să se ridice un palat mareț și el însuși se schimbă într-un flăcău frumos. După ce trăiră așa cîțiva ani, în pace și fericire, nimeri pe acolo împăratul, care rătăcise la vînătoare și, recunoscîndu-i, se împacă cu fiică-sa și cu bărbatul ei.

Urmează rezumatul basmului-tip și al variantelor sale.

Basmul-tip *Fata de împărat și fiul văduvei* de Ispirescu :

O fată de împărat rămase *grea dintr-un vîntîșor*. Împăratul porunci să bage pe fată într-un boloboc și să-l dea pe Dunăre. După 3 zile ieși la

uscă și dede într-o poiană peste niște case frumoase : „Toate lucrurile în această casă erau cu șart. Nimic nu lipsea. Toate patrafusele își aveau vâtaful lor și nimic nu era nerostit. Când voiai ceva, era destul numai să poruncești și îndată se făcea. Aci era în adevăr *pune-te-masă, ridică-te masă*“.

Mulți ani după această întâmplare, copilul ce născuse fata se făcuse flăcău și împăratul, tatăl fetei, plecând la vinătoare odată, rătăci p-acolo. Fata pofti pe împărat în casa-i, unde, după ce mîncară, se puseră de vorbă. Dar vâtaful lingurilor învinui pe împărat că a luat o *lingură* și împăratul ceru să fie căutat : lingura se găsi în cizma împăratului. El se făcu atunci ca sfecla de rușine și zise cu ciudă : „— Arată-ți, Doamne, minunea ta ! Nu știi la sufletul meu de nici un furt. N-am băgat eu lingura în cizmă. — Cum nu știi dumneata, zise și gazda, despre lingură, asemenea nu știi nici eu pînă în ziua de azi cu cine am făcut copilașul ăsta.“ Apoi se cunoscură și se îmbrățișară.

a) Prima variantă munteană, *Finul lui Dumnezeu* de Stăncescu :

Un sărac cu mulți copii, căutînd un naș, dede mai întîi peste dracul, apoi de un unchiș (era Dumnezeu), care-i boteză copilul și zise omului, că de cîte ori o dori ceva copilul, să se gîndească la nășicu și i-o da. La întoarcere, găsi o traistă cu bani, își cumpără case și trăi îndestulat.

Copilul se făcuse flăcău și, dorind o turmă, se gîndi la nășic și se pomeni cu bățătura plină cu vite. În apropiere s-afla palatul împăratului și odată domnița, azvîrlind în băiat cu o surcea, pîrîndu-i-se obraznic, el aruncă spre ea o *așchie* și, cum o atinse, *rămase însărcinată*.

Împăratul porunci să-i puie pe amîndoi pe o corabie de sticlă și să-i lase în voia valurilor. Dar băiatul, rugîndu-se la nășicu, se pomeni într-un palat minunat. Acolo nimerind odată împăratul, ceru voie să intre și fie-sa îl primi. Ea spuse ceva vâtafului lingurilor care, pe cînd mîncă împăratul, furișă o *lingură* în carîmbul cizmei sale. La sfîrșitul mesei, găsindu-se lingura în cizma împăratului, el se jură că n-a furat-o, dar fie-sa îi zise : „Vezi, tată, cum n-ai furat d-ta lingura acum și totuși s-a găsit la d-ta, tot așa n-am fost vinovată eu de nimic și totuși am rămas însărcinată“. Împăratul cunoscînd-o, plîns de bucurie și se întoarseră cu toții acasă.

b) A doua variantă munteană, *Pici ramură din nuc* de Stăncescu :

O fată de împărat *rămase grea*, bînd dintr-o cană în care surorile mai mari puseră, de pizmă, un *pui de șarpe*. Cînd află împăratul că e însărcinată, nici nu mai vru s-o asculte, ci porunci unui țigan s-o prăpădească, aducîndu-i ochii și virful limbei. Fata, ieșind pe poartă, îl blestemă așa : „Să dea Dumnezeu, tată, să-ți răsară din burtă un nuc și să crească pe toată ziua și pînă n-oi veni eu, să nu te tîmăduiești !“

Pe drum înduplecă pe țigan să omoare în locu-i un cățel și ea o luă prin pădure, unde nimeri la o tîrlă. Ciobanii o primiră bine și fata povesti baciului toată istoria ei. El o învăță să se plece deasupra căldărei, în care fierbea laptele în clocote, și ieși dintr-însa un șarpe gros și lung. Văzîndu-se

scăpată, ea mulțumi moșului și rămase la tîrlă unde, îmbrăcată bărbătește trăia ca într-un rai. Nu trecu mult și fata se îndrăgosti cu Gheorghe, fiul baciului : pe cînd bătrînul rămînea la tîrlă, Gheorghe cu iubita lui, fata împăratului, plecau cu oile și se dedeau dragostei.

În vremea aceea împăratul, cum plecase fata cu țiganul, se pomeni că-i crescuse ceva în burtă. „Îl ajunsese blestemul fetei : răsărise un nuc, care pînă seara crescuseră de vro șchioapă.“ Nimeni nu-l putea vindeca și nucul creștea mereu de se făcu cogeamite pom. Numai ascultînd la povești, îi mai trecea durerea și, cînd isprăviră curtenii și slugile poveștile ce știau, hotărîră s-aducă în toate zilele cîte un cioban să-i povestească.

Venise și rîndul lui Gheorghe, care plecă cu iubita lui. După ce isprăvi Gheorghe, împăratul rugă și pe ciobănașul cu care venise să povestească și el ceva. Fata spuse toată istoria ei, zicînd mereu : „pici, ramură din nuc“ și cum zicea, pica cîte o ramură, pînă picară toate și, cînd isprăvi povestea, căzu și trunchiul și se făcu împăratul sănătos. Apoi cerîndu-și iertare de la fată, pedepsi aspru pe celelalte surori și pe dînsa o mărită cu Gheorghe, care o scăpase și cu care se iubea.²⁴

²⁴ Lipsește rezumatul variantei bănățene. (*N. ed.*)

CICLUL ISPRĂVIILOR EROICE

În mai toate poveștile populare figurează episodul sarcinilor supraumane, a căror împlinire contribuie la izbânda lui Făt-Frumos. Ele sunt de natura cea mai felurită și această multiplicitate scoate în relief agenți auxiliari tot atât de numeroși, printre cari revin mai des animale recunoscutoare și tovarăși ajutători. Dintre aceste sarcini multiple, două mai ales constituiesc elementul culminant al vitejiei lui Făt-Frumos : aducerea apei miraculoase dintre munții ce se bat în capete și aducerea fecioarei cu părul de aur. De aci două tipuri fundamentale :

A. Tipul *Apă vie și apă moartă* ;

B. Tipul *Ileana Cosânzeana*.

A. TIPUL APĂ VIE ȘI APĂ MOARTĂ

Acest tip, a cărui trăsură distinctivă e aducerea apei miraculoase, poate îmbrăca următoarele două forme :

Un împărat cu 3 feciori are nevoie de acea apă minunată, fie spre a-și redobândi vederile, fie spre a se servi cu dînsa ca mijloc de întinerire. Numai feciorul cel mai mic e în stare s-o aducă și frații săi, din invidie, caută să-l răpuie, luîndu-i urcioarele cu apă. El însă e înviat de o zîină (sau de o sfîntă) și se cunună cu binefăcătoarea sa. Perfidia fraților e înlocuită uneori cu perfidia maternă și de aceea vom regăsi motivul și în tipul *Scylla*.

Un fecior de împărat, pornind în lume, e nevoit a schimba pe drum rolul său cu o ființă inferioară (slugă ori vizitiu, spîn sau țigan), care-l însărcinează apoi cu diferite isprăvi, între cari figurează aducerea apei miraculoase și a unei fecioare (mai adesea cu putere demoniacă), pentru obținerea căreia Făt-Frumos are nevoie de agenți auxiliari înzestrați cu daruri supraumane. Această fecioară răzbună apoi flăcăul, omorînd pe trădător și înviind victima ucisă de dînsul.

Variantele acestui motiv pot fi clasificate în ordinea următoare :

a. Basmul-tip *Zîna Zorilor*¹, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Fîntîna Sticlișoarei* ;

II. Variantă munteană, *Petrea și vulpea*.²

Varianta ardeleană *Orb-împărat*.³

β. Basmul-tip *Povestea lui Harap-Alb*⁴, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Țugulea...* ;

II. Variantă munteană, *Caracîz-Viteazul*.⁵

Varianta moldovenească *Moșneagul de aur*.⁶

I. Variantă ardeleană, *Împăratul florilor* ;

II. Variantă ardeleană, *Petrea*.⁷

Varianta bucovineană *Voinicul-Florilor*.⁸

Despre apa vie și importanța ei în literatura populară am vorbit pe larg în *Introducerea* acestui studiu.⁹ Observăm numai, că într-una din variantele primului nostru basm-tip, apa vie e înlocuită (din confuziune) cu o pasăre măiastră.

În basmul neogrec *Feciorul de împărat și mînzul său*¹⁰, împăratul orbînd, doctorii îl sfătuiră că alt leac nu-i va ajuta decît apă vie. Pornind ginerii împăratului s-o aducă, numai cel mai tînăr, care trăia la curte străvestit în grădinar, izbuti să ia o sticlă din fîntîna apei vii și, udînd de 3 ori ochii împăratului, el recăpătă vederile. Altminterea basmul în totalitatea sa aparține ciclului despre *Mama perfidă*.

În versiunea lorenă *Micul cocoșat*¹¹, un rege are 3 fii, dintre cari cel mic era cocoșat și nimeni nu-l iubea afară de mamă-sa. Într-una din zile regele spuse fiilor săi că ar dori să aibă *apa care întinerește*. Cei doi feciori mai mari plecară, dar nu se mai întoarseră. Cel mic izbuti să ia apă din palatul păzit de un uriaș, de tigri și de lei, și se întorcea acasă împreună cu domnița scăpată de acolo. În drum se întîlni cu frații săi, cari îl aruncară într-un puț, luară apa și pe domnița și plecară. Dar apa nu avu efect asupra regelui și domnița rămase tristă. Fratele cel mic fu scos de o vulpe, pe care o cruțase, și întorcîndu-se, dede tatălui să bea apă și îndată întineri. Frații trădători fură arși de vii. Basmul conține dealtminterea în totalitatea sa elemente străine motivului nostru.

În basmul corsican *La fontaine à l'eau de rose*¹², un bogat orbește la bătrînețe și promite averile sale aceleuia dintre fiii săi, care-l

¹ Slavici, în *Convorbiri* din 1872.

² Stăncescu, no. 11 ; Măldărescu, no. 7.

³ Gr. Sima, în *Tribuna* din 1886. Spre a-și lecui vederile, Orb-împărat are nevoie de *apă vie din țara Otravei*. Numai feciorul cel mai tînăr o poate aduce și frajii trădători își răzbuună asupra-i.

⁴ Creangă, no. 7.

⁵ Ispirescu, no. 29 ; Arsenie, I, no. 4.

⁶ *Șezătoarea*, an. I, p. 3—8.

⁷ Bota, no. 1 ; *Tribuna* din 1888.

⁸ Sbiera, no. 5.

⁹ Cf. p. 40—42.

¹⁰ Hahn, no. 6.

¹¹ Cosquin, no. 19.

¹² Ortoli, p. 44—48.

va vindeca. Un doctor îi spune că numai câteva picături din *apa detrandafir* îi vor reda vederile. Numai feciorul cel mic poate reuși : el capătă de la o femeie o bucată de ceară, cu care omoară fiarele sălbatice și ia din acea apă, „care ar învia și pe un mort cu câteva picături”. Când se întoarse, găsi pe tată-său mort, dar îl învie îndată.

În versiunea italiană din *Pisa Regina Angelica*¹³, un rege orb nu poate fi vindecat decât cu *apa de la regina Angelica*. Cei doi fii mai mari porniră s-o aducă, dar rămaseră în drum, oprîți în casa unor fete vrăjitoare. Atunci plecă și fiul cel mic și, învățat de un căpcaun (*orco*), el ajunse la palatul reginei Angelica, care dormea acoperită cu 7 valuri : luă unul și o sticlă de apă dintr-un dulap și se întoarse. În drum întîlni pe frații săi în momentul de a fi spînzurați ca tîlhari și-i scapă de la moarte. Dar ei, invidioși, smulseră fratelui sticla (căpcaunul i-o schimbase la întoarcere cu alta) și o duseră tatălui. Ei pîrîră pe fratele lor de ceea ce făcuseră dînșii, așa că regele mîniat îl aruncă în închisoare la întoarcere. Dar acea apă nu ajută deloc regelui. În vremea aceea regina Angelica ajunse în acea țară și, descoperind pe răpitorul apei, se cunună cu dînsul, iar frații perfizi fură sfîșiți de fiare sălbatice (lei și tigri).

Introducerea din versiunile celui d-al doilea basm-tip — încercarea bărbăției și slobozirea unei pasări măiestre — lipsește în versiunile străine. Din contră, episodul cu spînul figurează în versiunile grece și sirbe.

Făt-Frumos în slujba unui inferior aduce aminte de eroii legendelor grecești, cari muncesc pentru alții. Heracle fu sclavul lui Euristeu, Perseu stete în serviciul regelui Polycet, Poseidon la Laomedon și Apollon la Admet. Ca și în poveștile noastre, străvestirea e numai provizorie și cu atît mai luminos iese apoi la iveală originea superioară a eroului.

Apoi trimiterea lui Harap-Alb în expedițiuni extraordinare și asocierea-i cu năzdrăvani ca Ochilă, Sărilă etc., tovarași ageri la privire, ușori la auz și rezezi la picioare, aduce aminte trimiterea lui Iason să aducă lîna de aur din Colchida. Și dînsul își asociază pe vitejii cei mai mari din toate orașele Greciei, între cari figurează eroi și năzdrăvani.

Întreaga expedițiune a Argonauților este de la un cap pînă la altul un basm amalgamant, compus din felurite tipuri folclorice. Punctul de plecare al tradițiunei este legenda populară despre Phryxus și Helle, pe care o vom întîlni în tipul despre *Mama vitregă*. Acolo se povestește de un berbec năzdrăvan, care sfătuia pe orfani ; aci însăși corabia Argo are darul vorbirii.

Al doilea moment al tradițiunei e legenda despre prezicerea făcută lui Pelias, regele din Iolkos, a se feri de un om încălțat cu un singur pantof, de un *monosandalos*. După Apollodor¹⁴, Pelias văzu într-o zi venind pe nepotul său Iason care, trecînd rîul Anauros, pierduse în apă un pantof, și se învoi cu dînsul a-i lăsa domnia, de-i va putea aduce lîna de aur a berbecelui năzdrăvan. Întovărașit de un număr însernat

¹³ Comparetti, no. 37.

¹⁴ *Biblioth.*, I, 9, 16.

de viteji cu o putere supranaturală, Iason porni pe corabia vorbitoare Argo, apucînd drumul răsăritului. În cale dederă peste grozavele stînci mișcătoare, peste Symplegade, mai rezezi decît vîntul, care se întrecioacă și sfărîmău corăbiile : și în basmul nostru eroul e trimis să aducă, între altele, apă vie și apă moartă de la munți cari se bat în capete. Ei scapără cu ajutorul lui Poseidon (de atunci acele stînci vii rămăseră întepenite locului) și ajunseră în Colchida, preste care stăpînea regele Eete.

Al treilea moment al tradițiunii este episodul grelelor isprăvi impuse eroului, aflat în stăpînirea unui demon sau vrăjitor, și pe cari le săvîrșește cu ajutorul fiicei sale, îndrăgite de dînsul. Apoi amîndoi fug și aruncă în drumul lor lucruri menite a îngreuna prigonirea.¹⁵ Iason primise de la Eete porunca să are pămîntul cu un taur cu picioare de aramă și cu nări de foc și să-l semene cu dinți de balaur. El fu ajutat de fata regelui, de tînăra și măiastra Medeea, care-l îndrăgi și-l povățui cum să facă. Marea vrăjitoare, putînd împlînzii monștrii și întineri pe oameni, unse trupul voinicului cu o alifie din buruieni vrăjite, care-l făcu nevătămat și-l feri de suflarea veninoasă a dihaniei ; apoi semănînd dinții balaurului, ei produsăra ființe nouă : *fiuntque sati nova corpora dentes...* Și acești frați născuți din pămînt (*terrigenae fratres*) se exterminară între dînșii. Dar regele neînduplecîndu-se a-i da comoara, Medeea fermecă și adormi balaurul păzitor al lînei de aur : eroul îl omorî și, luînd comoara, se întoarse la Argo, însoțit de mîntuitoarea sa. Eete se luă grabnic după fugari și Medeea, ca să-l zăbovească în drum, tăie în bucăți pe fratele-i Apsirt și-i împrăștie membrele în mare.

Această urmă de primitivă antropofagie e înlocuită în basme cu aruncarea îndărătul fugarilor a diferite talismane, cari ridică în urma lor un rîu, o pădure, un munte. Și cînd nici acestea nu-s în stare a opri pe persecutor, fugarii scapă printr-o serie de metamorfoze.¹⁶

Această analiză a mitului despre expedițiunea Argonauților nu mai lasă nici o îndoială despre caracterul său de basm și indică totdeodată spiritul care trebuie să predomine în considerarea acestor creațiuni ale geniului popular.

Să trecem acum la basmele paralele din Europa orientală.

În versiunea neogreacă *Fiul împăratului și spînul*¹⁷, un împărat, trebuind să plece cînd era să nască soția sa, el îi zise : „De vei naște un băiat, să mi-l trimiți la vîrsta de 16 ani, dar bagă de seamă să nu-l întovărășească un spîn“. La vîrsta hotărîtă băiatul se găti de plecare și, căutînd un vizitiu, nu găsi decît spîni, așa că fu nevoit să ia pe un spîn. Pe drum făcîndu-i-se sete, se coborî într-o fîntînă și spînul nu vru să-l scoată decît promițîndu-i că dînsul va rămîne slugă și spînul va trece drept feciorul împăratului. Băiatul trebui încă să jure că nu-l va trăda. Ajungînd acolo, spînul fu primit cu pompă și din capul locului puse gînd rău băiatului. Aflînd că în grădina împăratului era un zmeu,

¹⁵ Vezi ciclul *Metamorfozelor* sub tipul Iason.

¹⁶ Cf. Apollod., I, 9, 23 ; Pindar, *Pyth.*, IV ; Apoll. Rhod., IV ; Ovid., *Metam.*, III. Vezi și cele zise despre Symplegade în Introducere, p. 28 și 73.

¹⁷ Hahn, no. 37.

căruia trebuia să i se dea de mâncare un om, spînul sfătui să i se dea băiatul. Dar învățat de un cal olog și năzdrăvan, băiatul putu scăpa teafăr. Apoi îl trimise s-aducă pe *Frumoasa cu părul de aur*. El porni pe calu-i năzdrăvan și ajută în drum niște furnici, albine și pui de corb : fiecare îi dede cîte o aripă și pene, să le cheme la nevoie. Ajuns la zîna cu părul de aur, ea-l însărcină : să aleagă într-o jumătate de zi 4 poveri amestecate de grîu, orz, secară și porumb (fu ajutat de furnici) ; s-o cunoască dintre toate femeile acoperite cu vâl (albina-l ajută) ; să aducă apă vie (și corbul aduse o curcubetă plină de la fîntîna vie din muntele ce nu se deschide decît o clipă). După toate acestea, zîna plecă cu dînsul. La întoarcere, spînul, vrînd cu orice preț să prăpădească pe băiat, îi dede brînci într-o prăpastie, unde muri. Dar fu înviat de zîna, care se căsători cu adevăratul ferior al împăratului, iar spînul fu aruncat într-un cazan de ulei fierbinte.

În varianta neogreacă *Spînul*¹⁸, începutul diferă. Un împărat, care călătorea să vază lumea, ajunsese într-un sat și fu găzduit la o văduvă, tînără și frumoasă. Împăratul o îndrăgi și făcu cu dînsa un copil. Apoi îi spuse la plecare, că de va naște un băiat să-l trimeată, cînd va fi mare, în cutare oraș. La plecarea băiatului mamă-sa îl sfătui, că de va da în cale de un spîn, să se întoarcă numai decît. El se întoarce de 3 ori, dînd numai peste spîni ; apoi, neavînd încotro, primi pe unul de tovarăș. Substituirea se face ca și în versiunea precedentă. Ajuns la curtea împăratului, spînul, care luase locul și rangul băiatului, ca să-l prăpădească, îl trimise să aducă 20 poveri de fildeș (o babă îl povățui cum să facă), apoi privighetoarea și rîndunica de zid păzită de balauri ; și în sfîrșit pe *fata cea mai frumoasă din lume*. În cale face bine unor lei, furnici și albine. Însărcinările sunt : să mănînce 40 cazane de ciorbă (leii o fac), să aleagă diferite soiuri de grîne (furnicile), să mănînce 40 borcane de miere (albinele), să aleagă dintre 40 de fete, aidoma, pe cea mai frumoasă (albinele). Ajungînd la împărat, spînul azvîrli în sus pe băiat de-l omorî. Dar înviat de fată, el mărturisi tot și spînul fu sfîșiat de cai sălbatici, iar el se căsători cu fata cea mai frumoasă din lume.

În versiunea albaneză, *Liubia și Frumoasa-Pămîntului*¹⁹, începutul sună astfel. A fost odată un român (*vlah*) foarte bogat, care avea multe stîne. Un împărat, trecînd pe acolo, fu găzduit în casa-i și chiar în acea noapte soția românului născu un băiat. Împăratul, botezînd băiatul, spuse tatălui să-l învețe multe limbi și la 15 ani să-l trimeată cu o cruce în cutare oraș. Pe drum substituirea cu sluga se face în modul cunoscut. Ajuns la împărat, sluga se face bolnav și trimete pe băiat să-i aducă o varză din cele păzite de Liubia (un unchiaș îl învață cum să facă), apoi pe *Frumoasa-Pămîntului*. În drum se arată binefăcător către lei, albine, furnici și vulturi. Cele 3 sarcini sunt : alegerea grînelor, luarea apei fără de moarte de la cei doi munți cari se deschid și se închid, și recunoașterea zînei între cele 11 fete aidoma. Restul identic, numai că aci s-a adaus la sfîrșit motivul *Neraidei*.

¹⁸ Legrand, p. 56.

¹⁹ Dozon, no. 12.

În basmul bulgar *Împăratul, împărăteasa și fiul împăratului*²⁰, un țigan întovărășește pe băiat și schimbarea rolului se face tot la o fîntînă.

În cel sîrb *Prințul și arapul*²¹, un împărat, găzduit la unul din supușii săi, lasă fetei cu care se împreunase un inel, că de va naște un prinț, să-l trimeată a căuta pe tată-său. Pe drum substituirea se face cu un arap. Trimis a peți pe mireasa falșului prinț, el e ajutat de animale recunoscătoare în sarcinile impuse : a alege diferite soiuri de grîne (furnicile o fac), a scoate inelul miresei din mare, unde-l aruncase tatăl fetei (un pește îl scoate) și a aduce o sticlă cu apă din Iordan (un vultur o aduce).

Într-o variantă sîrbă *Feciorul de împărat și spînul*, citată tot acolo, un împărat sfătuieste cu limbă de moarte pe fiu-său să nu ia în slujbă un spîn. Sarcinile sunt : să aducă apă în timp de secetă (îl ajută calul), apoi o fată, care nu consimte decît ascunzîndu-se 3 zile și 3 nopți, așa ca să nu-l găsească : vulturul recunoscător îl poartă pîna la nori, furnica în buricul pămîntului și peștele în fundul mării ; dar descoperindu-l, el se ascunde în cutele rochiei. În sfîrșit îl trimite după două sticle de apă vie și apă moartă, pe cari le aduce o coșofană. Feciorul de împărat, omorît de spîn, e înviat de fată și spînul e sfîșiat de cai sălbatici.

Tovarășii auxiliari, cari ajută pe erou spre a putea aduce apă vie și pe zîna cu părul de aur și cari în versiunile paralele citate sunt înlocuiți cu animale recunoscătoare, sunt în număr de cinci. La Creangă, ei se numesc : Gerilă, Flămînzilă, Setilă, Ochilă (care cu un singur ochi închis vedea și în măruntaiele pămîntului) și Păsărilă (care umbla vîinînd la păsări) ; la Ispirescu : Flămîndul, Setosul, Gerosul, Ochilă (care voia să doboare cu săgeata un țîntar tocmai din vîntul turbat) și Păsărilă (care bombănind cu gura și amenințînd cu toiagul, se făcea sute de păsărele) ; iar la Arsenie figurează un Sărilă, care se ia la întrecere cu un iepure.

Pe aceiași tovarăși auxiliari îi întîlnim în număr de trei într-un basm ceh, *Lungul, Largul și Agerul-Ochilor*²², corespunzînd lui Lăți-Lungilă și lui Ochilă din povestea lui Creangă. Un fecior de împărat, pornind să scape o fată de împărat din mîinile unui vrăjitor care locuia într-un palat de fier, întîlni în cale pe Lungul, care se putea lungi după plac, apoi pe Largul, care se putea întinde după voie, și în fine pe Agerul-Ochilor, care vedea toate legat la ochi (nelegat, ochii săi ardeau toate). Ajungînd cu toții la palatul de fier, vrăjitorul le făgădui fata, de o vor putea păzi 3 nopți de-a rîndul, iar de nu, vor fi împietriți ca și ceilalți feciori de împărat. Întîia noapte Agerul-Ochilor o descoperi într-un stejar din pădure, a doua noapte schimbată în piatră prețioasă

²⁰ Jagici, *Archiv.*, [vol.] V, p. 79.

²¹ *Ibidem*, [vol.] I, no. 1. Cf. și povestea polonă [*Istoria*] *Prințul[ui] Slugobyl și [a] cavalerul[ui] invizibil*, ap. Chodzko, p. 193—201.

²² Leger, p. 241.

și ascunsă în stînca unui munte, iar a treia noapte ca inel într-o scoică din mare : încălecat pe Lungul și Largul înghițind toată marea, Agerul-Ochilor o aduse înapoi. Căpătînd fata, feciorul împăratului se întoarce acasă, unde se cununară.

Iar într-un basm român din Moravia, *Cum rotarul se făcu împărat*²³, figurează un om cu picioare lungi sau alergaci, un om cu gura căscată sau mîncău și unul cu două ghiulele de aur. Ei ajută pe fiul rotarului să cîștige pe domnița.

În poveștile rusești întîlnim asemenea agenți auxiliari de o tărie prodigioasă. Într-o versiune paralelă cu *Țugulea...*²⁴, țarul, ca să se scape de un ginere ca Ivan, îi impune într-altele să mănînce 12 boi și să soarbă dintr-o dată 40 butoaie cu vin. În locu-i le mănîncă și le bea tovarășii săi, Flămînzilă (*Obiedalo*) și Setilă (*Opivalo*). Aiurea²⁵, împăratul poruncind lui Ivan să intre într-o baie de apă fierbinte, Gerosul (*Moroz trezkun*), cum o atinge, se face potrivită.

La popoarele romanice întîlnim același tip, dar *spînul* e înlocuit acolo cu un *cocoșat*.

În versiunea lorăună *Regele Angliei și fiul său*²⁶, incidentele sunt aproape aceleași. Regele, găzduit de un om sârman, îi botează fiul născut în acea noapte și, dînd părinților o scrisoare pecetluită, le spune să-l trimeată la dînsul, cînd va fi de 17 ani. La plecarea băiatului, mama îl povățuiește că de va întîlni în drum un *ciung* sau *cocoșat*, să se întoarcă înapoi. Dar neîntîlnind în cale decît cocoșăți, ia pe unul de slugă, care ajungînd într-o pădure, amenință pe băiat cu moartea, de nu va spune că cocoșatul e fiul regelui. Ajuns acolo, cocoșatul trimite pe băiat după diferite lucruri grele de dobîndit, între cari figurează readucerea domniței, furată de nu se știa cine. El află de la un uriaș că fata regelui a fost dusă în palatul reginei cu *picioarele de argint* și bătrîna vrăjitoare o prefăcuse într-o leoaică să păzească intrarea. În cale către acel palat îndatorește diferite animale (pești, furnici, șoareci, corbi) care, toate, îl ajută apoi în sarcinile impuse de regină, între altele să aducă *apă vie și apă moartă* : cu cea din urmă omoară pe bătrîna regină și scapă pe fata regelui ; iar cu cea dintîi fata învie pe băiat, cînd fu omorît de cocoșatul la întoarcere.

În versiunea bretonă *La Princesse de Tronkolaine*²⁷, regele Franței botează pe băiatul unui cărbunar. La 18 ani el pleacă la nașu-său. Pe drum un tovarăș îi răpește la o fîntînă semnul de recunoaștere (o bucată de platină) și se introduce la curte cu numele băiatului, care e nevoit a se băga slugă. După instigațiunea trădătorului, regele trimite pe băiat să întrebe Soarele, de ce e roșu dimineața ? Ajungînd la *palatul Soarelui* (care e antropofag : „Je sens l'odeur de chrétien“), află

²³ Wenzig, [*Westslavischer Märchenschatz*, Leipzig, 1857,] p. 59.

²⁴ Afanasiev, VI, 27.

²⁵ *Ibidem*, V, 23.

²⁶ Cosquin, no. 3.

²⁷ Luzel, [*Contes.*,] I, 66.

că strălucește dimineța din cauza vecinei sale, a domniței din Tronkolaine, și atunci regele îl însărcinează să aducă pe însăși domnița.

În basmul italian *Granadoro*²⁸, un principe, ducându-se la unchiu-său regele Portugaliei, pe care nu-l cunoștea, se întovărășește în drum cu un tânăr care, aflînd unde merge, îl amenință cu moartea, de nu va consimți să-i dea rangul și locul, iar principele să-i fie paj. Între altele, el îl însărcinează apoi să descopere pe Granadoro, regina dispărută. Animalele recunoscătoare sunt aci un pește, o rîndunică și un fluture, cari îl ajută în sarcinile impuse de regină: să găsească un inel în fundul mării (peștele), să aducă o sticlă de apă dintr-un munte inaccesibil (rîndunica) și în sfîrșit s-o recunoască între surorile-i aidoma cu dînsa (fluturile). La întoarcere regina înviază pe pajul ucis de falșul nepot al regelui și descoperă înșelăciunea.

Tovarășii auxiliari, corespunzători lui Flămînzilă, Setilă etc., revin într-o poveste bretonă, *Les compagnons...*²⁹, sub numele: le Mangeur (Mange-Tout), le Buveur (Boit-Tout), le Coureur (Attrape-Tout), le Tireur și Fine-Oreille, cari ajută pe flăcău să dobîndească pe fata împăratului, după niște însărcinări analoage cu versiunile din al doilea nostru basm-tip.

Într-o poveste gasconă, *Etienne l'habile*³⁰, în care intervențiunea acestor tovarăși nu e bine motivată, ei se numesc: Jean Fine-Oreille („J'écoute ce que disent les gens de l'autre monde“), Pierre le Bon-Viseur („je tire aux roitelets qui sont sur la montagne“), Chien-Levrier și Samson-le-Fort. Povestea aparține de altminterea ciclului *Peștirilor*.

Urmează rezumatul celor două basme-tip și al variantelor corespunzătoare.

a. Basmul-tip *Zina Zorilor* de Slavici:

Un împărat avea 3 feciori viteji, cu toate acestea un ochi îi plîngea și altul îi rîdea. După multe codiri, împăratul le spuse că nu-i vor rîde amîndoi ochi, pînă nu va avea apă din fîntina *Zinei Zorilor*. Cei doi mai mari plecară, dar se întoarseră fără ispravă. Cel mai mic, învățat de baba Bișa, ceru de la tatăl său calul și armele din tinerețe și plecă. La punte era un balaur cu 12 capete. După sfatul calului, sări peste balaur și-i tăie un cap. Merseră multă vreme, pînă ce ajunseră la o pădure de aramă, cu flori de aramă, ce-l adimeneau să le rupă. Petru le rupse împotriva sfatului calului și avu să se lupte pentru asta cu *Vilva* două zile și două nopți, pînă ce Petru îi puse friul și ea se prefăcu într-un cal frumos.

Mai departe dede de o pădure de argint, unde păți același lucru. În zorile zilei de a patra, puse Vilvei friul, și tot așa în pădurea de aur. Ajunseră în sfîrșit la împărăția *Sfintei Miercurei*, unde era un frig groaznic, și primi de la ea o cutie care, cînd o deschideai, îți venea veste de oriunde. Din cutie află Petru că tatăl-său era supărat din pricina că frații săi cereau

²⁸ Comparetti, no. 5.

²⁹ Luzel, [*Contes.*] vol. III, p. 296—311.

³⁰ Bladé, vol. III, p. 36—40.

împărăția și nu erau vrednici de ea. Pornind și d-acolo, ajunse la *împărăția Sfintei Joi*, unde era o mare căldură, și în cele din urmă trecu și prin *împărăția Sfintei Vineri*, unde nu era decât pustie. Înaintea casei văzu niște năluci: erau *fetele Vintoaselor*, cari așteptau pe vîrcolaci. Intrînd în casa Sfintei Vineri, ea îi dede un *fluieraș* care adormea pe cine-i auzea sunetul. Îl mai sfătui să nu privească în ochii Zinei Zorilor, că-s vrăjiți, că e foarte bătrînă, avînd ochii de buhă, față de vulpe și gheare de mîță.

Ajunse la frumoasa cetate a Zinei Zorilor, care sclipea din depărtare la razele soarelui și unde era numai zi fără noapte. Începînd să cînte, adormi toată suflarea: pîndari uriași cu un ochi în frunte, balauri cu cîte 7 capete, lei cu părul de aur; iar pe jos dormeau zine lîngă un rîu de lapte. Trecînd rîul ajutat de un năzdrăvan, Petru ajunse la curte, încremenit de atîtea minunății. În odaia în care intrase, văzu în mijlocul ei o fîntînă și lîngă ea pe însăși Zina Zorilor aieve. Pe masă se afla un colac (*colacul puterei*) și un bocal cu vin roșu (*vinul juneței*). El își umplu ulcioarele de 3 ori, îmbucă din colac, supse de trei ori din vin și, sărutînd-o de trei ori, se întoarse. Pe drum se întîlni cu frații săi și intră cu ei în vorbă împotriva sfatului calului și al Sfintei Joi. La o fîntînă frații îl aruncară înăuntru și, luînd urcioarele, porniră spre casă. Împăratul, spălîndu-se cu apa, căpătă vederile și împărți împărăția între cei doi fii.

După plecarea lui Petru, zîna se dezmetică și trimise pe toți balaurii în urma lui, dar degeaba; chiar și pe *bătrînul Soare*, dar și el se întoarse fără nici o ispravă. Furioasă, ea opri toată firea și o întunecime se răspîndi peste tot-pămîntul, pînă ce nu va veni acela care a furat apa. Veniră cei doi frați ai lui Petru, dar fură goniți cu rușine. Văzînd Zina Zorilor că nu-l poate afla, își luă ziua bună și se retrase în palatul ei: totul fu cuprins de o întristare adîncă. Cînd Sf. Vineri văzu că nu-i glumă cu întunericul, trimise pe *Vintoase* să se izbească de vîlul cel mare de la marginea împărăției și să facă să curgă lumina în țară; dar în deșert. Trimise apoi pe *Vintoase* la Petru, dar nu-l găsiră. În sfîrșit, scotocind pămîntul, îl aflară într-o fîntînă seacă. Sfînta Miercuri încheie oasele laolaltă, cenușa fu desfundată și culeasă de *Vintoase* și Sfînta Joi îl învie cu iarba vieței. Porni apoi spre Zina Zorilor și se recunoscură. Întunecimea peri și soarele strălucitor se înalță iarăși.

a) Varianta munteană, *Fîntîna Sticlișoarei* de Stăncescu :

Un împărat îmbătrînind dede sfoară în țară că va da jumătate din împărăție cui îi va aduce apă de la „fîntîna doamnei Sticlișoarei, cu care dacă se spală omul, se face copil de 12 ani“. Fiul cel mare porni mai întîi, dar rămase în satul Despuiaților, unde se și căsători. Așa și cel mijlociu.

Atunci porni și cel mic și, trecînd pe la Sf. Luni (care îi dede un *pieptene*) și pe la Sf. Sîmbătă (care îi dede o *gresie*), ajunse la fîntîna doamnei Sticlișoarei, „care era împresurată de tot felul de jivine spurcate“. Rugîndu-se la Dumnezeu, dede o ploaie, de se speriară fiarele și fugiră. El luă apa și, „cînd să plece, dede cu ochii de o piatră, pe care scria: cine o veni să ia apă din fîntîna doamnei Sticlișoarei, să intre în casa de aramă, să

Între și în a de argint, și să între și în a de aur“. Intră băiatul prin ale de aramă și de argint și nu văzu nimic, dar când intră în a de aur, găsi pe doamna Sticlișoara culcată cu fața în sus și-i scoase inelele din degete, dar de frică îi crăpă buza și-i pică o picătură de sînge pe obrazii ei; apoi ieși afară, încălecă și plecă.

Deșteptîndu-se doamna Sticlișoara, trimise pe un zmeu să-l urmărească. Când fu aproape, feciorul împăratului aruncă pieptenele, din care se făcu o pădure, apoi din gresie un stei de piatră și în sfîrșit îl scăpă Sf. Simbătă. Aduse tatălui său sticla, „se spală pe ochi și se făcu taman ca cum ar fi fost de 12 ani“.

Doamna Sticlișoara dede sfoară în țară că va lua de bărbat pe cel ce a luat apă din fîntînă. Veniră atunci și frații rămași în satul Despuiați, dar doamna Sticlișoara îi goni cu rușine, neștiind ce să răspundă la întrebările ei. Numai cel mic știu, și-l luă de bărbat.

b) A doua variantă munteană, *Petrea și vulpea* de Măldărescu :

Un împărat cu 3 feciori se pomeni că *nu mai vede*. El visă că va căpăta vederile, aducîndu-i-se *pasărea măiastră* cu colivia de aur.

Din toți frații numai Prîslea porni. Pe drum vindecă o vulpe și ea-l duse la palatul zmeului, stăpînul pasărei, și luă colivia. Dar țîpînd pasărea, zmeul îl prinse și-l însărcină s-aducă armăsarul cu aripi al vecinului său. Cu ajutorul vulpei, ajunse acolo. Dar când fu să-l răpească, armăsarul necheză și stăpînul calului îl însărcină : s-aducă pe vecina sa *Zîna Zorilor*.

Vulpea ceru s-o îmbrace cu haine roșii și, făcînd fel de fel de schimonositudini, atrase așa pe *Zîna Zorilor*. Lăsînd zmeului pe vulpea prefăcută în fată, el își luă calul și plecă. Vulpea fugi la celălalt zmeu și se prefăcu în armăsar cu aripi, apoi fugi și d-acolo. Ajunseră la un împărat care-i adăposti, și acolo descoperi pe frații săi ca robi; îi scăpă și porniră cu toții. În drum frații pizmași se hotărîră să-l piarză și-l aruncară într-o groapă. Apoi luară pe *Zîna Zorilor* cu armăsarul și colivia și plecară acasă. Ajunși acolo, se lăudară că ei au făcut toate, dar pasărea nu cînta și nu-l tîmăduia pe împărat.

Vulpea însă îl scăpă pe Prîslea din groapă și, intrînd în curte, pasărea începu să cînte și împăratul dobîndi vederile. Frații fură alungați, iar Prîslea se căsătorii cu *Zîna Zorilor* și rămase împărat.³¹

β. Basmul-tip *Povestea lui Harap-Alb* de Creangă :

Verde-împărat, avînd numai fete, scrise fratelui său să-i trimeată pe cel mai vrednic dintre feciorii săi, să-l lase împărat după moarte. Ca să știe pe care s-alegă, împăratul *puse la încercare bărbăția fiilor săi*. Porni mai

³¹ Într-o variantă ardeleană, *Pasărea cîntătoare* domnul întinereste, publicată în *Gazeta Transilvaniei* din 1886, incidente sunt aceleași : feciorul de împărat, prins cu colivia, e trimis să aducă pe *mama florilor și a viorilor*. La întoarcerea voinicului, pasărea începu a cînta și bătrînul împărat orb întineri ca un copil de 7 ani. [Lipsește rezumatul variantei ardelen, *Orb-împărat*.]

înții cel mare ; dar ajuns la un pod, îl întîmpină tată-său îmbrăcat într-o piele de urs : se sperie și se întoarce. Tot așa păți și cel mijlociu.

Fiul cel mic, sfătuit de o babă pe care o miluise, ceru calul și armele tatălui său din tinerete ; își alese din grajd o răpciugă de cal grebenos, care mîncînd jărat, se făcut tînăr și frumos. Pornind, ajunse la pod, unde întîmpină cu bărbăție ursul, adecă pe tată-său, care-l sfătui să se ferească în drum de spîni (ii mai dede și pielea de urs), și se despărțiră. Dar cu tot sfatul tatălui său, se văzu nevoit în drum a tocni slugă un spîn, care-l păcăli să se vire într-o fîntînă, de unde nu ieși decît jurîndu-i că de atunci înainte el va fi slugă și spînul nepotul împăratului, dîndu-i ascultare și supunere la toate. Spînul îi puse numele de *Harap-Alb* și porni înainte. Ajuns la împărăție, spînul se înfățișă înaintea împăratului și pe Harap-Alb îl trimise la grajd să îngrijească de cai. Apoi spînul însărcină pe Harap-Alb să aducă împăratului :

1. *Salată din grajdul ursului.* Sf. Duminecă îl învăță cum s-o ia : aruncîndu-i pielea cea de urs, dobitoecul se opri și voinicul putu culege salată.

2. *Pielea cerbului cu cap cu tot,* bătute cu pietre scumpe : „Acel cerb are o piatră în frunte, de strălucește ca un soare ; dar nu se poate apropia nimeni de cerb, căci este *solomonit* și nici un fel de armă nu-l prinde ; însă el pe care l-ar zări, nu mai scapă cu viață. De aceea fuge lumea de dinsul de-și scoate ochii. Și nu numai atîta, dar chiar cînd se uită la cineva, fie om sau orice dihanie a fi, pe loc rămîne moartă.“ Tot Sf. Duminecă îl ajută : ea îi dede *obrăzarul și sabia lui Statu-Palmă-Barbă-Cot* și-l învăță cum s-omoaște cerbul ; îi jupui pielea și-i aduse capul.

3. *Pe fata Împăratului Roșu.* În drum cruță niște furnici (primind o aripă de amintire la nevoie) și niște albine (primind asemenea o aripă). Mai departe întîlni un om, care se pîrpălea pe lîngă un foc de 24 stînjeni de lemne și striga că moare de frig ; apoi altul, care minca brazdele de pe urma a 24 de pluguri și striga că crapă de foame ; altul, care bea apă de la 24 de iazuri și o gîrlă și țipa că moare de sete ; în urmă altul cu un singur ochi mare, cu care închis vedea pînă și în măruntaiele pămîntului ; și în sfîrșit altul, care se putea lăși așa, de cuprindea pămîntul în brațe și altă dată se lungea de ajungea la stele și umbla vîînd la păsări. Harap-Alb, luînd pe toți acești tovarăși ajutători (*Gerilă, Flămînzilă, Setilă, Ochilă, Păsări-Lăți-Lungilă*), ajunseră la Împăratul Roșu.

Împăratul îi culcă peste noapte în camera cea de aramă înfocată cu 24 stînjeni de lemne, dar *Gerilă* îi scăpă, înghețînd cuptorul cu suflarea-i. A doua zi le dede de mîncare și de băut : 12 harabale cu pîine, 12 ialovițe fripte și 12 buți cu vin : *Flămînzilă* și cu *Setilă* le isprăviră pe toate. Apoi împăratul îi porunci, dîndu-i o merță de sămință de mac amestecat cu nisip, s-alegă pînă dimineață macul și nisipul de o parte : *furnicile* chemate în ajutor de Harap-Alb săvîrșiră lucrul întocmai. În urmă împăratul îi porunci să-i străjuiască fata toată noaptea. La miezul nopții fata se făcu păsărică, dar *Ochilă* și cu *Păsărilă* o prinseră și o aduseră îndărăt. Apoi împăratul îl puse pe Harap-Alb s-alegă între fata lui și alta de suflet aidoma cu dînsa : *albină*, chemată în ajutor, se puse pe fruntea fetei adevărate și așa o cunoscu. În sfîrșit fata îi porunci ca turturica ei și cu calul lui Harap-Alb să pornească

împreună s-aducă 3 smicele de măr dulce și apă vie și apă moartă, de unde se bat munții în capete : care se va întoarce întâi, rămîne stăpînul său biruitor.

Întorcîndu-se întâi calul, fata porni cu Harap-Alb și, ajungînd la curtea Împăratului Verde, ea făcu cunoscut tuturor viclesugul spînului. El se repezi atunci la Harap-Alb și-i tăie capul cu paloșul, dar și dînsul fu sfîșiat de calul lui Harap-Alb. Iar fata Împăratului Roșu „repede puse capul lui Harap-Alb la loc, îl încunjură de trei ori cu cele trei smicele de măr dulce, turnă apă moartă să stea sîngele și să se prinză pielea, apoi îl stropi cu apă vie, și atunci Harap-Alb îndată învie“. Apoi se cununară și trăiră fericîți.

a) Prima variantă munteană, *Țugulea...* de Ispirescu :

Din 3 feciori ai unui unchiaș, cel mai mic, Țugulea, era mai isteț, dar olog de amîndouă picioarele : „La nașterea lui Țugulea, cînd au venit *Ursitoarele*, s-a întîmplat să fie p-acolo și *Zmeoaica pămîntului* ; ea auzise cum îl ursise și de pizmă mai în urmă *ii luă vinele*, și d-aia era el olog“. În vis i se arătă o zîină, care-i spuse că se va tămădui și va ajunge împărat ; îi mai dedit și un *chimiraș*, cu care încins se putea face orișice (dîndu-se de 3 ori peste cap) și-l sfătui să-și ia vinele de la zmeoaică. Prefăcut în albină, ajuns la zmeoaică și ascultă ce vorbea cu zmeii, ginerii săi, și cu zmeoaicele, fetele sale. „Într-o seară se făcu muscă ; intră pe coș în cămara unde era cutia cu vinele, pe cînd zmeoaica nu era acasă ; aci dacă intră, se făcu om, luă vinele din cutie și le puse la picioarele lui ; cum le puse, se lipiră, parcă fusese acolo de cînd lumea ; se făcu iar muscă și plecă acasă“.

După ce omorî pe cei 3 zmei, cele 3 fete ale zmeoaicei, prefăcute într-o vie cu struguri, într-o liveadă cu pruni și într-o fîntînă, voiau să-l otrăvească pe Țugulea și pe frații săi. Dar el opri pe frați să guste : dînd cu paloșul, ieși un sînge negru. După ce răpuse și fetele zmeoaicei, ea însăși se luă după Țugulea, urmărindu-l pînă la un zid de cetate, unde printr-o gaură îi vîrî în gură o măciucă de fier călită și muri pe loc. Împăratul acelei cetăți, văzîndu-se scăpat de zmei, îl ținea în mare cinste pe Țugulea. Dar niște zavistioși de boieri îl pîriră, că odată are să-i ia țara și, ca să scape împăratul de dînsul, îl trimise să pețească pe fata împăratului stririlor.

Pornind pe drum, luă cu sine de tovarăși : un om care mîncea brazda la 7 pluguri și tot striga că moare de foame ; un altul, în gura căruia curgea apă de la 9 fîntîni și tot striga că moare de sete, și pe un al treilea, care cu 2 pietre de moară de picioare sărea din munte în munte și striga că n-are loc unde să fugă. Mai întîlni în cale un om cu mustață albă și alta neagră, îmbrăcat cu 9 cojoace, și striga că moare de frig. Îl luă și p-acesta ; apoi pe unul, care voia să doboare cu săgeata un fițnar tocmai din vîntul turbat, și pe altul, care bombănind cu gura și amenințînd cu toiagul, pe dată se făcea cite o sută de păsărele. Cu toții ajunseră la palatul stririlor, care zise lui Țugulea că e gata să-i dea fata, dacă va săvîrși cu bine diferite slujbe, și-l însărcină : să-i mănince pînă dimineața 9 cuptoare de pîine și

să bea pină în ziua 9 buți de vin : *Setosul* le înghiți pe toate ; să între în cuptorul încălzit cu 9 care de lemne : *Frigurosul* cu mustața-i albă intră, strigînd că degeră de frig ; să se ia la întrecere cu o fată slujitoare, care se lua în goană cu ogarii, aducînd *două urcioare de la fîntina Ielelor* : Omul cu pietrele de picioare le aduse întii ; să facă *să nască într-o noapte 50 de femei sterpe* : *Vrăjitorul* atingîndu-le cu toiagul, născură.

După ce făcu toate acestea, împăratul îi dede fata și porniră cu toții. Pe drum cruță un vultur și un urs, care-i făgădui ajutor la nevoie. Împăratul ce-l trimise, drept răsplată pentru binefacerile sale, îi dede fata de nevastă și apoi, dăruit împărătește, Țugulea plecă cu logodnica la părinții săi. Pe drum se întîlni cu frații săi, cari văzîndu-l, pizmași cum erau, îi puseră gînd rău : peste noapte îl tăiară, luară fata și fugiră la satul lor.

Dar Țugulea nu murise și, venindu-și în fire, chemă în ajutor animalele ce cruțase. Vulturul aduse îndată leac pentru binefăcătorul său, două citurile *de la apa Iordanului, unde sunt 2 fîntini cu apă vie și apă moartă* : „Cum veni vulturul, turnă ursul apă moartă peste toate ranele și se închegă carnea ; turnă apoi de două, trei ori apă vie și se vindecă Țugulea de toate metehnele, rămîind cum l-a făcut mă-sa, sănătos și întreg“. Țugulea mulțumi vulturului și ursului, zicîndu-le : „Eu văz că m-ați iubit mai mult decît frații mei ; nu mai am nimic pe lume acum, de azi încolo voi trăi cu voi ca cu niște frați“.

Ajuns acasă, calul său omorî pe cei doi frați trădători și, cununîndu-se cu logodnica sa, porniră împreună la țara împăratului stririlor, care murise și-l lăsase pe Țugulea moștenitor.

b) A doua variantă munteană, *Caracîz-Viteazul* de Arsenie :

Un împărat, care avea 3 feciori, trebuia să se lupte cu niște zmei pe un pod de aur. Fiul cel mare îl rugă să meargă în locu-i ; dar tatăl său, *vrînd să-i încerce bărbăția*, se prefăcu într-o căpățîină de cal și-l întoarse speriat. Tot așa păți cel mijlociu.

Atunci porni și Caracîz să lupte cu zmeii și omorî pe 3 dintr-inșii ; *se prefăcu în muscă* și ascultă ce vorbea mama zmeilor cu nurorile sale. Ele se luară după voinic, prefăcute în *vie cu struguri*, în *cuptor de piine* și în *fîntină* ; dar răpuse și zmeoaicele. Mergînd înainte, ajunse la curțile lui Roșu-împărat cu porțile de fier, și el îl trimise după *fata lui Peneș-împărat*.

Pe drum întîlni un om *care bea apă mereu* și tot striga că moare de sete ; *altul mînca 99 cuptoare cu piine* și murea de foame ; *altul îmbrăcat cu 9 cojoace* și murea de frig ; și un al patrulea care, cu 2 pietre de moară la picioare și cu un băț în mină, *se lua la întrecere cu un iepure*. Caracîz îi luă pe toți.

Ajungînd la Peneș-împărat, el, înainte de a-i da fata, îl însărcină să mănînce 99 boi fripți și 99 cuptoare de piine, să bea 99 buți cu vin și să sufere căldura de la 99 stinjeni de lemne. Apoi s-aducă *apa de la fîntina de viorele*. Întorcîndu-se cu fata, nu vru s-o dea lui Roșu-împărat : el însuși se cunună cu dînsa și apoi plecară amîndoi la împărăția tatălui său.

c) Varianta moldovenească *Moșneagul de aur* de Marinescu :

Un împărat vinase un *moșneag de aur* și-l închise într-o odaie. Singurul băiat al împăratului îi dase drumul în lipsă-i și, drept pedeapsă, fu trimis să-l aducă înapoi, dindu-i-se bani, o trăsură cu doi cai și un Țigan vizitiu.

Un cal năzdrăvan de la trăsură spuse băiatului că Țiganul a pus gînd să-l omoare. Ca să scape cu viață, băiatul îi dăruie banii, trăsura și hainele, și *primi să fie dînsul vizitiu* și Țiganul boier.

Trăgînd în gazdă la un boier mare, Țiganul îl tot pîra pe băiat, care primi porunca s-aducă *vaca de aur* cu vițelul de aur, o pereche de *boi de aur*, un *cal de aur* cu șeaua de aur. În toate aceste isprăvi fu ajutat de moșneagul de aur, căruia îi dase drumul, și de cele 3 fete ale sale.

Băiatul dade apoi pe față nelegiuirile Țiganului, și boierul porunci să-l arunce într-un cazan cu lapte clocotitor; iar dînsul se cunună cu fata boierului și se întoarse la tată-său cu toate lucrurile aduse.

d) Prima variantă ardeleană, *Împăratul florilor* de Bota :

Un împărat prinse la vînătoare pe un om frumos ca rupt din soare, pe Împăratul florilor, și-l închise într-un turn, amenințînd cu pedeapsă de moarte pe oricine l-ar slobozi. În lipsa împăratului, chiar copilașul său descuie turnul și-i dade drumul. Împărăteasa, ca să-l scape de la moarte, scrise două cărți, una pentru băiat și alta pentru o slugă, și-i trimise în lume.

Ajungînd la o apă mare, sluga nu vru să treacă pe băiat decît învoindu-se să schimbe cărțile. Nu departe de riu dederă de curțile Împăratului Roșu și rămaseră acolo: sluga ca domn mare și copilul de împărat ca păstor de bivoli. Ca să se poată scutura de băiat, sluga îl trimise să-i aducă: *un car de iarbă împletită în trei, apoi în 4, în 5 și 6*, la care-l ajută un bătrîn (era Împăratul florilor), care îi mai dade un rînd de vestminte țesute cu fir de aramă, o furcă de aur care torcea singură și o bucată de săpun, cu care se putea face cel mai frumos om din lume.

El dade furca fetei împăratului pe sărutări și, făcîndu-se foarte frumos, Împăratul Roșu își logodi fata cu dînsul, iar sluga blestemată își luă răsplata cuvenită.

e) A doua variantă ardeleană, *Petrea* de Bogdan :

O împărăteasă rămase *grea dintr-o mreană*, odată cu bucătăreasa și mînza. Feciorul bucătăresei, Petrea, făcîndu-se mare, porni împotriva Craiului zmeilor, care năvălise cu bătălie. El răpuse pe cei 3 zmei, apoi, *schimbat în pasăre*, ascultă sfatul zmeoaielor, cari se luară după Petrea, dar fură asemenea răpuse.

La întoarcere întilni în cale pe *Zgriburilă*, pe *Flămînzilă* și pe *Scutură-Munții*: un flăcău ținea doi munți în palmă și se juca cu ei ca și cu două mere. Ei se înfrățiră cu toții și ajunseră la o cetate mare de piatră,

unde stăpînea un *uriaz căpcăun*. Ca să nu-i mănînce, le porunci să-i aducă pe *fata împăratului Roșu*. Petrea izbuti s-o aducă, ajutat fiind de tovarășii săi înzestrați cu daruri peste firea omenească.

f) Varianta bucovineană *Voinicul-Florilor de Sbiera* :

Un boier avea 3 pușcași iscusiți, cari rătăcind odată la vînătoare, ajunseră la un loc foarte frumos, unde văzură venind o pasăre : „Privind ei așa la dînsa, iată că *pasărea* se dede peste cap și *se prefăcu într-un voinic foarte frumos*, rămîindu-i penele coștiug lîngă copaci. Uimiți de aceasta, stau vînătorii și pîndesc mai departe ; dară voinicul și-a dezbrăcat cămașa cea subțire, care era de giolgi, și a sărit în apă și a început să înoate și după aceea a se spăla și a se juca prin apă. Deci scaldîndu-se el acu vro oră-două, a ieșit din apă și s-a îmbrăcat iarăși cum a fost, și după aceea s-a dat peste cap de s-a făcut pasăre ca și mai înainte și a zburat și s-a cam mai dus.“

Boierul îi trimise să prinză acea pasăre. Ei aninară două plosce cu băutură tare, din care bînd pasărea (era *voinicul pasărilor*), o putură lesne prinde, și boierul o încuie într-o cămară de piatră. Într-o zi pasărea, care era năzdrăvană, îmbie pe băiatul boierului, care descuie ușa camerei și-i dede drumul. Drept pedeapsă tată-său, dîndu-i 3 pungi de bani, o căruță și un *țigan* ca vizitiu, îl trimise în lume.

Călătorind, țiganul prinse ură asupra băiatului. Pe drum băiatul îl puse să ridice o pană foarte frumoasă „și pe loc *stătu năzdrăvan*, că era o pană de la pasărea aceea căreia dedese el drumul mai înainte : acuma îndată a și știut el ce cugetă țiganul să facă dînsul !“ Înțelegînd gîndul țiganului, băiatul se puse a mîna dînsul cail și, dînd țiganului toți banii, îl așeză ca pe un stăpîn în fundul căruței. Dar împăratul la care ajunseră, văzînd pe băiat atît de înțelept, îl luă pe lîngă sine (căci avea o singură fată închisă într-un foisor de frica zmeilor) și pe țigan îl puse argat la cai.

Dar tot pizmaș, țiganul îl pîri împăratului, că s-ar fi lăudat să-i aducă *calul zmeului* care voia să-i fure fata, și împăratul porunci băiatului să-l aducă. Cu ajutorul pasărei, care nu era decît voinicul pasărilor, i-l aduse. Apoi îl trimise, tot după pîra țiganului, să-i aducă *șeaua calului*, care avea „însușietatea aceea, că de se punea cineva pe dînsa, ea îl ducea prin aer, unde numai cugeta el !“ În cele din urmă *pe zmeul însuși*, prins și ferecat. Băiatul prefăcut în moșneag, păcăli zmeul să se bage înăuntru în butoi și-l aduse împăratului. După ce făcu toate aceste isprăvi ajutat de voinicul pasărilor, împăratul îl cunună cu fie-sa.

B. TIPUL *ILEANA COSINZEANA*

Acest tip are următoarele peripecții :

a) Eroul găsește pe drum o costiță de pîr sau o pană și, pîrît de învidioși, e trimis să aducă pe stăpîna ei ;

b) eroina nu se înduplecă a se cununa cu împăratul înainte de a fi intrat, el și aducătorul ei, în baia de lapte mulș de la iepelile sale ;
 c) Făt-Frumos e apărat de calu-i năzdrăvan, care răcorește baia, pe cînd împăratul moare năbușit de căldură.

Variantele acestui tip se grupează astfel :

Basmul-tip *Ileana Simziana*³², cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Făt-Frumos și fata lui Ler-împărat* ;

II. Variantă munteană, *Irimia*.³³

I. Variantă ardeleană, *Din fată — fecior* ;

II. Variantă ardeleană, *Cei doisprezece frați și fata cu părul de aur*.³⁴

I. Variantă bănațeană, *Ileana Cosezana* ;

II. Variantă bănațeană, *Ciprian-Viteazul*.³⁵

Adevăratul ideal al poveștilor noastre, *Ileana Cosînzeana*, „ce-i frumoasă ca o floare într-o iarnă fără soare“, trece drept sora Soarelui. Spre a evita incestul între frați, Dumnezeu a prăvălit-o în mare, unde se făcu o mreană de aur, și apoi a aruncat-o în ceruri, schimbînd-o în lună plină.³⁶ Ea corespunde cu Frumoasa-Pămîntului (*Bukure dheut*) din poveștile albaneze, cu Frumoasa-Locului sau Frumoasa-Lumei (Ὠραία τοῦ κόσμου) din basmele grecești și macedoromâne, cu zîna *Ileana (Tünder Illona)* din poveștile maghiare, cu Fecioara cu părul de aur (*Dieva zlatovlaska*) din basmele slavone și cu Frumoasa cu părul de aur (*La belle aux cheveux d'or*) din versiunile romanice.

Acest nume de *Cosînzeana*, dat zînei favorite a basmelor noastre, revine adesea sub formele cele mai variate. Forma scurată din basmul-tip *Simziana* e foarte rară și în locu-i figurează obicinuît *Cosînzeana*, care se prezintă ca *Cosezana*³⁷, *Cosînțana*³⁸, *Cosînțeana*³⁹ și în Bucovina uneori *Cosinceana*.

Aceste forme multiple dovedesc originea străină a cuvîntului, care pare a însemna „(*Ileana*) cu coșitele de aur“ ; pentru întîia parte a vorbei : cf. slavicultului *kosa* „coamă“. Într-un basm ceh figurează *Dieva zlatovlaska* „la vierge aux cheveux d'or“, care corespunde ruteanului *Zlatokosa* „cu coama de aur“. ⁴⁰

Apelativul „cu părul de aur“ e un epitet familiar și mitologiei grece. La Omer, *Kallypso* și *Circe* se numesc „zînele cu frumoasele coșite“, *Apollon* e χρυσοκόμης adică cu coama de aur, ca și *Dionysos* : χρυσοχαίτης.

³² Ispirescu, no. 2.

³³ *Calendarul basmelor* pe [1874], p. 21—26 ; Stăncescu, no. 18.

³⁴ Pop-Reteganul, III, no. 2 ; *Gazeta Transilvaniei* din 1884.

³⁵ Schott, no. 17 ; Cătană, no. 1.

³⁶ Alecsandri, *Soarele și Luna*.

³⁷ Schott, p. 187 [*Juliana Kosseschana*].

³⁸ Sbiera, p. 23 [*Petrea Voinicul și Ileana Cosînțana*].

³⁹ Frâncu, p. 258. Într-o poveste română publicată în *Ausland* din 1856 figurează *Ilean Costindane*.

⁴⁰ Chodzko, p. 77 [*Dieva Zlato Vlaska ou la vierge aux cheveux d'or*].

E de observat, că atît în basmul nostru tip cît și în prima variantă ardeleană, motivul *Cosînzenei* s-a amalgamat cu al *Fecioarei războinică*, despre care vom tracta într-un ciclu următor.

Tot astfel basmul portughez *Fina S-tului Antoniu*⁴¹ combină, ca și unele din variantele noastre, motivul *Cosînzenei* cu al *Fecioarei războinică*. Eroina la 13 ani se îmbracă bărbătește și intră ca paj în serviciul reginei sub numele de Antoniu. Îndrăgindu-și pajul și văzîndu-se respinsă, regina spune regelui că tînărul se fălise a putea împlini diferite ispravi. Restul diferă.

În versiunea neogreacă *Vînătorul și Frumoasa-Lumei*⁴², figurează în locul băii fierbinți un cuptor aprins, în care intră eroul.

Și în versiunea siciliană⁴³, domnița, înainte de a se căsători cu împăratul, cere tînărului care o aduse, să intre într-un cuptor încălzit în timp de trei zile și trei nopți. Calul îl sfătuie să se ungă cu spuma sa, și așa putut ieși teafăr și neatins. Atunci domnița spuse și împăratului să intre : dar abia intră și fu mistuit de flăcări.

Episodul iepelor mulse revine în versiunea săsească *Calul năzdrăvan*⁴⁴, unde calul, ca să le poată aduce, cere stăpînului său să-l îmbrace cu 12 piei de bivoli lipite cu rășină ; iar la îmbrăcat, calul cu suflarea-i făcu băiatului apa căldică. Cînd intră însă împăratul, calul începu să sufle din nara-i dreaptă atîta căldură, încît laptele clocoti și mistui pe împărat.

De asemenea, în versiunea maghiară⁴⁵ unde băiatul e însărcinat să aducă pe fata cu părul de aur, stăpîna firului de aur (ridicat în drum), apoi palatul cu sculele ei și turma de iepe de aur din Marea Roșie. Baia de lapte fierbinte frige de moarte pe împărat, iar voinicul se cunună cu mîndra fecioară.

În basmul ceh *Zlatovlaska*, citat mai sus, un împărat învață graiul animalelor, gustînd dintr-un reptil, din care gustă în taină și bucatarul său Gheorghe. Găsind bucatarul un fir de aur, împăratul porunci să-i aducă pe stăpîna firului, fecioara cu părul de aur. În cale ajută niște furnici și niște corbi și răscumpără un pește de aur de la niște pescari, și toate aceste animale îi promet ajutor la nevoie. De la pescari mai află că Zlatovlaska își are palatul de cristal în acel ostrov : în toate diminețile, la revărsatul zorilor, ea-și piaptănă părul de aur, a cărui mîndrețe se răsfrînge pe cer și în mare. Spre a căpăta fecioara, Gheorghe e supus la 3 sarcini : să strîngă dintre buruieni mărgăritari din rețeaua domniței (îl ajută furnicile) ; să scoată din mare inelul de aur (peștele) și să aducă apă vie și apă moartă (corbii). Apoi o muscă ajută pe Gheorghe să ghicească pe Zlatovlaska printre cele 12 surori aidoma cu dînsa. La întoarcere împăratul îl omoară, dar fecioara îl înviază și-l ia de bărbat.

⁴¹ Coelho, no. 19.

⁴² Hahn, no. 63.

⁴³ Gonzenbach, no. 83 [*Die Geschichte von Caruseddu*] ; cf. no. 30 [*Die Geschichte von Siccu*].

⁴⁴ Haltrich, no. 10 [*Das Zauberroß*].

⁴⁵ Jones și Kropf, no. 48 [*The Girl with golden hair*].

Tot astfel într-un basm țigănesc din Bucovina⁴⁶, cel mai tânăr dintre 4 frați ridică o pană de la o pasăre de aur. Intrînd cu toții în slujbă la un voievod, frații invidioși îl pîrăsc voievodului, care poruncește să-i aducă pasărea cu pene de aur și apoi pe fecioara din țara Dunărei. Și aci eroul e silit să aducă turma de iepe ale domniței, apoi a mulge vacile și a se scălda în laptele lor fierbinte. Calu-i năzdrăvan suflă cu o nară gheață și cu alta foc, după cum intră în baie stăpînu-său sau voievodul, care ține aci locul împăratului.

Într-o versiune croată, *Flăcăul și calul vilei*⁴⁷, cel mai tânăr dintre 7 frați, gășind 3 fire de păr, 3 pene și o potcoavă de aur, le ridică, cu toată povața calului : „ce vezi, nu vedea : ce auzi, nu auzi ; îți va părea rău !“ Băiatul e trimis de feciorul împăratului să aducă pe fata celor 3 fire de păr. Dar dînsa nu se înduplecă a pleca, decît aducîndu-i-se rațele cu penele de aur și apoi armăsarul cu potcoava de aur. Viteazul își acoperi calul cu 7 piei de bivol, spre a scăpa de furia armăsarului de printre iepele vrăjite. Mulgîndu-se acele iepe, fata porunci băiatului să se scalde în laptele lor cel fierbinte, dar calul său sorbi căldura și scăpă teafăr. Cînd intră în baie și feciorul împăratului, el năbuși de căldură.

În Occident motivul *Fecioarei cu părul de aur* figurează într-o poveste bretonă, *La belle aux clés d'or*⁴⁸. Băiatul gășind o panglică ce lumina noaptea ca ziua, e pîrît din invidie de păstori împărătesei, că s-ar fi fălit că poate să aducă pe fecioara cu cheile de aur. El o ademeneste pe o corabie și domnița de ciudă își aruncă cheile în mare, pe cari băiatul e nevoit să le aducă, ca și palatul ei. Apoi ea nu vrea să se mărite cu împăratul pînă nu se va arde aducătorul ei : dar pe rug el scapă nevătămat și împăratul, urcîndu-se pe rug, fu ars cu totul, iar voinicul se cunună cu fata cea cu cheile de aur.

Într-altă poveste bretonă, *Le petit roi Jeannot*⁴⁹, motivul e asociat cu pasărea măiastră care face să întinerească („le Merle blanc, qui ramène les vieilles gens à l'âge de quinze ans“) și cu alte episoade străine tipului nostru : mortul recunoscător și perfidia fraternală.

În versiunea lorenă *La belle aux cheveux d'or*⁵⁰, băiatul, ridicînd în drum o pană în ciuda calului, e trimes să aducă, pîrît de slugile palatului, mai întîi pasărea penei, apoi pe fecioara cu părul de aur, care locuia de ceea parte a mării. Fecioara adusă nu vru să se mărite pînă nu i se vor aduce inelul și cheile, căzute în mare. Voinicul se cunună cu fecioara în urma unui incident burlesc : din vîrfurile spînzurătoarei,

⁴⁶ Miklosich, no. 9.

⁴⁷ Krauss, [I] no. 80. Cf. Jagici, *Arhiv.*, [vol. V], no. 58. Vorbele echivoce ale calului sună într-o versiune paralelă (*ibid.*) tocmai ca în variantele noastre : „de o iei (sabia), te vei căi ; de nu, îți va părea rău“. În povestea maghiară mai sus citată : „E rău să iei firul de păr, dar nu va fi mai bine de-l lași, așadar mai bine ia-l!“ Cf. o locuțiune analogă într-o poveste avară, la Cosquin, II, 301.

⁴⁸ Sébillot, [*Contes.*] III, no. 13.

⁴⁹ *Ibidem*, I, no. 1.

⁵⁰ Cosquin, no. 73. Cf. și cele 7 versiuni ale motivului *Recherche de la princesse aux cheveux d'or*, ap. Luzel, [*Contes.*] I, p. 143—[288].

unde fu silit să se urce, el ceru o priză de tabac și, aruncînd-o asupra împăratului și oamenilor săi, ei căzură morți cu toții.

În Italia, motivul figurează deja într-o poveste venețiană de Straparola⁵¹. Livoretto, pîrît de slugile palatului, e însărcinat de Sultan să-i aducă pe domnița Belisandra. Adusă, ea cere inelul căzut în mare și un ulcior de apă vie. După aceea domnița taie pe Livoretto în bucăți și, stropindu-l cu apă vie, îl înviază mai frumos și mai tînăr. Sultanul vrînd să fie și el întinerit, Belisandra îl taie și-i aruncă bucățile într-o hazna, iar dînsa se cunună cu Livoretto.

Motivul primitiv a fost probabil apa vie și apa moartă, care în urmă fu substituit cu o baie de lapte fierbinte sau cu un cuptor aprins, ori cu un rug, jucînd pentru Făt-Frumos rolul de apă vie, iar pentru împărat cel de apă moartă.

Urmează rezumatul basmului-tip și al variantelor corespunzătoare.

Basmul-tip *Ileana Simziana* de Ispirescu :

Un împărat bătrîn, neavînd decît fete, era supărat că nu putea trimite puternicului împărat vecin un fiu, care să-l slujească. Fata cea mai mare se oferi și porni la luptă *imbrăcată bărbătește*; dar la podul de aramă, împăratul, ca *să-i cerce bărbăția*, se făcu lup și întîmpină pe fie-sa, care se întoarse speriată. Tot așa păți și fata mijlocie.

Fata cea mai mică se oferi și dînsa : ea-și alese calul tatălui ei din tinerețe, „răpciugos și bubos“, dar îngrijit cu orz fiert în lapte și hrănit cu jăratec, se făcu frumos și sprinten. Calul, năzdrăvan fiind, o sfătui cum să facă și porni. Tată-său îi încercă bărbăția, întîmpinînd-o cînd ca lup (la podul de aramă), cînd ca leu (la podul de argint) și cînd ca balaur cu 12 capete (la podul de aur); dar ajutată de calu-i năzdrăvan, ea trecu prin toate primejdiile.

Pe drum ajută pe un zmeu, care-i făgădui pe *Galben-de-Soare*, telegar fără splină. Ajungînd la mama zmeului, dînsa îi puse la cercare sexul. Mai întîi așeză un mănunchi de flori la capul fetei și la al fiului său, cu gîndul, că de-i bărbat, se vor veșteji, iar de-i femeie, vor rămînea verzi. Fata însă, sfătuită de cal, schimbă spre ziuă locul mănunchilor. Apoi zmeoaica porunci să preumbe fata în grădină, pe cînd ea ceru să fie dusă în grajduri; în cele din urmă o duse în camera cu arme, unde alese o sabie ruginită, în loc de una împodobită cu nestemate, cum ar fi făcut o fată.

Pornind de astă dată pe *Galben-de-Soare*, fata *culese în drum o cosiță de aur* (vorba calului : „de o vei lua, te vei căi; de nu o vei lua, iarăși te vei căi“) și după o călătorie lungă, ajunse la curtea marelui împărat. El o primi bine și prinse dragoste de dînsa; dar ceilalți fii de împărați, de pizmă, o pîrîră, că la un chef s-ar fi lăudat că știe unde este *Ileana Simziana*, „cosiță de aur, cîmpul înverzeste, florile înfloreste“, și că are o cosiță de la dînsa. Împăratul îi porunci strașnic *să-i aducă pe stăpîna cosiței*.

⁵¹ *Tredici piacevole notti*, [III, 2].

După sfatul calului, care-i spuse că pe Ileana o furase un zmeu în smîrcurile mării și că nu vrea să-l iubească, pînă nu-i va aduce herghelia de iepe, voinicul ceru împăratului 20 de *corăbii pline de marfă* frumoasă. Ajungînd la țărnam, calul și fata de împărat *străvestiți în neguțători*, luară o pereche de conduri împodobite cu pietre nestemate și, văzîndu-i roabele zmeului, spuseră Ilenei.

Ademenind-o în corabie să vază marfă frumoasă, o furară și porniră cu corabia. Mama zmeului se luă după fugari și, simțînd văpaia din gura zmeoaicei, aruncă înapoi o *gresie* (scoasă din urechea calului): în urma lor se făcu un *munte* de piatră. Răzbindu-l zmeoaica, fata aruncă o *perie* și se făcu o *pădure* deasă. În cele din urmă aruncă *ineiul* de logodnă al Ilenei și se făcu un *zid* de cremene. De ciudă, zmeoaica plesni.

Ajungînd la curtea împăratului, Ileana nu vru să se cunune *pînă nu i se va aduce herghelia cu iepe* și împăratul porunci fetei s-o aducă. Sfătuită de cal, ea ceru 9 piei de bivol și porni într-acolo. După ce răpuse pe zmeul răpitor al Ilenei și după ce Galben-de-Soare (acoperit cu pieile de bivol) birui pe armăsarul iepelor, luă herghelia și o duse împăratului. Tot dînsa fu nevoită să mulgă iepele: Dumnezeu dede o ploaie și apoi un îngheț, de nu puteau iepele să se miște.

Ileana mai ceru: *vasul cu botez*, care se păstrează într-o bisericuță de peste apa Iordanului, și împăratul porunci iarăși fetei a-i împlini dorința. Vasul era păzit de călugărițe zi și noapte, dar cînd venea un pustnic, rămînea numai una de pîndă și tocmai aceea adormise: atunci fata intră și luă vasul. Aflîndu-se de nelegiuirea săvîrșită, pustnicul o blestemă: „*să se facă muiere, de va fi bărbat, iar de va fi muiere, să se facă bărbat!*” Rugăciunea se împlini și fata se făcu un flăcău drăgălaș.

Atunci Ileana se hotărî să-și răzbune asupra împăratului, că-l tot trimetea pe Făt-Frumos la slujbe grele: pe cînd *se îmbăia cu împăratul în laptele iepelor*, armăsarul suflă cu o nară spre dînsa răcoare, iar spre împărat cu altă nară aer înfocat, și rămase mort pe loc. Ileana se cunună apoi cu Făt-Frumos, după ce se îmbăiară la rîndul lor: armăsarul Ilenei și Galben-de-Soare se întreceau a face baia mai potrivit de caldă.

a) Prima variantă munteană, *Făt-Frumos și fata lui Ler-împărat* de N. D. Popescu:

Din 3 feciori, cel mai mare porni după fata lui Ler-împărat, care în veci trăiește și în veci nu îmbătrînește. Dar abia ajuns la podul de aramă și, uitîndu-se la cine îl strigă, se întoarse plin de spaimă. Tot așa păți fiul cel mijlociu.

Cel mai mic luă un cal foarte slab și murdar, care însă mîncă jăratec (tăvălîndu-se prin praf, ieși un cal negru și gras). Sfătuit de cal să nu se uite înapoi cînd îl striga, voinicul nostru trecu cele 3 poduri (de aramă, argint și aur). În cale omorî un șarpe, care voia să mănînce niște pui de pajură, și ea îi dede o pană de aducere aminte.

De acolo se duse la *Negru-împărat*, unde intră în slujbă și ajunse iubit de dînsul. Sfetnicii îl pizmuiră și, împăratul căzînd greu bolnav, el fu însă-

cinat s-aducă *singe de pajură*, apoi pe fata lui Ler-împărat. Cu ajutorul calului, care *se făcu călugăr iar Făt-Frumos florar*, ademeni fata pe corabie și o aduse împăratului.

Dar ea nu vru să se cunune, pînă nu va face *baia din lapte de iepe sirepe* din fundul mării. Intrînd împăratul în baie, armăsarul iepelor suflă cu nara-i de foc și-i fierse tot trupul, iar Făt-Frumos se căsători cu fata lui Ler-împărat.

c) Prima variantă ardeleană, *Din fată — fecior de Pop-Reteganul* :

Un vînător cruță un lup, un corb și o mreană, și fiecare îi făgădui ajutor la nevoie ; numai să se gîndească la ele și vor fi acolo.

El *văzuse în vis* pe fata Ileanei Cosînzeanei și, ca s-o poată căpăta, îi trebuia un minz năzdrăvan de la o babă, care-l dădea în loc de simbric cui putea să-i păzească o iapă în timp de 3 zile ; că se ascundea, de nu se putea găsi. Cu ajutorul animalelor recunoscătoare, Irimia o putu găsi ; înția noapte, lupul o descoperi în fundul pădurei ; în a doua, corbul în slava cerului, și în a treia, mreana în fundul mării.

Căpătînd minzul năzdrăvan, el îl întrebă dacă va putea dobîndi pe fata Ileanei : „Greu, stăpîne, fiindcă tată-său a lăsat cu grai de moarte că fata lui să nu ia pe altul de bărbat decît pe ăl flăcău, care va putea *s-aducă ale cinci mii de iepe din bălțile mării și să le mulgă, ca să se îmbăieze amîndoi cu laptele lor în seara nunței*, și e cam greu să pui mîna pe ele“.

Văzînd pe fata Ileanei, se înțelese s-aducă iepele. Calul, îmbrăcat cu 9 piei de bivol lipite cu rășină, birui pe armăsarul iepelor din bălțile mării. După ce Irimia le mulse și se îmbăiară în laptele lor, se cunună cu fata Ileanei.

c) Prima variantă ardeleană, *Din fată — fecior de Pop-Reteganul* :

Un împărat, care avea numai fete, mîhnit că nu lasă după moarte bărbat moștenitor, plîngea întruna. Fata mai mare, ca să-l liniștească, răspunse că toată împărăția le va rămîne lor. Dar bătrînul, infuriat, aruncă paloșul după dînsa (fără s-o nimerească) și adause că numai atunci va fi a lor domnia, cînd vor umbla și păți atîta cît și dînsul.

Fata cea mare *porni în haine cătănești*, dar desprețuînd în drum o babă, ea o întîmpină ca zmeoaică și o sperie, fugind înapoi. Tot așa păți fata mijlocie. Cea mică e sfătuită de babă să aleagă hainele și armele tătine-său și să incalece pe *Dalbul-d-Ochilor*. Tatăl fetei, în chip de zmeu, *ii încearcă de 4 ori curagiul*, dar fu nevoit să-i recunoască bărbăția.

Pornind mai departe, ajută în drum pe un balaur împotriva unui cerb și atunci balaurul, care era feciorul Împăratului Roșu, se făcu iar om (fusese blestemat de părinții săi pentru neascultare) și plecară cu toții la tatăl său. Trecînd prin *țara șerpească, broștească și șoricească*, ajunseră la curțile Împăratului Roșu, care de bucurie că-și revăzu feciorul, era să mănînce de viu pe bietul cătană. După sfatul feciorului, fata ceru *lădița din*

sobă, în care se afla calul *Galben-de-sub-Soare* și pușca ruginoasă, care putea împușca departe.

Plecînd înainte, fata *găsi în pădure o pană de rață și o coadă de pâr*, care strălucea ca aurul (vorbele calului : „de cumva o vei lua, de mare necez ne-ar fi ; iar de nu o vei lua, îți vei bănuși după ea“) și le luă cu sine. Ajungînd la curtea *Împăratului Negru* și luîndu-se acolo la întrecere cu cătane la împușcat, îi căzu pana de rață. Pîrit la împărat de un țigan, fu însărcinat să aducă rața de ceea parte a mării, împlinind slujba cu ajutorul calului. La altă împușcare, îi căzu coada de aur și împăratul îi porunci să *aducă pe doamna cozei*, pe Ileana Cosînzeana. Ea ceru o căruță cu 2 roate și merinde, apoi porniră.

În țara Ilenei, *calul Galben se făcu o boltă de aur, Dalbul d'ochilor neguțător, iar cătana om de casă* : prin slujnicile ei ademeniră pe Ileana să vie în boltă și o furară. Sosind la împărat, Ileana, care era năzdrăvană, zbură în vîrfurile stîlpului din mijlocul curței și nu vru să se coboare decît *aducîndu-i-se cele 7 iepe albe din ostrovul mării*, la care o ajută calul îmbrăcat cu 7 piei de bivoli, peste ele 7 pături de rășină și 7 rînduri de fuioare. Pe iepe le mulse tot cătana, după ce calul le înghețase.

Apoi Ileana ceru : *feredeu de la Dumnezeu și de la sfîntul Soare ștergătoare*. Fata se urcă cu calul pînă la cer și fură lucrurile d-acolo, pe cînd Dumnezeu și sfîntul Soare nu erau acasă. Soarele rugă pe Dumnezeu să-l blesteme pe hoț că „*de-a fi fată, să se facă fecior și de-a fi fecior, fată să se facă !*“ Și după cuvîntul lui Dumnezeu, se făcu din fată fecior.

Ileana mai ceru în sfîrșit : *să se scalde în acel feredeu cu lapte colcotind* și împăratul porunci cătanei să se scalde mai întîi, iar calul îi răcori laptele cu suflarea-i. Cînd veni rîndul împăratului, cum intră în baie, și-a și dat sufletul. Atunci Ileana se coborî din stîlp, sărută pe Făt-Frumos (prefăcut din fată) și se cunună cu dînsul.

d) A doua variantă ardeleană, *Cei doisprezece frați și fata cu părul de aur* de Teod. Lăpușan :

Un om sărac cu 12 feciori căuta o femeie cu 12 fete și nimerind flăcăii la o babă, ea plănui să-i omoare peste noapte. Dar cel mai mic, năzdrăvan, schimbă locul fetelor babei cu al fraților săi și dînsule fură omorîte în locul lor.

Apoi se băgară cu toții la un împărat, unde frații pizmași pîriră pe cel mic împăratului, care-i porunci s-aducă : un *lemnui* ce luminează cît toate luminile din lume, o *lăută* ce cîntă mai frumos decît toate muzicele, o *sabie* atotbiruitoare și în sfîrșit pe *fata cea cu părul de aur*.

Luîndu-și merinde, se duse la o grădină cu mere de aur și-și întinse masa. Acolo veni fata cea cu părul de aur, însoțită de alte 6 fete cu părul de argint. După ce mîncară și băură, voinicul luă fata și se întoarse. Dar ea nu vru să se mărite cu împăratul, pînă nu i se aduse *ciurda de vaci*, pe cari mulgîndu-le voinicul, împăratul intră în baia de lapte și fu înăbușit de fierbințeală. Iar fata se căsătorii cu flăcăul viteaz, aducătorul ei și al vacilor năzdrăvane.

e) Prima variantă bănăţeană, *Ileana Cosezana* de Schott :

Un împărat avea 3 fii, cari îi cerură voie să meargă la însurătoare. El nu consimţi decât dacă vor ajunge tot așa de repede ca și dînsul, cînd era tînăr, în orașul unde locuia iubita lui.

Cei doi fii mai mari nu izbutiră, dar cel mic, Petru, învățat de un cîine bătrîn, luă calul tatălui său din tinerețe (care era năzdrăvan, mîncă foc, sufla cu o nară ger și cu alta vâpaie) și repede ca gîndul îl duse la iubita tatălui său. Ea era să-l prăpădească, de nu-l ascundea calul *ca păduche* într-un dinte.

Sora ei, Ileana, îl îndrăgi pe Petru, dar tatăl ei, mare vrăjitor, nu voia s-o dea decât după ce l s-ar putea ascunde așa, ca să nu-l găsească. Cine era descoperit, pierdea capul. Calul ascunse de 2 ori pe Petru în norii cei mai înalți și în fundul mării, dar în zadar, că vrăjitorul îl descoperi și era să-l omoare fără rugăciunile Ilenei. A treia oară îl ascunse *ca păduche* în pânul vrăjitorului și, neputîndu-l găsi, Petru sări din păr și-i tăie capul. Apoi porni să-și aducă părinții la nuntă.

Pe drum *găsi o coroană*, pe care erau săpate slovele I. C. și, fiindu-i calul obosit, intră la alt împărat. El îl însărcină *să-i aducă pe stăpîna coroanei*, adică pe Ileana Cosînzeana, și fără voia ei o aduse cu ajutorul calului. Ea ceru atunci *să se aducă iepelile sălbătice* și, mulgîndu-le, *să se scalde în laptele lor*. Petru le aduse, dar împăratul muri nădușit în baia fierbinte și Petru își recăpătă logodnica.

f) A doua variantă bănăţeană, *Ciprian-Viteazul* de Cătană :

Feciorul cel mai mic al unui om sărac, anume Ciprian, căpătînd un cal năzdrăvan, scăpă pe cei 11 frați ai săi de la moarte, punînd pe fetele Mamei-Codrului în locul lor. Apoi plecară, luînd babei *clopoșelul* vrăjit, cu care, lovind o apă, puteau trece ca pe uscat, și *vergeaua* cu care puteai face orice : „poți să încui și să descui orișice uși, poți să te prefaci în orice lighioane voiești, poți să-ți faci drum ori pre unde, cu un cuvînt orice voiești, numai să plesnești cu ea de 3 ori“.

Despărțindu-se de frați, Ciprian porni înainte și în cale zări un *cocor de rățoi*, ce-l ridică cu tot sfatul calului („să nu iei cocorul acela, căci te căiești, iar de nu-l iei, iar te căiești“), și tot așa luă o *potcoavă* de aur și un *inel* de aur. El se băgă apoi slugă la grajdul împăratului și acolo celelalte slugi îl pîrîră că s-a fâlît cu rățoiul de aur. Împăratul lor trimise să-l aducă ; apoi tot după pîri, fu trimis după armăsarul potcoavei și în sfîrșit după nevasta și fata care a purtat inelul.

Aducînd împăratului pe fata de mireasă, ea nu-l lăsă s-o sărute decât dacă Ciprian *se va scâlda în lapte de bivoliță fierbinte*. Împăratul, intrînd și el în cazan, muri năbușit de căldură, iar fata se cunună cu aducătorul ei.

CICLUL FECIOAREI RĂZBOINICE

Caracteristica acestui ciclu e schimbarea sexului (din fecioară flăcău) și el cuprinde următoarele peripeții :

a) O fată, îmbrăcată bărbătește, e supusă la încercări de bărbăție și de sex ;

b) triumfând, ea se căsătorește cu fiul împăratului, sau, schimbată în flăcău, cu zîna.

Variantele acestui ciclu pot fi grupate în 2 clase, fiecare cu câte un basm-tip :

α. Basmul-tip *Un ochi rîde și altul plînge*¹, cu următoarele variante :

Varianta moldovenească *Tudorița*.²

Varianta bănățeană, *Fata împăratului și mînzul*³.

β. Basmul-tip *Legenda rîndunelei*⁴, cu următoarele variante :

I. Variantă bucovineană, *Legenda rîndunelei* ;

II. Variantă bucovineană, *Legenda rîndunelei*.⁵

Varianta macedoromână *Evdicheaua*.⁶

Afară de aceasta, motivul metamorfozării sexelor mai figurează în versiunea munteană *Ileana Simziana* și în cea ardeleană *Din fată—fecior*, ambele combinate cu tipul Cosînzenei, și de aceea ele au fost studiate sub acest din urmă tip.

Într-o poveste ardeleană, *Crăiasa zînelor*⁷, care face parte din tipul *Camerei oprite*, feciorul se îmbracă fetește și intră ca servitoare la zîna, pe care apoi o amăgește.

Motivul *Fecioarei războinice* e unul din cele mai răspîndite și revine pretutindenea, mai ales sub formă poetică, începînd de la romanța

¹ Popescu, I, no. 2.

² *Țara nouă*, an II, [no. 15, 1/13 septembrie 1885. De fapt, basmul *Iordache Zmeu*, din ciclul *Din bătrîni*].

³ Schott. no. 16.

⁴ Marian, *Ornitologia*, II, p. 82—87.

⁵ *Ibidem*, p. 88—98 și 99—106.

⁶ Cosmescu (colecțiune inedită).

⁷ Pop-Reteganul, II, no. 1.

chineză despre Mu-Lan sau fata-soldat pînă la cea portugheză despre fata care se duce în război.⁸

Dintre cele două elemente fundamentale ale ciclului, încercările de sex și schimbarea sexului — transportată de Pliniu în domeniul realității⁹ —, cel din urmă există în mitologia indiană, ca și în cea greacă.

Într-un episod din *Mahâbhârata*¹⁰, Amba, fiica regelui din Kași, în urma unui ascetism riguros, e schimbată de Siva în bărbat și, sub această nouă existență, omoară pe răpitorul ei Bhișma. În sudica *Panciatantra*, eroii poveștilor își întreschimbă sexele cu ajutorul unui geniu rău (*rakșasa*) și fata regelui din Angadeșa devine astfel fecior, moștenind coroana și împărăția. Alteori schimbarea sexului rezultă din scaldarea sau sărirea într-o apă, ca într-o altă poveste din *Mahâbhârata*, în care regele Bhangasvana devine femeie, scaldîndu-se într-un asemenea rîu, ceea ce aduce aminte de fîntînele cu același efect din *Orlando innamorato* al lui Boiardo.

Într-o altă carte populară din Orient, în *Sindibad*, figurează asemenea o fîntînă miraculoasă, care opera metamorfozarea sexelor: bărbatul, care bea dintr-însa, se făcea femeie. Însuși feciorul împăratului bînd, se făcu fecioară și cu ajutorul unui demon putu redeveni bărbat.¹¹

După Hesiod, Tiresia se făcu femeie (apoi iar bărbat), privind la împerecherea șerpilor; după alții, el se făcu femeie, ucigînd o șerpoaică, și bărbat, omorînd un șarpe.¹²

Transformări analoage întîlnim adesea în *Metamorfozele* lui Ovidiu.

Metra, fiica nelegiuitului Erisichton, vîndută ca roabă, imploră pe Neptun, care-i schimbă sexul, dîndu-i o înfățișare bărbătească și portul de pescar:

Formamque novat, vultumque virilem

Induit, et cultus piscem capientibus aptos.¹³

Legenda cretanului Ligdus corespunde episodului din epopeea indiană. Dorind cu orice preț un băiat, femeia se văzu nevoită a ascunde sexul noului născut (era o fată cu numele de Iphis). Crescută ca băiat, tatăl ei o logodește la vîrsta de 13 ani cu o fecioară din Creta și o dragoste fierbinte încinge aceste două suflete curate. În preziua nunței, mama și fiica se roagă de zeița Isis să se îndure de ele și să le vie într-ajutor. Și cum Iphis iese din templu, fața-i devine mai bărbătească, părul i se scurtează și ea simte o putere necunoscută sexului ei; fată

⁸ St. Julien, *Les Avadânas. Contes et apologues indiens*. Paris, 1859, vol. II, p. 161: *Romance de Mou-Lân ou la fille soldat*; Puymaigre, *Romanceiro. Choix de vieux chants portugais*. Paris, 1881, p. 7—10: *La demoiselle qui va en guerre*. Cf. și notele de la p. 166—168.

⁹ Cf. Introducerea, p. 91.

¹⁰ Benfey, I, p. 42—50.

¹¹ Ed. Comparetti, povestea IX, p. 134—135.

¹² Apollod., III, 6, 7.

¹³ Ovid., *Metam.*, VIII, 793—795.

era adineaori, acum e flăcău : „*Femina nuper eras, puer es*“. Se întoarce cu prinoase la templu, unde lasă inscripțiunea : „Ca fecioară Iphis o jurui și ca flăcău își ține juruința“ :

Puer dona solvit, quae femina voverat, Iphis¹⁴.

Cenis, cea mai frumoasă fecioară a Tesaliei, ceru de la amăgitorul ei Neptun darul de a nu mai fi femeie (*da, femina ne sim*). Dar abia rosti vorba și glasul-i semăna a bărbat și noul războinic, sub numele de Cenu, cutreiera câmpiile Peneului.¹⁵

În cât privește încercările de sex, se poate cita fabula despre străvestirea lui Achile pe insula Skyros.¹⁶ Îmbrăcat de mamă-sa muiereste și închis într-o cameră printre femei, Ulyse știu cu un mijloc viclean să facă pe erou să se trădeze. Prevăzut cu diferite mărfuri, între cari scule și podoabe femeiești și arme strălucite, șiretul intră în camera unde sta închis eroul și-i oferi marfă de vânzare. Achile îndată puse mâna pe o lance, învîrtind-o, și așa se dovedi firea-i eroică sub haina femeiască.

Trădarea sexului prin alegerea armelor sau a sculelor figurează în mai multe versiuni moderne, dar în ele fata cea isteată alege totdeauna armele.

Dealtmintrelea, amazoanele din tradițiunile elene erau niște fecioare războinice, cărora grecii le atribuiu o existență istorică.

În timpurile moderne regăsim al doilea element — încercările de sex — mai întâi într-o poveste italiană din *Pentamerone*¹⁷. Belluccia, fata cea mai mică din cele 7 fete ale unui țăran sărac, pleacă îmbrăcată bărbătește să fie tovarășie lui Narduccio, celui mai tânăr fecior (care căzuse la pat) al unui prieten bogat. Bănuindu-i sexul, o supun la diferite încercări : să călărească pe un cal sălbatic, să descarce o pușcă și să se scalde împreună, când fugi sub cuvînt că primise veste de la tată-său că se îmbolnăvise de moarte.

În Italia motivul *Fecioarei războinice* e foarte răspîndit în cîntece și în basme.

Într-o poezie populară din Piemont, publicată de Nigra¹⁸, cu două variante locale sub titlul *La Guerriera*, fata e supusă la încercări analoage : ea alege mânuși, apoi un inel, se culcă cu sluga și se ia la întrecere înotînd, când se sustrage ca de obicei, chemată de tatăl ei, care se îmbolnăvise. În varianta canaveză, o pun să aleagă panglici și să culeagă buchete ; iar în cea din Monferrato, să aleagă un șorț și să se ia la întrecere bînd în cîrciumă.

¹⁴ Ovid., *Metam.*, IX, 665—796.

¹⁵ *Ibidem*, XII, 190—210.

¹⁶ Apollod., III, 13, 7 ; cf. *Gesta Romanorum*, no. 156 [*De causa subversionis Troje*].

¹⁷ No. 26 ; no. 36 [*La Serva d'agle ; Le tre Corune*].

¹⁸ *Canzoni pop. del Piemonte*, III, 92.

Basmul italian din Pisa, *Il drago sau Balaurul*¹⁹ se apropie și mai mult de versiunea noastră bănățeană, mai ales cu privire la episodul final. Regina Angliei, al cărei soț fusese ursit a se preface în zmeu chiar în ziua nunței, se îmbracă bărbătește și intră ca slugă la un alt rege. Fiul acestuia, bănuind că-i femeie, o pune la diferite încercări după îndemnul mamei sale (și în toate aceste probe e povățuită de iapa-i năzdrăvană) : s-o ducă în grădină și acolo de-i vor plăcea florile, e femeie, iar de va rupe una și o va lua în gură, e bărbat ; s-o cheme la masă și să vadă cum taie pâinea ; să se bată împreună, spre a vedea dacă știe să mînuiască armele. Ea izbutește în toate, dar leșinînd la sfîrșitul ultimei încercări, se văzu că e femeie și, aflînd cine era, fiul regelui o luă de soție.

Pe cînd regele se afla la război, soția-i născuse un băiat și o fată și socrii scriseră o carte fiului despre aceasta. Dar în drum zmeul, fostul bărbat al reginei, o înlocui cu alta, scriindu-i că născuse un cățel și o cățea ; și tot așa înlocui răspunsul blînd al tînărului rege cu altul : să se arză de vii mama cu copiii săi. Părinții regelui, ca să nu arză pe o nevinovată, o expuseră pe mare cu cei 2 copilași. Cînd se dede jos din corabie, neîncredincioasă intră în pădure și se pomeni cu zmeul. Atunci chemă într-ajutor iapa-i năzdrăvană (care-i lăsase trei peri din coamă, cu care s-o cheme la nevoie) și ea se luă la luptă cu dînsul și-l răpuse, dar și iapa muri de oboseală. Acea iapă nu era însă iapă, ci o femeie vrăjită din copilărie, să rămîie așa pîna va răpune pe un zmeu, și atunci vraja se sparse și iapa se făcu iar o femeie frumoasă, care așeză pe regina într-un mîndru palat. Acolo fu găsită de bărbatul ei, se cunoscără și se întoarseră.

Basmul florentin *Fanta-Ghirò, persona bella*²⁰ se aseamănă cu basmul nostru tip. Un rege, care n-avea decît 3 fete, chemat la luptă și fiind bolnav, caută să trimeată pe una din ele în locu-i. Întîia și a doua se întoarseră de la mijlocul drumului fără nici o ispravă ; împăratul poruncise slugei să întoarcă pe fată, îndată ce va pomeni de lucruri femeiești : în versiunile noastre, împăratul încearcă bărbăția fetelor. Atunci plecă și cea mai mică, Fanta-Ghirò, îmbrăcată bărbătește. Ajungînd la marginea împărăției, se întîlni cu tînărul rege vrăjmaș, care simțind că tovarășa-i e fată, o chemă la palat să se înțeleagă asupra războiului. Acolo el zise mamei sale :

Fanta-Ghirò, persona bella,
 Du'occhi neri, drento la su'favella :
 Carissima madre, mi pare una donzella.

Mama îl povățuiește s-o puie la cercare și el o duce în camera de arme : de o fi femeie, nu le va privi și nu le va atinge ; apoi în grădină : de-i femeie, va lua o floare și o va pune la piept ; în urmă o cheamă la masă : de-i femeie, va tăia pâinea rezămînd-o de piept ; o roagă

¹⁹ Comparetti, no. 17.

²⁰ Imbriani, no. 37.

după aceea să se culce împreună, dar fata îl îmbătase; și în cele din urmă o îmbie să se scalde împreună, dar ea potrive lucrurile așa, că fu grabnic chemată acasă. Înainte de a pleca, ea lăsa un răvaș cu următorul cuprins :

Fanta-Ghirò,
Donna è venuta e donna se ne va,
Ma'mperò cognosciuta il Re non l'ha.

Dar regele înamorat, cetind răvașul, se duse la tatăl eroinei și o ceru în căsătorie.

Într-o versiune toscană, citată de Gubernatis²¹, eroina Piera, pîrîta regelui de servitori pizmași, e însărcinată să împlinească grele isprăvi, în săvîrșirea cărora e ajutată de o zîină : să apropie de palat un altul din vecinătate și să aducă legat pe un om sălbatic (îl îmbată). Întrebat de fată pentru ce nu vorbește, sălbaticul răspunse zîmbind : „Fiindcă ești o fată frumoasă !“ ceea ce auzind regele, luă pe Piera de soție.

E interesant, că în această variantă lipsesc încercările de sex, pe cînd în basmul nostru tip lipsesc isprăvile.

Încercările de sex revin din contră în versiunea siciliană *Fata cea isteăță*.²² Fata, îmbrăcată bărbătește, intră ca secretar la fiul regelui. Bănuindu-i sexul, regina povățuiește pe fiu-său s-o puie la cercare : să-l ducă în grădină și de va rupe o garoafă, e fată, iar de va rupe un trandafir, e bărbat ; să se scalde împreună în baie de mare ; dar ajunsă acolo se întoarce acasă sub cuvînt că a uitat cearșafurile și cere reginei din partea fiului ei coroana-i de aur. Ea pleacă cu coroana, lăsînd acest răvaș : „Fecioară venii, fecioară plecai și păcălii pe feciorul regelui“ :

Schetta vinni, schetta mi nni vaju,
E lu figghiu ddu rè gabbatu l'aju.

Într-un basm breton *Le Capitaine Lixur*²³, încercarea de sex se face pe cale medicală : „Des médecins furent chargés de visiter... le Capitaine Lixur ...et, comme il était fille, on le trouva fille“. Iată pe scurt cuprinsul acestui basm :

Un om vădov cu 3 fete, neputînd merge la război, fata cea mai mare se oferi să meargă în locu-i. Dar ca să-i cerce bărbăția, tatăl o pîndi cu pușca : ea se sperie și se întoarce, și tot așa păți a doua. Numai a treia nu se dede înapoi, ci se duse drept la Paris, unde, sub numele de Căpitan Lixure, servi ca ofițer la curtea regelui. Regina îl luă pe lingă dînsa și se înamoră de el, dar curtenii pizmași îl pîrîra regelui că căpitanul s-ar fi lăudat că poate omori pe mistrețul din pădure și fu însărcinat s-o facă. El fu ajutat de o babă, care-l învăță cum să săvîrșească încă alte 2 isprăvi : să aducă

²¹ *Mythologie des plantes*, vol. I, p. 70.

²² Gonzenbach, no. 17 ; cf. no. 12 [*Von der Königstochter und dem König Chicchereddu*].

²³ Luzel, [*Contes.*] II, 314.

pe un inorog (*licorne*), prin al cărui corn unic treceau 9 mari trunchiuri de stejar; și în sfârșit pe monstrul năzdrăvan Satyr care, căpătînd grai, descoperi sexul Căpitanului Lixure și al celor două fete de casă ale reginei (erau flăcăi îmbrăcați femeiește). Regele porunci ca regina să fie arsă împreună cu pretinsele fete, iar el se căsătorii cu Căpitanul Lixure.

La portughezi povestea *Fecioarei războinice* circulă sub o formă versificată: *Donzella que vai a guerra*.²⁴ Războiul e declarat între Franța și Aragon. Bătrînul rege, neputîndu-se duce, cea mai mică din cele 7 fete ale sale pleacă în locu-i, sub numele de Comitele Daros și ajunge în regatul învecinat: „Monsieur mon père, madame ma mère, je sens au coeur grande souffrance, les yeux du Comte Daros sont des yeux de femme, d'homme non“. Mamă-sa îl îndeamnă s-o puie la cercare: fata isteafă se oprește înaintea unui lămîi și nu înaintea unui măr (cum ar fi făcut o femeie), la masă se așază pe băncile de sus (nu pe estradă), la tîrg își cumpără un inel (nu panglici) și evită ultima încercare (să se scalde împreună) prin sosirea neașteptată a unui curier.

În peninsula balcanică avem mai întîi basmul albanez *Teodorula*²⁵, în care eroina poartă același nume ca și în varianta noastră din Moldova. Fata cea mai mică a unui domn, Teodorula, pleacă cu 3 rînduri de haine bărbătești și cu un cal năzdrăvan la curtea unui împărat vecin. Ajuns acolo sub numele de oșteanul Teodor, fiul zise împăratului: „Dragă tată, acest războinic nu se numește Teodor, ci Teodorula; ea mi-a înflăcărât inima, că nu-i flăcău, dar fată“. Împăratul, ca să se încredințeze, o supune la cunoscutele probe (și cățelul o povățuiește cum să facă): la un bazar fata cumpără pistoale și nu scule; urcînd apoi o scară de 700 trepte, ca femeie, îi curse 3 picături de sînge, pe cari lingîndu-le cățelul, nu le văzu feciorul împăratului; și în sfârșit, în loc să se scalde împreună, fuge călare, după ce-și făcuse în ajun o rochie cu 2 rînduri de nasturi, așa că dacă descheia unul, se încheia cellalt de la sine. În acest mod zăbovi intrarea în baie și cîștigă vreme de fugit.

Episodul final — modul cum feciorul împăratului o ia de soție — îl vom regăsi în ciclul despre *Fata isteafă*, înrudit cu cel prezent.

În versiunea neogrecă a aceluiași basm, *Fata în război*²⁶, încercările de sex se reduc la una singură: să se culce împreună pe iarbă în pădure și dimineața să vază locul: care va fi mai verde e al unui bărbat. Episodul final e identic cu cel albanez: îl vom regăsi și în versiunea macedoromână de mai la vale.

Într-un alt basm neogrec, *Bărbatul schimbat în femeie*²⁷, vedem pe un om care se schimbă în femeie și apoi iar în bărbat. Un bun cîntăreț cu chitara nu se ține de cuvînt către o neraidă, ca să vie și seara următoare, și ea joacă pînă moare. Pentru aceasta fu blestemat de altă neraidă,

²⁴ Puymaigre, *loc. cit.* și notele de la p. 166 urm.

²⁵ Hahn, no. 101.

²⁶ *Ibidem*, no. 10.

²⁷ *Ibidem*, no. 58.

zicînd : „De ești bărbat, să te faci femeie, iar de ești femeie, să te faci bărbat“. Și blestemul se împlini. Atunci își luă pistoale și un iatagan și plecă într-altă țară, unde scăpă de un balaur pe fata de împărat și capătă drept răsplată un cal năzdrăvan. Ajungînd apoi în altă țară, află acolo că împăratul locului nu vrea să dea pe fie-sa de soție decît celui ce ar fi în stare să sară peste un șanț. Izbutind, cu calu-i, împăratul îl cunună cu fie-sa, dar spunîndu-i-se în urmă că nu-i bărbat, împăratul, ca să scape de dînsul, îl însărcinează : să supuie o țară neînvinșă, să răpuie un monstru, care înghițea corăbiile cu oameni cu tot (calul cere să-l îmbrace cu 7 piei de bivoli) și în sfîrșit să aducă mărul unui *arap*, care-l blestemă : „Dacă ești bărbat, să te faci femeie, și de ești femeie, să te faci bărbat!“ și așa s-a întîmplat.

În versiunea paralelă albaneză, *Fata schimbată în fecior*²⁸, începutul sună ca și în versiunea noastră munteană. Un împărat, neavînd decît fete și trebuind să pornească la război, fata cea mică pleacă în locu-i îmbrăcată bărbătește. În cale scăpă de o lamie (balaur) pe un fecior de împărat și capătă drept răsplată un cal năzdrăvan, cu care sare un șanț, și împăratul locului îl cunună cu fie-sa. Aflînd însă că nu e bărbat, ca să scape de dînsul, îl trimete într-o pădure să fie mîncat de un balaur, dar se întoarce cu lamia înjugată ; apoi să adape o iapă mîncătoare de oameni și el o aduce (iapa era mama calului său Demircil), și în cele din urmă, să aducă birul șerpilor cari locuiesc într-o biserică. După ce dobîndi banii, șerpuii strigară : „Tu, care ne-ai luat banii, dacă ești fecior, fată să te faci, iar de ești fată, fecior să te faci!“ Și în acea clipă blestemul se împlini.

În acest mod versiunile greco-albaneze se completează unele pe altele : cele dintîi conțin încercările de sex, iar cele din urmă transformarea fetei în fecior.

Există și o versiune poetică la grecii moderni, *Fata haiducului* (‘Η κλεφτοπούλα). Fata se poartă 12 ani ca haiduc, dar într-o zi de sărbătoare, cînd se jucau de-a săbiile, i se rupse un nasture de argint și se zări sînu-i de fecioară (*lipsesc încercările de sex*).²⁹

La sîrbi întîlnim același motiv tot sub formă poetică.³⁰ Zlatiya pleacă îmbrăcată bărbătește în locul tatălui său la Stambul, unde e numită vizir de oștire și rămîne astfel necunoscută timp de 9 ani. Numai feciorul lui Capudan-pașa îi bănuiește sexul și tată-său îl povățuiește s-o puie la cercare : ea izbutește în jocul de minge și în aruncarea geridului ; apoi după ce se hîrjonește pe iarbă, o îmbie să se scalde împreună (un curier intervine ca și aiurea).

Tipul *Fecioarei războinice* în *bylinele* rusești e Vasilisa, fata lui Micula, care pentru a scăpa pe bărbatu-său din închisoare, vine îmbrăcată bărbătește la curtea lui Vladimir, ca sol al Hordei, să pețească pe nepoata domnului, pe frumoasa Zabava. Dar fata îi bănuiește sexul și Vladimir o

²⁸ Dozon, no. 14.

²⁹ Kind, *Anthologie*, no. 22.

³⁰ Tommaseo, *Canti toscani*, III, 79.

supune la diferite încercări. Se scaldă împreună : Vasilisa isprăvește așa de repede, că iese din baie, pînă nu apucase să intre domnul din Kiev ; o îmbie să se culce într-un pat de puf : culcîndu-se de-a-ndoasele, urmele corpului trădează pe un bărbat ; și în sfîrșit ea iese triumfătoare în lupta cu gladiatorii domnești, pe cari îi înhață de mijloc și-i ridică deasupra capului. Atunci Vladimir înfuriat zise nepoatei sale, care se tot temea să se însoare cu o femeie : „Domniță proastă, ai părul lung și mintea scurtă, iei pe un *bogatyr* (erou) drept o femeie !“³¹

Grupul legendelor bucovinene despre originea rîndunelei e foarte interesant. Paralela noastră macedoromână, identică în fond, nu coincide însă cu nici una din cele trei variante citate de d-l Marian.

Și cei vechi atribuiau rîndunelei o origine umană, povestind că fusese odinioară *Procné*, fiica regelui Pandion și soția nelegiuitului Tereu, regele Traciei, care silui pe Philomela, sora soției sale. Cumplită fu răz-bunarea celor două femei : dîndu-i să mănînce membrele fierte ale propriului său copil, el evoacă cu strigăte oribile zeitățile infernale : „Cînd ar vrea să-și smulgă din pieptu-i deschis bucatele afurisite, cari ascundeau măruntaiele fiului său ; cînd plînge numindu-se mormîntul fiului său și urmărește cu sabia goală pe fucele lui Pandion. Ai fi putut crede că corpurile lor atîrnau în aer și într-adevăr ele aveau aripi : una-și luă zborul spre păduri, iar cealaltă se avîntă pe acoperiș. Urmele crimei nu s-au șters încă de pe sînul lor și penele le sunt pătate de sînge“ :

Corpora Cecropidum pennis pendere putares
Pendebat pennis ; quarum petit altera silvas,
Altera tecta subit : neque adhuc de pectore caedis
Effluxere notae, signataque saguine pluma est.³²

La slavi există asemenea legenda zoologică a rîndunelei. Basmul croat povestește³³ că rîndunica a fost odată o fată frumoasă, anume *Lasta*, pe care o îndrăgi Soarele și, nevrînd a-l lua de bărbat, el o prefăcu în rîndunică (*lastovica*).

Mai adaugem, că în frumoasa legendă a ciocîrliei de Alecsandri încercările de sex sunt mărginite la una singură. Acolo se povestește că frumoasa Lia, fecioara împărăteasă, îndrăgind pe Soare, pornește în căutarea-i pe calul Graur și ajunge la insula dorită :

Copila-n haine mîndre de fiu împărătesc
S-afundă în lumină, dar chipu-i îngeresc,
Dar mersu-i plin de farmec, cu pas legănător,
O spun mai mult că-i fată decît că e fecior.

Ea intră în palatul Soarelui, unde găsi pe bătrîna sa mamă, și ea din capul locului prinde bănuiala că frumosul fecior e fată ; dar vrînd să se convingă, o pune la cercare :

³¹ Cf. dizertațiunea rusească a lui Sazonovici, *Cinteele despre fecioara războinică*, publicată în *Curierul filologic rus* din 1885—1886.

³² Ovid., *Metam.*, VI, 667—670.

³³ Krek, *Einleitung.*, p. 846—859.

La noapte voi aşterne în patu-i albe flori,
De-a fi bărbat, sub dînsul peri-vor pînă-n zori ;
Iar de-a fi fată, ele, de sînul ei lipite,
În faptul dimineţii vor fi mai înflorite.

A doua zi bătrîna mamă a Soarelui vede în aşternutul străinului florile vii, nici una uscată, nici una veştejită. Atunci o blestemă şi căzu moartă. Dar şi Lia, a Soarelui mireasă, cade fulgerată din ceruri în mare :

Iar sufletu-i ferice luat-a forma vie
De-o mică, drăgălaşă, duioasă ciocîrlie,
Ce vecinic către Soare se-nalţă-n adorare,
Chemîndu-l primăvara cu dulcea ei cîntare.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor corespunzătoare.

a. Basmul-tip *Un ochi rîde şi altul plînge* de N. D. Popescu :

Un împărat plîngea necurmat cu ochiul drept şi rîdea cu cel stîng. Întrebat de fetele sale pentru ce plînge cu ochiul drept, el răspunse : fiindcă n-are fecior care să-l apere de vrăjmaşi în vreme de primejdie, mai ales că un împărat puternic se ridicase cu război împotriva sa.

Atunci fata cea mai mare se oferî a merge, *imbrăcată bărbăteşte*, în locul său. Dar el vrînd să-i cerce *bărbăţia*, se făcu fiară mare şi groaznică (cu părul de urs şi capul de mistreţ) şi se ascunse sub un pod, pe unde trebuia să treacă ; fata, speriată de acea fiară, se întoarse înapoi, şi tot aşa făcu fata mijlocie.

Cea mică, alegîndu-şi un cal bătrîn, slab şi spetît (care hrănit cu orz şi periat de 9 ori pe zi, se făcu sănătos şi frumos) porni şi dînsa. Calul, care era năzdrăvan, îi spuse dinainte cine e dihania de sub pod, şi aşa putu trece înainte.

În cale scăpă de moarte un balaur (nu putuse să înghiţă un cerb) care, dîndu-se peste cap, se făcu un mîndru voinic. Apoi balaurul o rugă să meargă la maică-sa să-i mulţumească pentru mîntuirea-i. Ajunsă acolo, zmeoaica simţi că voinicul adus avea ochi de fată mare şi-l puse la cercare (calul o povăţui cum să facă) : ea ascunse sub aşternutul fetei o cracă de rozmarin, dar îl găsi a doua zi verde şi fraged, semn că e flăcău ; o puse apoi să sară peste un pîrleaz înalt în grădină şi ea sări sprinten ca un voinic ; o duse în urmă prin haznale împărăteşti, unde erau giuvaericele, scumpeturi şi arme : ea ceru arme. După ce izbuti astfel în toate cercările, ea ceru zmeoaicei calul galben ce fuge ca gîndul şi plesă.

Zburînd cu calu-i în slava cerului, arată zmeoaicei coşiţele şi fiţele şi ea, văzîndu-se înşelată, scoase un ţipăt şi căzu grămadă. Dar feciorul ei, nebun de dragostea fetei, se duse după dînsa şi, ajutîndu-i să biruiască pe duşmani (otrăvindu-le merindele), o luă de soţie. Împăratul, văzîndu-se scăpat, începu să rîză cu amîndoi ochii.

a) Varianta moldovenească *Tudorița* de Al. Popescu :

Un împărat avea 3 fete și altul învecinat 3 flăcăi. Cearta între ei se iscă de acolo, că cel cu 3 flăcăi zise celui cu 3 fete : „Bună dimineața, împărate, cu 3 oale sparte !” iar celălalt îi răspunse : „Bună dimineața, împărate, cu trei săbii tocite !”

Fata cea mai mică, Tudorița, pe care Dumnezeu o dăruise cu doi dinți de aur pe dinainte, ca să înlăture războiul, porni cu feciorul celuiilalt împărat s-aducă inelul lui Iordache-zmeu : cine l-o aduce, să fie biruitor.

Fata avea o cățelușe năzdrăvană, care se prefăcu într-un cal înaripat, și pe cînd feciorul rămase în drum, ea ajunse la palaturile lui Iordache, împăratul zmeilor, în țara lui Negru-împărat. Acolo Tudorița, *imbrăcată în straie bărbătești*, e supusă la diferite *încercări de sex* : d-o fi fată, iarba se va vesteji, va rupe struguri de pe jos, va alege podoabe în loc de arme ; în sfîrșit, să se scalde împreună : ea păcăli zmeul, îi fură inelul și zbură pe calu-i într-aripat.

Îndrăgostindu-se de Tudorița, zmeul se prefăcu într-un țigan lingurar cu porumbei de vînzare și izbuti să fure pe Tudorița, pe care, după ce mama zmeului o încărcă cu grele sarcini, o luă de soție.

b) Varianta bănățeană *Fata de împărat și mînzul* de Schott :

O fată de împărat îngrijea foarte bine pe un mînz, care se născuse în aceeași zi și minca foc. Împăratul puse să se acopere o tobă cu pielea a doi păduchi și făcu cunoscut că va da pe fie-sa de soție celui ce ar ghici cu ce fel de piele e acoperită toba. Nimeni nu putu ghici. Atunci veni un fermecător bătrîn, trimise pe fiu-său, care însuși era zmeu și vrăjitor, și ghici. Apoi plecă să se gătească pentru nuntă.

Fata, cînd află de la mînzul ei cine era norocosul pețitor, ceru (tot după sfatul calului) de la tatăl ei 3 rînduri de haine bărbătești și hrisoave, în cari s-o numească fiul [lui]. Apoi, *imbrăcată bărbătește*, plecă la curtea unui alt împărat, unde fu bine primită și i se încredințară slujbele cele mai înalte. Dar curtenii pizmași o învinuîră că n-ar fi flăcău, ci fată, și împăratul o puse la diferite *încercări* : dusă într-o cămară de arme și într-una de unelte femeiești, ea alesc armele ; dusă la vie, ea nu culese struguri cu lăcomie, ci ceru să se spele și să-i aducă pe o tipsie.

Apoi împăratul o trimese să-i aducă pe fata unui împărat vecin, pe care tatăl ei o închisese într-un *palat de sticlă* pe un munte de sticlă. Ea o ademeni cu felurite scumpeturi și o duse la curtea împăratului ca mireasă pentru sineși. Acolo, făcîndu-se cunoscută ca fecioară, mireasa din palatul de sticlă se cunună cu bătrînul împărat, iar fecioara cu fiul său.

Pe cînd feciorul de împărat s-afla pe cîmpul de bătaie, ea născu doi băieți și trimise pe un om cu știrea la bărbatul său. Dar bătrînul vrăjitor, al cărui fiu era s-o ia de soție, *schimbă scrisorile*, spunînd împăratului că a născut doi căței. El răspunse să nu i se facă nici un rău, dar vrăjitorul scrise în locu-i : s-o arză și să înece copiii. Pusă pe rug, ea chemă în ajutor pe credinciosul ei mînz, care înghiți focul și repede ca gîndul o duse cu

copilașii într-o pustietate. *Culcându-se în coșul pieptului* de la minzul tăiat (cum o învățase), se pomeni a doua zi într-un palat păzit de lei. Acolo o găsi feciorul împăratului, care rătăcise la vânătoare, se cunoscură și se bucurară.

β. Basmul-tip *Legenda rîndunelei* de Marian :

O fată, rămasă orfană, moșteni o turmă de oi și un câțel, ce era năzdrăvan. Intr-o zi, *îmbrăcîndu-se în haine bărbătești*, porni cu turma și câțelul într-un munte, unde se întîlni cu un zmeu, care încă păștea o turmă. Amîndoi se împrieteniră și fata se ducea de mas la curțile zmeului. Acolo, *vrînd să știe dacă e fată ori fecior*, mă-sa îl povățui să-i puie seara sub perină brebenoc, care de o fi fată, se va păta pînă dimineață ; dar câțelul o învăță cum să facă (punînd brebenocul pe perină) și dimineața era verde și frumos.

Scăpată din această cursă, ea-și luă turma și câțelul și împreună cu zmeul ajunseră pînă la o mare, unde, luîndu-și ziua bună de la zmeu, dede cu un toiag asupra apei, care se despărți și o lăsă să treacă ca pe uscat. De ceea parte, fata, luîndu-și cușma din cap, îi căzu părul cel de aur pînă la brîu.

Feciorul zmeoaicei, văzîndu-se amăgit, își încărcă o corabie cu marfă scumpă și, ajuns la mal, *ademeni pe fată în corabie* și apoi porni cu dînsa. Atunci fata *își aruncă inelul în apă*, zicînd : „Cînd vei afla inelul, atunci voi vorbi cu tine !“

Întors acasă, zmeul se cunună cu fata, dar *ea nu vorbea nimic* și această tăcere ținu mult timp, pînă ce zmeul *găsi inelul într-un pește*. Plin de bucurie, el îi zise : „Draga mea rîndunică ! de acum înainte vei vorbi, că ți-am aflat inelul !“ Dar în aceeași clipă *ea se prefăcu într-o rîndunică* și zbură pe fereastră afară.

a) Prima variantă bucovineană, *Legenda rîndunelei* de Marian :

O văduvă săracă avea 3 fete și cea mai mică cu părul de aur, vrînd să se năimească cioban la o zmeoaică, *se îmbracă bărbătește* și se duse la zmeoaica, care o primi bucuroasă. Dar feciorul zmeului, care voise s-o ia de nevastă, crezu a cunoaște pe fată și mă-sa îl povățui *s-o încerce dacă e fată ori fecior* : să o ducă în pădure și s-o întrebe, de ce e bun copaciul ? De va spune că e bun de furci de tors, e fată, iar de va spune că e bun de care, atunci e fecior.

Neizbutind de astă dată, zmeoaica îl povățui să se scalde cu ciobanul : dar dînsa, cînd văzu pe fecior în apă, făcu pe un câțel să sperie turma și se apucă după oi. Chemată a doua oară să se scalde, ea s-aruncă îmbrăcată în apă și trecu d-a înotul de ceea parte, unde-și ridică cușma și-și arătă părul său cel de aur.

Feciorul se întoarse scîrbit și zmeoaica îl învăță să aurească mai multe furci, să le încarce într-o căruță și să plece în lume după fată. Ajungînd-o, **354** *o amăgi să se urce în căruță* și porni cu dînsa. Atunci fata, cînd trecu

peste apa cea mare, *iși aruncă inelul*, zicînd : „Cînd mi-o veni inelul iar pe deget, atunci voi vorbi și eu cu tine !” Și adevărat, cu toate că se făcuse nevasta zmeului, dar *nu vru să vorbească cu nimeni*. Zmeoaica, ca să se scape de dînsa, o trimise *la o soră* de ale sale (bărbatul o sfătuipe la plecare să puie înțîia îmbucătură sub limbă și apoi să mănînce) și dînsa, dîndu-i să mănînce un cocoș, o trimise apoi la altă soră. Ea îi dede să mănînce un cîrlan și o trimise în urmă la cea din urmă soră.

Aceasta îi dede să mănînce *o mîna de om mort* : ea se încercă o dată s-o ascunză sub vatră, dar la întrebarea zmeoaicei, *mîna răspunse unde se află*. Amenințînd s-o mănînce pe dînsa, de nu va mînce mîna, biata nevastă luă mîna de sub vatră și o băgă sub brîu tocmai la inimă. Întrebată unde s-află, mîna răspunse : „sub inimă !” și zmeoaica socoti că o mîncase, dar la plecare i-o ceru înapoi și ea scoase mîna de sub brîu și i-o dede. Atunci nemaîputînd să-i facă nici un rău, ea se întoarse trecînd pe la a doua zmeoaică, care-i ceru înapoi cîrlanul ; ea stupi și cîrlanul îi sări din gură. Tot așa stupind, înapoie cocoșul și ajunse acasă.

Soacră-sa o trimise îndată după apă și, pe cînd o scotea, iată că-i *sare inelul în ceafă*. Atunci începu să vorbească și cînd o auzi bărbatul său, îi zise de bucurie : *Draga mea rîndunică !* Dar n-apucase să rostească aceste cuvinte și *ea se prefăcu în rîndunică și el în rîndunel* și amîndoi zburară pe fereastră.

b) A doua variantă bucovineană, *Legenda rîndunelei* de Marian :

Un om avut avea 3 fete foarte frumoase. Odată cea mai mare îl rugă s-o lase să meargă ea cu caii la vărat. Tată-său, *ca să-i cerce bărbăția*, se ascunse sub un pod îmbrăcat cu un cojoc întors și, sperîndu-i caii, o făcu să se întoarcă. Și tot așa păți cea mijlocie.

Atunci se duse fata cea mică, care avea o cățelușă năzdrăvană, și află de la ea tot ce are să facă tatăl ei la pod, așa că trecînd podul, se duse mai departe. *Ea-și cumpără o pereche de vestminte bărbățești* și se întovărăși cu un tînăr, care păștea altă herghelie. Lui i se *păru tovarășul a fi fată* și, mergînd dimpreună acasă, maică-sa îl sfătui să-l îmbie la scîldat ; dar cățelușa sperie caii și fură siliți a se lua după ei. A doua noapte mă-sa puse la capul amîndurora cîte un struț de flori ; cățelușa îi purtă struțul prin rouă și așa îl găsi dimineată proaspăt și frumos. Fata, luîndu-și rămas bun, se întoarse acasă.

Părîndu-i rău tînărului, se luă călare după tovarășul său să-l poftască înapoi, dar el trecuse o apă mare (amenințînd de 3 ori cu o batistă, apa fu secată) și ajuns de ceea parte, se îmbracă cu haine femeiești. Feciorul, văzînd că e fată, se întoarse trist acasă și după sfatul maicei sale plecă s-o afle. Găsînd-o la părinți, o fură și, cînd să treacă peste o apă, *fata-și aruncă inelul*, zicînd : „Cînd voi afla inelul, atunci voi vorbi cu tine”.

Și mulți ani trăiră *fără să vorbească*. Odată ea prinse un pește și, spintecîndu-l, *dede peste inel* și începu să vorbească. Bărbatul său, uimit, strigă : „Draga mea, păsăruica mea !” Dar abia rosti vorba și *ea se prefăcu într-o rîndunică* și ieși pe fereastră zburînd.

c) Varianta macedoromână *Evdicheana* de Cosmescu :

Un bătrîn fu chemat să meargă la război. El avea trei fete și se rugă pe rînd, mai întîii de fata cea mare și pe urmă de cea mijlocie, să meargă una din ele în locu-i, dar ele nu primiră. Atunci cea mică se duse cu bucurie. *Imbrăcată bărbătește*, ea făcu multe vitezii în război. Feciorul împăratului nu se putea dumeri, dacă e flăcău sau fată. El *o puse de mai multe ori la cercare*, dar nu putu afla nimic. Cînd fu să plece, deșteapta fată, fiind la oarecare depărtare, strigă către feciorul împăratului : „iată-mi țîțele și cosițele !“

Feciorul împăratului plecă în orașul unde locuia acea fată, și, prefăcut în cerșetor, începu să umble din casă în casă strigînd : culistră, mulistră pentru o strachină cu mei ! Fata, cînd veni acasă, ieși de-i dede o strachină cu mei ; dar el cunoscînd-o, făcu să-i scape strachina și se puse să culeagă meiul, nevrînd a primi altul (căci acela i-a fost norocul), așa că trebui să rămîie peste noapte acolo. Și în acea noapte, feciorul împăratului, ajutat de oamenii săi, o fură și o duse acasă la dînsul, unde se cununară. În timp de 3 ani ea-i născu 3 copii ca niște sori, dar de rușine *nu scoase în acest timp nici o vorbă din gură*. Toate rugăciunile soțului ei rămaseră zadarnice.

Ca să scape de dînsa și să se poată însura din nou, bărbatul său o trimise la o *lamie* să ia sita cu împrumut. Pe drum ea întîlni un bou și un ciine, dede ciinelui oasele, iar bouului finul și-și urmă drumul. Sosind la acea lamie, ea-i spuse că-i dă sita, numai să aștepte pînă să vie din pivniță, unde mergea să-și ascuțe dinții. Femeia luă sita, plecă iute și ajunse acasă teafără, nefiind oprită în drum de bou și de ciine spre a fi sfișiată de lamie.

Bărbatul o mai supuse la alte două încercări : lîna neagră s-o facă albă și cea albă s-o facă neagră ; iar de la casa împăratului pînă la casa noii sale logodnice, care era tot o fată de împărat, să sădească de o parte și de alta a drumului pomi și să facă fructe în 24 de ceasuri. Cu ajutorul lui Dumnezeu izbuti să îndeplinească și această poruncă.

Văzînd fiul împăratului că nu poate scăpa de dînsa, o lăsă să rămîie la curte ca servitoare. Cînd se făcu nunta cu a doua soție, nuntașii, vrînd să petreacă și să glumească pe seama celei dintîi femei, îi puseră bucățele de brad sub unghii și le dederă foc, strigînd : „Muto, muto, ajungă-ți cu muțenia, nu vezi că-ți ard și degetele?“ Mireasa începu și dînsa să-și bată joc de ea. Atunci sărmana femeie nu mai putu răbda și odată strigă : „Neagră și iar neagră ! toți, toți pînă și tu ai să rîzi de mine ! pasăre să te faci și prin crăpătura ușei să zbori d-aci !“ Mireasa *se făcu rîndunică* și prin crăpătura ușei se duse pentru totdeauna, iar femeia cea dintîi rămase stăpînă în casă, vorbind și glumind cu bărbatul ei.

Secțiunea II

POVEȘTI ETICO-MITICE (PSIHOLOGICE)

CAP. I

CICLUL CELOR TREI FRAȚI

Acest ciclu, de un caracter eminent psihologic, are ca trăsură distinctivă scoaterea în relief a fratelui celui mic, care, deși la început nevoiaș și prost, se arată însă la fapte de o rară istețime și bărbăție, în opozițiune cu frații săi cei mari, chip totdeauna mai pricepuți și mai făloși, în realitate însă mărginiți și lipsiți de inițiativă. Mult timp cuminența lui Prîslea rămîne ascunsă și chiar disimulată sub o aparență respingătoare; dar cînd vine momentul critic, el se leapădă și de preținsa-i imbecilitate și de exteriorul său antipatic, spre a se transforma într-un mîndru făt-frumos.

Această preferință a poporului pentru fratele mai mic (mai rar pentru sora cea mică: în basmele noastre Cenușereasa e soră vitregă) au căutat unii s-o puie în legătură cu un obicei străvechi, „dreptul celui mai uînăr“, care a existat în mai multe țări europene (Franța, Germania, Anglia) și care ar data dintr-o epocă de poligamie, cînd se explică ușor preferința dată fiului celei mai tinere soții.¹

În această predilecțiune pentru copilul cel mic noi vedem din contra o interesantă particularitate a psihologiei populare: poporul înclină a releva și înzestra cu calități extraordinare tot ce e mic, neînsemnat, defectuos (olog, șchiop), cu un cuvînt imaginațiunea sa caută a compensa de o parte ceea ce nașterea sau întîmplarea a făcut să lipsească eroului său favorit.

Această tendență psihologică se accentuează apoi din ce în ce mai mult față de frații mai mari, pe cari îi prezintă ca invidioși și răzbunători: binefacerile lui Prîslea sunt răsplătite de frații săi cu trădare (părăsindu-l într-o prăpastie) și chiar cu crimă (omorîndu-l sau ciuntindu-l). Dar totdeauna, conform eticei populare, dreptatea triumfă și animalele se arată superioare omului sub raportul nestrămutatei lor recunoștințe pentru binefacerile primite: ele scapă din primejdie pe erou, care adesea își arată pînă la ultimul moment generozitatea, iertînd pe frații criminali.

¹ Vezi Lang, *La Mythologie*, Paris, 1886, p. 222 și Liebrecht, *Zur Volkskunde*, p. 431.

Acest ciclu cuprinde două tipuri fundamentale, după cum fratele cel mic este ajutat în isprăvile sale de frați de sînge sau de frați de cruce, ambele asociate printr-un element comun și caracteristic : perfidia tuturoră către eroul binefăcător.

A. Tipul *Fraților perfizi* cuprinde următoarele peripeții :

- a) Din 3 frați numai cel mic poate izbuti în grele isprăvi ;
- b) ceilalți doi frați, invidioși, caută să-l prăpădească ;
- c) dar fratele cel mic scapă, se întoarce (străvestit) și dreptatea învinge.

B. Tipul *Tovarășilor năzdrăvani*, analog celui precedent, cu singura deosebire că aci frații sunt înlocuiți cu tovarăși înzestrați cu puteri extraordinare, dar proști și perfizi. Acest tip are următoarele peripeții :

- a) Făt-Frumos, plecînd în lume, se asociază în drum cu doi uriași și se așază cu toții în pădure ;
- b) acolo Făt-Frumos învinge pe un pitic cu putere uriașă și tustrei merg în căutarea lui ;
- c) tovarășii năzdrăvani caută să-l prăpădească, dar el scapă și pedepsește pe trădători.

A. TIPUL FRAȚILOR PERFIZI

Acest tip se prezintă sub următoarele două forme :

Un împărat cu 3 feciori are nevoie de o pasăre măiastră spre a împodobi o clădire măreață (mănăstire, biserică, turn). Feciorul cel mai mic izbuteste s-o ia, ajutat fiind de un animal recunoscător. În cale, în-tîlnindu-se cu frații săi, dînșii îi răpesc pasărea și caută din invidie să prăpădească pe voinic, aruncîndu-l într-o prăpastie. Dar el scapă, frații perfizi sunt pedepsiți și pasărea, care rămăsese mută din momentul răpirei, începe iarăși a cînta.

În zilele Împăratului Roșu zmeii fură de pe cer soarele, luna și stelele și le ascund într-un loc nepătruns. Un voinic neîntrecut, cel mai mic din 3 frați, numit *Greuceanu*, *Voinic-de-Plumb*, *Aripă-Frumoasă* sau *Aripa-Cîmpului* și *Sucnă-Murgă*, izbuteste să răpuie pe zmei și să scape de prigonirea zmeoaicelor, cari îl urmăresc sub diferite forme. În unele din versiunile acestui tip s-a asociat episodul aducerii Cosîn-zenei și motivul Dalilei.

Foarte interesantă sub raportul mitic este această ultimă formă a tipului, în privința căreia n-am reușit a găsi versiuni paralele la celelalte popoare.

Variantele acestui tip pot fi grupate în 2 clase, fiecare cu cîte un basm-tip.

a. Basmul-tip *Pasărea măiastră*², cu următoarele variante :

- I. Variantă ardeleană, *Pasărea cu pene de aur* ;
 II. Variantă ardeleană, *Porumbul raiului*.³
 β. Basmul-tip *Greuceanu*⁴, cu variantele următoare :
 I. Variantă munteană, *Voinic-de-Plumb* ;
 II. Variantă munteană, *Cei trei frați*.⁵
 I. Variantă ardeleană, *Aripă-Frumoasă* ;
 II. Variantă ardeleană, *Aripa-Cîmpului*.⁶

Varianta bucovineană *Mintă-Creață, Busuioc și Sucnă-Murgă*.⁷

Afară de aceasta, tipul *Fraților perfizi* revine și în diferitele versiuni din ciclul *Descinderilor* și al *Isprăvilor eroice*, completînd astfel seria poveștilor relative la perfizia fraternală.

În primul nostru basm-tip și în variantele sale e vorba de o pasăre măiastră, al cărei cîntec e merit să împodobească biserica sau mînaștirea zidită de împărat. În prima variantă ardeleană figurează recunoștința *creditorului* mort, episod asupra căruia vom reveni în ciclul *Animalelor recunoscătoare* ; iar în a doua variantă, motivul pasărei măiestre se află combinat (fără nici un motiv) cu al *Tovarășilor năzdrăvani*, ca și în a doua variantă ardeleană din al doilea basm-tip, formînd astfel tranzițiunea la al doilea tip al ciclului nostru.

Variantele din al doilea basm-tip se rapoartă la credința antropologică⁸ despre furarea, înghițirea și mîncarea corpurilor cerești (șoare, lună și stele) de către zmei și readucerea lor de Făt-Frumos, care răpune pe zmei, ajutat adesea de un paloș atotbiruitor. În ultima variantă din Bucovina figurează, în locul astrelor, cheia raiului și lumina soarelui.

Aceeași temă o regăsim în *Colindul Arhanghelilor*⁹, îmbrăcat acolo, bineînțeles, într-un vestmînt creștinesc. În lipsa sfinților Petre și Ilie, idoli dau năvală în rai, unde fură toate luminile și le cară în iad :

Luat-au raiului cununa,
 Luat-au luna
 Cu lumina ;
 Luat-au idoli zorile,
 Zorile cu razele ;
 Luat-au idoli stelele,
 Stelele cu florile ;
 Luat-au idoli soarele,
 Soarele odoarele...

³ Bota, no. 2 ; *Tribuna*, din 1887.

⁴ Ispirescu, no. 21.

⁵ [Bologa,] în *Convorbiri* din [1892. În textul lui Șăineanu : *Ispirescu în „Convorbiri” din 1872*] ; Popescu, II, no. 2.

⁶ Pop-Reteganul, III, no. 6 ; *Tribuna* din 1885.

⁷ Sbiera, no. 8.

⁸ Cf. Introducerea, p. 24.

⁹ Teodorescu, *Poezii populare române*, p. 33—34 ; cf. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, p. 43—46.

Arhanghelul Gavril și sfântul Mihail intră în iad și apucă în brațe luminile, aducînd înapoi raiului sfînta lună, zorile, stelele și soarele.

Într-un alt *Colind de fată logodită*¹⁰, zîna-lebădă nu se învoiește a lua pe Făt-Frumos decît aducîndu-i *păsărica cerului și cununa raiului* :

Pasăre ce cîntă-n rai
Cu frumos și dulce grai,
D-o ascultă tot mereu
Îngerii și Dumnezeu...
Și cununa raiului,
Împletită în iasomie
Cu roade de feciorie.

În basmele neogrecești e adesea reprezentat motivul *Fraților invidioși*. În versiunea *Fratele cel mic*¹¹, din cei trei fii ai împăratului, numai cel mic izbutește a scăpa pe soră-sa din mîna zmeului care o răpise. Un șarpe recunoscător transportă eroul pe muntele inaccesibil, unde locuia zmeul. Acolo intră slugă la un cioban și, întîlnindu-se cu soră-sa, o pune să întrebe pe zmeu *în ce-i stă puterea*. El îi răspunse că are pe cap 3 fire de păr de aur și numai cu ele se poate deschide ușa unei camere, unde se află 3 *porumbițe* : acelea sunt puterea sa. Omorînd cele 3 porumbițe, zmeul plesni și voinicul împreună cu soră-sa și cu cele trei fete de împărat, ce le aflase în camerele palatului, ajunseră la marginea muntelui, unde așteptau cei doi frați. Cu o funie el coborî mai întîi pe soră-sa, apoi pe întîia și pe a doua fată de împărat (ursitele fraților săi) și la urmă pe cea mai mică, propria sa ursită. Cînd văzură însă frații că cea mai tinărară e și mai frumoasă, prinseră pizmă și, punînd gînd rău fratelui, tăiară funia și-l lăsară acolo.

Rămas pe munte, se întoarse la palatul zmeului, unde găsi diferite lucruri minunate : un ogar de catifea, care gonea un iepure de catifea ; un lighean de aur și o cană de aur, ce turna singură apă ; în sfîrșit o cloșcă de aur cu pui de aur. Un cal verde din grajdul zmeului îl aduse jos de pe munte. După ce-și puse o bășică de oaie în cap, se duse în orașul tatălui său și se băgă slugă la un aurar. Acolo fetele de împărat cerură, înainte de a se cununa cu frații săi, lucrurile minunate luate de erou din palatul zmeului și el le dede, din partea aurarului la care le comandase împăratul. Cînd veni rîndul logodnicei sale, care era să se cunune cu un frate al împăratului, se duse, îmbrăcat în alb și călare pe calul zmeului, la lupta de întrecere, unde izbi de moarte cu lancea pe mire. Apoi, făcîndu-se cunoscut, împăratul pedepsi cu moarte pe frații trădători și pe dînsul îl cunună cu cea mai mică fată de împărat.

În varianta *Oglinda vrăjită*¹², zmeul răpește o oglindă fermecată, în care se putea vedea orice dușman care intra în țară. Fiul cel mai

¹⁰ [Teodorescu,] p. 89—90.

¹¹ Hahn, no. 26.

¹² *Ibidem*, no. 51.

mic al împăratului izbutind a o relua, frații invidioși îl aruncă într-un rîu, de unde însă scapă, și vinovații sunt pedepsiți.

Versiunea neogreacă *Biserica cea nouă și priveghetoarea*¹³ se apropie de primul nostru basm-tip. Un împărat, isprăvind o biserică mare și frumoasă, chemă tot poporul să spuie ce-i mai lipsește. Atunci un tânăr zise: îi lipsește priveghetoarea, care să cînte cînd preotul va ceti *Evanghelia*. Tustrei feciorii împăratului pornesc după pasăre, dar numai cel mic putu s-o aducă. O viperă recunoscătoare, căreia-i tăiasse cu foarfecile genele crescute, îl învață cum să facă. El ajunsse într-un palat, unde locuiau 3 zmei, 3 maimuțe și 4 șerpi. După ce-i răpuse, luă priveghetoarea și se întoarse. În cale frații invidioși îl aruncară într-o fîntînă și plecară cu pasărea acasă, spunînd împăratului că fratele cel mic murise. Dar el fu scăpat de niște neguțători și frații trădători fură osîndiți la moarte.

În versiunea săsească *Pasărea de aur*¹⁴, un călător spune împăratului că nu-i lipsește frumoasei sale biserici decît pasărea de aur, căreia la cîntare îi curg mîrgăritare din gură. Dintre cei 3 feciori ai împăratului cel mic izbuti a căpăta pasărea într-o colivie de aur. Pe drum se întîlni cu frații săi și ei din invidie îi scoaseră ochii pe cînd dormea, îi tăiară brațele și picioarele și-l aruncară într-o fîntînă. Apoi luară pasărea și se întoarseră; dar pasărea rămase mută. În vremea aceea fratele cel mic, sfătuit de fetele ce scăpase din mîna zmeilor, își spală cu rouă ochii, brațele și picioarele și se înzdreveni. Apoi fu scos din fîntînă de o vulpe recunoscătoare. Ajungînd acasă, abia călcă peste pragul bisericei și pasărea începu să cînte viersurile cele mai dulci. El iertă pe frații trădători și-i cunună cu fetele scăpate, iar el însuși luă de soție pe cea mai mică fată de împărat.

Într-o poveste rusească¹⁵, cei 3 frați poartă nume mitice, ca și în variantele din al doilea nostru basm-tip. O femeie naște 3 fii: pe unul scara, numit *Vecernik* sau „Serilă“; pe al doilea la miezul nopții, *Polumocinik* sau „Miezilă“ și pe altul în zori, *Svetazor* sau „Zorilă“. Ei cresc în cîteva ceasuri. Cel mai mic, Svetazor, spre a-și încerca puterile, starmă în două rînduri măciuci de fier grele de 12 și 20 puduri (1 pud = 16 1/3 kg); apoi luînd o măciucă de 30 puduri, porni cu frații săi să scape pe cele 3 fiice ale țarului, pe cari 3 vrăjitori le răpise în palatele lor de aramă, de argint și de aur. După ce bău apă tare și primi de la domnițe 3 ouă (erau palaturile schimbate în ouă) de aramă, de argint și de aur, le scăpă din închisoare. Frații cei mari, văzînd pe a treia domniță mai frumoasă decît celelalte, puseră gînd rău fratelui și-l aruncară într-o fîntînă. Rămăs acolo, Svetazor colindă prin lumea subpămînteană și scăpă de un monstru pe fata unui alt țar. El fu transportat în lumea cea albă de un corb pe care-l cruțase. Ajuns aci, putu trimite împăratului inelul, pantoful și hainele domnițelor din lumea cealaltă. Apoi, ierînd pe frați, Svetazor se cunună cu a treia domniță.

¹³ Hahn, no. 72.

¹⁴ Haltrich, no. 7.

¹⁵ Gubernatis, *Mythologie zoologique*, I, 207—209.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor.

α. Basmul-tip *Pasărea măiastră* de Ispirescu :

Un împărat care avea 3 feciori vru să zidească o mănăstire foarte frumoasă, dar n-o putea sfirși, căci *turnul se surpa*. Într-o noapte împăratul visă că dacă va aduce *pasărea măiastră de pe tărîmul celălalt* și o va așeza în turn, se va putea sfirși sfînta mînăstire.

Cei doi frați mai mari porniră și nu se mai întoarseră : ei fură împietriți de un vulpoi pe care-l disprețuiseră. Atunci plecă și fiul cel mic. Peste puțin sosiră ceilalți frați cu pasărea și o fată, pe care o făcură găinăreasă. Cum se puse pasărea în turn, biserica se isprăvi : „Toată lumea se mira de frumusețea acelei păsări, care era cu mii de mii de vâpșele, penele ei străluceau ca oglinda la soare“.

Dar pasărea rămase mută, pînă într-una din zile, venind un cioban, inepu să cînte. Chemat la împărat, ciobanul povesti următoarele : „Pornind în călătorie, am poposit la o cîmpie ; cînd făcui foc și-mi găteam de mîncare, mă pomenii cu un vulpoi, care mă rugă să se încălzească la foc. Îl primii și-l ospătai. A doua zi, vulpoiul se dede peste cap și se făcu un voinic : fusese blestemat să poarte corpul de vulpe, pînă va avea cineva milă de dînsul. Ajutat de voinic, ajunserăm la palaturile zmeului, unde luai pasărea și pe fata răpîtă de zmei. Ei se luară după noi, dar vulpoiul amenință asupra lor și se făcură stane de piatră. Ajungînd pe moșia vulpoiului și vîzînd niște stane de piatră (erau frații mei), întrebai pe vulpoi. El îmi răspunse : „De vei ști, te vei căi, de nu vei ști, iar te vei căi. Eu îl rugai să-i învieze, dar odată înviați, ei îmi tăiară picioarele și plecară, lăsîndu-mă acolo. Atunci mă prinsei frate de cruce cu un orb, căruia frații săi îi scoaseră ochii de pizmă și el mă ajută să mă vindec cu *sînge de scorpie*, cu care el recăpătase vederile.“

După ce mărturisi găinăreasa, care era fata luată de la zmei, frații mai mari merseră la *judecată dumnezeiască* : intrînd în niște uleie, aruncară cu praștia o piatră, care izbi pe cei doi frați și-i omorî. După aceasta fiul cel mic se cunună cu găinăreasa.

a) Prima variantă ardeleană, *Pasărea cu pene de aur* de Bota :

Împăratul Alb, zidind o biserică foarte frumoasă, a adunat lume multă să spuie de-i mai lipsea ceva. Atunci unul zise că-i lipsea pasărea cu pene de aur, care știa să cînte mai frumos ca orice pasăre de pe lume și că ea s-află la Împăratul Roșu, unde o păzeau 12 uriași.

Întorcîndu-se fără ispravă cei doi fii mai mari ai împăratului, porni și cel mic. În cale întîlni o vulpe, care se oferî să-l însoțească : *ea se făcu cal* și așa merseră pînă ajunseră la curțile Împăratului Roșu. Calul îl sfătui să se ferească a nu fi prins cu pasărea, dar el nu ascultă, puse mîna și pe colivie și fu prins de uriașii păzitori, cari îl duseră înaintea împăratului. El îi porunci să-i aducă calul cel cu părul de aur de la Împăratul Galben. Prins și acolo, fu însărcinat s-aducă pe fata de la Împăratul Verde.

După ce vulpea păcăli pe cei doi împărați, voinicul luă pasărea și se întoarse. În drum fu întâmpinat de frații săi, cari îl omorîră și-l aruncară într-o fîntînă. Dar el fu înviat de vulpe, care era *sufletul unui om spînzurat pentru o datorie* și fusese înmormîntat de feciorul de împărat. Întors acasă, pasărea începu iarăși să cînte.

b) A doua variantă ardeleană, *Porumbul raiului* de Romoșan :

Un împărat foarte bogat zidi o minăstire, în care-și puse toată averea, și chemă lumea să spuie de mai e ceva în lume, ce nu s-afla în acea minăstire. Un bătrîn răspunse din mulțime : *porumbul raiului*. Împăratul făgădui jumătate din împărăție și pe fie-sa de soție celui ce-l va aduce.

Doi gemeni, Codru și Bujor, amîndoi năzdrăvani, se oferiră să-l aducă. Codru știa că porumbul raiului s-află la tatăl zmeilor. Porniră și ajunseră la faurul de la marginea pămîntului, la care lăsă pe Bujor, și el, primind de la faur o *perie*, o *cutie* și un *cușit*, plecă înspre *șara zmeilor*. Acolo domnea tata zmeilor cel cu 12 capete, avînd 3 fii *însurați* cu cîte 3, 6 și 9 capete. Codru îi răpuse la podurile de argint și de aur. Apoi *se făcu muscă* și ascultă sfatul zmeoaiței cu nurorile sale, cari îl urmăriră *schimbate fiecare în fîntînă, pom și brîu de aur*. Urmărit după aceea și de mama zmeilor, el aruncă îndărătul său peria, cutia și cușitul și se făcu o *pădure*, o *stîncă* și un *zid de fier*, omorînd-o la urmă cu buzduganul călit de faur.

Amîndoi frații, întorcîndu-se acasă cu porumbul raiului, văzură în cale un *om mic de ceară* cu *picioarele de secară șezînd călare pe un iepure șchiop*, care răpi calul lui Codru și peri. Atunci Codru trimese pe Bujor acasă cu porumbul raiului, care *încetă a cînta* din acea clipă, iar Codru porni în căutarea calului.

În cale întîlni pe *Uită-în-Lume*, care se uita și vedea în toată lumea și zicea că n-are unde să mai privească ; apoi pe *Fuge-în-Lume* și pe *Azvirli-în-Lume*, care juca cu doi munți, neștiînd unde să-i azvirle ; la urmă pe *Gerul* și pe *Foametea*. Se prinseră frați de cruce și ajunseră la un împărat, care făgădui să-i dea pe fie-sa, de va fi în stare să facă 3 lucruri : să mănînce și să bea cîtimi mari, să se ia la întrecere cu un vulpoi și în sfîrșit să-i aducă *apă de la izvorul Iordanului* cu care, spălîndu-se pe obraz, *să rămîie tot tînăr* ; acolo erau *doi munți*, cari tot mereu se băteau în capete și pe cine-l apucau, îl făceau praf, dar *odihneau de 3 ori pe zi*. Săvirșînd toate acestea cu ajutorul tovarășilor săi, luă fata și se întoarse acasă. Tot atunci porumbul raiului începu a cînta.

β. Basmul-tip *Greuceanu* de Ispirescu :

În zilele Împăratului Roșu, *zmeii furaseră soarele și luna de pe cer* și împăratul făgădui pe fie-sa de soție și jumătate din împărăție cui le va scoate de la dinșii.

După ce periră o mulțime de voinici, plecă și un viteaz anume *Greuceanu*, împreună cu frate-său, în căutarea lor. Ajungînd la *Faurul-Pămîntului*, „cel mai meșter de pe pămînt și năzdrăvan“, cu care era frate de cruce, se

odihniră acolo 3 zile și apoi o luară înainte. După plecarea lor, faurul făcu chipul lui Greuceanu din fier și porunci să arză cușnița zi și noapte, ținînd fără curmare chipul în foc. Cei doi frați, sosind la o răscruce, își făcură la despărțire semne prevestitoare de peire: cînd *basmalele* vor fi rupte la mijloc și cînd *cușitul* înfipt în pămînt va fi ruginit.

Ajungînd la casele zmeilor, Greuceanu se dede de 3 ori peste cap, *făcîndu-se porumbel*, apoi *muscă*, intră în cămară, unde se adunase zmeoaicele la sfat și ascultă tot ce vorbeau. Apoi se duse în *Codrul-Verde* și se ascunse sub un pod. Acolo, după ce răpuse doi zmei, veni despre ziuă și turtorul lor cel mare și, luîndu-se la bătaie, se luptară pînă la nămiezi, cînd Greuceanu (ajutat de un corb, care-i stîmpără setea cu un cioc de apă dulce) îl băgă în pămînt pînă la gît. Întrebat de voinic, unde ascunseso soarele și luna, zmeul îi zise: „În Codrul-Verde este o culă, acolo înăuntru sunt închise; cheia este degetul meu cel mic de la mîna dreaptă“. Și în adevăr *găsi acolo soarele și luna, pe cari voinicul le aruncă pe cer*. Retezînd capul zmeului, Greuceanu se întoarse la împărat.

În drum, după ce întîlni pe frate-său, dede de un *păr* (era nevasta zmeului) și de o *fintină* (era fata zmeului). Scăpînd și de această pacoste, scorpia de mumă a zmeoaicelor se luă după Greuceanu să-l înghiță; dar ajungînd la faurul pămîntului, îi viri în gît chipul de fier roșu ca focul și pe loc crăpă, prefăcîndu-se într-un munte de fier: „Atunci faurul pămîntului porunci călfilor să facă lui Greuceanu o căruță cu 3 cai cu totul și cu totul de fier; după ce fură gata, *sufală asupra lor* și le dede duh de viață“.

Pe drum un drac îi fură paloșul. Împielîțatul știa că Greuceanu fără paloș era și el om ca toți oamenii: *puterea lui în paloș era*, fără paloș era necunoscut. Necuratul îl dedese unui sfetnic d-ai Împăratului Roșu, care i se făgăduise lui, de-l va face să ia pe fata împăratului. Dar dîndu-se pe față hoția, împăratul goni pe sfetnic și Greuceanu se cunună cu fata Împăratului Roșu.

a) Prima variantă munteană, *Voinic-de-Plumb* de Bologa¹⁶:

Împăratul Roșu avea 3 fete, pe cari le furase *soarele, luna și stelele*¹⁷. El dede știre că cine le va aduce, îi va da jumătate din împărăție și pe fata cea mică de soție.

Un moșneag avea 3 feciori: cel mai mic petrecea tot după cuptor și îl numise *Voinic-de-Plumb*, căci se îndoia ca plumbul. El rugă pe tată-său să se ducă la împărat și să spuie că el știe unde sunt fetele sale și le va aduce. Înainte de a porni, dezgropă 3 cai de aramă și ceru hainele și paloșul împăratului; dede un cal fiecărui frate și plecară împreună.

¹⁶ În text: *Ispirescu*. (N. ed.)

¹⁷ Probabil o omisiune din vina tipografilor. Pentru restabilirea sensului, dăm mai jos fragmentul respectiv din basmul lui Bologa:

„...A fost odată un împărat care se numea Împăratul Roșu, și avea o bogăție cît nu se poate spune. Pe lîngă bogăția cea mare, avea el singur pentru a lui împărăție: soare, lună și stele. Mai avea el și trei fete frumoase, Doamne, ca trei îngerăși. Dar oameni răi erau și pe acele vremuri, și de neazuri, bag seamă, nici împărații nu sînt scutiți. Ș-odată ca niciodată, i-au furat soarele, luna și stelele.“ (N. ed.)

Intr-un codru văzu un stîlp de fier de 99 măji, *il smulse din pămînt* și, ajungînd în oraș, îl dede la căpitanul celor 77 meșteri mari să-i facă din el un buzdugan. În vîrfului unui munte dede de Cetatea lui Moș Călugăr, cel dintîi dintre năzdrăvani, și-i lăsă buzduganul să-l arză pînă la întoarcere. Apoi ajunse într-un șes întins și la un rîu cu pod de aramă. Acolo borborosi vorbe neînțelese și frații săi se *prefăcură în tăciuni*, ca să nu vază ce se va întîmpla sau ce putere era în el. Veni de sub pod un zmeu cu 6 capete pe un cal de aramă. După ce-l răpuse, învie pe frați. Tot așa avu să lupte cu alți doi zmei la podul de argint și la podul de aur, unde *prefăcu pe frați în 2 izvoare de apă bună*.

Atunci sosiră și la curțile zmeilor omoriți, înconjurate cu pereți de fier. Neputînd răzbi, *se făcu porumbel*, intră în grădină și ascultă vorbele nevestelor cu mama zmeilor. Cu acul înfipt în grinda casei împunse ceie 12 uși ale pivniței și toate se deschiseră. În pivnița din fund era o butie cu 12 cercuri de fier, *în care se aflau soarele, luna și stelele Împăratului Roșu*. Luînd fetele și pornind, se pomeniră în cale cu o *fintină* frumoasă (era nevasta zmeului mai mare, apoi cu un *răt* înflorit (era nevasta celui mijlociu) și cu un *păr* cu pere de aur (era nevasta celui mic). După aceea fură urmăriți de mama zmeilor. El aruncă *peria* (se făcuse o pădure), *cutea* (un munte de plumb) și *acul* (un munte de fier), și ajungînd la Moș Călugăr, îi viri zmeoaicei buzduganul călit în gură și plesni.

Voinicul-de-Plumb trimise pe frate-său cu soarele, luna și stelele la părinți și-i sfătui să îngrijească de cai, dar el se duse la *Voinicul-de-Fier*, un năzdrăvan, care pentru semeția lui tăie pe băiat în bucăți și *le puse în dăsași pe o iapă*. Ea se întoarse înapoi la Moș Călugăr, care-l învie. Atunci se duse a doua oară la Voinic-de-Fier și-i făgădui să se facă frate de cruce, de-i va aduce pe *Ileana Cosînzeana*, „doamna florilor, din costiță ruja-i cîntă“.

Moș Călugăr îl sfătui să *facă o corăbioară* și în ea o boltiță cu tot felul de marfă scumpă, apoi să ajungă pe marea răsăritului prefăcut în moș bătrîn. Ajungînd la cetatea Ileanei, deschise boita. Una din slugile ei zăbovi, minunîndu-se de lucrurile aduse și spuse Ileanei. Ea o trimise să cumpere o pereche de papuci aurii. Moșul o pofti să vie însăși să-și aleagă. Odată acolo, se făcu iarăși flăcău frumos, o încuie, corabia porni și o aduse la Voinic-de-Fier.

Dar în urmă îi păru rău că a răpit-o pentru altul. Moș Călugăr îl sfătui ca Ileana să întrebe pe Voinic-de-Fier: *unde-i stă puterile?* El îi răspunse: „De vei plesni de 3 ori, va ieși de sub pragul bisericei o lădiță în care s-află 3 ouă; *ele sunt puterile mele*“. Zdrobind ouăle, Voinicul-de-Fier se făcu praf. Atunci Voinic-de-Plumb se duse cu Ileana la Moș Călugăr, se cununară și se întoarseră la părinți. Acolo se judecă cu frații săi, cari se purtară necuviincios cu părinții și nu îngrijiră de cai. *Paloșul*, aruncat pînă în nori, *căzu pe cei doi frați vinovați* și dinșii căzură morți.

b) A doua variantă munteană, *Cei trei frați* de N. D. Popescu :

Trei feciori ai unui om sărac, ducîndu-se să cosească pe o cîmpie, se pomeniră cu un zmeu îngrozitor, care-i chemă acasă la el să mănînce.

Feciorul cel mic, care era *năzdrăvan*, „adecă om care ghicea gândurile altuia, fie bune, fie rele, cetea în viitor și știa de mai nainte ce are să i se întâmple“, spuse fraților săi *nici să mănince* din bucate, *nici să bea* din vinul zmeului, că sunt amestecate cu sînge de om. Palatul zmeului era într-un ostrov și împrejurul lui, în loc de apă, curgea *un riu de foc*, pe care-l trecură, plesnind zmeul cu un *bici*, care-i înfășura mijlocul : „Vedeți acest bici, cu el faci orice vrei, deschizi orice ușe, prefaci orice casă într-un măr de aur, fie palat ca ăsta ; îți faci orice drum și te schimbi în orice fel de lighioană vrei, numai să te dai de 3 ori peste cap și să plesnești o dată din bici“.

Frații mai mari mîncară și băură și fură coprinși de o piroteală cumplită. Dar cel mic rămase deștept și, presimțind cursele zmeului, luă din altă cămară pe fetele adormite ale zmeului și le puse în locul fraților săi. La miezul nopții zmeul intră cu o sabie lungă în mînă și izbi de 3 ori în fetele-i adormite, crezînd că-s feciorii, apoi plecă. Atunci feciorul cel mic deșteptă repede pe frații săi și, trecînd cu ajutorul biciului rîul de foc, porniră înainte.

Ajunseră tustrei la împăratul a cărui țară o scăpase de zmeu ; el îi opri pe lîngă sine și le dede la fiecare cite o sarcină de taină. Dar frații mai mari, pizmuind pe cel mic, îl pîrîră la împărat, care-l trimise să-i aducă cloșca cu puii și cu ouăle de aur, *în care sta toată puterea zmeului*. Cu ajutorul biciului său (și schimbat în muscă) o aduse. Apoi împăratul ceru, tot după pira fraților, calul zmeului cel cu 12 aripi, și-l aduse.

În cele din urmă frații îl pîrîră că s-ar fi lăudat că dacă i-ar da fata, i-ar aduce *pe însuși zmeul* legat cobză și *băgat într-un buriu*, și împăratul îl chemă și-i porunci să o facă. Luîndu-și unelte de dogar și schimbîndu-se într-un moș cu barba pînă la brîu, se puse a ciocăni în pădurea zmeului. Cînd s-apropie zmeul, bătrînul îi spuse că vrea să facă un butoi mare, ca să bage într-însul pe Făt-Frumos, care i-a furat fata, și să-l arunce în rîul de foc. Îl rugă apoi să intre și să cerce, dacă e destul de țeapăn ; zmeul încercă în cîteva rînduri, umflîndu-se din toate puterile și în cea din urmă oară nici doagele nu mai trosniră. Atunci îl închise acolo și-l duse împăratului, după ce schimbase cuprinsurile zmeului într-un măr de aur.

În ziua cununiei lui Făt-Frumos cu fata împăratului, arse pe zmeu și puse deasupra rugului pe frații săi pizmași, cari căutară în atîtea rînduri să-l prăpădească.

c) Prima variantă ardeleană, *Aripă-Frumoasă* de Pop-Reteganul :

Un împărat, care avea 3 fete, se pomeni odată că *periră soarele, luna și stelele*. El dede de știre că cine le va aduce va căpăta pe una din fetele lui și drept zestre a treia parte din împărăție. Mulți plecară, dar nu se mai întoarseră.

O babă avea 3 feciori : *Serilă, Mezilă și Zorilă* (numiți așa după vremea cînd îi născuse), cari, cum se născură, plecară și nu se cunoșteau. Oprindu-i odată pe tustrei, se apucară la bătaie cînd se văzură și baba îi împacă, aruncîndu-le 3 cămăși, și-i trimise la împărat să-i spuie că ei vor

aduce soarele, luna și stelele. Făgăduindu-le împăratul la fiecare cite o fată și punind lui Zorilă numele de Aripă-Frumoasă, porniră tustrei.

Aripă-Frumoasă își alese un cal slab și arme ruginite, iar frații săi cai frumoși și săbii din cele mai frumoase, și ajunseră cu toții la un pod de aramă, unde le ieși înaintea zmeul cu calul de aramă și se luă la luptă cu Aripă-Frumoasă, care-i tăie capul : „*Îndată și răsăriră stelele, căci acest zmeu le-a fost mincat*“. Cînd răpuse pe al doilea zmeu, la podul de argint, „*îndată răsări și luna*“. Cu al treilea zmeu de la podul de aur lupta fu mai înverșunată. Aripă-Frumoasă se făcu o *roată de lemn* și zmeul o *roată de fier* și se ciocniră, dar roatele rămaseră întregi ; se făcură atunci unul *pară vinătă* și altul *pară galbenă* ; dar în zadar. În cele din urmă, ajutat de un corb, care-i aduse apă în cioc, Aripă-Frumoasă tăie și pe acest zmeu : „*Acum răsări și soarele*“.

După ce birui pe cei 3 zmei, „*cari au fost înghițit soarele, luna și stelele*“, porniră în lume și dederă peste niște curți strălucite. Aripă-Frumoasă, făcîndu-se *muscă*, găsi în a 12-a odaie o zmeoaică bătrînă sfătuind pe cele 3 surori, ai căror bărbați îi omorîse voinicul, să se facă *fintină, cuptor de foc și păr* cu pere de aur spre a prăpădi pe Aripă-Frumoasă. Dar el scăpă de prigonirile lor și se împrietenii cu viteazul *Pipăruș Petru*.

Aflînd că mai e un viteaz în pădurea blestemată și că are o *oglinză*, cu care ia *puterile și frumusețea celui ce-l vedea*, se duse într-acolo. Dar bătrînul cu oglinda vrăjită îi luă *puterile* și-l închise într-o cușcă de fier. A treia zi îi făgădui să-i înapoieze *puterile*, de-i va aduce pe *Ileana Cosînzeana*. Pe o corabie plină de mărfuri ademeni pe Ileana și o aduse. Apoi o puse să-l întrebe, *unde-i stau puterile* : „Nu departe, la nouăzeci și nouă de pași, se află o peșteră, în peșteră se află un urs, în urs un iepure, în iepure o rață și în rață *două muște* ; în acele stau *puterile mele*“.

Cînd plecă bătrînul la vînătoare, Ileana spuse lui Aripă-Frumoasă taina, apoi „a fermecat Ileana *cușca*, care îndată s-a desfăcut și a ieșit Aripă-Frumoasă, s-a uitat în oglindă și și-a dobîndit iară *puterile și frumusețea*“. El porni la acea peșteră, unde găsi *muștele* și, omorîndu-le, bătrînul căzu mort. Atunci el și cu Ileana se întoarseră la *Pipăruș Petru*.

d) A doua variantă ardeleană, *Aripa-Cîmpului* de Tuducescu :

În zilele unui împărat, zmeii furase *soarele, luna și stelele*. Împăratul făgădui jumătate din împărăție și pe fie-sa de nevestă celui ce le va aduce. Plecară mulți voinici, dar nimeni nu se mai întoarse. Atunci porniră și 3 frați (cel mai mic numit *Aripa-Cîmpului*), cerînd împăratului 3 *cai verzi*, bani, merinde și 12 care de fier.

S-au dus pînă la poarta de fier, unde casa era tot de fier : acolo era *țara zmeilor*. Aripa-Cîmpului, care era năzdrăvan, bătu în poartă și chemă pe nănașu-său, faurul din casă. După ce se veseliră, îl rugă să facă din cele 12 care de fier un buzdugan și să-l ție în foc. Pornind mai departe, ajunseră la *pădurea de argint*. Noaptea adormind frații, Aripa-Cîmpului rămase de pază și către miezul nopței răpuse zmeul în luptă și-i luă calul cu părul de argint. Tot așa s-a întîmplat la *pădurea de aur*, unde tăind zmeul, îi luă calul cu părul de aur, și la *pădurea de aghiamant*, unde răpuse asemenea

zmeul, după ce se făcuse *roată de oțel* și voinicul *roată de fier* în două de-a-luri, luându-i calul de aghiamant, „și pe cal erau legați desagii cu soarele și cu luna și cu stelele“.

Într-o luncă era un lac de lapte dulce, în care se scăldau 3 domnișoare și o babă hîdă : erau nevestele și mama zmeilor răpuși. Aripa-Cîmpului se făcu *mîță* și se viri în cuptorul din casa zmeoaicelor, unde ascultă cum ele se sfătuiau să-l omoare. Schimbate în *păr, măr și fintînă*, ele urmăriră pe voinic, dar el le izbi cu sabia și curse sînge. Atunci se luă baba după dînsul pînă la faur, unde-i viri în gitlej buzduganul său.

Faurul spuse că va trece peste un pod, unde șade *Inima-Pămîntului*, care hăcuiește și iar strică podul acela : voinicul nici nu-l putea vedea, că el avea „capul ca macul, picioarele ca sucitoareie și mînele ca fusele“. El îi mai zise ca la pod să bage de seamă să nu-i fure desagii, că nu-i va înapoia pînă nu-i va aduce pe *Fata-Ciumei din capătul lumii*. Și așa s-a întîmplat. După ce trimise acasă frații, el porni după *Fata-Ciumei* și în cale întîlni pe *Omul-Setea*, pe *Omul-Foamea*, pe *Omul-Țintilă*, care tot țintea, strigînd că n-are unde ținti ; pe *Omul-Fugilă*, care tot fugea, strigînd : unde să mai fug ? pe *Omul-Zgriburilă* care, îmbrăcat cu 12 cojoace și șezînd între 12 stînjeni de lemne, zgriburea totuși de frig ; pe *Omul-Drăgostilă*, care se drăgostea cu Vîntul și se văiera : cu cine să mă mai drăgostesc ? și pe *Omul-Vede-Bine*.

Se înfrățiră și plecară cu toții la împărăția Ciumei, care nu vru să dea pe fată decît după făptuirea unor lucruri grele : să mănince și să bea cîțimi mari, să intre într-un cuptor înfierbîntat și „să se îndrăgostească cu 100 de fete în păr de cite o jumătate an și pînă dimineața toate să fie cu copil“, apoi s-aducă apă de la *Fintîna Leordanului*. Fata se înțelese apoi cu Aripa-Cîmpului, s-o aducă de la *Inima-Pămîntului* acasă la el pentru unul din frații săi. Și așa făcu, iar *Inima-Pămîntului* crăpă de ciudă și de atunci pămîntul rămase fără inimă.

e) Varianta bucovineană *Mintă-Creață, Busuioc și Sucnă-Murgă* de Sbiera :

O văduvă avea 3 feciori vînători cu numele *Mintă-Creață, Busuioc* și *Sucnă-Murgă*, porecliți după vremea nașterii *Serilă, Miezilă și Zorilă*. Împăratul locului, ca să aleagă pe unul din ei gînere, le puse la încercare vitejia, *cerînd să-i aducă cheia raiului și lumina soarelui*. El mai trimise mamei lor pînză și ață, din care să facă pînă dimineața o cămașă și o pereche de izmene, cu cari să se îmbrace feciorul cel mai vrednic.

Sucnă-Murgă le îmbracă și, însoțit de frate-său *Busuioc*, porni să caute lucrurile cerute de împărat. El au străbătut mai întîi *Cîmpul cu somnul*, unde pe *Busuioc* îl cuprinse un somn strașnic, dar frate-său îl opri să doarmă ; apoi *Cîmpul jalei*, unde *Busuioc* fu încins de dor să se întoarcă înapoi. În urmă ajunseră la *Cîmpul florilor*, unde florile-l îmbiau să le ia : *Busuioc* luînd una pe ascuns, munții și dealurile începură a se izbi și fu silit s-o arunce înapoi.

De acolo ajunseră la un pod ce ducea peste un rîu mare și lat, care *despărțea moșia oamenilor de moșia zmeilor*. Lăsînd pe *Busuioc* la pod,

Sucnă-Murgă porni la moșiile celor 3 zmei, pe cari îi răpuse, și găsi în căruța celui din urmă zmeu cheia raiului și lumina soarelui. La întorcere fu prigonit de femeile zmeilor prefăcute în fîntină, rug și zîină. Dar scăpînd și de ele, aduse lucrurile împăratului, care-i dede pe fie-sa de soție.

B. TIPUL TOVARĂȘILOR NĂZDRĂVANI

Incidentele acestui tip pot fi astfel rezumate. Un voinic înzestrat cu o mare putere, datorită adesea nașterii sale minunate (copil din tei sau fiu de oaie), se întovărășește cu doi (rar trei) uriași năzdrăvani, numiți obicinuit *Sfarmă-Piatră* și *Strîmbă-Lemne*, și s-așază cu toții, într-o pădure. Acolo se învoiesc ca doi să umble după vînat, iar al treilea să rămîie acasă, ca să gătească bucate. În primele două zile rămîne cîte unul din uriași și către prînz se pomenește cu *Barbă-Cot*, care îl bate, îi răstoarnă și mănîncă bucatele fierbinți pe pieptul uriașului, apoi piticul pleacă călare pe o jumătate de iepure schiop. A treia zi, venînd rîndul voinicului, el dovedește pe *Barbă-Cot*, vîrîndu-i barba într-o crăpătură de copaci. Dar piticul smulge copaciul din rădăcină și se coboară printr-o groapă pe tărîmul cellalt, unde e urmărit de Făt-Frumos, pe cînd tovarășii năzdrăvani rămîn în așteptare la gura groapei. Ajuns în Lumea Neagră, Făt-Frumos omoară piticul sau zmeii de pe acolo și mîntuiește 3 fete de împărat, pe cari le urcă la tovarășii săi. Dar cînd vine rîndul său să fie urcat, uriașii trădători îl părăsesc în fundul prăpastiei. De acolo e scos în Lumea Albă de un vultur, căruia îi scăpase puil de un șarpe și, făcîndu-se cunoscut, pedepsește pe trădători și se cunună cu cea mai tînără din fetele scăpate de dînsul.

Acet tip cuprinde 3 clase, fiecare cu cîte un basm-tip :

a. Basmul-tip *Agberan Viteazul*¹⁸, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Cei trei frați de cruce* ;

II. Variantă munteană, *Omul după tărîmul cellalt*.¹⁹

Varianta bănățeană *Petru Firicel*.²⁰

Varianta macedoneană *Un cot barbă și o palmă om*.²¹

β. Basmul-tip *Tei-Legănat*²², cu următoarele variante :

Varianta munteană *Dunăre-Voinicul*.²³

I. Variantă ardeleană, *Tei-Legănat* ;

II. Variantă ardeleană, *Voinic-de-Tei*.²⁴

¹⁸ Frîncu, no. [7].

¹⁹ Fundescu, no. 15 ; Popescu, II, no. 3.

²⁰ Schott, no. 10. Cf. *Piticoti* de dr. At. M. Marienescu ; Versiunea lui Schott a fost reprodușă în rezumat la ciclul *Interzicerilor* [p. 226].

²¹ Cosmescu (colecțiune inedită). Cf. o altă variantă macedoneană mai apropiată de tipul nostru, ap. Hasdeu, *Magnum Etymol. Rom.*, p. 2490.

²² *Sezătoarea*, an. II, p. 200—208.

²³ Ispirescu, în *Convorbiri* din 1885.

²⁴ *Biblioteca Tribunei*, no. 7 ; *Familia*, din 1883.

Varianta bucovineană *Tei-Legănat...*²⁵

γ. Basmul-tip *Petre, fiul oiei*²⁶, cu următoarele variante :

I. Variantă ardeleană, *Fiul vacii vrăjite* ;

II. Variantă ardeleană, *Fiuțul oii*.²⁷

Varianta bănațeană *Sămănații*.²⁸

Variantele din al doilea basm-tip sunt întru toate identice cu ale celui dintâi, diferind numai prin motivul inițial al nașterii minunate, motiv asupra căruia vom reveni la tipul *Orion* : copilul în această variantă e o bucată de lemn însuflețit într-un mod supranatural.

În ultimul basm-tip și în variantele sale eroul se trage dintr-un animal și anume dintr-o oaie. Tot așa, în două versiuni paralele, sloveană și portugheză, menționate mai jos, eroul se numește *Fiul-Iepeii*, alăptat fiind de o iapă, iar în mai multe versiuni romanice, franceze, italiene și spaniole, eroul e fiul unui urs (*Jean de l'Ours*). Asupra acestei origini animale vom reveni tot la tipul nașterilor minunate sau *Orion*, care face parte din ciclul *Omului viteaz*.

Caracteristica acestui tip e substituirea fraților perfizi cu niște tovarăși de o putere fizică extraordinară. În tipul *Harap-Alb* figurează asemenea agenți auxiliari, dar acolo acești tovarăși aduc foloase reale lui *Făt-Frumos*, putînd cu ajutorul lor săvîrși isprăvi supraumane. Ei împlinesc un rol identic cu al animalelor recunosătoare și de aceea în versiunile străine paralele, citate acolo, întîlnim numai pe acestea din urmă.

Prin caracterul lor util, ei se deosebesc dar esențial de tovarășii năzdrăvani din tipul nostru, cari nu numai că n-aduc nici un folos eroului, mai viteaz și mai isteț decît dîșșii, ci încă îi vatămă prin purtarea lor perfidă și invidioasă.

Și antichitatea mitică cunoaște uriași de natura unui *Strîmbă-Lemne*. Astfel era acel *Sinis* de o putere prodigioasă, al căruia braț putea să încovoie arbori și să aplece la pămînt vîrfurile pinilor :

Qui poterat curbare trabes et agebat ab alto
Ad terram late sparsuras corpora pinus...²⁹

Acești tovarăși năzdrăvani sunt obicinuit în număr de doi : *Strîmbă-Lemne* și *Sfarmă-Piatră* (sau *Cîrnă-Lemne* în varianta lui *Frâncu*, *Freacă-Piatră* în cea de *Ispirescu*) și au corespunzătoarele lor în basmele paralele străine. La germani ei se numesc *Baumdreher* sau *Holzkrummacher* și *Steinzerreiber* sau *Felsenkripperer* ; la ruși *Vertodub* (*Frînge-Lemne*) și *Vertogor* (*Sfarmă-Munte*) ; la francezi *Tord-Chêne* și *Appuie-Montagne* („je soutiens cette montagne, sans moi elle s'écrouterait“) etc.

Numai în două din variantele noastre figurează și un al treilea tovarăș sub numele de *Bate-Munții-în-Capete* (*Frâncu*) și *Scutură-Mun-*

²⁵ Sbiera, no. 6.

²⁶ Arsenie, I, no. 7.

²⁷ Obert, no. 7 ; Pop-Reteganul, III, no. 5.

²⁸ Cătană, no. 5.

²⁹ Ovid., *Metam.*, VII, 441.

șii (Pop-Reteganul), precum într-o versiune lorenă se mai află și un al treilea năzdrăvan, *Jean de la Meule*, „qui jouait au palet avec une meule de moulin“.

Personajul care joacă un rol foarte important în acest tip e piticul *Statu-Palmă*, pe care-l regăsim nu numai în versiunile paralele mai jos citate, săsească („un omuleț cu barba de 7 coți“), maghiară („pitic cu statul de o jumătate de cot, cu mustața de doi și cu barba de trei“) și sîrbo-sloveană, dar ceea ce este mai curios sub o formă absolut identică la avarii din Caucaz, în al căror basm corespunzător figurează un pitic înalt de o palmă cu o barbă de 3 palme și călare pe un iepure șchiop, pe cînd într-o poveste paralelă indiană piticul sosește înarmat și călare pe un șoarece împăturat.³⁰ Și acest amănunt — călare pe un iepure șchiop — îl găsim numai în basmele românești și în cele avarie, adecă în poveștile a două popoare cari n-au venit niciodată în atingere unii cu alții. O coincidență atît de bizară este încă o dovadă despre provenirea independentă a creațiunilor folclorice.

În celelalte versiuni de mai la vale, *Statu-Palmă* e înlocuit cu un *petit bonhomme* (versiunea bretonă), cu un *urias* (versiunea lorenă), cu o *vrajitoare* (versiunea rusă), cu un mic *cocoșat* (versiunea italiană) și chiar cu *diavolul* (versiunea portugheză).

El lipsește cu desăvîrșire în varianta lui Popescu, iar în două variante din ultimul basm-tip (*Obert* și *Familia*) piticul e înlocuit cu un zmeu. Din contra, în varianta noastră macedoromână, lipsesc tovarășii năzdrăvani.

Acest pitic poartă în basmele noastre diferite nume. Cel mai obișnuit e *Statu-Palmă-Barbă-Cot*, care se prezintă sub următoarele forme: Ispirescu : *Tarta-Cot-Barba-de-un-Cot* „stîrpitură de om cu barba de un cot cu trup cu tot“.

Stăncescu : „*Tarta-Cot-Barbă-de-un-Cot*, călare pe o jumătate de iepure șchiop“.³¹

Tribuna (Tei-Legănat) : *Statu-Palmă-Barbă-Cot* sau *Natîi-Cot*.

Frîncu : *Salcotea cu o barbă de 99 de stînji*.

Schott : *Un omuleț lung cît un deget, cu barba cît cotul, călare pe o jumătate de iepure șchiop*.

Arsenie : *Un zmeu înalt de un cot cu barba cu tot*.

Sbiera : *Șchiopul cu barba cît cotul*.³²

Pop-Reteganul : *Omul cît șchiopul, cu barba cît cotul, pe un iepure șchiop călare, cu căpăstru de chiotoare, rezemîndu-se într-un pai de săcară*.

Mera : *Stati-Cot-Palma-Picior cu barba cît grapa, cu dinții cît grebla și cu ochii cît roțițele de la plug, călare pe o jumătate de iepure*.³³

Marienescu (versiunea bănațeană) : *Piticot*.

³⁰ Cosquin, I, p. 18 și 25.

³¹ Stăncescu, p. 31 [*Sur-Vultur*].

³² Marian, *Descîntece*, p. 100, 180 : *Om ca șchiopu cu barba cît cotu* ; *ibidem*, p. 106 : *Stati-Cot de un cot cu barba cu tot* ; *ibid.*, p. 187 : *Statu-Palmă-Cot cu barba cu tot* ; Schott, p. 298 : *stati-cot* [*Aberglaube. Geheimnisvolle wessen*].

³³ Basmul *Împărăteasa jurată*, în *Convorbiri* din 1883.

Asemenea numiri de pitici (afară de amănuntul caracteristic relevant mai sus : „călare pe o jumătate de iepure șchiop“) le întâlnim și în basmele rusești, dar ele au acolo o semnificație diferită, despre care am vorbit în *Introducere*³⁴, și servă anume a desemna ființa mitică cunoscută în basmele noastre sub numele de Pipăruș sau Neghiniță, la germani de „Däumling“ și la francezi de „Petit-Poucet“. Din contra, în poveștile bulgărești, piticul se numește „Palmă-Om-Cot-Barbă“ (*Pedia čiliak-lakatŭ brada*) întocmai ca la românii din Macedonia : *Nă palmă omŭ nă coŭ barbă*.

Trecînd la comparațiuni, începem mai întîi cu o versiune sîrbă *Sisan-Mazan și Barba-Cot*³⁵, în care tovarășii năzdrăvani sunt înlocuiți cu doi fierari de o forță prodigioasă. O mamă cu 3 suflete avea un singur fiu, care se numea *Sisan-Mazan*, adevă dezmiertat de lungă alăptare. Ea-i dade țîță de 3 ori 7 ani, pînă putu smulge un stejar cu rădăcină cu tot și a-l vîrî apoi în pămînt cu căpățiul întors. Pornind în lume, întîlni un fierar, care făurea un lanț pe genuche în loc de nicovală, apoi un al doilea fierar, care ținea în palma stîngă o sabie și o lovea cu ciocanul din mîna dreaptă. Întovărășindu-se, se așezară cu toții într-o colibă din pădure, doi mergeau la vînat și unul rămînea să îngrijească de mîncare. În două rînduri veni Statu-Palmă (*Ellenbart-Spanneboch*) de mistui mîncarea, numai *Sisan-Mazan* îl birui și-l vîrî într-o crăpătură de copaci. Păcălindu-i să calce în sîngele monstrului, tustrei căzură morți și Statu-Palmă le sorbi astfel sufletele ; apoi făcîndu-se de 3 ori mai puternic, tîrî copaciul pe tărîmul cellalt. Venind pe acolo mama lui *Sisan-Mazan* și găsindu-l mort, îi suflă unul din sufletele ei și cu celelalte două învie pe tovarășii săi, iar ea însăși căzu moartă. Pornind atunci după Statu-Palmă, ei trecură prin 3 păduri de aramă, de fier și de argint, apoi prin o grădină înflorită cu șerpi, lei și alte fiare înaripate. Fierarii rămaseră în pădurile de aramă și de fier, dar el merse înainte și se coborî cu o funie pe tărîmul cellalt. Acolo după ce răpuse pe Statu-Palmă, sluga zmeului, și apoi pe zmeu, luă pe o fată de împărat și alte două furate de zmei și le urcă. Cînd veni rîndul său, vru să încerce credința tovarășilor săi și atîrnă de funie o piatră, care se sfărîmă. Părăsit acolo, fu scos în lumea albă de un struț recunoscător, căruia-i scăpase pui de un zmeu. El pedepsi pe trădători și se căsători cu fata împăratului.

În basmul sîrbo-croat *Păstorul voinic și vaca bălțată*³⁶, un cioban voinic se întovărășește cu Sfarmă-Piatră („Steinreiber“), Frînge-Leane („Baumspalter“) și Coace-Fier („Zerkocher“) : își făcuse o covată dintr-o scorbură de stejar și fierbea fierul rece să se moaie. Pe cînd doi pornise la vînătoare și unul rămase să gătească bucatele, veni Statu-Palmă-Barbă-Cot („Spannelang-Ellenbart“), se certă cu dînsul și mîncă tot. Cînd veni rîndul păstorului să gătească, el îi vîrî barba în crăpătura unui fag, dar emulețul scăpă de acolo. Luîndu-se cu toții după el, se coborîră într-o

³⁴ Vezi, p. 128—129.

³⁵ Jagici, *Archiv.*, [vol.] V, no. 42 [*Sisan-Mazan und der Ellenbart-Spanneboch*].

³⁶ Krauss, II, no. 139.

prăpastie și dederă acolo peste zmei cu 2, 3, 4 și 5 capete, pe cari voinicul îi răpuse. Apoi lovi cu o vârguță palaturile zmeilor, făcu 4 mere de aur și le băgă în sân. Trădat în urmă de frații săi de cruce, el își răzbună omorându-i.

Tot un păstor figurează în versiunea maghiară *Păstorul Pavel*.³⁷ După ce fu alăptat 7 ani, era în stare să smulgă arborii cei mai țepeni. El se întovărăși cu Frînge-Lemne, cu Freacă-Piatră și cu Frămîntă-Fier. Pe cînd unul rămase să gătească, se pomeni cu *un pitic cu o barbă ascuțită*³⁸, care-i fripse pîntecele și-i mîncă bucatele. Pavel îi legă barba de un arbore, dar în lipsa-i scăpă și fugi în lumea subpămînteană. Restul coincide cu basmul sirbo-croat.

Într-o variantă sloveană, citată acolo, o mamă moare, născînd doi gemeni. Gruio, alăptat de o iapă, se face foarte puternic și capătă numele de *Cobilici* sau „fiul iepei“. Făcîndu-se mare, vru să pornească în căutarea surorii dispărute, dar tată-său îi dede voie numai cînd fu în stare să piseze cu mîna un ciocan uscat de un an. Pe drum se întîlni cu un om care sfărîma pietre și cu altul care netezea arbori. Așezîndu-se tustrei în pădure, Statu-Palmă doborî cu sulița-i la pămînt pe cei doi uriași. Numai Gruio Cobilici îl învinse și-l vîrî într-o scorbură de copaci, dar piticul fugi cu copaci cu tot pe tărîmul cellalt : Gruio se luă după dînsul și tovarașii săi trădători îl părăsiră acolo. El scăpă pe soră-sa de un zmeu și fu scos în lume de pasărea Oia-Aia.

Fiul iepei din această ultimă variantă corespunde cu Fiul oiei din basmele noastre.

Într-o poveste săsească *Ioan Viteazul*³⁹, eroul devine printr-o curioasă împrejurare fiul unei vaci, deoarece mamă-sa, după ce-i dede tîtă timp de 7 ani, fu blestemată a se face vacă și continuă a-l alăpta încă de două ori 7 ani, pînă putu smulge cel mai gros stejar ca o nuia. Din acel stejar el își făuri o măciucă și porni în lume. În drum întîlni pe Sfarmă-Piatră („Steinzerreiber“) și pe Strîmbă-Lemne („Baumdreher“) și biruindu-i, îi luă ca slugi și se așezară cu toții în pădure. În lipsa voinicului, veni *un omuleț cu o barbă lungă de 7 coți* („ein kleiner Mann mit einem sieben Ellen langen Bart“), răsturnă oalele de la foc și fugi. Ioan, înhățîndu-l de barbă, o înfășură în jurul unui copaci și o țintui acolo ; dar piticul peri cu arbore cu tot. Luîndu-se pe urmele sale, Ioan se coborî cu o funie pe tărîmul cellalt și, ajungînd la palatul zmeului, îl răpuse și scăpă pe cele 3 fete de împărat răpîte de dînsul. Apoi, luînd fetele și comorile zmeului, dede semn tovarașilor să le urce. El fu părăsit acolo din invidie, dar fu scos de un vultur recunoscător. După ce ucise cu măciuca-i pe trădători, se cunună cu cea mai mică fată de împărat.

³⁷ Jones și Kropf, no. 46.

³⁸ Numele piticului într-altă poveste maghiară (*ibid.*, p. 332) e *Panczimanci* : „cu statul de o jumătate cot, cu mustața de doi și cu barba de trei coți“. El sare voios peste un foc, cîntînd : „Eu sunt Panczimanci ; nimeni nu-mi cunoaste numele ; eu frig, coc, fierb ; poimîine voi duce acasă pe frumoasa mea mireasă“.

³⁹ Haltrich, no. 18.

În povestea țigănească din Bucovina *Fiul iepei*⁴⁰, băiatul, botezat de Dumnezeu, supse pînă smulgea arbori din pădure. Pornind în lume, se întovărăși cu Frînge-Lemne (*Parau-kașt*), cu Sfarmă-Piatră (*Ol-bar*) și cu Îndoaie-Copacii (*Bandarau-ol-kașt*). Rămînînd unul să gătească, se pomenește cu „bătrînul cît palma de mare și cu barba cît cotul“ (*phuro ūtiopako de bharo ai ol șor kuiak*), căruia voinicul îi vîrî barba în copaci. Dar bătrînul pitic luă arborele pe umere și porni în altă lume. Coborîndu-se cu toții, voinicul fu trădat de tovarășii săi, cari îl părăsiră în prăpastie. De acolo fu scos de un vultur, iar trădătorii periră prin o *pedeapsă dumnezeiască*: săgețile aruncate cad pe vinovați și-i omorî.

Într-un basm rusesc *Vrăjitoarea și sora Soarelui*⁴¹, uriașii năzdrăvani figurează sub numele de *Vertodub* și *Vertogor*. Ivan Țarevici, fugend din casa părinților săi, întîlnește în cale pe Frînge-Lemne și pe Sfarmă-Munți, dar uriașii nu vor să rămîie cu dînsul, deoarece moartea îi aștepta, de îndată ce vor fi isprăvit a smulge niște arbori din rădăcină și a netezi un deal. În fond însă basmul aparține unui alt motiv și năzdrăvanii sunt introduși ca simplu episod.

Aiurea tovarășii năzdrăvani sunt bătuți și jupuiți de *Baba-Iaga*, care joacă de astă dată rolul piticului cu barba lungă.⁴² Numai Ivan o bate de moarte cu propriul ei pisălog și o înfundă într-o cămaruță, de unde însă scapă și piere în sînul pămîntului. Ivan se ia după dînsa, o răpune și apoi pedepsește pe tovarășii perfizi, cari îl părăsiră pe tărîmul cellalt.

Trecînd la popoarele romanice, regăsim motivul nostru în versiunea lorenă *Jean de l'Ours*⁴³. Cei trei tovarăși sunt *Jean de la Meule*, *Appuie-Montagne* și *Tord-Chêne*; iar Statu-Palmă e înlocuit cu un *géant* și eroul cu grozava-i măciucă îl spintecă în două. Apoi, descoperind în palatul din pădure o gaură mare, Ioan Ursul se coboară pe acolo și ajunge pe tărîmul cellalt. Liberarea domnițelor, trădarea tovarășilor, pedepsirea vinovaților și căsătoria eroului cu cea mai tînără din fetele scăpate se fac în același mod ca și în versiunile anterioare.

În varianta bretonă *Petite Baguette*⁴⁴, eroul umblă fără căpătîi pînă la 14 ani și se face astfel foarte puternic. Atunci pornește în lume cu o măciucă grozav de grea și dă peste *Brise-Fer* apoi peste *Petit-Palet* („qui jouait au palet avec des meules de moulin“) și în sfîrșit peste *Range-Montagne* („qui avec son dos rangeait les montagnes et les soutenait“). Statu-Palmă figurează ca „petit bonhomme“, pe care eroul îl iartă, dîndu-i piticului înscris că n-are să mai calce pe acolo. Restul incidentelor se apropie de versiunea lorenă.

Într-o poveste neapolitană *Lo Gnorante* sau „Prostul“⁴⁵, Mașcione, trimis în lume să se procopsească, își asociază în drum ca tovarăși: pe

⁴⁰ Miklosich, no. 2.

⁴¹ Afanasiev, VI, 57.

⁴² *Ibidem*, VIII, 57.

⁴³ Cosquin, no. 1.

⁴⁴ Sebillot, [*Contes.*] II, [no.] 26.

⁴⁵ *Pentamerone*, no. [28].

Fulger, care putea alerga repede ca vîntul ; pe Urechea-Iepurelui, care auzea tot ce se petrece în lume ; pe Nimerilă, care lovea totdeauna drept la țintă ; pe Vînteș, a cărui suflare răcea un cuptor înfocat, și în sfîrșit pe Spetilă, căruia un munte îi părea ușor ca o pană. Cu acești tovarăși Mascione poate învinge o domniță, care alerga repede ca vîntul, și drept răsplată se întoarce cu o mare sumă de bani.

În versiunea siciliană⁴⁶, tovarășii năzdrăvani nu poartă nume speciale. Aci e vorba de un om care strîngea ceața într-un sac mare ; de un altul, care smulsesse o jumătate de pădure și spunea că-și adunase cîteva surcele ; de un al treilea, care sorbise o jumătate rîu și zicea că băuse o picătură ; de un al patrulea, care descărca pușca în apă, ochind o prepețită pe un arbore din tărîmul cellalt ; în sfîrșit de un al cincilea, care sta cu un picior în Catania și cu cellalt în Mesina și spunea că se plimbă.

Foarte curioasă e versiunea italiană din Pisa *Ghemul de aur*⁴⁷, în care un brutar se întovărășește cu alți doi inși și pornesc cu toții a face ocolul lumii. Rămînînd într-o pădure, doi se duseră la vînat, iar cel de al treilea se puse a găti bucatele. Dar cînd fu să aprinză focul, sări din sobă un ghem de aur, care tot jucînd, ieși dintr-însul un mic cocoșat cu un bețișor în mîna și începu să dea în omul care-l înțepase, de-l speti. Și tot așa păți al doilea. Numai al treilea, brutarul, îi despică capul micului cocoșat și-l aruncă în puț. Coborîndu-se apoi acolo, găsi 3 fete de împărat furate de un vrăjitor. Purtarea trădătoare a tovarășilor revine ca și în versiunile precedente.

Din contra, numele uriașilor reapar atît în versiunea spaniolă *Joan de l'Ours* sau „Ioan Ursul“⁴⁸, unde pe lîngă tovarășii obicinuiți s-a strecurat și un agent auxiliar de altă categorie, un om care aude tot ce se petrece în lume ; cît și în versiunea portugheză *Omul cu sabia de 20 cîntare*⁴⁹, care, ca și basmul loren și spaniol, fac parte din tipul *Omului viteaz*. Eroul *Mammanaburra* sau „fiul iepiei“ se asociază cu *Tombapinhoiros* și cu *Arrasamontanbas*, iar diavolul joacă aci rolul piticului.

Urmează cele 3 basme-tip cu variantele lor.

a. Basmul-tip *Agheran Viteazul* de Frîncu :

O văduvă avea un pruncuț, pe care Dumnezeu îl botezase *Agheran Viteazul*. Cînd se făcu mare, porni în lume și ajunse într-o pădure mare. Acolo toate lemnele erau cîrne și văzu un om gros ca un munte și înalt de ajungea cu capul în nori : era năzdrăvanul *Cîrnă-Lemne*, cu care se prinse frați de cruce, după ce-l învinse în luptă. Mai departe dede de un om de zece ori mai uriaș și mai înfricoșat : de *Sfarmă-Petri*, care „ținea două stînci fiecare în cîte o mîna și le izbea de se sfărîmau“ ; apoi de un alt năzdrăvan mai grozav, *Bate-Munți-în-Capete*, care se juca cu doi munți

⁴⁶ Gonzenbach, no. 74 [*Von einem, der mit Hilfe des heiligen Joseph die Königstochter gewann*].

⁴⁷ Comparetti, no. 40.

⁴⁸ Maspons y Labròs, I, p. 11.

⁴⁹ Coelho, no. 22.

mari, bătîndu-i în capete. Agheran se întovărăşi cu ei şi tuspatru se aşezară în pădure, unde-şi clădiră nişte case ; unul sta acasă, iar ceilalţi plecau la vînat.

Cînd rămase Cîrnă-Lemne să gătească de mîncare, se pomeni cu *Salcotea*, „cel din lumea zmeilor, cu o barbă de 99 de stîngeni“, care mîncă tot şi plecă. Aşa pătîră şi ceilalţi, pînă ce Agheran îi strînse barba în crăpătura unui fag. Dar *Salcotea* smulse fagul şi fugi. El se luă după pitic cu cei 3 ortaci ai lui şi Agheran se pogorî pe *buricul pămîntului* în jos, în lumea zmeilor. Acolo ajunse mai întîi în *şara lui Aram*, craiul zmeilor, unde cetatea, porţile şi palaturile erau toate de aramă. Înăuntru nu găsi decît pe *Potoroanca*, frumoasa fată a craiului, care îi spuse că tată-său e chemat la sfat în curtea lui *Salcotea-împărat*, ca să hotărăscă moartea lui Agheran Viteazul, şi că pînă acolo „abia se va putea duce în 12 ani“.

Mai departe ajunse în *şara lui Argintan*, craiul zmeilor, unde toate erau de argint şi fata craiului, *Pişula*, era mai frumoasă decît *Potoroanca*. Mai încolo era *şara lui Aurar*, craiul zmeilor, unde casele erau de aur şi a cărui fată, *Galb[ira]* îi spuse că şi tată-său s-afla la curtea lui *Salcotea-împărat* să hotărăscă de moartea lui Agheran Viteazul.

După altă cale de 3 zile (mergînd într-o zi cît altul într-un an) ajunse la *cetatea de diamant* a lui *Aghemant*, craiul zmeilor, a cărui fată, *Scîlipicioasa*, o îndrăgi voinicul. Dar plecă mai departe să întîmpine pe zmei şi, după ce-i răpuse pe tustrei, ajunse la curtea lui *Salcotea*, care cum îl văzu pe Agheran, pe loc plesni de frică. El îi tăie *barba*, „că era făcătoare de minuni“, o luă în spate şi se întoarse de luă fetele zmeilor şi, punîndu-le într-o corfă, făcu semn ortacilor să le scoată.

El, văzînd pe *Scîlipicioasa*, aleasa lui Agheran, mai frumoasă decît celelalte, se hotărîră să-l omoare dînd drumul funiei. Dar el nu se prăpădi, căci, ca să le cerce credinţa, pusese în corfă bolovani. Rămase acolo, *îşi făcu din barba lui Salcotea o scară mai lungă decît buricul pămîntului*, pe care plecînd în sus, ajunse iar pe pămînt. Acolo găsi pe *Scîlipicioasa*, logodnica lui, slujnică la celelalte fete de zmei. El omorî pe ortacii săi necredincioşi şi *din nevestele lor făcu bani* de aramă, de argint şi de aur (adecă făcu *potoroance*, *pişule* şi *gaibeni*). Apoi făcu o nuntă mare şi frumoasă.

a) Prima variantă munteană, *Cei trei fraţi de cruce* de Fundescu :

Un unchiaş avea un băiat, anume Vişan, care, făcîndu-se mare, plecă de acasă să se hrănească singur. În cale întîlni pe *Strîmbă-Lemne* şi pe *Fărîmă-Pietre*, cu cari, după ce-i biruise, se prinse „fraţi pînă la moarte“.

Tustrei se aşezară apoi în pădure, unde-şi făcură o colibă şi trăiau din vînat. În lipsa lor veneau 3 zîne de măturau, curăţau şi puneau masa. Puindu-se Vişan la pîndă, le prinse, îşi alese pe cea mai frumoasă pentru el şi pe celelalte două le dede de neveste fraţilor săi. A doua zi, plecînd la vînat, nu mai găsiră pe zîne la întoarcere şi porniră tustrei în căutarea lor, căci *le furase 3 zmei*.

Ajungînd la groapa prin care se trecea pe tărîmul celălalt, făcură un burduf, unde lăsară în jos mai întîi pe *Strîmbă-Lemne*, apoi pe *Fărîmă-Pietre*, dar scuturînd funia pe la mijloc, îi scoaseră după învoială.

La urmă se coborî și Vișan, spunîndu-le să-l lase mai adînc, de o scutura funia. Ajungînd pe tărîmul celălalt, Vișan nimeri la casele unde locuiau cei 3 zmei cari furase nevestele lor, și-i rîpuse. Apoi puse pe zîne în burduf și strigă fraților săi să le scoată afară; ei le scoaseră. Cînd veni rîndul lui, presimțînd a rău, puse în burduf un pietroi mare și în capul pietroiului căciula sa și strigă să-l scoată. El traseră pînă la jumătate funia și apoi îi dederă drumul.

Rămînînd acolo, umbliă cîtva timp și nimeri la un moș, căruia *Ielele îi scosese ochii*. El intră să-i păzească vitele și moșul îl sfătui să nu se ducă în muntele vecin, că acolo se află Ielele. Dar voinicul merse acolo, începu să zică din fluier și pe cînd Ielele jucau, el le prinse, le luă ochii și-i duse moșului. Plecînd de la el, cruță de un balaur niște pui, cari îl scoaseră apoi pe tărîmul celălalt. El se duse acasă, omori pe cei doi frați și-și luă nevasta.

b) A doua variantă munteană, *Omul după tărîmul cellalt* de N. D. Popescu :

Un băiat orfan, ajungînd la vîrsta de 18 ani, se duse în lume. În drum se întîlni cu *Strîmbă-Lemne*, „un om urît și pocit, cocoșat și cu mîinice și picioarele sucite“, care ieșea din pădure; apoi cu *Apă-Rea*, „un om gălbînicos, cu părul roșcat și cu barba ascuțită“, care ieșea din izvor; și în sfîrșit cu *Sfarmă-Pietre*, „o namilă de om urît ca păcatul“, care ieșea dintr-o peșteră. Se prinseră frați de cruce și porniră tustrei înainte.

Ajungînd într-o cetate, o găsiră cu totul pustie: „Mergînd astfel printre buruieni-pînă la briu, ajunseră în dreptul unui palat foarte frumos și intrară înăuntru. Colindînd prin case și cămări, găsiră oameni culcați în paturi, femei și copii dormind, și toți nemișcați, ca cum ar fi fost de piatră. În palat găsiră slugi și slujnice adormite, străji și slujitori împietriți, cai la grajd înlemniți și mai multe viețuitoare amorțite; iar în sala tronului, pe tron chiar, culcați și amorțiți, un împărat și o împărăteasă, bătrîni și albiți de ani, stînd înțeleniți ca cum ar fi dormit.“

Înțelegînd că zmeii au pricinuit atîta nenorocire, se hotărîră să-i caute. Nimerînd un puț care era gura tărîmului celuilalt, băiatul, după încercarea zadarnică a tovarășilor săi, se coborî însuși pe o frînghie și se pomeni într-o lume cu totul nouă: „Astă lume era cu totul și cu totul aidoma cu cea din care venise: cer, pămînt, soare, lună, stele, iarbă, flori, copaci, grădini, sate, orașe, nimic în sfîrșit nu lipsea, fără numai oameni.“

Acolo găsi într-o cămară pe fata împăratului, a cărui țară o împietrise zmeul și-i rîpise pe fiică-sa. El rîpuse zmeul, făcu din palaturi un măr de aur (lovîndu-le cu un bici de foc), luă fata și făcu semn tovarășilor săi. După ce scoaseră sculele și fata, apoi sloboziră funia, crezînd să prăpădească pe băiat; dar el scăpă și fu scos de acolo de o *vulturoaică*, căreia-i scăpase puii de un balaur. Orașul pustiu îl găsi plin de zgomot, că înviase toată suflarea la intrarea în oraș a tovarășilor săi, cari se dau de mîntuitori ai fetei de împărat. Băiatul se băgă la un argintar, căruia împăratul îi poruncise pentru nunta fetei celei mari o rochie de mireasă cu totul de argint subțire ca pojghița de ceapă și mai trainică ca mătasea. El o făcu în

locu-i, precum și alta de aur și de berlanturi (căpătându-le gata cu ajutorul mărului), ce-i mai poruncise împăratul pentru fiica mijlocie și pentru cea mică.

Recunoscut în cele din urmă, se cunună cu iubita pe care o scăpase din mâna zmeului.

c) Versiunea macedoromână *Un cot barbă și o palmă om*, de Cosmescu :

Din trei frați, cel mai tânăr era *mic de stat și cu o barbă mare*, de unde și numele său ; dar era voinic peste măsură și nimeni nu-l putea dovedi. Găsind odată pe o pajiște mai mulți *tilhari*, cari fierbeau 13 miei într-o căldare, piticul răsturnă căldarea fără să-l vadă hoții, afară de cel mai mic. Atunci tilharii se rugară de dînsul să meargă împreună să prade pe împărat. Ei porniră cu toții și, cînd hoții ieșiră dintr-o spărtură a zidului încărcăți cu jaf, piticul le tăie capetele la toți.

Altă dată omorî un *balaur*, care prăpădea o țară întreagă, și împăratul locului nevrînd a-l căsători cu fie-sa, care era logodită, el o luă cu de-a sila și plecă acasă. Logodnicul fetei porni s-o găsească, încălțat în opinci de fier și cu un toiag de fier. După ce întrebă zadarnic pe o lamie și o vulpe, el află de la un urs unde se afla logodnica sa. Și cînd piticul lipsea de acasă, el se întîlni cu fata și amîndoi se înțeleseră să fugă cu calul piticului. El se luă după dîșii și, ajungîndu-i la împărat, îi sfișie pe toți și-și luă înapoi calul.

β. Basmul-tip *Tei-Legănat* de M. Lupescu :

O babă, neavînd copii, puse de dor în leagăn un lemn de tei înfășat ca un băiat și, tot legănîndu-l, numai ce auzi plîns de copil și *văzu în locul lemnului un băiat* frumos. Plini de bucurie, baba și moșneagul botezară copilul *Tei-Legănat*. Crescînd foarte repede, la doi ani era cogeamite flăcău : el luă pușca moșneagului și plecă la vînat. În codru dede peste *Strîmbă-Lemne* și *Sfarmă-Piatră*, cu care se înfrăți și se așezară cu toții într-o colibă din pădure : unul rămînea să gătească bucatele, iar ceilalți se duceau la vînat.

În ziua întîia rămase *Strîmbă-Lemne* și, cînd bucatele fură gata, se pomeni cu *Statu-Palmă-Barbă-Cot*, care se repezi la foc și sorbi toată mîncarea. Dar *Strîmbă-Lemne* îi virî barba în crăpătura unui lemn și, la întoarcerea tovarășilor, *Tei-Legănat* îi dede drumul. Și tot așa făcu a doua zi, iar cînd veni rîndul lui *Tei-Legănat*, dede mîncare piticului, așa că tovarășii nu-l mai găsiră la întoarcere.

După aceea porniră cu toții să scape 3 fete de împărat, răpitate de niște zmei. Merseră pînă ajunseră la fîntîna zmeilor, pe unde te puteai duce în Lumea Neagră, unde locuiau zmeii răpitori de fete. Numai *Tei-Legănat* se putu coborî pînă în fund, unde omorî pe cei 3 zmei, făcu din palaturile lor mere (pocnînd dintr-un bici), luă fetele și prin fîntînă le scoase la tovarășii de sus. Dar cînd veni rîndul lui *Tei-Legănat*, ei îl părăsiră acolo.

Mergînd dar înainte, ajunse la curțile lui Statu-Palmă, care l-a povățuit (din recunoștință că se purtase bine cu dînsul) cum să iasă în Lumea Albă, purtat de o pajură. După ce împăratul află pătenile lui Tei-Legănat, îl însură cu fata lui cea mică.

a) Varianta munteană *Dunăre-Voinicul* de Ispirescu :

Un pustnic, dorind s-aibă un copil, se hotări a se duce la un rîu și ce-a găsi, a lui să fie. Află un coș, în care era un *copil de lemn*. El se rugă lui Dumnezeu 3 zile și 3 nopți să facă o minune și să însuflețească lemnul. A patra zi intrară doi moșnegi (era Dumnezeu și Sîn-Petru) și-i spuseră, că ruga sa fu ascultată și-i botezară copilul *Dunăre-Voinicul*. Săhastrul îl îngriji și-l crescă.

Intr-o zi, la vînătoare într-un codru vecin, dede de un om care lua copacii de vîrf și îi încovoia (era *Strîmbă-Lemne*), și se făcură tovarăși ; apoi întilni un om, care sta cu un picior pe un mal și cu altul pe celălalt al gîrlei. El spărsese un munte și dintr-însul lua bolovani și colți de piatră, fi freca în palme și praful îl da pe gîrlă (era *Freacă-Piatră*). Se întovărășiră cu toții și se așezară în pădure. Doi se duceau la vînat și unul rămînea să îngrijească de casă și d-ale mîncărei.

Odată, cînd era *Strîmbă-Lemne*, veni *Tarta-Cot-Barbă-d-un-Cot*, îi trase o palmă și-i mîncă bucatele. Acest *Tarta-Cot* era o stîrpitură de om cu barba de un cot cu trup cu tot. El era arțăgaș și umbra mai iute decît o sfirează și d-apoi avea niscai fiori, de băga pe om în groazele morței. Tovarășii la întoarcere își bătură joc de *Strîmbă-Lemne*, dar cînd veni rîndul lui *Freacă-Piatră*, o păți tot așa.

A treia zi rămase de pază *Dunăre-Voinicul*. Venind piticul, dintr-o izbitură îl ameți și-i făgă barba în crăpătura copaciului ; dar în lipsa-i fuși cu copaci cu tot. Toți tovarășii se luară după el pe dîra lăsată de copaci și ajunseră la o gaură de munte, unde *Tarta-Cot* dormea pe o pajiște cu un urciur la cap, și altul la picior (în care era *apă vie* și *apă moartă*). *Dunăre-Voinicul* schimbă locul urcioarelor. După ce tovarășii îl loviră în zadar, *Dunăre-Voinicul* îl izbi de căzu jos și *Tarta-Cot* bău din urciurul de la căpătii (adică apă moartă). Înainte de a muri, el dede *voinicului* pe fie-sa de soție.

b) Prima variantă ardeleană, *Tei-Legănat* de Gr. Sima :

Un moșneag, a cărui nevastă n-avea copii, își făcu *unul din lemn de tei*, pe care-l legăna zi și noapte, pînă se făcu viu și-i puse nume *Tei-Legănat*. Cînd se făcu mare și porni după isprăvi, dede peste un uriaș, care avea așa puteri în brînci, că strîngea pietricele și bicășei și le tescuia cum avea poftă (era *Sfarmă-Piatră*), cu care s-a legat frați de cruce ; apoi peste *Strîmbă-Lemne*, „care copaciul drept mi îi-l încujba, de nu mai era bun de nimic“.

Așezîndu-se în pădure, unul rămînea să gătească fiertura, iar ceilalți doi se duceau la vînat. Atunci se ivi *Statu-Palmă-Barbă-Cot* ori *Natii-Cot*,

bătu pe Sfarmă-Piatră și strică zeama. Tot așa cu Strîmbă-Lemne. Dar Tei-Legănat băgă barba lui Natii-Cot într-o crăpătură de copaci,

Apoi se întovărășiră cu toții și se duseră la Împărat-de-Galben, a cărui fată fuse răpită de un zmeu. Tei-Legănat scăpă fata, fu trădat de tovarășii săi și la urmă se cunună cu fata împăratului.

c) A doua variantă ardeleană, *Voinic-de-Tei* de același :

Doi bătrâni neavînd copii, moșul *ciopli un copil din tei*, îl puse acasă în leagăn și peste noapte, minune ! copilul plîngea.

Cînd se făcu mare, rugă pe tată-său să-i facă o secure din 99 de măji de fier și plecă în lume. Pe drum întîlni pe *Sfarmă-Piatră*, „care măcina la stînci, munți și bolovani numai așa cu mîna goală“. Se prinseră frați de cruce; apoi și cu *Strîmbă-Lemne*, „care unde vedea lemne strîmbe, le îndrepta“.

Ajunseră la palatul unui *zmeu*, care, cînd sosi, pisă carnea lui Sfarmă-Piatră și-l lăsă cu spetele opărite. Tot așa păți și Strîmbă-Lemne. Dar Voinicul-de-Tei răpuse zmeul și tustrei se cununară cu fetele aflate la dînsul.

d) Varianta bucovineană *Tei-Legănat... de Sbiera* :

Un viteaz, anume Tei-Legănat, întîlni în drum alți doi voinici, pe *Sfarmă-Piatră* și pe *Strîmbă-Lemne*, și se prinseră fărtați. Așezîndu-se tustrei în pădure, unde-și făcură o căsuță, se învoiră, ca unul să rămîie acasă să gătească de mîncare, iar ceilalți să plece la vînat.

Pe cînd Strîmbă-Lemne rămase acasă și fierbea bourul în căldare, iată că se pomeni cu un moș mititel, *Șchiopul-cu-Barba-cîț-Cot*, care mîncă toată carnea și cu căldarea de pe foc fripse pieptul voinicului, cu care se luase la ceartă. Și cînd se întoarseră ceilalți doi, nu spuse ce i s-a întîmplat. Tot așa păți și Sfarmă-Piatră. Cînd rămase Tei-Legănat, el inhătă pe moșul mititel de barbă și o prinse în despicătura unui copaci, lăsîndu-l acolo.

Cînd se întoarse cu tovarășii să-l vadă, aflară copaciul smuls și o dîră prin pădure. Ei se luară după aceea dîră pînă ajunseră la o bortă, prin care se intra în Lumea Neagră. Cu o funie lungă se coborî Tei-Legănat și ajungînd în Lumea Neagră, nimeri la o chilie, unde locuia Sf. Luni, apoi la alta, unde sta Sf. Vineri și în urmă la Sf. Duminică, a cărei fată mai frumoasă ca ale celorlalte sfinte o ceru el de nevastă, iar pe fetele Sf. Luni și Sf. Vineri le peți pentru fărtații săi. Sosind cu tustrele la *răsuflătoarea Lumei Negre*, clătîină funia și ei scoaseră fetele. Cînd văzură însă pe logodnica sa mai frumoasă, se hotărîră să-l prăpădească și dederă drum funiei cu totul (dar voinicul, ca să-i ispitească, legase o piatră). Rămas acolo, scăpă de doi balauri niște pui de pajură și ea, recunoscătoare, îl scoase pe Lumea Albă.

Ajunș acasă, găsi pe logodnica sa hargată la soțiile tovarășilor și apoi le zise : „— Eu nu vreau să vă judec pe voi, ori de mi-ați fost sau nu cu priință, ci las să vă judece *Cel-de-Sus* ! Deci ca voinici și fărtați ce ați fost, haidam să azvîrlim în astă dimineață fiecarele buzduganul și paloșul său în sus și cînd s-or întoarce îndărăpt și or pica în jos, să cadă drept în capul

și în inima fiecăruia și să ne toropească, de cumva n-am fost unul altuia cu priință; iar dacă am fost unul altuia cu credință și cu priință, atunci buzduganul și paloșul să cază înaintea fiecăruia și să se înfigă în pământ! Strîmbă-Lemne și Sfarmă-Piatră ca voinici și oameni de cuvînt ce erau, s-au prins de aceasta și tustrei și-au azvîrlit cu putere buzduganele și paloșele în sus și apoi s-au așezat în rînd unul lingă altul și au așteptat pe loc pînă în a doua zi spre amiazăzi. Atunci numai ce aud ei un vuiet și un vijîit în înălțime și zăresc ceva sclipind. Acestea erau buzduganele și paloșele lor. Curînd s-au arătat și deasupra lor un fulger și un trăsnet și atunci au și sosit buzduganele și paloșele. Ale lui Tei-Legănat au căzut dinaintea lui și s-au înfipt în pământ, iar ale lui Strîmbă-Lemne și Sfarmă-Piatră le-au căzut drept în cap și în inimă și le-au stins pe loc viața. Astfel s-a vădit nepriința lor către Tei-Legănat și către fata sfintei Duminici!“

Tei-Legănat a luat de soție pe fata Sf. Duminici și amîndoi trăiră în pace și voie bună.

γ. Basmul-tip *Petre, fiul oiei* de Arsenie :

O oaie născu un băiat, Petre, lovită cu piciorul de un cioban. La 15 ani vru să se ducă în lume, dar nu putu încă clătina copaciul din pădure și oaia îi mai dede țîță un an, apoi porni, după ce scoase copacii din rădăcină. Dînd mă-sei o *basma* („cînd vei vedea 3 picături de sînge să știi c-am murit“), se duse în lume. El întîlni în cale pe un om, care *strîmba lemne* și, după ce-l învinse, se făcură frați de cruce; mai departe pe *Farmă-Piatră*, și porniră tustrei înainte. Făcură o colibă în pădure și doi mergeau la vînătoare: cineva mîncea bucatele, pe cînd dormea cel rămas acasă. Petre se puse să păzească și văzu *un zmeu înalt de un cot cu barba cu tot, care omorî pe tustrei voinicii*.

Mă-sa, aflînd prin basma că perise, se duse să-l caute și, găsindu-l, suflă peste el și-l învie, precum și pe ceilalți doi. Petre se coborî într-o prăpastie, unde erau niște case de aramă și văzu o fată frumoasă păzită de un zmeu. El îl omorî, ca și pe ceilalți doi zmei din palaturile de argint și de aur. După ce scoase fetele, cînd veni rîndul lui, tovarășii săi sloboziră frînghia, ca să-l omoare, dar scăpă, punînd în locu-i o piatră. O pajură, drept recunoștință că i-a scăpat puii de un balaur, îl scoase pe tărîmul celălalt. Ajungînd acasă, găsi pe nevastă-sa gîinăreasă la curțile împăratului. El chemă pe tovarășii săi la *judecată dumnezeiască*: s-arunce cîte o săgeată și pe cine va cădea, acela-i vinovatul. Săgeata omorî pe trădători și Petre rămase împărat.

a) Prima variantă ardeleană, *Fiul vacii vrăjite* de Obert :

Un țăran avea, între vaci, și una vrăjită, care născu un băiat, Petre. El creșcu repede și se făcu foarte viteaz. Mumă-sa, vaca, învinse un taur la podul de aramă, apoi un cerb la podul de argint și un cocoș la podul de aur. Acesta din urmă se prefăcu într-un uriaș și o învinse, dar Petre îl omorî.

Plecînd în lume, Petre întîlni pe uriașul *Sfarmă-Piatră* și pe *Fărimă-Lemne* și cu toții merseră înainte, pînă ajunseră la un palat vrăjit. Acolo Petre pîndi și prinse pe cele 3 *fecioare*, cari găteau toate în lipsa lor, și le luară tustrei de neveste. Un *zmeu* vru să le momească, dar Petre îi vîri barba într-o crăpătură și se duse la vinat. Zmeul smulse copaciul și răpi femeile.

Atunci porniră cu toții să le caute și ajunseră la *girliciuil pămîntului*, deschizătoare la *lumea cea neagră*. Acolo Petre se coborî, învinse pe zmei și scoase pe femei. Cînd veni rîndul său, tovarășii săi căutară să-l prăpădească. Dar el scăpă, fu scos de un vultur și aduse pe trădători la *judecatâ dumnezeiască*: pe cine or lovi săgețile aruncate, acela va fi vinovatul.

b) A doua variantă ardeleană *Fiuțul oii* de Pop-Retegantul :

Un băiat cu o oiță întîlni pe Dumnezeu în chip de moșneag, care-i ceru carnea ei. El îi dede mielul oiei și, după ce mîncă, Dumnezeu zise băiatului : „*Seamănă tu oasele mielului, cît e lunca asta de mare, și hai după noi!*“ Băiatul făcu așa și *din oase se făcură tot oi*, o turmă întregă. Plecînd de acolo, se așeză cu oița-i năzdrăvană (din laptele căreia băuse Dumnezeu și Sîn-Petru) în munții unde-și făcuse stîină. Dar o văduvă frumoasă și vicleană îl ademini și, suduind oița, turma se făcu nevăzută și rămase cu totul singur. El se rugă atunci la Dumnezeu să-l facă o buruiană, să se acățe de lîna oilor și Dumnezeu îl ascultă, *prefăcîndu-l în scai*.

Oaia rămase grea de cînd o sudui și născu un copilăș, pe care-l boteză *Fiul oii*. Crescînd mare și umblind prin munți, se întîlni cu uriașul *Strîmbă-Lemne*, „un om cît un deal de mare, care nu făcea alta decît strîmba toate lemnele, le prindea de vîrf și le pleca de pămînt“ ; apoi cu *Sfarmă-Piatră* „un uriaș, care lua cite o stîncă în palme, o măcina între degete și o arunca în pîrău“ ; în sfîrșit cu *Scutură-Munții*, „care era cu un picior pe un munte și cu celălalt pe alt munte și spre care parte se pleca, într-acea parte se plecau și munții sub picioarele lui“.

Se prinseră cu toții frați de cruce și se așezară într-o casă, ce-și clădiră în pădure. Cînd rămase numai *Strîmbă-Lemne* acasă și frigea un țap, veni „*omul cît șchiopul cu barba cît cotul, pe un iepure șchiop călare*, cu căpăstrul de chioțoare, rezemîndu-se într-un pai de secară“. Nimuricul își bătu joc de el și la urmă îl răsturnă sub vatră ca un putregai. Și tot așa făcu cu *Sfarmă-Piatră* și cu *Scutură-Munții*.

Cînd veni rîndul fiului oiei și sosi *buturuga de om cît nuca*, îl apucă de barbă și i-o vîri în crăpătura unui stejar. Dar cînd fu să-l arate tovarășilor, nu se vedea decît brazda, pe unde a tîrît capul. Dînd de gaura unde era buricul pămîntului și pe unde intrase piticul, se coborî pe acolo fiul oiei și ajunse pe ceea lume. Acolo nimeri la o casă de aramă, unde văzu o fată de aramă torcînd dintr-un caier de aramă, apoi la una de argint și la alta de aur. El omorî piticul și se cunună cu fata cea de aur.

c) A doua versiune bănățeană, *Sămănații* de Cătană :

O împărăteasă, *mîncînd niște pești*, rămase însărcinată, și tot așa bucatăreasa și cățeaua (numită *Bușleaga*), cari gustaseră dintr-înșii. După citva

timp tustrele născură cite un băiat aidoma la chip, și de aceea tustrei copii fură botezați *Sămănații*.

Cînd se făcură mari, porniră în țara zmeilor, să scape niște fete de împărat furate de ei. Dar cel mai voinic dintr-înșii era fiul Bușlegei și din-sul, despărțindu-se de ceilalți frați, plecă înainte. În cale se înfrăți cu *Sfarmă-Piatră* și cu *Strîmbă-Lemne* și se așezară cu toții într-un codru, unde doi mergeau la vînat, iar al treilea rămînea acasă să gătească de mîncare. Cînd erau bucatele mai bune, se ivi *Statu-Palmă-Barbă-Cot*, bătut pe Strîmbă-Lemne (și a doua zi pe *Sfarmă-Piatră*), mîncă toate bucatele și plecă. Dar fiul Bușlegei îi vîrî barba în crăpătura stejarului și, rugîndu-se piticul, îi primi ca frate de cruce.

Îndreptîndu-se cu toții spre țara zmeilor de pe tărîmul celălalt, numai fiul Bușlegei putu să se coboare pe răsufătoarea pămîntului în Lumea Neagră. Acolo găsi în niște case o fată frumoasă, care-l ospătă și-i dede să bea un *buricaș* cu puteri de ale zmeului. După ce învinse pe toți zmeii, luă fetele împăratului și le urcă sus. Cînd veni rîndul său, fu trădat de tovarășii lui și lăsat în țara părăsită.

Mergînd el așa, dede peste niște *pere* lucitoare ca aurul și, mîncînd dintr-însele, *întineri* ca un copil de 15 ani. După ce fu scos d-acolo de un corb, se băgă calfă la un argintar și dede în locu-i cele 3 inele de cununie poruncite de fetele împăratului. Ele recunoscîndu-l, voinicul se arătă, pe-depsi pe tovarășii necredincioși și luă de soție pe fata cea mai mică de împărat.

CICLUL CELOR DOI FRAȚI

Acest ciclu, a cărui trăsură distinctivă e credința nestrămutată a doi frați, cuprinde două tipuri fundamentale, după cum frații sunt gemeni prin naștere sau uniți prin frația de cruce.

A. Tipul *Dioscurii* sau al fraților gemeni are următoarele peripeții :

a) Doi frați (mai adesea gemeni) se duc în căutarea unei femei necunoscute și în cale cel năzdrăvan află de la niște pasări că mari nenorociri amenință pe fratele său ;

b) după ce-l scapă din toate pericolele, e silit a mărturisi spusa pasărilor și împietrește, dar e înviat ca sîngele de la copilul împăratului.

B. Tipul *Cei doi frați de cruce*, cu următoarele peripeții :

a) Frații de cruce pornind în lume, își lasă cîte un semn de prevestire ;

b) ajungînd în primejdie, cellalt îi vine într-ajutor și-l scapă.

c) Sau un voinic, pornind în căutarea surorilor, se face frate de cruce cu alt voinic, căruia Mama-Pădurei îi luase inima, și izbutind a o relua, el se căsătorește cu sora fratelui său de cruce.

A. TIPUL DIOSCURILOR

Seria incidentelor acestui motiv se desfășură în modul următor :

Un fecior de împărat îndrăgește, din auz sau din vedere, pe o femeie necunoscută. El pornește în căutarea ei, însoțit de un frate (geamăn ori adoptiv) sau și de un servitor. Pe drum fratele ori servitorul aude obicinuit niște pasări (porumbei, găște, rațe) prevestind diferite nenorociri, ce așteaptă la întoarcere pe feciorul de împărat și pe logodnica sa, nenorociri de cari i-ar putea scăpa numai cel ce auzea vorbele lor ; dar spunînd taina, va împietri. Fratele ori servitorul fidel caută într-adevăr să ferească pe tineri de orice primejdie (cea din urmă e un balaur sau o cămașă otrăvită ; prins însă asupra faptului și silit a măr-

turisi, el împietrește și e înviat apoi obicinuit prin sângele luat de la propriul copil al împăratului. Copilul însuși sau rămîne nevătămat din această cercare (părinții îl găsesc neatins și jucîndu-se cu două mere de aur), sau e înviat la rîndul său de fratele fidel.

Variantele acestui tip pot fi grupate în 2 clase, fiecare cu cîte un basm-tip :

a. Basmul-tip *Omul de piatră*¹, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Făt-Frumos* ;

II. Variantă munteană, *Cei trei frați dormici*.²

Varianta ardeleană *Feciorul de împărat*.³

Varianta bucovineană *Feciorul cu cămașa de aur*.⁴

Varianta bănățeană *Viliș Viteazul*.⁵

β. Basmul-tip *Luceașărul de ziună și luceașărul de noapte*⁶, cu varianta bănățeană *Seran și Dioran*⁷.

Deosebirea esențială între aceste două clase e împietrirea și apoi învierea cu ajutorul sîngelui : un frate, trădînd taina păsărilor, împietrește, și cellalt își jertfește propriul său copil spre a-i reda viața. Ultima variantă bănățeană și al doilea basm-tip stabilesc oarecum tranzițiunea la al doilea tip al ciclului : *Cei doi frați de cruce*.

Păsările profetice sunt înlocuite în basmul nostru tip (ca într-o versiune bretonă) cu vîntul de primăvară și într-o variantă cu niște strigăci, ca într-o versiune portugheză de mai la vale. Răpirea fetei se face printr-un cerb sau capră de aur ori prin o corabie cu mărfuri (versiunea bucovineană și neogreacă). Trecerea peste apa primejdioasă o face posibilă un buștean sau bolovan vrăjit, care se schimbă apoi în cerb de aur. Iar ca mijloc de pierzare a tinerilor figurează mai ales bucate ori haine (cămași) otrăvite și un balaur (leu în versiunea portugheză).

În fine, învierea se operează obicinuit prin sânge de copil ; numai în basmul neogrec împărăteasa înviază pe credinciosul prieten cu lacrimile vărsate pentru pierderea lui.

Antichitatea clasică cunoaște mai mulți frați gemeni : Heracle și Iphiclu, Pelias și Neleu, Amphion și Zethe, Lynceu și Ida, Castor și Pollux. Dar dintre toți aceștia cei din urmă, Dioscurii, se apropie oarecum de ciclul nostru, atît prin nașterea lor minunată, cît și prin devotamentul lui Pollux, al fratelui nemuritor, care renunță la jumătate din nemurirea sa spre a împărtași soarta muritoare a fratelui său Castor.

După tradițiunea greacă⁸, Joe în chip de lebădă se împreună cu Leda și ea născu un ou, care cloci după 9 luni doi frați gemeni, pe

¹ Ispirescu, no. 10.

² Arsenie, I, no. 5 ; Ispirescu, în *Columna* din 1876.

³ *Tribuna*, din 1886.

⁴ *Familia*, din 1892.

⁵ Schott, no. 11.

⁶ Ispirescu, no. 35.

⁷ Dr. At. M. Marienescu, în *Albina* [Pesta, an. VII, no. 98 și 99] din [13/25 și 17/29 decembrie] 1872 [Basmul se publică la rubrica *Folclorul*].

⁸ Apollodor, III, 10, 7.

Castor și Pollux. În lupta lor cu cei doi frați protivnici, Lynceu și Ida, Pollux ucise pe Lynceu, dar Castor fu rănit de moarte de către Ida. Pollux află pe fratele său dîndu-și sufletul și, în nemărginita sa durere, el se rugă de Joe să moară și dînsul; dar el era fără de moarte și părintele zeilor îl puse să aleagă, sau să trăiască în veci tînăr în Olimp, sau dacă vrea să împărtășească soarta fratelui său, să trăiască jumătate pe pămînt și jumătate în locașurile daurite ale cerului. El primi să-și împartă nemurirea cu iubitul său frate și astfel frații nedespărțiți continuă a trăi, unul ziua și cellalt noaptea.

O analogie remarcabilă cu acest mit ofere al doilea nostru basm-tip, în care poporul atribuie astrelor aceeași origine: nestrămütata iubire a doi frați, cari nu vor să se despartă nici după moarte, schimbîndu-se unul în luceafărul de zi și celălalt în luceafărul de noapte.

De asemenea în legendele grecești, Phosphoros și Hesperos, steaua serei și steaua dimineții, sunt iarăși doi frați, ca și Dioscurii.

Devotamentul între prieteni-frați este și subiectul vechiului roman francez *Ami și Amil* din secolul XIII-lea.

Doi tineri, Ami și Amil, unul fiu de comite și cellalt de cavalier, de aceeași vîrstă și aidoma la chip, erau prieteni nestrămütati, trup și suflet unul pentru altul. Odată Ami se îmbolnăvi de rîie și noaptea i se arătă în vis îngerul Rafail, care-i descoperi leacul: să spuie prietenului său Amil să omoare pe cei doi copii ai săi și, spălîndu-se cu sîngele lor, se va vindeca. Amil, aflînd despre aceasta, tăie capetele copiilor săi și, stropind cu sîngele lor pe rîios, Ami se vindecă numaidecît. Dar cît de mare fu uimirea prietenilor, cînd, intrînd în camera copiilor, îi găsiră pe amîndoi teferi „et se jouoyent dedans le lit, l'un à l'autre, d'une pomme que nostre Seigneur leur avoit donnée“.⁹

Numele celor doi amici, Ami și Amil, se prezintă sub o formă aliterantă în poveștile romanice și germanice; în basmele noastre ele au o formă rimată și frații gemeni poartă numele de: Afin și Dafin, Busuioc și Siminoc, Măr și Păr etc.

Nașterea lor minunată se datorește obicinuit unui pește, din care gustă o bucătoreasă și o cățea. În primul nostru basm-tip, împărăteasa rămîne grea din buruienile date de un arap, și asemenea îngreunări miraculoase revin adesea în basmele noastre, unde fata rămîne însărcinată din vedere¹⁰, din vis, dintr-un măr sau dintr-un merișor¹¹, dintr-un șarpe¹², dintr-o floare¹³ etc.

⁹ Cf. Dunlop, p. 134 urm. și Nyrop, *op. cit.*, p. 193—197 cu nota cît privește numele aliterante. O altă vindecare prin sînge de om, celebră în tradițiunile medievale, fu a sărmanului Enric (*Der arme Heinrich*), imortalizată prin poema lui Hartmann von der Aue și împrăștiată în timpul nostru de poetul german Chamisso.

¹⁰ Ispirescu, p. 120 [*Voinicul cel fără de tată*]. Cf. Stăncescu, p. 188 [*Busuioc și Musuioc*] și Pop-Reteganul, V, p. 68 [*Urmă-Galbină și Pipăruș Petru*].

¹¹ [Ispirescu,] p. 132, 160 și 244 [*George cel viteaz, Făt-Frumos cel răitcît și Ciobănașul cel isteț sau țurloaiele blendei*].

¹² Schott, p. 101 [*Die Kaiserstochter gänsehirtin*] și Stăncescu, p. 337 [*Pici ramură din nuc*].

¹³ [Schott,] p. 264 [*Floriantu*].

Cît privește jertfirea propriului copil, ca trăsură de perfect devotament, ea ne întîmpină și în unele tradițiuni din ciclul legendar *Căltoria lui Dumnezeu pe pămînt*.

Astfel, în versiunea ardeleană *Azima mergătoare*¹⁴, Dumnezeu și Sîn-Petru sub chipul a doi moșnegi caută adăpost în casa unui sărac milos și, spunîndu-i că nu vor mîncă *pînă nu le-a frige ce are mai drag la casă*, omul nostru luă copilul din leagăn și-l puse pe vatra fierbinte. Cît de mare fu însă mirarea lui, cînd văzu că pe locul jarului crescuse iarbă verde și „copilul se juca acolo cu niște mere de aur“.

Într-alt basm¹⁵, aruncînd pe copil în cuptorul aprins, peste un ceas, în loc să-l găsească fript, „copilul se juca cu două mere de aur și cînta cum cîntă copiii“.

Tot astfel în legenda bretonă *Sainte Towina*¹⁶, o femeie se jurise unui pusnic a nu respinge niciodată pe un cerșetor. Vrînd s-o puie la cercare, el însuși se înfățișă ca cerșetor și ceru să mănînce pe unicul ei copil. Ea i-l dede și cerșetorul luă un cuțit și se făcu că-l taie. Dar aci lipsește săvîrșirea efectivă a sacrificiului, așa că tot miraculosul dispăre.

Sacrificiul copilului apare în aceste versiuni ca o dovadă de extremă supunere și resignare la un ordin superior și prototipul său trebuie căutat în legenda biblică despre jertfirea lui Isac de către părintele său Avram.¹⁷

În variantele din primul basm-tip, tipul *Dioscurilor* s-a asociat la noi cu al *Servitorului fidel*¹⁸, care nu se prezintă în stare izolată decît foarte rar în basmele noastre. În opozițiune cu sluga necredincioasă (cf. *Harap-Alb*), servitorul fidel dovedește cu prețul vieții devotamentul neclintit către stăpînul său.

În versiunea neogreacă *Aurăreasa și credinciosul fiu de pescar*¹⁹,

o împărăteasă, neavînd copii, luă în ascuns de suflet pe băiatul unui pescar, spunînd împăratului că dînsa îl născuse, iar după doi ani născu într-adevăr un băiat, care fu crescut împreună cu cel adoptiv. Ei se iubeau foarte și nu se despărțeau niciodată. Cînd crescură mari, amindoi porniră în lume și într-un oraș auziră pe unul spunînd că nu se mai află în lume o a doua femeie așa de frumoasă ca nevasta aurarului, care ședea la fereastră cu o coroană de aur în cap și se juca cu un măr de aur. Îndrăgind-o din acea clipă, el spuse fratelui său că va muri de dragostea frumoasei necunoscute. Feciorul pescarului păcăli pe aurar și, luîndu-i soția, plecară cu

¹⁴ Pop-Reteganul, IV, p. 76.

¹⁵ *Ibidem*, V, p. 57 [*Zina apelor*].

¹⁶ Luzel, *Légendes*, II, 64.

¹⁷ Subiectul despre jertfirea propriului copil a fost tractat cu o rară competență de către prof. Dragomanov în *Sbornikul Ministeriului bulgar de culte*, an. I (1889), p. 65—97, unde cercetează legende din Ucraina, cîntecele rutene și sîrbe despre sacrificiul propriului copil. Acolo citează și 3 variante bulgare din Șapkarev (*Prikazki*, 18—22), povești ruse (Afanasiiev, 93, varianta 5) și rutene (Ciubinski, II, 321—324 și 254—255). Studiul rămîne definitiv cit privește popoarele slave.

¹⁸ Cf. Grimm, no. 6. [*Der treue Johannes*].

¹⁹ Hahn, no. 29.

toții pe corabie. Aurarul disperat își scoase ochii, cari se prefăcură în *pasări* și, lăsându-se pe catartul aceleiași corăbii, ele începură a vorbi : Acea femeie, zise una, va rămînea în curînd văduvă, căci feciorul de împărat, intrînd în țara sa, va fi lovit de moarte de o ghiulea ; dar un frate credincios ar putea să-l scape, și cine însă o va spune, să împietrească de la genuchi în jos. Apoi, urmă a doua, feciorul de împărat va muri răsturnat de calul pe care va intra în oraș sau mușcat de cățea intrînd în palat, dar fratele său credincios ar putea să-l scape ; cine însă o va spune, să împietrească pînă la cap. În sfîrșit, incheie a treia, cînd se vor culca, un balaur îl va înghiți și numai fratele său credincios l-ar putea scăpa ; cine însă o va spune, să împietrească cu totul.

Feciorul pescarului auzise vorba păsărilor și, fără a spune, căuta să ferească pe fratele său : el opri descărcarea tunurilor și trimise înapoi calul, spintecă cățeaua și răpuse balaurul, umplînd camera cu sînge. Cînd o văzu așa împărăteasa a doua zi, crezu că feciorul pescarului îi omorîse fiul și dînsul fu nevoit a mărturisi toate și împietri locului. Feciorul de împărat așeză stana într-o cameră a palatului și soția sa de durere plînsă 3 ani de zile, pînă umplu o strachină mare cu lacrimi, pe care turnînd-o peste stană, feciorul pescarului învie numădeci.

Cum se vede din versiunea citată, învierea prin sînge pare a fi necunoscută basmelor grecești.

Într-un basm rus, citat de Gubernatis²⁰, frații gemeni sunt în număr de 3, ca și într-o variantă munteană și în unele basme romanice de mai la vale. Un împărat, avînd un pește cu aripioare de aur, porunci să-l gătească pentru împărăteasa, care mîncă carnea-i, iar oasele le mîncă bucătăreasa și măruntaiele cățeaua. Împărăteasa, bucătăreasa și cățeaua născură fiecare cîte un fiu și tustrei primiră numele de Ivan și se iubeau ca niște frați.

La popoarele romanice motivul *Dioscurilor* se întîmpină foarte rar asociat cu al *Servitorului fidel*, și mai rar încă se află acest din urmă în stare izolată.

În versiunea bretonă *La princesse Félicité*²¹, împăratul însuși arată fiului său o carte, unde se vedeau chipurile tuturor domnițelor din lume și tînărul îndrăgește pe cea mai frumoasă din ele, pe principesa Félicité. Pornind în căutarea-i, principele cu oamenii săi ajunseră într-o pădure, unde adormiră cu toții. La miezul nopții servitorul principelui auzi *vînturile* vorbind în arbori și spunînd mijlocul cum să ajungă pînă la dînsa. Servitorul făcu întocmai și, luînd pe domnița, se întoarseră și se opriră în aceeași pădure. La miezul nopții auzi iarăși *vînturile* vorbind despre pericolele ce amenințau pe mireasă : va muri de niște struguri otrăviți sau eînd ajutor unui om ce se îneacă. După ce sluga credincioasă o scăpă de întîia primejdie, domnița vru să atingă mîna înecatului, dar servitorul i-o tăie și principele înfuriat îl omorî,

²⁰ *Mythol. zoologique*, II, 30.

²¹ Sébillot, [*Contes.*] I, nc. 22.

schimbându-se mortul într-o statuă de marmură. Mai târziu prințul află taina tot de la vînturi, cari spuseră că servitorul fidel poate fi înviat cu sîngele copilului său. Și așa făcu, iar copilul, tăiat în bucăți și pus în apă caldă, învie la rîndul său.

În basmul breton *Regele Dalmar*²², întîlnim asemenea motivul *Servitorului fidel*.

Feciorul regelui Franței, dorind a se însura cu fata regelui Dalmar, plecă cu o slugă de încredere și ajunsese noaptea într-o pădure, unde se dederă odihnei. Pe la miezul nopții sluga, rămînînd deșteaptă, auzi niște păsări vorbind din arborele sub care se culcase. Una povestea despre greutățile ce va întîmpina feciorul regelui și mijloacele de a le învinge; lovind de 3 ori cu un bețișor, va putea trece peste o apă largă; apoi, îmbrăcat femeiește, să se infățișeze dinaintea regelui ca o amicică a fiicei sale și, culcîndu-se noaptea în aceeași cameră cu dînsa, s-o răpească prin fereastră. Sluga ascultase toate, fără însă a spune ceva stăpînului său, și izbutind a fura pe domnița, se întoarseră. Trecînd prin aceeași pădure, se opriră acolo și la miezul nopții auzi iarăși vorba păsărilor: feciorul regelui va fi prins de 12 tîlhari, jefuit și despuiat împreună cu domnița și sluga, și de se va împotrivi, va fi pe loc schimbat în marmură; apoi o babă le va oferi haine și, de vor primi sau vor da ajutor unui om gata să se inee, va păți același lucru; în sfîrșit, cel ce va spune acestea, încă va fi schimbat în statuă de marmură.

Astfel credincioasa slugă putu scăpa pe feciorul regelui din toate primejdiile. Întors acasă, principele se căsătorii cu fiica regelui Dalmar și tot voia să afle de la sluga-i tainica pricină, pentru care făcuse așa. Într-o zi, amenințîndu-l cu moartea de nu i-o va descoperi, sluga începu să povestească și treptat să împietrească, pînă se făcu o stană de piatră. Feciorul regelui, nemîngîiat, află în cele din urmă (ascultînd în pădure vorba aceluiași păsări), că numai stropind statuă cu sîngele propriului său copil, sluga va putea să învieze, și într-adevăr stana se însufleți și se făcu iar om, dar și copilul tăiat fu găsit „bien éveillé et souriant“.

Episodul final devine motivul *Servitorului fidel*, deși sub o formă alterată, în versiunea florentină *Împietritul*²³, unde majordomul principelui Spaniei joacă acest rol. Pe cînd sta într-o ospătărie și se gîndea la întîmplările vieții sale, iată că se pomeni cu patru inși acoperiți cu glugi, cari vorbeau între dînsii, că regele Spaniei, îndrăgind pe logodnica principelui, va căuta să-l otrăvească cu mere sau cu bucate și că la miezul nopții un leu se va ivi în camera principelui și va căuta să-l înghiță; majordomul său însă l-ar putea scăpa, smulgîndu-i meriele și bucatele otrăvite și străpungînd leul cu sabia. Dar cine aude și va spune, piatră să se facă.

În noaptea prezisă, omorînd leul, zgomotul trezi pe principe care, văzînd pe majordomul cu sabia scoasă, chemă într-ajutor și apoi, ju-

²² Luzel, [Contes.,] I, p. 367.

²³ Imbriani, no. 30.

decat, majordomul fu osîndit la moarte. Cerînd atunci voie a vorbi principelui cu glas tare, el povesti toate înaintea judecătorilor și se făcu stană de piatră. Principele se duse la aceeași ospătărie și află, din vorba celor patru oameni străvestiți, că numai tăind pe cei doi copilași ai săi și strîngîndu-le sîngele într-un vas și apoi spălînd de sus pînă jos pe majordomul împietrit, el va învia. Făcînd așa, sluga credincioasă învie și apoi, intrînd amîndoi în camera copiilor uciși, îi găsiră în leagăn, jucîndu-se „con un pomo d'oro“.

Povestea neapolitană *Lo Cuorvo* sau „Corbul“²⁴ cuprinde basmul nostru tip în toate amănuntele sale.

Ienariello procură fratelui său o logodnică dorită și-l ferește de toate primejdiile, făcînd întocmai ce auzise de la două *porumbițe* („de-i va spune, piatră să se facă!“). Surprins cu sabia scoasă, cu care omorise balaurul din camera fratelui, Ienariello fu osîndit la moarte și, mărturisind adevărul, împietri. De la un moșneag află apoi regele leacul învierii: să ungă statua cu sîngele copiilor săi, și așa învie fratele, iar copiii uciși fură regăsiți vii și neatinși.

În versiunea portugheză *Pedro și principele*²⁵, revine motivul *Servitorului fidel*. Pornind amîndoi, Pedro se pomeni că pierde principele și-l regăsește apoi ca portocală într-un palat vrăjit: acolo portocalele și lămiile erau principii și principese, pe cari aruncîndu-le la pămînt, se sfărma vraja și-și veneau iar în fire. Principele îndrăgește pe una din domnițele înviate și o ia cu sine. În cale Pedro aude 3 *vrăjitoare* vorbind de pericolele ce amenința pe mireasă: un catîr o va răsturna, o pară otrăvită o va răpune și în noaptea nunței una din vrăjitoare va veni s-o omoare (cine aude și va spune, piatră se va face!). După ce o scapă de întîiele două primejdii, Pedro, în lupta-i cu duhul rău, răneste fața domniței și principele îl osîndește la moarte. El atunci mărturisește și se face stană de piatră. Vine apoi obicinuita înviere prin mijlocirea sîngelui de la copilul său.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor corespunzătoare.

α. Basmul-tip *Omul de piatră* de Ispirescu :

O împărăteasă neavînd copii, un arap îi aduse niște buruieni, din cari gustă și bucătăreasa: ambele născură doi copii frumoși, cărora le puseră numele de *Afin* și *Dafin*. Plecînd la bătălie, împăratul dede feciorului său Dafin niște *chei*, zicîndu-i: „Fiule, în toate casele ce se deschid cu aceste chei să intri, iară în casa ce se deschide cu cheia de aur să nu-ți calce piciorul, că nu va fi bine de tine“. Dafin, biruit de nerăbdare, pătrunse în camera oprită și zări acolo printr-un ochean un palat de aur și într-insul pe *doamna Chiralina*, „tînără copilă, floare de grădină, frumoasă ca o zină“.

²⁴ *Pentamerone*, no. 39.

²⁵ *Consiglieri-Pedroso*, no. 6.

Plecă apoi, însoțit de Afin, în căutarea ei. Trecură pe la locuința *Crivățului*, unde mamă-sa, o babă zbircită, îi îndreptă la sora ei, muma *Vîntului turbat* și de acolo la muma *Vîntului de primăvară*, unde fură în-țîmpinați de o femeie tînără și frumoasă. Ea îi ascunse sub aripa unei păsări, ca să nu-i simtă fiul ei, care omora pe oamenii de pe tărîmul celălalt. Cum intră în casă, Vîntul de primăvară zise : „*Mamă, mie-mi miroase a om de pe tărîmul celălalt !*” Liniștindu-se, mă-sa îl întrebă : „— Unde-i împărăția doamnei Chiralina ? — Împărăția doamnei Chiralina este departe de aici cale de 10 ani ; dar această cale se poate face cît te ștergi la ochi, dacă cineva s-o duce în *pădurea cea neagră* de lingă *gîrla de păcură*, care aruncă cu pietre și foc pînă la cer, și dacă o încăleca pe *bușteanul lelelor*, cu care poate să treacă grîla ; însă cine aude și va spune cuiva, acela să se facă de piatră pînă la genunchi. După ce va ajunge la împărăție, trebuie să facă un *cerb de aur* și să intre într-însul, ca să ajungă în odaia împărătesei și să o fure ; cine aude și va spune cuiva, să se facă de piatră pînă la briu. După ce o va lua de soție, muma Crivățului, de pizmă, o să trimită un *ovrei* cu niște cămăși frumoase și mai subțiri decît pînza păianjenului. Doamna Chiralina o să cumpere *cămăși* și, dacă nu le va uda cu lacrimi de turturică, *cum se va îmbrăca cu dinsele, va muri* ; cine aude și va spune cuiva, să se facă cu totul și cu totul de piatră.”

Dafin auzise toate și povățui pe Afin cum să facă. Încălecînd pe bușteanul Ielelor, „se prefăcu într-o căruță cu 12 cai de foc și într-o clipă se înălță pînă la vîntul turbat și se pogorî la porțile palatului doamnei Chiralina”. Doamna Chiralina, îmbolnăvindu-se de dragostea feciorului de împărat, o babă sfătui pe împărat să-i aducă în casă în timp de 3 zile un cerb de aur, care cînta ca toate păsările. Afin lovi bușteanul și se făcu un cerb de aur, bîgă pe feciorul de împărat și-l duse la doamna Chiralina. Noaptea ieșea din cerb și o săruta, pînă ce, prinzîndu-l, se dede în dragoste cu el. Apoi se înțeleseră a fugi împreună la împărăția lui Dafin și acolo se cununară.

Într-o zi doamna Chiralina cumpără de la un ovrei două cămăși foarte subțiri și, îmbrăcîndu-le, se îmbolnăvi de moarte. Aflînd Afin despre aceasta, intră noaptea în odaia unde dormea ; o stropi cu lacrimi de turturică ; dar străjerii îl pîrîră lui Dafin, c-ar fi sărutat pe împărăteasa. Cum auzi împăratul, porunci să-i taie capul lui Afin și dînsul, ajungînd la locul de pierzare, povesti toate ce auzise din gura Vîntului de primăvară și împietri.

Mult plînseră Dafin și doamna Chiralina pe nenorocitul prieten, al cărui trup împietrit rămase în odaia lor. După aceasta născură un copil. Într-o noapte împăratul spuse, „că a visat o femeie îmbrăcată în haine albe, care i-a zis, că dacă voiește să învieze pe fratele său cel împietrit, *să taie copilul lor și să ungă piatra cu sîngele lui*”. Împărăteasa spuse că și ea a visat tot un astfel de vis ; apoi unindu-se amîndoi, tăiară copilul și, stropind piatra cu sînge, începu să miște, apoi învie. Cînd auzi Afin de jertfa făcută, „se creștă la un deget cu cuțitul și lăsă să-i curgă sîngele său peste copil, care învie numai într-o clipă”.

a) Prima variantă munteană, *Făt-Frumos de Arsenie* :

Dintr-o buruiană luată de la o babă, născură cite un copil împărăteasa, bucătăreasa și cățeaua. Făcîndu-se mare, împăratul dede feciorului său toate *cheile*, oprîndu-l de a călca într-o singură cameră : acolo găsi o baie și se îndrăgi de chipul fetei de pe tavan.

Pornind tustrei s-o caute, *făcură o capră de aur* și furară fata. În cale fură găzduiți la un moș, unde fiul bucătăresei ascultă cum *gîștele* vesteau că la întoarcere feciorul de împărat cu logodnica sa vor fi întîmpinați cu un cal otrăvit (cine spune, să împietrească pînă în genuchi), apoi li se va da tinerilor o masă să-i otrăvească (să împietrească pînă la brîu) și în cele din urmă o să le arunce în cale un șarpe (să împietrească de tot).

Băiatul bucătăresei scăpă pe feciorul de împărat din toate primejdiile, dar învinuit de Făt-Frumos, se văzu nevoit să mărturisească și împietri. Apoi învie, stropit fiind cu singele copilului împărătesc.

b) A doua variantă munteană, *Cei trei frați dormici* de Ispirescu :

Trei frați foarte de treabă, văzînd că nu se pot însura, se hotărîră să întrebe pe un vrăjitor, ca să le spuie ce duhuri necurate le steteau împotrivă. Și trimiseră la el pe fratele cel mare. Vrăjitorul îi spuse să se ducă frații la Baba-Hîrca, care șade într-o văgăună : era o vrăjitoare așa de mare, că „închega apele și scobora stelele“. Ea le zise să facă o cămașă, în care să intre tustrei frați și apoi să dea cu sulițele ; ori unde or cădea, acolo le va fi scrisa. Sulițele celor doi frați mai mari căzură în două curți boierești, iar a celui mai mic la marginea lacului și atunci vrăjitoarea îi spuse că scrisa-i fata împăratului din scursul apelor, în coadele mărilor.

Fratele mai mare porni cu cel mic într-acolo și ajunseră la un palat mare, în care era închisă fata ursită lui și păzită de streji și noaptea închisă cu 9 zăvoare și 9 lacăte. Fratele mai mare se dede de 3 ori peste cap și, *făcîndu-se țințar*, se strecură prin găuricea cheilor. El o găsi dormind. Se făcu din nou om și o sărută în talpa piciorului. Apoi se făcu iar țințar și ieși. A doua zi tatăl fetei, venind s-o vază, zări o pată neagră pe locul unde-o sărutase. Supărat, porunci să se taie strejile și puse altele. A doua noapte o sărută în capul pieptului, făcîndu-se iar o pată neagră.

A treia noapte, sărutînd-o în gură, fata se deșteptă. El îi spuse că e scrisa lui ; ei îi păru bine, dar nu putu merge, fiind păzită de „o pasăre mare de pe casă, ce se cheamă Dale și are bici de foc“. Se înțeleseră s-o omoare. *Puterea ei sta în trei gîndăcei* din inima unei prepelițe, într-o cutie de plumb, sub un morman de pietre, pe piscul unui munte înalt. Să rupă piciorul la unul și atunci pasărea se va îmbolnăvi ; să se facă vraci și împăratul îl va chema. El ceru biciul de foc, ca să vindece pasărea : împăratul mai întîi nu vru să-l dea ; dar mai omorînd un gîndăcel și îmbolnăvindu-se mai rău, îi dede biciul. Atunci omorî și gîndacul din urmă și pasărea muri ; apoi plesniră din bici și plecară cu case cu tot.

Pe drum fratele mai mare auzi 3 *porumbei* vorbind (pricepea *limba păsărească*). Ajunseră acasă și la cununie fratele mai mare luă fata în brațe

s-o urce în car, în locul ginerelei. Lumea cirtea de așa nelegiuire și atunci el povesti în auzul tuturor cele vorbite de păsări : că va fi rău, dacă fratele ginerelei nu va lua totdeauna în brațe pe mireasă s-o urce și s-o dea jos : cine va spune, să se facă stei de piatră ! Cum spuse, și împietri în ușa bisericii. Vrăjitorul învăță pe fratele cel mic (care era nemîngîiat) *să taie copilul nou-născut* și cu singele său să stropască steiul de piatră, și astfel fratele mai mare învic.

c) Varianta ardeleană *Feciorul de împărat de Vasile Gan* :

Galben-împărat, pornind să întîmpine pe Verde-împărat care năvălise asupra-i, lăsă acasă pe unicul său fecior, dîndu-i toate *cheile* și sfătuiindu-l să nu deschiză casa cu cheia de aur : acolo găsi chipul Ileanei.

Pornind în căutarea ei, se întovărăși cu un om ce spunea din pascălie. Dînsul, aflate de la niște *strigoaice* în ce chip să aducă pe Ileana : în mijlocul *pădurei negre* e o tufă de alun, în mijlocul tufei un bolovan mare și negru ; *suindu-se pe bolovan* și lovindu-l cu bățul, să ducă pe feciorul de împărat într-acolo. Ajungînd la Ileana, omul cu pascălie lovi cu bățul pe tovarășul său și-l *schimbă în cerb de aur*. Ileana cumpără cerbul, care noaptea se schimbă în flăcău și amîndoi se îndrăgiră. Apoi tinerii fugiră pe bolovan.

Întorși acasă, bătrînul împărat vru să răpească pe Ileana și căuta să răpuie pe feciorul său, dar fu scăpat de omul cu pascălie. Pîrît de curteni, împăratul îl osîndi la spînzurătoare. El atunci mărturisi cele auzite de la strigoaice și *se făcu stîlp de piatră*, dar fu înviat prin *sînge* scurs din mîna copilului împărătesc.

d) Varianta bucovineană *Feciorul cu cămașa de aur* de El. Voronca :

Un boier avea un băiat al său și unul de suflet, Nicolae. Ei ademeniră cu marfă pe fata unui împărat. Pe mare auzi Nicolae niște *rațe* vorbind. Întîia spuse : „Să nu încalce pe calul de la mal ; a doua : *să nu se îmbrace cu cămașa de aur*, ci s-o arză în foc ; a treia ; la nuntă, mireasa de mult joc va cădea moartă ; să-i împungă degetul cel mic și să-i sugă singele de 3 ori. Dar cine aude și va spune, să se prefacă în piatră.”

Nicolae alungă calul, aruncă cămașa în foc (boierul se infurie, dar îl iertă) și apoi o învie, sugîndu-i singele. Atunci boierul se hotărî să-l spînzure și Nicolae, spunînd adevărul, împietri. După ce avură doi copii, se rugară la Dumnezeu să le dea înapoi prietenul. La biserică boierul *auzi un glas din piatră* : să stropască cu singele *copiilor* trupul lui Nicolae. Făcînd așa, învie ; apoi el, la rîndul lui, învie și pe copii.

e) Varianta bănățeană *Viliș Viteazul* de Schott :

O fată de împărat fu răpită de un zmeu 3 zile după naștere. Feciorul altui împărat învecinat, care se născuse în aceeași noapte, visînd în fiecare noapte de o fată frumoasă, se duse în lume s-o caute.

În cale se prinse frați de cruce cu Viliș Viteazul, care era încins cu 3 cercuri de fier. După ce trecură prin *Cîmpia dorului*, prin *Cîmpia jalei* și prin *Cîmpul cu florile*, unde *doamna florilor* (floarea, ce sârise în pâlăria voinicului, fu silită să se așeze la locul ei) îi trimise la Sf. Miercuri și ea îi trimise la Sf. Vineri și dînsa la Sf. Simbătă. Ea adună toate păsările și le întrebă de zmeu răpitor : numai un vultur șchiop știa și-i duse acolo.

Luînd fata, plecară ; dar fură ajunși de zmeu, care aruncă pe Viliș într-o prăpastie, iar pe feciorul împăratului în nori. Dar Viliș scăpă, află pe feciorul împăratului și amîndoi puseră fata să întrebe pe zmeu *unde-i stau puterile*. El răspunse că poate fi învins, cînd se va birui *vulturul* din lacul laptelui. Viliș învinse vulturul și răpuse pe zmeu cu o sabie dată de 4 stane de piatră.

Viliș scăpă fata de cursele socrilor săi pizmași : împărăteasa îi trimise o *cămașă vrăjită*, iar împăratul doi cai vrăjiți ; apoi se prefăcu într-o stană de piatră. Dar fu înviat, stropindu-l feciorul împăratului cu singele proaspăt al unui copil înrudit. Atunci se făcu și nunta feciorului de împărat cu logodnica sa.

β. Basmul-tip *Lucașărul de ziună și lucașărul de noapte* de Ispirescu :

O împărăteasă, neavînd copii, se rugă la Dumnezeu și el i se arătă în vis, spunîndu-i să mănînce din pește, ce va undi bărbatu-său. Mîncînd din acel pește de aur, născu un băiat ; roaba, mîncînd și ea un os, născu un copil aidoma cu al împărătesei. Fiul împărătesei se numi *Busuioc*, iar al roabei *Siminoc*.

Amîndoi, pornînd în lume, se despărțiră (semn de peire : batista cu 3 picături de sînge). Siminoc se întoarse acasă și Busuioc porni înainte. Peste cîțva timp, văzînd 3 picături de sînge, Siminoc porni în căutarea lui Busuioc. Ajunse la împărăteasa cu care Busuioc se căsătorise, și *ea-l luă drept bărbatul ei*. Plecă apoi în pădure și acolo găsi pe *Mama-Pădurei*, care de frică se sui în copaci, unde clănțănea de frig. Rugîndu-se lui Siminoc s-o lase să se dea jos, ea îi dede o viță din păr să-și lege cîinii, dar el o aruncă în foc. Apoi o sili să dea afară din ea pe Busuioc și o omorî. Busuioc, bănuind că Siminoc s-a îndrăgostit în lipsa-i cu femeia sa, frații gemeni se învoiră ca legați la ochi să dea drum cailor și Siminoc căzu într-o fîntină. Plin de durere pentru pierderea lui, se legă iar la ochi și dede drumul calului în pădure, unde căzu prietenul : „Și dede în fîntina în care căzuse și Siminoc, și acolo își sfîrși zilele și Busuioc, și de atuncea a răsărit lucașărul de ziună, fiul împăratului, Busuioc, și lucașărul de noapte, fiul roabei, Siminoc“.²⁶

²⁶ Versiunea bănățeană *Seran și Dioran* de dr. At. M. Marienescu prezintă următoarele deosebiri în raport cu cea de Ispirescu : Din peștele gustat rămaseră însărcinate împărăteasa, țigancă și două cățele ; înfierare ca semn distinctiv între cei doi gemeni. Restul coincide.

B. TIPUL CEI DOI FRAȚI DE CRUCE

Acest tip, în mare parte propriu basmelor române, cuprinde două clase, fiecare cu câte un basm-tip :

α. Basmul-tip *Spată-Lată și Inimă-Putredă*²⁷ cu următoarele variante :

Varianta munteană *Iovișă Făt-Frumos*²⁸.

Varianta moldovenească *Făt-Frumos din lacrimă*.²⁹

I. Variantă ardeleană, *Măr și Păr* ;

II. Variantă ardeleană, *Busuioc și Maghiran* ;

III. Variantă ardeleană, *Miazănoapte și șina de fier* ;

IV. Variantă ardeleană, *Cei doi vinători*.³⁰

Varianta bucovineană *Petrea Făt-Frumos*.³¹

Varianta bănățeană *Feciorul împăratului*.³²

β. Basmul-tip *Petrea Piperiul...*³³, cu următoarele variante :

I. Variantă ardeleană, *Pipăruș Petru și Florea Înflorit* ;

II. Variantă ardeleană, *Pipăruș Petru* ;

III. Variantă ardeleană, *Pipăruș Viteazul*.³⁴

În diferitele variante ale tipului nostru figurează ca personajii principali o zână rea, o babă cumplită, care farmecă (obiceiuit cu 3 fire de păr), înlănțuind pe cîinii eroului și apoi, căutînd ceartă, omoară pe voinic și-i ascunde inima, sau i-o răpește și fără a-l omorî, ca în unele versiuni ale tipului nostru.

Această zână răufăcătoare e *Mama-Pădurei*, e geniul cel rău al codrului, care clănțanește de frig din vârful unui copaci și roagă cu glas milos pe voinic s-o lase a se încălzi la focul său. Mai înainte însă de a se coborî, ea îi dă câteva fire de păr vrăjit, cu care să-și lege cîinii, fiindu-i frică de aceste animale. Vraja n-are nici un efect, cînd voinicul priceput aruncă perii în foc, din care iese apoi un miros greu. Atunci el o poate sfîșia cu cîinii săi și a o sili să învieze pe frații săi sau să înapoieze inima răpită a tovarășului său.

În al doilea nostru basm-tip, *Mama-Pădurei* poartă numele de *Ciuda-Lumei*, care împărătește peste pădurea învecinată cu moșia Voinicului-Florilor. Acesta vrînd s-o ucidă și neputînd, el îi luă jumătate din inimă. *Petrea Piperiul* sfîșîind-o cu cîinii săi, o sili să-i aducă inima din podul curței și, dînd-o voinicului s-o bea muiată în vin, ea se prinse la loc.

²⁷ Popescu, I, no. 3.

²⁸ Ispirescu, *Basme, snoave și glume*, no. 4.

²⁹ Eminescu, *Proză*, ed. Morțun.

³⁰ Pop-Reteganul, IV, no. 6 ; *Familia*, din 1883 ; *Revista nouă*, din 1890 ; Obert, no. 5.

³¹ Sbiera, no. 10.

³² Schott, no. 1.

³³ Sbiera, no. 11.

³⁴ Pop-Reteganul, V, no. 3 ; *Biblioteca Tribunei*, no. 4 ; *Familia*, din 1885. 305

Într-o altă poveste bucovineană³⁵, întâlnim o fată a *Ciudei*, care șade într-un foișor.

În limbile slavice și în special în basmele rusești *ciudo* e apelativul general pentru orice fel de monstru. Astfel împăratul apelor sau *Morskoi-țar* se numește într-o variantă *Ciudo-morskoe* sau „Ciuda-Mărei”³⁶; iar un monstru policefal poartă aiurea numele de *Ciudo-Iudo*, balaur cu șase capete.³⁷

Rolul de Mama-Pădurei îl împlinește în aceleași basme vrăjitoarea *Baba-Iaga*, zîna hidoasă și răufăcătoare, care împietrește cu părul ei pe voinic împreună cu calul său, cum se poate vedea din versiunea rusească despre Ivan Devici, analizată mai jos.

În versiunile romanice de mai la yale, zîna pădurei preface, cu bețișoru-i vrăjit, într-un stuf de verdeață pe voinic, împreună cu calul și cîinele său, și apoi, silită de frate-său, îl înviază cu alt bețișor magic (varianta lorenă și bretonă); aiurea zîna pădurei împietrește cu același mijloc (varianta din Pisa). În locul *babei* din povestea neogrecă și florentină, figurează în versiunile paralele o *vrăjitoare* (sîrba, siciliana și portugheza), o *zîna* bătrîna (lorena, bretona și italiana), ba chiar o *fată* frumoasă (*Pentamerone*). În citatul basm florentin înfățișarea babei vrăjitoare e hidoasă și respingătoare și modul de a se înșinua pe lîngă crou (cerîndu-i voie de a se încălzi la focul său) seamănă cu rugăciunea Mamei-Pădurei din basmele noastre. Aci perii vrăjiți sunt înlocuiți cu sare, pîine și grăsimi; iar învierea se operează cu ajutorul unei unsori vrăjite. Dar firele de păr vrăjite, cari înlăntuiesc sau împietresc, reapar în alte variante romanice, siciliană și portugheză, rezumate în comparațiunea versiunilor paralele.

Ca mijloc de prezervare a castității, o sabie servă drept despărțire între soția și fratele aindoma, numai în versiunea neapolitană un cearșaf ia locul sabiei; iar învierea fratelui ucis de Mama-Pădurei se face în versiunile paralele printr-o alifie (florentină și siciliană) sau cu buruiiana vieței (portugheză). În basmele noastre zîna cea rea e nevoită a înapoia inima voinicului.

În cîteva din variantele noastre revine motivul inițial al nașterii minunate dintr-un pește sau dintr-un grăunte de piper; și tot într-însele (în cele ardelene și bănățene) s-a asociat tipul *Andromeda* sau scăparea unei fecioare de un balaur setos de sînge.

Îndelungata alăptare a voinicului, spre a-i spori puterile, o întîmpinăm adesea și în basmele noastre și în cele străine, unde constituie o caracteristică a tipului despre *Omul viteaz*. Pe voinicul Petrea mamă-sa nu-l înțarcase încă la 7 ani³⁸, iar în basmul nostru tip Petrea Piperiul sugea încă țîță, cînd era trecut de 20 de ani.

Mijlocul prin care eroul îndelung alăptat silește pe mamă-sa a-i descoperi adevărul este băgarea țîței sub talpa casei sub cuvînt de a

³⁵ Sbiera, p. 50 [*Fata Ciudei, Vîntul, Bruma și Gerul*].

³⁶ Ralston, p. 134.

³⁷ *Ibidem*, p. 70.

³⁸ Sbiera, p. 22 [*Petrea Voinicul și Ileana Cosînașana*].

suge dintr-însa, în fapt însă a o sili astfel, apăsându-i ȋța, să-i spuie despre frații și surorile sale.³⁹

Într-o poveste săsească⁴⁰ Ioan e alăptat de mă-sa timp de 7 ani, apoi cînd fu vrăjită în capră, alți 7 ani; într-una sîrbo-croată⁴¹, este eroul alăptat în 3 rînduri cîte 7 ani, pînă e în stare a smulge un stejar cu rădăcină cu tot; iar într-alta din Bosnia, eroul, mare cît un grăunte de piper, dar de o putere afară din cale, poartă chiar numele de *Pipăruș*.

Tovarășul eroului, Voinicul-Florilor, care ia uneori chipul de pasăre măiastră⁴² e un fel de geniu binefăcător, a cărui moșie înflorită e inaccesibilă, înconjurată fiind cu tot felul de săbii și sulți mișcătoare, ce numai la amiazi rămîneau neclintite⁴³. Eroul îl găsește dormind printre flori, iar paloșul jucînd în aer pe deasupra lui.⁴⁴ Pentru a ajunge la moșia sa, *Cîmpul cu florile*, eroul trebuie să străbată mai întîi *Cîmpul cu somnul*⁴⁵, unde-l apucă un somn greu; apoi *Cîmpul jalei* sau *Cîmpul cu dorul*, unde-l apucă dor de părinți și de rude. Eroul se prinde frate de cruce cu Voinicul-Florilor și, izbutind a-i readuce inima din mîna babei vrăjitoare, îi redă puterile pierdute și ia pe soră-sa de soție.

În versiunea neogreacă *Frații gemeni*⁴⁶, o femeie neavînd copii, o babă îi spune ca barbatu-său (care era pescar) să prinză un peștișor de aur și să-l împartă în 6 bucăți: una să guste ea, iar a doua bărbatul ei și vor dobîndi doi copii; a treia s-o mănînce cățeaua și va căpăta doi căței, iar a patra iapa și va avea doi mînji; a cincea s-o îngroape de-a dreapta pragului ușei, iar a șasea de-a stînga, și vor răsări doi chiparoși. Și așa s-a întîmplat. Nevasta pescarului născu doi copii aidoma, cățeaua făcă doi căței aidoma și iapa doi mînji aidoma, iar la pragul casei răsărîră doi *chiparoși* aidoma. Cînd crescură mari, se despărțiră lăsîndu-și un semn de prevestire: cînd chiparosul se va usca, să știe că a perit și să plece în căutarea lui. După ce eroul trecu prin diferite peripeții străine tipului nostru, se căsătorî cu o fată de împărat, pe care o scăpase de un balaur. După cîtva timp plecă de acolo, însoțit de cîinele său și de cîtiva tovarăși, și ajunse la o casuță, unde era o *babă*. Cerîndu-i apă, baba îi ceru voie să atingă mai întîi cu bețișorul cîinele, ca să n-o muște; dar cum îl atinse, se făcu piatră, și așa împietri ea pe tînăr și pe tovarășii săi.

Uscîndu-se chiparosul, porni cellalt frate să-l caute și ajunse la împăratul, socrul fratelui său. Acolo domnița îl luă drept bărbatu-său

³⁹ Cf. Sbiera, p. 132 [*Petrea Piperiul, Voinicul-Florilor și Ciuda-Lunii*]; Schott, p. 86 [*Der Kaiserin Wundersohn*]; Fundescu, p. 28 [*Spaima zmeilor*]; Pop-Reteganul, V, p. 27 și 75 [*Pipăruș Petru și Florea Înflorit și Urmă-Galbină și Pipăruș Petru*]

⁴⁰ Haltrich, no. 17 [*Eisenbans*].

⁴¹ Jagici, *Archiv.*, [vol.] V, no. 27.

⁴² Cf. Sbiera, p. 74 [*Voinicul-Florilor*].

⁴³ *Ibidem.* p. 135 [*Petrea Piperiul, Voinicul-Florilor și Ciuda-Lunii*].

⁴⁴ Pop-Reteganul, V, p. 39 [*Pipăruș Petru și Florea Înflorit*].

⁴⁵ Schott, p. 46.

⁴⁶ Haha, no. 22. Cf. Legrand, p. 16 [5. *Le petit Rouget sorcier*].

și noaptea, cînd se culcară împreună, *puse sabia între el și cumnată-sa*. Apoi nimerind la aceeași babă, porunci cînelui s-o înghiță pînă la genuchi și ea mărturisî că are două bețișoare : cu cel verde împietrea și cu cel roșu despietrea. Astfel învie el pe fratele său și-i povesti toate ; dar nici nu isprăvișe bine și fu străpuns de sabia fratelui gelos. Aflînd însă în urmă, adevărul, domnița îl învie, stropindu-l cu apă vie.

Intr-o variantă a acestui basm⁴⁷, femeia, gustînd un măr, naște doi gemeni cu stea în frunte și căteaua doi căței tot cu stea în frunte. Semnul prevestitor e aci sabia cînd sîngerează, iar în loc de o babă vedem pe un duh rău (*div*), care schimbă pe oameni în stane de piatră. Fratele celui împietrit, aflînd în ce-i sta puterea (în două porumbițe din pîntecele unui porc mistreț), îl sili să învieze pe fratele său și apoi îl omorî.

Versiunea sîrbă *Cei trei țipari*⁴⁸ se apropie de al doilea basm-tip. Pescarul prinde 3 zile de-a rîndul cîte un țipar și pe cel din urmă îl taie în 4 bucăți : femeia sa, căteaua și iapa, gustînd cîte o bucată, nasc gemeni ; iar din a patra bucată, îngropată în pămînt, răsar două săbii de aur. După ce fratele se căsătorii cu o fată de împărat, fu împietrit într-un munte luminos de o babă cu bețișorul ei vrăjit. Fratele său, pornind în căutarea-i (înștiințat de un semn prevestitor : turburarea apei dintr-o sticlută), ajunge la femeia lui, care-l ia drept bărbatul ei. Noaptea *pune sabia între el și dînsa* ; apoi ducîndu-se într-acei munte luminos, silește pe vrăjitoare să despietrească pe fratele său, precum și cealalte stane de piatră.

În povestea maghiară *Cei trei fii de împărați*, analizată la tipul *Andromeda*, se află și episodul babei răutăcioase. Eroul, după ce a răpus balaurul și a luat de soție pe fiica împăratului, se duse într-o zi la vînătoare. Acolo se așeză sub un arbore și făcu foc să-și frigă slănina. Deodată auzi un glas tremurător din vîrfurile arborelui : „mi-e frig !“ Voinicul, zăbind o babă, îi spuse să se coboare, ea însă îi răspunse : „Mă tem că mă sfîșie cîinii tăi, dar lovește-i o dată cu nuiua asta !“ Și cum îi atinse, împietriră. Baba vrăjitoare se dede jos, luă o prăjină de salcie în vîrf cu o broască țestoasă și o ținu peste slănina voinicului. El vru s-o bată, dar vrăjitoarea îl tăie în bucăți, îl sără și-l puse în butoi. Al doilea frate, văzînd cuțitul sîngerînd (semn de peire), porni și ajunse în orașul fiicei de împărat, care-l luă drept bărbatul ei și el se culcă cu dînsa (sabia ca semn de castitate) ; dar și el fu omorît de vrăjitoare. Al treilea frate însă o răpuse și învie și pe ceilalți doi frați.

Intr-un basm rus, intitulat *Ivan Devici*⁴⁹ sau „Ioan feciorul slujnicei“, eroul întîlnește o *Baba-Iaga*, care, dîndu-i 3 fire de păr, îi zice : „leagă 3 noduri și suflă !“ Și cum o face, atît el cît și calul său se fac stane de piatră. Apoi Baba-Iaga îi pisează și le îngroapă rămășițele sub un bolovan. Mai tîrziu țarul Ivan, tovarășul celui ucis, sosind, păcălește pe baba vrăjitoare și o silește să învieze pe tovarășul său.

⁴⁷ Hahn, II, p. 214.

⁴⁸ Vuk, no. 29 [*Die drei Aalfische*].

⁴⁹ Ralston, p. 147.

În versiunea lorenă *Fiii pescarului*⁵⁰, peștele însuși sfătuiește pe pescar cum să facă : pescăreasa, cățeaua și iapa rămân însărcinate și fiecare naște câte trei fii ; iar din oasele peștelui, îngropate în grădină, răsar două *lănci* și cu sîngele se umple 3 sticlute (fierbînd sîngele, semn rău). Cînd se făcură mari, se despărțiră la o răscruce și fiecare apucă pe altă parte. Cel mare, după ce scăpă de un balaur pe o fată de împărat și se căsători cu dînsa, fu schimbat într-un stof de verdeață cu calul și cîinele său, de o zîină bătrîină, care locuia într-un palat vrăjit dintr-o livede frumoasă. Pornind cel mijlociu, ajunse la soția fratelui său, care-l luă drept bărbatul ei, într-atîta semănau rustrei ; dar în livede păți același lucru. Atunci porni și al treilea, care sili pe zîină să învieze stufurile de iarbă, atingîndu-le cu bețișoru-i vrăjit. Apoi sfîșiind pe baba vrăjitoare, se întoarseră cu toții.

În varianta bretonă *Regele peștilor*⁵¹, peștele spune pescarului ca femeia să guste creierii săi și va naște trei băieți cu stea în frunte și cu totul aidoma la chip, iar din solzi vor răsări în grădină trei *leandri* (unul veștejindu-se, semn rău). Restul corespunde basmului loren, ca și o variantă ligură⁵² cu același titlu, în care peștele spune pescarului ca femeia să mănînce capul, cîinele șira spinărei și calul coada, născînd doi gemeni, doi căței și doi mînji. O zîină dă gemenilor o sticlută cu apă, a cărei stare turbure va vesti (ca și în versiunea sîrbă) moartea unuia dintr-înșii.

În versiunea italiană din Pisa, *Norișorul*⁵³, zîina cea rea apare sub forma unui nouraș, care ademenește pe tinerele fete, iar pe flăcăi îi împietrește. Numai al treilea frate izbutește să scape din cursele ei și o silește să învieze și pe ceilalți frați.

În varianta florentină *Vrăjitorul cu șapte capete*⁵⁴, din cele 3 oase ale peștelui răsar (ca și în versiunea lorenă) 3 *lănci*, iar semnul prevestitor e starea turbure a apei dintr-o sticlută. Aci întîlnim pentru întîia oară pe *baba* vrăjitoare sub chipul ei hidos, ca și în basmele noastre. Eroul, muiat de ploaie și flămînd, strînse surcele și aprinse un foc, spre a se usca și a mîncă din păsările împușcate. Puțin după aceea se pomeni cu o babă, clănțanind din dinți, zgriburită de frig și putrezită de sus pînă jos. Ea rugă pe tînăr să-i dea voie să se încălzească și, el primind, ea se așeză lîngă foc și-i oferî sare pentru păsările fripte, pîine pentru cîine și grăsimă pentru arme. Dar abia mîncase și unse armele, toți și toate se făcură stane de piatră. Numai al treilea frate izbutește să dovedească pe baba și o sili să învieze stanele, ungîndu-le cu o alifie. Cînd se deșteptă fratele cel mare și află că ceilalți doi dormise în patul soției sale (fiind aidoma, domnița luase pe ceilalți doi drept bărbatul ei), îi omorî din gelozie. Îndată însă îi păru rău de ce făcuse și era să-și facă seama, de nu-și aducea aminte de *alifia* învietoare a vrăjitoarei. Cum îi unse, frații înviară și cu toții se întoarseră la palat.

⁵⁰ Cosquin, no. 5.

⁵¹ Sébillot, [*Contes.*] I, no. 18.

⁵² Andrews, no. 39 [*Les fils du pêcheur*].

⁵³ Comparetti, no. [32].

⁵⁴ Imbriani, no. 28.

În poveștile neapolitane ale lui Basile se află câteva versiuni anaoage. În *Lo Mercante* sau „Neguțătorul“⁵⁵, în loc de vrăjitoare care împietrește, vedem o *fată frumoasă*, care înlănțuia cu părul pe oricine intra în palatul ei. Când vine al doilea frate cu cumnată-sa, el doarme în patul ei (aci un *cearșaf* servește ca separațiune în loc de sabia din celelalte versiuni). Apoi pune cîinele să mănînce pe frumoasa vrăjitoare și scapă pe frate-său, care, cum află de cele întîmplate, îi taie capul din gelozie și în urină îl înviază cu buruiana vieței.

În *La cerva fatata* sau „Cerboaică vrăjită“⁵⁶, Alfons și Caneloro se nasc în același mod miraculos ca și în basmele paralele. Pornind să scape pe frate-său, înștiințat de un afin vested și de o fîntînă turbure, Alfons ajunge la cumnată-sa, care-l ia drept bărbatul ei (noaptea dorm în pat despărțiți printr-o sabie). Aci lipsește însă episodul fratricidului din gelozie.

În versiunea siciliană *Cei doi frați*⁵⁷, vrăjitoarea împietrește pe întîiul frate cu un fir de păr și cellalt frate îl înviază cu o *alifie* vrăjită, cu care redă viața mîntuitorului său, după ce-l omorîse din gelozie.

În versiunea portugheză *Bucățile peștelui*⁵⁸, întîiul frate aventurîndu-se cu un leu în *turnul morței*, stăpîna turnului, o babă vrăjitoare, îi dede un fir de păr cu care legă leul, și biruindu-l în luptă, îi tăie capul și-l ascunse în pivniță. Tot așa păți fratele mijlociu. Numai cel mic o învinse și o sili a-i spune cum să învieze pe frații săi (cu o alifie). Și aci lipsește episodul fratricidului din gelozie.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor corespunzătoare.

α. Basmul-tip *Spată-Lată și Inimă-Putredă* de N. D. Popescu :

Un împărat avea 3 fete foarte frumoase. Dorind s-aibă și un băiat, alergă pe la vrăjitori și descîntători. Dumnezeu le dăruie un coonaș, dar nu lăsă să treacă nepedepsită nelegiuirea părinților, că alergase la lucruri necurate. Trei zmei, în chip de trei nori negri, răpiră fetele și le ridicară în slava cerului.

Spată-Lată (așa se numea copilul împăratului) fu *alăptat pînă la 7 ani*. Când se făcu mare, sili pe mă-sa, *prinzîndu-i țîța* între temelia și talpa casei, să-i mărturisească adevărul despre surorile sale și plecă în căutarea lor. Iși luă roibul tatălui său din tinerețe („acel cal avea darul graiului și era năzdrăvan“) și porni. Înainte de a ajunge la sora cea mare, calul îl sfătuie să spuie zmeului că merge să ia de nevastă pe fata lui Inimă-Putredă și să-i ceară doi pui de iepuri; la al doilea zmeu să ceară doi pui de urși și de la cel din urmă pe cei 3 *căței* din curte. Făcînd întocmai și luînd toate ce-l învățase calul, merse încă 3 zile și ajunse într-un oraș, unde fu găzduit la o babă, care îi dede toate lămuririle despre Inimă-Putredă.

⁵⁵ *Pentamerone*, no. 7.

⁵⁶ *Ibidem*, no. 9.

⁵⁷ Gonzenbach, no. 40. Cf. no. 39 [*Von den Zwillingbrüdern*].

⁵⁸ Consiglieri-Pedroso, no. 25. Cf. no. 11.

Plecînd de acolo, trecu printr-un crîng plin de fiare și atingînd o crăcuiță, toate dihăniile se luară după el, dar scăpă, aruncîndu-le iepurii și urșii. Dincolo de fiare dede de o grădină cu un eleșteu și în mijlocul său se ridica palatul lui Inimă-Putredă, numai din pietre nestimate. Acolo găsi toate amorițe și pustii și într-o cămară o fecioară frumoasă adormită. Sărutînd-o, ea se deșteptă și povesti lui Spată-Lată că o *zmeoaică* din vecinătate *smulse* din răzburare *inima fratelui său* și-i puse în loc o mină de putregai, apoi amoriți, împietrindu-i, pe oamenii și slugile lor, iar pe dînsa o adormi și-i zise să nu se scoale pînă n-o va deștepta Spată-Lată.

De acolo merseră la Inimă-Putredă și găsiră culcat pe un pat un tînăr foarte frumos, dar galben la față și slab, ca cum ar fi fost mort. Calul învățîndu-l cum să facă, el își luă *cățelușii* și sub un copaci de la marginea pădurei făcu un foc mare și începu să frigă un pui. Puțin după aceea auzi din vîrfurile copaciului *un glas femeiesc*: „mi-e frig!” și Spată-Lată o chemă jos să se încălzească. Ea îi dede înainte 3 *fire de păr* s-ocolască cu ele căței, dar el le aruncă în foc. Cînd se coborî, vru să-i soarbă ochii, dar cățelușii se rezeziră la dînsa și o doborîră la pămînt. Ea trebui să mărturisească unde-i inima lui Inimă-Putredă (și voinicul o află într-o cutiuță de argint sub a treia blană a puțului, îngropată în nisip) și-l învăță cum s-o puie la loc: „Du-te, zise ea oftînd, descoase-i pieptul în dreptul inimei, scoate putregaiul, spală locul cu apă din puțul unde ai găsit cutiuța, scoate inima din cutiuță, spal-o și pe ea și pe urmă așaz-o la loc”.

Inimă-Putredă, cum își simți inima pusă la loc, sări în sus și se aruncă în brațele lui Spată-Lată, prinzîndu-se frați pînă la moarte. Sfișîind căței pe *zmeoaică*, o spintecă și ieși din ea un pui de mîstreț, dintr-însul un dihor și din el un șoarece, în al cărui pîntece găsi 3 *viermi* vii, pe cari Spată-Lată îi închise într-o cutie. Apoi, făcînd din casele *zmeului* un măr de aur, se întoarseră și aflară în locul cîmpiilor pustii orașe și oameni. Ajungînd la palatul împăratului, Spată-Lată luă de soție pe sora lui Inimă-Putredă.

a) Varianta munteană *Ioviță Făt-Frumos* de Ispirescu :

Unui împărat îi răpiră niște zmei fetele. Pornind cu război asupra lor, împăratul vru să facă un pod peste apa de la marginea țării. Dar nu fu chip să se așeze podul: ce se lucra ziua, stricau zmeii noaptea. O babă se oferî să descopere pe nelegiuții cari stricau podul. Acolo, după ce văzu că zmeii dărimase tot ce se lucrase, auzi pe unul din ei zicînd: „Pînă n-o arunca împăratul, vrăjmașul nostru, năvodul să prinză mreana de aur, să o gătească și să o dea neveste-sei, împărătesei, să o mănînce, nici că am gîndul tatei, că va putea întinde podul peste apa asta și să vie să ne bată”.

Baba spunînd împăratului ce auzise și ce văzuse, el puse să dea cu năvodul și pescuiră *mreana de aur*. Împărăteasa, cum o mîncă, se simți însărcinată și după 9 luni născu pe *Ioviță Făt-Frumos*. Din rămășițele de la masa împărătească, mîncă și o cătea și făcu 3 cățeluși.

Cînd *Ioviță Făt-Frumos* se făcu de 16 ani și află că pe surori le răpise zmeii, porni să le scape. Ajunse la sora cea mare și răpuse zmeul. Așa

făcu și cu al doilea și cu al treilea, izbîndindu-și asupra răpitorilor. De la surori află că p-acolo trăia *Calomfir*, împăratul florilor. Găsindu-l adormit, se culcă alătura și, cînd se deșteptă, se împrieteniră, mergînd amîndoi la vînătoare. Cînd treceau pe lîngă vrun copaci, Calomfir se întrista, căci o *scorpie îi luase inima*.

Ioviță merse cu ciinii după acea scorpie, dar el nu-și legă ciinii cu firul de păr vrăjit (cum făcuse Calomfir) și sili scorpia să spuie unde e inima lui Calomfir: „La frate-meu, peste nouă mări și nouă țări; nu se poate lua decît omorîndu-l pe dînsul și atunci, despicîndu-l, vei găsi în el un iepure, în iepure o turturică, în turturică o cutioară și în cutioară inima lui Calomfir“. După ce ciinii sfîșiară scorpia și el aduse inima lui Calomfir, voinicul luă de soție pe sora împăratului florilor și apoi plecă cu soția și cu surorile acasă.

b) Varianta moldovenească *Făt-Frumos din lacrimă* de Eminescu :

Un împărat nu risese în viață, că n-avea cui lăsa moștenirea. Împărăteasa, tristă și lăcrimată, se rugă de Maica Domnului și o lacrimă curse din ochiul ei negru: împărăteasa supse acea *lacrimă* și rămase îngreunată, de unde și numele copilului, *Făt-Frumos din lacrimă*.

Cînd se făcu mare, porni să caute pe împăratul care se dușmănea cu tată-său, și ajunsese la palatul său. Acolo se prinse cu dînsul frate de cruce. Împăratul temîndu-se de *Mama-Pădurei*, căreia îi da tot al zecelea din copiii supușilor săi, *Făt-Frumos* o trînti cu putere într-o piuă de piatră, dar ea scăpă de acolo și peri.

Luîndu-se după dînsa, ajunsese la o fată frumoasă care torcea: era Ileana, fiica *Mamei-Pădurei*, cu care se îndrăgosti. Ea-l învăță cum s-o biruiască, mutînd din loc *cele două buți* (una cu apă, și alta cu putere). Voinicul sorbi putere, iar *Mama-Pădurei* bău apă și așa o răpuse.

Întors cu mireasa-i Ileana la frate-său de cruce, el îi spuse că iubește pe fata *Genarului*, om mîndru și sălbatec, care-și petrece timpul vîînd. Voinicul se duse la palat, luă fata și fugi, dar *Genarul*, cum simți, îl ajunse cu calu-i năzdrăvan cu două inimi și-i luă fata înapoi. Încercîndu-se a doua oară s-o fure, fu iar ajuns de *Genar*, care azvirli pe *Făt-Frumos* pînă în nori, unde arzînd, căzu o mină de cenușă în nisip. Dar fu înviat de Dumnezeu, care umbla pe pămînt cu *Sîn-Petru*.

Intorcîndu-se din nou la fata *Genarului*, ea-i spuse că-i trebuia un cal cu două inimi și află de la tată-său cum ar putea să-l capete (voinicul, schimbat de fată în floare, asculta spusele-): lîngă mare e o *babă* cu 7 iepe, cari trebuie păzite un an, spre a dobîndi calul. După ce-i spuse, *Genarul* aruncă fetei în față o *batistă* roșie și mirositoare, care o făcu să uite tot, dar *Făt-Frumos* ascultase.

În cale către acea *babă*, el se arată recunoscător către un țînțar și un rac. Tocmindu-se a păzi iepele, ele periră pe cînd adormise, dar fură aduse înapoi de țînțar și de împăratul racilor. Căpătînd calul cu 7 inimi, el putu răpi de astă dată pe fata *Genarului* și o aduse fratelui său de cruce.

c) Prima variantă ardeleană, *Măr și Păr* de Pop-Reteganul ;

O împărăteasă, neavînd copii, văzu un *pește* foarte frumos și-l dede bucătăresei să-l gătească. După ce gustă din el, îl duse împărătesei să-l mănînce, iar oasele le dede la o cățea. Peste citva timp împărăteasa și bucătăreasa rămaseră însărcinate, cățeaua de asemenea. După 9 luni împărăteasa născu un copil, pe care l-a numit *Măr*, și tot în ziua aceea născu bucătăreasa altul aidoma de frumos, numit *Păr*; iar cățeaua fătase 6 căței frumoși și mari.

Cînd se făcură de 8 ani, copiii își luară fiecare cîte 3 căței și porniră la vînat și în pădure se făcură frați de cruce, jurîndu-și dragoste vecinică. Ei semănau așa de mult, că nu se puteau deosebi și împărăteasa, ca să-și cunoască odrasla, înfieră odată pe *Măr* la mina dreaptă. Cum simți aceasta, *Măr* se duse în lume, lăsînd fratelui său o *maramă* (3 picături de sînge : semn de moarte). Ajungînd la o stîină i se spuse că p-acolo nu era apă, căci un zmeu seca toate izvoarele. Cu ajutorul cățeilor, *Măr* îl răpuse și tăie capul zmeului. Tot așa omorî pe un taur sălbatic, care strica toate bucatele oamenilor. Mai departe răpuse un *balaur* cu 7 capete, care nu lăsa să ia apă decît pe cel ce-i da o fată, și atunci venise rîndul fetei de împărat. Voinicul scăpă fata și la întoarcere părinți ei înnebuniseră.

Sfătuit de o babă, el plecă s-aducă de peste 9 țări apă de la zîna de piatră. Cînd ajunse acolo, se puse sub un copaci și făcu foc să frigă niște carne, cînd *auzi din copaci un glas* : „mor de frig!“ El îi zise să se coboare și *baba îi dede 3 peri din capul ei*, cu cari vrăji ciîinii : atunci se dede jos, mîncă pe *Măr* și-i *puse inima într-un buștean*.

Aflînd *Păr*, după marama însăngerată, că frate-său murise, se duse să-l găsească. El se abătă pe la Sf. Duminecă, care-i spuse că zmeoaica, care omorise pe frate-său, avea 3 feciori (era zmeul, taurul și balaurul răpuși de *Măr*). Ea ceruse pe fata împăratului pentru cel mai mare și nevrînd împăratul să i-o dea, îl omorî și pe fată o făcu piatră.

Apoi, învățat de dînsa, veni sub același copaci, unde perise *Măr* și, cînd baba îi dede cei 3 peri, îi aruncă în foc și nu se mai prinse vraja. Prinsă de ciîni, baba fu silită să-i spuie cum să învieze pe frate-său : „Du-te la bușteanul acela, scoate-i inima din el, te du cu ea spre dreapta și vei găsi *lacul Zinelor* ; pune-i inima jos și fă formă de trup de om din pămînt pe lîngă inimă, spală-l cu apă din lac și va învia“. Apoi învie și pe zîna de piatră, scoțînd un cui dedesubtul ei : „Piatra din ce în ce se schimba în carne și în oase, pînă în urmă se făcu o fată frumoasă, ca și care n-a mai fost sub soare“. Ea se aruncă în brațele mîntuitorului ei și *Păr* se logodi cu dînsa, fiind de față și frate-său *Măr*, care se întoarse la logodnica sa, pe care o scăpase de balaur.

d) A doua variantă ardeleană, *Busuioc și Maghiran* de Gr. Sima :

O fată de împărat rămase *împovărată dintr-o floare* de trandafir. Frațele ei fu însărcinat s-o ducă în pădure și s-o prăpădească, aducînd ficatul,

inima și degetul cu inelul. Dar în pădure i se făcu milă și omorî în locu-i un cățelus, luînd fetei numai degetul cu inelul. Acolo îi făcu o colibă și născu doi copii cu părul de aur.

Într-o zi trecură pe acolo doi moșnegi (era Dumnezeu și Sin-Petru) și-i botezară *Busuioc* și *Maghiran*. La vînătoare Busuioc prinse un pui de lup, de urs și de leu (îi numea : N-aude, Na vede, Na greuî pămîntului), iar Maghiran asemenea 3 căței. Busuioc, înainte de a porni, zise fratelui său că va fi rău de el, „cînd vor picura 3 picături de sînge din paloș“.

În pădure chemă la foc o *babă*, ca să-și frigă un broscoi. Ea-i dede 3 perișori, cu cari vrăji pe cățeluși și, apropiîndu-se, ucise și îngropă pe Busuioc.

Maghiran, înștiințat de picăturile de sînge ale paloșului, porni și, ajungînd în pădure, sfișie cu cățeei pe baba. Apoi căută buruiana vieței, cu care învie pe fratele său, și Busuioc plecă înainte. În cale dede de o fată gata a fi înghițită de un *balaur*, care stăpînea singur fîntina din acea țară. Adormind în poala fetei, se deșteptă prin lacrima-i fierbinte și omorî pe balaur. Un țigan trimes de împărat omorî pe Busuioc, îi luă paloșul și se dede drept mîntuitor. Maghiran însă îl învie iarăși și Busuioc, ajungînd la palat, se cunună cu fecioara mîntuită.

e) A treia variantă ardeleană *Miazănoapte și șina de fier de Pitiș* :

O împărăteasă, tînguindu-se pe marginea girlei că n-are copii, văzu feșind din apă o mină și un glas îi zise : să gătească peștele și să-l mănince întreg. Gătînd țiganca peștele, gustă din el, cățeaua mîncă mațele și iapa băuse apa în care se spălase peștele. Toate rămaseră borțoașe : împărăteasa născu un băiat, țiganca un băiat aidoma, cățeaua 2 căței și iapa 2 minji.

Feciorul împăratului și al bucătăresei plecară în lume și pe drum se despărțiră, dîndu-și cîte un semn de peire : de va vedea 3 pete de sînge pe batistă, să știe că e mort. Feciorul împăratului ajunse la o *babă* bătrînă și porni cu ciinele său să-i aducă apă din o fîntină, păzită de un *balaur*. El tăie capetele balaurului și scăpă astfel pe fata împăratului. Un țigan se dede drept mîntuitor, dar adevăratul viteaz fu găsit și se cunună cu fata împăratului.

În noaptea nunței nu vru să stingă lumina și, venind *Miazănoapte*, se luă în pădure după dînsa, care se schimbase într-o șină de roată. Acolo se urcă în copaci și plîngîndu-se de frig, rugă pe voinic s-o lase să se încălzească la focul ce făcuse, mai dîndu-i și un *fir de păr* să dea pe la gura eiilor. Cum dede însă, îi amorți pe toți.

Celălalt frate, văzînd 3 picături de sînge, porni și ajunse la împărăteasa, care-l luă drept bărbatu-său. Noaptea iar veni *Miazănoapte* și voinicul se luă după ea ; dînsa se urcă în copaci, apoi dede voinicului un fir, ce-l aruncă în foc, și *Miazănoapte* căzu jos, pierzîndu-și puterea. Atunci el o sili să învieze pe frate-său.

f) A patra variantă ardeleană, *Cei doi vînători* de Obert :

Din doi frați, unul, cel tînăr, era totdeauna vesel, iar celălalt nu rîdea niciodată, căci o vrăjitoare îi furase inima și puse în locu-i o bucată de lemn putred.

Într-o zi, tînărul vînînd un iepure și făcînd un foc, vrăjitoarea veni și-l rugă să se încălzească la foc, că murea de frig. El îi zise : „vino și te încălzește !” Ea răspunse : „mi-e frică de ciini !” și-i dede 3 fire de păr, ce le aruncă în foc, în loc să le arunce pe ciini. Ea se dede jos și începu să caute ceartă, dînd năvală asupra flăcăului, dar ciinii îl scăpară și voinicul o sili să spuie unde pusese inima fratelui său.

El o află într-o scorbură plină de inimi omenești și, omorînd pe vrăjitoare, puse fratelui său inima la loc.

g) Varianta bucovineană *Petrea Făt-Frumos* de Sbiera :

O împărăteasă, învățată de o babă, mîncă o mreană codalbă, din care gustă și bucătăreasa, iar coteica inghițișe oscioarele⁵⁹ : împărăteasa, țiganca și cățeaua rămaseră însărcinate și născură tustrele cîte un fecior frumos, năzdrăvan și cu părul de aur. Făcîndu-se mari, umblau la vitejii și aveau niște săbii minunate : „ori către cine ar fi amenințat cu dîsele, îndată și sta nemișcat pe loc”.

Cei 3 feciori erau aïdoma la chip și nimeni nu-i putea deosebi. Împărăteasa, sfătuită de o babă cum să-și cunoască feciorul (după firea-i sumeață și darnică), hotări să omoare pe ceilalți doi. Văzîndu-i morți, feciorul împăratului nu mai vru să rămîie acasă și plecă în lume.

Înainte de a se despărți, zise tatălui său să nu dea drumul bivoliilor de ocol, decît cînd s-or bate de moarte și apoi, făcînd o cruce cu sabia în mijlocul grînzei, zise : „Tată și maică ! Cînd o curge sînge din crucea aceasta, să știți că atunci am murit eu !”

Pornind Petrea Făt-Frumos (că așa se numea voinicul), un om îi schimbă sabia în drum și fu făcut bucăți de ostași. Înviat de bivoliile săi, plecă înainte, de ajunsse într-un oraș lipsit de apă. Acolo scăpă pe fata împăratului de un balaur, și, după ce dede de gol pe un țigan, care se fălise a fi minuit el pe fată, o luă de soție, iar țiganul fu sfișiat de un cal sălbatic.

h) Varianta bănățeană *Feciorul împăratului* de Schott :

Un împărat avea 3 fete, pe cari le furase 3 zmei. După aceea i se născu un fiu cu o putere foarte mare, care sili pe mă-sa, mușcînd-o de țîță, să-i spuie pricina mîhnirei sale ; atunci porni după surorile sale și răpuse pe cei 3 zmei în palaturile lor.

⁵⁹ În text : *picioarele*. Reproducem fragmentul din basmul cules de Sbiera : „După ce-au luat țiganca mreana și au curățit-o bine, au pus-o la foc să fiarbă. Dară, pînă la urmă, se uită ea și gustă, pe lingă alte bucate, pe lingă borșul iest de mreană, și cum au gustat, au și purces îngreunată. [...] Împărăteasa au ospătat cu gust foarte mare mreana aceea, încît n-au rămas nimic, decît oscioarele. [...] Coteicuța, cum numai au mîncat oscioarele, au și purces pe loc îngreunată.” (N. ed.)

Apoi se duse la un fârtat, căruia *zinele* de la Lacul Negru îi răpise puterile. Luă cițiva *ciini* și se îndreptă acolo, făcu un foc și se ascunse într-un tufiș. Peste puțin se iviră 3 fecioare de o albeață strălucitoare, cu părul lung și negru, și s-apropiară de foc spre a se încălzi. Voinicul asmuți asupra-le ciinii și ele fură nevoite a-i spune că *puseseră puterea fratelui său într-un burete*.

El o luă d-acolo, omori *zinele* și aduse fratelui său puterea. Acesta din recunoștință îi dăruie palatul, îndemnându-l să nu intre într-o cămară, că acolo stă ascunsă moartea. Dar voinicul nu se lăsă și găsi în locu-i o fecioară mindră și frumoasă, sora fârtatului său, cu care se cunună.

β Basmul-tip *Petrea Piperiul...* de Șbiera :

Un împărat avea 3 fete, pe cari le răpise 3 zmei la un joc. Mult timp după aceea nenorocire, împărăteasa, înghițind *un fir de piper*, rămase grea și născu pe *Petrea Piperiul*. Când crescua mare, spuse mă-sei să-i facă din țîța ei o turtă frământată cu lapte și porni să-și caute surorile.

Trecind pe moșiile zmeilor, le spuse că a venit numai să-și vadă surorile și apoi să se ducă la *Voinicul-Florilor* să-l întrebe de ce a răcnit așa tare, încît l-a auzit din pîntecele mă-sei. După ce făgădui fiecărui zmeu cîte un semn de la acel voinic, *Petrea* ajunse la marginea moșiei *Voinicului-Florilor*. „Aici au trebuit s-aștepte pîn'ce a fi soarele cruce amiazăzi, pentru că pîmprejurul moșiei era așa întocmit, că *juca săbiile și suliițele de sine* tot una, neîncetat, din pămînt, pînă cit vedea cu ochii în sus, încît nu era cu putință să intre cineva la *Voinicul-Florilor*, că de ar fi cutezat, apoi ar fi rămas bucățele pe loc. Acele săbii și suliiți stau neclintite, numai cînd era soarele cruce amiazăzi.“

Găsind adormit pe *Voinicul-Florilor* sub un pom înflorit (că pe unde mergea, înfloreau toate), se culcă lingă el. Cînd se deșteptară, *Petrea* îl întrebă de ce a răcnit așa tare și *Voinicul-Florilor* îi răspunse : „Pe moșia mea se află o pădure foarte deasă și plină de fiare, pentru că nu poate nimeni să le ucidă, fiindcă împărătește peste ele *Ciuda-Lumei*, o muiere foarte grozavă. Pe aceea voiam eu s-o ucid odată și, neputînd-o ucide, *mi-a luat jumătate inimă* și atunci am răcnit eu așa tare, de m-ai auzit și tu, după cum zici.“

Petrea își luă 3 *ciini* și purcese către acea pădure. Acolo făcu un foc și se puse a frige porumb. Atunci *auzi un glas din vârful copaciului* : „mi-e frig!“ și el îi spuse să se coboare. Dar temîndu-se de *ciini*, *Ciuda-Lumei* îi dede 3 peri, pe cari *Petrea* îi aruncă în foc. Ea, crezînd că-i puse asupra *ciinilor* și-i încătușase astfel, se coborî, se luă la ceartă și se repezi la *Petrea* să-i soarbă inima. Dar *ciinii* săi începînd a o sfișia, ea se ruga s-o lase și-i va da orice va cere. El îi ceru jumătatea inimei *Voinicului-Florilor*. „Eu am șapte inimi de la șapte voinici și încă jumătate și aceea jumătate este a *Voinicului-Florilor*, pentru că nu i-am putut-o lua toată. Aceasta ai găsi-o la mine în podul curței mele, și dacă îi muia-o în vin și ai da-o să o beie, apoi s-a prinde iarăși la loc, cum a fost.“

Atunci strigînd cîinilor s-o facă bucățele, luă inima și o puse la loc. Apoi se cunună cu sora voinicului, plecă la zmei și, după ce-i răpuse, luă pe surori și se întoarseră cu toții.

a) Prima variantă ardeleană, *Pipăruș-Petru și Florea Înflorit* de Pop-Reteganul :

O muiere rămase văduvă cu doi feciori și o fetiță, pe care o fură un zmeu. Feciorul cel mai mare porni s-o caute și s-a tot dus, pînă nimeri la curțile zmeului, unde găsi pe soră-sa. Venind zmeul, tăie feciorului capul și *inima i-o puse într-un blid*. Tot așa păși și frate-său.

Intr-o dimineață, văduva, *înghițind un bob de piper*, rămase însărcinată și născu un copil, pe care-l boteză *Pipăruș Petru*, căci dintr-un fir de piper era zămislit. Cînd se făcu mare de 3 ani (semăna cel puțin a 20), sili pe mă-sa, *apăsîndu-i fița sub pragul casei*, să-i mărturisească despre frații și soră-sa. Spunîndu-i atunci să-i facă o azimă frămîntată cu lapte din țîțele ei, porni în căutarea lor și ajunse la zmeu, unde văzu pe soră-sa, care-l cunoscuse de frate, gustînd din azimă. Pipăruș birui pe zmeu și, înainte de a-i tăia capul, îl sili să învieze pe frații săi.

Porniră înapoi cu toții și pe drum Pipăruș adormi ca un mort, amețit de vinul ce băuse, și frații săi, văzîndu-l astfel, îl legară cu lanțuri de un stejar și-l părăsiră acolo. Întorși acasă, spuseră mă-sei că ei au scăpat pe fată și că nici n-au văzut pe Pipăruș.

Cînd Pipăruș se trezi din somnul cel greu și se văzu legat, odată se umflă și-i căzură lanțurile, luă stejarul pe umăr și intră în sat, unde frații săi se rugară de dînsul să-i ierte. După ce ospătară împreună, Pipăruș porni călare pe un cal năzdrăvan la *Florea Înfloritul* și ajunse la un *munte de sticlă*. Acolo un moșneag îi dăde : o *ceteră*, cu care să cînte cînd i-ar apuca dorul de ai săi, trecînd *Cîmpul cu dorul* ; un *pieptene*, pe care să-l arunce în pădurea cu lupii (se făcea un bou gras), ca să nu-l mănînce, și o *cute*, pe care s-o arunce să se facă o stană de piatră, cînd va trece prin *țara șoarecilor*.

După ce străbătu Cîmpul cu dorul, Pădurea cu lupii și Țara șoarecilor, făcînd cum îl învățase moșneagul, nimeri pe *Cîmpul cu florile* și, văzînd pe Florea Înflorit adormit printre flori, se culcă lingă el și adormi. Cînd se treziră amîndoi, se prinseră frați de cruce.

Umblind împreună după vitejii, nimeriră în mijlocul codrului la o casă, unde Ileana Consînzeana țesea la război : „de cite ori bătea cu brigla, totdeauna ieșeau cite două catane îmbrăcate și înarmate“. Fata le spuse că tatăl ei e *Ciută-Nevăzută*, căruia nu-i ieșise încă un om în cale, pe care să nu-l omoare ; cînd se întorcea acasă, bea o *ulciță cu leacuri* de după cuptor și prindea la nouă puteri. Bînd și voinicii din acele leacuri, se întăriră și răpuseră pe tata Ilenei, cu care se căsătorii Pipăruș, iar Florea Înfloritul luă de soție pe Florica, sora tovarășului său.

b) A doua variantă ardeleană, *Pipăruș Petru* de Mera :

O fată a unei femei sărmâne fu răpită de un zmeu. Cei doi frați ai săi se duseră să o caute și, ajungînd acolo, zmeul îi băgă în pămînt pînă la grumaz și sora lor îi hrănea pe ascuns cu lingura.

În vremea aceea muma fetei, *înghițind un fir de piper*, rămase grea și născu un fiu, ce-i zise *Pipăruș Petru*. Crescînd mare, el sili pe mamă-sa, *punîndu-i țîța sub tălpoaia casei*, să-i mărturisească de pierderea fraților săi.

Aflînd toate, el porni cu un buzdugan de 99 ocale de fier. Apoi omori pe zmeu și scăpă pe frații și pe sora lor. Pe drum frații, de pizmă, îl aruncară într-o prăpastie, dar voinicul scăpă și frații fură pedepsiți.

c) A treia variantă ardeleană, *Pipăruș Viteazul* de Dologa :

Unei babe îi mai rămăsese un singur fecioraș, *Pipăruș Viteazul*, din 12 feciori ce avusese. El era cît un grăunte de piper : nu creștea, dar se făcea din zi în zi mai voinic. Pornind să-și caute nevastă, ajută pe drum un corb.

După mult umblet, *Pipăruș Viteazul* ajunsese într-un oraș plin de jale, căci chiar în dimineața aceea un *nor* răpise cele trei fete ale împăratului. El făcuse cunoscut, că cine le va aduce, îi va da pe una din ele de nevastă și jumătate din împărăție. Voinicul plecă și ajunse la un palat deșert. Acolo răpuse un *balaur*, precum și pe alții doi frați zmei, și găsi pe fete în 3 chiliuțe.

Aducîndu-le înapoi, luă pe cea mai mică de soție și moșteni tronul după moartea împăratului.

CICLUL ANIMALELOR RECUNOSCĂTOARE

Acest ciclu, a cărui trăsură esențială e recunoștința animalelor în opozițiune cu nerecunoștința omului, cuprinde următoarele peripeții :

- a) Eroul îndurător cruță mai multe animale de la moarte ;
- b) ele își arată apoi recunoștința prin ajutorul ce-i dau în diferite împrejurări.

Acest motiv cuprinde 2 clase, fiecare cu câte un basm-tip :

α. Basmul-tip *Roșu-împărat și Alb-împărat*¹, cu următoarele variante :

- I. Variantă munteană, *Aleodor-împărat* ;
 - II. Variantă munteană, *Împăratul peștilor* ;
 - III. Variantă munteană, *Darul șarpelui*.²
- Varianta moldovenească *Deli-Satir*.³

- I. Variantă ardeleană, *Vizor, craiul șerpilor* ;
- II. Variantă ardeleană, *Povestea lui Pahon* ;
- III. Variantă ardeleană, *Bobocel*.⁴

Varianta bănațeană *Urga-Murga*.⁵

Varianta macedoneană *Servitor pe trei ani, trei bani*.⁶

β. Basmul-tip *Omul care știa toate limbile*⁷, cu unica variantă ardeleană, *Povestea omului ce înțelegea limba dobitoacelor*⁸.

Afară de variantele citate, motivul *Animalelor recunoscătoare* ne întâmpină ca episod în diferite basme. Astfel vedem un lup, un corb și o mreană recunoscătoare⁹, un lup, o vulpe și un urs recunoscător¹⁰. Nu

¹ Popescu, I, no. 1.

² Ispirescu, no. 4 ; Stăncescu, no. 17 ; *Țara nouă*, an. II, [no. 23—24, 1/13—15/27 ianuarie 1886].

³ *Revista nouă*, an. I.

⁴ Pop-Reteganul, II, no. 3 ; idem, V, no. 1 ; *Familia*, din 1882.

⁵ Dr. At. M. Marienescu.

⁶ Cosmescu (colecțiune inedită).

⁷ Cosmescu (colecțiune inedită).

⁸ *Tribuna*, din 1875.

⁹ Sbiera, p. 57 [*Fata Ciudei, Vîntul, Bruma și Gerul*].

¹⁰ Schott, p. 140 [*Petru Firicel*].

mai vorbim de pajura sau vulturul recunoșcător, care scoate obicinuit în Lumea Albă pe eroul părăsit de frații trădători.

Frumosul basm vânătoresc *Feciorul de împărat cel cu noroc la vînat*, povestit cu atîta farmec de d-l Odobescu, conține asemenea motivul *Animalelor recunoscătoare*. Acolo feciorul de împărat cruță la vînătoare un vultur, care-i dăruiește piatra zamfirului, și ea îl face stăpîn peste toate pasările; apoi un dihor, care-i dăruiește piatra smarandului, și ea îl face stăpîn peste toate jivinele; și în cele din urmă un rîs, care îi dăruiește piatra rubinului, și ea îl face stăpîn peste toată firea cu suflare. Toate aceste nestemate făcură pe feciorul de împărat cel mai norocos dintre vînători, căci voința-i pe dată i se și împlinea. Crușînd după aceea și o porumbiță, ea-l duse din recunoștință la ursita-i, la mîndra Fată a Pietrelor, cu care trăi ferice, pînă ce copila de urît peri de lîngă dînsul, năpustindu-l în păduri. În zadar mai vru el să-și îndulcească jalea cu vînătoria, căci pentru dragostea copilei el îi dedese în schimb nestematele minunate.¹¹

În versiunile din primul nostru basm-tip se scoate pur și simplu la iveală simțămîntul de grațitudine al animalelor pentru un bine făcut; în alte variante acest simțămînt atît de înrădăcinat în animale e pus față în față cu ingrățitudinea omenească, în special a femeiei, temă ce aparține ciclului următor.

Prima variantă munteană combină motivul nostru cu al locului oprit și conține în locul zmeilor din variantele respective monstrul bizar numit *Jumătate-de-Om*, adică un om, care are numai o mînă, un picior și un ochi. În cursul *Introducerii* am întîlnit în două rînduri, printre popoarele ciudate enumerate în *Alexandria* și în Pliniu¹², această pocitanie, proprie basmelor grece și albaneze. Dintre colecțiunile noastre, afară de unicul caz prezent din Ispirescu, numai a lui Fundescu pomeneste adesea de această ființă mitică. Aci aflăm că *Jumătate-de-Om* era cel mai puternic în curtea și în oștirea lui Roșu-împărat, a cărui natură demoniacă a fost adesea relevată, și că puterea lui sta în 3 gîndaci băgați într-un cocoș, cocoșul într-un iepure, iepurele într-un porc și porcul se afla în lacul de lapte dulce din muntele Hiriului.¹³ Într-o poveste paralelă din Moldova¹⁴, puterea lui *Jumătate-de-Om* sta în trei viermușori într-o cutiuță băgată în pîntecele unei prepelițe și aceasta într-un mistreț din Ostrovul cel mare. Alteori¹⁵ el joacă rolul de uriaș antropofag, dar cu o nuanță burlescă: *Jumătate-de-Om* frige și mănîncă atunci pe oricine nu poate să-i spuie o minciună.

Într-un basm neogrec¹⁶, împăratul promițînd pe fie-sa de soție celui ce o va readuce, *Jumătate-de-Om* o răpește și-i spune în urmă că puterea-i sta în două porumbițe din pîntecele unei scroafe sălbatice, dintr-un munte oarecare. De cîte ori era tăiat, căpăta puteri îndoite,

¹¹ Odobescu, *Scrieri*, III, p. 175—209.

¹² Vezi *Introducerea*, p. 25, 32 și 90.

¹³ Fundescu, p. 43 și 44 [*Făt-Frumos și fata lui Roșu-împărat*].

¹⁴ Sevastos, p. 214. Cf. Arsenie, II, no. 1: *Busuioc cel frumos*.

¹⁵ Fundescu, p. 83 [*O prinsoare*].

¹⁶ Hahn, no. 64, varianta I.

pînă ce fu răpus de voinicul, ucizînd porumbițele. Într-altă versiune¹⁷, o mamă, dorind un copil cu orice preț, se rugă la Dumnezeu să-i dăruiască unul, fie și pe jumătate. Și Dumnezeu îi ascultă rugăciunea, dîndu-i un băiat cu jumătate cap, jumătate nas, jumătate gură, jumătate corp, cu o mînă și un picior.

În versiunea albaneză¹⁸, figurează același monstru sub numele Jumătate-Fier-Jumătate-Om și puterea-i sta în 3 porumbițe din pîntecele unui iepure.

În legendele musulmane figurează ființe asemenea lui Jumătate-de-Om (numite Şikk și Nesna), adecă un om tăiat de-a lungul în două și neavînd decît un braț, un picior și un ochi.¹⁹

În varianta noastră munteană i se mai adaugă epitetul „călare pe o jumătate de iepure șchiop“, dar acest epitet revine la adecă lui Statu-Palmă, despre care am vorbit în tipul despre *Tovarășii năzdrăvani*.

În varianta moldovenească *Deli-Satir*, animalul recunoscător e înlocuit cu un *mort recunoscător*, o temă ce ne întîmpină foarte rar în totalitatea basmelor române, pe cînd ea este destul de familiară în poveștile celorlalte popoare.²⁰ Într-o variantă ardeleană din tipul *Cei trei frați* (*Pasărea cu pene de aur*), feciorul de împărat este ajutat de o vulpe, care era sufletul unui om spînzurat pentru o datorie și fusese înmormîntat de voinic. Tot astfel în povestea bucovineană *Omul cu trei mîni*²¹, un fecior răscumpără pe un mort bătut de creditorii săi și apoi îl îngroapă, pentru care binefacere e apoi răsplătit de un înger trimis de la Dumnezeu în chip de neguțător.

Tot-acolo revine și episodul *înjumătățirii miresei*, trăsura caracteristică a acestei teme. În versiunea noastră, tăierea miresei e numai aparentă și are de scop, sperînd-o, a face să iasă dintr-însa și ceilalți balauri, ca astfel să rămîie curățită de orice rău. Tot astfel în povestea săsească *Jumătate din tot*²², tînărul voiește să renunțe cu totul la nevastă-sa decît s-o vadă tăiată. Din contră, într-o poveste paralelă rusească, citată de Köhler, nevasta e într-adevăr tăiată de mortul recunoscător și atunci ies mici balauri din corpul ei, apoi bucățile sunt împreunate și înviate.

În basmul sîrbo-croat *Mireasa cu șerpui*²³, un împărat mărită de 99 de ori pe fata sa, dar ginerele se afla mort a doua zi. Un prieten al noului mire se strecoară cu un cuțit în camera de dormit a tînerilor și, către miezul nopții, ieșind din gura miresei un șarpe care vru să muște pe mire, îi tăie capul; tot așa făcu cu al doilea și al treilea șarpe. La ple-

¹⁷ Hahn, no. 8.

¹⁸ Dozon, no. 15 [*Les trois frères et les trois soeurs*].

¹⁹ Tylor, vol. I, p. 451.

²⁰ Cf. Benfey, I, 121 și II, 552; Köhler, ap. Gonzenbach, no. [74] (vol. II, p. 250) și Cosquin I, 214 și II, 14. Vezi și Luzel, *Légendes.*, II, 57 și Leger, no. 13.

²¹ Sbiera, no. 27.

²² Haltrich, no. 9. Cf. Köhler, *ibid.*, II, p. 249 și 250.

²³ Jagici, *Archiv.*, [vol.] V, no. 48 [*Vlatko und der dankbare Todte*] (cu două variante).

care, prietenul ceru împărțirea averii și înjumătățirea nevestei sale (cu scopul să mai iasă dintr-însa 3 șerpi). Într-o variantă citată acolo, servitorul credincios, adecă mortul recunoscător, se repede cu sabia scoasă asupra miresei, care de spaimă scuipă 3 ouă de șarpe.

Mai observăm încă, că diferitele versiuni relative la *Cotoșmanul năzdrăvan*, analizate în *Introducere*, constituiesc o varietate particulară a ciclului despre *Animale recunoscătoare*. Cum s-a constatat acolo, tema prezintă trăsura distinctivă a ciclului nostru : recunoștința animalelor pusă în contrast cu nerecunoștința omului.

Concepțiunea însăși despre animale recunoscătoare este una din cele mai universale. În *Introducere* am vorbit despre părerea acelor cari voiau s-o atribuie exclusiv Indiei, și anume credințelor budiste, și am arătat totdeodată, cât de răspîdit era acest motiv în Grecia antică.²⁴ Mai adaugem acum tradițiunea elenică despre Melampus, care scăpă din foc doi șerpi și ei, din recunoștință, când se făcură mari, îi linseră urechile : din acea clipă înțelegea limba animalelor²⁵, ca și în versiunile din al doilea nostru basm-tip. Același ghicitor chemă păsările spre a le cere un leac pentru Iphiclu și numai un vultur putu să i-l spuie : episod foarte familiar basmelor noastre, când se strîng toate păsările spre a fi întrebate de cutare cetate sau de cutare lucru și numai acea pasăre care sosește mai tîrziu poate răspunde (obicinuit un ciocîrlan șchiop).

Pliniu pomenește despre un șarpe recunoscător²⁶ : Thoas, fiind copil, crescuse un șarpe și-l iubea foarte. Tată-său, temîndu-se de firea și mărirea animalului, îl duse într-un loc pustiu. Acolo, căzînd Thoas într-o cursă de tîlhari, șarpele îi recunoscuse vocea și-i veni într-ajutor.

La romani există cunoscuta fabulă, raportată de Seneca și Phedru, despre Androclu și leul recunoscător, care a intrat apoi și în *Gesta Romanorum* (no. 104)²⁷.

Același episod îl întîmpinăm într-o veche poemă franceză, *Le chevalier au lion*, care scapă pe un leu în luptă cu un balaur, și animalul recunoscător îl însoțește pretutindeni și-i aduce foloase în toate isprăvile sale.

Trecem acum la diferitele versiuni străine despre *Animale recunoscătoare*.

Versiunea neogreacă cu acest titlu²⁸ se apropie de variantele din primul basm-tip. Un băiat sărman răscumpără de la moarte un șarpe, un cîine și o pisică. Șarpele, drept recunoștință, îl povățuiește să ceară tatălui său *inelul* din dreapta (inelul era vrăjit : atins cu limba, se arăta un arap, care-i împlinea orice dorință). Cu ajutorul inelului, băiatul putu lua de soție pe fata împăratului, după ce durase un palat și pardosise

²⁴ *Introducere*, p. 49—50 și 66—67.

²⁵ Apollodor, I, 9, 12.

²⁶ *Hist. Nat.*, VIII, 22.

²⁷ *De beneficiorum memoria*. (N. ed.)

²⁸ Hahn, no. 9.

drumul cu aur. Dar domnița, îndrăgind pe arap, fură bărbatului său într-o noapte inelul și fugi împreună cu ibovnicul ei. Pisica însă îi făgădui să-l aducă înapoi : ea puse un șoarece să intre în nasul arapului care, strănutând, scăpă inelul de sub limbă. Trecând peste mare, inelul căzu în apă, dar pisica îl regăsi și-l aduse stăpînului său.

În versiunea albaneză *Șarpele recunoscător și piatra minunată*²⁹, un băiat sârman scăpă un șarpe, care era să se înece cu un cap de căprioară. Drept recunoștință, el îl duse la tată-său și-l sfătui să nu-i ceară altceva decît ce are sub limbă : avea o *piatră*, din care, frecînd-o, ieșea un arap și-i împlinea orice dorință. Băiatul căpătă piatra și, întorcîndu-se, se căsătorii cu fata împăratului, după ce săvîrși cu ajutorul inelului vrăjit sarcina impusă (clădirea unui palat). Un *ovrei* îi fură inelul și porunci arapului să mute palatul la marginea mării, iar pe băiat îl aruncă gol dinaintea porții împărătești. Dar o pisică recunoscătoare i-l readuse, și se așază iar cu soția sa în palat.

Într-o variantă albaneză, *Șarpele recunoscător și tabacherea minunată*³⁰, feciorul unui om sărac găsi un șarpe degerat și-l duse acasă. Pe drum spuse tînărului să ceară de la tatăl șarpelui tabacherea minunată : scuturînd părul dinăuntru, căpătă tot ce dorea. Cu ajutorul ei își făcu un palat minunat, după ce luase de nevastă pe fata împăratului (tinerii trecînd pe dinaintea ferestrelor palatului, domnița arunca un măr de aur celui ce-i plăcea). În lipsa-i de acasă, nevastă-sa spuse împăratului de acea tabachere și dînsul i-o fură cu ajutorul unui șoarece, care-l făcu să strănute. Pierzînd tabacherea, bietul om căzu în sărăcie.

În versiunea sîrbă *Băiatul și șarpele recunoscător*³¹, tînărul e povățuit de șarpele scăpat, să ceară tatălui său *inelul* de sub limbă, cu care fluierînd, veneau oameni de împlineau toate. Nevastă-sa îl trădează apoi și-i fură inelul. Dar el îl redobîndește, ca și în versiunile anterioare.

Într-o variantă sîrbă, *Ochiul ce rîde și ochiul ce plînge*³², cei trei fii întrebă de-a rîndul pe tatăl lor : de ce ochiul drept îi rîdea totdeauna, iar cel stîng îi plîngea mereu. Numai cel mic avu curagiul să înfrunte tăria tatălui, care-i spuse că ochiul drept rîdea de mulțumire că are așa 3 fii, iar cel stîng îi plîngea, fiindcă i s-a furat o comoară scumpă : o viță de vie ce da o butie de vin pe ceas. Pornind tustrei frații în căutarea viței, cel mic îndatoră în cale pe o *vulpe șchioapă*, care îl duse acolo unde se afla vița minunată și-l sfătui cum s-o ia. Dar nefăcînd tocmai după spusa vulpei, tînărul fu prins și însărcinat de stăpînul păzitorilor (ei vedeau cu ochii închiși) să-i aducă un măr din pomul de aur, ce înflorește în 24 de ceasuri. Prins și acolo, fu nevoit să aducă un cal, care putea face ocolul lumii în 24 de ceasuri. Dar vrînd a fura calul, e iarăși prins și însărcinat să aducă o fecioară de aur, care nu văzuse încă nici soarele nici luna. La întoarcere, vulpea se schimbă într-o

²⁹ Dozon, no. 9.

³⁰ *Ibidem*, no. 10.

³¹ Jagici, *Archiv.*, [vol.] V, no. 47 [*Der Schulknabe und die Junge Schlange*]. Cf. Leger, no. 15 (ceh) : *Ceasornicul fermecat*.

³² Leger, no. 19.

fată de aur și voinicul o duse stăpînului. Apoi, căpătînd vița pămîntescă, el se cunună cu fecioara cu părul de aur.

În versiunea maghiară *Animalele recunoscătoare*³³, trei frați pornesc în lume și pe drum frații mai mari orbesc pe cel mic. Nenorocitul cade într-o mlaștină și, ungîndu-și fața cu noroi, recapătă vederile. El ajută apoi un șoricel (îi dă un fluier să-l cheme la nevoie), o albină și un lup (tot cîte un fluier). Apoi se bagă slugă la un împărat, unde găsește și pe frații săi, cari planuiesc iar să-l piarză. Ei îl pîrasc la împărat, care poruncește voinicului : să macine într-o noapte grînele din toată țara (îl ajută împăratul șoarecilor), să facă un pod de ceară (albina) și să aducă la curte 12 lupi. Ei sfîșie pe frați și pe împărat, afară de fie-sa, pe care tînărul o ia de soție.

Versiunea sîrbă *Limba animalelor*³⁴ se apropie de al doilea basm-tip. Un cioban scapă un șarpe din foc și e povățuit de dînsul să nu ceară altceva de la împăratul șerpilor, tată-său, decît să-l învețe limba animalelor. Împăratul șerpilor, după ce-i scuipă de 3 ori în gură și lui ciobanul iar de 3 ori, îi zise : „Acum înțelege limba animalelor ; du-te cu Dumnezeu, dar ferește-te a o trăda cuiva, că de vei spune o singură vorbă, vei muri pe loc“. Cu acest mijloc el descoperi o pivniță plină de aur și de argint și se făcu om bogat. Odată plecînd cu femeia sa călare, el pe un cal și ea pe o iapă, auzi pe cea din urmă zicînd calului : „Eu nu pot merge așa iute ca tine, că ție ți-e ușor, tu nu porți decît un singur om, dar eu port trei : pe stăpîna mea, pe copilul din pîntecele ei și pe mînzul din mine“. Auzind acestea, omul rîse și schimbă calul cu femeia sa. Ea stăruia întruna să afle de ce-și schimbase locul, dar el nu vru să-i spuie de frica morții. În cele din urmă, nevoit a-i spune, el își gătise deja cosciugul, cînd auzi pe un cocoș zicînd : „Stăpînul nostru e prost ; eu am o sută de femei și le e frică de ciocul meu ; iar el are o singură femeie și n-o poate stăpîni“. Atunci omul ieși din cosciug și, luînd un băț, începu să-și bată femeia, zicîndu-i : „iată pricina pentru care am rîs !“

Tot astfel într-o poveste paralelă bulgară și maghiară³⁵, *Curiozitate femeiască*, ambele întipărite de aceeași nuanță anecdotică ca versiunea sîrbă și română. Într-un basm german din colecțiunea fraților Grimm, servitorul unui împărat gustă o bucată dintr-un șarpe alb și, cum o puse pe limbă, căpătă darul de a înțelege graiul animalelor. Astfel află dînsul din vorba unor rațe că una înghițise inelul împăratului, cu al cărui furt fusese învinuit. Într-alt basm din aceea colecțiune, fiul unui comite învață lătratul cîinilor, graiul pasărilor și orăcăitul broaștelor. Prin aceste măiestrii, el ajunse în cele din urmă să fie ales papă la Roma.³⁶

³³ Stier, no. 10 [*Die drei Thiere*].

³⁴ Vuk, no. 3.

³⁵ Leger, no. 11 și Jones, no. 53.

³⁶ Grimm, no. 17 [*Die weisse Schlange*] și 33 [*Die drei Sprachen*]. Cf. Sébillot,

În *Halima* găsim o istorie analoagă și, dacă nu ne înșelăm, izvorul fablei trebuie căutat chiar în această colecțiune arabă.³⁷ Acolo se povestește că în părțile Persiei era un neguțător bogat, care avea darul de a înțelege limba dobitoacelor, dar nu o putea spune la nimeni, căci își primejduia viața. Într-o zi, auzind cum vorbea un măgar cu un bou, leșină de râs și nevestă-sa îl rugă să-i spuie și ei pricina. El nevrînd a-i spune taina, că-i era viața în primejdie, femeia se încapățîna și stăruia întruna să afle. Ea îl amenință chiar că are să moară, de nu-i va spune taina. Turburat de aceasta, el ședea mîhnit pe prispă, neștiind ce să facă.

„Acest neguțător avea cincizeci de găini și un cocoș, pe care le păzea un cîine. Într-una din zile vede neguțătorul pe cîine că gonea cocoșul, zicîndu-i : — Neomenitule cocoș, nu vezi că stăpînul nostru este foarte trist și este în primejdie a-și pierde viața, din pricina cocoșului, muierei sale, căci voiește să-i spuie o taină prin care o să-și primejduiască viața, și toți ai casei sale suntem foarte întristați, că moartea stăpînului nostru este ticăloșia noastră ; și tu, nerușinatule, fără să aibi vreo grijă de unele ca acestea, îți faci toate chefurile tale, calcîndu-ți găinile fără vreo rușine ? Iar cocoșul răspunse la dojenirile cînelui și-i zise : — Să-ți spui una și bună, jupîne codofăț (așa chema pe cîine), se vede treaba că stăpînul nostru are prea puțină minte de se întristează atîta de mult și nu poate să-și stăpînească o muiere, în vreme ce eu am cincizeci sub stăpînirea mea, supuse la orice le voi porunci, fără să-mi iasă vreodată din cuvînt ; și el are numai una și nu știe să o învețe minte ? Apoi întrebă cîinele pe cocoș : — Dar ce vrei să-i faci, ca să tacă ? Cocoșul îi zise : — Ascultă, prietene codofăț, ar fi trebuit ca stăpînul nostru să nu se fi culcat în altă odaie osebit de dînsa, ci să se fi culcat tot cu ea într-un așternut și, dacă ea nu-l primea, precum se jurase ieri, să-i lungască pe spinare un tufan de patru ani, măsurînd-o cu acesta de vreo șaptezeci de ori, și atunci și tu singur ai fi lăudat înțelepciunea ei și supunerea la bărbatul său. Mie dar prea puțin îmi pasă, dacă stăpînul nostru este fermecat și mai de nimic decît mine, un cocoș. Acum neguțătorul, care pricepea limba dobitoacelor, auzind cîte zisese cocoșul către cîine, intră în casă și puse în lucrare sfătuirea ce zisese cocoșul ; și așa se înțelepți muierea, încît nu mai vru să afle aceea ce primejduia viața bărbatului său.“

Mai observăm că versiunea munteană *Baba cea înțeleaptă*, reprodușă în *Introducere* cu o paralelă curioasă din *Gesta Romanorum*, se rapoartă tot la graiul animalelor, și anume la limba păsărilor.³⁸

Credința că șerpii pot înzestra pe om cu darul profetiei, că-l pot face *năzdrăvan*, e foarte răspîndită în folclor. În tradițiunea despre Melampus, mai sus raportat, un șarpe îi împărtășește darul de a înțelege graiul animalelor, și despre limba păsărilor o afirmă Pliniu : „quin et inesse serpenti remedia multa creduntur... ut possint *avium sermones*

³⁷ Ed. Gorjan, vol. I, p. 17—22.

³⁸ *Introducere*, p. 108—109. Cf. Leger, no. 31 : *Limba păsărilor*.

intelligi“ și aiurea : „quarum confuso sanguine serpens gignatur, quem quisque ederit, intellectus sit alitum colloquia“.³⁹

Tradițiunile orientale reprezintă pe Solomon împăratul ca știind graiul animalelor și al păsărilor. Un cronograf românesc rapoartă despre dînsul : „Și au aflat (Solomon) firea a tot ce este în lume, a oamenilor, a dobitoacelor, a păsărilor, a gadinilor, a peștilor, a ierbilor, a jivinelor și a cîte știm că sunt în lume pe sub cer și pe pămînt și în ape, toate cu înțelepciunea sa le au aflat“.⁴⁰

Dealtmîntrelea păsări profetice și vorbitoare ne întîmpină foarte des, atît în basme cît și în poezia populară.⁴¹

Acest motiv al *Animalelor recunoscătoare* e mai totdeauna asociat cu altul : *Scylla* sau *Femeia perfidă*, la care trecem imediat, spre a completa cercul comparațiunilor noastre.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor.

a. Basmul-tip *Roșu-împărat și Alb-împărat* de N. D. Popescu :

Roșu-împărat vru să ia de soție pe una din fiicele lui Alb-împărat. Dar pe oricine trimetea s-o pețească, nu se mai întorcea. Împăratul făgădui o răsplată împărătească cui îi va aduce ca mireasă pe fata lui Alb-împărat, dar în zadar : nici unul nu se mai întoarce.

Atunci se oferi împăratului un făt-frumos, care era și *năzdrăvan*, „adecă presimțea ce are să se întîmple“. El ceru între altele 9 buți cu miere, 9 care cu piine și 9 cirezi de vite. Ajungînd la o cîmpie frumoasă, Făt-Frumos porunci să se toarne mierea peste toată fața acelei cîmpii și iată că sosesc o mulțime de albine, cari o mîncară cu lăcomie ; atunci *împărăteasa albinelor*, drept recunoștință, îi dede o *aripă* : „cînd vei avea nevoie de mine și te vei uita la ea, gîndindu-te la mine, eu voi fi la tine“. Pe a doua cîmpie porunci să se descarce piinea și se pomeni cu o mișină de furnici, cari o luară. *Împărăteasa furnicilor* îi dede asemenea o *aripă*. Pe a treia cîmpie hrăni cu carnea pe niște cocostirci și *împăratul stîrcilor* îi dede o pană din *aripă*. Pe drum pescuind, cruță încă o mreană, care era *împărăteasa peștilor* și-i dede cîțiva *solzi*. De asemenea pe o muscă, care era *împărăteasa țințarilor*, și ea-i dede o *aripioară* spre amintire la nevoie.

Ajungînd la Alb-împărat, el se învoi a-i da fata numai după ce-i va împlini următoarele sarcini : 1) să *ridice griul* grămădit la marginea drumului și să-l care în hambarul împărătesc pînă dimineața, dar așa ca să nu se risipească un bob (il ajutară furnicile) ; 2) să facă pînă dimineață în mijlocul orașului o *biserică mare de ceară albă* și de acolo pînă la scara palatului un pod tot de ceară albă, umbrit cu copaci de ceară galbenă, în cari să cînte păsări de ceară roșie (albinele făcură toate). Împăratul Alb, nemaiavînd ce-i zice, îl puse s-aleagă pe fata cea mai mare din 3 fete aidoma : greierele îi dede mijlocul de recunoaștere (așezîndu-se pe dînsa). Dar înainte de logodnă, Împăratul Alb îl mai însărcină : 3) să-i aducă *apă vie* și

³⁹ *Hist. nat.*, XXIX, 4 și X, 49.

⁴⁰ Gaster, *Lit. pop. rom.*, p. 336.

⁴¹ Vezi Indicele s.v. *pasăre năzdrăvană*.

apă moartă de unde se bat munții în capete. Acolo îl duse un stîrc șchiop, care se betegise din pricina acelor munți.

După ce străbătură numeroase pustietăți, „văzu și munții cei îngrozitori, ale căror vîrfuri se mișcau unele spre răsărit și altele spre apus și după aceea se izbeau cu putere mare și făceau un zgomot care spăimînta toată suflarea vie. Pe cînd vîrfurile munților se depărtau, pregătindu-se ca iarăși să se izbească, stîrcul se repezi spre ele, ca să intre în sinul lor, unde era apa vie și apa moartă; dar în acel minut ieși de la spatele munților o rîndunică și, zburînd spre el, strigă: „— Nu merge mai înainte, că ești pierdut. — Cine ești tu, care mă oprești în cale? întrebă stîrcul cu necaz. — Sunt zîna ăstor munți, pe care Dumnezeu m-a însărcinat ca să scap de primejdie toată ființa vie, care are nenorocirea d-a călca aceste locuri. — Ce trebuie să fac, ca să scap de primejdie? — Ai venit să iei apă vie și apă moartă? — Da. — Așteaptă pînă la nămiezi, că atunci munții se odihnesc o jumătate ceas; cum vei vedea că trece un sfert de ceas și ei nu se mai izbesc, zboară în slava cerului, coboară-te în mijlocul lor, așază-te pe muchia de piatră, care este acolo între două fîntîni, afundă o sticlă într-o fîntînă și pe cealaltă în cealaltă, așteaptă pînă să se umple și după aceea zboară cu repeziciune și păzește-te să nu atingi, nici cînd te cobori, nici cînd te ridici, o pietricică măcar, căci ești pierdut.“ Făcu așa și, cînd era să scape, izbi cu aripa o piatră; atunci munții se năpustiră, izbindu-se, și apucară coada stîrcului.

Împăratul îl mai însărcină să-i găsească și să-i aducă inelul pierdut de fie-sa în mare: mreana i-l găsi și-l aduse. Împăratul nu mai avu ce zice. Făt-Frumos se cunună cu fata împăratului în biserica de ceară și apoi porniră la Roșu-împărat. Pe drum tovarășii cari îl însoțiră la Alb-împărat, îl uciseră mișelește și-l tăiară în bucăți, dar împărăteasa îl învie: „Spală de sînge bucățelele de carne și oase, le puse una lingă alta, încheietură la încheietură, le stropi după aceea cu apă moartă, pe care o ținea într-o sticlută nedespărțită de sine, și bucățelele se întrupară și formară un trup întreg dar mort; după aceea îi deschise gura și-i turnă cîteva picături din apa cea vie, pe care o purta în sticlă deosebită în același loc cu apa moartă, și cum intrară acele picături în gîtul lui Făt-Frumos, trupul lui tresări, ochii i se deschiseră, mîinile i se apropiară de ochi, ca să se dezmeticească, și după aceea, sîrînd drept în picioare, strigă: „Ei, ce mult am dormit!“

Ajungînd la Roșu-împărat, logodnica lui Făt-Frumos, ca să scape de împărat, ceru mai întîi să i se aducă zestrea, adecă *hergheliile*. Calu-i năzdrăvan se îmbracă cu 9 piei de bivoli și numai așa putu birui iapa grozavă, care mîna herghelia. Apoi se îmbăiară fiecare în cite o baie de lapte de iapă muls din herghelie. Dar calul, suflînd foc, făcu să clocotească apa din baia împăratului și rămase mort. După aceea fata se căsătorii cu Făt-Frumos.

a) Prima variantă munteană, *Aleodor-împărat* de Ispirescu :

Un împărat lăsă cu limbă de moarte fiului său porunca a nu vîna pe moșia lui *Jumătate-de-Om*, călare pe jumătate de iepure șchiop, căci „cine calcă pe moșia lui, nu scapă nepedepsit“. Și ducîndu-se odată la vînătoare, 417

fără voie călcă pe pământul „pociturii de om“, care-l însărcină să-i aducă pe *fata lui Verdeș-împărat*.

Pornind, se pomeni la marginea unui eleșteu cu o *știucă*, care se zbatea pe uscat. El vru s-o mănince : „Nu mă omorî, Făt-Frumos ; ci mai bine dă-mi drumul în apă, că mult bine ți-oi prinde, cînd cu gîndul n-ai gîndi“. Aleodor o ascultă și o dede în apă. Atunci știuca îi mai zise : „Ține acest *solzișor* și, cînd te vei gîndi la mine, eu voi fi la ține“. Mai departe dede peste un *corb* și, în loc să-l vîneze, îi legă aripa și corbul îi dede o *penișă*. El cruță asemenea un *tăune*, care-i dede un *pufuleț*.

Ajunghind la palaturile lui Verdeș-împărat, îi ceru fata : „Bine, băiete, îi răspunse împăratul, dar mai întii trebuie să facem legătură, căci așa este obiceiul la curtea mea. Ai voie să te ascunzi, unde vei voi, în trei zile d-a rîndul ; dacă fie-mea te va găsi, capul ți se va tăia și se va pune în *parul ce a mai rămas din o sută fără cap*. Iar dacă nu te va găsi, atunci cu cinste împărătească o vei lua de la mine.“

Ca să se poată ascunde mai bine, știuca, chemată în ajutor, îl făcu pe Aleodor un cosăcel și-l ascunse în fundul mării ; dar fata împăratului cu un ochean vrăjit îl descoperi acolo și trebui să iasă. A doua zi corbul îl făcu un puî de corb și se urcă pînă la vîntul turbat (il descoperi asemenea). A treia zi tăunele îl făcu o lîndină și-l ascunse chiar în coada fetei. Neputîndu-l descoperi, voinicul se arată și împăratul îi dede fata.

Amîndoi sosiră la Jumătate-de-Om. Dar fata nu voia nicidecum să știe de acea pocitură și el plesni de necaz ; iar Aleodor luă de soție pe fata lui Verdeș-împărat și-și întinse împărăția și peste moșia lui Jumătate-de-Om.

b) A doua variantă munteană, *Împăratul peștilor* de Stăncescu :

Fiul unui pescar aruncă în apă un *pește*, undit de tatăl său ; împăratul peștilor se rugase de băiat să-i facă acest bine. Ca să scape de bătăile tatălui său, își luă cîmpii și pe drum se prinse frate de cruce cu un *pitic*.

Piticul descoperi locul unde un *balaur vîrsa pietre scumpe* din gură și făcu părtaș la bogățiile sale și pe băiatul pescarului. Tot el îl ajută să ia de soție pe fata unui împărat, pe care nu voia s-o dea împăratul decît aceluia *ce ar sta cu ea o noapte în odaie*, „că fata asta avea ce avea, că se măritase de nouăzeci și nouă de ori și toți ginerii se prăpădiseră, că a doua zi nu le mai găsea decît oasele și nu se știa cine-i minca“.

Peste noapte piticul se ascunse în odaia unde dormeau tinerii și sta cu paloșul la pîndă. Nu trecu mult și iată ieși din fată un *balaur*, pe care piticul îl tăie și, sculînd pe tovarășul său, îi ceru, după *invoială, jumătate din ce avea* : „Piticul se rezezi odată cu paloșul înspre fată, zicînd că o va tăia în două, ca să ia jumătate. Cînd se rezezi, fata, de frică, nu știu cum icni și-i ieși din gură un *ou*. Piticul se mai rezezi de două ori și mai ieșiră două *ouă* : — „Acum, zise el, ia-ți nevasta și fii sănătos, că balaurul, ucigă-l toaca, fătase încă trei ouă, cari aveau să se facă trei balauri“.

Apoi piticul îi spuse că el e *peșteie cruțat* și d-aceea i-a răsplătit cu

c) A treia variantă munteană, *Darul șarpelui* de Al. Popescu :

Feciorul unei văduve răscumpără de la niște băieți un *cățeluș*, o *pisicuță* și un *șarpe*. Acest din urmă, crescînd mare, îi dăruie o *pietricică de sub limbă* : „orice vei gândi, se va face”.

Cerînd în căsătorie pe fata împăratului, el îi poruncește să facă un pod de aramă, de argint și de aur. El le făcu cu ajutorul pietricelei și o luă de nevastă. Îndrăgind apoi pe un *ovrei* neguțător, se învoie să-i fure pietriceca noaptea, cînd o scotea de sub limbă. Și așa făcure. Șarpele îl scapă de la moarte, iar celelalte animale îi aduseră pietriceca înapoi.

d) Varianta moldovenească *Deli-Satir* de Speranță :

Un neguțător bogat avea 3 feciori și, cînd se făcure flăcăi mari, le dedit la fiecare cîte o pungă de bani și-i trimise în lume să se procopsească. Cei doi mai mari făcure ce făcure, pierdură banii și se întoarseră. Dar băiatul cel mic porni înainte și lîngă o biserică văzu un *ovrei* bătînd cu un ciomag mare mormîntul unui mort, care nu-i plătise datoria. El îi plăti să lase mortul în pace. Puțin după aceea se pomenește cu un om, anume *Deli-Satir*, care prinse a-i sluji un an de ziie, cu tocmeală să nu-i dea nici bani, nici mîncare, dar la sfîrșitul anului *să-i dea jumătate din tot ciștigul*. Băiatul se învoie.

Ajungînd împreună la un palat, *Deli-Satir* omorî cu un satir pe cei 12 zmei, stăpîni ai palatului, și se așeză cu băiatul într-însul. Apoi porniră mai departe și văzură un sat cernit, unde se auzea numai plîsete și bocete, căci fata împăratului din acel loc, deși tînară și frumoasă, n-avea parte de bărbat : de 99 ori se cununase și de 99 ori murise mirele în noaptea nunței. A doua zi se găsea, în loc de mire, o grămadă de oase înșirate și nimeni nu știa cine-l omora.

Băiatul, văzînd pe fata împăratului, o îndrăgi și se cunună cu dînsa. *Deli-Satir* îl sfătui, ca în noaptea nunței să lase fereastra deschisă și să stea cît mai departe de mireasă. Tinerii adormiră, dar *Deli-Satir* veghea și sta întruna cu satirul la pîndă și odată văzu ieșînd din gura fetei un balaur cu 12 capete, pe cari le reteză toate. A doua și a treia noapte tot așa.

Împlînindu-se anul, băiatul împărți cu *Deli-Satir* tot ciștigul : rămăsese numai un lucru, fata împăratului, care mai trebuia împărțită și băiatul, bun la inimă, vru să i-o dea lui *Deli-Satir* ; dar dînsul sfătui *s-o taie în două*, să ia fiecare jumătate. Băiatul, deprins a-și asculta sluga, primi și *Deli-Satir*, punînd-o pe un trunchi, se răsti odată la ea cu satirul și-i mai ieșiră din gură 12 balauri, apoi în alte două rînduri cîte 12 pui de balauri. Apoi o dedit băiatului, spunîndu-i că a curățit-o de tot ce avea rău într-însa.

După aceea, lăsîndu-i și partea de ciștig, îi făcu cunoscut că *el e omul mort*, pentru care plătise datoria ; că l-a slujit ca să-l răsplătească. Și zicînd aceasta peri, întorcîndu-se pe lumea cealaltă. Iar băiatul rămase stăpîn și peste împărăția soției sale și peste împărăția zmeilor.

e) Prima variantă ardeleană, *Vizor, craiul șerpilor* de Pop-Reteganul :

Un păcurar ajutînd pe un șarpe uriaș (era craiul șerpilor) să înghiță un cerb, el îi ceru, după sfatul unui porcar, să-i dea *lădița* de lingă ușa : în ea se afla ascunsă fata craiului șerpilor schimbată în șerpoaică.

Ducînd acasă *lădița* și hrănînd șerpoaica cu lapte, ea se dede de 3 ori peste cap și se făcu o femeie frumoasă fără seamăn. După ce petrecură cîțva timp, fata iar îmbrăcă pielea de șarpe și se băgă în *lădiță*. Sfătuit de mamă-sa, păcurarul îi arse pielea și ea rămase soția sa.

Stăpînul locului, îndrăgînd pe nevasta păcurarului, îi porunci lucruri grele : să îmblătească două stoguri mari de grîu, să taie un codru și să aducă din lumea cealaltă coroana tatălui său mort. În toate aceste isprăvi îi ajută craiul șerpilor, socru-său, care la urmă îi dede o *pușculiță cu apă*, cu care, stropînd asupra stăpînului și oamenilor săi, îi făcu stane de piatră. Apoi moșteni bunurile sale și se făcu om bogat.

f) A doua variantă ardeleană, *Povestea lui Pahon* de Pop-Reteganul :

Un moșneag avea un băiat, anume Pahon, căruia îi dede 3 bănuți și-l trimise să slujească. Pe drum cumpără pentru cei 3 bănuți un *cățeluș*, un *pisoi* și un *pui de șarpe*, pe cari îi chinuiau niște copii. Pahon luă acasă să crească jivinele, iar el se puse pe muncă.

Cînd se făcu șarpele mare, luă pe Pahon în țara lui să-l răsplătească tată-său, împăratul șerpilor, binele ce i-a făcut și-l sfătui (că era năzdrăvan) să nu ceară alta decît *mărgeaua de sub limbă*, care împlinea orice dorință. Jivinele porniră cu Pahon călare pe șarpe. După ce trecură prin țara șoarecilor și a sobolilor, ajunseră în țara șerpilor.

Căpătînd mărgeaua, Pahon se întoarse acasă și făcu în locul bordeiului niște curți împărătești. Apoi trimise pe moșneag să-i pețască fata împăratului. După ce-l însărcină să facă un pod de aramă, o apă de argint, din șes un deal, împăratul i-o dede de soție. Fata împăratului însă *se iubea cu un arap* și, aflînd că *puterea bărbatului său sta în mărgea*, i-o fură și cu ajutorul ei se mută cu iubitul ei dincolo de mare. Dar ciinele și pisoiul îi aduseră înapoi mărgeaua și Pahon alungă de la sine pe nevasta cu arapul ei.

g) A treia variantă ardeleană, *Bobocel* de Ștefan Cotoară :

O împărăteasă, părăsînd pe bărbatu-său cu care trăia rău, porni în lume cu băiatul ei Bobocel, care era năzdrăvan. În cale băiatul ciștigă o sabie vrăjită, apoi ajunseră într-o pustietate, unde sub o stîncă locuiau 100 de uriași. El pătrunse în palaturile lor, omorî 99 din ei, iar unul singur scăpă fugînd. Acolo găsi o fată frumoasă, fiica Împăratului Roșu, care fusese răpită de uriași : el o trimise înapoi, după ce schimbară inelele de credință.

Apoi se așează în palaturi cu mamă-sa. Dar ea, îndrăgind pe uriașul scăpat, care se făcuse un voinic frumos și măglisi femeia, se înțelese cu dînsul a lua băiatului sabia, pe cînd se scâldea. După răpirea sabiei, uriașul îi tăie picioarele și limba și-l părăsi în pădure, unde-l găsi lemnarul lui Roșu-împărat.

Însănătoșindu-se, Bobocel își luă înapoi sabia, tăie în bucăți pe uriaș și pe mamă-sa și, dînd de gol pe un țigan trădător, se cunună cu fata lui Roșu-împărat.

h) Varianta bănățeană, *Urga-Murga* de At. M. Marienescu :

Un băiat sărac cumpără de la niște copii o *grengoasă* (*cărăbuș*), un *șoarece* și un *pui de șarpe*. Cînd șarpele se făcu mare, el se duse cu binefăcătorul la țara tatălui său, povățuindu-l să-i ceară *inelul* ce-l purta pe mină : inelul zidea repede ca gîndul orice voia.

Întorcîndu-se cu inelul, feciorul babei trimise să pețescă pe fiica împăratului, care i-o dede numai după ce-i putu zidi case, pod de argînt și de aur, apoi o fintînă de argînt cu păsări de argînt.

Nevastă-sa însă se îndrăgi cu împăratul arapilor care, aflînd că puterea băiatului sta într-un inel, puse femeia-i să-l fure. Dar el îl redobîndi cu ajutorul animalelor recunoscătoare.

i) Varianta macedoromână *Servitor pentru trei ani, trei bani de Cosmescu* :

Un băiat se duse în străinătate și servi la un stăpîn trei ani. Cînd vru să plece acasă, stăpînu-său îl întrebă cum vrea să-i dea : trei sute de bani cu haram sau trei bani cu halal. Băiatul răspunse : trei bani și cu halal.

Cu acești trei bani scăpă de la moarte un *șarpe*, o *pisică* și un *ciine*, dînd copiilor cîte un ban. Ca răsplată, flăcăul primi de la tatăl șarpelui, care era împăratul șerpilor, un *inel*, prin care orice zicea, se făcea. Cum sosi acasă, trimise pe mă-sa la împărat, ca să pețescă pe fie-sa. Împăratul îi spuse să facă un palat ca al lui, pardosit cu argînt de la casa fiului său pînă la a lui și alte multe lucruri grele, pe cari flăcăul le săvîrși pe toate într-o noapte.

În sfîrșit împăratul, vîzînd că nu-i chip, îi dede pe fie-sa. Dar ea avea un *ibovnic* și, vrînd să scape de bărbatu-său, îi fură inelul și împreună cu ibovnicul se duseră de se închiseră într-un palat în mijlocul mării. Împăratul ceru pe fie-sa de la ginere-său, dîndu-i un termen de o lună ; și de n-o va găsi, va fi pedepsit cu moarte. Ciinele însoțit de pisică se luă după urma fugarilor, se duse la palat și, intrînd, pisica sili pe șoareci să-i găsească inelul. Tocmai a treia noapte, împăratul șoarecilor îl găsi în nasul ibovnicului și, vîrîndu-i coada în nas, *strănută* tare și azvîrli inelul, pe care-l luă și-l dede pisicei.

Trecînd pisica peste mare, călare pe ciine, scăpă inelul în apă. Cum ieșeau peștii deasupra, pisica îi sugruma. Atunci ieși împăratul peștilor din mare și o întrebă de ce nu le dă pace. Pisica îi răspunse : „ori îmi găsiți inelul, ori vă omor pe toți“. Toți peștii se puseră pe lucru și-l găsiră.

BASMELE ROMÂNE

Tocmai în ziua când tinărul era să fie ucis de împărat, cîinele și cu pisica aduseră inelul, cu care rostind cîteva vorbe, nevasta cu ibovnicul fură îndată la fața locului. Ibovnicul fu ucis în locu-i, iar ei trăiră de acum înainte în unire și în pace.

β. Basmul-tip *Omul care știa toate limbile* de Cosmescu :

Un om scăpase un șarpe dintr-un copaci ce ardea și ca răsplată șarpele îl învățase toate limbile, sfătuiindu-l însă să nu spuie nimănui taina, că are să moară.

Odată merse el împreună cu nevasta lui călare în alt sat. Iapa zise calului : „Ție ți-e greu că porți numai două suflete, darmite mie, care port patru“. Auzind bărbatul aceasta, se dede jos, încălecă el iapa și puse nevasta pe cal. Ea-i da zor să-i spuie de ce făcuse această schimbare, dar bărbatul îi spuse că nu poate spune.

După ce sosi acasă, muierea îl tot cicălea să-i spuie și bărbatul văzînd că nu e scăpare, își gătise toate pentru înmormîntare. Tocmai cînd era să spuie nevestei pricina (că iapa fiind însărcinată și dînsa asemenea, iapa purta 4 suflete), auzi lătrînd cîinele de afară : „Ham ! Ham ! ce prost e stăpînul nostru și ce bătaie i-ar trebui, o femeie are și nu știe să o stăpînească !“ După aceea cocoșul : „Cucurigu ! ce nemernic este stăpînul nostru, eu zece și douăzeci de soții am și tuturor le dau în cap, dar el are numai una și nici pe dînsa n-o poate stăpîni !“

„Bre ! zise bărbatul, dobitoacele astea să fie mai cu minte decît mine!“ și odată trase nevestei o bătaie zdravănă, de nu mai cuteza să-l întrebe ce spuse iapa calului.

a) Varianta ardeleană *Povestea omului ce înțelegea limba dobitoacelor* de Gr. Sima :

Bărbatul unei femei *fusese ursit* să înțeleagă limba dobitoacelor, dar nu putea descoperi taina decît cu pierderea vieții.

Odată mergînd călare, el și nevasta lui, auzi grăind calul de sub muierea-i : „Pe cînd voi sunteți doi, noi suntem patru !“ (muierea era împovărată și iapa gata de a fâta). Atunci bărbatul schimbă locul cu femeia sa.

Nevasta omului însă tot stăruia s-afle pricina pentru ce schimbase locul. Și dînsul, nemaiputîndu-i-se împotrivi, vru să-i spuie și se găti de moarte.

Atunci auzi pe un cocoș cucuriguînd : „Ce prost e stăpînul nostru ! Eu am o mulțime de soții și toate se tem de mine, iar dînsul are una singură și tot n-o poate stăpîni !“ Auzind aceasta, el trase o bătaie bună soției sale, care nu mai stăruia s-afle pricina.

CAP. IV

CICLUL FEMEIEI PERFIDE

Una din trăsurile folclorice care revine mai des în poveștile populare e purtarea trădătoare din partea soției ori a surorii, sau din partea iubitei eroului. De aci două tipuri principale: *Scylla* și *Dalila*, după cum perfidia vine de la o mamă (ori soră) sau de la o soție (ori iubită). Aceste apucături de necredință femeiască, asociate cu cele despre perfidia fraternală, sunt menite a accentua și mai luminos contrastul între natura umană și cea animală, între nestatornicia uneia și credința neclintită a celeilalte. Și aci ni se pare a întrevădea o trăsură caracteristică a psihologiei populare: a scoate în relief pe de o parte slăbiciunile și mobilitatea spiritului uman, iar pe de alta caracterul nestrămutat și stăruitor al firei animale.

A. TIPUL SCYLLA

Acest tip are următoarele peripecii:

- a) Eroul răpune mai mulți zmei și se așază în palaturile lor;
- b) singurul zmeu rămas în viață se îndrăgostește cu mama sau cu sora eroului și amândoi caută apoi să prăpădească pe binefăcătorul lor;
- c) eroul scapă din toate primejdiile și pedepsește pe femeia trădătoare.

Variantele acestui tip pot fi grupate în trei clase, fiecare cu câte un basm-tip.

a. Basmul-tip *Copiii văduvului...*¹, cu următoarele variante²:

¹ Ispirescu, no. 30.

² În textul ediției din 1895 a apărut însă inversat: „Basmul-tip *N-aude, Na vede*, cu următoarele variante: I. Variantă munteană, *Copiii văduvului...*” etc. Totuși Șăineanu considerase drept basm-tip basmul lui Ispirescu, *Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul*, de vreme ce îl și rezumă astfel la p. 428, iar variantă basmul *N-aude, Na vede* de Fundescu. (N. ed.)

I. Variantă munteană, *N-aude, Na vede* ;

II. Variantă munteană, *Busuioc și Musuioc*.³

I. Variantă moldovenească, *Băiatul moșneagului...* ;

II. Variantă moldovenească, *Nea-aude, Nea-vede*.⁴

Variantă macedoromână *Striga*.⁵

β. Basmul-tip *Voinicul cel fără de tată*⁶, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Tatăl, mama și puilul de leu* ;

II. Variantă munteană, *Voinic-Înflorit*.⁷

Variantă ardeleană *Pruncul și călugărul*.⁸

Variantă bucovineană *Petrea Voinicul și Ileana Cosințana*.⁹

Variantă bănățeană *Florianu*.¹⁰

Variantă macedoromână *Apă vie*.¹¹

γ. Basmul-tip *Cei trei frați împărați*¹², cu unica variantă ardeleană *Pasărea ce oua zilnic un ou de aur*¹³.

Aci se poate adăuga varianta moldovenească *Toată pasărea pe limba ei piere* și cea munteană *Coman vînătorul*¹⁴, cari par a se prezenta sub o formă fragmentară.

Tipul femeiei trădătoare în tradițiunea greacă e *Scylla*, fiica regelui Nisos. Îndrăgită de Minos, care venise să încuie Megara, ea fură din capul părintelui părul de purpură, în care sta toată puterea sa și a poporului său, și-l predete eroului cretan. Această trădare fu aspru pedesită de învingător : el puse la plecare să lege pe *Scylla* de corabie și, căzînd în mare, ea se prefăcu în „acel monstru nesătuș înconjurat de cîini grozavi, cari făceau să răsune Marea Siciliei de urletele lor“¹⁵.

Tot astfel *Pterelau* devenise nemuritor printr-un fir de aur de pe cap ce i-l dăruise *Neptun*. Fiica lui *Pterelau*, îndrăgind pe *Amphitriion*, dușmanul său, ucise pe tatăl ei, smulgîndu-i acel fir de aur.¹⁶

Acest fir de păr, în care sta toată puterea lui *Nisos* și a lui *Pterelau*, aduce aminte episodul biblic despre *Samson* și *Dalila*, asupra căruia vom reveni la tipul următor.

Perfidia mamei și a surorii apar în următoarele două versiuni neogrece.

³ Fundescu, no. 9. Acest basm a fost versificat de Bolintineanu : *Poezii*, I, p. 422—426 ; Stăncescu, no. 13.

⁴ *Șezătoare*, an. I, p. 65—69 ; Sevastos, p. 31—43.

⁵ Cosmescu (colecțiune inedită).

⁶ Ispirescu, no. 11.

⁷ Ispirescu în *Columna* din 1876 ; *Calendarul basmelor* pe 1876, p. 1—9.

⁸ Frâncu, no. [2].

⁹ Sbiera, no. 2.

¹⁰ Schott, no. 27.

¹¹ Cosmescu (colecțiune inedită).

¹² Ispirescu, no. 25.

¹³ Obert, no. 3.

¹⁴ Sevastos, p. 13—18 ; Ispirescu, în *Columna* din 1882.

¹⁵ Apollod., III, 15, 8 ; Ovid., *Metam.*, VIII ; Pausan., I, 19, 4.

¹⁶ Apollod., II, 4, 5, 7.

În *Iani și zmeii*¹⁷, sora se îndrăgostește cu zmeul în palatul căruia se așezase, și amândoi pun gînd rău băiatului. După sfatul zmeului, ea se face bolnavă și cere fratelui să-i aducă cireșe dintr-o grădină îndepărtată. El pleacă întovărașit de 3 cîini credincioși, cari îl mai ajută să-i aducă gutui și pere din grădini mai depărtate. Acolo scăpă și o fată de împărat, care-i dade inelul ca semn de recunoaștere, și o rugă să primească în casa-i pe toți orbii și ologii. Întors acasă, zmeul puse pe soră-sa să-l întrebă în ce-i stă puterea și el îi răspunse : în cele două degete ; legîndu-i-le, căzu leșinat. Atunci zmeul îi scoase ochii și-l aruncă într-o fîntînă. De acolo fu scos de niște neguțători, cari îl duseră domniței și ea-i puse ochii la loc. Apoi omorînd pe zmeu și pe soră-sa, luă pe domnița de soție.

În *Fiul omoplaturii*¹⁸, același rol perfid îl joacă mama eroului care, ca să-l prăpădească, îl trimite între altele și după apă vie : o lamie sau balaur îl învață cum să facă. Întrebat în ce-i stă puterea, el răspunse : în cei trei peri de aur ai capului său și, omorît de zmeu, fu înviat de acea lamie.

O variantă neogrecă¹⁹ se aseamănă cu una din versiunile noastre muntene. Un împărat omora pe toți fiii săi, ca să nu-i moștenească țara și așa să poată trăi vecinic. Dar născîndu-i-se un băiat foarte frumos, tot poporul îl rugă să-l lase să trăiască măcar pînă la 10 ani, apoi mai îngădui alți 10 ani și, la sfîrșitul termenului fatal, băiatul își luă pe soră-sa și fugi în lume. Coborîndu-se într-o stîncă din pustie, aflară mîndre palaturi, unde ședeau 12 arapi. Băiatul omorî 11 și se așeză acolo cu soră-sa. Arapul scăpat se îndrăgi cu sora voinicului și ea, făcîndu-se bolnavă, ceru apă vie. Restul e analog cu prima versiune greacă.

Sora perfidă reapare în versiunea sasească *Fratele și sora*²⁰. Fratele, schimbînd capra și cocoșul moștenit de la părinți cu trei cîini de diferite colori, se așeză într-o casă din pădure, unde locuiseră înainte niște tîlhari, pe cari îi uciseră cîinii săi. Sora voinicului se îndrăgosti cu tîlharul rămas în viață și amîndoi plănuiră să omoare pe băiat. El însă scăpă și pedepsește pe vinovați.

De asemenea într-o poveste rusească²¹, taurul, după ce mîntuiește de un urs pe fratele și pe soră-sa, pe Ivan Țarevici și pe preafrumoasa Ileana, ajunge cu tinerii în casa unui tîlhar. Acolo taurul omoară pe toți hoții și închide cadavrele lor într-o cameră oprită. Dar Ileana intră acolo și, văzînd capul căpitanului, îl îndrăgește și-l înviază. Apoi se unesc a prăpădi pe fratele ei, cerîndu-i lapte de lupoaică, de ursoaică și de leoaică ; apoi ouă de la *pasărea de foc*. Întors, soră-sa amenință să-l arză într-o baie ; dar el cu ajutorul puilor de lup, de urs și de leu, omoară pe tîlhar și leagă pe sora necredincioasă de un arbore.

¹⁷ Hahn, no. 24.

¹⁸ *Ibidem*, no. 32.

¹⁹ *Ibidem*, II, p. 234.

²⁰ Haltrich, no. 25 [*Die beiden Geschwister und die drei Hunde*].

²¹ Afanasiev, V, 27.

Într-altă poveste ²², sora perfidă, îndrăgostită de un șarpe schimbat într-un flăcău frumos, fură fratelui său Ivan năframa-i dăruită de o zână (scuturînd-o, se făcea un pod peste un rîu) și amîndoi caută să piarză pe Ivan. După ce-i aduce cu fiarele sale diferite lucruri (lapte și făină dintr-o moară închisă cu 12 uși, unde sunt oprite fiarele), șarpele se gătește să-l mănînce. Ivan, sfătuit de un corb, cere răgaz pînă să sosească fiarele, cari rozînd cele 12 uși, aleargă în ajutorul stăpînului lor și sfîșie șarpele. Pe soră o leagă de un stîlp de piatră și alătura un butoi, pe care să-l umple cu lacrimile sale. Pînă atunci se duce într-altă țară, unde mîntuiește de un balaur pe fata împăratului. Adormind în poala fetei, un *sacagiu* îi taie capul și se înfățișează dinaintea împăratului ca mîntuitorul fiicei sale. Fiarele, găsind pe stăpînul lor mort, trimit un corb, care aduce apă vie și apă moartă și astfel ele înviază pe Ivan. Trădarea sacagiului e descoperită și Ivan se căsătorește cu domnița mîntuită. Apoi, văzînd că sora sa umpluse butoiul cu lacrimi, o iartă și o ia cu dînsul.

Într-o a treia poveste ²³, întîlnim pe mama perfidă care, sfătuită de zmeu, se face bolnavă și cere lui Ivan inima unui balaur cu 3 capete, apoi cu 6 și în urmă cu 12. Aci fiii lui Ivan înlocuiesc fiarele recunoscătoare.

Aiurea apare soția perfidă ²⁴, care după sfatul șarpelui se face bolnavă și cere lui Ivan lapte de lupoaică, de ursoaică și de leoaică, apoi făină vrăjită din moara Necuratului cea închisă cu 12 uși, unde rămîn fiarele. Cînd șarpele se gătește să-l omoare, el cheamă în 3 rînduri fiarele sale și ultima dată ele izbutesc să sfarme ușile, scapă pe Ivan și sfîșie odată cu șarpele și pe soția necredincioasă.

În povestea țigănească din județul Ilfov, *Mama cea rea* ²⁵, un fecior de împărat orfan de tată răpune 11 zmei, iar pe al 12-lea, neputîndu-l dovedi, îl închide într-o butie. El se așază cu mama-sa în casele zmeilor și, dîndu-i cheile, o roagă să nu umble în odaia unde închisese pe zmeu. Ea nu ascultă și, îndrăgind pe zmeul scăpat din butie, se face bolnavă și cere feciorului său la întoarcere să-i aducă un purcel de la purceaia de pe tărîmul cellalt. O fată, cu care se iubea tînărul, îl povățuiește cum să-l aducă, dîndu-i calul ei cu 12 aripi, și la întoarcere îl înlocuiește cu altul. Tot așa făcu ea cu mărul de aur adus de pe tărîmul cellalt și cu apa adusă din munții cei mari („la ziua jumătate se pun munții și norii la masă să mănînce : tu atunci să te duci cu urciorul, să iei apă iute și să fugi!“). Întors acasă, mama necredincioasă leagă țepăn mîinile băiatului și zmeul îl taie, punîndu-i bucașile în desagi pe calul fetei : „Poartă-l, calule, de mort, pe unde l-ai purtat și viu!“ Calul îl duce la iubita lui, care-l înviază. Atunci băiatul arde pe mama cu zmeul ei, iar el se cunună cu fata ce l-a ajutat cu povețele sale.

²² Afanasiev, V, 27 [?].

²³ *Ibidem*, VI, 63.

²⁴ *Ibidem*, VI, 51.

²⁵ Barbu Constantinescu, no. 4.

Într-o variantă țigănească din Bucovina, *Mama pedepsită*²⁶, un fecior de împărat găsi la vînătoare o fată, pe care o crescă și o luă apoi de soție. Pornind la bătaie, soacra porunci s-o ducă în pădure și s-o omoare, aducîndu-i inima și degetul cel mic. Sluga de milă omorî un cățel în locu-i și ea, rămîind în pădure, născu un fiu pe care-l boteză Dumnezeu și Sîn-Petru, punîndu-i numele Silivestru și dăruindu-i o pușcă de vînător și alte daruri minunate. Cînd se făcu mare, omorî mai mulți zmei și se așeză cu mă-sa în palaturile lor. Acolo ea intră în cămara oprită și se îndrăgi cu zmeul rămas în viață. Prefăcîndu-se bolnavă, ea ceru voinicului lapte de ursoaică, apă vie și apă moartă („munții cari se bat în capete ca berbecii, se odihnesc două ceasuri la amiază“). În toate fu ajutat de Sf. Lună și tot dînsa îl înviază, cînd e tăiat de zmei. El scoate ochii mamei trădătoare și nu-i dă înapoi pînă nu umple un butoi cu lacrimi.

Mama perfidă, de astă dată sub chipul unei doici, reapare în versiunea siciliană *Principele viteaz*²⁷, în care ea se îndrăgostește cu căpitanul tilharilor. Fără de voie, ca și într-o variantă munteană, e silită a se face bolnavă și a cere băiatului lămii dintr-o grădină păzită de fiare sălbatice, apoi portocale și în sfîrșit o sticlută din sudoarea vrăjitoarei Parcemina. Aci un pusnic împlinește locul animalelor recunoscătoare, înlocuite fiind în variantele noastre cu o zîină, pe care eroul o ia apoi de soție.

În versiunea lorenă *Regina peștilor*²⁸, întîlnim pentru întîia oară numele ce poartă fiecare din cei 3 cîini. În diferitele variante din primul nostru basm-tip, numele fiarelor ajutătoare sună : *N-aude* (vulpea), *Na vede* (lupul), *Na greul pămîntului* (ursul) și *Na ușorul vîntului* (iepurele). În basmul loren cîinii se numesc : *Brise-Vent*, *Brise-Fer* și *Brise...*

Versiunile din al doilea nostru basm-tip cu *Pasărea norocului* conțin o temă destul de răspîndită în literatura folclorică.²⁹

Versiunea neogreacă *Cocoșul de aur*³⁰ se apropie de basmul nostru tip. Și acolo femeia se îndrăgește cu un *ovrei*, care cere să-i frigă cocoșul ce oua pe lună cîte un ou de aur : el știa că cine mînce inima cocoșului se făcea năzdrăvan ; iar cine-i mînce ficatul găsea în fiecare dimineață cîte o mie de lei sub căpătîi. Dar copiii mîncară inima și ficatul, și simțind fratele năzdrăvan gîndul ovreiului să-i omoare, fugiră de la mama lor. Unul dintr-însii fu ales împărat într-o țară vecină, iar cel năzdrăvan se căsători cu o fată de împărat. Ea, văzînd că în fiecare dimineață găsea o mie de galbeni sub căpătîiul bărbatului său, îi dede un vomitiv, și vîrsînd afară inima, nevastă-sa o înghiți fără știrea lui și-l alungă din palat. Dar împăratul cel năzdrăvan i-o recăpătă, dînd domniței bolnave tot un vomitiv. Apoi, venind părinții la judecată, împăratul porunci să se omoare mama vinovată, iar pe tată-său îl opri la sine.

²⁶ Miklosich, no. 11.

²⁷ Gonzenbach, no. 26.

²⁸ Cosquin, no. 37.

²⁹ Cf. Benfey, I, 215 și notele comparative, II, 531.

³⁰ Hahn, no. 36.

În versiunea sîrbă *Pasărea minunată*³¹, incidentele sunt aceleași: ovreiu e înlocuit aci cu un om străin, iar judecata mamei perfide și pedepsa soției trădătoare lipsesc cu totul. Din contra, ambele trăsuri revin în varianta sîrbo-croată *Mama necredincioasă*³²: aci fiul cel mare mîncă capul găinei, cel mijlociu rinichii și cel mic ficatul; primul e ales împărat, iar ceilalți sfetnici.

Tot astfel în povestea săsească *Pasărea cea rară* [33], unde unul din frați pedepsește pe soția trădătoare, prefăcînd-o într-un cal cu ajutorul unui frîu vrăjit.

În povestea țigănească din Bucovina, *Găina ce oua diamante*³⁴, figurează 3 frați: cine mîncă capul găinei, ajungea împărat; cine inima, găsea 100 de galbeni sub căpătîi, și cine picioarele, ajungea năzdrăvan. Un neguțător, amăgind pe mama copiilor, pune pe bucătăreasă să gătească găina pînă se va întoarce de la biserică. Dar în lipsa-i, copiii mîncară părțile găinei și fugiră. Întîiul fu ales împărat, al doilea jucă cu fata unui alt împărat și, dovedind-o în joc, o luă de soție. Dar dînsa avea un ibovnic și, aflînd de taina banilor, dede bărbatului său o cafea amară și, el vîrșînd inima, o luă și-l goni din casă. El își răzbună, prefăcînd-o în măgăriță cu ajutorul unui mar vrăjit.

Într-o poveste rusească³⁵, unul din cei doi frați ajunse împărat fiindcă mîncase capul unui rățoi și cellalt, mîncîndu-i inima, vîrșă aur din gură.

Urmează cele 3 basme-tip cu variantele lor.

a. Basmul-tip *Copiii văduvului...* de Ispirescu:

O mamă vitregă sili pe bărbatul său să lase pe copii în pădure: tatăl atîrnase un căpătîi de o scindură de copaci și vîntul lovînd-o, făcea pe copii să creadă că taie lemne. Ei însă se întoarseră, luîndu-se după dîra de mălai și se arătară. („— Unde vor fi copiii tăi, bărbate? — Iată-ne aci“.) Dar părăsiți a doua oară și pierzînd urma, copiii rămaseră în pădure și trăiră acolo din vinătoare.

Băiatul, umblînd la vînat, cruță un iepure, o vulpe, un lup și un urs și fiecare îi dede cîte un pui: băiatul avea patru fiare sau cățeluși. Pornind d-acolo, ajunseră la palatul unui zmeu și se învoiră a trăi împreună. Dar zmeul și fata îndrăgindu-se voiră să se scape de băiat.

Într-o zi zmeul se vorbi cu dînsa să-l omoare și, ca să fie mai sigură, rugă pe frate-său să-și lase cățeii acasă. Zmeul se luă după el în pădure și acolo vru să mînînce pe băiat, urcat de frică într-un copaci. Dar rugat, dede voie băiatului să cînte:

³¹ Vuk, no. 26.

³² Jagić, *Archiv.*, [vol.] I, no. 3; Krauss, I, no. 39 [*Verwandlung einer Mutter und Tochter in Eselinnen*]: aci fratele trădat schimbă pe soacră și pe nevastă în măgărițe, tocmai ca într-o versiune bretonă, *Pasărea albastră* (Sébillot, [*Contes.*] I, no. 14).

³³ Haltrich, no. 6.

³⁴ Miklosich, no. 6.

³⁵ Afanasiev, VIII, 26.

Uuu ! N-aude,
 Na vede,
 Na greul pământului,
 Și ușorul vântului,
 Cățelușii mei,
 Că vă pierе stăpînul !

Apoi, ca să mai zăbovească, îi dede pe rînd opincile și căciula, zicînd mereu același cîntec, pînă auziră cățelușii. Fiarele alergară la chemarea stăpînului și atunci puse pe cățeluși să sfișie pe zmeu, prefăcut în buștean ; iar din inima și ficatîi lui făcu o frigare, cu care orbi pe soră-sa : „Soru-mea! să plîngi pînă vei umplea cu lacrimile tale nouă buți ; la cea d-a noua voi veni și eu să-ți ajut și numai atunci să-ți vie ochii la loc !“

Plecînd înainte, ajunse într-un sat și acolo *omorî un balaur*, care lăsa să ia apă numai pe cei ce-i dăruiau cîte un cap de om. El sta tocmai să mănînce o fată de împărat. „La noi este obiceiul ca fiecare să dea cîte un cap de om acestui nesățios balaur, ca să-i lase să ia apă de la fîntînă, căci numai astă fîntînă este în cuprinsul acesta ; și acum este rîndul nostru să dăm om pentru mîncare acestei jîvine. Și tata numai pe mine mă are ; el m-a adus, ca să-și facă rîndul, și tata este împăratul locului acestuia.“ Făcîndu-i-se milă, voinicul îl răpuse, apoi legă în batista-i cele 9 limbi ale dihaniei. Un țigan se făli în lipsa-i că el ar fi scăpat fata, dar voinicul arătă limbile și trădătorul fu sfișiat de cai sălbatici.

După ce se cununară, se duse cu cățeei să mîntuiască pe soră-sa : „Umpluse opt buți de lacrimi, el îi ajută la butia a noua și o umplu și pe aceasta ; apoi, spălîndu-se ea pe obraz și pe ochi cu amestecătura aceasta de lacrimi, *ii veni văzul*“. Necredincioasa îl omorî din nou, dar fu înviat de cățeluși cu 3 picături de sînge de coțofană. Sora blestemată fu pedepsită cu moarte.

a) Prima variantă munteană, *N-aude, Na vede* de Fundescu :

Această versiune coincide *întocmai* cu basmul-tip, pînă la episodul răpunerei balaurului, care la adecă aparține altui motiv folcloric (tipul *Andromeda*). De aceea ne abținem a-l mai reproduce.

b) A doua variantă munteană, *Busuioc și Musuioc* de Stăncescu :

Fata unui împărat rămînînd *grea din vedere*, el porunci vizitiului s-o omoare, dar lui făcîndu-i-se milă, o lăsă să trăiască în pădure. Acolo născu doi copii, cari fură botezați de Dumnezeu și de Sîn-Petru, *Busuioc și Musuioc*.

Cînd se făcură mari și merseră amîndoi la vînătoare, Busuioc cruță un iepure, o vulpe, un lup și un urs, fiecare dîndu-i cîte un pui. Și așa umbla cu *puii după vînătoare*. Într-o zi se rătăciră frații și Busuioc se pomeni singur. Plecînd înainte, dede de un palat locuit de 12 zmei, pe cari îl răpuse, rămîind numai unul închis într-un butoi cu cercuri de fier.

Apoi luă pe *mă-sa* și împreună cu Musuioc și cu căței se așază în palat. Plecînd la vînătoare, spuse *mă-sei* să nu intre în odaia cu butoiul. Dar ea făcu tocmai dimpotrivă, dede apă zmeului, care se prefăcu într-un flăcău frumos, o ademeni și se învoiră să omoare pe Busuioc. Ei încercară diferite mijloace : să-l turtească, șă-l pîrjolească, să-l otrăvească ; dar în zadar.

Atunci mama lui Busuioc se făcu bolnavă și-l rugă să-i lase ei căței. Zmeul se luă după Busuioc, care văzîndu-l, se urcă într-un copaci. Înainte de a-l mînca, el rugă pe zmeu să-l lase să cînte un cîntec. Zmeul îl lăsă și el începu să cînte, iar la sfîrșit strigă o dată :

U ! N-aude,
Na vede,
Sări, iepuraș, că omoară pe stăpîn'tău !

Mai zăbovind, îi dede opincile și strigă iar după ajutor. La apropierea cățeilor, zmeul se făcu o buturugă neagră ; ei îl făcură praf și din ficatul și inima lui puse pe *mă-sa* să facă o friptură, cu care-i dede peste ochi, zicîndu-i : „Să orbești, mamă fără de lege ! Și să nu-ți vie vederile la loc pînă ne-i umplea nouă butoaie de lacrimi !”

Apoi se despărți de Musuioc (trei picături de sînge pe năframă : semna de moarte) și porni în lume. Ajunse la un împărat, care-i dede pe *fie-sa* de nevastă. Plimbîndu-se în grădina împăratului, fu înghițit de o pajură !

Musuioc, la semnul prevestitor, porni să caute pe fratele său și, ajungînd la împărăteasa, ea îl luă drept frate-său, așa de mult semăna. Ea stărui chiar să se culce în odaia ei. „Musuioc se învoi să intre și să se culce într-un pat, dar să nu-l atingă nici cu degetul, că *paloșul* lui va sări din cui și-i va tăia mîna”.

A doua zi scoase pe frate-său din burta pajurei. Plimbîndu-se amîndoi pe marginea lacului din grădină, Busuioc (poate de necaz că Musuioc se culcase cu nevastă-sa) îi dădu brînci în baltă. Apoi pîrîndu-i rău, s-aruncă și el într-însa, unde se întilni cu frate-său și rămaseră acolo pentru totdeauna.

c) Prima variantă moldovenească, *Băiatul moșneagului și fata împăratului* de Gorovei :

Doi copii, un băiat și o fată, năpustiți de tatăl lor într-o pădure, rămaseră acolo și se hrăneau din vînat. Plecînd odată băiatul la vînătoare, cruță un *lup*, un *urs* și o *vulpe*, și căpătă de la fiecare cîte un ciine.

Băiatul se duse înainte cu cei 3 ciini și nimeri la un palat locuit de 3 zmei. El tăie pe zmeii cei cu două capete și cu un cap, iar al treilea cu 3 capete abia putu să scape cu un singur cap. Așezîndu-se cu soră-sa în acel palat, îi dede cheile să intre în toate odăile, numai în pivniță nu ; acolo închisese pe zmeul rămas în viață. Dar ea nu ascultă și, deschizînd pivnița, se îndrăgi cu zmeul de acolo.

Amîndoi puseră apoi la cale s-omoare pe fratele ei. După ce ciinii scăpară în două rînduri pe băiat de cursele zmeului, soră-sa îl rugă să-și lase ciinii acasă. Pornind dar fără ei, zmeul se luă după dînsul și băiatul,

cînd îl văzu, se sui într-un copaci și începu a striga : „Greul-Pămîntului, Greul-Pămîntului!“ Văzînd că nu vin cîinii și ca să mai zăbăvească pe zmeu, care îi striga să se dea jos să-l mănînce, își tăie două fărîme de carne și le aruncă zmeului. Apoi strigă iarăși : „Lupei, Lupei!“ De astă dată fu auzit și, venind în grabă, cîinii sfîșiară pe zmeu.

După ce tăie pe fata trădătoare, plecă înainte cu tustrei cîinii și ajunse într-un sat. Acolo scăpă pe fata împăratului de un *balaur*, luă virfurile celor 12 limbi, ochii și basmaua fetei, și așteptă la marginea pădurei. În vremea aceea veni un țigan, luă capul balaurului și pe fată și, ajungînd la împărat, se făli ca mîntuitorul ei. Dar băiatul dede de gol pe țigan și, dovedind cu batista, cu limbile și cu ochii balaurului că ei îl răpuse, se cunună cu fata împăratului, iar țiganul fu ucis.

d) A doua variantă moldovenească *Nea-aude, Nea-vede* de Sevastos :

Un băiat căpătă de la un bou năzdrăvan 3 cîini : *Nea-aude, Nea-vede* și *Nea-greul-pămîntului*. Pe cînd el se ducea cu cîinii prin pădure, soră-sa se îndrăgi cu un lup, care o sfătui să se facă bolnavă și să ceară băiatului să-i aducă lapte de cerboaică, apoi lapte de urs și la urmă îl trimese la *moara uciganilor* („acolo toate sunt deschise la intrare, iar la ieșire se închid toate intrările“), unde el scapă, dar cîinii îi rămăseră închiși.

Atunci lupul sări să mănînce pe băiat și el se rugă să-l lase mai întii să se suie într-un stejărel și să-și cînte cîntecul de iertare cu lumea. Voinicul răcni din răsputeri : *uita-na-na-na, Nea-aude, Nea-vede, Nea-greul-pămîntului, săi că moare stăpînu-tău !* Cîinii alergară și sfîșiară pe lup, iar băiatul lăsă surorii trădătoare 3 coveți de cenușă, spunîndu-i că-l va vedea cînd le va mîntui de mîncat.

Pe drum scăpă o fată de împărat de un *balaur*, care voia s-o mănînce, și se cunună cu dînsa, după ce dăduse de gol pe un țigan trădător. Apoi răpuse o *scorpie* și învie o mulțime de suflete, din capetele cărora ea-și făcuse un *iaz*.

e) Varianta macedoromână *Striga* de Cosmescu :

Un flăcău avea 3 cîini de la niște animale recunoscătoare. Sora băiatului era însă o *strigă*. Odată vrînd să-l mănînce, băiatul se strecură prin coșul casei și fugi. Striga se luă după dînsul și la cîmp zări pe frate-său suit într-un plop. Ea îi strigă : „coboară-te, frate, să te mănînc !“ Și văzînd că n-o ascultă, se pune a roade plopul de la rădăcină.

Tînărul se rugă atunci de plop să-l scape, că el îl adăpase cu lapte în copilăria sa. Plopul îl ascultară și, cînd era să cază un plop, *celălalt se întindea* și băiatul trecea asupra-i. Așa căzură patru plopul și nu mai rămăsesse decît unul.

Atunci băiatul chemă pe cei 3 cîini ai lui : „*Veniți, Marcu, Murgu, Șarcu ! peste 3 munți să vă aruncați și aci să veniți să mă scăpați !*“ Dar Striga le turnă plumb în urechi și cîinii nu auziră. Cînd strigă însă băiatul

din toate puterile, cîinii alergară și, pe cînd cel din urmă plop sta să cază, ei sfîșiară cu turbare pe Striga cea nelegiuită.

β. Basmul-tip *Voinicul cel fără de tată* de Ispirescu :

O fată de împărat rămase grea din vedere. Împăratul o oropsi într-o corăbioară pe mare, unde născu un voinic de copil. Cînd se făcu mare, umbla după vînat și odată zări un palat locuit de 3 zmei : pe doi dintr-înșii îi omori, iar cel d-al treilea se ascunse în pivniță. Apoi se așeză cu mă-sa în palatul zmeilor.

Dar de dor după țara sa și de multele suferințe, mă-sa se topea d-a-n picioarele. Zmeul rămas în viață și intrat ca argat sfătui pe băiat să-i aducă *mere din mărul roșu* și se va însănătoși. În drum dede de un palat, unde locuia o *zîna măiastră* : ea-l învăță cum să facă. Cînd ajunse la grădină, în mijlocul căreia era pomul roșu, nu fu cu putință să s-apropie căci *pomul zicea întruna* : „Nu te apropia de mine, voinice, că-ți vei pierde viața !” Dar curățindu-l de omizi, putu lua trei merișoare și la întoarcere, dînd pe la zîna, ea i le schimbă cu altele.

Argatul, lingușindu-se pe lîngă mă-sa, care lîncezea mereu, sfătui iarăși pe băiat s-aducă *apă vie și apă moartă* de la munții ce se bat în capete. Zîna îl învăță cum s-o ia : „Tocmai la amiază, cînd va fi soarele în cruce, să înalțe o prăjină și în virful ei să puie o mahramă roșie ; munții or căuta la ea cu ochii bleoșdiți, iar el, pînă s-or deștepta ei din buimăceală, să se repeadă iute a lua apă cu borcanele din ambele fîntîne”. Zîna iarăși îi schimbă apa, punîndu-i alta.

În cele din urmă, îl mai sfătui s-aducă un *purcel de la scroafa de de pe sub pămînt*. Zîna îi dede un săpun, un pieptene și o perie. Voinicul, luînd purcelul, fu urmărit de scroafă : el aruncă atunci săpunul și se făcu un noroi cleios, apoi din pieptene un zid înalt și din perie o pădure deasă. Și intră în curtea zînei, tocmai cînd era să-l ajungă. Zîna îi schimbă și purcelul.

„Pe cînd se întorcea acasă, iată că se întîlnește cu trei inși : pasă-mi-te era *Vîntul, Căldura și Gerul*. El își luă căciula din cap și cu multă plecăciune îi zise : — Noroc bun să dea Dumnezeu, nea Vîntule ! — Cale, bună, dragul meu, îi răspunse Vîntul. — Da ce, mă, numai Vîntului te ploconești ? îi zise Căldura ; nu știi tu oare că eu pot să las o zăpușeală și o arșiță, de să fiarbă mațele din tine ? — Nu-mi pasă de nimic, răspunse voinicul, numai Vîntul să-mi bată ! — N-ai auzit tu oare de mine, mă, îi zise și Gerul, că eu am putere să dau un frig și o geruială peste tine, de să înghețe mațele în tine ! — Habar n-am, răspunse și el, numai Vîntul să nu-mi bată !”

Zmeul, văzîndu-l întors, îl pîndi pe cînd dormea și-l tăie în bucăți, iar *bucățile le puse în dăsași* și, așezîndu-le pe cal, îi dede drumul. Calul se duse la zîna, căci al ei era calul. „Ea luă bucățică cu bucățică, os cu os, și le așeză una lîngă alta, fiecare la locșorul lor. După aceea turnă apă moartă peste dînele. Ele se încheagară, alipindu-se una de alta, și pielea se făcu ca piftia, întrupîndu-se. Îl stropi și cu apă vie și se însufleți, dar rămase mut și surd. Atunci îi dede să mănînce un măr, de cari adusesse

el, și-i *veni grai*. Luă și purcelul scroafei de pe sub pământ și-l făcu să-i guițe la urechi, și-i *veni auz*.”

Zina îl făcu apoi porumbel, ca să poată vedea cum zmeul chinuia pe mă-sa, crezînd c-a răpus pe băiat. După ce făcu zmeul fărîme, se însoți cu zina cea măiastră.

a) Prima variantă munteană, *Tatăl, mama și puiul de leu de Ispirescu* :

Un împărat omora pe toți copiii cîți făcea soția sa. Născînd un copil frumos, împărăteasa îl rugă să-l lase măcar pînă la 20 de ani și se înduplecă. Împărăteasa îl creștea într-o vîgăună de munte, unde nimeni nu putea răzbate. La 20 de ani, fugi cu băiatul, ca să scape deurgia tatălui său. Ajungînd într-o pădure, descoperi acolo un palat unde locuiau 7 frați tilhari (unul chior), cari jefuiau prin *pădurea de la mărul roșu*. Băiatul se așeză cu mă-sa în palat, unde se îndrăgi cu chiorul și, ca să scape de flăcău, îl însărcină cu diferite slujbe grele.

Făcîndu-se bolnavă, visase că se va însănoși de-i va aduce *lapte de leoaică* : băiatul aduse laptele și un pui de leu se luă după el ; apoi *cuib de ursoaică* (fu învățat de puiul de leu, care era năzdrăvan), și în sfîrșit *mere din mărul roșu* din mijlocul pădurei. Acolo scăpă de tilhari o fată de împărat. O rugă să ceară de la tatăl ei să înființeze un *spital de orbi* și ea să-i cerceteze, dîndu-i inelul ca semn de recunoaștere.

Întors acasă, mă-sa cu chiorul hotărîră să-l omoare și, pe cînd dormea, îi *înșipseră cușițașele în ochi*. Călăuzit de puiul de leu, orbul se duse la spitalul înființat de împărat. Acolo fata îl vindecă cu apă vie de la un vraci și se cununară. Chiorul, supărat pe mama voinicului, o închise într-o cămară fără răsufătoare și el se duse în lume.

b) A doua variantă munteană, *Voinic-Înflorit* de N. D. Popescu :

Unui împărat îi mureau toți copiii de deochi. Născîndu-i-se o fată, o închise împreună cu doica ei într-o casă oprită, unde nu putea pătrunde deei împărăteasa. Făcîndu-i-se dor, împărăteasa încinsă cu o cunună de flori, se duse s-o vază și, de bucurie pentru frumusețea-i, îi căzu o floare pe care *mirosînd-o fata, rămase însărcinată*.

Ca pedeapsă, un bătrîn sfătui pe împărat s-o oropsească pe apă într-o butie și, cînd ajunse la mal, fata împăratului născu copilul. Dumnezeu și Sîn-Petru îl botezară *Voinic-Înflorit*. Cînd se făcu mare, omori niște zmei (afară de unul șchiop) și se făcu stăpîn peste palaturile lor. Dînd cheile mamei sale, ea pătrunse fără voia băiatului în camera unde băgase pe zmeu într-o butie de fier. Îndrăgindu-se amîndoi, mama se înțelese cu zmeul, ca să piarză pe Voinic-Înflorit.

Ea se făcu *bolnavă* și ceru băiatului să-i aducă *apă de unde se bat munții în capete*. El trecu pe la Sf. Duminecă, care-l învăță cum s-o capete (la amiazi cînd munții se odihnesc) și la întoarcere sfînta îi schimbă apa. Apoi ceru *limba boului breaz*. Sf. Duminecă iar îl sfătui și la întoarcere

ii schimbă limba. La urmă il trimise după *purcelul de la scroafa pământului* și iarăși sfînta înlocui purcelul.

La întoarcere, zmeul îl tăie bucățele și le puse în desagă pe cal, care porni la Sf. Duminecă. Ea împreună oasele și încheieturile și-l învie. Apoi omori pe zmeu, iar mă-sei îi zise: „Dumnezeu să-ți judece purtarea!” Și zicînd aceasta, trase paloșul și-l împlintă în tavan, el se puse în vîrf și mama în colț: paloșul se înfipse în inima mă-sei.

c) Varianta ardeleană *Pruncul și călugărul* de Frâncu :

Un om sfătui în ceasul morței pe muierea-i însărcinată să lăsa copilului țîță 7 ani și apoi, de nu va fi destul de tare, să-i mai dea 7 ani. La 7 ani, copilul era așa de tare, că smulgea lemnele din pădure, cum punea mina. Într-o zi smulse un lemn mare și omori cu el o mulțime de *balauri*, lăsînd viu pe unul singur, legat cu lanțuri de perete. Spunînd mă-sei în-țimplarea, dori să vadă și ea p-acel balaur și, dusă acolo, îl slobozi fără știrea pruncului și se înțelese cu balaurul s-omoare pe băiat.

Ea se făcu *bolnavă* și ceru să-i aducă *apă vie și apă moartă* de unde se bat munții în capete. Băiatul porni și, învățat de un călugăr, care-i schimbă apa la întoarcere, o aduse. Ea-l trimese apoi după *purcel de scroafă sălbatică cu dinții de fier* și, învățat de călugăr, îl aduse. În urmă ceru *pasărea de unde se întîlnesc vînturile* cînd bat. Il învătă tot călugărul (care la întoarcere înlocui pasărea cu un vultur) și o aduse. În sfîrșit mai ceru *mere de aur de peste mare*. Dus de iapa călugărului dincolo de mare, găsi o grădină foarte frumoasă: după ce răpuse balaurul d-acolo, culese cîteva mere și le duse mumei sale.

Întors acasă, mă-sa îl legă cu niște lanțuri groase sub cuvînt de a-i cerca puterea și fu tăiat de balaur în bucăți. Atunci sosind iapa călugărului, mă-sa *adună bucățile într-un sac și-l puse pe iapă*, care se întoarse la călugăr. El îl stropi cu apă vie și îndată a înviat, dar îi lipsea inima. Învățat de călugăr, se duse la mă-sa și zise așa de frumos din fluier, încît mă-sa, necunoscîndu-l, îi dede, după cererea lui, *inima copilului*, ce o scoase dintr-o ladă. Călugărul puse inima în ciocul păsăruiceii de unde se întîlnesc vînturile și ea îi băgă inima pe gură.

După aceea omori pe balaur și se cunună cu fata de împărat din grădina cu merele de aur.

d) Varianta bucovineană *Petrea Voinicul și Ileana Cosîntăna* de Sbiera :

O văduvă avea un băiat, anume *Petrea Voinicul*, pe care la 7 ani nu-l întărcase încă. Umblînd în vitejii, dede într-o pădure de o curte foarte frumoasă, în care erau încuiați 7 zmei: ucise 6 și pe al 7-lea nu se îndură să-lucidă, pentru frumusețea lui cea mare, și-l închise în camera a șaptea: apoi luînd pe mă-sa, se așezară în acele curți.

A doua zi, mă-sa îi ceru cheile de la toate camerile: el i le dede, 434 spuindu-i că poate să intre în toate, numai în a șaptea nu. Dar ea des-

chise acea cameră și, văzînd pe zmeu așa de frumos, se îndrăgi cu dînsul și chitiră a se curăți de fecior. Făcîndu-se *bolnavă* (după sfatul zmeului), ea ceru lui Petrea să-i aducă *pui de pasăre măiastră*. O zîna din pădure, Ileana Cosîntana, cu care se îndrăgise flăcăul, îl învătă cum să ia puilul și, la întoarcere, ea-l schimbă cu altul. Apoi ceru *purcelul lins-prelins*. Zîna îl povățui și-l schimbă la întoarcere. Apoi ceru *apă moartă* de la fîntîna moartă: „Mergi în cutare loc, că vei afla fîntîna aceea; să știi însă că cine ia apă dintr-însa cade îndată mort jos; numai cînd e soarele cruce la amiazăzi, își pierde fîntîna puterea aceasta. Deci dar ia bine seama să nu smintești, ci să te repezi iute, cînd va fi soarele cruce amiazăzi, să iei apă într-o clipă și să fugi cît îi răspunea, și să nu te uiți înapoi, căci fîntîna va începe să arunce apă după tine, și dacă te va ajunge vrun strop, vei pica pe loc mort jos.” La întoarcere zîna îi schimbă apa, punîndu-i alta în loc.

În urmă ceru *apă vie* de la fîntîna vie; la întoarcere, zîna o înlocui și p-aceasta. În cele din urmă ceru o *smicea dintr-un măr-dulumăr*: pom ale cărui ramure sunt tăioase și se mișcă neîncetat, prăpădînd pe cel care s-apropie de el. La întoarcere, zîna îi dade altă smicea în loc. După ce aduse toate aceste lucruri, mă-sa dade flăcăului (tot după sfatul zmeului) să rupă 3 scule de mătase: pe două le rupse, dar la al treilea i se curmară mîinile, de rămase ciunt.

.. Zmeul atunci îl tăie bucățele și, după dorința flăcăului, *le puse într-o păreche de dăsași pe calu-i*, care le duse la zîna. „Ea le duse în cămara unde ținea lucrurile schimbate: porunci puilului măiestru să adune bucățelele și purcelului să le lingă, și au adus apa cea moartă de au spălat trupul cu dînsa și au făcut un trup de om abia mort. După aceea l-au spălat cu apa cea vie și trupul s-a făcut ca un om rumen și frumos la față, care abia a adormit. După aceasta au mers iarăși în cameră, de au luat smiceaua aceea de măr-dulumăr și, lovînd cu ea încetișor de vreo citeva ori trupul, pe loc au sărit Petrea Voinicul drept în picioare și au zis: — Of! că greu am mai fost adormit!”

Apoi convins de trădarea mă-sei, tăie pe zmeu și, scoțîndu-i inima, o puse pe o țiglă, o înfierbîntă tare și zise mă-sei: „Maică! ține de cela capăt de țiglă și eu oi ținea de cestalt, și dacă nu ți-am fost eu cu priință, să-mi pocnească inima aceasta de ciine de zmeu drept în ochi; iar dacă nu mi-ai fost tu mie cu priință, apoi să plesnească în ochii tăi”. Inima zmeului pocni drept în ochii mă-sei, de rămase oarbă, iar Petre se întoarse la Ileana Cosîntana, cu care trăi mulți ani fericiți.

e) Varianta bănățeană *Florianu* de Schott :

O fată de împărat, cu toate că trăia despărțită de toată lumea într-un palat singuratic, *rămase grea sorbind o băutură din flori* roșii. Oropită de tată-său într-un butoi pe mare, născu acolo pe *Florian* (copil din flori), care de la naștere avea putere de uriaș. Ajunși pe uscat, se mutară într-un palat vrăjit, locuit de un zmeu grozav, pe care-l învinse și-l puse în lanțuri.

Intr-o zi, pe cînd fiul umbla după vînat, mamă-sa se uită prin ușa îndărătul căreia zăcea zmeul și văzu în locu-i un mîndru flăcău, în care se prefăcuse vrăjitorul ca s-o amăgească. Se îndrăgostiră amîndoi și hotărîră să omoare pe Florian.

După sfatul zmeului, ea se făcu *bolnavă* și ceru băiatului să-i aducă *creierii unui bour* din pădurea învecinată și apoi o *coapsă de la ursul* din altă pădure. El le aduse și scăpă teafăr din aceste primejdii; dar își găsi moartea într-o a treia: să aducă *apă vie și apă moartă* din fîntîna de pe virful Muntelui Negru de lîngă Lacul Alb. *Fîntîna era păzită de însăși Moartea*. Cum vru să ia apă, îl luă o furtună și îl fărîmă în bucăți.

Dar zînele Lacului Alb îi găsiră inima, adunară și celelalte mădule, îl înviară și-i descoperiră trădarea mumei sale. După ce se convinsese însuși de adevăr, sugrumă pe zmeu și, lăsînd pe mă-sa în plata Domnului, porni în lume.

f) Varianta macedoromână *Apă vie* de Cosmescu :

O împărăteasă cu fiul ei au fost alungați de la domnie de către frațele împăratului mort. Atunci se duseră la *Negru-împărat*, care în înțelegeră cu văduva căută să se scape de băiat.

Împărăteasa se făcu bolnavă și trimise pe băiat să-i aducă *apă vie*: o babă îl povățui cum s-o ia și, la întoarcere, ea schimbă apa. Apoi mă-sa îl trimise să-i aducă din rai *mărul de aur*. Baba dede băiatului o piine vrăjîtă s-o arunce *cinelui cu două capete ce păzea intrarea raiului*.

La întoarcere, mă-sa cu Negru-împărat îl legară și-l uciseră, apoi puseră (după rugăciunea-i) cadavrul pe cal și-i dede drumul. Calul porni la baba, care așeză bucățile de carne și le stropi cu apă vie. După ce învie, îi dede să mănînce din mărul de aur și se făcu și mai voinic decît cum era.

Întorcîndu-se acasă, omori pe Negru și pe mumă-sa, iar cînd veni din nou la babă, găsi în locu-i o fată foarte frumoasă, pe care o luă de soție.

γ. Basmul-tip *Cei trei frați împărați* de Ispirescu :

Un sărac găsi un ou într-un cuib, pe care vînzîndu-l unui neguțător, căpătă două pungi de bani, apoi patru, ouăle fiind de diamant. În pădure găsi însăși pasărea și o luă cu sine, punînd-o într-o colivie.

Plecînd el într-o călătorie depărtată, copiii intrară în colivie să se joace cu găina și, rădicînd aripa-i, zăriră ceva scris acolo. Neputînd ceti copiii slovele, întrebară pe dascălul lor, care rămase înmărmurit de cele ce citise și puse gînd rău găinei. *Îndrăgindu-se cu nevasta omului*, dascălul o rugă să-i gătească găina și ea porunci bucătăresei să nu lepede nimic, ci s-o frigă întregă-întreguliță. Dar copiii venind flămînze, bucătăreasa dede unuia capul, altuia pipota și altuia inima. Slovele spuneau: *cine va mînce capul găinei va ajunge împărat; cel ce va mînce inima va găsi la căpătîi a doua zi o pungă cu galbeni; iar cel ce va mînce pipota se va face năzdrăvan*.

Dascălul, întorcîndu-se de la biserică cu ibovnica-i și aflînd de cele întîmplate, de turbare vru să jertfească pe copii, dar ei fugiră și se duseră

în lume. Ajungînd într-un oraş, cel mare fu ales împărat (un porumbel i se puse pe cap) şi luă pe fratele năzdrăvan ca sfetnic.

În vremea aceea tatăl copiilor se întoarse şi, aflînd de necinstea femeiei, îşi luă nevasta şi pe dascăl să meargă cu toţii la judecată înaintea împăratului. Fiul său (căci el era împăratul) îl primi cu mare cinste şi hotărî ca toţi să se roage la Dumnezeu să le arate dreptatea. Pe cînd însă se rugau, deodată dascălul şi femeia se făcură stane de piatră.

Fratele cel mic, aflînd în gazdă că dincolo de ostrov s-afla o măiastră care făcea pe fiecare să se întoarcă capiu, se duse într-acolo şi măiastra, lacomă de bogăţiile sale, îi dede ceva de băut şi el dede afară inima. Ea o luă şi-l goni din ostrov. Plecînd să-şi răzbune, pescui o mreană şi găsi în măruntaie în loc de lapţi o *covăţică*, care se umplea cu galbeni, cum o ducea la gură. Întors la măiastră, ea îl păcăli iarăşi, îi luă covăţica şi-l goni cu ruşine.

Pe drum, *mîncînd nişte smochine*, se făcu măgar şi gustînd apoi roşcove, se făcu iar om. Atunci se întoarse din nou la măiastră şi o păcăli, prefăcînd-o pe dînsa şi pe ai săi în măgari. Cu cîrdul de măgari se întoarse la frate-său şi după cîtva timp, făcîndu-i-se dor de măiastră, o făcu iar femeie (mîncînd roşcove) şi se cunună cu dînsa.

a) Varianta ardeleană *Pasărea ce oua zilnic un ou de aur* de Obert :

Un om sărac avea o pasăre, pe al cărei pintece scria : cine-i va minca inima se va face împărat ; iar cine-i va minca stomacul se va face domn. El vîndu pasărea unui neguţător, care puse s-o frigă.

Dar doi cerşetori o răpiră de pe frigare şi, mîncînd-o, se împlini scrisa fiecăruia.

b) Varianta moldovenească *Toată pasărea pe limba ei piere* de Sevastos :

Un om căpătă de la un leu recunoscător un frîu vrăjit : scuturîndu-l, dobîndea orice. În așa chip omul făcu avere, că ce gîndea, îi da Dumnezeu.

Femeia sa se iubea cu dascălul şi, ca să-i facă pe voie, află de la bărbatu-său de taina frîului şi-l luă ; apoi scuturîndu-l, *schimbă pe bărbat în ciine*. Bătut şi gonit, dobitocul ajunse întîi la o stîină şi de acolo fu luat de un împărat să păzească pe împărăteasa gata să nască (un vultur îi răpise înainte copiii ce născuse). Cîinele sfîşie vulturul şi descoperi copiii, iar împărăteasa îl îmmodobi cu o salbă de pietre nestemate.

El se întoarse apoi la femeia sa cu gîndul, poate s-o îndura să-l facă iar om. Dar ea-i luă salba şi-l *schimbă în pupăză*. Scăpată abia cu viaţa din mîinile copiilor împăratului, pupăza se duse în pădure, unde leul o învăţă cum să-şi recapete frîul, şi scuturîndu-l, prefăcu pe femeia sa şi pe dascăl în *bivolii*, iar el se însură a doua oară.

c) Varianta munteană *Coman vînătorul* de Ispirescu :

Coman vînătorul era un om harnic și voinic. El nu știa ce era aceea frica. Se ducea cu vînatul unde pădurea era mai mare și mai deasă. Aflînd că la curtea unui împărat o *strigoaică* omora noaptea cite o fată și că împăratul făgăduise pe fata-i de soție voinicului care l-ar scăpa de așa pacoste, se duse și el să-și încerce norocul. Ajungînd într-o pădure, vru să răpuie o pasăre mare și vrăjită (era însăși strigoaica), dar nu izbuti, cu toate că o tăiase în bucăți ; și ea căuta acum să-l prăpădească.

Coman, învățat acum de Baba-Cloanța („vrăjitoare care închea și apele cu farmecele sale“), se duse la locul unde se strîngeau porcii mistreți, făcu o groapă și se ascunde acolo. Noaptea veni strigoaica cu toți dracii de-l căutară, dar nu-l putură găsi și periră la cîntarea cocoșului. Așa putu scăpa. Fu prigonit de ea încă două nopți, după care scăpînd, căpătă un *bici* vrăjit, cu care, amenințînd asupra cuiva, se făcea orice dobitoc.

Se duse atunci la împărat și se puse la pîndă. Venind noaptea o strigoaică, o prinse cu biciul său și ea se făcu fărîme la cîntarea cocoșului. Și tot așa noaptea următoare, după care împărăția fu scăpată. Înainte de a lua de soție pe fata împăratului, se mai întoarse o dată acasă să-și vază nevasta necredincioasă.

Aflînd ea de însușirea biciului, îl fură noaptea și, plesnind asupra lui Coman, *il făcu cîine* și după ce-și bătu joc de el, îl dede la stîină, unde se împrieteni cu ceilalți cîini. De la cioban îl cumpără împăratul, văzîndu-l așa chipeș, și-l dede să-l îngrijească bine. Ducîndu-se odată la curtea nevastei sale, ea-i luă salba din gît și-l *prefăcu în pupăză*, amenințîndu-l cu biciul. Zburînd pupăza, se lăsă pe pâlmarul caselor împărătești și împăratul puse s-o prinză și s-o jumulească.

Pe cînd chinuiau pasărea, trecu pe acolo fata împăratului, care pârîndu-i-se că vede în acea pasăre oarecare asemănare cu Coman, strigă o dată : „Comane !“ Și el se făcu iar om, teafăr și nevătămat. Venind pe furiș la nevastă-sa, își luă biciul și amenință asupra femeiei necredincioase, făcînd-o *măgăriță*. Apoi se căsători cu fata împăratului.

B. TIPUL *DALILA*

Acest tip particular al perfidiei feminine cuprinde următoarele peripeții :

- a) Puterea eroului sau a monstrului rezidă într-un loc anumit și într-un obiect anumit ;
- b) soția sau iubita (involuntară) îi smulge taina prin lingușiri sau prefăcătorii ;
- c) ea-l face să-și piarză puterea, sau din inițiativă proprie, ori prin mijlocirea unei a treia persoane.

Variantele acestui tip se pot împărți în 2 clase, după cum ființa trădată e un erou sau un monstru, fiecare cu câte un basm-tip.

α. Basmul-tip *Dan și bivoli ai albi*³⁶, cu următoarele variante :
Varianta munteană *Voinicul cel cu trei daruri*³⁷.

Varianta ardeleană *Urmă-Galbină și Pipăruș Petru*³⁸.

β. Basmul-tip *Făt-Frumos și fata lui Roșu-împărat*³⁹, cu următoarele variante :

[I.] Variantă munteană, *Lucer și Aman Cătcăun*⁴⁰.

[II.] Variantă munteană : *Busuioc cel frumos*.⁴¹

Varianta moldovenească *Jumătate-de-Om*.⁴²

Varianta macedoromână *În ce stă puterea*.⁴³

Caracteristica versiunilor din primul nostru basm e seria de metamorfoze prin cari trece eroul trădat, spre a ajunge iarăși în posesiunea obiectului răpit. Acest motiv formează substratul celui mai vechi basm ce cunoaștem, al versiunii egiptene *Cei doi frați*, analizat în cursul *Introducerei* noastre. Această poveste străveche conține, sub o formă amalgamantă, atât tema perfidiei feminine în general, cât și trădarea existenței eroului (inima-i pusă pe vârful unui arbore).

Un alt tip al perfidiei femeiești e Dalila, a cărei legendă biblică are multă asemănare cu tradițiunea elenică despre Scylla. Precum aceasta trădă taina puterii părintelui său, ce sta într-un fir de păr dăruit de zei, tot așa filisteana Dalila vîndu pentru o sumă de bani pe iubitul ei Samson. După ce eroul israelitean o amăgi în 3 rînduri, cum fac uneori și zmeii în basmele noastre, el îi spuse în cele din urmă că puterea-i sta în părul-i din cap : „Dacă mă va rade, puterea mea se va depărta de la mine și voi slăbi și mă voi face ca tot omul“⁴⁴.

Afară de variantele citate, motivul Dalilei revine foarte des în basmele noastre ca simplu episod și aplicat în genere unei ființe monstroase, zmeu sau demon. Astfel, într-o poveste bucovineană din tipul *Animalelor cumnați*, ca și în străvechiul basm egiptean, puterea zmeului stă într-un paltin și în acel paltin e ascunsă inima monstrului.⁴⁵ Aiurea într-un vultur dintr-un lac de lapte.⁴⁶ Obicinuit însă taina se enunță sub o formă cumulativă : „Într-o peșteră e un urs, în urs un iepure, în iepure o rață și în rață două muște, în acele stau puterile mele“⁴⁷.

Aceeași acumulațiune revine în episoadele paralele din basmele altor popoare.

³⁶ Stăncescu, no. 16.

³⁷ Ispirescu (inedit).

³⁸ Pop-Reteganul, V, no. 6.

³⁹ Fundescu, no. 3.

⁴⁰ Ispirescu (inedit).

⁴¹ Arsenie ; omis în lista variantelor, basmul este rezumat la p. 443. (N. ed.)

⁴² Sevastos, p. 200—220.

⁴³ Cosmescu (colecțiune inedită).

⁴⁴ [Vechiul testament,] *Judecători*, c. XVI, 17.

⁴⁵ Sbiera, p. 64 [*Fata Ciudei, Vîntul, Bruma și Gerul*].

⁴⁶ Schott, p. 149 [*Viliș Viteazu*].

⁴⁷ Pop-Reteganul, III, p. 80 [*Aripă-Frumoasă*].

Astfel în poveștile neogrecești, puterea monstrului stă în două *porumbițe* din pîntecele unei scroafe mistrețe de pe un munte, sau în trei *păsărele* din pîntecele unui porc mistreț.⁴⁸

Într-o versiune albaneză⁴⁹, Jumătate-Fier-Jumătate-Om spune domniței în ce-i stă puterea : „Puterea mea e într-un mistreț, care locuiește în cutare și cutare munte ; mistrețul are un dinte de argint și în acel dinte e un iepure, iepurele are în pîntece 3 *porumbei* ; într-înșii e puterea mea !“

Tot astfel într-o poveste maghiară, unde baba mărturisește⁵⁰ : un mistreț ce păștea într-o liveadă de mătase avea în pîntece un iepure, în iepure un porumbel, în porumbel o cutiuță și într-înșii doi *gîndaci*, unul negru (puterea) și altul lucitor (viața).

Într-un basm rusesc⁵¹, Koscei cel fără de moarte, întrebă în ce-i stă moartea, răspunse : „Moartea mea e în cutare loc ; acolo se înalță un stejar și sub stejar e o cutie și în cutie e un iepure, în iepure un rățoi, în rățoi un ou și în *ou* e moartea mea“.

Într-o variantă⁵², unde Koscei e înlocuit cu un șarpe, puterea monstrului stă într-un *gălbîn* de *ou* dintr-o rață din pîntecele unui iepure, băgată într-o cutie și ascunsă în ostrovul Buian.

Într-un basm sîrb⁵³, un zmeu spune babei unde se află puterea-i : „Puterea mea e departe, departe de aci, că niciodată nu poți ajunge acolo, departe, într-altă țară ; acolo e un lac lîngă palatul împărațesc, în lac e un zmeu, în zmeu un mistreț, în mistreț un iepure, în iepure o porumbiță, în porumbiță o vrăbie și în acea *vrăbie* stă puterea mea“.

Într-o poveste săsească⁵⁴, o vrăjitoare mărturisește că viața-i nu rezida într-înșii, ci departe : „Într-un munte închis e un iaz, în iaz înoată o rață, în rață e un ou, în ou arde o *lumină* — asta-i viața mea !“

Această formă cumulativă figurează și în basmul breton *Le corps sans âme*⁵⁵ : „Ma vie réside dans un *oeuf*, cet *oeuf* est renfermé dans une colombe, la colombe dans un lièvre ; le lièvre dans un loup, et le loup est renfermé dans un coffre de fer au fond de la mer“.

Într-un basm ligur⁵⁶ : „Pour me tuer il faut qu'il se trouve un lion, qui mette à mort un lion noir qui est dans le bois ; le lion tué, il en sortira un chien, et il faut qu'il se trouve un autre chien, qui tue le premier. De ce chien sortira un aigle, si un autre aigle le tue et lui

⁴⁸ Hahn, II, p. 261.

⁴⁹ Donzon, p. 132 [*Les trois frères et les trois soeurs*].

⁵⁰ Jones și Kropf, p. 205. Cf. nota de la p. 400.

⁵¹ Afanasiev, II, 24.

⁵² *Ibidem*, I, 14.

⁵³ Vuk, p. 68 [*Der Drache und der Kaisersohn*].

⁵⁴ Haltrich, no. 34 [*Von den zwölf Brüdern, die zwölf Schwestern zu Frauen suckhen*].

⁵⁵ Luzel, [*Contes.*] I, p. [446]. În *Le Géant aux sept femmes* (Sébillot, [*Contes.*] I, p. [64]) uriașul se consideră nemuritor : „Personne ne pourra me blesser, à mois qu'on n'écrase sur ma poitrine un oeuf qui est dans le ventre d'un pigeon, qui est dans le ventre d'un lièvre ; ce lièvre est dans le ventre d'un loup, et ce loup est dans le ventre de mon frère, qui demeure à huit mille lieues d'ici“. Cf. idem, II, p. 131.

⁵⁶ Andrews, no. 46 [*Corps sans âme*].

enlève l'oeuf qui se trouve dans l'intérieur et brise cet *oeuf* sur mon front, je suis bel et bien mort.“

Tot astfel într-un basm italian⁵⁷, o zână vrăjitoare e întrebată, cum ar putea să moară : „Su quella montagna c'è una tigre, che ha sette teste ; a voler che io muoia, bisogna che un leone si batta con quella tigre e le stacchi tutte e sette le teste, poi spari quella tigre, che in corpo ci ha un uovo, prenda quell'uovo e me lo batta in mezzo alla fronte ; allora io son morta !“

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor.

α. Basmul-tip *Dan și bivoli ai albi* de Stăncescu⁵⁸.

a) Varianta munteană *Voinicul cel cu trei daruri* de Ispirescu :

Un băiat orfan lipsit de noroc se băgase argat la mai mulți stăpîni, dar pretutindeni toate îi ieșeau spre rău. Rătăcind odată prin pădure, găsi un ștergar și se băgă slugă la o cucoană (era *Norocul* lui). După ce o sluji, ea-i dede o *pungă*, în care găsea orice-i trebuia ; o *cămașă*, prin care nimeni nu putea trece și un *pistol*, pe care întorcîndu-l de trei ori în jurul capului, nici o meteahnă nu-l putea lovi. Cucoana îl sfătuisse totdeauna să nu spuie nevestei sale ce daruri erau lucrurile date.

Băiatul luă de soție pe o fată de împărat (el nu voia s-o dea decît celui ce ar fi putut-o face să fie veselă ; iar de nu, i s-atorna capul în crengi, unde mai erau 99). Un împărat vecin pornind cu război asupra-i, el îl învinse de două ori cu cei doi fii ai săi. Apoi făcu o mare veselie, la care chemă pe toți împărații vecini. Fiul împăratului învins veni și el și se linguși pe lingă împărăteasă. Ea se făcu *bolnavă* și, aflînd în ce sta puterea bărbatului său, îi fură cele 3 lucruri minunate și le dede feciorului de împărat.

Venind acesta cu război asupra-i, băiatul fu învins și tăiat bucăți, apoi pus într-un sac pe cal, care-l duse la cucoana din pădure. Ea-l învie și-i dede un frîu, să-și izbîndească asupra nelegiuitorilor săi ucigași.

Scuturînd frîul, se făcu un *armăsar* de aur și un unchiaș îl duse la curtea împăratului, care luase de soție pe nevastă-sa. Împăratul îl cumpără și-l puse în grajd. Văzîndu-l împărăteasa, fugi speriată, zicînd că a sosit la dînsa. Împăratul puse să-l omoare. Dar pe cînd îl duceau să-l taie, fata adună spuma lepădată de cal și o dede pe iaz (după rugăciunea calului).

Ducîndu-se să se scalde, ginerele împăratului puse cele trei lucruri pe mal. Din spuma calului aruncată în iaz ieși o *rață* cu totul de aur și, vrînd împăratul s-o prinză, ea odată se făcu om, înecă pe împărat și luă lucrurile înapoi.

b) Varianta ardeleană *Urmă-Galbină și Pipăruș Petru* de Pop-Regeganul :

Împăratul Verde avea o *grădină fermecată*. Ea făcea minuni cu oamenii cari treceau pe lingă ea : cel ce era tînăr se făcea bătrîn ; de era bă-

⁵⁷ Comparetti, p. 129 [*La nuvolaccia*].

⁵⁸ Rezumatul a fost reprodus în Introducere, p. 57—58.

trîn, se făcea tînăr ; de era fată sau nevestă, devenea împovărată. Acel împărat avea o fată mîndră și, ca să nu meargă pe la acea grădină, o ținea închisă într-o chilie. Dar ieșind într-o zi în lipsa tatălui său, se simți însărcinată și, ca să scape de minia lui, nu mai așteptă să se întoarcă, ci luă cît putu și fugi.

Ajungînd în pădure, născu un drag de copilăș, și doi bătrîni cari trecură p-acolo (era Dumnezeu și Sîn-Petru) îl botezară și-i dederă numele Urmă-Galbină. Cînd se făcu mare și-i veni vremea de însurat, se sui într-un virf de copaci și, aruncîndu-și căciula, zise : „încotro s-a dus căciula mea, într-acolo m-oi duce să-mi caut mireasa“.

Și o luă înspre acolo, de ajunse la Împăratul Verde, unde rămase. Vîînd împreună, dederă de niște curți mari și înaintea lor era un tău de lapte dulce. După ce Urmă-Galbină răpuse pe zmeu, stăpînul acelei curți, intrară și găsiră pe tata dracilor, care bea dintr-o sticlă mare singe de om. El se rugă de voinic să-l înfunde într-o butie și să-l bage într-una din chilii. El făcu așa și apoi, luînd de soție pe Mandalina, fata Împăratului Verde, se așeză în acele curți.

Odată furîndu-i cheia de la chilia unde sta închis zmeul, Mandalina o deschise și ieși din ea mamonul în chip de om, mîndru și frumos. Amîndoi se îndrăgostiră și zmeul puse să fure *paloșul* bărbatului său, în care-i sta toată puterea, apoi tăie capul lui Urmă-Galbină și-i aruncă trupul în tăul de lapte dulce. Iară el cu Mandalina se duseră la alte curți de se așezară într-însele.

În vremea aceea mama lui Urmă-Galbină, nemîngîiată de plecarea fiului său, înghiți într-o zi *un fir de piper și rămase grea*. Născînd un copil, doi bătrîni îl botezară Pipăruș Viteazul, dăruindu-i un paloș, o pușcă și o *traistă, în care erau 3 suflete*. El știa și *limba păsărilor* și a tuturor dobitoacelor din pădure. După ce află de la mă-sa, *punîndu-i fița sub talpa curților*, de Urmă-Galbină, se duse la tăul de lapte dulce, îi scoase trupul și cu un suflet din traistă învie pe frate-său.

Atunci Urmă-Galbină, vrînd să-și mai vază soția, se făcu cal și învăță pe Pipăruș să se facă negustor și să-l vînză zmeului. Dar femeia, recunoscînd în ochii calului p-ai bărbatului său, zmeul îi tăie capul. Pipăruș iar îl învie cu un suflet din traistă. Atunci se făcu *porumbel* și, izbutînd să-și ia înapoi paloșul, tăie pe zmeu în bucățele. Apoi, după ce Pipăruș lecui pe Mandalina de zmeu, *crăpînd-o în două cu paloșul* și apoi înviînd-o, merseră acasă și se veseliră.

β. Basmul-tip *Făt-Frumos și fata lui Roșu-împărat* de Fundescu :

Un fiu de împărat se căsători cu o roabă. Certat de mă-sa, se supără și plecă la norul vîîat, la porțile de fier, la fata lui Roșu-împărat.

Dede de un pod de aramă, unde erau 3 zmei, apoi de un pod de argint (9 zmei) și un pod de aur (zmei cîtă frunză și iarbă). El birui pe toți acești zmei și apoi omori și pe împăratul zmeilor, care furase pe fata lui Roșu-împărat, și tinerii își schimbară inelele. Acolo găsi : *covorul* ce ducea oriunde ; *căciula* ce făcea nevăzut ; *bastonul* ce învia morți de 7 ani, și

Pe cîmp văzu o *jumătate de om*, pe care-l omori, dar el învie și tăie pe Făt-Frumos, îi luă fata și se duse la Roșu-împărat. Mama lui Făt-Frumos, pornind să-l caute și găsindu-l mort, *il învie cu o buruiană* lăsată de un șarpe, care înviase cu dînsa pe puiul ei mort.

După ce se despărțiră, Făt-Frumos plecă iar la fata lui Roșu-împărat și, ajungînd acolo, se făcu cerșetor și, intrînd în curtea împăratului, făcu în cuhnie o azimă, în care băgă inelul și-l cunoscu fata. El o rugă să cerceteze pe Jumătate-de-Om, *în ce-i stă puterea*, și află că în muntele Hiriului e un lac de lapte dulce, în lac un porc, în porc un iepure, în iepure un cocoș și în cocoș 3 *gîndaci*: aceia erau puterea lui.

După ce avu gîndacii, îi omorî și Jumătate-de-Om se îmbolnăvi. Chemat ca doftor, Făt-Frumos ceru împăratului, dacă vrea să trăiască Jumătate-de-Om, să-i dea pe fie-sa de nevastă și lucrurile luate de la zmei. Apoi pleacă împreună la palaturile lor.

a) Prima variantă munteană, *Lucer și Aman Cătcăun* de Ispirescu :

Un băiat sărac de părinți, anume Lucer, nu-și putea găsi stăpîn mai de doamne-ajută. El se băgă slugă în urmă la un împărat, unde se făcu iubit de vătaf pentru hărnicia lui. Odată, stînd cu slugile la vorbă, unul povesti de Aman Cătcăun de pe celălalt tărîm, care furase o fată din soare: el avea o cloșcă cu puii ei cu totul de aur și un cal care minca jăratie.

Lucer, pîrit de o slugă vicleană, e pe rînd însărcinat de împărat să-i aducă acele nestemate. Voinicul, ajutat de calul său, i le aduce, ba încă păcălește pe Aman însuși *să intre într-un buduroi* și-l aduce în așa hal împăratului.

Puterea lui Aman Cătcăun sta într-o scroafă mistreată, care se tăvălea cît e ziua în smîrcurile bălților; în scroafă era un chițcan mare și în chițcan *doi gîndaci*: în aceștia sta viața lui.

Voinicul vinează scroafa, o spintecă, ca și pe chițcanul dintr-însa, iar fata furată strivi cu piciorul pe cei doi gîndaci și Aman Cătcăun odată sări în sus și, căzînd, își dede duhul.

b) A doua variantă munteană, *Busuioc cel frumos* de Arsenie :

Un om sărac avea un singur fiu, anume Busuioc. La vîrsta de 20 de ani porni în lume, lăsînd tatălui său un semn de peire: cînd se va umplea paharul de sînge și va cădea jos. Ajungînd la palaturile unui zmeu, răpuse dihania și se cunună cu fata de împărat răpită de zmeu. Dar tatăl fetei însărcină pe Jumătate-de-Om să-l omoare, și așa făcu.

Cînd bătrînul văzu paharul plin cu sînge, se duse în căutarea lui Busuioc și, aflîndu-l, il învie cu un fir de iarbă. El se duse atunci la împăratul și se învoi cu dînsul să-i dea pe fie-sa, de va ucide pe Jumătate-de-Om. Busuioc află de la fată în ce sta puterea-i: în 3 *gîndaci* din o cutie, într-o prepeliță băgată într-un prepelicar și el într-un lup dintr-o pădure.

Voinicul omorî un gîndac, apoi se înfățișă ca doctor și, strivînd și pe ceilalți doi, Jumătate-de-Om căzu la pămînt. Atunci luă fata și se întoarse.

c) Varianta moldovenească *Jumătate-de-Om* de Sevastos :

Un voinic, anume Busuioc, își părăsește părinții și, pornind în lume, ajunge la palatul zmeilor, unde găsi o fată frumoasă răpită de ei. După ce omori zmeii și pe zmeoaica cea cu 12 capete, se însură cu fata împăratului și se făcu împărat peste locurile acele.

În vremea aceea împăratul, tatăl fetei răpite, făgădui jumătate din împărăție și pe fata-i de soție cui ar aduce-o, dar în zadar. Într-o zi împăratul se pomeni cu o minune strașnică, cu *Jumătate-de-Om*, care se prinse să-i aducă fata. Atunci angheria se făcu nevăzută și se duse întins la Busuioc-împărat. Luîndu-se amîndoi la luptă, Busuioc omori de 3 ori pe *Jumătate-de-Om*, dar el învia mereu („a fost dat în vînt, spulberat și el îi tot el“) pînă ce tăie în bucăți pe Busuioc, luă împărăteasa și se întoarse la împărat.

Înviat de părinții săi, Busuioc plecă în căutarea soției sale și intră ca florar la sora împăratului. Acolo își revăzu nevasta și o rugă să afle în ce stă puterea lui *Jumătate-de-Om*. Angheria după ce o minți de două ori, îi spuse la urma urmelor : „Puterea mea e în ostrovul cel mare, în care este un mistreț, și în mistreț o prepeliță, și în prepeliță o cutiuță, iar în cutiuță 3 viermișori“.

Busuioc pătrunse în ostrov, ucise mistrețul și doi din viermi ; apoi, făcîndu-se doctor, intră la *Jumătate-de-Om*, care începu să se roage de voinic să-l dăruiască cu viața. Busuioc îi ascultă ruga și, trimițîndu-l la marginea împărăției, își luă nevasta și trăiră fericiți.

d) Varianta macedoromână *În ce stă puterea* de Cosmescu :

Un tînăr se logodise cu o fată foarte frumoasă, dar un zmeu, care îndrăgise fata, o răpi în ziua nunței. Tînărul umblă mult după mireasa-i, pînă nimeri la casa zmeului. În lipsa-i, el se strecură în cămara iubitei și o sfătui să întrebe pe zmeu în ce-i stă puterea ? Ea se făcu că e tristă și zmeul, ca să o înveselească, o minți în două rînduri, spunîndu-i că puterea lui sta în cutare arbore sau în cutare stîncă.

A treia oară îi spuse adevărul : „Puterea mea stă în inima unui mistreț, care stăpînește în cutare plai, în inima lui sunt 3 porumbei și, dacă s-ar rupe capetele lor, se duce și puterea mea“. Tînărul răpuse mistrețul, omori porumbeii și, murind zmeul, el își luă mireasa și se întoarse acasă.

CAP. V

CICLUL INCESTULUI

Ideea despre căsătoria unui tată cu propria sa fiică e foarte veche și datează dintr-o epocă cînd nu existau încă legile relațiilor conjugale, cari guvernează societățile culte, cînd moralitatea era încă necunoscută. În primele epoce de evoluțiune socială, legăturile cele mai sacre de rudenie n-au împiedicat întru nimic asemenea căsătorii incestuoase.

Parții și perșii cei vechi, după Strabon, se căsătoreau cu propriile lor mame și în vechea Persia religiunea sanctifica unirea între fiu și mamă. După Priscu, asemenea căsătorii erau permise la tătari și huni și analele medievale rapoartă că Atila se însură cu propria sa fiică Esca.

Unirile conjugale între frate și soră erau autorizate și chiar prescrise în unele țări pentru familiile regale. Vechii regi egipteni trebuiau să ia de soție pe sora lor și Cleopatra deveni astfel nevasta fratelui său Ptolomeu. Și o lege identică exista la inca-peruvieni.

La unele popoare sălbatice de astăzi domină aceeași imoralitate. La karenii din Tenasserim căsătoriile între frate și soră, tată și fiică, sunt destul de frecvente chiar în zilele noastre ¹.

Mitologia greacă, ca și cea indiană, cunoaște de asemenea legăturile incestuoase între tată și fiică.

Nu alta este legenda despre Myrrha, îndrăgită și căsătorită cu propriul ei părinte, ca zeul vedic Indra cu fiică-sa Ahalya. Și mai deasă încă e în panteonul elenic căsătoria între frate și soră :

Di nempes suas habuere sorores.
Sic Saturnus Opim, junctam sibi sanguine, duxit,
Oceanus Tethyn, Junonem rector Olimpi.
Sunt Superis sua jura... ²

În poezia noastră populară, Soarele îndrăgește pe soră-sa Ileana Simziana, „doamna florilor și a garoafelor“, și nimic nu-l poate abate de la împlinirea dorului său : în zadar îl încîntă cu mîndrețele raiului

¹ Vezi alte numeroase exemple la Spencer, *Sociologie*, vol. II. Cf. Letourneau, *L'évolution du mariage et de la famille*, Paris, 1888, p. 80 urm.

² Ovid., *Metam.*, IX, 96—99.

și-l îngrozește cu ororile iadului, el rămîne neînduplecat. Atunci Dumnezeu schimbă pe Simziana în lună și osîndește pe Soare, ca în veci să se gonească și în veci să nu se întîlnească :

Că Domnul nu vrea,
Domnul nu ierta,
Fratele să ia,
Frate pe sor'sa,
Că-s grele păcate,
Să ia sor' pe frate !³

Acest ciclu al *Incestului* cuprindea două tipuri principale, după cum copila inocentă scapă de persecuțiunea părintelui său, străvestită sub diferite haine ori obiecte ; sau ea suferă o mutilațiune și-și recapătă printr-o minune membrele ciuntite. Avem dar pe de o parte tipul *Peau-d'âne* sau al străvestirii și tipul *Fetei cu mîinile tăiate*.

A. TIPUL *PEAU-D'ÂNE*

Acest tip cuprinde următoarele 3 peripeții :

- a) O femeie sfătuieste la moarte pe bărbatul ei să nu ia alta de soție decît pe una care să-i semene ;
- b) părintele se hotărăște a se căsători cu propria sa fiică ;
- c) ca să scape, copila fuge cu trei rînduri de haine într-altă țară, unde se mărită cu un fecior de împărat.

Variantele acestui tip pot fi astfel grupate :

Basmul-tip *Găinăreasa*⁴, cu următoarele variante :

Varianta munteană *Departa, departe*⁵.

I. Variantă ardeleană, *Fata de împărat cu stea în frunte* ;

II. Variantă ardeleană, *Lisandra*.⁶

I. Variantă bănățeană, *Fata împăratului în coteneată* ;

II. Variantă bănățeană, *Fata împăratului gîscăreasă*⁷.

Varianta macedoromână *Popa ia de soție pe fie-sa*⁸.

Tradițiunea elenică despre Sithon și fie-sa Pallene, așa cum o relatează Parteniu⁹, se rapoartă la motivul incestului. Îndrăgind pe propria sa fiică, Sithon o promite celui ce-l va dovedi în luptă. Mulți voienici periră, și fiindcă puterile lui Sithon slăbiseră, el poruncește celor

³ Cf. Teodorescu, baladele *Soarele și Luna și Iovan Iorgovan*.

⁴ Ispirescu, no. 28.

⁵ Delavrancea, în *Revista nouă*, an. V.

⁶ *Convorbiri* din 1886 ; *Tribuna* din 1889.

⁷ Schott, no. 3 ; idem, no. 4.

⁸ Cosmescu (colecțiune inedită).

⁹ Cf. Rhode, *Der griechische Roman*, p. 420.

doi pețitori, Dryas și Clitu, să se lupte între ei. Deoarece Pallene iubea pe Clitu, ea înduplecă pe vizitiul lui Dryas să scoată piroanele carului : atunci Dryas cade și Clitu îl omoară. Dar Sithon află iubirea și viclenia fiicei sale și osîndește pe iubiți a fi arși pe rug. O ploaie miraculoasă stinge însă flacăra și împăratul renunță la amorul său incestuos.

În literatura europeană revine adesea motivul despre copila persecutată de tatăl ei. Astfel sunt legendele despre Sfînta Uliva, despre fiica regelui Daciei, istoria regelui Ungariei etc.¹⁰

De origine bizantină e micul roman *L'histoire de la belle Hélène de Constantinople*, unde se povestește că regina lăsînd la moartea-i o fiică de 15 ani, regele vru după cîtva timp s-o ia de soție, căci nu mai era alta așa de frumoasă ca nevasta și fiica sa. Ca să scape de prigonirea părintelui său, Elena caută scăpare în Anglia, unde, îndrăgînd-o regele, o ia de soție.

În versiunea neapolitană *Ursoaica*, găsim forma cea mai veche a tipului.¹¹ Regele din Aspra-Stîncă promisese femeiei sale murinde să nu ia altă soție decît pe una tot așa de frumoasă ca dînsa. Și negăsînd pe nimeni alta decît pe fie-sa, Preziosa, se hotărăște a o lua pe dînsa de soție. Ca să scape, ea se *prefăce* cu ajutorul unei babe într-o *ursoaică* și fuge în pădure. Acolo o găsește un principe și o duce la palat, unde, după ce o vede în grădină sub forma-i adevărată, o îndrăgește și se însoară cu dînsa.

Dar cea mai celebră din aceste povești, al cărei nume a devenit oarecum tipic pentru întreaga clasă, este povestea *Peau-d'âne* sau *Pielea de măgar*, versificată de Perrault și apărută cîteva decenii după povestea neapolitană a lui Basile. Și aci regele promite a nu lua decît o femeie tot așa de frumoasă ca răposata regină și alegerea cade pe fiică-sa. Sfătuită de nașa ei, o zîină, ea cere regelui succesiv *trei rînduri de baine* (de culoarea cerului, a luni și a soarelui) și la urmă o haină din piele de măgar. Străvestită sub acea piele și punînd pe celelalte într-o lădiță, ea fuge din casa părintească și intră ca servitoare în curtea unui alt rege. Fiul regelui îi surprinde frumusețea și, căzînd la pat de dragoste, roagă pe mamă-sa ca *Peau-d'âne* să-i facă o turtă cu mîna ei și într-însa bagă ea inelul. Atunci el spune reginei că nu va lua de soție decît pe aceea căreia se va potrivi inelul și, brodindu-se în degetul eroinei, se căsătorește cu dînsa, la nuntă fiind de față și tatăl miresei.

În versiunea italiană *Zuccaccia*¹² sau *Dovlecelul*, soția murindă lasă regelui un inel, care se potrivește în degetul fiicei sale. Ea cere, sfătuită de doica ei, *3 rînduri de baine* : culoarea cerului cu stelele, a mării cu peștii și alta cu clopoței și lăntușoare de aur. Apoi străvestită sub o haină pe care doica cususe bucăți de dovleac uscat (de unde și

¹⁰ Al. d'Ancona, *La rappresentazione di Santa Uliva*, Pisa, 1863, și Wesselovsky, *Novella della figlia del re di Dacia*, Pisa, 1866, care studiază formele literare ale ciclului despre copila persecutată.

¹¹ *Pentamerone*, no. 16.

¹² Comparetti, no. 57.

numele de „Dovlecel“), ajunge într-altă țară, unde fiul regelui o ia de soție, după ce se arătase în taină mîndru îmbrăcată la petrecerile curței.

Într-o variantă piemonteză, eroina se numește *Marion di bosc*, adică „Mărioara acoperită de lemn“, și într-una toscană *Trottolin di legno* sau „Mică sfîrlează de lemn“¹³, după îmbrăcămintea de lemn cu care fuge străvestită, ca și în a doua noastră variantă bănățeană; iar în versiunea siciliană, ea poartă numele de *Pilusedda* sau *Păroasa*, ca și într-o versiune neogreacă de mai la vale.¹⁴

În loc de haine, domnița cere în altă versiune siciliană¹⁵ *un sfeșnic* de aur înalt de 10 picioare și mai gros decît un om; dar motivul inițial s-a alterat aci: ea vrea să evite căsătoria cu un rege bătrîn și urît, iar nu cu propriul ei tată.

Tot astfel lipsește motivul incestului în varianta liguă *Marie robe de bois*¹⁶, ca și în două din variantele noastre, în prima munteană și în a doua bănățeană.

În basmul loren *Taurul de aur*¹⁷, regina murindă pune pe bărbatul ei să jure a nu lua o altă femeie mai frumoasă decît dînsa și el nu găsi nici o alta decît pe fie-sa. Învățată de o nașă, ea cere două *rînduri* de haine de culoarea soarelui și a lunii și la urmă un *taur de aur*, înăuntrul căruia se bagă și fuge într-o altă țară, unde, după diferite peripeții, se căsătorește cu fiul regelui, asistînd și tatăl ei la nuntă.

Tot astfel în basmul breton *La fille du roi d'Espagne*¹⁸, amestecat altmîntrelea cu incidente curioase, persecuțiunea tatălui încetează odată cu măritarea fiicei sale.

Într-o variantă, *Boul de aur*¹⁹, fata cere o haină de violele și apoi una de trandafiri (amîndouă fără cusătură); la urmă un bou de aur scobit, înăuntrul căruia scapă de urmărire.

În versiunea catalană²⁰, domnița, sfătuită de duhovnicul ei, după ce pretinde cele 3 *rînduri de haine* (din pene de toate culorile, din solzii tuturor peștilor, și a treia făcută cu stele) cere încă o *cutie de aur*, ca să poată încăpea într-însa, și fuge. Dar într-altă versiune, *Pel d'Ase*²¹, revine haina din piele de măgar.

În varianta portugheză²², regele promisese a lua de soție numai pe acea femeie căreia s-ar potrivi *inelul* răposatei regine. Fiica cere 3 *rînduri* de haine (culoarea stelelor și a cerului, a florilor cîmpului și de toate culorile) și poruncind din parte-i o *haină de lemn*, fuge și se căsătorește cu fiul unui rege învecinat.

¹³ Gubernatis, *Novelline di S. Stefano*, no. 3.

¹⁴ Pitré, IV, no. 63.

¹⁵ Gonzenbach, no. 28 [*Von der Tochter der Sonne*].

¹⁶ Andrews, no. 33.

¹⁷ Cosquin, no. 28.

¹⁸ Luzel, [*Contes.*] vol. III, p. [247].

¹⁹ Sébillot, [*Contes.*] II, no. 40.

²⁰ Maspons y Labrós, I, p. 111.

²¹ *Ibidem*, II, p. 72.

²² Consiglieri-Pedroso, no. 16.

În Portugalia același motiv există (cam alterat) și sub o formă versificată. Astfel, în romanța *Silvaninba*²³, un tată prinde iubire de fie-sa și ea cere, sfătuită de mamă-sa, o cămașă brodată la gît cu aur și la mînece cu argint. Dar la întîlnire, mama ia locul fiicei și nelegiuitul părinte închide pe nenorocita copilă într-un turn, unde o ține 7 ani și unde expiră de sete în momentul cînd promite că-i va face pe voie.

Întorcîndu-ne în Europa orientală, găsim tipul incestului mai întîi într-o versiune neogreacă din Smirna.²⁴ Împăratul promite a se însura din nou numai cu acea femeie căreia se va brodi *inelul* răposatei. Fie-sa, povățuită de o ursitoare, pe care o implorase, cere *3 rînduri de haine* : de argint, de aur și de mărghăritar (cea din urmă fără cusătură și fără tivitură); apoi *o haină păroasă*, care-i ascunde tot corpul (de unde numele de *Malliari* sau „Păroasa“, ca și în versiunea siciliană de mai sus) și fuge de acasă.

În prima variantă a acestei versiuni, împăratul e înlocuit cu un *popă* și fata cere, în locul hainelor, o *cutie de lemn* cît un om de mare. În basmul grec propriu-zis²⁵, lipsește însă promisiunea făcută împărătesei și fata cere două costume de aur, un pat și un puț adînc de 10 stînjeni, pe unde caută scăpare.

Versiunea neogreacă *Xylomaria* sau *Maria cu haina de lemn*²⁶ se apropie și mai mult de varianta noastră bănățeană. Împăratul promite a lua de soție pe acea femeie, căreia se va brodi *rochia* răposatei. Cele *3 rînduri* de haine sunt : cerul cu stelele, cîmpul cu florile și marea cu peștii. Ea însăși porunci o *cutie* mare cît dînsa și, luînd hainele, fugi în acea cutie. Dusă la curtea altui împărat, fu pusă la grajd împreună cu caii. După ce se arată la diferite nunți în mîndrele sale haine, fiul împăratului, care o îndrăgise fără să o cunoască, se îmbolnăvi. Ea strecură în cele 3 turte făcute de împărăteasa pentru fiul ei lucrurile căpătate de la dînsul (un inel, un lanț și o cheie) și astfel, aflînd feciorul de împărat cine era acea frumusețe, o luă de soție.

În varianta croată *Împăratul care vrea să se căsătorească cu fie-sa*²⁷, împărăteasa e cu o stea în frunte, ca și în prima noastră variantă. Hainele cerute sunt de mătase, argint și aur, dar așa de fine, încît să poată încăpea într-o coajă de nucă. În cele din urmă mai cere una din piele de șoareci (în varianta noastră bănățeană din piele de pureci). În ajunul plecării se duce la scăldat și, luînd cu dînsa două rațe, le lasă să pleșcăiască în apă, iar dînsa fuge.

În versiunea albaneză *Condurii*²⁸, figurează, ca și în varianta siciliană și munțeană, două mari *sfeșnice* în locul hainelor; iar mijlocul de recunoaștere a noii soții sunt condurii lăsați de împărăteasa, ca și în

²³ Duymaigre, no. 9 și nota de la p. 181.

²⁴ Hahn, no. 27, varianta 2.

²⁵ *Ibidem*, no. 27.

²⁶ Legrand, p. 217.

²⁷ Jagici, *Archiv.*, [vol.] II, no. 23. Cf. Krauss, II, no. 138 [*Vom Kaiser, der seine eigene Tochter heiraten wollte*].

²⁸ Dozon, no. 6.

prima noastră variantă munteană. Ascunsă într-unul din aceste sfeșnice, domnița e vîndută unui fecior de împărat, care-l așază în camera sa. Noaptea ieșea din sfeșnic și mîncă bucatele pregătite. Prinzînd-o feciorul împăratului și uimit de frumusețea-i, o ia de soție.

Într-o variantă ruteană²⁹, un popă vrea să se căsătorească cu fie-sa, care, povățuită de răposata ei mamă, cere două costume falnice și o haină din piele de porc. Apoi bîgîndu-se în cea din urmă și îmbrăcînd cu celelalte haine trei păpuși, dispăre în sînul pămîntului, care se deschide la rugăciunile ei.³⁰

Într-una din versiunile noastre, în a doua ardeleană, figurează particularitatea unor jocuri de cuvinte luate drept nume topice fictive. Eroina, întrebată din ce țară este, răspunde mai întîi că e din *Pălmești*, apoi din *Pumnești*, fiindcă, străvestită ca slujnică, ea primise o palmă și un pumn de la feciorul de împărat.

Asemenea jocuri de cuvinte bizare le regăsim și în versiunile paralele.

Astfel, într-o variantă sîrbo-croată, *Popeliuha Zaveliuha*³¹, inelul răposatei potrivitându-se în degerul fiicei sale, tată-său vrea s-o ia de soție. Ca să scape, ea cere 3 rînduri de haine (cu soarele, luna și stelele), apoi fuge ca cerșetoare și se arată în haine mîndre la petreceri împărătești. Întrebată de unde vine, ea răspunde pe rînd: din *Lopatov-grad* (orașul lopeței), *Pepeșkov-grad* (orașul vătraului) și *Klieșcev-grad* (orașul cleștelui).

În versiunea sîrbo-croată mai sus analizată, răspunsurile sună: din *Cizme-grad*, *Legen-grad* și *Sablia-grad* iar în cea neogreacă, *Xylomaria* răspunde: „Je suis de *Grilville*“, „d’*Ecowillonville*“ și „de *Bobineville*“, fiindcă împărăteasa o lovise înainte cu vătraul (*gril*), cu pămătuful (*écowillon*) și cu mosorul (*bobine*).

Într-o versiune corsicană *Ditu migniulelu* sau *Degetul cel mititel*³², o fetiță cît un deget atrage prin viersu-i minunat pe feciorul împăratului: apoi se arată la petrecerile împărătești ca o mîndră fecioară într-o căruță trasă de fluturi: „De quel pays êtes-vous donc? — Je suis du royaume du *Bride*!“ Apoi „du royaume de l’*Eperon*“ și „du royaume de la *Cravache*“, fiindcă feciorul de împărat o respinsese înainte cu pîntenul și o lovise cu biciul.

În versiunea italiană mai sus citată *Dovlecelul*, eroina răspunde: „Sono di *Batti-paletta* (lopată) in sulle ginocchia“, apoi: „*Batti-sferza* (bici) in sulle spalle“, și la urmă: „*Batti-molle* (clește) in su piedi!“³³

Urmează în rezumat basmul-tip cu variantele sale corespunzătoare.

²⁹ Ralston, p. 159.

³⁰ Pentru alte versiuni: cf. Cox, *Cinderella*, p. 53—79, no. 131—207.

³¹ Jagici, *Archiv.*, [vol.] II, no. 23 cu notele lui Köhler.

³² Ortoli, no. 14.

³³ Pentru alte exemple: cf. adnotațiunile lui Köhler [p. 624].

Basmul-tip *Găinăreasa* de Ispirescu :

O împărăteasă avea o singură fată care, ca și mă-sa, era *cu stea în frunte*. Ea lăsa cu limbă de moarte și cu jurămintă ca împăratul, soțul ei, să nu ia altă soție decât pe-aceea la care se va potrivi *condurul* ei. Atunci trimiși ai sfatului împărătesc răzbătura țări și cetăți, căutând pretutindeni la cine s-ar potrivi condurul, dar se întoarseră fără ispravă : „Pasă-mi-te, condurul nu se potrivi la nici o fată de împărat, la nici o cucoană, la nici o juțineasă, la nici o țarancă, ba chiar la nici o roabă“.

Intr-una din zile, fata împăratului încălțind condurul din întâmplare, *el se potrivi întocmai*. Atunci sfatul împărăției găsi cu cale ca împăratul să ia de soție pe fie-sa și el spuse fetei să se gătească de nuntă.

Ca să scape de o așa nelegiuire, dădaca o învăță să ceară 3 rinduri de haine (de aur, de mărgăritar și de diamant). Cererea împlinindu-i-se, ea se înțelese cu dădaca să fugă : se îmbracă într-o piele de măgar și, punându-și hainele în dăsași, fugi de se băgă găinăreasă la o altă curte împărătească. De 3 ori d-a rîndul se arătase la nunți împărătești, îmbrăcată în hainele-i mîndre, și jucase cu fiul împăratului care, înainte de a peri, îi luase un *inel*. Neputînd-o descoperi, fiul împăratului se îmbolnăvi de dragostea ei și împăratul porunci să umble din casă în casă și la ce fată se va potrivi inelul, s-o aducă la curte. După ce umblară pretutindeni în zadar, el se potrivi la degetul găinăresei, care făcîndu-se cunoscută, se căsătorii cu fiul împăratului.

a) Varianta munteană *Departe, departe* de Delavrancea :

Un împăraț foarte crunt, dorind cu orice preț s-aibă un copil, amenință pe femeia sa cu moarte, de n-a face unul. Ursitoarele o meniră să nască o fată, *care să-i fie aidoma* : să fie mama ei și fata ei și împăratul să fie bunic fiului său și tată nepotului său... dar numai atunci, cînd fata îi va întinde două mîini cu o mîină. Și cuvîntul Ursitoarelor se împlini întocmai.

Împărăteasa născu o fată, pe care, făcîndu-se mare, o *îndrăgi împăratul*. Ea vru să fugă cu un cioban, dar împăratul îi prinse și nu le dăruii viața, decât consimțind domnița să-i fie soție. Ea luă și înfășură în foile rochiei mîna dreaptă, în care băgase și o mîină a ciobanului ucis din porunca împărătească. Și cînd împăratul ceru să-i sărute mîna, ea întinse cu dreapta-i mîna ciobanului (două mîini cu una) și în acea clipă toți periră și toate încremeniră.

b) Prima variantă ardeleană, *Fata de împărat cu stea în frunte* de Mera :

Împăratul Verde avea o împărăteasă *cu o stea în frunte*, care îi născuse o fată cu *lucafașul dimineței în frunte*. La moarte, împărăteasa sfătui pe bărbatu-său să nu ia altă nevastă decât care va avea o stea în frunte și *căreia se va potrivi papucul*. Împăratului colindă pretutindeni în zadar și la urma urmelor papucul se potrivi pe piciorul fiicei sale.

Fata, sfătuită de o babă, ceru *un rînd de haine din fire de argint*, apoi din fire de aur, în urmă de diamant, și în sfîrșit numai *din piei de pureci*. Baba îi mai dăde o cutiuță, în care să bage hainele și o *panglică* (pe care aruncînd-o peste umăr, venea un om și-i împlinea toate dorințele) și • învăță să fugă în ostrovul zinelor.

Ea rămase un timp oarecare în codru, unde o hrăni un copoi. Feciorul Împăratului Roșu, ducîndu-se la vînat, o găsi în hainele de piei și cu fața murdară : o făcu *gîscăreasă* la curte. Împăratul făcînd o petrecere, ea s-arătă în haine de argint și într-o căruță de argint ; la o a doua petrecere veni în haine și în căruță de aur ; iar la a treia, în haine de diamant. Auzind că feciorul tînjește de dragostea ei, se îmbracă în mîndrele-i haine și, făcîndu-se cunoscută, se cununară.

c) A doua variantă ardeleană, *Lisandra* de Emanoil :

Un împărat hotărînd a lua de soție pe fie-sa, Sf. Vineri o sfătui să ceară părintelui său *3 rînduri de haine* : cîmpii cu florile, munții cu văile, cerul cu stelele. Ea-i mai dăde și o găoace de nucă pentru punerea hainelor.

După ce scăpă de urmărirea tatălui său, aruncînd în urma ei un pieptene și o perie (pădure), o oglindă (lac) și doi ghiocci, ea se băgă argată la curtea unui împărat, al cărui fecior îi da adesea palme și pumni. De aceea, cînd se arătă la nunți în haine mîndre și fu întrebată din ce țară este, ea răspunse întîia oară că e din *Pălmești*, iar a doua oară din *Pumnești*.

Făcîndu-se cunoscută, ea se cunună cu feciorul de împărat.

d) Prima variantă bănățeană, *Fata împăratului în coteneăț* de Schott :

Un împărat vru să ia de soție pe fie-sa. Învățată de doica ei, fata ceru cîte *un rînd de haine* de argint, de aur, de diamant, și în cele din urmă din *piele de purici*. Îmbrăcată cu toate aceste haine, cu cea din urmă deasupra, ea părăsi casa tatălui său și fugi.

Prinsă ca o dihanie, fu dusă la grajdul împăratului, de unde se arătă în diferite rînduri și în haine din ce în ce mai mîndre la curtea împărătească. Feciorul împăratului se îndrăgosti de ea și-i dăruî un inel, dar nu-i putu descoperi locuința. În cele din urmă ea-i puse inelul într-o mîncare și, făcîndu-se cunoscută, feciorul împăratului o luă de soție.

e) A doua variantă bănățeană, *Fata împăratului gîscăreasă* de Schott :

Un împărat avea o fată frumoasă, pe care o ura mama ei vitregă. Plecînd odată la război, ea dăde fetei să bea dintr-un urcior, în care băgase un *șarpe*, și el creștea în pîntecele ei.

Întors acasă, mună-sa vitregă o pîrî că e însărcinată. Împăratul nici 452 nu vru s-o asculte, ci porunci atunci fie-săi să *îmbrace 12 rînduri de haine*

mîndre și deasupra o *manta de lemn*, și așa o goni de la curte. Ea intră ca gîscăreasă în curtea unui împărat învecinat.

Feciorul împăratului o văzu scaldîndu-se. Pe cînd adormise sub umbra unui copaci, îi ieși din gură șarpele. El o luă de soție fără voia părinților săi, dar și dinșii consimțiră, cînd ea se arătă de 3 ori în biserică în mîndrele-i haine și cînd aflară că nu e gîscăreasă, ci fiica unui împărat puternic.

f) Varianta macedoromână *Popa ia de nevastă pe fie-sa* de Cosmescu :

Nevasta popei lăsase cu limbă de moarte ca să ia de soție numai pe aceea căreia se va nemeri *pantoful* ei. În zadar umbla popa prin mai multe sate : nicăieri nu se nimerea pantoful ; era prea mic. Într-una din zile, încercîndu-l și fata popei, se brodi întocmai.

Popa zor nevoie s-o ia de nevastă, dar fata se împotrivi și, ca să-l amăgească, îl trimise în tîrg după scumpeturi. Cînd se întoarse popa, fata nicăieri : ea se ascunsese într-un *scaun de argint*. Popa de necaz vindu toate lucrurile casei și scaunul îl cumpără un fecior de împărat.

Dimineța, pe cînd dormea încă feciorul de împărat, i se aducea mîncare ; dar cînd se deștepta, o găsea pe jumătate. Într-o zi surprinse fata care ieșea din scaun și, uimit de frumusețea ei, o luă de soție.

B. TIPUL FETEI CU MÎINILE TĂIATE

Acest tip e în principiu identic cu cel precedent, numai că străvestirea e înlocuită aci printr-o mutilațiune și desfășurarea peripețiilor nu se termină cu fuga copilei persecutate. Urmărită de nelegiuitul ei părinte, ea e acuzată de uciderea copilașului tăiat de dînsul și părăsită apoi în pustietate. Dumnezeu se îndură de dînsa, redîndu-i prin o minune copilașul și mîinile-i ciuntite.

Variantele acestui tip se grupează astfel :

Basmul-tip *Împăratul cel fără de lege*³⁴, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Fata popii a cu stem* ;

II. Variantă munteană, *Fata din sfeșnic*.³⁵

Varianta moldovenească *Găinărița*.³⁶

I. Variantă ardeleană, *Frumoasa* ;

II. Variantă ardeleană, *Fata din buturugă* ;

III. Variantă ardeleană, *Pajura*.

³⁴ Ispirescu, *Basme, snoave și glume*, no. 1.

³⁵ Stăncescu, no. 14 ; același, *Alte basme*, no. 9.

³⁶ Sevastos, p. 239—243.

IV. Variantă ardeleană, *Feciorul de împărat și fata Pajurei*.³⁷

Variantă macedoromână *Nora cea rea*.³⁸

Motivul tăierii mâinilor, spre a evita un incest eventual sau spre a răzbuna fuga copilei inocente, îl regăsim deja, deși sub o formă alterată, în *Istorile* lui Herodot, care povestește același lucru despre regele egiptean Mycerinu³⁹ :

„Blîndul și bunul împărat Mycerinu avu să îndure mari nenorociri, care începură cu moartea fiicei sale : era unicul său copil și împăratul simți din astă pricină o durere foarte mare. Vrînd să înmormînteze pe fie-sa cu o vîlvă fără seamăn, el porunci să i se facă o juncă din lemn scobit și, daurind-o, așternu pe fie-sa moartă în coastele ei.

Această juncă n-a fost îngropată ; în vremea mea ea se vedea încă la Sais în palatul împărătesc, într-o cameră bogat împodobită, și lîngă ea ardeau zilnic miresme de tot soiul, iar toată noaptea sta aprinsă o lampă. Nu departe de această juncă, într-o altă cameră, se arată chipurile țiitoarelor lui Mycerinu, pe cît mi-au spus preoții din Sais. Acolo se află într-adevăr douăzeci statui mari de lemn, cari înfățișează niște femei goale ; cine să fie ? Nu pot spune decît ce mi s-a povestit.

Unii povestesc următoarele privitor la această juncă și la aceste namile de statue : Mycerinu ar fi poftit pe fie-sa și, cu toată împotrivirea ei, s-ar fi împreunat cu dînsa ; apoi copila s-ar fi spînzurat de rușine și dînsul ar fi înmormîntat-o într-o juncă de lemn, iar împărăteasa ar fi tăiat mîinile servitoarelor, cari ajutaseră pe împărat în săvîrșirea nelegiuirei sale. Și acum chipurile cioplite ar fi suferit aceeași ciuntire ca și în viața lor.“

Episodul mîinilor tăiate figurează în vechea poemă franceză din sec. XIII-lea, *Manekine*, foarte răspîndită în evul mediu. Un rege, îndrăgostind pe propria sa fiică, o silește să se mutileze și să plece în altă țară. Devenind nevasta unui alt rege, ea este din nou persecutată, dar triumfă în cele din urmă, ba chiar își vindecă într-un mod miraculos și membrele ciuntite.⁴⁰

Cunoscuta legendă despre *Genoveva* „împărăteasa țarei frîncești“ sau cea despre *Crescentia*, *Griseldis* etc. sunt exemple cunoscute relative la persecutarea femeiei inocente. Dar tradițiunea medievală, așa cum figurează în romanul *Manekine*, a intrat și în *Minunile Maicei Domnului*, unde poartă titlul (minunea XI) *Pentru împărăteasa Franței, pre ale căreia mîini tăiate le-au vindecat stăpîna cea atotputernică*. Tăindu-se domniței mîinile din porunca maștehei, un fecior de domn o găsi în pustie și o luă de nevastă, așa ciuntită cum era. Ea născu în lipsa-i doi frumoși coconi și domnul trimise cu o slugă o carte fiului său. Dar împărăteasa maștehă amăgi viclenește sluga și schimbă răspunsul stăpînului său, ca

³⁷ *Convorbiri* din 1891 ; *Revista critică literară* din 1893 ; *Convorbiri* din 1883 ; *Familia* din 1883. [Cf. și] Bota, no. 8 [*Fata pajurei*].

³⁸ Cosmescu (colecțiune inedită).

³⁹ Herodot, II, 129—131.

⁴⁰ Cf. Puymaigre, *Folklore*, [Didier, Émil Perrin, Paris, 1885.] p. 253—277 : 454 *La fille aux mains coupées* ; Cox, *Cinderella*, p. XLIII—LXVI și Dunlop, p. 265—266.

s-o omoare împreună cu copiii. Ca să nu facă o fărădelege, domnul o părăsi în pustie, unde Maica Domnului, pentru răbdarea și credința ei, îi vindecă mâinile și peste câțva timp fu găsită de bărbatul ei.⁴¹

Cea mai veche poveste despre copila persecutată de tatăl ei, sub forma completă a versiunilor noastre, se află în *Noapțile plăcute* de Straparola.⁴² Teobald, principe din Salerno, promite femeiei sale murinde a nu se recăsători decît cu o femeie, în degetul căreia s-ar potrivi *inelul ei*. După ce-l încercă zadarnic în degetele multor fete, odată fie-sa Doralice îl puse în deget și, potrivit-i-se întocmai, Teobald se hotărî a o lua de soție. Ca să scape, doica ei o închise într-un *dulap* și, regele neștiind, îl vîndu unui neguțator din Genova, care-l duse în Anglia și acolo îl vîndu regelui. El îl puse în camera sa și în toate diminețile, cînd regele pleca la vînațoare, Doralice ieșea din dulap, mătura camera și deretica prin casă. Regele uimit se puse la pîndă și o surprinse. Povestindu-i toată întîmplarea, el o luă de nevastă și ea-i născu doi copii.

În vremea aceea Teobald, închipuindu-și că fie-sa putea să fi fost în dulap, se ia după urmele ei și, străvestit în neguțator de furci și fuse de aur, el îi cumpără voia de a se culca în camera copiilor. Acolo *taie pe copii cu cuțitașul Doralicei* și, punîndu-l în teaca-i așa plin de sînge, fuge pe fereastră. Înviniută că ea și-ar fi omorît copiii, regina e osîndită să fie îngropată pînă la gît. Teobald, întors la Salerno, mărturisește doicei crima săvîrșită și ea pleacă tainic în Anglia, unde mîntuiește pe nenorocita regină. Regele Angliei, ca să răzbune pe femeia sa, cuprinde Salerno cu o armată numeroasă, aduce pe principe legat în țara sa și poruncește să fie sfîșiat de cai, aruncîndu-se cîinilor membrele sale.

Într-o poveste neapolitană *La Penta manomozza* sau *Fata fără mîini*⁴³, Penta, spre a evita căsătoria cu fratele ei, își taie mîinile și i le trimete în dar. Expusă într-o ladă pe mare, ea e mîntuită de un rege, care o ia de nevastă.

Într-o versiune siciliană *Copilul Maicei Domnului*⁴⁴, eroul incestului e un *popă*, ca și într-una din variantele noastre, cu care are o mare analogie, mai ales cît privește partea finală. După ce fie-sa se căsătorise cu un fecior de împărat, popa se introduce în casa lor și omorî noaptea pe cei doi copilași, vîrînd cuțitul în buzunarul reginei. Alungată din palat cu cei doi copii morți în brațe, ea e ajutată de Maica Domnului (în versiunea noastră împlinește același rol un asin năzdrăvan), care-i redede copiii și-i făcu în depărtare o ospătărie, să aibă cu ce să trăiască. Pe acolo trecu odată fiul regelui, bărbatul ei, fără s-o cunoască și, trăgînd la dînsa în gazdă, Maica Domnului îi puse în buzunar cele două *mere* de aur ale copiilor. Apoi găsindu-le la dînsul, ea îi zise: „Precum merele s-au găsit în buzunarul tău, cu toate că nu le-ai băgat

⁴¹ Vezi Gaster, *Liter. pop. rom.*, p. [119]—124.

⁴² Straparola, I, 4.

⁴³ *Pentamerone*, no. 22.

⁴⁴ Gonzenbach, no. 25.

Înăuntru, tot așa aflași odată în buzunarul soției tale cuțitul plin de sânge, de care ea nimic nu știa“.

În povestea bretonă *La fille aux bras coupés*⁴⁵, o mamă vitregă taie mâinile fetei bărbatului din prima căsătorie și o părăsește într-o pădure pe vârful unui arbore. Acolo o găsește un principe, care o ia de soție și în lipsa-i naște doi copii. Soacra, care ura pe nora-sa, scrisese fiului său că nevasta-i născuse un câine și un vițel. Cu toate că împăratul răspunse să nu i se facă nici un rău, soacra îi puse copiii în spinare și o alungă în pădure. Acolo ea bagă boantele în apa unui rîu și ele se întregiră. Apoi se așază într-o peșteră, unde o găsește împăratul.

Într-o variantă bretonă cu același titlu⁴⁶, o fată a fost juruită Necuratului, care-i taie mâinile și nenorocita se ascunde în scorbura unui arbore. Acolo o găsește un fecior de împărat, care o ia de soție. În lipsa-i, socrii o alungă împreună cu copiii legați în cîrcă. Apropiindu-se de o fîntînă și aplecîndu-se, unul din copii căzu în apă și ea, vrînd să-l prinză, așa ciungă cum era, recapătă brațul și păți tot astfel cu cellalt copil.

De asemenea într-o variantă ligură⁴⁷, unde figurează și episodul scrisorilor schimbate.

Basmul sîrb paralel⁴⁸ conține, sub o formă foarte alterată, și episodul mâinilor tăiate. Aci figurează un inel ca mijloc de recunoaștere a noii soții și fata, aflînd de hotărîrea incestuoasă a tatălui său, își străpunge pieptul cu un hanger. Povățuit de o vrăjitoare, tatăl o învie, suflînd asupra-i, și porunci să fie toate gata de nuntă. Atunci fata își retează cu sabia mîna stîngă, iar cea dreaptă o arse în foc. Tatăl aduse iar vrăjitoarea și cu o buruiană îi vindecă mîinile. Văzînd în odaie un toiag de aur pe care sta scris „Nu mă atinge!“ ea nu ascultă și, cum puse mîna, se prefăcu într-un miel, și așa rămase pînă la moarte.

Într-o variantă sîrbă⁴⁹, o mamă vitregă poruncește să se taie fetei mîinile, pe cari le recapătă, atingînd rănile cu 3 fire de păr luate de la 3 cai; tot așa într-o poveste maghiară, *Fata fără mîini*⁵⁰, ciuntirea e motivată de gelozia mamei pentru frumusețea fiicei sale și tot de la dînsa i se trag persecuțiunile ulterioare (prin schimbarea scrisorilor), întocmai ca într-o versiune siciliană, *Fata cea frumoasă a cărciumăresei*⁵¹, în care maștea pune să se taie nenorocitei mîinile din invidie pentru frumusețea copilei.

În povestea rusească *Kosorucika*⁵² sau *Fata cu mîinile tăiate*, cumnata-vrăjitoare învinuiește pe sora bărbatului cu crime închipuite (ca și în varianta noastră macedoromână) și fratele îi taie mîinile. Ea

⁴⁵ Sébillot, [*Contes.*] I, no. 15.

⁴⁶ Idem, II, no. 39.

⁴⁷ Andrews, no. 5.

⁴⁸ Vuk, no. 28 [*Wie sich die Tochter eines Kaisers in ein Lamm verwandelte*].

⁴⁹ Idem, no. 33.

⁵⁰ Jones, no. 36.

⁵¹ Gonzenbach, no. 24.

⁵² Afanasiev, III, no. 13; cf. no. 6.

rătăcește în pădure și se întoarce după mulți ani. Atunci un neguțător o îndrăgește și o ia de soție. În lipsa-i naște un băiat cu totul de aur și socrii trimit știre fiului lor ; dar vrăjitoarea sustrage scrisoarea și o înlocuiește cu alta, în care îi împărtășește că soția sa născuse o pocitură, jumătate ciine și jumătate urs. Ea înlocuiește de asemenea răspunsul blînd al bărbatului cu altul, s-o gonească. Căzîndu-i copilul în apă, un moș o învață să bage boantele într-însa : mîinile îi vin la loc odată cu copilul.

În basmele rusești figurează uneori, ca și în ultimele noastre două variante, un frate în locul tatălui. Așa în povestea *Daniila Govorila* sau *Daniul Vorbărețul*⁵³, cneazul vrea să ia de soție pe soră-sa, brodindu-se numai în degetul ei inelul lăsat de răposata sa soție. Nenorocita scapă în același mod ca în varianta ruteană a tipului precedent.

În basmul nostru tip tăierea mîinilor se face pentru neascultare. Fata se sustrage străvestită într-o piele de urs sau băgată într-un om de lemn, într-un sfeșnic de lemn sau într-o ladă. Ea-și recapătă mîinile sfătuită de Dumnezeu sau de Sfînta Fecioară : scuipatul sau o buruiană servește ca mijloc de vindecare ; în prima versiune munteană acest rol îl împlinește un măgar năzdrăvan, care învață pe nenorocita să se culce în coșul pieptului său și, trezindu-se, se pomenește într-un palat și cu copiii vii în jurul ei. Lingura vîrîtă în buzunarul împăratului e înlocuită în a doua variantă ardeleană cu un inel, iar într-o versiune siciliană de mai sus cu un măr de aur.

În pomenita variantă ardeleană motivul incestului lipsește cu desăvîrșire, ca și în a doua variantă bănățeană a tipului anterior, într-o versiune sud-slavică⁵⁴ și într-una ligură⁵⁵. Iar în ultimele noastre variante ardelenne și în cea din Macedonia fiica e înlocuită cu o soră, precum tatăl nelegiuit e înlocuit în unele versiuni străine cu o mamă vitregă : tot într-însele aruncarea sculelor, sau metamorfozele ca expediente de evitare a persecuțiunii aparțin aiurea, ca și fluierul ce povestește după moartea nenorocitei trista-i viață.⁵⁶ În fine observăm că scrisorile substituie mai figurează și într-o variantă bănățeană, *Fata de împărat și mînzul*⁵⁷, ce aparține în fond altui tip folcloric.

Urmează basmul-tip cu variantele corespunzătoare.

Basmul-tip *Împăratul cel fără de lege* de Ispirescu :

Un împărat, murindu-i împărăteasa, vru să ia de soție pe fie-sa. Ea ceru mai întîi trei zile răgaz și apoi o *piele de urs*, cu un nou răgaz de 3 zile. Ea se înțelese cu fata din casă să fugă îmbrăcată în acea piele. Dar aflînd împăratul, porunci să-i taie mîinile pentru neascultarea ei. Rămînînd

⁵³ Afașasiev, VI, no. 18.

⁵⁴ Cf. Introducerea, p. 137.

⁵⁵ Andrews, no. 33 : *Marie robe de bois*

⁵⁶ Cf. Introducerea p. 95.

⁵⁷ Schott, no. 16.

ciungă și slută, se îmbracă pe la miezul nopții cu pielea ursului și, fugind de acasă, nimeri în grădina unui alt împărat.

Mîncînd din poamele acelei grădini, poslujnicii împăratului se puseră la pîndă să prinză pe hoț. Ei se pomeniră cu ursul și-i dădură cu săgețile : crezîndu-l mort, s-apucară să-l jupoaie și rămaseră înlemniți, găsind înăuntru pe fata cu mîinile tăiate. Ei o duseră la feciorul de împărat, care, cum o văzu, o îndrăgi și o luă de nevastă.

În vremea aceea tatăl fetei, aflînd de norocul ce dase peste fie-sa, se hotări s-o piarză, trăgînd în parte-i pe credincierul împăratului. Pe cînd împăratul s-afla la război, soția-i născu un copil frumos ca un soare și mama împăratului de bucurie scrise o carte fiului său, spuindu-i ce copil frumos a dobîndit și o dede credincierului s-o ducă stăpînului său. Proclerul se duse cu ea la împăratul, tatăl fetei, care o *inlocui cu alta*, în care zicea că împărăteasa a născut un cățel. Cetînd-o împăratul, scrise carte înapoi la mamă-sa s-o îngrijească ca și pînă acum, pînă se va întoarce. Credincierul trecu iar pe la tatăl fetei, care *inlocui cartea* cu alta, în care porunci mamei să arză numaidecît pe copil cu mamă-sa.

Înduioșată de lacrimile nenorocitei, mama împăratului nu o dede pierzării, ci o lăsă să plece cu copilul. Ajungînd la o apă, se puse să spele copilul și-l scapă în gîrlă. Cînd vru să s-arunce după el, zări pe cealaltă parte a apei *doi bătrîni* (era Dumnezeu și Sîn-Petru), cari îi făcură semn să bage boantele în apă ; cum le băgă, îi crescură mîinile la loc și-și scoase din apă pruncul, căruia-i dederă *darul*, ca orice va gîndi să se împlinească. Apoi nimeri în pădure o casă și se așeză acolo.

Bărbatu-său, întors de la război și auzînd cele întîmplate, se întristă foarte mult și trimese cercetași prin toate locurile să o caute, dar în zadar. Atunci porni însuși împăratul și nimeri drept la casa ei, unde vru să găzduiască. Ea-l cunoscuse, dar el nu. În cele din urmă o cunoscuse și pe ea, se îmbrățișară și pleară la împărăția lor. Credincierul, aflînd ce dar avea băiatul, se hotări să-l răpuie, ca să nu se descopere nelegiuirile sale. Dar mîna lui Dumnezeu priveghea asupra băiatului și atît credincierul cît și ticălosul de împărat, tatăl fetei, fură prefăcuți, prin darul băiatului, unul în urs și celălalt în ogar.

a) Prima variantă munteană, *Fata popii a cu stem* de Stăncescu :

O preteasă avea o fată aidoma de frumoasă și murînd ea, *popa* îndrăgi pe fie-sa și se hotări s-o ia de nevastă. O babă din sat o sfătui să fugă în zori de ziuă, scuipeînd de 3 ori în gunoiul strîns pe prag. Ea făcu așa și cînd se sculă popa (strigînd-o : „— Aici ești fată ? — Aici, tată, *răspunse scuipatul*“) și află mai tîrziu că plecase, se luă după ea.

Fata pe drum întîlni niște lucrători cari făceau *oameni de lemn* ; cum-pără unul și s-ascunse în el, ca să nu dea tată-său de ea. Un fecior de împărat, văzînd acel om de lemn, se miră și porunci să-l bage într-o odaie a palatului. Noaptea ieșea fata pe ascuns și lua din bucate. Văzînd că lipsește mereu din bucate, feciorul împăratului o pîndi și puse mîna pe ea ; apoi o îndrăgi și o luă de nevastă. După un an fata popei făcu doi copii gemeni, cari se jucau întruna cu două mere de aur.

În vremea asta popa o căuta mereu și, ajungînd la palatul împăratului, fu primit și ospătat acolo, făcîndu-se a nu se cunoaște tatăl cu fie-sa. Peste noapte popa omori pe cei doi copilași și *virî cușitul plin de sînge în teaca cușitului fie-săi* („p-atunci și femeile și bărbații aveau cușite la briu“). Învînită a doua zi că ea ar fi omorît copiii, „o osîndiră să-i scoată ochii, să-i scoată și p-ai unui măgar și, călare pe el, să-i dea drumul s-o ducă să se prăpădească“. Și așa se făcu. *Măgarul* o duse într-o pădure și se pomeni că *el începu să vorbească*, zicîndu-i: „Cum oi cădea mort, să-mi spargi burta, să-mi scoți măruntaiele și apoi *să te culci în coșul meu*“. Murind măgarul și făcînd după spusele lui, se pomeni a doua zi în niște case strălucite, ochii săi erau la loc și într-un pat copiii se jucau cu merele de aur.

Într-o zi rătăcind pe acolo feciorul împăratului, bărbatul său, ajunsese la acele case vrăjite, în „cari masa se punea singură, lingurile, furculițele au fost vorbind ca oameni pămînteni“. Cum îl văzu nevastă-sa de departe, învătă pe vătaful lingurilor să se ascundă la el în cizmă, apoi îl primi și-l ospătă.

Dar cînd fu să plece, „unde începură lingurile și toate alea de pe masă să țipe și să zbiere, de-ți lua auzul: — Ce e? ce aveți de strigați așa? le întrebă stăpîna casei. — Ne-a furat vătaful, nu-l lăsa să plece.“ Vătaful lingurilor găsindu-se în carimbul cizmei sale, feciorul de împărat răspunse supărat că nu l-a luat el. „Ei, iacă, zise atunci cucoana, dîndu-se pe față, cum n-ai luat tu acum lingura, așa n-am omorît eu copiii și voi mi-ați scos ochii și m-ați părăsit în voia fiarelor sălbatice.“ Apoi se împăcară și d-atunci trăiră în pace și în fericire.

b) A' doua variantă munteană, *Fata din sfeșnic* de Stăncescu :

Nevasta unui moșier bogat fiind aproape să moară, ea-l puse să jure să nu ia altă soție decît pe aceea căreia s-ar potrivi *inelul ei*. După ce a colindat sate și orașe fără nici o ispravă, se întoarse acasă și fie-sa, punîndu-l într-o doară, inelul se brodi de minune. Atunci moșierul îi spuse să se gătească de nuntă.

Sfătuită de bunică-sa, fata ceru întii o rochie care să n-o taie foarfeca nici s-o prinză acur, apoi alta cu luna în spate, cu soarele în față și cu stele împrejur, și în cele din urmă un *sfeșnic de lemn* care să se închiză pe dinăuntru. Îmbrăcîndu-se cu rochia cu soarele și cu luna pe spate, fata se încuie în sfeșnic și bunică-sa îi dede drumul pe gîrlă. Niște pescari găsindu-l, îl duseră plocon împăratului. Împăratul puse sfeșnicul în odaia lui și, pe cînd dormea, fata ieșea din sfeșnic, mînca bucatele și strica patul. Mirat de aceasta, se puse a pîndi și văzînd-o, se îndrăgosti de ea și o luă de soție.

În vremea aceea moșierul, tatăl fetei, căzînd în sărăcie, nimeri la palatul împăratului și se băgă găinar. Recunoscînd pe fie-sa, îi puse gînd rău. Într-o noapte intră în odaia unde dormea împărăteasa cu copilul, tăie gîtul copilului și virî custura sub căpătîiul împărătesei. Vina căzînd pe biata împărăteasă, sfetnicii o osîndiră *să-i taie țîțele și mîinile* și, punîndu-le într-o desagă de gît, să o părăsească în pădure.

Acolo Dumnezeu, schimbat în moș bătrîn, se îndură de nenorocita : el îi luă din desagă mîinile și, *scuipînd* locul de unde erau tăiate, i le lipi iarăși, ca și țigetele ; apoi *scuipă* pe copil la gît, lipi capul și-l învie prin suflare. După aceea o așeză cu copilul într-un palat frumos, unde nimeri odată împăratul bărbatul ei (*episodul cu lingura furată*) și recunoscînd-o, se împăcară și se întoarseră.

c) Varianta moldovenească *Găinărița* de Sevastos :

Un *popă* avea o fată fără seamăn. Odată, cercînd niște *papuci*, i se brodiră întocmai. Popa se legase cu jurămint către răposata sa nevastă, că numai atunci să se însoare, cînd va găsi o femeie căreia să-i vie papucii.

Popa spuse fetei să se gătească de nuntă și dînsa, plîngînd, se duse cu cofele la fîntînă. Trecînd pe acolo feciorul împăratului, o îndrăgi, o luă cu sine și se cununară. După cîtva timp împărăteasa născu un băiat, care era foarte drag împăratului și părinților săi.

Popa, tatăl fetei, aflînd că fie-sa s-a măritat cu cutare fecior de împărat, veni la dînsul străvestit și intră ca *slujitor*. Într-o zi pe cînd împăratul și împărăteasa dormeau duși, slujitorul luă un cuțit și junghie copilul, apoi *puse cuțitul sub perna împărătesei*. Cînd se deșteptă împăratul și văzu fărădelegea, oropsi pe împărăteasă cu copil cu tot dincolo de hotarele împărăției, trimițînd-o tot cu slujitorul acela.

Părăsită în pădure cu copilul de nelegiuitul ei tată, biata împărăteasă văzu cum o șerpoaică *învie cu o frunză* pe un șerpușor mort și apoi o lăsă acolo : ea unse cu dînsa copilul și îndată învie. Apoi găsînd-o niște pușcași ai împăratului, o duseră la palat ca *găinăriță*. Odată puse în farfuria împăratului *inelul* de cununie și, recunoscînd-o, ea mărturisi toate și bărbatu-său o primi iarăși ca împărăteasă.

d) Prima variantă ardeleană, *Frumoasa* de I. Broju :

O împărăteasă lăsă cu limbă de moarte bărbatului să nu se căsătorească decît cu femeia căreia i se va potrivi *papucul* în picior. El se brodi fiicei sale, *Frumoasei*, care ceru un rînd de haine de argint, de aur și de *limbi de pitulici*. Apoi mai cerînd un caier, o perie și o gresie, fugi.

Tatăl ei o urmări și ea scăpă aruncînd caierul, din care se făcu o claie de cîlți, apoi din perie o pădure și din gresie un munte. Ajungînd la o curte împărătească, intră ca găinăreasă. Acolo se arătă la petrecerile împăratului și feciorul său îi dede, pe cînd jucau împreună, un inel cu pietre scumpe. Auzînd că fiul împăratului tînjește de dragostea ei, băgă inelul în inima unei căprioare fripte și așa se cunoscură și se cununară.

Tatăl ei veni tiptil la palat : peste noapte *înjunghie cu cuțitul Frumoasei pe copilașii ei* și puse cuțitul la loc. A doua zi o osîndiră s-o pună călare și s-o ducă bătrînul (adecă tatăl ei) s-o prăpădească. În pădure el îi tăie mîinile și nasul și o lăsă acolo. Sfînta Fecioară o vindecă și-i învie co-

pilașii. Fiul împăratului rătăcind la vânătoare și ajungînd la casa ei, se recunoscîră și se întoarseră.

e) A doua variantă ardeleană, *Fata din buturugă* de Ar. Densușianu :

O fată nu voia să se mărite, pînă ce moșul nu-i va face haine de aur, de argint și de aramă ; apoi ceru haine din piei de purice și *din piei de mișcotei* ; în sfîrșit o *ladă*, care să nu se cunoască pe unde se închide și se deschide.

Fata, îmbrăcată în hainele căpătate, fugi cu lada și, ajungînd într-un codru, se așeză în lada-i ca într-un trunchi de copaci. Acolo o zări un fecior de împărat și slugile duseră buturuga în grădina palatului. La petreceri împărătești ea se arătă în mîndrele-i haine și, descoperindu-se, se cunună cu feciorul împăratului.

Moșul fu primit slugă la curte și, ca să-și răzbune împotriva fiicei sale, ucise noaptea cu cuțitul împărătesei pe cei doi copii ai săi. Ea fu osîndită să *i se taie mîinile și picioarele și cu copiii de gît s-o arunce într-un deal*.

Acolo împărăteasa văzu *un șarpe înviind doi pui cu o iarbă* și apoi o lăsă în cale. Împărăteasa, cum se atinse de ea, recăpătă mîinile și picioarele, apoi învie pe copii și se așeză într-un palat pustiu. Acolo nimeri împăratul la vînat și, găzduit la dînsa (inelul se strecoară în buzunarul împăratului), se recunoscîră.

f) A treia variantă ardeleană, *Pajura* de Gr. Sima :

O împărăteasă lăsă cu limbă de moarte feciorului său să nu se însoare decît cu aceea, în degetul căreia se va potrivi *inelul* dăruit lui. Ea a zis-o în ceas rău, căci inelul nu se potrivi decît la *soră-sa*.

Ca să scape de nelegiuire, ea fugi și ajunse la curțile *Pajurei*, unde se împrietenii cu fata ei. Pajura, sosind către seara, o înghiți, cu toate rugămintele fetei ; dar apoi, văzînd mîhnirea ei, o scoase iarăși. Într-o odaie fetele aflară „o cute, o perie și o năframă“.

Într-o zi fetele se depărtară și, urmărite de un zmeu trimis de Pajură, fata ei se făcu o *minăstire* risipită și cu mușchi, iar fata împăratului un *popă* bătrîn ; apoi întîia o *holdă* de grîu și a doua o fată voinică, care apăra holda de pasări. Păcălînd astfel pe zmeu, se luă Pajura după ele : atunci fetele aruncară cutea și se făcu un munte ; apoi peria și se făcu o pădure ; în sfîrșit năframa și se făcu un tîu de lapte dulce.

Scăpînd, ajunseră în cuprinsul hotarelor împărătești, unde fata împăratului adormi. Fata Pajurei, aducîndu-și aminte de purtarea-i cea rea către mamă-sa și că a fost îndemnată de prietena ei, o aruncă în fîntînă ; dar de părere de rău s-aruncă și ea într-însa. Din ele răsăriră doi paltini și porcarul își făcu din lemnul lor două fluiere, cari spuneau singure, cîntînd, nenorocirile fetelor.

BASMELE ROMÂNE

g) A patra variantă ardeleană, *Feciorul de împărat și fata Pajurei* de V. Gamulea :

Un împărat, care avea un fecior și o fată, sfătui la moarte pe fiu-său să nu ia de soție decît pe una frumoasă ca *soră-sa*. El porni s-o caute, dar în zadar. Întors acasă, vru să se căsătorească cu soră-sa. Ea-l rugă să mai caute și dinsa. Frate-său îi dăde opinci de fier și băț de oțel, și de nu va găsi pînă va rupe opincile și va toci bățul, să vie să se cunune.

Pornind fata, ajunse la un palat, în mijlocul unei păduri, unde găsi o fată aidoma de frumoasă : era fata Pajurei, care, întoarsă, o înghiți, dar înduplecată de rugăciunile fie-sei, o scupă iar afară.

Fetele se împrieteniră și plecară amîndouă. Urmărite de Pajură, fata ei se făcu un lac de lapte și cealaltă *rață* cu pene de aur și așa scăpară. Cînd ajunseră aproape de palatul împăratului, ele se făcură doi pătinei, ciobanul împăratului făcu din ei două fluiere, cari povesteau, cîntînd, întîmplarea lor.

h) Varianta macedoromână *Nora cea rea* de Cosmescu :

Un frate avea numai o soră, pe care o iubea foarte mult, dar nevastă-sa nu putea s-o suferă. Ea făcea tot felul de stricăciuni (vârșă buțile cu vin, tăia oi, vaci, boi), spunînd bărbatului că soră-sa e de vină ; dar el nu voia s-o asculte.

Într-o noapte își tăie copilul și *puse cuțitul sub perna surorii sale*. Dimineața, cînd s-a sculat bărbatul, a crezut cu adevărat că soră-sa înjunghiasă copilul și că făcuse toate celelalte rele. O luă și o duse în pădure, unde *ii scoase ochii și o făcu bucățele, bucățele*.

Dumnezeu trecu p-acolo, dăde cu toiagu-i în pămînt și ieși o fîntînă. Apoi adună și alipi bucățelele și, cum le stropi cu apa din fîntînă, moarta învie și, punîndu-i la loc ochii, fata își dobîndi și vederea. După aceea Dumnezeu dăde cu toiagul într-o stîncă și se făcu un palat, unde toate lucrurile o serveau.

Într-o zi fratele ei, ducîndu-se în pădure să taie lemne, fu primit în acel palat. Pe cînd fata lucra cu vîrtelnița, cîntîndu-și nenorocirile, frate-său înțelese că e soră-sa. Ducîndu-se acasă, arse pe nevastă-sa într-un rogoz uns cu păcură.

CAP. V

CICLUL MAMEI VITREGE

Acest motiv a preocupat în toate timpurile imaginațiunea poporului, care a găsit aci un teren fecund pentru manifestarea miraculosului. Pretutindenea norocul e partea copilului persecutat și e dobândit cînd prin mijlocirea unei sfinte sau zîne, cînd prin a unui animal năzdrăvan și cînd printr-un fiu de împărat.

Ciclul mamei vitrege cuprinde 4 tipuri, pe cari le vom desemna cu numele : *Holle*, *Cenușereasa*, *Phryxos* și *Rodia*.

A. Tipul *Holle* are aceste peripeții : Mama vitregă face din fata unchiașului roaba casei, dar bunătatea ei îi rezervă un mare noroc, pe cînd fata cea rea și leneșă a babei e lovită de nenorocire.

B. Tipul *Cenușereasa* cu aceste peripeții : Fata, oropsită în bucătărie, se arată în două rînduri în haine mîndre la petrecerile împărătești ; a treia oară, pierzînd un pantof, feciorul de împărat o descoperă și o ia de soție.

C. Tipul *Phryxos* cu aceste peripeții : Copiii fug dinaintea mamei vitrege și băiatul se preface într-un cerb, dar în cele din urmă revine la forma-i primitivă.

D. Tipul *Rodia* cu următoarele peripeții : Mama (obicinuit cea vitregă) uneltește moartea fiicei sale, mai frumoasă decît dînsa, dar ea e înviată de un fecior de împărat și mama vitregă primește pedeapsa cuvenită.

A. TIPUL HOLLE

Acest motiv cuprinde 2 clase, fiecare cu cîte un basm-tip.

α. Basmul-tip *Fata moșului și fata babei*¹, cu următoarele variante :

I. Varianta munteană, *Fata moșului cea cuminte* ;

¹ Ispirescu (inedit).

- II. Variantă munteană, *Sînta Vineri*.
 III. Variantă munteană, *Răsplata Sf. Sîmbete*.²
 Varianta moldovenească, *Fata babei și fata moșului*.³
 Varianta bucovineană *Draga mamei și fata tatei*.⁴
 Varianta macedoromână *Vămpiru*.⁵
 β. Basmul-tip *Tăleruș*⁶, cu următoarele variante :
 Varianta munteană *Vaca neagră*.⁷
 I. Variantă moldovenească, *Fă-mă, Doamne, cu noroc !* ;
 II. Variantă moldovenească, *Cîndu-i omul cu noroc*.⁸
 Varianta ardeleană *Firicel Petru*.⁹
 Varianta bucovineană *Legenda vulturilor*.¹⁰

Dintre versiunile primului nostru basm-tip n-am reprodus decît două, celelalte fiind aproape identice. Așa, la Fundescu, în locul grădinei ce cheamă pe fata cea harnică în ajutor, figurează un ogar, care drept recunoștință îi dă la întoarcere un iepure fript ; la Stăncescu, Sf. Vineri din primele două variante muntene e înlocuită cu Sf. Sîmbătă, iar la Creangă (ca și în varianta bucovineană) cu Sf. Duminecă ; în locul ogarului pomenit se află la acest din urmă o cățelușă, care dă fetei la întoarcere o salbă de galbeni și, deschizînd lăzile, ies din una herghelii de cai și cirezi de vite, iar din cealaltă balauri. Într-o legendă zoologică despre originea rîndunelei¹¹, basmul se prezintă sub o formă fragmentară : fata cea leneșă, negătind bine bucatele, e prefăcută de Sf. Duminecă într-o pasăre.

În variantele din al doilea basm-tip, rolul sfintei îl împlinește un animal năzdrăvan (un bou sau o vacă), care procură copilului (mai adesea băiat) hrană și bogăție. Trei din aceste variante, cea munteană din basmul-tip, varianta ardeleană și a doua moldovenească, combină motivul nostru cu al *Juruințelor* : băiatul, ca să scape din încurcătură, juruiește Necuratului, în chip de balaur (în cea ardeleană în chip de moș), să-i dea lucrul ce va iubi mai mult (basmul-tip) ; să fie al lui, cînd îi va fi lumea mai dragă (varianta ardeleană) ; să-l mănînce, cînd va fi mire (variantă moldovenească). În toate aceste versiuni, nenorocitul e scăpat de o piine năzdrăvană (pită, colăcel), care răspunde Necuratului în locu-i și-l face să plesnească printr-un fel de enumerațiune materială, care aduce aminte expedientul numeric din tipul *Juruințelor*, studiat pe larg cu acea ocaziune. O formă particulară are varianta din Bucovina, unde îngerul mîntuitor apare în chip de vultur, pe cînd în varianta noastră munteană s-a strecurat episodul condurului, care aparține propriu tipului *Cenușereasa*.

² Idem, no. 31 ; Fundescu, no. 13 ; Stăncescu, no. 9.

³ Creangă, no. 8.

⁴ Sbiera, no. 23.

⁵ Weigand, *Wlacho-Meglen*, p. 59—64.

⁶ Ispirescu, [*Legende și] basme*, partea [II,] no. 6.

⁷ Stăncescu, *Alte basme*, no. 10.

⁸ Sevastos, p. 8 ; idem, p. 231.

⁹ *Familia* din 1891.

¹⁰ Marian, *Ornitologie*, vol. I, p. 182—187.

¹¹ Marian, vol. II, p. 108.

Mai observăm că într-o legendă bănăţeană, *Zilele Babci*, mama vitregă e înlocuită cu o soacră, care însărcinează pe nora ei cu munci grele și între altele o trimite la riu să nălbească lână neagră. Dumnezeu și Sîn-Petru ajută tinerei femei, iar baba soacra e pedepsită, înghețând cu turma-i pe vârful muntelui Almaș.¹²

Motivul tipului nostru, copila persecutată și înzestrată cu diferite daruri, își găsește o interesantă analogie în Occident într-un basm al lui Perrault cu titlul impropriu *Les Fées* sau *Zinele*. Aci fata cea mai mică, bună și harnică copilă, e persecutată de surorile mai mari, urite și leneșe. Odată, când se duse după apă, o zână, căreia îi dede să bea, văzînd-o așa de frumoasă și de blîndă, îi împărtăși darul ca la fiecare vorbă ce rostea, să-i iasă din gură o floare sau o piatră scumpă. La întoarcere, văzînd mamă-sa că-i ies din gură mărgăritare și diamante, când povesti pricina zăbavei la fîntînă, trimise și pe una din fetele ei mari să capete același dar. Ajungînd la fîntînă, ea respinse pe zîna ocărînd-o, și drept răsplată îi dede darul ca la fiecare vorbă să-i iasă din gură un șarpe sau o broască țestoasă.

Două versiuni bretone conțin motivul nostru sub ambele sale forme. În prima, *L'oiseau bleu*¹³, mașteha vrea să piarză pe Maria, fata împăratului din prima căsătorie, și o trimite la o vrăjitoare s-o urîtească. Dar impresionată de frumusețea copilei, ea-i meni din contra, ca la fiecare vorbă să-i cază un diamant din gură. Când împărăteasa trimise pe propria ei fată, vrăjitoarea o urși, ca la fiecare vorbă să-i cază din gură o broască țestoasă. Restul se rapoartă la tipul *Rodia*.

În a doua variantă bretonă *Le petit agneau blanc*¹⁴, copila persecutată e ajutată de un mieluşel alb. Mașteha porunci să-l taie și o femeie frumoasă îi îngropă pe cîmp capul și picioarele: acolo țîşni în locul capului o fîntînă limpede, iar în locul picioarelor răsăriră doi meri și doi peri cu poame frumoase. Fiînd ramurile prea înalte, *ele se coborau de la sine*, să le poată culege copila; dar se ridicau la apropierea maștehei.

Într-o poveste a lui Straparola¹⁵, anterioară lui Perrault, zîna se arată sub chip de viperă: trandafiri și vioarele răsar din mîinile ei, când Alba-Frumoasă le spală, iar din păru-i cad mărgăritare și pietre scumpe, pe cînd din capul fetei substitute ieș păduchi.

În versiunea neapolitană *Le tre fate*¹⁶, Cecella, prigonită de mama ei vitregă, e dăruiată de zîna cu o stea în frunte, iar sora-i vitregă cu un „testicolo d'aseno”. Persecuțiunea continuă și mai înverșunată, dar la urma urmelor femeile vinovate, mama și sora, sfîrșesc cum merită (perind într-un butoi cu apă fierbinte), pe cînd Cecella se căsătorește cu un fecior de împărat.

¹² Vezi ale mele *Studii folclorice*, p. 11 urm., unde se citează o serie de versiuni paralele.

¹³ Luzel, *Légendes.*, [II, 292—308].

¹⁴ Luzel, [*Légendes.*, II, 264—273].

¹⁵ *Piacevoli Notte*, III, 3.

¹⁶ *Pentamerone*, no. 30.

Iar în *Le dose Pizzelle* sau *Cele două turte*¹⁷, buna Marziella e dăruită de zîină : cînd va deschide gura, să-i iasă trandafiri și iasomii ; cînd se va pieptena, să-i cază din cap mărgăritare și granate ; iar pe unde va umbla, să răsără crini și vioarele. Răutăcioasa-i soră, Troccola, fu blestemată de aceeași zîină : cînd va deschide gura, să spumege ca un catîr ; cînd se va pieptena, să-i cază păduchi din cap ; iar cînd va umbla, să răsără spini și măracini.

În versiunea catalană *Fillastra* sau *Fiastra*¹⁸, mama vitregă dă fetei bărbatului său un paner, să-i aducă apă. Necutezînd să se întoarcă acasă, copila merge pînă ajunge la o casă părăsită, unde nu era decît un cățel, și se pune a deretica prin casă. Cînd sosiră cele 3 femei uriașe, stăpînele căsuței, ele o dăruiră cu cîte un dar : să aibă o stea în frunte, să-i iasă din gură cînd vorbea mărgăritare și diamante și să i se împlinească orice dorință, adecă să i se umple panerul cu apă. Mama vitregă trimite atunci și pe cealaltă fată, care răscolește toate prin căsuță și se întoarce cu o ciupercă pe frunte, cu șerpi cari îi ies din gură și cu coșul gol.

Cea din urmă versiune stabilește întrucîtva legătura între variantele occidentale și cele din Orientul Europei, unde darurile căpătate sunt mai puțin poetice. Zînele, răsplătind purtarea fetelor după cum merită, le pun să aleagă una din mai multe lazi sau cutii, al căror exterior e în contradicere cu conținutul : cea mai mică și mai urîta e plină de scumpețuri și bunătăți, iar cea mai mare și mai frumoasă, plină de fiare sălbatice.

Această poveste a cutiilor stă în legătură cu o faimoasă parabolă din cartea populară *Varlaam și Ioasaf*, care, după cum am spus-o în *Introducere*, nu e decît biografia legendară a lui Budha. Pilda a intrat, ca multe altele din acea carte, în *Învățăturile* lui Neagoe Vodă și începutul ei sună astfel¹⁹ : Împăratul „porunci de făcu patru cosciuge (cutii) de lemn, din cari două le ferecă peste tot cu aur și băgă într-însele oase împuțite și scîrnave și pleoapele (capacele) deasupra le bătu și le țintui tot cu cuie de aur, iar celelalte două le unse numai cu smoală pre din afară și le umplu de pietre scumpe și de mărgăritare și de alte mircase bune, și le înfășură cîte cu o tîrșină“.

Prin Boccaccio și Straparola²⁰ parabola ajunse la cunoștința lui Shakespeare, care a introdus-o în *Neguțătorul din Veneția*.

În povestea germană *Doamna Holle*²¹, întîlnim (ca și în versiunile noastre) fîntîna, cuptorul și mărul, cari cheamă pe fata cea bună într-ajutor, răsplătindu-i la întoarcere. Ea ajunge la o căsuță, unde ședea o femeie bătrîna cu dinți mari, care răsplăti pe fata cea harnică, acoperind-o cu aur, iar pe cea leneșă, acoperind-o cu smoală.

¹⁷ *Pentamerone*, no. 37.

¹⁸ Maspons, I, p. 97.

¹⁹ Gaster, *Liter. pop. rom.*, p. 40.

²⁰ *Decamerone*, X, 1 ; *Nopți plăcute*, XII, 5.

²¹ Grimm, no. 24.

Cu această poveste coincide întrucîtva versiunea săsească *Cele două fete și vrăjitoarea*²², în care s-a introdus însă motivul despre *Camera oprită*. Iar într-altă versiune săsească, *Darurile zînei*²³, zînele dăruiesc pe copila persecutată, ca unde va merge să răsară flori ; cînd va vorbi să miroasă frumos și cînd se va spăla, să-i cază un galben în strachină. Fata vitregă e blestemată : unde va merge, să răsară ghimpi ; cînd va vorbi, să pută, și cînd se va spăla, să-i cază în strachină o broască țestoasă. Un fecior de împărat vru să se cunune cu fata cea dăruită de zîne și trimise s-o aducă la palat. În cale, vitrega-i scoase ochii și o lepadă în drum, apoi îi substitui pe propria ei fiică. Dar nenorocita își recapătă vederile ungîndu-și ochii cu rouă și, venind la palat ca cerșetoare, fu recunoscută după darurile-i minunate.

În colecțiunea basmelor sîrbești de Vuk, se află două variante cu același motiv. În cea dintîi, *Copiii vitregi*²⁴, fata cea bună, ajungînd la femeia din pădure, fu dăruită de ea, ca oricînd va plînge, să-i curgă din gură mărgăritare în loc de lacrimi și la fiecare vorbă să-i cază de pe buze un trandafir de aur ; iar fata cea rea a mamei vitrege e blestemată, cînd va plînge, să-i curgă din ochi lacrimi de sînge, iar cînd va vorbi, să șuiere și să spumege, încît nimeni să n-o poată auzi.

A doua variantă²⁵ conține deja motivul cutiilor. După ce curăți și directă coliba unui balaur din pădure și după ce dede puilor săi (lupi, vulpi, dihori) de mîncare cum se cuvenea, balaurul o răsplăti, punînd-o să aleagă una din lăzile acelei colibe. Copila modestă își alege pe cea mai ușoară și, deschizînd-o acasă, o găsi plină cu galbeni. Fata cea rea a mamei vitrege își alege însă lada cea mai grea și, deschizînd-o acasă, ieșiră dintr-însa doi șerpi mari, cari scoaseră ochii mamei vitrege și pe ai fiicei sale.

Într-o poveste a românilor din Moravia, *Cele două gheme*²⁶, un moșneag (înlocuind aci sfînta sau zîna) răsplătește pe cele două fete, punîndu-le să-și aleagă singure cîte o ladă : fata cea harnică alege o ladă urîtă, dar plină de aur și de argint ; iar cea leneșă una sclipitoare, dar plină de șerpi.

În basmul rus *Vasilisa cea frumoasă*²⁷, o mamă lasă cu limbă de moarte fiicei sale Vasilisa, în vîrstă de 8 ani, o *păpușă*, sfătuiind-o s-o hrănească și să-i încredințeze toate păsurile ei. După ce tatăl ei se însură a doua oară, copila avea să îndure multe din partea mamei și a surorilor vitrege, cari îi pizmuiau frumusețea, dar păpușă o mîngîia de toate. Ca s-o piarză, mașteha trimise pe Vasilisa într-o pădure, unde

²² Haltrich, no. 35.

²³ *Ibidem*, no. 40.

²⁴ Vuk, no. 35.

²⁵ Idem, no. 36 [*Wie Sie es verdient haben so ist es ihnen auch ergaugen*]. Cf. și no. 34 [*Die Stiefmutter und ihr Stiefkind*] : fata, alungată de mama vitregă, ajunge într-un palat, păzit de fiare și locuit de un fecior de împărat străvestit în urs ; acesta o ia apoi de sotie, pe cînd sora-i vitregă e sfîșiată de leul păzitor al palatului.

²⁶ Wenzig, p. 107.

²⁷ Afanasiev, IV, 44.

ședea într-o colibă *Baba-Iaga*, care nu lăsa pe nimeni să se apropie, căci mânca pe oameni ca niște găini. Dar păpușa îi arăta totdeauna drumul, să se ferească de baba-vrăjitoare ; și așa se întorcea nevătămată.

Într-o zi o trimise la însăși Baba-Iaga după lumină. Însotită de păpușă, nenorocita copilă se îndreptă către coliba blestemată. În cale întâlni pe credincioșii servitori ai vrăjitoarei : mai întâi *un călăreț alb, în haine albe, pe un cal alb*, și se luminează de zi (era *Zina luminoasă*) ; apoi *un călăreț roșu, cu haine roșii, pe un cal roșu*, și soarele răsări (era *Soarele roșu*). După mult umbrietă ajunse la acea colibă îngrădită cu oseminte omenești și deasupra cu căpățîni de oameni ; usciorii erau din picioare de om, iar broasca ușei o gură cu dinți ascuțiți. Atunci se ivi *un călăreț negru, în haine negre, pe un cal negru* și, pierind, se făcu noapte (era *Noaptea neagră*). Odată pădurea se iluminează și un muget grozav se auzi : Baba-Iaga venea călare în piulița ei, ce o mișca cu pisălogul, și cu o mătură curăța urmele pașilor săi. Cum intră în colibă, zise : „*aci miroase a carne rusească!*” Arătîndu-se fata, baba o opri ca servitoare și la urmă o alungă, dăruindu-i o căpățîină în loc de lumină. Ea se întoarse acasă și acolo ochii căpățîinei arseră pe mașteha cu fetele ei, iar Vasilisa se cunună cu un fecior de împărat.

Într-o variantă, *Baba-Iaga*²⁸, copilă e trimisă de vitrega-i la vrăjitoarea cu picioarele osoase, să-i ceară împrumut un ac și ață pentru o cămașă. La plecare Baba-Iaga se luă după dînsa, dar copilă, sfătuită de o mătușă a ei, scapă, aruncînd în urma-i o pînză și un pieptene (din care se făcu o apă mare și o pădure deasă) și îndatorînd pisica și cîinii vrăjitoarei (ea unsese ușa cu unt și legase mestecănuț cu o panglică).

Din toate aceste rezultă că diferitele noastre variante cu acest motiv au încercat suprapunerea elementului religios prin introducerea sfințelor (Sf. Vineri și Sf. Duminecă) în locul ființei primitive, zîină sau femeie bătrînă, care apare cînd ca viperă (versiunea neapolitană) sau ca balaur (a doua versiune sîrbă) și ca babă-vrăjitoare (versiunea rusă) ; cînd ca femeie uriașă (versiunea spaniolă și germană) și cînd ca vrăjitoare (versiunea săsească). Aceeași introducere o constatăm în versiunea lorenă, unde Sfînta Fecioară răspîlătește după meritul fiecăreia, precum și în alte versiuni, cari ies din sfera comparațiilor noastre și cari se pot ceti în adnotațiunile la citatul basm loren.²⁹

Trecînd la al doilea basm-tip — ajutor miraculos din partea unui animal sau a mamei răposate — cităm mai întâi o versiune rusească³⁰, în care Maria, copilă persecutată, e mîntuită de o vacă. O babă avea 3 fete (una cu un ochi, a doua cu doi ochi și a treia cu trei ochi) și o fată vitregă, Maria, care era silită a munci pentru toate și abia i se da de mîncare. Într-o singură noapte, pe cînd păștea vitele la cîmp, ea trebui să toarcă, să țeasă și să nalbească lîna. Plîngînd, ea îmbrățișă vaca-i năzdrăvană, care-i zise : „Fată frumoasă, intră-mi pe o ureche și ieși

²⁸ Leger, no. 10.

²⁹ Cosquin, no. 48.

³⁰ Afanasiev, VI, 54.

prin cealaltă, și tot lucrul va fi isprăvit“. Mama vitregă, văzînd lucrul făcut, prinse bănuiele că a fost ajutată de cineva și puse noaptea următoare pe fata cu un ochi să vegheze la cîmp. Maria însă zicîndu-i „ochiule, adormi!“, soră-sa căzu adormită și vaca putu ajuta pe Maria fără să fie văzută. A doua noapte veghie fata cu doi ochi și adormi în același chip. A treia noapte veghie soră cea cu trei ochi, din cari nu-i adormiră decît doi, iar cu al treilea văzu ce se petrecu și spuse a doua zi mamei, care porunci să se taie vaca. Înștiințată de Maria, vaca o povățui să nu mănînce din carnea ei, să păstreze oasele și să le sădească în grădină. Stropind zilnic oasele vacii, răsări dintr-însele un mîndru pom cu frunze de aur și cu ramure de argint, cari înțepau și răneau pe surorile vitrege, dar lăsau pe frumoasa fată să culeagă mere de aur. Ea oferî unul feciorului de împărat, care o luă de soție.

În versiunea paralelă lorenă *Părul de aur*³¹, berbecele joacă un rol identic cu vaca năzdrăvană din citata poveste rusească; iar în varianta-i *Clopoței de aur*, punîndu-i oasele pe un păr, ramurile se garnisesc cu clopoței frumoși de aur, cari sună necontentit, și fata aducînd unul feciorului de împărat, el o ia de soție.

În versiunea bretonă, *Oița cea albă*³², fata persecutată, pusă de mașteha-i să toarcă 7 fuse de fir și să strîngă 7 sarcini de lemne, capătă de la „une belle dame vêtue d'une robe blanche“ (era Sfînta Fecioară) un bețișor, „petite baguette“, cu care lovind urechea stîngă a oiei, i se împlinea orice dorință. Tot Maica Domnului o sfătuieste să strîngă cele patru picioare ale oiței tăiate și să le sădească în pămînt, și în acel loc se ridică un palat frumos, unde trăi fericită toată viața.

Într-o variantă, *Le petit mouton Martinet*³³, Sfînta Fecioară e înlocuită cu o zîna (*fée*), nașa copilei persecutate.

Aiurea găsim acest motiv asociat cu al doilea nostru tip: Cenușcreasa.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor corespunzătoare.

a. Basmul-tip *Fata moșului și fata babei* de Ispirescu :

Un moș și o babă aveau cîte o fată din altă căsătorie: fata babei era leneșă, iar a moșului vrednică și smerită. Pe dînsa o însărcină baba cu de-reticarea casei și mai ales ea trebuia să ațîțe focul în toate diminețile.

Odată baba se sculă peste noapte și udă peste locul unde fata învelise focul. Cînd se trezi fata și găsi focul stins, se urcă pe bordei și de acolo zări o lumină. Luîndu-se după acea zare, ajunsese la niște unchiași (era Dumnezeu și Sîn-Petru), cari se încălzeau la foc. Pînă să se facă jăratec, Dumnezeu îi spuse să-i caute în cap și ea găsi un *păduche*, pe care-l lăsă jos pe nebăgate în seamă: „— Ai găsit ceva? o întrebă Dumnezeu. — Da, un *mărgăritar!*“ Atunci Dumnezeu îi dede foc și o binecuvîntă, zicînd: „Pe

³¹ Cosquin, no. 23.

³² Sébillot, [*Contes.*] I, no. 58.

³³ *Ibidem*, II, no. 29.

unde vei călca tu, fetico, să răsară numai busuioc și lămâiță, părul să ți se facă ca beteala și *cînd te vei pieptena, să cază mărgăritare !*"

Cînd văzu baba darurile fetei, trimise și pe fie-sa. Ea ajunse la unchiași și găsind în cap un păduche, ocări pe Dumnezeu și apoi se repezi la jăratec. Atunci Dumnezeu zise : „Fetico, să fie după inima ta, vorbele să-ți iasă din gură hodoronc-tronc, părul tău să fie poleit de lindenii și umbletul să fie urma și rușinea !” Și așa fu răsplată după faptă.

a) Varianta munteană *Fata moșului cea cuminte* de Ispirescu :

Un moșneag, care avea o fată foarte vrednică, se căsătorii a doua oară cu o babă, care avea și ea o fată mare și leneșă. Deși baba punea pe fata unchiașului la toate greutățile casei, nu înceta a o pîri la unchiaș și a o ocări. Negăsind odată foc în vatră și fiindu-i frică de mama vitregă, se duse după foc. În drum întîlnii o *grădină părăginită*, care-i zise : „Fată mare, fată mare ! vino de-mi curăță pomii, ce mi-au mai rămas, de omizi și cînd te-i întoarce, ți-oi da poame coapte să mîncîci”. Ea făcu așa ; mai departe slei un puț, șterse de cenușă *un cuptor* și ajunse la o căsuță.

Acolo locuia *Sf. Vineri* („avea o cățelușă cu dinții de fier și cu măsele de oțel”) și se băgă slujnică la dînsa. Ea trebuia să dea de mîncare „nici cald nici rece” puilor (cari erau balauri, șerpi, șopîrle) și să deretece prin casă. *Sf. Vineri* era foarte mulțumită și, făcîndu-se fetei dor de părinți, ea-i zise : „Du-te, fata mea, dar mai înainte *caută-mi în cap* și să vezi că o să curgă o apă pe dinaintea casei și o să aducă fel de fel de cutii, de tronuri și de lăzi ; pe care din ele îți vei alege, aceea să fie simbria ta”.

Ea își alege o *cutie necioplîită* și se întoarce. Pe drum căpătă de la cuptor o azimă caldă, bău apă rece din puț și mîncă poame coapte din grădină. Acasă deschise cutia și găsi înăuntru : „mărgăritare, pietre nestemate, mărgele, iie numai cu fluturi de aur și catrințe de mătase”.

Baba trimese și pe fie-sa. Leneșa trecu fără să-i pese pe lîngă grădină, puț și cuptor și intră la *Sf. Vineri*. După ce-i sluji rău și i se făcu dor, își alege *lada cea mai mare și mai frumoasă*. La întoarcere, cuptorul, puțul și grădina n-o lăsară nici să se apropie. Și ajungînd ostenită acasă, deschise lada, pe cînd s-afla singură cu mă-sa, și ieșiră din ea balauri și șerpi, cari le sfîșiară și le mîncară.³⁴

b) Varianta bucovineană *Draga mamei și fata tatei* de Sbiera³⁴ :

Un moșneag și o babă aveau cîte o fată : a moșneagului era foarte harnică, iar a babei leneșă. Odată fata moșneagului scăpă ghemul cu tortul într-un pîriu. Ea se luă după ghem și în cale vindecă niște cățele rănite, curăță un măr spinos și drese un cuptor spart. Ajungînd la *Sf. Duminică*, slujii la dînsa două săptămîni și-i plăti cu o *ladă mică și urîtă*, pe care fata o alege din multe altele, sfătuiind-o să n-o deschiză decît acasă.

³⁴ Lipsesc rezumatele variantelor a doua și a treia muntene (*Sînta Vineri* de Fundescu și *Răsplata Sf. Simbete* de Stăncescu) și al variantei moldovenești *Fata babei și fata moșului* de Creangă. (N. ed.)

Pe drum mîncă piine din cuptor, bău din fîntină, cîpătă de la măr două mere de aur și de la cățele zgardele lor. Acasă, deschizînd lada, ieșiră o mulțime de vite folositoare.

Plecînd și fata babei, ea trecu nepăsătoare pe lîngă cățele și celelalte, apoi slujind rău la Sf. Duminică, își alese lada cea mai mare și mai frumoasă și, deschizînd-o acasă, ieșiră dintr-însa toată jigăniile pămîntului.

c) Varianta macedoromână *Vămpiru* de Weigand :

O mamă vitregă trimise pe fata bărbatului ei la moară, ca să macine grîu. Ea se duse acolo cu un ciine, cu o pisică și cu un cocoș. La moară făcu o turtă, din care dede animalelor.

Apoi veni Vămpiru și bătu la ușă. După sfatul animalelor, fata-l trimise s-aducă o ladă cu bani și una cu haine. Cînd le aduse, ciinele începu a urla și pisica a miauna, așa că Vămpiru peri, rămînînd fata cu lucrurile.

Întorcîndu-se acasă și vîzînd-o vitrega cu bani și cu haine, trimise și pe fata ei la acea moară. Dar dînsa nu dede de mîncare animalelor, așa că strigoii intră și o sfîșie.

β. Basmul-tip *Tăleruș* de Ispirescu :

Băiatul unui unchiaș, silit să plece de acasă din pricina mamei sale vitrege, intră slugă la un om bogat. După ce argăți 7 ani, își alese drept plată un bou și o vacă. *Boul era năzdrăvan*, adică vorbea, și-i puse numele de *Tăleruș*.

Într-o zi boul îi spuse să ia *cornul din dreapta* și va găsi mîncare și băutură. Și așa făcu. Mama vitregă, care nu-i da mîncare de ajuns, încît slăbea băiatul, băgă de seamă că prindea iar la față și trimise pe fie-sa să-l păzească. Ea văzu cum scotea mîncări din cornul bouului și i-o spuse. Baba zor pe unchiaș să *taie boul* și-l cicălea mereu s-o facă. Băiatul auzi și-i spuse plîngînd ce-l așteaptă ; iar boul îl învătă să sară pe el, cînd îl va duce la tăiere. După ce scăpă de la moarte, se duse cu stăpînu-său într-o pădure frumoasă, unde-și făcură o colibă și rămaseră acolo.

Ori cînd boul era la păscut, venea un taur mare și-i spunea băiatului să vie boul dimineața la podul de aur să se bată cu el (că-i bea apa și-i mîncea iarba). Boul bătu pe taur și-l băgă sub pod ; tot așa pe al doilea mai mic sub podul de argint. Cînd veni al treilea, slab și pipernicit, dar cel mai puternic, și-l chemă la podul de aramă, boul sfătui pe băiat, cînd taurul îl va răpune, să se repeadă a lua *cornul din stînga* și să-l deschiză numai acasă.

Fiindu-i foame și crezînd a găsi de mîncare, deschise cornul stîng și ieșiră cirezi și turme de tot felul. Neputîndu-le băga în corn, începu a plînge și se pomeni cu un *balaur*, care-i spuse că-i bagă vitele în corn, de va făgădui să-i dea, cînd i-o fi lumea mai dragă, *lucrul ce va iubi mai mult*, ca să-l mînințe. El, fără să-și dea seamă, se învoi.

Întors acasă, făcu mari milostenii, că nu mai rămăsese săraci, și împăratul locului îi dede pe fie-sa de nevastă. La nuntă tată-său puse pe masă în camera de culcare o *piine albă* cu fața la Cristos. Peste noapte veni ba-

laurul și ceru juruînța. Băiatul uimit nu știa ce să facă ; piinea de pe masă începu a sări și a zice : „Hei, balaure, pe mine m-a semănat, am crescut, m-a tăiat cu secera, m-a legat snopi și am răbdat ; rabdă și tu și du-te în smîrcurile mărilor“. După ce mai zise o dată, apoi a treia oară : „rabdă și tu, balaure blestemat, plesnire-ai !“ și balaurul plesni.

a) Varianta munteană *Vaca neagră* de Stăncescu :

Două fete se prinseră pe un caier de lînă, care nu l-o isprăvi, *să găsească pe mă-sa acasă vacă neagră*, și așa s-a întîmplat.

Tatăl ei se însură a doua oară cu o femeie care avea o fată de seama ei, dar puturoasă. Mama vitregă prigonea în tot chipul pe fata bărbatului său, nedîndu-i de mîncare, și dînsa spunea toate păsurile mă-sei, vacii, care zise fetei să sufle în *cornul ei drept*, și găsi într-însul cîte bunătăți toate.

Dar într-o zi fata cea leneșă, prinzind pe sora-i vitregă cum mîncea și bea din corn, se duse fuga la mă-sa și-i spuse. Atunci nevasta se ținu atîta de capul omului să taie vaca, pînă se înduplecă, și dînsul cu fata-i îi înmormîntă oasele în grădină.

Într-o zi, pe cînd mama vitregă plecase cu fie-sa la hora împărătească și o lăsase pe fata omului acasă s-aleagă două banițe de porumb, ea se duse la mormîntul mă-sei și-i spuse mihnirea-i. Abia isprăvi și auzi glasul mă-sei din pămînt, care o sfătui să meargă și dînsa la horă îmbrăcată în haine de aramă, iar în lipsa-i un stol de găini va alege porumbul. Ea se duse la horă, jucă de 3 ori cu feciorul împăratului și peri. A doua oară s-arătă în vestiminte de argint, iar a treia oară în haine de aur, cînd îi căzu un *pantof*.

Împăratul cu oamenii săi colindară împărăția cercînd tuturor pantoful : cărei femeii se va potrivi, pe aceea s-o ia de nevestă. Cînd ajunse și la mama vitregă, ea umplu fata bărbatului său cu cenușă, o băgă sub pat și-i porunci să tacă ; dar cînd fu să plece împăratul, cocoșul îi strigă pe prag : „Cucurigu gagu, fata noastră a frumoasă e băgată sub pat !“ Scoțînd-o de acolo, pantoful îi veni întocmai și împăratul porunci vitregei s-o aducă a doua zi la palat.

Cum plecă împăratul, mama vitregă dede fetei pește sărat și, ducînd-o a doua zi la palat, nu vru să-i dea pe drum apă decît lăsîndu-se dînsa *să-i scoață amîndoi ochi*. Cînd o văzu împăratul așa oarbă, s-a scîrbit de dînsa și luă de soție pe sora-i vitregă. Oarba, învățată de un moș (era Dumnezeu), cusu două cămăși frumoase, ce le vîndu împărătesei pentru ochii scoși ai fetei. Moșul îi puse ochii la loc și ea, povestind împăratului cele întîmplate, el porunci ca mama vitregă cu fata-i să fie sfîșiate de doi cai neînvățați. Apoi luă de nevestă pe fata a bună, care învie și pe mă-sa, suflînd peste oasele îngropate.

b) Prima variantă moldovenească, *Fă-mă, Doamne, cu noroc !* de Sevastos :

Un văduv, care avea un băiat, se însură cu o văduvă care avea trei fete. Cu toate că vitrega hrănea pe băiat numai cu cir și borș, el era gras și frumos. Băiatul pornea dimineața la cîmp cu vitele și acolo un *bou* bălan

bătea cu *cornul cel drept* în pământ și ieșea o masă plină de mîncări și băuturi ; apoi se strîngea iar la loc.

Mama vitregă trimesese în două rînduri cîte o fată să supravegheze, dar ea adormea și la întoarcere spunea că n-a văzut nimic. A treia fată, care, afară de cei doi ochi, mai *avea unul neadormit în ceafă*, văzu toate și spuse mă-sei. Ea se făcu bolnavă și zise bărbatului său să taie boul cel *bălan*, că de nu, moare. Dar boul năzdrăvan, cum veniră oamenii să-l ucigă, făcu proască printre ei și, luînd băiatul în coarne, îl duse în pădurea albă. Acolo boul făcu băiatului un foșor pe un copaci înalt și-i aducea de mîncare.

După ce boul răpuse un lup și un urs, cari venise asupra-i, se luă la luptă cu un leu-paraleu și se bătură pînă picară amîndoi morți. Băiatul apucă atunci drumul răsăritului, cum îl povătuise boul, și ajunse la palatul leului-paraleu, unde s-afla închisă ursita sa, fata Împăratului Alb. El o luă de soție și mama-i vitregă, auzind de norocul băiatului, căzu moartă de supărare.

c) A doua variantă moldovenească, *Cîndu-i omul cu noroc* de Sevastos :

Un văduv cu un copil se însură cu o femeie care avea și ea copii. Ea hrănea foarte rău pe băiatul bărbatului și-l trimetea să pască vitele. Odată, cînd era la pășune, băiatul, răzbit de foame, începu să plîngă și auzi pe un *juncan năzdrăvan* zicîndu-i : bagă mîna în urechea mea cea dreaptă și scoate mîncare și straie cît îți trebuie !

Cînd se făcu mare, băiatul vîrî mîna în urechea cea stîngă a junca-nului și ieșiră o sumedenie de vite, cari se împrăștiară în toate părțile. Pe cînd plîngea de această nenorocire, iată că vine un *balaur*, care făgădui să-i strîngă toate vitele, cu învoiala *să-l mînînce cînd va fi mire*. Băiatul primi.

După ce trecu multă vreme și-i venise rîndul să se însoare, el își găsi o fată. Pe cînd sta ca mire în capul mesei, unde erau ocolia cei de nuntă, iată că intră un balaur și se uită țintă la mire, care-și uitase de invoială. Toți comesenii rămaseră încremențiți, dar *un colăcel* din capul mesei spuse balaurului să mai rabde și, povestindu-i cîte pățise pînă s-ajungă colac, balaurul crăpă de necaz ; iar colăcelul se așeză la locul lui și mesenii urmară cu nunta fără frică.

d) Varianta ardeleană *Firicel Petru* de Mera :

Un văduv se căsătorî a doua oară și maștioanea cu 3 fete începu să prigonească pe băiatul de la întîia soție, Petru. Nu-i da de mîncare și-l punea la munci grele.

Un bou năzdrăvan al turmei ce păștea, anume *Parna*, îl mîngîia și, după spusa-i, băiatul *găsi în urechea-i mîncări și băuturi*. Maștioanea se mira de unde se hrănea, și trimese pe fetele ei să-l supravegheze ; dar boul le adormi : întîia fată avea doi ochi, a doua trei ochi și a treia patru ochi (doi dormeau și doi rămîneau deschiși). Ele spuseră mamei ce văzuse. Auzind acestea ea se îmbolnăvi și ca leac *ceru să mînînce boul*. Dar Petru spuse boului tot și se înțeleșeră să fugă. Așa făcură, și se opriră pe o cîmpie.

Acolo boul se ducea la pășune. Într-o zi veni un urs și-i spuse că se va lupta cu Barna. Maștioanea era vrăjitoare și trimise pe Necuratul în chip de urs ; dar boul îl învinse. Apoi veni ca lup, și iar fu învins. Dar când veni ca iepure șchiop, învinse el pe bou. După sfatul boului, băiatul luă coarnele-i ; cel din dreapta pentru hrană, iar cel din stînga cînd s-o însura ; iar pînă atunci să nu-l privească înăuntru. Dar neputînd răbda, se uită și picară bo-bițe, cari se făcură vite, de nu mai fu loc pe cîmpie. Un moș (era iar Necuratul) se învoi să-l scape, numai să *juruiască că va fi al său*, cînd îi va fi lumea mai dragă (semmul mîinei pe cîrămidă ca contract) și, pocnind cu biciul, adună vitele în corn.

Trist, băiatul se întoarse acasă și după citva timp se însură cu fata unei gazde. La nuntă, soacră-sa se însărcină a face moșului un pocinog (și ea era vrăjitoare) ; il sfătui să nu răspunză noaptea și în locu-i o *pită* de sub căpătii toate le va vorbi. La miezul nopței veni moșul, dar pita îl ținu cu povestea pînă la cîntarea cocoșului, cînd peri ca o nălucă.

e) Varianta bucovineană *Legenda vulturilor* de Marian :

Un om, care avea un fecior, luă o altă soție. Ea ura pe fecior și sili pe bărbatul ei să-l părăsească într-o pădure. Tot în acel timp o văduvă, silită de al doilea bărbat, lepădă în pădure pe unica sa copilă. Întîlnindu-se amîndoi, rămaseră acolo și Dumnezeu le trimise un înger în chip de *vultur*, care le aducea hrana zilnică. Mai pe urmă, în locul vulturului, veni din cealaltă lume o *vulturoaică*, care scoase pe tineri într-o cetate pustie, unde se adunară apoi oameni din toate părțile, și tinerii fură aleși domnii locu-lui : el împărat și ea împărăteasă.

B. TIPUL CENUȘEREASA

Acest motiv cuprinde două clase, fiecare reprezentată de un basm-tip.

α Basmul-tip *Pipelcuța*³⁵, cu următoarele variante :

Varianta munteană *Zina munților*³⁶.

I. Variantă bucovineană, *Fata babei și fata moșneagului* ;

II. Variantă bucovineană, *Porumbii Ilenei Cosînzenei*.³⁷

β. Basmul-tip *Cenușotcă*³⁸, cu următoarele variante :

I. Variantă ardeleană, *Cenușotcă* ;

II. Variantă ardeleană, *Petru Cenușotcă*.³⁹

Prima noastră versiune a Cenușeresei combină acest motiv cu tipul *Holle*. Varianta munteană se prezintă într-o stare fragmentară. Întîia și

³⁵ Popescu, IV, no. 4.

³⁶ Ispirescu, no. 16.

³⁷ Sbiera, no. 24 ; Marian, *Ornitologie*, II, 182—197.

³⁸ *Familia* din 1889.

³⁹ *Biblioteca Tribunei*, no. 19 ; Frîncu, no. [3].

a doua variantă bucovineană conțin episodul cocoșului revelator și, în prima din aceste variante, mașteha pune pe fata-i să-și cioplească picioarele, ca să fie mai mici, ca și într-o versiune rusească de mai la vale.

În al doilea basm-tip și în variantele sale figurează un *Cenușotcă*, adecă un erou, ale cărui calități rămân mult timp ascunse, ca și ale Cenușeresei. Și Cenușotcă se arată în haine mîndre pe cîmpul de bătaie și triumfă în cele din urmă asupra fraților săi, trufași dar mișei. În realitate, asemănarea e numai exterioară, cît privește înfățișarea-i urîță și respingătoare; ca motiv însă, versiunile aparțin în mare parte ciclului *Celor trei frați*.

Cenușereasa e unul din basmele cele mai populare și în toate colecțiunile se află reprezentat acel exemplu de copilă blîndă, supusă, prigonită și înjosită, dar căreia îi este rezervat un splendid viitor. La diferitele popoare acest ideal al inocenței și frumuseței poartă un nume derivat de la vorba „cenușă“, după fața-i mînjită și mai ales după ocupațiunea-i înjositoare (ea spală vasele și curăță vatra), la care e condamnată de mama-i vitregă sau și (în basmele străine) de surori invidioase. La italieni Cenușereasa se numește *Cenerentola*, la francezi *Cendrillon*, la spanioli *Cenicienta* și *Ventafochs* („Suflă-n foc“); la grecii moderni *Σαμαρακουτσουλοῦ* („Balegă-samar“). La popoarele slave *Cenușereasa* e asemenea reprezentată printr-un derivat din *pepeli* „cenușă“ (sîrb. *Pepeliuga*, cf. *Pipelcuța*), ca și la cele germanice: *Aschenbrödel*, *Aschenputtel*, *Cinderella* etc.

Trăsura caracteristică a acestui tip e pantoful sau condurul, care revelează adevarata mîndrețe a eroinei, mult timp ascunsă sub un exterior respingător.

Acest condur al Cenușeresei, care servă ca mijloc de recunoaștere a eroinei străvestite, aduce aminte pe de o parte de *sandala* pierdută a lui Iason (de unde epitetul de *μονοσάνδαλος*), iar pe de alta, și mai ales, de pantoful frumoasei Rhodopis, curtezana greacă cu obrajii trandafirii. Într-una din zile, pe cînd ea se scâldea în apă, un vultur îi răpi un condur și, ducîndu-l la Memphis, îl lăsă jos pe genuchii împăratului, care tocmai atunci împărțea dreptate sub cerul liber. Împăratul uimit și de ciudata întîmplare și de frumusețea condurului, trimise oameni să caute în toate țările pe stăpîna-i, și condurul se brodi în piciorul curtezanei. Astfel Rhodopis se făcu împărăteasa Egiptului.⁴⁰

Străvestirea frumoasei eroine sub zdrențe și starea-i josnică în bucatărie sau aiurea (ca și în basmele din primul nostru tip) amintește mitul antic despre Apollon, cioban la regii Admet și Laomedon, sau Hercule slujind la Euristeu în timp de 12 ani.

La grecii moderni basmul despre *Cenușereasa*⁴¹ e întipărit de acea brutalitate atît de caracteristică în baladele și poveștile neogrecești. O

⁴⁰ Vezi Strabon, XV, 1 și Aelian, *Var. hist.*, XIII, 33. Cf. Maspero, *Histoire ancienne des peuples de l'Orient* [Paris, Librairie Hachette et Cie, 1875], p. 94.

⁴¹ Legrand, p. 95.

femeie are 3 fiice și cele două mai mari plănuiesc s-o ucidă și s-o mănânce. Înainte de a expira, ea povățuiește pe fata cea mai mică să-i strângă după moarte oasele într-o strachină și să le afume timp de 40 de zile și 40 de nopți. Surorile luară pe mama lor, o tăiară, o fripseră și o mîncară. Cea mică veghea la foc asupra oaselor tot timpul hotărît și, cînd se uită apoi în oală, văzu toate oasele schimbate în aur și diamante. La o nuntă unde plecase surorile sale, Cenușereasa (numită de surori „Găinaț”) s-arată în mîndre haine și feciorul împăratului vrînd s-o prinza, ea pierdu *un condur*. Atunci el trimise o servitoare prin toate casele să-l cerce și el nu se brodi decît în piciorul Cenușeresei, pe care feciorul de împărat o luă de soție.

Versiunea paralelă⁴² e puțin deosebită. În locul oaselor, Cenușereasa găsește bani și 3 rînduri de haine mîndre : pe unul era cusut cerul cu stelele, pe al doilea primăvara cu florile și pe al treilea marea cu valurile. Apoi ea se arată de 3 ori în biserică și ultima dată pierde *un pantof*. Restul se rapoartă la un motiv străin de acest tip : surorile invidioase o aruncă într-o ladă pe apă și ea ajunge într-un palat vrăjit, unde nimerește mai tîrziu și bărbatul său. Episodul palatului și al lingurei ascunse în cizma împăratului aparțin versiunilor din tipul *Danae*, ce face parte din ciclul *Expunerilor*.

Varianta sîrbească cu același nume⁴³ conține o introducere — vaca năzdrăvană — care se rapoartă la tipul precedent și pe care o întîlnim și în unele versiuni romanice de mai la vale. Mama vitregă dînd fetei să toarcă o întregă traistă de lînă, vaca o ia în gură și, mestecînd-o, firul ieșea tors din ureche. Apoi mama vitregă poruncind s-o taie, vaca sfătuieste pe fată (ca și într-o poveste rusească de mai sus) să nu mănînce din carnea-i, ci să strîngă oasele și să le înmormînteze sub o piatră. Într-o duminică, mama vitregă, înainte de a merge cu fata ei la biserică, vîrșă în toată casa o strachină mare de mei și o amenință cu moartea, de nu-l va culege pînă la întoarcere. Ducîndu-se la mormîntul vacii, Cenușereasa găsi o ladă deschisă plină cu hainele cele mai scumpe și deasupra-i două porumbițe albe, cari o povățuiră să se îmbrace cu una din ele și să meargă la biserică, iar ele vor culege meiul. Așa se arată ea în 3 rînduri și cea din urmă oară pierdu *pantoful drept*. Pornind din casă în casă să-l cerce, feciorul de împărat ajunse și în casa mamei vitrege și, nebrodindu-se în picioarele fetei sale, o întrebă dacă se mai află cineva în casă și ea tăgădui. Atunci cocoșul, zburînd pe albia sub care mama vitregă ascunsese pe Cenușereasă, strigă : „Kikiriki ! Fata sub albie e vîrîtă aci !” Pantoful i se potrive în piciorul drept și feciorul de împărat o luă de soție.

În versiunea maghiară *Cele trei fiice de împărat*⁴⁴, fetele sunt părăsite în pădure, alungate de mama lor vitregă. În cîteva rînduri ele se putură întoarce, nimerind drumul cu ajutorul unui ghem și al unui

⁴² Hahn, no. 2.

⁴³ Vuk, no. 32 [*Aschenzuttel*].

⁴⁴ Stier, no. 5.

săculeț cu cenușă. Rătăcind în cele din urmă în pădure, ajunseră la un palat locuit de căpcăuni uniochi : o femeie și un bărbat, amîndoi uriași, cu un ochi cît un taler în mijlocul frunței și cu niște dinți cît palma de lungi. După ce surorile îi omoară viclenește, ele se fac stăpînele palatului. Pe cînd cele două surori mai mari, rele și arțăgoase, plecaseră la petreceri de joc, cea mică, bună și răbdătoare, găsi o cheie, cu care deschise un dulap plin de haine scumpe. În trei rînduri ea se arătă la petreceri îmbrăcată în haine de argint, de aur și de diamante ; a treia oară însă pierdu *un condur* și feciorul de împărat puse să-l cerce la toate femeile, pînă se brodi în piciorul surorii celei mici, pe care o luă de soție.

În versiunea rusească *Cernuška* sau *Negrișoara*⁴⁵, Maria pierzînd *pantoful*, oamenii trimiși de feciorul împăratului ajung cu el în casa maștehei și dînsa învață pe fata ei să-și taie degetul cel gros la picior, ca să poată intra în pantof. Putîndu-l atunci încălța, oamenii o luară s-o ducă împăratului, dar *două porumbițe* le strigau într-una : „*Ea are sînge la picior, ea are sînge la picior!*“ Astfel se descoperi viclenia și feciorul împăratului se căsătorii cu Cenușereasa.

Trecînd la popoarele romanice, cea mai veche poveste despre Cenușereasa se află în colecțiunea neapolitană a lui Basile sub titlul *La Gatta Cennerentola*⁴⁶. Zezolla, supranumită Pisica Cenușereasă, capătă în dar de la tatăl ei din partea unei zîne un curmal, o săpălugă de aur, o găleată de aur și un peșchir de mătase. După ce sădi curmalul și-l stropi de crescu mare cît o femeie, ieși a patra zi dintr-însul o zîină, care-i spuse că oricînd va avea nevoie, s-o cheme, strigînd : „Frumos curmal daurit, cu săpăluga de aur săpatu-te-am, cu găleata de aur stropitu-te-am, cu peșchirul de mătase ștersu-te-am ! Dezbracă-mă și îmbracă-mă !“ Luîndu-și haine mîndre, ea se arătă falnică la petrecerile împărătești, la cari pierdu *un pantof*, după care fu recunoscută, și feciorul împăratului o luă de soție.

În varianta ligură *Catarina*⁴⁷, o capră ajută pe fata persecutată să toarcă și, după omorîrea caprei, oasele-i procurau fetei orice dorea. Astfel putu ea să se arate în haine mîndre la biserică și s-o îndrăgească fiul împăratului, care o luă de soție, după ce *condurul* pierdut dovedi pe adevărata-i stăpîină.

Episodul pasărei care trădează locul unde mama vitregă ascunde pe Cenușereasa se află în povestea toscană *La Bella e la Brutta*⁴⁸. Dar în locul cocoșului figurează o *pisică*, care, văzînd pe feciorul de împărat că ia pe fata maștehei, îi strigă : „Miau, miau ! Frumoasa e în butoi și urîta e pe calul regelui !“

În versiunea corsicană *Mariucella*⁴⁹, fata e ajutată în torsul lînei de însăși mama ei, prefăcută în vacă. Tăiată și sădită în grădină, unul din merele aflate în măruntaiele sale (pe al doilea îl mîncă și pe al

⁴⁵ Afanasiev, VI, 30.

⁴⁶ *Pentamerone*, no. 6.

⁴⁷ Andrews, no. 1.

⁴⁸ Gubernatis, *Novelline di S. Stefano*, no. 1. Cf. no. 9 : *Le Oche (Giștele)*.

⁴⁹ Ortoli, p. 81.

treilea îl aruncă pe acoperiș), răsări un mărfalnic, care se prefăcea în măracini când se apropia altcineva afară de Mariucella. Și când mai târziu mașteha vrea s-o înlocuiască cu fata ei Dinticonă, *un cocoș*, care iese din mărul de pe acoperiș, strigă : „Couquia cou ! couquia cou ! Mariucella e în butoi și Dinticonă pe calul cel frumos !“

În versiunea italiană din Pisa *Cenerentola*⁵⁰, fata, după porunca maștehei, duce în fiecare dimineață rațele la apă și toarce o oca de cînepă. O babă îi dă un pieptene (cu care face să-i cază din cap de o parte grăunțe pentru rațe, iar de alta diamante și rubinuri), o cutie pentru scumpeturi, o păsărică care s-o gătească (între altele și cu o rochie cu clopoței) și o baghetă, cu care-și procură o căruță. Plecînd de la petrecere, ea aruncă bani și *pantofu-i* de aur îndărătul oamenilor, cari se luură după dînsa.

În versiunea florentină *La Bella e la Brutta*⁵¹, vaca ajută pe fată să toarcă inul și când mama vitregă, ascunzînd pe Cenușereasa într-un butoi, vrea să-i substituie pe fata ei ca s-o ia de soție, *un pisoio* (ca și în varianta toscană) strigă : „Gnaolino, gnaolino ! La bella è drento il tino !“

Episodul condurului, care lipsește aci, îl regăsim în Cenușereasa portugheză *Pisica de la vatră*⁵², numită așa fiindcă îi plăcea s-ajute pe slugi în bucătărie.

La francezi, cea mai veche versiune a Cenușeresei e a lui Perrault, *Cendrillon ou la petite pantoufle de verre*, în care zîna schimbă cu bagheta-i magică un dovleac găunos într-o căruță de aur și șoareci în cai, apoi hainele zdrențeroase ale fetei în mătăsuri scumpe și, dîndu-i o pereche de pantofi de sticlă, o trimete la petreceri. A treia oară scapă în fuga-i *unul din pantofi* și, brodindu-i-se în picior, feciorul împăratului o ia de soție.

Povestea bretonă *Taurul albastru*⁵³, deși amestecată cu elemente de altă origine, conține același motiv. Fata persecutată e ajutată de un taur năzdrăvan, în a cărui ureche ea găsește tot felul de mîncări. Murind animalul, ea se bagă ca pazoare de curcani și, de cîte ori dorea ceva, venea la mormîntul taurului și-l chema. Astfel poate să s-arate trei dumineci de-a rîndul în haine de mătase, de argint și de aur. Piezînd un *pantof*, cînd fu urmărită de feciorul împăratului, el puse să-l cerce în toate casele. O fată șireată, ca să devie soția prințului, își legă și strînse piciorul, așa că putu intra în micul pantof. Dar cînd s-o ducă la palat, o *păsărică* zbura cîntînd : „La princesse souffre du pied ! La princesse souffre du pied !“ Recunoscînd atunci șiretenia, principele o lăsa și se căsătorii cu Cenușereasa.

În versiunea spaniolă *La Ventafocs*⁵⁴, Cenușereasa, a cărei ocupație era de a sufla în foc, e încărcată de mama și de surorile-i vitrege cu sarcini grele, pe cari le săvîrșește o băbușcă. Ea mai dă fetei o migdală, o alună și o nucă, în cari găsește o rochie de aur, de argint și cu clopoței.

⁵⁰ Comparetti, no. 23.

⁵¹ Imbriani, no. 14.

⁵² Consiglieri-Pedroso, no. 18.

⁵³ Sébillot, [*Contes.*] I, [no.] 3.

⁵⁴ [Caballero, *Cuentos*, 2 vol., Leipzig, 1866—1878.]

Îmbrăcăta în aceste mîndre haine, ea se arată la biserică, la preumblare și la balul împărătesc, unde joacă cu fiul regelui și pierde a treia oară un *condur*.

În privința variantelor din al doilea basm-tip (*Cenușotcă*), observăm că atît rușii cît și ungurii cunosc un asemenea personaj.

La ruși el se numește *Ivan Popyalov*, adică *Ioan Cenușotcă*. În basmul cu același nume⁵⁵, un unchiaș are 3 feciori, doi foarte cu minte și al treilea imbecil. În acea țară nu mai răsărea soarele din pricina unui șarpe și Ivan, făcîndu-și o măciucă de fier, se despărți de frații săi (semn de peire : cînd va picura sînge din mînuși) și rîpuse 3 balauri, cu, 3, 6 și 12 capete. Îndată țara străluci de lumină.

La unguri el poartă numele *Hamupipöke* (care mereu stă vîrît în cenușă) și într-o versiune cu același titlu⁵⁶, cel mai tînăr frate izbutește singur a păzi strugurii peste noapte, dovedind calul de aramă, de argint și de aur, cari călcau grădina. Cu ajutorul cailor el ia de soție pe o fată de împărat, pe care o promisese celui ce va aduce rosmarin de aur, mărul și naframa puse pe vîrfurile unor stîlpi înalți.

De asemenea, într-un basm slovac, *Cei doi frați*⁵⁷, fiul cel tînăr, tont și greoi, se numea *Ivan Cenușotcă*. Pornind în lume, el îndatorează niște furnici, un crap și niște draci cari se certau. După ce vindecă o fată de împărat, ea nu vru să-l ia de bărbat decît săvîrșind 3 lucruri grele : s-aleagă doi saci de mac (furnicile), să-i aducă un mărgăritar din fundul mării (peștele) și trandafirul iadului (dracul).

În povestea săsească *Cenușotca și împăratul*⁵⁸, cel mai tînăr dintre 3 fii ai unui țaran, care sta mereu acasă în cenușă, era mic și slăbuț, dar bun de inimă ; iar frații mai mari erau delii și trufași și disprețuiau pe blajinul Cenușotcă. Fiind să se aleagă un împărat, frații mai mari plecară la fața locului în haine mîndre, iar cel mic se strecură într-un grajd din apropiere și așteptă să vază alegerea. Coroana, așezată pe o colină, se ridică de sine la sunetul clopotelor și, după ce plană peste capetele tuturor, se lăsă jos pe grajd. Alergînd oamenii într-acolo, găsiră pe bietul Cenușotcă și-l puseră pe tron ca împărat din voința lui Dumnezeu.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor corespunzătoare.

α. Basmul-tip *Pipelcuța* de Popescu :

Un boier, murindu-i cucoana din facere, prinse ură asupra copilei ce născuse nevastă-sa. Fata oropsită se făcea din zi în zi mai frumoasă și slugile de milă o îmbrăcară în zdrențe, o mînzăliră cu cenușă și cărbuni și o puseră să spele vasele și să curețe vatra de cenușă, pentru care pricină o și numiră *Pipelcuța*, adică *Cenușereasa*.

Noua nevastă a boierului îl sili să alunge pe *Pipelcuța* din casă și ea se duse, după sfatul unei văduve bătrîne, de se băgă fată în casă la Sf. Luni.

⁵⁵ Afanasiev, II, 30.

⁵⁶ Stier, no. 14 [*Aschenbrödel*].

⁵⁷ Leger, no. 25.

⁵⁸ Haltrich, no. 47.

Pe drum slei și drese un puț; apoi ajungînd la Sf. Luni, ea o trimise la soră-sa, Sf. Marți; în cale drese și lipi un cuptor; apoi ajungînd la Sf. Marți, ea o mină la Sf. Miercuri, care o mină la Sf. Joi și Sf. Joi la Sf. Vineri. În drum curăți un păr de omizi și legă rana unui corb.

Sf. Vineri o tocmi pe un an și drept simbrie îi dede un tron încuiat. *Corbul* o învătă cum să potrivească bucatele pentru păsări; și după ce sluji bine tot anul, o povățui s-aleagă *tronul cel mai mic și mai ponosit*. Sfînta i-l dede, dar o sfătui să nu-l deschiză înainte de a ajunge acasă. La întoarcere mîncă pere de la părul ce îngrijise și jimblă din coptor și bău apă din puțul dres de ea. Aproape de casa părintească corbul o învătă să deschiză lada într-o pădurice să n-o vază nimeni și să ia dintr-însa numai 3 *merișoare* (de argint, de aramă și de aur), pe cari să le ascunză în gaură de șarpe. Ea făcu întocmai și, intrînd apoi în casă, arată mumei vitrege sumedenia de scule din ladă. Ea le luă spre păstrare și trimise pe una din fetele sale să slujească și să-i aducă o asemenea ladă.

Fata cea leneșă nu se sinchisi în cale de rugăciunile puțului și ale cuptorului și, după ce o sluji rău pe Sf. Vineri un an de zile, își alese *tronul cel mai mîndru și arătos* și la întoarcere pomul și puțul nu o lăsară să se apropie. Flămîndă și însetată, se întoarse acasă și acolo, deschizînd tronul, îl găsi plin cu pietre.

Pipelcuța trăia ca slujnică în casa tatălui său și mamă-sa vitregă o punea la munci grele și o batjocorea în tot chipul. Dar ea răbda toate în tăcere.

În vremea aceea împăratul locului, făcînd o mare petrecere, pofti între alți boieri și pe tatăl Pipelcuței. Fetele mumei vitrege se gătiră să plece și în batjocură o chemară și pe Pipelcuța la serbare și ea le răspunse că de pe coteneață se va uita la ele cum vor juca și petrece. Văzîndu-le plecate, Pipelcuța chemă corbul și-l rugă să meargă și ea la petrecere. El o învătă să trîntească mărul de aramă la pămînt și se pomeni îmbrăcată cu haine mîndre cu totul de aramă, și zbură în văzduh, trasă de 4 cai înaripați tot de aramă. Ea se ivi în toiul petrecerei ca o zîină și, după ce jucă cu împăratul o horă, peri cum bătui miezul nopței și se cocoță pe coteneață, unde o găsiră fetele, cari se minunară de răspunsurile ei. La a doua petrecere se arată îmbrăcată într-o rochie de argint, iar la a treia într-una cu totul de aur; dar cînd să sară în căruța-i trasă de 8 cai înaripați, *ii căzu din picior un condur de aur*.

Aprins de dor, împăratul însuși colindă toată împărăția, să cerce pe picioarele fetelor condurul, jurîndu-se că fata căreia se va potrivi, va fi împărăteasă, fie măcar și găinăreasă. Dar el nu se nimeri la nici o fată din boerime; trecu atunci la slugi, dar muncă de surda și, cînd să iasă din bucătărie, împăratul zări într-un strat de cenușe pe Pipelcuța.

Cînd să-i încerce condurul, se potrivi ca pe calapod. Atunci împăratul o luă cu sine și se cunună cu dînsa.

a) Varianta munteană *Zîna munților* de Ispirescu :

Un fecior de împărat, meșter vîntor, întilni o dată la vînătoare o **480** *turturică*, care tot sărea înaintea lui, și vrînd s-o săgeteze, o răni puțin și

peri dinaintea-i. Acea turturică era *zina munților*, care se îndrăgostise de Făt-Frumos și luase chipul de turturică, ca să-l atragă.

Peste câteva zile o femeie săracă se băgă *găinureasă* la curtea împărătească și toți o laudau pentru vrednicia și curățenia ei. În două rînduri ea s-arătase în haine mîndre la nunți împărătești și jucase cu feciorul împăratului și apoi perise de lingă dînsul. Îndrăgostit de dînsa, feciorul de împărat se topea d-a-ncipioarele și nimeni nu știa pricina.

Fiind să meargă la o a treia nuntă, el porunci credincioșilor săi s-aștearnă pe drum smoolă în de seară. După ce zina se arătase și de astă dată și jucase cu feciorul împăratului, peri ca o măiastră; dar nomolindu-se în smoolă, lăsă *condurul* acolo și credincioșii îl aduseră feciorului de împărat. El atunci îi trimise să umble din casă în casă, și la care se va potrivi condurul, aceea să fie soția lui.

Credincioșii ocoliră toată împărăția, cercară toate femeile și la nici una nu se potrivi. Feciorul de împărat, auzind aceasta, se îmbolnăvi rău. Atunci porunci să încerce și femeile din curtea împărătească și condurul nu se potrivi decît în piciorul găinăresei. Ea mărturisî atunci că e zîină măiastră și că spre a-l vedea mai des, intrase găinureasă la curte. Apoi făcură o nuntă strălucită și, murind împăratul, el îi urmă pe tron.

b) Varianta bucovineană *Fata babei și fata moșneagului* de Sbiera :

Un moșneag și o babă aveau două fete. Într-una din zile, părinții aduseră fetei babei o mulțime de nuci, iar fetei moșneagului o singură nucă, pe care o îngropă în grădină și, udînd-o cu lacrimile ei, crescú iute un nuc.

Ducîndu-se la biserică, baba porunci fetei moșneagului să strîngă curat numai fir pînă la întoarcere *un sac cu bob*, vărsat pe jos. Ajutată de niște *vulturi*, ea isprăvi treaba înainte de sfîrșitul liturghiei. Atunci se duse în grădină și, plîngînd, nucul se desfăcu și, găsind înăuntru haine mîndre, se îmbracă ca o doamnă și se duse la biserică.

A doua duminică baba îi vărsă *un sac cu mazăre* și-i porunci a-l strînge curat. Ajutată de niște *porumbi*, ea, ducîndu-se în grădină, se îmbracă în haine și mai frumoase, de porni la biserică. Holteii, ca să afle cine e acea fată atît de mîndră, *unseră* duminica viitoare *pragul bisericeii cu rășină*. Fata, isprăvindu-și treaba (baba îi lăsase *să curețe un sac de mac* și fu ajutată de niște *vrăbii*), porni iar la biserică în haine și mai mîndre, și cînd vru să iasă, îi rămase *papucul* pe prag. Feciorii luară papucul și se duseră să cerce fetele cu dînsul. Baba vicleană sfătui pe fiica ei să-și cioplească picioarele, să fie mai mici (că papucul era foarte mic) și pe fata moșneagului o ascunse într-un boloboc cu cenușă. Cînd veniră flăcăii și-i cercară papucul, văzură că nu se potrivea. Atunci cocoșul strigă : „Cucurigu ! Fata moșneagului îi după ușă, într-un boloboc cu cenușă !” Baba îi aruncă un ciocălău, dar cocoșul striga întruna.

Căutînd feciorii după ușă, scoaseră fata și-i încercară papucul : el se lovi întocmai, pentru că era al ei. Atunci flăcăul se cunună cu dînsa, iar fata babei rămase nemăritată.

c) A doua variantă bucovineană, *Porumbii Ilenei Cosînzenei* de S. Fl. Marian :

Un moșneag și o babă aveau cîte o fată din altă căsătorie : fata moșneagului era frumoasă și harnică, iar a babei urită și leneșă. Baba, de ciudă, voia să se scape de fata moșneagului și iscodea felurite mijloace, dar în deșert.

Într-o zi, trimițînd-o cu vitele la pășune, baba îi dede chite de cînepă să le toarcă și să le dea gata pînă seară : un *vițel* năzdrăvan o ajută în trei zile de-a rîndul. Dar descoperînd baba a treia zi taina cu vițelul, ea se făcu bolnavă și ceru *să se taie vițelul*. După ce-l tăiară, fata, după povața vițelului, îi adună toate ciolanele și le ascunse într-o scorbură de copaci din marginea pădurei.

Într-o duminică, pe cînd baba cu moșneagul și cu fiica ei plecase la biserică și lăsase fetei vitrege s-aleagă un sac de mac, ea plîngea amar și se pomeni cu 3 *porumbi*, zburînd în casă și așezîndu-se lîngă dînsa. Ei rămaseră s-aleagă macul, iar fata s-arătă în biserică îmbrăcată în haine mîndre, ce se aflase în scorbura cu oasele vițelului, după povața porumbilor. Așa făcu și în alte două dumineci ; dar a treia oară feciorul boierului din sat, cîlcînd pe un condur, ea lăsă *papucul* în biserică și peri.

Feciorul de boier luă papucul și porni prin sat să-l cerce pe picioarele fetelor ; cînd era să se întoarcă, sosi la casa moșneagului. Baba ascunse iute pe fata vitregă sub pat și, vîzînd feciorul de boier că papucul mic nu se brodea în piciorul lăbănat al fetei babei, vru să plece, spunîndu-i baba că nu se mai află altă fată în casă. Dar un *cocoș* de pe pragul ușei, auzînd vorba babei, începu a cînta :

Cucurigu gagu !
Minciuni spune baba !
C-a moșului fată
Șade sub covată,
În tindă după ușă,
În colb și cenușă !

Scoțînd-o de sub covată și purîndu-i papucul în picior, se lovi întocmai, că doară al ei era. Feciorul de boier o luă de soție, făcînd o nuntă strălucită. Astfel fata moșneagului, cea harnică și frumoasă, ajunsese doamnă fericită cu ajutorul celor 3 porumbi (cari s-au făcut din oasele vițelului năzdrăvan), pe cînd fata babei, cea urită și leneșă, a rămas fată în păr.

β. Basmul-tip *Cenușotcă* de Gr. Sima :

Un om avea 3 feciori, dintre cari cel mai mic *petrecea tot pe vatră în cenușă*. Holda omului fiind mereu bîntuită noaptea, feciorii se puseră s-o păzească, dar cei mai mari fură cuprinși de somn.

Cenușotcă pîndi și el și văzu venînd la miezul nopții 3 cai : întiul era al Soarelui, al doilea al Lunei și al treilea al Vîntului ; el sări pe unul

și fugi. Caii îl rugară să-i lase și îi dederă 3 frîne, ca să-i vie în ajutor la nevoie.

Odată fata împăratului fu răpită de o pajură, care o duse în cuibul său pe vârful unui arbore, ce atingea bolta cerului. Împăratul făgăduise jumătate din împărăție cui ar putea-o aduce de acolo. Atunci porniră cei doi frați mai mari singuri, dar nu izbutiră. Numai Cenușotcă, *imbrăcat cu cele 3 rinduri de haine* date de cai, ajunse pînă sus, îi luă cununa din cap și aduse înapoi fata, dar în același timp peri.

Împăratul porunci să se cerceteze la cine e cununa și după multe căutări o găsiră la Cenușotcă, care, făcîndu-se cunoscut, se cunună cu fata împăratului.

a) Prima variantă ardeleană, *Cenușotcă* de Mera :

Un om avea 3 feciori. Cel mai mic, nătăntoc și nespălat, *șede*a toată ziua în gura cuptorului, îngropat în cenușă, încît era colbăit ca racul. Sărmanul om își vedea holda și ovăzul păscut, pe jumătate călcat de copite. o herghelie de cai zburdatici îi strica noaptea holda și ovăzul.

Feciorul cel mare se puse atunci la pîndă, dar adormi. Cel mijlociu asemenea. Cenușotcă, pîndind, zări un cal, se apucă de coama-i și-l încălecă. Plin de bucurie că și-a găsit stăpînul, plecă, lăsîndu-i 3 fire de argint, de aur și de diamant (să-l cheme la nevoie).

În acea țară domnea Împăratul Verde și, ca să-și mărite fata, puse o cunună de aur și pietre scumpe în vârful unui turn : cine va sări cu cal pînă în vîrf să ia cîroana, îi va da fata.

Mulți se încercară în zadar. Cenușotcă, imbrăcat în haine de argint cu ajutorul calului năzdrăvan, sări mai sus decît ceilalți, dar tot nu izbuti. A doua oară, imbrăcat în haine de aur, ajunse pînă la mijlocul turnului și a treia oară, în haine de diamant, puse mîna pe cunună și peri ca o nălucă, întorcîndu-se la cocina lui.

Împăratul porunci să se caute cununa pretutîndeni, dar în zadar. În cele din urmă o descoperi pe capul lui Cenușotcă și peste puțin el se arătă în hainele de argint și se cunună cu fata împăratului.

b) A doua variantă ardeleană, *Petru Cenușotcă* de Frîncu :

Împăratul Roșu avea 3 feciori, din cari al treilea nu plătea doi bani și fusese numit, după firea lui, *Petru Cenușotcă*, pentru că tot în gura cuptorului *șede*a și ziuica întregă o petrecea cernînd la cenușă și jucîndu-se cu cărbuni.

Pornînd tustrei frații după însurătoare, se despărțiră la o răspîntie și Cenușotcă apucă pe drumul din mijloc și ajunse într-o pădure, unde văzu un moșneag, care-l îndreptă la Sf. Luni. Ea-i arătă un palat minunat și-i spuse să intre prin 12 uși la a 13-a și acolo, găsiînd o fată neagră, să rămîie 3 nopți și orice i s-ar întîmpla, să nu zică alta fără „cu Dumnezeu!“ El făcu așa și peste noapte veniră tot felul de draci, cari-l tăiară în bucăți

și periră la miezul nopții, cînd veni fata de-l învie cu apă vie. Tot așa se întîmplă în celelalte două nopți, și apoi luă pe fată de soție.

Făcîndu-i-se dor de părinți, Cenușotcă se găti să plece și ea-i dede un *inel* (îndată ce ar gîndi la părinți, ar fi acasă), și-l sfătui să nu cugete la dînsa, că va fi rău de el. Ajuns acasă și povestind la masă toate, nu se putu să nu cugete la muierea sa și iat-o între meseni, neagră cum era ; fi dede o palmă lui Cenușotcă și-l scoase afară. Pe drum, pe cînd el adormise, muierea-i peri, lăsîndu-i o hîrtie în care zicea : să-și cumpere o bită de oțel și opinci de fier și cînd s-or roade, iar se vor întîlni.

El porni și în drum întîlni 3 *draci*, cari se certau pe 3 lucruri : o *vestă* ce făcea nevăzut, o *pungă* ce nu se mai isprăvea și o *pereche de opinci*, cu cari se putea umbla 3 miluri. Păcălîndu-i, le luă lucrurile și, ajungînd pe nevăzute la nevastă-sa, o găsi cu alt bărbat și cu oaspeți la masă. El îi alungă pe toți și rămase singur cu dînsa.

C. TIPUL *PHRYXOS*

Acest motiv cuprinde 2 clase, fiecare cu cîte un basm-tip :

a. Basmul-tip *Cerbul de aur*⁵⁹ cu următoarele variante :

Varianta munteană *Cerbul cu leagănul de mătase*⁶⁰.

Varianta moldovenească *Cerbul și împărăteasa*.⁶¹

I. Variantă ardeleană, *Cerbul* ;

II. Variantă ardeleană, *Cerbul, fratele unei fete*.⁶²

Varianta bucovineană *Cei doi băiați părășiți*.⁶³

Varianta macedoromână *Mama vitregă*.⁶⁴

β. Basmul-tip *Legenda cucului*⁶⁵, cu varianta bucovineană *Legenda prepeleței*.⁶⁶

În mitologia greacă figurează tipul *Mamei vitrege* în cunoscuta legendă despre *Phryxos și Helle*.

Phryxos și Helle, copiii Nephelei, oropsiți de mama lor vitregă Ino, care dorea să-i răpuie (răstălmăcind oracolul delfic), fură scăpați de la moarte de un berbec năzdrăvan cu lîna de aur, trimis de mama lor. Berbeculele luă pe copii în spinare și zbură cu dinșii în slava cerului ; dar în călătoria lor aeriană, Helle căzu în mare (în Hellespont). Phryxos,

⁵⁹ Stăncescu, no. 2. Basmul a fost versificat de Bolintineanu (*Poezii*, vol. I, p. 444—447).

⁶⁰ *Șezătoarea*, an. I, p. 161—164.

⁶¹ Bogdan, p. 203—212.

⁶² Pop-Reteganul, I, no. 5 ; Obert, no. 1.

⁶³ Sbiera, no. 16.

⁶⁴ Cosmescu (colecțiune inedită). [La p. 489 basmul e citat cu alt titlu.]

⁶⁵ Marian, *Ornitologie*, vol. I, p. 14—17.

⁶⁶ Idem, vol. II, p. 222—231.

ajungînd la palaturile lui Eete, regele Colchidei, îi dăruie acea lînă minunată și luă de soție pe Chalciope, fata regelui.⁶⁷

În versiunea din tipul nostru cu acest nume, eroul și animalul formează una și aceeași ființă (prin metamorfoză), iar soră-sa se căsătorește cu un fecior de împărat.

În versiunile din al doilea basm-tip, copilul ucis de mama vitregă se transformă într-un arbore sau păsărică, care povestește cîntînd nelegiuirea săvîrșită.

Leagănul de mătase dintre coarnele cerbului ce figurează în diferitele versiuni ale acestui tip, a trecut și în colinde :

Leru oi leo,
 Acas' de-l ducea,
 Cerbului creștea,
 În vîrfurile coarnelor
 Și al ramurilor,
 Leagăn de mătase,
 Împletit în șase,
 Pentru copilițe,
 Fragede mlădițe,
 Pentru copilași,
 Dalbii coconași.⁶⁸

Prefacerea băiatului în cerb sau alt animal are o analogie în frumosul basm neogrec din Epir, *Asterinos și Pulya* sau *Instelatul și Pleiada*⁶⁹, în care fratele, bînd dintr-o urmă de miel, rămîne miel. Pe cînd păzea pe soră-sa urcată într-un chiparos, sosesc oameni împăratești, ca să-și adape caii, cari însă fugiră speriați de strălucirea fetei. Zărînd-o feciorul împăratului, o roagă să se coboare, dar ea nu voiește. Atunci el trimite o babă, care o amăgește să se dea jos (punînd albia și sita de-a-ndoaselea) și feciorul de împărat o duce la palat, urmat de miel, și o ia de soție. Soacra, geloasă de nora ei, pune s-o arunce într-o fîntînă, și în momentul cînd slugile taie mielul, Pulya, chemată de fratele său într-ajutor, iese din fîntînă și-l găsește mort. Ea-i strînge oasele și le îngroapă în mijlocul grădinei : dintr-însele răsare un *pom* mare cu mere de aur, care se tot înalța și nu lăsa pe nimeni să se apropie de el ; dar *mărul se cobora*, îndată ce venea Pulya să culeagă mere.

Într-un basm rusesc⁷⁰, Ivanușca, bînd dintr-o urmă de capră, se preface în *vițel*. Un fecior de împărat ia de soție pe soră-sa Ilenuța și pune să îngrijească bine de vițel. Dar o vrăjitoare aruncă pe tînăra împărăteasă în mare și-i ia locul, făcînd lumea să creadă că dînsa e Ilenuța. Apoi poruncește să se taie vițelul, care caută scăpare pe marginea mării : acolo cheamă pe soră-sa într-ajutor și ea-i răspunde din apă că

⁶⁷ Cf. Apollod., I, 9, 1 și Apollon. Rhod., IV, 120—128.

⁶⁸ G. Dem. Teodorescu, *Poezii pop. rom.*, p. 67. Cf. p. 61, 72, 82 și 83.

⁶⁹ Hahn, no. 1.

⁷⁰ Afanasiev, II, 29.

nu poate face nimic. Feciorul de împărat, aflînd toate acestea, scapă pe îlenuța și arde de vie pe vrăjitoare.

În versiunea maghiară *Cei doi orfani*⁷¹, fratele, bînd dintr-o urmă de căprior, se preface în acest animal. Soră-sa, măritată după un fecior de împărat, e aruncată în fîntînă și înlocuită cu fata unei vrăjitoare. Oamenii împăratului află apoi din gemetele căpriorului că soră-sa a fost înghițită de un chit. Ei îl pescuieră și, spintecîndu-l, tînăra împărăteasă ieși de 7 ori mai frumoasă ca înainte.

Basmul breton *Capra cea albă*⁷² se apropie de al doilea nostru basm-tip. O mamă vitregă pune o vrăjitoare să schimbe pe fata bărbatului său într-o capră albă și o părăsește în niște ruine; ea behăia la apropierea tatălui ei și se ascundea la venirea vitregei. Tatăl află apoi de la o zîină, nașa fetei sale, tot ce se petrecuse în lipsa-i și, aducînd zîinei varga-i vrăjită și inelul, furate de vrăjitoarea, ea o făcu iarăși fată din capră ce era. Mama vitregă fu arsă de vie.

Cît privește varianta bucovineană din al doilea basm-tip, unde e vorba de păsărica, care trădează crima săvîrșită, se pot vedea cele spuse în *Introducere*⁷³.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor.

a. Basmul-tip *Cerbul de aur* de Stăncescu :

O mamă vitregă, neputînd suferi pe cei doi copii ai unchiașului, un băiat și o fată, îl înduplecă să-i ducă în pădure și să-i lase acolo. Dar copiii se întoarseră, luîndu-se pe urma de cenușă ce lăsase băiatul d-a lungul drumului; se urcară pe din dosul bordeiului și ședeau lipiți de coșul vetrei. După ce isprăviră de mîncat, baba, ca să necăjească pe unchiaș, îl întrebă : „— Aoleo, unchiaș, uncheșel, unde sunt copilașii tăi, să ronțăie și ei aste uscături? — Aici suntem, mamă! îi strigară copiii pe coș.” Baba era să crape de ciudă și iar sili pe unchiaș să-i părăsească în pădure, unde, pierzînd orice urmă, rămaseră în bunget.

Cînd îi răzbi foamea și setea, porniră și dădură de o urmă de vulpe plină cu apă de ploaie. Băiatul se repezi să bea, dar fata îl opri, că se face vulpe și nu va fi cine s-o păzească. Mai încolo dădură de o urmă de urs și fata iar îl opri; dar ajungînd la o urmă de cerb, băiatul nu mai putu răbda și bău. *Cum bău, se făcu un cerb* foarte frumos numai de aur și între cele două coarne, semănat cu pietre scumpe, era împletit un leagăn din fire de mătase. Fata se sui în acel leagăn și plecă cu cerbul în pădure, unde trăiră mult timp: cerbul făcuse soră-sei un culcuș, într-un copaci înalt.

Trecînd pe acolo un fecior de împărat, rămase uimit de frumusețea ei; apoi trimise oameni în toată împărăția cu vorba că va procopsi pe cel ce-i va aduce fata din copaci. O bătrînă dibace știu s-o ademenească (*punînd*

⁷¹ Jones, no. [41].

⁷² Sébillot, [*Contes.*] II, no. 42.

⁷³ P. 95—96.

pirostriile de foc d-a-ndoasele, ea se dede jos să i le așeze) și o duse feciorului de împărat, care se și logodi cu dînsa.

În vremea asta pădurea răsuna de jalnicele zbierete ale cerbului („be-a, be-a! surioara mea, be-a!“) și, luîndu-se după făgașul roților, ajunse la poarta palatului, unde, recunoscîndu-l soră-sa, fu primit cu dragoste de feciorul de împărat. O țigancă roabă, fosta ibovnică a feciorului de împărat, urzea să prăpădească pe biata fată și odată îi dede prafuri adormitoare, lăsînd-o acolo în pădure, unde o ademenise să culeagă flori. Adormind, țigancă se îmbracă cu hainele fetei, se boi la obraz, așa că feciorul de împărat o luă drept nevastă-sa.

Cerbul, simțind nelegiuirea săvîrșită, zbiera și da să împungă pe țigancă, care sfătui pe feciorul de împărat să-l omoare. Luîndu-se după urmele cerbului, feciorul de împărat ajunse în pădure, unde sta întinsă fata adormită. O duseră acasă, o deșteptară și uciseră pe țigancă cu pietre.

a) Varianta munteană *Cerbul cu leagănul de mătase* de Alexandrina Popescu :

Un frate și o soră sunt năpuștiți în pădure de către mama lor vitregă. Fratele, ars de sete și reascultînd sfatul surorii sale, bău dintr-o urmă de cerb și *se schimbă într-un cerb* cu un leagăn de mătase în spinare. Prinziînd atunci pe soră-sa în coarne, o așeză în leagăn și umblară astfel mult timp prin pădure.

Odată vinînd pe acolo un fecior de împărat, el porunci oamenilor săi să prinză cerbul și să-l ducă la palat. Uimit de frumusețea fetei, el o luă de soție, iar pe cerb îl închise într-o grădină mare, în mijlocul căreia era puțul cu lapte dulce.

Tinăra împărăteasă avea printre slușnicile ei și o țigancă, anume Ghioanța, care-i semăna foarte mult. Într-una din zile ea luă pe Ghioanța și se duseră în grădina cerbului. Adormind împărăteasa pe iarbă lingă puț, țigancă îi infipse un *ac vrăjit* în păr, schimbă hainele ei cu ale împărătesei, pe care o aruncă în puțul cu lapte dulce.

Nimeni, nici chiar împăratul, nu băgă de seamă la acea schimbare și țigancă, cum se văzu împărăteasă, *ceru să se taie cerbul*. Cînd veniră oamenii să-l taie, cerbul se repezi în puț și, scaldîndu-se într-însul, se făcu iar om și povesti toată întîmplarea. După ce pregăti o înmormîntare măreață soției sale, porunci ca țigancă să fie sfișiată de patru armăsari neînvațați.

b) Varianta moldovenească *Cerbul și împărăteasa* de N. A. Bogdan :

Un frate și o soră, lepădați de pira maștehei în pădure, rămaseră acolo. Chinuit de o sete cumplită, băiatul bău dintr-o urmă de cerb și *se prefăcu într-un cerb* înalt și frumos. Apoi fata se așeză într-o scorbură de copaci și cerbul dormea la rădăcina lui.

Vinînd odată p-acolo un fecior de împărat, el zări fata și ea-i spuse că va merge după dînsul, numai să cruțe viața cerbului, a fratelui său. Împăratul îi făgădui, apoi se cunună cu fata și cerbului îi făcuse loc în florărie.

Într-o zi, o țigancă vrăjitoare, care slujea la curte, ademeni pe împărăteasă în grădină și o îmbrînci într-un havuz, unde *un morun o înghiți de vie*. Țigancă luă locul împărăteșei și ceru împăratului *să se taie cerbul*. Aflînd el despre aceasta și știînd ce se întîmplase cu soră-sa, alergă la havuz și cînta jalnic :

Leliță Ileană,
Roagă-mi-te, roagă
Tu la Dumnezeu,
La-mpăratul tău,
Că neagra de țigancă
Îmi răpune viața !
Lighene spoite,
Cuțite-ascuțite,
Pentru cerb gătite !

Atunci soră-sa răspunse din fundul peștelui, care o înghițise, să vie oameni s-o scoată cu năvoade din gura peștelui. Auzînd acestea un logofăt mare, se duse repede și o spuse împăratului. Năvodarii scoaseră morunul și, spintecîndu-l, găsiră pe împărăteasă vie și nevătămată, iar țigancă fu sfîșiată de doi cai hărăpești.

c) Varianta ardeleană *Cerbul* de Pop-Reteganul :

Doi copii, Tirion și Tiriana, alungați de mama lor vitregă, rătăceau prin pădure. Tirion, ars de sete, bău dintr-o urmă de cerb și *se făcu un cerb mare și frumos cu carnele aurite*. Atunci Tiriana, luînd cerbul, se viri într-o copiță de fin să se odihnească, iar fratele ei păștea împrejur.

Găsînd-o acolo un fecior de împărat, o luă de soție, iar cerbului îi făcu loc într-o liveadă frumoasă. Dar o țigancă de la Curte amăgi pe crăiasa să se plimbe într-o luntre pe lac și țigancă răsturnînd luntrea, nenorocita, legată cu o piatră de grumaz, se cufundă într-însul. Apoi țigancă se îmbracă cu hainele crăieșei și ceru împăratului *să se taie cerbul*.

Cînd veniră măcelarii să belească cerbul, el cîntă jalnic :

Soră, soră, suflet drag,
Ieși afară, ieși din lac !
Ieși afară și mă scoate,
Soră dragă, de la moarte !

Iar soră-sa îi răspundea :

Frate, frate, suflet dulce,
La tine nu mă pot duce,
Că-s în apă aruncată
Și pe mine stă o piatră,
Numai cît nu-s înecată !

Măcelarii, auzind tînguirile cerbului și glasul din apă, spuseră craiului toată întîmplarea. După ce scoaseră pe crăiasă, țiganca fu sfîșiată de două iepe sirepe.⁷⁴

d) Varianta bucovineană *Cei doi băiați părășiți* de Sbiera :

O maștehă alungă pe copiii bărbatului său, un băiat și o fată, părăsindu-i în pădure, unde trăiră mai mult timp din vînat.

Ducîndu-se într-una din zile prin pădure, i se făcu băiatului sete și, bînd dintr-o urmă de cerb, *s-a făcut îndată cerb*, dar tot rămase să păzească pe soră-sa. Odată vînînd prin pădure moșneanul moșiei, află pe copiliță și o duse la boier, care o luă de soție, iar pe cerb îl lăsă în grădină, unde era un eleșteu.

O ibovnică a boierului, care servea acum la curte, ura pe cucoană-sa și se hotărî s-o prăpădească. Chemînd-o să se scalde, o împinse în eleșteu și se înecă. Dar fiindcă semăna foarte cucoanei, ibovnica spuse boierului că servitoarea se înecase și-i luă locul.

În vremea aceea cerbul gemea întruna, venind la eleșteu, și aflînd boierul de cele întîmplate, porunci să dea drumul apei din eleșteu și pe fund află pe cucoana suptă de apă, dar vie. Boierul s-a bucurat și a pedepsit asupra pe femeia mincinoasă.

e) Varianta macedoneană *Ghian și Zona* de Cosmescu :

O femeie pusese să fiarbă carne într-o oală și, pînă să se întoarcă de undeva, copiii mîncară toată carnea. De frica bărbatului, femeia își tăie o țîță și o puse să fiarbă. Bărbatului îi plăcu mult carnea și, aflînd de unde era, primi sfatul nevestei sale, ca să îngrășe pe fata de la înflia soție, anume Zona, și s-o taie. Ei închiseră dar fata dintr-o cameră și o hrăneau numai cu dulceturi. Dar frate-său Ghian, auzind ce se petrece, spuse surorii sale și amîndoi fugiră.

Ajungînd într-un munte, lui Ghian îi era tare sete și, bînd din urma unui miel, *se făcu miel*. Zona se sui într-un arbore, sub care era o fîntînă ; iar mielul îi căuta de mîncare. Odată trecu pe acolo un fecior de împărat și calu-i, aplecîndu-se să bea apă din acea fîntînă, se sperie. Atunci el zări pe Zona și o rugă să se coboare, dar dînsa nu vru. O babă însă o păcăli să se dea jos și împăratul, ducînd-o acasă, o luă de soție. În lipsa împăratului, o servitoare înfipse Zonei în cap un ac, pe cînd o căuta în cap, și *împărăteasa se schimbă într-o păsărică*.

Cînd se întoarse împăratul, păsărica zbură pe lingă dînsul și, scoțîndu-i acul, se făcu iar femeie și mărturisii toate. Atunci împăratul puse să arză pe servitoarea cea nelegiuită.

⁷⁴ Varianta publicată de Obert coincide cu versiunile reproduse.

β. Basmul-tip *Legenda cucului* de S. Fl. Marian :

Unui om cu doi copii, un băiat și o fetiță, murindu-i soția, se însură a doua oară și maștioanea cea rea necăjea întruna pe bietul om să alunge copiii. Ca să scape odată de ceartă, tatăl luă copiii și-i părăsi într-o pădure pustie. Dar copiii, luându-se după urma de cenușă, se întoarseră.

Văzînd maștioanea că nu e chip să se scape de copii, se hotărî să-i nimicească. Într-o dimineață, în lipsa bărbatului, ea omorî pe băiat fără cea mai mică muștrare de cuget și-l dede surorii să-l gătească de mîncare pentru tatăl lor.

Sora, nevoită, făcu așa, dar ascunse inima într-o scorbură și, după ce tatăl mîncă pe băiatul său, împreună cu maștioanea, ea strînse oasele și le ascunse tot în scorbură. Într-o dimineață ieși din acea scorbură o pasăre cu pene sure și, punîndu-se pe o rămurică a copaciului, începu a cînta :

Cucu, cucu, cucu !
 Maștioanea m-a tăiat
 Și cu tata m-a mîncat ;
 Dar eu în cuc m-am schimbat
 Și de maștioanea-am scăpat !

Maștioanea, vrînd să arunce cucului un drob de sare, drobul îi căzu în cap și o omorî ; iar băiatul, prefăcut în cuc, rămase astfel pînă în ziua de astăzi.

a) Varianta bucovineană *Legenda prepeliței* de același :

Un văduv cu o fetiță foarte frumoasă, anume *Zina*, se însură a doua oară cu o femeie, care era o fermecătoare fără seamăn. Copila, de cînd în-căpu pe mîinile mamei vitrege, nu mai avu zi bună : ea o certa și o bătea întruna.

Odată, în lipsa bărbatului, vitrega fermecătoare prefăcu pe *Zina* într-o pasăre de mărimea unui porumb și, închizînd-o într-o colivie, părăsi casa și fugi. Cînd tatăl se întoarse acasă și nu găsi pe nimeni, el strigă : „Zino !“ și pasărea începu să cînte duios. De necaz, luă tot ce avu mai scump, împreună cu pasărea, și apucă lumea în cap.

Pe drum află de la o copilă (era vitrega prefăcută în copilă) tot ce se întîmplase în lipsa-i. Plin de durere pentru fie-sa schimbată în pasăre prin mijlocul unor farmece, el întrebă pe oricine întîlnea, dacă n-o poate preface iarăși cum a fost.

Umblînd astfel, ajunse la o grădină drăcească, unde un moșneag vru să-i ia viața numaidecît, dar îl îngădui un an de zile și după aceea îl iertă, rugat fiind de trei suflete nevinovate. Tatăl însă, puțin după aceasta, de su-părare mare că n-o putuse preface pe fie-sa, se îmbolnăvi și, înainte de a-și da sufletul, sărută de mai multe ori pe *Zina* și-i dede drumul.

Pasărea aceea trăiește pînă astăzi sub numele de prepeliță.

D. TIPUL *RODIA*

Acest motiv e reprezentat de basmul-tip *Oglinda vrăjită*⁷⁵, cu următoarele variante :

Varianta munteană *Năyamza*.⁷⁶

Varianta moldovenească *Cine-i mai frumoasă ?*⁷⁷

I. Variantă ardeleană, *Florița din codru* ;

II. Varianta ardeleană, *Mama cea rea*.⁷⁸

Varianta macedoromână *Rodia*.⁷⁹

În unele din variantele noastre, mama (obicinuit vitregă) întreabă pe Soare cine e mai frumoasă ; iar în celelalte servă ca intermediar o oglindă vrăjită. Mai observăm că varianta macedoromână, în care figurează două surori invidioase (ca și în versiunea neogreacă și albaneză) combină motivul *Phryxos* cu al *Rodiei*.⁸⁰

În versiunea neogreacă *Rodia*⁸¹, surorile invidioase, aflînd de la Soare că sora lor cea mică, *Rodia*, e mai frumoasă decît dînsese, caută în tot chipul s-o piarză. După ce o părăsesc în pădure, unde e adăpostită de o zîna, ele-i cauzează moartea prin o legătură vrăjită. Dar zîna o înviază, și aflînd că trăiește, surorile se încearcă din nou s-o omoare cu o turtișoară vrăjită. De astă dată, nemaiputînd-o învia, zîna o pune într-un cosciug de argint și, așezîndu-l pe un cal, îi dă drumul. Calul ajunge într-o țară învecinată, unde un fecior de împărat ia cosciugul și-l

⁷⁵ Schott, no. 5.

⁷⁶ *Calendarul basmelor* pe 1876.

⁷⁷ Sevastos, p. 76—80.

⁷⁸ Slavici în *Convorbiri* din 1872 ; Pop-Reteganul, IV, no. 1.

⁷⁹ Cosmescu (colecțiune inedită).

⁸⁰ Întrebările făcute Soarelui sau oglindei îmbracă obicinuit o formă poetică.

În a doua noastră versiune ardeleană :

„Soare luminat,
Spune-mi tu curat
Și adevărat,
Văzut-ai ori ba,
În umblarea ta,
Față ca a mea ?“

În povestea neogreacă (Schmidt, p. 110) :

„Soare, soare, luminoase,
Spune tu, pe ochii tăi,
De se află în lume
O femeie mai frumoasă ?...“

Ἦλιε μου, προσήλιε μου
Πέε μου, νά ζοῦν τὰ μάτια σου!
Ποία εἶναι ἡ ὀμορφότερη γυναικα τοῦ κόσμου;

În cea germană paralelă (Grimm, no. 53) [*Sneewittchen*] :

„Spieglein, Spieglein an der Wand,
Wer ist die schönste im ganzen Land ?“

⁸¹ Legrand, p. 133. Cf. versiunea din Schmidt, no. 17 : *Marula și mama lui Erotas*, care e combinată cu motivul *Fetei cu mîinile tăiate*.

așază în camera sa. Acolo e înviată de împărăteasă, care, zguduind-o, face să-i cază turtișoara din gură și feciorul de împărat o ia de soție. Aflînd de la Soare că sora trăiește și că e regină, surorile invidioase vin la dînsa îmbrăcate ca moașe și, vîrînd lăuzei un ac vrăjit în cap, care o schimbă în păsărică, una din ele se pune în pat în locu-i. Într-una din zile, feciorul de împărat, jucîndu-se cu păsărica, îi scoate acul și se pomenște cu soția înaintea lui. Surorile mor atunci de invidie.

În versiunea albaneză *Fatime*⁸², sora cea mică, persecutată de surorile invidioase și părăsită în pădure, ajunge în casa a 40 de tîlhari, cari o respectă ca pe o soră. Surorile încearcă în 3 rînduri s-o răpuie, trimițîndu-i un colan otrăvit, un ciur cu galbeni și un inel otrăvit. De două ori o înviază tîlharii și, nemaiputînd s-o facă a treia oară, o pun într-un cosciug pe vîrfurile unui arbore, la picioarele căruia era o fîntînă. Odată rîndașul împăratului venind acolo să-și adape caii, ei se sperie de umbra cosciugului ogîndită în apă. Zărind cosciugul, feciorul împăratului poruncește să-l ducă în camera sa. După cîtva timp, slăbind Fatime, inelul îi cade din deget și, înviînd, împăratul o ia de soție.

În versiunea maghiară *Cea mai frumoasă femeie din lume*⁸³, figurează, în locul Soarelui din cele două versiuni anterioare, o ogîndă vrăjită. Fata e scăpată din mîinile vrăjitoarei, pusă de mama invidioasă s-o ucigă în pădure, de 12 tîlhari, cari o îngrijesc ca pe o soră. În diferite rînduri mamă-sa caută s-o răpuie (cu un inel fermecat, cu un ac otrăvit) și tîlharii o înviază, scoțîndu-i lucrurile vrăjite. Dar ultima oară, neputînd-o învia, o pun în cosciug pe un cerb și dau drumul animalului. Cosciugul ajunge în mîinile feciorului împăratului Persiei, care ia de soție pe fata înviată. Restul basmului aparține unui alt tip.

În versiunea bretonă *Ciorapii vrăjiți*⁸⁴, supranaturalul motivului inițial dispăre. Acolo nu mai e vorbă nici de Soare, nici de ogîndă vrăjită, ci pur și simplu de niște soldați, cari, trecînd pe acolo, ziseră : „Regina e foarte frumoasă, dar fiica ei e și mai frumoasă !“ Mama invidioasă o trimite cu două slugi în pădure s-o ucigă, dar fiindu-le milă, o părăsesc acolo. Ea ajunge în palatul a 3 frați, cu cari trăiește ca o soră. Aflînd mamă-sa că e înviată, îi trimite cu o babă o pereche de ciorapi vrăjiți, și cum îi îmbracă, moare pe loc. Cei 3 frați o pun într-un cosciug de sticlă și, trebuind să plece la război, îl așază pe un arbore din pădure. Acolo o găsește un vîntător, care o aduce acasă și apoi, venindu-și în fire, o ia de soție.

În versiunea liguă *Oglinda*⁸⁵, o regină are o ogîndă vrăjită, care vorbește. Întrebînd-o cine e mai frumoasă, ea răspunde : „Nu tu, ci fie-ta, domnița Blanca, e de o mie de ori mai frumoasă !“ Atunci punîndu-i gînd rău, regina însărcinează o slugă s-o ducă în pădure și s-o

⁸² Dozon, no. 1. Cf. Hahn, no. 103 : în locul surorilor, o mamă vitregă ca de obicei ; ac și inel vrăjit, aduse de tatăl copilei, străvestit ca neguțător.

⁸³ Jones, no. 35.

⁸⁴ Sébillot, [*Contes...*] I, no. 21.

⁸⁵ Andrews, no. 18.

omoare, aducându-i ficatul. De milă, sluga omoară un iepure și-i aduce ficatul animalului. Blanca, rătăcind, ajunge în palatul a 7 uriași și rămîne acolo ca îngrijitoare. Aflînd prin oglindă că trăiește, regina caută în două rînduri ș-o răpuie, strîngînd-o odată de năbușește și apoi otrăvind-o cu un măr. Dar ea scapă și se căsătorește cu un principe, iar regina își primește pedeapsa cuvenită : „On mit à la reine des pantoufles en fer, rougies au feu, pour la faire sauter et mourir en dansant“.

În versiunea siciliană *Frumoasa Ana*⁸⁶, surorile, invidioase pe sora lor cea mică mai frumoasă, o părăsesc în pădure și ea găsește adăpost în palatul unui mîncător de oameni. Și acolo surorile caută ș-o răpuie, otrăvind-o cu un strugure, dar e scăpată de un fecior de împărat, care o ia de soție și ea-i naște doi copii, Soarele și Luna. Soacră-sa, o femeie rea, urzește asemenea prăpădirea ei și a copiilor săi, dar însăși femeia vinovată cade în cursa pregătită.

În versiunea portugheză *Regina vanitoasă*⁸⁷, șambelanul spune reginei că fiica ei e mai frumoasă. Fata alungată găsește un adăpost în bordeiul unui porcar și acolo o vede un principe, care se îmbolnăvește de dragostea ei. Cînd mama principelui, vrînd ș-o vază, se apropie de bordei, el se schimbă într-un palat, porcarul în împărat și purceii în duci. Aci lipsește cu totul episodul persecuțiunilor ulterioare.

În versiunea germană cu acest motiv al invidiei materne, figurează o copilă albă ca zăpada (*Schneewittchen*), a cărei rară frumusețe, lăudată de oglinda vrăjită, aprinde ura mamei vitrege.⁸⁸

Într-o poveste rusească paralelă, *Albă ca zăpada*, părinții fac din zăpadă o copilă care, însuflețindu-se, creșcu foarte repede. Copila era albă ca zăpada, fără pic de sînge în obraz, altmintrelea bună și blîndă. Ei îi plăcea numai la răcoare și în ploaie ; era fericită numai într-amurg, dar începea să se întristeze odată cu răsăriria soarelui. Înspre vară, jucîndu-se odată cu prietenele ei, ea se evaporă într-un abure ușor și se înalță în slava cerului.⁸⁹

Aceeași disparițiune eterică revine în varianta sîrbă, unde vilele plămuesc o copilă din zăpadă, însuflețită de iarnă, hrănită de rouă, învăscută cu frunzele pădurei și împodobită cu mîndre flori.⁹⁰

Doi poeți, Pușkin și Ronetti Roman, au cîntat în versuri frumoase această *fată fără corp*, care n-avu nici tată nici mamă :

Ce nu există nici n-are nume,
Deși trăiește-o viața senină,
Din flori țesută și de lumină.

Urmează basmul-tip cu variantele sale :

⁸⁶ Gonzenbach, no. 4.

⁸⁷ Consiglieri-Pedroso, no. 1.

⁸⁸ Grimm, no. 53.

⁸⁹ Leger, no. 9.

⁹⁰ Vuk, no. 24 [*Von dem Mädchen das behender als das Pferd ist*].

Basmul-tip *Oglinda fermecată* de Schott :

O femeie frumoasă avea o *oglină fermecată*, care-i putea spune și numi pe cea mai frumoasă femeie din acea țară. Într-una din zile oglinda fermecată spunându-i că fiică-sa e mai frumoasă, o duse în pădure și-i scoase acolo ochii. Dar Maica Domnului îi dăde iarăși vederile și ea trăia în casa a 12 *tilhari*, cari o respectau ca pe o soră.

Înștiințată de oglindă că trăia, mamă-sa plănuie o nouă nelegiuire : ea trimise o babă, care în 3 rînduri (întîi cu un *inel* vrăjit, apoi cu niște *cercei* vrăjiți și în cele din urmă cu o *floare* vrăjită) o făcu să cază într-o amorțeală sor cu moartea. De două ori *tilharii* o putură trezi prin luarea sculelor, dar nebănuind floarea pusă de babă în părul fetei și pierzînd speranța de a o mai învia, o așezară într-un cosciug de sticlă între doi arbori.

Acolo o găsi un fecior de împărat, care porunci s-o ducă la palat și acolo rămase moartă pînă niște hoți, vrînd să-i răpească sculele, îi luară și floarea, și în acea clipă învie. Apoi se cunună cu feciorul de împărat.

În vremea aceea mamă-sa, aflînd prin oglindă că trăia, își boi fața și ca o babă intră în curtea împăratului s-ajute pe împărăteasă la facere. Ea născu un băiat frumos și într-una din zile, cînd baba credea pe împărat adormit, străpunse cu un cuțit pieptul copilului și era să omoare și pe împărăteasă, de n-o oprea feciorul de împărat. Judecată, ea fu osîndită la moarte.

a) Varianta munteană *Năramza* de N. D. Popescu :

Soarele se ia la întrecere cu o femeie frumoasă. Înghițind o sămînță de *năramză*, femeia *rămase grea*, și născu o fată cu părul de aur, pe care o boteză *Năramza*.

Soarele tot lăuda pe fată că e mai frumoasă decît mamă-sa și dînsa, de ciudă, căuta diferite mijloace a o ucide.

b) Varianta moldovenească *Cine-i mai frumoasă?* de Sevastos :

O femeie foarte frumoasă întreba în fiecare zi *oglindea* : cine-i mai frumos pe lume ? și oglinda răspundea că dînsa. Femeia aceasta avea o fetiță, Călina, și cînd crescua mare, se făcu și mai frumoasă decît mamă-sa. Spunîndu-i odată oglinda că Călina e de șapte ori mai frumoasă, mama prinse ură pe fată și hotărî s-o omoare.

Pentru aceasta o trimise cu un om în pădure, s-o ucidă acolo și să-i aducă drept semn inima și degetul cel mic. Dar făcîndu-se milă omului, tăie un cățel, îi scoase inima și, luînd degetul cel mic al fetei, le duse la maică-sa. Fata părăsită în pădure nimeri la niște *tilhari*, cu cari se prinse să rămîie la dînșii. Ea trăia mulțumită, pînă ce maică-sa, aflînd de la oglindă că trăiește, se duse s-o caute. Ajungînd la coliba *tilharilor* și prefăcîndu-se în ursitoare, dăruie fetei un *inel*, pe care punîndu-l în deget, căzu moartă.

Cînd se întoarseră *tilharii* și o găsiră moartă, începură s-o bocească și s-o caute cu de-amăruntul : scoțîndu-i inelul, ea-și veni în fire. Altă dată mama nelegiuită căută s-o răpuie cu o *cămașă otrăvită* și a treia oară îi înfipse un ac în cap. Nemaiputînd-o învia de astă dată, *tilharii* îi făcură

un sicriu de aur și-l aruncară între doi paltini. Într-o zi trecu p-acolo în vânătoare un fecior de împărat, zări pe fata în cosciug, o luă și o duse acasă. El nu mai vru să se dezlipească de dînsa, pînă ce împărăteasa, aflînd taina intristărei sale, se găti s-o îngroape. Cînd voi s-o pieptene, fi scoase acul din cap și fata sări drept în picioare. De bucurie, feciorul de împărat o luă de soție.

Aflînd mă-sa că trăiește, porni iar s-o caute și nimeri la palat. Aci se schimbă în moașă și, fiind împărăteasa cea tînără să nască, ea ucise copilul, punînd vina pe împărăteasă. Atunci părinții împăratului porunciră s-o omoare, iar mama Călinei se întoarse acasă și rămase de atunci cea mai frumoasă femeie pe lume.

c) Prima variantă ardeleană, *Florița din codru* de Slavici :

O crișmăriță avea o fată de suflet, anume *Florița*. Crișmărița era frumoasă, dar ca *Florița* nu era nimeni de frumoasă. De aceea ea o ura de moarte, căci *ogînda* îi spunea că *Florița* e mai frumoasă decît dînsa. O pune la muncile cele mai grele și, chemînd pe baba *Boanța*, îi zise s-o ducă în codru, legată la ochi, și apoi să-i scoată ochii. *Boanța* rămase încremenită, văzînd o așa frumusețe. Deodată răsări o căprioară, se uită la *Florița*, dar așa o privi, că amîndoi ochii căzură în poala ei. *Boanța* luă ochii căprioarei și lăsă pe fată în pădure. Umblă ea ce umblă, pînă ce dede de o casă, înaintea căreia un ghebos făcea bucate.

Fata găti în locul ghebosului mîncările cele mai bune, curăți casa și puse masa ; apoi auzînd că vin hoții, se ascunse sub pat. Hoții, sosînd, erau să omoare pe ghebos că a întîrziat să-i cheme la masă, dar plăcîndu-le mîncările peste măsură, l-au iertat. La masă hoții intrară în ceartă cu căpitanul și ajunseră la bătaie. *Florița* se puse în mijlocul lor și-i împacă. De atunci ceata se împărți în două : șase umblau după cîștig, iar ceilalți rămîneau acasă să îndeplinească toate poruncile frumoasei *Florița*. Îi aduceau cele mai scumpe lucruri, ca să-i facă bucurie.

În vremea asta, crișmărița, aflînd de la ogîndă că *Florița* trăiește, trimise de 3 ori pe baba *Boanța* în pădure și dînsa cu farmecele ei adormi pe cei 6 hoți și, intrînd în casa fetei, îi puse întîia oară un *inel* în mînă, a doua oară o îmbracă cu o *rochie* de mătase, iar a treia oară îi împleti în păr *firul* morței. De două ori o înviară hoții, dar a treia oară le-a fost peste putîntă. O jeliră, făcură apoi o groapă, în care puseră cosciugul fetei, se așezară împrejurul mormîntului și priviră pînă muriră citeși 12 hoți și ghebosul împreună cu dînșii.

Multă vreme a stat *Florița* aci, pînă ce într-o zi, dînd feciorul de împărat peste dînsa, rămase ca împietrit la vederea ei. Porunci s-o ducă la palat, unde o puse sub privegherea a 12 fete. Feciorul de împărat nu se mai mișcă de lîngă dînsa, o privea pînă adormea. Nimeni n-avea voie să se atingă de părul ei, dar într-o zi fetele se vorbiră să-i desfacă părul și, o minune ! *Florița* învie și începu să povestească toate suferințele.

Peste citeva zile se serbă o nuntă la care veni și crișmărița, după ce dede drumul vinului și sparse toate vasele. După nuntă împăratul porunci

să se facă o cameră cu pereții numai de oglinzi și înăuntru să se puie femeile cele mai frumoase, iar pe crișmăriță s-o închiză acolo, ca să vadă că nu e ea cea mai frumoasă în țară.

d) A doua variantă ardeleană, *Mama cea rea* de Pop-Reteganul :

O femeie foarte frumoasă întreba în fiecare dimineață pe *Soare*, când răsărea, dacă a văzut o femeie mai frumoasă și Soarele răspundea că nimeni n-o întrece, decît fie-sa. Auzind aceasta, mama pizmașă se gîdea cum s-o prăpădească : chemă o slugă și-i porunci s-o ducă undeva pe fată și să nu se întorcă decît cu inima și cu degetul ei cel mic. Dar slugei i se făcu milă de biata fată și omorî în locu-i un cățeluș.

Fata o luă prin codru și nimeri la niște curți foarte frumoase, pe cari, găsindu-le pustii, le curăți și apoi se vîrî după cuptor. *Zmeii*, întorcîndu-se acasă și aflînd-o, se bucurară și o numiră sora lor.

Femeia cea fudulă, întrebînd iar pe *Soare*, cine-i mai frumoasă în lume, el îi răspunse că fie-sa, care trăiește și se află la curțile zmeilor. A doua zi ea se duse drept acolo și, *îndesînd fetei degetul în gură*, o lăsă jos moartă și plecă. *Zmeii* o jeliră ca pe o soră, și apoi, punînd-o într-un cosciug, o așezară într-un vîrf de paltin.

Feciorul împăratului, trecînd p-acolo, scoborî fata și lovînd-o la cap, îi sări un măr din grumaz și învie. Apoi feciorul de împărat se cunună cu frumoasa fată și mă-sa se zice că înnebuni de supărare, auzînd că fie-sa se făcuse împărăteasă.

e) Varianta macedoromână *Rodia* de Cosmescu :

Trei surori orfane, cînd se sculau dimineața, întrebau *Soarele* : cine e mai frumoasă ? *Soarele* răspundea : *Rodia*, sora lor cea mică !

Surorile mai mari o înnegriră la față, o îmbrăcară în zdrențe ; dar degeaba, *Soarele* nu-și schimba părerea. Aprinse de minie, hotărîră s-o piarză. Într-o zi o luară, sub cuvînt de a face pomană la mormîntul mamei lor, și o duseră într-o pădure mare. Acolo o lăsară, spunîndu-i s-aștepte, că ele se duc numai s-aducă mierea ce uitaseră acasă. *Rodia*, părăsită în pădure, începu să ducă o viață sălbatică și, trecînd prin apropiere o turmă, se rătăci un *miel*, care se împrietenii cu dînsa.

Feciorul împăratului, mergînd la vînătoare, dede de *Rodia*, care-i spuse că primește să-i fie soție, numai să nu-i ia mielul de lîngă dînsa. Fiul de împărat porni la bătălie, iar o roabă, după ce se îmbrăcase în hainele *Rodiei*, o *aruncă pe împărăteasă în puț* și-i luă locul.

Cînd se întoarse feciorul de împărat, roaba îi ieși înainte și el o primi ca pe soția sa. Mielul întruna zbiera : „Bea ! bea ! *Rodia* surioară, *Rodia* în puț“. Împărăteasa cea mincinoasă, temîndu-se să nu fie descoperită, se făcu bolnavă și ceru *să-l taie*, că numai mîncînd din carnea lui se va vindeca. *Oasele* mielului, aruncate prin curte, nu încetau de a zice aceleași cuvinte. Feciorul de împărat, doritor s-află, se coborî în puț și găsi pe *Rodia* încă vie, iar pe cea mincinoasă o arse.

CICLUL PEȚIRILOR

Acest ciclu cuprinde două tipuri fundamentale, după cum obținerea fetei de împărat e legată cu isprăvi de natură intelectuală sau materială.

A. Tipul *Edip* sau al enigmelor are următoarele peripeții :

a) Pețitorii își riscă viața pentru fata împăratului, care le pune una sau mai multe ghicitori anevoioase ;

b) după ce s-a prăpădit o mulțime de tineri, Făt-Frumos află dezlegarea lor și se căsătorește cu domnița.

B. Tipul *Enomaos* sau al sarcinilor, cu următoarele peripeții :

a) Fata împăratului sau tatăl ei impune pețitorilor sarcini grele ;

b) după ce mulți și-au pierdut viața, Făt-Frumos izbutește a le împlini și a-și lua răsplata promisă.

A. TIPUL EDIP

Acest motiv al enigmelor e reprezentat de basmul-tip *Ciobănașul cel isteț...*¹, cu următoarele variante :

Varianta munteană *Un mort a omorât doi...*²

Varianta moldovenească *Povestea unei fete de împărat.*³

Varianta macedoromână *Pielea de purice.*⁴

În unele versiuni enigmele joacă rolul de simplu episod, ca în basmul bănățean *Fata împăratului și mînzul*, care aparține ciclului despre *Fecioara războinică*, unde a și fost inserat.

Afară de variantele citate, în cari enigmele sunt un mijloc imediat de pețire, acest gen al literaturii orale joacă un mare rol și în ciclul

¹ Ispirescu, no. 23.

² Stăncescu, no. 8.

³ *Șezătoarea*, an. II, p. 153—157.

⁴ Cosmescu (colecțiune inedită).

Juruințelor. Acolo Necuratul renunță la victimele sale numai rezolvându-i-se întrebările enigmatice de natură cifrică (și în care caz o ființă superioară se substituie victimei). Ca și demonul, Roșu-împărat, asemenea de o fire diabolică, impune lui Alb-împărat ghicirea a trei întrebări, cu riscul de a-și pierde împărăția.⁵

În antichitate dezlegarea enigmelor e legată de numele lui *Edip*, a cărui tragică soartă aparține aiurea. Un monstru cu față de femeie și cu aripi de pasăre, *Sfinxul*, bîntuia de cîtva timp orașul Teba. De pe un munte din vecinătatea orașului, femeia-pasăre adresa tebanilor diferite enigme și devora pe cei ce nu puteau să le dezlege. După ce mulți se prăpădiseră, Creon, rege din Teba, dăde de știre că va da domnia și pe sora-sa Iocasta de soție viteazului care va scăpa țara de acel monstru. Edip cercă și dînsul și Sfinxul îi puse următoarea întrebare: „Care e ființa cu două picioare, care are patru, apoi trei și o singură voce?” Edip răspunde: „Omul, care în copilărie umblă d-abușile, apoi merge cu două picioare și la bătrînețe își mai ia ca sprijin un toiag”.⁶ Atunci monstrul se prăvăli însuși din vârful stîncei, iar eroul se făcu stăpîn peste Teba și se căsătorii (fără să știe) cu mamă-șă Iocasta.

Cum se vede, aci rezolvarea enigmei stă indirect în legătură cu motivul *Pețirei*.

Motivul enigmelor este foarte rar reprezentat în basme. Colecțiunea lui Hahn nu conține nici un exemplu.

În versiunea neogreacă *Domnița și ciobanul*⁷, frumoasa fată de împărat nu vrea să ia de bărbat decît pe acela ce i-ar pune o întrebare și la care n-ar putea răspunde. Un păstor vru și el să-și cerce norocul și porni la împărăție. În cale dăde o turtișoară cățelei și ea crăpă: mîncînd din stîrnu-i 3 corbi, crăpără și ei; mai departe fiindu-i foame, păstorul spintecă o vacă împovărată ce crăpase de curînd și-i scoase vițelul; neavînd cu ce face focul să-l frigă, el face foc cu ceasloavele dintr-o biserică apropiată și bea apă din candela de acolo. Cînd ajunse la palat, păstorul puse domniței această ghicitoare: „Turtișoara a omorît pe drăguța și drăguța moartă a omorît 3 arapi, sărmana. Am luat carne, ce era și nu era născută, am fript-o cu slove și am băut apă ce nu era nici în cer nici pe pămînt.” Neputînd-o dezlega, domnița fu silită să se cunune cu păstorul.

În versiunea albaneză *Păduchele*⁸, o fată de împărat, căutînd tatălui ei în cap, îi găsi un păduche în barbă. Pus într-o cutie, păduchele creștea mereu și fu așezat într-un dulap, unde abia mai avu loc. Împăratul făcu cunoscut că va da pe fie-sa de soție celui ce va ghici ce era acest păduche. Trei zile de-a rîndul veni Necuratul străvestit în haine diferite și a treia zi răpi pe domnița și o duse sub pămînt. Dar fu adusă înapoi de 7 fii ai unei babe, înzestrați cu daruri supranaturale: unul putea s-auză de foarte departe, al doilea putea zice să se deschiză pă-

⁵ Schott, no. 9.

⁶ Apollod., III, 5, 8. Enigma a fost conservată într-un fragment al lui Asclepiade din Trogilos, citat de Atheneu, *Deipnosoph.*, X, p. 456.

⁷ Legrand, p. 39—46.

⁸ Dozon, no. 4.

mîntul oricînd, al treilea putea fura un lucru fără să se bage de seamă, al patrulea putea arunca un pantof pînă la capătul lumii, al cincilea putea dura un turn oriunde, al șaselea putea nimeri cu pușca oricît de sus și al șaptelea prindea în brațe un lucru ce cădea de la orice înălțime. Împăratul o dade de soție celui din urmă, adecă celui mai tînăr și mai frumos dintre cei 7 frați.

Primul nostru basm-tip își află o analogie într-o versiune sîrbă, *Fata de împărat și ciobanul*⁹. Dintre toți pețitorii numai ciobanul izbuțește a ghici semnele ce are fata pe corp : o stea pe frunte, luna pe piept și soarele pe genuchi. Dar un turc pretinde a fi ghicit și dînsul și împăratul îi puse pe amîndoi să se culce cu fata și ea va aparține aceluia, pe lîngă care se va afla dimineața. Fata se întoarse mai întîi spre turc, dar ciobanul îl păcăli (amănunte murdare).

În varianta din Vuk, *Fata împăratului și porcarul*¹⁰, semnele sunt : un scare sub umărul drept, o lună sub cel stîng și pe vîrfurile capului 3 stele. Într-altă variantă, un flăcău păcălește pe domnița să cerce diferite haine și observă semnele de pe corp : o stea de aur pe genuchiul drept. Într-o a treia variantă, un împărat nu voiește să dea pe fie-sa decît celui ce ar întrece-o în istețime și ar fi în stare s-o păcălească.¹¹

Într-o versiune țigăneasă, *Rivalii*¹², semnele sunt : soare pe frunte, luna în piept și stele pe spinare. Fata descoperă ciobanului semnele pentru trei purcei de aur, dar și iubitul ei le recunoaște, așa că amîndoi pretind s-o ia de soție. Împăratul culcă pe amîndoi cu fata, amînînd hotărîrea pentru a doua zi. Ciobanul își luă zahăr, mere, poame și mînca în pat. Fata de împărat, întrebîndu-l ce mînca, el îi răspunse întîi : buzele ! apoi : nasul ! și la urmă : urechile ! și după cerere îi dade și ei să guste. Ce dulci sunt ! strigă dînsa. Atunci feciorul împăratului, iubitul ei, ca să-i dovedească că ale sale sunt mai dulci, își tăie buzele, nasul și urechile și le dade domniței să le guste. Ea le aruncă scribită și nenorocitul muri peste noapte.

În versiunea maghiară *Cei doi frați mai tineri*¹³, un împărat, care avea 7 fii și 7 fiice, vru să-i căsătorească pe unii cu alții, negăsind partide de sînge împăratesc. Toți erau mulțumiți, afară de fiul și de fiica cea mai mică, cari își primiră moștenirea și porniră în lume. După ce sora se mărită cu un împărat din apropiere, fratele plecă înainte și ajunse într-un oraș, unde află că împăratul locului promisese pe fie-sa celui ce i-ar ghici semnele de pe trup. Ascuns într-un cal de argint, pe care un giuvaergiu bătrîn îl dăruise domniței, tînărul băgă de seamă, pe cînd dormea fata împăratului, că pe fruntea-i strălucea soarele, pe sînul drept luna și pe cel stîng 3 stele. El putu astfel ghici semnele și se cunună cu domnița.

⁹ Jagici, *Archiv.*, [vol.] II, no. 30 [*Die Prinzessin und der Schweinhirt*]. Cf. Krauss, II, no. 131 [*Die Kaiserstochter und der Schweinhaltverbub*].

¹⁰ Jagici, *Archiv.*, [vol.] V, no. 54 [*Velyko und Darinka*] (cu două variante).

¹¹ Vuk, no. 23 [*Schöne Kleider vermögen sehr viel*] și 45 [*Der König und der Hirte*]. Cf. Krauss, I, no. 101 [*Durch schöne Kleider läßt sich so Manches erreichen*].

¹² Miklosich, no. 7.

¹³ Stier, no. 11 [*Die beiden jüngsten Königsinder*].

În povestea rusească *Orbul și schilodul*¹⁴, domnița Ana cea frumoasă nu voia să se căsătorească decît cu cel ce i-ar pune o ghicitoare și n-ar putea-o dezlega (dar ghicind domnița, se tăia capul nenorocitului). Principele Ioan porni cu dascălul său Katoma, și, găsind pe drum o pungă plină cu bani, ce o vîrî în buzunar, puse domniței această enigmă : „Pe cînd veneam, am zărit pe drum un bine, am luat binele cu noroc și l-am băgat în binele nostru“.

În povestea gasconă *Etienne l'habile*¹⁵, fata împăratului își îmbracă lada cu o piele din păduche de lemn îngrășat și împăratul dă de știre că va de pe fie-sa de soție celui ce va ghici de la ce animal e pielea de pe ladă. Dibaciul Ștefan își asociază diferiți tovarăși de drum : pe *Jean-Fine-Oreille*, pe *Pierre-le-Bon-Visieur*, pe *Chien-Levrier* și pe *Samson-le-Fort*. Cum se vede, motivul enigmelor se combină aci (ca și în versiunea albaneză) cu al agenților auxiliari, ce i-am întîmpinat la tipul *Harap-Alb*.

Într-o versiune bretonă, *Petit-Jean et la princesse devineresse*¹⁶, ghicitoarea propusă domniței sună : „Cînd plecarăm de acasă, eram patru (doi inși și doi cai) — din patru au murit doi (caii) — din doi muriră patru (coțofene ce mîncară stîrleurile cailor) — din patru am făcut opt (turte otrăvite din cele patru coțofene) — din opt muriră șasesprezece (tîlhari cari mîncară turtele) — și venirăm patru la palat (din banii hoților cumpărară doi cai).

Într-o versiune toscană¹⁷, regele Portugaliei promite pe fie-sa cui va ghici „cio che ella aveva addosso“ și taina era 3 peri de aur.

În versiunea siciliană¹⁸, regele țintuiește de ușă pielea unui păduche crescut mare și promite pe fie-sa de soție celui ce va ghici din ce animal e pielea. Aci ghicitorul e un tîlhar, care află taina de la un cap de vrăjitor ce-l ținea într-un coșuleț și de la care cerea totdeauna sfaturi.

În basmul neapolitan *Lo Polece* sau *Puricele*¹⁹, un rege îngrășă un păduche, pînă crește cît un berbec; apoi pune să-i jupoaie pielea și face cunoscuta promisiune. Aci ghicitorul e un căpcaun (*uerco*), care ghicește pielea după miros și răpește apoi pe domnița. Dar ea e mîntuită de 7 frați, înzestrați cu diferite daruri, ca și în versiunea albaneză și în cea macedoromână.

În fine, într-o versiune italiană, *Fortuna*²⁰, ghicitoarea pusă domniței de băiat sună : „Mama voia să mă ucigă și eu, nevrînd, ucisei pe Fortuna (numele cîinelui său) — prin Fortuna muriră patru (corbi ce mîncară din carnea-i înveninată) — prin cei patru muriră șase (tîlhari ce mîncară corbii) — trăsei la ochi ce văzui și nimerii ce nu văzui (ochise o pasăre cu pușca și lovise cuibul învecinat) — mîncai carne creată și nenăscută (ouă cu pui într-însele) — o fripsei cu vorbe tipărite

¹⁴ Afanasiev, V, 35.

¹⁵ Bladé, III, 36.

¹⁶ Luzel, [Contes,] III, 326—350.

¹⁷ Gubernatis, *Novelline di S. Stefano*, no. 28.

¹⁸ Gonzenbach, no. 22 [Vom Räuber, der einen Herenkopf Latte].

¹⁹ *Pentamerone*, no. 5.

²⁰ Comparetti, no. 26. Cf. și varianta *L'enimma* (no. 59), *ibidem*.

(gătise ouăle aprinzând o cărticică) — am dormit nici în cer nici pe pământ (pe un pod peste o apă).

Urmează basmul-tip cu variantele sale.

Basmul-tip *Ciobănașul cel isteț...* de Ispirescu :

O împărăteasă rămase grea, gustînd dintr-un merișor de aur, și născu o fată. Cînd se făcu mare, împăratul dede sfoară în țară că o va mărita numai după acela care-i va ghici semnele ei de pe trup.

Printre ceilalți pețitori se înfățișă și un cioban, care zice : „Preamărite împărate și împărăteasă, fata măriiilor voastre are soarele în piept, luna în spate și doi luceferi în cei doi umeri“.

Un boier, care se luase după cioban, răspunse în același timp : „așa eram să zic și eu“. Împăratul, neștiind cui din amîndoi să-și dea fata, amină pînă a doua zi, ca fata să hotărască, și gătiră într-o cămară două paturi pentru cioban și pentru boier, să mîie peste noapte în palat.

Ciobanul își cumpăraseră floricele și ronțăia la întuneric. Întrebat de tovarășul său ce face, răspunse că și-a tăiat nasul și-l mănîncă. Îndată feciorul de boier, care făcea toate tocmai după el, își tăie nasul și începu să-l ronțăie, crezînd că asta trebuie să fie ceva. Tot așa îl păcăli să-și taie urechile.

Dimineața amîndoi se înfățișară înaintea sfatului împărătesc. Cînd văzură pe feciorul de boier slut, ciunt și plin de sînge, îl dederă afară și ciobanul se cunună cu fata împăratului.

a) Varianta munteană *Un mort a omorît doi...* de Stăncescu :

Un pristav strigase că fata Împăratului Galben va lua de bărbat pe cel ce va putea să-i spuie o ghicitoare, fără s-o ghicească ea. Băiatul unui unchiaș se duse și el să-și încerce norocul.

Pe drum văzu doi vulturi lăsîndu-se pe stîrvul unui cal care, fiind otrăvit, îi omorî. Băiatul îi jumuli, îi puse în desagi și porni mai departe. Printre copaci zări o flacără, lîngă care 12 hoți frigeau un vițel. Băiatul îi cinsti cu vulturii jumuliți să-i frigă, zicîndu-le că-s curcani și, cum mîncară, adormiră toți 12 pentru vecie.

Luă banii hoților, alese un bidiviu și plecă de ajunse la Împăratul Galben. Acolo puse pe domniță să-i ghicească : „Un mort a omorît doi și doi au omorît doisprezece?“ Neputînd ghici fata de împărat, băiatul o luă de nevastă.

b) Varianta moldovenească *Povestea unei fete de împărat* de Gorovei :

Versiunea coincide întocmai cu basmul-tip, numai că în locul feciorului de boier figurează aci un țigan.

c) Varianta macedoromână *Pielea de purice* de Cosmescu :

Un împărat prinse un purice, îl închise într-o cutie de sticlă și, după ce crescuseră mare, îl tăie, îi scoase pielea și dede de știre că numai acela îi va lua pe fiică-sa de nevestă care va ghici din ce dobitoc era acea piele. Nici unul nu putu ghici, afară de *Necuratul*, care veni ca doftor și se cunună cu domnița.

Fata împăratului avea doi porumbei și, când se duse cu *Necuratul*, luă numai unul. Ajungând la casa-i, trimise porumbelul cu un răvaș la părinții săi, încunostințându-i că trăia rău. Împăratul, aflând de aceasta, porunci tuturor supușilor să fie în mihnire și în jale. *Cinci frați* vinători însă pe-treceau, cîntînd și jucînd; împăratul îi aruncă în închisoare și era să-i omoare, dacă împărăteasa nu se ruga să-i ierte, și-i trimise să caute pe fiica lor.

Fiecare frate avea altă putere. Cel ce putea auzi din depărtare află unde sta *Necuratul* și-l găsi dormind pe genuchii fetei. Cel ce putea fura inima iepurelui fără s-o simță o răpi. Și tocmai când erau departe, se trezi *Necuratul* și se luă cu toți dracii după dînșii. Când era să fie ajunși, unul dede cu toiagul în pămînt și se făcu un lac mare. Unii din draci crăpară, iar căpetenia lor cu cei scăpați se luară iarăși după ei.

Cînd era să fie din nou ajunși, al patrulea dede cu buzduganul într-o peșteră, ea se deschise și, după ce intrară cu toții, se închise iarăși. *Necuratul* cu ai săi ședeau afară așteptînd. El se rugă de cei cinci frați, că va pleca, dacă fata va scoate afară numai un deget. Scoțîndu-l fata, *Necuratul* se puse a-l suga și o ridică cu totul în văzduh.

Atunci frații ieșiră din peșteră și al cincilea, care era un arcaș năzdrăvan, azvîrli *Necuratul* o sulică drept în piept. Astfel fata scăpă teafără, căzînd în brațele unuia din cei cinci frați, cari o duseră la părinții săi.

B. TIPUL ENOMAOS

Acest motiv al sarcinilor impuse peșitorului cuprinde 2 clase, fiecare cu cîte un basm-tip :

α. Basmul-tip *Fata cu trei peșitori*²¹, cu următoarele variante :

Varianta munteană *Basmul cu oglinzile și covorul*.²²

Varianta ardeleană *A cui să fie fata cea frumoasă ?*²³

β. Basmul-tip *Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat*²⁴, cu următoarele variante :

Varianta bucovineană *Fata Rumpe-Haine*...²⁵.

²¹ Ispirescu (inedit).

²² *Calendarul basmelor* pe 1877, p. 55—61.

²³ *Familia* din 1884.

²⁴ Ispirescu, no. 22.

²⁵ Sbiera, no. 12.

I. Variantă bănățeană *Dracul în butie* ;

II. Variantă bănățeană, *Fata de împărat și porcarul*.²⁶

Afară de aceasta, motivul figurează ca episod în mai multe basme și sub forme variate. Astfel una din sarcinile impuse pețitorului este a lua coroana fetei, care șade într-un foișor.²⁷ Ascunderea, ca să nu poată fă găsit, o întâlnim și în basmul muntean *Aleodor-împărat*²⁸, care aparține ciclului despre *Animale recunoscătoare*.

Primul nostru basm-tip a fost versificat de Anton Pann în *Călătoria lui moș Albu*. Fiecare din cei 3 feciori ai împăratului cumpără câte un lucru minunat, cu care să poată avea preferință în alegerea fetei iubite.

Întiul cumpără un *covor* vrăjit :

Cînd vrei să mergi în vro parte și vei șede pe covor,
Cum zici «hai unde mi-e gîndul !» ajungi îndată ca-n zbor !

Al doilea *ogînda* lui Solomon-împărat :

Omul într-însa, pe loc cum se va uita,
Poate vedea pe oricine, la el cum va cugeta !

Iar al treilea un *măr* foarte minunat :

Din care, la orice boală mîncînd, pe om vindeca,
Chiar și din cumpăna morței sănătos îl ridica !

În mitologia greacă, Enomaos, rege din Olimpia, avea o singură fiică, Hipodamia, pețită de numeroși tineri. Dar fiindcă se prezisese că regele are să moară din mîna bărbatului fiicei sale, el dade de știre că o va da celui ce îl va putea întrece în alergarea carelor. Avînd niște iepe întraripate, cari zburau mai repede ca vîntul, el ucisesă deja cu lancea-i pe 13 pețitori, cînd veni și rîndul lui Pelops. Acesta putu învinge pe Enomaos numai cu ajutorul lui Poseidon, care-i dăruî un cal de aur și caii întraripați, și prin perfidia Hipodamiei, care, îndrăgostită de erou, păcăli pe vizitiul părintelui său :

Victa prius cursu : pedibus contendite mecum
Praemia veloci conjux thalamique dabuntur ;
Mors proetium tardis ; ea lex certaminis esto.²⁹

Răboinica fecioară Atalanta promisese a lua de bărbat pe acela care o va putea întrece alergînd, dar cel învîns va fi ucis. Numai Hipomen o putu învinge, recurgînd la viclenie. Căpătînd de la Venera 3 mere de aur din grădina Hesperidelor, el le aruncă în drum, pe cînd alergau, și fecioara, atrasă de mîndrețea lor, se opri spre a le culege și fu întrecută astfel de șiretul ei protivnic.

²⁶ Schott, no. 7 ; *ibidem*, no. 13.

²⁷ Sbiera, p. 41 [*Petrea Făt-Frumos și zinele*].

²⁸ Ispirescu, no. 4. Vezi și indicele s.v. *ascunderi*.

²⁹ Cf. Pausania, VI, 21, 10 ; Apollod., III, 9, 2 ; Ovid., *Metam.*, X, 570 urm.

Povestea Atalantei a trecut, sub o formă modificată, și în *Gesta Romanorum*. Aci regele, care avea o fată, Rosamunda, foarte frumoasă și prea dibace la alergat, dă de știre că o va da după acela care o va întrece : „Rex per totum regnum proclamari fecerat, quod quicumque cum filia sua volebat currere et ad finem termini ad eam perveniret, ipsam in uxorem haberet et totum regnum post ejus decessum ; si vero aliquis hoc attemptaret et de cursu deficeret, caput amitteret“ .³⁰

Un oarecare Abibas, sărac dar șiret, se folosește de atracțiunea ce au asupra femeilor podoabele și ia cu sine 3 lucruri : o cunună de roze, un brâu de mătase și o minge daurită cu inscripțiunea : „Cine joacă cu mine, nu se va mai sătura de joc“, și le aruncă în drumul fecioarei, păcălind-o, și astfel o luă de soție.

Cînd preaînțeleapta Penelope nu mai știe cum să scape de numeroșii săi pețitori, le propune o luptă de întrecere de altă natură : „Acum voi pune între ei în chip de luptă acele topoare, pe cari Odyseu le așeza în palaturile sale la rînd ca pe niște pari, toate douăsprezece, și el, stînd mult departe, arunca săgeata și o trecea printr-însele. Acum dar voi pune pentru pețitori această luptă și oricare va întinde coarda cît mai ușor în mîini și va trece săgeata prin toate cele 12 topoare, după acela aș urma, despărțindu-mă de acest palat al bărbatului meu celui din feciorie, palat frumos, plin de bogăție, de care cred că-mi voi aduce aminte vreodată chiar și în vis.“³¹

În basmul neogrec *Domnița ascunsă sub pămînt*³², un împărat pune un meșter să-i clădească sub pămînt un palat mare, unde bagă pe fie-sa și face cunoscut că o va da după cel ce va fi în stare s-o găsească (împăratul omorîse pe meșter), iar cine nu va putea își va pierde capul. După ce periră o mulțime de tineri, un flăcău reuși să afle, introdus de însuși împăratul, care duse fiicei sale un miel cu lîna de aur împrumutat de la un păstor (și în acel miel se găsea flăcăul). După ce-l îndrăgi fata, flăcăul trebui încă s-o recunoască între mai multe rațe, în cari împăratul prefăcuse pe domnița cu roabele sale, și apoi o luă de soție.

Basmul neogrec *Vînătorul și oglinda atotvăzătoare*³³ se apropie de varianta noastră bănățeană. Trei animale recunoscătoare, un pește, un vultur și o vulpe, ajută pe viteazul vînător să cîștige pe fata împăratului. Ea nu voia să se mărite decît cu cel ce s-ar putea ascunde așa, ca să nu-l poată găsi cu oglinda-i fermecată. Mai întîi peștele îl ascunse în fundul mării, apoi vulturii îl ridicară în slava cerului și a treia oară vulpea îi săpă o vizunie sub scaunul domniței. Neputîndu-l găsi cea din urmă oară, ea-l luă de bărbat.

³⁰ No. 60, *De avaritia et ejus subtili conamine*. (N. ed.)

³¹ *Odyss.*, XIX, 570 urm.

³² Hahn, no. 13.

³³ *Ibidem.*, no. 61.

Într-o poveste săsească³⁴, o fată de împărat vrea să se mărite după cel ce ar fi în stare să se ascunză așa, ca să nu-l poată găsi, căci din palatul ei dînsa vedea tot ce se petrecea în împărăție. Un corb, un pește și o vulpe, cruțate de voinic, îi ajută să se ascunză : într-un ou din cuibul corbului, în pîntecele peștelui, în cosițele împărătești.

Versiunea maghiară *Trei lucruri prețioase*³⁵ se aseamănă cu primul nostru basm-tip. Trei feciori de împărat iubeau pe aceeași fată. Împăratul, tatăl fetei, zise feciorilor să se ducă în lume și cine va aduce lucrul cel mai rar, acela o va lua de soție. Pornind în lume, frații se despărțiră ; întâiul căpătase un *ocean*, cu care putea vedea pîna la marginea lumii ; al doilea, o *mantie* ce ducea oriunde și al treilea, o *portocală* ce învia pe un om mort de 24 de ceasuri. Ajungînd frații la locul de întîlnire și uitîndu-se prin ocean, văzură pe fată zăcînd moartă și, duși acolo de mantia vrăjită, cel mai tînăr o învie cu portocala și o luă de soție.

Altă versiune maghiară *Păstorașul nevăzut*³⁶ se apropie de al doilea nostru basm-tip. Un păstor a fost dăruit de Sîn-Petru cu o raniță ce nu se mai umplea și cu un cojoc ce făcea nevăzut. Aflînd de un împărat cu 12 fete, dintre cari 11 torceau în fiecare noapte 6 perechi de încălțăminte, se încercă să afle taina : împăratul promisese pe cea mai tînără din fiicele sale cui o va descoperi. Pe la miezul nopții un duh nevăzut deșteptă pe cele 11 domnițe, cari începură să se gătească de plecare. Păstorașul deșteptă și pe cea mai tînără, care însoți pe surorile ei. Duhul pusese pe masă un lighean, din care, ungîndu-și umerele, căpăta aripi : așa făcură fetele și tot așa păstorașul. Zburînd cu toții, trecură prin păduri de aramă, de argint și de aur (păstorașul băgă în raniță o cupă de aramă și o frunză de aramă) și ajunseră la o stîncă foarte mare : lovită de duh cu o vargă, se făcu o crăpătură, pe unde intrară. Acolo dederă peste un mîndru palat, unde fură întîmpinați de 12 feți-frumoși. După ce jucară diferite jocuri, însoțite de o muzică măiastră, se întoarseră. Păstorul mărturisi împăratului cele întîmplate și se cunună cu fata cea mai tînără, iar celelalte 11 fură arse ca vrăjitoare.

În basmul româno-morav *Cei patru frați*³⁷, fiecare dintr-înșii învață cîte o măiestrie, cu ajutorul cărora pot readuce pe fata unui împărat, și dînsa alege apoi ca mire pe cel mai tînăr.

Sarcina impusă pețitorului de a sări cu calul său la o înălțime oarecare, unde se află fata împăratului, se găsește într-o mulțime de basme ca simplu episod și ca atare el figurează deja într-un basm egiptean, vechi de 3000 de ani, *Feciorul preursit al împăratului*³⁸, unde împăratul Siriei clădește fiicei sale la o mare înălțime deasupra pămîn-

³⁴ Haltrich, no. 39 [*Von der Königstochter, die aus ihren Schlosse Alles in ibrem Reiche sah*].

³⁵ Stier, no. 9.

³⁶ Idem, no. 7.

³⁷ Wenzig, p. 140.

³⁸ Maspero, p. 33.

tului un palat cu 70 de ferestre și o promite aceluia dintre feciorii de împărați, de primprejur, care ar putea ajunge la fereastra fiicei sale.

Tot așa, într-o poveste rusească și poloneză³⁹, peșitorul trebuie să sară cu calul pînă la al treilea cat al palatului împărătesc, după cum în versiunea noastră din Bucovina, eroul se repede cu calul pînă la un foișor, unde sărută în zbor pe fata împăratului și-i ia coroana din cap.

În versiunea rusească *Ileana cea frumoasă*⁴⁰, voinicul trebuie, dintr-o săritură de cal, să sărute pe domnița așezată pe un tron într-un templu zidit pe 12 coloane; iar într-o variantă, voinicul reușește cu ajutorul calului să dea jos în 3 rînduri portretul domniței dintr-un zid înalt al palatului.⁴¹

În fine, în versiunea portugheză *Cei șapte pantofi de fier*⁴², revine motivul din primul nostru basm-tip. Un soldat, păcălind doi inși și luîndu-le două lucruri minunate (o căciulă ce făcea nevăzut și cizme ce duceau oriunde), izbutește să afle că fetele împăratului, cari toceau cîte 7 perechi de pantofi pe noapte, jucau la un bal dat în împărăția uriașilor.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor.

a. Basmul-tip *Fata cu trei peșitori* de Ispirescu :

Un împărat cu 3 feciori luă de suflet o fată rudă, sărmană de părinți. Cînd crescuseră mare, se făcu frumoasă și înțeleaptă fără seamăn. Împăratul se pomeni că tustrei feciorii i-o cerură de soție, unul fără știrea altuia. Sfatul de taină hotărî ca feciorii împăratului să apuce în trei părți de lume și care se va întoarce cu lucrul cel mai rar, acela să ia fata.

Cel mare cumpără un *covor*, ce ducea într-o clipă unde doreai (neguțătorul striga : „cine l-o cumpăra, se va căi și cine nu l-o cumpăra, iar se va căi !“); cel mijlociu o *oglină*, ce arăta pe cine doreai, iar cel mic o *floare*, ce avea darul prin mirosul ei să întoarcă sufletele în trupurile moarte de curînd.

Ajungînd tustrei la locul de întrulocare, frații rugară pe cel cu oglinda să se uite și văzură fata moartă și cum o ducea cu alai; atunci s-așezară pe *covor* și fură acolo, iar cel cu floarea o învie. Sfatul împărătesc găsi cu cale că celui mic i se cuvenea fata.

a) Varianta munteană *Basmul cu oglinzile și covorul* de N. D. Popescu :

Feciorul unui doftor împărătesc îndrăgi pe fata împăratului și, ca s-o poată dobîndi, porni în lume după diferite lucruri vrăjite. El cumpără

³⁹ Cosquin, II, p. 96.

⁴⁰ Afanasiév, V, 35.

⁴¹ *Ibidem*, II, 25.

⁴² Consiglieri-Pedroso, no. 24.

de la un turc un *covor*, pe care cineva amorțea de moarte (de nu-l scula altul), apoi niște *oglinzi* fermecate : una făcea pe om foarte urît, iar cealaltă tînăr.

Intorcîndu-se acasă, tînărul, cu ajutorul oglinzilor, făcu mai întii urîtă pe fata împăratului, apoi iarăși frumoasă și o luă de soție.

b) Varianta ardeleană *A cui să fie fata cea frumoasă?* de Gr. Sima :

Un împărat avea o fată foarte frumoasă, care respingea pe toți pețitorii. Trei feciori de împărat, aidoma la chip, porniră s-o pețească pentru unul din ei. Ei se învoiră, că cine va cumpăra lucrul mai scump și mai frumos, a lui să fie.

Cel mai mare cumpărase de la un grec o *oglină* în toate fețele cu cadre de aur : era fermecată și pe cine doreai, îl avea înaintea ochilor. Al doilea o *șea* fermecată : unde-ți zbură cugetul, acolo te aflai. Al treilea un *măr*, pe care gustîndu-l cineva, se făcea sănătos.

Uitîndu-se prin oglină, văzură pe fată întinsă galbenă și trăgînd să moară. Numai decît fură acolo cu ajutorul șelei, dederă bolnavei o felioară de măr și ea-și veni în fire. Acum se întrebară : a cui să fie ? și fata se dede în partea celui mai mic, care avuse mărul vindecător, fără de care, cu toată știrea și cu toată graba, ar fi trebuit să moară.

β. Basmul-tip *Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat* de Ispirescu :

Un flăcăiandru orfan se născuse în ceas bun și era ursit să ajungă ceva. O zînă („era steaua sub care se născuse“) i se arătase în vis și-l îndemnase să se ducă la curtea împăratului, că acolo se va procopsi.

Intrînd argat la grădina împăratului, slujba lui de căpetenie era să dea în fiecare dimineață cite un mănuchi de flori la fiecare din cele 12 domnițe : „Aceste domnițe erau ursite să nu se poată mărita, pînă nu se va găsi cineva care să le ghicească legătura ursitei lor și să facă pe vreuna din ele ca să iubească pe cineva. Ursitele lor le dăruise cu patîma jocului : erau nebune după joc și pe fiecare noapte rupeau cite o pereche de conduri de mătase albă, dănțuind.“

Nimeni nu știa unde jucau ele noaptea și împăratul făgădui pe una din ele de soție *celui ce va descoperi ce făceau fetele noaptea*, de rupea fiecare cite o pereche de conduri. Dar 11 flăcăi se prăpădiseră în zadar.

Zîna se arată iar în vis voinicului și-i spuse că cei doi dafini din unghiul grădinei dinspre răsărit, bine îngrijiți, îi vor împlini orice dorință. Rugîndu-se la ei să-i dea *darul de a se face nevăzut*, se deschise o floare, pe care o băgă în sîn.

Așa putu intra seara în camera domnițelor și a le însoți (fără să-l vadă, la palaturile fermecate. După ce ajunseră la o grădină cu zid de

aramă și porți de oțel, trecură prin *pădurea cu frunze de argint, de aur și de diamanturi*. În palaturile d-acolo, fetele, atrase de muzica fermecătoare, se puseră pe joc cu flăcăii și jucară pînă li se sparseră condurii. Însoțindu-le așa 3 nopți d-a rîndul, domnița cea mai mică se îndrăgosti de voinic și atunci puterea farmecului se zdrobi: palatul peri ca o nălucă și flăcăiandrul se cunună cu fata împăratului.

a) Varianta bucovineană *Fata Rumpe-Haine...* de Sbiera :

Un boier bogat avea o singură fată, care avea un cusur foarte mare: noaptea pleca de acasă și despre ziuă se întorcea cu hainele și încălței rupti.

Părinții trebuiau să-i facă în fiecare zi cîte un rînd de haine și o pereche de încălței și, îngroziți de atîtea cheltuieli, se hotărîră s-o mărite după *cel ce ar putea descoperi unde umbla noaptea și cum rupea hainele*. Fata primi, dar cu tocmeala, că dacă nu va ști să afle, să-i înfigă capul în gardul curței.

Așa se prăpădiră o grămadă de tineri (căci fata îi adormea și se ducea să petreacă cu zmeii), pînă ce feciorul unei văduve, *fătul babei*, urît la chip, dar deschis la minte, se luă după fată pe nesimțite. După ce trecură peste un pod de fier, de aramă, de argint și de aur, dederă de curțile zmeilor, cari jucară cu fata pînă i se rupseră hainele. Voinicul, luînd un măr de aur și cămașa zmeului, se întoarse.

Descoperind boierului taina, el se cunună cu fata, după ce ea l-a mai supus la diferite cercări: să-i păzească o turmă de iepuri un an de zile, să-i umple o putină pe jumătate cu minciuni și pe jumătate cu adevăruri.

b) Prima variantă bănațeană *Dracul în butie* de Schott :

O fată de împărat nu vru să ia de bărbat decît pe *cel ce ar fi putut-o obosi jucînd*.

Toți se încercară în zadar, pînă cînd veni un necunoscut (era *Necuratul*) și, dovedind-o, o prefăcu cu toată curtea în piatră și o blestemă să rămîie în astă stare, pînă va veni unul, ca să-l învingă.

În cele din urmă un voinic șiret izbuti să păcălească pe *Necuratul* și să-l *închiză într-o butie*. Din acea clipă toate înviară și mîntuitorul se cunună cu fata împăratului și moșteni tronul după moartea lui.

e) A doua variantă bănațeană *Fata de împărat și porcarul* de Schott :

O fată de împărat nu voia să se mărite decît după *cel ce s-ar putea ascunde așa, ca să nu-l poată găsi*. Ea avea o *ogîndă vrăjită*, prin care

putea vedea lucrurile cele mai depărtate (dar pe sineși nu se putea vedea). Nenorocitul care era găsit de domniță pierdea capul.

După ce se prăpădiră o mulțime de tineri, veni și un cioban : în prima zi un vultur (pe care-l ajutase ciobanul) îl ascunse în norul cel mai întunecat ; în a doua un pește (pe care asemenea îl ajutase) în fondul mării ; dar domnița îl descoperi cu oglinda vrăjită și-l aduse înapoi.

A treia zi un uriaș, care era *Domnul-Florilor*, îl prefăcu într-un trandafir și-l *puse în părul fetei*. Neputîndu-l descoperi, voinicul sări jos din păr, se făcu iar om și sparse oglinda în mii de bucăți. Apoi se cunună cu fata împăratului.

CICLUL *FATALITĂȚEI*

Am arătat în *Introducere*, cum credința poporului nostru în *Ursitoare* conservă încă, în trăsurile-i esențiale, caracterul antic al Destinului elenic, care stăpînea deopotrivă pe zei și pe oameni. Asupra acestui fond primitiv s-a adăus mai târziu, în special la popoarele balcanice, o influență însemnată a fatalismului oriental. El se manifestă în acea completă resignare în voia întîmplărei (așa i-a fost să fie!) și în special în concepțiunea populară a Norocului și a repartizării bunurilor pămîntești, admițînd însă în același timp că dreptatea triumfă asupra nedreptății și că, alătura de Ananghea și de Moira, lumea e dominată de o Nemesis, de o justiție universală.

Vom distinge dar în ciclul *Fatalității* două motive, cari se completează reciproc: tipul *Moira* sau al *Ursitei* și tipul *Nemesis* sau al *Dreptății* divine.

A. TIPUL *MOIRA*

Un rol important joacă în basme zîele Destinului sau *Ursitoarele*, cari, a treia zi după naștere, vin în casă și menesc copilului soarta-i viitoare, bună sau rea, fericită sau nefericită. Ele sunt 3 la număr, și adevă: cea mare, *Ursitoarea*, toarce firul vieții; cea mijlocie, *Soarta*, rostește pășirile noului născut; iar cea de a treia, *Moartea*, rupe ața, și acolo va muri noul născut. Rostirile lor uneori se completează sau se contrazic, rămînînd în vigoare menirea celei din urmă. Aceea se scrie apoi în cartea vieții și *scrisa* ei (anticul *fatum*) rămîne neclintită. Nici sfîinții, ba uneori nici chiar Dumnezeu nu poate schimba hotărîrea fatală.¹

¹ Cf. *Introducere*, p. 27 și 104—105. Vezi despre *Ursitoare*: Marian, *Nașterea la români*, p. 149—161, unde se citează toate izvoarele, la cari adăugem o notă a lui Budai-Deleanu la poema sa eroi-comică (*Buciumul român*, an. II, p. 324).

În mitologia greacă *Moiră* (Μοῖρα) era partea fiecăruia, bucuriile sau durerile rezervate vieții omenești. Mai târziu Destinul, unic la Omer, se descompuse în 3 ființe divine, în 3 *Moire* (la romani *Parcae*), numite de Platon „cele 3 fiice ale Ananghei“ și anume : *Clotho* (Κλωθώ) sau „torcătoarea“ urzea firul vieții, *Lachesis* (Λάχεσις) sau „ursitoarea“ da fiecăruia partea sau norocul său și *Atropos* (Ἄτροπος) sau „neclintită“ tăia firul vieții.²

Ele prezidau întâi la nașterea copilului și-i hotărau soarta viitoare. Nimic în lume nu mai putea schimba sau zădărnici decretele *Moirei*, nici chiar Zeus, părintele atotputernic al zeilor.³

Alcinou, strălucitul rege al feacienilor, vorbind despre Ulysse, zice că în țara sa „va păși cele ce soarta sa și grelele *Ursite* îi toarseră la naștere (Κατακλώθεις τε βαρεῖται γεινομένο νήσαντο λίνω) când îl născu mamă-sa“.⁴

Tot astfel la nașterea lui Meleagru asistă cele 3 *Moire*, iar *Atropos*, aruncînd un tăciune în flacăra și învîrtind sub degete fusul soartei, măneste eroului să trăiască atîta cît va arde și tăciunile de pe vatră :

. in flammam triplices posuere sorores :
 Stamnaque impresso fatalia pollice mentes :
 Tempora, dixerunt, eadem lignoque tibi que,
 O modo nate, damus !⁵

Această credință în *Ursitoare* s-a perpetuat și la popoarele moderne. La neogreci ele și-au conservat chiar numele originar *Μοῖραι* (de unde la bulgari și la românii din Macedonia *Mire*). La albanezi ele reprezintă destinul (*Fati*), ca și la unele popoare slave : la bulgari *Narăčniți*, la sîrbi *Usude* ; sau se referă la naștere : *Rodienițe* (sloveni, chei), *Rojdanițe* (ruși) etc.

În basmele noastre *Ursitoarele* figurează numai ca simplu episod, pe cînd fondul poveștii aparține altui tip.

Astfel, în versiunea munteană *Voinicul cel cu cartea în mîină născut*⁶, care a fost deja rezumat, a treia seară după nașterea copilului venită *Ursitoarele* și începură să ursească : cea mare, că are să ajungă bogat ; cea mijlocie, că are să-l răpească duhurile rele ; iar cea mică, că are să ajungă împărat. Și spusa celei din urmă se împlini. În același basm o fată de împărat e ursită „să nu se poată mărita pînă ce nu se va găsi cineva care să petreacă o noapte în camera ei și să scape teafăr“.

² Hesiod, *Theogon.*, 318 și Plato, *De Republ.*, 617. Nornele scandinave sunt asemenea în număr de 3 : *Urdbr*, *Verdhandi* și *Sculd*, reprezentînd trecutul, prezentul și viitorul. Ele stau pe marele frasin *Ygdrasil*, al cărui trunchi e osia lumii. Cf. Grimm, *Deutsche Mythologie*, p. 335.

³ Pausan. I, 40, 3 : ὕπερ δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς εἰσὶν Ὕραι καὶ Μοῖραι.

⁴ *Odyss.*, VII, 197.

⁵ Ovid. *Metam.*, VIII, 450 urm. Cf. *Apollod.*, I, 82 ; *Diodor*, IV, 34 și *Pausan.*, X, 31, 4.

⁶ Ispirescu, no. 9, p. 97. Cf. p. 114, 313 și 389. Vezi și Introducerea, p. 122—123.

Într-altă versiune munteană⁷, Iana Cosînzeana e osîndită încă de la naștere : „Căci 3 zile după nașterea ei s-au adunat după obicei *Ursitoarele* la capul ei și au început să-i ursească scrisa. Una din ele a ursit-o să fie cea mai frumoasă dintre frumoase, cea d-a doua a găsit cu cale să fie cea mai norocoasă dintre norocoase și cea d-a treia a hotărît ca ochii ei să omoare de deochi pe tot voinicul la care s-o uita dînsa deodată cu drag.“

În povestea ardeleană *Aflatul*⁸ studiată pe larg în *Introducere*, cetim : „Cînd încetă cocoșul cu cîntatul, vin *Ursitoarele* la fereastră și încep a ursi. Una zice : «Prin multe năcazuri va trece acest copil, dar bine va ajunge cu vremea» ; alta zice : «Voinic și frumos se va face și foarte cu minte, dar și norocul i se arată» ; a treia ursitoare zice : «Și va moșteni toată averea boierului ce azi e în casa aceasta.»“

În fine, în frumosul basm *Fata fără corp*, versificat de d-l Ronetti Roman :

În noaptea nașterii, *trei Ursitoare*
Intrară-n coliba-i cu pasuri ușoare.
Figurile 'nalte de braț se luau,
La dreapta, la dreapta, în cerc jucau.
Se pare că ele în aer plutesc,
Atît de iute și-ușor se-nvîrtesc.
Și-un glas se aude, întîia vorbește :
„Băiatul sosind, pe pămînt ce va crește,
Ca pămîntul să fie tare, vîrtos,
Să meargă în cale-i drept și voios“.
Glasul se schimbă, a doua vorbește :
„Băiatul sosind, ce sub soare va crește,
Să fie ca soarele atît de frumos,
Să meargă în cale-i drept și voios“.
Și glasul se schimbă, a treia vorbește :
„Băiatul sosind, ce în lume va crește,

Ca lumea să fie bogat cu prisos,
Să meargă în cale-i drept și voios“.
Dar muma, ca mumă, nu fu mulțumită,
Mai mult vru pentru ființa iubită.
Atunci Ursitoarele se întorceau,
La stînga, la stînga, în cerc jucau,
Se pare că ele în aer plutesc,
Așa de iute și-ușor se-nvîrtesc.
Picioarul abia pămîntul atinge,
Lampa ce arde vîntul o stinge,
Și-un glas se aude în cor întreit :
„Să iubească adînc și nemărginit
Pe fata cea mai frumoasă din lume,
Ce nu există, nici n-are nume,
Deși trăiește o viață senină,
De flori țesută și de lumină!“

Într-o poveste neogreacă, *Hotărîrea Mirelor*⁹, după nașterea copilului, a unei fetei, veniră noaptea *trei femei* și-i meniră ursita. Întîia zise : Să capete un bărbat bun, cînd se va face mare ; a doua rosti aceleași vorbe, iar a treia zise : Nu ! să n-aibă alt bărbat decît pe străinul care stă întins pe pămînt și doarme. Și spusa Mirelor se împlini, cu toate încercările străinului (care o ascultase) de a se sustrage hotărîrei fatale, căci ceea ce ele ursesc o dată, nu mai schimbă deapănarea (ὅ τὴ γράφει δὲν ξερράφει).

Într-un cîntec bulgăresc¹⁰, cele 3 Ursitoare (*Narăčniți*) sosesc la copilul de curînd născut. Întîia zise : să luăm copilul ; a doua : să nu-l

⁷ Popescu, III, p. 24. Cf. p. 27 și 68.

⁸ Pop-Reteganul, I, p. 12. Cf. *Introducerea*, p. 103—104.

⁹ Schmidt, no. 2. Cf. Hahn, II, p. 137, unde *Mirele* ursesc în pădure soarta unei fete alungate de mama ei vitregă.

¹⁰ Dozon, *Poésies bulgares*, p. 334.

luăm, pînă va crește și se va face de 7 ani ; a treia : copilul să crească și să se facă de însurat ; el va lua o fată frumoasă și, cînd se va duce la biserică spre a se cununa, noi vom răpi pe flăcău. Ziseră și periră, iar prezicerile lor se împliniră.

În poveștile sîrbo-croate revin adesea Ursitoarele, sub numele de *Suienite* sau *Usude*. Într-una, ele apar ca *trei femei îmbrăcate în alb* și într-alta, în număr de șapte, „una mai urîță decît cealaltă, cu părul zburlit și cu fața galbenă, ca de mort”.¹¹ Cea mai bătrîină zise : „Ursitoarelor, tovarășelor ! În casa asta se nascu azi-noapte un copil de parte bărbătească, haideți să hotărîm soarta lui, ce are să pățească în viață.” Întîia Ursitoare grăi : „Acest copil s-ajungă la vîrsta de 70 și chiar de 80 de ani și, ca tată-său, să devie bogat și să se însoare de 3 ori”. A doua Ursitoare grăi : „Să nu trăiască decît 50 de ani și ceva mai puțin bine decît tată-său”. A treia : „S-ajungă pînă la 90 de ani în bogăție și stăpînire”. A patra : „Copilul să se facă regeuțator și să trăiască 60 și cîtiva ani, și apoi să moară în necazuri și ticăloșie”. A cincea : „Copilul să se înece la vîrsta de 12 ani”. A șasea : „Fulgerul să lovească pe copil, după ce va fi împlinit 20 de ani”. A șaptea Ursitoare, cea mai bătrîină și mai galbenă și mai zburlită, grăi : „Așa să fie, fulgerul să-l lovească, dar chiar la 18 ani !” La cîntarea cocoșului Ursitoarele periră cu toatele prin coș, strigînd întruna : „Fulgerul să-l lovească la 18 ani !”

Cu toate acestea copilul scapă, căci „nu Ursitoarele hotărăsc soarta, ci Dumnezeu e judecătorul Destinului”. Suprapunerea elementului creștin este aci pînă vădită și contrastează cu credința dominantă despre caracterul necesar și inevitabil al fatalității.

În basmele popoarelor romanice, Ursitoarele poartă numele de *Fées*, *Fate*, *Fadas*. Ele figurează în număr de șapte în frumosul basm francez *La belle au bois dormant*, analizat în *Introducere*¹² unde fiecare dintr-însele dăruiește copilei cîte un dar, numai a șaptea, cea mai bătrîină, ursește că domnița va muri, înțepîndu-și mîna într-un fus.

În poveștile neapolitane ale lui Basile ne întîmpină foarte des cele trei *fete*, cari înzestrează cu diferite daruri, sau ele apar la copii de curînd născuți și-i alipesc de pieptul lor.¹³

În privința Siciliei reproducem cuvintele lui Pitré : „Poveștile siciliene reprezintă *le Fate* ca fecioare foarte frumoase, locuind în palaturi vrăjite, sub pămînt, aproape de fîntîni sau de arbori. Ele iau forme diferite, după cum vor să facă bine sau rău : de babe zbîrcite sau de tinere încîntătoare. Din leagăn pînă în mormînt le întîlnim totdeauna în actul

¹¹ Krauss, II, no. 47 [*Der Eltermörder*] și 52 [*Usude*].

¹² *Introducerea*, p. 121. Cf. Dunlop-Liebrecht, p. 140 [*Ogier, le Danois*] : La nașterea lui Ogier (unul din paladiniii lui Carol-Magnu) asistă șase *Fee* ; cinci dintr-însele îi împărtășesc cele mai mîndre daruri, iar a șasea, *Feea Morgana*, sora lui Arthur, ursește ca Ogier, după o viață lungă și glorioasă, să vie la bătrînețe în valea Avalon și să se îndrăgostească împreună în locașul cel mai frumos din lume.

¹³ *Pentamerone*, I, 10 [*La Vecchia Scorticata*] și V, 5 [*Sole, Luna e Talia*]. La Cervantes ele sunt asemenea în număr de 7 (*Don Quixote*, IV, 50) : *los siete castillos de las siete fadas*.

solemn al vieții, în pericolele mari ce amenință pe erou sau pe eroină. Cea mai cunoscută dintr-însele e *Fata Morgana*, Circea modernă, ale cărei palaturi aeriene amăgesc pe tinerii corăbieri, cari, făcînd naufragiu, cad în puterea acestei vrăjitoare.“¹⁴

B. TIPUL NEMESIS

Acest motiv cuprinde 2 clase, fiecare cu cîte un basm-tip :

α. Basmul-tip *Fata cu pieze rele*¹⁵, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Povestea norocului* ;

II. Variantă munteană, *Găina neagră*.¹⁶

Varianta moldovenească *Cine caută, găsește*.¹⁷

Varianta ardeleană *Ioan Pripilă*.¹⁸

Varianta macedoromână *Soarele Dumnezeu*.¹⁹

β. Basmul-tip *Dreptatea și Strîmbătatea*²⁰, cu următoarele variante :

Varianta moldovenească *Nu fă rău fratelui tău !*²¹

I. Variantă ardeleană, *Toader flămîndul* ;

II. Variantă ardeleană, *Fratele pizmătareș*.²²

Varianta bănățeană *Dreptatea și Strîmbătatea*.²³

Afară de aceasta, motivul din primul basm-tip a fost versificat în două rînduri de Anton Pann.²⁴

Un zgîrcit, care nu se îndura să cheltuiască un ban, invitat de finu-său sărac la un ospăț, se înveseli într-atîta, încît îi dăruie toată averea și-l trimise să aducă cele 10 borcane pline cu galbeni. Dar intrînd în pivnița zgîrcitului, săracul fu îngrozit de un glas, care îi răcni că acei bani sunt ai diaconului Badea. Zgîrcitul, înfuriat, se duse atunci el însuși și, îndopînd tot aurul în niște pive, le aruncă în rîul dinaintea porței. Dar pivele, plutind toată noaptea, se opriră la marginea unui sat, unde ședea diaconul Badea. Acesta, sculîndu-se de dimineață și, văzînd pivele, le trase cîte una și rămase uimit de conținutul lor. Fiînd om evlavios și binefăcător, el milui toți săracii din satul lui și apoi zidi un han, în care era găzduit orice călător. Ducîndu-se vestea, auzi și zgîrcitul, care-și aduse aminte de tainicul glas :

¹⁴ Pitré, *Biblioteca delle tradizioni popolari siciliane*, vol. XVII, p. 173 și 186.

¹⁵ Ispîrescu, no. [37].

¹⁶ Stăncescu, no. 15 ; același în revista *Vatra*, an. I, no. 15.

¹⁷ Sevastos, p. 180—184.

¹⁸ *Convorbiri* din 1885.

¹⁹ Cosmescu (colecțiune inedită).

²⁰ Pop-Reteganul, I, no. 3.

²¹ Sevastos, p. 185—190.

²² Frîncu, no. [6] ; Stănescu Arădanul, no. 4.

²³ *Șezătoarea* din 1875, no. 7.

²⁴ [*Culegere de proverburî sau*] *Povestea vorbii*, [București, 1852,] p. 65—72

Și-așa zise întru sine, c-așa a vrut Dumnezeu ;
N-au fost nici ai mei să fie, nici cui am vrut să-i dau eu.

Un sultan, după ce dăruise cu bani pe un pescar în mai multe dați, îl trimese la un ostrov, unde să se puie la gura puțului și să strige într-însul : care e *Norocul* sultanului ? Ieșind din puț, să-l întrebe de ce-i este dușman, dându-i mereu avere, și să-l roage să înceteze cu ura de a-i tot da bogăție. Pescarul se duse într-acolo și când strigă :

Ieși o fantomă îndată la dînsul,
Cu schiptru în mînă ca o-mpărăteasă,
În chipu-i frumusețea-i de cea mai aleasă...

Și făcîndu-i pescarul întrebarea știută, *Norocul* sultanului îi răspunse că el e dator să se supuie, iar de nu, îi va da averi întreite. După ce plecă de acolo, pescarului îi veni gîndul să întrebe și de norocirea lui și, întorcîndu-se din drum, strigă la gura puțului : „Noroace, Noroace, care e *Norocul* lui Udrea pescarul ?”

Și îndată iese un negru ca arapul,
Cu o tambură în mînă și sărînd ca țapul.

El gonește, îngrozindu-l, pe bietul pescar, care fuge dinaintea glasului înfricoșat.

Norocul e personificat în mitologia greco-romană sub numele de Τύχη sau *Fortuna*, care împărțea bunurile sale orașelor și oamenilor puși sub protecțiunea ei. Ea era zeita îndestulării și a bogăției și ținea în mînă cornul îmbelșugărei. Alături de acest atribut esențial, figurează o roată (*rota Fortunae*), simbolul firei schimbătoare a norocului, simbol transmis și popoarelor moderne.

Altmînterea, Zeus e dispensatorul suveran al bunurilor și al relelor în această lume : „Zeii, torcînd destinele sărmanilor muritori, au vrut ca oamenii să trăiască în trude și numai dînșii să fie lipsiți de griji. Două butoaie sunt așezate pe pragul palatului lui Zeus și ele sunt pline de toate darurile acordate : într-unul sunt bunurile și într-altul relele. Și Zeus tunătorul, amestecînd darurile, trimite unuia bine și altuia rău. Iar cel ce a avut parte de daruri rele, cade pradă ocărei : foamea blestemată îl roade pe pămîntul cel mînos, el rătăcește necinstit de zei și necinstit de oameni.”²⁵

Versiunea sîrbă paralelă *Ursita*²⁶ are multă analogie cu unele din variantele noastre.

Odată trăiau doi frați în aceeași casă : unul muncea mereu, iar cellalt nu făcea nimic. Și cu toate acestea, casa lor era îndestulată cu toate bunățile. Fratele muncitor, de ciudă pentru trîndăvia celuiilalt, crezu cu cale să se despartă, împărțindu-și moștenirea. Fratele cel leneș, luîndu-și partea sa, o dede în paza păstorilor, iar dînsul trăia acasă

²⁵ *Iliad.*, XXIV, 525 urm.

²⁶ Vuk, no. 13.

fără grijă, ca și înainte. Cellalt frate, deși sîrguitor, muncea dimpotrivă singur și totuși nu vedea nici un spor, ci numai pagubă, pînă ajunse la sapă de lemn. Atunci, ducîndu-se la frate-său să vadă cum îi merge, trecu printr-o liveadă, unde păștea o turmă frumoasă de oi, păzită nu de un păstor, ci de o fată foarte frumoasă, care ședea torcînd un fir de aur. Întrebată cine este, ea răspunse săracului : *sunt Norocul (Sretya) fratelui tău !*

Necăjit, el porni atunci să caute Norocul său și, ajungînd într-o cîmpie mare, găsi acolo o *babă urîță*, dormind sub o tufă : era *Norocul său !* „— Cine mi te-a dat ? întrebă el. — Ursita (*Usud*) ! răspunse baba.“

El porni atunci în căutarea Ursitei și în drum fu însărcinat de niște oameni să întrebe : de ce unul nu-și poate sătura copiii, și părinții săi nu vor să moară ; de ce oile altuia nu se mai îngrășă, ci *slăbesc* întruna. Ajungînd apoi la o apă, o rugă să-l treacă dincolo, ceea ce făcu apa, învoindu-se săracul să întrebe pe Ursita de ce *nimica nu poate trăi* într-însa.

El fu sfătuit apoi de un pustnic, care-i arătă peste munți palatul Ursitei, ca acolo *să nu vorbească nimica*, ci să facă mereu ceea ce ea însăși va face, pînă îl va întreba. Ajungînd la acel palat plin de mîndrețe, unde furnicau numeroși servitori și servitoare, găsi pe Ursita cinînd singură la o masă. El se așeză alături și făcu tot așa. După masă, Ursita se culcă, și el asemenea. Către miezul nopții se auzi un vuiet grozav și un glas, zicînd : „Ursito, Ursito, atîtea și atîtea suflete s-au născut astăzi, dă-le ceva după placul tău !“ Atunci Ursita se sculă și, deschizînd o ladă cu aur, risipi pe jos galbeni și zise : „Cum mi-a mers mie astăzi, așa să le meargă toată viața lor !“

În fiecare dimineață locuința Ursitei se făcea din ce în ce mai mică, pînă ce rămase un bordei prăpădit : atunci Ursita luă o sapă și omul luă asemenea una, săpînd amîndoi toată ziua. Cînd se auzi glasul către miezul nopții, Ursita scoase dintr-o ladă cioburi mici și printre ele atîția gologani, cîți se pot cîștiga într-o zi, și aruncîndu-i jos, zise : „Cum mi-a mers mie astăzi, așa să le meargă în toată viața lor !“

Dimineața însă bordeiul se schimbă iarăși în palatul dinainte și Ursita abia atunci întreabă pe sărac : de ce a venit ? Și aflînd pricina, Ursita îi vorbi astfel : „Ai văzut cum am risipit în prima noapte galbeni pe jos și ce s-a întîmplat în urmă. Cum îmi merge mie în noaptea în care se naște un om, așa îi va merge lui toată viața sa. Tu te-ai născut într-o noapte de săracie, de aceea vei rămînea sărac cît vei trăi. Fratele tău, dimpotrivă, s-a născut într-o noapte norocoasă și va rămînea norocos pînă în capătul zilelor sale. Deoarece însă te-ai trudit atîta să mă cauți, îți voi spune cum îți poți ajuta. Fratele tău are o fată, anume Milița, care e tot așa de norocoasă ca și tatăl ei. Pe dînsa, la întoarcere, s-o iei la tine acasă și tot ce vei cîștiga, să zici că e al ei.

Atunci săracul mulțumi Ursitei și o întrebă de cele întîmpinate în calea sa. Părinții aceluia om nu puteau muri, fiindcă fiul lor nu-i cinstea cum se cuvine ; îndată însă ce-i va respecta, ei își vor da sufletul și copiii săi se vor sătura. Iar celuilalt nu i se puteau îngrășa vitele, fiindcă

tăia în ziua patronului vita cea mai prăpădită. În sfârșit, în acea apă nu putea nimica vieții, fiindcă nici un om nu se înecase încă într-însa.

Întors acasă, el făcu întocmai cum îl povățuise Ursita și toate îi mergeau bine. Odată, uitînd sfatul, zise unui drumeț că grînele de pe cîmp sunt ale sale, și îndată un foc se aprinse în mijlocul lor. El atunci alergă repede după drumeț, strigîndu-i: „oprește-te, frate, grînele nu-s ale mele, ci ale Miliței!“ Atunci grînele încetară de a arde și el rămase de aci înainte norocos prin Milița.

În versiunea albaneză *Coșca de aur*²⁷, împăratul e trimis de o arăpoaică bogată să-i caute norocul (*Bakt*), ca să-i dea cîțiva galbeni.

Într-o poveste rusească, *Nenorocul*²⁸, un țaran sărac, căruia toate-i mergeau rău, pornește în lume însoțit de Nenorocul. El îl tot îndemna la beție și la desfrîu, așa că țaranul își vîndu plugul, sania și bordeiul. Odată zăriră pe o cîmpie o groapă plină cu aur și Nenorocul puse pe țaran să-l încarce tot într-un car. Cînd fu gata, omul nostru păcăli pe Nenorocul să intre în groapă și-l închise acolo, astupîndu-l cu un bolovan. Scăpat de el, se întoarse acasă cu banii și cumpără de toate și, făcînd un ospăț, chemă și pe un frate al său, neguțator bogat. El, aflînd cum se îmbogățise și de ciudă pe frate-său, se duse la acea groapă și, cum dede la o parte bolovanul, Nenorocul sări afară și i se puse în cîrcă. De atunci toate începură să-i meargă rău. Dar după multe nevoi, și dînsul izbuti să păcălească pe Nenorocul să se bage într-o roată și, aruncîndu-o în mare, Nenorocul se înecă, și de atunci neguțatorul trăi în belșug ca și înainte.

Într-o variantă²⁹, un sărac întîlnește două cucoane și acele femei erau, una *Norocirea* (*Șastie*) și alta *Nenorocirea* (*Neșastie*).

Norocul personificat (*Fortuna*) figurează și în unele versiuni sici-liene. Într-însele, el apare sub chipul unei femei frumoase și înalte, care ține în mîină o roată, simbolul străvechi al fericirii pămîntești³⁰.

Într-o poveste din Palermo, *Sfurtuna*³¹, a șaptea fată a unei regine e cauza involuntară a ruinei familiei sale. Alungată de mamă-sa, ea e primită apoi în diferite locuri, de unde e mereu gonită din cauza nenorocului ei. Ea ajunge în cele din urmă la locuința ursitei sale, o babă foarte urîță și nemiloasă, care însă, îngrijită de fată, se înduplecă a-i dărui un petec de stofă scumpă. Dar petecul nu putu fu cîntărit cu aur și, aflîndu-se originea-i, *Sfurtuna* ajunse regină.

Trecînd acum la al doilea basm-tip, cităm mai întîi versiunea neogreacă, *Dreptatea și Strîmbătatea*³², în care doi frați se ceartă: ce dom-

²⁷ Dozon, no. 8.

²⁸ Afanasiev, V, no. 34.

²⁹ *Ibidem*, III, no. 9.

³⁰ Gonzenbach, no. 21 [*Die Geschichte von Caterina und ihrem Schicksal*], 52 [*Zaubergerte, Goldesel und Knüppelchen schlägt zu*] și 55 [*Die Geschichte von Fel-dico und Espomata*]. Cf. *Pentamerone*, V, 9 [*I tre Cedri*]: „*Vecchia seduta sopra una rota*“.

³¹ Pitré, *Biblioteca*, XVII, p. 201—202.

³² Hahn, no. 30.

nește în lume, Dreptatea sau Strîmbătatea? Cel tînăr susținea că Dreptatea, cel mare dimpotrivă, și atunci amîndoi puseră prinsoare să întrebă pe mitropolit și, de n-o fi așa, să-și scoată ochii. Mitropolitul însă zise că Nedreptatea stăpînește lumea, și atunci fratele cel mare *scoase ochii celui mic*. Cel orbit se urcă pe un arbore și peste noapte auzi mai mulți *draci*, povestindu-și isprăvile lor : că unul întăritase doi frați, pînă să-și scoată ochii ; că un altul întorsese copilul în pîntecele împărătesei, ca să nu poată naște. El află totdeodată, cum apa din fîntînă i-ar putea vindeca ochii și pe împărăteasă. El făcu așa, recăpătă vederile și, lecuind pe împărăteasă, fu bogat răsplătit de împăratul ; iar fratele cel rău căzu jos mort, cînd văzu pe frate-său vindecat și îmbogățit.

Într-o poveste albaneză, cu același titlu³³, Necuratul scoate ochii unui om sărac, care aude 3 *draci* povestindu-și isprăvile și arătînd mijloacele de scăpare. Întîiul zise că a chelit pe fata sultanului, dar spălînd-o cu apă din fîntînă, se va vindeca ; al doilea, că a surpat un pod și că trebuie puse în temelie pietre din ruine ; al treilea, că a scos ochii cuiva și că se va lecu, ungîndu-i cu cenușă.

În versiunea sîrbă cu același titlu³⁴, figurează doi frați, unul viclean și cellalt bun de suflet. Ei se ceartă spre a ști dacă Dreptatea sau Strîmbătatea prețuiește mai mult în lume. La urmă se prind pe o sută de galbeni și hotărîsc să primească părărea celui dintîi ce vor întîmpina în cale. Ei întîlnesc pe Necuratul străvestit în călugăr, care se rostește pentru Strîmbătate, și astfel fratele cel bun pierdu suta de galbeni. După ce se mai prinseră în două rînduri pentru aceeași sumă și fură întîmpinați tot de Necuratul sub diferite forme, fratele cel bun, nemaiavînd bani, se prinse pe ochii săi. Atunci vicleanul de frate, fără să mai aștepte un arbitru, îi *scoase amîndoi ochii* cu un cuțit, zicîndu-i : „acum orbule, să-ți ajute Dreptatea !“ Dar sărmanul nu înceta de a lăuda pe Dumnezeu și, apropiindu-se de o fîntînă, rămase acolo sub un brad. Peste noapte el auzi niște *vile*, cari veniră să se scalde, spunînd că cu apa fîntîinei se vindecă orice orb sau olog și tot cu ea se va putea tămădui fata împăratului de rîie. Nenorocitul se tîrî atunci pînă la acea apă și cum se spală pe ochi, recăpătă vederile. Vindecînd apoi și pe domnița, împăratul i-o dete de soție și astfel ajunsese împărat. Ajungînd acestea la auzul fratelui viclean, se duse sub acel brad să-și găsească norocul. Acolo însă îl descoperiră vitele și-l sfîșiară în patru bucați. Astfel Strîmbătatea nu folosi întru nimic nelegiuitului.

Într-o variantă sîrbo-croată³⁵, fratele orbit aude noaptea sub o spînzurătoare 3 *corbi*, grăind că orbul s-ar putea vindeca, ungîndu-și ochii cu rouă, și că fata împăratului se va putea tămădui așîderea (punîndu-i în doftorie sfîntul agneț) și în fine, că varga corbilor poate deschide izvoarele în timp de secetă. Astfel el ajunsese împărat, iar frate-său, scoțîndu-și ochii, se duse într-acolo și fu omorît, căzînd spînzurătoarea asupra-i. Într-o variantă din Bosnia, citată acolo, frații sunt înlocuiți de doi prieteni și un înger descoperă orbului leacul.

³³ Jarnik, în *Zeitschrift für Volkskunde*, II, p. 264.

³⁴ Vuk, no. 16.

³⁵ Jagici, *Archiv.*, [vol. V], no. 55 [*Upravda und Krivda*].

Într-altă variantă sud-slavică, *Roua de dimineată*³⁶, cei doi frați mai mari scot ochii celui mic pentru o bucată de pîine, ca și într-o poveste țigănească din Bucovina³⁷. Nenorocitul află apoi de la niște vile cum să-și recapete vederile, ungîndu-și ochii cu rouă.

În versiunea maghiară *Călătoria Adevărului și a Minciunei*³⁸, Adevărul și Minciuna, pornind în călătorie, se întovărășesc pe drum și-și împărtășesc merindele. După ce se mistuiră proviziunile Adevărului, veni rîndul Minciunei. Dar ea nu vru să-i dea din merinde decît scoțindu-i ochii. Adevărul orbit, odihnind sub o spînzurătoare, aude peste noapte vorbind niște *draci*, cari spuneau cum orbii se vindecă cu rouă și cum se poate da drum izvoarelor oprite în cursul lor de Necuratul. El își recăpătă astfel vederile și ajunse sfetnicul împăratului. Cînd Minciuna-și isprăvi merindele, veni în cerșit pe acolo, și Adevărul îi scoase la rîndul său ochii și o duse sub aceeași spînzurătoare, unde, găsind-o noaptea dracii, o sfîșiară în bucăți.

În versiunea lorenă *Cei doi soldați*³⁹, tovarășii, ca să poată cerși, trag la sorți cui să scoată ochii și orbul, părăsit într-o pădure, se urcă pe un copaci. Către miezul nopții veniră acolo patru *animale* (vulpe, mistreț, lup și veverița) și spuseră de un rîu din apropiere, care reda orbilor vederea și cu care s-ar putea vindeca fata împăratului; apoi veverița arătă mijlocul cum să se aducă apă orașului ale cărui izvoare secaseră. Făcînd după spusa animalelor, orbul recăpătă vederile și vindecă pe domnița, pe care împăratul i-o dede de soție. Într-una din zile, el recunoscu într-un cerșetor pe tovarășul care-i scosese ochii, și ca să-i răsplătească cu bine, îl duse în pădure la același loc. Dar acolo fu sfîșiat de animale.

În versiunea portugheză⁴⁰, revin dracii, cari descopăr omului de pe arbore, în ce mod ar putea vindeca pe fata împăratului.

Încheiem acest tip cu rezumarea unui basm arab din *O mie și una de nopți*⁴¹, care are multă asemănare cu versiunile anterioare, dacă cumva ele n-au fost chiar influențate de povestea orientală. Abu-Niut (Binevoitorul), muncit de sete, e coborît într-un puț de tovarășu-i de drum Abu-Niutim (Vicleanul). Acesta taie funia și-l părăsește acolo. Noaptea, nenorocitul aude din fundul puțului cum două duhuri rele povestesc despre lecuirea unei fete de împărat și despre găsirea unei comori. Scos dimineata din puț de niște drumeți trecători, Abu-Niut pune în lucrare cele auzite și ajunge ginerele împăratului. Cîtva timp după aceea, întîlnind pe vechiul său tovarăș ca cerșetor, îl iertă și-i spune toate. Dar noaptea duhurile se plîng că tainele lor au fost descoperite și, de mînie, astupă puțul, strivind sub bolovani pe răutăciosul Abu-Niutim, care se coborîse într-însul spre a asculta spusele lor.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor corespunzătoare.

³⁶ Krauss, I, no. 95.

³⁷ Miklosich, no. 12.

³⁸ Jones și Kropf, no. 8.

³⁹ Cosquin, no. 7.

⁴⁰ Consiglieri-Pedroso, no. 20.

⁴¹ Cf. Cosquin, I, 90.

α. Basmul-tip *Fata cu pieze rele* de Ispirescu :

Unui împărat cu 12 feciori i se nascu în cele din urmă și o fată. Cu nașterea ei toate începură a-i merge rău și a da îndărăt, încît bietul împărat ajunse în sapă de lemn. *Un filosof sau cetitor de stele* spuse împăratului să cerceteze pe copii cum dormeau și, spunîndu-i-se că fata doarme pe brînci ori făcută ghem, răspunse : „Asta e *piaza rea* a împărăției tale“, și-l sfătui pe împărat s-o oropsească, că nu se va alege nici praf de el și de copiii săi.

Bietul împărat se văzu nevoit a face după povața filosofului și vorbi cu credinciosul său s-o lase în pădure. Rătăcind mult timp, ea ajunse la o colibă, unde fu primită de o babă ; dar peste cîteva zile o rugă să plece, căci cu dînsa intrară toate belelele în bordeiul ei. De acolo, îmbrăcată ca cerșetoare, ea se duse la o stîină, unde o primiră bucuros ciobanii, dar după 3 zile o goniră, căci se luase de gînduri bieții ciobani de paguba ce încercase. de cînd venise fata.

Ea ajunse în sfîrșit la niște palate, unde locuia o *arăpoaică* bogată, care o primi și o luă pe lîngă dînsa. Punînd-o *să-i caute în cap*, fetei i se făcu scîrbă și-i veni să scuipe și, fiindu-i milă de scumpeturile de pe jos, scuipe în lațele arăpoaicei. Ea, simțînd, o iertă și o duse în curtea unui palat cu mii de mii de cămări. „Într-o cămară erau doi oameni : *unul, tînăr și gras*, ședea într-un pat de aur răsturnat și *se juca cu două gheme de mătase* ; *altul, moșneag*, umbla de colo pînă colo și astîmpăr nu mai avea. El se cocoșase de muncă, era trențaros și slab și pipernicit, de credeai că este altă aia, nu ființă de om. Pasă-mi-te, *tînărul era Norocul fetei, iară bătrînul Norocul arăpoaicei*.“

Fata, după cum o învățase arăpoaica, se repezi la cel tînăr și, smulgîndu-i ghebele de mătase, fugi. Tocmai atunci logodnica împăratului din acel loc ceruse o haină dintr-o mătăsărie foarte scumpă, dar mai lipsea un petec. După multe căutări oamenii împăratului aflară că la arăpoaica s-află un petec de mătăsărie aidoma (erau ghebele luate de fată de la Norocul cel leneș). Arăpoaica le spuse că dă petecul celui ce va da atîția galbeni, cari să tragă la cumpănă cît și mătăsăria. Puseră dar într-un taler al cumpenei petecul și în celălalt începură a pune la galbeni ; dar oricît puneau, cumpăna tot sus sta. Veni și împăratul și porunci a se mai pune saci cu galbeni, dar în zadar. „Atunci ce-i veni împăratului, se sui și el deasupra banilor, cam cu necaz, și odată brațul cu talerul, în care erau puși banii, se lăsă în jos și stătu drept la linie, tocmai pe tocmai cu cela în care era petecul de mătase, veni adecă la cumpănă dreaptă.“

Împăratul înțelese după noima cumpenei, că petecul de mătăsărie nu se poate cumpăni decît cu el însuși, strică întîia logodnă și se căsătorii cu stăpîna mătăsăriei.

a) Prima variantă munteană, *Povestea norocului* de Stăncescu :

A fost odată doi frați, unul bogat și altul sărac. Cel bogat nici nu voia să se uite la frate-său, care-și luă lumea în cap să-și caute Norocul.

La o răspîntie, văzu într-o mociră un biet om, muncind la noroi și tipînd de nevoie (era Norocul frăține-său). Întrebat de Norocul său: „Ei, vericule, răspunse omul din mocirlă, Norocul dumitale e boier mare, pe-trece în avuții, iar dumneata, iacă muncești pentru el, pînă te trec sudorile și tot degeaba, că tot îți stă împotrivă. Dar de vrei să dai peste el, să te duci pe dealul ăsta, pîn-ei vedea că se împreună cu alt deal: ai să ajungi taman pe noapte; cum ei ajunge, ai să dai de un fag cu 12 crăci; să te urci în el și să stai deștept toată noaptea, că acolo au să vie niște hoți să ascunză sub o piatră la rădăcina fagului banii ce i-au furat ziua. Să taci milcă și să ascultți bine ce vorbe zic ei, că au două vorbe de zis, una cînd vor să dea piatra la o parte și alta cînd vor s-o puie la loc. Da să bagi de seamă să ții minte vorbele, ca să poți dimineța, cînd or pleca ei, să dai piatra la o parte, să pui mîna pe ceva parale și să pleci să te duci în satul de unde ești.“

, Peste noapte veniră hoții și săracul auzi din pom cum zise unul: „Dă-i piatră!“ și lepedea de la rădăcina fagului se învîrți, destupînd co-moara. Deșertînd sacii și zicînd: „Justi, piatră!“ lepedea veni iar la loc.

Plecînd hoții, săracul își încarcă dăsații și, întors acasă, își făcu palaturi, cumpără moșii și vestea bogățiilor sale ajunse la frate-său. El veni și începu a se linguși pe lingă frate-său, s-află de unde căpătase atîta bănet, și el îi spuse. Dar hoții prinseră de veste, lăsară pe unul de pază și, taman cînd fratele își încărca buzunarele, îl omorîră.

b) A doua variantă munteană, *Găina neagră* de Stăncescu :

Un om se băgă slugă la un boier, care-i îndrăgise nevasta și, ca să-l silească să rămîie, nu voia să-i dea simbria. După ce-l slujise cu credință 3 ani, porni în lume să caute Norocul și să-l taie cu securea, că mult i-a fost păcătoș. Învățat de un moș, el ajunse, după ce coborîse 3 văi și urcase 3 dealuri, la niște palaturi de sticlă, unde află 3 inși: „unul cu căciula pleoștită pe urechi — ăla e Norocul ălor bogați de tot; altul cu zdrențe pe el — ăla e Norocul oamenilor celor ce au ce le trebuie —, iar ăl de al treilea, cu haine bune, cu căciula nouă nouliță și cu un mărgăritar mare prins pe ea — ăla e Norocul săracilor“. După cum îl povățuise moșul, el se așeză lingă dînșii în tăcere și 3 zile făcu tot ce făceau și dînșii. A treia zi, întrebat de Noroc pentru ce venise, el îi spuse pricina și-i ceru (tot după sfatul moșului) *găina neagră*, că aia era norocul lui. Mai întîi el nu vru să i-o dea, dar omul începu să-l arză cu biciul, și se înduplecă.

Ducînd acasă găina, ea oua în fiecare zi un ou, ce-l vindea boierului la care slujise pe prețul de 500 lei. Nevastă-sa, tot îndrăgostită de boier, îi spuse șiretenia cu găina: „Pe creasta găinei era scris că cine-i va mînce pipota, găsește în toate diminețile o pungă cu 500 de lei la cap; cine i-o mînce ficații, ajunge împărat, iar cine i-o mînce inima, ajunge năzdrăvan“. Boierul o înduplecă s-o taie și, gătînd-o, veniră copiii de la jocuri și, fiindu-le foame, mîncară: ăl mare pipota, ăl mijlociu ficatul și ăl mic inima. Și cele scrise pe creasta găinei se împliniră întocmai.

c) Varianta moldovenească *Cine caută, găsește* de Sevastos :

Un om, căruia Sfintul Soare îi luase femeia și se suise cu dînsa la cer, se duse la Dumnezeu, să vadă ce fel de dreptate e asta. În cale fu în-sărcinat de un moșneag să întreb pe Dumnezeu, *de ce n-are și el un foc și un țol mai bun*; mai departe niște pescari îl rugară să-l întreb, *de ce n-au vamă la baltă*; mai încolo o fată de babă, *de ce nu se mărită?* și în sfîrșit niște ciobani, *de ce n-au mai multă vamă la oi?*

Ajuns la Dumnezeu și întreat ce caută, omul răspunse: slujbă. Atunci ieși femeia lui, care nu-l mai cunosc (într-atîta îmbătrînise) și-i spuse să aștepte pînă seara, cînd va veni Sfintul Soare. Seara Soarele se învoiește cu omul pe un an de zile și-l pune să îngrijească de îngeri. După ce sluji un an, ceru ca plată să-i înapoieze nevasta. Soarele se despărți de femeie și opri numai copilul ce avusese cu dînsa.

Înainte de a pleca, omul își aduse aminte de ce a fost rugat și pofti pe Sfintul Soare să-l dumerească. El îi răspunse: „Să spui omului cu țolul, că de n-o munci, și pe acela am să i-l iau; iar ciobanilor și pescarilor, să fie milostivi și să înfrupte săracii; fetei bătrîne să-i spuți că d-aia nu se poate mărita, fiindcă dimineața, cînd mătură, zvîrle gunoii în ochii mei.“

d) Varianta ardeleană *Ioan Pripilă* de I. Broju :

Doi oameni săraci se rugară lui Dumnezeu să le dăruiască un copil. Ei căpătară unul, pe care-l botezară *Ioan Pripilă*.

Făcîndu-se mare și neavînd ce mîncă la părinți, se băgă slugă mai întîi la un domn (boier), apoi la un popă de 3 ani, cu un rînd de haine pe an, și în cele din urmă la un morar pentru piatra hodorogită din mijlocul curței ca simbrie. Văzînd că piatra se subția din zi în zi, se puse la pîndă și rămase uimit de ce văzu: un bătrîn cu barba albă sfărîma piatra cu măselele și în mîna stîngă ținea o cîrjă, în care-i sta puterea. Ioan îl izbi cu măciuca ferecată, îi frînsă cîrja și moșul îi spuse că *are parte, dar n-are noroc*; să se ducă la *tatăl noroacelor*, dar *să nu grăiască* pînă nu va grăi el, și să facă ce-o face el.

El porni și ajunse într-o pădure, unde era o casă, și *acolo locuia tatăl noroacelor*. Dis-de-dimineață se ducea la sapă, și Ioan după el, lucrînd toată ziua. La miezul nopții auzi trei ciocănituri la fereastră: „— Tatăl noroacelor, cinci mii de copii s-au născut în astă-noapte! — Bine, jumătate să moară și jumătate să trăiască cum am trăit eu astăzi!“ A doua zi plecă mai tîrziu la sapă și lucră mai puțin. La miezul nopții i se vesti că s-au născut cinci mii de copii, iar el răspunse, ca două mii să moară și trei mii să trăiască ca dînsul. A treia zi mîncă și se plimbă toată ziua. Se născuse cinci mii de copii: „să moară trei mii și ceilalți să trăiască ca mine azi!“ A patra zi, mai mult somnoros și mînios, răspunse: „să moară patru mii, iar ceilalți să trăiască ca mine azi!“

În faptul zilei tatăl noroacelor îi vorbi așa lui Ioan: *Ai parte, dar noroc n-ai*; îți dau coca asta, du-te acasă și mîncă cu *cine face dreptate în lume*. Pe drum întîlni un moșneag (era Dumnezeu), care, după ce-i spuse

cine este, îl îmbie să o mănince cu el. Dar omul zise : „Cu Dumnezeu nu voi mânca coca, el e acela care face mai mare strîmbătate“. Mai departe întîlni un om înalt și uscat, cu două aripi și o sabie în mînă (era *Arhanghelul Mihail*) : „Cu tine o voi mânca, că numai tu ești drept“.

Arhanghelul îi zise : „Ai parte, dar n-ai noroc ! N-ai mîncat cu cine trebuia, dar te voi ajuta să-ți ciștiți partea.“ Arhanghelul îi dade niște buruieni să se ducă la un popă bolnav și, de va fi să moară, se va arăta la cap cu o sabie, iar de nu, va sta la picioare. Ioan îl vindecă și popa de recunoștință îi dade pe fie-sa de soție și amîndoi trăiau în dragoste și bucurie.

Dar bietul om avea parte, dar n-avea noroc : peste puțin se îmbolnăvi ginerele de moarte și zări pe Arhanghel la căpătîi. El căută să-și schimbe căpătîiul, dar și Arhanghelul se mută din loc, și Ioan Pripilă muri în acea noapte.

e) Varianta macedoromână *Soarele Dumnezeu de Cosmescu* :

Un flăcău se născuse fără noroc. Într-o zi, încălțat cu opinci de fier și sprijinit într-un toiag de fier, plecă la Soare, ca să-i *schimbe ursita*. În cale, două fete îl rugară să întrebe pe Soare, *de ce nu se pot mărita* ? Mai departe dade peste un pâr : *de ce nu făcea poame* ? Mai încolo un riu îl rugă să întrebe : *de ce n-are apă limpede* ?

După mult umblet ajunse la Soare, care spuse flăcăului că soarta-i e sub treapta unei scări. El își găsi acolo ursita încolăcită și începu s-o bată, dar în deșert, că nu se mișca. Atunci Soarele îi spuse că *ursita lui nu poate fi schimbată* ; dar întorcîndu-se acasă, să ia de nevastă pe fata morarului, care e șchioapă, dar cu noroc.

Apoi flăcăul întrebă pe Soare de cele văzute în calea sa și Soarele-i răspunse : acele fete se vor mărita, cînd nu vor mai spurca locul în fața mea ; pârul va da roade, cînd se va arunca asupra-i 40 de pietre ; iar apa rîului se va limpezi, cînd se vor îneca într-însa 100 de oameni.

Întorcîndu-se, spuse în drum fetelor, pârului și apeii cele auzite de la Soare și acasă luă de soție pe fata morarului, și tot ce avea trebuia să zică că sunt ale nevestei, altmîntrelea le ardea focul sau le îneca apa.

β. Basmul-tip *Dreptatea și Strîmbătatea de Pop-Retegantul* :

Un om, mergînd la tîrg, întîlni pe altul și-i încredință traista cu merinde. Dar cînd îi ceru de mîncare, celălalt nu vru să-i dea decît lăsîndu-se să-i scoată ochii. Bietul om, chinuit de foame, fu silit să-i facă pe voie.

Sărmanul orb sta rezemat de o cruce și se gîndea la nenorocirea lui, cînd auzi de pe cruce vorbind *trei pasări năzdrăvane*. Una spunea : „de s-ar spăla orbul cu rouă, îndată ar vedea“ ; a doua : „acela va vindeca pe fata bolnavă a popei, care va scoate broasca de sub pistol și va da fetei să mănince pasca dintr-însa“ ; și a treia : „un mînz *șolomonar*, fătat de iapa popei, a secat toate izvoarele, și acela va putea scăpa pe bieții oameni de secetă, care va înconjura cu el satul în fuga mare“.

Orbul făcu după vorbele acelor pasări măiestre : dede cu rouă pe la ochi și căpătă iar vederile ; vindecă pe fata popei cu pasca din broască și aduse leac izvoarelor, cari începură a slobozi apă în fîntină. Sătenii îl dăruiră cu finețe, cu vite și se făcu omul cel mai bogat din sat, iar popa îi dede pe fata-i de muiere.

Potcașul de hoț, care-l orbise, aflînd că se îmbogățise, veni la dînsul și-i ceru să-l orbească. Nevrînd, îl trase în judecată și judecătorii porunciră unui țigan să-i facă pe voie, trăgînd nădejdea că-și va recăpăta ochii și dimpreună cu ei daruri minunate și averi mari.

Așezîndu-se la cruce, își aștepta norocul : cam pe la miezul nopței veniră niște vulturi năzdrăvani, mai morți de foame, cari îl sfișiară.

a) Varianta moldovenească *Nu fă rău fratelui tău!* de Sevastos :

Doi frați, unul sărac și altul bogat, porniră la tîrg. Pe drum fratele cel bogat mîncă din traista celui sărac, pînă i se sfîrșiră merindele. Cînd mai tîrziu se făcu foame celui sărac, el nu vru să-i dea o bucătică de piine, decît lăsîndu-se să-i scoață ochii. Apoi duse pe orb pînă la un pod și dînsul se întoarse acasă.

Noaptea apucă pe nenorocitul lîngă acel pod, sub care se adunau *necurații*, vorbind între dînșii : unul povesti cum a învrăjbit pe cei doi frați ; iar altul arătă leacul de a dobîndi iarăși vederile (să se spele pe ochi cu apă din fîntina de la deal). El făcu așa și recăpătă ochii, apoi vindecă tot cu aceea apă pe un boier orb, care-i dede jumătate din averea sa.

Ajuns bogat, trimise să cheme pe frate-său, care-i scosese ochii, și văzînd atîta bănet, îi venea să-și facă seamă, nu alta. După ce-i povesti cum a căpătat toate, fratele nelegiuit se duse și el la acel pod, unde fu sfișiat de necurații.

b) Varianta ardeleană *Toader flămîndul* de Frîncu :

Într-o vreme de foamete, un om sărac cu numele Toader, care avea o spuză de copii, se duse în lume să caute hrană. Ajungînd la un domn sau nemeș, el se hotărî a-i da mîncare pe o zi, dacă săracul își va scoate un ochi. De silă, n-avu ce face omul și-și scoase ochiul. A doua zi fu nevoit a-și scoate și al doilea ochi pentru o bucată de piine.

Plecînd, așa orb cum era, nimeri la un stîlp, în vîrfurile căruia se puseră trei *vîji* sau strigoaice (căci acela era stîlpul vijilor) și orbul asculta ce vorbeau împreună. Întîia, povestind de răutatea nemeșului, zise : „De-ar ști sârmanul să se spele în tăul porcului, din dealul boului, și-ar dobîndi vederea“. A doua zise : „Dacă ar ști, sărăcuțul de el, să meargă la curtea Împăratului Galben, care-i bolnav de moarte, apoi să scoață și să scalde în apă curată broasca, care-i sub piatra cea mare de lîngă poarta împăratului, iar cu apa aceea să stropească pe împărat, l-ar face sănătos“. Și a treia zise : „Să știe ce nu știe, să meargă în satul fără apă, să se suie pe iapa cea mai slabă din herghelia care-i lîngă sat, apoi s-o sature cu jar. să

înconjoare după aceea cu iapa de trei ori satul, să se bage apoi în sat ; cînd ar ajunge în mijlocul satului, iapa ar crăpa și din locul acela ar izvorî un așa izvor, de s-ar putea din el sătura toți cei din sat, și pentru lucrul acesta ar căpăta foarte multă avuție“.

El făcu așa și, după ce căpătă iar vederile, lecui pe împărat și sătură satul cu apă, pentru cari binefaceri Toader căpătă avuții mari de la împărat și de la săteni, încît se duse vestea în lume.

Ajungînd întîmplarea și la urechile nemeșului, el chemă pe Toader să-i spuie întîmplarea cu deamăruntul. Apoi se hotărî a face tot așa : își scoase singur ochii și se duse la stîlpul vîjilor, unde ele, venind peste noapte, îl făcură bucăți.⁴²

⁴² A doua variantă ardeleană și cea bănățeană coincid cu versiunile anterioare.

CICLUL *URIAȘILOR ȘI PITICILOR*

Aceste ființe legendare sunt, sub raportul fizic, superioare și inferioare omului, care constituie oarecum proporțiunea medie și justă între aceste creațiuni extreme ale fantaziei. Nicăieri nu se vedește mai bine tendința antitetice a psihologiei populare, ca în contrastul moral dintre uriași și pitici. Cei dintii, deși înzestrați cu forțe materiale extraordinare, trec drept proști și imbecili și totdeauna ei sunt dovediți de pitici și de oameni. Puterile lor colosale nu le ajută întru nimic și ei cad victima încrederei lor oarbe și prezunțioase.

Și aci dar poporul a căutat să scoată în relief superioritatea elementului moral asupra forței brutale, antiteza între fizic și intelect, care stabilește un fel de compensare ideală între monștri și umanitate. Uriași, zmei, draci se confundă deopotrivă sub raportul imbecilității, și imaginațiunea poporului se desfată în povestirea acestor lupte inegale, a acestor gigantomachii, în cari inteligența triumfă totdeauna definitiv asupra materiei brute. Conform acestei etice populare, una și aceeași în toate timpurile și în toate țările, uriașul elen Polyphem e dovedit de istețul Ulyse, iar uriașul filistean Goliat este răpus de David, feciorul cel mai mic al efraiteanului Ișai¹.

Nomenclatura uriașului e în limba noastră bogată și interesantă. În afară de termenul maghiar uriaș (*óriás*, literal „om gros“), gigantul mai e desemnat în basmele noastre prin *novac* și prin *arap*: „Fugi d-acolo, voinice, îi răspunse împăratul, nu-ți mai pierde tineretele în deșert; n-a putut face nimic *novacul* meu, n-a putut face nimic *arapul* meu, dar încămite tu, un copil necercat în ale războiului. *Novacul* avea darul de a culca la pământ o oaste întregă, de se făcea o movilă înaltă cât ea era de mare, când aducea odată mâna, de o da la spate, și apoi el se punea de ședea deasupra movilei; *arapul* meu avea darul de a înghiți o oștire cât de mare, când sorbea odată, și apoi o da afară ca și mistuită.“²

¹ Dunlop, vorbind de un fenomen identic în romanele cavaleresti medievale, face următoarea interesantă observațiune (p. 145): „În această privință trebuie să mărturisim că cartea Naturei e în acord cu romanele cavaleresti, căci, pe când neamul cariilor și moliiilor persistă, mamutul și megaterion au dispărut“.

² Ispirescu, p. 193. Cf. p. 137: „Gheorghe își alege din prăvălia stăpînului său o sabie rămasă de la *novaci*, pe care o păstra în prăvălie ca pe un odor din vechime“.

Același rol năzdrăvan îl joacă arapul în poveștile neogrecești, în cari uriașul se identifică și cu zmeul sau *drakos*, ca în basmele maghiare.³

O altă serie de expresiuni pentru uriaș derivă în limba noastră de la nume etnice mai mult sau mai puțin vechi și îndepărtate. Astfel la noi, *jidov* și *tătar*, ca la grecii moderni *elin*, la sârbi *indeu*, la bulgari *latin*, la cehi *avar*, la germani *hun*, la francezi *sarasin* etc. Principiul, pe care se bazează asemenea nomenclatură e caracterul mai ales *păgîn* al popoarelor respective, la care se adaugă depărtarea în timp și în spațiu.⁴

E curios că graiul macedoromân nu posedă un nume special pentru noțiunea de uriaș, ci-l desemnă pur și simplu prin expresiunea „om mare cât un plop“, ca și tradițiunea neogreacă.

Uriașii, după închipuirea poporului, reprezentau generațiunea anterioară umanității actuale; erau tot oameni, dar cu proporțiuni superioare: capul unui uriaș era cât un munte, picioarele groase cât butoaiele, în gura lor puteau intra 5—6 oameni deodată. O față de uriaș putea lua în poala-i oameni cu plug, cu boi cu tot.⁵

Altmintrelea, în afară de proporțiuni superioare omului, mitologia dacoromână (ca și folclorul în genere) nu atribuie alte particularități uriașilor. Ea nu cunoaște giganți ca Briareu cu 100 de brațe și 50 de capete, ca mitologia elenă.

În basmele noastre uriașii au coade și stau încolăciți în jurul unui foc; mâi adesea ei sunt reprezentați ca orbi, cărora zînele le luase vederea și Făt-Frumos, intrînd în serviciul uriașului orbit, păcălește zînele și restituie ochii stăpînului său.⁶

Forța lor fizică se manifestă în diferite moduri și ele găsesc în basme o destinațiune specială, servind eroului în săvîrșirea isprăvilor sale. De aceea Făt-Frumos își asociază pe acești agenți auxiliari și uriași năzdrăvani, ale căror aptitudini extraordinare le indică numele lor mitice: Flămînzilă, Setilă, Gerilă, Strîmbă-Lemne, Sfarmă-Piatră...

Ei sunt în genere buni și miloși, alteori vicleni, cruzi și antropofagi.

În basmele popoarelor romanice un asemenea uriaș antropofag poartă numele de *ogre* sau *orco*, reprezentînd oarecum o ființă din lumea subpămînteană (*orcus*), ca românește *tartor* „căpetenia demonilor“ (*tartarus*); el locuiește în pădure cu soția sa (*ogresse*, *orca*) și mirosu-i ager descoperă îndată urmă de om: „je sens la chaire fraîche“; zice ogrul francez; „je sens odeur de chrétien“ (cel din Bretania); „sento puzzo di

³ Hahn, index s.v. *Riese* (Mohr, *Drakos*) și Jones, *Introducere*, p. XXIV u

⁴ Vezi *Jidovii, tătarii sau uriașii* în ale mele *Studii folclorice*, cari apar odată cu această operă.

⁵ *Șezătoarea*, II, 25.

⁶ Sbiera, p. 34 [*Petrea Făt-Frumos și zînele*] și Pop-Reteganul, V, p. 60 [*Voinicul Parsion*].

cristianuccio“ (orcul italian); „uf! uf! aci miroase a carne rusească“ strigă Baba-Iaga, orca poveștilor slave.⁷

Tot ca uriași antropofagi figurează în basmele noastre și în cele paralele, slavice și romanice, Soarele și Vîntul. În poveștile neogrecești, Helios e uriaș și mare mîncău⁸, iar într-un basm sîrb (ca și în cel român) Soarele și Vîntul, cum ajung acasă, exclamă: „aci miroase a om!“⁹ De asemenea într-o versiune italiană, Vîntul, cum intră în casă, strigă: „che odore di carne umana c'è qui, cristiani, cristiani, a noi!“¹⁰

O asemenea exclamațiune revine însă la adevă zmeilor, cari reprezintă în basmele române și balcanice pe ogrii sau orcii din Occident. Într-o variantă neogreacă, un drakos zice: „îmi mirosea a carne de om“ (σαν ἄκουσα ἀνθρώπινον κρέας); iar într-una albaneză, monștrul Jumătate-de-Om exclamă: „sînt miros de carne!“¹¹

Și cu toate acestea, zmeii numai rareori sunt antropofagi. În mitologia dacoromână, ei au o figură cu totul determinată și fundamental deosebită de a balaurilor, cu cari se confundă în basmele popoarelor balcanice.

Zmeii sunt ființe în chip de om, dar cu proporțiuni mai mari¹²: uriași cu o coadă solzoasă, cari umblă călare pe cai năzdrăvani cu mai multe inimi. În toate apucăturile lor ei se apropie de om și de traiul său: zmeii vorbesc ca oamenii, locuiesc în palaturi, au femei, copii.

Într-un basm muntean, doi zmei se luptă de 9 ani fără a se putea dovedi. Făt-Frumos, chemat într-ajutor, mîntuiește pe unul din zmei, tăind pe cellalt cu paloșul său. Zmeul scăpat îmbrățișează pe mîntuitorul său și-l duce acasă să-i dea un cal năzdrăvan drept mulțumire.¹³

Mai adesea însă Făt-Frumos e în perpetuă dușmănie cu zmeii, cari răpesc fetele de împărați (în chip de vînt sau nor) și le țin ascunse în palaturile lor. Uneori fură chiar corpurile cerești (soarele, luna, stelele). De aci lupte continue, cari formează elementul cel mai familiar în basme, în cari Făt-Frumos iese totdeauna învingător și se cunună cu cea mai tînără din domnițele scăpate. Cînd lupta devine înverșunată, zmeul și Făt-Frumos se prefac într-o roată sau pară de foc de diferite culori: unul pară vînată și altul pară galbenă, sau unul flacără galbenă și altul flacără roșie, roată de foc roșie și roată de foc verzuie, ori roată de lemn

⁷ A se vedea descrierea orcului și a soției sale la Ariosto, *Orlando Furioso*, [canto], XVII, 29—65: Orcul e orb, are o turmă ca și Polyphem, mînîncă bărbați (dar nu și femei).

⁸ Schmidt, p. 231.

⁹ Vuk, p. 85 și 87 [*Wieder vom Schlangenbräutigam*].

¹⁰ Comparetti, p. 179.

¹¹ Hahn, II, p. 269.

¹² Oamenii fac zmeului, ca și uriașilor în genere, impresiunea unei iasecte: „Vierme păcătos, cine te-a adus încoace?“ strigă zmeul lui Florian într-o poveste bănățeană (Schott, p. 267 [*Florianu*]). Terminul e slavon: *zmi*, sîrb. *zmai*, bulg. *zmei*; dar sensul primitiv de „șarpe înaripat“ a fost modificat în basmele noastre și înlocuit cu balaurul.

¹³ Ispirescu, p. 19 [*Ileana Simziana*].

și roată de fier. Și neputîndu-se dovedi, un corb (mai rar un vultur) ajută pe Făt-Frumos să răpuie dihania.¹⁴

Imagina acestor lupte gigantice se reflectează în poezia noastră populară în expresiunile metaforice :

Cum mi se învîrtesc,
Cum mi se smucesc,
Cum mi se trîntesc,
Ca doi zmei, ca lei,
Ca lei-paralei.¹⁵

Arma lor uriașă e *buzduganul*, care, aruncat din depărtare în semn de șosire, izbește cu vuiet poarta și ușa, deschizîndu-le, sare apoi pe masă, unde, după ce se învîrtește de trei ori în semn ca bucatele să fie gata, se așază singur în cui. Adeseori Făt-Frumos, care se află de față, zvîrle înapoi mult mai departe grozava măciucă și zmeul se întoarce atunci turburat acasă, unde se ia la luptă cu îndrăznețul său protivnic : „Cum vrei să ne luptăm ? în buzdugane să ne lovim, în săbii să ne tăiem, ori în luptă să ne luptăm ?“¹⁶

Din basme vorba trecu și în poezia populară ca un atribut al viteazului :

Buzdugan de voinicel,
Ghioagă mare nestrujită,
Cu piroane țintuită.¹⁷

Zmeii locuiesc obicinuit pe tărîmul cellalt (mai rar pe munți și în codri), unde au palaturi strălucite : „Mîndrețe ce am văzut în acele palaturi, nu se poate povesti : grădini cu fel de fel de flori și de pomi, casele învelite cu argint, cari străluceau la soare ca oglinda ; pereții erau împodobiți cu chipuri și flori săpate, iar ciubucele erau poleite ; fîntîni cari aruncau apă în sus“.¹⁸

O apă mare și lată sau un rîu de foc desparte moșia oamenilor de moșia zmeilor.¹⁹

Mama zmeului, zmeoaica (la bulgari *zmeița* și la grecii moderni *δράκαινα*), are o fire mai răutăcioasă și mai sălbatică. Ea se ia după fugari „cu o falcă în cer și una în pămînt și aruncînd văpaie din gură ca dintr-un cuptor“. Ea trece peste munți și se strecoară prin bunget, alergînd ca un vîrtej și, neputînd ajunge pe fugari, plesnește fierea

¹⁴ Fundescu, p. 33 [*Spaima zmeilor*] ; Popescu, II, 121, 122 ; Pop-Reteganul, III, p. 73 [*Aripă-Frumoasă*].

¹⁵ Alecsandri, p. 67.

¹⁶ Ispirescu, p. 42, 56 ; Sbiera, p. 52, 55, 65, 133 ; Pop-Reteganul, V, p. 29. Ciocanul minunat al zeului nordic Thor are însușirea de a se întoarce singur în mîinile aruncătorului : Grimm, *Deutsche Mythologie*, I, p. 149.

¹⁷ Alecsandri, p. 44. Vorba e de origine turcească și figurează asemenea în poveștile balcanice (bulg. *buzdogan*, sîrb. *buzdovan*) și la unguri (*buzogány*). La greci el se numește *ματσοῦκα*.

¹⁸ Ispirescu, p. 300. Cf. p. 84 și 194.

¹⁹ Sbiera, p. 101 și Popescu, II, p. 54, 59.

într-înşa de ciudă. Ea-şi împrăpătează puterile, sorbind din sufletele închise în cada cea plină de suflete de după uşă.²⁰ Alteori zmeoaica e cu două capete şi fuge „cu ţiţele spînzurînd, cu părul fluturînd, pară din gură vîrsînd“. Foarte rar ea se arată miloasă către cei nevoiaşi şi-i ascunde de furia zmeului, scoţîndu-i la iveală numai cînd se potoleşte, spre a-i cere ajutor.²¹

Zmeoaica, ca şi zmeul, poate lua diferite forme. Tot aşa şi fetele ei, cînd urmăresc pe Făt-Frumos, se prefac în grădină şi izvor, sau în fîntînă şi rug; dar voinicul le loveşte cu paloşul şi sîngele negru, ce curge din apă sau din arbore, revelează metamorfoza lor.²²

Altmintrelea zmeul, ca uriaşii în genere, e lipsit de minte şi e adesea înşelat de voinic, care-l taie sau îl aduce prins şi ferecat, ori îl păcăleşte în diferite chipuri.²³

Într-o baladă dobrogeană, *Zmeul şi zmeoaica*²⁴, zmeul îmbie pe 3 voinici să-i scoată punga din puţ, în fundul căreia sta zmeoaica, care-i înghiţi. Dar cel mai mic o despică cu paloşul, iar dintr-înşa ies ceilalţi doi voinici „jumătate mistuiţi şi jumătate otrăviţi“. El îi vindecă însă cu „apă din cea fîntînă, pentru leacuri tare bună“.

Aci vedem zmeul asemănat cu balaurul, a cărui locuinţă principală e în fundul puţurilor. Varianta munteană e într-adevăr intitulată *Şarpele*, iar cea din Moldova *Balaurul*.²⁵ Fratele mai mare intră în puţ şi „zmeoaica îl îmbracă“, iar „cînd burta îi despica, zece inşi din ea scotea“.

Imaginaţiunea poporului confundă uneori aceste două fiinţe mitice²⁶, deşi în genere ele aparţin la două categorii fundamentale diferite: una făcînd parte din fiinţele umane, iar cealaltă fiind o simplă varietate de şerpi cu forme fantastice.

Ne vom opri un moment asupra-i.

Balaurii sunt şerpi uriaşi şi puternici, cu solzi galbeni sau verzi, şi întraripaţi, vîrsînd foc din gură. Ei au cîte 12 limbi ascuţite şi capete numeroase (1—12): tăindu-se unul, creşte altul la loc. Ei sunt aşa de puternici, încît înghit dintr-o dată voinici înarmaţi sau cerbi cu coarne, iar gura lor e aşa de mare, că ajunge cu o falcă în cer şi cu una în pămînt.

De aci greutatea supraumană de a răpune un asemenea monstru, a cărui nimicire constituie izbînda cea mai glorioasă a lui Făt-Frumos. Deşi au trup de şarpe, balaurii pot însă grăi ca oamenii şi ei convorbesc adesea cu feţi-frumoşii cari se luptă cu dînşii.

După ce petrec 7 ani sub faţa pămîntului, ies apoi la lumină şi se ridică în nori ca furtuni. Pe tărîmul cellalt balaurul se hrăneşte cu

²⁰ Ispirescu, p. 25, 260.

²¹ Sbiera, p. 95 şi Schott, p. 295. [*Aberglaube. Geheimnisvolle wessen*].

²² Ispirescu, p. 244; Sbiera, p. 105 [*Mintă Creaţă, Busuioac şi Sucnă-Murgă*]; Pop-Reteganel, III, 74 [*Aripă-Frumoasă*].

²³ Sbiera, p. 77 [*Voinicul-Florilor*], 178 [*Titirezul şi zmeul*]; Schott, p. 267.

²⁴ Burada, p. 188—194. La grecii moderni *arap* = stafie şi 'Απάριδες sunt duhuri de pupuri, păzitori de pivniţi şi de comori. Cf. *arapul* din fundul fîntînei la Sbiera, p. 228.

²⁵ Teodorescu, p. 439—[444] şi Alecsandri, p. 11—12.

²⁶ Schott, p. 294—295.

pui de pajură sau de zgriptoroaică ; adesea Făt-Frumos, părăsit acolo de frați sau tovarăși perfizi îi scapă puii, răpunînd fiara, și pajura, drept recunoștință, îl scoate în lumea albă.

Nașterea unui balaur e astfel descrisă : într-o anumită zi de primăvară se adună o sumedenie de șerpi, cari își amestecă balele²⁷, alcătuiind din acea spumă o piatră scumpă sau diamant (ea are însușirea de a potoli foamea și setea la cei ce o ling). Șarpele care a înghițit această nestemată se face balaur, adecă începe a se lungi și îngroșa, îi cresc aripi și dobîndește mai multe capete.

Locuința lui obicinuită e prin locuri umede, mai ales în fîntîni și lacuri sau sub poduri. El nu lasă pe nimeni să se apropie de fîntînă, spre a lua apă, și oamenii sunt atunci nevoiți a-i da să mănînce pe fiecare an cîte un om, mai ales o fată, spre a nu muri de sete.

Această rînduială ține pînă cînd fata însași a împăratului e expusă lăcomiei sale. Atunci Făt-Frumos răpune dihania și scapă pe fecioara nevinovată.

Alți balauri stau în nori, ce-i conduc în toate părțile, purtînd grindine și ploii. Ei atunci poartă și numele de *ale* sau *bale*, personificînd uraganul și vîntul turbat. Tot astfel la sîrbi, *ala* se deosebește de balaurul propriu-zis (*ajdaba*) prin puterea de a zbura, aducînd nori și grindină.²⁸

La românii din Macedonia balaurul e reprezentat prin *lamia* (*lamnia*), împrumutată de la greci (λάμνια) și trecută asemenea la bulgari (*lamiia*). Deja la grecii antici λάμνια era un monstru feminin, un fel de *strigă*, care fura copiii și-i omora. La grecii moderni ea s-a identificat cu hidra (*Martius anguis*), pe care poetul roman o descrie cu crestele lucitoare ca aurul, cu ochii de foc scînteietori și cu corpul umflat de venin ; 3 limbi îi dîrdîie în gură și are 3 rînduri de dinți :

Cristis praesignis et auro ;

Ignes micant oculi ; corpus tumet omne veneno ;

Tresque vibrant linguae ; triplici stant ordine dentes.²⁹

Lamia e un monstru antropofag, care locuiește în izvoare, puțuri și lacuri și nu lasă a se lua apă decît dîndu-i-se un tribut de victime umane, mai ales de fete tinere. Într-un cîntec bulgăresc, Sf. Gheorghe taie cu buzduganu-i de aur pe un balaur cu 3 capete și dintr-însele curg apoi 3 rîuri de sînge negru.³⁰

²⁷ Să derive oare numele de *balaur* (fără analogie aiurea) de la această operațiune genetică ?

²⁸ Schott, p. 295 ; Sbiera, p. 315—316 ; Marian, [*Mitologia dacoromână ; Bălaurii*] în *Albina Carpaților*, [Sibiu, an.] III, [no. 1 și 2, 15 oct. și 31 oct. 1878] ; Șezătoarea, I, 244—245 și Hasdeu, *Etymologicum s.v. ală*. Cf. Ispirescu, p. 18, 199, 341, 358 ; Sbiera, p. 86, 123 ; Schott, p. 250 [*Die Ungeborene, Niegeschene*] ; Pop-Reteganul, IV, [p.] 44 [*Măr și păr*].

²⁹ Cf. Schmidt, *Volksleben der Neugriechen*, p. 131—135 și Dozon, *Poésies bulgares*, p. 337 ; Ovid. *Metam.*, III, 30—34.

³⁰ Dozon, [*Contes albanais*,] no. 14 [*La fille changé en garçon*].

În basmele albaneze, balaurul poartă numele de *kucedra*, iar *liubia* e o lamie oarbă, căreia-i place carnea micilor copii.³¹

În acest mod balaurul și zmeul au ca trăsură comună numai porțiunile colosale ale ființei lor. Altmintrelea difer în totul; zmeul e o ființă umană, balaurul un monstru animal din categoria șerpilor; zmeul trăiește cu familia sa în palaturi, pe munți, în codri și mai ales pe tărîmul cellalt; balaurul locuiește izolat în adîncimea apelor sau în nori; unul poate fi și binevoitor oamenilor și numai rareori e antropofag, cellalt din contră e totdeauna vrăjmașul umanității și canibalismul face parte din chiar natura sa.

Mai observăm că rolul zmeului antropofag îl împlinește uneori în poveștile sîrbești *jidovul (civut)*: într-o variantă, doi *civuti* mănîncă pe mama lor, înlocuită în povestea paralelă neogrecă cu a drakaina sau lamia; într-alta, jidovii poruncesc mamei lor să frigă pe băiatul îngrășat, ca să-l mănînce seara la întoarcere.³² Această curioasă substituțiune se explică prin identificarea jidovilor biblici cu uriași căpcăuni, identificare bazată pe caracterul antic și păgîn (după concepțiunea poporală) al acestui neam străvechi.

În opozițiune cu uriașii, piticii constituiesc un element mai puțin familiar basmelor noastre și în genere poveștilor balcanice și slavice. Ei aparțin, propriu vorbind, mitologiei nordice. În afară de tradiționalul *Neghiniță*, Petit-Poucet al poveștilor române, care poartă o bogată nomenclatură (studiată în *Introducere*) și reprezintă contrastul între micime fizică și superioritate intelectuală, basmele noastre nu mai cunosc decît pe *Statu-Palmă*, pitic de natură răutăcioasă și perfidă. Acest din urmă se prezintă obicinuit călare pe un animal defectuos (iepure șchiop), precum pigmeii antici umblau călare pe potîrnichi.³³

Acest ciclu s-ar putea astfel împărți în două tipuri: unul *Polyphem*, tipul uriașului ca forță fizică și imbecilitate; și altul *Myrmidon*, tipul piticului ca micime, istețime și naștere miraculoasă.³⁴

Ambele aceste tipuri au fost studiate în *Introducere*, unde s-au rezumat și basmele-tip cu variantele lor corespunzătoare.³⁵

³¹ Hahn, *Albanesische Studien*, p. 162.

³² Vuk, p. 174 și 208 [*Die Stiefkinder*].

³³ Grimm, *Deutsche Mythologie*, vol. III, p. 134.

³⁴ Myrmidonii ar fi provenit din furnicile unui stejar (Ovid. *Metam.*, VII, 622) precum *Neghiniță* se naște uneori dintr-un grăunte de piper.

³⁵ P. 73—81 și 124—130. Cf. p. 326—327 și 370—372.

CICLUL OMULUI VITEAZ

Acest ciclu, a cărui trăsură distinctivă e o putere fizică extraordinară, cuprinde două tipuri principale, după cum acea putere e reală sau numai imaginară.

A. Tipul *Orion* sau al nașterii minunate, cu următoarele peripeții :

- a) Eroul datorește puterea-i herculeană unei origini animale (fiul vacii, fiul oiei) sau unei zămisliri supranaturale (Tei-Legănat, Pipăruș) ;
- b) viteazul se luptă cu monștri, pe cari îi răpune, scăpând și ființele răpite de dînșii.

B. Tipul *Hercule-Păcală*, cu aceste peripeții :

- a) Un om de rînd, dar foarte șiret, păcălește niște demoni (zmei, draci), îngrozindu-i cu pretinsa sa putere ;
- b) demonii caută prin diferite mijloace să se scape de dînsul și izbutesc numai cu mare anevoință.

A. TIPUL ORION

Variantele acestui tip pot fi grupate în două clase, fiecare cu cîte un basm-tip :

α. Basmul-tip *George cel viteaz*¹, cu următoarele variante :

- I. Variantă munteană, *Spaima zmeilor* ;
- II. Variantă munteană, *Vasilică Viteazul*.²

β. Basmul-tip *Ionel cel fără de frică*³, cu următoarele variante :

- I. Variantă ardeleană, *Ioaneș Măsariul* ;
 - II. Variantă ardeleană, *Ostașul fără frică*.⁴
- Variantă bănățeană *Mingișeru*.⁵

¹ Ispirescu, no. 12.

² Fundescu, no. [2] ; Popescu, II, no. 4.

³ Măldărescu, no. 1.

⁴ Pop-Reteganel, IV, no. 2 ; Stănescu Arădanul, no. 5.

⁵ Schott, no. 21.

La primul basm-tip mai aparțin și variantele din ciclurile *Celor trei frați* și *Celor doi frați*, unde eroul provine dintr-o naștere miraculoasă : el se trage dintr-un grăunte de piper, ori nu-i decît o bucată de lemn însuflețit într-un mod supranatural.

Alte concepțiuni miraculoase (dintr-un pește, dintr-o floare etc.) au fost deja menționate cu ocaziunea tipului *Dioscurilor* și completa lor enumerațiune o va da *Indicele* acestei opere.

Al doilea basm-tip, prin nuanța-i comică finală (eroul, care nu se teme nici de morți, nici de duhurile necurate, se sperie de o păsărică), prepară tranzițiunea la tipul al doilea al ciclului nostru, unde Hercule degenerează într-un adevărat Păcală.

O naștere minunată atribuie mitologia greacă, în afară de Dioscuri, lui *Orion*, uriașului vînător, transportat pe bolta cerească, ca și Dioscurii.⁶ Bătrînul Hyrieu fu dăruit de zei cu un copil, drept răsplată pentru strălucita ospățare a lui Zeus, Poseidon și Hermes; fecundînd o piele de bou, ei porunciră lui Hyrieu s-o bage în pămînt și să n-o scoată decît după 9 luni, cînd dede naștere lui Orion.

Foarte interesant este primul nostru basm-tip, o reminiscență a sfîntului omonim, asupra căruia s-au răsfrînt eroicele isprăvi ale lui Perseu și Heracle, cel mai puternic dintre muritori.⁷ Ca și unii dintre feți-frumoșii noștri, el fu urșit a-și risipi puterile-i toată viața în serviciul unui stăpîn slab și viclean, Euristeu. El răpuse monștri și dihanii, cari prăpădeau oameni și turme; ucise balaurul din Lerna, leul din Nemea, mistrețul din codrul Erimantului și harpiile din smîrcurile stîmfalice. Nemulțumit cu atîtea izbînzii, nemernicul Euristeu îl trimise chiar în locașurile întunecate din Hades, să-i aducă de acolo pe Cerber, pe cîinele năzdrăvan.

Gheorghe cel viteaz din basmul nostru răpune Scorpia, care omora pe oricine intra în pădure, și, scaldîndu-se în sîngele fiarei, rămîne nevătămat ca și Achile.

Capul acelei scorpii (adus de viteaz într-un burduf), care ucide pe toți cîți îl privesc, aduce aminte de capul Meduzei, care împietrea cu privirea-i. Un alt erou mitic, Perseu, fu însărcinat să aducă pe Gorgona cu ajutorul unor daruri prezervative din partea zeilor și a zînelor, talismane, pe cari le întîlnim la tot pasul în basmele noastre : Atena îi dede o oglindă vrăjită, spre a evita privirea ucigașă a Meduzei ; Hermes, o sabie năzdrăvană, care omora pe oricine o atîngea ; și eroul însuși răpi pocitelor fecioare, Greelor, acel coif întunecat (κρυέν), care făcea nevăzut, și acele sandale vrăjite, cu cari putea zbura ca gîndul.⁸

Dealtmîntrelea, toți eroii mitici sunt răpuitori de monștri : Bellephophon ucise pe Chimera, Perseu pe Meduza, Teseu pe Minotaur, Edip

⁶ Decharme, *Mythol. grecque*, p. 250.

⁷ Cf. *Iliad.*, XIX, 103 urm.

⁸ Apollod., II, 4 ; [Hesiod.] *Theog.*, V, 270 urm. În basmele noastre, Făt-Frumos răpește dracilor, păcălindu-i, talismane identice : căciula ce face nevăzut, bîta ce împietrește și opincile cu cari treci marea ca pe uscat.

pe Sfinx și Phoebus-Apollo răpusø pe balaurul Python, monstrul nemai-pomenit (*incognita serpens*).

Eroul nostru e alăptat de o capră, aiurea el este fiul unei oi sau vaci, și această origine animală sau semi-animală explică forța-i herculeană. În versiunile străine (citate la tipul pomenit) el este fiu de urs sau de iapă, și e foarte curios a observa că tâlharul, care prigonise pe mama eroului, e pedepsit a se preface în urs, poate o formă alterată a motivului primitiv: în versiunea sîrbă paralelă⁹, eroul e născut dintr-o mamă împreunată cu un urs, iar în cea lorenă¹⁰, eroul *Jean de l'Ours* are o formă jumătate de urs și jumătate de om.

În versiunea germană *Der starke Hans* sau *Ioan cel viteaz*¹¹, copilul e răpit cu mă-sa (ca și în basmul nostru tip) de niște tâlhari și rămîn mulți ani în peștera lor. Dar atît în această poveste cît și în versiunile paralele din Balcani și din Occident, figurează motivul *Tovarășilor năzdrăvani* și de aceea basmele corespunzătoare au fost analizate cu acea ocaziune.

Trecînd la al doilea nostru basm-tip — viteazul fără frică, care înfruntă cele mai mari primejdii și în cele din urmă se sperie de o vrabie — se poate cita mai întîi o versiune rusească.¹² Eroul, care nu se teme nici de tâlhari, nici de moarte, se sperie cînd un costrișor îi sare în stomac.

În versiunea săsească *Ioan cel de fier*¹³, eroul se bagă slugă la un popă, căruia-i joacă mai multe feste de genul aventurilor lui Păcală: așa, el înjugă, în locul boilor, un lup și un iepure, care mîncaseră boii, precum și un drăcușor, în locul osiei sparte de dînsul, apoi se întoarce cu carul încărcat cu o jumătate pădure. Ca să se scape de el, popa îl trimite în iad, să mîntuiască din mîinile dracilor pe o fiică a sa răpită de dînsii, făgăduindu-i un sac cu atîtia bani cît va putea duce. Ioan de fier ajunge în iad și acolo, vîzîndu-l drăcușorul pe care-l pusese la osia carului, împrăstie spaimă prin toată drăcimea, așa că necurații fugiră cu toții. El intră atunci înăuntru, luă pe fata popei și se întoarce. Popa îi dă un sac de 100 coți, în care-și bagă toată averea și Ioan îl duce părinților săi.

În versiunea maghiară paralelă *Ioan cel fără de frică*¹⁴, viteazul ajunge în posesiunea unei comori, ce i-o arătase un duh necurat.

În basmul loren *Jean sans peur*¹⁵, eroul fără frică petrece o noapte într-un palat bîntuit de duhuri necurate și silește pe diavol a-i da înscris, că n-are să mai vie pe acolo. Pentru această ispravă, el ia în căsătorie

⁹ Vuk, no. 1 [*Bärensohn*].

¹⁰ Cosquin, no. 1.

¹¹ Grimm, no. 166.

¹² Gubernatis, *Mithol. zool.*, I, 217.

¹³ Haltrich, no. [17].

¹⁴ Jones și Kropf, no. 44.

¹⁵ Cosquin, no. 67.

pe fata regelui și la ospățul nunței, desfăcînd o plăcintă, o vrabie îi sări în față și atunci voinicul tresări pentru întîia oară în viața sa.

În varianta bretonă¹⁶, eroul se sperie pentru întîia oară cînd o rîndunică îi atinge fața cu aripa ei.

În basmul italian *Giovanni senza paura*¹⁷, viteazul se face stăpîn peste un palat vizitat de duhuri necurate.

În versiunea portugheză *Omul care caută să tremure*¹⁸, tînărul rămîne noaptea într-o casă cu duhuri rele. Acolo vede căzînd mai întîi un picior și apoi celelalte părți ale trupului, pînă alcătuiesc o stafie, care roagă pe curajosul să spuie unei văduve a-i face o restituire oarecare și așa se va bucura de liniște în mormînt. Văduva îi dede drept recunoștință un paner acoperit și, deschizîndu-l în drum, două porumbițe îi săriră în față. Atunci simți el ce va să zică frica, se întoarse și se căsătorii cu fata văduvei (pe care o refuzase întîia oară).

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor corespunzătoare.

a. Basmul-tip *George cel viteaz* de Ispirescu :

O împărăteasă rămase *însărcinată din vis*. Cînd porni cu împăratul și cu oștirea să boteze copilul într-o fîntînă sub un munte, le ieșiră înainte niște tîlhari, răzbiră oștirea împărătească și, împăratul fugind, băgară pe împărăteasă într-o peșteră adîncă.

Copilul, ascuns de împărăteasă într-un stuf de flori, *fu alăptat de o capră* și apoi crescut de un pustnic. După ce muri călugărul, *Gheorghe* (așa se botezase copilul) se băgă ucenic la un fierar. Trimis de o calfă în pădurea neagră, unde o *scorpie* omora pe oricine mergea într-acolo, își luă din prăvălie o sabie rămasă de la *novaci* și răpuse fiara. Apoi, sfătuit de o păsărică, *se scaldă în singele ei și rămase nevătămat* (afară de un locșor pe trup). Aducînd capul scorpiei într-un burduf, *cîți o văzură, toți muriră*.

Din fierul pentru care muncise un an, își făuri o sabie și un buzdugan. „punînd sabiei numele *Balmut, ajutătorul meu*, și buzduganului, *Omoritorul vrăjmașilor mei*“. Recunoscut de oamenii din împărăția tatălui său, care murise, fu urcat pe tronul strămoșesc. Cercetînd cum se întimplase pierderea lor, află toate și, înainte de a stîrpi acel codru de tîlhari, trimise o carte căpitanului lor să dea drumul împărătesei. Dar el răspuse cu batjocură, și atunci împăratul trimise o ceată de oameni aleși s-aducă pe mama lui.

Pe cînd tîlharii beau și se veseleau, „odată se despică zidul și se *ivi o umbră*, care puse pe masă două luminări aprinse de piatră, o carte și o cheie. Apoi umbra se făcu nevăzută și tîlharii rămaseră ca scriși pe perete.“ În acea carte spunea că s-a sfîrșit firul nelegiuirilor căpitanului că e blestemat să *rămîie urs* pînă-și va isprăvi păcatele. Găsind într-un

¹⁶ Sébillot, [*Contes.*] I, no. 11 [*Jan sans peur*].

¹⁷ Comparetti, no. 12.

¹⁸ Coelho, no. 37.

sipețel o *piele de urs*, căpitanul o îmbracă și ea se lipi de trupul lui. Împărăteasa îl luă de lanț și se îndreptă către scaunul fiului său, se cunoscură și se îmbrățișară.

a) Prima variantă munteană, *Spaima zmeilor*, de Fundescu :

Odată un împărat avea 3 fete, cari, pe cînd se scîldau, le răpi o *furtună*. Împărăteasa, *înghițind un bob de piper*, născu un copil cu părul de aur. O babă-l blestemă să-l ia *muma Vintului turbat*, care luase și pe surorile sale.

Cînd se făcu mare, văzînd că mă-sa nu voia să-i spuie adevărul, se făcu bolnav și o rugă *să-i dea țîță pe sub talpa casei*. Cum o puse acolo, lăsă talpa greu peste țîță și mă-sa fu nevoită a-i descoperi taina. Atunci luă arme și un cal chior, olog și bubos, dar care, hrănit cu lapte de 300 vitei, se făcu cu 12 aripi.

Pornînd, trecu printr-o pădure de balauri și ajunse la un palat de argint, unde găsi o soră și omori pe zmeu. Și după ce *făcu din palaturi o nucă*, dede peste un alt palat de aur, unde găsi a doua soră și tăie zmeul, făcînd din palaturile sale o nucă. De acolo ajunse la un palat de topaz, unde ședea sora sa cea mică. Venînd zmeul, se luară la luptă, apoi zmeul se făcu *flacără galbenă* și Făt-Frumos *flacără roșie* și iar se luptară. Ajutat de un corb, care-l stropi cu seu, putu răpune pe zmeu și, prefăcîndu-i palatul într-o nucă, o luă înainte.

Surorile zmeilor se luară după el, prefăcute în *grădină, fîntină* și *vie* cu struguri. Prigonit apoi de mama zmeilor, scăpă în cetatea *Omului-de-Flori-cu-Barba-de-Mătase*, în vîntul turbat.

Făt-Frumos cerîndu-i fata de soție, Omul-de-Flori spuse că i-o va da, numai să-i îplinească 3 slujbe grele : Să-i aducă *apă vie și apă moartă* de unde se bat munții în capete. Pe drum întîlni un om, care bea apă de la 9 scocuri de mori și *se văita că n-are ce bea* ; apoi altul, care mîncea pîine de la 9 cuptoare și *se văita că moare de foame*, și la urmă un al treilea, care sărea din munte în munte cu 9 pietre de moară legate de picioare și *se plîngea că n-are ce sări*. Întovărășit de acești 3 tovarăși, Făt-Frumos porni de luă apă dintre munții cari se bat în capete.

Apoi îi porunci : *să mănînce 9 cuptoare și să bea 9 scocuri*. Atunci Făt-Frumos făcu semn oamenilor săi și ei mîncară și le băură, cît te ștergi pe ochi. Și la urmă : *să-i aducă garoafa, care miroase cale de 9 ani*. El o fură din palatul de sticlă al zmeului, care se luă după el ; dar aruncînd un *săpun, o perie* și o gresie, se făcu în urma lui un *alunecuș, o grădină* deasă și un *munte*.

Întors la Omul-de-flori, luă de soție pe fie-sa. Peste noapte îi ieșiră *din gură 3 balauri*, pe cari îi omori omul care sărea departe și *ceru să împartă nevasta cu dînsul*. Făt-Frumos se împotrivi, dar el scoase paloșul și, cînd era să taie pe împărăteasă, ieși un al patrulea balaur, pe care-l făcu fărîme. Apoi îi dede înapoi nevestica, după ce-i răpuse cei patru balauri și nu-i mai lăsase decît unul, „că nu-i bine să rămîie femeia fără nici un drac“.

b) A doua variantă munteană, *Vasilică Viteazul* de N. D. Popescu :

Un țigan covaci foarte meșter avea un fecior alb, frumos și foarte puternic, căruia toată lumea-i zicea Vasilică Viteazul.

Plecând în lume după vitejii, zări într-o cîmpie un *balaur* încolăcit în jurul unui armăsar, răpuse balaurul și scăpă calul. Călare pe dînsul, porni să mîntuiască pe stăpîna și surorile calului, răpite de 3 zmei grozavi. După ce se luptă cu cei dintîi doi zmei, se luă la luptă și cu al treilea, cel mai puternic, fără a se putea dovedi. Atunci Făt-Frumos se schimbă într-o *roată de foc roșie*, iar balaurul într-o *roată de foc verzuie*, și se izbiră cu putere. Ajudat de un vultur, care-i udă buceaua, roata cea roșie răpuse pe cea verde, care plesni.

Apoi, făcîndu-se iarăși voinic porni împotriva zgriptoroaicei, mama zmeilor. Acolo ademini în *chip de pisoi* pe fata-i cea mai mică și fugi cu dînsa, urmăriți de cealaltă *prefăcută în fîntînă* și apoi de însăși zmeoaica. Vasilică aruncă înapoi un *pieptene*, o *oglinjoară* și o *gresie* și se făcu în urma lor o *pădure*, o *baltă* și un *zid de piatră*. Virîndu-i țigănușul fierul de plug în gît, zmeoaica crăpă și Vasilică se cunună cu fata ei.

β. Basmul-tip *Ionel cel fără de frică* de Măldărescu :

Un fecior de împărat nu știa ce-i frica. Pornind în lume, întreba pretutindeni pe oricine, dacă nu știe să-l învețe ce este frica.

Ajungînd într-un palat pustiu, zmeii îl opriră ca slugă și-l trimiseră să le gătească bucate. Atunci se pomeni cu un cap de om, care venea să-i ceară mîncare. A doua zi se arătă un trup fără de cap și a treia zi o mîină. El lovi vedeniile cu lingura și ele periră.

Zmeii îi dederă drumul și feciorul de împărat plecă pe o corabie. Cînd se dede jos din corabie, găsi un palat numai de aur, care era locuit de zîne și se însură cu cea mică.

La o vînațoare, vrînd să bea din burias, ieși o *vrabie* și se sperie, și atunci simți pentru întîia oară ce e frica.

a) Prima variantă ardeleană, *Ioaneș Măsariul* de Pop-Reteganul :

Un măsariu sărac se așază în pădure cu femeia sa. Apoi se duse în lume să învețe ce-i frica și uritul.

Pe drum află de o cetate, unde toate catanele împietriră, și se duse într-acolo să șază o noapte, luîndu-și cărți de joc, mîncare și băut, două scaune, o masă și o sîrmă. Către miezul nopții se auzi un zgomot prin podul cetății, dar Ioaneș nu se sperie. În pod era o zîină (*vîlvă*), care prefăcuse în piatră toate catanele, și ea lăsă să cază jos mai întîi un picior, apoi altul și în sfîrșit tot corpul. Ioaneș îi legă corpul cu sîrmă și așază zîna pe scaun. Apoi se duse după ea în pivniță, unde erau comori, și ea-l îmbie să ia, dar el nu vru.

Perind la cîntatul cocoșilor, în acel minut se despietriră toate catanele. Iar Ioaneș nu stete locului, ci umbla în lume s-afle ce-i frica. În

pădurea cea mare din *lumea neagră* se așeză la un foc și se ivi un *bivol* mic, care, cu cit s-apropia, se tot mărea: de acest bivol (era dracu) se sperie Ioaneș, de o tuli la fugă înapoi la curtea împăratului, unde luă pe fie-sa de soție.¹⁹

b) Varianta bănățeană *Mîngiferu* de Schott :

Mîngifer, un soldat foarte viteaz și foarte bețiv, ajunsese într-un palat vrăjtit, unde fu servit și ospătat după dorință, fără a vedea pe cineva. Noaptea avu să lupte cu *felurite* dihăanii, cari fugiră însă dinaintea bărbăției sale.

Curățind astfel palatul de duhuri rele, el vru să se cunune cu fata împăratului, dar nu fu primit și porni înainte. În cale găsi un ogar frumos, cu care se împrieteni și află că împăratul locului făgăduise pe fata-i de soție cui îi va aduce ogarul; dar un fecior de împărat îl ameți cu băutura și i-l luă ducindu-l împăratului.

Cînd se gătiră toate de nuntă, sosi și Mîngifer, alungă pe ginere și se cunună cu fata împăratului.

B. TIPUL *HERCULE—PĂCALĂ*

Acest tip, a cărui caracteristică e învingerea forței brutale prin violenție și istețime, cuprinde basmul-tip *Bogdan Viteazul*²⁰, cu următoarele variante :

- I. Variantă munteană, *Săracul și dracul* ;
- II. Variantă munteană, *Dracul și cana* ;
- III. Variantă munteană, *Zdrîncu, spaîma zmeilor*.²¹
 - I. Variantă moldovenească, *Dănilă Prepeleac* ;
 - II. Variantă moldovenească, *Șotia-Babei* ;
- III. Variantă moldovenească, *Ghibirdic cel mai voinic!*²²
- Varianta ardeleană *Stan Bolovan*.²³
- Varianta bucovineană *Titirezul și zmeul*.²⁴

Într-o altă variantă din Bucovina, *Tîlhariul cel vestit*²⁵, un boier, care juruise pe copilul său Necuratului, însărcinează pe un tîlhar vestit să-l scape din mîna diavolului. El se duse la borta dracilor și, bontîind cu ciocanul, ieși un drac și-l întrebă ce face; el îi răspunse că vrea să

¹⁹ A doua variantă ardeleană coincide cu cea precedentă.

²⁰ Ispirescu, *Legende [și] basme*, partea I, no. 16.

²¹ Stăncescu, no. 25; Popescu, IV, no. 5; Arsenie, I, no. 3.

²² Creangă, no. 3; *Revista nouă* din 1889; Bogdan, p. 85.

²³ Pop-Retegănuș, IV, [no.] 3; Cf. și Kövály, *Stati-Cot în Gaz. Transilv.* dia

²⁴ Sbiera, no. 17.

²⁵ Idem, no. 37.

facă o mînăstire pentru călugării aceia (erau niște oi negre trimise de ciobani). Necurații, ca să scape, înapoiară copilul. Dar apoi, părăindu-l rău, trimet un drac s-ajungă pe tîlhar și să se ia la întrecere cu dînsul. Tîlharul îi propune să se ia mai întîi la întrecere în fugă cu frate-său de țîță (cu un iepure), și rămîne rușinat. Un al doilea drac vrea să se ia la luptă cu tîlharul și dînsul îl trimite să se bată cu moșu-său (cu un urs). Pe al treilea drac îl păcălește să se lege la ochi și-l pocnește așa peste ochi. Atunci s-au astîmpărat dracii și omul veni cu copilul la curtea boierului.

În basmul neogrec *Kir Lazăr și zmeii*²⁶, eroul, omorînd 40 de muște dintr-o lovitură, își face o sabie cu inscripțiunea : „dintr-o lovitură am omorît patruzeci“. Pe cînd adormise lîngă o fîntînă, veni un zmeu după apă și, cetind inscripțiunea, amîndoi se prinseră frați de cruce. Cînd îi veni rîndul să aducă apă într-un burduf de 200 vedre, el începu să sape în jurul fîntînei, zicînd că ar vrea s-o ducă toată acasă. Trimis după lemne, se făli că vrea să aducă toată pădurea. Vrînd să se scape de el, zmeii se hotărîră a-l lovi noaptea cu securile. Dar Lazăr auzise ce i se pregătea și puse în așternut un butuc, îmbrăcat cu mantaua sa. A doua zi le spuse că noaptea l-au mușcat niște țîntari. Auzind zmeii că loviturile lor de secure sunt pentru el niște pișcături de țîntari, luară hotărîrea a se cotorosi de dînsul cu orice preț. El se învoi să plece, dîndu-i-se o traistă plină cu aur și un zmeu, care să i-o ducă acasă. Ajuns acolo, el păcăli pe zmeu că copiii săi mănîncă numai carne de zmeu, așa că zmeul lăsă traista și o luă la fugă înapoi.

În versiunea albaneză *Ursul și dervișul*²⁷, un urs ia locul Necuratului. Călugărul sau dervișul, ca să scape o turmă bîntuită de un urs, cere ciobanului 3 burdușele cu caș și, întîmpinînd pe Moș Martin, se pune la vorbă cu dînsul : cine e mai puternic ? „Eu, zise dervișul, te voi strivi ca această piatră“ și, scoțînd pe neabagate în seamă cele 3 burdușele de caș, le strivi ca făina. Ursul se încercă a face același lucru cu o piatră albă și, neputînd, se prinse frate de cruce cu dervișul. El păcăli apoi în diferite rînduri pe urs : trimis să fure un bou, dervișul îi spune că nu se mulțumește decît cu un leu ; trimis după lemne, se face că vrea să smulgă toți arborii ; după apă, vrea să aducă stîncă cu fîntînă cu tot. Luîndu-se la trîntă, ursul îl strînse de-i ieșiră ochii din cap și dervișul îi zise că se uită în ce parte să-l azvîrle. Ajuns în cele din urmă la casa ursului, vru să-l omoare : lovituri de secure sunt pentru derviș (care se ascunsese) pișcături de puțeci. Apoi omoară ursul, păcălindu-l să se bage într-o baie de lapte fierbinte.

În versiunea maghiară *O sută dintr-o lovitură*²⁸, un croitor omoară 100 de muște, cari se puseră în strachina-i de iaurt. După ce le numără, scrie pe hîrtie cu slove mari : „Eu am omorît 100 de muște dintr-o lovitură“ și-și pune hîrtia în spinare. Ducîndu-se într-altă țară, împăratul de acolo, cetind hîrtia, îl însărcinează să-l scape de 12 urși, cari

²⁶ Hahn, no. 23.

²⁷ Dozon, no. 3. Cf. Hahn, no. 18 : *Spinul și drakos*.

²⁸ Stier, [*Ungarische Volksmärchen*,] no. 11.

bîntuiau țara. Croitorul șiret îmbătă urșii și-i ucise pe îndelete. Apoi împăratul îl trimite să răpuie 3 uriași, făgăduindu-i pe fie-sa de soție și jumătate din împărăție. Ducîndu-se la uriași, el îi face să creadă în puterea-i grozavă și dinșii îl roagă să rămîie împreună ca tovarăș. Noaptea, unul dintr-înșii se furișează în camera croitorului (care puse în locu-i o bășică umflată cu sînge) și, crezînd a-l fi omorît, uriașii se pun pe băutura, pînă cad la pămînt, și atunci croitorul îi omoară și se însoară cu fata împăratului.

În versiunea săsească *Dascălul șiret și diavolul*²⁹, șiretul, ducîndu-se la cositul fînului, își luă o bucată de caș să mănînce și trecu prin livedea dracilor. Acolo văzu un drac cu un burduf mare pentru apă. Dascălul, ca să-l sperie, scoase brînza și, strîngînd-o pînă ieși zerul, îi zise : „Vezi, așa te voi turti ca piatra asta, de vei cuteza a mă atinge“. Restul păcălelilor, în parte identic cu versiunea precedentă. Între altele, zmeul vrînd a se lua la trîntă, dascălul îl puse să se încaiere cu moșu-său ursul ; apoi îl puse să se ia la întrecere cu un iepure ; la aruncarea barosului în aer, dascălul îi zise că are în cer un cumnat fierar și el l-ar prinde numaidecît, și Necuratul de frică îl rugă să-i înapoieze ciocanul.

Într-un basm sîrbo-croat, *Țiganul și zmeul*³⁰, un țigan găsește un șarpe și, ducîndu-l acasă la zmeu, el se încearcă să-l omoare : lovituri de buzdugan îi par pișcături de purici. Zmeul îi dăruiește apoi un sac cu galbeni și-l duce el însuși la locuința țiganului. Copiii îi întîmpină strigînd (țiganul îi învățase) : „iată zmeul, să-l tăiem și să-i mîncăm carnea, iar cu pielea-i s-acoperim casa !“ Cum auzi zmeul, o luă speriat la fugă.

În varianta țigănească din Bucovina³¹, țiganul omoară 100 de muște și scrie că a omorît 100 de suflete cu o palmă ; într-alta moravoromână³², un croitor păcălește pe Necuratul, făcîndu-l să se lupte cu un urs și să se ia la întrecere cu un iepure.

Într-o poveste rusească paralelă despre Toma Berenikov³³, un chior, omorînd o armată de muște, se fălește a fi prăpădit o oștire de viteji. Căpătînd astfel un mare renume, e trimis să răpuie un balaur și-l omoară viclenește, cînd ține ochii închiși ; apoi nimicește o armată de chinezi cu un trunchi de arbore dezrădăcinat de calul balaurului, și drept răsplată regele Prusiei îi dă pe fie-sa de nevastă.

Într-o *bylina* despre Sviatogor³⁴, cele mai grele lovituri de buzdugan par eroului pietricele ce cad asupra-i ; iar într-alta despre Dobryna Nikitici³⁵, eroina Nastasia, fiica lui Micula, izbită în trei rînduri de grozava măciucă a *bogatyru*lui, îi zice : „Credeam că niște țîntari mă întepau și încolo un viteaz rus își pune mîinile în mișcare“.

²⁹ Haltrich, no. 28.

³⁰ Krauss, I, no. 67.

³¹ Miklosich, no. 3.

³² Wenzig, p. 164.

³³ Afanasiev, II, 7.

³⁴ Rambaud, p. 42.

³⁵ Idem, p. [67].

În versiunea lorenă *Croitorul și uriașul*³⁶, eroul, omorînd 12 muște, își scrie pe pălărie: „omor 12 dintr-o lovitură“. Apoi păcălește pe un uriaș, care săvîrșește toate isprăvile în locu-i, și se căsătorește cu o fată de împărat.

Într-altă versiune, *Cizmarul și hoșii*³⁷, întîlnim păcălelile cunoscute, ca strîngerea pietrei (aci a stejarului) încît să curgă zer, apoi punerea în locu-i a unei bășici cu sînge etc.

În basmul ligur *Le brave Cascole*³⁸, un cîrpaci omoară 7 și rănește 14. Pentru palavrele lui, împăratul îl ia în slujbă și e păcălit de șiretul Cascole.

În versiunea siciliană *Croitorul viteaz*³⁹, maestrul Iosif, omorînd o mulțime de muște, lipește pe ulițele orașului hîrtii cu inscripțiunea: „500 morți și 300 răniți“. Urmează apoi cunoscuta serie de păcăleli: stoarcerea laptelui din piatră, aducerea fîntînei și a pădurei, punerea în locu-i a unui dovleac și simțirea loviturilor (cu prăjina de fier) ca pișcături de purici. În cele din urmă maestrul Iosif păcălește pe uriaș să-și spintece burta, și pentru o ispravă atît de vitejească regele îi dă pe fie-sa de soție.

Urmează basmul-tip cu variantele sale.

Basmul-tip *Bogdan Viteazul* de Ispirescu :

A fost odată un cizmar leneș, nea Bogdan, deștept, dar sărac și cu o spuză de copii. Într-una din zile ajunse la puțul unor zmei. Se culcă acolo, scriind pe ghizdurile puțului: „*Eu sunt Bogdan Viteazul, care din o lovitură omor sute de suflete*“. Peste puțin veni un zmeu cu burduful să ia apă și se sperie de cele scrise. Deșteptîndu-l, se prinseră „frați pînă la moarte“ și apoi îl duse la frații zmei.

Cînd îi veni rîndul să ducă burduful și nefiind în stare, el păcăli pe zmei, săpînd în jurul puțului și spunîndu-le că *vrea să-l aducă cu totul în curte*. Altă dată, trimițîndu-l după lemne, le spuse că *vrea să aducă toată pădurea*.

Vrînd să scape de dînsul, zmeii se hotărîră să-l piarză. Dar Bogdan presimțise și puse în locu-i tăietorul învelit și în virf căciula. La miezul nopței zmeii dederă cu topoarele, crezînd că-l omoară. Bogdan se sculă dimineța și începu să țipe că *noaptea l-au pișcat la cap țînțarii*. Ei încercară a doua oară să-l omoare, turnîndu-i apă fiartă în cap, și dimineța țipă că *casa e plină de purici*. A treia oară încercară cu paloșele și iar îi păcăli.

Zmeii îl rugară, înainte de a pleca, să le ajute în războiul cu *Caz-împărat*, și de astă dată Bogdan scăpă viclenește. Dîndu-i-se un cal cu aripi, se ținea de coama-i și striga fără rușine: *caz! caz!* și împăratul, crezînd că-l caută să-l omoare, o tuli d-a fuga cu oștirea.

³⁶ Cosquin, no. 8.

³⁷ Idem, no. 25.

³⁸ Andrews, no. 44.

³⁹ Gonzenbach, no. 41.

Intorcându-se zmeii, se învoiră să-i dea un burduf cu galbeni și un zmeu să-l ducă acasă. Zmeul fugi, speriat de amenințările viclene ale lui Bogdan. Copiii, învățați de el, îl întâmpinară cu custure în mână, strigînd : „aș mînca carne de zmeu !“... Apoi se veseliră cu toții.

a) Prima variantă munteană, *Săracul și dracul* de Stăncescu :

Un sărac cu 9 copii muncea din greu, dar nu putea da de căpătîi. El auzise că casa dracului s-afla într-o baltă la capătul satului, și plecă într-acolo, poate l-o păcăli pe Necuratul și s-o îmbogăți.

Luînd un ghem de sfoară și un țaruș, cum ajunsese la baltă, bătu țarușul și, chiuind, începu a se face că măsoară cu sfoara. Venind dracul, rumânul îi zise că măsoară locul să zidească o biserică. Văzînd că nu-l poate îndupleca să facă biserica mai încolo, îi dede voie să facă orice, dar înainte să-i împlinească 3 lucruri și locul va fi al lui.

Să ducă un cal în spinare și s-ocolească cu el de trei ori lacul : *el se urcă pe cal și-l ocoli călare* („dracu se vede că nu mai văzuse om călare ori erau dracii proști pe vremea aia“.)

Să încarce burduful de trei ori și să-i ude grădina ; săracul legă puțul cu o frînghie și spuse dracului că *vrea să-l ducă în spinare la grădină*, ca să nu se ostenească de trei ori.

S-arunce buzduganul, al cărui cap era de mii de oca : uitîndu-se țîntă la soare, spuse dracului că *are un frate fierar în soare* și vrea să-i arunce buzduganul, ca să-i facă și lui unul.

Că să-și scape arma, dracul se învoi să-i dea o *tocitoare cu galbeni* și să i-o aducă acasă. Cînd ajunsese, începu rumânul să-și facă la cruci, de fugi dracul mai rău ca de tămîie. Iar el se îmbogăți și trăi mulțumit de acum înainte.

b) A doua variantă munteană, *Dracul și cana* de N. D. Popescu :

Un băiat șmecher, după ce păcăli pe un toptangiu de vinuri (mîncînd și bînd fără plată), ajunsese într-o pădure și dede peste un băltoc mare înconjurat de copaci. El îi legă cu tei ca cu un fel de lanț și, trimițînd tartorul cel mare din fundul băltocului pe un drac să-l întrebe ce face, băiatul îi răspunse că *vrea să ducă acasă băltocul* cu copaci cu tot.

Dracul, ca să se încredințeze dacă poate s-o facă, îi zise s-arunce buzduganul tartorului de 3 staturi de om în sus. Băiatul își pironi ochii spre un nor și spuse Necuratului că „are în acel norișor un frățior de 3 anișori și vrea să-i arunce astă măciuchiță, ca să se joace cu ea !“ Cum auzi aceasta, dracul îi smuci buzduganul și se repezi în baltă.

Trimițînd un al doilea drac, acesta spuse băiatului s-ocolească de 3 ori balta cu un cal în cîrcă. El îl păcăli ; încălecînd calul pe deșelate și lovindu-l cu călcîiele, ocoli balta. În cele din urmă tartorul îi trimise un burduf de bivoli plin cu galbeni și un drac i-l duse acasă.

c) A treia variantă munteană, *Zdrîncu, spaima zmeilor* de Arsenie :

Un sărac apucă lumea în cap și dă peste un palat locuit de 12 zmei, la cari se bagă slugă. Dînșii îl trimit cu o piele de bivoli să aducă apă : el se face că vrea să aducă toată fîntîna.

Tot așa îi păcălește în alte două rînduri.

Vrînd să scape de dînsul, zmeii îl lovesc noaptea cu bolovani și omul le spuse a doua zi că *l-au pișcat niște pureci*. În cele din urmă îi aduc acasă două butoaie de galbeni.

d) Prima variantă moldoveană, *Dănilă Prepeleac* de Creangă :

Din doi frați, cel mai mic, Dănilă Prepeleac, era sărac, leneș și prost. Într-una din zile, trimis de frate-său la tîrg să vînză niște boi, îi schimbă pe un car, apoi carul pe o capră, capra pe un gînsac și gînsacul pe o pungă, așa că din o pereche de boi se alese cu o pungă goală.

Frate-său, dîndu-i a doua oară un car cu boi, el tăie în pădure un copaci mai mare, care, căzînd peste boi, îi ucise. Atunci frate-său nemai-voind să știe de el, Dănilă puse mîna pe o iapă și pe o secure și o șterse la heleșteu, să-și caute toporul ce-l aruncase după niște lișițe.

Frate-său spunîndu-i că ar fi bun de călugăr, Dănilă se apucă pe lîngă iaz să dureze o mănăstire. Un drac, care ieșise din iaz, vîzîndu-i isprava, dede de știre lui Scaraoșchi, căpetenia dracilor, și el îi trimise un burduf plin cu bani.

Mai înainte însă dracul îi încercă puterile : Necuratul înconjură iazul de 3 ori cu iapa în spate, iar Dănilă o luă între picioare și *ocoli iazul călare* ; la întrecerea în fugă, Dănilă spuse Necuratului că *iepurele* e copilul său cel mai mic și să se ia după el ; iar la trîntă îl puse să se încerce mai întîi cu unchiul său bătrîn, moș *Ursilă* ; la chiuit, legîndu-l la ochi, Dănilă trase Necuratului *cu drughineafa peste tîmple*.

Speriat de puterile lui Dănilă, dracul îi duse burduful cu bani pînă acasă, unde copiii săracului tăbărîră asupra Necuratului și-l schingiuiră, că abia scăpă din mîinile lor.

e) A doua variantă moldoveană, *Șotia-Babei* de Speranță :

O babă avea un băiat, căruia, pentru șotiile ce făcea, oamenii îi ziceau *Șotia-Babei*. Cînd se făcu mare, se însură, avu o spuză de copii și n-avea cu ce să-i hrănească.

Într-o zi, punîndu-se pe colacul unei fîntîni, începu să mănînce, și muștele se grămădiră pe bucata-i de brînză : dădu odată cu treucuța și *omorî o sută dintr-insele*. Venind un zmeu după apă, el îi spuse că, deși slab, *a omorît cu o lovitură o sută de suflete*. Zmeul îi puse la cercare puterea și Șotia-Babei îl păcăli : pe cînd el strînse piatra de se făcu tărițe, Șotia-Batei *strînse o bucătă de caș* pînă curse zerul (zicînd că-i de piatră) ; luîndu-se la trîntă, zmeul îi strînse o dată de-i dede ochii peste cap, iar el îi zise că *se uita așa sus*, să vază în ce nor să-l azvîrle. Încrîmînt de pu-

terea-i, zmeul îl duse acasă, sperînd și pe ceilalți doi zmei cu grozava putere a omului.

După cîtva timp zmeii îl însărcinară să le aducă două burdufuri de apă : în loc să le ia în spinare, le tirî pînă la fîntînă, zicînd că vrea să le aducă cu fîntînă cu tot acasă. Altă dată, trimese după lemne, se făcu că vrea s-aducă toată pădurea acasă. Și așa băgase frica în zmei, de se hotărîră să-l omoare. Șotia-Babei, presimțînd, puse în culcușul său piua și pilugul frumos învelite, iar el se culcă aiurea. Noaptea veniră zmeii și lovîră cu maiele în capul pilugului, crezînd că l-au prăpădit. A doua zi el le spuse că l-au *pișcat niște pureci* la miezul nopței.

Auzînd zmeii că maiul lor pentru dînsul era numai un purece, se hotărîră să se scape de el oricum : îi dederă două burdufuri cu galbeni, numai să plece. Un zmeu i le duse pînă acasă, fugînd repede înapoi, să nu-l mănînce copiii omului (cum îl înfricoșase Șotia-Babei), cari se hrăneau, după spusa lui, numai cu carne de zmeu. Și așa rămase Șotia-Babei stăpîn peste banii zmeilor.

f) A treia variantă moldovenească, *Ghibirdic cel mai voinic!* de N. A. Bogdan :

Ghibirdic, ucenic la un meșter ciubotar, nu era mai mare de un cot, cu cap cu tot, dar foarte harnic. Odată, adormînd în pivniță unde erau oale de smîntînit, muștele droaie nu-l mai lăsau să se odihnească și el omîri cu o palmă 50 dintr-însele.

Pornînd în lume, ajunse într-o pădure, în mijlocul căreia era o fîntînă, și șăpă cu o custură pe colacul ei cuvintele :

Eu, Ghibirdic
 Cel mai voinic,
 Cu o palmă lată
 Am ucis 50 de suflete deodată !

Trecînd p-acolo 3 zmei și cetînd cele scrise de Ghibirdic, se prinseră frați de cruce și se puseră să-și încerce puterile. Zmeii luară cîte un bolovan și-l strînseră, de se făcu praf ; Ghibirdic *apucă pe nevăzute o bucată de caș dulce* și, strîngîndu-l în pumni, curse zerul („uitați-vă, proștilor, a curs apă din piatră !”) Însărcinat s-arunce în sus o piatră, care să cază jos după două ceasuri, Ghibirdic *scoase din sîn o vrabie* și o aruncă în vînt ! Tot așa îi păcăli cu răpunerea unui balaur, așa că zmeii prinseră frică de dînsul și se hotărîră să-l piarză.

Aflînd Ghibirdic că vor să-l omoare noaptea cu bolovani, puse în așternut un ciot mare de copaci și-l înveli ; apoi le spuse dimineța că *l-au gidilat niște pureci*. În urmă pornîră cu toții la bătălia în care Împăratul de Roșu se lupta cu Împăratul de Verde. Acolo calul piticului o luă turbat la fugă, așa că oastea dușmanului se turbură și Împăratul Roșu dede lui Ghibirdic pe fie-sa de soție, iar pe frații săi de cruce îi făcu boieri la curtea lui.

g) Varianta ardeleană *Stan Bolovan* de Pop-Reteganul :

Un om cu stare se rugă s-aibă copii și Dumnezeu îi dăruie o sută. Neavînd cu ce hrăni atîta spuză de copii, se duse în lume să le cîștige hrană și ajunse la o stîină. Păcurarii se tocmiră să-i dea a treia parte din toate oile, de va alunga pe zmeul care fura în toată noaptea cîte 3 oi.

Venind zmeul, Stan îl întîmpină, zicîndu-i că el mănîncă pietre și carne de zmeu, și se apucară să-și cerce puterile : zmeul luă un bolovan și-l sfîrîmă, dar nu ieși apă din el ; Stan luă un bruş de caș și zerul începu să-i curgă printre degete.

Cunoscîndu-i puterile, zmeul îl tocmi să-i slujească un an („pe atunci anul era de 3 zile“) pentru o desagă de bani de aur. Spunînd zmeoaicei că Stan e așa de tare că scoate apă din piatră, ea dori să-i vază și dînsa puterea : zmeul aruncă buzduganul cale de 99 măji, iar Stan, zicînd că *are un frate faur în lună*, se gătea să-i arunce într-acolo buzduganul. Alte dăți se făcu că voia s-aducă toată fîntîna și toată pădurea acasă.

După ce păcăli pe zmeu, care, învățat de mă-sa, voia să-l prăpădească (loviturile de buzdugan erau pentru el *mușcături de pureci*, căci pusesese în locu-i un butuc de lemn), zmeul îi duse acasă 3 perechi de desagi cu galbeni și peri dinaintea copiilor lui Stan, crezînd că mănîncă carne de zmeu.

h) Varianta bucovineană *Titirezul și zmeul* de Sbiera :

Un Titirez sărac și cu o casă plină de copii plecă după milostenii și întîlni un zmeu. Bătîndu-și joc de dînsul că era așa mic, Titirezul îi spuse că e voinic și știe să *stearcă apă din piatră* (o bucată de brînză de vacă). După ce se prinseră fărtați, se duseră acasă la zmeu.

Trimis într-o dimineață cu un burduf de bivoli după apă, el se puse a săpa în jurul fîntînei, spunînd zmeului că vrea s-o aducă cu totul acasă. Trimes după o căpățînă de curechi și apoi după un copaci, se făcu că ar vrea *s-aducă grădina și pădurea cu tot*. Luîndu-se la trîntă cu zmeul cel mai tare, el îl strînse de-i ieșiră ochii din cap și, întrebat de zmeu pentru ce boldise așa ochii, Titirez îi spuse că caută *peste care nor să-l azvirle*.

Vrînd să se scape de Titirez, zmeii hotărîră să-l lovească într-o noapte cu buzduganele, dar el pusesese în locu-i o piuă de fier și dimineața le spuse că *l-a pișcat noaptea un purece*. În sfîrșit îi dederă un sac mare plin cu galbeni, numai să plece, și însărcinată pe zmeul cel mai voinic să i-l ducă acasă. Ajungînd la coliba lui Titirez, copiii îi întîmpinară cu strigăte (cum îi învățase) : „mi-e dor de carne de zmeu !“ ceea ce auzind zmeul, o rupse d-a fuga.

Secțiunea III

POVEȘTI RELIGIOASE (LEGENDE)

Legendele se apropie de mituri prin caracterul lor local și temporal. Părăsind terenul generalităților, ca evenimente și personaje, tradițiunile populare se mișcă într-o sferă bine determinată și acțiunea factorului religios devine predominantă. Fondul poate fi și aci de natură universală, dar el se prezintă într-un vestmînt specific religios și relativ modern. Motivele principale ce constituiesc elementul legendar sunt Dumnezeu (cu Sfinții), Necuratul și Moartea (Arhanghel, Strigoi), cîteșitrele, și în special ultimele două, tractate cu acea independență și ironie proprie spiritului popular. Ca și puterile demoniace, zmei și uriași, diavolul și moartea sunt adesea ridiculizate în basme și păcălite de istețimea omenească. Necuratul mai ales devine ținta satirei populare și asupra lui se concentrează pățaniile cele mai ridicule, provenite din absoluta-i imbecilitate.

CAP. I

DUMNEZEU

Acest ciclu, a cărui trăsură caracteristică e aparițiunea ființei supreme, a lui Dumnezeu și a lui Cristos (cu sau fără sfinți) în mijlocul muritorilor, spre a răsplăti și pedepsi intențiunile lor bune sau rele, cuprinde două tipuri diferite, după cum recompensa divină se manifestă prin realizarea dorințelor exprimate sau prin directa acordare a unor daruri cu însușiri supranaturale.

A. Tipul *Dorințelor*, cu următoarele peripeții :

a) Dumnezeu, străvestit în unchiăș, împlinește dorințele a 3 frați, dintre cari cei doi mai mari sunt răi de inimă, iar cel mic bun și milostiv ;

b) cei răi, continuînd a fi astfel, n-au parte de bunurile dăruite, pe cînd cel mic prosperă din ce în ce mai mult.

B. Tipul *Talismanelor*, cu următoarele peripeții :

a) Dumnezeu dăruiește unui sărac diferite obiecte minunate, pe cari un altul (obiceiuit un birtăș) le înlocuiește cu lucruri de rînd ;

b) la urmă amăgitorul e pedepsit și săracul își primește înapoi darurile căpătate.

A. TIPUL DORINȚELOR

Acest motiv cuprinde trei clase, fiecare cu cîte un basm-tip :

a. Basmul-tip *Azima mergătoare*¹, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Cei trei frați...* ;

II. Variantă munteană, *Soarta rea.*²

I. Variantă ardeleană, *Omul de omenie nu piere* ;

II. Variantă ardeleană, *Cristos și vierul* ;

¹ Pop-Reteganul, IV, no. 8.

² Ispirescu, [*Basmе, snoave și glume*,] no. 2 [Titlul corect : *Cei trei frați săraci*] ;

III. Varianta ardeleană, *Darul lui Cristos*.³

β. Basmul-tip *Pe un fir de bob*⁴, cu următoarele variante :

Varianta ardeleană *Dorințe*.⁵

I. Varianta bucovineană, *Legenda pupezei* ;

II. Varianta bucovineană, *Legenda pupezei*.⁶

γ. Basmul-tip *Finul lui Dumnezeu*...⁷, cu următoarele variante :

I. Varianta munteană, *Finul lui Dumnezeu* ;

II. Varianta munteană, *Sîn-Petru*.⁸

Varianta moldovenească *Mioara cu lina de aur*.⁹

Varianta bănățeană *Vacile năzdrăvane*.¹⁰

Călătoria divinității pe pământ e un motiv foarte familiar mitologiei antice. Adeseori părintele zeilor, vrînd să încerce bunătatea oamenilor, se prefăcea în cerșetor sau unchiaș și, cutreierînd orașele și satele, pedepsea pe cei cari nu-i dădeau adăpost și dăruia pe cei ospitalieri.

La începutul *Odysseei* vedem pe zeița Athena coborîndu-se în mijlocul luptătorilor și ducîndu-se în Ithaca, ca să îmbărbăteze pe Telemach. Ea încălța opincile de aur, cari o duceau ca suflarea vîntului și pe apă și pe pămîntul cel fără de margini ; își lua puternica lance și, coborîndu-se din Olymp, se opri în chip de străin pe prispa caselor lui Ulysse. Cum zări pe străin, fiul eroului îi primi lancea și-l ospătă cu bucurie.

Zei, vizitînd pe muritori, le acordau obicinuit 3 dorințe : „Theseus Hippolytum perdidit, cum ter optandi a Neptuno patre habuisset potestatem“¹¹. Legenda despre Philemon și Baucis e o admirabilă analogie cu variantele noastre și ea e menită a confirma, spune povestitorul antic, puterea nesfîrșită și nemărginită a zeilor.¹²

Nu departe de muntele Phrygiei se afla un lac, odinioară țară populată, iar acum adăpostul pescăreilor și lișițelor. Zeus cercetă aceste locuri sub chip de muritor, întovărașit de Hermes lipsit de aripi. Ei se duseră în sute de case, cerînd ospetie, și toate îi respinseră. Una singură, o colibă acoperită cu paie și stuf, îi primi. Acolo bătrîna evlavioasă Baucis și unchiașul Philemon s-au unit în tinerețele lor și tot acolo au îmbătrînit împreună. Umilința le ușurase povara sărăciei. Locuitorii cerești abia trecură pragul bordeiului și Baucis îi îmbie să se odihnească, așezîndu-se pe o laviță ; apoi, aprinzînd focul cu vreascuri smulse din acoperiș, ea găti o fiertură de legume, pe cînd Baucis băga în apa fierbinte o felie de slănină. În vremea aceea unchiașul se puse la vorbă cu oaspeții săi, cari își încălziră picioarele cu apă încropită. Apoi s-așezară

³ Pop-Reteganul, III, no. 1 ; Obert, no. 6 ; *Tribuna* din 1890.

⁴ Bogdan, p. 5—14.

⁵ Vulcan, în *Șezătoare*, an. III, no. 29.

⁶ Marian, *Ornitologie*, II, 159—165 și 169—171.

⁷ Sbiera, no. 18.

⁸ Stăncescu, *Alte basme*, no. 1 ; Ispirescu (inedit).

⁹ *Șezătoarea*, an. I, p. 207—209.

¹⁰ Schott, no. 14.

¹¹ Cicero, *De Natura deorum*, III, 31.

¹² Ovid. *Metam.*, VIII, 650 urm.

cu toții pe o rogojină în mijlocul bordeiului și harnica babă le așternu masa și le aduse bucate și vin. Dar urciorul golit se umplea de la sine și vinul sporea în loc să scază. La vederea acestei minuni, bătrînii uluiți și sfioși se rugară de zei să le ierte săracul ospăț: „Da, suntem zei, răspunseră ei, vom pedepsi nelegiuirea vecinilor voștri, numai voi veți fi scutiți de orice rău. Dar lăsați acest bordei și urmați-ne pe vîrfurile acestui munte.“

Ajunși acolo tîrîș-grăpiș, ei priviră înapoi și văzură tot satul cu fundat în baltă. Numai bordeiul lor rămăsese locului și, pe cînd se mirau de acea minune și plîngeau soarta vecinilor, acel bordei strîmt se prefăcu într-un templu: stîlpi împodobiți se înălțau în locul furcilor, stuful deveni aur și îngrădirea se pardosi cu marmoră. Atunci părintele zeilor le grăi astfel: „Tu, unchiaș iubitor de dreptate, și tu, femeie vrednică de un asemenea bărbat, *spuneți ce doriți?*“ Bătrînii schimbă cîteva vorbe și Philemon tălmăci dorințele lor comune: „Cerem să fim preoții și păzitorii templului vostru și, fiindcă ne-am petrecut veacul în unire, același ceas să ne ia pe amîndoi, ca să nu văz rugul soției mele, nici să fiu înmormîntat de dînsa.“ Dorințele lor se împliniră și bătrînii păziră templul toată viața. Într-una din zile, pe cînd înaintați în vîrstă povesteau, șezînd pe treptele templului, întîmplarea acelor locuri, Philemon și Baucis se pomeniră schimbîndu-se în frunze și ramure și o scoarță rece îi înfășura încet-încet. Pe cît timp putură vorbi, ei își spuseră vorbe gingașe de despărțire și gurile lor dispărură sub tufiș, care-i acoperi.

Formele sub cari se acordă aceste dorințe îmbracă o mare varietate.¹³ Ele sunt uneori o dreaptă răsplată pentru merite reale, pe cînd cei nedemni le pierd prin lăcomia sau nerecunoștința lor. De această categorie sunt primele noastre două variante.

Alteori dorințele oamenilor sunt ridicule și absurde. Astfel în *Panșciatantra*¹⁴, un geniu acordînd unui țesător împlinirea dorințelor sale, el ceru, după sfatul femeiei, 2 capete și 4 brațe, ca să poată munci îndoit. El le căpătă și, la întoarcerea-i în oraș, oamenii, crezîndu-l un duh rău (*rakșasa*), îl omorîră. Într-o poveste din *Sindibad*, eroul cere, tot după sfatul soției sale, multiplicarea genitaliilor. Aceași poveste intră apoi, prin Marie de France (secolul XIII-lea) și La Fontaine, în basmele lui Perrault (*Soubaitis ridicules*) și figurează în colecțiunea fraților Grimm sub titlul *Săracul și Bogatul*.

În al doilea nostru basm-tip și în variantele sale, dorințele merg crescînd pînă ajung la impietate. Un lemnar sărac, vrînd să taie un paltin în pădure, arborele se rugă să-l cruțe și omul găsi la rădăcina lui mai multe comori de bani, cu ajutorul cărora fu ales pe rînd în satul său jude, apoi judecător și sfetnic împărătesc și în cele din urmă chiar împărat, iar soția sa împărăteasă. Dar această lăcomă femeie nu se mulțumi nici cu atîta și dori a se face Dumnezeiță și bărbatul ei Dumnezeu. Pentru aceasta îl trimise iar în pădure să mai ceară paltinului bani (crezînd că, avînd încă o comoară, se va putea face Dumnezeu). Dar paltinul s-a

¹³ Cf. Benfey, *Panșciatantra*, vol. I, p. 496—499.

¹⁴ Ed. Lancereau, p. 333.

mîniat amar și l-a blestemat să se prefacă în cuc, iar soția sa în pupăză. Și cum a zis, așa s-a împlinit.

În a doua legendă figurează, în locul paltinului, însuși Dumnezeu, care împlinește, prin mijlocirea bărbatului său, cucul, dorința pupezei nesățioase de a se face succesiv vorniciță, vătășiță și chiar împărăteasă peste toate păsările din lume. Dar tot nemulțumită, ea trimise pe cuc să roage pe Dumnezeu s-o așeze alături de dînsul pe scaunul dumnezeiesc. Pentru o așa îndrăzneală, Dumnezeu blestemă pupăza să nu fie băgată în seamă de nimeni și chiar urgisită, cum a rămas pînă în ziua de astăzi.

În povestea germană *Pescarul și femeia sa*¹⁵, un sârman pescar prinde în plasa-i pe geniul apelor vrăjit în chip de pește și-l aruncă iar în mare. Femeia sa îl pune să-i ceară un bordei, și pofta-i devine din ce în ce mai nesățioasă. Ea cere în locul bordeiului un palat de marmură, apoi pretinde să se facă ducesă, regină, împărăteasă, papă, și în ambițiunea-i fără de margini ea dorește să fie ca bunul Dumnezeu, care o pravălește din culmea măriri în starea-i păcătoasă dinainte.

În povestea rusă *Peștele de aur*¹⁶, un unchiaș, crușind un pește de aur, căpătă de la el orice dorea. Femeia sa, ambițioasă și cîrcotașă, îl trimise în mai multe rînduri să ceară peștelui pîine, o casă nouă, apoi s-o facă arhiducesă și împărăteasă. După ce se împliniră toate acestea, femeia îl trimise iarăși să ceară peștelui s-o facă împărăteasa apelor și stăpîna peștilor. Peștele, auzind cererea, peri în fundul mării și la întoarcere unchiașul găsi vechiul bordei și pe babă în zdrențe.

În versiunea maghiară¹⁷, dorințele îmbracă acea formă ridiculă ca și în versiunile orientale. Femeia cere mai întîi un cîrnat și, răsturnîndu-i bărbatul său frigarea, ea de ciudă dorește ca cîrnatul să-i crească pe nas; nu-i mai rămînea de împlinit decît o singură dorință și ea fu înduplecată de bărbatu-său să dorească, ca cîrnatul crescut pe nasu-i să se întoarcă înapoi pe frigare.

Povestea italiană *Bobul vrăjit*¹⁸ se aseamănă cu al doilea nostru basm-tip. Un om sârman, urcîndu-se pe un bob crescut mare, ajunse la un vrăjitor, căruia îi ceru realizarea mai multor dorințe: casă, mobile, femeie, avere, domn și împărat. După ce i se împliniră toate, muiera-i îl îndemnă să aspire la mai mare. Vrajitorul, auzind cererea-i preumțioasă, îi spuse să se coboare și atunci toate periră și el rămase sărac ca și înainte.

Ca punct de plecare al unor asemenea aspirațiuni fără de margine, se poate considera episodul biblic, în care Eva îndeamnă pe Adam să guste din arborele vieții, spre a trăi în etern și a se face asemenea lui Dumnezeu.

Următoarea versiune sîrbă¹⁹ se apropie de primul nostru basm-tip. Odată 3 frați orfani n-aveau altă avere decît un păr, ce-l păzeau pe

¹⁵ Grimm, no. 19.

¹⁶ Leger, no. 16.

¹⁷ Jones și Kropf, no. 40 [*The Wishes*].

¹⁸ Comparetti, no. 39.

¹⁹ Vuk, no. 14 [*Wer wenig verlaugt, dem wird am Meisten gegeben*].

rînd. Dumnezeu trimese un înger să vadă cum trăiau și să le îmbunătățească soarta. Schimbat în cerșetor, îngerul capătă cîte o pară de la fiecare din cei 3 frați. Apoi veni iarăși schimbat în călugăr și, ducînd pe frați lîngă o apă mare, întrebă pe cel mare : ce ar dori ? El răspunse, ca acea apă mare să se schimbe în vin și să fie a lui. Și așa fu. Pornind mai departe cu ceilalți doi frați, ajunseră la o cîmpie acoperită cu porumbei. Întrebat ce ar dori, fratele mijlociu răspunse, ca acei porumbei să se schimbe în oi și să fie ale lui. Și așa fu. Plecînd înainte cu cel mic, îngerul îl întrebă ce ar dori și dînsul răspunse că nu cere altceva decît ca Dumnezeu să-i dea o femeie cu inima creștinească. Îngerul îl duse atunci într-un oraș, unde o fată de împărat era deja pețită de doi principii. Neștiind cui s-o dea, îngerul propuse ca domnița să ia 3 vițe (cîte una pentru fiecare pețitor) și, sădindu-le în grădină, a cui viță va purta struguri pînă dimineată, cu acela să se cunune. După ce băiatul o luă de soție, se așezară în pădure și trăiră acolo un an de zile.

După acest răstimp Dumnezeu iar trimese pe îngerul său la cei 3 frați, să vadă cum trăiau. Schimbat în cerșetor și ajungînd la fratele cel mare, căruia curgea rîul de vin, îi ceru un pahar de vin, dar acesta îl alungă, zicînd : „de-aș da la toți cîte un pahar de vin, curînd mi s-ar isprăvi !“ Atunci îngerul făcu cu toiașul său semnul crucei și vinul se schimbă iarăși în apă. Și tot așa păți fratele mijlociu, care se arătase asemenea neîndurător. Numai fratele cel mic, deși sărac, ospătă cu mulțumire pe înger, care le schimbă bordeiul în palat și ei trăiră fericiți pînă la sfîrșitul vieții lor.

În legenda bretonă, bunul Dumnezeu (în chip de unchiaș cu barba albă) și Sfînta Fecioară (în chip de femeie frumoasă) botează copilul unui om sărac. Și cînd se face mare, nașa lui vine de-l duce în cer. Într-o variantă, Maica Domnului scapă pe finul ei din mîinile Necuratului și-l duce apoi în paradis.²⁰

În versiunile din primul basm-tip revine cunoscutul episod al jertferei copilului, despre care am vorbit la ciclul *Dioscurilor* (p. 386—387). Copilul iese neatîns din această încercare și părinții îl găsesc jucîndu-se, în mijlocul văpaiei, cu două mere de aur. Această trăsură de devotament revine în mitologia greacă : lui Zeus, ca oaspe necunoscut, i se oferă un copil de mîncare²¹, probabil ca simbol de extremă resignare, căci zeii n-au nevoie de o hrană muritoare. Zeițele puneau pe copii în foc spre a-i purifica și a-i face nemuritori : așa făcu Demetra cu Demophon și Thetis cu Achile.

Urmează cele trei basme-tip cu variantele lor corespunzătoare.

α. Basmul-tip *Azima mergătoare* de Pop-Reteganul :

A fost odată trei frați orfani : doi erau răi de suflet, iar cel mic cu inima miloasă. Într-o zi băiatul adăpostise la vreme rea pe doi drumeți (era Domnul Cristos cu Sin-Petru). Cînd veniră frații mai mari, începură a-l sudui,

²⁰ Luzel, *Légendes*, vol. I, p. 115 și 120.

²¹ [Müller,] *Fragmenta histor. graecorum*, I, 31.

de ce a lăsat pe străini de mas. Potolindu-și minia, toți cinci se așezară în jurul unui foc și începură a povesti de unele de altele : „— Doamne, Doamne, zise fratele cel mai mare, să am eu o *turmă de oi*, mult bine aș mai face la săraci ! — Ba eu, zise fratele cel mai mijlociu, n-aș pofti de la Dumnezeu alta decît să am *loc mult și bun și patru boi buni* ; apoi lasă-mă, de-ar ieși vrun sărac flămînd din casa mea ! — Eu doresc numai atîta, să-mi dea Dumnezeu o *luntre și un bordei* lângă Dunăre ; apoi cheme-mă oamenii la miezul nopței să-i trec, eu n-aș zice o dată ba !“

Atunci străinul cel mai bătrîn zise : „Bine ! fie cum ziceți voi !“ Nu scoase bine vorba și toate se împliniră : feciorul cel mare avea o turmă de oi, cel mijlociu boi frumoși, iar pe cel mic îl luară străinii să-l însoare și plecară. Sosiră într-un sat la unul, care avea o fată frumoasă dar logodită, și o pețiră pentru băiat. Ca să știe la care din cei doi pețitori s-o dea tatăl fetei, Domnul Christos zise la auzul tuturor : „Dumnezeu să aleagă ; scoateți fiecare cuțitul din șerpar și-l împlîntați în masă ; acela va avea fata de nevastă, *al cărui cuțit va fi înverzit* pînă dimineată.“ Dimineța din cuțitul feciorului străin răsărise o viță înfrunzită. Domnul Cristos și Sîn-Petru cununară pe băiat cu fata, îi mai dederă o luntre și un bordei lângă Dunăre și-l lăsară acolo.

Peste citva timp Domnul Cristos și Sîn-Petru plecară ca doi moșnegi să cerceteze pe cei 3 iraiți. Cînd ajunseră la cel mare, el îi primi cu asprime și nu vru să le dea nimic. Dar abia se depărtară bătrînii, și oile, făcîndu-se cioare, se înălțară în văzduh și ciobanul rămase cu bita în mînă.

După ce fură respinși cu batjocură și de către cel mijlociu, (pentru care îi arseră apoi stogul, casa și toate), meraseră la Dunăre și ajunseră pe la miezul nopței : era beznă, ploaie și viscol. Luntrașul, cum auzi strigătele drumeților, se aruncă printre valuri, îi puse în luntre și-i duse la sine în casă, unde-i ospătă. „Unul dintre cei doi moșnegi însă îi zise : — Nu vom mînca, numai *dacă ni-i frige ce ai tu mai drag la casă*. El nu se mai gîndi nici o minută, fără făcu jarul în laturi de pe vatră, luă copilul din leagăn și-l puse pe vatra fierbinte, apoi îl acoperi cu spuza și cu cărbunii cei roșii. Ce mare îi fu mirarea însă, cînd văzu că în vatra focului, cît ai zice unul, era crescută iarbă verde și *copilul se juca acolo cu niște mere de aur*.“

Fratele cel mic se încerca s-ajute pe nenorociții săi frați : puse în calea celui mai mare o pungă cu bani, necutezînd a-i da în mînă ; dar el trecu alături fără a o vedea. Apoi luntrașul zise femeiei să dea fratelui mijlociu, cînd fu să plece de la dînsul, o *azimă* din făina cea mai albă (în ea pusesese toți galbenii din pungă) și ea o băgă în traista-i. Dar a doua zi azima fu iar la luntraș pe masă ; fratele său, simțînd azima prea grea, crezu că nu e coaptă și o dede unui plugar pentru o bucată de mălai, plugarul o duse țiganului să-i ascuță fiarele plugului, iar țiganul o aduse luntrașului să-l treacă Dunărea. Aceasta fu povestea cu azima mergătoare.

a) Prima variantă munteană, *Cei trei frați...* de Ispirescu :

Un om avea trei feciori, cari, fiind săraci, plecară în lume. Poposind în pădure, un unchiaș s-apropie de ei și ceru o coaje de pîine : cel mare nu

vru să-i dea, dar cel mic îi dede. După ce mîncară cu toții, plecară mai departe.

Pe drum moșul îi întrebă : ce ar vrea ? Întîiul răspunse : *o vie* la marginea drumului și cine o trece, să-i dea struguri și o bărdacă de must ; al doilea : *o turmă de oi* ; cine o trece, să-i dea lapte și brînză ; iar al treilea, *să ia o fată gînd la gînd*, să facă casă la capul unui pod peste gîrlă și cine o trece, să-l spele, să-l îmbăieze și să-l ospăteze.

Celor doi dintîi li se împlini dorința. Fratele cel mic împreună cu unchiașul ajunseră la o casă, unde era un flăcău în peșit. Ei rămaseră peste noapte acolo și se învoiră că *al cui toiag înfipt în pămînt va fi dimineață infrunzit*, acela să ia fata. Toiagul de alun al moșului infrunzind și înflorind, băiatul se cunună cu acea fată.

După doi ani moșul cu un prieten merseră să cerceteze pe frați : cel mare nu-i primi și via peri ca o nălucă, cel mijlociu asemenea. Ajungînd uncheșii și la cel mic, fură îmbrăcați și ospătați.

Apoi vrînd să-i ispitească bunătatea, *ii ceru friptură din copilașul lor* și el primi să frigă copilul, băgîndu-l în cuptor. Dar cînd să-l scoată, îl găsi viu nevătămat, căci acei uncheși fusese Dumnezeu și Sîn-Petru.

b) A doua variantă munteană, *Soarta rea* de V. A. Urechia :

Un frate bogat dăruie în mai multe rînduri pe altul sărac. Dar soarta rea nu-i da pace : întîia oară, trecînd d-a înotul, pierdu brîul cu banii, a doua oară fu jăfuit de niște tilhari. A treia oară, bogatul puse bani într-o *piine* neagră și o dede săracului, care (fără să știe ce conține) o vindu unei slugi boierești pentru o piine albă.

c) Prima variantă ardeleană, *Omul de omenie nu piere* de Pop-Regeganul :

Pe vremile cînd umbla Dumnezeu cu Sîn-Petru pe lume, trăia o pereche de oameni săraci, cari n-aveau decît o vacă. Ei ospătară într-o zi doi drumeți (era Dumnezeu și Sîn-Petru) și unul din ei, văzînd bunătatea acelor oameni, îi întrebă prietenește : ce ați pofti pentru binefacerea către oaspeți ? Ei cerură trai mai liniștit la bătrînețe, cînd nu vor mai putea munci.

După plecarea drumeților, bietul om avu să treacă prin grele încercări : o vreme rea îi trăsni vaca, bordeiul îi luă foc, un turc îi fură muierea, un lup îi răpi un copil și valurile p-al doilea, așa că nenorocitul rămase singur într-un ostrov la marginea Dunărei. Dar Dumnezeu întări inima omului și el se duse într-un oraș mare, unde se băgă porcar.

Peste cîtva timp fu ales împăratul locului (coroana, aruncată în sus, după ce se învîrti prin aer, se așeză pe capul lui) și în curînd un cioban și un pescar îi aduseră înapoi copiii crescuți de dîșii. După ce află și pe nevastă-sa, trăiră de acum înainte fericiți.

d) A doua variantă ardeleană, *Cristos și vierul* de Obert :

Trei frați moșteniră o vie, pe care o păzeau unul după altul. Când veni Cristos cu Sîn-Petru, numai fratele cel mic se arată milos și fu ajutat de Cristos să ia de soție pe o fată cu stea pe frunte. Cristos vru să cerce credința tinerilor însurăței și, pe cînd femeia îi născuse un copil, trase în gazdă și *porunci omului să-și arunce copilul într-un cuptor aprins*. Părinții se supuseră și a doua zi găsiră copilul neatins, jucîndu-se în cuptor cu două mere de aur.

c) A treia variantă ardeleană, *Darul lui Cristos* de Oreste :

Din trei frați, doi erau răi de suflet, iar cel mic bun și milos. Venind odată în gazdă Cristos cu Sîn-Petru, le împlini dorințele, făcînd pe cel mare *oier bogat*, pe cel mijlociu *morar vestit*, iar pe cel mic *podar* la un loc rău. Dar cînd îi puse la ispită, numai cel mic se arată recunoscător. Ca să mulțumească pe Cristos, *el jertfi copilul său, punîndu-l în foc să-l frigă pentru oaspele său*. Dar spre uimirea lui, „copilul rîdea în mijlocul văpăiei, jucîndu-se cu două mere de aur“.

β. Basmul-tip *Pe un fir de bob* de Bogdan :

Această versiune a fost reprodusă în rezumat la tipul *Arborelui ceresc*, cu care se află combinată. Celelalte variante coincid în punctele esențiale, de aceea ne abținem a le mai rezuma.

γ. Basmul-tip *Finul lui Dumnezeu...* de Sbiera :

Un sărac cu o casă buxită de copii, căutînd un cumătru pentru un nou copil, nimeri doi oameni, unul bătrîn și altul tînăr (era Dumnezeu și Sîn-Petru). Ei botezară copilul și-i *dăruiră o juncă*, care, plecînd în pădure, făcă cirezi de vaci și de boi, între cari era unul poleit cu aur și năzdrăvan (păzind și ferind cireada de zmei).

Finul lui Dumnezeu, crescînd mare, se duse în pădure să-și caute junca și dede peste curțile zmeilor, pe cari îi întrebă. Ei răspuseră că-i vor spune unde este junca, dacă le va da norocul său. Băiatul le făgădui și, după ce zmeii găsiră cireada, cerură juruita (norocul băiatului era boul năzdrăvan) și le dede boul, dar el făcu pulbere din zidurile și curțile zmeilor și se întoarse la turmă.

Apoi sfătui pe băiat, căruia-i venise vremea să se însoare, să pețască pe fata Împăratului Verde, care o da numai celui ce ar fi în stare să-i are lunca într-o zi. Boul arîndu-i lunca cu un plung de fier, împăratul dede băiatului pe fie-sa și drept zestre îi dădu cît putu încăpea într-un car de fier. Încăpîndu-i toată averea, împăratul merse și el după dînșii. Ajungînd la o apă, ea se despărți înaintea lor și o trecură ca pe uscat.

Înainte de a muri, boul învăță pe băiat să îngroape cornu-i drept, precum și al celuilalt bou, părechea sa, și răsărira dintr-însele doi pomi sfinți cu fel de fel de poame.

a) Prima variantă munteană, *Finul lui Dumnezeu* de Stăncescu :

Rezumatul a fost reprodus la ciclul *Expunerilor*, cu care e combinat.

b) A doua variantă munteană *Sîn-Petru* de Ispirescu :

Sîn-Petru, botezînd un copil, îi lăsă în dar o vacă, care făta o cireadă întregă. Cînd fu să moară vaca, ea sfătui pe stăpînul ei să vînză cireada și să oprească pe boul cel galben și pe cel ce va muși după dînsul.

Cu ajutorul boului năzdrăvan voinicul putu ara cu un plug de oțel un pămînt virtos ca plumbul, și pentru această ispravă se cunună cu fata de împărat a locului. Ea însă, vicleană, căută să păcălească pe băiat, adormindu-l în poalele ei, dar fu deșteptat de boi.

c) Varianta din Moldova, *Mioara cu lina de aur* de G. Popescu :

Dumnezeu și Sîn-Petru, abătîndu-se la o stîină, fură întîmpinați de un ciobănaș, care tăie pentru oaspeți singura lui mioară. Drept răsplată, Dumnezeu îi dăruie o altă mieluță, năzdrăvană și cu lina de aur.

Pornind amîndoi în lume, ajunse în altă împărăție, unde fiica împăratului nu voia să se mărite decît după cel ce o ar face să riză. Ciobănașul izbute și luă pe domnița de soție.

d) Varianta bănățeană *Vacile năzdrăvane* de Schott :

Un sărac cu o spuză de copii, neputînd găsi un cumătru, întîlni pe Dumnezeu, care-i boteză copilul, numindu-l Petru, și-i dăruie o vacă. Ea se duse pe cîmp, unde născu două alte vaci, una oacheșă și alta pestriță.

Petru, făcîndu-se mare, se duse să-și caute vaca și întîlni pe un om care-i spuse să se ferească a bea din fîntîna apropiată că dracul însuși o păzea. Dar neputînd răbda setea, bău și atunci Necuratul îi ceru cele două vaci. Găsindu-și turma, ciobanul îi dede alte două vaci, să le dea Necuratului.

Într-una din zile vaca cea ocheșică zise lui Petru că un împărat făgăduise pe fie-sa de soție celui ce va putea ara într-o zi două pogoane. După ce săvirși aceasta cu ajutorul celor două vaci (una dintr-însele *impunse soarele înapoi s-apună mai tîrziu*, ca să poată isprăvi aratul), împăratul nu vru să-i dea fata, ci atîta bogăție cît vor putea duce cele două vaci. Ele-l sfătuiră să ceară împăratului un car de fier și să-l încarce cu scumpeturile vistieriei sale. Dar toate comorile fură așezate în căruța de fier și ea tot nu se umpluse. Apoi împăratul rugă pe fie-sa să se urce în car și atunci, fiind de ajuns, porniră cu toții și ciobanul se cunună cu fata împăratului.

B. TIPUL TALISMANELOR

Acest motiv al darurilor supranaturale cuprinde două clase, fiecare cu câte un basm-tip.

α. Basmul-tip *Ganul țiganul*²², cu următoarele variante :

Varianta munteană *Împăratul șerpilor*.²³

Varianta moldovenească *Darurile*.²⁴

Varianta bănațeană *Darurile minunate*.²⁵

Varianta bucovineană *Asinul, masa și botica*.²⁶

β. Basmul-tip *Doftorul Toderăș*²⁷, cu următoarele variante :

I. Variantă ardeleană, *Trifon hăbăucul* ;

II. Variantă ardeleană, *Oamenii cu coarne*.²⁸

Asemenea talismane sau daruri minunate, împărțășite de zei, le-am întâlnit mai sus în mitul lui Perseu, unde, afară de o sabie și opinci vrăjite, figurează și un coif ce face nevăzut, asemenea coifului întunecat al lui Pluton (Αἴδος κρυφόν) sau pălăriei invizibile (*petasus*) a lui Hermes. Iar sculele vrăjite (ca masa ce se pune de la sine) grecii le numeau αὐτόματοι²⁹. De această natură era și cornul îmbelșugărei (*cornu copiae*), simbolul Fortunei, și cornul caprei Amaltheia, care oferea cu îndestulare tot ce doreau zînela ca mîncare și băutură.

Talismanele din al doilea basm-tip figurează în *Gesta Romanorum* sub titlul *De mulierum subtili deceptione* (no. 120). Un principe anume Ionathas moșteni de la tată-său 3 scule prețioase, un inel, o copcă și o pînză scumpă : „*Annulus* illam virtutem habuit, quod qui ipsum in digito gestabat, gratiam omnium habuit, intantum quod quicquid ab eis peteret obtineret ; *monile* illam virtutem habuit, quod qui eum in pectore portabat quicquid cor suum desiderabat, quod possibile esset obtineret. *Pannus* illam virtutem habuit, quod quicumque super eum sederet et intra se cogitaret, ubicumque esse vellet subito ibi esset“. Principele cade în cursele unei fecioare foarte frumoase, care îi fură acele lucruri minunate și-l transpoartă singur într-o pustie. Fiindu-i foame, el mănîncă în drum fructul unui arbore și capătă lepră ; mai departe gustă din fructul unui alt arbore și lepra dispăre. Întors acasă, dobîndește renumele unui doftor vestit, fiindcă vindecase un lepros, și e chemat, fără să-l cunoască, la „concupina“ sa, care se îmbolnăvise. El îi spune că pentru a se face sănătoasă trebuie să înapoieze toate lucrurile străine și dînsa îi mărturisește cum furase pe Ionathas și descopere pretinsului medic unde se află cele 3 scule. După ce le redobîndește, el dă femeiei fructul lepros și se întoarce.

²² Pop-Reteganul, I, no. [7].

²³ Ispirescu, [*Legende și*] *basme*, partea I, no. 12.

²⁴ Sevastos, p. 98—115.

²⁵ Schott, no. 20.

²⁶ Sbiera, no. 20.

²⁷ Pop-Reteganul, II, no. 5.

²⁸ Idem, I, no. 1 ; *Revista critică literară*, an. I.

²⁹ *Iliad.*, XVIII, 376.

Un motiv analog formează subiectul cărții populare germane *Fortunatus*, publicată la Augsburg în 1530. Eroul capătă de la doamna Fortuna o pungă, care nu se mai golește, și fură viclenește sultanului din Alexandria o pălărie vrăjită, care ducea oriunde. Murind, el lasă talismanele moștenire fiilor săi, Ampedo și Andalosia. Cel din urmă se duce în lume și Agripina, fiica regelui Angliei, pe care o îndrăgește, îi fură punga. El se întoarce în țara sa, împrumută fratelui său pălăria și, revenind în palatul regelui, răpește pe domnița și o transportă cu ajutorul pălăriei într-o pustietate din Hibernia. Acolo fiind pomi cu mere frumoase și domnița poftind a mânca, Andalosia îi încredință sculele și se urcă pe arbore. În vremea aceea Agripina suspina: „Ah! dacă aș fi în palatul meu! și îndată fu acolo. Andalosia, întristat, rățăcește în pustie și, fiindu-i foame, mîncă două din merele culese și îndată îi răsăriră două coarne. Un pusnic, auzindu-i jalea, îi arată alte mere, cari făcură să-i cază coarnele. Andalosia, luînd din amîndouă soiurile, le vinde la Londra domniței și apoi se înfățișă ca doftor spre a o vindeca de coarnele răsărite. Astfel el putu recăpăta sculele.

Tot așa, în al doilea nostru basm-tip, eroul pierde obiectele miraculoase prin viclenia domniței și le recapătă cu ajutorul unor fructe: aci mere roșii fac să crească coarne, pe cînd pere roșcovane le fac să cază. Într-un basm muntean³⁰, unde talismanele joacă rol de simplu episod final, fratele cel mai mic căpătase darul de a găsi în fiecare dimineată la căpătiul său cîte o pungă de bani și o măiastră îl păcăli, făcîndu-l să icnească inima pasărei înzestrate cu acest dar și apoi gonindu-l. Acolo smochinele preface în măgar și roșcovele fac om la loc.

În versiunea neogreacă *Pînza de masă și cocoșul de aur*³¹, basmul are un colorit religios și obiectele miraculoase sunt numai cele două cuprinse în titlu.

În versiunea maghiară *Darul cerșetorului*³², un moșneag dăruiește unui tăietor de lemne o pînză („pune-te masă!“), o mioriță („ouă aur!“) și o bîță („ieși din sac!“), care silește pe birtășița, care furase mescioara și mioara, să i le înapoieze. Aceeași soartă o are apoi regele cu oștile sale.

Într-o poveste rusească³³, un moș cere berzei a-i ținea loc de fiu și ea-i dă un sac vrăjit, din care ieșeau flăcăi și acopereau masa cu o pînză de mătase, plină cu tot felul de bunătăți. O cumătră cu 3 fete schimbă sacul în lipsa moșneagului. Atunci barza îi dă un al doilea sac, din care ieșeau flăcăi și băteau pe oameni, și așa recăpătă pe cel dintîi. Într-o variantă, barza face moșului 3 daruri: un cal care se preface într-un drug de argint, cînd i se spune să stea locului și revine la prima formă, cînd i se poruncește a merge; o pînză, care se așterne și se ridică de sineși, și un corn, din care ies doi flăcăi, de bat pe cine întîlnesc.

³⁰ Ispirescu, no. 25.

³¹ Schmidt, no. 19.

³² Stier, no. 12.

³³ Afanasiev, II, no. 17.

În basmul ceh *Masa, cimpoiul și sacul*³⁴, fratele cel mic fură din palatul unui uriaș o masă minunată : bătînd de 3 ori și zicînd „bucătărie împărătească“, ea se acoperea cu bucate. În drum schimbă cu un bătrîn masa pentru un fluier minunat : suflînd, ieșeau oștiri întregi. Ivan suflă și, ieșind 200 de husari, el le porunci a se lua după bătrîn și a-i readuce masa. În același chip capătă un sac, din care ieșeau oricîte palate voia. Întors acasă, deși oropsit de frații săi în grajd, el duce o viață îndestulată și faima mesei sale ajunge pînă la împăratul, care i-o cere cu împrumut și apoi îi dă alta în loc. Atunci Ivan scoate din cimpoi un milion de călăreți și un milion de pedestri și pornește în contra împăratului, care cere pace și-i dă pe fie-sa de soție.

Într-o variantă, *Bățul vrăjit*³⁵, un băiat capătă de la un moșneag o oaie albă, care, cînd se scutura, cădea din lîna-i bucăți de aur. Schimbîndu-i birtășița oaia năzdrăvană, el capătă de la același moșneag o pînză minunată, care la vorbele „pînză, întinde-te“, se acoperea cu vinurile și bucatele cele mai alese. Schimbîndu-i birtășița și pînză, el reuși a-și lua înapoi sculele vrăjite cu ajutorul unui băț, care lovea pe oricine porunceă.

În versiunea lorenă *Tapalapautau*³⁶, avem trei lucruri minunate : o pînză („serviette, fais ton devoir“), un asin („fais-moi des écus“) și un băț (să nu-i zică : „Tapalapautau !“). Cu acest din urmă silește pe birtăși a-i înapoia lucrurile furate.

Într-altă versiune³⁷ figurează : o pungă, ce nu se mai golește ; un fluier, din care ies cincizeci de mii de călăreți și cincizeci de mii de pedestri, și o pălărie, care duce oriunde. Eroul pierde, jucînd în cărți cu domnița, toate aceste lucruri și, ca să le recapete, vinde domniței niște mere, din cari cresc coarne atît ei cît și roabei sale. El se prezintă ca medic cu un fel de apă care face să cază coarneau, și, după ce-și recapătă lucrurile, peri, lăsînd pe domnița cu un singur corn (de două o vindecase).

Tot așa în versiunea bretonă *Coarnele vrăjite*³⁸, un părinte lasă de moștenire celor doi fii ai săi niște talismane capătate de la o zîină : o manta, care ducea oriunde ; o pînză, care se acoperea cu tot felul de bucate și băuturi, și două pungi cari conțineau totdeauna 50 de lei. Păcălit de cumnată-sa, care-i fură mantaua, eroul însuși (ca și în basmul nostru tip și aiurea) face îndoita încercare cu creșterea și căderea coarnelor, mîncînd niște mere.

În varianta *Bobul*³⁹, revin darurile minunate : un măgar năzdrăvan („fais des écus !“), o pînză („pain et vin !“) și un baston („fais ton devoir !“).

³⁴ Leger, no. 2.

³⁵ *Ibidem*, no. 17.

³⁶ Cosquin, no. 4. Cf. no. 39 și 56.

³⁷ *Idem*, no. 11.

³⁸ Sébillot, [*Contes.*] I, no. 5.

³⁹ *Ibidem*, no. 12.

În Italia întâlnim mai întii talismanele într-un basm neapolitan *L'Uerco* sau *Ogrul*⁴⁰, în care tânărul primește de la un uriaș, la care servise, un măgar, care băliga pietre scumpe; apoi o pînză și o bîta minunată (furul e ca de obicei un birtaș).

În povestea florentină *Feciorul păcurarului*⁴¹, talismanele sunt: o mescioară, o cutie (de cîte ori o deschide, găsește o monetă de aur) și un *organino*, la al cărui sunet toți joacă. O domniță, care îndrăgește pe posesorul lor, i le fură, dar e nevoită a i le înapoia (episodul coarnelor).

În versiunea siciliană⁴², un zidar își procură cu o nuia vrăjită tot felul de mîncări, dar un birtaș i-o fură, ca și mai tîrziu un asin de aur, și zidarul îl silește să i le înapoieze cu bîta-i vrăjită.

În versiunea spaniolă *Cumătrul Curro cel cu măciuca*⁴³, săracul vrea să se spînzure, că-și risipise toată averea și nevastă-sa îi făcea zile fripte. Dar atunci i s-arată un drăcușor (*duendecito*), îmbrăcat ca un călugăr, care îi dă în două rînduri: o pungă, care nu se mai golește, și o pînză de masă (*mantel*), care se așterne cu mîncări. Dar un birtaș i le înlocuiește cu altele. Drăcușorul îi dă atunci o măciuchiță („porrita descomponte!“), care silește pe birtaș a înapoia omului lucrurile sale. Dar cu aceasta nu se sfîrșește povestea. Întors acasă și necăjit de copii și de nevastă, el le aruncă măciuca și-i omoară: alcadul sosit e asemenea ucis și alguazilii o iau la fugă. Regele trimite un regiment de grenadiri, cari sunt toți bătuți și se retrag în dezordine. Cumătrul adoarme cu măciuca la dînsul și, cînd se deșteaptă, se pomenește în închisoare cu lanțuri de mîini și de picioare și osîndit a muri prin ștreang. Pe eșafod, dezlegîndu-i-se mîinile, el apucă măciuca și omoară pe calău. Regele poruncește să-i dea pace și-i dăruiește o moșie în America, unde omoară cu măciuchița-i o droaie de lume.

În fine, în versiunea portugheză *Sita*⁴⁴, figurează, în locul obicinuitelor talismane, un ciur, din care cade argint ca făină.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor.

α. Basmul-tip *Ganul țiganul* de Pop-Reteganel :

Un țigan, anume Ganul, perind de foame, porni să se sfătuiască cu Dumnezeu, de ce-l ținea așa rău. În cale se întîlni cu un bătrîn (era Dumnezeu), care-i dăde o masă minunată: zicîndu-i „întinde-te“, ea se așternea cu tot felul de mîncări și băuturi; iar fiind săturat și zicîndu-i „stringe-te“, toate bucatele piereau. În drum poposi țiganul la *nașu-său*, român, care, aflînd de acea masă minunată, i-o înlocui cu alta de rînd.

Țiganul, întors acasă și încercînd masa în zadar, o aruncă în foc și apoi plecă; se întîlni cu același bătrîn, care-i dăde un *cal* minunat: zicîndu-

⁴⁰ *Pentamerone*, [I] no. 1 [*La fiaba dell'orco*].

⁴¹ Imbriani, no. [27].

⁴² Gonzenbach, no. 52. Cf. no. 30 și 31 [*Von dem Schäfer, der die Königstochter zum lachen brachte*].

⁴³ Caballero, I, p. 46.

⁴⁴ Coelho, no. 24.

du-i „dă-mi bani“, vărsa tot felul de bani. Nașul iar îl păcăli, înlocuindu-i calul cu altul.

În cele din urmă, Dumnezeu dede țiganului o *jiloveață*; zicându-i: „să te întorci și să te suci“, lovea în toate părțile; iar zicind: „acuma lasă și te odihnește“, conteneau loviturile. Trecind la nașu-său, îi dede jiloveața și-l rugă nu cumva să zică acele vorbe; dar nașul și nașa nu-l ascultară nici de astă dată, și cum ziseră vorbele, jiloveața începu a da în ei și finul nu-i scăpă decît înapoindu-i-se masa și calul.

a) Varianta munteană *Împăratul șerpilor* de Ispirescu :

Un unchiaș și o babă, neputînd avea copii, se hotărîră să crească ca pe fiul lor orice vor afla pe cîmpie și găsiră un pui micuț de șarpe. Îl puseră într-o țeavă de trestie și, crescînd, crăpă țeava; atunci îl puseră într-un mosor și, plesnind mosorul, îl puseră apoi într-un putinei.

Crăpînd și putineiul, ieși din el un șarpe cu solzi de aur, mulțumi pentru îngrijire și rugă pe unchiaș să-l ducă de unde l-au luat. Acolo, la fluieratul său, sosiră toți șerpii (cari însă periră, să nu sperie pe bătrîni) împreună cu un ogar.

Atunci zise bătrînilor să ia *ogarul* și să-l crească ca și pe dînsul. Dar pînă acasă să nu-i zică: „Ogar, fă treaba a mare!“ Apoi se despărțiră. Plini de bucurie se întoarseră acasă și pe drum vrură să încerce puterea ogarului și-i ziseră: „Ogar, fă treaba a mare!“ și începu ogarul a lăsa din el la galbeni. Se tocmiră cu un argintar să-l îmbrace pe ogar în argint. Dar *argintarul*, văzînd minunea, îl înlocui cu alt ogar.

Atunci șarpele le mai dede bătrînilor o *puică*, care oua zilnic un ou de aur. Argintarul iar îi înșelă, înlocuind-o cu altceva. În cele din urmă șarpele dede unchiașului un *retevei*, să-l îmbrace tot în argint, dar să nu-i zică: „Sări, măciuco, dă, borbolino!“... Iar de vor voi să nu se mai simță, să zică: „Oprea, nebuno!“ Cum veniră acasă, se duseră la argintar și-i dederă bîta s-o îmbrace în argint, sfătuiindu-l a nu zice: „Sări, măciuco!“...

Dar abia se depărtară, și argintarul ca și înainte vru să vază ce minune o mai face și, zicându-i: „Sări, măciuco!“ începu reteveul a-i muia oasele. Trimise un ucenic să cheme pe uncheși să-l scape de pacoste, dar ei nu vrură înainte de a le înapoia lucrurile luate. Dîndu-le înapoi ogarul și puica, unchiașul zise încet: „Oprea, nebuno!“ și îndată măciuchița se opri.

b) Varianta moldovenească *Darurile* de Sevastos :

Un om, arînd într-o zi, se pomeni cu o pasăre năzdrăvană cît un cărbuș, care începu să-i vorbească și să-i ceară mîncare, îndemnîndu-l să taie boii de la plug. El se înduplecă și, după ce pasărea crescuse mai mare decît casa, dede omului 3 pene, cu cari să vie la dînsa (era împăratul Pasărea Neagră) și-i va da ce-i va cere.

După cîtva timp porni în căutarea acelei pasări și, după ce trecu pe la sfintele Luni, Miercuri, Vineri și Duminecă, fu purtat de un balaur la palatul Pasărei Negre. Cu ajutorul penelor putu să scape de jivinele ce-

înconjurau. Cum îl văzu, împăratul îl întrebă ce daruri să-i dea și omul ceru (cum îl sfătuisese sfânta Duminecă) cele două scîndurele din cutia cea de argint. Ajungînd cu scîndurelele la Sfînta Duminecă, ea făcu cruce asupra-le și ieși o *masă* împodobită cu toate și un arap sta lîngă dînsa și-l întrebă : „ce poruncești, stăpîne ?“

Pe drum el schimbă masa minunată cu o *sabie*, ce ucidea pe oricine voia, se ducea oriunde și aducea orice. El porunci atunci sabiei să omoare pe omul cu care schimbase masa și să i-o aducă înapoi. Astfel le avu pe amîndouă. Tot așa păcăli pe un al treilea cu o *măciuchiță*, care bătea pe oricine porunca ; și pe un al patrulea cu un *cal*, care înconjura pămîntul de 3 ori cît clipești.

Ajuns acasă, poruncește arapilor să-i dureze în locul bordeiului un palat plin de nestimate. Tot satul venise cu putere să-l ridice ca pe un fermecător, dar măciuchița îi risipi îndată, și tot cu ea birui o oaste întreagă de vrăjmași, și ambii împărați, împăcîndu-se, se încuscriă cu stăpînul sculelor minunate.

c) Varianta bănățeană *Darurile minunate* de Schott :

Un țaran sărac porni să-și răzbune împotriva lui Dumnezeu, că dă la unii prea mult și la alții prea puțin.

În cale întîlni pe Dumnezeu în chip de om, trăgînd un asin de funie, și aflînd de la țaran unde merge, îi dăruie *asinul*, care băliga galbeni. Dar abătîndu-se la un birt, circiumăreasa îi schimbă asinul cu altul. A doua oară păți tot așa cu o *masă*, care la poruncă se așternea cu mîncări și băuturi.

În cele din urmă Dumnezeu îi dăruie un băț, care la poruncă pisăgea pe dușmanii stăpînului său. Țaranul însuși simți mai întîi efectul pentru sumeția lui ; apoi birtașii, cari se văzură nevoiți a-i înapoia lucrurile luate.

d) Varianta bucovineană *Asinul, masa și botica* de Sbiera :

Un sărac, avînd mulți copii și neavînd cu ce-i hrăni, se mînie pe Dumnezeu și porni să-i dea o sfîntă de bătaie, că unora le dă prea mult, iar lui nimic. Mergînd așa, întîlni un cerșetor (era Dumnezeu), care, aflînd de nevoia omului, îi dăde *un asin* : zicîndu-i „destupă-te, asine !“ făcea o grămadă de galbeni, și cînd nu mai voia, zicea : „astupă-te, asine !“

Trăgînd la crîsmă și aflînd crîșmarul de acea minune, îi schimbă asinul cu altul. Cînd săracul se întoarse acasă și văzu că asinul nu mai băliga la galbeni, iar se mînie și porni să bată pe Dumnezeu. Atunci întîlni pe același cerșetor și-i dăde o *masă* : zicîndu-i „așterne-te, măsuță !“ ea se umplea cu felurimi de bucate, iar zicîndu-i „stringe-te, măsuță !“ se făcea ca înainte. Dar și masa i-o schimbă crîșmarul.

A treia oară Dumnezeu îi dăde o *botică* : zicîndu-i „învîrtește-te, botică !“ începea să snopească pe toți, iar zicîndu-i „oprește-te, botică !“ înceta cu loviturile (săracul însuși o păți întîi, ca pedeapsă că umblase să bată pe Dumnezeu).

Trăgînd la aceeași crîsmă, abia zise crîșmarului acele vorbe și botica începu să-l îmblătească pe el și pe nevastă-sa, care îi sărise într-ajutor. Să-

racul lăsă să-i piseze, pînă căpătă înapoi asinul și masa. Apoi se întoarse cu toate trele darurile acasă.

β Basmul-tip *Doftorul Toderăș* de Pop-Reteganul :

Trei frați vînători, vinînd într-o pădure, doi adormiră și unul rămase să vegheze. Către miezul nopții văzu apropiindu-se o căruță cu 4 cai negri și, cînd să tragă, un om din căruță îl opri și-i dedit *un corn* vrăjit (suflînd pe un capăt, ieșeau mulțime de catane, și suflînd pe celălalt, se făceau nevăzute). A doua noapte, veghiînd fratele mijlociu, căpătă în același timp o *pungă*, care nu se mai sleia.

A treia noapte, fratele cel mai mic, Toderăș, dobîndi *un clop* sau pălărie (punîndu-l în cap, unde se gîndea, acolo era și nimeni nu-l vedea). Dorînd să fie la curtea împăratului, se pomeni acolo, văzu cît de frumoasă era fata și o auzi zicînd că se va mărita numai după acela care o va cîștiga în joc.

Frații mai mari se însurară, iar Toderăș rămase holtei. Atunci își spuseră pentru întîia oară darurile ce au căpătat și Toderăș rugă pe frate-său mijlociu să-i dea punga lui cea nesleită, să poată cîștiga pe fata împăratului. El i-o dedit și Toderăș îi lăsă clopul. Se prinse cu fata la joc de cărți pînă obosiră. Fata mirată de punga cea minunată a lui Toderăș, îi ademini, îi luă punga și-l dedit pe ușă afară.

El se întoarse și, cerînd cornul de la fratele său cel mai mare, porni cu război asupra împăratului, care făgădui să-i dea fata. Dar ea-l amăgi iarăși, îi luă cornul și-l goni. Atunci luă clopul și se întoarse nevăzut la curtea împăratului de răpi pe fată într-o pădure. Dar și acolo fata îi luă clopul, ajunse acasă și-l lăsă dormind dus.

Deznădăjduit, mergea așa îngîndurat prin pădure și zări un măr mare cu niște *mere roșii*. Cum mîncă din ele, se pomeni că-i crescuseră două coarne ca la boi. Mai departe dedit peste un păr cu *pere galbene*, din cari, mîncînd, îi căzură coarnele.

Luînd mai multe din acele mere și cîteva pere, plecă înainte la un oraș. Acolo nu voia să vînză mărul decît pentru „patru sute bune“. Vestea merelor ajunse pînă la împărat și fata-i trimise o slujnică să-i aducă patru mere : unul pentru împărat, unul pentru împărăteasă și două pentru dînsa : cum mîncară, crescuseră împăratului și împărătesei cîte un corn în frunte, iar domniței două coarne.

Toderăș, îmbrăcat ca doftor, veni la palat, dedit împăratului și împărătesei cîte o pară și le căzură coarnele, iar pe domniță n-o scăpă decît după ce-i trase o bătaie strasnică și după ce căpătă înapoi cornul, punga și pălăria.

a) Prima variantă ardeleană, *Trifon hăbăucul* de Pop-Reteganul :

O muiere isteată avea un bărbat hăbăuc, pe care-l trimise în pădure s-aducă lemne. Pe drum întîlni un vultur, căruia, după rugăciunea-i, îi dedit să mînce un bou. Mai departe crută viața unui șarpe și vulturul îl duse la tatăl șarpelui și-l învăță să-i ceară *mărgeaua* de după măsca (care împlinea orice dorință).

BASMELE ROMÂNE

După ce o căpătă, întâlnești în cale pe un om cu o *sabie* ruginită (ea omora singură pe cine voia), pe care o schimbă cu mărgeaua; apoi porunci sabiei să omoare pe acela și-i luă îndărăt mărgeaua. Tot așa dobîndi două *bețe*, cari băteau singure la poruncă; o *pălărie*, care făcea stană de piatră; niște *dăsagi*, din cari ieșeau catane înarmate, și în sfîrșit un *bici*, care învia morții.

Întors acasă cu toate aceste lucruri, muierea-i începu a-l sudui și el, nemaiputînd răbda, porunci bitei s-o dezmiarză. La țipetele ei se strinseră frații săi și toți sătenii, cari năvăliră asupra-i; dar el îi împietri și apoi iar îi învie, ca să le arate puterea sa. Tot așa pățiră oștile trimise de împărat împotriva lui; după aceea aruncă dăsiagii jos și se făcură catane cită frunză și iarbă. Împăratul, speriat, se rugă să-i dea orice, numai să-l lase în pace. El nu primi decît o căruță cu doi cai și un car cu doi boi.

b) A doua variantă ardeleană, *Oamenii cu coarne* de Ar. Densușianu :

Un împărat făcu cunoscut că va da pe fie-sa celuiia ce o va învinge în cărți.

Trei feciori moșteniră trei lucruri minunate; un *suman*, ce te făcea nevăzut; o *pungă*, ce se umplea cu galbeni, cugetînd numai, și un *fluier*, cu care suflînd, se aduna o oaste mare.

Frații sărăciră, pierzînd averile în cărți. Feciorul cel mare, luînd lucrurile fermecate, se puse iar la joc cu fata împăratului. Ea-i fură sumanul și punga, dar chemînd o armată în ajutor, i le înapoie. A doua oară îi fură toate lucrurile și-l dede pe poartă afară.

Fratele cel mic, pornind să-și caute pe frate-său, găsi într-o pădure niște *mere vrăjite*: unele, mîncîndu-le, făceau să crească coarne, iar altele le făceau să cază. El răzbuună astfel pe frate-său, luîndu-i înapoi lucrurile minunate.

NECURATUL

Diavolul nu apare în basme ca antiteză cu spiritele bune, cu Dumnezeu, ci rolul său e cu totul inferior. El se identifică uneori cu zmeul, mai ales sub raportul imbecilității. Numele-i în limba română indică pe *dracone*, balaur sau șarpe înaripat, care, după concepțiunea iudaico-creștină, simbolizează însușirile-i amăgitoare și insidioase.¹ Imaginațiunea poporului îl reprezintă ca șchiop și diform : negru și acoperit cu păr, cu ochii roșii scinteietori, în cap coarne și la picioare copite. El nu dă ajutor oamenilor decît cu prețul unui suflet nevinovat, care mai totdeauna scapă prin mijlocirea unei ființe superioare (ciclul *Juruințelor*). Cînd omul face un pact cu Necuratul (scris cu propriul său sînge), el pune la dispozițiunea omului un *spiriduș* „homunculus“, adică un drăcușor, cu care vrăjitorii se servesc în săvîrșirea farmecelor lor.²

De nimica nu se teme Necuratul ca de cruce, de aceea victimele sale scapă uneori, recurgînd la semnul sfînt. El locuiește sub pămînt, unde se află și școala diabolică, numită *Șolomanță* sau *Solomonărie*, după prototipul atotștiutorului Solomon, și unde se învață toate limbile ființelor vii, toate tainele naturii și toate formulele magice, farmece și vrăji (solomonii). Acolo nu se primesc decît zece ucenici și dascăl e diavolul însuși, care, după 7 ani de învățătură, își oprește cîte un ucenic și acela devine apoi *șolomonar* : călare pe un balaur el se suie în nori, de unde poartă ploi, furtuni și grindini.³

¹ Cf. St. Augustin, *Homil[ia]* p. 36 : „Draco est diabolus propter insidias“.

² Schmidt, *Das Jahr und seine Tage*, [in Weinung und Brauch der Rumänen Siebenbürgens. Ein Beitrag zur Kenntniss des Volksmythus, Hermannstadt, 1866], p. 33 ; Marian, [*Mitologia dacoromână. Spiridușul*], în *Albina Carpaților*, [Sibiu, an.] III, [no. 3, 15 nov. 1878] p. [39—41] ; *Șezătoarea*, I, p. 249—251.

³ Schmidt, p. 16 ; Marian, [*Mit. daco-rom. Solomonarii.*] în *Albina Carpaților*, III, [Sibiu, nr. 4, 30 noiembrie 1878.] p. 54—56 ; *Șezătoarea*, II, p. 140—142 și Gaster, în *Archiv für slav. Philologie*, [vol.] VII, 281—290. Cf. Budai-Deleanu (*Buciumul*, II, p. 286) : „*Solomonariu* sau *solomonariu* se cheamă în Ardeal cei ce călăresc pe balauri și poartă grindină, și învățătura lor se zice *solomonie*“ ; Fr. Müller, *Siebenb. Sagen*, p. 326 : „*Solomonarii* sunt moștenitorii înțelepciunii lui Solomon, considerat ca mare vrăjitor, care poate închide și deschide cerul cu farmece, a îngheța apele și lacurile, a aduce rouă și grindină în cîmpii“.

La sîrbi, asemenea școală de magie poartă numele de *verzilovo* sau *verzino kolo* („cerc vrăjit“), în care pare a se fi conservat numele lui Virgiliu, care trecea în Evul Mediu drept un mare fermecător. În acest cerc consacrat se adunau vrăjitorii (*grabanča* din *nigromant*), cari primeau pe o roată puterea lui infernală.⁴

În basmele noastre și în versiunile paralele figurează o școală diabolică în povestea *Dracul și ucenicul*, studiată cu ocaziunea ciclului *Metamorfozelor*. Căci între solomoniile profesate de Necuratul, transformările ocupau un loc de frunte, precum el însuși ia uneori chip de animal (cîine, pisică, șarpe), cînd vine să ispitească pe muritori.

Cu toate acestea, sau mai bine zis în ciuda puterilor sale magice, Necuratul trece în basme drept tipul prostului și tîmpitului. El se lasă a fi înșelat de primul venit (cearta dracilor pentru trei lucruri minunate) sau de istețul fulău (Hercule-Păcală), ba chiar e păcălit să se dea în-suși prins, intrînd într-un butoi sau într-alt vas⁵, căci el are însușirea de a se face mare sau mic. O asemenea ispravă se atribuie deja vrăjitorului Virgiliu și în *1001 de nopți* un pescar închide pe Necuratul într-un mic vas de plumb, păcălindu-l că nu s-ar putea face așa de mic, încît să încapă într-însul; iar într-o poveste indiană, feciorul împăratului închide pe demon într-un vas de sacrificiu și îl sigilează acolo.⁶

Ca mire, Necuratul apare într-o serie de povești, dar mai mult cu scopul de a pedepsi sumeția omenească. Astfel într-o poveste din ciclul *Peșirilor*, fata de împărat nu voiește să se mărite decît după cel ce o ar putea obosi în joc, și Necuratul izbutește a o face și se cunună cu domnița.⁷

Într-o versiune munteană, o babă blestemă pe o fată de împărat, care-i spărsese urciorul, să-i fure Necuratul mințile. Vrînd s-o mărite, puse să treacă înaintea domniței bolnave mai mulți feciori de împărați, dar nici unul nu-i plăcu. Tocmai la sfîrșit veni un cîntăreț șchiop și pocit (era dracul) și ea strigă: „iată mirele meu!“ Se cununa și, în noaptea nunței, Necuratul răpi mireasa și fugi cu dînsa. Dar împăratul reuși s-o aducă la palat și muri la întoarcere. Domnița jeli mulți ani pe tată-său, dar nu s-a mai măritat, de frica Necuratului.⁸

O credință foarte răspîndită în popor e posibilitatea Necuratului de a intra în corpul unei ființe, care este atunci posedată de demon și din care poate fi alungat cu rugăciuni și descîntece. Asemenea exorci-

⁴ Jagici, *Archiv.*, [vol.] II, p. 470 [*Die südslavischen Volkssagen von dem Grabancijaš dijak und ihre Erklärung*]. De la sîrbi vorba trecu la unguri, la cari *garaboncza* însemnează „duh necurat“. Cf. și Comparetti, *Virgilio nel medio-evo*, Livorno, 1872.

⁵ Schott, p. [120]. În locul Necuratului figurează un zmeu la Sbiera. p. 79 [*Voinicul-Florilor*] și Popescu, II, p. 74. Cf. Jagici, *Archiv.*, [vol.] I, no. 9 [*Die neidlichen Brüder*] (zmeu în loc de drac).

⁶ Dunlop-Liebrecht, p. 186—187 [*Zauberer Virgilius*] și Benfey, *Pantschatantra*, I, p. 116—117; Straparola, I, no. 2; Grimm, no. 192 și Schmidt, p. 140: *Dracul în sticlă*.

⁷ Cf. Leger, no. 23 (basn polonez): *Jocul Necuratului* și Luzel, *Légendes.*, II, p. 149—152 [*Le Saint vicair et le diable*].

⁸ Delavrancea, în *Revista nouă*, an. II, p. 215—220.

zări sunt chiar astăzi destul de obicnuite între românii ardeleni, ai căror preoți se bucură de o mare reputațiune de exorciști, chiar și mai ales pe lângă poporațiunea neortodoxă.⁹

În basme ne întâmpină uneori asemenea posesiuni demoniace. Astfel în povestea munteană *Fata cu urechea roșie*¹⁰, o fată de împărat moartă se ridică în biserică din cosciug la miezul nopții cu un rîț ca de porc și voia să înghiță pe păzitorul ei. Soldatul, sfătuit de un unchiș (era Dumnezeu), risipi 3 nopți de-a rîndul saci cu nuci și poame, și a treia noapte, la cîntarea cocoșilor, „se auzi o pocnitură tare și ieși diavolul dintr-însa”. Împăratul o cunună apoi cu soldatul curagios.

Într-o variantă ardeleană, *Niculăuță micul mamei*¹¹, fata împăratului, blestemată de o vrăjitoare, se făcu o pocitanie (cu gura ca de porc, cu dinții ca secerile și cu unghiile ca de urs). Ea sta legată sub pragul unei biserici părăsite. Niculăuța luă „Biblia aia cu 32 de foi” și, sfătuit de un înger, păzi 3 nopți în biserică și așa o putu scăpa de Necuratul, apoi o luă de soție.

Într-o versiune sîrbo-croată, fata, moartă și îngropată în biserică, se scula la miezul nopții și mîncă pe păzitorul ei. Astfel înghițise ea un regiment de soldați, pînă ce unul izbuti a o păzi 3 nopți și o scăpă de Necuratul.¹²

În povestea rusească *Domnița fără cap*¹³, o fată de împărat vrăjitoare, după ce muri și fu îngropată în biserică, fu păzită de un băiat de popă, care 3 nopți de-a rîndul ceti psalmi peste cosciug. Către miezul nopții domnița ieși din cosciug și se repezi la băiat să-l înghiță, dar nu putu pătrunde în cercul tras de dînsul. Dimineța, cînd veni împăratul, găsi cosciugul deschis și pe domnița cu fața răsturnată. Aflînd de cele întîmplate, el porunci să se înfigă un par de plop în pieptul fiicei sale și să-i arunce cadavrul într-o groapă.

Într-o legendă bretonă¹⁴, fiica mai mare a regelui Angliei, răpită de Necuratul din cauza unei mari crime ce săvîrșise, venea în fiecare noapte de omora sentinela din biserică. Un soldat putu scăpa 3 nopți de urmărire și a treia noapte îi răpi un pantof de fier roșu, scăpînd-o astfel de posesiunea Necuratului.

În legătură cu Necuratul stau strigoii, adică oameni cu o coadă mică pe dinapoi, ale căror suflete ies noaptea spre a amăgi fetele sau a le băga cu dînșii în mormînt. Pe cînd sufletul rătăcește astfel spre a face rău, corpul strigoiiului rămîne ca mort pe pat și persistă în această stare, dacă cumva a fost mutat din loc. Cînd mortul se găsește la dezgropare cu fața în jos, se zice că e strigoi și îndată i se bate un lemn de

⁹ Cf. Hasdeu, *Cuvente*, II, 171.

¹⁰ Stăncescu, no. 23.

¹¹ Luciu, în *Familia* din 1890.

¹² Krauss, I, no. 93 [*Das Liebespaar*].

¹³ Afanasiev, VI, no. 66.

¹⁴ Luzel, [*Légendes.*] II, 317—322 [*Le soldat qui délicra une princesse de l'enfer*].

tisă prin inimă. În noaptea spre Sf. Andrei, strigoii ies din morminte și, strângându-se pe la răsplintii, trag hora lor macabră.¹⁵

Asemenea demoni nocturni, când sug sîngele victimelor, poartă (mai ales în țările slave) numele special de *vampir*, cum se numește strigoii și în graiul macedoromân. El e sufletul unui om viu (obicinuit vrăjitor) sau și al unui mort vrăjit și merge să soarbă sîngele celor adormiți, cari după aceasta încep a slăbi și lîncezi, pînă mor.¹⁶

Aceste ființe demoniace, cînd iau o formă animală (obicinuit de lup, mai rar de cîine turbat), poartă numele de *vîrcolaci* sau *pricolici*, adică „oameni-lupi“ (*Werwolf*, *loup-garrou*) și fiindcă morții, cari ies din groapă spre a suga sînge, se arată uneori în chip de animale, vîrcolacul s-a identificat la unele popoare balcanice (bulgari, albanezi, greci) cu vampirul sau moroiul sugător de sînge.¹⁷ Pe de altă parte, superstițiunea universală că un monstru animal (adesea în chip de lup) devoră luna și cauzează astfel întunecimea ei a făcut să se atribuie vîrcolacilor cauza directă a eclipselor lunare.¹⁸ În Europa orientală, licantropia datează din cea mai înaltă vechime și Herodot (IV, 105) rapoartă despre neuri, un popor de la nordul Sciției sau Basarabiei de astăzi, că o dată pe an fiecare neur se făcea lup cîteva zile și revenea în urmă la forma-i umană. De asemenea episcopul italian Luitprand, istoric serios, povestește despre un țar bulgăresc, fiul lui Simeon, că era vrăjitor și putea într-o clipă să se prefacă în lup sau într-altă fiară.¹⁹

Ca să poată amăgi tinerele fete, strigoii vine noaptea în chip de flăcău frumos, joacă sau se hîrjonește cu fata și apoi se întoarce la mormînt. Cîteodata fata, învățată de o vrăjitoare, se ia după urma lui și atunci dînsul o întreabă cine a învățat-o. Ea, nerăspunzînd, strigoii îi omoară părintii și în urmă pe ea însași. Îngropată într-un deal pustiu, răsare din mormîntul fetei o floare frumoasă, care vorbește. Un fecior de împărat poruncește s-o ducă la dînsul și s-o puie sub icoane. În lipsa-i, se cobora de la icoane o fată frumoasă și mîncă bucatele. Prin zînd-o feciorul de împărat, ea-i povesti toate și-l învăță cum s-o scape de strigoii vrăjmaș : să-l prinză, să-i bată prin inimă un par de stejar, apoi să-l arză și să-i spulbere cenușa în vînt. Așa scăpă fata de Necuratul și se cunună cu feciorul de împărat.²⁰

¹⁵ Vezi despre strigoi : Sbiera, p. 316—317 [*Striga, Strigoii și Moroiul*]; Șezătoarea, I, 245—249; Bogdan, p. 188—192 [*Sara lui Sfîntu-Andrii*]; Marian, *Înmormîntarea*, p. 414—422 și Hasdeu, *Etymologicum s. v. Andrei*.

¹⁶ Cf. Tylor, [11], 249—252.

¹⁷ W. Hertz, *Der Werwolf, Ein Beitrag zur Sagengeschichte*, Stuttgart, 1862 și Andree, [*Ethnographische*] *Parallelen und Vergleiche*, [Stuttgart, Verlag von J. Maier, 1878] p. 62—80 (*Werwolf*), p. 80—94 (*Vampir*). Primul urmărește răspîndirea licantropiei în Europa, iar cel de al doilea constată existența ei în Asia, Africa și America.

¹⁸ Cf. Schmidt, *Das Jahr und seine Tage*, p. 25 : Copiii nebotezați, neputînd intra în cer, ajung în lună, cu care se hrănesc (prefăcuți în vîrcolaci), și întunecimea lunii e semnul jalei sau durerii lor.

¹⁹ Pliniu, *Hist. Nat.*, VIII, 35 face mențiune de un om devenit lup și rămîind 7 ani în această stare; Ovid, *Metam.*, I, 235 (despre Lycaon : „In villos abeunt vestes, in crura Jacerti — Fit lupus...“)

²⁰ Sevastos, p. 67—72. Cu această versiune coincide varianta munteană *Strigoi și Marița* de Arsenie, II, no. 11.

Într-altă versiune din Moldova, strigoii vine în peșit în chip de harap și într-una din zile nevastă-sa, pîndindu-l în țintirimul bisericei, îl vede că se dă de trei ori peste cap, de se face cîine, apoi dezgroapă un mort și s-apucă să-l mănînce. Femeia se îmbolnăvește la întoarcere și harapul ia chipul tatălui și mamei sale spre a o iscodi. Dar ea nu răspunde nimic și fu alungată.²¹

Într-o poveste din Bucovina, *Strigoii și fata*²², o fată sărmană, scîrbită că nimeni nu voia s-o pețească, se pomeni tîrziu cu un flăcău frumos, care rămase pînă la miezul nopței, cînd peri. Și așa făcu mai multe seri. Fata dorea să știe cine e și de unde e, ca să se poată mărita cu dînsul. Într-o seară, flăcăul o luă pe calul său și plecară : calul fugea repede și peri, cînd ajunse lîngă un mormînt deschis, unde amîndoi se opriră. Aci flăcăul se făcu strigoii, șari în mormînt și începu să strige pe fată, dar ea scăpă și fugi. Flăcăul, numai oase goale, se luă după dînsa. Ea intrase fără să știe în casa morților din sat, găsi pe o laviță un mort (era tot strigoii) și se ascunse după cuptor. Tocmai cînd strigoii era să deschiză ușa, cîntă cocoșul și năluca peri.

Urmează rezumatul versiunii muntene corespunzătoare, *Floarea de aur* de Stăncescu²³ :

La o clacă de tors veni odată un flăcău galben și slab și jucă cu o fată din sat. După ce veni de mai multe ori, întrebă pe Măriuța (așa o chema pe fată), dacă vrea să-l ia de bărbat. Fata se duse la o mătușă și ea o sfătui să toarcă un ghem mare de lînă și, cînd o veni tînărul, să-i prinză căpătîiul firului cu un ac întors de la spate, și așa să afle unde se duce.

Luîndu-se după el, fata îl văzu deschizînd porțița bisericei și îndreptîndu-se spre o groapă. Povestind mătușei ce văzuse, ea-i spuse că e strigoii și o învătă să nu se împotrivescă, chiar de ar vrea s-o omoare, „că dacă te-o omorî, am eu leac, de te fac să înviezi, și atunci dai peste noroc, c-așa e legea strigoilor : pe cari fete le omoară, moarte rămîn, de nu e cineva să le învieze ; dar de e cineva să le învieze, apoi sunt cu noroc de acolea încolo“.

Întrebînd-o iar tînărul de vrea să se mărite după el și fata răspunzîndu-i că nu-i încă vremea, el o amenință că va omorî pe tatăl ei și a doua zi fata îl găsi mort. Tot așa o omorî și pe dînsa. Atunci veni mătușa la fată „și, cînd s-o îngroape, în loc s-o scoată pe ușa, cum se scoate mortul, a zis de a scos-o pe fereastră și i-a zis niște descîntece pe trup și i-a pus niște buruieni la cap în mormînt și, tocmai după ce a făcut toate astea ce zisei, lăsă de aruncă țărînă peste cosciug“.

Peste 3 zile ieși din mormîntul fetei o floare de aur de îmbălsăma văzduhul. Împăratul o tăie și o luă la palat, punînd-o într-un pahar în odaia lui de culcare. Peste noapte floarea ieși din pahar, se dede de 3 ori peste cap și se făcu fată, deretecă prin casă și intră iar în pahar. Împăratul pîndind, o prinse și, uimit de frumusețea ei, o luă de nevastă.

²¹ Sevastos, p. 244—249.

²² Sbiera, no. 54.

²³ *Alte basme*, no. 2.

Iată în rezumat și o variantă locală, *Logodnica strigoiiului*²⁴ :

Cea mai tinăra dintre 3 surori nu voia să se îndrăgostească cu nici un flăcău din sat și dorea numai un om după lumea ailantă („vrind să înțeleagă printr-asta, ca să fie un străin, iar nu din sat de la dînsa“).

Veni un tinăr frumos și se îndrăgosti cu el. Dar descoperind că are picioare de cal, se luă după el, pînă ajunse la o bisericuță într-un vîrf de deal. Acolo el se dezbracă și în desul lui, la spatele altarului, începu să riclie cu degetele la un mormînt, scoase sicriul și se apucă să roază căpățîna mortului. Văzînd aceasta, fata-i aruncă inelu-i și o luă de-a fuga. El vrînd s-o urmărească, cîntară cocoșii și peri.

De atunci strigoiiul o prigoni să spuie ce a văzut și ce a auzit acolo. Nevrînd dînsa a mărturisii, el îi omorî surorile, părinții și copilașul. În cele din urmă ea povestii tot, zicînd la fiecare cuvînt : „crăpare-ai și n-ai mai fi !“ Demonul plesni și rudele-i înviară.

În varianta macedoromână *Vămpiru și fata*²⁵, o fată, rămasă singură, cheamă pe o mătușă a ei și în locu-i vine un strigoii, pe care ea mai întii îl pacălește, dar în urmă cade victima-i (amănunte barbare).

Cu prima noastră versiune din Moldova coincide povestea țigănească din Ilfov²⁶, *Strigoiiul (Ciohano)*. Fata surprinzîndu-l cum ședea într-o groapă și nevrînd a spune ce văzuse, strigoiiul îi omorî părinții și o ucise apoi pe ea însăși. Din capul fetei îngropate ieși o floare, pe care un fecior de împărat o luă și o puse într-un pahar la căpătiiul său. Pe cînd dormea, floarea se sculă din pahar și, dîndu-se peste cap, se făcu fată mare, apoi sărută și mușcă pe flăcău. Surprinsă, ea se cunună cu feciorul împăratului. După ce avu un băiat, veni iar strigoiiul s-o întrebe și, nerăspunzînd, îi omorî copilul. Cînd veni să omoare și pe împărat, strigoiiul plesni și cu inima-i și sîngele său ea învie copilul și pe părinții săi.

O analogie izbitoare oferă și versiunea rusească²⁷ *Necuratul (Necistoi)*. Marusia surprinde pe strigoii cum devine cadavru și, întrebată, răspunde că n-a văzut nimic. El îi omorî părinții și la urmă o ucise pe ea însăși. Din mormîntul fetei crescú o floare minunată, pe care un fecior de împărat porunci s-o culeagă și s-o puie într-o gîlăstră, pe o fereastră a palatului. Noaptea, floarea cădea la pămînt și se făcea o fată frumoasă și, după ce mîncea și bea bine, se făcea floare la loc. Surprinsă, ea se cunună cu feciorul împăratului, dar cu tocmeala ca timp de 4 ani să nu meargă la biserică. După ce avu un băiat, Necuratul veni iar s-o întrebe și-i omorî băiatul și bărbatul. Dar stropindu-l cu aghiazmă, strigoiiul se făcu praf și cenușă ; apoi cu apă vie, căpătată de la bunică-sa, învie pe copil și pe bărbatul ei.

²⁴ *Țara nouă*, an. II, [no. 21 și 22 din 1/13 și 15/27 decembrie 1885,] p. 680—686.

²⁵ Weigand, *Wlacho-Meglen*, p. 64—66.

²⁶ Barbu Constantinescu, no. 1.

²⁷ Afanasiev, VI, no. 66.

CAP. III

MOARTEA

În basme Moartea are mai mult o înfățișare burlescă decît gravă și tragică. Aspectul lugubru îl îmbracă numai în ciclul legendar despre *Călătoria Morței*, dar această tradițiune aparține la adevărat poeziei populare, iar pe de alta ea se referă la credința generală despre strigoi, studiată mai sus în legătură cu Necuratul.

Altfel nici Moartea nu scapă de ironia poporului și batjocorirea ei formează tema unui șir de povești, cari toate tind a o ridiculiza și a o reduce la neputință. O fază intermediară o formează legendele relative la încuscrirea omului cu dînsa, *Moartea ca cumătră*, dar și aci elementul final intră mai mult în domeniul lui Pepelea.

În basme Moartea e personificată ca o babă foarte bătrînă¹ și rareori ea are într-însese acea înfățișare lugubră descrisă de poet :

Iată, mări, iată,
Moartea se arată,
Cu perii zburliți,
De lacrimi stropiți,
De șerpi împlețiți ;
Naltă și uscată,
De boale urmată,
Boale furioase,
Boale gălbegioase,
Din aripi plesnind,
Ca iezme rînjind !²

Într-un apocrif despre moartea lui Avram, patriarhul voia să vadă fața adevărată a Morței și ea „se arată lui cu capul de zmeu în șapte chipuri, în patrusprezece fețe de foc și cu multă groază, așa încît au murit atunci de groază 7 000 de oameni”³.

¹ Sbiera, p. 194 [*Moartea ca cumătră*] și Ispirescu, p. 10.

² Bolintineanu, *Poezii*, I, 405.

³ Gaster, *Lit. pop. rom.*, p. 315.

Mitologia antică nu cunoaște o asemenea figură monstruoasă și oribilă. Moartea, personificată în bărbat (Θάνατος), era reprezentată ca om voinic, bărbos și cu aripi mari, care răpește și duce în brațe victimele sale. Thanatos nu era considerat ca o ființă ucigașă, ci ca mesagerul divinității, care ia și duce sufletele în infern. De aceea e simbolizat ca un geniu, care ține meditativ mâna la față și piciorul pe Psyche, ca și cum ar fi luat-o în posesiune. Adesea își împreună mâinile peste o făclie stinsă. Obicinuît mortul, despărțindu-se de lumea aceasta, e figurat călare pe un cal, ce-l mîna un geniu. E curios că această particularitate s-a transmis și folclorului modern; în ciclul legendar relativ la *Călătoria Morții* (studiat mai la vale), mirele răposat ia pe calu-i pe logodnica sa și amîndoi se reped într-o cavalcadă nebună : *morții călăresc repede*.

Graut, Liebchen, auch ? Der Mond scheint hell !
Hurrah ! Die Todten reiten schnell !⁴

Grecii moderni au făcut din vechiul luntraș infernal Charon, „cel cu ochii de flacări“, geniul morții (Χάρωντας), care umblă călare și are o soție (Χαρώντισσα). Un bocet neogrec îl descrie astfel :

Negru este, foarte negru, negru și calu-i ;
Poartă pumnal cu două tăișuri și săbii fără teacă,
Spre a străpunge inimele și a tăia capetele⁵.

După credințele creștine, geniul morții e Arhanghelul Mihail, cel cu sabia în mîna și mai-marele voievod al puterilor cerești, care împlinește totdeodată și rolul lui Hermes, conducătorul de suflete :

Sufletul că-i lua,
În brațe îl primea,
Aripi că-i dădea,
Și mi-l trimitea
Unde se cădea
Și unde-i plăcea,
C-așa Domnul va⁶.

Moartea, ridiculizată și redusă la neputință, apare într-o legendă în care un om de rînd capătă de la Dumnezeu (sau de la Domnul Cristos) 3 daruri : cine se va așeza pe scaunul său, să rămîie cît timp va dori el ; tot așa cu cel ce se va urca în pomul din grădina, și în sfîrșit, cine va intra în sacu-i, să nu poată ieși fără voia sa.

În povestea *Ivan Turbincă* de Creangă, Dumnezeu și Sîn-Petru întîmpină pe Ivan, care le dăruiește fără să-i cunoască singurele două carboave ce avea. Pentru această faptă bună, Dumnezeu îi împlinește

⁴ Grimm, *Deutsche Mythologie*, p. 700—713 și Bürger : *Lenore*.

⁵ Schmidt, *Märchen*, p. 160.

⁶ Teodorescu, p. 36 și 392.

dorința : pe oricine ar vîrî în turbinca-i, să nu poată ieși afară fără învoirea sa. Rămăs într-o casă bîntuită de duhuri necurate, el vîră în turbinca-i pe diavoli, împreună cu căpetenia lor Scaraoschi. După ce-i pisăgi bine, le dade drumul și Ivan vîrî apoi pe însăși Moartea în turbinca-i. După ce o ținu mult timp chinuită, o păcăli să intre în racla-i și o închise acolo. Dumnezeu porunci atunci să se desfacă sicriul și Moartea, ieșind, își răzbună asupra lui Ivan, lasîndu-l să trăiască veacuri nenumărate.⁷

Această păcălire a Morței pare a nu fi fost necunoscută tradițiilor antice : Zeus trimițînd lui Sisyph Moartea, el o încătușă cu lanțuri grele, așa că nimeni nu mai putea muri ; Hades însuși trebui să vie să scape Moartea și să-i predea pe nelegiuitul Sisyph.⁸

Într-o poveste sîrbo-croată *Fierarul*⁹, meșterul ajunge la adînci bătrînețe și Dumnezeu trimete Moartea să-l ia. El o păcălește să intre într-un butoiăș de vin și o ține acolo închisă 100 de ani. A doua oară Dumnezeu trimise pe Necuratul și fierarul îl păcăli, vîrîndu-l într-un sac. După ce mai trăi încă 200 de ani, se introduse în rai, aruncîndu-și geamantanul în cer.

Într-un basm ceh, *Păstorul fericit*¹⁰, Dumnezeu cu Sîn-Petru, găzduiți de un păstor, îi dăruiesc 3 lucruri cerute de dînsul : să aibă o lulea totdeauna aprinsă și umplută, să cîștige totdeauna în zar și oricine va intra în sacu-i, să rămîie acolo pînă va voi el. Pus să păzească un palat bîntuit de duhuri rele, el vîrî în sacu-i pe Necuratul și pe tovarășii săi. Tot astfel băgă Moartea în sac, așa că nimeni nu mai murea. După ce trăi mult timp, izbuti să se introducă în paradis.

De asemenea, într-o legendă moravo-română, *Cum cizmarul veni în cer*¹¹, lucrurile cerute sunt : scaunul, fereastra (cine se va uita printr-însa, să nu se mai poată depărta de acolo) și prunul din grădină. După ce păcăli în 3 rînduri pe Necuratul, cu care făcuse un pact, se strecură în rai, așezîndu-se pe șortul său.

În varianta săsească *Tiganul și cei trei draci*¹², cele trei daruri sunt : o pungă totdeauna plină cu bani, o oglindă (cine s-o uita într-însa, să nu se poată mișca din loc) și un păr blagoslovit.

În Occident acest motiv e foarte răspîndit.

⁷ Povestea *Toderică* de C. Negruzzi (*Scrieri*, I, 81—94), care conține același motiv, e o prelucrare pe românește a unei povești franceze, *Federigo* de Prosper Mérimée (*Dernières nouvelles*, Paris, 1873, p. 299). Cele trei daruri sunt : să cîștige de cîte ori va juca cu cărțile sale ; cine se va sui în părul dinaintea ușei, să nu se mai poată coborî fără voia sa, și cine se va pune pe scăunașul de la gura cuptorului, să nu se poată scula pînă n-o vrea el. El se duse apoi în iad, unde cu cărțile-i blagoslovite cîștigă lui Scaraoschi 12 suflete. La urmă păcălește Moartea în două rînduri, făcînd-o să se urce în păr și să se așeze pe scăunaș. După ce-i dăruise 140 de ani, Moartea veni în sfîrșit să-l ia.

⁸ Grimm, *Deutsche Mythologie*, p. 712.

⁹ Krauss, II, no. 125. Cf. no. 126 [*Vember der Schmied*].

¹⁰ Leger, no. 21.

¹¹ Haltrich, no. 19.

¹² Wenzig, p. 173.

În legenda picardă *Le bonhomme Misère et son chien Pauvreté*¹³, Dumnezeu și Sîn-Petru venise să bată la o făuriște, unde faurul trăia prietenește cu câinele său. Dorințele sunt aci : cine se va așeza pe scaun, să rămâie cât ar voi el ; apoi, cine se va urca în nukul său, asemenea și cine va intra în punga-i, să nu poată ieși fără voia sa. Mergîndu-i rău și murind aproape de foame, dracul veni să-i dea o sumă de bani cu prețul sufletului său. După ce trecu terminul de 10 ani, Necuratul veni să-și ia victima și Misère îl păcăli, făcîndu-l să s-așeze pe scaun. A doua oară îi dede o sumă îndoită și iar îl păcăli (nukul) ; tot așa a treia oară (punga). Respîns apoi din iad și din paradis, Misère se întoarce pe pămînt, unde trăiește și acum.

În varianta picardă *Le diable et le forgeron*¹⁴, un necunoscut (era Dumnezeu) se oprește înaintea făuriștei, ca să-și potcovească caii. Văzînd că meșterul îi ține cam mult calul, îi arată el un mijloc mai repede : tăie picioarele calului și le puse iar la loc, făr' a vărsa o picătură de sînge.¹⁵ Lucrurile cerute sunt : scaun, păr și sac. După ce păcăli trei draci, muri după 30 de ani și fu pretutindenea respîns : din rai, fiindcă nu-l ceruse la exprimarea dorințelor ; din purgatoriu, asemenea ; din iad toți îl alungă. Atunci se întoarce iar în paradis, sub cuvînt că pierduse o monetă, și rămase acolo.

În legenda bretonă *Sans-Souci*¹⁶ sau *Potcovarul și Moartea*, omul, găzduit în casa unui boier bîntuit de duhuri necurate, se pomenește la miezul nopței cu trei draci, cari încep a-l necăji. Dar stropindu-i cu aiasmă, ei cerură iertare și primiră să nu mai revie („et ils signèrent tous les trois de leur sang sur un morceau de parchemin“). Boierul, drept răsplată, îi face o făuriște, unde doi străini trag odată în gazdă. Cele 3 dorințe sunt : părul să înfrunzească și iarna ; cine se va așeza pe scaun ; cărți de joc, cu cari totdeauna să cîștige. Venind Moartea, el o face să șază pe scaun, unde rămîne 100 de ani, și nimeni nu mai murea. Dumnezeu trimite atunci pe Arhanghel să scape Moartea, dar Sans-Souci îl așază tot pe scaun. Apoi joacă cu Lucifer pentru sufletul său și continuă a juca 101 ani pentru suflete nenumărate.¹⁷ După ce scăpă, Moartea omorî pe Sans-Souci, dar sufletul său fu pretutindenea respîns. Atunci el își aruncă căciula în poarta întredeschisă a paradisului și astfel intră în locașul fericiților.

Într-o variantă, *Misère*¹⁸, care coincide cu prima versiune picardă, șiretul păcălește în două rînduri pe diavoli (cu scaunul și nukul blagoslovit), iar a treia oară face pe Necuratul să se vîre ca furnică într-o pungă de tutun. În tot timpul acesta nu mai fură pe pămînt nici războaie, nici certuri, fiindcă diavolul nu mai ispitea pe muritori. După

¹³ Carnoy, no. 5.

¹⁴ *Ibidem*, no. [4].

¹⁵ Cf. Sbiera, no. 32 (*Fierarul și Isus Hristos*).

¹⁶ Luzel, *Légendes.*, I, 311—334.

¹⁷ Cf. Herodot, II, 122 : „Preoții mi-au spus că Psametic s-a coborît în locașul lui Pluton și că acolo el juca în zar cu Demetra, că uneori cîștiga el și alteori dînsa, și că se întoarce, după ce primi în dar de la zeiță o pînză de aur“.

¹⁸ Sébillot, [*Contes.*] II, no. 52.

moarte, nefiind primit nici în rai nici în iad, Misère se coborî iarăşi pe pământ, unde rămase în tovarăşia căţelului său Pauvreté.

Cu această variantă bretonă se aseamănă legenda povestită de d-l Urechia sub titlul *Nea Sărăcilă și surata Calicia*¹⁹.

În Italia, legenda lui Nea Sărăcilă (*Bonhomme Misère*) e răspîndită în mai multe variante²⁰: în Toscana eroul poartă numele de *Frate Ulivo*, la Palermo *Accaciuni* și la Casteltermini fratele *Giugannuni* sau Ioan cel Gros. Acest din urmă, călugăr, vîră Moartea în dăsaşa-i timp de 40 de ani, și nimeni nu mai murea; apoi bagă acolo pe toți diavolii din iad cari voiau să-l ucigă, și în urmă, stînd la poarta paradisiului, face să intre în sacu-i toate sufletele, apoi se bagă însuși într-însul și astfel pătrunde în rai.

Într-o variantă din Monferrato *La Morte burlata*²¹, dorințele împlinite se refer la părul din grădină, la soba casei (cine se va apropia să se încălzească, să nu se mai poată depărta fără porunca lui) și la cărți blagoslovite. După ce păcăli astfel Moartea în 3 rînduri, căpătînd în fiecare dată cîte un răgaz de 100 de ani, omul muri. Respins în toate părțile, el se puse să joace în cărți la poarta purgatoriului și cîştigă o sumă de suflete, cu cari își făcu intrarea în rai.

Pentru completarea acestui ciclu, vom studia cele două aspecte principale sub cari se prezintă antropomorfismul morței și anume: *Moartea ca cumătră* și *Călătoria Morței*, această din urmă întipărită adesea de o poezie lugubră și profundă.

A. MOARTEA CA CUMĂTRĂ

Acest motiv este reprezentat prin basmul-tip *Sf. Arhanghel și lemnarul*²², cu următoarele variante:

Varianta munteană *Pățaniile Arhanghelului Mibail*²³.

Varianta moldovenească *Nevasta Morței*.²⁴

I. Variantă ardeleană, *Îndărătnicul*;

II. Variantă ardeleană, *Nănaşa dreaptă*;

III. Variantă ardeleană, *Cum a îmbătrînit muierea pe dracu*.²⁵

Varianta bucovineană *Moartea ca cumătră*.²⁶

¹⁹ Urechia, *Legende*, no. 6, cu varianta *Danciu*, p. 234—239.

²⁰ Monnier, *Contes populaires en Italie*, p. [32]—35.

²¹ Comparetti, no. [34].

²² Stăncescu, no. 20.

²³ Gesticone, în *Columna* din 1882.

²⁴ Bogdan, p. 146—149.

²⁵ *Biblioteca Tribunei*, no. 12; *Tribuna* din 1884; *Familia* din 1884.

²⁶ Sbiera, no. 19.

În versiunea neogreacă cu acest motiv²⁷, un om sărman, luînd pe Charos de naş, fu sfătuit de dînsul să se facă doftor: Cînd mă vei vedea la picioarele bolnavului, zise Charos, să-i dai cîteva picături de apă vopsită şi se va vindeca; cînd însă mă vei vedea la capul său, să zici că bolnavul va muri. Astfel omul ajunsese la mari bogăţii, şi după ce Charos îl păşui într-un rînd 3 ani de zile, veni şi-i luă sufletul, „căci el nu ştie de prietenie, de rudenie sau de milă“.

În versiunea albaneză *Doftorul şi Moartea*²⁸, revine cunoscuta învoială. După ce omul se îmbogăţi, se duse în cele din urmă cu Moartea, care-i arătă o cameră plină cu lămpi, unele aprinse, altele stinse. El văzu şi lampa lui, după care-i mai rămînea de trăit trei ceasuri.

În legenda bretonă *L'homme juste*²⁹, un sârman caută de naş pe un om drept şi întîlneşte pe Dumnezeu şi pe Sîn-Petru, dar îi respinge pe amîndoi, ca fiind nedrepti. El primeşte însă pe Moartea (*Anku*), care din recunoştinţă îi spune să se facă doftor: de o va vedea la capătul patului, să ştie că bolnavul va scăpa; iar la picioare, va muri. Odată Moartea rugă pe doftor să vie la locuinţa sa, promiţînd a nu-i face nimic înainte de timp. Ea-l duse într-o sală mare, unde ardeau milioane de lumini de toate mărimile cari simbolizau durata vieţii omeneşti. Uitîndu-se la a sa, omul văzu că mai are trei zile de trăit.

În varianta *L'Ankou et son compère*³⁰, omul vrea să păcălească Moartea, care se aşezase la căpătîiul bolnavului: el pune să se întoarcă patul şi scapă astfel viaţa bolnavului.

În versiunea siciliană *Moartea ca cumătră*³¹, un om sărac, după ce refuză ca cumătru pe Sf. Ioan şi pe Sîn-Petru, preferă să primească Moartea. După ce-i botează copilul, Moartea veni iarăşi la om să-l ia. Ea-l duse într-o pivniţă întunecoasă, pe pereţii cărei ardeau o mulţime de lămpi: erau luminile vieţii. Fiecare om are o asemenea lumină şi, cînd se stinge, trebuie să moară. Uitîndu-se la lămpiţa sa, el o văzu fără ulei şi, stingîndu-se, căzu mort.

Aci lipseşte dar episodul doftorului, care formează o parte importantă a motivului.

În unele variante ale acestei legende (ca în varianta munteană şi în cea moldovenească) figurează o trăsură comică finală: alungarea Morţii sau a Arhanghelului de la capul bolnavului prin sosirea neaşteptată a soţiei sale. Acest final se rapoartă la motivul despre femeia superioară dracului în răutate şi viclenie, o temă familiară folclorului universal.

Benfey a studiat pe o scară întinsă acest motiv, urmărindu-l în cărţile populare ale Indiei şi Persiei şi constatînd trecerea-i în Europa, unde se prezintă de timpuriu sub formă de novelă şi de basm. Ne vom mulţumi a indica momentele principale ale acestei transmisiuni pe cale literară din Orient în Occident.

²⁷ Schmidt, no. 22 [*Gevatter Charos*] şi nota de la p. 235—236.

²⁸ Jarnik, în *Zeitschrift für Volkskunde*, II, p. 264.

²⁹ Luzel, *Légendes*, I, 335—345.

³⁰ Idem, p. 346—357.

³¹ Gonzenbach, no. 19 şi nota de la vol. II, p. 219.

În cartea indiană *Povestirile unui papagal (Šukasaptati)* figurează următoarea narațiune, ce se poate considera ca forma cea mai veche a motivului despre *Dracul și femeia*.

Într-un oraș trăia un brahman, a cărui soție Karagara era așa de rea, că un demon domestic fugi de frica-i în pustie. Dar și brahmanul, nemaiputînd suferi răutatea ei, se duse în lume. El se întîlni cu acel demon, care-i promise că va intra în cutare față de împărat și nu va ieși decît la vederea lui. Brahmanul se duse la palat și rosti formule magice, dar demonul nu voia să iasă ; atunci el strigă : „În numele Karagarei, ieși afară !“ și îndată ieși. Împăratul, drept recunoștință, dede brahmanului pe fie-sa de soție și jumătate din împărăție.

Apoi demonul intră în regina, sora împăratului, și o chinuia foarte, și ea trimise după brahman. Cînd demonul îl văzu, îl amenință, zicînd : „Destul ! ți-am făcut o dată pe voie, acum ferește-te !“ Atunci brahmanul se apropie și șopti la urechea demonului : „Karagara vine după mine, am venit să ți-o spui !“ Cum auzi demonul, se sperie și ieși îndată.

În colecțiunea persiană *Cei șaptezeci de viziri*, povestea se prezintă astfel modificată. Un lemnar avea o nevastă rea și arțăgoasă, care-i lua tot ce cîștiga. Odată ea însoți pe bărbatu-său la munte, să vadă ce face. Acolo era o fîntînă și lemnarul, vrînd să se scape de nevastă, îi spuse că în fîntînă sunt bani mulți și o rugă să-l coboare cu o funie. Dar ea stăruie să se coboare întîi și omul o lăsă, bucuros c-a scăpat de dînsa. Căindu-se peste cîtva timp, lăsă jos o funie, strigîndu-i să se agațe de ea și să iasă afară. El trase atunci ceva greu și se pomeni cu un demon, care-i mulțumi că l-a scăpat de o femeie rea, care de cîteva zile îi făcea casa nesuferită. Drept recunoștință, demonul îi promise că va intra în fata împăratului și va ieși, îndată ce-l va zări. El o lecui și ajunse ginerele împăratului.

Demonul intră apoi în fata unui alt împărat, amic cu cel dintîi. Venind lemnarul acolo, demonul nu mai vru să iasă. Atunci omul îi zise că n-a venit pentru fata împăratului, ci fugea dinaintea femeiei sale, care scăpase din fîntînă și-l urmărea, fiind aproape. Demonul, auzind aceasta, se sperie și fugi.

În Europa regăsim, în Italia, între anii 1545—1550, aceeași poveste, ca basm la Straparola (II, 4) și ca novelă la Giovanni Brevio și la Macchiavel : *Novelă prea hazlie a arhidivolului Belfagor*.³²

În povestea rusească *Femeia cea rea*³³, un țaran hărțuit de nevasta-i arțăgoasă, o face să cază într-o prăpastie fără fund. După trei zile, omul veni să vadă ce i s-a întîmplat și coborî o funie în prăpastie. El scoase d-acolo un drăcușor, care-i zise cu glas tînguitor : „Om bun, nu mă arunca înapoi, că acolo veni de cîtva timp o femeie rea, care ne mușcă și ne pișcă !“ Drept recunoștință, drăcușorul îi promise să intre în nevestele și fetele neguțătorilor și dînsul să le vindece : cum călca omul

³² Dunlop, p. 273 și 283 ; Gaster, p. 132—137 și 155—156. Cf. Bogdan, p. 104—109 : *Nu te juca cu... baba !*

³³ Leger, no. 4.

pe pragul bolnavului, Necuratul o lua la picior. Astfel el se îmbogăți, pînă într-o zi drăcușorul îi spuse că s-a săturat de dînsul și să nu mai cerce să scape pe fata unui bogătaş. Adus cu de-a sila la fata bolnavă, țăranul fu amenințat cu moarte, de n-o va vindeca. Nefiind alt chip de scăpare, el porunci tuturor slugilor casei s-alerge în uliță și să strige din răspuneri înaintea porții: „Femeia cea rea a sosit! Femeia cea rea a sosit!” Cum îl văzu drăcușorul, sări la țăran să-l înhațe; dar el îi răspunse că nu venise să vindece fata, ci numai să-l înștiințeze că femeia cea rea s-a întors. Necuratul sări la fereastră și, auzind strigătele slugilor, se repezi iar în groapă, unde rămase cu femeia cea rea. Iar fata se vindecă și țăranul capătă jumătate din averea bogătaşului.

În versiunea paralelă sîrbă³⁴, același motiv se află la început combinat cu snoava despre femeia încăpățînată („ba e tunsă! ba e rasă!”), asupra căreia vom reveni în secțiunea următoare.

În variantele noastre, Demonul sau Necuratul e pretutindenea înlocuit cu Moartea sau cu Arhanghelul; iar în prima variantă ardeleană motivul s-a combinat cu episodul, mai sus studiat, despre *Moartea ridiculizată*.

Urmează basmul-tip cu variantele sale.

Basmul-tip *Sf. Arhanghel și lemnarul* de Stăncescu :

Un lemnar, căruia nevastă-sa îi născuse un copil, porni să caute un naș și întîlni pe Dumnezeu, schimbat în om bătrîn. Dumnezeu, aflînd ce caută, îi spuse că-i botează el copilul, dar lemnarul *nu-l primi, că nu-i drept*, făcînd pe unul bogat putred și p-altul sărac lipit, pe unul sănătos tun și p-altul slab mort. Mai departe întîlni „un om tînăr și frumos“ (era *Sf. Arhanghel*) și lemnarul îl primi bucuros să-i boteze copilul, că-i drept și ia sufletele tuturor fără deosebire.

Arhanghelul botează copilul și, ca dar de nășie, spuse lemnarului *să se facă vraci* și să umble prin împărăție să vindece pe cei ce sufer: de-l va vedea la căpătîiul bolnavului, să știe că moare; iar de-l va vedea la picioarele sale, scapă, și atunci, fierbînd niște buruieni, să le dea bolnavului și se va face sănătos, și astfel se va îmbogăți.

Așa și fu. Lemnarul făcuse cum îl învățase nașu-său, strînse averi mari și merse vestea în lume despre dînsul. Într-o zi fu chemat de împărat să-i vindece fata, pe care o iubea foarte mult, și-i făgădui bogăție nemăsurată. Cum intră în odaia bolnavei, văzu pe Arhanghel la capul ei. El sfătui atunci pe împărat să puie *să-i întoarcă patul*, așezîndu-i capul unde sunt picioarele, și așa fata scăpă cu șiretlicul lemnarului.

Mai tîrziu îi veni și lemnarului vremea să moară: în pat văzuse pe Arhanghel așezîndu-i-se la cap. Începu a se ruga să-l mai lase numai un an și Arhanghelul, rugîndu-se la Dumnezeu, îi mai dăruî un an.

Cînd trecu anul, îl apucă atîta dor de viață, că hotărî să pascălească pe Arhanghel: se îmbracă turcește și, călare pe un armăsar de mînca foc,

o luă la fugă, cînd văzu pe Arhanghel intrînd în curte. Neputîndu-l opri în fuga-i nebună (că nu e dat Arhanghelului să se ia după cai), el porunci că oriunde s-o afla atunci lemnarul, să-i iasă înainte o comoară. Și adevărat, lemnarul lacom, vrînd să-și umple buzunarele, simți pămîntul scufundîndu-se, pînă se pomeni într-o groapă, și acolo Arhanghelul îi luă sufletul.

a) Varianta munteană *Pățaniile Arhanghelului Mihail de Gesticone* :

Pe cînd Sf. Arhanghel trăia pe pămînt, era om ca toți oamenii și se numea Mihai. El se însură cu o fată frumoasă, anume Stăncuța, care după nuntă se făcu o scorpie afurisită, așa că bietul Mihai nu-i mai putea intra în voie. De răutatea nevestei, omul își luă lumea în cap. Nimerind la un om sârman, căruia i se născuse un copil, Sf. Arhanghel (căci pentru răbdarea lui, Dumnezeu îl făcuse sfînt și-l însărcinase să ia sufletele oamenilor), boteză pruncul, dîndu-i numele Ionică și, ca dar de botez, îl făcu doftor : „Dacă mă vei vedea la capul bolnavului, să știi că nu-i scăpare ; iar dacă m-ei vedea la picioare, să-i dai 3 picături din sticluța asta și se face bine într-o clipă“.

Cu meșteșugul ăsta Ionică se făcu vestit, așa că numele lui ajunse pînă la Crai-împărat, care zăcea de 9 ani și nimeni nu-i putuse ajuta. El îi făgădui jumătate din împărăție, de-l va scăpa ; iar de nu, îi va tăia capul. Ionică, cum intră la bolnav, văzu pe nașu-său stînd grecește la capul împăratului. În primejdia în care se afla, el se apropie de Sf. Arhanghel și-i zise : „Sfinte nașule, te caută nevasta, e la poartă“. Cum auzi de nevestă, Arhanghelul o luă la sănătoasă, lăsînd în pace pe împărat, care se făcu sănătos și încercă pe Ionică cu daruri.

b) Varianta moldovenească *Nevasta Morței de N.A. Bogdan* :

Odată Arhanghelului Mihail, purtătorul de moarte, îi veni pofta să se coboare pe pămînt și să se gospodărească. El se însură cu o femeie foarte frumoasă, dar harțăgoasă la culme. Într-o zi, certîndu-se, ea scoase chiar un ochi Sfîntului (de atunci e Moartea chioară și nu vede bine pe cine să ia), care se despărți de nevestă-sa, după ce avuse un băiat cu dînsa. Apoi se urcă iar în cer.

Odată veni Arhanghelul la o fată tînără să-i ia sufletul : era iubita băiatului său. Flăcăul, zărînd pe tată-său, începu să se roage de el, ca să cruțe fata, dar Moartea rămase fără îndurare : „Dacă-i așa, tătută, să știi că mă duc să chem pe mama, să vie și ea să te roage“.

Cînd auzi Sfîntul de mă-sa, se făcu nevăzut, iar fata rămase vie și se cunună cu băiatul, care o scăpase.

c) Prima variantă ardeleană, *Îndărătnicul de Moldovan* :

Un om bun și o babă se tîpeau de dorul unui copil, s-aibă cui lăsa averile. Dumnezeu și Sîn-Petru fură găzduiți la dinșii. Noaptea auziră în

odaia vecină un copilaș plîngînd și Dumnezeu zise lui Petre că va fi al bătrînilor și-l puse să-i întrebe, dacă vor să-i aibă de nănași. Dar omul nu-primi (cu toate că spuseră cine sunt), sub cuvînt că *n-ar fi dreapți*, dînd la unii prea multă avere și la alții nimic. Plecară de acolo, și Sîn-Petru îi puse numele *Îndărătnicul*.

A doua zi sosi în gazdă *o femeie naltă și uscată și cu o coasă pe umere* (era Moartea) și ceru să-i fie nănaș: el o primi, că-i dreaptă (nu alege și nu cruță pe nimeni), și puse copilului numele Ioan.

Puțin după aceea împăratul milostivilor porni împotriva împăratului zmeilor și trecu pe la casa Îndărătnicului, care găzdui pe împărat și oastea sa fu adăpostită de furtună. Întors biruitor, împăratul îl întrebă ce dorea de la dînsul. El ceru să facă, că *cine o ședea pe scaun*, să se prinză de el și să nu se poată mișca decît la voia sa; apoi că *cine se va urca pe pâr*, să rămîie lipit de crengi.

Dumnezeu și Sîn-Petru hotărîră să înfrîneze pe Îndărătnic, trimițînd o secetă, dar Moartea îl înștiință. Mai trimise asupra-i diferite nenorociri, dar Moartea îl înștiință mereu. În cele din urmă Dumnezeu porunci Morței să-i aducă pe Îndărătnic; ea veni acasă și *rămase lipită pe scaun* și, pentru a scăpa, se învoi să nu dea p-acolo 300 de ani. După trecerea acestui termen, Moartea veni iar la Îndărătnic și el *o păcăli să se urce în pâr*, de unde nu scăpă decît dîndu-i un nou răgaz de 300 de ani. Apoi îl duse în rai și rămase acolo.

d) A doua variantă ardeleană, *Nănașa dreaptă de Moldovan* :

Moartea dreaptă și Dumnezeu nedrept. Cînd vine să-i ia sufletul, o păcălește, cerîndu-i voie a zice un *Tatăl nostru*. Dar și Moartea îl păcălește după mai mulți ani.

e) A treia variantă ardeleană, *Cum a îmbătrînit muierea pe dracu* de Gr. Sima :

O muiere îndărătnică, căzînd într-o groapă, dracu veni și o luă în cîrcă, dar ea nu vru să se coboare. Un ostaș spunîndu-i să putrezească acolo, se dede jos și așa dracu se văzu scăpat.

Drept recunoștință, Necuratul făgădui ostașului să intre în fata împăratului și să iasă cînd l-a scoate. Îmbolnăvindu-se domnița, împăratul făgădui jumătate din împărăție cui o va vindeca. Ostașul veni ca doftor, dar dracu nu mai vru să se ție de cuvînt. Atunci el începu să strige: „Stăi, că-i la poartă muierea !”

Cum auzi Necuratul că s-apropie muierea, fugi cît putu de iute. Iar ostașul, vindecînd pe fata împăratului, o luă de soție.

f) Varianta bucovineană *Moartea ca cumătră* de Sbiera :

Un sărac, nemaigăsind cumătru la al cincisprezecelea copil, porni în lume să caute unul. Mai întîi întîlni un cerșetor (era Dumnezeu), care zise

că-i va boteza copilul ; dar săracul, auzind numele lui Dumnezeu, se îngrozi și începu să strige : „Mă rog, du-te de la mine, dacă ești Dumnezeu, pentru că nu ești cu dreptate ! Pentru că tu dai avuție numai celor avuți, iar săracilor o grămadă de copii, ca să nu-i poată hrăni !“

A doua zi se întâlnește cu o babă bătrână (era *Moartea*) și o primi bucuros de cumătră : „Ha ! bine că te-am găsit ! Pe tine te vreau de cumătră, pentru că tu ești cu dreptate ; tu omori pe toți la hurtă, fie ei săraci sau bogați ; tu nu-i mai alegi !“

Neputînd da nici un dar finului, *Moartea* spuse săracului un mijloc de a se îmbogăți : „Tu să te faci doftor și, unde ei auzi că se îmbolnăvește cineva, să mergi la dînsul și să te apuci că-l vei lecui, dacă m-ei vedea pe mine stînd la picioarele lui ; iar dacă-i voi sta la cap, atunci să le spui că să nu se mai trudească cu leacuri, ci să se grijească de comîndare. Oamenii ți-or plăti pentru aceasta bine și așa ei prinde și tu la putere și la avere.“ Și așa s-a întîmplat. Omul nostru se făcu doftor vestit și se îmbogăți foarte mult.

B. CĂLĂTORIA MORȚEI

În legătură cu credința în strigoi relevată în ciclul precedent stă antropomorfizarea morței și călătoria-i funebră, a cărei tradițiune populară a inspirat poetului german Bürger faimoasa-i baladă *Lenore*. Sub o formă poetică regăsim această temă lugubră la popoarele balcanice, la slavi și la maghiari. La mai toate ea circulă și sub formă prozaică.

În versiunile balcanice, personagiile în acțiune sunt totdeauna un frate și o soră ; la cele slavice și romanice li se substituiesc un mire și o mireasă. Punctul lor de plecare e turburarea liniștei răposatului prin bocetele mamei sau prin vaietele logodnicei : mortul iese atunci din mormînt, pornește călare la iubita lui și, luînd-o cu sine, ea moare de spaimă ; sau el readuce mamei văduvite pe soră-sa măritată în străinătăți (după cum o promisese în viața fiind) și amîndouă, mama și fiica, cad moarte, aflînd cine o adusese. În versiunile balcanice mai joacă un rol și repugnanța de a-și căsători fata cu un om din altă țară sau din alt sat, o datină încă în plină vigoare la țaranii noștri.³⁵

La noi legenda despre *Moartea* în călătorie e reprezentată prin următoarele versiuni poetice :

Varianta bucovineană *Călătoria mortului*³⁶.

I. Varianta ardeleană, *Blestem de mamă* ;

II. Variantă ardeleană, *Boghița*.³⁷

³⁵ Cf. Marian, *Nunta la români*, cap. VIII : *Incuscrirea*.

³⁶ S. Fl. Marian, în *Revista nouă*, an. II, p. 36—39.

³⁷ Coșbuc, în *Biblioteca Tribunei*, no. 3 ; Bugnariu în *Gazeta Transilvaniei* din 1886 (ambele legende culese din jurul Năsăudului).

Varianta macedoneană *Ciuma*.³⁸

În prima variantă figurează o babă cu 9 feciori și o fată, anume Bobița, pe care nu voia s-o dea după pețitori străini. Dar fiul cel mai mic, Constantin, înduplecă pe ceilalți frați să mărite pe Bobița după Sfântul Soare, „tînăr, mîndru, foarte tare, de la apa lăcrimioarei“, promițînd că sora va veni înapoi înainte încă de a se împlini anul. Dar trecură ani și în locu-i veni Ciuma cea rea³⁹ și toți frații muriră. Mă-sa atunci, mîhnită, blestemă pe al noulea fiu :

Constantine, cel mai mic,
Dintre frați cel mai voinic,
N-ai avea loc în pămînt
Și nici țărna la mormînt !
Mormîntul să te arunce,
Pîn' pe Bobița-i aduce !

Constantin, aruncat afară din mormînt, încălecă pe cal și plecă la Sfîntul Soare după soră-sa. Ajungînd la căsuța-i, el pofti pe Bobița la nunta sa :

— Frățioare Constantine,
Spune-mi adevărat mie
De mă duc la veselie,
Să-mi iau cai ca niște zmei,
Iuți ca niște vulturei...
De nu merg la veseli,
Să-mi iau căișori negrii,
Căișori negri ca corbul,
Sprinteniori și iuți ca focul !
— Soră, surioara mea,
Ia orice cai ți-or plăcea,
Că tu mergi la nunta mea !

Bobița porunci slugilor să înhame caii și amîndoi plecară. Pe drum o păsărică ciripea :

De cînd sunt și m-am născut,
De cînd lumea, n-am văzut,
Ca să se primble morții
Alătura cu viii !
— Frățioare Constantine,
Ia ascultă-mă pe mine !
Ce ți-i fața vestejită
Și chicuța mucețită ?

³⁸ Obedenaru, p. 184—192.

³⁹ Personificarea Ciumei („boala cea mai rea din boale“) revine adesea în poezia noastră populară : „*Baba Ciuma cea păgînă* — mi-o apucă strîns de mînă“ ; sau despre Holeră : „o clonțată înveninată — cu pielea pe trup uscată — și cu părul despletit — tot cu șerpi acoperit“ (Alecsandri, 35 și 38). Cf. Tylor, I, [338].

— Am venit pe drum călare,
 Și am venit din depărtare ;
 Multe ploii că m-au plouat,
 Tot trupul mi l-au udat ;
 Chica nu mi s-a uscat ;
 Multe vânturi m-au bătut,
 Și a usca nu m-am putut !

Plecară mai departe și ajunseră la ținterim. Acolo Constantin dede drumul murgului, iar el intră în mormînt. Îngrozită, Bobița alergă la mă-sa, care mai întîi o luă drept Ciuma, dar în urmă, recunoscînd-o, îi deschise ușa. Amîndouă apoii :

La ținterim că s-au dus,
 Și pe mormîntel s-au pus,
 Și-atîta ce mi-au jelit,
 Și-atîta ce mi-au bocit,
 Pîn' ce-amîndouă-au murit !

În a doua variantă, Lena avea 3 feciori și o fată mare, Lenuța. Ea respinsese pe toți flăcăii din țara ei și se căsătorii cu un voinic din altă țară. Mă-sa mai întîi se împotrivi, cei doi feciori mai mari încă o îndemnau să n-o dea, dar cel mai mic, Constantin, o înduplecă, promițîndu-i s-o aducă cînd îi va fi dor. Veniră boli și tustrei feciori muriră. Mama, cuprinsă de jale și de dor, blestemă pe Constantin :

Pămîntul nu te primească,
 Țărna nu te mai voiască,
 Lutu-afară te izbească !

Și blestemul se împlini. Într-un amurg de seară, Constantin ieși din groapă și, după rugăciunea lui, sălașul se schimbă în cal, giulgiu în căpeneag și crucea în sabie. Călare, fugind ca vîntul, el duce pe stăpînu-său și-l descalecă la Lenuța în altă țară.

În a treia variantă, blestemul mamei împotriva lui Constantin se împlinește întocmai :

Pămîntul nu l-a primit,
 Țărna-afară l-a zvrilit
 Și din gură a grăit :
 S-oii tu mîndru sălășel,
 Face-te-ai un călușel !
 Și tu mîndră crucișoară,
 Face-te-ai o tîrnicioară !
 Iar tu pînză de pe-obraz,
 Face-te-ai căpeneag
 Să mă duci la soră-mea,
 La soru-mea Bughița,
 Să văz trăiește ori ba !

În versiunea macedoromână, mama are 8 fii, 8 nepoți și 8 neveste, nurori cu 15 argați și numai o singură fată, Giamfichia. Ea se căsătorii (după voința fratelui său Constantin) cu un flăcău dintr-o cetate de lângă mare (Constantinopole). Cum plecă fata, se lasă ciurma (*Puşclia*) în sat și mîncă pe toți: frați, nepoți, neveste și lucrători, lăsînd casa pustie. După cîtva timp, Giamfichia, cuprinsă de dor, se întoarce în sat și nu întîlni pe nimeni. Numai Constantin se sculă din mormînt și-i ieși în cale:

— Spune-mi, frate Constantine,
 Și nu te-apropia de mine,
 Că a mucigai și pămînt miroși!
 Spune-mi, mort ori viu ești?
 Cine trăiește, cine muri,
 De cînd eu plecai?
 — Toți trăiesc în morminte,
 Frații mei și părinții tăi.
 Numai eu, sărmanul, înviai,
 Din groapă mă sculai,
 Cu dor mare alergai,
 Venii aci de te-așteptai!

Fratele cu sora se sărutară și nu se mai văzură.

Precum se vede, ultima versiune se prezintă într-o stare fragmentară, lipsind elementul principal al motivului: călătoria funebră.

Trecînd la versiunile în proză, cari probabil au luat naștere din cele poetice, cităm basmul-tip *Săraca mamă*⁴⁰, cu următoarele variante:

Varianta moldovenească *Strigoii*⁴¹.

Varianta macedoromână *Evdicheaua*⁴².

Aceste variante nu se deosebesc esențial de cele analizate pînă acum și ele coincid în genere cu legendele analoge din orientul Europei.

Ele au fost cercetate, sub raportul circulațiunii și al răspîndirii lor, într-o serie de monografii. Cităm în primul rînd pe a elenistului francez Psichari⁴³, care se încearcă a stabili circulațiunea baladei în următoarea ordine teritorială: Serbia, Bulgaria, Albania, Grecia. Această teză a fost combătută cu drept cuvînt de către Politis.⁴⁴ Pe de altă parte, Legrand căutase înainte să puie balada greacă în legătură cu ciclul epic privitor la Digenis Akritas, erou bizantin din secolul X-lea; ceea ce iarăși nu se poate susține, deoarece un motiv identic există la ruteni, poloni, cehi și litfani. În Germania o poezie populară ana-

⁴⁰ Pop-Reteganul, IV, no. 7.

⁴¹ Sevastos, p. 73—75.

⁴² Cosmescu (colecțiune inedită).

⁴³ Psichari, *La ballade de Lénore en Grèce*, Paris, 1884.

⁴⁴ Politis, [apud Psichari] *Τὸ δημοτικὸν ἄσμα περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ*, Atena, 1885; Sathas et Legrand, *Les exploits de Digénis Akritas, épopée byzantine du X siècle*, Paris, 1875.

loagă a inspirat lui Bürger pe *Lenore*.⁴⁵ La popoarele slave de la Nord, versiunile corespunzătoare au fost analizate de Wollner⁴⁶, iar cele din peninsula balcanică au fost adunate și traduse de Dozon.

Începem mai întâi cu versiunea poetică neogreacă⁴⁷, ce poartă titlul *Strigoii* (ὁ βουρκόλακας).

Pețitorii vin din Babilon să ceară pe Aretia, unica fată. Fratele cel mai tânăr, Constantin, sfătuiește s-o dea ca să aibă o mîngiere și adăpost, cînd se va duce în străinătăți. El ia de marturi pe Dumnezeu și pe sfinți, că orice s-ar întîmpla (moarte, boală, necaz sau noroc), el va merge s-o caute. În vremea aceea toți nouă frați muriră de ciumă. Nenorocita mamă se bocește pe opt morminte și, ridicînd piatra de pe groapa lui Constantin, strigă: „Scoală, dragă Constantine, vreau pe Aretia; luași de chezaș pe Dumnezeu și de marturi pe sfinți, că, întîmple-se jale sau noroc, vei pleca să mi-o aduci!” Constantin iese din mormînt: din nor își face cal, din stea frîul, ia luna de tovarăș și pornește. El găsește pe soră-sa pieptănîndu-se la lumina lunei și o roagă să pornească îndată: „de-i o nuntă, să-mi pun hainele frumoase, iar de-i jale, să vin cum sunt!” În cale aud în două rînduri păsările cîntînd: „Cine a văzut pe un mort, ducînd o fată frumoasă? — Proaste păsări, să cînte, proaste păsări, să spună ce vor! — Mi-e frică de tine, miroși a tămîie! — Aseară ne duserăm la Sf. Ioan și popa arse prea multă tămîie. — Spune-mi unde-i părul, unde e mustața ta? — Am zăcut de o boală grea și-mi căzură părul și mustața.” Ajungînd acasă, o găsește zăvorîtată: „Deschide, mamă, sunt Aretia. — De ești Charos (Moartea), vezi-ți de drum, că nu mai am copii, și biata mea fiică, Aretula, e în străinătăți. — Deschide, mamă, sunt fiul tău Constantin.” Abia călcase pragul și-și dede sufletul.

La bulgarii din Macedonia⁴⁸, unica soră a celor 9 frați se numește Vekia. Cînd se făcu mare, veniră pețitori „de peste păduri verzi, de peste nouă sate în al zecela”. Mamă-sa nu voia, dar fratele-i Dimitrie sfătui s-o dea, promițîndu-i să se ducă o dată pe an s-o vază. După plecare fetei, un nor întunecat se lăsă pe casa lui Dimitrie, toți frații și surorile periră de ciumă și mama lor bătrînă rămase singură. Ea aprinse lumînări și stropi cu vin mormintele fiilor săi, dar nu și pe al lui Dimitrie, pe care-l blestemă să n-aibă parte de mormînt. Dumnezeu se milostivi, Dimitrie ieși din groapă și se duse la Vekia. „De ce mîna-ți miroase a soc ars și a pămînt roșu? — Am zidit 9 case și d-aceea. Haide, Vekio, să mai vedem pe mama!” Porniră peste o cîm-

⁴⁵ Cf. Krumbacher, *Die Lenorensage. Ein Problem der vergleichenden Sagenkunde und Literaturgeschichte*, in *Zeitschrift für vergl. Literaturgeschichte*, I, 214—220; Rambaud, p. 422.

⁴⁶ *Der Lenorenstoff in der slavischen Volkspoesie*, în *Archiv für slav. Phil.*, VI, [1882, 239]—269; Cf. Krek, *ibid.*, X, 356—359 [*Ein Beitrag zur Literatur des Lenorenstoffes*] și Bugiel, XIV [*Eine kleinrussische Version der Lenorensage* p.] 146 urm. (bibliografie generală).

⁴⁷ Passow, *Carmina Graeciae recentioris*, no. 517.

⁴⁸ Dozon, *Poésie bulgares*, p. 319—331. Autorul reproduce cu această ocaziune și tradițiunile paralele la greci, albanezi și sirbi.

pie mare și ajunseră la o pădure verde; în mijlocul căreia era un arbore mare, pe care o păsărică cînta și zicea: „Unde s-a văzut și s-a auzit, ca un om viu să călătorească cu un mort, ca Dimitrie cu Vekia? — Pasărea e mincinoasă“! Cînd ajunse aproape de casă, Dimitrie trimise pe Vekia înainte, iar el rămase înapoi să-și adape calul, și intră în mormînt. Mama, văzînd-o, o întrebă cine a adus-o? „— Fratele meu Dimitrie! Vii se sărutară și moarte se lăsară.“

În versiunea albaneză din Sicilia⁴⁹, fata se numește Garentina, și fratele ei Constantin se obligă a o aduce. Sîmbăta morților mama aprinde pe mormintele fiilor cîte o lumînare de ceară și cîntă un bocet, iar pe mormîntul lui Constantin două lumînări și două bocete: „O, Constantine, unde-i cuvîntul dat, că-mi vei aduce pe Garentina? Cuvîntul tău e sub pămînt!“ Scîndura groapei se prefăcu în cal acoperit cu cioltar negru și inelul în frîu de argint. Constantin porni în sărită și găsi pe copiii surorii sale alergînd după rîndunele: „— Unde-i mama voastră? — Unchiule Constantin, e la horă în oraș!“ El o luă de la joc („de-i jale, să pun haine negre; de-i veselie, haine de război“) și amîndoi porniră călare: „— Constantine, frate, văz un semn rău, umerii tăi sunt muceziți! — Garentină, soro, de fumul porcilor. — Dar părul ți-e de praf! — Nu vezi bine de praful drumului.“ Ajungînd, el intră în biserică să se roage, iar ea singură se duse la mamă-sa: amîndouă se strînseră în brațe și-și dederă sufletul.

În versiunea sîrbă⁵⁰, pe unica fată Ielița o pețește un ban, un voievod de peste hotare și un vecin din sat. Fratele cel tînăr, Ioan, îi zicea: „Voi veni adesea să te văd, pe an în fiecare lună și pe lună în fiecare săptămînă“. Murind toți frații de ciură, Ielița se jelea, că nu-i mai vin frații, iar cumnatele ei o mustrau că frații au urgisit-o. Dumnezeu însă se milostivi și trimise doi îngerii la mormîntul lui Ioan: „Înviați-l cu suflarea voastră, faceți-i un cal din piatra mormîntală, frămîntați-i prăjituri cu pămînt, tăiați-i daruri în giulgiu și îngrijiți să vază pe soră-sa“. Ioan porni repede și ajunse la soră-sa: „— De ce, frate, ești așa de ofilit, parc-ai ieșit din pămînt? — Am zidit 3 case.“ Ajungînd lîngă casă, trecură pe la biserică: „Așteaptă puțin să intru în biserică, că la nunta fratelui pierdii inelul de aur și vreau să-l caut“. Ioan intră în mormînt. Ea-l așteptă, apoi îl căută printre morminte și înțelese că era mort. Ielița alergă repede acasă, unde auzi gemînd un cuc (era mamă-sa): „— Mamă nenorocită, deschide-mi! — Caută-ți de drum, mi-ai omorît 9 feciori și acum mă vrei și pe mine!“ Cînd îi deschise ușa, amîndouă gemură, se strînseră în brațe și căzură moarte la pămînt.

La unghiul motivul circulă atît în formă poetică cît și în proză.

În varianta prozaică *Stafia iubitelui*⁵¹, un flăcău Ioan, pornind la război, jură iubitei sale Iudita să-i aducă înapoi credința. După ce

⁴⁹ Rada, *Rapsodia d'un poema albanese*, p. 29.

⁵⁰ Vuk, *[Srbske] narodne pjesme*, vol. II, no. 9.

⁵¹ Jones, no. 49. Versiunea poetică e publicată în *Mitteilungen aus Ungarn*,

recură mai mulți ani fără a se întoarce, logodnica se duse la o bu-nică a ei, care era vrăjitoare, și dînsa-l făcu să se arate, îmbrăcat în alb. El își luă logodnica pe cal s-o ducă în țara sa și porniră: „Ce frumos lucește luna! Ți-e frică, dragă?” tot întreba mortul. Ajun-gînd la un cimitir, Ioan îi spuse că asta e țara lui și o îmbie să intre în mormînt, cu dînsul. Dar ea izbuti să fugă. Restul se rapoartă la epi-sodul despre strigoii urmărind pe fata ascunsă într-o casă mortuară.

La popoarele slave de la nord, motivul despre călătoria funebră revine adesea, dar în locul fratelui și surorii din versiunile anterioare figurează aci (ca și în variantele occidentale) un mire și o mireasă.

Wollner, care a studiat motivul în domeniul folclorului slav, citează trei variante rutene și una croată.

În legenda ruteană, iubitul, un cazac, moare pe drum și, chemat prin bocetele miresei sale, sosește la miezul nopții călare pe un cal alb: „— Nu te temi? — E departe satul? — Colo vezi coșurile. — Nu-s coșuri, ci cruci!” El intră în groapă, iar dînsa abia scapă într-o casă, unde găsește alt mort, și amîndoi o sfîșie.

În varianta-i, fata scapă, căci în clipa cînd strigoii vor s-o apuce, cîntă cocoșul, dar ea moare apoi de spaimă.

În versiunea croată, ca și în cea maghiară, o babă vrăjitoare sfă-tuiește pe fată sa fiarbă o căpățîină de mort și atunci va veni călare pe murgu-i și o va lua cu sine. În cale revine cunoscutul dialog: „— Ți-e frică? — Cum să-mi fie frică cu tine?” care figurează deja în balada lui Bürger:

Graut Liebchen auch vor Todten?
— Ah! lass sie ruh'n die Todten!

Trecînd în Occident, cităm versiunea bretonă *Les deux fiancés*⁵², în care doi iubiți își juruiesc credință și după moarte. Flăcăul, care era marinar, plecă și muri fără să știe iubita lui. Odată ieși din mormînt călare pe o iapă albă și porni la logodnica lui. Ea se afla în apropiere și, chemînd-o din partea părinților ei, o luă îndărătul său pe cal. Cînd ajung la poarta casei părintești, el piere și ea moare.

În legenda corsicană *Malia*⁵³, o fată iubește pe Matteo, fiul unui nobil, care-i jurase un amor etern (neputîndu-se căsători din cauza duș-măniei dintre părinții lor). Într-o seară, Malia aștepta pe iubitul ei, care sosi pe un cal aprig, o chemă să se urce grabnic înainte de a se lumina de zi și fugiră repede („Patata, patata, patata! en avant, en avant! Disparaissez villages, plaines et montagnes!”): „— Dragă, mi-e frică; ah, Matteo, mi-e frig! Dar ei aleargă fără încetare, pînă ce Malia căzu jos și Satan, apucînd-o de părul ei cel lung, continuă cavalcada. Pe mare monștrii marini o sfîșie și lui Satan îi rămîne numai capul.

⁵² Sébillot, *Littérature orale*, 197—199. Cf. de același *La Mort en voyage*, în *Archivio per le tradizioni popolari*, IV, 421—432.

⁵³ Ortoli, p. 373—376.

Ajungînd, porțile iadului se deschid de la sine cu vuiet „et laissent passer Malia, cheval et chevalier“.

Urmează basmul-tip cu variantele corespunzătoare.

Basmul-tip *Săraca mamă* de Pop-Reteganul :

O femeie cu 9 copii rămase numai cu cel mai mic, Constantin, și cu fata sa, Maria. Cînd se făcu mare, veni „de peste a noua țară“ la dînșii un pețitor frumos, voinic și bogat. Deși mama sa nu voia s-o mărite așa de departe, dar feciorul ei Constantin o îndemnă, că Mariei îi place tînărul, și-i făgădui, că de cîte ori o va lovi dorul, el va merge și o va aduce.

Cu mare necaz se despărți mama de draga ei Maria, care plecă la „a noua țară peste apa lucitoare“. Nu trecu mult și muri și Constantin și mă-sa îl blestemă întruna, să n-aibă odihnă și să nu-l rabde țărîna, pînă nu-i va aduce pe Maria.

Bietul Constantin se sculă noaptea din groapă și, rugîndu-se, mormîntul se făcu un armăsar pe care se sui călare, iar pînza de pe obrazul lui o cărare albă și luminoasă pînă la Maria. Ajuns acolo mai repede ca gîndul, chemă pe soră-sa să meargă îndată, că mă-sa se topește de dor, și amîndoi plecară.

Pe drum păsările cîntau : „— Ce rînd e pe acest pămînt, de umblă viii cu morții ? — Lasă-le să cînte, ele nu știu ce zic“, răspunse Constantin Mariei.

Ajungînd acasă, Constantin intră în mormîntul său (mă-sa îl îngropase în grădină), iar Maria, intrînd în curte, află de la mă-sa că murise Constantin : „Dară, mamă dragă, cu el am venit eu ! el m-a adus așeară ; după cină am plecat și acum cîntă cocoșii de miezul nopței și iată suntem aci ; am venit în cîteva ceasuri o cale care de abia o pot alți oameni bate în două săptămîni ; el îmi zise că se grăbește așa tare, ca să nu mori d-ta de dorul meu ; vai de mine ! am călătorit cu morții, cu strigoii, cu zmeii.“ Zicînd acestea, Maria căzu moartă, iar mă-sa înnebuni.

a) Varianta moldovenească *Strigoii* de Sevastos :

Odată o fată se iubea cu un flăcău. De la un timp el nu mai dade pe la dînsa și ea de doru-i se topea d-a-npicioarele. Într-o noapte de iarnă, fata ședea pe prispă și se ruga cu lacrimi la Dumnezeu : „De-i viu, adă-l Doamne ! de-i mort, fă măcar să-l visez !“

Și cum sta și se uita, numai vede un *călăreț pe un cal alb ca omătul* venind în fuga mare : era iubitul ei. El o luă pe cal și porniră ca vîntul și ca gîndul. În cale zise fetei : „*Luna luminează frumos ! Cum merg morții repede ! Nu te temi, draga mea Catrino ?*“ Un fior de moarte o cuprinse, cînd văzu că iubitul își oprise calul într-un ținterim.

Flăcăul intră în mormînt și o îmbie și pe fată să-l urmeze. Dar ea scăpă într-o căsuță din ograda bisericei (unde zăcea un mort) și se ascunse îndărătul cuptorului. Strigoii ieși din groapă și se luă după dînsa. Ajungînd la căsuță, mortul vru să-i deschiză ușa, dar în acea clipă cîntară cocoșii și

amîndoi strigoii căzură morți. A doua zi oamenii găsiră pe fată mai moartă de groază și, aducînd doi pari de stejar, îi înfipse în inima celor doi morți, apoi îi arseră (căci numai așa le tăia puterea).

b) Varianta macedoromână *Evdicheaua* de Cosmescu :

O mamă avea 9 feciori și o fată, *Evdicheaua*, pe care, după dorința fiului mai mic, o mărită foarte departe. Cei 9 frați muriră într-un an și mama lor puse casei steaguri negre, cerni ușile pe din afară cu păcură și se închise în casă. Ziua și noaptea blestema pe fiul cel mic, Constantin, căci după îndemnul lui măritase pe *Evdicheaua* așa departe. Se ducea la mormînt și aspru îl blestema. Trecură 3 ani de zile și pămîntul nu se atinse de corpul lui Constantin, el nu putrezea. Sufletul lui se întoarse în corp și, ieșind din groapă, plecă să aducă pe soră-sa.

După un an de călătorie grăbită, ajunse la dînsa și o găsi jucînd în capul horei. El vru s-o ia d-acolo ; dar celelalte femei n-o lăsară. Constantin puse mîna în buzunar și aruncă bani pe jos ; atunci sora veni lingă dînsul și-l îmbrățișă. El îi spuse că venise s-o ia la nunta fratelui mai mare.

Pe drum, cînd se puseră să mănînce, o pasăre în zbor cînta : „Cine a mai văzut mort cu viu să mănînce împreună ?“ Cînd se plecară să bea apă, pasărea iar zise : „Cine a mai văzut mort cu viu să bea din aceeași fîntînă ?“ Cînd obosiră după mult umblet, se odihniră și sora luă în poală capul lui Constantin și-l căuta, iar pasărea zicea : „Cine a mai văzut viu să caute în capul unui mort ?“

Evdicheaua întrebă pe frate-său ce o fi însemnînd vorbele pasărei, dar el îi zise că pasărea nu știe ce vorbește, că i-a zburat mîntea : „— Frate, îi mai zise *Evdicheaua*, de ce miroși a humă ? — Din pricina drumului, a oboselei și a sudoarei“, răspunse el.

Cînd se apropiară de sat, *Evdicheaua* zări pe casa părintească steaguri negre și-l întrebă de pricina. Fratele Constantin îi spuse că, de cînd a plecat dînsa, s-a schimbat obiceiul ; cînd se face nuntă, acum se pun steaguri negre, iar cînd moare cineva, se pun steaguri roșii.

Apropiîndu-se de cimitir, Constantin aruncă ciomagul spre mormîntul său, prefăcîndu-se că-l aruncă după vreo pasăre. Apoi spuse soră-sei să meargă înainte, ca să înștiințeze pe mama lor, și el numai să-și ia ciomagul și va veni îndată.

Evdicheaua, intrînd în curte, găsește ușa casei închisă și nici o suflare. Bătu în ușă și mă-sa întrebă : „— Cine e ? — Eu sunt, mamă, fiica ta *Evdicheaua*, am venit împreună cu fratele Constantin. — Fă, blestemato și afurisito, Constantin e mort de 3 ani, cum era să vii cu dînsul ?“

Evdicheaua își băgă atunci degetul prin gaura cheiei s-o cunoască după inel și, văzîndu-l mă-sa, căzu moartă în casă, iar *Evdicheaua* afară, fără să se vadă una pe alta.

Secțiunea IV

POVEȘTI GLUMETE (SNOAVE)

În această ultimă categorie elementul fantastic lipsește cu desăvârșire și totul se reduce la o întâmplare mai mult sau mai puțin hazlie. Punctul lor de plecare e vastul domeniu al aventurilor lui Păcală,

călător prin lumea mare,
Cel ce-n fapte iscusite pe pământ pereche n-are ;
Cel ce-n viața-i nici de oameni, nici de draci nu se-nspăimintă
Ci-a juca pe toți, îi face, cum din fluier el le cântă...

Acest tip al imbecilității omenești îl regăsim în toate țările și faptele sale, caraghioase și viclene, formează substratul unui întreg ciclu anecdotic.¹

Snoavele sunt bogat reprezentate la toate popoarele și la unele dintr-însele ele constituiesc un gen literar de mare importanță pentru transmisiunea orală a poveștilor. La francezi ele au circulat în Evul Mediu sub numele de *fabliaux* și într-un număr așa de mare, încât ultimul lor istoric ridică la 147 numai pe cele scrise în versuri între anii 1159—1340 și într-o anumită circumscripțiune teritorială.²

Altmintrelea, snoava e străveche, ca și basmul. Precum cea mai veche poveste fantastică se află la egipteni, tot astfel părintele istoriei rapoartă de la dînșii cea mai veche snoavă relativă la Tezaurul lui Rampsinet (studiată în *Introducere*).

¹ El figurează (în total sau în parte) în mai toate colecțiunile noastre de basme. Isprăvile sale au fost frumos versificate de d-l Dulfu (Buc., 1894) și ele au fost pentru prima oară studiate (după o metodă unilaterală) de răposatul Manguica în al său *Călindariu* pe 1881, p. 67—120.

² Bédier, *Les fabliaux*, Paris, 1893. La noi au publicat snoave: Pann, Ispirescu, Stăncescu, Bogdan (în versuri: Speranță, Florian, Sevastos). Mărturisim însă, că puține numai dintr-însele merită acest nume, cele mai multe degenerând în anecdote banale și tendențioase. Despre bibliografia lor vezi a mea *Istorie a filologiei române*, p. 362—365, la care adaugem: *Din traista lui Moș Stoica, 101 minciuni populare din țara Ardealului*, Brașov (s.a.) și Gheaja, *365 anecdote și glume*, Gherla, 1892.

Foarte interesantă e constatarea degenerării poveștilor fantastice sau a basmelor propriu-zise în snoave. Acest fenomen a fost mai sus relevat cu ocaziunea mitului lui Polyphem (p. 79—80).

Vom da încă câteva exemple despre o asemenea scăpătate folclorică și punem în treacăt întrebarea, dacă soarta finală a basmelor nu va fi o încălcare definitivă în domeniul lui Pepelea.

Basmul despre Psyche a devenit snoavă într-o serie de versiuni. Într-una inedită de Ispirescu, *Săvuică*, un unchiaș și o babă, neavînd copii, se hotărîră a lua de suflet orice vor afla în cale. Bătrînii găsiră un șoarice, pe care-l botezară Săvuică și-l luară să-l crească. Într-una din zile, cînd șoarecele se făcuse mare, uncheșii se duseră la biserică și lăsară pe Săvuică să gătească păsatul. Fierbînd, căzură stropi pe Săvuică; el se mînie și se aruncă în păsat. La întoarcere uncheșii îi găsiră acolo oscioarele.

În varianta munteană, *Baba și moșul*³, baba pune șoricelul să păzească oala cu sărbuscă spre a nu da în foc, iar dînsa plecă după moș la prășit. Cînd sărbusca începu a fierbe, stropi șoricelul, care ședea pe vatră, și el, supărîndu-se, zise: „sărbuscă, nu sări în mine, că și eu voi sări în tine!“ Și copilașul moșnegilor drept în oală sări... Urmează apoi o serie de bociri comice: moșul își smulge barba, iar baba părul din cap; o coțofană, auzind de jalea moșului, își smulse și ea penele. Baba cu capul chel, plecînd la fîntînă s-aducă apă pentru scaldarea răposatului copilaș, văzu acolo o fată cu donițe și-i povesti nenorocirea; fata de întristare își sparse donițele, împărăteasa auzind își frînsă un picior și muri, iar împăratul se duse la călugărie.

Același episod burlesc revine în versiunea neogrecă *Grăunte-de-Piper*⁴, unde mititelul cu acest nume înlocuiește șoricelul din snoavele noastre. Grăunte-de-Piper căzînd în cazanul cu apă fierbinte, unchiașul și baba se bocesc, porumbița își smulge penele, mărul își scutură poamele, fîntîna își scurge apa, fata sparge donițele, împărăteasa își frînge brațul și împăratul se leapădă de coroană.

În varianta moldovenească *Feciorul moșului și fata împăratului*⁵, șoricuțul poartă numele de Vasilică; el sare în oala cu covașă de se opărește și moșnegii la întoarcere găsesc pe Vasilică în strachină. După acest episod burlesc urmează apoi forma propriu-zisă a mitului despre Psyche.

Cum se vede, arderea pielei s-a schimbat aci într-o arsură comică și totul se prezintă în vestmîntul lui Pepelea.

S-a văzut mai sus, cum tipul *Omului viteaz* se transformă într-un *Hercule-Păcală*, și această schimbare burlescă se poate considera ca cea mai veche snoavă în literatura folclorică română. Într-adevăr, ea figurează deja într-un manuscript de la sfîrșitul veacului trecut (în posesiunea d-lui dr. Gaster) cu acest titlu: *Istoria nebunului Pavel, ce*

³ Arsenie, II, no. 14.

⁴ Hahn, no. 56. Pentru alte versiuni paralele: cf. Cosquin, no. 18 și 74.

⁵ *Șezătoarea*, II, p. 107—116.

era și pe cît era nebun, atîta era și înțelept, carele a ucis muște cu buzdugan, avînd firman de la împărăție cu volnicie.⁶

În fine, tipul *Tovarășilor năzdrăvani* s-a strecurat într-una din acele povești de minciuni, cari par a forma tranzițiunea între povestea mitică și snoava propriu-zisă.

În această variantă moldovenească, *Un rămășag pe minciuni*⁷, un cîrpaci și un popă se prind, ca cel ce o spune o minciună să bea o vadră de vin, iar cel ce o adevări-o s-o plătească. Popa, începînd a povesti, zise: „Pe cînd eram de doi ani, tată-meu lăsa pe mama și se duse în lume. Eu am purces să caut pe tata și mă făcui frate de cruce cu mai mulți tovarăși: unul, Urechea, o namilă de om, auzea ce lucrează toată lumea și știa ce face fiecare om; altul, Omul-de-Fier, legat de picioare cu niște lanțuri cît muntele de mari, era în stare să ducă tot pămîntul cu dînsul; al treilea legase pădurea cu o funie și se încerca s-o ia în spate; al patrulea, Vînturașul, sufla dintr-o nară așa, că 24 de mori se învîrteau la suflarea lui; al cincilea, Sandu Pușcașul; și al șaselea, Frigurosul, era îmbrăcat cu 1111 cojoace și striga că-i e frig de îngheață. Ajunserăm cu toții la împăratul zmeilor...”

Tot în această variantă se află și o formă degenerată a *Arborelui ceresc*, cum s-a arătat la studiul acestui tip.

Înainte de a tracta despre ciclul lui *Păcală*, vom studia mai întîi un alt ciclu, al *Fetei istețe*, care, lipsită fiind absolut de orice particularitate mitică, n-a putut intra în primele noastre două secțiuni. Apoi unele din variantele acestui tip (*Ileana cea șireată*) îmbracă forma malițioasă a lui *Pepelea*, indicînd astfel locul ce trebuie să-l ocupe în clasificățiunea noastră folclorică.

⁶ Șezătoarea, II, p. 117—121.

⁷ Bogdan, p. 125—137. Cf. Ispirescu, II, p. 141—148: *Răvășelul spîmului*; Fundescu, no. 10: *Basmul cu minciunile*; Familia din 1885: *Povestea minciunilor*; din 1890: *Moara de minciuni*. Versiuni paralele: Vuk, no. 44: *Minciuna și rămășagul*; Hahn, no. 39: *Povestea cu minciunile*; no. 59: *Rămășag pe minciuni*; Haltrich, no. 58: *Prinsoare pe minciuni*.

CICLUL FETEI ISTEȚE

Acest ciclu, a cărui trăsură caracteristică e o cumițenie fără seamăn a unei fete sărmane, care ajunge să se căsătorească cu un împărat sau domn, cuprinde două clase principale, după cum istețimea e sau nu însoțită de viclenie și răutate. Motivul stă în legătură cu al *Fecioarei războinice*, ambele cicluri reprezentînd superioritatea femeiei sub raportul moral. În primul însă s-a asociat și un element mitic (transformarea sexului), pe cînd în cel din urmă fantasticul s-a redus la o serie de trăsuri ingenioase.

Pe cînd fecioara trece în poveștile populare drept vitează și cumițe, femeia în genere se prezintă într-însule sub o lumină nefavorabilă: ca soră ori ca mamă, ca nevastă sau ca iubită, ea e mai totdeauna nerecunoscătoare și perfidă. Iar tipul femeiei neroade sau încăpăținate revine adesea ca motiv de snoavă.

Femeia îndărătnică e o snoavă ce o întîlnim în literaturile cele mai diverse.¹ Ea a fost la noi versificată de Anton Pann și rezumată în proverbul: *ba e tunsă, ba e rasă*.

Femeia neroadă figurează în mai multe variante², în cari bărbatul o păcălește neori, făcînd-o să creadă că a plouat diferite lucruri de mîncare (cîrnați, covrigi), o parodie a ploilor mitice (de lapte, sînge, carne, lînă), menționate de Pliniu și relevate în *Introducere*. Locuțiunea proverbială *cînd ploua cu cîrnați* derivă din aceste snoave și exprimă o vechime îndepărtată, cînd toate erau cu puțință.³

Unele din aceste variante conțin tema pînă unde poate merge prostia omenească. Astfel, într-o poveste din Moldova, *Baba cea proastă și flăcăul cel hîtru*⁴, un flăcău își ascute barda cu cutea și o pune apoi pe horn. Ieșind afară să cioplească ceva, aude bocete și vaiete în casă.

¹ Ne mărginim a cita pe Bédier, p. 20—22 și Gaster, p. 158—159.

² *Biblioteca Tribunei*, no. 5: *Vlad și Catrina*; no. 30: *Lumea proștilor*; Măldărescu, no. 5: *Urechiatul din pod*; *Moș-Stoica*, no. 100. Cf. Haltrich, no. 65; Krauss, II, no. 110, Wenzig, p. 41.

³ Cf. Andrews, no. 22: *La pluie des macaronis*; Sébillot, *Litt. orale.*, p. 108: *il a plu de la saucisse* (aci însă femeia păcălește pe bărbat).

⁴ *Șezătoarea*, I, 187—190. Cu această poveste se aseamănă versiunea germană *Elsa cea cumițe* (Grimm, no. 34).

Ce era ? „Baba, venind în casă și văzînd cutea pe horn, începu a se văicăra, zicînd : — Vai de mine ! Vai de mine ! Uite c-a pus cutea pe horn și eu am să te mărit, dragul mamei, și tu ai să faci un copilaș ! Și are să cază cutea în capul copilului ! Și are să-i spargă capul !“ Fata, fiind și ea acoloa, începu și ea a se văicăra : „Mămucută, mămucută ! eu am să mă mărit ! Și am să fac un copilaș ! Și are să cază cutea în capul copilului ! Și are să-i spargă capul !“ Flăcăul, intrînd în casă și văzîndu-le așa de proaste, începu să le blesteme : „Bată-vă Dumnezeu, să vă bată ! Mă duc pe lumea mea și de-oi găsi mai proști decît voi, eu oi mai veni înapoi“. Și dă într-adevăr peste oameni mai proști : unul, care voia să dea sare la vite, le urca în pod, unde era sarea ; un altul își făcuse un car în casă și nu-l ajungea mîntea cum să-l scoată ; mai departe, doi oameni suiau nucile în pod cu lopata și cu țapojul ; mai încolo, două babe cărau cu oborocul lumină în casă (făcuseră casa fără ferestre).

Într-o snoavă paralelă rusească⁵, părinții lui Lutonya se pun pe plîns pentru moartea presupusă a unui nepot imaginar. Lutonya, de ciudă, își ia lumea în cap, zicînd că nu se va întoarce acasă, pînă nu va da peste mai proști. El vede într-un loc cum o vacă e ridicată pe acoperiș, ca să mănînce iarba crescută acolo ; într-alt loc, o femeie scoate lapte din pivniță cu lingura.

Același motiv revine într-o snoavă bretonă *Jean et Jeanne*⁶. La fîntînă, Jana rămîne pe gînduri, ce nume va da copilului pe care îl va naște după ce se va mărita, și, negăsind nici un nume nou, începe să plîngă. Mama sa, aflînd pricina, se pune asemenea pe plîns. În starea asta le găsește Jan, logodnicul fetei, care pleacă în lume să caute oameni mai proști. În drum, el vede pe unul care băga cu furca mazărea în grînar ; altul ungea cu funingene rănile calului și-l cobora pe coș cu funii ; un al treilea tăia o bucată de carne din corpul copilului său, ca să i se potrivească bine haina.

În versiunea paralelă din Poitou, *Marianne*⁷, fata neroadă, în seara logodnei sale, se coboară în pivniță după vin și, lăsînd cepul să curgă, rămîne pe gînduri ce nume va da copilului ce va naște. Văzînd că fata nu se mai întoarce, mama-sa se duce după ea în pivniță și acolo, aflînd pricina, rămîne și dînsa pe gînduri. Asemenea tatăl fetei, care se coborîse să le cheme. Venind jos în cele din urmă și logodnicul, toți îi povestesc pricina zăbovei și el le răspunde : „Cînd voi găsi alți trei proști ca voi, atunci mă voi cununa cu fata voastră !“ Pornind în lume, vede în cale-i pe un om care băga cu furca nuci în cuptor ; mai departe, un altul își bătea vaca, să se suie singură pe cuptor.

Într-o snoavă venețiană⁸, fata rămîne pe gînduri în pivniță, cît de mîhnită ar fi, dacă copilul ce ar naște și i-ar pune numele Bastianelo, s-ar întîmpla să moară. Din pricina asta se pun pe un plîns fata, mama și tata, cari veniseră după dînsa. Flăcăul atunci pleacă să caute trei

⁵ Afanasiev, II, no. 8.

⁶ Luzel, [*Contes.*] III, 381—400.

⁷ Pineau, p. 253.

⁸ Crane, p. 279—282.

înși mai proști decît dînșii. El întîlnește pe un om care voia să umple o găleată cu apă, cărînd-o cu ciurul ; mai departe, un altul sărea mereu dintr-un copaci și nu știa cum să intre în nădragii săi ; mai încolo auzi o mare gălăgie : era datina în acel loc ca miresele să intre călare prin poarta orașului și se întîmplase de astă dată că mireasa era trupeșă și calul înalt, așa că amîndoi nu puteau încăpea prin poartă. Toată lumea discuta ce să facă : să taie capul miresei ori picioarele calului ?

Acest motiv — Fata isteăță — cuprinde două clase, fiecare cu cîte-un basm-tip :

α. Basmul-tip *Fata săracului cea isteăță*⁹, cu următoarele variante :

I. Variantă munteană, *Împărăteasa înțeleaptă* ;

II. Variantă munteană, *Împăratul rogojinar* ;

III. Variantă munteană, *Fata cu trei ghicitori*.¹⁰

Variantă moldovenească *Fata jitarului*.¹¹

I. Variantă ardeleană, *Isteăță și pace* ;

II. Variantă ardeleană, *Cu minte fără seamăn*.¹²

I. Variantă bucovineană, *Fata cea cu minte* ;

II. Variantă bucovineană, *Fata pe care n-o întrecea nime în corbă*.¹³

β. Basmul-tip *Ileana cea șireată*¹⁴, cu varianta ardeleană *Feciorul de împărat și fata de popă*¹⁵.

Întrebările și răspunsurile fetei istețe stau în legătură cu conținutul unei cărți populare răspîndite în toată Europa sub numele de *Viața lui Bertoldo* (prelucrarea română modernizată e intitulată *Vicleniile Meșterului Perdaș*). Acest Bertoldo, om urît la chip dar cu mintea subțire și ascuțită, trăia la curtea împăratului Longobardului. Între împărat și Bertoldo se petrece o serie de întrebări și răspunsuri (ca : ce lucru este mai iute ? Gîndul), cari ne întîmpină și în versiunile noastre. Odată, chemă împăratul pe Bertoldo și-i zise : „mîine să vii, dar să nu fii nici gol nici îmbrăcat“, și a doua zi diminează istețul veni învelit numai într-o mreje.¹⁶

Împăratul îl mai întrebă : „ce face tatăl tău, mamă-ta, fratele tău și soră-ta ?“ „Tatăl meu dintr-o pagubă face două (vrînd să închiză o cale la cîmp, a pus măracini și așa dintr-un drum a făcut două) ; mamă-mea face unei vecine ceea ce nu-i va mai face (închide ochii unei mahalagițe ce murise) ; frate-meu, cîți găsește, atîția ucide (pe toți pă-

⁹ Ispirescu, no. 15.

¹⁰ Stăncescu, no 12 ; Măldărescu, no. 9 ; *Calendarul basmelor* pe 1876, p. 51—53.

¹¹ *Șezătoarea*, I, p. 97—103.

¹² Pop-Reteganul, IV, no. 5 ; *Tribuna* din 1888.

¹³ Sbiera, no. 25 și 26.

¹⁴ *Convorbiri* din 1873.

¹⁵ *Revista nouă* din 1891, p. 114—115.

¹⁶ Gaster, *Lit. pop. rom.*, p. 78—91 și 107—108. Cf. Legrand, p. 21 și 29 (*Graiul figurat*).

duchii din cămașă), și soră-mea plînge ceea ce a rîs tot anul acesta (a petrecut cu un ibovnic și acum plînge durerile nașterii).

Aceste întrebări revin în varianta noastră din Moldova sub o formă puțin modificată :

„— Tatăl tău e acasă ? zise băietanul.

— Nu, e dus să schimbe numele la grîu (s-a dus la moară să prefacă grîul în făină).

— Dar mama ta unde-i ?

— S-a dus să facă din două babe o nevastă tînă (din două cămăși vechi una mai nouă).

— Dar sora ta unde-i ?

— Șade în cămară și plînge rîsul de astă-vară (a șuguit cu un băietan pînă ce a făcut un băiețel, și acum de rușine plînge).

— Dar frații tăi ?

— Cel mai mare s-a dus să facă dintr-o cărare două.“

Snoava despre venirea la Curte nici gol nici [îm]brăcat figurează și în *Gesta Romanorum* (no. 124), de unde trecu în *Cento Novelle antiche*, unde încheie colecțiunea.

Trecînd la versiunile paralele, cităm mai întîi povestea sîrbească despre fata care întrecu pe împărat în înțelepciune.¹⁷ Împăratul însărcinează pe tatăl fetei istețe să-i ducă ouă fierte, cu porunca să-i clocească pui. Fata pune atunci pe tatăl ei să semene fasole fiartă și să strige, cînd va trece împăratul : „să dea Dumnezeu să răsără boabe fierte !“ Apoi împăratul îi trimite o legătură de in, cu porunca să facă dintr-însa vintrele și odgoane de corabie ; atunci fata îl roagă să-i facă dintr-o bucată de lemn un caier, o furcă și un război de țesut. În urmă îi trimite un păhăruț, ca să sleiască marea, și fata îi trimite o oca de cîlți, s-astupe izvoarele și gurile apelor. Înfățișîndu-se fata dinaintea împăratului, el o întrebă : ce s-aude mai departe ? „Tunetul și minciuna !“, răspunse fata. El o mai întrebă : cît îi prețuiește barba ? „Cît trei ploii în timp de vară !“ Împăratul o luă atunci de soție, învoindu-se ca, în caz de s-ar supăra și ar alunga-o din palat, ea să poată lua ce-i va fi mai drag (adecă pe însuși împăratul).

Varianta sîrbă *Meseria mai presus de toate*¹⁸ se aseamănă cu a doua noastră variantă munteană. Fata păstorului nu voiește a lua de bărbat pe feciorul împăratului pînă nu va învăța vreo meserie, și el se face rogojinar.

Într-o variantă sîrbo-croată, *Fata cea isteată*¹⁹, un om de la curtea împărătească avea o fată de 15 ani. Odată i se porunci să mîie oile la tîrg și s-aducă înapoi oile și banii. Fata îl învață să le tunză și să le vînză lîna. Auzind împăratul de înțelepciunea ei, îi porunci să vie la palat : nici pe jos, nici călare, nici pe drum, nici pe delături, nici îm-

¹⁷ Vuk, no. 25.

¹⁸ Vuk, no. 48.

¹⁹ Jagici, *Archiv.*, [vol.] V, no. 50 și notele lui Köhler, p. 50—60. Cf. Benfey,

brăcată, nici dezbrăcată, nici cu pradă, nici fără pradă, nici cu cîini, nici fără cîini. Ea se înfășură într-o plasă, se urcă pe un măgar, luă doi iepuri în mîna și porni după firul cusăturii, cosînd cămașa din sîn. Împăratul o ia la goană cu cîinii și ea sloboade iepurii. Restul, episodul însușitoarei condiționale, ca și în versiunea anterioară.

Alte variante sîrbe, citate de Jagici, încep astfel : Un împărat voia să afle cît prețuiește barba lui ? Fata învătă pe bătrînul ei tată să spuie : cît lunile iulie, august și septembrie. Atunci împăratul poruncește bătrînului să vie la palat nici pe jos, nici călare, nici îmbrăcat, nici gol.

În versiunea săsească²⁰, împăratul trimite fetei celei istețe două fire să-i facă o cămașă, și dînsa îi trimite două nuielușe să-i facă un țesător și fuse. El atunci îi trimite o oală fără fund, să-i coasă fundul fără să se vază vreo tivitură ; ea îl roagă să întoarcă oala pe față, ca să poată coase pe dinăuntru. Apoi împăratul poruncește fetei să vie la dînsul : nici în trăsura, nici pe jos și nici călare, nici îmbrăcată și nici goală, nici afară din drum și nici în drum, și să-i aducă ceva ce e și nu e un dar. Ea luă două farfurii adînci și puse într-însele două viespe mici, apoi se îmbracă cu o plasă, se duse cu farfuriile la curte, mîna din grajd țapul în făgașul drumului, puse un picior pe spatele țapului și pași cu celălalt pe jos în făgaș între picioarele țapului. Împăratul o ia apoi de soție (cu știuta învoială).

În versiunea rusească *Semiletka* sau *Fata de șapte ani*²¹, eroina se mărită cu voievodul, dar cu învoiala să nu se amestece în trebile sale, căci almintrelea o va trimite înapoi la tatăl ei (putînd ea atunci lua ce i se va părea mai scump).

În basmul breton *L'abbé Sans-Souci*²², fata e înlocuită cu un călugăr. Regele îi poruncește să vie : nici îmbrăcat, nici gol, nici pe jos, nici călare, nici în trăsura. El pune peste haine o plasă și o roată în căruța. Alteori îi spune să vie (ca și într-o snoavă de Ispirescu) nici duminica nici în vreo zi de lucru și el vine în noaptea de Crăciun. La întrebarea unde-i buricul pămîntului, el răspunde (ca și Nastratin Hozea) : „ici où nous sommes“.

În versiunea italiană *Giselda*²³, regele poruncește fetei istețe să vie la palat : nici mîncată și nici sătulă, nici pieptenată și nici despletită, nici îmbrăcată și nici goală, nici pe jos și nici călare. Dimineața ea fierbe un ou și-l mănîncă, își spală capul numai într-o parte, peste cămașa-i puse o plasă, apoi luă capra și, sprijinind un picior pe dînsa și ținînd cellalt pe jos, porni așa schiopătînd.

Trecînd la al doilea basm-tip, cităm versiunea paralelă ligură *La fille rusée*.²⁴ Un văduv avea trei fete și, silit a pleca, dede fiecareia cite un boboc detrandafir, care, conservat, va fi dovada bunei lor purtări. Un fecior de împărat reușește să înșele pe cele două mai mari ;

²⁰ Haltrich, no. 46.

²¹ Ralston, p. 31.

²² Luzel, *Contes.*, vol. III, p. 370—[378].

²³ Comparetti, no. 69. Cf. no. 43.

²⁴ Andrews, no. 38.

cea mică însă îl păcăleşte : gătindu-i patul pe o groapă, el cade într-înșă și de abia scapă cu viața. Feciorul de împărat se gîndește atunci s-o ia de soție și să-și răzbune, omorînd-o. După 9 luni cele două surori înșelate nasc cîte un copil, pe cari sora cea mică îi duce la împăratul și-i pune la căpățîiul fiului său. Întorcîndu-se tatăl lor, fetele își întreschimbă bobocul celei mici și astfel el rămase mulțumit. Feciorul de împărat cere atunci pe cea mică de soție și se cunună cu dînsă. Dar ea se înțelege cu soacră-sa să puie în pat în noaptea nunței o curcubetă : mirele intră, stînge lumînarea și spintecă cu sabia curcubeta. El, crezînd că și-a omorît mireasa, trimite pe mamă-sa să se roage ca să învieze și, întors, o găsește în pat legată la cap. Se împacă.

În varianta din Poitou, *Finon Finette*²⁵, în loc de curcubetă, și-rea face o femeie de paie.

În Italia motivul figurează deja în două povești neapolitane de Basile : *Viola* și *Sappia Liccarda*.²⁶ Șireata Liccarda pune în locu-i în pat o păpușă de zahăr.

Versiunea siciliană are mare analogie cu varianta noastră ardeleană.²⁷ O fată de domn și un fecior de împărat se păcăliră în diferite rînduri. Întrebînd dînsul : cîte foi are iasomia ? ea îi răspunse : să numere stelele de pe bolta cerească și penele cocoșului. Odată, furîndu-i o sărutare, ea-l păcăli de sărută piciorul calului. Altă dată, el o întepă cu ace, și dînsa îmbracă o manta neagră, se făcu că e Moartea și veni noaptea la feciorul împăratului. Ea nu-l lăsă decît învoindu-se să-i smulgă barba fir cu fir. Ca să-și răzbune, o ceru de soție. Ea rugă pe tatăl ei să-i facă o păpușă din zahăr și miere, mare cît dînsa, și cu o sfoară la cap, ca să poată mișca. După ce puse păpușa în pat, merse de se ascunse sub pat, ținînd în mîna sfoara. Feciorul de împărat intră cu o sabie în mîna și întrebă păpușa (crezînd că e mireasa), dacă ea i-a făcut toate răutățile. Fata trase sfoara și păpușa mișcă din cap că da. Atunci, înfuriat, el îi tăie capul. Apoi, vrînd să curețe sabia de sînge, miroși mierea și zise, plîngînd : „De aș fi știut, că ești așa de dulce, nu te-aș fi omorît !” Atunci ea ieși de sub pat, se veseliră și trăiră fericiți.

Urmează cele două basme-tip cu variantele lor.

α. Basmul-tip *Fata săracului cea isteată* de Ispirescu :

Un om sărac avea mai mulți copii și dintre toți fata cea mai mare era mai tăcută și mai cuminte. Odată bietul om fu tîrît de un țaran bogat la judecată înaintea boierului pentru o vită moartă. Boierul, neștiind cui să dea dreptate, le dede răgaz 3 zile să ghicească 3 întrebări : *ce este mai gras în lume ? ce este mai bun ? ce aleargă mai iute ?*

Săracul, învățat de fată, răspunse : *pămîntul* e mai gras (țaranul spusese *porcul*), *Dumnezeu* e mai bun (celălalt zisese *judecata boierului*) și *gîndul* aleargă mai iute (țaranul zisese *armăsarul*). După ce dede dreptate săracu-

²⁵ Pineau, p. 243.

²⁶ *Pentamerone*, no. 13 și 24.

²⁷ Gonzenbach, no. 25. Cf. no. 36.

lui, boierul îl întrebă : cine l-a învățat să răspundă așa de potrivit ? După multe codiri, spuse adevărul : „Atunci boierul, mirându-se în sine de iscusința fetei săracului, îi porunci ca a doua zi să vie cu fata la curtea boierească. *Ea să fie nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, nici călare, nici pe jos, nici pe drum, nici pe lângă drum.* Cum se făcu dimineată, fata aruncă pe dînsa un volog (plasă), luă mișele la subțiori, încălecă pe un șap și plecă la curtea boierească. Mergînd astfel pe drum, ea nu era nici călare, nici pe jos, căci îi da de pămînt, cînd un picior, cînd altul ; țapul fiind pitic, umbla nici pe drum, nici pe lângă drum, căci țapul nu ținea drumul drept. Nu era nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, cu vologul aruncat pe dînsa.“

Boierul, uimit de iscusința și frumusețea fetei, o luă de nevastă, dar cu tocmeala să nu judece niciodată fără dînsul. Călcînd însă o dată făgăduiala, boierul o goni, dîndu-i voie să ia ce-i este mai drag în casă. Ea se supuse, dar îl rugă să mai cheuiască împreună pentru cea din urmă oară și boierul se înduplecă. La masă, boierul bău pînă se făcu cuc. Atunci cucoana îl luă în spinare și-l duse acasă la tată-său. Cînd se trezi, o întrebă unde se află și ea-i răspunse că dîndu-i voie să ia ce-i mai drag, îl luă pe dînsul, că nimic nu i-a fost mai drag ca bărbatu-său. Auzind boierul așa vorbe cu noimă se împăcară și se întoarseră.

a) Prima variantă munteană, *Împărăteasa înțeleaptă* de Stăncescu :

Un împărat porunci vâtafului său de curte să vînză oile împărătești la tîrg și să-i aducă banii și oile îndărăt. Fata vâtafului îl sfătui să tunză oile și să vînză lîna, și așa se va întoarce și cu oile și cu banii. El făcu așa, și împăratul, aflînd cine l-a învățat, îl trimise să spuie fetei să vie la curte : „nici călare, nici pe jos, nici pe drum, nici pe alături de drum, nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, nici cu vînat, nici fără vînat, nici cu cămașă, nici fără cămașă“.

Fata se înfășură într-o plasă, se puse călare muiereste pe măgar, își luă iepurii, iar pe sub plasă o cămașă croită gata și plecă la împărat prin mijlocul drumului. Ajungînd la palat, cîinii începură să se dea la ea și fata dede drumul iepurilor, după cari se luară cîinii.

Împăratul, mirat de destoinicia fetei, o luă de nevastă, învoindu-se că unde n-o face dreptate cum trebuie, s-o facă ea. Stricînd o dată o judecată nedreaptă a împăratului, el o goni ; dar primi să facă întii o masă mare. Pe la sfîrșitul mesei, împărăteasa îl rugă să-i dea voie a lua din palat, cînd o pleca, *ce-i va fi mai iubit și mai scump.* Apoi dînd împăratului niște prafuri, adormi buștean, îl luă și-l duse acasă la ea. A doua zi, cînd s-a trezit, împărăteasa înțeleaptă îi zise că avînd voie a lua din palat lucrul cel mai scump, l-a luat pe dînsul.

Se împăcară și se întoarseră.

b) Varianta munteană *Împăratul rogojinar* de Măldărescu :

Un fecior de împărat pînă la 21 de ani fu ținut în beciurile palatului, unde nu vedea decît pe împăratul, pe împărăteasa și pe dascălii săi. Visînd

atunci o copilă frumoasă, porni s-o caute și o găsi la o fântină. Când auzi împăratul că e fata unei sârmane văduve, nu vru să consimță. Căzînd însă feciorul bolnav de dragostea ei, se învoi, dar să-i încerce întil istețimea.

Împăratul însărcină să-i facă o cămașă din două jurubițe de bumbac; fata, drept răspuns, îi dede o scîndură să-i facă un război. Când împăratul veni la fată s-o pețească pentru feciorul său, ea-l întrebă: ce meșteșug are? Că dacă nu știe vreunul, nu-l ia. Împăratul adună pe toți meșteșugarii și un rogojinar se îndatoră a-l învăța rogojinăria în timp de trei zile. Apoi se cununară și avură un copil.

La o vîntătoare, îi ieși înainte un cerb și, alungîndu-l, ajunse într-o pădure. Acolo dede de o circiumă, unde întilni un om cu o barbă mare. Intrînd în circiumă, se pomeni în fundul unei tainițe, unde steteau 10—20 oameni. Întrebați, aceștia îi răspunseră că au fost prinși de niște *căpcăuni*, cari prindeau oameni și-i țineau pînă venea rîndul fiecăruia să-l mînînce. Feciorul de împărat făcu căpcăunilor niște rogojini și, ducîndu-le unul din ei la vînzare, nemeri taman la împărat (și pe ea era scris cine o făcuse). Descoperindu-se astfel urma-i, împăratul trimise oameni, cari îl scăpară.²⁸

c) Varianta moldovenească *Fata jitarului* de C. Teodorescu :

Un împărat, ca să cerce mintea fiului său, îl trimise la tîrg cu un cîrd de berbeci de vînzare : *să aducă înapoi carnea, banii de pe ei și berbecii vii*. Oprindu-se lîngă o jîtarie, se duse în bordei să-și stîmpere setea. Acolo făcu cunoștință cu o fată foarte pricepută și ea-l învăță *să tunză berbecii și să vînză lîna*.

Aflînd împăratul de istețimea acelei fete, porunci jitarului s-o trimeată la dînsul, dar să vie : nici călare, nici pe jos, nici pe drum, nici pe cărare, nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, și să-i aducă în mîină trei minciuni și o nimică! A doua zi fata jitarului se îmbracă peste piele cu un volog, încălecă pe un țap, luă în mîină o oală nouă, în care pusese trei vrăbii și porni (zburînd vrăbiile, rămase nimica în oală).

Împăratul, uimit de cumînțenia fetei, o cunună cu fiu-său.

d) Prima variantă ardeleană, *Isteață și pace* de Pop-Reteganul :

Un moșneag sfătuipe pe un împărat holtei să nu caute de soție după neam și avere, ci o muiere isteată. Împăratul trimise în toate părțile cărți și răvașe, că pe aceea o va lua de nevastă care va veni la palat : *nici călare, nici pe jos, nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, nici pe drum, nici pe de lături, nici cu cinste, nici fără cinste*.

O fată de țaran se îmbracă într-un leșteu, puse o vrabie între două blide, se sui pe un țap și, cu picioarele pe jos, plecă astfel tot dintr-o margine a drumului. Împăratul o luă de nevastă, cu tocmeala să nu facă nici o judecată, căci altmîntrelea o va alunga.

Dar amestecându-se o dată în lucrurile împăratului, el îi spuse că-i dă orice și să plece. Ea ceru să-i dea ce va putea strînge în brațe și, repezindu-se, cuprinse pe împărat în brațe. Pacea fu gata și, clătînd din cap, împăratul zise : „Isteață și pace !“

e) A doua variantă ardeleană, *Cu minte fără seamăn* de I. Berescu :

Fata cea isteasă răspunde la întrebările împăratului : Ce zboară fără aripi ? Ce fugе mai tare în lume ? Ce e mai gros în lume ? (piatra, zăpada, calul, soarele, porcul, pămîntul).

Apoi el o însărcinează să-i facă din 3 fire o față de masă și fata îl roagă să-i facă din 3 găteje un război ; el îi mai trimite să-i cîrpească o oală spartă și ea îl roagă s-o întoarcă mai întîi pe dos.

În cele din urmă o cheamă să vie nici călare, nici pe jos... (ca și în varianta precedentă).

f) Prima variantă bucovineană, *Fata cea cu minte* de Sbiera :

Un boier trimite pe argatul său la tîrg să vînză 100 de berbeci și după o jumătate de an să-i aducă banii și berbecii. El, neștiind cum să facă, fu învățat de fata unei babe : să tunză berbecii și să vînză lîna.

Cum află boierul de acea fată, porunci s-o aducă și o luă de soție, cu învoiăla să nu judece pe nimeni fără dînsul, căci altmîntrelea o va alunga de la sine. Dar venind o dată 3 oameni cu pîră pentru un mînz, ea făcu judecata în lipsa bărbatului său.

Atunci boierul îi spuse să plece de la dînsul, dar să-și aleagă spre amintire un lucru ce i-o fi mai drag. Ea îl alese pe bărbatu-său (adormindu-l).

g) A doua variantă bucovineană, *Fata pe care n-o întrecea nime în vorbă* de Sbiera :

Era odată o fată isteasă și harnică, care răspundea tot în cimilituri. Odată boierul îi trimise un fuior să-i facă 100 coți de pînză și ea-i răspunse că-i va face, dacă și el îi va face dintr-un lemn mare cît fuiorul toate lucrurile de țesut. După ce-l mai păcăli o dată, boierul trimise la fată să-i spuie să vie la dînsul : *nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, nici călare, nici pe jos și să-i aducă colaci necolaci.*

Ea ceru de la tată-său un iepure și o pasăre. După aceea s-a dezbrăcat în pielea goală și, înfășurîndu-se cu un sac de pește, s-a pus cu un picior călare pe un țap și cu celălalt pe jos și, luîndu-și iepurele și pasărea sub-suoară, s-a dus la boier.

Boierul, văzînd agerimea fetei, se însură cu dînsa, învoindu-se să nu se amestece în judecățile lui. Dar amestecîndu-se o dată, boierul vru s-o gonească, dîndu-i voie să ia din casă ce-i va fi mai drag (și ea luă pe bărbatu-său).

β. Basmul-tip *Ileana cea șireată* de Slavici :

Un împărat, care avea 3 fete, trebuind să plece la război, dede înainte de plecare la fiecare fată câte o floare frumoasă, o păsărică veselă și un măr fraged, zicînd : „A cui floare va veșteji, a cui pasăre se va întrista și al cui măr va putrezi, despre aceea voi ști cum că nu și-a păzit credința“.

Cei trei feciori ai unui împărat vecin se înțeleseră atunci să meargă la fetele de împărat și să le răpească credința. După ce frații mai mari furară cite un sărutat fetelor mai mari, sosi și cel mai tînăr să amăgească pe Ileana, fata cea mai mică și cea mai frumoasă a împăratului. Ea-l chemă în casă și-l pofti la masă ; dar nu se așezase încă bine și căzu cu scaun cu tot într-o pivniță adîncă, unde era comoara împăratului. Apoi îl învinui că a vrut să fure comoara și, judecat, îl osîndi ca 12 fete pedepsite să-l ducă pînă la marginea țării și acolo fiecare să-i dea cite un sărutat.

Cînd aflară frații săi de cele întîmplate, se hotărîră să-și răzbune asupra Ilenei și scriseră surorii celei mari s-o trimeată la Curte. Ea se făcu bolnavă și rugă pe Ileana să-i aducă mîncare de pe vatra feciorului de împărat, că numai așa se va însănătoși. Ileana se duse, păcăli pe bucătar, luă bucatele și, vîrsînd pe celelalte, plecă.

Frații, și mai supărați, se gîndiră la o nouă răzbunare. Trimiseră iarăși vorbă la surori și atunci cea mijlocie, făcîndu-se bolnavă, trimise pe Ileana să-i aducă vin din pivnița feciorilor de împărat. Ileana se duse, păcăli pe pivnicer, luă vin, vîrsă ce rămase și se întoarse.

Din nou se făcură surorile bolnave, după îndemnul feciorilor de împărat și trimiseră pe Ileana să le aducă mere din grădina împăratului. Feciorul cel tînăr, ca să-și răzbune asupra Ilenei, puse în pămînt sub mărul cu poame de aur cuțite, săbii și suliți, și se ascunse, așteptînd sosirea fetei. Ileana păși încet printre cuțite și săbii și se sui în pom să culegă mere. Acolo îmbie și pe feciorul de împărat și apoi îl lăsă să cază într-acele cuțite, ce erau gătite spre pierzarea ei. Dar ea nu se mulțumi cu atîta. Feciorul de împărat trimisese după o vrăjitoare să-i vindece rănile și Ileana se înțelese cu vrăjitoarea să meargă ea în locu-i : ea porunci să se învelească feciorul rănit într-o piele de bivol pusă 3 zile în murătură sărată. El simți niște usturări așa de strașnice, că trimise după un popă să se împărtaşească. Dar Ileana se înțelese cu popa și veni în locu-i : el îi mărturisii (crezînd că se spovedește popei), că de s-ar însănătoși, va peți la împărat pe Ileana, pe care o ura cu dor și dragoste, și de n-a peri ea în noaptea întîia, atunci să-i fie soție după lege.

Întoarsă acasă, fetele așteptau sosirea împăratului. Cele mari erau triste, că le veștejise floarea, li se putrezise mărul și li se supărase păsărică. Dar Ileana împărți cu surori floarea-i încă aburită de rouă și păsărică-i veselă, iar ea-și opri numai mărul cel fraged. Cînd sosi împăratul și înțelese că fetele cele mari nu-și păzise credința (căci le vestejise floarea și li se întristase și pasărea dată de Ileana : Dumnezeu nu rabdă minciuna), porunci să le îngroape în pămînt pînă la sînișori ; iar pe Ileana o lăudă și o sărută.

Feciorul împăratului vecin, însănătoșindu-se, veni să pețească pe Ileana și tatăl ei i-o dede. Dar ea nu uitase gîndu-i rău : porunci o *păpușă de zahăr*

mare cum era ea însăși și o puse în pat. În noaptea nunței, ieșind puțin feciorul împăratului, ea se ascunse sub perdea și văzu pe mirele-i intrînd cu o sabie în mînă. El începu să întrebe păpușa, dacă ea i-a făcut atîtea batjocure și Ileana de sub perdea răspunse în locu-i „da !“

El împunse atunci păpușa cu sabia de mai multe ori, vîrsînd lacrimi, și odată îi sări o bucățică de zahăr în gură : „Hei, Ileano ! dulce ai fost vie, dar dulce ai fost și moartă !“ zise el, plîngînd mai tare. Ileana ieși atunci de sub perdea și se aruncă în brațele feciorului, uimit de bucurie că-l păcălise și de astă dată, și rămase în viață.

a) Varianta ardeleană *Feciorul de împărat și fata de popă de Pitiș* :

Un fecior de împărat zicea unei fete care cosea la gherghef : „Fată mare, știi cîți boboci au înflorit ?“ și ea îi răspunse : „Fecior de împărat, știi cîte stele sunt pe cer ?“ Și așa o îndrăgi pe fată, dar voia ca vorba lui să fie deasupra.

Odată se îmbracă cu hainele unui pescar și cu covata cu pește se duse la casa fetei. Venind servitoarea popei, feciorul de împărat zise că nu vinde pește pe bani ci pe sărutări. Făcu ce făcu și, sărutînd fata, dede pește servitoarei. Cînd se văzură a doua zi, după întrebările obicinuite, feciorul de împărat mai zise fetei : „Dar d-ta știi pește pe sărutate ?“

Vorbele astea arseră pe fată și se hotărî să-și răzbune. Ea se îmbracă cu o șarică mocănească, își puse o mască, luă o bășică de ciriviș și porni la palatul împăratului. Acolo zise că e *Sf. Arhanghel* și vine să ia sufletul feciorului de împărat : în zadar se ruga el să-l cruțe, ea se învoi numai lăsîndu-se feciorul de împărat să-i tragă cîteva cu bășica cu ace, așa că se bolnăvi de durere. Îndată ce se însănătoși, iar se duse la fata popei și ea, întrebată dacă știe pește pe sărutate, răspunse : „Dar d-ta știi beșici trase în mijlocul curței ?“

Rușinat, feciorul de împărat plecă cu gîndul s-o ceară de nevastă, ca s-o taie. Fata primi, dar spuse tatălui său să-i facă o *păpușă* în mărimea ei (umplînd-o cu smochine, stafide, roșcove și mere), pe care s-o puie în iatac, și alătura să fie un dulap, în care să poată încăpea. În seara nunței, fata trecu în iatac și se ascunse în dulap. Împăratul merse după ea și începu să întrebe chipul de păpușă (crezînd că e al fetei), dacă cu adevărat ea a fost, care l-a bătut cu acele ? Fata din dulap trase de o sfoară și chipul mișcă din cap în semn că așa este. Atunci împăratul mînios scoase paloșul și-i tăie capul, curgînd pe jos smochinele și roșcovele. Dar numaidecît îi păru rău și, cum era supărat, zise : „Să gust din carnea și din sîngele ei și, de-ar fi dulci, am să știu că nu e vinovată“. Iar el, gustînd și văzînd că-s dulci, așa tare se mîhni, încît vru să se omoare : „Stai, împărate, nu te omorî, că trăiești !“ zise fata, ieșind din dulap. Văzînd așa, feciorul de împărat mai tare o iubi și o luă de soție.

CICLUL LUI PĂCALĂ

Aventurele lui Păcală sunt numeroase și se înmulțesc mereu, poporul concentrînd asupra acestui personaj comic toate pățaniile ridicule sau răutăcioase. Astfel, pe cînd la Schott, primul istoric al lui Pepelea, ele sunt în număr de 13, la Hințescu ele se urcă la 25 și la Manguica la 27.

Acest din urmă a studiat pe Păcală cu toată seriozitatea unui mitolog și consideră pățaniile sale nu ca niște ficțiuni hazlii, ci ca fapte reale, ba mai mult, ca niște documente științifice: „Se vede cum că faptele lui Păcală nu sunt lucruri deșerte, ci sunt unele criterii a științelor naturale de foarte mare vechitate“. Apoi vede în vaca lui Pepelea „simbolul și reprezentantul pămîntului și al lunei“, relevînd astfel „însemnătatea cea mare și mitologică a vacii“; iar cimpoiul lui Păcală ar simboliza armonia sferelor sau a planetelor. Și toate acestea spre a ajunge la surprinzătoarea concluziune: „Păcală este un erou de caracter moral, cu o putere de ingeniu în precumpănire magico-instinctiv operatorie¹“.

Autorul continuă în această direcțiune unilaterală comentariile fantaziste ale predecesorului său Schott, care vedea în Păcală nici mai mult nici mai puțin decît „un zeu solar“; iar în copaciul, căruia Păcală îi vinde vaca, Schott și Manguica văd pur și simplu arborele cosmic Ygdrasil.²

Păcală e o figură pretutindenea familiară. Îl întîlnim deopotrivă în Rusia, Grecia și Italia. În Sicilia mai ales aventurile sale sunt tot atît de variate ca și la noi. „Sicilienii au două personaje bufone, cari îi amuză foarte mult; primul e un fel de Jocrisse, aducînd cu Pulcinella neapolitană, cu Simonett piemontez și cu Meneghin lombardez. El se numește Giufă, imbecilul legendar pe care-l cunoaștem cu toții, sluga nedibace și nepricepută care pierde sau sparge toate mobilele casei, nu înțelege niciodată ce i se spune, ascultă de-a-ndoasele, greșește însărcinările, abundă în scăpări de vederi, în nerozii și neînțelegeri. Cellalt per-

¹ Manguica, *Păcală de origine din Italia*, în al său *Călindariu*, p. 111, 115.

² Schott, p. 361. Cf. Introducerea, p. 46.

sonagiu comic e sluga răutăcioasă, caraghioasă și vicleană, care-și bate joc de stăpînu-său și de toată lumea. Sicilienii îl numesc Firrazzano și-i împrumută toate poznele, glumele și renghiurile, ce joacă la Turin Gianduja, la Bergam Arlechin.³

În multiplicitatea aventurilor lui Păcălă se află un număr de trăsurii tipice, cari revin în mai toate colecțiunile noastre folclorice⁴ și cari vor forma obiectul comparațiunilor de mai la vale.

Ținem însă a releva mai întâi una din aceste trăsurii, care pare a se fi strecurat din poveștile fantastice sau legendare în domeniul lui Pepelea. O reproducem după versiunea bucovineană :

„Pepelea a găsit printre marfă o pereche de dăsagi cu tămîie și a înhățat-o pe spate, socotind că aceasta nu-i nici ușoară, dar nici prea grea pentru dînsul, și a făcut-o într-o parte cu dăsagii, și a mers și a mers cu dînșii prin pădure, pînă ce se făcea amu ziua, și a sosit la un munte înalt. Aci s-a suit în virful lui și, strîngînd o grămadă mare de lemne uscate, a scăpărat și a aprins-o. După ce a ars lemnele toate și s-a făcut un jăratec ca o mare de foc, a turnat acea pereche de dăsagi cu tămîie deasupra și îndată s-a ridicat un fum groaznic drept în sus spre cer. Pepelea sta numai de o parte și privea cu mirare, cugetîndu-și : Ce nimica-i tămîia din biserică pe lingă o jertfă așa de mare ca aceasta ! Atunci numai ce văzu, cum se deschise cerul și-i primi jertfa : *Dumnezeu ședea pe scaunul său cu o față galbenă și smolită, că era cam bolnav*, și cum a ajuns atîta fum de tămîie pînă la dînsul, pe loc s-a și însănătoșit și îndată a dat semn unui înger să vie la dînsul, și l-a trimis la Pepelea pe pămînt să-l întrebe : Ce poftește el de la Dumnezeu pentru binele ce i l-a făcut ?

Îngerul a ascultat porunca și, zburînd la Pepelea, i-a zis : — Eu îs înger trimis de la Dumnezeu să te întreb : Ce poftești tu pentru jertfa aceasta mare ce i-ai adus-o. Cere orice vrei, că Dumnezeu e gata să-ți îplinească toate. — Eu, răspunse Pepelea, nu voiesc alta nimic decît numai *fluierul acela ce e la Dumnezeu după ușa tindei, căci el știa că după zicătura acestuia joacă orice ființă*. Îngerul a fost într-o clipă la Dumnezeu cu dorința lui Pepelea. Dar Dumnezeu i-a zis : — Mergi îndărăt de-i spune lui Pepelea că aceasta nu-i nici un fel de răsplată pentru binele cel mare ce mi l-a făcut, ci să poftească mai mult de la mine, căci eu sunt în stare să-i dau orișice !

Îngerul a venit iarăși la Pepelea și i-a spus toate cîte a zis Dumnezeu, dar el n-a vrut nici într-un fel alt ceva, ci a rămas morțiș la fluierul acela. Împărtășind lui Dumnezeu îngerul dorința neștrămutată a lui Pepelea, i-a dat Dumnezeu să-i ducă fluierul acela. Cum numai l-a căpătat în mîină, a și prins Pepelea a sări de bucurie, că are acum un odor așa de mare.

³ Monnier, *Les contes en Italie*, p. 11 și 15.

⁴ Schott, no. 22 ; dr. Stamati, *Pepelea*, Iași, 1868 ; Ispirescu, [*Legende și] basme*, partea I, p. 141—148 ; Arsenie, I, no. 5 ; II, no. 6, 10, 15 ; Sbierea, no. 1 și 45 ; Frâncu, no. 1 ; Măldărescu, no. 2 ; Sevastos, p. 144, 157 ; Bogdan, p. 194—201 etc. Cf. Hahn, no. 34 ; Legrand, p. 177 ; Haltrich, no. 63 și 64 ; Krauss, I, no. 53 ; Jones, no. 15 ; Gonzenbach, no. 37.

Dar ce chef și veselie a avut el atunci, cînd a cercat să zică într-însul și cînd a văzut că joacă toate dinaintea sa! Lui Pepelea nu i-a trebuit mai mult, să-i fi dat și lumea întregă.“

Același episod figurează și în versiunea neogreacă.⁵ Păcală, căpătînd o cădelniță de argint, se duse pe un munte înalt, o aprinse și împrăstie tămîie. Pe cînd fumul se urca la cer, se coborî un înger și-l întrebă : — „Ce dorești pentru binele făcut lui Dumnezeu ? — Nu vreau decît un fluier și, cînd voi cînta din el, să joace cu toții : oamenii, pădurile, munții !“

În varianta-i el sună astfel :

Într-o zi bunul Dumnezeu căzu bolnav și, cînd auzi Păcală despre asta, se urcă cu tămîia sa pe un munte și-i dede foc. Bunul Dumnezeu se făcu iar sănătos din fumu-i și întrebă : „— Cine mi-a făcut acest bine ? — Eu, răspunse Păcală. Și Dumnezeu îl întrebă mai departe : — Cum să-ți răsplătesc binele ? Păcală nu ceru decît un fluier și Dumnezeu i-l dede, zicîndu-i : — Ia-l și, cînd vei cînta din el, să joace tot ce-i pe pămînt ! Păcală luă fluierul și, cîntînd, toți arborii și toate tufișurile pădurei începură să joace.“

Acest cimpoi năzdrăvan, care făcea să joace pe oricine, face parte din talismanele studiate pe larg cu ocaziunea aceluși tip. Fluierul vrăjit e o trăsură eminentemente mitică : zeul Pan făcea să joace satirii și zînelor pădurilor la sunetul syrinxului său ; zidurile Tebei se ridicau la viersul lăutei lui Amphion (precum zidurile Ierichonului căzură la sunetul trîmbițelor preoților lui Israel) și cînd Orpheu făcea să vibreze coardele lirei sale, natura întregă se punea în mișcare ; apele își opreau cursul, stîncile se apropiau să asculte, fiarele și arborii începeau să salte. Cornul minunat al lui Oberon făcea să joace, vrînd-nevrînd, pe toți aceia ce-l ascultau, și menestrelul din Hameln fermecă cu cimpoiul său pe întreg neamul șoricesc, care nu da pace locuitorilor orașului.⁶

Dintre celelalte năzdrăvăni ale lui Păcală vom releva cîteva din cele mai familiare și mai potrivite cu firea-i neroadă sau răutăcioasă.

Întîia lui ispravă e că moștenind o vacă (la Sbiera : un bour, la Sevastos : un bou, la Bogdan : o vițea), o vinde unui arbore din pădure și, neplătindu-i, doboară arborele și găsește la rădăcina sa o comoară. Dar Păcală nu luă decît cei 80 de lei, cît se tocmise cu copaciul și plecă acasă.

Deja într-o fabulă esopică, un om, tot cerînd în zadar bogăție lui Mercuriu, sfarmă de ciudă statua zeului și găsește în capu-i o comoară.

⁵ Hahn, I, 223 și varianta II, 239. Cf. Schmidt, p. 115.

⁶ Vezi Schott, p. 228 și Sevastos, p. 151 (*fluieraș blagoslovit*). Cf. Schmidt, no. 20 : *Fluierul minunat* și Grimm, no. 110 : *Jidovul în spini*.

În versiunea burguignonă, citată de Cosquin⁷, Cadet Cruchon vinde pînza sa statuiei unui sfînt. Și nevrînd sfîntul a-i plăti, el izbește statua cu ciomagul, o sfarmă și găsește în soclul ei o comoară.

Statua sfîntului revine și în povestea bretonă⁸, unde Jean le Diot îi vinde vaca și o sfarmă, nevrînd să-i plătească. Apoi găsește o gră-măjue de gologani într-un disc alături de statuie (o formă alterată a comoarei).

De asemenea în versiunea neapolitană a lui Basile⁹, unde Vardiello vinde unei statuie pînza și, sfărîmînd-o, descoperă o comoară. Mamă-sa, temîndu-se să n-o dea de gol, aruncă din fereastră smochine și struguri uscați, ce Vardiello îi strînge și îi mănîncă. Flecărînd într-o zi despre comoară, e dus înaintea judecătorului, care-l întrebă cînd a găsit-o, și dînsul răspunde: în ziua cînd a plouat smochine și struguri uscați (o parodie a ploilor mitice mai sus menționate).

Păcală sicilian, Giufà¹⁰, e trimis de mă-sa la un boiangiu să-i vopsească verde o bucată de pînză și el o lasă unei șopîrle verzi, ce o ia drept boiangiu. Cînd vine să-și reia pînza, n-o mai găsește, și el atunci dărîmă casa șopîrlei, adecă grămada-i de pietre, în care găsește o oală plină cu aur.

Într-o poveste arabă din *1001 de nopți*, citată de Cosquin, un mîncător de opiu își vinde vaca unei coțofane și, părăindu-i-se că nu vrea să-i plătească, aruncă după dînsa un tîrnăcop. Pasărea speriată zboară și se așază pe o grămadă de gunoi, unde, scormonind, află un borcan plin cu aur. El însă nu ia decît prețul vacii și pune borcanul la loc. Nevastă-șa, ca să nu se dea de gol, îl face să creadă că a plouat într-o noapte carne și pești.

Trecînd la Europa orientală, statua din versiunile occidentale e pretutindenea înlocuită cu un arbore.

În povestea săsească¹¹, Păcală vinde vaca unui stejar și, izbindu-l cu securea, face să cază dintr-o crăpătură o sumedenie de galbeni.

În cea sîrbo-croată¹², Păcală vinde boul său unui fag și din scorbura-i cad în urmă galbeni și taleri.

În cea rusească¹³, idiotul, moștenind un bou, îl vinde unui copaci uscat, ale cărui ramure scîrțiau. Crezînd că vrea să-l cumpere, el i-l lasă, zicîndu-i că se va întoarce după bani. La terminul hotărît, îi cere banii și, neprimind răspuns, începe să-l doboare cu securea și găsește în scorbura copaciului o comoară, ascunsă acolo de niște hoți.

Alt episod, ce-l regăsim pretutindenea, e tocmeala lui Păcală cu popa: să-i slujească pînă ce i-o cînta cucul, și cine se va supăra întîi, să i se taie o bucată de piele din spinare. De aci un șir de năzdrăvănii,

⁷ Cosquin, no. 58.

⁸ Sébillot, [*Contes.*] I, p. 224 [*Jean le Diot*].

⁹ *Pentamerone*, no. 2.

¹⁰ Gonzenbach, no. 37.

¹¹ Haltrich, no. 64.

¹² Krauss, I, no. 53.

¹³ Afanasiev, V, no. 22.

ca să-l silească pe popa să-și iasă din sărite. El îl face să joace între spini pînă i se rupe cojocul și pe preoteasă pînă cade moartă. El leagă la jug un urs și un lup, care-i mîncase boii.¹⁴ La un parastas, popa îi porunci să curețe copilul și să puie în oala de zeamă cîte o coadă (rădăcină) de mărar, cimbru și pătrunjel: Păcală jupui copilul și-l atîrnă la soare¹⁵, apoi bagă în zeamă codițele a trei ciîni (numiți Mărar, Cimbru și Pătrunjel). Popa, punînd o argată să se urce în copaci și să strige ca cucul, Păcală o lovi cu o piatră drept în frunte, și căzu moartă. Vrînd să fugă cu feciorul său, Păcală se vîrî în evanghelia popei și, cînd acesta vru să-l înece, Păcală împinse noaptea în apă pe feciorul popei, care se înecă. Acum popa se supără foc și Păcală îl jupui după tocmeală.¹⁶

Într-un basm breton, *Le fermier et son domestique*¹⁷, feciorul cel mic se bagă slugă la un moșier, cu tocmeala, că cine se va supăra, să i se taie nasul. Sluga ia jos acoperișul de pe casă, pune un cățel în ciorbă în loc de pătrunjel (cățelul se numea *Persil*) și la urmă se învoiește să plece cînd va cînta cucul. Moșierul pune pe fie-sa să se urce într-un păr și să strige „cucu“ (sluga scutură pomul și fata cade), iar cînd se urcă nevasta moșierului, o împușcă.

În varianta picardă *Jean le malin et son seigneur*¹⁸, învoiala sună : „qui se fâchera le premier, se verra couper l'oreille par l'autre“. Amănunte banale : boierul îl găsește în cele din urmă în camera nevastei sale, se supără și sluga îi taie urechile (precum el tăiase fraților lui Jean), apoi fuge cu nevastă-sa.

În versiunea corsicană¹⁹, Andrei taie nasul popei, după ce-l păcălește în diferite rînduri : îi vinde oile și, băgîndu-le cozile într-o baltă, spune popei că oile se înfundă în iad ; el, trăgînd de coadă, cade în baltă.²⁰ După ce-i necinstește nepoatele, împușcă pe mama popei, care se urcase în păr să strige „cucu“.

Într-o versiune sîrbo-croată, *Pașa și Petre prostul*²¹, tocmeala e : cine se va supăra, să i se ia patru coaste din spate. Frații mai mari ai

¹⁴ Pentru acest episod : cf. Cosquin, II, p. 268 și Gonzenbach, II, p. 228.

¹⁵ Asemenea *quiproquo*-uri (perfide) sunt o caracteristică esențială a lui Păcală : altcori arde pe mamă-sa (cf. Hahn, p. 222 și Sébillot, [*Contes.*] II, p. 43). Păcală în peșite (Bogdan, p. 114) e sfătuit să arunce cu ochii la fată și să-i zîmbească : „Tontu mamei preutese scoate ochii boilor și vacilor și, intrînd în casă, aruncă ochii în capul fetei și al părinților săi“ (cf. Cosquin, II, p. 270).

¹⁶ De aci s-a născut probabil snoava cu sluga care joacă mai multe renghiuri femeiei necredincioase : Sbiera, no. 29 (*Hargatul năzdrăvan*) ; Popescu, III, no. 5 (*Zgîmboi*) și Creangă, no. 5 (*Povestea lui Stan Pășitul*). În aceste versiuni, băiatul servește stăpînului pînă îi urlă lupii în casă, precum Păcală se tocmește pînă va cînta cucul.

¹⁷ Sébillot, *Litt. orale.*, p. 159—161.

¹⁸ Carnoy, *Litt. orale.*, p. 316—328.

¹⁹ Ortoli, no. 26.

²⁰ Aceeași ispravă face Giufă sicilian (Gonzenbach, no. 37) și Păcală rusesc (Afanasiev, V, 8) : Fomka taie coada calului și o pune în mijlocul mlaștinei, apoi spune popei că calul s-a înecat, vrînd să-l scape, popa trage din răsputeri și cade pe spate cu coada în mînă. Atunci Fomka îl convinge că i-a smuls-o și că trebuie să se mulțumească a fi scăpat măcar o parte. Cf. Cosquin, II, p. 50.

²¹ Jagici, *Archiv.*, [vol.] V, no. 40.

lui Petre o pălesc, dar el însuși păcălește pe pașa, făcînd toate pe dos : taie capetele berbecilor și degetele copiilor, străgunge cu o furcă de fier pe mama pașei, care se urcase pe arbore să strige „cucu“, apoi îi înecă nevasta.

Într-o variantă, citată acolo, prostul omoară copilul, taie oile, aruncă în ciorbă un cîine în loc de pătrunjel (așa se numea cîinele).

Versiunea neogrecă²² conține aceleași trăsuri malițioase ca și cea română, numai că ele sunt mai puțin motivate ca în cea din urmă.

Episoadele enumerate pînă aci sunt de un caracter mai mult sau mai puțin răutăcios și perfid (Păcală însemnează etimologiceste „om infernal“) și zugrăvesc numai o parte a naturii sale. Să venim acum la firea-i simplă și idioată, la adevăratul Pepelea, al cărui nume (literal „Cenușotcă“) reprezintă al doilea element al naturii sale : extrema imbecilitate. Păcală le face toate pe dos din răutate conștientă, Pepelea din simplitate și nevinovăție. Cu toate acestea, poporul nu face totdeauna o deosebire strictă între aceste două personaje, confundînd adesea apucăturile lor și chiar identificîndu-le.

Ca reprezentant poporal al imbecilității, Pepelea poartă nume diferite ca *Dedu-Ivan*, *Cioca-Ludu*²³ etc. El zice și face toate pe dos, dar *quiproquo*-urile sale nu sunt perfide și cu urmări fatale ca la Păcală, ci ele rezultă din simplitatea-i înnăscută și numai dînsul suferă consecințele lor. „Nu zice așa...!“ e refrenul, ce revine adesea, fără însă a cuminti pe nerodul din naștere.²⁴

În versiunea paralelă rusească²⁵, nerodul, sfătuit de mă-sa să se mai frece cu oamenii, ca să capete minte, el se duce în sat și, văzînd doi țărani care vînturau mazăre, aleargă la dîșii și se freacă cînd de unul cînd de altul. Țăranii se supără și-l pisăgesc cu îmblătitorile. Atunci mă-sa îl învață că nu trebuia să facă așa, ci să fi zis : „Dumnezeu să v-ajute, oameni buni ! Vreți să v-ajut a vîntura ?“ Și nerodul, văzînd niște oameni cari duceau un mort, le zise vorbele. Bătut din nou, mă-sa îi spune că trebuia să zică : „Dumnezeu să-i odihnească sufletul !“ Și nerodul rostește aceste cuvinte la o nuntă. „Trebuia să rîzi și să joci cu ei !“ îi zise mă-sa. Și nerodul se pune pe jucat, cînd ardea un șopron din sat.

În versiunea săsească *Cum să zic ?*²⁶, prostul, pornind în lume, roagă pe nevastă să-i spuie o vorbă potrivită și ea, temîndu-se că o va da de rușine, zise numai : „Asta n-ajută !“ Și prostul porni, repetînd mereu aceste vorbe. Văzînd pe cîmp niște țărani, cari semănau grîu și ziceau : „asta va da un seceriș bun !“ prostul strigă : „asta n-ajută !“ Ei năvaliră asupra-i cu ciomegele și prostul strigă : „— cum să zic ? — Doamne, dă mai mult !“ răspunseră ei. El zise aceste vorbe cînd trecu pe lîngă doi inși cari se băteau. „— Dumnezeu să vă despartă !“

²² Hahn, I, p. 222.

²³ Ispirescu, *Snoave*, p. 103—110 și Arsenie, II, no. 5.

²⁴ Vezi încă Pann, *Moș-Albu*, II, 16—23 : *Povestea lui Moș-Neagu* și Urechia, *Legende*, no. 4 : *Vorba potrivită*.

²⁵ Leger, no. 20.

²⁶ Haltrich, no. 67.

și rosti aceste vorbe, văzînd o pereche de amorezați. „— Plecați-vă și sărutați-vă“ etc.

În Sicilia, Giufà e mereu bătut pentru neînțelegeri de aceeași natură.²⁷ Învățat de un căpitan de corabie să zică : „fă-o ș-alerge!“ el strigă întruna aceste vorbe, așa că alungă vînatul și vîntorii îl bătura măr. „— Cum trebuia să zic ? îi întrebă el plîngînd. — Doamne, fă să-i omoare !“ Și Giufà rosti aceste vorbe cînd întîlni doi oameni cari se certau. „Doamne, desparte-i !“ strigă dînsul la vederea a doi însuraței, cari ieșeau din biserică. „— Doamne, fă-i să rîză !“ și Giufà zise așa, cînd văzu trecînd un mort cu alai.²⁸

²⁷ Monnier, p. 13—15.

²⁸ În opozițiune cu imbecilul tradițional, *Moș-Lăcustă* reprezintă din contră pe istețul care scapă din încurcătura mulțumită ingeniozității sale (mai mult accidentale). El ghicește astfel pe furul coroanei (care se dă singur de gol) și capătă renumele unui mare ghicitor. Vezi Ispirescu, partea II, 100 urm., și Stăncescu, *Basme și snoave*, p. 76—85 : *Ghicitorul*. Snoava figurează și în *Povestea vorbii*, unde un cirpaci află pe hoțul inelului împărătesc... Pentru versiuni paralele : cf. Cosquin, no. 60. De asemenea *Moș-Arvinte* (Pop-Reteganul, V, no. 7) cu cele trei sfaturi, între cari ultimul e a nu spune femeiei vreo taină (Șbiera, no. 38 : *Omul cu trei talanți* și Pann. *Povestea vorbii*, p. 130). Cf. Cosquin, no. 77 : *Le Secret* și Gontzenbach, II, 252.

Adaos

FABULA ANIMALĂ

Acest gen de literatură orală lipsește aproape cu totul în folclorul român și romanic. El e din contra bogat reprezentat în literatura populară germană și slavă. În colecțiunea săsească a lui Haltrich, din vreo 120 de basme, a treia parte conține fabule animale, și aceeași porțiune revine în colecțiunea basmelor sârbo-croate de Krauss.

În folclorul nostru n-am întâlnit¹ decît o singură fabulă animală propriu-zisă, *Capra cu iezi*, reprezentată prin o serie de variante enumerate mai la vale.

Această fabulă e una din cele mai familiare și o regăsim pretutindenea: în Grecia și Serbia, în Rusia, Franța și Spania. Cosquin a cules întregul material comparativ², așa că ne mărginim a trimite la basmul loren corespunzător, mulțumindu-ne a reproduce în rezumat variantele paralele românești.

1. Prima variantă munteană, *Unul pate pentru toți*³:

O oaie avea 3 oițe și, cînd s-apropia de ușa bordeiului, zicea: „*Deschideți, maică, ușile, că vine maica cu fițele pline de lapte, date după spate, cu frunză în buză și cu iarbă în barbă*“. Oițele deschideau și ea, intrînd, le da să sugă. Dimineața, cînd pleca, le spuse să nu desohiză la nimeni, pînă nu le va arăta coada pe crăpătura ușei.

Un urs și un lup se încercară să înșele oițele, dar nu putură. Numai vulpea putu să le păcălească și, deschizîndu-se ușile, chemă pe lup și pe urs, de mîncară cu toții oițele, punînd mațele înșirate între zăbrelele ferestrei, iar căpățînele lîngă fereastră.

Cînd le văzu oaia de departe, crezu mai întîi că oițele au tors și rîdeau de bucurie la venirea ei. Cînd le văzu însă mîncate, începu să plîngă și să-și smulgă părul. Ea întrebă pe vulpe și pe lup dacă au văzut oițele și amîndoi tăgăduiră. Numai ursul îi spuse că le-a mîncat și o amenință și pe dînsa s-o mănînce.

¹ Cf. Introducerea, p. 108—109.

² Cosquin, no. 66: *La bique et ses petits*. Cf. Introducerea, p. 124.

³ Fundescu, no. 12.

Ea îl rugă să vie joi la plăcinte și el răspunse : „*oi veni, oi veni*“. Chemă asemenea pe vulpe și pe lup. Acasă oaia făcu trei gropi adânci în-cărcate cu lemne și, cînd veniră fiarele, ea pofti pe urs să șază pe scăunașul de ceară, ursul căzu în groapă și, arzînd, se ruga de oaie să-l scoată : „Nu ! cum mi-ai ars tu inima mea, așa ți-o ard și eu p-a ta !“ Iar vulpea și lupul fugiră.

2. A doua variantă munteană, *Stăncuța și Mierluța* ⁴ :

O oaie năzdrăvană fătase două mielușele și le dedese numele *Stăncuța* și *Mierluța*. Fiind să plece, oaia încuie bordeiul de frica lupului și spuse mielușelor să nu deschiză pînă n-or auzi glasul-i zicînd : „*Stăncuțo, Mierluțo, deschideți ușa, că vine maica înfucălată, îmbucălată, cu două foi de lapți dați pe spați*“.

Lupul însă le păcăli și, intrînd, le înhătă pe amîndouă. Cînd veni oaia acasă și văzu pacostea, să înnebunească și mai multe nu, săraca ! La urma urmelor, se hotărî să facă cumetrie : ea umplu o groapă cu surcele și, făcînd o gaură pînă în fundul ei, puse deasupra lemne și un scaun de ceară.

Apoi se duse în pădure și pofti la ospăț pe urs, pe vulpe, pe lup și pe multe alte lighioane. Lupul era așezat pe scaunul de ceară și, un cățelandru dînd foc surcelor, începu a se scufunda în groapă. El atunci începu să se roage de urs și de oaie, *vărsînd amîndouă mielușelele vii nevătămate* ; dar îl lăsară să arză în mijlocul jăratecului.

3. A treia variantă munteană, *Văru Lup* ⁵ :

O oaie avea 3 fete (*Tincuța, Anicuța și Sevastița*), cari deschideau mamei lor, numai dacă vîra coada sub ușă. Lupul află de aceasta, împrumută coada vulpei, amăgi fetele și le făcu fărîmi.

Oaia, ca să se răzbune, a dat o masă mare, dar înainte săpă o groapă în care puse foc și deasupra un scaun de ceară. Între musafiri fu poftit și Văru lup, care, așezîndu-se pe scaunul de ceară, se topi la foc și căzu grămadă în jăratec.

4. Varianta din Moldova, *Capra cu trei iezi* ⁶ :

O capră avea trei iezi și le spuse la plecare să nu deschiză nimănu, pînă ce nu-i vor auzi glasul. Un dușman de lup, cumătrul caprei, pîndi vremea cu prilej și, schimbîndu-și glasul, strigă să-i deschiză. Cu toate că se împotrivea iedul cel mai mic, care era harnic și cu minte, ceilalți îi deschiseră și, cum intră, îi mîncă pe amîndoi (al treilea se ascunsese în horn). După ce ieși lupul, veni capra și mezinul îi povesti toate.

⁴ Stăncescu, în *Vatra*, an. I, no. 19.

⁵ Măldărescu, no. 4.

⁶ Creangă, no. 1.

Vrînd să-și răzbune, capra așeză o leasă de nuiete peste o groapă adîncă aproape de casa ei, o umplu cu jăratec și făcu un scăunaș de ceară anume pentru lup. Apoi se duse în pădure și-l chemă la praznic. Venind lupul, capra îl pofti să șază pe scăunașul de deasupra groapei și, pe cînd mîncea lupul hilpov, odată se topi scăunașul și căzu în groapa cu jăratec.

Capra cu iezișorul nu mai puteau de bucurie, auzind vaietele lupului.

5. Varianta bucovineană. *Capra cu ieziu*⁷

O capră, încumetrită cu un urs, spunea iezișorilor să nu *descuie altuia decît ei, cînd va striga*: „Iezișorii mamei, puișorii mamei! o! voi drăgălași băieți! mamei ușa descuieți! că mama v-adeuce frunze-n buze, vîsc în corne, lapte-n fițe, pe spinare drob de sare!”

Cum plecă capra, se duse ursul să-i mănînce iezișorii, dar nu putu descuia căsuța. A doua oară, prefăcîndu-și glasul să semene cu al caprei, ursul păcăli pe iezișori și, intrînd, îi crompoți pe toți.

Cînd se întoarse capra și nu-și află puișorii, înțelese îndată cine le făcuse capătul și se hotărî să-și răzbune. După ce griji căsuța, sparse cuptorul, cît putea încăpea un urs, punînd deasupra bețișoare unse cu lut. Apoi se duse la urs și, plină de scîrbă, îl pofti la praznic.

El primi bucuos și, cum intră, capra îl puse îndată pe cuptor, rugîndu-l să îngăduie, pînă s-or coace plăcintele în cuptor, și apoi i le va da sus să le mănînce. Ursul o ascultă și se sui pe cuptor.

Capra făcu dedesubt un foc mare, cît se aprinseră bețișoarele și ursul căzu în cuptorul aprins. El striga cumetrei să nu-l lase, dar capra zise, rîzînd: „Ha! ha! ha! bine-mi pare! Lasă să te mănînce și pe tine focul, precum mi-ai mîncat și tu mie iezișorii!”

Tot ca o fabulă animală se poate considera povestea despre *coșul ce ouă galbeni*, reprezentată românește prin trei variante, una munteană și două din Moldova.⁸ O fabulă esopică aduce mult cu această temă: Cel ce caută să cîștige mai mult decît se cuvine, adesea nu cîștigă nimic, cum spune povestea despre omul care avea o gîscă ce oua zilnic un ou de aur. Omul lacom îi porunci două, dar ea răs-punse că nu poate. Atunci omul se necăji și o bătu, din care pricină pierdu tot.

Povestea figurează și într-o poveste din *Panciatantra* intitulată *Pasărea ce oua aur*⁹. În Europa orientală o întîlnim la greci, albanezi și sîrbi; apoi la sași, la românii din Moravia etc.¹⁰

⁷ Sbiera, no. 22.

⁸ Stăncescu, no. 19: *Cocoșul moșului*; Creangă, no. 3: *Punguța cu doi bani*; Șezătoarea, p. 279—281: *Povestea oului*. Cf. și tradițiunea ardeleană despre *găina de aur* de la băile (odinioară aurifere) din munții bihoreni: ea e *Vilva băilor*, care a dus tot aurul din munți acolo unde a zburat (Frâncu, *Moșii*, p. 67).

⁹ Benfey, II, 267—268.

¹⁰ Hahn, no. 85; Dozon, no. 23; Krauss, I, 26; Haltrich, no. 45; Wenzig, p. 104—107.

În versiunea noastră munteană, un unchiaș avea un cocoș și o mătușă o găină ce oua zilnic un ou. Cerînd mătușei un ou, ea nu vru să-i dea și sfătui pe unchiaș să-și bată cocoșul să-i ouă. Cocoșul bătut plecă în lume, s-aducă moșului bani ca să cumpere ouă. Trecînd pe dinaintea palatului împărațesc, începu să cînte tare, de sări împăratul din somn și porunci unui slujitor să-l arunce în apă. Dar cocoșul sorbi toată apa și se puse iar pe cîntat. Atunci împăratul porunci să-l arunce într-un cuptor aprins; dar cocoșul icni toată apa și stinse cuptorul și se puse iar a cînta. După ce rîse împăratul, porunci să-l arunce în haznaua de bani și cocoșul, înghițind toți galbenii, dede fuga la moșul acasă. Unchiașul ajungînd astfel bogat și baba cerîndu-i parale, el o sfătui să-și bată găina, care, rîcînd prin gunoi, găsi o lescaie și o aduse babei. Ea, cînd o văzu numai cu ațita, aruncă toroipanul după găină, de-i rupse coada, și găina speriată fugi în cotețul moșului, unde rămase pentru totdeauna.

În varianta moldovenească de Creangă, moșul, după ce-și bate cocoșul să ouă, îl gonește. Pe drum găsește o punguță cu doi bani, dar un boier poruncește vizitiului să-l prinză și-i ia punguța. Atunci cocoșul se ține după boier, cerîndu-i înapoi punguța. Boierul poruncește vizitiului să-l arunce în fîntîna, dar cocoșul înghite toată apa și iar se ia după boier. Acasă spune babei să-l azvîrle în cuptor plin cu jăratec, dar cocoșul toarnă toată apa și iese teafăr, strigînd întruna. După ce-l aruncase în cireada boilor și a vacilor și înghițise toată cireada, îl dede în haznaua cu bani să se înece. Atunci cocoșul înghite cu lăcomie toți banii și iese la fereastra boierului, strigînd să-i înapoieze punguța. Boierul fu nevoit să i-o arunce. Cocoșul o ia și se duce la moșneag, unde-i umple ocolul cu cirezi de vite și-i toarnă pe țol o movilă de galbeni. Baba cerîndu-i bani, moșneagul o sfătuieste să-și bată găina, care, găsind o mărgea, i-o aduce și baba de necaz o bate de o ucide.

În ultima variantă din Moldova, oul e năzdrăvan și pleacă s-aducă moșului avere. El se întovărășește pe drum cu mai multe animale (rac, șoarece, mîță, cocoș, țap) și cu toatele nemeresc în pădure la o casă de țîlhari. Speriați de animale, țîlharii părăsesc casa, ce o socotesc cuprinsă de Necuratul. După ce dede fiecărui tovarăș cîte ceva, oul luă partea lui și o dede moșnegilor.

Mai adaugem un exemplu de poveste cumulativă, care circula în toate țările ca cîntec sau ca snoavă.

La noi povestea e familiară sub numele popular de *Cocoșu roșu* și sună astfel (după transcrierea unui elev al meu din clasa VI a liceului Sf. Gheorghe) :

„I. Am fost la moși, — ș-am văzut un cocoș. — Ah! ce mai cocoș! — Cum cînta la moși! — Cîntă, cocoșule, — sai de joacă, moșule!

II. Ș-a venit o vulpe, — ș-a mîncat cocoșul. — Ah! ce mai cocoș!
614 etc. (urmează refrenul de mai sus).

III. Ş-a venit un ogar, — ş-a mâncat pe vulpe, — vulpea pe cocoş. — Ah! ce mai cocoş! etc.

IV. Ş-a venit un lup, — ş-a mâncat pe ogar, — ogarul pe vulpe, — vulpea pe cocoş. — Ah! ce mai cocoş! etc.

V. Ş-a venit un urs, — ş-a mâncat pe lup, — lupul pe ogar, — ogarul pe vulpe, — vulpea pe cocoş etc.

VI. Ş-a venit un leu, — ş-a mâncat pe urs, — ursul pe lup etc.

VII. Ş-a venit un par, — ş-a ucis pe leu, — leul pe urs, ursul pe lup etc.

VIII. Ş-a venit un foc, — ş-a ars pe par, — parul pe leu, — leul pe urs etc.

IX. Ş-a venit o ploaie, — ş-a stins pe foc, — focul pe par, — parul pe leu, — leul pe urs, — ursul pe lup, — lupul pe ogar, — ogarul pe vulpe, — vulpea pe cocoş, — Ah! ce mai cocoş! — cum cînta la moşi! — Cîntă, cocoşule, — sai de joacă, moşule!“

Alţii mai completează seria ascendentă cu *vîntul* (sau *furtuna*) şi cu *soarele*.

În Bucovina, snoava corespunzătoare poartă numele de *Cocoşelul şi mîta*¹¹ şi are altă desfăşurare.

O babă, gătind bucate, strigă pe cocoşel să-i aducă surcele. Culegînd surcele, cocoşelul îşi feştelî picioruşul şi se duse la baba să i-l şteargă cu fuioruşul, „dar baba n-a vrut şi i-a zis bai“.

Cum se întoarce moşneagul, cocoşelul fuge la dînsul: „Moşule, moşule, bate baba, să ia fuioruşul, să-mi şteargă picioruşul“. Şi moşul încă zise „bai“.

Cocoşelul atunci fuga la mugur: „Mugure, bate pe moşneag, moşneagul să bată baba, baba să ia fuioruşul“.

Apoi la capră: „Capră, roade mugurul, mugurul să bată pe moşneag, moşneagul să bată baba...“

În urmă la lup: „Lupule, mănîncă capra, capra să roadă mugurul, mugurul să bată pe moşneag...“

După aceea la puşcă: „Puşcă, împuşcă lupul, lupul să mănînce capra, capra să roadă mugurul...“

În urmă la şoarece: „Şoarece, roade puşca, puşca să împuşte pe lup, lupul să mănînce capra...“

În cele din urmă la mîta: „Mîta, mănîncă pe şoarece, şoarecele să roadă puşca, puşca să împuşte lupul, lupul să mănînce capra, capra să roadă mugurul, mugurul să bată moşneagul, moşneagul să bată baba şi baba să ia fuioruşul să-mi şteargă picioruşul... Mîta l-a ascultat. A dat îndată mare fuga la şoarece, şoarecele fuga la puşcă, puşca fuga la lup, lupul fuga la capră, capra fuga la mugur, mugurul fuga la moşneag, moşneagul fuga la babă şi baba a luat fuioruşul şi a şters cocoşelului picioruşul.“

¹¹ Sbiera, no. 47. Culegătorul observă: Această poroganie o spun mancele copiilor, cînd încep a pricepe şi a vorbi, tot numărînd pe degete de la mîini sau de la picioare, spre a le ţineă pironită luarea aminte.

O asemenea snoavă se găsește deopotrivă în Grecia, ca în Ungaria și Rusia, în Anglia, ca în Franța, Spania¹² și Portugalia. Ba chiar și la hotenții circulă o poveste analoagă și totuși Cosquin, care analizează aceste diferite versiuni¹³, nu se sfiește a le reduce toate la un prototip indian și anume la disputa despre superioritatea între Soare, Nor și Vânt, care se rapoartă în realitate la altă snoavă, asupra căreia vom reveni în adnotațiunile noastre.

Mai observăm încă, că un cântec analog cu *Cocoșu roșu* figurează, sub numele chaldaic *O capră* (*Chad Gadya*), în ritualul ebraic din seara Paștelor (dar numai în edițiunile posteriore secolului al XV-lea). El sună astfel :

„O, capră, o, capră, ce tată-meu a cumpărat-o cu doi bănuți. O, capră, o, capră ! — Și veni pisica, și mîncă capra, ce tată-meu etc. — Și veni cîinele, și mușcă pisica, care mîncă capra... — Și veni bățul, și bătu pe cîine, care mușcă pisica... — Și veni focul, și arse bățul, ce bătu pe cîine... — Și veni apa, și stinse focul, ce arse bățul... — Și veni boul, și bău apa, ce stinse focul... — Și veni măcelarul, și ucise boul, care bău apa... — Și veni Arhanghelul, și ucise pe măcelar, care ucise boul... — Și veni Dumnezeu Sfîntul, și ucise pe Arhanghel, care ucise pe măcelar, care ucise boul, care bău apa, ce stinse focul, ce arse bățul, ce bătu pe cîine, care mușcă pisica, care mîncă capra, ce tata a cumpărat-o cu doi bănuți. — O, capră, o, capră !“

Departate de a considera cântecul ebraic ca prototipul versiunilor provensalo-italiene, cum au admis-o unii, ne unim cu d-l Gaston Paris a vedea în acest cântec (ca și în *Povestea numerelor* studiată de d-l Hasdeu) un împrumut tardiv, anterior secolului XV-lea și făcut dintr-o presupusă noimă alegorică, ceea ce explică transportarea acestei povești de copii într-o carte religioasă.¹⁴ Cît pentru origina însăși a snoavei (sau a cântecului primitiv), faptul că ambele se regăsesc în Africa, la kabyli, la hotenții și în Zanzibar, vorbește mai curînd pentru o origină antropologică.¹⁵

Încheiem această parte a operei cu următorul tablou sinoptic al clasificățiunei noastre folclorice (cf. p. 165), omițînd peripețiile explicate și expuse la ciclurile și tipurile corespunzătoare.

¹² În *Don Quijote* (partea I, cap. 16) se află deja o aluziune la snoava noastră : „Și cum se zice obicinuit : *pisica la șoarece, șoarecele la funie, funia la băț, catrîgiul da lovituri lui Sancho, Sancho servitoarei, servitoarea birtașului și birtașul servitoarei*“.

¹³ Cosquin, no. 34.

¹⁴ Cf. *Romania*, I, p. 222 și Hasdeu, *Cuvente*, II, p. 595. Tylor, I, p. 101, contrar, dă prioritate cântecului ebraic.

¹⁵ Cu totul de altă natură e seria cumulativă următoare : „Omul lui Dumnezeu, omul lui Dumnezeu, dă-mi un bob de porumb să-l dau cloștei, cloșca să-mi dea puiul, puiul să-l dau morarului, morarul să-mi dea mălai, mălaiul să-l dau cioarei, cioara să-mi dea mașul, că mă bate roaba cu toiagul, de-a vedea că lipsește“ (Stăncescu, p. 160). Asupra ei vezi Cosquin, no. 29.

Secțiunea I

POVEȘTI FANTASTICE (MITICE)

I. Ciclul *Om-animal* (părăsire provizorie).

A. Tipul *Amor și Psyche* (bărbat-animal) : 1. Stăncescu, p. 172. — 2. Popescu, 172. — 3. Ispirescu, 173. — 4. Ispirescu, 174. — 5. Ispirescu, 175. — 6. Stăncescu, 176. — 7. Obert, 176. — 8. Pitiș, 177. — 9. Oreste, 178. — 10. Creangă, 178. — 11. Sbiera, 178. — 12. Schott, 180. — 13. Marienescu, 180.

B. Tipul *Melusina* (femeie-animal) : 14. Ispirescu, 183. — 15. Ispirescu, 183. — 16. Măldărescu, 183. — 17. Pop-Reteganul, 184. — 18. Coșmescu, 185. — 19. Obedenaru, 185.

C. Tipul *Neraida* (femeie-lebădă) : 20. Fundescu, 193. — 21. Popescu, 194. — 22. Pop-Reteganul, 194. — 23. Bota, 195. — 24. Schott, 195. — 25. Cosmescu, 196. — 26. Obedenaru, 197. — 27. Pompiliu, 197. — 28. Frâncu, 198. — 29. Voronca, 199. — 30. Marienescu, 199. — 31. Ispirescu, 199. — 32. Popescu, 200. — 33. Cosmescu, 201. — 34. Marian, 188.

II. Ciclul *Femeie-plantă*.

A. Tipul *Daphne* (zână-arbore) : 35. Fundescu, 206. — 36. Popescu, 207. — 37. Teodorescu, 208. — 38. Stăncescu, 209. — 39. Stăncescu, 209. — 40. Sevastos, 210. — 41. Schott, 210.

B. Tipul *Cele trei năramze* (zână-fruit) : 42. Ispirescu, 213. — 43. Delavrancea, 214. — 44. Pompiliu, 214. — 45. Schott, 215.

III. Ciclul *Interzicerilor*.

A. Tipul *Locurilor oprite* (Taboo) : 46. Stăncescu, 222. — 47. Popescu, 222. — 48. Popescu, 223. — 49. Speranția, 224. — 50. Ispirescu, 225. — 51. Schott, 226. — 52. Popescu, 226. — 53. Ispirescu, 227. — 54. Ispirescu, 228. — 55. Popescu, 228. — 56. Stăncescu, 229.

B. Tipul *Camerei oprite* (Barbe-Bleue) : 57. Pop-Reteganul, 234. — 58. Schott, 234. — 59. Pop-Reteganul, 235. — 60. Mărgineanu, 236. — 61. Mera, 236. — 62. Bota, 237. — 63. Cosmescu, 237.

IV. Ciclul *Juruințelor*.

A. Tipul *Iephta* (juruință inconștientă) : 64. Schott, 243. — 65. Pop-Reteganul, 243. — 66. Bota, 244. — 67. Cosmescu, 244. — 68. Ispirescu, 245. — 69. Marian, 245. — 70. Moldovan, 246. — 71. Tudulescu, 246.

B. Tipul *Zinelor promise* (Tinerețe fără bătrînețe) : 72. Ispirescu, 253. — 73. Frâncu, 254. — 74. Țarină, 254. — 75. Stăncescu, 254. 76. Moldovan, 255.

V. Ciclul *Metamorfozelor*.

A. Tipul *Iason* (conflict magic) : 77. Marienescu, 264. — 78. Măldărescu, 265. — 79. Stăncescu, 266. — 80. Pop-Reteganul, 266. — 81. Bota, 267. — 82. Sima, 267. — 83. Schott, 259. — 84. Cosmescu, 259.

B. Tipul *Copiii de aur* (substituțiune) : 85. Ispirescu, 276. — 86. Fundescu, 268. — 87. Marienescu, 268. — 88. Schott, 268. — 89. Slavici, 268. — 90. Pop-Reteganul, 268. — 91. Trîmbițoiu, 268. — 92. Sbiera, 268. — 93. Fundescu, 276. — 94. Popescu, 277. — 95. Arsenie, 279. — 96. Stăncescu, 279. — 97. Popescu, 279. — 98. Cosmescu, 279.

VI. Ciclul *Descinderilor infernale*.

A. Tipul *Teseu* (coborîre pe tărîmul celălalt) : 99. Slavici, 284. — 100. Stăncescu, 285. — 101. Stăncescu, 286. — 102. Gorovei, 286. 103. Mera, 287. — 104. Sbiera, 287.

B. Tipul *Hesperidelor* (mere de aur) : 105. Ispirescu, 292. — 106. Mera, 293. — 107. Schott, 294.

C. Tipul *Deceurilor* (întrebări mistice) : 108. Pop-Reteganul, 294. — 109. Pop-Reteganul, 296. — 110. Sbiera, 298. — 111. Măldărescu, 300.

VII. Ciclul *Ascensiunilor aeriene*.

A. Tipul *Arborele ceresc* : 112. Ispirescu, 306. — 113. Bogdan, 306. — 114. Bogdan, 307.

B. Tipul *Animale-cumnați* : 115. Sbiera, 310. — 116. Pop-Reteganul, 311.

VIII. Ciclul *Expunerilor*.

A. Tipul *Andromeda* (fecioară expusă unui balaur) : 117. Ispirescu, 314. — 118. Fundescu, 315. — 119. Cosmescu, 316.

B. Tipul *Danae* (copii expuși pe apă) : 120. Ispirescu, 318. — 121. Stăncescu, 319. — 122. Stăncescu, 319.

IX. Ciclul *Isprăvilor eroice*.

A. Tipul *Apă vie și apă moartă* : 123. Slavici, 328. — 124. Stăncescu, 329. — 125. Măldărescu, 330. — 126. Sima, 322. — 127. Creangă, 330. — 128. Ispirescu, 332. — 129. Arsenie, 333. — 130. Marinescu, 334. — 131. Bota, 334. — 132. — Bogdan, 334. — 133. Sbiera,

B. Tipul *Ileana Cosînzeana* (Fecioara cu părul de aur) : 134. Ispirescu, 339. — 135. Popescu, 340. — 136. Stăncescu, 341. — 137. Pop-Reteganul, 341. — 138. Lăpușanu, 342. — 139. Schott, 343. — 140. Cătănă, 343.

X. Ciclul *Fecioarei războinice* (schimbarea sexului).

141. Popescu, 352. — 142. Popescu, 353. — 143. Schott, 353. — 144. Marian, 354. — 145. Marian, 354. — 146. Marian, 355. — 147. Cosmescu, 356.

Secțiunea II

POVEȘTI ETICO-MITICE (PSIHOLOGICE)

I. Ciclul celor *Trei frați*.

A. Tipul *Fraților perfizi* : 148. Ispirescu, 362. — 149. Bota, 362. — 150. Romoșanu, 363. — 151. Ispirescu, 363. — 152. [Bologa], 364. — 153. Popescu, 365. — 154. Pop-Reteganul, 366. — 155. Tuducescu, 367. — 156. Sbiera, 368.

B. Tipul *Tovarășilor năzdrăvani* : 157. Frâncu, 375. — 158. Fundescu, 376. — 159. Popescu, 377. — 160. Cosmescu, 378. — 161. Lupescu, 378. — 162. Ispirescu, 379. — 163. Sima, 379. — 164. Sima, 380. — 165. Sbiera, 380. — 166. Arsenie, 381. — 167. Obert, 381. — 168. Pop-Reteganul, 382. — 169. Cătănă, 382.

II. Ciclul celor *Doi frați*.

A. Tipul *Dioscurilor* (frații gemeni) : 170. Ispirescu, 390. — 171. Arsenie, 392. — 172. Ispirescu, 392. — 173. Gan, 393. — 174. Voronca, 393. — 175. Schott, 393. — 176. Ispirescu, 394. — 177. Marienescu, 394.

B. Tipul celor *Doi frați de cruce* : 178. Popescu, 400. — 179. Ispirescu, 401. — 180. Eminescu, 402. — 181. Pop-Reteganul, 403. — 182. Sima, 403. — 183. Pitiș, 404. — 184. Obert, 405. — 185. Sbiera, 405. — 186. Schott, 405. — 187. Sbiera, 406. — 188. Pop-Reteganul, 407. — 189. Mera, 408. — 190. Dologa, 408.

III. Ciclul *Animalelor recunoscătoare*.

191. [N. D.] Popescu, 416. — 192. Ispirescu, 417. — 193. Stăncescu, 418. — 194. [Al.] Popescu, 419. — 195. Speranția, 419. — 196. Pop-Reteganul, 420. — 197. Pop-Reteganul, 420. — 198. Cotoară, 420. — 199. Marienescu, 421. — 200. Cosmescu, 421. — 201. Cosmescu, 422. — 202. Sima, 422.

IV. Ciclul *Femeiei perfide*.

A. Tipul *Scylla* (mamă ori soră perfidă): 203. Ispirescu, 428. — 204. Fundescu, 429. — 205. Stăncescu, 429. — 206. Gorovei, 430. — 207. Sevastos, 431. — 208. Cosmescu, 431. — 209. Ispirescu, 432. — 210. Ispirescu, 433. — 211. Popescu, 433. — 212. Frâncu, 434. — 213. Sbiera, 434. — 214. Schott, 435. — 215. Cosmescu, 436. — 216. Ispirescu, 436. — 217. Obert, 437. — 218. Sevastos, 437. — 219. Ispirescu, 438.

B. Tipul *Dalila* (soție ori iubită perfidă): 220. Stăncescu, 441. — 221. Ispirescu, 441. — 222. Pop-Reteganul, 441. — 223. Fundescu, 442. — 224. Ispirescu, 443. — 225. Arsenie, 443. — 226. Sevastos, 444. — 227. Cosmescu, 444.

V. Ciclul *Incestului*.

A. Tipul *Peau-d'âne* (străvestire): 228. Ispirescu, 451. — 229. Delavrancea, 451. — 230. Mera, 451. — 231. Emanoil, 452. — 232. Schott, 452. — 233. Schott, 452. — 234. Cosmescu, 453.

B. Tipul *Fetei cu mâinile tăiate*: 235. Ispirescu, 457. — 236. Stăncescu, 458. — 237. Stăncescu, 459. — 238. Sevastos, 460. — 239. Broju, 460. — 240. Densușianu, 461. — 241. Sima, 461. — 242. Gamulea, 462. — 243. Cosmescu, 462.

VI. Ciclul *Mamei vitrege*.

A. Tipul *Holle* (fata roaba casei): 244. Ispirescu, 469. — 245. Ispirescu, 470. — 246. Fundescu, 464. — 247. Stăncescu, 464. — 248. Creangă, 464. — 249. Sbiera, 470. — 250. Weigand, 471. — 251. Ispirescu, 471. — 252. Stăncescu, 472. — 253. Sevastos, 472. — 254. Sevastos, 473. — 255. Mera, 473. — 256. Marian, 474.

B. Tipul *Cenușereasa* (fata cu condurul): 257. Popescu, 479. — 258. Ispirescu, 480. — 259. Sbiera, 481. — 260. Marian, 482. — 261. Sima, 482. — 262. Mera, 483. — 263. Frâncu, 483.

C. Tipul *Phryxos* (prefacere în cerb): 264. Stăncescu, 486. — 265. Popescu, 487. — 266. Bogdan, 487. — 267. Pop-Reteganul, 488. — 268. Obert, 489. — 269. Sbiera, 489. — 270. Cosmescu, 489. — 271. Marian, 490. — 272. Marian, 490.

D. Tipul *Rodia* (rivalitate între mamă și fiică): 273. Schott, 494. — 274. Popescu, 494. — 275. Sevastos, 494. — 276. Slavici, 495. — 277. Pop-Reteganul, 496. — 278. Cosmescu, 496.

VII. Ciclul *Pețirilor*

A. Tipul *Edip* (enigme): 279. Ispirescu, 501. — 280. Stăncescu, 501. — 281. Gorovei, 501. — 282. Cosmescu, 502.

B. Tipul *Enomaos* (sarcine): 283. — Ispirescu, 506. — 284. Popescu, 506. — 285. Sima, 507. — 286. Ispirescu, 507. — 287. Sbiera, 508. — 288. Schott, 508. — 289. Schott, 508.

VIII. Ciclul *Fatalității*.

A. Tipul *Moira* (Ursita) : 290. Pop-Reteganul, 103. — 291. Simon, 103. — 292. Mărgineanu, 103. — 293. Popescu, 104. — 294. Cosmescu, 104.

B. Tipul *Nemesis* (Dreptatea divină) : 295. Ispirescu, 520. — 296. Stăncescu, 520. — 297. Stăncescu, 521. — 298. Sevastos, 522. — 299. Broju, 522. — 300. Cosmescu, 523. — 301. Pop-Reteganul, 523. — 302. Sevastos, 524. — 303. Frâncu, 524. — 304. Stăncescu, 525. — 305. Vulcan, 525.

IX. Ciclul *Uriașilor și Piticilor*.

A. Tipul *Polyphem* (Uriașul orbit) : 306. Ispirescu, 76. — 307. Măldărescu, 77. — 308. Sevastos, 77. — 309. Marienescu, 78. — 310. Cătană, 79. — 311. Fundescu, 79. — 312. Mera, 79.

B. Tipul *Mirmidon* (Piticul minunat) : 313. Stăncescu, 125. — 314. Ispirescu, 126. — 315. Măldărescu, 126. — 316. Delavrancea, 127. — 317. Tuducescu, 127.

X. Ciclul *Omului viteaz*.

A. Tipul *Orion* (naștere minunată) : 318. Ispirescu, 536. — 319. Fundescu, 537. — 320. Popescu, 538. — 321. Măldărescu, 538. — 322. Pop-Reteganul, 538. — 323. Stănescu-Arădanul, 539. — 324. Schott, 539.

B. Tipul *Hercule-Păcală* (voinicul istet) : 325. Ispirescu, 542. — 326. Stăncescu, 543. — 327. Popescu, 543. — 328. Arsenie, 544. — 329. Creangă, 544. — 330. Speranția, 544. — 331. Bogdan, 545. — 332. Pop-Reteganul, 546. — 333. Sbiera, 546. — 334. Sbiera, 546.

Secțiunea III

POVEȘTI RELIGIOASE (LEGENDE)

I. Ciclul lui *Dumnezeu*.

A. Tipul *Dorințelor* : 335. Pop-Reteganul, 552. — 336. Ispirescu, 553. — 337. Urechia, 554. — 338. Pop-Reteganul, 554. — 339. Obert, 555. — 340. Oreste, 555. — 341. Bogdan, 555. — 342. Vulcan, 549. — 343. Marian, 549. — 344. Sbiera, 555. — 345. Stăncescu, 556. — 346. Ispirescu, 556. — 347. Popescu, 556. — 348. Schott, 556.

B. Tipul *Talismanelor* : 349. Pop-Reteganul, 560. — 350. Ispirescu, 561. — 351. Sevastos, 561. — 352. Schott, 562. — 353. Sbiera, 562. — 354. Pop-Reteganul, 563. — 355. Pop-Reteganul, 563. — 356. Densușianu, 564.

II. Ciclul *Necuratului*.

357. Delavrancea, 566. — 358. Stăncescu, 567. 359. Luciu, 567. — 360. Sevastos, 568. — 361. Arsenie, 568. — 362. Sevastos, 569. — 363. Sbiera, 569. — 364. Stăncescu, 569. — 365. *Țara nouă*, 570. — 366. Weigand, 570.

III. Ciclul *Morței*.

A. Tipul *Moartea ca cumătră*: 367. Stăncescu, 578. — 368. Gesticone, 579. — 369. Bogdan, 579. — 370. Moldovan, 579. — 371. Moldovan, 580. — 372. Sima, 580. — 373. Sbiera, 580.

B. Tipul *Călătoria Morței*: 374. Marian, 581. — 375. Coșbuc, 581. — 376. — Bugnariu, 581. — 377. Obedenaru, 582. — 378. Pop-Retegantul, 588. — 379. Sevastos, 588. — 380. Cosmescu, 589.

Secțiunea IV

POVEȘTI GLUMETE (SNOAVE)

I. *Snoave*.

381. Ispirescu, 590. — 382. Arsenie, 591. — 383. Marinescu, 591. — 384. Gaster, 592. — 385. Bogdan, 592. — 386. Ispirescu, 592. — 387. Fundescu, 592. — 388. *Familia*, 592. — 389. *Familia*, 592. — 390. *Biblioteca Tribunei*, 593. — 391. *Biblioteca Tribunei*, 593. — 392. Măldărescu, 593. — 393. Moș-Stoica, 593. — 394. Marinescu, 593.

II. Ciclul *Fetei istețe*.

395. Ispirescu, 598. — 396. Stăncescu, 599. — 397. Măldărescu, 599. — 398. Popescu, 600. — 399. Teodorescu, 600. — 400. Pop-Retegantul, 600. — 401. Berescu, 601. — 402. Sbiera, 601. — 403. Sbiera, 601. — 404. Slavici, 602. — 405. Pitiș, 603.

III. Ciclul lui *Păcală*.

406. Schott, 604. — 407. Stamati, 604. — 408. Ispirescu, 604. — 409. Arsenie, 605. — 410. Sbiera, 605. — 411. Frâncu, 605. — 412. Măldărescu, 606. — 413. Sevastos, 606. 414. Bogdan, 606. — 415. Bogdan, 607. — 416. Sbiera, 607. — 417. Popescu, 607. — 418. Creangă, 608. — 419. Ispirescu, 608. — 420. Arsenie, 608. — 421. Urechia, 609. — 422. Ispirescu, 609. — 423. Stăncescu, 609. — 424. Pop-Retegantul, 610. — 425. Sbiera, 610.

Adaos

FABULA ANIMALĂ

426. Fundescu, 611. — 427. Stăncescu, 612. — 428. Măldărescu, 612. — 429. Creangă, 612. — 430. Sbiera, 613. — 431. Stăncescu, 613. — 432. Creangă, 613. — 433. Marienescu, 613. — 434. Cocoșu roșu, 614. — 435. Sbiera, 615.

Urmează acum bibliografia literaturii comparative, întrucât a intrat în sfera studiului nostru (cf. prefața) :

- Afanasiiev, *Narodnie russkiiie skazki*, 8 părți, Moscova, 1863.
 Andrews, *Contes ligures, Traditions de la Rivière recueillies entre Menton et Gênes*, Paris, 1892.
 Basile, *Pentamerone*, trad. Liebrecht, Breslau, 1856.
 Benfey, *Pantschatantra*, 2 vol., Leipzig, 1859.
 Bladé, *Contes populaires de la Gascogne*, 3 vol., Paris, 1888.
 Brueyre, *Contes populaires de la Grande-Bretagne*, Paris, 1877.
 Brueyre, *Contes populaires de la Russie*, Paris, 1874.
 Caballero, *Cuentos*, vol. I—II, Leipzig, 1866—1878.
 Carnoy, *Littérature orale de la Picardie*, Paris, 1883.
 Chodzko, *Contes des paysans et des pâtres slaves*, Paris, 1864.
 Coelho, *Contos populares portugueses*, Lisboa, 1879.
 Comparetti, *Novelline popolari italiane*, Torino, 1875.
 Consiglieri-Pedroso, *Portuguese Folk-tales*, London, 1890.
 Constantinescu (Barbu), *Probe de limba și literatura țiganilor în România*, București, 1878.
 Cosquin, *Contes populaires de la Lorraine comparés avec les contes des autres provinces de France et des pays étrangers*, 2 vol., Paris, 1886.
 Crane, *Italian popular tales*, London, 1885.
 Dozon, *Contes albanais*, Paris, 1881.
 Dozon, *Manuel de la langue albanaise*, Paris, 1879.
 Dunlop-Liebrecht, *Geschichte der Prosadichtungen*, Berlin, 1851.
Gesta Romanorum, ed. Oesterley, Berlin, 1872.
 Gonzenbach, *Sicilianische Märchen (cu adnotațiuni de Köhler)*, 2 vol., Leipzig, 1870.
 Grimm (Frații), *Kinder und Hausmärchen*, 3 vol. (vol. III conține materialul comparativ), Göttingen, 1856.
 Grimm (Jacob), *Deutsche Mythologie*, 3 vol., Berlin, 1875—1878.
 Gubernatis, *Mythologie zoologique*, 2 vol., Paris, 1874.
 Gubernatis, *Mythologie des plantes*, 2 vol., Paris, 1878—1882.
 Gubernatis, *Novelline di Santo Stefano di Calcinaja*, Torino, 1869.
 Hahn, *Griechische und albanesische Märchen*, Leipzig, 1864.

BIBLIOGRAFIA LITERATUREI COMPARATIVE

- Haltrich, *Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande*, Wien, 1885.
- Imbriani, *La Novellaja Fiorentina, Fiabe e novelline stenografate dal dettato popolare*, Livorno, 1877.
- Jagici, *Archiv für slavische Philologie*, vol. I, (1876) urm.
- Jarnik, *Albanische Märchen und Schwänke*, în *Zeitschrift für Volkskunde*, II, (1890).
- Jones and Kropf, *Magyar Folk-tales*, London, 1889.
- Krauss, *Sagen und Märchen der Südslaven*, 2 vol., Leipzig 1883.
- Leger, *Recueil de contes populaires slaves*, Paris, 1882.
- Legrand, *Recueil de contes populaires grecs*, Paris, 1881.
- Leskien und Brugmann, *Litauische Volkslieder und Märchen*, Strassburg, 1882.
- Luzel, *Contes populaires de la Basse-Bretagne*, 3 vol., Paris, 1887.
- Luzel, *Légendes chrétiennes de la Basse-Bretagne*, 2 vol., Paris, 1881.
- Maspous y Labròs, *Rondallayre, Quentos populars catalans*, Barcelona, 1875.
- Maspous, *Folklore Catalá, Cuentos populars catalans*, Barcelona, 1885.
- Miklosich, *Ueber die Mundarten und Wanderungen der Zigeuner Europa's*, vol. IV, Wien, 1874.
- Monnier (Marc), *Les contes populaires en Italie*, Paris, 1880.
- Ortoli, *Les contes populaires de l'île de Corse*, Paris, 1883.
- Pineau, *Contes populaires du Poitou*, Paris, 1891.
- Pio, *Contes populaires grecs*, Copenhaga, 1879.
- Pitré, *Fiabe, novelle e racconti popolari siciliane*, 4 vol., Palermo, 1875.
- Prato, *Quattro novelline popolari livornesi* (cu note comparative), Spoleto, 1880.
- Ralston, *Russian Folk-tales*, London, 1873.
- Rimbaud, *La Russie épique*, Paris, 1876.
- Schmidt (Bernhardt), *Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder*, Leipzig, 1877.
- Schneller, *Märchen und Sagen aus Wälschtirol, Ein Beitrag zur deutschen Sagenkunde*, Innsbruck, 1867.
- Sébillot, *Contes populaires de la Haute-Bretagne*, 3 vol., Paris, 1880—1882.
- Sébillot, *Littérature orale de la Haute-Bretagne*, Paris, 1881.
- Stier, *Ungarische Sagen und Märchen*, Berlin, 1850.
- Straparola, *Piacevoli Notte*, trad. Val. Schmidt, Berlin, 1817.
- Tylor, *Civilisation primitive*, 2 vol., Paris, 1876—1878.
- Vuk, *Volksmärchen der Serben*, Berlin, 1854.
- Vuk, *Srbske narodne pripovietke*, Viena, 1870.
- Wenzig, *Westslavischer Märchenschatz*, Leipzig, 1857.

CONCLUZIUNE

Una din figurile cele mai interesante din basme, eroina de predicțiune a spiritului poporal, Cenușereasa, simbolizează soarta însăși a acestor producțiuni orale. Mult timp, foarte mult timp disprețuite și trecute cu vederea, apanagiul babelor și al copiilor, basmele ies acum la iveală în toată mîndrețea lor și, părăsind șezătorile, intră în largul domeniu al științei.

Elementele lor constitutive se studiază astăzi cu același interes ca și monumentele literaturii culte. Ba chiar, ca un fel de reacțiune, li se atribuie o valoare covârșitoare de unii învățați moderni, cari văd în aceste naive creațiuni ale fantaziei, sau documente grave despre credințele umanității primitive, sau tot atîtea personificări de fenomene solare și atmosferice. Iar cît privește originea și expansiunea lor, unii le consideră ca proprietatea unui singur neam (Grimm) și alții a unui singur popor (Benfey). O teorie recentă, de un caracter mai științific, relevază intima relațiune între elementul supranatural din povești cu starea psihologică a omului primitiv.

În cursul *Introducerei* s-au cercetat cu deamănuntul aceste diferite teorii, cari, mai toate, pornind de la considerațiuni subiective, ajung la niște rezultate lipsite de soliditate științifică. Repede lor succesiune pe orizontul folclorului și tendențele lor adesea diametral opuse ofere spectacolul fluctuațiunilor, cari preced oricărei științe în formațiune.

Basmele nu aparțin nici unei singure țări și nici unei singure rase: ele sunt proprietatea întregii umanități. În toate timpurile și în toate țările ele au fost familiare copiilor și femeilor. Faraonii Egiptului, înțelepții Greciei și cezarii Romei, întocmai ca oamenii din popor și sălbaticii de astăzi, și-au petrecut pruncia în atmosfera poveștilor.

Existența lor se poate constata din cea mai înaltă antichitate și n-a fost o mică surprindere pentru lumea învățată descoperirea mai multor basme în mumiile străvechi acoperite cu hieroglife. Cărturarii egipteni nu credeau mai prejos de gravitatea lor să transmită posterității aceste zburătoare plămuiți ale fantaziei. Ei nu cunoșteau disprețul suveran al unui Platon și al scriitorilor posteriori pentru „narațiunile

CONCLUZIUNE

băbești“, un dispreț care explică lipsa basmelor propriu-zise în literatura clasică.

Dealtmintrelea, legendele antice, fie el omerice sau biblice, sunt în mare parte povești cu o nuanță raționalistă. Ecoul lor răsună adesea în basme, și cu drept cuvânt, căci ambele s-au adăpat din unul și același izvor: fantazia omenească.

Caracterul general al basmelor este dar antropologic și aceasta explică analogiile remarcabile între concepțiunile mitice de origine cea mai diversă și formate pe cale independentă.¹ Uniformitatea naturii umane explică în același timp și mărginitul număr de idei fundamentale, cari revin atît de des în poveștile noastre.

Dar printr-un proces de combinațiune al spiritului omenesc, analog reacțiunilor chimice, acele cîteva tipuri se diversifică pînă la infinit și dau astfel naștere miriadelor de povestiri, familiare tuturor zonelor.

Ele conțin, afară de elementele mitice pure, o etică și o filosofie proprie omului din popor. Lumea basmelor respiră un optimism foarte pronunțat. Binele triumfă totdeauna asupra răului: faptele bune sunt totdeauna răsplătite, iar cele rele (între cari se numără curiozitatea și nesupunerea) sunt aspru pedepsite. Într-însele se glorifică nu numai bunătatea (nedespărțită de frumusețe) dar și simplitatea, chiar stupiditatea, care e totdeauna întovărită de noroc. Acea simplitate e însă adesea aparentă și servă numai a disimula înalte însușiri. Tot astfel istețimea e superioară puterii fizice, fie ea și în posesiunea unui demon.

Substratul antropologic este apoi parțial modificat de grupurile etnice individuale, cari îi dau o culoare și o nuanță proprie. Acea particularitate se manifestă mai ales în dualismul religios, prin suprapunerea elementului creștin asupra celui primitiv păgîn, și apoi în acțiunea exercitată de factorul literar. De aci importanța elementului formal în basmele diferitelor popoare.

Analogiile etnice sunt cu atît mai mari, cu cît ele se urmăresc în basmele popoarelor din aceeași periferie teritorială. Analogia poate merge pînă la împrumut. Dar aci o mare rezervă se impune cercetătorului, căci pripitele sale deducțiuni ar putea fi înlăturate de prima constatare ulterioară.

Prudența recomandă, în starea provizorie a științei, evitarea oricărui dogmatism și acest criteriu ne-a servit de călăuză în lunga cercetare ce am consacrat-o basmelor române.

¹ Ne mărginim a cita observațiunea făcută de orientalistul maghiar Kunos în studiul basmelor turcești: „Merkwürdig, dass in der gesammten osmanischen Märchenwelt fast nichts muselmanischorientalisches zu finden ist“, *Ueber osmanische Märchen*, în *Ungarische Revue* din 1888, p. 328.

ADNOTAȚIUNI

¹ (p. 14.) *Șezătoarea* poartă în Macedonia numele de *țignă-prefte* (primul element de origine obscură), iar *claca*, cel de *bălțat*: pentru acest din urmă cf. Bolintineanu, *Poezii*, II, p. 62—68 și nota de la p. 337.

² (p. 22.) În acea poveste bănățeană, un băiat Petru nu voia să spuie ce visase (că are să se facă împărat) și fu aruncat din pricina asta în închisoare, unde-i purta de grijă fata lui Alb-împărat. El dezleagă apoi (ca și în legenda biblică despre Iosif) mai multe întrebări grele puse de Roș-împărat și se cunună cu fata lui Alb-împărat. Basmul paralel muntean *Zefirin cel frumos* (Arsenie, II, no. 7), în care s-au amalgamat și elemente de altă origine (cf. Gaster, p. 328—332), conține asemenea ghicitoriile puse de Roș-împărat, ce le dezleagă Zefirin, aruncat în temniță de Verde-împărat și ajutat de fata acestuia. Tot astfel în versiunea maghiară *Băiatul ce păstră taina* (Stier, no. 2): Un fecior de împărat nu vrea să-și spuie visul; zidit în turnul palatului, unde-l îngrijește domnița, dezleagă apoi diferite enigme puse de Han-Tătar. Episodul visului misterios revine într-o versiune neogreacă (Hahn, no. 45) și într-una sîrbo-croată (Kraus, II, no. 129), dar ambele diferă în desfășurarea ulterioară a peripecțiilor.

Cruțarea victimei, care ajută apoi într-o eventualitate anevoioasă, figurează într-altă poveste bănățeană cu titlul caracteristic *O poveste din timpul romanilor* (Schott, no. 12). Ea vorbește despre obiceiul străvechi de a se omorî oamenii bătrâni ca nefolositori. Un fiu cu inima miloasă cruță pe bătrînul său tată, ascunzîndu-l într-un butoi din pîmniță. El ajută apoi pe fiu-său cu sfaturi folositoare în niște împrejurări grele și, aflîndu-se de bătrînul înțelept care le dedese, se desființă cumplitul obicei, care pare a fi existat în Grecia și aiurea (Hahn, *Culturpflanzen*, p. 472). Cf. Schmidt, p. 26—27, unde tradițiunea neogreacă paralelă servă de ilustrațiune unui nume topic: Stînca Moșneagului din Parnasos. Ovidiu face asemenea aluziune la această datină sălbatică (*Fasti*, V, 623): „A spune că străbunii noștri aveau obiceiul a omorî pe toți cei ce împliniseră al 60-lea an, e a-i acuza de o crimă barbară”:

Corpora post decies senos qui credit annos
Missa neci, sceleris crimine damnat avos.

Reproducem aci varianta macedoromână *Bătrînul înțelept*, după colecțiunea inedită a d-lui Cosmescu :

„În vechime era obicei a se duce bătrînii la munți, unde trebuiau să moară de foame, sfișiași de fiare. Și ei o făceau aceasta poate mai mult ca să nu fie foamete. Cine dintre fii nu o făcea, era omorît de ceilalți.

Un fiu duse la munte pe tată-său, și el începu să plîngă. Făcîndu-i-se milă, îl aduse din nou acasă și-l închise în pimniță. Atunci veni în sat poruncă de la împărat, să se taie ursoaica de deasupra satului. Tînărul întrebă pe tată-său din pimniță ce o fi însemnînd aceasta, și el îi spuse că e vorba de stîncă de la deal. Atunci tînărul nostru ieși în adunarea satului și zise celorlalți să răspundă împăratului că: «Noi o tăiem pe ursoaica, numai să vie dînsul s-o jupoaie».

Altă dată împăratul le porunci să-i ducă tot felul de grîne de pe la ei. Bătrînul din pimniță spuse fiului să meargă la un furnicar și acolo le va găsi. Cînd fiul își dede părerea în adunarea satului, toți s-au mirat și l-au rugat să le spuie și lor cine-l sfătui, căci îl știau că nu era așa de isteț. Atunci el mărturisi totul, și de atunci nu s-au mai omorît bătrînii, pentru că ei sunt mai înțelepți și neapărat trebuincioși.“

³ (p. 25.) Despre *păr roșu* vezi *Mélusine*, III, p. 415 și 546. Cf. Credința populară că „Anticrist are să se nască în vremea de apoi dintr-o *femeie roșie*“ (Hasdeu, *Etymologicum*, s.v.).

⁴ (p. 28.) Versiunea paralelă neogreacă circulă sub formă poetică (Schmidt, p. 36): Iannis, fiul unic, se gătește de nuntă, cînd apare Charos (Moartea) să-i ia sufletul. Flăcăul invoacă pe Sf. Gheorghe să-i mijlocească la Dumnezeu și să-i prelungască viața. Dumnezeu se învoiește, cu condițiune ca tată-său să-i dăruiască anii ce mai are de trăit. Dar nici tatăl nici mama nu se înduplecă la acest sacrificiu, ci numai mireasa.

⁵ (p. 29.) Cf. credința superstițioasă relativă la *modul de a dormi*: „A dormi cu palmele lipite și puse între picioare, e semn de sărăcie, cobe, piază rea“ (*Șezătoarea*, I, p. 154).

⁶ (p. 30.) *Presagiile* figurează adesea în poezia noastră populară (Alecsandri, p. 20, 22, 216):

Cînd *inelu*-o rugini
Să știi, dragă, c-oi muri.
Na-ți *năframa* de mătasă,
Pe margini cu aur trasă;
Aurul cînd s-a topi,
Să știi, frate, c-oi muri.
Că știi, maică, am visat
Buzduganu-mi făr'mat;
Sabia-mi cea bună, nouă,
Am visat-o ruptă-n două.
Pușca mea cea ghintuită,
Am visat-o ruginită;
Maică, *pistoalele* mele,
Le-am visat făr' de oțele...

În basmele rusești, Ivan, aninîndu-și *mănușile* de un arbore, zice fratelui său: „cînd vei vedea sînge picurînd din mănuși, aleargă în ajutorul meu!“ Sau, turnînd cîteva picături de sînge într-un pahar, îl dă fratelui său, zicînd: „dacă *sîngele se va*

înegri, e semn că sunt pe moarte! În povestea sîrbă (Vuk, p. 175): „Na, frate, o sticlucă cu apă și *cînd se va turbura*, să știi, că m-am prăpădit“. Cf. Comparetti, p. 201: „Fratello mio, quando vedrai quest'*acqua torba* e questa mortella secca, sarà segno di qualche mio gran malanno!“ Pentru alte formule prevestitoare: cf. Cosquin, I, p. L.XV, 70—72 și 193.

⁷ (p. 30.) Despre valoarea afrodisiacă a mărilor (Alecsandri, *Poezii populare*, p. 235): „În vechime, amorezii cercau să facă a sări pînă în podul casei *sîmburi de măr*, strîngîndu-i între degete. Sîmburii de măr curățiți de coajă serveau la părinții noștri ca un mijloc de galanterie către dame. La mese mari boierii prezentau cucoanelor sîmburii de măr pe virfurile cușitelor.“ Cf. Vuk, p. 121 (notă): „Pînă azi e datina la sîrbi, ca peșitorul să înceapă tractativele, punînd pe masă un *măr*, în care băgase cîteva monete. Dacă mărul e primit de fată sau de părinții ei, lucrul e terminat și din acea clipă fata e mireasă.“

⁸ (p. 31.) La noi Ioan Vodă cel Cumplit suferi o pedeapsă analogă: legat de coadele a două cămile, fu sfișiat în bucăți.

În balada Oprișanului (ca pedeapsă de trădare):

Vînzătorul de Armaș,
Fiară crudă, om pizmaș,
Fost-a gol legat la soare,
Și de mîni și de picioare;
Gol legat de cozi de iepe,
De patru iepe sirepe,
Care, cînd se opintiră,
În patru părți se izbiră
Și-n patru îl despărțiră.

După Tit-Liviu aceeași pedeapsă s-ar fi aplicat trădătorului Metu Fufetiū. Și tot astfel Ganelon trădătorul (din ciclul lui Carol Magno) fu legat de patru din cei mai sălbateci cai ai oștirii frînce și rupt în bucăți. În legendele sîrbești, Marko Kraljevici leagă pe trădătoarea Vidrosava de cozile a doi cai neînvățați.

⁹ (p. 31.) Nu numai Făt-Frumos sau baba roagă pe fata *să-i caute în cap*, ci și Sf. Gheorghe (într-o legendă bulgară) ori zmeul și chiar Dumnezeu îi fac aceeași rugămintă.

În cîntecul bulgăresc (Miladinov, no. 31), Sf. Gheorghe răpune balaurul și scapă pe fata de împărat. Dar pînă să vie dihania, se culcă în poala fetei și o roagă *să-i caute în cap...* Într-o poveste sîrbească (Vuk, p. 210) mama căpcăunilor zice fetei: „Fetico, aș vrea să-mi pun capul în poala ta și *să-mi cauți puțin în cap...*“ (V. și Indicele s.v.).

¹⁰ (p. 34.) Cf. Pop-Reteganul, III, p. 18: „După o cale lungă de cîteva zile a ajuns în hotarul *Împăratului Negru*. Pe acele timpuri erau mulți împărați: unul roșu, altul verde, altul negru, așa le era porecele din bătrîni.“ Și aiurea (I, p. 30): „*Împăratul Verde* avea armade mai puține decît *Împăratul Galben...* de aceea începu a cere ajutor de la alți crai și împărați: de la *Împăratul Roșu*, de la *Împăratul Alb*, de la *Craiul Negru* (?), de la *Prințul Albastru* (?) și de la alți stăpînituri de pe atunci“. La macedoromâni *Negru-împărat* e singurul nume format după această procedare.

¹¹ (p. 34.) Eroul basmului poartă la noi numele de *Făt-Frumos* (literal „Bel enfant”) fără analogie aiurea. El corespunde lui *πυλληκάρι*, *iunak* și *bogatyr* din poezia neogreacă, sîrbo-bulgară și rusă.

¹² (p. 35.) *Cu stea în frunte*. Dioscurii au o stea sau flacăra lucitoare pe capetele și coifurile lor. Cf. nimbul din jurul capului la divinitățile păgîne și aureola sfinților.

¹³ (p. 35.) Hainele minunate ale eroului revin și în poezia populară (Teodorrescu, p. 49, 51):

D-amîndouă părțile
Scriș cîmpul cu florile,
Iar în cei doi umerei
Scriși cei doi luceferei...

¹⁴ (p. 35.) În romanul cavaleresc despre *Huon de Bordeaux*, eroul capătă arme ruginite și călărește pe o mîrșoagă bătrînă: totuși, eroul cîștigă izbînzile cele mai strălucite (Dunlop, p. 127). Vezi și Indicele s.v. *psihologie populară*. Cf. Alecsandri, p. 154:

Iar fratele cel mai mic,
Că-i mai mic, e mai voinic;
Iar fratele cel mai mare,
Că-i mai mare, minte n-are.

¹⁵ (p. 38.) Creșterea extraordinar de repede este în mitologie un atribut al divinității: Apollon, abia născut, sare din fașe, s-așază printre zîne, începe să vorbească și pornește prin țară; ca prunc străpunge cu săgețile-i un balaur îngrozitor (cf. imnul la Apollon). Zeus, în primul an al vieții sale, avu destulă putere spre a lupta cu Kronos (Hesiod, *Theogonia*, 492). Heracle, încă în leagăn, sugruma șerpi cu brațele-i nervoase. Pe inscripțiunile din Epidaur, relative la curele miraculoase operate de Esculap (*Bulletin du folklore wallon*, I, p. 228), Cleo, implorînd pe zeul medicinei, născu după o sarcină de 5 ani un băiat, care, îndată după naștere, se duse să se spele la fîntînă și mergea alături cu mamă-sa.

¹⁶ (p. 39.) *Anul ca luna*. Această trecere extraordinară a timpului o atribuie poporul vremii de apoi, venirii lui Anticrist. În cea mai veche traducere română a *Alexandriei* (Hasdeu, *Etymologicum*, s.v. *Anticrist*): „Anul va fi ca luna, luna ca săptămîna, săptămîna ca ziua, ziua ca ceasul, ceasul ca cirta, scurta-se-vor pentru derepții”.

¹⁷ (p. 40.) Cf. în basmele rusești: „Apoi zburară dincolo de 3 ori 9 țări;” sau: „12 rîndași dederă la o parte cele 12 zăvoare și deschiseră 12 porți, aducînd un cal năzdrăvan legat cu 12 lanțuri de fier...”

¹⁸ (p. 41.) *Fintina lui Iordan* figurează în descîntece (Marian, p. 3, 11) și în colinde (Teodorrescu, p. 16, 17). *Apa vie* se mai numește în poveștile neogrecești (Schmidt, p. 106): *νερό του ζωής*.

¹⁹ (p. 49.) Despre Köhler (mort în 1892): cf. Erich Schmidt în *Zeitschrift für Volkskunde*, II, 418—437 (bibliografia operelor sale).

²⁰ (p. 50.) Despre vis ca element mitologic vezi: L. Laistner, *Das Rätsel der Sphinx*, *Grundzüge einer Mythengeschichte*, Berlin, 1889, 2 vol. și Clodd, *Myths and Dreams*, London, 1890.

²¹ (p. 53.) S-ta Scriptură conține și alte trăsuri folclorice, ca *cheruvimii*, un fel de balauri păzitori ai Edenului; *șarpele de aramă*, ce vindeca pe cei mușcați de șerpi; toiagul lui Aron prefăcut în șarpe și apa prefăcută în sînge; *asina vorbitoare* a lui Balaam etc., Cf. Indicele s.v. *legende biblice*.

²² (p. 54.) Canibali cu un ochi în frunte revin uneori în basmele noastre (cf. *Uriașul uniochi*, cu tipul *Polyphem*). Într-o tradițiune din Ucraina raportată de Afanasiev (VIII, 260), asemenea monștri poartă numele de *Ednookie*, cari corespund etimologiceste herodotianului *Arimaspi*, popor învecinat cu scitii.

²³ (p. 64.) Cu versiunile relative la *Hoș-împărat* stau în legătură poveștile privitoare la *Tilhariul cel vestit* (Sbiera, no. 37), care săvîrșește diferite hoții, cari de cari mai grele: el fură plugurile ce ară pe deal, calul boierului din grajd (îmbătînd streaja de la ușa grajdului), o pătrare de seară de la arie, punga cu galbeni de sub căpătii și pe cucoana de lingă boier. El scapă apoi copilul boierului din mîna Necuratului. Într-o variantă, *Tilharul și frîntul* (no. 38), hoțul iscusit fură pe fratele boierului, care era popă: după ce tilharii așezară prin biserică raci, punîndu-le cîte o lumîinare printre foarfeci, vîrîră pe părintele într-un sac, sub cuvînt că merge la cer. La Straparola (I, 2) hoțul fură patul pe care e culcat căpitanul, calul pe care sta rîndașul și la urmă aduce un popă într-un sac. Pentru versiuni paralele a se vedea adnotațiunile lui Cosquin (no. 70) la basmul loren *Le franc voleur*, la cari adaugem variantele albaneze (Dozon, no. 21 și 22): *Mosko și Tosko și Cei doi hoți*.

²⁴ (p. 68.) Cartea lui Eugène Lévêque: *Les Mythes et les Légendes de l'Inde et de la Perse dans Aristophane, Platon, Aristôte, Virgile, Ovide, Tite-Live, Dante, Boccace, Arioste, Rabelais, Perrault, La Fontaine* (Paris, 1880) nu are altă însemnătate decît titlul său. Pentru studiul elementelor constitutive ale epopeei populare (în afară de sfera indoeuropeană), vezi acum eminenta operă a lui Comparetti, *Il Kalevala o la poesia tradizionale dei Finni, studio storico-critico sugli origine delle grande epopee nazionale*, Firenze, 1892.

²⁵ (p. 69.) Următorul basm macedoromân, *Imil* (din colecțiunea inedită a d-lui Cosmescu), conține unele trăsuri comune cu mitul lui Odysseu, mai ales întoarcerea-i, după o lungă pribegire, străvestit în cerșetor, și uciderea nuntașilor pețitori:

„A fost odată un împărat vestit cu numele *Imil*. Împăratul Negru și Împăratul Roșu năvăliră în țara lui și-i făcură multă pagubă, luînd cu dînșii mulțime de robi. *Imil* cu oastea lui se luă pe urmele dușmanilor. Cînd era să-i ajungă, se opri la o circiumă din drum și începu să bea și să chefuiască, dînd și ipei vin în găleată. Iapa spunîndu-i că nu-i timp de chefuit, ci de biruit, *Imil* se repezi cu iapa ca o vijelie asupra dușmanilor. Ei, cînd îl simțiră de departe că vine, se învoiră ca în locul ostirilor să se lupte numai împărații.

Imil se luă întîi la luptă cu Negru-împărat, care cu spuma ce scotea din gură, putea să inee un bou. Pe cînd Negru-împărat îl înfundase în bale pînă la genuchi, *Imil* îl înfundase în pămînt pînă la brîu; pe cînd Negru-împărat îl înfundase în bale pînă la brîu, *Imil* îl înfundase pînă la gît și-i tăie capul. Apoi se luă la trîntă cu Roșu-împărat, care scotea foc din gură, dar și pe el îl birui.

După aceea, vrînd să cuprinză și împărățiile dușmanilor, *Imil* rătăci departe de țara lui vreme îndelungată. Într-o seară visă că un vultur intrase prin coșul casei și-i fură porumbița. O babă îi tîlmăci visul, că femeia sa se mărită. Auzind aceasta, plecă spre țara lui și sosi acasă *îmbrăcat ca un cerșetor*. Chiar în ziua aceea se făcea nunta. Se duse și el de se puse la masă, împreună cu ceilalți nuntași. La masă se vorbea că *Imil* murise și unul din cuscrii zise *să se scoață sabia lui Imil*. Noul mire și toți

nuntașii se siliră în zadar să tragă sabia din teacă. Fiul lui Imil, un flăcău de vreo 15 ani, o luă și o putu scoate pe jumătate. Atunci noul mire porunci să-l taie, să-l omoare și nimic mai mult, că el, dacă se va face mare, are să fie primejdios. Toți nuntașii se puseră la mijloc de-l scăpară.

În cele din urmă și cerșetorul de la masă ceru să încerce sabia. Toți riseră de îndrăzneala lui, dar primiră. Când apucă sabia în mână, o smulse iute din teacă și seceră în dreapta și în stînga la capete de oameni, începînd cu protivnicul său. Apoi se făcu cunoscut și-și luă înapoi soția.²⁶

²⁶ (p. 70.) Cu caduceul lui Hermes se poate compara varga de aur, cu care zeii transformau prin atingere: χρυσεία ῥάβδω ἐπεμάσσασα Αθήνη (Odys., XVI, 172, 456; XIII, 429); cf. și bagheta Circei (X, 238).

²⁷ (p. 88.) *Zburătorul* e considerat ca un zmeu cu formă atrăgătoare; cf. poezia lui Eliade:

‘Tot zmeu a fost, surato: Văzuși, împelițatu!
Că țintă l-al de Florea în clipă străbătu!
Și drept pe coș, leicuță! ce n-ai gândi, spurcatu!
Închină-te, surato! Văzutu-l-ai și tu?’

Ca și *Zburătorul*, *Lucașfărul* îndrăgește asemenea uneori fete muritoare: vezi fermecătoarea poezie a lui Eminescu. Într-un cîntec bulgăresc (Dozon, no. 16), *Lucașfărul* de dimineață e chemat să mijlocească pe lângă Dumnezeu.

Tradițiunea despre *Domnul de rouă* se regăsește la grecii moderni (Schmidt, p. 30), la care el poartă numele de Ανήλιος adică Cel-fără-soare. Neputîndu-se expune la lumina zilei fără a peri, Anilios trăia la întuneric într-un palat suteran. Odată cu amurgul, el se transporta pe țărmul opus al rîului, în palatul Doamnei Rini, o mare vrăjitoare, care cu durere îl vedea plecînd dis-de-dimineață, cu mult înainte de răsărirea soarelui. Spre a-l putea reține, ea tăie gîtul tuturor cocoșilor din împrejurime. Astfel înșelat, Anilios porni prea tîrziu și, abia ajuns la vadul Acheloului, soarele nimicitor răsărea îndărăul munților Etoliei...

²⁸ (p. 92.) Cu privire la arborele supraviețuitor a se vedea interesanta dizertațiune a lui Koberstein: *Despre imaginea poetică relativă la supraviețuirea sufletului omenesc în plante*, în Weimarer Jahrbücher für deutsche Sprache und Literatur, I (1854), p. 73—100 și adausele lui Köhler, p. 479—483.

²⁹ (p. 96.) Melodia Margaretei sună astfel:

Meine Mutter, die Hur,
Die mich umgebracht hat!
Mein Vater, der Schelm,
Der mich gessen hat!
Mein Schwesterlein klein
Hub auf die Bein'
An einem kühlen Ort;
Da ward ich ein schönes Waldvögelein;
Fliege fort, fliege fort!

³⁰ (p. 108.) Cf. o poveste bretonă (Sébillot, I, p. 175), în care giștele și curcanii vorbesc... „Lorsque Césarine sortait si bien habillée, les oies et les dindons, éblouis de voir leur maîtresse si belle, chantaient en leur patois :

Casaque, saque, saque, saque !
La jolie petite pâturette d'oies que j'avons !”

³¹ (p. 122.) Împietrirea revine și în varianta munteană *Făt-Frumos cu carlta de sticlă* (Ispirescu, no. 17). Voinicul află în cuprinsul zmeului o mulțime de movile, cari erau feciorii și oștirile împăratului : „Hrisoavele legăturii lor sunt puse într-o cutie de argint și păstrate pe polița de pe sobă. Cine le va lua și le va ceti deasupra acelor movile, ca să desfacă făcutul lor, legătura vrajelor se va dezlega și toți vor învia, ca și cum n-ar fi fost legați de când pământul.” El făcu întocmai și toți înviară ; apoi, făcând din palaturi un măr de aur (plesnind cu un bici), Făt-Frumos se puse împreună cu fata scăpată în *carlta zmeoaicei*, „care era numai și numai de sticlă, cu cai cu tot de sticlă...” și se întoarse la împărat.

³² (p. 128.) O versiune rusească despre Neghiniță, la Leger, no. 3 : *Le Petit-Poucet russe*.

³³ (p. 136.) Aduase la bibliografia folclorică română :

N. D. Popescu, *Calendarul basmelor* pe 1895 (București, 1895) conține patru basme, simple variante la tipuri deja cunoscute și reproduse după cunoscuta-i procedură de amplificare și amalgamare. Primul basm, *Feciorul lui Por-împărat și fata lui Ler-împărat* conține la început faimoasa poveste ce a inspirat lui Shakespeare pe *Negușătorul din Veneția* (cf. versiunea croată *Un dram de limbă*, Leger, no. 1) ; apoi ademenirea și răpirea domniței pe o corabie de mărfuri, iar ultima parte este o formă confuză a tipului nostru despre *Dioscuri* (Afin și Dafin), în care bărbatul însuși joacă rolul obicinuit al servitorului fidel sau al fratelui geamăn. Al doilea basm, *Cojocuşă Floacă-ntoarsă*, e o variantă la versiunile noastre cu motivul *Fata Rupe-Haine* (cf. p. 502). Al treilea, *Salafiul vacii*, o variantă despre *Mama vitregă*, în care adevărata mamă se preface în vacă cu un corn de aur : acest salafiu sau talisman procură băiatului toată îndestularea. Ultima poveste, *Cocoşul moşului și găina babei*, e o variantă a fabulei despre animalele producătoare de aur.

Broşura lui Stănescu-Arădanul fiind de o extremă raritate, dăm aci cuprinsul ei : 1. *Cui cu cui* (Păcală) ; 2. două snoave ; 3. *Fratele pizmătoreţ* (care scoate ochii pentru o fărîmă de pîine) ; 4. *Ostaşul fără frică*. Broşura conține dar numai 2 basme propriu-zise.

Stănescu, *Basme și snoave culese din gura poporului* (București, 1894), conține 4 basme : *Prichidușă*, *Păsărica lainică*, *Ghicitorul* (mai mult snoavă, cum și figurează la Ispirescu) și *Ținutul Dracului*. Ele au fost citate la tipurile corespunzătoare.

Stănescu, *Glume și povești* (Craiova, 1895), conține 8 basme nouă, dintre cari 3 au fost deja analizate în această lucrare, și anume : *Găina neagră*, *Stăncuța și Mierluța* și *Minea Viteazul* (V. Indicele). Celelalte sunt 5 simple variante la tipuri cunoscute :

1. *Baba nesăpțioasă*, tipul dorințelor crescînde ; 2. *Tartacot*, tipul Iason ; 3. *Fetele de împărat cu pantofii rupți* ; 4. *Făt-Frumos cu puii de fiară*, tipul Scylla sau perfidia surorii ; 5. *Flăcăul și pajura*, evitarea incestului între frate și soră.

Cunoștințele noastre privitoare la folclorul macedoromân n-au fost îmbogățite (cum ne-am fi putut aștepta) prin ultima publicațiune a d-lui Weigand: *Die Aromunen*, II Band, *Volksliteratur* (Leipzig, 1894). Ea nu conține decît vreo 4 basme propriu-zise și tot atîtea snoave, pe cînd opera noastră reproduce un număr înzecit mai mare de povești macedonene inedite. Iată noile povești publicate de d-l Weigand: 1. *Minte am, bani n-am* (=Pop-Reteganul, IV, no. 4: *Norocul și mintea*; Sbiera, no. 27: *Omul cu trei minți*); 2. *Fata cea isteată* (Cf. p. 598); 3. *Regina substituită*; 4. *Porcopulos* (=Aflatul); 5. *Soacra cea rea* (=Copiii de aur); 6. *Femeia lacomă și pedeapsa ei* (= Talismane); 7. *Ali-Baba și cei 40 de tilhari = 1001 de nopți*; 8. *Daphni* corespunde cu varianta neogreacă reprodusă la tipul respectiv; 9. *Schneewittchen* (=Rodia).

Mai interesante pentru noi sunt cele 12 bucăți folclorice istriianoromâne, publicate de d-l Weigand în primul său *Anuar al Institutului pentru limba română la Lipsca* (Leipzig, 1894, p. 124—155). Iată aceste povești, între cari figurează numai două basme propriu-zise, iar restul legende și snoave: 1. *Soacra cea rea*, conține motivul *Copiii de aur* (soacra înlocuiește pe gemenii cu părul de aur cu doi șerpi); 2. *Barbe-Bleue*, înlocuit aci cu Necuratul, care se însoară pe rînd cu 3 surori: pe cele două dintii le spînzură de păr într-o cameră plină de sînge, iar a treia, care ascultase sfatul unei păsărice (era îngerul Domnului), scapă pe surori și rămîn apoi cu toatele în palatul din care pierise Necuratul; 3. *Pedeapsa nemilosului* (legendă; cf. episodul lui Păcală: lovind stejarul, cad galbeni din trunchiul său); 4. *Prefacerea tilharului în cal* (legendă); 5. *Sfîntul Francisc*; 6. *Vagabondul șiret* (snoavă); 7. *Fratele cel prost* (Păcală fierbe pe mamă-sa); 8—12 anecdote aberitane privitoare la locuitorii din Lovrana.

Mai adaugem că, în privința românilor din Moravia, am utilizat cele vreo 25 de basme și snoave moravoromâne aflate în cartea lui Wenzig.

³⁴ (p. 143.) Formula inițială istriianoromână sună: *io ve spur ce a fost și ce n-a fost, scutoți bire* (eu vă spun ce a fost și ce n-a fost, ascultați bine).

Începutul poveștii rusești *Domnița Ileana cea frumoasă*: „Noi zicem că suntem oameni cu minte, dar bătrîinii nu sunt de această părere, ei zic: nu, noi eram mai cu minte decît voi! Și toate basmele (*skazkas*) au spus-o înaintea ca străbunii noștri să fi învățat ceva, ba încă ei nici că se născuseră p-atunci.“

Iată și două formule inițiale maghiare (Stier, p. 1 și 34): „Unde a fost, unde n-a fost, nu știu; un strigăt de cocoș peste 7 ori 7 țări, acolo era un plop mare ce avea de 7 ori 77 ramuri, pe fiecare ramură era de 7 ori 77 cuiburi de cioară și în fiecare cuib de 7 ori 77 pui de cioară. Cine n-ascultă basmul meu cum se cuvine sau cine adoarme, aceluia puii de cioară să-i scoată ochii; cine însă ascultă cu luare-aminte basmul meu, acela să vadă totdeauna țara Domnului.“

„Unde a fost, unde n-a fost, n-o spun. Destul că era o sobă crăpată, unde nu era nici o gaură: aco'o toți erau bine, acolo coceau turte și le mînceau. Așadar pe munții Comornei, pe podul de sticlă, la piciorul frumos de aur al lampei, era așternut odată un cojoc din Dobrețin, ce avea 99 de cute, și din ele am aflat cele ce urmează.“

Un final sîrbo-croat, prea lung spre a fi reprodus, se află la Krauss, I, no. 109. În baladele noastre (Alecsandri, p. 91, 108) finalul obicinuit sună:

³⁵ (p. 158.) Locuțiunea *ca vîntul ori ca gîndul* e o metaforă poetică universală: Perseu cu sandalele-i într-aripate zbură ca gîndul (Hesiod, *Scutul lui Hercule*); „cum se repede gîndul omului“ (*Iliad.*, XV, 80).

Cf. balada *Toma Alimoș*:

Te grăbește, aleargă, fugi,
Și ca gîndul să mă duci!

Locuțiunea *piine și sare pe un taler*: cf. Vuk, p. 205: „de nu vei goni fata, nu vom mai mîncea piine împreună“.

³⁶ (p. 159.) Locuțiunea *la soare te puteai uita, iar la dînsa ba*, revine și în basmele maghiare: „Rosa era așa de frumoasă, încît deși te-ai fi putut uita la soare, dar la dînsa nu...“ (Cf. Jones and Kropf, p. 342.)

Locuțiunea: „— *Mamă, greu am dormit!* — *Ai fi dormit pe veci, de nu veneam!*“, într-o poveste țigănească din Bucovina (Miklosich, no. 10). Într-un basm grecesc: „*Ei, ce mult am dormit!*“ (Hahn, II, p. 235, 279) și într-unul rusesc (Ralston-Brueyre, p. 97): „Principele Ivan, înviat de animalele recunoscătoare, se ridică și zise: — *Ab, ce mult am dormit!*“

³⁷ (p. 166.) *Șarpele* e poate animalul cel mai venerat de pe fața pămîntului. Cultul său e aproape general în Africa și mai ales în India (faimosul templu al șerpilor din Weyda). La negri, omorîrea unui șarpe e pedepsită cu moarte.

Șarpele era privit ca geniu ($\delta\alpha\iota\mu\omega\nu$) al casei în Grecia antică și tot așa e privită în Grecia modernă: bine îngrijit, el aduce casei noroc; ofensat, norocul se depărtează odată cu dînsul. La Roma de asemenea: un cap de șarpe sub prag aduce noroc, zice Pliniu (*Hist. nat.*, XXIX, 67).

La noi, această credință e mai trainică ca oriunde. În Moldova: „Orice casă are un șarpe, e blînd și nu mușcă; el trăiește în pereții casei, să nu-l omori, că nu-i bine“ (*Sezătoarea*, I, p. 128). În Ardeal: „Norocul casei depinde de șarpele domestic, a căruiucidere e o nelegiuire“ (Schmidt, p. 28).

Contrar fabulei, șarpele se arată în basme totdeauna recunoscător pentru o binefacere primită. Și acest simțămînt de grațitudine îl întîlnim chiar la balaur, dușman declarat al omenirii.

Șerpii au un împărat și o țară a lor, ca și celelalte animale. O versiune sîrbocroată (Krauss, II, no. 62) îl reprezintă cu două capete, purtînd coroana pe unul, iar limba-i e din briliant. Cine l-ar putea răpune și i-ar răpi briliantul și coroana, s-ar face stăpîn pe lumea toată și nemuritor. Dar lucrul acesta e foarte greu, căci el e înconjurat de șerpii cei mai veninoși, cari poartă clopoșei în coade.

³⁸ (p. 169.) În versiunea maghiară (Stier, no. 8) fata cea mai mică a împăratului cere să-i aducă la întoarcere *strugurul vorbitor*, *mărul rizător* și *persicul sunător*. El nu le putu lua decît cu ajutorul unui mistreț, căruia îi jurui pe fie-sa de soție. Dar acel porc vrăjit se făcu un flăcău frumos, îndată ce fata consimți a rămînea cu dînsul.

Cf. Comparetti, no. 9: „Una volta c'era un rè che aveva un figliuolo, e questo figliuolo di giorno era come un maiale, e di notte un bel cavaliere...“. Și no. 51: „C'era una volta un rè che aveva un figliuolo col viso da cristiano, ma col corpo da bestia...“

Krauss, I, no. 4: *Principele Arici* și no. 66: *Zina arici, noaptea conte*.

³⁹ (p. 172.) Reproducem în rezumat și următoarea versiune munteană, *Minea Viteazul* (Stăncescu, în *Vatra*, I, no. 18), ca un nou exemplu de poveste amalgamantă, în care motivul *Psychei* s-a combinat cu al *Femeiei perfide* și cu al *Andromedei* :

Un moș și o babă, neavând copii, luară de suflet un pui de șarpe, care, crescînd, se cunună cu o fată de împărat, după ce-i durase un *pod de aur*. Șarpele era *fermecat*; noaptea se făcea om și zia îmbrăca pielea de șarpe. Sfătuită de mă-sa, domnița arse pielea și din solzi se făcuse : o *furcă* de aur ce torcea singură, o *rotilă* de aur și o *cloșcă* tot de aur. Bărbatul peri, după ce o blestemă să nu nască înainte de a nu întinde mîna peste ea. Femeia s-a dus să-l caute cu sculele de aur și ajunse la casele *Sf. Dumineci*, unde dînsul era argat. Ea rugă pe Sfînta, dîndu-i furca de aur, s-o lase să se culce în patul bărbatului său. Dar întîia noapte și a doua noapte n-avu noroc și el nu întinse mîna peste ea. Abia a treia noapte o atinse și ea născu un băiat de 9 ani (că 9 ani umblase în căutarea-i), care vorbea și umbla la vinătoare cu un *paloș* vrăjtit, care-i aducea orice lucru.

Apoi mai dobîndi și doi *bivolii* năzdrăvani, cari hotărîră pe băiat să plece în alte țări, să-și caute norocul. El lăsă vorbă acasă să nu-i poarte grija pînă nu se vor întoarce bivolii cu o *batistă sîngerată* între coarne (semn de primejdie sau de moarte. În cale scăpă o fată în împărat de un *balaur* și *Minea Viteazul* — așa se numea de acuma — se cunună cu dînsa. Dar domnița se iubea cu Roșu-împărat, care, după ce o puse să-i fure paloșul, omori pe *Minea*.

Bivolii năzdrăvani, duși de tatăl lui *Minea* într-acoîlo, înviară pe stăpînul lor, suflînd asupra bucăților tăiate. După ce se văzu iar viu, se băgă mai întîi slugă la un popă și apoi *se făcu un armăsar*. Popa îl vîndu lui Roșu-împărat, care-l duse acasă; dar cum îl văzu nevastă-sa zise : „Frumos, frumos, dar *are ochii lui Minea*, să-l tai, să-l omori, că n-o fi bine nici de tine, nici de mine“. Roșu-împărat se hotărî să-l arză : 3 fire din coada armăsarului fură îngropate în băligar de o fetiță și zăsarîră 3 *pomi* cu totul de aur. Cînd îi văzu împărăteasa, zise : „Pomi frumoși, dar *licuresc ochii lui Minea printre crăci!*“ Și împăratul puse să-i taie : din două surcele aruncate în eleșteu ieșiră o rață și un rățoi. Împăratul, venind să le prinză, lăsă paloșul la mal și intră în eleșteu. Rațele atunci se dederă de 3 ori peste cap, și făcîndu-se *Minea* la loc, puse mîna pe paloș, apoi tăie pe împărat și pe femeia-i trădătoare.

⁴⁰ (p. 172.) *Pod de fier, de argint, de aur*. Durarea unui asemenea pod ca ispravă eroică a intrat din basme și în poezia populară (Teodorescu, p. 413) :

Viteaz, d-ei fi,
Și te-i bizui,
Pînă-n zori de zi
Mie să-mi croiești
Și să-mi isprăvești,
Peste Marea Neagră,
Un pod de aramă.

Cf. Jarnik-Bârseanu, p. 344 și Hasdeu, *Etymologicum* s.v. *aramă și argint*.

⁴¹ (p. 173.) În *Alexandria* (p. 50) se vorbește de un *inel* împărătesc, a cărui piatră de antrax vindecă toate boalele, îndată ce bolnavul căuta într-însa; cf. p. 44 : emurlucul lui Solomon, tot cu ochi de șarpe, și era într-însul trei *pietre* de avea

În Haiîma (III, p. 213) revine un asemenea inel vrăjit: „Inelul ce-l porți în deget e pecetea lui Solomon... te face stăpîn peste toate duhurile din văzduh, de pe pămînt, de prin ape și de sub pămînt; toate ferăriile se zdrobesc în mii de bucăți, atingîndu-te de ele, și toate fermecele se fac nevăzute dinaintea ta...” Cf. inelul lui Gyges, care făcea invizibil (Plato, *Polit.*, p. 360).

În romanul medieval *Ogier le danois*, Feea Morgana pune în degetul cavalerului un *inel*, care-l întinerește: deși p-atunci mai bătrîn de 100 de ani, el căpătă înfățișarea de 30; apoi îi așază pe cap o coroană, ce-l face să uite din acea clipă tot trecutul vieții sale (Dunlop, p. 141).

⁴² (p. 174.) La greci *Soarele* (Ἥλιος) apare personificat în poemele omeriche: el iese din partea răsăriteană a oceanului, cutreieră bolta cerească în toată întinderea ei și seara se coboară în bezna apuseană. Ovidiu descrie în toate amănuntele măreștii palat, de unde Soarele s-avîntă pe un car tras de patru cai de foc (*equi flammiferi*). Cf. balada *Soarele și Luna*:

Umblă, frate, mîndrul Soare,
Umblă, frate, să se-nsoare
Nouă ani,
Pe nouă cai,
Cari noaptea pasc în rai...

Helios era considerat ca zeul care vede și aude toate. În insula-i consacrată (Sicilia), el posedă șapte turme de boi și tot atîtea de oi, păzite de fiicele sale, Phaethusa și Lamperia (*Heliades*), schimbate în arbori pe cînd jeleau moartea tragică a fratelui lor Phaeton.

Poetul roman ni-l reprezintă pe tron înconjurat de suita numeroasă a Zilelor, Lunilor, Anotimpurilor, Anilor și Secolelor (Ovid., *Metam.*, I. p. 22—30):

...Purpurea velatus veste se lebat
In solio *Phoebus* claris lucente smaragdis
A dextra levaque, *Dies*, et *Mensis*, et *Annus*,
Seculaque, et positae, spatiis aequalibus *Horae* ;
Verque novum stabat, cinctum florente corona ;
Stabat nuda *Aestas*, et spicea sarta gerebat ;
Stabat et *Autumnus*, calcatis sordidis uvis ;
Et glacialis *Hiems* canos hirsuta capillos.

Despre credințele grecilor moderni relative la antropomorfizarea soarelui: cf. Politis, 'Ο ἥλιος κατὰ τοῦς δημῶδεις μύθους, Atena 1882, și Schmidt, no. 15 : *Palatul Soarelui* (ὁ πύργος τοῦ Ἥλιου).

O frumoasă baladă munteană privitoare la *Cicoarea* (Teodorescu, p. 459), explicită raportul ei cu Soarele. *Zîna florilor, floarea zorilor*, pețită de Sf. Soare, răspunde cu vorbe semețe și Soarele s-aprinse de necaz și o prefăcu „în frageda floare cu ochi după soare” :

Cînd oi răsări,	Ea s-o ofili ;
Ea s-o-nveseli ;	Cînd oi scăpăta,
Cînd oi asfinți,	Ea s-o aduna.

ADNOTAȚIUNI

O analogie izbitoare oferă legenda elenică despre Helios și Klytia, povestită cu atîta farmec de Ovidiu (*Metam.*, IV, 256 urm.). Timp de nouă zile, fără apă, fără hrană, ea se nutrea numai cu rouă și lacrimi. Tot privind la fața zeului, corpul ei, zice-se, se alipi de pămînt, o paloare lividă acoperi membrele-i schimbate într-o plantă inertă și capul ei s-ascunse sub o floare amestecată cu roșu și foarte asemenea viorelei. Deși înlănțuită de pămînt prin rădăcina-i, ea se întoarce spre Soare și amorul supraviețui metamorfozei sale :

...illa num, quamvis radice tenetur,
Vertitur ad Soiem, mutataque servat amorem.

La noi soarele se consideră ca *sfințit* (cf. soarele sfințește) și de aceea e mare păcat să se arunce murdărie sau lături în fața lui (vezi Indicele).

În basmele noastre și în cele străine soarele e considerat ca antropofag (cf. Andrews, 304 : „Soleil qui mange ceux qu'il rencontre...”) El are mamă și surori. Într-un basm sîrb (Vuk, p. 84) *mama soarelui* înfierbîntă cuptorul și scoate jarul cu mîna goață. Adesea revine în poezia noastră populară *Sora Soarelui*, care poartă obi-cinuit numele de *Iana Cosînzeana* ori *Ileana Simziana*. Într-o colindă munteană (Teodorescu, p. 81) :

Stai de nu ne săgeta,
Că noi ție că ți-om da
Surioara Soarelui,
Nepoșica zînelor,
Frumoasa frumoaselor.

Tocmai așa într-un cîntec sîrb, citat de Ralston (p. 176), *Sora Soarelui* e descrisă ca o fată frumoasă „cu brațe de argint pînă la coate”, șezînd pe un tron de argint, ce plutește pe apă. Un flăcău vine s-o pețască și ea strigă minioasă :

Pe cine vrei să peștîi,
Pe Sora Soarelui,
Vara Lunei,
Surata Zorilor ?

Amestec de credințe păgîno-creștine într-o baladă ardeleană (Pompiliu, 50) :

Numai *Sora Soarelui*
Șade-n poarta raiului,
Caută loc sufletului...

În descîntece întîlnim chiar *trei surori ale Soarelui* (Marian, p. 159).

Într-o poveste bucovineană (Sbiera, p. 75), Voinicul-Florilor, schimbat în pasăre, zboară cu băiatul pînă la *fetele Soarelui*, cari îi dăruiesc la plecarea o coroană mîndră, împodobită cu stele.

⁴³ (p. 174.) Vîntul antropomorfizat revine și într-o poveste italiană (Compartetti, p. 179), în care figurează o *casa dei Venti* în mijlocul unei prăpăstii, păzită de *la Voria*, *la madre dei Venti*. Vînturile, cum intră în casă, zic : *Bona sera, mamma!* — *Benvenuti, figliuoli!* răspunde mama lor. Într-un basm țigur (Andrews, p. 288) întîlnim *le Vent Boa, cannibal marié*... În basmele rusești *Vichor* e răpitorul fetelor

de împărat, precum în mitologia greacă *Boreas* răpește pe fecioara Erithya și o transportă în cuprinsurile înghețate ale împărăției sale.

⁴¹ (p. 174.) *O scară de oase* revine într-o poveste picardă, și într-una scoțiană figurează chiar o *scară din degete* (Cosquin, II, 25). Cf. *Pod de oase* într-o colindă munteană (Teodorescu, p. 59). O *cetate din ciolane* într-o poveste din Bucovina (Sbiera, p. 166).

⁴⁵ (p. 175.) *Năzdrăvan* (în Ardeal *năzdrăvean*) este sinonim cu *vrăjitor*. Acest epitet se aplică la tot ce are însușiri miraculoase: om, animal, lucru. Fratele cel mai mic, ca'lul lui Făt-Frumos și armele sale sunt obicinuit năzdrăvane (cf. Ispirescu, p. 45: „pasă-mi-te oceanul ei era *năzdrăvan*”; p. 217: „pînă nu va săvîrși o faptă *năzdrăvană*”). Omul cu acest dar supranatural presimte ce are să se întîmple și poate lua forme animale: schimbat în muscă, ascultă Sucnă-Murgă sfatul zmeoaicelor (Sbiera, p. 105). Etimologic[ic]ește, vorba e o formă intensivă de la *zdravăn*, însemnînd literal „très fort”, sens conservat în derivatul *năzdrăvănie* „glumă răutăcioasă și exagerată”. Vorba trecu și la țigani și un basm țigănesc din Bucovina (Miklosich, no. 4) poartă chiar titlul *Năzdrăvan*.

⁴⁶ (p. 176.) În loc de *baie publică* întîlnim în basmele paralele un *han public*, ca într-o poveste lorenă: „Elle fit bâtir *une hotellerie*, sur la porte de laquelle était écrit: Ici l'on boit et mange pour rien, moyennant qu'on raconte son histoire”. Cf. Cosquin, II, p. 70 și 74 (basm sîrb, neogrec, german, sicilian).

⁴⁷ (p. 181.) Același mod de alegea a soției prin aruncarea săgeților revine într-o versiune italiană (Comparetti, no. 4): „...disse che tirassero tre frambole, e dove andassero, là pigliassero moglie”. Săgeata celui mai mic căzu într-o groapă unde era o *broască*...

⁴⁸ (p. 182.) Cînd Thetis născu pe Achille, ea vru să-l facă nemuritor, *punîndu-l noaptea în foc* fără știrea bărbatului ei Peleu, iar dimineața îi ungea corpul cu ambrozie. Într-o seară, Peleu, zărind copilul în vatra de foc, scoase un strigăt de spaimă. Thetis părăsi atunci copilul și pe soțul ei și se retrase la Nereide (Apollodor, III, 13, 6). Atena, crescînd în taină pe Erichthonios, îl închise într-o ladă și o încredință uneia din fetele lui Cecrops cu sfatul *să n-o deschiză*. Dar ea n-ascultă, deschise lada și, zărind pe copil *incolăcit de un balaur*, fugi spăimîntată și se prăvăli din vîrfurile stîncei Acropole (Decharme, p. 561).

⁴⁹ (p. 184.) O *mreană-femeie* revine într-o poveste bucovineană (Sbiera, p. 156): mreana cu solzii de aur, dîndu-se de trei ori peste cap, se făcu o femeie frumoasă și drăgăiașă...

⁵⁰ (p. 189.) *Neraide*. Cf. Scvastos, p. 137: Un împărat la vînătoare văzu jucîndu-se pe iaz *trei hulubițe* și, cînd vru să le împuște, ele se prefăcură în trei fete frumoase. Împăratul fură straietele celei mai mici și, zîna luîndu-se după dînsul, el o prinse și o duse acasă...

La popoarele germanice credința în *fecioare-lebede* e foarte veche. Deja în Edda scandinavă trei feciori de împărat întîlnesc la vînătoare, pe marginea unui lac, trei femei cari torceau lînă și alătura formele lor de lebede: erau Valkyriile. Cei trei frați le iau cu dînsii și zînele petrec șapte ierni împreună, „apoi femeile zburară după bătălii și nu se mai întoarseră”. Cosquin, II, p. 22.

⁵¹ (p. 192.) *Baba-Iaga*, Mama-Pădurei poveștilor slave, e o vrăjitoare cu părul zburlit, care locuiește în păduri, într-o colibă așezată pe picioare de găină și pardosită cu oseminte omenești. Ea călărește într-o piuliță, mișcată de un pisălog; 639

devoră sau împietrește. Are iepe năzdrăvane și pentru căpătarea uneia voinicul servește 3 zile. Noaptea și ziua sunt servitoarele ei...

⁵² (p. 192.) *Tunetul și Fulgerul* apar personificate în *Pentamerone* (V, 4) sub numele de *Truone e Lampe*. Primul descris ca un flăcău frumos, fratele a 7 surori și fiul unei mame, o babă răutăcioasă, mama Tunetului.

⁵³ (p. 194.) O *cetate de aur* se pomenește deja într-o poveste din *Mahabbârata*, unde servă de reședință unei ființe divine (*vidyadhara*), care, cât petrece pe pământ, odihnește pe un pat de diamant în *Cetatea de aur* (Benfey, II, p. 152, 262).

⁵⁴ (p. 194.) *Cearta dracilor* pentru lucruri minunate se referă în legendele rusești (Rimbaud, p. 399) la înțeleptul Solomon: o pălărie ce face nevăzut, un băț ce lovește singur și un covor zburător; Solomon pune coiful în cap și se face nevăzut cu celelalte două talismane. În alte povești dracii sunt înlocuiți cu țărani sau cu tilhari. Într-un basm rusesc (Gubernatis, *Zool. Mythol.* I, p. 220) trei țărani se ceartă pentru trei lucruri minunate: o săgeată vrăjită, o pălărie invizibilă și o manta zburătoare. Într-unul italian (Comparetti, p. 177) trei *tilhari* se ceartă pentru trei „oggetti di gran valore: un paio di stivali (chi se li mette corre un miglio piu avanti del vento), una borsa (dicendo: apri e chiudi, subito mette fuori cento ducati) ed un mantello (chi se lo mette, vede e non è veduto)”.

⁵⁵ (p. 196.) Locuțiunea *albă ca zăpada și rumenă ca singele* revine des în poveștile populare, ca o metaforă destul de simplă și familiară: cf. Bolintineanu, *Poezii*, I, p. 428:

De-aș avea o fetișoară
Cu coșite gălbiori,
Rumenă și albioară
Ca cel s'nze scurs în flori...

Picături de singe scurs în zăpadă deșteaptă dorul de a poseda o nevastă albă ca zăpada și roșie ca singele (Vuk, no. 19). În basmul despre *Fata-chitră* din *Pentamerone*, principele, vrînd să taie brînză proaspătă, se crestează la deget și singele picură pe brînză: atunci declară, că nu se va însura decît cu o fată albă și roșie ca brînză însingerată (cf. prefața lui Grimm la traducerea lui Liebrecht). Într-o poveste italiană, o babă blestemă pe un fecior de împărat, care-i spărsese urciorul, să n-aibă parte pînă nu va găsi *una ragazza di latte e sangue* (Comparetti, p. 43).

⁵⁶ (p. 196.) *Riul de foc* aduce aminte de *Periphrageon*, torentul înflăcărat ce se vărsa în Acheron (*Odys.* X, 513).

⁵⁷ (p. 196.) Afară de *mere vindecătoare*, figurează într-o poveste moldovenească (Sevastos, p. 253) și *mere cari întineresc*: „Ține mărul ăsta, să-l pui cu coada în sus, ș-așa să-l tai în două, și partea din dreapta s-o mănînci tu, iar cea din stînga s-o mănînce nevasta, ș-aveți să întineriți, ș-aveți să căpătați un veleat de 200 de ani peste ceea ce ați trăit pînă acuma”. În Edda împlinesc același rol *merele lui Idun*, din cari mîncînd zii bătrîni, *întineresc*. Merele lui Fortunatus, ca și cele din basme, pot transforma sau a face să crească coarne.

⁵⁸ (p. 197.) *Mama-Ciumei*, stăpîna iepelor năzdrăvane, poartă obicinuît simplul nume de *Baba*. Într-o poveste bucovineană (Sbiera, p. 56) ea se numește *Baba-Relea* din ostrovul mării, iar într-una ardeleană (Pop-Retegantul, III, 59) *Vij-Baba* din fundul iadului (cf. ardelenește *vîjă*, „vrăjitoare, strigoaică”). În basmele rusești același rol îl joacă *Baba-Iaga*, precum într-una din poveștile noastre (cf. p. 237) *Mama-Pădurei*

e stăpîna calului cu 9 inimi. Locuința babei e înconjurată de pari cu capete de oameni. Cf. într-o poveste sîrbă (Vuk, p. 35): „Numai un par striga: babo, dă-mi un cap!” Într-un basm rusesc (Brueyre, p. 67): „În jurul bordeiului Babei-Iaga erau înfipti 12 pari cu cîte o căpăîină de om, numai al 12-lea era gol”.

⁵⁹ (p. 200.) Pilda cu pepenii revine într-o variantă munteană *Bilmem* (Arsenie, II, no. 3). Eroul rămîne *mut* ca porcar la curtea împărătească și începe a vorbi numai după ce se descopere eroismul său.

⁶⁰ (p. 201.) *Chel*. Despre o asemenea străvestire (probabil de origine orientală) vezi adnotațiunile lui Cosquin, I, p. 15, 22, 145 și Indicele nostru s.v.

⁶¹ (p. 201.) *Zinele*, sub numele de *Albe*, figurează într-o poveste macedoromână din colecțiunea d-lui Cosmescu. Tînărul pleca noaptea de acasă și petrecea cu trei Albe în palatul lor. După sfatul soacrei, nevastă-sa, urmărindu-l, aruncă printr-o deschizătură, în mijlocul palatului zînelor, vălu-i de mireasă, cununa și inelul de mire. Albele, pricepînd că e înșurat, nu l-au mai primit în mijlocul lor.

⁶² (p. 205.) Alte două exemple despre *zîne-arbori*. Cînd nora Alcmeniei vru să rupă un fruct de lotos, ea văzu căzînd din floare picături de sînge și ramurile cutremurîndu-se de groază: era nimfa Lotos schimbată în arbore. Nenorocita-i mamă, Dryope, care suferi aceeași metamorfoză, învătă pe copila-i să zică: *latet hoc sub stipite mater* (Ovid., *Metam.*, IX, 340 urm.).

De asemenea fiicele Soarelui, Heliadele, se schimbară treptat în arbori, jelind pe Phaeton. Nenorocita lor mamă vru să smulgă trunchiul și să rupă ramurile, dar picături de sînge curgeau ca dintr-o rană și din arbore se auzi un glas tînguitor (*ibid.*, II, 430):

• Parce, precor, mater...

Parce, precor, nostrum laniatur in arbore corpus...

⁶³ (p. 209.) O asemenea *veghere funebră* la capătul viitorului mire revine și într-o versiune munteană, *Din Bătrîni (Țara nouă, II)*, care sună în rezumat: Fata unei văduve, scoțînd apă, auzi un glas din fîntînă, care zise: „Fată mare, fată mare, ce bine poștești? *la tînerțe ori la bătrînețe?*” Ea ceru la bătrînețe și se pomeni, căzînd înăuntru, pe lumea cealaltă. Acolo dede de un palat și în mijlocul casei un om mort, pe pieptul căruia era o hîrtioară: „*Cine m-a păzi 9 ani, 9 luni, 9 săptămîni, 9 zile, 9 nopți și 9 ceasuri*, de o fi bătrîn, să-mi fie tată, de o fi bătrînă, să-mi fie mamă, de o fi tînăr, frate, de o fi tînără, să-mi fie nevastă”. Ea îl păzi, dar cu pușin înainte de a învia, cumpără o roabă, care în lipsa ei spuse că ea l-a păzit și făcu din cealaltă bucătăreasă. Dar la urma urmelor împăratul recunoscu pe ursita lui și țiganca își primi pedeapsa cuvenită.

Varianta paralelă macedoneană inedită *Tînăru mort trei ani* de Cosmescu: Odată o mamă își pieptăna fata și o păsărică zburînd pe sus, zicea: „Chiri firi fată, *trei ani un tînăr mort să priveghezi!*”. Azi așa, mîine așa, păsărica tot vorbele astea le spunea. Într-o zi s-a luat fata cu mama ei după păsărică și, ajungînd pe coastele unui munte mare, au dat de un palat. Fata cum a intrat, s-a închis poarta, iar mă-sa a rămas afară. În acel palat *toate lucrurile vorbeau*. Într-o cameră un tînăr era întins mort și semăna mai mult a om adormit. Fata se puse lîngă dînsul, să-l privegheze... Cînd fu să se împlinescă aproape trei ani și tînărul trebuia să se scoale din amorțeaia, o țigancă sări peste zidul curței și se offeri să-l păzească pe mort, pe cît timp fata va dormi. Dar adormind fata, țiganca își schimbă hainele cu dînsa și tocmai

atunci se deșteptă și tînărul care fusese merit de ursitoare să zacă mort trei ani. Tînărul luă de soție pe țigancă, iar pe fata îmbrăcată în hainele ei o puse să păzească rațele. Odată, tînărul fiind să meargă la oraș, întrebă pe fata ajunsă păzitoare de rațe, ce voia să-i cumpere? Și ea ceru un *cușit* cu mîner negru, un *pieptene* negru, o *cutie* și o *ogîndă*. Tînărul i le aduse și, curios, se ascunde după un copaci să vadă ce are să facă cu aceste lucruri. *Fata, învîrtind vîrtelnița, îi spunea cîntînd toate durerile sale* și, cînd era să se înjunghie, tînărul o opri și o luă de nevastă.

Întrebarea cînd să fie fericită, la tinerețe ori la bătrînețe, ne întîmpină în două povești siciliene (Gonzenbach, no. 20 și 21) și într-una croată (Krauss, II, no. 73). Episodul, în care fata povestește vîrtelniței nenorocirile sale, figurează și în *Pentamerone* (II, no. 8), unde lucrurile cerute sunt: o păpușă, un cușit și o cutie. Ea spune păpușei suferințele sale și amenință că se va înjunghia, de nu-i va răspunde.

⁶⁴ (p. 213.) Epitetul *Frumoasa cu cele șapte vâluri* („*Bella co setti veli*“) e explicat prin faptul că zîna era așa de frumoasă, încît mîndrețea-i strălucea printre cele 7 vâluri. Același epitet se aplică în poveștile siciliene și la *Fata Morgana*.

⁶⁵ (p. 216.) Un *taboo* ne întîmpină în al doilea capitol din Geneva: interzicerea divină de a mînca din pomul vieței. „Și Dumnezeu ordonă omului, zicînd: din toți pomii acestei grădini vei mînca, dar din pomul cunoștinței binelui și a răului, dintr-acesta să nu mîninci, că în ziua în care dintr-însul vei mînca, vei muri“.

⁶⁶ (p. 221.) *Zorilă* sau zorile personificate în bărbat. La greci *Eos* (la romani *Aurora*) era sora lui *Helios* și prevestitoarea zilei. Ea se ridică din patul soțului său *Tithon* și are cai albi (*λευκόπυλος*), un tron de aur (*χρυσόθρονος*) și degete de trandafir (*ροδοδάκτυλος*), *Iliad.*, I, 477 și *Odyss.*, V, 1.

⁶⁷ (p. 221.) Într-o poveste ungurească (Stier, p. 3, 5) voinicul leagă pe *Miazănoapte* și pe *Zorilă*, ca să nu poată înainta. „Voinicul în drumul său întîlni pe *Miazănoapte*, care căuta să treacă fără să fie văzută, dar el îi strigă: „Stăi și așteaptă-mă aci pînă la întoarcere!“ Dar *Miazănoapte* nu vru să stea, atunci voinicul o apucă și o legă țearpă cu o funie de un stejar, zicîndu-i: „acum știu că o să mă aștepti!“ Mergînd mai departe, dede peste *Zorilă* și, nevrînd să-l aștepte, îl legă și pe dînsul de un copaci. Vremea nu mai înainta, căci o oprise în loc. La întoarcere, slobozi pe *Miazănoapte* și pe *Zorilă*.“

În tradițiunile germanice se leagă Ziua: *funie ligata dies* (Grimm, *Deutsche Myth.*, II, 621; III, 221). Cf. Uhland:

Hätt'ich den Tag in meinem Schrein,
So müsst'er mein Gefangener sein.

⁶⁸ (p. 221.) În Edda un uriaș promite să clădească o cetate într-un an și jumătate, dacă i s-ar acorda *soarele și luna* (Grimm, *Mythol.* p. 453, 454). Cf. într-o poveste bretonă (Sébillot, I, 94): „un voyageur qui portait sur son dos un bissac dont l'une des poches enfermait la lune et l'autre le jour“.

⁶⁹ (p. 221.) Cf. Iosua, X: „Și Iosua zise în fața lui Israel: Soare, oprește-te asupra Ghibeonului și tu, Luno, în valea Aialonului! Și *soarele se opri și luna stătu*, pînă ce poporul își răzună asupra dușmanilor săi. Au nu-i scris aceasta în cartea lui Iășar? Și *soarele stătu în mijlocul cerului și nu se grăbi de a apune o zi întreagă*. Și n-a fost zi ca aceasta nici înainte, nici după aceea, ca Iehova s-asculte de vocea unui om.“

⁷⁰ (p. 226.) *Porc mistreț*. Mitologia greacă cunoaște mai mulți monștri din această categorie: *mistrețul* din Calydon, răpus de Meleagru; *mistrețul* din Erymant încătușat de Heracle și *mistrețul* din Cromnyon răpus de Teseu.

⁷¹ (p. 232.) *Nu știu!*, ca nume personal și într-un basm breton, în care Nuon-Doaré „Nu-știu“ e numele copilului (Luzel, I, p. 143—157).

⁷² (p. 233.) Forma polonă e *Kostiei* și e descris în povestea *Principele neașteptat* (Leger, p. 77, 82) ca un monstru compus din șarpe și om, mâinele-i sunt ca cleștele racilor, ochii îi lucesc ca două geamuri. Încoronat cu o diademă strălucitoare, el șade pe un tron de aur și împărățește peste lumea subpământeană. El are 12 fete.

⁷³ (p. 241.) Într-o variantă munteană de curînd apărută, *Ținutul dracului* (Stăncescu, *Basme și snoave*, p. 103—115), un măcelar juruiește Necuratului pe fiu-său, cînd o împlini 21 de ani. La terminul hotărît, el își luă băiatul și-l duse la palatul său. Acolo îl opri să intre în odaia cutare, unde găsi un cal năzdrăvan care-l învăță să fugă (tesala, peria și mîna de fin aruncate înapoi se prefac în munte, pădure și cîmpie) și scăpă astfel din mîna Necuratului.

În varianta moldovenească (Sevastos, p. 158—165) un mocan juruiește Necuratului ce are mai scump la viața sa (adecă băiatul său), dar apoi ucigașul e păcălit de nevasta mocanului.

Într-o poveste albaneză (Dozon, no. 7) o mamă juruiește Soarelui pe fata ei la 12 ani. În cea maghiară (Jones, no. 37), un împărat juruiește Necuratului să-i dea ce nu avusese încă în casa sa (împărăteasa născuse în lipsa-i o fată). Tot astfel, într-una săsească (Haltrich, no. 29), un om sărac ajutat de Necuratul, juruiește să-i dea după 20 de ani ce va fi nou în casa sa.

Trei basme bretone conțin același motiv: *L'enfant vendu au diable* (Sébillot, I, no. 29), *Benedicție* („Veux-tu me donner ce que tu ne sais pas être dans ta maison?“) și *Petit-Jean* („à l'âge de sept ans votre fils m'appartiendra“): Sébillot, II, no. 29 și III, no. 13 bis.

În versiunea italiană *Lionbruno* (Comparetti, no. 41), un pescar e ajutat de Necuratul cu învoiala: „quel che ti partorirà la tua moglie, fra tredici anni sarà mio“. Ca în multe din versiunile anterioare, crucea servă și aci ca mijloc de scăpare.

⁷⁴ (p. 241.) Cu versiunea bănățeană despre *Arborele împăciuirii* se aseamănă povestea săsească *Mintuirea* (Haltrich, no. 31). Un preot impune unui țilhar, care săvîrșise 99 de omoruri, ca penitență să îngenunche pe lîngă *toiagul* deucidere sădit în pămînt și să-l ude cu lacrimile sale *pină va înverzi și înflori*: asta va fi semnul îndurării dumnezeiești.

⁷⁵ (p. 241.) Cf. legenda biblică despre alegerea seminției lui Levi prin înflorirea *toiagului* lui Aron (Numere, XVII): „Bărbatul acela, pe care îl voi alege, *toiagul lui va înverzi*... Și a doua zi, cînd intră Moise în cortul măturției, iacă *toiagul lui Aron înverzise și dăduse boboci, înflorise și produsese migdale*.“

⁷⁶ (p. 247.) *Zînele* joacă un rol capital în basmele noastre, ca *fee* în poveștile occidentale și ca *periile* în cele orientale. Ele sunt femei pururea tinere, îmbrăcate în alb și de o frumusețe orbitoare: locuiesc în palaturi mărețe și sunt iubitoare de cîntece și jocuri. Totdeauna tinere și fără de moarte, zînele pierd uneori această însușire, venind în atingere cu un bărbat muritor: nemurirea dispare la ele odată cu fecioria. Căsătoria între o zîină și un om pămîntean, un Făt-Frumos, e una din temele cele mai familiare în basme.

Ele sunt de diferite categorii și poartă nume diferite, după cum locuiesc în arbori sau ape, pe munți și pe cîmpii. Fecioară-arbore (*Fata din dașin*), fecioară-pasare

(*Arăpușca*) și fecioară-pește (*Zina Zinelor*) sunt exemple de nimfe silvane, aeriene și acvatice. Dar cea mai vestită dintr-însele e *Ileana Cosânzeana*, zîna cu părul de aur, care figurează în poveștile balcanice sub numele de *Frumoasa Lumei*, eroina basmelor albaneze, grecești, macedoromâne și turcești (*Dünya güzel*).

În mitologia dacoromână, Zînele se identifică uneori cu Ielele sau Frumoasele (cari paralizază) și la macedoromâni *Dzinele* au aproape exclusiv acest sens limitat și peiorativ. Vezi și Indicele s.v. Zină.

⁷⁷ (p. 248.) O interesantă analogie oferă și prima parte a basmului rusesc *Vrăjitoarea și sora Soarelui* (Afanasiev, VI, no. 57). Principele Ivan, călare pe un cal năzdrăvan, porni în lume. După ce umblă mult timp, întâlnește două babe bătrîne, cu cari vru să rămîie, ele însă îi răspuseră: „Bucuros, dar ne mai rămîne puțin timp de trăit: cum vom fi frînt teancul de ace și vom fi tocit ghemul de tort, în acea clipă vom muri“. Ivan cu fața lăcrimată plecă mai departe și ajunse în cele din urmă la locuința uriașului Sfarmă-Stejarii (*Vertodub*), care-i dăde același răspuns: „Cum voi fi smuls acești copaci din rădăcini, îndată moartea mă va răpi“. Principele și mai mîhnit, își urmă calea și ajunse la locuința uriașului Sfarmă-Munții (*Vertogor*), care-i răspunse: „Îndată ce voi fi netezit dealul din față, moartea va veni să mă ia“. Principele Ivan plînsu cu amar și porni mai departe. El ajunse în sfîrșit unde ședea *sora Soarelui*, care-l primi și-l ospătă ca pe fiul ei. Principele ducea acolo o viață dulce și plăcută, dar nimica nu-i putea potoli dorul după ai săi. Numai cu greu se înduplecă zîna să-l lase să plece, dîndu-i o perie, un pieptene și două mere ce întinereau...

⁷⁸ (p. 252.) Dintre sfinte, *Vineri* e cea mai adorată de popor și nepăzirea zilei sale consacrate nu rămîne niciodată nepedepsită! Nenorocita care s-a făcut vinovată de o așa călcare, ca să scape de răzbunarea sfintei, e nevoită să întoarcă pe dos toate lucrurile casei și astfel ele nu-i pot deschide ușa încuiată: „Oalele acelea de la foc le-aș fi înfierbîntat cu crucile acestea și te-aș fi fiert pe tine și pe fătul său, precum mă fierbeți și voi pe mine, cînd zoliți spre ziua mea“ (Sbiera, no. 51 și 52; *Șezătoarea*, I, 59; cf. Schott, p. 299). *Legenda Sfintei Vineri* e unul din cele mai vechi monumente ale limbii române și într-însa pare a se fi amalgamat reminiscențe păgîne despre zeița Venere, care se prezintă în basme înconjurată de fiare și păzită de o cățelușă cu dinții de fier (cf. Hasdeu, *Cuvente*, II, p. 143).

În opozițiune cu S-ta Vineri și cu S-ta Duminecă, S-ta Sîmbătă e foarte rară (cf. textul nostru, p. 252); ba încă această zi are mai mult un caracter necreștin, de aceea *apa Sîmbetei* se varsă în iad, pe cînd *apa Duminecei* se varsă în rai.

În poveștile noastre figurează și o *Marțolea*, zîna rea care pedepsește pe femeile și fetele cari lucrează marți (cea mai rea dintre zile): ea le chinuiește și le bate pînă la moarte (Moldovan, în *Tribuna* din 1885). Același rol îl joacă în credințele poporului din Macedonia *joia*, care pedepsește pe femeile ce lucrează în ajunul zilei sale (Cosmescu): cf. și la noi *Joi-mărița*, care umblă în ajunul zilei Joi-mari (25 Martie)... „Femeile, cari se duc la muncă și dorm pe cîmp, fac mai întîi cruce locului unde dorm, ca să nu vie *joi-mărițele* să le pocească (Ioneanu, p. 73; cf. 58).

În poveștile rusești (Brueyre, p. 198) S-ta Miercuri (*Sreda*) e reprezentată ca o femeie în vîrstă și cu capul îmbrăodit cu un ștergar alb.

După credințele poporului nostru, *Miercuri* și *Vineri* sunt zile blestamate, în cari nu se poate semăna, nici a coase cu acul sau cu foarfecele (Schmidt, 19).

⁷⁹ (p. 253.) Caii în povești sunt crescuți la întuneric, adăpați cu lapte și hrăniți cu rouă. De aci și în poezia populară (Alecsandri, p. 106) :

Un fugar neîntrecut,
 Care soare n-a văzut,
 De când mă-sa l-a făcut.
 -- De ținut unde îl ține ?
 -- De trei ani e ținut bine
 Într-o boltă întunecată,
 Sub pământ în grajd de piatră.
 -- De hrănit cu ce-l hrănește ?
 -- De doi ani îl întărește
 Cu floarea trifoiului,
 Hrana dulce a roiului.
 -- De-adăpat cu ce-l adapă ?
 -- Tot în lăptișor de capră...

Spre a se împuțernici, calul se hrănește cu jar și apoi, scuturându-se, se preface din bubos un cal mândru și arătos. În *bylinele* rusești (Rimbaud, p. 48) Ilia Muromet scaldă 3 zile în rouă calu-i rîios, care se face astfel năzdrăvan și sare odată peste zidul cetății.

Asemenea cai sunt totdeauna *năzdrăvani*, adică sunt înzestrați cu darul graiului și al profeției. În balada *Toma Alimoș*, eroul convorbește cu calu-i și acesta la rîndul său :

Murgul ochii-și aprindea,
 Necheza și răspundea...

În noaptea de Sf. Vasile, crede poporul, capătă animalele însușirea de a vorbi (cf. Hasdeu, *Etymol. s.v. anul nou și Șezătoarea*, I, 292), devin adică *năzdrăvane*.

⁸⁰ (p. 253.) *Gheonoaie odinioară femeie*. O legendă bănățeană rapoartă că *gheonoaia* la început a fost o femeie (Marian, *Ornitol.*, I, 81). Ea aduce *iarba fiarelor* (ibid., p. 75) sau *iarba fierului* (*Șezătoarea*, I, 84), ce are puterea de a descuia toate înციетorile. Cf. Alecsandri, p. 142) :

El cu *iarba cea de fier*
 Atingea gratii de fier ;
 Gratiile, ca de foc,
 Se topeau toate pe loc.

O legendă analoagă se povestea la romani despre originea umană a Gheonoaiei (*Picus*), care ar fi fost schimbată de Circe în pasere ; cf. Virgil, *Aeneid.* VII, 189 și Ovid. *Metam.* VI, 320 :

Picus in Ausoniis, proles Saturnia, Serris
 Rex fuit...

⁸¹ (p. 254.) *Naștere din flori* (cf. Florian și Firicel). Junona, atingînd o floare, concepu pe zeul Marte (Ovid. *Fasti*, V, 255) :

Protinus haerentem decerpit pollice florem,
Tangitur; et tactu concepit illa sinu...

⁸² (p. 258.) În locul diavolului ca dascăl figurează, în povestea săsească paralelă, *Arhimagul și servitorul său* (Haltrich, no. 14), un vrăjitor. În lipsa lui de acasă, servitorul învață din cărțile sale magia. După șapte ani pleacă de la vrăjitor și, schimbat în cal, fu cumpărat de fostul său stăpîn. Peripețiile de metamorfoze, spre a se sustrage stăpînirii sale, sunt analoage versiunilor anterioare: servitorul se face pasăre, inel în degetul principesei și apoi o litră de mei; vrăjitorul se prefăce atunci în cocoș și înghite meul. Dar un grăunte se rătăcise și se schimbă într-un flăcău frumos cu o sabie, care tăie capul cocoșului...

De asemenea, în versiunea italiană *Bene Mio* (Comparetti, no. 63) un tată se tocmește cu un vrăjitor, anume Bene Mio, să învețe pe fiu-său magia în timp de un an. După trecerea termenului, tatăl veni să-l ia înapoi și băiatul foarte meșter îl învață cum să-l cunoască prefăcut în corb în mijlocul a o sută de alți corbi. Întors acasă, el sfătuieste pe tată-său să-l vînză, schimbat întîi în cîine de vînătoare, apoi în bou și la urmă în cal (păstrînd însă zgarda, zurgaliul și frîul). Dar ultima oară uită și vinde vrăjitorului calul odată cu frîul, prin care pierdu puterea-i magică. Abia după trei ani de robie, nenorocitul cal își recăpătă frîul și, ca să scape de urmărirea vrăjitorului, se făcu țipar și sări în apă: vrăjitorul după el. Apoi unul se făcu porumb și cellalt șoim, băiatul rubin la inelul domniței și la urmă grăunte; atunci vrăjitorul, schimbat în cocoș, începu să înghiță grăunțele; un bob scăpat se făcu vulpe și mîncă pe cocoș...

⁸³ (p. 260.) Într-o versiune ardeleană, *Petrea ferecatul* de Romonțanu (*Tribuna* din 1887), cel mai tînăr fecior de împărat, anume Petrea, spărgînd corfa cu ouă a unei babe, fu blestemat de dînsa: să i se îplinească ce va pofti mai întîi. Jucînd odată la minge cu surorile sale, el se mînie și strigă: „înghiți-v-ar pămîntul!” Și dorința-i se împlini. Pornind după surori, voinicul ajunse la o *cetate de argint*, unde peste un rîu era un *pod de brice*, cari se tot învîrteau și tăiau tot ce apucau. Mai departe la o *cetate de aur ce se învîrtea pe picioare de rață*.

⁸⁴ (p. 262.) *Scuipatul* răspunde. După Pliniu (XXVIII, 7) *saliva* e un antidot în contra șerpilor. În Bretania, cînd fata a scuipat în gura flăcăului și acesta în gura ei, tinerii se consideră ca logodiți. La Busvily, cînd un flăcău și o fată vor să-și arate dragostea, își scuipă în gură unul altuia: Sébillot, *Contumes populaires de la Haute-Bretagne*, p. 105. Despre rolul salivei: cf. un articol de Sébillot, *Le crachat et la salive* în *L'Homme*, I, 584—595.

⁸⁵ (p. 264.) Pentru *Uitarea miresei prin sărutare*: cf. Cosquin, II, p. 12, 13, 27 și Cox, p. 511—513, nota 58.

⁸⁶ (p. 291.) *Fata Morgana*, în grădina căreia se află fîntîna cu apa minunată, ce reda orbilor vederea. Această fee este personagiul principal în romanul cavaleresc *Lancelot du Lac* și ocupă un loc însemnat în *Orlando Inamorato*: în ambele ea a fost introdusă din basme, iar nu invers, cum pare a admite Dunlop (p. 76).

⁸⁷ (p. 292.) În varianta de același, *Lupul năzdrăvan și Făt-Frumos* (Ispirescu, no. 7), eroul află de la un *lup cu fruntea de aramă* că furul merelor e împăratul păsărilor dintr-o colivie de aur la marginea pădurei. Prins cînd pune mîna pe colivie, e însărcinat de împărat să aducă *iapa sireapă* de la curtea împăratului vecin (era albă

și avea căpăstrul aurit și împodobit cu pietre nestimate) și pe Zina Crăiasă. Lupul, care îl ajutase să izbutească, se prefăcu în zina Crăiasă și apoi iar în lup (păcălind astfel pe împărat), iar Făt-Frumos se cunună cu zina cea adevărată.

⁶⁸ (p. 293.) Cu pajura, *care înghite* pe Făt-Frumos și-l scuipe iar afară, se poate compara legenda biblică despre prorocul Iona, înghițit de un pește (în pîn-tecele căruia rămase 3 zile și 3 nopți) și vărsat apoi pe uscat.

⁸⁹ (p. 294.) În sens mai larg, *Deceul* ar fi răspunsul la orice întrebare mai mult sau mai puțin problematică, bunăoară: *De cînd nu știe omul ceasul morții?* (Sevastos, p. 60; Ispirescu, *Glusul morții* și Hasdeu, *loc. cit.*) sau *Numai cu vitele se scoate sărăcia din casă* (Ispirescu, no. 19), cuc are se aseamănă o poveste poloneză, *Sărăcia* (Leger, no. 4). Și la ruși e personificată *Sărăcia* (Beda) și *Nevoia* (Nuda).

Deceurile mistice revin într-o versiune sirbească (Vuk, p. 134) cu un pronunțat colorit religios. Eroul vede sub o punte capete de oameni fierbînd ca într-un cazan imens și cumnatul său îi lămurește că astea-s chinurile vecinice din lumea cealaltă. Într-un sat el vede apoi pe toți *voioși și veseli* (ăștia-s oamenii plăcuți lui Dumnezeu), iar în drum *două cățele* încăierîndu-se mereu (erau cumnatele sale). Într-alt sat, dimpotrivă, *toți erau triști*: ei nu trăiau în unire și dreptate și nu cunoșteau pe Dumnezeu; apoi întîlni *doi mistreți*, cari se băteau întruna: erau frații săi, cari nu puteau trăi în pace. În cele din urmă, el vede *o livede minunat de frumoasă* și află că așa e paradisul în lumea cealaltă.

Într-o poveste ceahă (Chodzko, p. 31) eroul, pornind la Soare, e trecut peste mare de luntraș, cu tocmeală să întrebe pe Soare („moșneagul care vede toate”), cînd va fi el înlocuit cu altul și scăpat de trudă.

De asemenea, într-o versiune italiană (Comparetti, p. 56), Franceschiello povestește lui Isus cele întîmpinate în călătoria sa și anume cele trei rîuri de apă, de sînge și de lapte, ce le trecuse fără să se ude: „Il fiume di *acqua* sono le lacrime de cristiani rubati dal primo fratello che è ladro; quello di *sangue* è il sangue della gente uccisa da lui; quella di *latte* poi vuol dire il latte che tua madre ha dato a te e a tuoi fratelli”.

În varianta siciliană *Ucenicul brutarului* (Pitré, no. 111), deceurile se prezintă sub o formă mai completă. Iată vedeniile întîmpinate: un rîu *de lapte*: asta-i laptele ce am dat fiului meu (zice Maica Domnului); un rîu *de vin*: ăsta-i vinul cu care fiul meu a fost sfințit; un rîu *de ulei*: ăsta-i uleiul ce ei cerură mie și fiului meu; iarbă îmbelșugată și *vite slabe*, iarbă sărăcăcioasă și *vite grase*: cele dintîi sunt bogații, cari, oricît mînîncă, nu le prierște în mijlocul bogățiilor: cele din urmă sunt săracii, pe cari fiul meu îi ajută și-i îngrașă.

⁹⁰ (p. 300.) *Vai de noi și de părinții noștri!* Acest strigăt al copiilor rămași nebotezați revine și în poezia noastră populară (Teodorescu, p. 413). Pe un pom ofilit niște pășărele (sufletele copiilor nebotezați) se văitau, grăind:

Vai și vai de noi!
De părinții noștri,
Cari ne-au făcut,
Cari ne-au născut,
Că ei ne-au lăsat,
Nu ne-au botezat,
Nu ne-au creștinat!...

Cf. Virgil, *Aeneid.* VI, 427 :

Infantum animae flentens in limine primo,
Quos dulcis vitae ex sortes et ab ubere raptos
Abstulit atra dies et funere mersit acerbo.

⁹¹ (p. 303.) În mitologia nordică arborele cosmic poartă numele de *Ygdrasil*, care unește cerul, pământul și infernul : e un frasin, ale cărui ramure se respiră peste lumea întreagă și trec dincolo de cer (Grimm, *Mythol.* II, p. 664—666).

În Biblie, arborele cosmic poartă numele de *pomul vieții* și gustarea roadelor sale împărtășea înțelepciune și viață eternă : „În ziua în care veți mânca dintr-însui, se vor deschide ochii voștri și veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul” (*Geneza*, III). Virgiliu despre stejarul consacrat lui Jupiter :

Aesculus in primis, quoe quantum vortice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.

Cf. pasagiul dintr-un bocet bănățean (Hasdeu, *Cuvente*, II, 712) :

Măru-i mare și rotat
Și de poale aplecat,
Cu virful ajunge-n cer,
Cu poalele pînă la mări...

Acest „măr mare de Sîn-Petru” servă de trecătoare între ambele lumi despărțite printr-o prăpastie de apă numită *Sorbul-Pământului*. El se poate trece cu *bradul zinelor*, ce formează „în rîpa mărilor trecătoarea apelor”.

⁹² (p. 313.) Despre legenda S-tului Gheorghe vezi descrierea amănunțită în *Viețile sfinților*, Neamț, 1835, la ziua de 23 aprilie.

⁹³ (p. 316.) *Expuneri*. Aduge variantele muntene : *Băiatul bubos și ghirorțul* (Ispirescu, no. 36) și *Baba și fiu-său* (Arsenie, II, no. 9). Iată rezumatul primei versiuni :

Un băiat bubos, ducîndu-se după apă, găsi în citură un ghirorț. El cruță peștele, care de recunoștință făcu să-i cază bubele. Fata împăratului îl îndrăgi și împăratul îi *oropsi pe amîndoi într-o butie pe gîrlă*. Ghiorțul, rugat de băiat, prefăcu butia într-un palat. Apoi fata născu *un copil cu pieptul de aur*. Mă-sa, văzîndu-l așa, îl năpusti într-un pom înalt și acolo fu hrănit de un vultur.

Împăratul, tatăl fetei, rătăcind odată la vînătoare, nimeri în palaturile băiatului și rămase înmărmurit de mîndrețea lor. N-apuică să privească la lucrurile ce mergeau singure și-și făceau slujba, și sta să asculte la altele cari vorbeau și se îmbărbătau una pe alta la lucru. Masa se puse în liniște și rînduială. Toate își aveau vătăful lor.

Copilul crescînd, se coborî din copaci și se împrietenii cu un cocor, care-l învăță să umbie cu luntrea. Plimbîndu-se pe apă, zări palatul tatălui său, dar nu vru să rămîie acolo, ci se duse la împăratul bunicul său, care-l luă mai d-aproape și-l căsătorii cu fata sa.

⁹⁴ (p. 318.) Episodul lingurei furate într-un mod inconștient, care figurează deja în *Gesta Romanorum* (p. 198) revine și într-o legendă bretonă (Luzel, II, p. 313), unde e înlocuit cu un tacim de argint.

⁹⁵ (p. 319.) *Pici ramură din nuc*. O analogie izbitoare cu această versiune munteană o are basmul neogrec *Nici bine nici rău* (Legrand, p. 227—231). Nevasta învidioasă pe noră-sa îi dă să mănînce ouă de șarpe, cari îi umflă pîntecele, și apoi

o acuză la împărat c-ar fi însărcinată. Trimisă cu un om s-o omoare, ea scăpă la o stîină, unde baciul o vindecă, făcînd cu abur de lapte să-i iasă puilul de șarpe prin gură, apoi o luă de suflet. În vremea asta, fratele, cîndu-se de fapta-i, căzu greu bolnav, căci *ramure li crescură pe inimă*. Ca să-i treacă durerile, oamenii îi spuneau la basme și, venind p-acolo și fata de suflet a baciului, începu să-i povestească întîmplarea ei, zicînd în același timp: „Dacă spun adevărul, o împărate, să cază una din ramurile de pe inima voastră“. Și ramura căzu, precum și celelalte două. Făcîndu-se astfel cunoscută, împăratul o cunună cu feciorul baciului, iar împărăteasa fu osîndită a fi sfișiată de cai sălbateci.

Despre *șerpi în pîntece* și scoaterea lor: cf. *Șezătoarea*, I, p. 251.

⁹⁶ (p. 322.) Într-o poveste rusească (Afanasiev, VII, no. 5 bis) un împărat visează că, „dincolo de trei ori nouă țări, în a treizecea țară“, se află o fecioară frumoasă (zîină), din mîinile și picioarele căreia curge o apă, din care bînd cineva, *se face cu 30 de ani mai tînăr*.

În legenda grecească, sucurile vrăjite ale Medeei fac pe Aeson cu 40 de ani mai tînăr (Ovid. *Metam.* VII, 292).

⁹⁷ (p. 326.) În versiunea neogreacă *Tînărul vînător și Frumoasa Lumei* (Hahn, no. 63) figurează patru asemenea agenți: un *arap* uriaș, un omuleț larg de zece coți, jumătate om și jumătate furnică, un om care sorbea izvoare de apă și un al doilea *arap*, mai mare încă decît cel dintîi, cu gîtul lung de trei coți. Ei ajută voinicului să săvîrșească grele isprăvi (să mănînce 100 boi fripti și 500 piini, să răcorească un cuptor aprins, să aleagă grîne amestecate), cu cari îl însărcinează Frumoasa Lumei.

De asemenea în poveștile maghiare ne întîmpină uriași ca Ochi-Ager, Aleargă-Repede, Azvîrlă-Departe, Mîncău, Setilă, Gerilă. Cel dintîi, stînd pe piscul unui munte înalt pînă la cer, căuta să vadă ceva, „că văzuse deja toate în lume“. Al doilea, pășind pe o cîmpie nemărginită, mormăia: „încotro să mai alerg?“ Al treilea, șezînd între bolovani de stînci, striga: „încotro să mai azvîrl?“ Al patrulea îngھیtea un taur fript și țipa de foame. Al cincilea era pe cale să soarbă oceanul, tot țipînd de sete. Al șaselea degera pe un morman de lemne arzătoare, țipînd: „mi-e frig!“ (Jones and Kropf, p. XXVI).

Agenți identici revin în basmul breton *La princesse aux pêches* (Sébillot, I, no. 13): „Le premier homme qu'il rencontra essayait de changer de place une église, qu'il trouvait trop rapprochée d'une bouse de vache... Un peu plus loin, il vit un homme couché par terre et qui approchait l'oreille du sol comme pour écouter. — Que fais-tu là? — J'entends l'avoine qui lève. Un autre homme qui se gonflait les joues et soufflait... pour faire tourner les ailes du moulin de son meunier qui était à sept lieues d'ici... Un homme, qui crachait par terre et son crachat se transformait en verglas; puis un autre voyageur, qui portait sur son dos un bissac, dont l'une des *poches* enfermait la nuit et l'autre le jour... Il rencontra enfin un guerrier, dont le sabre pouvait trancher à sept lieues de distance...“

⁹⁸ (p. 339.) Locuțiunea figurează deja în *Alexandria* (p. 11C): Tot voinicul să scoată ceva din peșteră... și cine va scoate puțin, *căi-se-va*, și cine va scoate mult, *iară căi-se-va...* În povestea albaneză *Lada minunată* (Dozon, no. 18) un ovrei strigă o ladă de vînzare: „Lada face o para, cine o va cumpăra, *se va căi*, și cine n-o va cumpăra, *iar se va căi...*“ Cf. Legrand, p. 84: „Cel ce va lua lada, se va căi, și cel ce n-o va lua, iar se va căi; e mai bine dar s-o iei...“

⁹⁹ (p. 340.) În versiunea italiană *La bella dai capelli d'oro* (Comparetti, no. 16) fecioara cu părul de aur e răpită de un vrăjitor și dusă într-o insulă din mijlocul

mărei. Un voinic o aduce regelui cu ajutorul calului său vrăjit. Domnița dorește ca cel ce a furat-o să fie tăiat în bucăți și apoi întremat cu *acqua del paradiso*, care-l făcu mult mai frumos, pe cînd regele, întremat cu *acqua dell'inferno*, se făcu așa de urît, încît se lovi de moarte.

¹⁰⁰ (p. 340.) Ademenirea pe o corabie cu mărfuri scumpe și răpirea fetei de împărat, care revine atît de des în folclor, aduce aminte răpirea în același chip a fiicei lui Inachus, Io, de către fenicieni (Herod., I, 4). În *Odyssea* (XV, 415 urm.) se povestește deja o asemenea răpire prin mărfuri ademenitoare: „Acolo veniră niște fenicieni, oameni vestiți în corăbii, înșelători, cari aduseră în neagra lor corabie mii de jucării. În casa tatălui meu era o femeie feniciană, frumoasă și naltă și care știa lucruri frumoase; pe ea o amăgîră fenicienii cei mult vicleni...”

¹⁰¹ (p. 340.) *Scăldarea în lapte* o întîlnim și în poezia noastră populară. În balada *Doncilă*:

Fierbe lapte într-o căldare,
De-mi gătește-o scăldătoare,
Și mă freacă într-un noroc
Cu floare de busuioc...

Cf. și într-o colindă din Muntenia (Teodorescu, p. 57) răspunsul murgului:

C-o nară de foc
Le-am zvîntat pe loc,
C-o nară de vînt
Le-am uscat curînd...

¹⁰² (p. 340.) *Ler-împărat*. Acest nume mitic revine adesea în descîntece și în colinde. Marian, p. 69, 134, 141:

Iar voi strigoaie,
Voi moroaie,
Voi fermecătoare,
Voi deochetoare,
Voi vă pierdeți
Și vă duceți
La *Ler-împărat*,
L-al vostru palat!

Teodorescu, p. 17, 18, 19, 23, 44, 61:

Florile dalbe, *Ler*, de măr...
Doamne *Ler*,
Domn din cer...

¹⁰³ (p. 341.) *Irimia îndrăgește pe Ileana în vis*. Atheneu (XIII, 35) povestește, că Zariadres, domn peste țara Tanaisului, îndrăgi în vis pe Odatis, fata cea mai frumoasă din Asia, fiica craiului Omartes, și dînsa îl îndrăgise asemenea în vis. Tot astfel Apolloniu, regele Tirului, îndrăgi *din awz* pe fiica lui Antioch, regele Siriei (Dunlop, p. 35).

¹⁰⁴ (p. 351.) Cf. Schott (no. 35), unde se spune, că *rîndunica* a fost odată fată și a fost metamorfozată din calomnie.

¹⁰⁵ (p. 359.) Tradițiunile creștine au transportat atribuțiunile lui *Joe* și *Helios* asupra profetului *Ilie*, care, înălțat la cer în chip de furtună, primi apoi un car cu cai de foc. La sîrbi el se numește *Ilie Gromovnik*, adică Tunătorul. La noi Sf. Ilie poartă tunetele și trăsnetele... Trăsnetele și fulgerele provin din repede rostogolire a carului de foc, cu care sîntul străbate cerul. O legendă bănățeană (Schott, no. 29) spune despre dînsul că, amăgit de Necuratul să-și ucidă părinții, își răzbuună cumplit cu armele sale și era să prăpădească lumea toată, dacă Dumnezeu nu-i paraliza brațul drept. El trăsnește mai ales pisici și cîini, fiindcă diavolul se ascunde sub aceste animale.

Într-un deuceu sîrb (Vuk, no. 18) se spune că dracii, cînd se lepădară de Dumnezeu, *luaseră soarele* cu dîșii și căpetenia demonilor îl înfipse pe o lance și o purta pe umere. Dumnezeu trimise pe Arhanghelul Mihail să răpească soarele de la Necuratul. El se împrieteni cu dînsul și intră în scaldătoare. Arhanghelul îl păcăli să se cufunde în mare și el apucă repede soarele și fugi la Dumnezeu (demonul, înainte de a se scălda, înfipsese lancia cu soarele în pămînt).

Cf. *Cenușotca* rus : „În țara unde trăia Ivan, nu se lumina niciodată de ziua, ci era totdeauna noapte, și pricina era un șarpe... Cum omorî balaurul, țara străluci de lumină“.

Într-un basm breton (Luzel, II, 200) : „Dans ce pays-là il fallait aller chercher le jour tous les matins (dans une charette attelée de 14 chevaux)“.

¹⁰⁶ (p. 362.) În versiunea italiană paralelă *La penna dell'Uccello grifone* (Comparetti, no. 28), regele orb e sfătuit de un unchiaș, că se va putea vindeca cu pana din ciocul *grifonului*, „che era un uccello, il quale buttava fuoco e fiamme dal la bocca“. Din cei trei frați numai cel mic putu aduce pana, și cum se unse la ochi cu dînsa, regele dobîndi iar vederile.

¹⁰⁷ (p. 373.) Alt nume maghiar al piticului e *Vargaluska*, „un omuleț lung de o jumătate de cot, cu o barbă lungă de un cot și jumătate, care sare în pădure din cracă în cracă, strigînd : Eu sunt Vargaluska jucătorul!“ Rolul său e însă diferit : el ajută pe fetele cele leneșe să toarcă, analog lui *Rumpelstiltskin* din colecțiunea fraților Grimm (Jones, p. 47 și 332). Tovarășii năzdrăvani poartă unguște numele de *Fanyovó* (Strîmbă-Lemne), *Kömorszoló* (Sfarmă-Piatră) și *Vasgyuró* (Frămîntă-Fier).

¹⁰⁸ (p. 374.) În povestea italiană *Il mondo sotterraneo* (Comparetti, no. 35) revin tovarășii năzdrăvani : *Spallaforte*, uriaș care susținea o peșteră, și *Barbalunga*, care cu barba-i abătea un rîu din cursul său. Statu-Palmă e înlocuit aci cu un vrăjitor (*mago*). Cei doi uriași coboară în puț pe voinic și apoi îl părăsesc acolo, de unde îl scoate un vultur „nel mondo di sopra“.

¹⁰⁹ (p. 378.) *Lumea Neagră* figurează într-o poveste bucovineană (Sbiera, no. 30), unde un sărac transportat acolo găsește *pasări cu clonțuri de fier* și în ele o piatră scumpă. În mitologia greacă, pasările din locul Stymphal aveau aripi, capul și ciocul de fier... Locuțiunea *Țara Neagră* în sens de iad (Sbiera, p. 151), înaintea căreia curge o *apă neagră* (ibid., p. 147), ce desparte *Țara Cuvioșilor* de către iad (Pop-Reteganul, III, p. 36).

¹¹⁰ (p. 391.) *Doamna Chiralina*. Acest nume revine adesea în baladele noastre (Alecsandri, 116) : „Chiro *Chiralină*, floare din grădină !...“ ; într-una bănățeană (Marian, I, 23) : „*Chiralina*, lină, floare de grădină...“ ; într-alta dobrogeană (Burada, 107) : „*Chiralina* lină, frumușică zîină, floare de grădină...“

¹¹¹ (p. 391.) *Cămașă otrăvită*. Această amintește legenda elenică despre răzbu-narea centaurului Nessus, care sfătui pe *Dejanira*, soția lui Hercule, să moaie o tunică

în singele său ca leac de dragoste și acea tunică înveninată cauză moartea oribilă a eroului. Tot astfel Medeea trimise *Glaucei* ca dar de nuntă o haină frumoasă: abia o puse și carnea-i începu să arză, mistuind pe fiică odată cu tatăl ei.

¹¹² (p. 393.) *Strige* sau *strigoaice* sunt femei vrăjitoare (urite, palide, uscate), cu coada de ciine, cari au puterea de a face rău: ele iau laptele de la vite, deoaचे, chinuiesc sau pocesc pe copii, mai ales nebotezați. Cf. Marian, *Nașterea*, p. 63 urm. La romani *striga* era un fel de vampir femeiesc în chip de pasăre răpitoare, care suga noaptea singele pruncilor. (Ovid. *Fasti*, VI, 139; *Metam.* VII, 269; *Amor.* I, 12 și 20).

Împărăteasa acestor strige (după credința românilor ardeleni) e *Baba-Coaja*, care are un picior de fier, unghii de aramă și un nas lung de sticlă. Ea omoară pe copiii nebotezați și închide sufletele lor în tufe de ienupăr pînă putrezesc (cf. Wlisslocki, *Aus dem Leben der Siebenbürger Rumänen*, p. 8). Părintele Marian o identifică cu *Avestița* sau *Samca* din România (*Nașterea*, p. 33).

O altă ființă monstruoasă *Baba-Cloanța*, „o babă lungă, seacă, gheboasă, cu niște dinți lungi ca și colții de la greblă“, care toarce în locul fetei, figurează în povestea ardeleană *Toarceți, fete, c-a murit Baba-Cloanța* (Pop-Retegantul, I, no. 6): cf. Grimm, no. 14: *Cele trei torcătoare*.

¹¹³ (p. 395.) *Mama-Pădurei* figurează în mai multe povești, mai adesea ca ființă nemiloasă și antropofagă, ca o matahală neagră și uricioasă, putînd crește cît un arbore. Într-una din aceste povești (*Șezătoarea*, I, p. 151 și 243) ea ademenește o fată sărmană să vie seara în bordeiul ei. Sub cuvînt că-i aduce din pod poame de mîncare, ea se duse acolo să-și ascuță dinții, ca s-o mănînce. Dar fata scapă printr-un expedient prezervativ, ce revine și la Sf. Vineri: răsturnarea tuturor lucrurilor din casă cu gura în jos.

Într-altă poveste (Arsenie, II, p. 73), o fată sărmană de părinți se pomeni cu *Mama-Pădurei*, care o luă la bordeiul ei. A doua zi, fata se miră de capul și trupul cel mare al babei: „Valeo, mamă, da mare gură ai! — Mare, draga mamei, că multe fete am mîncat, hap și pe tine!“ Și *Mama-Pădurei* mîncă pe biata fată.

Afară de numele obicinuit de *Mama-Pădurei* (ce-l poartă și o plantă leucitoare), mai întîlnim în Ardeal și expresiunea *Mama-Huciului* (Pop-Retegantul, I, p. 56). În Bucovina figurează chiar *Moșul-Codrului* ca reprezentant bărbătesc (*Nașterea*, p. 89) corespunzînd lui *Faunus* ori *Silvanus* sau geniul pădurei (*lyeșy*) din mitologia rusă.

Într-un basm neogrec (Legrand, p. 173) *Mama-Pădurei* se prezintă ca o babă asemenea unei zîne, care împietrește cu o vargă vrăjită. Într-un altul s'rbesc (Vuk, p. 141) *Mama-Pădurei* are o fată cu părul de aur: ca și Circe, ea ametește pe flăcăi cu buruieni și-i preface în fiare. Într-o poveste săsească (Haltrich, p. 36) *Mama-Pădurei* (*Buschmutter*) își bate joc de loviturile voinicului, dar se sperie, cînd el ia arma în mîna stîngă, și astfel o răpune.

Mai observăm încă că, în Ardeal și în Banat, *Mama-Pădurei* trece uneori drept o zîină binevoitoare: ea ajută pe copii rătăciți în pădure și le arată calea (Schott, p. 297 și Schmidt, p. 28). Pe de altă parte, ea e pusă în legătură cu pruncii de curînd născuți, pe care ar vrea să-i omoare sau să-i pocescă (Ioneanu, p. 11 și 28).

¹¹⁴ (p. 396.) *Sabia* joacă un rol însemnat în etnologie: ca obiect de adorațiune, ea simboliza pe zeul războiului la sciți (Herod., IV, 62) și la alani (Am. Marcellin, XXXI, 2: „gladium ut Martem colunt“). Pe dînsa *jurau* diferite popoare germanice: cf. Grimm, *Mythol.* I, 169 și III, p. 73, despre adorarea lancei și a sabiei la romani.

În vechiul drept juridic, ea servea ca simbol în căsătoria prin procurățiune. Ca prezervativ de castitate sabia revine în *1001 de nopți* (*Povestea lui Aladin*), în *Nibelungen* și în *Edda*, unde Siegfried sau Sigurd pune o sabie goală între el și Brunehilda, viitoarea soție a regelui Gunther. Tot astfel, în romanul englez *Sir Tristrem*, regele Mark zărește într-o pădure pe Tristan și Isolde cuicați unul lângă altul, dar cu o sabie în mijlocul lor.

¹¹⁵ (p. 400.) *Inimă-Putredă*. Într-un descântec de pocitură (Teodorescu, p. 387) :

Strigoi cu strigoaie,
Ce la (cutare) mergea,
Sîngele a-i bea,
Inimă de putrigai a-i pune.

¹¹⁶ (p. 406.) *Răcnetul lui Voinicul-Florilor*. Strigătul lui Poseidon răsună ca cum s-ar ciocni 10 000 de războinici (*Iliad.*, XIV, 147) și tot așa mugitorul Ares (V, 859), rănit de Diomedea, scoate un țipăt ca de 9000 sau 10 000 oșteni încăierăți și acel strigăt îngheață de spaimă de greci și pe troieni.

¹¹⁷ (p. 416.) Despre înțelepciunea fără seamăn a lui Solomon (*Regii*, I) : „Și Dumnezeu a dat lui Solomon înțelepciune și pricepere foarte mare, și știință întinsă ca nisipul de pe țărmul mării. Și întrecu Solomon în înțelepciune pe toți fiii Răsăritului și pe toți egiptenii. Căci era mai înțelept decît toți oamenii... și numele lui se răspîndi împrejur la toate popoarele. Și el a spus 3000 de proverbe și cîntecetele sale erau o mie și cincispece. Și vorbea despre arbori, de la cedrul Libanului pînă la izopul ce crește pe ziduri; vorbea încă despre patrupeze, și despre păsări, și despre tîrîtoare și despre pești. Și veneau de la toate popoarele, ca s-auză înțelepciunea lui Solomon; și de la toți regii pămîntului, cari auziseră de înțelepciunea lui.“

¹¹⁸ (p. 427.) Într-o variantă greacă (Hahn, II, p. 188, 194) cîinii eroului poartă numele de Leu (ἄσλάν) Tigru (καπλάν) și Cîine negru (μαυροκούταφο); sau Mama Cîinelui (σκύλα μάνα); Vulpe șireată (ἄλεπού πονηρή) și Spaima Lupului (λύκε φοβερή).

În povestea săsească (Haltrich, no. 25) cîinii sunt tot în număr de trei : unul alb, altul negru și al treilea pestrit, fără însă a purta nume speciale. Aceste nume revin, din contră, într-o poveste paralelă venețiană *Sbranafero* (ca în cea bretonă : *Brise-Fer*) și *Aleargă-ca-Vîntul* într-una piemonteză; în cea germană : *Oprește, Apucă și Sfarmă-Fier-și-Oșel* (*Bricheisenundstahl*) : cf. Cosquin, II, p. 59.

¹¹⁹ (p. 431.) Din eroare s-a omis începutul rezumatului din basmul macedo-român *Striga*. Iată-l : O femeie, făcînd numai băieți, se rugă lui Dumnezeu să-i dea și o fată, fie măcar o strigă. Voința i se împlini. Odată cu nașterea ei, intră și nenorocirea în acea casă. Hergelia începu să scază din ce în ce, pierind caii și ielele. Cei trei feciori ai femeiei se puseră pe gînduri. Cel mai mare vru să vegheze o noapte la cîmp să vadă cine-i fură caii, dar nu putu. Cel mijlociu asemenea.

Cel mai mic veghe și, cînd fu să închiză și el ochii, văzu o umbră coborîndu-se asupra unui cal. Atunci el sări asupra-i și începură a se lupta. Umbra, scăpînd de flăcău, zbură iar spre nori și flăcăul îi azvîrli o săgeată. Cînd veni acasă, spuse părinților ce i se întîmplase cu o umbră, care semăna cu soră-sa din leagăn și, cînd se uită la dînsa, o văzu rănită la braț și leagănul înroșit de sînge. Flăcăul se rugă de

părinți s-o omoare, căci dînsa este strigă. Neascultîndu-l părinții, flăcăul plecă de se duse în altă împărăție.

După cîtva timp, întorcîndu-se iar acasă la părinți, găsi casa și întregul sat pustiu. Striga, cum îl văzu, îi zise: „frate, o să te mănînc“. Frate-său îi dede turta și vinul ce avea cu dînsul și pe urmă, umplîndu-și ițarii cu cenușe și spînzurîndu-i de o grindă, se strecură prin coșul casei și fugi. Cînd sfîrși cu turta și vinul, începu să caute pe frate-său și, văzîndu-i ițarii, crezu că e dînsul. Dar cînd vru să rupă din el, i se umplură ochii cu cenușe și, pînă să se frece pe ochi, flăcăul se putu îndepărta. Striga furioasă se luă după dînsul și la cîmp zări pe frate-său suit într-un plop...

¹²⁰ (p. 432.) *Pomul zicea întruna*. Un asemenea măr măiestru revine și în poezia populară (Teodorescu, p. 81) :

Atunci virful merilor,
Merilor măiestrilor,
Către el îmi grăia :
Stai, de nu ne săgeta...

¹²¹ (p. 432.) *Vîntul, Căldura și Gerul*. În snoava bănățeană *Soarele, Luna și Vîntul* (Schott, no. 38) întîlnesc pe un țigan, care salută pe Vînt fiindcă acesta îl răcorește de arsura soarelui... Într-o variantă din Moldova (Sevastos, p. 236) un băietan de șoarece socoti să-și ia de nevastă pe *fata Soarelui*, care-i cea mai frumoasă fată de pe pămînt. El se duse la *Soare*, care-i răspuse : „Norul e mai mare, că de vine și se pune înaintea mea, mă întunecă...“ Iar *Norul* îi răspuse : „Du-te la *Vînt*, că el e cu mult mai puternic decît mine, că de începe a bate, mă poartă în toate părțile...“ (final brulesc : șoarecii îs mai puternici decît vîntul, care în zadar se silește a doborî un copaci). În poezia de Alecsandri (III, p. 141) *Soarele, Vîntul și Gerul*, „trei călători fantastici“, întîlnesc o fată și o roagă să-și aleagă mire pe unul dintr-înșii. Fata alege pe Vînt, cu toate amenințările Soarelui și Gerului :

Nu-mi pasă, mîndre Soare, de focu-ți arzător,
Cît mi-a sufla în față un vînt răcoritor ;
Nici de al tău frig nu-mi pasă, o Gerule de gheață,
Cît Vîntu-n miezul iernei nu mi-o sufla în față.

Într-o poveste indiană se discută superioritatea mutuală între Soare, Nor, Vînt și Munte (Benfey, I, p. 377). O poveste săsească (Haltrich, *Zur Volkskunde*, p. 116) e intitulată : *Cum țiganul întîlni Iarna, Vara și Domnul Vînt*. Țiganul salută numai pe unul din trei și întrebat, el răspunde : „pe Vînt, care mă răcorește la arșița soarelui!“ În basmul rus *Gerul, Soarele și Vîntul* (Leger, no. 6), drumețul, întrebat la întoarcere pe cine a salutat, dă un răspuns identic ; Soarele și Gerul amenință atunci să-l pîrjolească și să-l înghețe : „O, să nu-ți pese, fătul meu, zise Vîntul, dacă Gerul îți caută ceartă, nu voi sufla și nu-ți va face nimic ; fără vînt, gerul nu poate pișca, nici soarele să arză cu dînsul“.

¹²² (p. 333.) *Să facă să nască într-o noapte 50 de femei sterpe*. Cf. legenda greacă despre Heracle, care s-ar fi împreunat într-o noapte cu cele 50 de fete ale regelui Thespiilor : Pausan., IX, 27, 5 ; Apollod., II, 4, 9 ; Diodor, IV, 29.

¹²³ (p. 439.) Într-o poveste italiană (Comparetti, p. 236) puterea băiatului sta într-un *capello di oro che aveva in capo*.

¹²⁴ (p. 441.) *A face să fie veselă*. Într-o poveste săsească (Haltrich, p. 175) condițiunea este *a face să rîză* pe fata împăratului : cf. și Gonzenbach, no. 31.

¹²⁵ (p. 468.) Ziua apare, în mitologia antică și modernă, ca o ființă deosebită de Soare : ea pornește călare *pe un cal alb* (cf. Aeschyl. *Pers.* 386). Ovid. *Trist.*, III, 5, 55 :

Hunc utinam nitidi Solis praenuntius ortum
Afferet admisso Lucifer *albus equo*.

¹²⁶ (p. 470.) Un asemenea dar divin figurează și în versiunea macedoromână *Mireasa cu ochii scoși* din colecțiunea inedită a d-lui Cosmescu. Iat-o în rezumat : Un om sărac, neavînd cu ce înfășa fetița de curînd născută, se duse să caute foi de buruienii. În cale întîlni pe un bătrîn (era *Dumnezeu*, care-i binecuvîntă copila : *cînd va ride, să fie soare, iar cînd va plînge, să plouă și cînd va spăla, apa să se facă de aur*. Cînd se făcu mare, fata se logodi cu un fecior de împărat. În ziua nunței, nuntașii porniră cu mireasa la orașul ginereului și, trecînd printr-o pădure, o mătuse a miresei *îi scoase ochii*, o părăsi acolo și îmbracă cu hainele-i pe fie-sa, cu care se cunună feciorul de împărat. Dar un bătrîn, care luase pe fata orbită, îi căpătă înapoi ochii de la împărăteasa cea mincinoasă pentru două coșuri de trandafiri și împăratul, găsindu-și adevărata mireasă, arse pe cealaltă.

În versiunea paralelă munteană *Baba și copiii săi* (Arsenie, II, no. 17) revine darul minunat, ca și scoaterea ochilor din invidie. Sora, cînd se pieptena, îi curgeau din cap pietre scumpe ; cînd ridea, trandafiri îi ieșeau și cînd mergea, în urma sa busuioc creștea. Cînd fu să pornească fata la împărat, i se făcu sete și femeia care o însoțea nu vru să-i dea apă decît scoîndu-i ochii ; apoi o aruncă într-un eleșteu și duse pe propria ei fată la împărat. Schimbată în pește de aur, ea își veni iar în fire și un pescar căpătîndu-i înapoi ochii, se făcu o porumbișă și astfel se făcu cunoscută.

¹²⁷ (p. 501.) Prototipul unor asemenea ghicitori pare a fi episodul biblic despre Samson (*Judecători*, XIV). Pe cînd eroul israelitean se ducea la Timma să ia de soție pe una din fetele filistenilor, îi ieși în cale un *leu* tînăr mugind, pe care-l sfîșie ca pe un ied. La întoarcere văzu un roi de albine în stîrvul leului și, luîndu-le *mierea*, o dede părinților săi să mîncînce. Venînd iar cu părinții săi la filistenii, dede un ospăț la iubita sa, la care luară parte 30 de tineri tovarăși. „Și Samson le zise : O cimilitură vă pun, de-mi veți spune-o în cele șapte zile ale ospățului și o veți ghici, vă voi da 30 de cămăși și 30 de schimburi ; iar de nu mi-o veți putea spune, să-mi dați voi mie 30 de cămăși și 30 de schimburi. Și ei îi ziseră : Pune cimilitura ta, s-o auzim. Și el le zise : *Din cel ce mîncîncă a ieșit mîncare și din cel tare a ieșit dulceață*. Văzînd dînșii că n-o pot ghici, amenințară pe iubita eroului, că-i vor arde casa, de nu va îndupleca pe bărbatu-său să le spuie cimilitura. El se văzu nevoit a i-o spune și ea spuse cimilitura fiilor poporului ei. În ziua a șaptea dînșii ziseră către Samson : *Ce-i mai dulce decît mierea ? Ce-i mai tare decît leul ?*”

¹²⁸ (p. 506.) Basmul cu *Cozorul și oglinda* e de origină orientală. Ea figurează în 1001 de nopți cu titlul : *Prințul Abmud și Zîna Peribanu*.

¹²⁹ (p. 512.) O curioasă poveste macedoromână din colecțiunea inedită a d-lui Cosmescu poartă titlul *Cele 3 ursitoare și fratele lor* și e pe scurt următoarea : O

babă foarte urâtă spunea la toți că alta în lume nu este ca fata ei de frumoasă și că nu o scoate din casă de teamă să nu o deoache. Vestea se răspândise în toată lumea. Un fecior de împărat veni din depărtare s-o pețească și se logodi cu dînsa, văzîndu-i numai un deget prin gaura ușei.

Cînd își mărită fata, baba îi puse peste față un zovon, prin care nu putea să pătrundă nici lumina soarelui. Dar chiar în cea dintîi seară a nunței feciorul de împărat își aruncase mireasa în riul ce trecea pe sub ferestrele palatului său. Trei *Ursitoare* trecură p-acolo și fratele lor mut le strigă pentru întîia oară: „Surorilor, alergați de scăpați pe acea femeie că se înecă!”

Ursitoarele, după ce o scăpară de la moarte, o întrebă ce vrea să-i dea, că din pricina ei fratele lor dobîndise puterea de a vorbi. Ea nu ceru alt decît frumusețe și o făcu cea mai frumoasă fată din lume. A doua zi se duse la feciorul de împărat și-i spuse că este mireasa lui, pe care o aruncase pe fereastră. Feciorul de împărat o rugă să-l ierte și atunci trăiră împreună mulți ani fericiți.

Pentru grecii moderni: cf. Thumb, *Die Schicksalsgöttinen im neugriechischen Volksglauben*, în *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde* din 1892, p. 123—134.

¹³⁰ (p. 521.) *Justi, piatră*. Această poveste e de origină orientală: cf. Gonzenbach, no. 79 (*Povestea celor 12 tilhari*).

¹³¹ (p. 527.) Schott, no. 32 (*Jucăria Uriașului*): uriașul se joacă cu niște omușeți la arat.

¹³² (p. 531.) *Hydra* din Lerna, răpusă de Hercule, era un monstru cu 9 capete, care se aciuase pe lângă fîntîna Amymome, de unde se repezea spre a prăpădi turmele și semănăturile. Suflarea-i înveninată cauza moarte și capetele-i tăiate renășteau (Apollod., II, 5, 2). Ea e înrudită cu șarpele monstruos *Python* răpus de Apollo și cu namila *Chimera*, dovedită de Bellerophon.

¹³³ (p. 532.) Vorba *zid* în sens de „diavol“, în legendele rusești (Ralston, p. 135): astfel Anastasia *Adovna* (literal „fata iadului“) e un *zidenok* sau pui de drac... Despre concepțiunea populară a jidovului sub raportul religios ne mulțumim a cita un singur pasagiu dintr-o colindă (Teodorescu, p. 44):

*Cîinii de jidovi spurcați
Și de lege lepădați...*

¹³⁴ (p. 532.) Cf. piticul mare cît un deget (δάκτυλος ἡδαῖος)¹³⁴ și *Piticul Țîrțariul*, un om cît un cot de mare care se hrănea cu țințari (Cătană, no. 2).

¹³⁵ (p. 532.) *Lamia* figurează într-un basm macedoromân din colecțiunea inedită a d-lui Cosmescu, *Sora și cei 9 frați*, pe care îl reproducem în rezumat:

O femeie avea 9 feciori, cari plecară de acasă, zicîndu-i: De va naște băiat, să puie pe casă un brici; iar de va naște fată, să puie o furcă și atunci nu vor mai intra în casă. Frații trimiseră după cîtva timp pe cel mai mic să vadă ce semn e pe casă și el le aduse răspuns, că e brici. O vecină schimbăse semnele din dușmănie, căci mama lor născuse o fată. Ea, făcîndu-se mare, spuse într-o zi mă-sei, că-i pare rău că n-are vrun frate și dînsa îi spuse adevărul.

Fata avea un cățel și fără știrea mă-sei plecă cu el să-și găsească frățiorii. Cățelul dede de urmele fraților și încoace-încolo ajunseră la un munte grozav, unde era numai o casă. Fata intră acolo și nu află pe nimeni înăuntru. După ce găsi de mîncare, se puse de mătură casa și găti de mîncare pentru cină. Și după ce sfîrși toate,

se ascunse după un butoi. Frații vânători, sosind seara acasă, se mirară de rinduiala ce găsiră și căutară să afle pricina, dar nu putură. A doua zi puseră pe un șoim să vegheze. Fata, cum îl văzu privind prin coș, îi azvîrli o mîină de cenușe în ochi și cînd veniră vînătorii, nu le putu spune decît că văzuse o fată frumoasă, dar de unde ieșise și unde se duse, nu putu să vadă din pricina cenușei. A treia zi șoimul fu mai cu băgare de seamă și vînătorii găsiră pe fată după butoi. Povestindu-le istoria ei, află că vînătorii sunt frații săi.

Odată, pe cînd frămînta pline, cățeiul se încăpățîină : sau îi face un colac, sau îi stinge focul. Și ca niciodată cățeiul îi stinse focul. Acum cu ce să coacă pîinea? Se duse să *împrumute foc de la o lamie*. Fata ei îi dede, dar îi spuse să-și țină buzurarul cu cenușe și mergînd s-arunce în urma ei. Cînd veni lamia acasă, *îi mirosi a om*, întrebă pe fie-sa și ea-i spuse. Atunci se luă după cenușe și ajunse la casa vînătorilor. Fata nu voi să deschiză ușa, ci scoase *numai degetul de i-l supse* lamia. Fata slăbea din zi în zi (că lamia se desprinsese a-i suge sîngele) și aflînd frații de aceasta, omorîră lamia. Fata lamiei, pe cînd mătura sora vînătorilor, aruncase de lingă dînsa o măsea de a mamei sale, pe care călcînd sora vînătorilor, îi intră în picior și căzu leșinată. Frații, sosind de la vînat, o crezură moartă și o duseră în pădure, unde o lăsară. Un tînăr, trecînd p-acolo, scoase fetei măseaua din picior și ea învie. După aceea o luă de soție.

Sugerea degetului revine și într-o versiune bretonă *Les sept garçons et leur soeur* (Sébillot, II, no. 27), în care lamia e înlocuită cu un *Sarrasin*, un sinonim breton al lui *Ogre*.

¹³⁶ (p. 536.) *Odată se despică zidul și se ivi o umbră*. Aceasta pare a fi o reminiscență a legendei biblice despre ospățul lui Baltazar (*Daniel*, 5): „În aceeași oră au ieșit degete de mîină de om și au scris în fața policandruului pe tencuiala zidului palatului regal; și regele vedea partea aceea a mîinei care scria. Atunci fața regelui s-a schimbat și gîndurile i s-au tulburat, încît încheieturile coapselor sale se desfaceau și genuchii săi se loveau unul de altul.“

¹³⁷ (p. 552.) Cf. Cei trei coconi din Babilon (Șadrac, Meșac și Abed-Nego) aruncați în cuptorul de foc sunt păstrați în viață într-un chip minunat (*Daniel*, 3).

¹³⁸ (p. 592.) Călătoria lui Dumnezeu cu Sîn-Petru degenerată în snoavă (Schott, no. 28). Un țaran, care le răspunde mojicește, e pedepsit de Dumnezeu cu colică.

¹³⁹ (p. 592.) Ca snoave se mai pot considera și următoarele versiuni: 1. Versiunea bucovineană *Fata popei și căpitanul fără nas* (Sbiera, no. 41) cu forma paralelă macedoromână *Fata popei și hoșii* din colecțiunea inedită a d-lui Cosmescu; 2. versiunea munteană (probabil de origină orientală) *Fata de împărat și pescarul* (Ispirescu, I, p. 57 și Fundescu, no. 7); 3. Versiunea moldovenească *Soacra cu trei nurovi* (Creangă, no. 1) cu forma-i paralelă macedoromână *Soacra și nora* (Cosmescu); 4. Versiunea bucovineană *Baba mireasă* (Sbiera, no. 42) cu varianta moldovenească *Mireasa din țara ungurească* (Bogdan, p. 27) și cu cea macedoromână *Bătrîna în pădure* (Cosmescu).

¹⁴⁰ (p. 615.) O variantă din Moldova a poroganiei din Bucovina a fost publicată în ultimul număr al *Șezătoarei* (an. III, no. 4) sub titlul „Nuיעiușă, huță-mă!“ Seria cumulativă se succede astfel: nuיעiușă-topot-foc-apă-boi-lup-pușcă-șoarece-miță-cocoș-vulpe...

O poveste cumulativă, analoagă lui *Cocoșu-Roșu*, revine într-un joc de copii *Cioc-mora*, cunoscută în Muntenia și Moldova. Iată cuvintele rostite cu acea ocaziune (apucînd fiecare copil policarul celuiilalt):

ADNOTAȚIUNI

Ulcelușa cu unt unde-i? — A mâncat-o ciinele. — Ciinele unde-i? — L-a mâncat lupu. — Lupu unde-i? — În pădure. — Pădurea unde-i? — A ars-o focu. — Focu unde-i? — L-a stins apa (variantă: ploaia). — Apa (ploaia) unde-i? — (La Dumnezeu.) — Au băut-o boii. — Boii unde-s? — Pe valea cu soții...

În Moldova: Cioc în podul popei, cioc dacă poți. — Putinica cu unt unde-i? — În podul popei. — Podul popei unde-i? — L-a ars focu. — Focu unde-i? — L-a stins ploaia. — Ploaia unde-i? — Au băut-o boii. — Boii unde-s? — În țara cu mălai. — Mălai unde-i? — L-a mâncat vrăbiile. — Vrăbiile unde-s? — Au zburat...
zvrrr!

INDICE FOLCLORIC

Abreviațiuni: b. = basm, l. = legendă, sn. = snoavă, Mu. = Muntenia, Mo. = Moldova, A. = Ardeal, Ba. = Banat, Bu. = Bucovina, mcr. = macedoromân, ngr. = neogrec, v. = vezi.¹

Le jour où un érudit courageux entreprendra un index des contes (comprenant à la fois les types, les incidents, les traits), l'étude des contes fera de rapides progrès. Nous tous qui étudions les contes sommes encore dans la situation de ceux qui étudient les textes d'une langue archaïque et ne peuvent chercher les mots que dans leur mémoire ou dans quelques notes personnelles. Un dictionnaire de ce genre serait d'autant plus utile que l'unité d'où il faut partir n'est pas d'ordinaire le conte, mais l'incident ou le trait. Les contes ne sont, pour la plupart, que la juxtaposition et la composition de plusieurs de ces éléments. Ce dictionnaire ne serait pas moins utile pour l'histoire littéraire que pour l'histoire des contes, car il y a de nombreux traits communs aux contes et aux oeuvres de la littérature, et la comparaison aidera peut-être à établir la filiation: on pourra, en tout cas, établir les rapports (souvent très intimes) entre les oeuvres littéraires et les thèmes traditionnels. Même incomplet, un dictionnaire de ce genre rendrait de grands services.

Gaidoz în Mélusine din 1887, p. 294.

A

A c, ce deschide ușile pivniței: 365; ce schimbă în păsărică: 489, 492; otrăvit, înfipt în cap: 212, 213, 492, 494; schimbat în munte de fier: 365; vrăjit, virit în cap: 213, 215, 487.

Accaciuni, numele lui Nea Sărăcilă la Palermo: 575.

Achille, caii săi: 68; făcut nemuritor: 552; nevătămat: 534; pus noaptea pe foc: 639; străvestirea sa: 346.

Acrisiu, precizare fatală: 317.

A CUI SĂ FIE FATA FRUMOASĂ?, b. A.: 134, 502, 507.

Acuma lasă și te odihnește!, formulă magică: 561.

Acuzare falșă, din partea femeiei seducătoare: 56, 68, 97; din partea soacrei răutăcioase: 271, 272, 274; din partea surorilor invidioase: 269, 270, 271, 274; din partea tatălui nelegiuit: 458, 459, 460.

Adam și Eva, episod biblic: 53, 551. V. Moș.

Adăpare, a o sută de boi cu o găleată: 181; a unei iepe mîncătoare de oameni: 350.

Ademenire, în chip de păsărică: 223; în corabia cu mărfuri: 218, 294, 338, 354, 367, 393.

¹ În elaborarea acestui Indice am fost ajutat de d-l Aureliu Candrea, absolvent al Facultății de Litere.

- Adevărul descoperit regelui de pasăre: 274; dovedit cu limbile fiarei: 331; prin ordalie: 30; orbit: 519.
- Adevărul și Minciuna călătorind în lume: 519.
- Admet, servit de Apollo: 323.
- Adormire, de balaur: 324; în poala fetei: 404, 426. V. letargie.
- Adormitor, fluieraș: 329; praf: 487.
- Adovna, Anastasia, fata iadului: 656.
- Aducerea apei miraculoase: 321; celei mai frumoase fete din lume: 325; coroanei de pe tărîmul celălalt: 294; iepelor sirepe: 341; (simulată a) fintinei și a pădurei: 542; fecioarei cu părul de aur: 321, 325, 342; inelului de logodnă de pe lumea cealaltă: 300; inelului vrăjit: 421; inimii și degetului celui mic: 427; lui Dumnezeu la prînz: 184, 296; ochilor pe taler: 175; pietricelei: 419; Soarelui, Lunei și Stelelor: 366; unui iepure albastru gătit: 306. V. isprăvi.
- Adunarea albinelor sau a păsărilor spre a fi întrebate: 199, 308, 393, 412; a vitelor în corn: 473.
- Aer, cetate din: 194; urcare în: 302.
- Aerian, munte: 172; palat: 505, 513.
- Aeson, întinerit de Medeea: 649.
- Aestas, vara personificată la romani: 637.
- ἄθῦντο νερό, apă vie în poveștile grecești: 41.
- Afin, feciorul bucătăresei, împietrit, e înviat cu singe de copil: 42, 390, 391.
- Afin, veșted, semn de moarte: 400.
- Afin și Dafin, frați de cruce: 386, 390, 633.
- AFLATUL, b. A.: 103, 512; b. croat: 105.
- Aflatul, nume de copil găsit: 103.
- Afrodita, hainele-i răpite de un vultur: 189. V. Venere.
- Agamemnon, juruiește Artemidei pe fie-sa Iphigenia: 240.
- Agenți auxiliari: 37, 321, 370, 498, 527, 649.
- Ageru-Ochilor, năzdrăvan care vede toate legat la ochi: 326.
- Ageru-Pămîntului, uriaș închis în cratiță de șapte zmei: 227. V. Lutele-Pămîntului.
- Aghemant, craii zmeilor: 376; cetatea lui: 376.
- AGHERAN-VITEAZUL, b. A.: 369, 375.
- Agheran-Viteazul, voinic botezat de Dumnezeu: 369, 375.
- Aghiamant, cal de: 368; pădure de: 367. V. diamant.
- Agneț, ca doftorie: 518.
- Aripina, fiica regelui Angliei: 558.
- Ahalya, zină vedică, căsătorită cu părintele ei Indra: 445.
- AHMED-ȚELEBI, b. ngr.: 167.
- Ajdaha, numele balaurului la sirbi: 531.
- Aladin, povestea lui: 653.
- Ală, balaur din nori: 531.
- Alăptare, îndelungată: 372, 373, 396, 400, 434; de o capră: 270, 535, 536; de o cățea: 317; de o iapă: 373; de o lupoaică: 317; de o ursoaică: 317.
- Alăută, prevestitoare: 278.
- Alb, cal: 229; ceară: 416; ghem: 221; haine: 220; împărat: 267; lac: 41; lume: 89; mătase: 507; mielușel: 465; piine: 471; porumbiță: 186; șarpe: 414.
- Alba-Frumoasă, îi cad din mâini trandafiri și din păr mărgăritare: 465.
- Albastru, valoarea simbolică a culorii: 233; barbă: 233; iepure: 306; lac: 191; mare: 197; pasăre: 428, 465; taur: 478.
- Albă, ca zăpada, femeie: 196, 640; cum e cașul: 211.
- ALBĂ CA_ZĂPADA, b. rus: 493.
- Albele, zîne, palatul lor: 201, 641.
- Albie, pusă d-andoasele: 485.
- Albină, aduce apă vie: 41; ajută pe voinic a face un pod de ceară: 414, a minca miera: 325, 416, a recunoaște fata: 325, 331; în capul unui bongar: 287; în Vîntul Mare: 254; om schimbat în: 261, 332; recunoscătoare: 36.
- Albine, împărăteasa lor: 416.
- Albirea cămășei de mire: 179; linei negre: 356.

- Alb-împărat, reprezentantul poporal al blindeței în opozițiune cu Roșu-mpărat: 25, 34, 362, 416, 473, 498.
- Alcathus, dovedește adevărul cu limba leului răpus: 313.
- Alcinou, palaturile lui: 69; prezice lui Ulyse pătirile sale: 511.
- Alcitoe, una dintre Minyade: 16.
- Aleargă-ca-Vintul, nume de ciine: 653.
- Aleargă-Repede, tovarăș ajutor în poveștile maghiare: 649.
- Alecsandri: Înșir-te mărgărite: 275; Legenda rindunichii: 193; Răz bunarea lui Statu-Palmă: 129; Soarele, Vintul și Gerul: 654.
- Alegerea împăratului prin o coroană: 479; prin un porumbel: 29, 437; logodnicei, prin aruncarea săgeților: 181, 639; mirelui, lovind cu un măr de aur: 30, 200, 201, 236; de grîne: 84, 89; macului: 331, 479; de porumb: 472; sexual trădat prin ~ de mânuși, panglici: 346; de arme: 346, 347; soției din mai multe aidoma: 191, 264, 331, 416.
- ALEODOR-ÎMPĂRAT, b. Mu.: 218, 409, 417, 503.
- Aleodor-împărat, viteaz ajutat de animale recunoscătoare, calcă pe moșia lui Jumătate-de-Om și e însărcinat a aduce pe fata lui Verdeș-împărat: 417.
- Alergaci, om cu picioare lungi: 327.
- Alexandria, elemente folclorice în: 28; capcîni în: 32; Ducipal în: 68; locuțiune echivocă: 649; Macarele: 73; monștrii în: 32, 410; munții mișcători: 73.
- Alexandru cel Mare, calul său năzdrăvan: 68; coborîrea sa în iad: 73; în țara fericiților: 40.
- Alfons și Canneloro, frați gemeni: 400.
- ALI-BABA ȘI CEI 40 TÎLHARI, b. mcr.: 634.
- Alifie, ce face nevătămat: 324; ce înviază: 396, 399.
- Almaș, piscu-i antropomorf: 465.
- Altar, fată schimbată în: 264.
- Alună, cu papagal: 167, 168; cu rochie: 170, 478; cu scule: 169.
- Alunecuș, săpun schimbat în: 537.
- Amalgamant, basm: 161, 303, 323, 636.
- Amaltheia, cornul ei: 557.
- AMAN CÂTCĂUN, b. Mu.: 134.
- Aman Cătcăun, uriaș de pe tărîmul cellalt, a cărui putere sta în doi gin-paci: 443.
- Amazoane, fecioare războinice: 346.
- Amăgire cu daruri: 56. V. ademenire.
- Amba, fată schimbată în bărbat: 345.
- Ambrozie, adusă de porumbi: 71, 73; copil uns cu: 182.
- Amenințare, cu un buzdugănaș, înlemnind soldații: 222; cu un toiag spre ieși păsări: 332; spre a pface în stane de piatră: 362.
- Amețire. V. îmbătare.
- Ami și Amil, roman francez: 386; prieteni trup și suflet: 386.
- Ami, vindecat de riie cu sînge de copil: 386.
- Amnar, aruncat, se face munte: 267.
- AMOR ȘI PSYCHE, b. roman: 18, 81; episod: 81, 169, 294; tip: 28, 89, 165, 231, 263, 302.
- Amorțire. V. împietrire și letargie.
- Ampedo și Andalosia, frați moștenind diferite talismane: 558.
- Amphion, lăuta lui: 606.
- Amphion și Zethe, frați gemeni: 317.
- Amuliu, prezicere fatală: 317.
- Amuțire, ca pedeapsă: 234. V. muțenie.
- Amvrozie, Sf., Necuratul ca: 32.
- An, echivalează cu o zi: 38, 235; cu trei zile: 39, 198; cu o lună: 38, 39, 630; un an păzește voinicul iapa: 198, 254; trei, plînge întruna soția: 388; șapte, se alăp-tează copilul: 397, 400, 434; nouă, ține calea: 537; nouă, se luptă zmeii: 528; o sută, rămîne ciobanul în peșteră: 247; milioane, șade bărbatul în coliba Vintului: 248.
- ANDILA DE CUȘTIVEI, b. Mu.: 268, 279.
- ANDILANDI, b. Mu.: 268, 277.

- Andilandi, pasăre măiastră, a cărei cîntare întrecia toate muzicele pămîntești: 277.
- Andrei, strigoiii ies din morminte în noaptea spre St.: 568; taie nasul popei: 605.
- Androcle și leul recunoscător: 412.
- Andromeda, fecioară expusă unui balaur: 313.
- Andromeda, tip: 312, 396, 398, 636.
- Anecdote abderitane, privitoare la locuitorii din Lovrana: 634.
- Angelica, expusă unui balaur: 313.
- Angelica, Regina, doarme acoperită cu șapte văluri: 323; apa-i minunată: 323.
- Ανήλιος, cel fără soare, Domnul de Rouă al tradițiilor neogrece: 632.
- Animale-cumnați, tip: 221, 230, 232, 308, 439.
- Animale-cumnați, fete pețite de: Fulger, Trăsnet și Cutremur: 309; de Împăratul corbilor, fiarelor și păsărilor: 310; de Împăratul păsărilor și al animalelor: 310; de Împăratul Vinturilor, Soarelui și Lunei: 309; de Leu, Tigru, Vultur: 308; de Șoim, Vultur, Corb: 309; de Lună, Miazăzi, Soare: 309; de Brumă, Ger, Vînt: 310; de Vultur, Hăriu, Lup: 311.
- Animale năzdrăvane: berbec: 484; bou: 415; cal: 413; ciine: 415; cocoș: 414, 415; cotoșman: 412; iapă: 414; măgar: 415; rîndunică: 417; rațe: 393, 414; știucă: 418; taur: 258; vacă: 464; vultur: 412, 524. V. năzdrăvan.
- Animale producătoare de aur: 613, 633.
- ANIMALE RECUNOSCĂTOARE, b. indian: 49, 66; b. maghiar: 414.
- Animale recunoscătoare, ciclul: 89, 120, 218, 294, 326, 359, 409, 412, 416, 503.
- Animale recunoscătoare, concepțiunea despre: 36, 37, 49, 66, 412; înlocuite cu agenți auxiliari: 36, 326, 370; albină: 36, 325, 414; cerb: 341; corb: 36, 325; cofofană: 326; dihor: 410; fluture: 328; furnică: 326; leu: 325, 290; mreană: 311; muscă: 264; pește: 36, 318; rîndunică: 328; ris: 410; șoim: 309; șoarece: 413; struț: 372; tăune: 36, 418; urs: 226, 333; viperă: 361; vulpe: 226, 322; vultur: 199, 262, 288; zgripșoroaică: 185.
- Animale substituite copiilor de aur: ciine, cățel, maimuță, pisică, porc, șarpe, șoarece: 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279.
- Animism: 18, 51.
- Anku, moartea personificată în Bretania: 249, 576.
- ANKU ET SON COMPÈRE, l. bretonă: 576.
- Annus, anul personificat la romani: 637.
- Anotimpurile personificate: 637.
- Anteea, femeie seducătoare: 68.
- Anticrist, născut dintr-o femeie roșie: 628; trecerea timpului la venirea lui: 630.
- Antigone, schimbată în cerboaică: 73.
- Antiope, expune copiii săi gemeni: 317.
- Antoniu, fecioară-bărbat: 337; (St.) în chip de călugăr: 192.
- Antropofag, om: 32; soarele: 24; tătar: 31; vîntul: 638.
- Antropofagie, în basme: 24, 51, 76, 77, 78, 79, 351, 468, 489.
- Antropomorfizarea, fenomenelor cosmice: 19; Morței: 571, 572; Soarelui: 637; Vîntului: 638.
- Anupu și Bitiu, frați egipteni: 55.
- Apă-Uitărei. V. Letha.
- Apă, de argint, a face o: 420; galbenă, cerută de față: 269; neagră, curge înaintea iadului: 122, 651; verde, cerută de față: 272; a Duminecei, se varsă în rai: 644; a Simbetei, în iad: 644.
- Apă, basma, aruncată, se face o: 263; față schimbată în: 262, 265, 266; fata, urmărită, se face o: 262; năframă, aruncată, se face o: 261, 267; pinză, aruncată, se face o: 468; prefăcută în singe: 631; pusă la stele: 29; schimbată în vin: 552.
- Apă, adormitoare: 284; caldă, redă vederile: 273; înviază: 309, 398; cărată cu ciurul: 595; care joacă: 273, 274; ce redă puterile: 233; cerută de fata din chitră: 211, 213, 215; cu miros de vin și gust de rachiul: 265; din piatră (simulare): 544; inel aruncat în: 217, 354, 355, 413; întrebătoare: 296; lipsită de pește: 296; nici în cer, nici pe pămînt: 493; sat, oraș lipsit de: 313, 403, 524; se desface în două: 184, 298; strigătoare: 85; turburindu-se, semn de moarte: 56, 399.

Apă, moartă, incheagă bucățile mortului: 41, 310; 432, 537; tare, redă puterile: 41; vie, însufletește pe cei morți: 24, 40, 58, 73, 226, 310, 332, 398, 432, 537.

Apă, de la Fata-Morgana, redă vederile: 291; de la doamna Sticlișoara, întinereste: 41; de la zina din piatră, vindecă nebunia: 403; de la Zina-Zorilor, face să riză amîndoi ochii împăratului: 326; de la fîntina de viorele, adusă de voinic: 333; de la Regina Angelica, leac de orbire: 323; care întinereste, 322, 330; din Iordan: 41, 326, 333, 363; din fîntina Leordanului: 368; din Marea Roșie, cerută de fată: 274; de rîndunică, înviere cu: 309; din țara celor șapte pitici, redă viața: 272, 273; din țara Otravei, leac de orbire: 322; detrandafir, redă vederile: 323.

Apă-Rea, om care ieșea din izvor: 377.

APĂ VIE, b. mcr.: 424, 436.

Apă vie și apă moartă, tip: 321.

Apă vie și apă moartă, aducerea ei: 41, 325, 326, 327, 337, 416, 417, 432.

Apel, semn de, la nevoie: 36; aripioară: 36, 331, 416; fluier: 414; peniță: 36, 416; pufolet: 418; solzișor: 36, 416; unghie: 284.

Apocriife, scrieri: 28, 240, 241, 247, 571.

Apollo, abia născut începe să vorbească: 630; cu coama de aur: 336; Daphneos, Delios: 46; îndrăgește pe Daphne: 204; în serviciul lui Admet: 323; juptoale pe Marsias: 45; soră-sa: 87; vacile sale: 39.

Appuie-Montagne, uriaș năzdrăvan, sprijinind un munte: 370, 374.

Apsara, nimfă acvatică la indienii: 86.

Apsirt, tăiat în bucăți: 258, 324.

Apucă, nume de ciine în poveștile germane: 653.

Apuleiu: 72, 81, 88, 89.

Aqua dell'inferno, face urit: 650; del paradiso, face frumos: 650.

Aram, craiul zmeilor: 376.

Aramă, de arbore: 304; caier: 382; cal: 244, 254, 255; cameră: 331; casă: 329, 381, 382; cetate: 376; cocoș: 304; cracă: 304; cupă: 505; curte: 248; fată: 382; fir: 334; flori: 304, 328; friu: 244, 254, 255; fructe: 304; frunte: 646; frunze: 195, 304, 505; haine: 255, 472, 480; merișor: 480; meri: 480; pădure: 304, 328, 372, 505; palat: 304, 376; picioare: 232, 304; pod: 176, 339, 381, 508; porți: 236, 376; ușă: 237; zid: 507, 508.

Arap, a aduce mărul unui: 350; buruieni de facere date de un: 386, 390; căpcăun: 100; care împlinește poruncile stăpînului său: 37, 174, 413, 649; cu gitul de trei coți: 649; fata moșului juruită unui: 167; făptuind isprăvi grele: 267; îndrăgit cu soră voinicului: 425; în fundul unui puț: 289; împărat: 108; înghițind oștiri întregi: 526; iubitul domniței: 413 420; om vrăjit în: 167; palate locuite de 12 arapi: 425; prinț înlocuit cu un: 326; rob la un fecior de împărat: 174; schimbă scrisoarea fatală: 106; stafie în fundul fîntinelor: 530; taie dovleacul în care sta puterea băiatului: 289.

'Αράμιδες, duhuri păzitoare de comori: 530.

Arat, de, cu tauri cu picicare de aramă: 258, 324; o pădure: 184; un pămînt virtos ca plumbul: 556.

Arăpoaică, fata din chitră omorîtă de o: 211; palatele ei: 520.

ARĂPUȘCA, b. Mu.: 39, 218, 222. [V. *Împărăția Arăpușchii.*]

Arăpușcă, fată-pasăre, îmbrăcată bărbătește: 220; împărăția ei: 222; împietrește și înviază soldații: 223; muntele ei: 222; palatele ei: 222; pierde însușirea de zîină odată ce voinicul o supune: 223; sabia în care sta puterea-i: 220, 223.

Arbore, ce cîntă: 269, 272; ce imploră cruțare: 204; ceresc: 36, 303, 304, 305; ce singeră: 93, 94, 204; cosciug pe: 492; cu mere de aur: 260; de aramă: 304; de argint: 304; de aur: 259, 304; de uitare: 73; fată pe: 211, 213, 215; glas din: 95, 205 206; interzis: 53; nevasta zmeului schimbată în: 205; simțitor: 91, 204, 205; supra-viețuitor: 92, 93, 632; al vieței: 551.

Arborele ceresc, tip: 302, 303; degenerat în snăvă: 592.

ARBORELE ÎMPĂCIUIREI, b. Ba.: 239, 241, 243.

ARBORELE MIRACULOS, b. sas: 304.

- Arbori, copii schimbați în: 94; divini: 204; cultul lor: 205; doborîrea lor, pedepsită: 204; împlețiți: 92, 93; răsăriți din picături de sînge: 260.
- Arc, aflarea ursitei prin tragerea cu: 183; dăruit de Sf. Vineri: 198.
- Arcaș năzdrăvan: 502.
- Arderea, de viu: 118, 119, 120, 291, 316, 353, 486, 496, 505.
- Arderea pielei animale: 28, 165, 168, 170, 171, 172, 173, 177, 178, 181, 183, 185; înlocuită cu arsuri comice: 591.
- Ares, mugetul său: 653.
- Aresconte, flăcău schimbat în față: 91.
- Aretia, unica fată: 585.
- Argat: 49; la zine: 199; la grădinarul împăratului: 186, 200, 201, 229; la zmeu: 260, 265; zmeul ca: 432.
- Arghir: 187; elemente folclorice în poema despre: 187.
- Argint, de: arbore: 304; aripi: 19; brațe: 304, 638; cal: 232, 255, 499; ciine: 69; cărută: 452; casă: 330; cetate: 646; cosciug: 119; cupă: 318; cutiuță: 401; dinți: 272; fată: 382; fintină: 304, 421; fir: 452; friu: 244, 254; frunze: 195, 304; haine: 255, 304; jug: 289; mină: 232, 304; măr: 480; munte: 248; pădure: 328, 367; palat: 260, 304; piine: 254; pasăre: 421; păr: 290, 304, 342; păr (arbore): 367; picioare: 327; pod: 176, 339, 365, 421; ramură: 304, 469; rochie: 168; scîndură [din cutie de]: 562; scaun: 453; spinare: 170; straie: 293; tron: 638; vestiminte: 472.
- Argintan, craiul zmeilor: 376; țara lui: 376.
- Argintar, argat la un: 293, 383; schimbă talismanele: 561.
- Argo, corabie vorbitoare: 71, 73, 323.
- Argonauți, corabia lor: 73, 323; expedițiunea lor: 323, 324.
- Arhanghelul, împlinește și rolul unui conducător de suflete: 572; ia sufletul lemnarului: 252; inchipuit ca un om înalt, uscat, cu două aripi și o sabie în mină: 523; păcălit: 578, 579; răpește soarele de la draci: 360, 651; substituit Morței: 27, 547. V. Moartea.
- ARHANGHELUL ȘI LEMNARUL, b. Mu.: 575, 578.
- ARHIMAGUL ȘI SERVITORUL SĂU, b. sas.: 646.
- Arici, principe și conte vrăjit în: 635.
- Arimaspi, oameni cu un singur ochi: 54, 631. V. Ednookie.
- Ariosto, Fata Morgana: 646; orco: 528; Ruggier și Angelica: 313.
- ARIPĂ-CÎMPULUI, b. A.: 136, 359, 367.
- Aripă-Cîmpului voinic năzdrăvan, răpește zmeilor Soarele și Luna: 358, 367; se schimbă în miță: 368.
- Aripă, dată de albine sau furnici, apel la nevoie: 36, 331, 416; ascundere sub: 287, 391; ale zinelor furate: 192, 194; căpătate prin ungerea umerelor: 505; de argint: 19. V. armăsar, cal, zmeu.
- ARIPĂ-FRUMOASĂ, b. A.: 136, 359, 366.
- Aripă-Frumoasă, numele voinicului Zorilă, învingătorul zmeilor: 353, 366; se face muscă: 367.
- Aripoară, de aur: 388; spre amintire de la împăr[ăteasa] ținșarilor: 416.
- Arlechin, personaj comic în Bergam: 605.
- Armaș, vinzătorul, sfîșiat de iepe: 629.
- Armăsar, balaur încolăcit de un: 538; cu 4 și 12 aripi: 229; cu potcoava de aur: 343; de aur: 441; fata Gheșperitei prefăcută în: 306; mormînt schimbat în: 583, 585; om schimbat în: 58, 636; suflă cu o nare răcoare, iar cu alta foc: 340.
- Arme, alese de fată: 339, 342, 347; ale tatălui din tinerețe: 218, 228, 235, 253, 341; ruginite: 35, 339, 342; vrăjite: 58.
- Aron, toiagul său, prefăcut în șarpe: 631; înverzit: 643.
- Arrasa-Montanhaș, Sfarmă-Piatră portughez: 375.
- Arthur, dormitînd în Avalon: 124; fratele Fatei Morgana: 513.
- Aruncarea, afară din mormînt: 581; astrelor pe cer: 364; buzduganului: 543; copilului în cuptor aprins: 555; geridului: 350; inelului: 354, 355; în cazan cu ulei fierbinte: 274, 325; în fintină: 361, 461, 485; în hazna: 269, 271; într-o prăpastie: 325; într-un puț: 322, 496.
- Ascensiuni: 287, 304, 305, 306, 307.
- Ascensiuni aeriene, ciclu: 302.
- Aschenbrödel, Aschenputtel, Cenușereasa germană: 475.

- A scundere, a inimii: 395; a oaselor: 490; în coada fetei: 418; în cosițele ei: 505, 509; într-un cal de argint: 499; în cutele rochiei: 326; în dinți: 343; în fundul mării: 418, 504, 509; în foc: 183; într-un nor: 509; într-un ou din cuibul corbului: 505; într-un om de lemn: 458; în pintecele peștelui: 505; în stejar, stincă, scoică: 327; în Vîntul Turbat: 418; sub aripă: 287, 290, 391; spre a nu fi găsit: 343, 418; sub pîntecele berbecelui: 75, 77, 78, 79; sub pod: 352, 355, 364; sub scaunul domniței: 504.
- Ascușirea dinților spre a minca fata: 356, 652.
- Asin, care bategă galbeni: 559, 560, 562; năzdrăvan: 455.
- Asină vorbitoare: 631. V. Balaam.
- Asinul de aur, roman de Apuleiu: 81.
- ASINUL, MASA ȘI BOTICA, b. Bu.: 557, 562.
- άσλāv, nume de ciine: 653.
- Aspidă, palat învelit cu piele de: 228.
- Asteria, nimfă răpită de vultur: 282.
- ASTERINOS ȘI PULYA, b. ngr.: 485.
- Asterinos, bînd dintr-o urmă de miel, se schimbă în miel: 485.
- Astupă-te, asine!, formulă magică: 562.
- Așchie, grea dintr-o: 254, 319.
- Așterne-te, măsuță!, formulă magică: 562.
- Aștri, furați de idoli: 359; înghițiți de zmei: 358, 363, 367; legați de voinici: 220, 221; de origină umană: 386.
- Atalanta, fecioară războinică: 503.
- Atena, crește în taină pe Erichthonios: 639; dăruiește lui Perseu o oglindă vrăjită: 534; încălțînd opincile-i de aur: 549.
- Atingere, a nu putea naște decît prin: 167, 176, 177, 178, 179.
- Atropos, una dintre ursitoare: 511.
- Attrape-Tout, tovarăș ajutător: 328.
- Aude-Bine, ciine de la St. Vineri: 244.
- Aur, de: arbore: 259; aripioare: 388; armăsar: 441; asin: 560; băiat: 457; baie: 199; biserică: 361; boltă: 342; bou: 334, 448; braț: 201, 272; briu: 363; buzdugan: 529; buzdugănaș: 222; cadre: 507; caier: 168; cal: 232, 255, 334; cămară: 236; cămașă: 393; cană: 360; ciine: 232; cap: 170, 232; capră: 392; căruță: 452; casă: 330; cetate: 646; cerb: 391; clopoței: 469; cloșcă: 172, 366; cocoș: 558; coadă: 342; colivie: 213, 330; coamă: 232; condur: 480; copil: 175, 235, 276, 404; coroană: 167; cosciug: 466; costiță: 35, 336; cheie: 231, 338; cheiță: 308; cuie: 466; cunună: 483; cutie: 448; dafin: 205; dinți: 353; drum: 413; iapă: 290, 337; fintină: 233, 259; fată: 382, 413; fecior: 405; fecioară: 413; fir: 337; floare: 569; fluture: 470; friu: 244, 254; frunză: 195, 304, 469; fuior: 293; furcă: 176, 334; fus: 177, 178; găleată: 477; gherghel: 284; ghiulea: 327; haine: 35, 233; iepure: 293; inel: 173, 337; izvor: 167; lină: 272, 324, 504; lăntușoare: 447; leagăn: 168; lighean: 360; miini: 168; masă: 176; măr: 167, 200, 215, 236, 373; minge: 504; moșneag: 334; mreană 401; munte: 248; ogar: 293; opinci: 549; ou: 366, 561; pădure: 328, 367; palat: 236, 304; pană: 338; piine: 254; panto: 478; pasăre: 262, 294; pat: 272; păună: 191; păr (arbore): 261, 469; păr: 191, 225, 233, 254, 304, 336; pene: 362; pește: 268, 337; peștișor: 213, 260; pivniță: 219; ploaie: 317; pod: 176, 259, 339, 421; poame: 288; pomi: 636; porți: 69; porumbel: 252; potcoavă: 338, 343; potirniche: 167; pui: 172, 366; purcel: 172; ramură: 271, 288; rață 441, 462; război (șesut): 168, 255; rochie: 168; rozmarin: 479; rotilă: 636; sabie: 398; săpălugă: 477; sfeșnic: 448; sicriu: 495; spice: 194; stea: 499; șea: 334; taur: 448; tinăr: 201; toiaș: 456; trandafir: 467; tron: 234; vacă: 334; vargă: 70; virtelniță: 171, 178; vilă: 304; vițel: 334; zină: 288, 294; zmei: 376. V. metamorfoze..
- Aur ar, desperat, își scoate ochii: 387; voinicul se face: 287; slugă la: 291, 360.
- Aur ar, craiul zmeilor: 376; țara lui: 376.
- AURĂREASA ȘI FIUL [CREDINCIOS AL] PESCARULUI, b. ngr.: 387.
- Aurit, corn: 488; rodie: 213.
- Aurora, depănată de un drăcușor: 221; personificată: 47. V. Eos.
- Austru, nume de vînt: 223; calul său: 223; fiu-său scăpat de un balaur: 223.
- Autumnus, toamna personificată la romani: 637.
- Auz, îndrăgire din: 650; de foarte departe: 498, 502; recăpătat prin guițarea purcelului la urechile voinicului: 433.

Avalon, Arthur dormitînd în: 124; insula, locașul nemuririi: 250; valea, reședința Fatei-Morgana: 513.
 Avdotia, fecioară-lebădă: 191.
 Avestița. V. Baba-Coaja.
 Avimelech, somnul cel lung al lui: 247.
 Avram, jertfește pe fiu-său: 387; moartea lui: 571.
 AZIMA MERGĂTOARE, b. A.: 387, 548, 552.
 Azimă, cu galbeni: 553; frămîntată cu laptele din țîța mamei: 407; gustarea ei deșteaptă dor de casă: 285; recunoașterea fratelui prin gustarea ei: 407.
 Azvîrlă-[Depart], tovarăș ajutor în poveștile maghiare: 649.
 Azvîrlă-n-Lume, uriaș năzdrăvan: 363.

B

Baba-Bișa, povățuiește pe feciorul de împărat: 328.
 Baba-Boanța, însărcinată a scoate ochii fetei frumoase: 495.
 BABA CEA ÎNTELEAPTĂ, b. Mu.: 108, 415.
 BABA CEA PROASTĂ ȘI FLĂCĂUL CEL HÎTRU, sn. Mo.: 593.
 Baba-Ciuma, boala personificată: 582.
 Baba-Cloanța, mama zmeului: 227; toarce în locul fetei: 652; vrăjitoare ce incheagă apele: 438.
 Baba-Coaja, împărăteasa strigelor: 652.
 Baba-Hirca, vrăjitoare ce șade într-o văgăună: 392.
 Baba Iaga bate și jupoaie pe uriașii năzdrăvani: 374; împietrește pe voinic cu calul său: 396, 398; joacă rolul de Mama-Pădurei: 396, 639; mănîncă oameni: 468, 640; stăpîna iepeilor măiestre: 310, 640; strigătul ei: 528; vrăjitoare, sfătuieste pe feciorul de împărat: 192.
 BABA IAGA, b. rus: 468.
 BABA LIUDOIDKA, b. rutean: 80.
 BABA MIREASĂ, sn. Mu.: 657.
 BABA NESĂȚIOASĂ, b. Mu.: 633.
 Baba-Relea, stăpîna iepeilor măiestre: 310. V. Vij-Baba.
 BABA ȘI COPIII SĂI, b. Mu.: 655.
 BABA ȘI FIU-SĂU, b. Mu.: 648.
 BABA ȘI MOȘUL, b. Mu.: 591.
 Babă, ajutînd pe fată: 348, 349, 478; blestemînd: 213, 260; ce aduce ziua: 221; ce împietrește: 396, 399, 406; cu iepe măiestre: 186, 191, 198, 402; cu minji năzdrăvani: 199, 230, 237, 255, 237, 341; cu pirostriile întoarse: 214; îmbrăcată cu zece cămăși: 277; sfătuiind pe voinic: 228, 229, 235, 436; Vintului, de la marginea mării: 254; moartea în chip de: 248; [personaj: 34].
 Babilon, cei trei coconi din: 657; pețitori din: 585.
 Ba e tunsă, ba e rasă, origina proverbului: 578, 593.
 Bagheta, Circei: 632; procură o căruță: 478. V. vargă.
 Bahut, Norocul personificat la albanezi: 517.
 Baie, de lapte: 336, 337, 338, 340, 341; din care curge aur: 199; publică: 171, 176.
 Bajka, numele polon al basmului: 139.
 Balaam, asina-i vorbitoare: 631.
 Balaaur: 35; dormit cu buruieni vrăjite: 324; arare cu dinți de: 324; ce înveninează văzduhul cu suflarea-i: 207; ce omoară pui de pajură sau vultur: 214, 377; cerînd voinicului ce-i e mai drag: 471, 473; ce se luptă cu un cerb: 341, 352; ce varsă pietre scumpe: 418, 531; copil încolăcit de un: 639; cu dinți de oțel: 79; cu douăsprezece capete: 214, 226, 315, 479; cu șase capete: 479; cu șapte capete: 76, 191, 208; cu trei capete: 207, 479, 531; deosebirea-i de zmeu: 530; ieșînd noaptea din gura miresei: 418, 419, 537; făcîndu-se om: 341, 352; fată juruită unui: 231; fecioară expusă unui: 226, 312, 315; fecior de împărat dînd bună ziua unui: 213; furul merelor de aur: 290, 291; al poamelor de portocal: 293; împărat schimbat în: 341; în luptă cu Făt-Frumos:

33, 35; păzitor al grădinei Hesperidelor: 288, al linei de aur: 258, 324, al pomului cu mere de aur: 271; răpus de voinic: 314, 388, 408, 426, 636; stăpînind fîntina și oprind a se lua apă: 404, 429, 531.

BALAUURUL, baladă Mo.: 530.

BALAUURUL CEL CU ȘAPTE CAPETE, b. Mu.: 76, 131, 312, 314.

Balegă-Samar, numele Cenușeresei grecești: 475.

Balmut, numele sabiei lui George cel Viteaz: 536.

Baltazar, ospățul său: 657.

Baltă, față schimbată în: 261, 266; oglinjoară schimbată în: 261.

Balțat, clacă în Macedonia: 627.

Bandarau-ol-kașt, Fringe-Lemne țigănesc: 374.

Bani, făcuți din fetele zmeilor: 376; înghițiți de un cocoș: 614.

Baniță de măsurat galbeni: 119.

Barba-Lunga, uriaș care abătea cu barba-i un riu din cursul său: 651.

Barbarossa, letargie seculară: 124.

Barbă, albastră: 124, 233; ascuțită: 373; cit cotul: 371; cit grapa: 287; de mătase: 537; de șapte coți: 371, 373; de 99 stînjeni: 371; făcătoare de minuni: 376; cit prețuiește?: 596; a împăratului apucată de Necuratur [Kostiei]: 262; legată de arbore: 373; roșie: 25, 233; scară din: 376; virită în crăpătura copaciului: 378, 379, 380.

BARBE-BLEUE, b. francez: 124, 233; b. [istrorom.]: 634.

Barbe-Bleue, omoritorul de femei: 124, 233.

BARBE-ROUGE, b. breton: 233.

Barbe-Rouge, uriaș antropofag cu șapte femei: 233.

Barde înfipite în copaci: 306.

Barna, nume de bou năzdrăvan: 474.

Baros aruncat în aer: 541.

Barză binefăcătoare: 558.

Basma, aruncată, se face o apă: 36, 263; însingerată, semn de moarte: 30, 57, 381; ruptă la mijloc, semn de moarte: 364. V. batistă.

Basmae, spuse spre a trece durerile împăratului: 320, 649; la șezători, cînd se descopere cine sunt copiii de aur: 15. V. povești.

BASMUL CU MINCIUNILE, sn. Mu.: 592.

Basnî, fabulă la slavi: 139.

Baston, ce învie morți de șapte ani: 442; moașă schimbată în: 277; minunat: 559.

BAȘCELIK, b. sîrbo-croat: 232, 309.

Bașcelik, pașa de oțel, monstru înlănțuit în camera oprită, a cărui putere sta într-o pasăre din inima unei vulpi: 309.

Bate-Munții-n-Capete, uriaș năzdrăvan: 370, 375.

Batistă, amenințînd apa, se seacă: 355; cu care se zboară: 194; însingerată, semn de moarte: 394, 404, 636; roșie și mirositoare, ce face să uite: 402; limbile fiarei legate în: 429. V. basma.

BATTI-MOLE, BATTI-PALETTA, BATTI-SFERZA, nume topice fictive: 450.

Baumdreher, Strîmbă-Lemne: 370, 373.

Baumspalter, Fringe-Lemne: 372.

Băiat, botezat de Dumnezeu: 375, de un împărat: 325, de un rege: 327; ce sare din pat îndată după naștere și cere armele tatălui său: 286; cu brațe de aur: 272; cu jumătate cap: 411; cu măr de aur în mină: 275; cu picioare de aramă, miini de argint și cap de aur: 232; cu soarele în frunte și cu luna în spate: 279; cu stea în frunte și luna pe umere: 271; de aur: 457; [cu dinții] de mărgăritare: 270; înviat de zînă: 332, 432; născut dintr-un lemn însuflețit: 378, dintr-o oaie: 381, dintr-o vacă: 381; părăsit în pădure: 191, 194; schimbat în cerb: 486, 487, în cuc: 490, în miel: 489, în rîndinel: 355, în scai: 382, în tot felul de dobitoace: 259.

BĂIATUL BUBOS ȘI GHIGORȚUL, b. Mu.: 648.

BĂIATUL CE PĂSTRA TAINA, b. ung.: 627.

BĂIATUL MOȘNEAGULUI ȘI FATA ÎMPĂRATULUI, b. Mo.: 424, 430.

BĂIATUL ȘI ȘARPELE RECUNOSCĂTOR, b. sîrb: 413.

BĂIET SĂRAC, b. A: 133, 282, 284.

Bălaș, turn de biserică cu: 173.

BĂLAURUL CEL CU DOUĂSPREZECE CAPETE, b. Mu.: 312, 315.

- Băligar, copii de aur îngropați în: 276; fire din coada armăsarului îngropate în: 636.
- Bărbat, prefăcut în ciine: 437, în cuc: 551.
- Bărbat-animal, tip: 165, 169.
- BĂRBATUL SCHIMBAT ÎN FEMEIE, b. ngr.: 349.
- Bărbătește, fata îmbrăcată: 339, 352.
- Bărbăție, cercarea de: 338, 341, 344, 352, 356.
- BĂRNUȘCA, b. A.: 25.
- Bășică, pusă în cap: 186, 200, 219, 229, 233, 360; umflată cu singe, substituită: 542. V. chel.
- Bătrîn, Dumnezeu în chip de: 196; orb: 195, 196, 219, 226.
- BĂTRÎNA ÎN PĂDURE, sn. mcr.: 657.
- Bătrinețe, personificată, ghemuită într-un colț: 248; trai liniștit la: 534; la tinerețe ori la?: 641, 642.
- BĂTRÎNETEA LUI OSSIAN, b. celtic: 250.
- BĂTRÎNUL ÎNTELEPT, b. Ba.: 627.
- Băț, ce bate singur: 189, 559, 562, 563, 640; de oțel: 462.
- BĂȚUL VRĂJIT, b. francez: 559.
- Beda, Sărăcia personificată la ruși: 647.
- Belfagor, novelă de Machiavelli: 577.
- Bella co setti veli, Cosînzeana basmelor siciliene: 642.
- BELLA DAI CAPELLI D'ORO (LA), b. ital.: 649.
- BELLA DEI SETTE CEDRI (LA), b. ital.: 213.
- BELLA E LA BRUTA (LA), b. toscan: 477.
- BELLE AU BOIS DORMANT (LA), b. francez: 121.
- BELLE AUX CHEVEUX D'OR (LA), b. loren: 338.
- BELLE AUX CLÉS D'OR (LA), b. breton: 338.
- BELLE ENDORMIE (LA), b. gascon.: 170.
- BELLE ET LA BÊTE (LA), b. francez: 88.
- Bellerophon, isprăvile sale: 53; Antea și: 57; mitul său: 57; scrisoare fatală: 104; răpune Chimera: 534.
- Bellisandra, aduce pe domnița: 339.
- Bellucia, fata cea mai mică a unui țaran: 346.
- Bendeș-Vila-Mandalena, fecioară-pasăre, furul perelor de aur: 290.
- BENEDICITE, b. breton: 643.
- Benedicite, nume de copil juruit Necuratului: 643.
- BENE-MIO, b. italian: 646.
- Bene-Mio, vrăjitor care învață pe băiat magia în timp de un an: 646.
- Benoyt, Pepelea spaniol: 141.
- Berbece, năzdrăvan și cu lina de aur: 218; om îmbrăcat cu pielea de: 78; sfătuind pe orfan: 323.
- BERBECELE CU LÎNA DE AUR, b. sirb: 218.
- Berlant, rochie de: 378. V. brilliant.
- Bertoldo, Păcală în Bologna: 141, 595.
- Besyeda, șezătoare în Rusia: 14.
- Beșior, dăruit de Sf. Duminecă, aducind [iapa]: 198; lovind de trei ori, trece apa: 389; verde, ce împietrește: 398; roșu, ce despietrește: 398; vrăjit: 198, 398.
- Bezsilnaya voda, apă slabă în poveștile rusești: 42.
- Bhangasvana, rege indian devenit femeie: 345.
- Biblia cu 32 de foi: 567. V. cârtică.
- Bici, amenințind, schimbă în orice animal: 306; ce învie morți: 564; ce împietrește: 37, 183, 228; de foc: 377, 392; lovind, schimbă palatul în măr de aur: 228, 366, 377; pocnind, transportă oriunde: 187; plesnind, schimbă turmele într-o nucă: 228, 266; plesnind, trece riul: 289; pocnind, vin arapi și împlinesc toate: 267; pocnind, ies draci și săvirșesc toate: 265.
- BILMEM, b. Mu.: 641.
- Bilmem, voinic care rămâne mut pină se descopere vitejia sa: 641.
- BIQUE ET SES PETITS (LA), b. loren: 611.
- Birtaș, schimbă talismanele: 548.

- Birul șerpilor: 350.
BISERICA CEA NOUĂ ȘI PRIVEGHETOAREA, b. ngr.: 361.
 Biserică, arătarea lui Făt-Frumos în: 187; cal schimbat în: 264; de ceară albă: 416; de matostat: 173; desăvirșită prin paserea cu pene de aur: 362; din nisip: 262; fată schimbată în: 262, 263, 306; pe apa Iordanului: 340; șerpi locuind într-o: 350; umplindu-se de lighioane: 123.
 Bisericuța, fată schimbată în: 261, 266.
 Bitiu, frate egiptean, care-și puse inima într-un arbore: 55, 56.
 Bivol, dascăl schimbat în: 437; dracul în chip de: 539; năzdrăvan, înviază pe erou: 42, 58, 636; schimbat în unchiș: 58.
 Bivoliță, scăldare în lapte de: 343.
 Birne vorbitoare: 316.
 Bită ce împietrește: 196, 534; de oțel: 484; minunată: 558, 560.
 Blanca, domnița cea frumoasă: 493.
 Blestem, a fi broască nouă ani: 184; a nu naște pînă n-o va atinge: 165, 168, 172, 177, 180; ca oricine se apropie să împietrească: 208; să n-aibă odihnă, pînă nu va găsi ramura celor trei portocale: 212; femeie prefăcută în gheonoaie și scorpie din: 253; om să poarte corp de vulpe: 362; din fată fecior: 342; din bărbat cuc și din femeie pupăză: 551; Necuratul să fure mințile domniței: 566; să nu aibă odihnă în mormint: 582, 589; surori prefăcute în lebede din: 187.
BLESTEM DE MAMĂ, baladă A.: 581.
 Bliid, inimă pusă într-un: 407.
 Boa, nume de vînt, antropofag: 638.
 Boabdil, dormitînd în Alhambra: 124.
 Boante băgate în apă: 456, 457, 458.
 Bob, de piper, înghițit de văduva: 407; crescut pînă la cer: 36, 302; pînă în toarta cerului: 307; pînă la paradis: 305.
 Bobinville, nume topic fictiv: 450.
 Bobița, unica fată, căsătorită cu Sf. Soare.: 582.
 Bobițe, prefăcute în vite: 474.
BOBOCEL, b. A.: 136.
BOBUL, b. breton: 305, 559.
BOBUL BUNULUI DUMNEZEU, b. picard: 305.
BOBUL VRĂJIT, b. italian: 305.
 Boccaccio: 44, 50, 101, 114, 466.
 Bociri comice: 591.
 Bogatyr, Făt-Frumos în basmele rusești: 68, 351, 541, 630.
BOGDAN-VITAZUL, b. Mu.: 539, 542.
BOGHIȚA, baladă A.: 581.
 Boi grași și boi slabi, viziune mistică: 184, 296, 301. V. vaci.
 Boiardo, fîntină ce transformă sexele, la: 345.
 Boier, ia de suflet un copil nou-născut: 103; juruiește Necuratului ce va afla mai drag acasă: 240; personagiu: 34, 103.
 Boit-Tout, tovarăș ajutător: 328.
 Bolintineanu, Domnul de Rouă: 87; Cerbul de aur: 484; Fata din dafin: 203; N-aude, na vede: 423.
 Bolnavă, mama voinicului se prefăce: 430, 434, 435; sora sa: 425, 431; țigancă: 212, 214.
 Bolovan, astupînd intrarea în lumea cealaltă: 289; dat la o parte cu degetul cel mic: 284; vrăjit, duce peste apa primejdioasă: 385, 393.
 Boltă, de aur, cal schimbat în: 342.
 Bongar, în capul unui porc: 287.
BONHOMME MISÈRE [ET SON CHIEN PAUVRETÉ (LE)], l. picardă: 574.
 Bon-Viseur, tovarăș ajutător: 328.
 Bordei, schimbat în curți: 420.
 Boreas, vîntul personificat, răpitor de fecioare: 639.
 Borta, dracilor: 539; pe unde se intră în Lumea-Neagră: 630.
 Botez, vasul cu, din biserica de peste apa Iordanului: 340.

- Botezat, copil, de Dumnezeu: 433; de un împărat: 325; de un rege: 327.
 Botică, ce bate singură: 562.
 Bou, bălan: 473; de aur: 334; de aur scobit: 448; dăruiește băiatului trei ciini: 431; galben: 556; învins de iepure: 474; juruit zmeilor: 240; năzdrăvan, înviază prin suflare: 58, 315; om prefăcut în: 259, 261; pieptene aruncat, se face: 407; vindut unui copaci: 607; vorbitor: 236, 415, 471, 473.
 BOUL DE AUR, b. breton: 448.
 Bour, creieri de: 436; vindut unui arbore: 606.
 Brad, crescut din singe: 214.
 Bradul-Zinelor, trecătoarea apelor între cele două lumi: 648.
 Brahman, personajiu: 66, 171, 577.
 BRANCA-FLOR, b. portughez: 193.
 Braț de aur: 201, 272.
 Brațe, de argint: 304, 638; recăpătate: 456; schimbate în ramure: 204.
 BRAVE CASCOLE (LE), b. ligur: 542.
 Brazi, impletindu-și ramurile: 92; răsăriți din mormintele copiilor de aur: 18, 272.
 Brebenoc, pus sub perină, ca cercare de sex: 354.
 Briareu, uriaș mitic: 527.
 Brice, pod de: 260, 646.
 Bricheisenundstahl, nume de ciine: 653.
 Brici, pus pe casă, semn de naștere a unui băiat: 656.
 Bride, royaume du, nume fictiv: 450.
 BRIGAND SAUVÉ AVANT L'HERMITE (LE), b. breton: 241.
 Brilliant, izvor de: 167; limbă de, împăratul șerpilor cu: 635.
 Brise, nume de ciine năzdrăvan: 427.
 Brise-Fer, nume de ciine: 427, 653; uriaș năzdrăvan: 374.
 Brise-Vent, nume de ciine: 427.
 Brișla, bătînd, face să iasă două catane înarmate: 407.
 Briu, de trecut apa ca pe uscat, dat de Sf. Duminecă: 244; de aur, zmeoaică schimbată în: 363.
 BROASCA ȚESTOASĂ, b. Mu.: 181, 183.
 Broască, domniță vrăjită în: 182, 639; logodire cu o: 183; subristol: 523; sub piatră: 524.
 Broască țestoasă, iese din gura fetei leneșe: 465; femeie vrăjită în: 181, 183.
 Broaște, împăratul lor: 181; orăcăitul lor înțeles de fiul unui comite: 414.
 Brodirea, condurului: 451; inelului: 460; papucilor: 460; rochiei: 449.
 Broscoi, fript la foc: 79; om schimbat în: 170, 171.
 Bruma, personificată: 36; peștește pe fata boierului: 310.
 Brunhilda, adormită într-un paiat vrăjit: 124; sabie între Siegrifrid și: 653; sfișiată de un armăsar sălbatic: 31.
 Brutar, personajiu: 375.
 Brutăreasă, ștergînd cuptorul cu țitele ei: 213.
 Brutus, timpit dar viteaz: 35.
 Bucată, de carne, vorbind: 176; din pulpa voinicului: 293; de piine, toată armata săturată cu o: 275.
 Bucate, înlocuite cu mănunchi de flori: 183; mincate de pitic: 373, 379, 382; otrăvite: 185; pumni de sare aruncată în: 206, 208, 210.
 Bucătar, învață graiul animalelor, gustind din reptil: 337; la împărat: 208; la Ileana: 198.
 Bucătăreasă, rămînînd însărcinată dintr-un pește: 388, 403.
 Bucătărie împărătească!, formulă magică: 559.
 Bucăți, de om, în dăsagi: 365, 426, 432, 435.
 Bucățică, copil năzdrăvan: 166, 176.
 Bucățile peștelui, b. portughez: 400.
 Bucefal, calul năzdrăvan al lui Alexandru cel Mare: 68.
 Buduroi, Aman Cătcăun băgat în: 443.

- Bufniță, zina vrăjită in: 183.
 Buhă, zină cu ochi de: 329.
 BUHTAN BUHTANOVICI, b. rus.: 119.
 Buian. V. ostrovul.
 Bujor, căpitan de hoți: 61.
 Bujor și Codru, gemeni năzdrăvani: 363.
 Bukure-dheut, Frumoasa Pământului la albanezi: 336.
 BUL-MIHAI, b. A.: 239, 244.
 Bul-Mihai, voinic, scapă pe fata împăratului cu calu-i năzdrăvan: 244.
 Burduf, apă in: 541, 542; scorpie adusă in: 534, 536; cu galbeni: 543, 544.
 Burete, puterea pusă într-un: 406.
 Buric, lacăt la: 175.
 Buricaș, cu puteri: 383; vrăbie ieșind din: 538.
 Buricul-Pământului: 286, 376, 382; unde-i?: 597.
 Buriu, zmeu legat într-un: 366.
 Burtă, nuc răsărind din ~ împăratului: 320; frați scoși din a lamiei: 316;
 din a pajurei: 430.
 Buruiana vieței, înviază pe morți: 42, 226, 227, 396, 400, 404.
 Buruiană, ce alină jalea și mânia: 72; ce schimbă palatul în aur: 169; ce vindecă mîinile: 456; de uitare: 72.
 Buruieni, alifie din: 324; grea din: 386, 390, 392; triste: 70; vrăjite: 62, 72, 226, 652.
 Buschmutter, Mama-Pădurei la sași: 652.
 Busuioc, crește pe urma fetei: 655.
 Busuioc, fecior de împărat schimbat în luceafăr: 19, 394.
 BUSUIOC CEL FRUMOS, b. Mu.: 386, 439, 443.
 BUSUIOC ȘI MAGHIRAN, b. A.: 134, 395, 403.
 Busuioc și Maghiran, frați gemeni, botezați de Dumnezeu și de Sin-Petru: 404.
 BUSUIOC ȘI MUSUIOC, b. Mu.: 386, 424, 429.
 Busuioc și Musuioc, frați gemeni, botezați de Dumnezeu și de Sin-Petru: 429.
 BUSUIOC ȘI SIMINOC, b. Mu.: 385, 394. [V. de fapt basmul: *Luceafărul de ziua și luceafărul de noapte.*]
 Busuioc și Siminoc, fiul împărătesei și al roabei: 394.
 BUSUIOC-VERDE, b. Mo.: 135, 218, 224.
 Buștean-Verde, voinic a cărui putere sta într-un paloș: 224.
 Bușteagă, nume de cățea năzdrăvană: 382.
 Buștean, mîinile zinelor prinse in: 200; vrăjit se prefăce în cerb de aur: 391; inimă pusă într-un: 403; zmeu prefăcut in: 429.
 Bușteanul Ielelor, prefăcîndu-se în căruță cu 12 cai de foc, trece pe voinic peste gîrla de păcură la împărăția doamnei Chiralina: 391.
 Butie, cu 12 cercuri, în care se afla Soarele, Luna și Stelele: 365; cu puteri: 402; față ascunsă in: 478; Necuratul in: 508; schimbată în palat: 648; plină de lacrimi: 169; zmeu in: 237, 254, 433.
 Butoi, bătut cu cuie, rostogolire într-un: 433; cu lacrimi: 238, 429; zmeu in: 35, 191, 197, 335, 433.
 Butuc, pus în locul voinicului isteț: 540.
 Buturugă, de om cit nuca: 382; zmeu prefăcut in: 433.
 Buveur. V. Boit-Tout.
 Buză, atîrnînd pină la briu: 99.
 Buzdugan, armă uriașă: 37, 529; aruncarea lui în semn de sosire: 292, 529; în semn de voinicie: 543; de aur: 529; din 99 măji de fier: 365; din 12 care de fier: 367; din 99 ocale de fier: 408; de o mie de oca: 543; fărîmat, semn de moarte: 628; vîrit în gura zmeoaicei: 364, 365, 368; lovături de ~ par mușcăături de pucei: 542, 545.
 Buzdugănaș, de aur, în care sta puterea Arăpușchii: 222, 223.
 Bürger, balada-i *Lenore*: 585.
 Byline, caracteristica lor: 67, 191, 233; Ilia Muromet: 68, 69; Avdotia și Marina: 191; Dobrina Nikitici: 313; Vasilisa: 350, 541.

C

- Cadavre, închise în camera oprită: 425; mincate de Triochi: 232.
 Cadă, cu suflete: 227, 530.
 Cadet Cruchon, Păcală burghinion, vinde pinza unei statue: 607.
 Caduceu, varga adormitoare a lui Hermes: 70, 632.
 Cai, adăpați cu lapte și hrăniți cu rouă: 645; de foc, ai Soarelui: 637; de sticlă, la careta zmeoaicei: 633; ai lui Ilie: 651; neinvățați, sfîșiat de: 212, 276, 277, 325, 429, 472; verzi, ceruți de Aripa-Cîmpului: 367; vrăjiți: 394.
 Căier, aruncat, se face o claie de cilți: 460; casă ținută cu un: 276; de aramă: 382; de aur: 168, 252; din fire de păiajen, căpătat de la Sf. Duminecă: 178; toată oștirea îmbrăcată cu un: 272.
 Cain, frate invidios: 53.
 Cal, alb: 229, 468, 642, 655; ce balegă galbeni: 179; ce face ocolul lumii în 24 de ceasuri: 413; ce înconjoară într-o clipă pămîntul: 562; ce mănincă foc: 252, 353; jărătec: 179, 235, 339; ce plînge: 68, 69; ce răcorește baia: 336, 338, 342; ce suflă cu o nare gheață și alta foc: 340; coborît pe coș cu funii: 594; cu coama de aur: 232; cu două inimi: 310, 402; cu nouă inimi: 237; cu opt picioare: 237; cu patru aripi: 229, 253; cu păr de argint și de aur: 232, 362, 367; cu stemă în frunte: 315; cu șapte picioare: 237; cu trei inimi: 310; cu 12 aripi: 229, 366, 426, 537; cu 14 spline: 198; de aghiamant: 368; de aramă: 244, 254, 479, 480; de argint: 232, 255, 499; de aur: 179, 231, 232, 255, 334, 479; de fier: 364; de foc: 391; galben: 352; hrănit cu jar: 645; jigărit și bubos: 35, 253, 352, 367, 537; îmbrăcat cu piele de urs: 179, 230; cu nouă [și 12] piei de bivol: 337, 341; îmbrăcat în aramă, argint și aur: 199, 255, 503; inaripat: 199, 201, 251, 290, 309, 353, 480; înghițit de un lup: 294; inotînd în singe, semn de moarte: 58; luat în spinare: 543; năzdrăvan: 35, 37, 207, 231, 233, 236, 244, 253, 255, 260, 291, 309, 325, 334, 336, 343, 350, 352, 400, 422, 483; negru cu aripi: 229, 468; nor prefăcut în: 585; om prefăcut în: 200, 259, 260, 315, 442; roș: 229, 311; sălaș prefăcut în: 583; scindură în: 586; schimbat în biserică: 264, în călugăr: 341, în capelă: 264, în corb: 262, în fîntină: 263, în Făt-Frumos: 285, în flăcău: 492, în grădină: 264, în paracliser: 262, în păsărică: 208, în riu: 263, 264, în vultur: 263; șoarece prefăcut în: 478; soție prefăcută în: 428; verde, din grajdul zmeului: 360; Vilva schimbată în: 328, vulpe în: 362.
 Calomfir, împăratul florilor: 402.
 Calul, lui Austru: 223; Lunei: 482; Soarelui: 482; Vintului: 482.
 CALUL NĂZDRĂVAN, b. sas: 337.
 Cămeră, cadavre puse în: 233; cu lămpi: 576; cu pereți de oglinzi: 496; de aramă înfocată cu 24 stînjeni de lemne: 331; de arme, încercarea sexului prin: 339, 347; de cleștar: 308; oprită: 27, 101, 173, 179, 188, 191, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 237; umplută cu singe: 233.
 Cămeră oprită, tip: 27, 101, 124, 171, 189, 191, 196, 199, 217, 230, 231, 232, 233, 234, 240, 344.
 Cană, de aur, ce toarnă singură: 360.
 Cap, căutarea în: 31, 197, 469, 470, 498, 520; darea peste: 183, 195, 332, 352, 364, 392; de cal izbit, face să iasă un cal năzdrăvan: 287; de cerb, bătut cu pietre scumpe: 331; de aur, pasăre cu: 170; de diamant: 187; de fier: 38; de găină: 428, 436; de om, cerînd mîncare: 538; de rătoi: 428; de scorpie: 226, 534, 536; de vrăjitor, spunînd taine: 500; înfipt în gard: 508; în virf de par: 311; lipit cu scuiptat; 460; mărgăritare căzînd din: 466, 469. V. capete.
 Capcîn, monstru antropofag cu cap de ciine: 32. V. căpcăuni.
 Capelă, cal schimbat în: 264.
 Capete, balaur cu 7: 191, 208, 329, 403; și 12 capete: 214, 226; cu trei: 207; ciine cu două: 436; luate de țigan: 313, 315; de cărbunar: 314; de Cavalerul-Roșu: 314; muști ce se bat în: 324, 332, 363, 427, 432, 433, 537; tăiate de voinic: 226, 530; zgrițoroaică cu șapte: 208; zmeoaică, cu 12 capete: 444; zmeu [balaur] cu cinci: 291; zmeu cu șase: 195; cu două: 430; cu 9 și 12 capete: 260.
 CAPITAINÉ LIXURE (LE), b. breton: 348.
 CAPRA CEA ALBĂ, b. breton: 486.
 CAPRA CU TREI IEZI, fabulă animală: 124.

- CAPRA CU TREI IEZI, b. Bu.: 612; b. Bu.: 613.
- Capră, alăptînd copii: 106, 270, 535, 536; ajutătoare: 244, 477; cu mai mulți ochi (de la 1—12): 304; de aur: 392; domniță născută în formă de: 182; fată cu pielea de: 181, 185; fată vrăjită în: 182, 185; incumetrită cu un urs: 613; lapte de, ca leac: 200; schimbată în fată albă: 486; sfătuind iezii: 149.
- Capudana-pașa, feciorul său încearcă sexul fetei îmbrăcată bărbătește: 350.
- Car, cu șapte cai inaripați, al zinei: 251; cu pantofi tociți de Moartea: 250; de iarbă împletită: 334; de fier, zestre dată într-un: 555, 556; de foc, al Sf. Iiie: 651.
- Carabas, marchiz de, numele băiatului procopsit de cotoșmanul năzdrăvan: 117.
- CARACÎZ-VITEAZUL, b. Mu.: 322, 333.
- Caracîz-Viteazul, răpune pe zmei: 333; se preface apoi în muscă: 333.
- Care, de carne cerută de pajură: 293; de piine, cerută de [Făt-Frumos]: 416; foc făcut din 99 ~ de lemne: 311.
- Caretă, de sticlă, a zmeoaicei: 633.
- Carne, cerută de vultur: 289; corabie cu nouă poveri de: 219; de zmeu: 540, 543, 546; din coapsa lui Prislea, dată zgriptoroaicei: 293; friptă cu slove: 498, 500; peștelui mîncat de împărăteasă: 388; ploaie cu: 90, 607.
- Carol-Magnu, somn letargic: 124.
- Caron. V. Charon.
- Carte, aflată în camera oprită: 173; de alungat dracii: 123; de porunci, cu care se putea face orice: 192; în care se vedeau chipurile domnițelor: 388; trimisă și înlocuită: 103, 334.
- Casa, bîntuită de duhuri necurate: 536, 573; cu cheia de aur: 231, 393; de aramă: 329, 381, 382; de argint: 330, 382; de aur: 330, 376, 382; de fier, a zmeului: 367; dracului: 542; Ilenei: 407; împăratului ciocirlanilor: 223; în văzduh: 172; învelită cu argint: 529; lamiei: 316; locuită de tîlhari: 425, 492; oprită de a intra: 231, 234; prefăcută în măr de aur: 401; S-tei Vineri: 329; vrăjită: 459; zmeilor: 364.
- Cascole, viteaz fulău: 542.
- Cassiopeea, regină semeață: 313.
- Castan, crescut pînă la cer: 305.
- Castor și Pollux, frați gemeni: 386.
- Cașul, femeie albă ca: 211; strivit: 540, 544, 545.
- Catane, ieșind prin lovirea cu brigla: 407; împietrite: 122.
- CATARINA, b. ligur: 477.
- Catifea, iepure de: 360; ogar de: 360.
- Catiri, încărcăți cu aur: 115.
- Cavalcadă funebră: 572.
- Cavalerul-Roșu, numele țiganului trădător în basmele maghiare: 25, 314.
- Cazac, înviat prin bocetele miresei sale: 587.
- Cazan cu lapte clocotitor, pedeapsa țiganului: 334; de ulei fierbinte, pedeapsa spinului: 325; uriaș aruncat într-un: 226, 229.
- Cazîmpărat, războiul zmeilor cu 542.
- Căciulă, aruncată în paradis: 305, 442; ce face nevăzut: 57, 183, 189, 442, 506, 534; de fier: 172.
- Călăre, pe un ciocirlan șchiop: 39; pe un iepure șchiop: 129, 170; într-o piuliță: 468; pe o jumătate de iepure șchiop: 411; pe o muscă: 39; pe potirnicchi: 532; pe un soarece: 371. V. încălecare.
- Călăreț, alb, pe cal alb: 468; negru, pe cal negru: 468; roșu, pe cal roșu: 468.
- Călătoria, lui Alexandru în iad: 281; Maicei Domnului în iad: 281; a lui Dumnezeu și a lui Sin-Petru pe pămînt: 240, 387, 549, 657; Morței: 141, 571, 575, 581.
- CĂLĂTORIA ADEVĂRULUI ȘI A MINCIUNEI, b. maghiar: 519.
- CĂLĂTORIA MORTULUI, baladă Bu.: 581.
- Căldura, personificată: 19, 432, 654.
- Călina, fata cea frumoasă: 494.
- Călugăr, cal schimbat în: 341; fată străvestită în haine de: 203, 206, 207, 209, 210; înlocuind scrisorile: 105; înviind pe voinic: 434; Necuratul în chip de: 123, 518; sfătuind pe băiat: 434; sfînt în chip de: 192; voinic schimbat în: 261, 263, 265, 266, 267.
- CĂLUGĂRAȘ, b. Mu.: 204, 209, 210.

- Călugăraș, fată străvestită în: 209, 210, 214; flăcău schimbat în: 261, 266.
CĂLUȚUL NĂZDRĂVAN, b. ung.: 263.
 Cămară, de piatră, pasere închisă într-o: 335.
 Cămașă, apărătoare de lovături: 260; a babei din sfircurile mării: 277; cu pete de sînge: 170, 179; cu soarele de aur în piept: 279, 393; curte îmbrăcată cu o: 273; de aur, a zgriptoroaicei: 279; din două fire: 597; din două jurubițe: 600; din tort de păiajen, de la Sf. Miercuri: 178; fecioarei-lebede, furată: 192; în care să între trei frați: 392; innegrită, semn de peire: 271; mai subțire decît pinza păiajenului: 391; otrăvită: 385, 494, 651; prin care nimeni nu putea trece: 441; vrăjită: 393.
 Cămăși, date în schimbul ochilor: 472; ale zinelor, furate de băiat: 196; ale Ielelor, prin care trece cerbul și se face iar om: 197; udate cu lacrimi de turturică: 391.
 Cămilă, lapte de, ca leac: 201.
 Căpățînă, de cal, împărat schimbat în: 333; de mort, fiartă: 587; de om, atinsă, făcînd să scoale morții: 207; de om pe țeapă: 284; în loc de lumină: 463; vorbitoare: 77.
 Căpcăuni: 33, 90, 100, 219, 323, 335; mama lor: 629; oameni mincați de: 600; palatul lor: 120; uniochi: 80, 98, 477, 500.
 Căpitan Lixurc, fată străvestită ca ofițer la curtea regelui și îndrăgită de regina: 348.
 Căprioară, copii hrăniți de o: 270; inei băgat în: 460.
 Căprior, frate schimbat în: 486; urmă de: 486.
 Cărare oprită: 195.
 Cărămidă, ploaie de: 90; semn pe: 474.
 Cărbunar, băiatul său botezat de rege: 327; personagiu, joacă în basmele romanice rolul de trădător: 314.
 Cărticică, de gonit dracii: 122.
 Cărți, blagoslovite: 538, 573, 574, 575; învingere în joc de: 563; trimise și schimbate de servitor: 334. V. carte.
 Căruță, cu trei cai de fier, făcută de Faurul-Pămîntului: 364; cu 12 cai de foc, Bușteanul Ielelor prefăcut într-o: 391; de argint și de aur, în care se arată giscăreasa: 452; de aur, dovleac găunos schimbat în: 478; împietrită: 227; trasă de fiuturi: 450; a zmeului, în care se afla cheia raiului și lumina Soarelui: 369.
 Căsătoria, cu o broască țestoasă: 183; cu un dovleac: 176; cu un păiajen: 182; cu un șarpe: 169; între frate și soră: 446; între o zină cu un pămîntean: : 643; unui tată cu propria sa fiică: 445.
CĂSĂTORIA SOARELUI, baladă bulgară: 217.
 Cățea, V. Aman.
 Cățea, copil alăptat de o: 317; cu dinți de oțel și trup de fier, păzind ușa sfintei: 252; născînd un fiu din măruntaie de pește: 382, 388, 403.
 Căței, cu stea în frunte: 398; înlocuind copiii de aur: 270, 276, 279.
 Cățel, omorît în locul fetei: 175, 319, 494; povățuind fata: 349.
 Cățeluș cu dinți de fier: 252; omorît în locul fetei: 496; recunoscător: 419, 420.
 Cățelușă, cu dinți de fier: 470, 644; dînd fetei o salbă: 464; năzdrăvană: 353; omorîtă în locul fetei: 275; schimbată în cal inaripat: 353.
 Căutarea, bărbatului: 166, 167, 168, 172, 174, 176, 177, 178, 179, 180; focului: 80, 220; la stele: 253; în cap: 31, 197; lui Dumnezeu: 469, St-lui Gheorghe: 629; miresei, încotro se va duce căciula: 442; Norocului: 516.
 Ceafă, fată cu un ochi în: 473.
CE A FOST ȘI NU VA FI, b. A.: 79, 133.
CE A MAI FRUMOASĂ FEMEIE DIN LUME, b. maghiar: 492.
 Ceară, albă, biserică de: 416; galbenă, copaci de: 416; om de: 363; roșie, pasăre de: 416; pod de: 414, 416.
 Cearșaf, zeiță invelită într-un: 194; mijloc de rezervare a castității: 396, 400.
 Ceartă, pentru trei lucruri minunate între: draci: 196, 566, 640; oameni: 196; tilhari: 192; zmei: 194.
 Ceas, bun sau rău: 29, 507; al morții: 647; unul, echivalent cu trei veacuri: 38, cu o cîrtă: 630, cu un minut: 39.
 Ceasloave, foc făcut cu: 498.
 Ceasornic, cîntînd toate muzicile: 236.

- CEASORNICUL FERMECAT, b. ceh: 413.
 Ceață, strinsă într-un sac: 375.
 Cecella, fată cu stea în frunte: 465.
 Cecino, Neghiniță italian: 128.
 Cedri, împletindu-și ramurile: 92.
 CEI DOI BĂIAȚI PĂRĂȘIȚI, b. Ba.: 484, 489.
 CEI DOI COPII CU PĂRUL DE AUR, b. A.: 94, 136, 268.
 CEI DOI FRAȚI, b. egiptean: 21, 55, 68, 97, 439; b. slovac: 479; b. sicil.: 400.
 Cei doi frați de cruce, tip: 384, 385, 395.
 CEI DOI FRAȚI MAI TINERI, b. ung.: 499.
 CEI DOI HOȚI, b. țigănesc: 63; b. albanez: 631.
 CEI DOI ORFANI, b. maghiar: 486.
 CEI DOI SOLDAȚI, b. loren: 519.
 CEI DOI VÎNĂTORI, b. A.: 395, 405.
 CEI DOISPREZECE FRAȚI ȘI FATA CU PĂRUL DE AUR, b. A.: 336, 342.
 CEI PATRU FRAȚI, b. moravorom.: 505.
 CEI ȘAPTE MARTIRI, l. despre: 123.
 CEI ȘAPTE PANTOFI DE FIER, b. portughez: 506.
 CEI TREI FECIORI AI BABEI, b. Mo.: 282, 286.
 CEI TREI FII DE ÎMPĂRAT, b. maghiar: 314, 398.
 Cei trei frați, ciclul: 34, 282, 353, 357.
 CEI TREI FRAȚI, b. Mu.: 282, 285, 359, 365; b. florentin: 182.
 CEI TREI FRAȚI DE CRUCE, b. Mu.: 369, 376.
 CEI TREI FRAȚI DORNICI, b. Mu.: 133, 385, 392.
 CEI TREI FRAȚI ÎMPĂRAȚI, b. Mu.: 424, 436.
 CEI TREI FRAȚI ȘI CELE TREI SURORI, b. albanez: 309.
 CEI TREI ÎNȘI CU BARBA ROȘIE, b. sas.: 25.
 CEI TREI ȚIPARI, b. sîrb: 398.
 CELE DOUĂ FETE ȘI VRĂJITOAREA, b. sas: 467.
 CELE DOUĂ GHEME, b. moravoromân: 467.
 CELE DOUĂ SĂLCII, b. Mu.: 93, 204, 209.
 CELE DOUĂ TURTE, b. neapolitan: 466.
 CELE DOUĂSPREZECE CUVINTE ADEVĂRATE, b. ligur: 242.
 CELE DOUĂSPREZECE FETE DE ÎMPĂRAT ȘI PALATUL CEL FERME-
 CAT, b. Mu: 502, 507.
 CELE DOUĂSPREZECE TAINЕ, b. basc: 26, 242.
 CELE TREI CHITRE DE AMOR, b. portughez: 213.
 CELE TREI COROANE, b. neapolitan: 233.
 [CELE TREI FIICE DE ÎMPĂRAT, b. maghiar: 476.]
 Cele trei năramze, tip: 211.
 CELE TREI NĂRAMZE, b. maghiar: 212.
 CELE TREI PORUMBITE, b. tirolian: 192.
 CELE TREI RODII AURITE, b. Mu.: 211, 213.
 CELE TREI SURORI, b. italian: 274.
 CELE TREI URSITOARE ȘI FRATELE LOR, b. mcr.: 655.
 Cel-Fără-Soare, Domnul de Rouă: 632.
 CEL JURUIT NECURATULUI, b. țigăn.: 263.
 CENDRILLON, b. francez: 124, 478.
 Cendrillon, Cenușereasa franceză: 475.
 CENERENTOLA, b. italian: 478.
 Cenerentola, Cenușereasa italiană: 475.
 Cenicienta, Cenușereasa spaniolă: 475.
 Cenis, fecioară schimbată în bărbat sub numele de Cencu: 346.
 Centomigli, omoritorul de femei: 233.
 Cenușe, fată băgată în: 479; fecior virit în: 482; urmă de: 486, 490.
 Cenușereasa, tip: 463, 474.
 CENUȘEREASA, b. ngr.: 475.
 Cenușereasă, soră vitregă, roaba casei: 357, 625.

- Cenușotcă, erou cu calități ascunse: 35, 140, 475, 479.
 CENUȘOTCĂ, b. A.: 133, 134, 474, 482.
 CENUȘOTCĂ, b. rus: 651.
 CENUȘOTCĂ ȘI ÎMPĂRATUL, b. sas: 479.
 Cer, plante crescute pînă la: 303, 304, 305, 306; urcare în: 248, 287; păsărică din: 360.
 Cerb, băiat schimbat în: 486, 487, 488, 489; buștean în: 391; cîntecul său: 148, 488; capul său, bătut cu pietre scumpe: 331; de aur, cîntînd ca toate păsările: 391, 393; cosciug pus pe un: 492; femeie schimbată în: 260; înghițit de un balaur: 352; invins de o vacă: 393; ucizînd cu privirea: 331; urmă de: 486.
 Cerber, cîine năzdrăvan, la intrarea infernului: 39, 534.
 Cerboaică, zină vrăjită în: 199; lapte de: 431.
 CERBOAICĂ VRĂJITĂ, b. italian: 314.
 CERBUL, b. A.: 484, 488.
 CERBUL CU LEAGĂNUL DE MĂTASE, b. Mu.: 484, 487.
 CERBUL DE AUR, b. Mu.: 484, 486.
 CERBUL, FRATELE UNEI FETE, b. A.: 484.
 CERBUL ȘI ÎMPĂRĂTEASA, b. Mo.: 484, 487.
 Cerc, de fier, în jurul pintecului, plesnind prin atingere: 166, 172, 177, 178, 180; Viliș închis de trei cercuri de fier 394; vrăjit, apărînd fata lemnarului de Necuratul: 234.
 Cercarea, bărbăției: 338, 341, 352, 434; condurului: 480; cre-dinței: 237, 285, 372; firei copiilor: 235; pantofului: 472, 476; puterei imaginare: 545; sexului: 339, 353, 354, 356.
 Cercei, vrăjiți, trimiși de mama invidioasă: 494.
 Cerf-volant, balaur gros cît un plop: 170.
 CERNUȘKA, b. rus.: 477.
 Cerșetor, bărbat străvestit în: 69, 631; fecior de împărat schimbat în: 356; inger în chip de: 552.
 Cerul, cu stelele, rînd de haine: 168, 174, 448, 452, 476; conceput ca un arbore: 303; crîngul lui: 287; toarta lui: 307.
 CERVA FATATA (LA), b. neapolitan: 400.
 Cervantes: 513, 616.
 Cetatea, de aramă: 376; de argint: 646; de aur: 640, 646; de diamant: 188, 376; de piatră: 121, 122; de sticlă, locuința zînei: 189; de zid: 255; din ciolane: 639; din aer: 194; Zînei Zorilor: 329; Ileanei: 365; lipsită de sare: 228; lui Moș Călugăr: 365; Neagră: 199; nevăzută: 186; nevăzută și neauzită: 195; pustie: 474; uriașilor: 120.
 V. Nedeia.
 Ceteră, ce alină dorul: 407.
 Cetitor, de stele: 29, 106, 520.
 Chad Gadya, cîntec ebraic: 616.
 Charaț: 35.
 Charon, [Charos], bănuții dați ca vamă lui: 85, 86 89; geniul morței la grecii moderni, luat de naș: 572, 576; soția sa: 572; vine să ia sufletul: 628. V. Arhanghel și Moartea.
 Charibda, femeie-monstru: 71.
 CHAT-BOTTÉ (LE), b. francez: 117.
 CHÂTEAU-DE-CRISTAL (LE), b. breton: 249.
 CHATTE-BLANCHE (LA), b. loren: 264.
 Chei, căzute în mare și readuse: 338; cu interzicere de a intra: 27, 188, 196, 197, 198, 199, 200, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 254; din capete de șarpe, deschizînd palatul de cristal: 220.
 Cheie, de aur: 231, 233, 338, 390; deget servind de: 364; în buric, prin care se vede lumea toată: 167; în creștet, copil născut cu o: 175; în turtă, semn de recunoaș-tere: 449; a raiului: 37, 368, 369.
 Cheiță, în creștetul capului: 175.
 Chel, străvestit în: 191, 201, 219, 229.
 Cheleș, voinic prefăcut chel: 229, 233.
 CHELEȘ-ÎMPĂRAT, b. Mu.: 187, 200.
 Chemarea păsărilor spre a fi întrebate: 412. V. Adunarea.

- Cheruvimii: 631.
 Chevalier au lion (le), poemă veche franceză: 412.
 Chiara Stella. V. Fiorindo.
 Chien-Levrier, tovarăș auxiliar: 328, 500.
 Chimera, monstru răpus de Bellerophon: 68, 534.
 Chimiraș, ce preface în orice: 37.
 Chinezi, armată de: 541.
 Chior, piază rea: 25.
 Chioșc, fată închisă într-un: 229.
 Chiparos, fată urcată într-un: 485; răsărit din singe de peștișor: 212; schimbat în fecioară: 212; supraviețuitor: 212; uscarea lui, semn de moarte: 397.
 Chiralina, zină: 231; împărăția ei: 391; palatul ei: 231.
 Chit, soră înghițită de un: 486.
 [CHITRA, b. ngr.: 211.]
 Chitră, zină-porumbiță într-o: 211, 213; păzită de 40 zmei: 211.
 Chitru, supraviețuitor: 211; cu trei lămii, răsărit din singele zinei porumbițe: 211.
 Chițcan, aflat într-o scroafă: 443.
 CHIVA, baladă A.: 92.
 Ciclopi: 74, 80; țara lor: 73.
 Cicluri, de basme: 162, 617.
 Cicoarea, legenda ei: 637.
 Cimbru, nume de ciine: 608.
 Cimituri, puse de Necuratul: 245, 246; originea lor: 239. V. enigme.
 Cimpoi, din care iese un milion de călăreți și un milion de pedestri: 559; al lui Păcală: 604; al menestrelului din Hameln: 606; năzdrăvan: 606.
 CIMPOIUL CÎNTĂREȚ, b. sas: 96.
 Cinci. V. număr.
 Cinderella, Cenușereasa engleză: 475.
 CINE CAUTĂ GĂSEȘTE, b. Mo.: 514, 522.
 CINE-Î MAI FRUMOASĂ?, b. Mo.: 491, 494.
 Cioban, iapă schimbată în: 311; fată în: 266; oi schimbate în: 553.
 Cioban, cununat cu o domniță: 219; despiciind șarpele cu trei capete: 220; găsimd un copil părăsit: 103, 105, 270; însoțit de tovarăși năzdrăvani: 372; logodit cu o zină: 191; rătăcit într-un peșteră: 247; scăpînd un șarpe: 414; lovînd o oaie cu piciorul, ea naște un băiat: 381; sfișiat în bucăți de Samodiva: 219; [personaj: 34].
 CIOBĂNAȘUL CEL IȘTEȚ..., b. Mu.: 497, 501.
 Cioc, de fier, pasăre cu: 651. V. cloș.
 Cioc-Mora, joc de copii: 657.
 Cioca-Ludu, alt nume dat lui Pepelea: 609.
 Ciocan, de fier, dăruit de Sf. Duminecă: 255; al zeului Thor: 529; schimbat în palat de fier: 255; pisat cu mina: 373.
 Ciocirlan șchiop: 178, 222, 223; al S-tei Dumineci, duce pe împărăteasă la mănăstirea dintr-un os: 176, 178, pe domnița la mănăstirea de tămîie: 178, pe Arghir în Neagra-Cetate: 187, pe feciorul de împărat la împărăția Arăpușchii: 222, 223; împăratul ciocirlanilor: 223.
 Ciocîrlie, însoțind fata: 220; legenda ei: 351.
 CIOHANO, b. țigănesc: 570.
 Ciolane, cetate din: 639.
 Cioplirea picioarelor: 475, 481.
 Ciorapi vrăjiți: 492.
 Ciot, în locul voinicului isteț: 545.
 CIPRIAN-VITEAZUL, b. Ba.: 336, 343.
 Ciprian-Viteazul, fecior voinic, scapă pe frați de la moarte, înlocuindu-i cu fetele Mamei-Codrului: 343.
 Circe, povestea ei: 53; episodul ei homeric: 70; farmecele ei: 70; în 1001 de nopti?: 100; zină cu frumoasele cosite: 70; schimbă pe Picus în pasăre: 645.
 Cireadă, ieșind din corn: 471; înghițită toată de un cocoș: 614.
 Cirta, ceasul ca: 630.
 Ciru, expus pe munți și alăptat de o cățea: 317.

- Cirviș, bășică de, pe cap: 200.
 Citurele, cu apa Iordanului, aduse de vultur: 333.
 Ciuda-Lumei, alt nume dat Mamei-Pădurei: 395, 396; împărăția ei: 395, 406.
 Ciudo, monstru în b. rusești: 396.
 Ciudo-Iudo, balaur cu 6 capete: 396.
 Ciudo-Morskoe, numele împăratului apelor, în basmele rusești: 396.
 Ciurma, fata ei: 368; împărăția ei: 368; mama ei: 640; personificată: 534.
 CIUMA, baladă mcr.: 582.
 Ciung, piază rea: 327.
 Ciupercă, crescută pe fruncea fetei leneșe: 466.
 Ciur, atîția copiii cite găuri în: 305; cu galbeni: 492; din care cade argint ca făina: 560.
 Ciută, zină în chip de: 182, 185; schimbîndu-se în fată: 185.
 Ciută-Nevăzută, tatăl Cosinzenei: 41, 407.
 Ciuvuț, monstru antropofag în povestile sirbe: 527. V. Jidov.
 Cizma, lingură ascunsă în: 318, 319, 459. V. cizme.
 Cizmar, mîntuitor falș: 314.
 CIZMARUL ȘI HOȚII, b. loren: 542.
 Cizme, ce duceau oriunde: 506, 640; de șapte poște: 125; făcute cit ar arde un pai: 262.
 Cizmegrad, nume topic fictiv: 450.
 Ciine, bărbat schimbat în: 438; cu două capete ce păzea intrarea raiului: 436; cu trei capete, păzînd intrarea iadului: 85; dat de fiare voinicului: 431; de aur: 231; drac schimbat în: 260; ființă demoniacă în formă de ciine turbat: 568; înlocuire de copil cu un: 271, 273, 274, 277, 279; lătratul lui, înțeles de fiul unui comite: 414; năzdrăvan: 421, 534; om cu cap de: 32, 90; răscumpărat de la moarte: 412; sfătuit pe băiat: 343; strigoi în chip de: 568; voinic schimbat în: 438.
 Cîini, credincioși: 244; de aur și de argint, păzitori ai palatului: 69; de diferite colori: 244; înviind pe Făt-Frumos: 314; lătrînd unul la altul, viziune simbolică: 300; mîncînd pe vrăjitoarea: 219, pe scorpia: 402; scăpînd pe flăcău: 244, 405; sfîșîind pe baba: 407, pe zmeu: 431; tovarăși ai voinicului: 406, 425, 431; vrăjiți: 403, 406, 421.
 Cîmp, aruncînd pieptenele, se face un: 244; de cristal: 308.
 Cîmpia, Dorului: 265, 394; Somnului: 265, 397.
 Cîmpie, cu oase omenești: 207, 253; dintr-o mină de fin aruncată: 643; fată schimbată în: 262; fiarelor sălbatice: 208; înflăcărată: 176; pe de o parte înflorită, pe de alta pîrlită: 207, 253.
 Cîmpul, cu florile, haine cu: 35, 200, 394, 407, 449, 630; cu dorii: 407; cu somnul: 368; florilor: 267, 368; frumos: 176; jalei: 368, 394, 397.
 Cînd ploua cu cirnați, originea acestui proverb: 593.
 CÎNDU-I OMUL CU NOROC, b. Mo.: 464, 473.
 Cînepă, oastea îmbrăcată cu ~ fetei: 272.
 Cîrjă, care impietrește: 199.
 Cîrnă-Lemne, tovarăș năzdrăvan: 370, 375.
 Cîrpaci, ce omoară șapte muște: 542.
 Cîrtiță, aduce herghelia: 285; recunoscătoare: 284.
 Cîstig de suflete: 573; perpetuu în zari, dar de la Dumnezeu: 573.
 Clacă: 14, 212, 268, 276, 569, 627. V. șezătoare.
 Clăie, de grîu, fată schimbată în: 306; de cilți, din caietul aruncat: 460.
 Cleștar, palat de: 249; cameră de: 308. V. cristal.
 Clipă, echivalentă cu 500 de ani: 249; mușți ce se deschid o: 325.
 Clonț, de fier, pasăre cu: 651.
 Clop, ce ducea oriunde și făcea nevăzut: 563. V. pălărie.
 Clopoșei, de aur, rochie cu: 447, 478; în coadă: 635; sunînd necontenit: 469.
 CLOPOȘEI DE AUR, b. loren: 469.
 Clopoșel, fată păzită de un: 227; vrăjit, cu care se trece apa ca pe uscat: 543.
 Cloșcă, aflată în palatul zmeului: 360, în casa lui Aman Căcșean: 443; ce duce în lumea cealaltă: 196; ce umblă singură, poruncită argintarului: 293; cu pui de aur, dăruită femeiei părăsite de sora Soarelui: 167, de Sf. Duminecă: 178, 180, de Sf. Luni: 172, de Sf. Vineri: 176; puterea zmeului stînd într-o: 366.
 Clotho, una dintre ursitoare: 104.

- Cneaz, petind pe soră-sa: 457.
 Coace-Fier, tovarăș ajutor: 372.
 Coadă, de păr, a Cezinzenei, găsită de fată: 342; de vulpe, atingându-se, face să năvălească toate lighioanele: 208; a stircului, apucată de munții mișcători: 417; urias cu: 179, 527; voinic ascuns în coada fetei: 418.
 Coaje, de nucle, haine într-o: 449.
 Coamă, de aur: 232; peri din: 347.
 Coapsă, de la ursul din pădure, cerută de mama bolnavă: 436.
 Coarde, sparte, semn de moarte: 278.
 Coarne, aurite: 488; căzute, mincînd pere: 563, 558; crescute, mincînd mere: 558, 563, 564.
 COARNELE VRĂJITE, b. breton: 559.
 Coaserea, istoriei pe două sângulii: 214; nouă ani la o floare: 286.
 Cobilici, fiul iepei: 373.
 Coborîre, în infern a lui Alexandru: 73, 281; a lui Enea: 281; a lui Psame-tich: 574; a Psychei: 85, 89; a lui Ulysse: 73, 281; pe tărîmul cellalt: 207, 372; cu ajutorul unei frînghii: 285; cu o funie: 372; cu un virzov: 286.
 Cocean, prefăcut în scară, de coborît pe pămînt: 170.
 COCEAN DE VARZĂ, b. portughez: 170.
 Cooană, furată de lingă boier: 631; norocul băiatului orfan: 441.
 Coconi, cu stele pe inimă și lună pe spate: 276; din Babilon: 657.
 Cocor, de răfoi, ridicat de Ciprian-Viteazul: 343.
 Cocos, aflat într-un iepure: 410, 443; ce ouă pe lună cite un ou de aur: 427; ce ouă galbeni: 613; de aramă: 304; drac schimbat în: 258, 259; ducînd pe împărat la Cetatea de sticlă: 189; învins de o vacă: 381; la cîntarea sa pier duhurile necu-rate: 438, 474; păzînd o fată de împărat: 227; revelator: 475, 481; soarbe apa, stinge cuptorul și înghite haznaua de bani: 613, 614; vorbitor: 91, 414, 422, 472, 476.
 Cocosat, ghem schimbat într-un: 375; piază rea în basmele romanice: 327; substituit băiatului: 375.
 COCOȘELUL ȘI MÎȚA, sn. Mu.: 615.
 COCOȘU ROȘU, sn. Mu.: 614, 657.
 COCȘUL CE OUĂ GALBENI, b. Mu. și Mo.: 613.
 COCOȘUL DE AUR, b. ngr.: 427.
 COCOȘUL MOȘULUI, b. Mu.: 613.
 COCOȘUL MOȘULUI ȘI GĂINA BABEI, b. Mu.: 633.
 Cocuri, de piine, date de sfinte: 244.
 CODREANA SÎNZIANA, b. A.: 133, 211, 214.
 Codreana Sinziana, copilă născută de unchiș, gustînd un măr, bote-zată de un inger și crescută de un vultur: 214.
 Codru, om schimbat în muscă: 363.
 Codru și Bujor, frați gemeni: 363.
 Codrul despre Miazănoapte, oprit de a fi călcat: 226.
 Codrul Verde, în care zmeii închiseră Soarele și Luna: 24, 364.
 Coif, ce face nevăzut: 534, 557, 640.
 Coji, de nucle, schimbîndu-se în pietre scumpe: 169.
 Cojoc, ce face nevăzut: 505.
 COJOCUȚĂ FLOACĂ-NTOARSĂ, b. Mu.: 633.
 Colac, al puterei: 329; vorbitor: 77.
 Colan, copii de aur născuți cu colan la git: 273; otrăvit: 492.
 Colăcel, vorbitor: 464, 473.
 Colibă, înconjurată de țepe: 284; îngrădită cu oseminte omenești: 468; în pădure: 376, 381, 404; schimbată în curți domnești: 184; a Vîntului: 248.
 Colind de fată logodită: 360.
 Colindul Arhanghelilor: 359.
 Colivie, de aur: 213, 330; de diamant: 219.
 Colori, valoarea lor simbolică în basme: 24; nume de împărați după: 34.
 V. albastru, alb, galben, negru, roșu, verde.
 Coman, om schimbat în ciine: 438.
 COMAN VÎNĂTORUL, b. Mu.: 424, 438.
 Comandă de haine: 283, 289, 377; de scule: 293; de inele: 383.

- Comănac, ce face nevăzut: 196, 199.
 Comitele Daros, fată îmbrăcată bărbătește: 349.
 Comoară, găsită de un sărac: 193, 519; la rădăcina arborelui: 550; primită din partea Necuratului: 234; a șarpelui: 413.
 COMPAGNON (LES), b. breton: 328.
 Condur, mijloc de recunoaștere a fetei frumoase: 475, 477, 478, 480, 481; răpit de vultur: 475.
 CONDURII, b. albanez: 449.
 Conflict magic: 258, 259, 646.
 Constantin, fiul cel mai mic, aruncat din mormint: 582, 584, 588.
 Constantin Norocosul, pisica lui cea năzdrăvană: 114.
 CONTELE NILLO, romanță portugheză: 93.
 CONTELE PIRO, b. sicilian: 120.
 Conto, numele basmului la popoarele romanice: 139.
 Convoorbire, între copiii de aur schimbați în scinduri: 159, 268, 273, 277; luptătorilor cu corbul: 159; zmeoacei cu nurorile sale: 332, 333.
 Copac, aștri legați de: 221, 226; barbă înfășurată în jurul unui: 373; ce se ridică și se coboară: 213; cu douăsprezece cintece: 279; de ceară galbenă: 416; din care iese zina: 278; fată urcată pe un: 213, 214, 215; foisor pe un: 473; glas din: 401, 403, 406; Mama-Pădurei urcată în: 394; tirit pe tărîmul cellalt: 373; roinic suit pe: 226, 431, 442. V. arbore.
 COPCA DE AUR, b. albanez: 517.
 Copcă, ce împlinește orice dorință: 557.
 Copii, abia născuți, luînd merinde și plecînd: 286; alăptați de o [capră]: 270, de o cățea: 317; botezați și nebotezați, viziune mistică: 184, 300; cit un bob de mazăre: 127; cite găuri într-un ciur: 305; cu părul de aur și dinții de argint: 274; cu stea în frunte și luna pe umere: 271; creșterea lor repede: 38; de aur, luați de Maica Domnului: 235; ieșiți din miei: 272; expuși pe apă: 273, 274; îngropați în grădină: 272, 279; injunghiați: 455, 459, 462; înlocuiți cu animale: 257, 274, 275, 279, 353; înviați: 460, 461; născuți dintr-un pește: 394, 401; părăsiți în pădure: 428, 486, 490; răpiți de un vultur: 437; schimbați în scintei: 280, în peri cu pere de aur: 268. V. copil.
 Copiii cu părul de aur, tip: 57, 213, 257, 261, 268, 275.
 COPIII CU PĂRUL DE AUR ȘI DINȚII DE ARGINT, b. sîrb: 272.
 COPIII DE AUR, b. Ba.: 57, 268; b. sas: 272; b. țigănesc: 273.
 COPIII TRANSFORMAȚI, b. maghiar: 273.
 COPIII VĂDUV[ULUI...], b. Mu.: 423, 428.
 COPIII VITREGI, b. sîrb: 467.
 Copil, abia născut, vine la plug: 126; adăpostit sub o ciupercă: 126; alăptat de o capră: 536, de o ursoaică: 317; aruncat în foc: 182, 185, în gura unei zgriptoroaice: 182, 185; botezat de Dumnezeu și de Sin-Petru: 555, 556, de Sf. Ioan: 190; căzut în apă: 456, 457, 458; [cit un bob de mazăre, mei, piper: 130;] cit degetul: 125; cit gîndacul: 125; cit ghemul: 127; cit o neghină: 126; [cit pumnul: 130;] cit un flăcău: 177; cit o șchioapă: 126; cu cheie în creștet și lacăt în buric: 175; cu părul și miinile de aur: 168; cu păr de aur și picioare de mărgăritar: 122; cu pieptul de aur: 648; cu stea în frunte: 273; cu un picior, o mină și jumătate corp: 317; culcat într-o coaje de nucă: 128; de aur: 175, 235, 276, 404; de lemn: 378; de tei: 379, 380; dus pe coarneau unui bou: 128; fript de tată-său: 184; furiașat în buzunar: 128; hrănit de un vultur: 648; încolăcit de un balaur: 639; înghițit de un bou: 128, de un lup: 126, 128, de o vacă: 126, de o vulpe: 128; înlocuit cu un porc: 274, cu un șarpe: 275; intrînd în urechea unui bou: 126, a unui cal: 129, a unei oi: 126; înviați cu apă caldă: 389, cu sînge: 385; jertfit: 184, 552, 553, 555; jucîndu-se cu mere de aur: 184, 553, 555; jucîndu-se pe un fir de troskot: 126; jupuit: 608; juruit Necuratului: 240, 241, 243, 261, 539; luat de zină: 234; născut cu cartea în mină: 122, cu paloșul în mină: 237; născut din degetul cel mic: 129, dintr-un fir de piper: 407; plîngînd în pîntece: 206, 207, 254, 255, înainte de ceasul nașterii: 253; pus pe vatră fierbinte: 387, în sin: 126; rătăcind în pădure: 106, 200; rizînd în mijlocul văpaiei: 555; strigînd din pîntecele unui bou: 128; vorbind la trei luni toate limbile: 38; vorbind și plecînd cum se naște: 286. V. copii.
 Copila persecutată [motiv]¹: 107, 124, 447, 455, 465.

- Copilaș, ieșind din mațele unei capre: 273; născut de oiță: 382.
 COPILĂ ALBĂ CA ZĂPADA, b. germ.: 493.
 Copilul de la riu, numele unui prunc găsit: 107.
 COPILUL DIN DAFIN, b. ngr.: 205.
 COPILUL MAICEI DOMNULUI, b. sicil.: 455.
 COPILUL MARIEI, b. german: 232.
 COPILUL PIERDUT, b. albanez: 106.
 COPILUL-PURCEL, b. sas: 168.
 COPILUL-ȘARPE, b. albanez: 167.
 COPILUL VÂNDUT DIAVOLULUI, b. breton: 232.
 Copoi, hrănind o fată părăsită: 452.
 Corabic, ademenire cu mărfuri: 218, 224, 339, 354, 367, 387; înghițită de un monstru: 350; vorbitoare: 258, 324.
 Corăbieri năzdrăvani: 69.
 Corăbioară, Ileană furată pe o: 365.
 Corb, pețind pe fata împăratului: 309; recunoscător, aducind apă în cioc și astimpărind setea voinicului: 361, 364; aducind apă vie și apă moartă: 325, 337, 426; aducind iapa: 311, 341; scoțind pe Făt-Frumos în lumea albă: 286, 361, 383; stropind cu seu și imputernicind pe băiat: 292, 537; voinic schimbat în: 418; vorbitor: 91, 159, 518.
 Corn de mîncări și băuturi: 471; cu vite: 471, 474; dăruit orfanului de Sin-Petru: 243; al imbelșugărei: 557.
 Coroană, adusă de pe tărîmul cellalt: 287, 420; ce face nevăzut: 194; ce face să uite trecutul: 637; ce se ridică și se coboară de la sine: 479; de aur: 167, 387; de la zine: 167; a fetei răpită de voinic: 179, 196; poruncită aurarului: 288, 291.
 Corp, copil cu jumătate: 317, 411; fără suflet: 440; fată fără: 493.
 CORPS SANS ÂME (LE), b. breton: 440.
 Cort, oștire adăpostită sub un singur: 271.
 Cosăcel, om schimbat într-un: 418.
 Cosciug, așezat pe un cal: 491; pe un cerb: 492; pe un virf de arbore: 492, 496; între doi arbori: 494; de argint: 119, 491, de sticlă: 492, 494.
 Cosșezana, Cosințana, Costințana. V. Cosinzeana.
 Cosiță, de păr căzută în apă, cauza nenorocirilor ulterioare: 56, 57, 220, 335, 339; de aur: 35, 57, 336, 339; flori cîntînd din: 198.
 Cosinzeana, tip: 335, 337. V. Ileana.
 Cosinzeana, adusă de Făt-Frumos: 37, 365, 367; casa ei: 407; cetatea ei: 365; doamna florilor: 365; fecioara cu părul de aur: 336; în poveștile balcanice: 336; înviază pe voinic: 158, 435; părintele ei: 41, 407; porumbii săi: 482; sora Soarelui: 336. V. Ileana.
 COSMA SKOROBOGATOI, b. rus: 119.
 Coș, zină zburînd prin: 191, 196, 431; Țugulea intrînd ca muscă prin: 332; ursitoarele perînd prin: 513.
 Coșul pieptului, culcare în, trezindu-se într-un palat: 354, 457, 459.
 Cot, barbă de un: 374; om de un: 345; unghie de un: 231; zmeu înalt de un: 381.
 COT BARBĂ ȘI O PALMĂ OM, b. [mcr.]: 369, 378.
 Coteică, născînd un fecior: 405.
 Cotoi, ucenic schimbat în: 260.
 Cotoșman năzdrăvan, pisoi jigărit, prefăcîndu-se în om și procopsînd pe băiatul orfan: 116, 117.
 COTOȘMAN NĂZDRĂVANU, b. Mu.: 114, 117, 120, 412.
 Coțofană, aduce apă vie și apă moartă: 326; înviat cu singe de: 42, 429; [fecior schimbat în]: 266.
 Coureur, tovarăș ajutor: 328.
 Covățică, găsită într-o mreană: 437.
 Covor, ce amorțește: 507; ce duce oriunde: 442, 506; pe care poate șede a armată: 271; zburător: 640; vrăjit: 503.
 COVORUL ȘI OGLINDA, b. Mu.: 655.
 Covrigi, ploaie de: 593.
 Cozi, de cai sălbateci, țișcă legată de: 215; de oi, băgate în baltă: 608; de iepe, vînzătorul legat de: 629.

- Cracă, de aramă: 304; de rozmarin, pusă sub fată: 352; verde, de la pontul din mijlocul raiului: 228.
- Crai, rolul său în basmele noastre: 34.
- Crai-împărat, zăcînd de 9 ani: 579.
- Craiu Negru: 629.
- Craiu, șerpilor: 420; zmeilor: 266.
- CRAIUL ȘI SORĂ-SA, baladă Bu.: 19.
- Cravache, royaume de la: 450.
- Crăiasa, iadului, mama lupului cu cap de fier: 244; pasărilor: 195.
- CRĂIASA ZÎNELOR, b. A.: 230, 235, 344.
- Crăiasa zînelor, pusă la slujbe injositoare: 236.
- Credință. V. cercarea.
- Creditorul mort, recunoștința sa: 359.
- Creier, de bour: 436; de pește: 399.
- Cremente, zid de: 340.
- Crescentia, l. despre: 454.
- Creșterea, repede a copiilor: 38; în mitologie: 630; creșterea și căderea coarnelor: 558, 559, 563, 564.
- Creștet, copil cu cheie în: 175.
- Creusa, expunînd copilu-i într-o peșteră: 317.
- Cristal, cîmp de: 308; palat de: 249, 337; pod de: 118, 262. V. cleștar.
- Cristos, cu Sin-Petru, călătoria lui pe pămînt: 548, 552, 573; taie picioarele caiilor fără vărsare de sînge: 574.
- CRISTOS ȘI VIERUL, l. A.: 548, 555.
- Crivăț, fetele sale: 223; mama sa, o babă zbircită, voinicul trecînd pe la: 391.
- CRÎNCU, VÎNĂTORUL CODRULUI, b. A.: 308, 311.
- Crîncu, voinic străbătînd raiul și iadul: 38, 311; calul său: 38, 311.
- Crîngul cerului, lanț prins de: 287.
- Croitor, care omoară o sută de muște: 540; păcălește pe Necuratul: 541; personajiu: 48.
- CROITORUL ȘI URIAȘUL, b. Ioren: 542.
- CROITORUL VITEAZ, b. sicilian: 542.
- Cruce, lemnul din care s-a făcut: 241; însîngerată, semn de moarte: 405; prezervativ împotriva Necuratului: 543, 565; 643; schimbată în sabie: 583. V. frate.
- Cuc, cîntarea lui: 607, 608; legenda sa: 484; nevastă prefăcută în: 169; ou schimbat în: 490, 551; simbolul jalei la sirbi: 586.
- CUCUL ȘI TURTURICA, baladă: 258.
- Cuib de ursoaică, cerut de mama bolnavă: 433.
- Culă, în care zmeii închisese Soarele și Luna: 364.
- Culcare, împreună, cercarea sexului prin: 349, 351. V. coș.
- Cultul, arborilor: 205; șarpelui: 635.
- CUM A ÎMBĂTRÎNIT MUIEREA PE DRACU, l. A.: 179, 575, 580.
- CUM CIZMARUL A AJUNS ÎN CER, l. moravoromână: 573.
- CUM ROTARUL SE FĂCU ÎMPĂRAT, b. moravoromân: 327.
- CUM SĂ ZIC?, sn. sasă: 609.
- Cumătră. V. moartea.
- CUMĂTRUL CURRO, CEL CU MĂCIUCA, b. spaniol: 560.
- Cumetrie, între lup și oaie: 612.
- CUMINTE FĂRĂ SEAMĂ, b. A.: 136, 595, 601.
- Cumnat, corb ca: 309; cutremur ca: 309; fierar în cer: 541. V. animale-cumnați.
- CUMNATUL LEULUI, TIGRULUI ȘI VULTURULUI, b. ngr.: 308.
- Cumpănă, de razachie, puț cu: 279.
- Cumulativă, formă, a basmului: 439, 614.
- Cuntu, numele basmului în graiul sicilian: 140.
- Cunună, de aur, pusă pe turn: 483; a raiului: 359.
- CUORVO (LO), b. neapolitan: 390.
- Cupă de aramă: 505; de argint, furată: 318.
- Cupidon, Psyche în căutarea lui: 84; regăsit: 86.

Cuprinsurile zmeului, schimbate într-un măr de aur: 228, 366; într-o nucă: 228.

Cuptor, aprins, înlocuind baia fierbinte: 337, 339, 368; cheamă fata în ajutor: 466, 470; înghețat de suflarea lui Gerilă: 331; șters cu țigilele de zmeoaică: 211, de brutăreasă: 213; stins de cocș: 614; urs pus pe: 613; zmeoaică prefăcută în: 261.

Curcan, vorbitor: 109, 633.

Curcubetă, cu apă vie, adusă de corb băiatului: 325; pusă în pat în locul miresei: 598.

Curier, sosind pe neașteptate: 349, 350.

CURIOZITATE FEMEIASCĂ, sn. maghiară și bulgară: 414.

Curmal, de aur, dar de la o zină: 477.

Curte, de aramă: 248; împietrită: 38, 508; indestulată cu un pahar de vin: 273; măiastră: 255. V. curți.

Curteni, pizmași: 334, 353.

Curțile lui Dumnezeu: 184, 297; Împăratului Negru: 342; lui Roșu-împărat: 248, 334, 362; Pajurei: 461; lui Statu-Palmă: 379; zmeului: 354. V. palat.

Cusătură, haine fără: 448.

Cusoțire, clacă în Bucovina: 268.

Cușcă, fermecată: 367.

Cuștivei. V. Andila.

Cute, schimbată în munte de plumb: 365, 461; în munte de piatră: 255, 263; în stană de piatră: 407; în stincă: 363.

Cutie, aflată într-o prepeleț: 443; ce aduce veste de oriunde: 328; cu gândaci, în care sta puterea monstrului: 199, 443; cu vine ale lui Țugulea: 332; dăruită de Sf. Vineri: 255, de Sf. Miercuri: 328; de argint, scindurele din: 562; de aur, în care fuge copila persecutată: 448; de lemn, în care intră fata prigonită de părințele ei: 449; de plumb, cu inima prepeleței: 392; de sticlă, în care se închide puricele: 502; rață băgată într-o: 440; viermi puși într-o: 401.

Cutii, povestea lor: 467.

Cutioară, aflată într-o turturca: 402.

Cutiură, aflată într-un porumbel: 440; din inima unui iepure: 199; într-o prepeleț: 410, 444.

Cutremur, cumnatul feciorului de împărat: 309.

Cuțit, înverzit, alegerea nevestei: 553; insingerat, presagiu: 30, 209, 398; pădure de cuțite: 285; plin de sînge, vîrit sub perna demniței: 459, 460, 462; ruginit, semn de peire: 30, 364; schimbat în zid de fier: 363; verde, cerut de fata cea mai mică: 174.

Cuvinte adevărate, douăsprezece: 242.

D

Δάκτυλος, pitic cit degetul: 656.

Dafin, ce se închide și se deschide: 206, 208; ce împlinește orice dorință: 507; copil din: 205; de aur: 205; zină schimbată în: 47, 204; zină trăind într-un: 208; implorînd ajutor: 18. V. fată.

Dafin-împărat, îndrăgind pe doamna Chiralina: 46, 131, 391. V. Omul de piatră.

[Dafinul Verde, palate: 208.]

Dalbul ochilor, cal năzdrăvan: 341; schimbat în neșuțator: 342.

Dale, pasăre uriașă: 392.

Dalila, tip: 438.

Dalila, perfidie femeiască: 53, 220, 423, 439.

Dalmar, rege breton: 389.

Dan, voinic înviat de bivolii săi năzdrăvani: 42, 441.

DAN ȘI BIVOLII AI ALBI, b. Mu.: 57, 439, 441.

Danae, tip: 316, 317, 476.

Danae, eroină expusă pe apă: 317.

- DANCIU, b. Mu.: 575.
 DANILA-GOVORILA, b. rus: 457.
 Dante, arbore supraviețuitor: 94; descindere în Infern: 281; Harpiile: 220.
 Daphne, tip: 203, 634.
 Daphne, zână-arbore: 46, 53, 204; metamorfoza ei: 47, 204.
 Δαφνοκوكκί (Tò), b. ngr.: 205.
 Dar, de a se face nevăzut: 507; de nașie: 578; din anii miresei: 105; divzin: 469, 470, 519.
 Darea de trei ori peste cap: 183, 195, 332, 352, 362, 392, 420.
 DARUL CERȘETORULUI, b. maghiar: 558.
 DARUL LUI CRISTOS, b. A.: 136, 549, 555.
 DARUL ȘARPELUI, b. Mu.: 409, 419.
 Daruri, căpătate de femeia ce-și caută bărbatul: nucă, alună, migdală: 167, 170; caier, cloșcă, război de țesut: 168; leagăn, fus, virtelniță: 171; cloșcă, purcel, porumbei: 172; furcă, cloșcă, masă: 176; cămașă, fuse, caier: 178; furcă, cloșcă, mere: 177; furcă, virtelniță, stativă: 179, 252; date de Sin-Petru omului sărac: 205; de la zine: 167; de la Dumnezeu: 168; minunate: 235; prezervative: 534.
 DARURILE, b. Mo.: 557, 561.
 DARURILE MINUNATE, b. Ba.: 557, 562.
 DARURILE ZÎNEI, b. sas: 467.
 Dascăl, îndrăgît de nevasta săracului: 436; schimbat în bivoli: 437.
 DASCĂLUL ȘIRET ȘI DIAVOLUL, b. sas: 541.
 David, lupta-i cu Goliat: 526; și Uria: 68.
 Däumling, Neghiniță germ.: 128, 372.
 Dă-i, piatră!, formulă magică pentru destuparea comoarei: 521.
 Dă-mi bani!, formulă magică: 561.
 Dănilă, voinic, păcălește pe draci, cercindu-le puterea: 544.
 DĂNILĂ-PRÉPELEAC, b. Mo.: 539, 544.
 Dealu, bolului: 524; cu dorul: 248; roșu, locuința diavolului: 24.
 DEALU ROȘU, b. Bu.: 24, 32.
 Decătre-ziuă, luceafăr legat de copac: 221, 311. V. Zoriiă.
 De ce e soarele roșu?: 327.
 De ce fata nu se mărită?: 522, 523.
 De ce n-are omul foc?: 522.
 De ce n-are riul apă limpede?: 523.
 De ce n-are riul pește?: 184.
 De ce n-au vamă la baltă?: 522.
 De ce nu face părul poame?: 525.
 De ce nu poate trăi în apă?: 516.
 De ce nu-și poate sătura copiii?: 516.
 Deceu, definițiunea lui: 294; exemple de deceuri: 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 327, 647, 651.
 Deceuri, tip: 181.
 DE CÎND NU-I DRACUL, b. A.: 134, 240, 246.
 De cînd nu știe omul ceasul morței?: 647.
 De-cu-seară, luceafăr legat de copaci: 221, 311; nume de băiat născut seara: 286. V. Serilă.
 Dedu-Ivan, alt nume dat lui Pepelea: 609.
 Degenerarea basmelor: 28, 79, 303, 591.
 Deget, adus în semn de uciderea fetei: 404; daurit: 27, 231, 233, 234; servind de cheie: 364; supt de lamia: 657; tăiat: 42, 77, 80, 174, 477.
 Degete, ca secerea: 198; de trandafir: 642; prinse în crăpătura lemnelor: 225; scară din: 639.
 Degețel, nume de copil: 129.
 Dejanira, cămașa-i otrăvită: 651.
 DELI-SATÎR, b. Mo.: 135, 409, 411, 419.
 Deli-Satîr, mort recunoscător: 419.
 DELIA-DAMIAN, b. Ba.: 46.

Demetra, crescînd pe Demophon: 182, 552; jucînd în zari cu Psametic: 574; pedepsînd pe Erisichton cu o foame groaznică: 204; pornînd în căutarea Persephonei: 282.

Demircii, nume de cal năzdrăvan în poveștile albaneze: 350.

DE MISERIA ET TRIBULACIONE, b. medieval: 102.

DEMOISELLE EN BLANC (LA), b. bret.: 263.

Demon, V. drac.

Demophon, copil crescut de Demetra: 182, 552.

DE NON SUBTICENDA VERITATE..., b. medieval: 103.

Deochi, copiii de împărat morți de: 433; Cosînceana omorînd de: 229.

De o vei lua, locuțiune echivocă: 338, 339, 341, 343, 649.

DEPARTE, DEPARTE, b. Mu.: 135, 446, 451.

Derceta, zeiță siriană schimbată în pește: 15; fiica-i prefăcută în pasăre: 15.

DER STARKE HANS, b. german: 535.

Derviș, arată locul lucrurilor minunate: 189; frate străvestit al Neraidei: 189; schimbă hainele sale cu fata părăsită: 206; se pune la vorbă cu ursul: 540; sfătuiind pe împărăteasa să mănince merele: 289. V. călugăr.

Desagă, inimă aruncată într-o: 285.

Desagi, bucăți de om în: 158, 310, 365, 432, 435, 441; cu soarele, luna și stelele: 368, 642, 651.

Descindere, în Infern a lui Enea: 281; a lui Virgiliu: 281; a lui Ulysse în Hades: 281. V. coborîre.

Descinderi infernale, ciclu: 281, 302, 359.

Descrierea raiului și a iadului: 281.

Desfacerea apci: 184.

Despietrire: 208, 223, 269.

Despuiații, nume de sat: 329.

Destin: 104, 510, 512.

Destupă-te, asine!, formulă magică: 562.

Detto-Grosso, Neghiniță italian: 128.

DEUX FIANCÉS (LES), b. breton: 587.

Dezgoveală, datină nupțială: 217.

Dezlegarea astrelor: 226, 227.

DIABLE ET LE FORGERON (LE), b. picardă: 574.

Diamant, cap de: 187; cetate de: 188; colivie de: 219; fir de: 452; frunză de: 508; haine de: 35, 452, 477, 483; izvor de: 167; ouă de: 436; pat de: 640; pod de: 168. V. aghiamant.

Diamante, căzînd din capul fetei: 478; curgînd din gura ei: 465, 466; oase schimbate în: 476; potolînd foamea și setea: 531.

Diavol, ca dascăl: 646; înlocuînd zinele rele: 27; ridiculizat: 35, 547; rolul său în basme: 35, 243, 565; sub chipul unui om roșu: 24, 242, 245, 260. V. drac.

DIAVOLUL CU CEI TREI PERI DE AUR, b. german: 106.

Dies, ziua personificată la romani: 637.

Dieva Zlatovlaska, fecioară cu părul de aur la cehi: 336.

Digenis Akritas, epopee bizantină în legătură cu balada despre călătoria Morței: 584.

Dihor aflat într-un mistreț: 401; dăruînd piatra smarandului: 410.

Dikyretto, pasăre măiastră, știînd toate limbile și împietrînd cu privirea-i: 271. V. Andilandi și Țiținena.

Dimitrie, feciorul cel mai mic, ieșînd din groapă: 585.

DIN FATĂ FECIOR, b. A.: 336, 341.

Dinte, ascundere într-un: 343; de argint, mistreț cu: 309, 440. V. dinți.

Dinticonă, față vitregă: 478.

Dinți, ca grebla și ca hecela: 287, ca lopețile: 198, ca secerea: 99; cit palma: 99, 477; de argint: 272; de aur: 353; de balaur, semănați: 258, 324; de fier: 434, 470; de mărgăritar: 270; de oțel: 198, 252.

Dioscuri, frați gemeni: 46, 217, 231, 387, 388, 534, 552, 630, 633.

Dioscurii, tip: 217, 231, 384.

Disparițiune provizorie a ființei iubite: 217.

DITU MIGNIULELU, b. corsican: 450.

- Ditu Migniuțelu, degetul cel mititel, nume de copil: 450.
 Div, duh necurat ce schimbă oamenii în stane de piatră: 398.
 Diră, de lumină: 220; de mălai: 428; de singe, lăsată de balaurul rănit: 289, 291.
 Doamna Chiralina, îndrăgită de Dafin-împărat: 147, 231, 390;
 împărăția ei: 391; palatul ei: 231, 391.
 Doamna codrilor, epitetul Elenei: 199.
 Doamna florilor și a garoafelor, epitetul Ilcanei: 445.
 Doamna Fortuna, dăruind o pungă nesleită: 558.
 DOAMNA HOLLE, b. german: 466.
 Doamna Holle, babă cu dinți mari: 466.
 Doamna Rini, vrăjitoare la greci, îndrăgind pe Domnul de rouă: 632.
 Doamna Sticlișoară, a cărei apă întinereste: 41, 329.
 Dobitoace, oameni prefăcuți de zine în: 235. V. animale.
 Dobryna Nikitici, măciuca bogatyrului: 541; scapă fecioara expusă
 unui monstru: 313.
 Doftor, făcut de Arhanghel: 523, 557, 563, 577, de Charos: 576; Necuratul
 ca: 502; voinicul se face: 199, 225, 228, 443, 444.
 Doftorie, sfântul agneț pus în: 518.
 DOFTORUL ȘI MOARTEA, l. albaneză: 576.
 DOFTORUL TODERAȘ, b. A.: 557, 563.
 Doi. V. număr.
 Doi amici, novelă: 101.
 DOI FEȚI COTOFEȚI, b. Ba.: 268.
 DOI FEȚI CU STEA ÎN FRUNTE, b. A.: 133, 268.
 [DOI FEȚI LOGOFEȚI, b. țigănesc: 273.]
 DOI FEȚI-LOGOFEȚI CU PĂRUL DE AUR, b. Bu.: 268.
 Doi frați, ciclu: 383.
 DOMNIȚA ASCUNSĂ SUB PĂMÎNT, b. ngr.: 504.
 DOMNIȚA FĂRĂ CAP, b. rus: 567.
 Domniță, blestemată a răminea grea: 317; furată și readusă de băiat: 328;
 îndrăgită de un arap: 413; pofțind o floare: 254; răpită de Necuratul: 259, de Koscei:
 310; schimbată în călugăraș: 209; scoasă din palatul uriașului: 322.
 Domnul de rouă, ursit a se topi la razele soarelui: 87; la greci: 632.
 Domnul-Florilor, uriaș ce prefăce pe porcar într-un trandafir: 509. V.
 Calomfir și Floarea.
 Domnul păsărilor, adunînd păsările le întrecă de Iecuința Floarei
 Florilor: 255.
 DOMNUL ȘI CELE 3 FETE, b. ngr.: 107.
 Domnul Vînt, întilnit de țigan: 654.
 Doncilă, baladă: 650.
 DONZELLA QUE VAI A GUERRA, romanță portugheză: 349.
 Dor de casă, căpătat prin mîncarea azimei: 285; de copii: 125. V. ciupie,
 deal.
 Dorințe: 196, 274, 550, 555; crescînde: 551, 553.
 DORINȚE, b. A.: 549, 555.
 Dorințe, tip: 548.
 Dormire, cu ochii deschiși: 289; mod de, la copii: 29, 520, 628; nici în cer
 nici pe pămînt: 501; soția doarme trei nopți în camera bărbatului regăsit: 167, 168,
 170, 180.
 Dornröschen, Rosa între spini, domniță ursită a dormi o sută de ani: 121.
 DOSE PIZZELE (LE), b. neapolitan: 466.
 Două. V. număr.
 DOUĂ MORMINTE, baladă A.: 92.
 DOUZE MYSTÈRES (LES), b. basc: 242.
 DOUZE PAROLES DE VÉRITÉ (LES), b. ligur: 242.
 Dovleac, crescut pînă la cer: 303; puterea copiilor stînd în fructul unui:
 289; schimbat în căruță de aur: 478; voinic vrăjit în: 171, 176, 180.
 Dovleacul, om-plantă, pețind fata împăratului: 175.
 DOVLEACUL CEL NĂZDRĂVAN, b. Mu.: 134, 166, 175.
 DOVLECELUL, b. italian: 447, 450.

DOVLECIU, b. ngr.: 289.

Drac, apucînd pe împărat de barbă: 262; dînd înscris cu singele său: 535, 565; fîrînd paloşul voinicului: 364; ieşînd din iaz: 544; în chip de om: 245, 261, de bivoli: 539; întîmpinînd femeia: 237; juruîntă de a-i da pe cine va întîmpina acasă: 234; nevastă-sa: 266; orbit: 80; păcălit: 79, 540, 541; pact cu: 565; punînd cimilituri: 245, 246; schimbat în cocoş, găină şi vultur: 259; ţinutul său: 266, 634; ucenic la: 259; zînzînd nouă mascuri: 246. V. diavol şi Necuratul.

Draci, certîndu-se pentru trei lucruri minunate: 39, 187, 191, 194, 199, 479, 484; căpetenia lor: 543; ieşînd la pocniturile unui bici: 265; grădina lor: 490; luînd soarele cu dinşii: 651; nunta lor: 259; păcăliţi: 35, 187, 194, 196, 484; povestînd isprăvile lor: 518; răpînd fata: 535; şcoala lor: 258, 565; tatăl lor: 442.

DRACOFAGUL, b. ngr.: 308.

Dracone: 565.

DRACUL ÎN BUTIE, b. Ba.: 501, 508.

DRACUL ŞI CANA, b. Mu.: 539, 543.

Dracul şi femeia, poveşti despre: 577.

DRACUL ŞI MÎNA VORBITOARE, b. mcr.: 230, 237.

DRACUL ŞI UCENICUL SĂU, b. Ba.: 258.

DRAGA MAMEI ŞI FATA TATEI, b. Ba.: 464, 470.

DRAGO (IL), b. italian: 347.

Drakaina, zmeoaică, curăţînd un cuptor cu fitele ei: 211, 532.

Drakos, fată de împărat răpîtă de un: 284; juruîntă făcută unui: 231; zmeu şi uriaş la grecii moderni: 284.

Drăcoaică, sorbind ochii voinicului: 266.

Drăcuşor, depănînd aurora: 221; îmbrăcat ca un călugăr: 560; întîlnit de băiat: 221.

DREPTATEA ŞI STRÎMBĂTATEA, b. A.: 514, 523; b. Ba.: 514; b. ngr.: 517.

Driade, zîne-arbori: 18, 204, 205.

Droit de jeuneignerie: 34, 357.

Drumul robilor, tradiţiune despre: 32.

Dryas şi Clitu, peşitori rivali: 447.

Dryope, schimbată în arbore: 641.

Ducesă, femeie făcută: 551.

Duci, porcei schimbaţi în: 493.

Ducipal, cal năzdrăvan: 68.

Duh, rău, schimbînd pe oameni în piatră: 122, 398; nevăzut: 519; necurat: 227, 535.

Dulap, din care iese un vrăjitor: 308; fată închisă într-un: 455.

Dulumăr, măr: 435.

Dumineca, Sf.: 27, 39, 166, 252; apa ei: 644; argat la: 636; ciinele ei: 244; ciocan de fier de la: 255; ciocirlan de la: 166, 176; dăruînd femeiei părăsite o cloşcă cu pui de aur: 178, 180; dînd flăcăului două cocuri de piine şi un briu minunat: 244, un măr: 215, un război de aur: 255; fata ei, peţită de Tei-Legănat: 380; răsplătînd pe fata harnică cu o cutie sau ladă: 464, 470; sfătuînd pe Făt-Frumos: 198, 215, 237, 254, 255, 403, 433, 562; simbolizînd o zi mare: 187.

Dumitru, Sf., cercîndu-se a împiedeca hotărîrea Ursitoarelor: 105; [drumeţ:] 104.

Dumnezeu, ciclul lui: 240, 548.

Dumnezeu, adus la prînz: 37, 180, 184, 296, 298, 299; arătîndu-se în vis: 394; bolnav: 605; coborîndu-se din cer şi vindecînd picioarele voinicului: 230; curţile lui: 297; dăruînd talismane: 39, 305, 562; dezlegînd enigmele Necuratului în locul vicimei: 35, 241, 245; din lumea de jos: 196; feredeu de la: 37; în chip de unchiu: 35, 382, 552, de cerşetor: 580; înviînd pe fată: 462, pe voinic: 402; lămurînd vedenii mistice: 295, 296, 297, 298, 299; lovînd cu toiagul stinca, se schimbă în palat: 462; neputînd înlătura hotărîrea Ursitoarelor: 28; respins ca nedrept: 523, 578; rugînd fata să-i caute în cap: 629; vindecînd mîinile fetei: 458, 460, ochii unei oarbe: 472.

DUMNEZEU DIN LUMEA CEALALTĂ, b. mcr.: 186, 196.

Dumnezeu şi Sîn-Petru, călătorînd în lume: 27, 245, 246; botezînd copiii: 28, 319, 375, 379, 429, 442, 555; cerînd gazdei să-i frigă ce are mai drag acasă: 387; dăruînd trei daruri: 573; înlocuînd scrisoarea fatală: 103; respinşi ca nedrepti: 576.

- Dunai, erou schimbat în fluviu, în legendele rusești: 67.
 Dunăre, bordei lingă: 553; copiii expuși pe: 318; fecioară din țara Dunărei: 338; ostrov lingă: 554.
 DUNĂRE-VOINICUL, b. Mu.: 133, 369, 379.
 Dunăre-Voinicul, copil de lemn, botezat de Dumnezeu: 379.
 Düşya-güz el, Frumoasa lumci în basmele turcești: 644.
 Dușman, văzut în oglinda fermecată: 360.
 D z i n e l e, zinele și în special ielele la românii din Macedonia: 644.

E

- Eau de la Mer Rouge, cerută de fată: 274.
 Eclipse, produse de zmei: 24, 568.
 Ecouvillonville, nume topic: 450.
 Edda: 639, 640, 653.
 Edip, tip: 497, 498.
 Edip, ghicitorul de enigme: 35, 107, 317, 534.
 Ednookie, monștri uniochi la ruteni: 631.
 EGERIA ȘI NUMA, l. romană: 87.
 E g i n a, nimfă răpită de vultur: 282.
 E l e n a, cea măiastră cu părul de aur: 187; zina florilor, îndrăgind pe Făt-Frumos: 199; doamna codrilor: 199.
 Eleșteu, fată schimbată în: 306; grădină cu: 489; palaturi prefăcute [din]: 183.
 Elin, uriaș la grecii moderni: 527.
 El-Mato, Păcală în Spania: 141.
 ELSA CEA CUMINTE, sn. germană: 593.
 Eminescu: 16, 632.
 Emurlucul lui Solomon: 636.
 Endymion, îndrăgit de Selene: 19; somnul său letargic: 124.
 Enea, descinderea sa în Infern: 281; rupind o ramură a arborelui simțitor: 93.
 ENFANT VENDU AU DIABLE (L'), b. breton: 643.
 Enigme: 37, 241; cifrice: 35, 241, 245, 246; puse de Han-Tătar: 627, de Roșu-impărat: 627, de Samson: 655.
 Enigme, tip: 497, 498.
 ENIMMA (L'), b. italian: 500.
 Enomaos, tip: 497, 502.
 Enomaos, rege din Olympia, a cărui unică fată fu pețită de numeroși tineri: 503.
 Eol, stăpînul vînturilor, palatul său: 70; copiii săi: 70.
 Eos, aurora personificată: 642; sora lui Helios: 40.
 Eperon, royaume de l'~: 450.
 Epimenide, somn lung: 123, 247.
 Erichthonios, crescut de Atena: 639.
 Erisichton, doboară stejarul sacru: 204; pedeapsa-i cumplită: 204; fucă-sa Metra: 260, 261.
 Erithya, fecioară răpită de Boreas: 639.
 Esempio, numele basmului în Lombardia: 140.
 Esop și preoții din Delphi: 318.
 Etică populară: 357, 526. V. psihologic populară.
 ETIENNE L'HABILE, b. gascon: 328.
 Euristeu, servit de Heracle: 323, 475, 534.
 Eurydice, regăsită și iarăși pierdută de Orpheu: 216.
 Eu-Singur, nume de om: 79. V. Nimeni.
 Eva, îndemnul ei: 551. V. Iova.
 EVDICHEAUA, b. mcr.: 344, 356, 584, 589.
 Evdicheaua, unica fată: 589.
 Exegeză, alegorică: 44, 47; antropologică: 24, 51, 52; istorică: 45, 53, 172.
 Exorcizări: 567.

Exp ediente de zăbovit pe prigonitor. V. talismane.
 Expresii metaforice: 159, 160.
 Expunere, de copii: 107, 125; de fecioare: 82, 89; formula de: 317.
 Expuneri, ciclu: 312, 316, 476, 648.

F

Fabliaux, snoave franceze în versuri: 50, 81, 120.
 Fabula, numele basmului la romani: 140.
 Fabulă animală: 124, 139, 611.
 Factor religios, influența sa: 232, 252, 468, 513, 547.
 Factori mitopeici. V. animism, fantazie, metempsihoză, vis.
 Fadas, ursitoare la spanioli: 513.
 Fag, cu 12 crăci, comoară la rădăcina-i: 521.
 Fais des écus!, formulă magică: 559.
 Fais ton devoir!, formulă magică: 559.
 FANTA-GHIRO..., b. florentin: 347.
 Fanta-Ghiro, fată frumoasă, îmbrăcată bărbătește: 347.
 Fantazia, rolul ei în cugetarea sălbatecului: 18; ca factor mitopeic: 46, 357.
 Fanyovó, Strimbă-Lemne ungar: 651.
 Faraon, visul său: 53.
 Farmă-Lemne, uriaș năzdrăvan: 382.
 Farmă-Pietre, uriaș năzdrăvan: 381.
 Farmece: 24, 173, 183, 266; sfărimate: 183. V. vrajă.
 Fata, Ciudei: 230, 310, 396; Ciumei din capătul lumii: 368; Dracului: 266; Genarului: 402; Ilenei Cosinzenei: 341; Împăratului Alb: 473; Împăratului din scursul apelor: 392; Împăratului Galben: 266, 501; Împăratului Roșu: 331, 334, 421; Împăratului Strilor: 332; Împăratului Verde: 237; lui Ler-împărat: 340; lui Peneș-împărat: 333; lui Verdeș-împărat: 418; Mamei-Pădurei: 652; Pietrelor: 410; [Împăratului] șerpilor: 260; Soarelui: 654; țarului: 361; zmeului: 265.
 FATA BABEI ȘI FATA MOȘNEAGULUI, b. Bu.: 474, 481; [b. Mo.]: 464, 470.
 FATA CEA CU MINTE, sn. Bu.: 595, 601.
 FATA CEA FRUMOASĂ, b. A.: 248.
 FATA CEA FRUMOASĂ A CÎRCIUMĂRESEI, b. sicilian: 456.
 FATA CEA ISTEATĂ, sn. Mu.: 595, 598; b. [mcr.]: 634; b. sicilian: 348; su. sirbă: 596.
 Fata cea isteată, ciclu: 349, 592, 593, 595, 598.
 FATA CEA ÎN ALB, b. breton: 263.
 FATA CEA MAI FRUMOASĂ, b. ngr.: 166.
 FATA CIUDEL..., b. Bu.: 308, 310.
 Fata Ciudei, care șade într-un foișor și zîmbește la trecerea feciorului pe fa Icreastră: 310; credeștează bărbatului său cheile palatului: 310.
 Fata cu mîinile tăiate, tip: 446, 453, 491.
 FATA CU PIELEA DE CAPRĂ, b. mcr.: 89, 181, 185.
 FATA CU PIEZE RELE, b. Mu.: 29, 514, 520.
 FATA CU TREI GHICITORI, sn. Mu.: 595, 600.
 FATA CU TREI PEȚITORI, b. Mu.: 502, 506.
 FATA CU URECHEA ROȘIE, b. Mu.: 567.
 FATA DE ÎMPĂRAT CU STEA ÎN FRUNTE, b. A.: 133, 137.
 [FATA DE ÎMPĂRAT CU TREI LOGODNICI, b. Mu.: 134.]
 FATA DE ÎMPĂRAT ȘI CIOBANUL, b. sirb: 499.
 FATA DE ÎMPĂRAT ȘI FIUL VĂDUVEI, b. Mu.: 316, 318.
 FATA DE ÎMPĂRAT ȘI PESCARUL, b. Mu.: 131, 657.
 FATA DE ÎMPĂRAT ȘI PORCARUL, b. Ba.: 503, 508; b. sirb: 499.
 FATA DE ȘAPTE ANI, b. rus: 597.
 FATA DIN BUTURUGĂ, b. A.: 137, 453, 461.
 FATA DIN DAFIN, b. Mu.: 203, 206, 207, 208.

Fata din dafin, zină-arbore, promisă copilului ce plinge în pintece: 206, 643; rugăciunea ei: 208.

FATA DIN SFEȘNIC, b. Mu.: 137, 453, 459.

FATA FĂRĂ CORP, b. Mu.: 512.

FATA FĂRĂ MÎINI, b. maghiar: 456.

FATA HAIUCULUI, baladă ngr.: 350.

FATA ÎMPĂRATULUI BROĂȘTELOR, b. indian: 181.

FATA ÎMPĂRATULUI GÎSCĂREASĂ, b. Ba.: 137, 446, 452.

FATA ÎMPĂRATULUI ÎN COTENEATĂ, b. Ba.: 137, 446, 452.

FATA ÎMPĂRATULUI ȘI MÎNZUL, b. Ba.: 344, 353.

FATA ÎN RĂZBOI, b. ngr.: 349.

FATA JITARULUI, sn. Mo.: 595, 600.

FATA LEMNARULUI, b. Ba.: 230, 234, 240.

Fata Locului, Cosînzeana basmelor macedoromâne: 280.

FATA-MORGANA, b. sicilian: 291.

Fata-Morgana, zină a cărei apă redă vederile: 291; epitetul ei: 642; incluzi ei vrăjtit: 637; palatele ei aeriene: 514; personajiu în romane și poeme: 646; sudoarea-i picurînd într-o fîntină: 291.

FATA MOȘULUI, b. Mu.: 211, 214.

FATA MOȘULUI CEA CUMINTE, b. Mu.: 463, 470.

FATA MOȘULUI ȘI FATA BABELI, b. Mu.: 134, 463, 469.

FATA PE CARE N-O ÎNTRĂCEA NIMENI ÎN VORBĂ, sn. Bu.: 595, 601.

FATA POPEI A CU STEM, b. Mu.: 137, 453, 458.

FATA POPEI ȘI CĂPITANUL FĂRĂ NAS, sn. Bu.: 657.

FATA POPEI ȘI HOȚII, sn. mcr.: 657.

FATA RUMPE-HAINE..., b. Bu.: 502, 508.

FATA SCHIMBATĂ ÎN FECIOARĂ, b. alban.: 350.

Fatalitate, poveste despre: 104; credința în: 104, 317.

Fatalitate, ciclul: 510, 514.

FATALITATE, b. mcr.: 107.

Fată, ademenită pe corabie: 218, 219, 340; aflată într-un turn de sticlă: 285; ajutată de vrăbii: 481, de vultur: 481, de porumbi: 481, de o vacă: 468; ascunsă în sfeșnic: 459, în turn: 254, în scorbura unui arbore: 456, în lădiță: 420; care se duce în război: 344, 349, 350; ce lasă o diră de lumină în urma ei: 220; cea în alb: 220; cea mai frumoasă din lume: 325; cu luceafărul dimineții în frunte: 451; cu mîinile tăiate: 456; cu o stea în frunte și o lună pe umere: 271; cu patru ochi: 473; cu piele de capră: 385; cu scușița roșie, mîncată de lup: 124; cu soare în frunte și luna în spate: 279; cu soare în frunte: 276; cu trei ochi: 468, 473; de aramă: 382; de aur: 382, 413; de împărat. cu stema în frunte: 226; de lapte și de sînge: 640; de uriaș: 527; ieșind din scaun: 453; dintr-un dafin: 206, din o chitră: 213; fără trup: 285, 493, 512; furînd lucrurile din cer: 342; hrănită de un copoi: 452; îmbrăcată bărbătește: 339, 341, 344, 354; inclusă într-un foșor: 310, 335, într-un dulap: 455; îndrăgită cu un arap: 425, cu un oșrei: 427; cu un zmeu: 430; înghițită de o pajură: 461, de un vultur: 214; înlocuită cu un călugăr: 206; juruită Necuratului: 234, 241, 265, zmeilor: 244; născută din pulpa unchiului: 214; născînd Soarele și Luna: 493; neagră: 483; păzită de un cocș și de un clopoțel: 227; răpită de draci: 535, de o pajură: 483, de uriași: 420, de un vultur: 214, de un zmeu: 284; ridicată în văzduh: 502; urcată într-un chiparos: 485; vrăjtită în capră: 182, într-un peștișor de aur: 213; vulpe prefăcută în: 330.

Fată, schimbată în: altar: 262, 265; apă: 262, 265; armăsar: 306; baltă: 261, 266; biserică: 261, 262, 263, 306; bisericuță: 261, 266; cîmpie de [orez]: 262; capră roșie: 200; cioară: 266; claie de griu: 306; eleșteu: 306; flacăară: 185; hîrdău: 263; holdă: 265, 267; lac de lapte: 262, 267; lan de griu: 263; leoaică: 327; luntre: 264; mănăstire: 261, 265, 266, 267; miel: 456; mreană: 184; negustor: 340; oaie cu doi nîei: 266; pădure: 261, 266; paracliser: 264; pasăre: 187; pasăre verde: 267; păsărică: 213; pâr: 264; pescar: 264; piatră: 274, 403; rață: 263; rîndunică: 354, 355; săhăstrie: 264; serpoaică: 420; stea: 185; turmă: 261, 267; uliță: 264; ursoaică: 447.

Fată, arbore: 205; chitră: 211; lebădă: 191, 193; pasăre: 187, 188, 193, 220; rodie: 211, 213; rîndunică: 191, 193. V. fecioară, fete.

Fate, rînsitoare la italieni: 513.

- Fati, ursitoare la albanezi: 511.
 FATIME, b. albanez: 492.
 Faunus, geniu de păduri: 652.
 Faur în lună: 546.
 Faurul-Pământului, cel mai mare meșter de la marginea pământului: 363.
 Favola, numele basmului la Roma: 140.
 FĂ BINE, SĂ-ȚI AUZI RĂU, b. Mo.: 118.
 Făgăduială. V. juruință, promisiune.
 Făină, din moara Necuratului: 426.
 FĂ-MĂ, DOAMNE, CU NOROC, b. Mo.: 464, 472.
 Făt-Frumos, arătându-se falnic pe cîmpul de luptă: 200; argat la zine: 199; cal schimbat în: 292; coborîndu-se în lumea cealaltă: 36; cu părul de aur: 46, 131; eroul basmelor române: 36, 37, 39, 630; înviat de ciinii săi: 314, de zină: 432, de Dumnezeu: 402; porcar la Ileana Costințana: 254; sacagiul curței: 200; schimbat în băiețel: 265, călugăr: 267, pisoi: 538, rățoi: 267, roată roșie: 538.
 FĂT-FRUMOS, b. Mu.: 385, 392.
 [FĂT-FRUMOS CEL RĂTĂCIT, b. Mu.: 187.]
 FĂT-FRUMOS CU CARÎTA DE STICLĂ, b. Mu.: 633.
 FĂT-FRUMOS CU PĂRUL DE AUR, b. Mu.: 131, 187, 199, 233; [b. Ba.]: 268.
 FĂT-FRUMOS CU PUII DE FIARĂ, b. Mu.: 633.
 FĂT-FRUMOS DIN LACRIMĂ, b. Mo.: 395, 402.
 FĂT-FRUMOS ȘI FATA LUI IER-ÎMPĂRAT, b. Mu.: 336, 340.
 FĂT-FRUMOS ȘI FATA LUI ROȘU-ÎMPĂRAT, b. Mu.: 439, 442.
 FĂT-FRUMOS ȘI FATA NEGUSTORULUI, b. Mu.: 134, 166, 174.
 FĂT-FRUMOS ZĂLOGIT, b. A.: 258, 266.
 Fătul-Babei, feciorul unei văduve: 508.
 Feacieni, corăbieri năzdrăvani: 69, 511.
 Fecioară, cu cheile de aur: 338; cu părul de aur: 263; de aur, care nu văzuse niciodată soarele și luna: 413; iapă schimbată în: 263; porumbiță în: 192; prefăcută în porumbiță: 213, în flăcău: 91; rolul ei în basme: 593. V. fată.
 Fecioară, arbore: 204; lebedă: 187, 190, 191, 639; maimuță: 131; năramză: 211; pasăre: 187, 188, 192, 643; portocală: 213; rindunică: 191; pește: 644.
 Fecioara războinică, cielu: 91, 141, 217, 337, 344, 349; raportul ei cu al *Fetei istețe*: 349.
 Fecioară, Sf., în chip de femeie îmbrăcată în alb: 469; ca nașă: 552. V. Maica Domnului.
 Fecior, blestemat de o babă: 213; năzdrăvan: 57, 228, 342, 366, 405; schimbat în cal: 259, călugăr bătrîn: 261, 263, 265, 306, călugăraș: 261, 266, moș bătrîn: 263, 264, păsărică de aur: 262, păcurar: 261, 267, păstor: 266, pieptene: 261, 266, popă: 262, 263, 264, prepeliță: 261, rățoi: 260, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 306; șezînd toată ziua pe cuptor: 364, 483; stînd în cenușă: 479. V. flăcău.
 [FECIORUL CEL VOINIC, b. Ba.: 79.]
 FECIORUL DE ÎMPĂRAT, b. A.: 134, 135, 136.
 FECIORUL DE ÎMPĂRAT CEL CU NOROC LA VÎNAT, b. Mu.: 410.
 FECIORUL CU CĂMAȘA DE AUR, b. Bu.: 134, 385, 393.
 FECIORUL DE ÎMPĂRAT ȘI CALUL SĂU, b. Ioren.: 233.
 FECIORUL DE ÎMPĂRAT ȘI CELE TREI LEBEDE, b. Sirb.: 190.
 FECIORUL DE ÎMPĂRAT ȘI FATA DE POPĂ, sn. A.: 595, 603.
 FECIORUL DE ÎMPĂRAT ȘI FATA DIAVOLULUI, b. Sas.: 261.
 FECIORUL DE ÎMPĂRAT ȘI FATA PAJUREI, b. A.: 454, 462.
 FECIORUL DE ÎMPĂRAT ȘI NERAIDA, b. Ngr.: 189.
 FECIORUL DE ÎMPĂRAT ȘI SPÎNUL, b. Sirb.: 326.
 FECIORUL DE ÎMPĂRAT ȘI VILA, b. Croat.: 309.
 FECIORUL ÎMPĂRATULUI, b. Ba.: 395, 405.
 FECIORUL ÎMPĂRATULUI ȘI MÎNZUL, b. Ngr.: 231, 322.
 FECIORUL LUI POR-ÎMPĂRAT ȘI FATA LUI IER-ÎMPĂRAT, b. Mu.: 633.
 FECIORUL MOȘULUI, b. A.: 136, 166, 178.
 FECIORUL MOȘULUI ȘI FATA ÎMPĂRATULUI, b. Mo.: 591.
 FECIORUL PĂCURARULUI, b. Flor.: 560.
 FECIORUL POPEI, b. Mo.: 204, 210.

- FECIORUL PREURSIT AL ÎMPĂRATULUI, b. egiptean: 505.
 FECIORUL VÎNĂTORULUI ȘI MINIȘTRII PIZMAȘI, b. croat: 218.
 FEDERKÖNIG, b. sas.: 118.
 Federkönig, Peneș-împărat la sași: 118.
 Fée, zine în poveștile romanice: 121, 643.
 Fëea. V. Fata Morgana.
 FÊES (LES), b. francez: 124.
 Félicité, principesă bretonă: 388. [V. *Princesse Félicité*.]
 FELINARUL RUGINIT, b. A.: 136.]
 Felsenkripperer, Sfarmă-Piatră: 370.
 Femei, sterpe, nasc prin atingere cu toiagul: 333, 653.
 FEMEIA CEA REA, b. rus: 577.
 Femeia încăpăținată, [motiv] de sn.: 593.
 FEMEIA LACOMĂ ȘI PEDEAPSA EI, b. mcr.: 634.
 Femeia superioară dracului [motiv] de sn.: 576.
 Femeie, albă ca cașul: 211, ca zăpada: 196; cu dinți mari: 466; de paie 598; furată de Soare¹: 364; împreunată cu un urs: 535; îndrăgită de un ovrei: 427; într-aripată: 220; lebădă: 191; născind un șarpe: 168, 176; pasăre: 498; pește: 86; prefăcută în japă: 347; pupăză: 551; stană de sare: 216; stană de piatră: 273; roșie: 196, 211; schimbată în măgăriță: 428, pasăre: 253, vacă: 373; rolul ei în basme: 593.
 Femeie-animal, tip. V. *Melusina*.
 Femeie-lebădă, tip. V. *Neraida*.
 FEMEIE-LEBĂDĂ, b. sas.: 191.
 Femeie perfidă, ciclu: 423.
 Femeie-plantă, ciclu: 203, 247.
 FEMME DU TREPAS (LA), b. bret.: 249.
 Fereastră, blagoslovită: 573; morți scoși pe: 569.
 Feredeu, de la Dumnezeu: 37, 342.
 Fermecat, grădină: 441; inel: 492; oglindă: 504, 507; palaturi: 507; șea: 507. V. vrăjit.
 Fermecătoare, înghețind apa în blid: 235. V. vrăjitcare.
 Fermecător, ghicind întrebarea: 353. V. vrăjitor.
 FERMIER ET SON DOMESTIQUE (LE), sn. bretonă: 608.
 Fete, ale Crivățului: 223; ale diavolului: 193; ieșind din rodii și murind de sete: 213; furate de vrăjitor: 375; răpite de furtună: 537; ale Soarelui: 638; ale lui Verde-împărat: 311; ale Vintoaselor, așteptând pe vircolaci: 329; ale zmeului, omorite în locul fraților: 366. V. fată.
 FETELE DE ÎMPĂRAT CU PANTOFII RUPTI, b. mcr.: 633.
 Feți-logofeți de aur: 46.
 Fiaba, numele basmului în Veneția: 140.
 Ficatul, adus în semn de uciderea fetei: 403, 493; cecoșului: 428; friptură de ficat de zmeu: 430; găinei: 521; taurului, cerut a fi mîncat: 56.
 Fier, de: bită: 484; butie: 433; butoi: 318; căciulă: 172; cal: 364; cap: 243; căruță: 364; casă: 367; ciocan: 255; cioc: 651; clonț: 651; cușcă: 367; dinți: 434, 470; haine: 172; ladă: 440; munte: 365; om: 181; opinci: 172, 177; pădure: 372; palat: 326; piine: 254; pantofi: 171; papuci: 179; pereți: 365; plug: 556; pod: 172, 508; porți: 333; poartă: 367; roată: 368; toiag: 171, 523; trup: 252; zid: 363; ploaie cu: 90.
 Fierar, care făurea un lanț pe genuche: 372; în soare: 343.
 FIERARUL, b. croat: 573.
 FIERARUL ȘI IS. CRISTOS, b. Bu.: 574.
 FIICA A NOUĂ MAME, b. A.: 133, 247, 255.
 Fiica a nouă mame, fată măiastră, promisă copilului ce plinge: 255.
 Fiica regelui Daciei: 447.
 FIICA VRĂJITOAREI, b. portughez: 264.
 FIII PESCARULUI, b. ioren: 399.
 FIII REGELUI, b. catalan: 275.
 Fildeș, de: oase: 228; palat: 228; poveri: 325; turn: 218.
 FILEK-ȚELEBI, b. ngr.: 167.

- FILLASTRA, b. catalan: 466.
 FILLE AUX BRAS COUPÉS (LA), b. bret.: 456.
 FILLE DU DIABLE (LA), b. ligur: 264.
 FILLE DU ROI D'ESPAGNE (LA), b. breton: 448.
 FILLE RUSÉE (LA), sn. țigără: 597.
 Filosof, sinonim cu vraci și astrolog: 28, 253, 520.
 FILS PREDESTINÉ (LE), b. ligur: 106.
 Filua, șezătoare în Bretania: 14.
 FINA ST-LUI ANTONIU, b. port.: 337.
 Fine-Oreille, tovarăș ajutor: 328.
 FINON FINETTE, sn. din Poitou: 598.
 [FINUL LUI DUMNEZEU ȘI BOUL NĂZDRĂVAN, b. Ba.: 240.]
 FINUL LUI DUMNEZEU, b. Mu.: 316, 319.
 FIORINDO E CHIARA STELLA, b. flor.: 106.
 Fir, de argint: 452, 483; de aur: 337, 452, 483; de diamant: 483; de păr scăpat în apă: 224; de piper zămislit: 286, 406, 407, 442; al morței, împletit în păr: 495; puterea stind într-un fir de păr: 439.
 Fire, de păr vrăjite, cari înlănțuiesc sau împletesc: 395, 396, 400, 404.
 FIRICEL PETRU, b. A.: 134, 464, 473.
 Firicel, copil născut din flori: 473.
 Firrazzано, Păcală în Sicilia: 605.
 Fiu, de iapă: 370, 373; de oaie: 370, 382, 533; de urs: 370; de vacă: 373, 533.
 FIUL GONIT, b. Ba.: 186, 195.
 FIUL IEPEI, b. țigănesc: 374.
 FIUL ÎMPĂRATULUI ȘI SPÎNUL, b. ngr.: 324.
 FIUL OMOPLATULUI, b. ngr.: 425.
 FIUL VACEI VRĂJITE, b. A.: 370, 381.
 FIUL VÎNĂTORULUI, b. Mu.: 133, 218, 278.
 FIUL VRĂJIT AL BRAHMANULUI, b. indian: 171.
 FIUȚUL OIEI, b. A.: 370, 382.
 Fintina, de viorele, apă adusă de la 333; Zinei Zorilor, apă de la 328; Ielelor, două urcioare aduse de la: 333; Iordanului, cu apă vie și apă moartă: 333 (în descintee: 630); Leordanului, apă adusă de la: 368; Sticlisoară, apă ce întinerește, de la: 41, 329; Vulturului, care prinde robi pe toți cari beau dintr-însa: 222, 229; zmeilor, ce ducea în Lumea-Neagră: 378.
 FÎNTÎNA STICLIȘOAREI, b. Mu.: 41, 322, 329.
 Fintină, aruncare în: 188, 361, 461; cal schimbat în: 263; ce operează schimbarea sexului: 345; cheamă fata într-ajutor: 466; cu apă vie și apă moartă: 41, 309, 322, 333; curățită de feciorul de împărat: 213; de argint: 304, 421; de aur: 201, 233, 259; păzită de un balaur: 404, 429; de Moartea: 41, 436; strigătoare: 41; turburată, semn de moarte: 400; zmeoică schimbată în: 261, 363, 364, 365, 367, 368, 369. V. izvor și puț.
 [Flabe, numele basmului în Friuli: 140.]
 Flacăra, față schimbată în: 185; Făt-Frumos prefăcut în: 537; zmeu în: 537.
 Flaut, vorbitor: 95. V. fluier.
 Flăcău, cal schimbat în: 292; juruind a nu se însura: 240, 243; prefăcut în popă, vinător și țipar: 264; în grădinar, preot și luntraș: 264; în călugăraș, pieptene, rățoi: 261; în popă, copilandru, pară de foc 267; în copil, călugăr, rățoi: 267; schimbat în pește, rașit, grăunte, inel de aur: 259, 260; șarpe prefăcut în: 167; vrăjit în rac: 167; zmeu schimbat în: 430.
 FLĂCĂUL ȘI CALUL VILEI, b. croat: 338.
 FLĂCĂUL ȘI PAJURA, b. mcr.: 633.
 FLĂCĂUL ȘI VILA, b. croat: 290.
 Flămînzilă, tovarăș ajutor: 37, 331, 334, 527.
 Flămîndul, tovarăș ajutor: 326.
 Floarea, ce dă năvală: 207; ce face nevăzut: 507; ce învie morții: 506; ce vorbește: 569; de aramă: 304, 328; de aur, schimbându-se în față: 569; grea dintr-o: 176, 254, 403; pe o basma cusută nouă ani: 286; strigătoare: 267; voinic schimbat în: 177; vrăjită: 494; zorilor: 637. V. flori.
 FLOAREA DE AUR, b. Mu.: 569.

Floarea Florilor, minunea frumuseților, zină promisă copilului ce plînge în pintece: 255.

FLOAREA ȘI FLOREA, b. A.: 247, 254.

Florar, voinic prefăcut în: 341.

Florea înfloritul, împăratul florilor: 407. V. Calomfir.

Flori, cîntînd din cosifă: 198; doamna lor: 394; domnul lor: 509; ieșind din gura fetei: 465; împăratul lor: 335; luate ca pildă de vîrstă a fetelor de împărat: 236; om de: 537; plecîndu-se una spre alta: 300; răsărind sub pașii fetei: 467; totdeauna inverzite: 173. V. Voinicul-Florilor.

FLORIANU, b. Ba.: 41, 316, 424, 435.

Florianu, copil născut din flori: 435.

Florica, sora împăratului florilor: 407.

FLORIȚA DIN CODRU, b. A.: 133, 491, 495.

Florița, fata cea frumoasă a circiumăresei: 495.

Fluier, apel la nevoie: 414; ce cîntă singur: 461; ce povestește nenorocirea: 95, 457; din care ies oștiri întregi: 559; din care ies 50 000 călăreți și tot alțița pedestri: 559; după zicătura căruia joacă orice ființă: 195; vrăjit: 606.

Fluieraș, adormitor, dat de Sf. Vineri: 329; blagoslovit: 606.

Fluierică, apel la nevoie: 267; în care sta puterea zmeului: 287.

FLUIERUL MINUNAT, b. ngr.: 606.

FLUTE (LA), b. gascon: 95.

Fluturce, recunoscător, ajută pe băiat să recunoască fata din surorile-î aidoma: 328.

Fluturi, de aur: 470; căruță trasă de: 450.

Foa, numele basmului în Liguria: 140.

Foametea, tovarăș ajutor: 363.

Foarișci, cu cari se taie genele uriașilor: 277, ale viperei: 361; rochie netăiată de: 459.

Foc, bici de: 377, 392; cai de: 391; cal ce mîncă: 252; căutare de: 76, 80, 220, 237; [cal] ce suflă cu o nare: 338; copil aruncat în, rămas neatins: 182, 185; inconjurat de uriași: 178, 237; înghițit de minz: 353; interzis: 276; lac de: 262; nări de: 324; pasăre de: 425; perii vrăjiți aruncați în: 402, 406; copil pus noaptea în: 182; riu de: 196, 366, 529; roată de: 538; stins cu primejdia vieții: 220, 226; stins de singele monstrului: 76, 226, 229; umblare după: 76, 220, 221; veghere în jurul unui: 76, 226, 314; vărsat de scorpie: 253; vorbitor: 266.

Foca, craiul: 119.

Foișor, fată închisă într-un: 287, 310, 396; pe copac înalt: 473.

Fola, numele basmului în Bolonia: 140.

Fomka, Păcală rus: 608.

FONTAINE À L'EAU DE ROSE (LA), b. corsican: 322.

Fontaine de Jovent, ce întinerește: 41.

Forme animale, sub cari apare eroul vrăjit: 88, 171.

Formula expunerii: 317.

Formule, finale: 142, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157; inițiale: 142, 143, 144, 145; mediane: 142, 146; stereotipe: 146, 147, 157, 158, 159.

FORTUNA, b. italian: 500.

Fortuna, nume de ciine: 500.

Fortuna, zină locuind în Insula Fericirii: 192, 249.

Fortuna, doamna, dăruind o pungă minunată: 558.

Fortuna, norocul personificat: 192, 515; roata ei: 515.

Fortunatus, carte populară despre: 558; merele lui: 558.

Franceschiello, întîmpină diferite vedenii: 647.

FRANC VOLEUR (LE), b. loren: 631.

Frate, faur în lună: 546; fierar în soare: 543; în nor: 543; de cruce cu un orb: 362; cu un pitic: 383, cu un urs: 540, cu un zmeu: 224; năzdrăvan: 222; schibat în vițel și căprioară: 485; scos din burta pajurei: 430; se face cal: 200.

FRATELE BUCĂȚICĂ, b. Mu.: 166, 176.

FRATELE CEL MAI MIC, b. ngr.: 360.

FRATELE CEL MAI TÎNĂR, b. ngr.: 284.

FRATELE CEL PROST, sn. istrorom.: 634.

- FRATELE PIZMĂTAREȚ b. A.: 514.
 FRATELE ȘI SORA, b. Mu.: 268, 279; b. sas: 425.
 Frate Ulivo, numele lui Nea Sărăcilă în Toscana: 575.
 Fratricid, din gelozie: 400.
 Frați, aidoma: 429; cercarea credinței lor: 285; de cruce: 224, 285, 407, 540; gemeni: 386; impietriți de un vulpoi: 362; înviați: 405; născuți din pământ: 324; pină la moarte: 576; prefăcuți în tăciuni și în izvoare: 365; scoși din burta lamiei: 316; străvești ai Neraidei: 189.
 Frați perfizi, [tip]: 358.
 FRAȚII GEMENI, b. ngr.: 397.
 Frământă-Fier, uriaș năzdrăvan: 373.
 Freacă-Piatră, uriaș năzdrăvan: 370, 373.
 Fridolin, baladă: 101, 103.
 Frige (a), un copil: 184, 387, 532; un om: 99.
 Frigurosul, tovarăș ajutător: 333.
 Friptură, de copilaș: 553; din ficatul și inima zmeului: 430.
 Fringe-Lemne, uriaș năzdrăvan: 37, 372, 373, 374.
 Friu, apel la nevoie: 199; ce împlinește toate dorințele: 244; de aramă: 244, 254, 255; de argint: 244, 254; de aur: 244, 252, 254, 255; inel schimbat în: 586; prin care ucenicul vrăjitorului pierde puterea-i magică: 646; stea schimbată în: 585; vrăjit: 437, 441; schimbându-se în cal înaripat: 199, 255.
 Frosa, Frumoasa-Pământului: 197.
 Fructe, de aramă: 304; de aur: 469.
 FRUMOASA, b. A.: 133, 137.
 FRUMOASA ANA, b. sicilian: 493.
 FRUMOASA CARDIA, b. sicilian: 310.
 FRUMOASA CU CELE 7 VĂLURI, b. sicil.: 213.
 Frumoasa cu cele șapte văluri, zină a cărei mindrețe strălucea printre vălurile sale: 213, 642.
 Frumoasa cu părul de aur, zină-fecioară adusă de voinic: 325; Heana Cosinzeana poveștilor romanice: 336. V. Bella și Belle.
 Frumoasa frumoaselor, epitetul Cosinzenei: 638.
 Frumoasa Lumei, Cosinzeana poveștilor grece și turce: 336, 644; zină a cărei putere sta în haine: 195.
 Frumoasa-Pământului (Locului), eroina basmelor mcr.: 271, 290; fecioară cu părul de aur, în poveștile albaneze: 218, 325; floarea și năframa în care și sta puterea: 271; impune sarcini voinicului: 325.
 [FRUMOASA-PĂMÎNTULUI, b. albanez: 290.]
 Frunte, stea pe: 399, 466, 499; soarele pe: 499; luceafărul dimineții în: 451.
 Frunză, ce înviază: 460. V. buruiană.
 Frunze, de aramă: 195, 304, 505; de argint: 195; de aur: 195, 304, 469; de diamant: 508.
 Fuge-in-Lume, tovarăș ajutător: 363.
 Fuior de aur: 293.
 Fulg, armată îmbrăcată cu un: 270; din lina de aur a oilor: 84.
 Fulgerul ascuns într-o cameră: 231; cumnatul feciorului de împărat: 309; întrebat de Insula Fericirii: 192; personificat în poveștile neapolitane: 192; tovarășul Prostului: 375.
 Funie, de coborit pe tărîmul cellalt: 184, 226, 372; din fire de păiajen: 304; din piele de musculițe și de tințari: 307.
 Furare, de aripi: 192, 194; de cămăși: 190, 192, 196; de corpuri cerești: 24, 221, 363, 364; de haine: 120, 192, 193, 199, 223; de papuc: 199; de poame de aur: 191; de popă: 64; a soarelui, lunei și stelelor: 363, 364, 366, 367.
 Furcă, de aur, ce toarce singură: 176, 178, 180, 252; dată de Sf. Luni: 179; dăruită de Sf. Miercuri: 176, 178; din pielea arsă a șarpelui: 635.
 Furcărie, șezătoare în Ialomița: 14.
 Furculiță vorbitoare: 459.
 Furnică, Volga schimbat în: 261.
 Furnici, recunoscătoare, aleg felurite soiuri de grîne: 84, 479; împărăteasa lor: 416; pitici născuți din: 532.

Furtuna, norocul personificat în poveștile siciliene: 517. [V. *Sfurtuna.*]
 Furtuni, zinele vijeliilor la slavi: 220. V. Vichri.
 Fus, curte, oștire îmbrăcată cu un: 273, 276, 279; de aur, capătat de la Sf. Vineri: 178.

G

Gal, carne în limba vulturilor: 290.
 GAGLIUSO, b. neapolitan: 116.
 Gagliuso, seniorele, băiat îmbogățit de pisoii năzdrăvan: 116.
 Galben, cal ce fuge ca gândul: 342.
 Galbena, fata lui Aurar. [V. Galbira.]
 Galben-de-Soare, telegar fără splină, calul Ilenei Simzienei: 339; învinge pe armăsarul iepelor sirepe: 339.
 Galben-de-sub-Soare, cal năzdrăvan aflat în lădița de sub sobă: 342; schimbat în boltă de aur: 342.
 Galben-împărat, fata sa: 362; în luptă cu Verde-împărat: 34. V. Împăratul Galben.
 Galbira: 376.
 Ganelon, trădătorul, sfișiat de cai: 629.
 Ganimeda, nimfă răpită de vultur: 282.
 GANUL ȚIGANUL, b. A.: 557, 560.
 Ganul Țiganul, capătă de la Dumnezeu trei lucruri minunate: 560.
 Garaboncza, duh necurat la unguri: 566.
 Garçon sans idées, Păcală în Bretania: 141.
 Gard, pieptene aruncat, se schimbă în: 285.
 GARDEUSE DE DINDONS (LA), b. gascon: 113.
 Garentina, unica fată: 586.
 Garoafă, ce miroase cale de 9 ani: 537.
 GATTA CENNERENTOLA (LA), b. neapolitan: 477.
 Gaura, pământului, unde frații se coboară pe tărîmul celălalt: 285; pe unele se intră în buricul pământului: 382; vîntului, pe unde fug zmeii din Lumea Albă: 286.
 GĂINA DE AUR, tradițiune A.: 613.
 GĂINA NEAGRĂ, b. Mu.: 514, 521, 633.
 Găinaș, numele Cenușeresci grecești: 476.
 Găină, capul ei mîncat, ajunge împărat: 436; ficatul sau inima ei, găsește o pungă cu galbeni sub căpătii: 435; cu puii de aur, căpătată de femeia ce-și caută bărbatul: 168; de aur: 613; friptă, dăruită de mama S-tei Luni: 174, de mama Soarelui: 174; de mama Vîntului: 174; neagră: 521.
 GĂINĂ CE OUĂ DIAMANTE, b. țigănesc: 428.
 GĂINĂREASA, b. Mu.: 137, 466, 451.
 Găinăreasă, fată de împărat: 451, 460; femeie: 481.
 GĂINĂRIȚA, b. Mo.: 453, 460.
 Găinăriță, împărăteasă: 460.
 Găini, alegînd porumbul: 472.
 Gălbenuș, de ou, puterea lui Koscei nemuritorul stînd într-un: 440.
 Găleată, de aur: 477; de tămioasă, puț cu: 279.
 Găoace, de nucă, în care încap hainele dăruite de Sf. Vineri: 452.
 GÉANT AUX SEPT FEMMES (LE), b. breton: 233.
 Gemeni, cu stea în frunte: 398. V. frați.
 Genarul, om mîndru și sălbatic: 402; fata lui, îndrăgînd pe feciorul împăratului: 402.
 Gene, tăiate cu foarfeci: 277.
 Geniul, apelor, în chip de pește: 551; casei: 635; morței în mitologia greacă: 572, în cea creștină: 572.
 Genoveva, împărăteasa țarei frințești, legenda ei: 454.
 Genuchi, soarele pe: 499.
 GEORGE CEL VITEAZ, b. Mu.: 536.
 George cel Viteaz, zoinic care omoară scorpia și aduce capul ei într-un burduf, 696 după ce se scăldase în singele ei: 536; sabia sa: 536.

- Gerid, aruncarea lui: 350.
 Gerilă, tovarăș ajutor: 37, 331, 527; în poveștile maghiare: 649.
 Gerosul, tovarăș ajutor: 326.
 Gerul, cumnatul feciorului de împărat: 310; întilnit de țigan: 654; personificat: 19, 36, 363, 432.
 Gesta Romanorum, colecțiune de povești medievale: 101, 102, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 412, 415, 504, 557, 648.
 Gestiefelter Katter, cotoșmanul năzdrăvan în poveștile germane: 117.
 Ghebos făcînd bucate: 495.
 Ghem, alb și negru, reprezentînd ziua și noaptea: 221; copil mai mic decît un: 127; de aur, schimbîndu-se în cocoșat: 375; de mătase, norocul fetei: 520; iapă schimbată în: 311.
 Ghemiș, pitic năzdrăvan: 125, 129.
 GHEMUL DE AUR, b. italian: 375.
 Gheonoaie, fecmie blestemată a se preface în: 253, 645; face înscris și ospătează pe Făt-Frumos: 253; moșia ei, necălcată de oameni: 253.
 Gheorghie, Sf., în chip de drumet: 104; mijlocînd la Dumnezeu: 629; roagă pe fată să-i caute în cap: 629; taie pe balaur: 629.
 GHEORGHE ȘI BALAURUL (SF.), l. creștină: 313.
 Gheșperîța, zîna rea și slută: 306; tărîmul ei: 306.
 GHIAN ȘI ZONA, b. mcr.: 489.
 GHIBIRDIC CEL MAI VOINIC, b. Mo.: 539, 545.
 Ghibirdic, pitic isteț: 545.
 Ghicirea, pielei ce acopere toba: 353; semnelor de pe trup: 499.
 Ghicitori. V. enigme.
 GHICITORUL, sn. Mu.: 610.
 Ghigorț recunoscător, face să cază bubele băiatului: 648.
 Ghioanța, nume de țigancă: 487.
 Ghizduri, de zmeură, puț cu: 279.
 Giambichia, unica fată: 584.
 Gianduja, Păcală în Turin: 141.
 Gianșah, feciorul unui sultan, căsătorit cu o fecioară-pasăre: 188.
 Gigânți: 527. V. uriași.
 Gineri, omoriți a doua zi după nuntă: 411, 418.
 GIOVANNI SENZA PAURA, b. ital.: 536.
 GISELDA, sn. italiană: 597.
 Giucca, Păcală în Toscana: 141.
 Giufă, Păcală în Sicilia: 141.
 Giugannuni, călugăr șiret, viră moartea în desaga-i: 575.
 Giugelzina, frumoasă fată care descopere împăratului întimplarea copiilor de aur: 272.
 Giulgi, schimbat în căpeneag: 583.
 Gîndaci, aflați într-un chițcan: 443; puterea lui Jumătate-de-Om și a zmeului stînd în [doi,] trei: 199, 440.
 Gîndacul, copil cit: 125.
 Gîndăcei, de foc, puterea paserei măiestre stînd în trei: 592.
 Gîrlă, de păcură, ce aruncă cu pietre și foc: 391.
 Gîrliciu-Pămîntului, deschizătoare la Lumea-Neagră: 283, 382.
 Gîscă, de aur, pusă în locul copiilor: 235.
 Gîscăreasă, fată de împărat: 453.
 Giște, ietele lui Kostiei schimbate în: 262; vorbitoarc: 109, 633.
 Git, lung de trei coți: 649.
 Glajă, munte de: 254. V. sticlă.
 Glas, din apă: 404; din arbore: 205, 206; din fîntină: 641; din pămînt: 472; din piatră: 236; nevăzut vorbind: 82, 85, 245; sfătuind: 85; chemînd pe bărbatul femeiei din locul unde nu se moare: 251.
 GLASUL MORȚII, b. Mu.: 251, 647.
 Glasuri, ascunse în pieptarul lui Parsion: 195; nevăzute, servînd pe Psyche: 82.
 Glauke, dar trimis ei de Medeea: 652.

- Glaucos, înecat într-o puțină cu miere: 43; izvor descoperit de: 73. V. Polyidos.
- Glu!**, apă, în limba vulturilor: 290.
- GNORANTE (LO), b. neapolitan: 374.
- Goangă, femeie vrăjită în: 182.
- Goethe, cîntecul Margaretei: 96, 632.
- Goliat, uriaș filistean: 526.
- Gorgona, adusă de Perseu: 534.
- Govejă, datină la bulgari: 217.
- Grabanča, vrăjitor la sirbi: 566.
- GRAIN-DE-MILLÉT, b. gascon: 128.
- Graiul animalelor: 415; pasărilor: 109, 415; revenind prin gustarea unui măr: 432. V. limbă.
- GRAIUL FIGURAT, b. ngr.: 595.
- GRANADORO, b. italian: 328.
- Granate, căzînd din cap: 466.
- Grantesta, învățat fără seamăn, pornește să caute țara unde nu se moare: 250.
- Graur, calul frumoasei Lia: 351.
- Grădina, balaurului: 207; cal schimbat în: 264; ce însărcinează femeile: 441; cu mere de aur: 342; zinelor: 223; drăcească: 490; fermecată: 441; Hesperidelor, păzită de un balaur: 288; părgănită, ce cheamă în ajutor: 470; păzită de fiare sălbatice: 427; peric schimbată în: 537; ursului: 331; zmeoaică schimbată în: 537.
- Grădinar, fecior schimbat în: 200, 201, 264.
- Grăsime, ce împietrește: 399.
- Grăunte-de-Mei, Neghiniță italian: 128.
- GRĂUNTE-DE-PIPER, b. ngr.: 128.
- Grăunte-de-Piper, nume de copil cit un: 128; mititel ce cade în cazanul cu apă fierbinte: 591.
- Grea, dintr-o așchie: 254, 319; din buruieni: 386; din o floare: 176, 254, 386, 403, 433; din flori: 435; din leacuri: 207, 253; dintr-un merișor de aur: 386; dintr-un măr: 187, 386; dintr-o mreană: 405; dintr-o năramză: 494; din pește: 386, 394, 403; din piper (bob, fir): 406, 407, 408; dintr-un pui de șarpe: 319; dintr-o scînteie: 209; dintr-o țandără: 56; din vedere: 386, 429, 432; din vis: 386.
- Grecale, nume de vînt: 192.
- Gregorie cel Marc (Sf.), legenda despre: 107.
- Greiere, recunoscător, face să fie recunoscută fata cea marc: 416.
- Grengoașe, cărăbuș recunoscător: 421.
- GRENOUILLE (LA), b. francez: 182.
- Gresie, aruncată se face un munte: 261, 537; un stei de piatră: 330; un zid de piatră: 538; dar de la Sf. Simbătă: 329; talisman: 252.
- Greu-ca-Pămîntul, numele ursului: 244. V. Na-greu-pămîntului.
- GREUCEANU, b. Mu.: 24, 359, 363.
- Greuceanu, voinic care răpește zmeilor Soarele și Luna: 24, 358, 363.
- Greu-Pămîntului, numele ursului: 147; chemat de băiat într-ajutor: 147.
- Gribouille, Păcală în Picardia: 141.
- Griffone, pasăre vărsînd foc din gură, fenixul b. italiene: 651.
- Grija, zeiță romană: 84.
- Grilville, nume topic fictiv: 450.
- Grîndina, cumnatul feciorului de împărat: 309.
- Griseldis, legenda ei: 454.
- Grine, alegere de: 325.
- Griu, față schimbată într-o clăie de: 306; într-un lan de: 263.
- Groapă, în Hades: 70; prin care se trece pe tărîmul celălalt: 294.
- Gruio, voinic alăptat de o iapă: 373.
- GUERRIERA (LA), baladă italiană: 346.
- GUINGAMOR, poveste bretonă: 250.
- Gunoi, aruncat în ochii Soarelui: 522.

Gură, broască festoasă ieșind din: 465; buzdugan vîrit în: 368; diamante curgînd din: 466; floare din: 465; mărgăritare din: 466; șarpe din: 466.
 Gustare din azimă: 407; dintr-un pește: 382; dintr-un șarpe: 414.
 Gutui, cerute de fată: 425.
 Gyge, inelul său minunat: 637.

H

Habă, șezătoare în Ardeal: 14.
 Hades, coborire în: 90, 534; frate cu Zeus: 40; intrarea în: 282; locașurile sale: 70; scăpînd moartea din miinile lui Sisyph: 573.
 Haine, aflate în scorbură: 481; în nuc: 481; albe: 513; călugărești: 210; cîmpul cu florile: 35, 200; cătănești: 341; corul cu stelele: 35; cu clopoței și lănțioare: 447; de aramă: 255, 472; de argint: 255; de aur: 35, 233, 452; de diamant: 35; de fier: 213; de lemn: 449; de mărgăritar: 35, 449; de pene: 188; de solzi: 448; de trandafir: 448; de viorele: 448; din piele de măgar: 124; de mișcotei: 461; de porc: 450; de pureci: 452; de șoareci: 449; din limbi de pitulici: 460; încăpînd într-o coajă de nucă: 449; în care sta puterea zinei: 186, 189, 192, 193; marea cu valurile: 476; primăvara cu florile: 476; scoase din urechea animalului: 199; trei rînduri de: 34, 199, 213.
 Hală, balaur din nori: 531.
 Halima, colecțiune de povești arabe: 97; inel vrăjit: 637; istoria lui Sindibad marinarul: 57; istoria celui de al treilea kalender: 101; limba dobitoacelor: 415. V. *O mie și una de nopți*.
 Hamadriada, glasul ei din arbore: 205.
 Hamupipöke, Cenușotcă maghiar: 479.
 Han public, unde trecătorii spuneau cite o poveste: 639. V. baie.
 Han-Tătar, enigmele sale: 627.
 HARAP-ALB, b. Mo: 322, 330. [V. POVEȘTEA LUI HARAP-ALB.]
 Harap-Alb, fecior de împărat înlocuit cu un țișan: 331.
 HARGATUL NĂZDRĂVAN, s. Bu.: 608.
 Harpiile, virtėjuri răpitoare de fete: 220.
 Hazna, aruncare într-o: 339.
 Hecuba, mama lui Paris: 317.
 Hekate, cercetată de Demetra: 282.
 Heleșteu. V. eleșteu.
 Heliade, fiicele lui Helios: 637.
 Helios, caii săi focoși: 18, 637; cercetat de Demetra: 282; fiul și fiicele sale: 637; palatul său: 637; personificat: 637; soră-să: 638; turmele sale: 637.
 Helios și Klytia, l. despre: 638.
 Helle. V. Phryxos.
 Henric, sărmanul, vindecat cu singe de om: 386.
 Hephestos, mare meșter: 35; ciini de aur și de argint, făcuți de: 69.
 Hera, scapă corabia Argo: 71; redevenind fecioară: 73. V. Junona.
 Heracle, coborîrea-i în Hades: 281; încătusează mistrețul din Erymant: 643; isprăvile sale: 35; lupta-i cu Periklimen: 261; mîntuiește pe Hesiona de balaur: 313; răpește merele de aur: 288; sclav la Euristeu: 323, 475; răpune hydra din Lerna: 656; se împreună într-o noapte cu 50 de fete: 653; soția sa: 651; sugrumînd șerpi în leagăn: 630.
 Heracle și Iphiclu, frați gemeni: 385.
 Hercule. V. Heracle.
 Hercule-Păcală, tip: 539.
 Herghelie, cu iepe, a babei: 284; a Cosinzenei: 417.
 Hermes, conducător de suflete: 534; fură boii cerești: 39, 60; întovărășit de Zeus, cercetează pe muritori: 549; mesager înaripat, se coboară în Hades: 282; meșterul noț: 60; prinde dragoste de Afrodita: 189; pălăria-i invizibilă: 557; sabia-i năzdrăvană: 534; se repede din leagăn în ziua nașterii: 39; varga-i vrăjită: 70, 632.
 Herodot, elemente legendare în: 54; istoria lui Mycerin: 454; răpirea pe cecrabie cu mărfuri: 650; tezaurul lui Rampsinit: 59.

- Hesiod: 250, 288, 345, 511, 534, 630, 635.
 Hesiōna, domniță expusă unui balaur și mîntuită de Heracle: 313.
 Hesperide, tip: 288.
 Hesperide, grădina lor: 40, 288; pomul lor: 303.
 Hesperos, steaua serei: 386.
 Hiems, iarna personificată la romani: 637.
 Hiperborei, țara lor: 73.
 Hipodamia, fiica lui Enomaos: 503.
 Hipomen, învinge pe Atalanta: 503.
 Hiriu, muntele, lac de lapte în: 57.
 Histoire de la belle Héléne de Constantinople (I'), roman francez: 447.
 Histoire du chevalier au cygne, roman francez: 269.
 Hirău, animal-cuninat: 311.
 Hirdău, fată schimbată în: 263.
 Holdă, cu spice de aur: 194; fată schimbată în: 265, 267, 461; stricată de cai: 482.
 Holera, personificată: 582.
 Holle, tip: 463.
 Holle, babă cu dinți mari, răsplătește pe fetele harnice și pedepsește pe cele leneșe: 466.
 Holzkrummacher, Fringe-Lemne în basmele germane: 370.
 Homer, [imnuri: 3.] V. Iliada și Odysseea.
 HOMME-CRAPAUD (L'), b. breton: 170.
 HOMME-JUSTE (L'), l. bretonă: 576.
 HOTĂRÎREA MIRELOR, b. ngr.: 512.
 HOȚ-DIN-FIRE, b. ngr.: 63.
 HOȚ-ÎMPĂRAT, b. Mu.: 60, 631.
 Hoțul merelor de aur: 288.
 Hrănirea, calului cu ovăz și jar: 235; copiilor de o căprioară: 270; zinci cu sînge de fată mare: 223.
 Hulubițe, fete schimbate în: 639. V. porumbițe.
 Hun, uriaș la germani: 527.
 Huon de Bordeaux, roman francez: 630.
 Hydra, corespunde balaurului: 35; înlocuită la grecii moderni cu lamia: 531; răpusă de Heracle: 656. V. balaur.
 Hyrieu, dăruit de zei cu un copil: 534.

I

- Iad, ciini în: 85, 244; crăiasa din: 244; descrierea lui: 281; luminile furate și cărate în: 360; răsuflătoarea sa: 85, 283; slugă trimisă în: 535; trandafirul său: 479; trecerea prin: 38.
 Ialovițe, fripte, date de mîncare voinicilor: 331; douăsprezece, tainul zmeului: 40.
 IANA COSÎNZEANA, b. Mu.: 218, 228.
 Iana Cosînzeana, fecioară cu părul de aur și ochii de foc: 229; omoară de ochi: 229; sora Soarelui: 638. V. Cosînzeana.
 IANI ȘI ZMEII, b. ngr.: 425.
 Iannis, fiu unic: 628.
 Iapă, copil alăptat de o: 373; de aur: 290, 337; femeie schimbată în: 260; fiu de: 535; măiastră: 198, 255, 347; mîncătoare de oameni: 350; născînd doi minzi din gustarea peștelui: 397; năzdrăvană: 39, 186, 347; păzită trei zile: 39, 191, 198, 199, 230, 237, 341; săturată cu jar: 524; schimbată în femeie: 347; în iepure: 198, în pasăre: 198, în stejar: 198; sireapă, adusă de voinic: 341.
 Iarbă, ce invie: 461; crescută în mijlocul focului: 387; fiarelor: 645; de uitare: 72. V. buruiană.
 Iarna, personificată, întilnită de țigan: 654.
 Iasomie, ieșind din gură: 466.

- I a s o n, tip: 240, 257, 303.
 I a s o n, făcut invulnerabil: 72; protejat de Hera: 71; sandala sa: 475; trimes
 s-aducă lina de aur din Colchida: 258.
 I c e l o n, copilul Somnului: 20.
 I c o a n ă, zărită într-o chiliuță: 231, 235.
 I d e i f u n d a m e n t a l e, în basme: 161, 162.
 I d o l i, furind aștrii: 359.
 I d o m e n e u, juruind lui Poseidon pe cine va întimpina la întoarcere: 240.
 I d u n, zeu nordic, merele sale: 640.
 I e l e l e, apa unde se scaldă: 194; bușteanul lor: 391; degetele lor virite în
 crăpătura copacilor: 35; zine rele: 33; fintina lor: 333; livezile lor: 225; moșia lor:
 222; muntele de marmoră, unde se scaldă: 197; răpesc inima lui Mogirzea: 225; scot
 ochii moșului: 377.
 I e l i ț a, unica fată: 390.
 I e n a r i e l l o, frate credincios, înviat cu sînge de copil: 390.
 I e p e, aducerea și mulgerea lor: 336, 337, 338, 341, 343; albe, din ostrovul
 mărei: 342; baie din laptele lor: 336, 337, 339, 341, 343; de aur: 337; intraripate: 503;
 schimbate în fecioare: 263; sirepe: 341, 489.
 I e p h t a, juruind Domnului de a-i jertfi pe cine va întilni mai întii: 240; per-
 sonagiu biblic: 53.
 I e p h t a, tip: 239.
 I e p u r e, aflat într-un mistreț: 228; albastru: 306; cutiuță din inima unui:
 199; de aur, ce umbla singur: 293; de catifea: 360; înjugat: 535; într-un porc: 410;
 într-un urs: 367; porumbițe în pîntecele unui: 309; recunoscător: 428, 429; șchiop,
 călare pe o jumătate de: 371, 474, 532. V. întrecere.
 I e r b u r i. V. Buruienii.
 I e s e n s u l c h a r, fecioară frumoasă care împietrește: 270.
 I e ș i d i n s a c l, formula magică: 558.
 I l e a n a, zină cu frumoasele costițe: 336; doamna florilor și a garoafelor: 445;
 fiica Mamei-Pădurei: 402. V. Arghir și Cosînzeana.
 I l e a n a, sora Țarului Ivan: 425.
 I L E A N A C E A F R U M O A S Ă, b. rus: 506.
 I L E A N A C E A Ș I R E A T Ă, sn. A.: 133, 592, 595, 602.
 I l e a n a C o s e z e a n a: 33; stăpina coroanei găsite de voinic: 343; iepeli-
 sălbatic: 343.
 I L E A N A C O S Î N Z A N A..., b. A.: 133, 187, 197.
 I L E A N A C O S Î N Z E A N A, b. Ba.: 336, 343.
 I L E A N A C O S Î N Z E A N A, b. A.: 187, 198.
 I l e a n a C o s î n z e a n a, din costiță flori îi cîntă, nouă împărați o ascultă: 198.
 I l e a n a C o s î n z e a n a, tip: 335, 337.
 I l e a n a C o s î n z e a n a, zină regăsită de feciorul de împărat după inelul
 ce-i lăsase: 179; moara ei: 197, 198; răpită de zmeu și readusă de voinic: 193.
 I L E A N A C O S T Î N Ț E A N A, b. A.: 247, 254.
 I l e a n a C o s t î n Ț e a n a, zină cu părul de aur, promisă copilului ce plînge
 intruna: 254.
 I L E A N A S I M Z I A N A, b. Mu.: 335, 339, 340, 344.
 I l e a n a S i m z i a n a, costiță de aur, cimpul înverzește, florile înflorește:
 57, 339; ademenită pe corabie: 340; herghelia-i cu iepce: 340.
 I l e n u ț a, sora băiatului schimbat în vițel: 485.
 I L F A U T M O U R I R, b. corsican: 250.
 I l i a d a, elemente folclorice în: 67, 68; Heracle: 534; repartizarea bunurilor
 și rector: 515.
 I l i a M u r o m e ț, calu-i năzdrăvan: 69, 645.
 I l i e, Sf.: 118, 359, 651.
 I l i n a, cea mai măiastră zină, amuțește pe copila mincinoasă: 27, 234.
 I M I L, b. mcr.: 631.
 I m i l, străvestit în cerșetor ucide la întoarcere peștorii: 631.
 I n, tors de vacă: 478.
 I n c e s t: 19, 24, 137; divin: 45; între frați: 336.
 I n c e s t, tip: 124, 137, 445.

- Incestuosul inocent: 107.
 Indra, zeul vedic căsătorit cu fic-sa: 445.
 Inel, aruncat: 77, 217; băgat în azimă: 443, în inima unei căprioare fripte: 460, în mîncare: 452, în pline: 197, în pește: 354, 355, în plăcintă: 114, în turtă: 447; ce duce oriunde: 637; ce face nevăzut: 637; ce împlinește toate dorințele: 37, 284; ce întinerește: 637; cu pecete: 173; de aur, scos din mare: 337, 339; de credință: 420; de sub limbă: 413; de logodnă, adus de pe lumea cealaltă: 300; de recunoaștere: 186, 197, 461; făcînd stăpîn peste toate duhurile: 637; flăcăul schimbat în: 259; minunat: 236; otrăvit: 492; potrivindu-se în degetul fiicei: 447; puterea stînd într-un: 421; ruginindu-se, semn de moarte: 224, 628; schimbat în zid: 340, în friu: 586; strigător: 77, 78, 80; vindicînd toate boalele: 636; vrăjit: 37, 79, 123, 195, 209, 226, 235, 492, 494.
 INELUL ȘI NĂFRAMA, baladă: 18.
 Infern, Psyche trimisă în: 85, 89, 180. V. Iad.
 Inimă, cocoșului care face năzdrăvan: 427; găine, care face împărat: 436; inima și degetul cel mic, aduse ca semn de omor: 494, 496.
 Inimă-Pământului, uriaș ce șade sub un pod, hăcuindu-l și stricîndu-l: 368.
 Inimă, de balaur: 426; de putregai: 225, 401, 653; de zmeu: 311, 430; luarea ei: 225, 401, 406; punerea ei la loc: 225; pusă pe virful unui salcîm: 55, 439; într-un blid: 407; într-un buștean: 403; într-o cutie: 401; într-o ladă: 434; într-un paltin: 311; într-o scorbură: 405; într-o sticîă: 225.
 Inimă-Putredă, voinic căruia zmeoica îi furase inima: 400; palatul său: 401.
 Inimi, cal cu două: 310.
 Iniște verde, interzisă: 219.
 Inorog, prin al cărui corn unic treceau trunchiuri de stejar: 349.
 Insecte, puterea zmeului stînd în trei: 37.
 Insula, Avalon: 250; binecuvîntată a feacienilor: 73; fericirii: 192, 249; fericitorilor: 250; în care nu e moarte: 248. V. ostroz.
 Interzicere, de a bea: 217, 365; de a călca moșia zinelor: 179, cîmpul cu florile: 267, muntele învecinat: 377; de a deschide cutia: 85, lada: 639, tronul: 480; de a face foc: 276; de a grăi: 122, 170, 217, 235, 516, 522; de a intra într-o cameră: 86, 173, 191, 199, 230, 235, 236, 237; de a întreba: 182, 185; de lumină: 269, 276; de a mîncă: 366, 642; de a se scărda: 197, 199; de a se uita înapoi: 191, 194, 216, 233, 265, 277; de a umbla în Valea Pîngerei: 253; de a vedea chipul: 83, 88, 89, 217; de a vîna: 195, 217, 218, 219, 224, 226, 228, 248, 417.
 Interziceri, ciclul: 161, 216, 369.
 Io, răpită de fenicienii: 650; schimbată în vacă: 73.
 Ioan, fratele mai tînăr, iese din mormînt: 585, 587.
 IOAN BRAD ȘI SORĂ-SA, baladă A.: 19.
 IOAN BUZDUGAN, b. Mu.: 186, 193.
 IOAN CEL DE FIER, b. sas: 535.
 IOAN CEL FĂRĂ DE FRICĂ, b. ung.: 535.
 IOAN CEL VITEAZ, b. german: 535; b. sas: 373.
 IOANEȘ MĂSARIUL, b. A.: 533, 538.
 IOAN PRIPILĂ, b. A.: 133.
 Ioan, Sîl., copil botezat de: 190.
 Ioan Ursul, voinic însoțit cu tovarăși năzdrăvani: 375.
 Ioan Vodă cel Cumplit, sfișiat de cămile: 629.
 Iocasta, mama lui Edip, femeie incestuoasă: 498.
 Ion, copil expus într-o pesteră: 317.
 Iona, prorocul, înghițit de un pește: 647.
 IONEL CEL FĂRĂ DE FRICĂ, b. Mu.: 533, 538.
 IONICĂ FĂT-FRUMOS, b. A.: 134, 187, 199.
 ION SĂRACUL, b. Bu.: 298.
 Iordache, nume de zmeu: 353.
 [IORDACHE-ZMEU, b. Mo.: 344. V. Tudoriș.]
 Iordan, apă din ~ cu care spălîndu-se, rămîne tot tînăr: 363; biserică lingă: 340; două fîntîni cu apă vie și apă moartă din: 41; pasăre de pește: 187; tăciuni udați cu apă din: 241.
 IOSIF, CĂRE PORNI SĂ-ȘI CAUTE NOROCUL, [b. sicilian]: 192.

Iosif: 318; visele sale: 22, 627; nume de croitor viteaz: 542; om vrăjit în șarpe: 169.

Iosua, oprește soarele: 221.

Iova, moașa: 281. V. Eva, moașa.

IOVAN IORGOVAN, baladă Mu.: 39, 446.

IOVIȚĂ FĂT-FRUMOS, b. Mu.: 395, 401.

Iphigenia, juruită Artemidei: 240.

Iphis, fată schimbată în fecior: 345.

IRIMIA, b. Mu.: 336, 341.

Irimea, voinic, aducătorul iepelilor măiestre, se cunună cu fata Ilancii: 341.

Isac, jertfirea-i benevolă: 53.

ISOLA DELLA FELICITÀ, b. ital.: 192, 249.

Isprăvi, varietatea lor: 37, 53, 68, 84, 89, 262, 294, 321, 323, 347, 497; a aduce bivoliile ce fată viței, laptele vițelilor și a ara o pădure: 184; a aduce pieptenele de la moară, luntreșoara de aur și a semăna o stincă: 267; a aduce salată din grădina ursului, pielea cerbului bătută cu pietre scumpe și pe fata Împăratului Roșu: 331; a dura o biserică din o singură piatră de matostat, cu turnuri de bălaș și cu pardoseala de perozele: 173; a dura un palat de aur pardosit cu rubin, un zid de marmură și o grădină cu flori totdeauna inverzită: 173; a face un pod de fier, de argint și de aur: 172; a îmblăți stoguri de grâu, a păzi un codru și a aduce o coroană din lumea cealaltă: 420; a intra în cuptorul încălzit cu 9 care de lemne: 333; a bea apa a 24 de iazuri: 331; a lăzui un hățș, a sădi o grădină și a aduce o turtureică dintr-un turn înalt: 263; a minca 12 harabale cu piine, 12 ialovițe fripte și a bea 12 buți cu vin: 331; a minca 9 cuptoare de piine, a bea 9 buți cu vin și a intra în cuptorul încălzit cu 9 care de lemne: 333; a minca 100 boi fripți și 500 piini, a răcori un cuptor aprins și a alege grine: 649; a ridica o pereche de case în văzduh: 172; a ridica un zid înalt pe care să înflorească flori și a face o grădină cu izvoare de aur, diamante și briliante: 167; a sătura 100 porci cu 1/8 dintr-o baniță de mei, a adăpa 100 boi cu o găleată, și a aduce pe Omul-de-Fier: 184.

Isprăvi eroice, ciclu: 321, 359.

ISTEAȚĂ ȘI PACE, sn. A.: 595, 600.

Istoria celui dal treilea kalender: 101.

Istoria lui Arghir: 187.

Istoria lui Gianșah: 188.

Istoria lui Hassan: 188.

ISTORIA LUI SPADONIA, b. sicil.: 301.

ISTORIA NEBUNULUI PAVEL, sn. Mo.: 591.

Istoria regelui Ungariei: 447.

Istoria Sindipei filosoful: 97.

Ișlic, ce face nevăzut: 194.

Izvoare, deschise cu varga corbilor: 518; oprite de Necuratul: 519; secate de minz: 523, de zmeu: 403.

Izvor, nemuritor: 73. V. Iordan.

Iubire, ca lumina ochilor: 112; ca mierea: 112; ca piinea: 113; ca sarea în bucate: 112; ca vinul: 113; [ca zahărul]: 112.

Iuda Iscarioteanul: 107.

Iudeu, uriaș la sirbi: 527.

Iudita, iubita mortului: 586.

IUTELE-PĂMÎNTULUI, b. Mu.: 218, 226.

Iutele-Pământului, voinic prins de zmei și fierbînd în cazan: 226, 229.

V. Ageru-Pământului.

Ivan Cenușotcă, flăcău tont și greoi: 479.

IVAN DEVICI, b. rus: 398.

Ivan Devici, fiu de oaie: 396.

Ivan Durak, Pepelea rus: 141.

IVAN, FIUL PARACLISERULUI, l. rusă: 58.

Ivan Popyalov, sau Cenușotcă: 479.

IVAN TURBINCĂ, b. Mo.: 572.

Ivan Turbincă, dăruiește lui Dumnezeu și lui Sin-Petru singurele sale două carboave: 572.

Ivan Tarevici, află pasărea de foc: 290; Făt-Frumos în basmele ruse: 42; întovărășit cu Fringe-Lemne și Sfarină-Piatră: 374; mintuit de un taur: 425; scapă dintre munții aerieni: 42; tăiat în bucăți și înviat de cumnați: 310.
Ivant, împărat sub picioarele căruia curgea o fântină cu apă ca aurul: 40.
Ivanuşka, băiat prefăcut în vițel: 485.
Ixion, tezaurul lui: 231.

Î

Îmbăierea, înaintea nunței: 341; în lapte de icpe: 340, 341, 343.
Îmbătarea, zinei: 179, 219; paznicilor: 59, 60, 61, 62, 63, 631; lui Polyphem: 74; uriașilor: 219.
Îmbrăcat, cal cu 12 piei de bivoli: 337; curtea cu un fus: 276; fată cu haine bărbătești: 220, 339, 253, 355; fetește: 236; în oțel: 219.
Împărat, ales printr-un porumbel: 29; care omoară pe toți fiii săi: 425, 433; furat: 63; orbit: 41; peste fiarele pădurei: 195; porcar schimbat în: 493; mistuit de laptele clocoțitor: 338; rolul său în basme: 34, 49; subpămîntean: 262.
[ÎMPĂRATUL VERDE, b. A.: 134.]
Împăratul, animalelor: 188, 308; apelor: 192; arapilor: 421; broaștelor: 151; ciocirlianilor: 223; corbilor: 310; fiarelor pădurei: 195, 310; florilor: 334; focului: 309; geniiilor: 188; Lunei: 309; mîlostivilor: 580; Pasărea-Neagră: 561; pasărilor: 188, 308, 310; peștilor: 421; porumbeilor: 228; racilor: 402; șerpilor: 173, 260, 414, 420; soarecilor: 414, 421; Soarelui: 309; stîrcilor: 416; Stririlor: 332; țințarilor: 416; vîntului: 309; vînturilor: 190, 309; vulturilor: 309; viselor: 20; znelor: 287, 353, 580.
Împăratul alb. V. Alb-împărat.
ÎMPĂRATUL APELOR ȘI VASILISA CEA ÎNȚELEAPTĂ, b. rus: 192.
ÎMPĂRATUL CARE VREA SĂ SE CĂSĂTOREASCĂ CU FIE-SA, b. croat: 449.
ÎMPĂRATUL CEL FĂRĂ DE LEGE, b. Mu.: 137, 453, 457.
ÎMPĂRATUL CU ZINA ÎMPĂRĂTEASĂ A ZINELOR, b. mcr.: 181, 185.
Împăratul de Roșu: 545. V. Roșu-împărat.
Împăratul de Verde: 545. V. Împăratul Verde.
ÎMPĂRATUL FLORILOR, b. A.: 322, 334.
ÎMPĂRATUL GALBEN, b. A.: 258, 267.
Împăratul Galben, calul său cu păr de aur: 362; curtea-i: 524; luptind cu Împăratul Verde: 266, 629. V. Galben-împărat.
ÎMPĂRATUL, ÎMPĂRĂTEASA ȘI FIUL ÎMPĂRATULUI, b. bulgar: 326.
ÎMPĂRATUL ÎMPIETRIT, b. Bu.: 121, 122.
Împăratul Negru. V. Negru-împărat.
ÎMPĂRATUL PEȘTILOI, b. Mu.: 409, 418.
ÎMPĂRATUL ROGOJINAR, sn. Mu.: 595, 599.
Împăratul Roșu, feciorul său: 248; în zilele sale zmeii mînincă Scarele și Luna: 363, 364; luptind cu împăratul zmeilor: 287; ursit ca un zmeu să-i mînince trupul din mormint: 237. V. Roșu-împărat.
ÎMPĂRATUL ȘERPILOI, b. Mu.: 557, 560.
Împăratul Verde, fetele sale: 311, 555; în luptă cu Împăratul Galben: 266; țara sa: 483; voind a se căsători cu fie-sa: 451. V. Verde-împărat.
Împărăteasa, albinelor: 416; zinelor: 223; furnicilor: 416; pasărilor: 194; peștilor: 416; strigelor: 652; țințarilor: 416; vrăbiilor: 248.
ÎMPĂRĂTEASA FURATĂ, b. A.: 133, 282, 287.
ÎMPĂRĂTEASA ÎNȚELEAPTĂ, sn. Mu.: 595, 599.
Împărăteasa Lab, Circea orientală: 100.
Împărăteasă, cu stea în frunte: 451; înghițită de morun: 488, schimbată în pasăre: 490, în rîndunică: 193.
Împărăția, Arăpușchii: 222; Ciumei: 368; zinelor: 235; doamnei Chiralina: 391; lui Dafin: 391; Ieelor: 277; lui Sefer-împărat: 123; Sf. Joi: 329; Sf. Miercuri: 328; Sf. Vineri: 329; sticleților: 222; zmeilor: 419.
ÎMPĂRĂȚIA ARĂPUȘCHII, b. Mu.: 39, 218, 222.

- Împietrire: 24, 38, 40, 121, 122, 183, 196, 208, 209, 217, 223, 227, 228, 235, 247, 362, 385, 391, 401, 633.
- ÎMPIETRITUL, b. florentin: 389.
- Împletirea ramurilor: 92.
- Împlinirea dorințelor: 318, 552, 553.
- Înălțarea în văzduh: 82.
- Încălecarea, pe un cocoș: 154; pe o coasă: 155; pe o iapă: 155; pe un fus: 155; pe o găină: 155; pe un gătej: 154; pe o lingură: 153, 154; pe un mărcine: 154; pe un pai: 156; pe o șea: 153; pe o viespe: 154. V. călare.
- Încercare. V. cercare.
- În ce stă puterea? V. puterea.
- ÎN CE STĂ PUTEREA, b. mcr.: 439, 444.
- Închegarea apelor cu farmece: 438.
- [Încoace, oarbe! : 77.]
- ÎNDĂRĂTNICUL, b. A.: 133, 575, 579.
- Îndărătnicul, om ce respinge pe Dumnezeu și pe Sin-Petru ca nedrepți: 580.
- Îndoaie-Copacii, uriaș năzdrăvan: 374.
- Îndrăgostire, cu o sută de fete: 368; din vedere: 390; din vis: 341, 650.
- Înfierare, la mină: 403; ca semn distinctiv între gemeni: 403.
- Înflorirea, tăciunilor: 241; toiagul: 241, 643.
- Înfrunzirea, măciucei: 243; toiagului: 241, 554.
- Înger, botezând fița: 214; în chip de cerșetor: 552, de neguțător: 411, de vultur: 464, 474; meșter făcându-se: 63; povățuind pe moșneag: 307; prevestind norocul copilului: 105.
- Îngropare, de vie: 268; în băligar: 268, 276; în gunoi: 277; în pământ pină la sin: 279, 602.
- Înjumătățirea, miresei: 411; nevastei: 442.
- Înlemnire, prin amenințarea cu paloșul: 222.
- Însărcinare. V. isprăvi.
- Însărcinată. V. grea.
- Înscris, cu singe, dat de Necuratul: 535; de pitic: 374; de Scorpia: 253.
- Însemnat, om, piață rea: 25.
- Înșir'te mărgăritar, a spune la povești: 4, 159, 276.
- ÎNȘIR'TE MĂRGĂRITARI, b. Mu.: 15, 268, 276.
- ÎNȘIR'TE MĂRGĂRITE, b. Mu.: 268, legendă: 275.
- Întinde-te, masă! formulă magică: 560.
- Întinerire, prin apă minunată: 322; cu un filtru vrăjit: 72; prin mere: 640; prin pere: 383.
- Întrebări, enigmatice: 245, 246, 497; făcute fetei istețe: 595; făcute Soarelui sau oglindei: 491; mistice: 242, 299.
- Întrecere, cu un iepure: 333, 540, 544; cu un urs: 544; cu un vulpoi: 363.
- Întreprinderi. V. isprăvi.
- Întelenire, prin amenințare cu un buzdugănaș: 222.
- Învățăturile lui Neagoe-Vodă: 96, 466.
- Înveliș animal: 24, 165, 172.
- Înviere, cu o alifie: 399, 400; cu apă de rîndunică: 309; cu buruiana vieței: 42, 226, 227, 396, 400, 404, 443; cu o floare: 506; cu o portocală: 505; prin apă vie: 24, 40, 42, 226; prin lacrimi: 388; prin singe: 24, 42, 385, 391, 392; prin suflare: 42, 315, 460.
- Învirtește-te, botică!, formulă magică: 562.

J

Jale, Valea cu: 248.

Jar, cal hrănit cu: 235, 311, 645; iapă saturată cu: 524; schimbat în iarbă: 387.

Jar-pțița, pasărea de foc, joacă rolul fenixului în b. rusești: 290. V. grifone.

Jăratec. V. cal.

Jean de la Meule, tovarăș năzdrăvan: 371, 374.

- JEAN DE L'OURS, b. loren: 374, 535.
 Jean de l' Ours, fiul unui urs, voinic cu putere herculeană: 370.
 JEAN ET JEANNE, sn. bretonă: 594.
 Jean Fine-Oreille, tovarăș ajutător: 328, 500.
 Jean le Diot, le Fou, l' Hébé-té, l' Innocent, nume date lui Păcală în Bretania: 140, 141, 607.
 JEAN LE MALIN ET SON SEIGNEUR, sn. picardă: 608.
 JEAN SANS PEUR, b. loren: 535.
 Jertfierea propriului copil: 181, 184, 386, 387, 552, 554, 555.
 Jidov, concepțiunea-i poporală: 656; frate străvestit al Neraidei: 189; urias în tradițiunile române: 527; zmeu antropofag la sirbi: 532. V. ovrei.
 JIDOVUL ÎNTRE SPINI, sn. germ.: 606.
 Jigăanii, ieșind din ladă: 471.
 Jiloveață, minunată, talisman: 561.
 Jivaya-voda, apă vie în b. ruse: 42.
 JOAN DE L'ORS, b. spaniol: 375.
 JOANNESCAS, b. catalan: 193.
 Joc, obosire în: 566; în cărți: 559, 563.
 JOCUL NECURATULUI, b. polon: 566.
 Jocuri de cuvinte, nume topice fictive: 450.
 Joe, atribuțiunile sale trecute asupra Sf. Ilie: 651; în chip de lebădă: 385; oprind soarele: 221; părintele Helenei: 72. V. Zeus.
 Joi, Sf., împărăția ei: 329; înviază pe voinic: 329; profanarea zilei sale: 644.
 Joimăriță, duh ce umblă în ajun de Joi-mari: 644.
 Jucare cu mere de aur. V. copil.
 JUCĂRIA URIAȘULUI, l. Ba.: 656.
 Judecată dumnezeiască, prin aruncare de buzdugane și paloșe, levind pe tovarășii perfiți: 380; de paloș omorînd pe frații trădători: 365, pe muma vinozată: 434, 435; de praștie și de săbii, izbind pe frații necredincioși: 31, 362; de săgeți, străpungînd pe tovarășii perfiți: 30, 293, 374.
 Jug, de argint, cerut de vultur: 289; urs legat la: 608.
 Jumătate, de cap, nas, gură, bărbat cu: 411; de corp, copil cu: 317; de iepure, călare pe: 287, 411; de împărăție, făgăduită eroului: 306, 363, 364; de inimă furată: 406; din ce avea: 418; din tot ciștigul: 419.
 [Jumătate-de-Mazăre, Măzărel la greci: 128.]
 JUMĂTATE-DE-OM, b. Mu.: 77; b. Mo. 439, 444; b. ngr.: 317.
 Jumătate-de-Om, monstru antropofag: 33, 79; a cărui putere sta în trei gândaci: 57; menționat în *Alexandria*: 33, în basmele grecești: 410, la Pliniu: 90; moare și înviază mereu: 25, 444; moșia sa, interzisă: 417; orbit de băiat: 77; păcălit și ucis de voinic: 79; strigătul său: 528.
 JUMĂTATE DIN TOT, b. sas: 411.
 JUMĂTATE-FIER-JUMĂTATE-OM, b. albanez: 440.
 Jumătate-Fier-Jumătate-Om, monstru a cărui putere sta în trei porumbei, soarbe singele eroului și răpește femeia ce l-a scăpat din temniță: 309, 440.
 Jumătate-Mazăre, Neghiniță în poveștile albaneze: 128.
 Jumătate-Om-Jumătate-Furnică, numele împăratului furnicilor în basmele albaneze: 128.
 Jumătate-Urs-Jumătate-Om: 535. V. ursul.
 Juncan năzdrăvan: 473.
 Juncă, dăruită: 555; de lemn: 454; Metra schimbată într-o: 260.
 Junona, concepînd pe Marte dintr-o floare: 645. V. Hera.
 Juruințe: 206, 239, 240, 464; făcută balaurului să-l mănince [pe] mire: 473; căpăținei, să pornească îndată ce l-o chema: 77; craiului-urs, neștiutul d-acasă: 262; craiului zmeilor, ce n-are acasă: 266; dracului, nescrișul d-acasă: 265; pe cine va întâmpina seara înaintea casei: 234; unui drakos, copilul ce va naște: 231; împăratului apelor, a-i da copilul: 192; Necuratului, că va fi al său, cînd îi va fi lumea mai dragă: 474; Soarelui, a-i da fata la doisprezece ani: 643.
 Juruințe, ciclu: 171, 239, 565.
 Justi, piatră!, formulă magică: 521, 656.

K

- Kalevala: 67, 631.
 Kalisto, prefăcută în ursoaică: 73.
 Kallypso, zeiță cu frumoasele coșite: 247, 536.
 Καλλύψο, nume de ciine: 653.
 Karagara, femeie arțăgoasă: 577.
 KARPARA ȘI GATA, sn. indiană: 60.
 Katoma, dascălul țarului Ivan: 500.
 KIR LAZĂR ȘI ZMEII, b. ngr.: 540.
 Klesciév-grad, nume topic: 450.
 Klytia, îndrăgind pe Helios: 638.
 Koscei cel fără de moarte, monstru încațușat în camera oprită: 233, 310; puterea-i stînd într-un ou: 440.
 Kostiei cel fără de moarte, împărat subpămîntean cu 12 fete: 262, 643.
 KOTAN-BEG, b. bulgar: 120.
 Kömörszöló, Sfarmă-Piatră ung.: 651.
 Kra!, carne în limba vulturilor: 289.
 Kronos: 45, 48.
 Kucedra, balaur la albanezi: 532.
 Κρυφῆ, coif invizibil: 557.
 Kynocephali, căpăuani în *Alexandria*: 33.

L

- Lab, împărăteasă arabă care prefăcea pe oameni în dobitoace: 100.
 Lac, de foc, șervet schimbat în: 262; de lapte (dulce): 225, 226, 262, 267, 439, 443, 461; de joc al Samodivelor: 189; din cămara oprită, daurind părul: 233, 234; fată schimbată în: 262, 267; în care se scaldă Neraidele: 189, Păunele: 191; oglindă schimbată în: 452; din aruncarea unui urciór: 245; toiag schimbat în: 502.
 Lacăt, la buric: 175.
 Lachesis, una dintre ursitoare: 511.
 Lacrimă, femeie îngreunată dintr-o: 402.
 Lacrimi, de singe: 467; de turturică: 391; înlocuite cu mărgăritare: 285; înviere prin: 388; nucă udată cu: 481; prefăcîndu-se în rouă: 88; strachină plină de: 388.
 Lacul, albastru: 191; alb: 41; zinelor: 186, 188, 197, 198; negru: 406.
 LADA MINUNATĂ, b. albanez: 649.
 Ladă, care nu se cunoaște pe unde se închide și deschide: 461; de fier, cu un lup într-însa: 440; îmbrăcată cu piele de păduchi: 500; mare, cu balauri: 470, 471; mică, cu vite: 717, 718; roșie, căpătată de la vultur: 262; zburătoare: 260; vite ieșind din: 471.
 La Fontaine: 81, 550.
 Lai, prezicere fatală: 250.
 Lame, ascuțindu-și dinții în pivniță: 356; balaur la popoarele balcanice: 531; casa ei: 118; împrumutînd sita de la o: 356; înjugată: 350; întrebată de logodnicul: 378; înviind pe voinic: 425; oglinda ei: 280; pozățuind pe erou: 425; stînd într-un puț: 290, 531.
 Lampetia, fiica lui Helios: 72, 637.
 Lancelot du Lac, roman francez: 646.
 Lanț, de 1200 oca greu, dintr-o piele de purice: 287; din fire de păiajen: 290; pină la cer: 283.
 Lapte, baie de: 336, 337, 338, 340; de cămilă: 201; de capră roșie: 200; de cerboaică: 431; de iepe: 310; de leoaică: 425, 426, 433; de lupoaică: 425, 426; de pasăre de peste apa Iordanului, redînd vederile: 29, 187; de ursoaică: 425, 426, 427;

de urs: 431; lac de: 225; ploaie cu: 593; puț cu: 487; riu de: 301, 647; stors din piatră (simulare): 544.

L a r g u l, tovarăș ajutor: 326; înghite toată marea: 327.

L a s t a, fecioară schimbată în rindunică: 351.

L a t i a w e c, numele Zburătorului la poloni: 88.

L a t i n, urias la bulgari: 527.

L A Ţ I - D E - F I E R, b. maghiar: 260.

L a Ţ i - d e - F i e r voinic care, după ce trecu prin diferite metamorfoze, răpuse pe zmeu și se căsători cu fata împăratului șerpilor: 260.

L ă c o v i ș t e, de lapte dulce: 57, 228.

L ă d i ț ă, cu o fată înăuntru: 213; cu ou de aur: 195; de lingă ușe: 420; din care ies mîncări: 236; din sobă: 341.

L ă m i e, zină ieșind din o: 211. V. chitră.

L ă n c i, din oasele peștelui: 399.

L ă ț i - L u n g i l ă, tovarăș ajutor: 326.

L ă u t ă, ce cîntă mai frumos decît toate muzicile: 342; a lui Amphion: 606. V. alăută.

L ă z i, exteriorul lor în contradicere cu conținutul: 466.

L e a c, de orbire, cu cenușe: 518; cu o pasăre măiastră: 330; cu apă de trandafir: 323; cu lapte de cămilă: 202; fără durere: 72.

L e a c u r i, de facere: 253; de înviere: 72; de orbire: 322; de tăiat fermecele: 173; ulcica de: 407; vrăjite, ale Circei: 72.

L e a g ă n d e a u r, ieșind dintr-o migdală: 167, 171; de mătase, între cornele cerbului: 485.

L e a n d r u, vestejit, semn de moarte: 399.

L e a r, Regele: 13, 101, 109, 110, 111; judecata sa: 110.

L e b ă d ă, zină în chip de: 86, 118; Joe ca: 385.

L e b e d e, sfinte schimbate în: 39, 187; vorbitoare: 187.

L e g a r e a, astrilor: 220; de coada unei iepe: 31; zorilor: 220, 229.

L e g ă t u r ă v r ă j i ț ă: 491.

LEGENDA CELOR 7 FRAȚI MARTIRI: 123.

LEGENDA CIOCÎRLIEI: 351.

LEGENDA CUCULUI, b. Bu.: 484, 490.

LEGENDA PREPELIȚEI, b. Bu.: 484, 490.

LEGENDA PUPEZEI, b. Bu.: 549, 555.

LEGENDA RÎNDUNELEI, b. Bu.: 344, 354.

LEGENDA RÎNDUNICHII: 193.

L e g e n d a S f. V i n e r i, elementele-i constitutive: 644.

LEGENDA VULTURILOR, b. Bu.: 464, 474.

L e g e n d ă, deosebirea ei de basm: 139; elementele conținute în: 140; supra-panerica factorului religios în: 141.

L e g e n d e b i b l i c e, caracterul lor folcloric: 52, 631; Adam și Eva: 53; Avram și Isac: 53; David și Goliat: 526; David și Uria: 68, 104; Iona înghițit de un pește: 647; Iosif și Putifar: 53, 57; Iosif și visele sale: 22; Iosua oprind soarele: 221; juruința lui Iephta: 53, 240; Moise expus pe Nil: 316; nevasta lui Lot: 53; ospățul lui Baltazar: 657; Pomul vieții: 648; Samson și Dalila: 53; Veniamin și cupa de argint: 318.

L e g e n d e e l e n i c e, analogia lor cu basmele: 17, 53; Agamemnon și Iphigenia: 240; Antea și Bellerophon: 57, 68, 104; Apollo și Creusa: 317; Atalanta și Hipomen: 503; Castor și Pollux: 386; Circe vrăjitoarea: 69; Daphne: 204; Demetra și Demophon: 182; Edip și Iocasta: 107; Enomaos și Hipodamia: 503; Glaukos și Polyidos: 43; Hecuba și Paris: 317; Helios și Klytia: 638; Heracle: 534; Heracle și Hesiona: 313; Heracle și Periklimen: 260; Hesperide: 288; Iason și Medeea: 72, 258; Melampus: 412; Meleagru: 511; Metra: 260; Orpheu și Eurydice: 216; Orion: 370; Perseu și Andromeda: 312; Phedra și Hipolit: 57; Philemon și Baucis: 549; Phosphoros și Hesperos: 386; Phryxos și Helle: 53; Poseidon și Tyro: 317; Scylla: 71, 73; Teseu: 282; Thetis și Achille: 552; Ulysse și Polyphem: 17, 69, 73; Zevs și Antiope: 317; Zevs și Danae: 317; Zevs și Semele: 87.

L e g e n - g r a d, nume topic fictiv: 450.

L e i, palat păzit de tigri și: 322. V. leu.

L e i c a - B o l d e i c a, cățeaua care păzește ușa sîntei: 252.

- L e m n, copil de: 378, 533; cutie de: 466; juncă de: 454; manta de: 453; om de: 454; roată de: 528; sfeșnic de: 459.
- L e m n a r, personagiu: 241, 252.
- L e m n u l c r u c e i, legendă despre: 240.
- L e m n u ț, ce luminează cit toate luminile din lume: 342.
- L e n o r e, baladă de Bürger: 581, 584.
- L e n u ț a, unica fată: 583.
- L e o a i c ă, fată schimbată în: 327; lapte de: 425.
- L e o r d a n, fântina sa: 368. V. Jordan.
- L e p r ă, căpătată gustind mere: 557. V. riie.
- L e r î m p ă r a t, fata sa: 340, 633; în colinde și descintece: 650; palatul său: 650; ursit să se prefacă în rouă: 87.
- L e t a r g i e, seculară: 24, 121, 247; [milenară: 38].
- L e t h e, apă infernală: 72; riul uitărei, înconjurînd palatul Somnului: 20.
- L e u, furul merelor de aur: 291; om schimbat în: 261; peînd pe o fată de împărat: 308; recunoscător, mincind cazane cu ciorbă: 325; dăruind voinicului un friu vrăjit: 437.
- L e u - P a r a l e u, în luptă cu un bou năzdrăvan: 473.
- L i a, îndrăgită de Soare: 351; prefăcută din blestem în ciocirlic: 352.
- L i b e c c i o, nume de vînt: 192.
- L i c a n t r o p i e, credință în oameni-lupi: 568.
- L I C H O, b. rutean: 80.
- L i c h o, Mizeria personificată: 80.
- L i g h e a n de aur: 360. V. cană.
- L i m b a, animalelor: 412, 414, 422; păsărească: 392; păsărilor: 415; vulturilor: 290.
- L I M B A A N I M A L E L O R, b. sîrb: 414.
- L I M B A P Ă S Ă R I L O R, b. slav: 415; b. medieval: 102, 108.
- L i m b ă, de briliant: 635; inel de sub: 413; mărgea de sub: 420; pietricică de sub: 419.
- L i m b i, copil vorbind toate: 38; de balaur luate de voinic și dovedirea adevărului cu: 226, 229, 429; de pitulici: 460; legate în batistă: 429.
- L I Ţ A - R U J U L I N A, b. A.: 136, 247, 254.
- L i n a - R u j u l i n a, zîna care înverzește cîmpurile și înfloare florile, promisă copilului ce plînge: 254.
- L i n d i n ă, om schimbat în: 418.
- L i n g u r ă, ce se viră singură în cizma împăratului: 318, 319, 459, 460, 476; doveditoare de furt aparent: 318, 319, 648; înlocuită cu un inel: 457, cu un măr de aur: 457.
- L i n g u r i l e vorbitoare: 459; vâtaful lor: 459.
- L I O N B R U N O, b. italian: 643.
- L i o n b r u n o, pescar juruind Necuratului copilul ce va naște: 643.
- L I S A N D R A, b. A.: 136, 452.
- L i s a n d r a, copilă persecutată de părintele ei: 452.
- L i u b i a, lamie oarbă la albanezi: 314, 325, 532.
- L I U B I A Ș I F R U M O A S A P Ă M Î N T U L U I, b. albanez: 325.
- L i v e d e, de mătase, mistreț pascănd într-o: 440; a dracilor: 541; zmeoică prefăcută într-o: 261.
- L i v e z i l e i e l e l o r, oprite a fi călcate de cioban: 225.
- L i v o r e t t o, tăiat în bucăți și înviat cu apă vie: 339.
- L î n a, de aur, a oilor, adusă de Psyche: 84; berbecelui, adusă de Iason: 324, 485; miel cu: 504; mioară cu: 556; nălbirea ei: 468; ploaie cu: 90, 593.
- L o c u i n ț a, Crivățului: 391; Zinei florilor: 199. V. casă, curte, palat.
- L o c u r i o p r i t e a fi vizitate: 216, 217, 218, 220, 222, 225, 226, 410; enumerățiunea lor: 216, 217, 322.
- L o c u r i o p r i t e, tip: 217, 220, 222.
- L O G O D N I C A S T R I G O I U L U I, b. Mu.: 570.
- L o g o f e ț i: 273. V. feți.
- L o p a ț ă, frate schimbat în: 308.
- L o p a t o v - g r a d, nume topic: 450.
- L o s n a, crăiasa fulgerelor: 119.

- Lot, nevasta lui: 55, 216, 241.
 Lotofagi, țara lor: 72.
 Lotos, mincind fructul său, se uită de patrie: 72.
 Lotos, nimfă, schimbată în arborele omonim: 641.
 LOUP-BLANC(LE), b. loren: 170.
 Loup-garrou, vircolac: 568.
 Lovici, fiu de iapă: 219.
 Lovituri, de secure: 540; de buzdugan: 541, 546.
 Luceafărul, căutarea bărbatului în: 168; îndrăgind fete muritoare: 632; mijlocind pe lingă Dumnezeu: 632; originea-i umană: 19; personificat: 33.
 Luceafărul de dimineață, frate schimbat în: 386, 394; fecior de împărat prefăcut în: 19, 185; legat de copaci: 226; în frunte: 451.
 Luceafărul de seară, frate schimbat în: 386, 394; fată prefăcută în: 185.
 LUCEAFĂRUL DE ZIUĂ ȘI LUCEAFĂRUL DE NOAPTE, b. Mu.: 385, 394.
 Luceferi, pe umeri: 35, 175; scînteii prefăcute în: 280.
 Lucer, voinic, aduce legat pe Aman Cătcăun: 443.
 LUCER ȘI AMAN CĂTCĂUN, b. Mu.: 134, 439, 443.
 Lucifer, joacă în cărți cu Sans-Souci pentru sufletele nenumărate: 574.
 Lucruri minunate: 36, 189, 235; pentru cari se ceartă draci sau tilhari: 183, 187; manta, pălărie, sabie: 191; pînză, papuci, mantie: 192; islic, toiaș, papuci: 194; vorbitoare: 648. V. talismane.
 Lulea, pururea aprinsă: 573.
 Lumea, aeriană: 36; cerească: 19; cuvioșilor: 252; cealaltă; inel și coroană aduse din: 180, 184; de jos: 196; subpămînteană: 180, 362; zmeilor: 376. V. tărîna.
 Lumea Albă, cea pămîntească: 36, 89; Făt-Frumos scos de o pajură sau vultur recunoscător în: 40, 369, 379, 380.
 Lumea Neagră, cea subpămîntească, locuită de zmei și zine: 36, 89, 369; borta ei: 283; coborire în: 283, 288, 369; în poveștile italiene: 651; pădurea cea mare din: 539.
 LUMEA PROȘTILOR, sn. A.: 593.
 Lumina, soarelui, ascunsă în căruță: 369; furată: 368; zilei, legată de un arbore: 221.
 Lumină, albă: 85; cărată cu oborocul: 594; înghițită de un șarpe: 651; interzisă: 269; viața omului stînd într-o: 440; vorbitoare: 265.
 LUNA, aruncată pe cer: 364; calul ei: 482; furată de zmei: 363, 364, 367; închisă într-o butie: 365, într-o desagă: 642; întrebată de muritorii: 168, 174, 193; mama ei: 166, 168; nume de fată: 493; om ce poartă: 195; oprindu-se în loc: 642; peirea ei: 366; personificată: 19, 36; readucerea ei: 365; surata [vara] ei: 638.
 LUNA, haine de culoarea ei: 448; în spate: 35, 175, 276, 279, 501; pe piept: 499; pe sîn: 499; sub umăr: 499.
 LUNA, Sf., mama ei, dînd femeiei părăsite o găină friptă: 174; înviază pe voinicul tăiat de zmei: 427; sfătuind pe Cenușcă: 483. V. Luni.
 LUNA, cumnat cu feciorul de împărat (luna fiind de genul masculin în albaneză și limbile slave): 309.
 LUNĂ, echivalentă cu un an: 39; cu o săptămîină: 39; frate faur în: 546; om șezînd în: 248.
 LUNI, Sf.: 39, 166, 252; dînd femeiei părăsite o cloșcă cu pui de aur: 172, o furcă ce toarce singură: 179; dăruiește voinicul un pieptene: 329; fata ei: 380; Cenușăreasa fată în casă la: 479. V. Luna.
 LUNGUL, tovarăș ajutor: 326.
 LUNGUL, LARGUL ȘI AGERUL-OCHILOR, b. ceh: 326.
 LUNTRAȘ, flăcăul schimbat în: 264.
 LUNTRE, lup schimbat în: 261, 294.
 LUNTRIȘOARĂ, de aur, adusă de la o ripă îndepărtată: 267.
 LUP, [un iepure aflat în]: 440; alb: 170; cu cap de fier: 243; cu fruntea de aramă: 646; cumnat al feciorului de împărat: 311; înjugat: 535; năzdrăvan, se preface în zîm crăiasă: 647; Necuratul în chip de: 259; om în chip de: 261; prepelicar găsit într-un: 443; recunoscător: 226, 409, 410, 428; aduce iapa măiastră: 311; ajută pe voinic a lua paserea de foc: 290; urletul său: 608; voinic schimbat în: 170, 171; vrăjitor străvestit în: 294; zmeu în chip de: 244.

Lupei!, chemarea lupului: 431.

Lupoaică, copii alăptați de o: 317; lapte de: 425.

LUPUL CU CAP DE FIER, b. A.: 38, 239, 243.

LUPUL NĂZDRĂVAN ȘI FĂT-FRUMOS, b. Mu.: 646.

LUPUL ȘI CATERINA, b. mcr.: 239, 244.

Lutonya, Pepelea rus, pornește să caute oameni mai prosti: 594.

Lycan, om schimbat în lup: 568.

Lyeşy, geniul pădurei în mitologia slavă: 652.

Lynceu și Ida, frați gemeni: 386.

M

Mac, alegere de: 331. V. sac.

Macarele, țara fericiților: 40, 73.

MACHANDELBOOM, b. german: 632.

Magheran. V. Busuioac.

MAGICIEN ET SON VALET (LE), b. bret.: 260.

Magie, învățată timp de un an: 646.

Mahābhārata: 67, 181, 345.

Mahramă. V. maramă.

Maica Domnului, înapoiază femeiei copiii: 235; încredințează fetei cheile: 38, 235; mintuiește pe fată de Necuratul: 38, 232, 234, 241; minunile ei: 241; redă vederile: 494; substituindu-se zinei primitive: 27; vindecă rănilor lui Isus în camera oprită: 235; vindecă nenorocitei miinile: 455.

Maica Piatnița Praskovia, răzbunându-și pe femeile ce lucrează Vinerea: 252.

Maimuță, copil înlocuit cu o: 274; fecioară schimbată în mireasa feciorului de împărat: 181; locuind într-un palat cu alte două: 361.

MAÎTRE-CHAT (LE), b. francez: 117.

Majordom al principelui Spaniei, schimbat în stană de piatră: 389.

Malcik's-palcik, copil mare cit un deget, Neghinită rus: 129.

MALLIA, l. corsicană: 587.

Mallia, logodnică în cavalcadă funebră: 587.

Malliari, fata cea păroasă: 449.

Mama, Ciumei, zmeoaică: 197, 640; florilor și viorilor: 350; Lunei: 174; S-tei Luni: 172; Noptei: 221; Soarelui: 168, 351, 638; Vântului: 174; Vântului turbat: 537; zmeilor: 365, 537.

MAMA CEA NECREDINCIOASĂ, b. sirb: 428.

MAMA CEA REA, b. A.: 491, 496; b. țigănesc: 426.

Mama-Codrului, Mama-Huciului, alte nume date Mamei-Pădurei: 652.

Mama-Pădurei, babă girbovă și zbircită, așinându-se la marginea codrului și momind pe cei rătăciți să-i piarză: 33; bordeiul ei: 652; chiorită de băiat: 77; copilul ei: 199; fiica ei: 402; geniu rău al codrului, răpind inima voinicilor: 33, 285, 384, 394; în poveștile săsești: 652; omoară pe voinic: 284, 394, 395; stăpina calului cu nouă inimi: 237, 641; vrăjind pe un om în șarpe: 178.

MAMA PEDEPSITĂ, b. țigănesc: 427.

Mama vitregă, ciclu: 124, 213, 217, 252, 322, 323.

MAMA ZIDITĂ DE VIE, b. Ba.: 27, 38, 268.

Mamma burra, fiul iepei, în poveștile portugheze: 375.

Mamă, cu trei suflete: 372; mincată de fetele ei: 476; perfidă: 216, 322, 426; prefăcută în vacă: 373, 477, 633; vitregă: 194, 195, 226.

Mandalena. V. Bendeș-Vila.

Mandalina, fata Împăratului Verde, soție perfidă: 442.

Manekine, poemă franceză: 454.

Manekine, domniță cu miinile tăiate: 454.

Mange-Tout, tovarăș ajutorător: 328.

Mangeur, tovarăș ajutorător: 328.

- Manta, ce duce oriunde: 196; ce face nevăzut: 191, 192; de lemn: 453; zburătoare: 640.
- Maramă, insingerată, semn de moarte: 403; roșie, în virful munților: 432.
- Marcu, nume de ciine: 431.
- Marea, cu peștii, rind de haine cu: 449, cu valurile: 476; desfăcându-se cu un toiag: 354.
- Marea Albastră. V. mări.
- Marea Neagră, pod de aramă peste: 636.
- Marea Roșie, turma de iepe de aur adusă din: 337.
- MARELE MEȘTER, b. mcr.: 62. [V. *Un mare meșter.*]
- Maria. V. Maica Domnului.
- Maria, copilă prigonită: 468; cu haina de lemn: 449; unica fată: 585.
- MARIA MOREVNA, b. rus: 42, 232, 309.
- Maria Morevna, domniță răpită de Koscei cel fără de moarte și readusă de soțul ei Ivan: 233, 309.
- MARIANNE, b. din Poitou: 594.
- MARIE, LA FILLE DU ROI, b. corsican: 113.
- MARIE, ROBE DE BOIS, b. ligur: 448.
- Marina, fecioară rindunică: 191.
- Marino, nume de rînt în poveștile italiene: 192.
- MARION DI BOSCO, b. piemontez: 448.
- Marțica, Măriuța, fete persecutate de strigoi: 568, 569.
- Marko Kralezici, erou sîrb: 35; calul său: 35, 69; pedepsind trădarea: 629.
- Marmură, munte de: 197; palat de: 262, 551; zid de: 173.
- Marsias, jupuit de Apollo: 45.
- Marte, conceput dintr-o floare: 645.
- Martin, Sf., răspunzînd la întrebările Necuratului: 242.
- Marți, cea mai rea dintre zile: 644.
- Marți, Sf., fată în casă la: 480.
- [MARȚOLEA, b. A.: 136.]
- Marțolea, zîină rea, pedepsind pe femeile ce lucrează marți: 644.
- MARULA ȘI MAMA LUI EROTAS, b. ngr.: 491.
- Marusia, fată persecutată de strigoi: 570.
- Marziella, copilă bună, dăruită de zina: 466.
- MASA, CIMPOIUL ȘI SACUL, b. ceh: 559.
- Masă, ce se pune de sine: 210, 459, 557, 558, 562, 648.
- Matcă, întrebată de locuința zîinei florilor: 199.
- Matostat, biserică de: 173.
- Matrona din Efes, episod folcloric: 81.
- Matteo, iese din mormînt: 587.
- MAȚCHI SAU HOȚUL ȘIRET, sn. Mo.: 61.
- Mațe, prefăcute în copii: 272.
- Mazăre, bîgată în grînar cu furca: 594.
- Mazzepea, legat de coada unui cal sălbatec: 31.
- Măciucă, a bogatyrului: 541; ce brăzdează pămîntul: 181; cu care s-a făptuit primul omor: 243; de fier: 479; făurită din stejar: 373; înfrunzită: 243.
- Măciuchiță, ce bate pe oricine: 562.
- Măgar, care balegă pietre scumpe: 560; om mincînd smochine, se prefăce în: 437; vorbitor: 415, 459.
- Măgăriță, femeie schimbată în: 428, 438.
- Măiastră, care făcea pe oricine să se întoarcă capiu: 437; iapă: 198. V. Elena, pasăre.
- Măiestru, măr: 654. V. năzdrăvan.
- Mănăstire, ce nu se putea sfîrși fără pasărea măiastră: 358, 359, 362; de tămîie: 178; dintr-un os: 176; fată schimbată în: 261, 265, 266, 267.
- Mănunchi de flori, încercarea sexului prin: 339; semn de virstnicie a fetelor împăratului: 187; scoși din sîn de zîină în locul bucatelor: 183.
- Mănuși, alese de fată: 346; insingerate, semn de moarte: 479, 628.

Măr, ce cîntă: 273; ce face sănătos: 507; ce face să revie graiul: 432, 433; ce redă vederile: 196; dat de Sf. Vineri: 214; de aur, dăruit de zîă femeiei ce-și caută bărbatul: 167; de aur, casă prefăcută într-un: 366; dulce, smicele de: 332; dulumăr: 435; jumătate de: 214; măiestru: 654; năzdrăvan: 270; otrăvit: 389, 493; răsărit din cap de taur: 58; rizător: 635; roșu: 433; simțitor: 92, 478; ucenic schimbat în: 260; valoarea-i afrodisiacă: 30, 215; vrăjit: 503; zmeoaică prefăcută în: 368.

Măr, fiu de împărăteasă, născut din gustarea unui pește: 403.

Mărar, nume de ciine: 608.

Mărfuri, corabie cu: 219, 365; măruntaie prefăcute în: 261, 294.

Mărgăritar, dinte de: 270; pod de: 168.

Mărgăritare, căzînd din păr: 273, 466, 470; curgînd din gura pasărei de aur: 361; haîne de: 35, 451; înșirare de: 284; lacrimi prefăcute în: 285, 467; picioare de: 122; pod de: 168; stele prefăcute în: 275.

Mărgea, ce împlinește orice dorință: 420, 563.

Măriile Albastre, Mama Ciumei din marginea lumii, de lingă: 197.

MĂR ȘI PĂR, b. A.: 136, 395, 403.

Măr și Păr, frați gemeni: 386.

Mărul, adus de pe tărîmul celălalt: 426; ajungînd pînă în cer: 648; cheamă fata în ajutor: 466; de aur, din rai: 436; din pomul păzit de 40 balauri: 271; roșu, pădurice de la: 433. V. alegere.

[MĂRUL DE AUR, b. ngr.: 289.]

MĂRUL DE AUR ȘI CELE NOUĂ PORUMBE, b. sirb.: 190.

Măruntaie, de lup, prefăcute în mărfuri: 261, 294; de pește, naștere din: 388.

Măscle, de oțel: 470; piatră sfărîmată cu: 522.

Mătase, albă: 507; barbă de: 537; briu de: 504; ghem de: 520; leagăn de: 485; livece de: 440; peșchir de: 477.

Mătăhuzîm părăt, numele orfanului procopsit de cotoșmanul năzdrăvan: 117.

Mătănii, ce nu se mai înșiră, semn de moarte: 269.

Mătură, a babei Iaga: 468; frate schimbat în: 308.

MĂZĂRELI-ÎMPĂRAT, b. Mu.: 239, 245.

Mazăreli-impărat, băiat cu trei boabe de mazăre, luînd de soție pe o fată de împărat: 245.

Medeea, adormînd balaurul și tăînd în bucăți pe fratele ei: 258, 324; dar făcut Glaucei: 652; mare vrăjitoare: 258; mitul ei: 53, 258; sucurile-i vrăjite: 72.

Medienița, Lovici ajungînd la orașul: 219.

Meduza, răpusă de Perseu: 534.

Mei, băiat schimbat în: 259; cules de porumbei: 476.

MELEGRANI (I), b. italian: 212.

Melampus, scapă din foc doi șerpi care-l învață graiul animalelor: 412, 415.

Meleagru, viața eroului stînd într-un tăciune: 511, 643.

Meliure, zina, stăpîna corabiei vrăjite: 87.

Melusina, femeie-pește: 86, 89.

Melusina, tip: 89, 165, 180, 296, 300.

Meneghino, Păcală în Lombardia: 141, 604.

Menestrelul, din Hameln, farmecă cu cimpoiul tot neamul șoricesc: 606.

Mensis, luna personificată la romani: 637.

MERCANTE (LO), b. neapolitan: 400.

Mere, ce întineresc: 640; roșii, cari fac să crească coarne: 564; vindecătoare: 640; vrăjite, din cari cresc coarne: 558, 559, 564.

Mere de aur, copil jucîndu-se cu două: 184, 387, 434, 552, 553; furate de un balaur: 291, de Heracle: 40, 288, de un leu: 291, de un zmeu: 292; palaturile zmeilor prefăcute în: 292, 373, 377.

MERELE DE AUR, b. francez: 291.

Meri, crescuți în locul picioarelor: 465; prefăcuți în scinduri de pat: 276; răsăriți din sînge: 260, 315.

Merișoare, de aramă, de argint și de aur: 480.

Merle-Blanc, pasăre care întinerește: 338.

Mertvaya voda, apă moartă în basmele rusești: 42.

MESERIA MAI PRESUS DE TOATE, sn. sirbă: 596.

Mesteacăn, legat cu o panglică: 468.

Meșteri, de la Nedeia-Cetate, aduși să zidească palatul: 228.
 Meșter-hoț: 60.
 Metafore populare: 159, 160.
 Metafira, mama lui Demophon: 182.
 Metale. V. aramă, argint, aur, cleștar, cristal, diamant, fier, matostat, marmoră, oțel, plumb, smarand, sticlă, topaz etc.
 Meta morfoze sexelor: 91, 258, 344, 345.
 Meta morfoze, poemă de Ovidiu: 15, 16, 345 (cf. pref.); roman de Apuleiu: 81.

Meta morfoze, ciclul: 57, 213, 240, 257, 566.
 Meta morfoze, teoria lor: 20, 57, 73, 203, 257, 258, 269, 324, 439, 457, 530.
 Meta morfoze animale: albină (flăcău, Periklimen): 261, 322; armăsar (fecior): 58; bivoli (drac, femeie): 437, 538; bou (voinic): 259, 261; broască (zină): 183; bufniță (zină): 183; cal (fată, friu, nor, om, păsărică, sălaş, scindură, soție): 200, 208, 259, 260, 428, 442 (v. biserică, boltă, călugăr, capelă, corb, fintină, grădină, paracliser, riu, vultur); ciine (bărbat, drac): 260, 437; capră (fată): 185, 200; cerboaică (Antigone, zină): 73, 199; cerb (Metra, om): 197, 260, 393; cioară (fată, oaie): 266, 553; cocoș (drac): 259, 260; corb (cal): 262; cosăcel (om): 418; cotoi (ucenic): 260; cuc (băiat): 490; iapă (femeie, Metra): 260, 345; furnică (Volga): 261; găină (drac): 259, 260; gîscă (fecioară): 262; gheonoaie (femeie): 253; iepure (iapă, ucenic): 260; juncă (Metra): 260; lebdă (fetișoară): 191; leoaică (fată): 327; leu (Periklimen): 261; lîndină (voinic): 418; lup (împărat, om, Volga): 170, 261; măgăriță (femeie): 428; măgar (dascăl): 437; miel (băiat): 489; miță (flăcău): 368; mreană (fată): 184; muscă (om): 222, 223, 261, 364, 367; nağiț (om): 259; oi (oaie): 382; (v. cioară); pasăre (iapă, fată, femeie, flăcău, Metra, Volga): 192, 260, 261, 262; păsărică (fată): 264, 331; păună (fecioară): 191; păun (om): 261; pește (drac, flăcău): 259, 260; peștișor (fată): 212; pisoi (flăcău, om): 261, 538; pod (principe): 262; porc (om): 173; porumbel (băiat, flăcău, ucenic, voinic): 174, 259, 260, 261, 364; porumbiță (zină): 188, 195; prepeliță (fecior): 261; privighetoare (Philomela): 73; pupăză (bărbat): 437; purice (om): 261; rîndunică (fată, împărăteasă, Procné): 191, 193, 351, 356; rață (fată): 263; rățoi (măr, fecior): 58, 265, 260, 261, 262, 263; șarpe (Periklimen): 172, 261; șoim (drac, Volga): 261; soarece (cal): 478; știucă (Volga): 261; taur (frate): 56, 57; țințar (om): 392; țipar (flăcău): 264; turturică (rodie): 213; ursoaică (fată, Kallisto): 73, 447; vacă (Io): 73; vasilic (om): 261; vrabie (drac): 260; vulpe (băiat, cal, fată, ucenic, voinic): 259, 260, 330, 362; vultur (cal, drac): 259, 263.

Meta morfoze neînsuflețite: altar (fată): 264; alunecuș (săpun): 537; apă (basma, fată, năframă): 261, 262, 263, 265, 267; baltă (zină, fată, oglinjoară): 261, 266 (v. palat); basma (v. apă); baston (moașă): 277; biserică (cal, zină, fată): 262, 263, 264; bisericuță (zină, fată): 261, 266; boltă (cal): 342; buturugă (zmeu): 430; cîmpie (fată, pieptene): 244, 262; capelă (cal): 264; căpățină de cal (împărat): 333; căpeneag (giulgi): 583; ciocan (v. pălant); cuptor (zmeoaică): 261, 367; cute (v. munte); fintină (cal, zmeoaică): 261, 263, 364, 367; flacăra (fată, om, zmeu): 537; friu (inel, stea): 585; gard (pieptene): 285; grădină (cal): 264; gresie (v. munte, zid); hîrdău (fată): 263; heleșteu (palat): 183; holdă (fată): 265, 267; inel (om, ucenic): 259, 260; izvoare (frați): 365; lac (fată, ulcior): 245, 262, 267; livede (zmeoaică): 261, 332; luecafăr (fată, fecior): 185, 386; lună (fată): 336; luntre (fată, lup): 261, 264; mănăstire (zină, fată): 261, 265, 266; mărfuri (măruntaie): 261, 294; munte (ac, [amnar], cute, gresie, oglindă, rodie, țesală): 244, 255, 261, 263, 267, 365; năframă (v. apă); noroi (săpun): 261; ochi (pasăre): 388; oglindă (v. munte); oglinjoară (v. baltă); pădure (fată, pieptene, perie, țesală): 255, 261, 262, 263, 266; pălant (ciocan): 255; palat (baltă, cîmp, heleșteu): 200 (v. măr, nucă); pară (flăcău, zmeu): 267, 367; pieptene (flăcău): 261, 266 (v. gard, pădure, zid); pernă (zmeoaică): 261; perie (v. pădure, stof); riu (cal, rodie): 263, 264; roată (zmeu): 528; sabie (cruce): 583; săpun (v. alunecuș, noroi); scindură (măr, păr): 273, 276; scinteie (flăcău): 280; sehăstrie (fată): 264; stîncă (cute): 363; stea (fată, om): 248; stof (om, perie): 285, 399; tăciuni (oameni): 365; țandără (peștișor): 260; tău de lapte (năframă): 461; țesală (v. munte, pădure); turmă (fată): 261, 267; zid (cuțit, gresie, inel, pieptene, piatră): 261, 267, 363.

Meta morfoze umane: băiat (v. mei, porumbel, vulpe); călugăr (cal, flăcău, Necuratul): 261, 263, 265, 266, 306; călugăraș (flăcău): 261, 266; copii, (v. brazi); copil (maț): 272; derviș (drac): 260; zină (v. broască, cerboaică, ciută, șoim, turturică);

drac (v. bivol, ciine, cocos, găină, pește, vrabie, vultur); duci (purcei): 493; fată (vulpe): 413 (v. altar, apă, baltă, biserică, bisericuță, cimpie, cioară, claie de griu, hîrdău, heleșteu, bolidă, lac, luceafăr, lună, luntre, mănăstire, mreană, pădure, paracliser, pasăre, păsărică, păr, rață, schăstrie, stea, turmă, uliță, ulm); fecioare (giște, păune, porumbițe): 188, 191, 192, 195; flăcău (scinteie): 280 (v. fecior); împărat (lup, porcar): 339, 493; împărâteasă (v. rundunică); Metra (v. cerb, iapă, juncă, pasăre); moș (fecior): 263, 264; pindar (flăcău): 306; paracliser (fată): 264; păstor (fecior): 266; păcurar (flăcău): 261, 267; Periklimen (v. albină, leu, șarpe); pescar (fată): 264; popă (fată, fecior): 262, 263, 264; preot (flăcău): 262, 264; pustnic (fecior): 264; ucenic, (v. cal, cotoi, grăunte, inel, porumbel, rodie, vulpe); vînător (flăcău): 264; voinic (pasăre, balaur): 335; Volga (v. furnică, lup, pasăre, șoim, știucă); zmeoaică (v. arbore, cuptor, fintină, grădină, liveze, păr, rug, vie); zmeu, (v. flacăra, negură, nor, pernă, vînt).

Metamorfoze vegetale: arbore (fată, zmeoaică): 204, 205; bobite (vite): 474; brazi (copii): 57, 268; chitră (v. porumbiță); dovleac (cărută, om): 175, 180, 478; floare (voinic): 402; grăunte (om): 259; lămie (principeșă): 390; mei (băiat): 259; măr (palat, ucenic, zmeoaică): 260, 261, 368; năramze (fecioare): 212; nucă (palat): 537; păr (fată, zmeoaică): 261, 264, 364; peri (copii): 57, 268; pom (zmeoaică): 353; portocală (zină, principe, țipar): 212; rodie (ucenic): 260 (v. munte, riu); rug (zmeoaică): 261, 369; scai (băiat): 382; stejar (iapă): 198; trandafir (cal, om): 264, 509; ulm (fată): 262; vie (zmeoaică): 261, 332.

Metempsihoză: 18, 21, 166.

Metra, fiica lui Erisichon, trece prin diferite metamorfoze: 260, 261.

Metu Fufeșiu, trădător, sfîșiat de cai sălbatici: 629.

MIA IOAN, b. A.: 136, 258, 267.

Mia-Ioan, voinic scăpînd de urmărire prin metamorfoze: 267.

Miazănoapte, duh rău ce nu suferă lumina: 404; legată de un copaci: 220, 221, 311, 315, 642; pădurea ei: 220, 226; personificată: 33; schimbîndu-se în șină de roată: 404.

Miazănoapte, copil născut la miezul nopții: 286. V. Mieziță.

MIAZĂNOAPTE ȘI ȘINA DE FIER, b. A.: 135, 395, 404.

Miazăzi (de genul masculin în b. albaneze), soră măritată după: 309.

MICA INSECTĂ, b. portughez: 182.

MIICUL COCOȘAT, b. loren: 322.

Micul Policar, Neghiniță francez: 125, 127.

Miel, băiat schimbat în: 504; cu lina de aur: 504.

Mielușel, alb, ajutînd pe copila persecutată: 465.

Miercuri, zi blestemată: 644.

Miercuri, Sf.: 27, 39, 252; cercetată de fată: 176, de Făt-Frumos: 198, 215; dăruiește femeiei părăsîte o furcă de aur care torcea singură: 176, 178, 180; o virtetiniță, ce depăna singură: 179, fetei o cămașe din tort de păiajen: 178, voinicului două cocuri de piine: 244, o piine de fier: 254, o perie: 255, un friu de aramă: 254, un măr de aur: 215; ciinele ei: 244; împărăția ei: 328; în poveștile rusești: 644.

Mierlă, care întinerește: 338.

Miez-de-Noapte. V. Miazănoapte.

Mieziță, copil născut la miezul nopții: 286, 366, 368.

Migdală, cu leagăn de aur: 167, 168; cu rochii: 170, 478.

Mihai, numele Arhanghelului ca om: 360, 579.

Milostivi. V. împărat.

MINCIUNA ȘI RĂMĂȘAGUL, sn. sîrbă: 592.

MINEA-VITEAZUL, b. Mu.: 636.

Minea-Viteazul, voinic a cărui putere sta într-un pașoș: 636.

Minge daurită: 504.

Minotaur, monstru răpus de Perseu: 54, 534.

Mintă-Creață, copil născut spre seară: 368. V. Serilă.

MINTĂ-CREAȚĂ, BUSUIOC ȘI SUCNĂ-MURGĂ, b. Bu.: 359, 368.

MINTE AM, BANI N-AM, b. mcr.: 634.

Minunile Maicei Domnului: 28, 241; împărăteasa cu miinile tăiate: 454; toaig infrunzit: 241.

- Minută, echivalentă cu o jumătate eternitate: 38; cu un ceas: 39.
 Minyas, fetele sale: 15.
 MIOARA CU LÎNA DE AUR, b. Mo.: 549, 556.
 MIOARĂ [CU LÎNA] DE AUR, b. Mo.: 549, 556.
 Mioriță ce ouă aur: 558.
 [MIRCANTI 'SMAILITU GIUMENTU (LU), b. sicil.: 106.]
 Mire, ales prin aruncarea unui măr de aur: 29; murind în noaptea nunței: 419; Necuratul ca: 566.
 Mire, Ursitoare la greci și la macedoromâni: 511, 512.
 MIREASA CU OCHII SCOȘI, b. mcr.: 655.
 MIREASA CU ȘERPII, b. sîrb: 411.
 MIREASA DIN ȚARA UNGUREASCĂ, sn. Mo.: 657.
 MIREASA ȘARPELUI, b. sîrb: 168.
 Mireasă, aflată prin aruncarea căciulei: 442; dăruind din anii săi: 105, 628; înjumătățirea ei: 411; schimbată în rîndunică: 356; șarpe ieșindu-i din gură: 411.
 Miros, ager: 125, 292, 391, 527.
 Mirți, simțitori: 91.
 MISÈRE, b. breton: 574.
 Misère, faur, păcălește Moartea: 574.
 Mistreț, cu dinte de argint, puterea zmeului stînd într-un: 309; iepure aflat într-un: 309, 439; răpus de voinic: 348, de Heracle: 534, 643.
 Mișcotei, piei de: 462.
 Mitropolit, întrebat ce domnește în lume: Dreptatea sau Strimbătatea?: 518.
 Mituri, analogia lor cu legende: 45, 53; deosebirea lor de basme: 44, 53; element anormal în: 45, 51; origina lor: 44.
 Mizeria, personificată: 80. V. Licho.
 Mizincik, sau Degețel, Neghinită în basmele ruse: 129.
 Miini, de argint: 232; de aur: 168; nevăzute, ospătînd și dezbrăcînd: 87; ale servitoarelor, tăiate: 454; virite în crăpătura copacului: 179, 195, 200.
 Mină, copil cu o: 317; de mort: 77, 355; ieșind din apă: 404; năzdrăvană: 232; om cu o: 410; vorbitoare: 237, 238.
 Mincări, în urechea taurului: 478, în a juncanului: 473.
 Mincău, tovarăș ajutător: 327, 649.
 Mîngifer, soldat viteaz, curăță un palat de duhuri rele: 539.
 MÎNGIFERU, b. Ba.: 122, 533, 539.
 MÎNTUIREA, b. sas: 643.
 Minz, care mănincă foc: 353; cu trei inimi: 256, 311; cu șapte inimi: 197; cu 14 inimi: 197; năzdrăvan: 197, 199; solomonar: 523.
 Mirțoaagă, sfrijită și năzdrăvană: 263.
 Miță, năzdrăvană: 118; om prefăcut în: 368.
 MOARA DE MINCIUNI, b. sîrb.: 303; sn. A: 592.
 Moara uciganilor: 431.
 Moartea, ascunsă într-o cămară: 406, într-un tron hodorogit: 253; ca babă: 248; ca bărbat: 249; ca femeie slabă: 250; ca flăcău frumos: 301; chioară: 579; dînd o palmă lui Făt-Frumos și lăsîndu-l mort: 253; fața ei: 571; ghemuită într-un colț: 248; glasul ei: 251, 647; în călătorie: 581; insula sau țara în care nu e: 248, 251; întilnită de voinic: 250; într-un butoiș: 573; luînd de mină pe cioban, care moare pe loc: 248; păcălită: 35, 580; păzind fîntîna din Muntele Negru: 41, 436; personificată: 33, 579; ridiculizată: 572, 578; trimisul ei: 251; turnul ei: 400; una dintre ursitoare: 511.
 Moartea ca cumătră, tip: 571, 575.
 MOARTEA CA CUMĂTRĂ, b. Bu.: 575, 580; b. sicilian: 576.
 Moașa-Iova. V. Moș-Adam.
 Moașă, schimbată într-un baston: 277; trimisă de surori spre a prăpădi pe copiii de aur: 274.
 MOGÎRZEA ȘI FIUL SĂU, b. Mu.: 218, 225.
 Mogîrzea, uriaș căruia Ielele îi luase inima: 225.
 Moimême, nume de om: 80.
 Moira, fatalitatea personificată: 104.

- Moira, tip: 510, 511.
 Moise: 55, 316.
 Moly, buruiană de uitare: 70.
 MONDO SOTERRANEO (IL), b. italian: 651.
 Monștri animalii. V. balaur, pajură, scorpie, zgriptoroaică.
 Monștri umani: Aman Cătcăunu: 443; cu cap de ciine: 32; cu un picior: 33; fratele Bucăciică: 166; Jumătate-de-Om: 25; Jumătate-Fier-Jumătate-Om: 25; Koscei fără de moarte: 440; Om-de-Fier: 181; Spin-fără-de-Moarte: 230; Spulberă-Vint: 224. V. om, oameni, pitici, uriași, zmei.
 MORARUL ÎMPĂRAT, b. mcr.: 118.
 Morfeu, copilul Somnului: 20.
 Mormint, bătut de un oșrei: 419; foc mare pe un: 311; păzit de feciorii de împărat: 227; sălcii ieșind din: 93, 210; schimbat în armăsar: 586.
 Moroz-trezkun, Gerilă în poveștile rusești: 327.
 Morskoi-Țar, împăratul apelor: 396.
 Mort, călare: 572, 587; dezgropat din mormint: 227; înviat cu un baston: 442; mină de: 60, 355; ridicându-se din cosciug: 25.
 MORTE BURLATA (LA), l. italiană: 575.
 Mortul recunoscător, episod: 411, 412, 419.
 Morun, împărăteasă înghițită de: 488.
 MOSIO ȘI TOSIO, b. albanez: 631.
 Moș, Dumnezeu în chip de: 472; fecior de împărat schimbat în: 263, 264; Necuratul ca: 474; sfătuind pe voinic: 192. V. moșneag.
 Moș Adam și moașa Iova, ducind Soarele în iad: 281.
 MOȘ ARVINTE, sn. A.: 610.
 Moș Arvinte, dătător de sfaturi: 610.
 Moș Călugăr, cel dintii dintre năzdrăvani, înviind pe voinic: 365.
 Moșia, zinelor: 200, 222, 225; Gheonoaiei: 253; Ielelor: 222; lui Jumătate-de-Om: 417; oamenilor, despărțită de a zmeilor prin un riu de foc: 368, 529; Scorpiei: 222, 253; Voinicului-Florilor: 395; vulpoiului: 362; zmeilor: 368, 529.
 Moș Lăcustă, bătrîn isteț: 610.
 Moș Martin păcălit de derviș: 540.
 Moșneag, Dumnezeu și Sîn-Petru în chip de: 404.
 Moșneagul care vede toate, epitetul Soarelui în poveștile cele: 647.
 MOȘNEAGUL DE AUR, b. Mo.: 322, 334.
 Moșul-Codrului, geniul pădurei: 652.
 Movile, de oase omenești: 71, 98; înviate: 633.
 Mreană, covăciică găsită într-o: 437; de aur: 401; fată schimbată în: 184; femeie: 639; grea dintr-o: 334, 401, 405; recunoscătoare: 311, 341, 409.
 Mujičok, Statu-Palmă rusec: 129.
 Mujičok's-nogoto-k-boroda'slokok, omuleț cit unghia cu barba cit cotul, Neghiniță rus: 129.
 Mu-lan, romanță chineză: 345.
 Mulgere, de iepe: 337, 340, 341.
 [MUMA CU NASUL MUȘCAT DE FIU-SĂU, b. Mu.: 134.]
 Munte, amnar schimbat în: 267, cute în: 263, 365; de fier: 365; de foc, rodie schimbată într-un: 291; de glajă, locuința Ilenei Cosinzenei: 254; de marmoră: 197, 308; de plumb: 365; de spini, rodie schimbată în: 291; de sticlă: 407; pasăre măiastră de pe: 279; de sticlă, zină regăsită la: 190, 254, 353; palat p-un: 353; gresie schimbată în: 36, 261, 340; luminos: 398; oprit de a vina: 218, 219, 248; țesală schimbată în: 263; urciior schimbat în¹: 245.
 MUNTE DE STICLĂ, b. croat: 190.
 Muntele, Arăpușchii: 222; Hiriului: 57, 410; Miazănopteii: 229; Negru: 41, 436; Porcului Mistreț: 222, 226, 229; Vinăt, oprit de a vina: 222, 224, 248.

¹ La pagina respectivă, de fapt: urciior schimbat în lac. Probabil eroare de tipar, necontrolabilă, fiind vorba de un basm inedit (n. ed.).

Munți, aerieni: 42; ce se bat în capete: 41, 310, 324, 332, 363, 417, 432; ce se închid și se deschid: 325; de argint: 248; de aur: 248; punindu-se la masă cu norii: 426; ținuți în palmă: 334; vii și mișcători: 41. V. Symplegade.

Munții cu vâile, rind de haine cu: 452.

Murg, răspunzînd eroului: 645.

Murgilă, luceafărul de seară, personificat: 33, 220; legat de arbore: 220, 221; oprit în loc, ca să întirzie noaptea: 221, 315.

Murgu, nume de ciine: 431.

Muscă, om schimbat în: 222, 223, 261, 364, 367; recunoscătoare, ajută pe zoinic să ghicească fata dintre altele două aidoma: 264, 265, 337.

Mustața, una albă și alta neagră: 332; de doi coți: 373.

Mușenie, a copilei mincinoase: 234; a pasărei: 362; simulată: 223, 641; voluntară: 354.

Muzică, cerească: 250; măiastră: 505.

[MUZICĂ CEREASCĂ, b. celtic: 250.]

Mycerinus, incest: 54, 454.

μῦθος, sensul vorbeii: 53, 140.

Myrmidon, tip: 532.

Myrmidoni, provenința lor miraculoasă: 532.

Myrrha, căsătorită cu propriul ei părinte: 445.

N

Nagiț, om prefăcut în: 258.

Na-Greul-Pământului, numele ursului: 147, 404, 427, 429.

Naiade, nimfe acvatice: 18.

Nais, zină schimbată în pește: 16.

NADEJNIK, b. croat: 105.

NAN-DIN-GĂVAN, b. Mu.: 126, 134.

Nandin-Găvan, numele unui copil cit o schioapă: 125.

Nară, ce suflă gheață și foc: 338, 650; de vînt: 650.

Nas, băiat cu jumătate: 411; cîrnat crescut pe: 551; inel în: 412; mîncarea lui: 501; tăiat: 460, 608.

Nastasia, eroină schimbată în fluviu: 67; socotind loviturile de măciucă drept înepături de țînțari: 541.

Nastratin Hogeia, personaj comic: 597.

Naș, Dumnezeu luat de: 319.

Nașă, St. Fecioară ca: 552.

Naștere, copil care vorbește la: 39; cu cartea în mină: 122; cu paloșul în mină: 237; dintr-o buruiană: 392, din flori: 645, din gustarea unui măr: 398, a unui pește: 386, 397, dintr-un lemn sau oaie: 369, 381, 386, 534; din nou: 267; fatală: 53; prin atingere cu mina: 165, 168, cu toiagul: 333; prin plesnirea cercului: 166, 172, 177, 180; unui cățel: 270, unui grăunte de dafin: 205, unei pisici: 269, unui șarpe: 171, 176.

Natii-Cot, pitic răutăcios: 371, 379. V. Statu-Palmă-Barbă-Cot.

Natura, umană, identificată cu cea animală: 18; identitatea creațiunilor sale: 17; universalitatea ei: 17.

N-Aude, numele vulpei: 147, 404, 427.

NAUDE, NA VEDE, b. Mu.: 424, 429.

Na-Ușorul-Vîntului, numele iepurelui: 427.

Na Vede, numele lupului: 147, 404, 427.

Nădejdea, de acasă, juruită lui Tarta-Cot: 266.

Năframă, de șters, cînd va fi necăjit: 267; insingerată, semn de noapte: 430; legarea rînei cu o: 201; prefăcută în apă mare: 261, 267; tău de lapte dulce: 461; pusă pe un stîlp: 479.

Nălbirea linei negre: 356, 465, 468.

NĂNAȘA DREAPTĂ, b. A.: 136, 575, 580.

- Nă-Pal m ă-O m, N ă-C ot-B ar b ă, Statu-Palmă-Barbă-Cot în b. mcr.:
372. N ă r a c i n i ț i, ursitoare, la bulgari: 511, 512.
 N Ă R A M Z A, b. Mu.: 491, 494.
 N ă r a m z ă, fată născută din înghițirea unei semințe de: 494.
 N ă z d r ă v a n, în sens de măiestru sau vrăjitor: 639; arcaș: 502; asin: 455; băiat: 335, 420; berbec: 218; bou: 42; Bucățică: 176; cal: 207, 244, 255, 260; ciine: 534; cățel: 354; cocoș: 189; cotoșman: 412; fecior: 265, 366; Făt-Frumos: 416; frate: 222; împărat: 427; leu: 433; juncan: 473; minz: 341; măr: 270; Ochilă: 323; om devenind: 367, 415, 436; porc: 287; Sărilă: 323; șarpe: 420; șoarece: 256; taur: 478; vițel: 482; vultur: 524; zmeu: 284, 287.
 N ă z d r ă v a n ă: capră: 477, cățelușă: 355, iapă: 39, 255, mîrtoagă: 263, oiță: 382, pasăre: 335, 523, sabie: 534, vacă: 476.
 N ă z d r ă v a n i, corăbieri: 69; gemeni: 363; tovarăși: 39, 218; uriași: 374.
 N Ă Z D R Ă V A N U, b. țigănesc: 284, 639.
 N E - A U D E, N E A V E D E, b. Mo.: 424, 429.
 N e a B o g d a n, omoritor de muște: 542.
 N e a g r a - C e t a t e, căutarea zinei în: 187; unde vîntul nu bate: 199.
 N e a g r ă, apa: 122, 651; fată: 483; găină: 521; lumea: 539, 651; lină: 465; pădure: 536; țară: 651.
 N E A S Ă R Ă C I L ă Ș I S U R A T A C A L I C I A, l. Mu.: 575.
 N e a t i n s, copil din foc: 324, 552, 554.
 N e c i s t o i, numele Necuratului la ruși: 570.
 N e c u r a t u l, ca doftor: 502; ca mire: 456, 508, 547, 566; copil juruit: 240, 243, 261, 265; fată juruită: 456; în chip de urs, lup, iepure șchiop, moș: 262; într-o butie: 508; într-o pungă de tutun: 574; într-un sac: 573; oprind izvoarele: 519; pact cu: 573; punind enigme: 245, 246; străvestit ca călugăr sub numele de St. Amvrosie: 32. V. drac.
 N e d e i a - C e t a t e, lipsită de sare: 228; meșteri de la: 228.
 N E G H I N I Ț ă, b. Mu.: 126, 135.
 N e g h i n i Ț ă, copil cit o neghină: 125, 127, 372, 532.
 N e g r u, armăsar: 229; cal: 468; călăreț: 468; crai: 629; gîndac: 440; ghem: 221; împărat: 340, 342, 629; lacul: 406; muntele: 41, 436.
 N e g r u - î m p ă r a t, curtea sa: 340; Făt-Frumos slujind la: 340; în basmele macedoromâne: 629, 631; scoțind spumă din gură: 631; țara sa: 353, 629; valoarea-i simbolică: 34, 631; văduvă îndrăgită cu: 436.
 N e g u r ă, femeie răpind fete de împărat ieșind dintr-o: 226, 286.
 N e g u ț ă t o r, care pricepea limba dobitoacelor: 415; înger în chip de: 411.
 N e l e u ș i P e l i a, frați gemeni: 317.
 N e m e s i s, tip: 510, 415.
 N e n o r o c i r e a, personificată ca o cocoană: 517.
 N E N O R O C U L, b. rus: 517.
 N e n o r o c u l, personificat, închis în groapă și aruncat în mare: 517.
 N e p t u n, implorat, schimbă sexul: 346. V. Poseidon.
 N e r a i d a, tip: 89, 165, 169, 171, 186, 187, 218, 230, 231, 233, 249, 325, 639.
 N e r a i d a, zină la grecii moderni: 167, 189, 190; blestemă pe un bărbat să se facă femeie: 350.
 [N E R A I D A D E A U R, b. Ba.: 261.]
 N e r e i d e, nimfe acvatice: 313, 639.
 N E R O D U L, sn. rusă: 609.
 ν ε ρ ό τ σ η ς ζ ω η ς, apă vie în basmele ngr.: 630.
 N e s c r i s u l, juruit Necuratului: 265.
 N e s n a, Jumătate-de-Om în tradițiunile musulmane: 411.
 N e s s u s, centaur, răzbunarea sa: 651.
 N e ș a s t i e, nenorocirea personificată în basmele rusești: 517.
 N e ș t i u t u l d e a c a ș ă, juruit dracului: 246, 262.
 N e u r i, oameni-lupi: 563.
 N E V A S T A M O R Ț E I, l. Mo.: 575, 579.

- Nevastă, împărțirea ei: 411. V. mireasă.
 Nevăzut, a se face, prin căciulă: 442, coif: 534, cojoc: 505, vestă: 484.
 Nevoia, personificată: 647.
 NICI BINE NICI RĂU, b. ngr.: 648.
 Nici călare, nici pe jos: 596, 599, 600; nici gol, nici îmbrăcat: 595, 599, 601; nici duminică, nici în zi de lucru: 597.
 NICULĂIȚĂ MICUL MAMEI, b. A.: 134.
 Niebelungen: 67, 124, 653.
 Nimeni, nume de om: 74, 80.
 Nimerilă, tovarăș ajutor: 375.
 Nimfă, acvatică: 86, 87, 644; aeriană și silvană: 644.
 Niobe: 53.
 Nisos, tatăl Scyllei, a cărui putere sta într-un fir de păr: 424.
 Noaptea, închisă într-o desăgă: 649; închipită ca un călăreț negru: 468; prelungită prin oprirea soarelui: 221.
 Nopti. V. *O mie și una de nopți*.
 Nor, ascundere într-un: 509; balaur în chip de: 530; fete răpite de un: 408; negru, hoțul merelor în chip de: 289; [buzdugan] aruncat în: 543; personificat: 654; schimbat în cal: 585; zmei în chip de: 264, 289, 408.
 NORA CEA REA, b. mcr.: 454, 462.
 Norișor, frățior de trei anișori în: 543.
 NORIȘORUL, b. italian: 399.
 NORKA, b. rus: 283.
 Norka, dihanie ce înghițea toate dobitoacele împăratului: 283.
 Norocirea, personificată: 517.
 Norocul, arăpoaicei în chip de bătrîn: 520; băiatului: 555; bogățiilor și săracilor: 521; căutarea lui: 192, 517, 520; concepțiunea populară a: 510; feciorului de împărat: 183; fetei în chip de tinăr: 520; întrebat: 516; personificat: 33, 192; scăldându-se odată la [o sută], o mie de ani într-un riuleț; 192; stăpînind viața omului: 29. [NOROCUL DRACULUI, b. Mu.: 135.]
 NOROCUL ȘI MINTEA, b. mcr.: 634.
 Noroi, din aruncarea săpunului: 36, 261; vîndecă vederile: 414.
 Norul, vînat, feciorul de împărat pornind la: 442.
 Nourăș, zînă în chip de: 399; zmeu în chip de: 287.
 Novac, uriaș: 526; sabie de la novaci: 526.
 Novella, numele basmului în Toscana: 140.
 Nuc, blagoslovit: 574; cu haine mîndre, desfăcîndu-se: 481; răsărit din pîntecele împăratului: 320.
 Nucă, [cu] cloșcă cu pui: 167; cu rochie de aur, dăruită femeiei ce-și caută bărbatul: 170, 478; din care ies 40 de slugi: 289, sau vite: 266; palat prefăcut într-o: 537; seacă dintre căpățiile, cerută de vîntător: 266; turme schimbate într-o: 228.
 Nucă, nume de tilhar: 128.
 Nuci, băgate cu furca în cuptor: 594; suite în pod cu lopata: 594; căpătate de femeia ce-și caută bărbatul și conținînd o rochie de argint, una de aur și alta ceul cu stelele: 168; simburi de îngrășat oameni: 32, 78. V. sac.
 Nuculiță, copil cit o nucă: 125.
 Nuda, nevoia personificată în poveștile rusești: 647.
 NU FĂ RĂU FRATELUI TĂU, b. Mo.: 524.
 Nuia, vrăjită: 183, 559.
 NUIAUA DE AUR, b. ngr.: 167.
 NUIELUȚĂ, HUȚĂ-MĂ, sn. Mo.: 657.
 NUMAI CU VITELE SE SCOATE SĂRĂCIA DIN CASĂ, deceu, [b. Mu.]: 647.
 Număr, valoarea-i în folclor: 35, 37, 39.
 2, altare, ale lui Isus: 242; armăsari: 227; capete, zmeu cu: 287, 430; care de carne cerute de pajură: 293; căței: 397; ceasuri, munți odihnindu-se: 427; chiparoși: 397; citurile de la apa Iordanului: 333; degete, puterea stînd în: 425; dinți de aur, fată cu: 353; feți-logofeți: 276; frați: 383; gîndaci, puterea stînd în: 443; gheme: 221; inimi, cal cu: 310; luceferi: 501; mere de aur, copil jucîndu-se cu: 184, 552; meri

de aur, răsăriți din sînge: 315; mielușele: 612; mistere: 242; munți, jucare cu: 363; munți, ținuți în palmă: 334; ouă de șarpe, ieșind din gură: 418; păunițe: 199; peri, răsăriți în locul picioarelor: 265; picături de sînge: 260; porumbite: 234, 440; pui de iepuri și de urși, ceruți de voinic: 400; saci de mac: 479; sălcii: 204; sangulii: 214; stoguri de griu: 420; urcioare de la fintina Telelor: 333.

3, anișori, frățiori de: 543; balauri, ieșiți din gură: 419; capete, scorpie sau balaur cu: 207, 253, 531; cerboace: 199; corbi: 498; coroane: 233; daruri de la sfinte: 39; dealuri: 521; zile, pază de: 39, 191, 199; zine-lebede: 191, 199; draci, cari se ceartă: 39, 183, 187, 196, 199; feciori, fete: 35, 39, 183; flori: 236; frați: 182; gîndăcei: 199; găr-găuni: 225; hulubi: 199; inimi, minz cu: 256, 311; isprăvi: 37, 39; lămii: 211; limbi, în gură: 531; lucruri minunate: 39, 187, 235; meri, cu mere de aur: 184; nopți, dormire timp de: 168, 172, 177, 178, 179, 180; veghere la mormînt: 39; ochi, fată cu: 237, 468, 473; ori, peste cap: 183, 195, 267; ouă, palaturi schimbate în: 283; picături de sînge: 170, 195, 224; porumbei, în cari stă puterea: 309; rînduri de dinți: 531; rînduri de haine: 35, 199; de fier: 213; sarcini: 89; sfinte: 39; surori: 220; talismane: 39; tilhari: 192; tovarăși: 39; tronuri de aur: 234; ulii: 199; uriași: 219; veacuri: 38; viermi: 37, 229; vulturi: 199.

4, aripi, armăsar cu: 229, 253; ochi, fată cu: 473.

5, ani, sluiți pentru o secure: 304; bucurii, ale lui Isus: 242; capete, balaur cu: 291, frați: 502; pui de aur, cloșcă cu: 180.

6, bufnițe: 183; capete, balauri cu: 291; capre roșii: 200.

7, ani, copil alăptat: 373, 396; brazde: 332; capete, balaur, zgriptoroaică cu: 191; 208; căței: 269; cercuri de fier, femeie încinsă cu: 177; cirezi: 71; coți, barbă de: 373; fii: 246; inimi, minz cu: 197; păuni: 187; piei de bufniță: 183; perechi de pantofi: 506; perne roșii: 314; picioare, cal cu: 237; pitici: 273; porumbei: 183; vături, zîna acoperită cu: 213.

9, ani, floare cusută timp de: 286, garoafă ce miroase cale de: 537, mireasa nu vorbește cu logodnicul: 217, [pază de: 40;] barde cerute de Picu: 306; buți de vin, cerute de Zorilă: 286, 333; butoaie cu lacrimi: 429; capete, zmeu cu: 40, 260; care cu piine: 286; care de lemne, cuptor încălzit cu: 333; chilii, curte măiastră cu: 255; cirezi de vite: 416; cojoace, om îmbrăcat cu: 332, 333; cuptoare cu piine: 219, 333, 537; zile, pază de: 40; fintini, apă de la: 332; fete mari: 191; hotare: 198; inimi, minz cu: 237; lacăte și zăvoare, fată închisă cu: 392; luni, pază de: 40; mame, fiică a: 255; mări și țări: 40, 206, 287; mascuri, vinduți de Necuratul: 246; păune: 191; piei de bivol, cal îmbrăcat cu: 177; porci, Necuratul cu: 246; poveri de carne: 219; scocuri de moară: 537; săptămîni: 40; stinci înalte: 287; veacuri: 199; vineței: 40; zmei, în jurul unui foc: 226.

11, fete aidoma: 325; porumbei, în palat vrăjit: 176.

12, ani, părăsire timp de: 182, 186; apostoli: 242; aripi, palat locuit de: 425; aripi, cal cu: 426; balauri, ieșind din fată: 419; boi, Ivan pus să mănînce: 327; buți, de apă, cerute de pajură: 293; căpcăuni: 219; capete, balaur cu: 226, 426, scorpie cu: 226; care de fier: 367; cercuri, butie cu: 237; chei: 121, 196; coloane, templu cu: 506; crăci, fag cu: 521; cuptoare: 40; cuvinte adevărate: 242; iepe: 263; feciori, om sărac cu: 228, 263; fete de împărat: 262, 495, 505; feți-frumoși: 505; giște: 262; harabale cu piine: 331; ialovițe fripte: 40, 331; limbi de balaur luate de voinic: 431, 530; lupi aduși: 414; pasări, cari se schimbă în fecioare: 192; piei de bivol, cal îmbrăcat cu: 337; pivnițe: 191, 219; porumbi: 171; pui de aur, cloșcă cu: 177; rînduri de haine: 452; taine: 242; tilhari: 492, 494; uriași, păzind o pasăre: 362; urși: 540; uși, moară închisă cu: 426; vulturi, prefăcuți în bărbați: 171; zmei, palat locuit de: 426.

13, făclii: 123; miei fripți: 378; porumbi: 195.

14, inimi, minz cu: 197; spline, cal cu: 198.

20, corăbii cu marfă: 340; poveri de fildeș: 325.

24, ape: 90; aripi, zmeu cu: 194; brazde: 331; ceasuri, cal ocolind pămîntul în: 413; iazuri: 331; pluguri: 331; stînjani de lemne, cuptor încălzit cu: 331.

40, balauri, om păzit de: 271; borcane de miere: 325; zile, așteptare de: 101; fete aidoma: 325; nopți: 476; zmei, chitră păzită de: 211.

50, femei sterpe: 653.

99, boi fripti: 333; buți cu vin: 333; care de lemne, foc de: 311; cuptoare de piine: 333; măji de fier, secure de: 380; ocale de fier, buzdugan din: 408; ori, fata măritată de: 419; stinjeni de lemne: 333; țoluri, om imbrăcat cu: 295; uriași: 420; zmei: 237.

100, boi: 181; copii: 546; corăbii cu sare și carne: 228; coți, sac de: 535; feciori: 265; fete, îndrăgostire cu: 265, 368; porci săturați cu o baniță: 181.

2000, oca, buzdugan de: 543; pite, cerute de uliu: 287.

Nume imaginar, episod: 79; topice fictive: 450.

NU MINȚI, b. A.: 27, 230, 234.

Nu o n-Doar e, Nu-știu, nume de copil breton: 643.

Nuntă drăcească: 259.

NU-ȘTIU-ÎMPĂRAT, b. A.: 25, 133, 230, 236.

Nu-știu, nume de om: 232, 236, 643.

NU TE JUCA CU BABA, sn. Mo.: 577.

Nu zice așa!, refrenul nerodului: 609.

O

Oaie, născind un băiat: 381; năzdrăvană: 559, 612.

Oală, de făină, oștire săturată cu o: 270; zină ieșind din: 212, 214.

Oameni, bătrini omoriți ca nefolositori: 627; cu cap de ciine: 32, 90; cu obraze ca de om și cu trupuri ca de șarpe: 32; cu un picior, cu o mină și cu un ochi: 32, 90; de lemn: 454; împietriți: 123, 401; mai proști, căutare de: 594; roșii, întilniți de feciorul de împărat: 236, 245; mari cit pumnul: 68; vrăjiți în fiare: 70.

OAMENI CU COARNE, b. A.: 557.

Oase, ascunse în scorbură: 490; cimpie plină de: 207; de miel semănat: 382; de pește, lănci răsărite din: 399; de vacă năzdrăvană: 469; de vițel: 482; pod de: 639; procurind orice: 477; scară de: 639; schimbate în aur și diamante: 476; schimbate în oi: 382; vorbind: 496.

Oberon, cornul lui minunat: 606.

Obedalo, tovarăș ajutor: 327.

Obol funebru: 89.

Obosire, în joc de cărți: 566.

Obrăzarul lui Statu-Palmă: 331.

O CAPRĂ, cîntec ebraic: 616.

Ocean, cu care uitîndu-se vedea pînă la marginea lumii: 505; năzdrăvan: 639; prin care se zărea doamna Chiralina: 231, 390.

Ochi, cit un taler: 77, 477; de smarand: 187; drept, ce plînge: 287, 352; ce rîde pururea: 413; fată cu un: 468; în frunte, uriaș cu un: 76, 315; neadormit în ceafă: 473; sting, ce rîde: 287, 352, ce plînge: 413.

Ochi, aduși pe taler drept încredințare: 175; capră cu 1—12 ochi: 304; cit roțițele de plug: 287; ai Zinei Zorilor: 329; fată cu trei: 468, cu patru: 473; furați: 195, 200, 219, 262, 265; prefăcuți în păsări: 387; puși la loc: 200, 226, 266; scoși: 267, 273, 361, 362, 425, 427, 462, 467, 472, 494, 518, 523; vindecați cu rouă: 361.

Ochi-Ager, tovarăș ajutor în poveștile maghiare: 649.

Ochilă, tovarăș ajutor: 323, 331.

OCHI URDUROȘI, b. italian: 113.

OCHIUL CE RÎDE ȘI OCHIUL CE PLÎNGE, b. sirb: 413.

Odyseea, ademenire pe o corabie cu mărfuri: 650; elemente folclorice în: 67, 68, 69, 70, 72, 73; insulele fericiților: 250; luptă de întrecere: 504; Moira: 104; Proteu: 21; riu de foc: 640; ursite: 511; vise: 22.

Ogar, ce face galbeni: 561; de aur: 293; de catifea, gonind un iepure de catifea: 360; împărat schimbat în: 458; întrecere cu un: 333; recunoscător: 464; voinic, prieten cu un: 539.

Ogier le Danois, roman fr.: 637.

Ogier, paladinul lui Carol Magno: 513.

Oglinda, aruncată, se face munte sau lac: 244; atotvăzătoare: 271; care ia puterile și frumusețea: 367; ce descoperă oriunde: 504, 507; fermecată, ce putea spune pe cea mai frumoasă femeie din țară: 494; în care uitîndu-se, nu se putea mișca din

loc: 573; întrebată de mama vitregă: 491, 492; lamiei, cerută de soră: 280; luată din casa zmeului: 244; lui Solomon-impărat, prin care se vedea oricine la care se cugeta: 503; prin care se putea vedea cele mai depărtate lucruri: 508; pereți de: 496; vrăjtită, cu care Perseu evită privirea Meduzei: 534.

OGLINDA, b. ligur: 492.

OGLINDA VRĂJITĂ, b. ngr.: 360; b. Ba.: 491, 494.

Oglinjoară aruncată, se face baltă: 261, 538.

OGLINZILE ȘI COVORUL, b. Mu.: 502, 506

Ogre, uriaș antropofag în basmele franceze: 117, 125, 527. V. orco.

Ogresse, soția ogului: 527.

Oi, născute din oase: 382; porumbei schimbați în: 552; schimbate în cioare: 553.

Oia-Aia, pasăre ce scoate pe voinic în Lumea-Albă: 373.

Oile și banii, aduși înapoi: 596.

OISEAU BLEU, (L'), b. breton: 465.

OISEAU QUI PARLE (L'), b. ligur: 274.

OIȚA CEA ALBĂ, b. breton: 469.

Oiță năzdrăvană: 382.

Ol-bar, Sfarmă-Piatră țigănesc: 374.

Olog, cal, dar năzdrăvan: 525, 537; Țugulea, dar isteț: 332; vindecat cu apă:

518. V. psihologie populară.

Om, acoperit cu 99 țoluri și murind de frig: 295, 331; balaur schimbat în: 341; care bea apă de la 24 iazuri și murea de sete: 331; de la nouă scocuri de mori: 537; care bombănind și amenințind cu toiagul, se făcea sute de păsărele: 332; care minca brazdele de pe urma a 24 pluguri: 331, de pe urma a 7 pluguri: 332; care minca 99 cupatoare de piine: 333, 537; care se pipălea pe lingă un foc de 24 stinjeni: 331; care se putea lăți oricît: 331; care sorbea izvoare de apă: 649; care strimba lemne: 723; care săgeta ființarii din vîntul turbat: 332; cit nuca: 382; ce auzea tot ce se petrece în lume: 375; ce sărea din munte în munte: 537; ce spunea din pascălie: 393; cu două ghiulele de aur: 327; cu două pietre de moară la picioare: 332, 333; cufundat în lac, viziune mistică: 295; cu mustață albă și alta neagră: 25, 332; cu o sută de fete: 265; cu un singur ochi mare: 331; cu un picior în Catania și cu altu în Messina: 375; de lemn: 457, 459; dovleac: 176; ieșind dintr-o apă: 262, dintr-un inel: 284; gros cit un munte: 375; îmbrăcat cu nouă cojoace și murind de frig: 332; în gura căruia curgea apă de la nouă fîntini: 332; însemnat (chior, ciung): 24, 25; jumătate urs: 535; legat de miini și de picioare: 295; luîndu-se la întrecere cu un iepure: 333; lung de un cot: 32, de o mie de coți: 32; lup: 568; mare cit un plug: 527; mic de ceară cu picioare de seară: 363; prefăcut în bou: 259, cal: 259, porc: 169, porumbel: 255, pupăză: 437, taur: 56, vulpe: 362; roșcovan: 26; drac sau zmeu în chip de: 243, 245, 261; roș, piază rea: 25, 26; rățoi schimbat în: 441; șezind în lună: 546; sălbatec: 348; șarpe: 32; slab, jupuît, viziune mistică: 295; spinzurat de limbă, viziune mistică: 295; spinzurat pentru o datorie: 363; uniochi: 80.

Om-animal, ciclu: 28, 165, 217, 263.

Omie și una de nopți, Circe: 100; camera oprită: 200 231; copii de aur: 269; elemente constitutive: 97; fecioară mintuită: 314; fecioare-pasări: 188; Necuratul într-un vas: 566; Nemis: 519; Polyphem: 81, 98; povestea lui Aladin: 653; Principele Ahmed și zina Peribau: 655. V. *Halima*.

OMUL CARE CAUTĂ SĂ TREMURE, b. portughez: 536.

OMUL CARE ÎNȚELEGEA LIMBA DOBITOACELOR, b. albanez: 4.

OMUL CARE ȘTIA TOATE LIMBILE, b. mcr.: 409, 422.

Omul cit schiopul cu barba cit cotul, alt nume dat lui Statu-Palmă-Barbă-Cot: 129, 371, 382.

OMUL CU CELE TREI BOABE DE STRUGURE, b. ngr.: 119.

OMUL CU SABIA DE DOUĂZECI CÎNTARE, b. portughez: 375.

OMUL CU TREI MÎNȚI, b. Bu.: 411; b. mcr.: 634.

OMUL CU TREI TALANȚI, sn. Bu.: 610.

OMUL DE FIER, b. Mu.: 181, 183, 300.

Omul de Fier, ajutînd pe voinic: 184, 300; fratele femeiei-broaște: 184, 300; tovarăș ajutător: 300.

Omul de flori cu barba de mătase, cetatea lui în vîntul turbat: 537; fiică-sa pețită de Făt-Frumos: 537.

- OMUL DE OMENIE NU PIERE, b. A.: 548, 554.
 OMUL DE PIATRĂ, b. Mu.: 19, 131, 390.
 Omul de piatră. V. Afin.
 OMUL DUPĂ TĂRÎMUL CELĂLALT, b. Mu.: 369, 377.
 Omul Drăgostilă, Fugilă, Foamea, Setea, Țintilă, Vede-
 Bine, Zgriburilă, tovarăși ajutători: 368.
 Omul viteaz, ciclul: 375, 396, 533.
 Omuleț, cu barba de șapte coți: 371, 373; lung cât un deget: 371; larg de
 zece coți: 649.
 Opaiț, șezătoare în Ialomîța: 14.
 Opincii, de aur ce duc ca vîntul, încălțate de Athena: 549; cu cari se putea
 umbla trei miluri: 484; de fier, pentru cale îndelungată: 36, 165, 172, 173, 174, 177,
 462; de trecut marea ca pe uscat: 37, 183, 534; țărijite: 557.
 Opivalo, Setilă în basmele rusești: 327.
 O POVESTE DIN TIMPUL ROMANILOR, b. Ba.: 627.
Oprea, nebuno!, formulă magică: 561.
 Oprește, nume de ciine: 653.
Oprește, botică!, formulă magică: 562.
 [O prinsoare, sn. Mu.: 79.]
 OPRIȘANUL, baladă: 629.
 Opt. V. număr.
 Oraș, acoperit cu zăbranic negru: 314; cufundat în jale: 314; lipsit de apă:
 313, 405.
 Orbirea, fratelui mai mic: 414; lecuită prin apă vie: 322, prin apă de tran-
 dafir: 323, prin cîntec de pasăre măiastră: 290; surorii cu frigarea: 429; uriașului: 75,
 76, 77, 78, 99; vindecată cu rouă: 523.
 ORB-ÎMPĂRAT, b. A.: 136, 322.
 ORBUL ȘI SCHILODUL, b. rus: 500.
 Orco, uriaș antropofag în basmele italiene: 323, 527; palatul său: 85; soția
 sa: 527.
 ORCUL, b. neapolitan: 560.
 Orcus, lumea subpămînteană: 527.
 Ordalie: 30. V. judecată.
 Oreade, nimfe de munți: 18.
 Organino, talisman: 560.
 ORIGINEA ȘMILITURILOR, b. Bu.: 239, 245.
 Orion, naștere minunată: 370, 537.
 Orion, tip: 533.
 Oropsire, într-o corabie: 319; într-un butoi: 318; pe apă: 317.
 Orpheu și Eurydice: 216, 281, 606.
 Orz, fiert, făcînd să cază bubele calului: 253, 339.
 Os, mănăstire dintr-un: 176. V. oase.
 Oscioare, scară din: 174.
 Osie, drăcușor în loc de: 535.
 Ospătărie publică: 389, 455. V. han.
 Ossian, bătrînețea lui: 250.
 OSTAȘUL FĂRĂ FRICĂ, b. A.: 533, 633.
 Ostrov, mistreț aflat într-un: 410, 444. V. insulă.
 Ostrovul-Buian, cutie ascunsă acolo, în care sta puterea lui Koscei nemuri-
 torul: 440.
 Ostrovul fermecat, de unde se aducea mărfuri minunate: 174.
 Ostrovul mării, iepe aduse din: 237.
 Ostrovul Rupangea, din marea cea înghețată: 309.
 Ostrovul Zinelor, în care fuge fata de împărat cu stea în frunte: 211.
 OSUL CÎNTĂREȚ, b. german: 95.
 O SUTĂ DINTR-O LOVITURĂ, b. ung.: 540.
 Otrăvire, prin un ac: 492, prin o cămașă: 494, 651, prin un colan: 492, prin
 un inel: 492, prin un măr: 493, prin un strugure: 493.
 Oțel, de: bită: 484, băț: 462, dinți: 198, 252, măsele: 470, palat: 219, plug:
 556, porți: 508, roată: 368, toiag: 173, 177.

O u , aflat într-o rață: 440; de aur: 195, 336, 561; de diamant: 436; de găină, din care gustă mirele și mireasa: 31; de șarpe, ieșind din gura fetei: 418; flăcău ascuns într-un: 505; gemeni născuți dintr-un: 386; lovind pe împăratul la cap: 195; moartea lui Koscei stînd într-un: 440; năzdrăvan: 614; puterea Vintului Roșu stînd într-un: 309.

Ouă aur!, formulă magică: 558.

O u ă , de aur, cloșcă cu: 366; de șarpe mîncate, cari umflă pîntecce: 648; de la pasărea de foc: 425; scui pate de față: 414; lădiță cu trei, puterea zmeului: 365, palate schimbate în: 283, 361.

OUL DE AUR, b. A.: 186, 195.

O v i d i u , arbori singerînd: 204; Daphne: 204; driade: 204; Egeria și Numa: 87; Enomaos și Hipodamia: 503; Helios și Klytia: 638; Hesperide: 288; incest divin: 445; Lycaon: 568; Meleagru: 511; Medeea: 72, 649; metamorfoze: 20, 73; metamorfoza sexelor: 345; Metra: 261; obiceiul de a se omori bătrînii: 627; nașterea minunată: 645; Orpheu: 216; palatul Somnului: 20, al lui Helios: 637; Perseu și Andromeda: 313; Philemon și Baucis: 549; Picus: 645; Proce: 73; Proteu: 21; Scylla: 73; șezătoare divină: 15, 16; Selene și Zevs: 87; Sinis: 370; Symplegade: 73; vargă magică: 70.

O v r e i , bate cu ciomagul un mormînt: 419; fură inelul: 413; ibovnicul fetei sau femeiei: 419, 427; strigă o ladă de vînzare: 649; vinde cămăși otrăvite: 391. V. Jidov.

P

P a c t cu Necuratul: 565, 574.

P a h a r , de vin, curtea îndestulată cu un: 273; umplut cu sînge, semn de moarte: 443.

P a h o n , povestea lui: 420.

P a j , principe silit a se face: 328; ucis de falsul nepot și înviat de regina: 328.

P a j u r a , cere lui Făt-Frumos care de carne și cuptoare de piine: 40; curțile ei: 461; fata ei: 461; fata răpită de o: 483; înghițind și scui pînd pe voinic: 293, pe față: 461; recunoscătoare pentru scăparea puilor săi, scoate pe voinic în Lumea-Albă: 40, 286, 380, 410; sînge de: 341.

PAJURA, b. A.: 133, 137.

P a l a t , boltă schimbată în: 185; bintuit de duhuri rele: 535, 573; ce se mișcă pe picioare de rață: 260; cu douăsprezece uși de fier: 78; cu șaptezeci de ferestre: 506; de aramă: 361, 576; de argint: 219, 220, 260, 537; de aur: 168, 173, 207, 219, 220, 223, 236, 260; de căpcăuni: 477; de cristal: 220, 249, 337; de pietre nestimate: 401; de fier: 255; de fildes: 218; de marmoră: 262; de oțel: 219; de sticlă: 537; de topaz: 537; din picioarele oitei: 469; helesteu prefăcut în: 183; în care pietrele și birnele puteau vorbi: 318; înconjurat de un rîu de foc: 366; între cer și pămînt: 284; locuit de mai-muțe: 360, de zmei: 36, 198, 419, 429; pardosit cu argint: 421; [cu rubin: 173;] păzit de fiare sălbatice: 70, 253, de tigri și lei: 322; schimbat în măr de aur: 373, în nucă: 537, în ouă: 283; stăpînit de un șarpe, corb și cocoș: 119; subpămîntean: 170.

P a l a t u l , Albelor: 201; Arăpușchii: 222, 223; a șapte uriași: 493; celor nouă zmei: 245; Zinei Zorilor: 329; zinelor: 208; doamnei Chiralina: 391; Fetei din dafin: 208; Împăratului Stririlor: 332; Leului-paraleu: 472; lui Eol: 70; lui Inimă-Putredă: 401; lui Verdeș-împărat: 418; Pasărei negre: 561; păunelor de aur: 191; Reginei Angelica: 325; Silei Samodivei: 223; Somnului: 20; Soarelui: 174, 193, 327; Ursitei: 516.

PALATELE LUI ȘATERBEG, b. croat: 120.

PALATUL AERIAN, b. sîrb: 284.

P a l a t u r i , aeriene: 505; cari se învîrtesc după soare: 36; de aramă, argint, aur, sticlă și zamfir: 36; făcute cu un inel: 123, 209; fermecate: 507; locuite de arapi: 425; de o arăpoaică: 520; ale zmeilor schimbate în mere: 373.

Παλακιάρι, eroul poeziei neogrece: 630.

P a l m ă , căpătată, schimbă pe băiat în mătură: 308; primită de băiat fiindcă s-a uitat înapoi: 193, 223; munți ținuți în: 334; țigan ținut în: 288; trasă lui Făt-Frumos de Moartea: 253.

P a l m ă - O m - C o t - B a r b ă , Statu-Palmă în basmele bulgare: 372.

PALOMMA (LA), b. neapolitan: 211.

P a l o ș , atotbiruitor: 359; căzînd pe frați: 365; ce înlemneste: 222; ce împie- trește: 315; înfipt în inimă: 434, în tavan: 434; însingerat, semn de moarte: 404; jucînd

- în aer: 397; naștere cu un: 237; pus între nevestă și bărbat: 430; puterea stînd într-un: 37, 220, 224, 364; vrăjit: 172, 636.
- Paltin, cosciug pus pe vîrfurile unui: 496; inimă pusă într-un: 311, 439.
- Pană, apel la nevoie: 36, 290, 341; găsire de: 335, 338, 342; prefăcută în cal înaripat: 290.
- Panciatantra: 64, 96, 102, 345.
- [Panczimancazi, pitic în basmele maghiare: 373.]
- Panglică, aruncată peste umăr, venea un om și împlinea toate: 452; ce lumina noaptea ca ziua: 338.
- Panglici, alegere de, la cercarea sexului: 346.
- Pannanton, femeia îndărătnică: 593; însoțiri incestuoase: 107; lucruri minunate: 503; Moș Neagu: 609; povestea vorbei: 514, 610; șezătoare la țară: 14; sultanul și pescarul: 515.
- Pantof, cercarea lui: 472; al frumoasei Rhodopis: 475; pierdut: 476. V. papuc.
- Pantofi, de fier: 171; de fier roșu: 567; de sticlă: 478.
- Panzanega, numele basmului la Bergam: 140.
- Papagal, ieșind dintr-o migdală: 168.
- Papă, femeie făcîndu-se: 551; fiu de comite, ales la Roma: 414.
- Papuc, brodire de: 451, 460, 481; de fier: 179; de trecut marea ca pe uscat: 487, 194, 199.
- Par, cu capete de oameni: 311, 417, 641; înfipt în inima mortului: 589; strigător, cerînd cap de om: 311, 641.
- Paraclicer, fată schimbată în: 264.
- Paradis, ajuns în: 36; apa sa: 650; bob crescut pînă în: 36, 305; căciula aruncată în: 305; copil dus de Maica Domnului în: 552; servitor trimis cu o scrisoare în: 249.
- Paraleu. V. Ieu.
- παράμυθια, numele basmului la grecii moderni: 140.
- Paraukașt, Fringe-Lemne țigănesc: 374.
- Pară de foc, soră schimbată în: 182, 185, flăcău în: 267; vinată, voinic prefăcut în: 367, zmeu în: 528; galbenă, zmeu schimbat în: 367, voinic în: 528.
- Parce, ursitoare la romani: 39, 511.
- Parcemina, vrăjitoare: 427; sudoarea ei miraculoasă: 427.
- Pardoseală de perozele: 173.
- Paris, expus pe muntele Ida: 317.
- Parsion, voinic căsătorit cu o zîină porumbiță: 194.
- Partenopeus, roman francez: 87.
- Pasăre, albastră: 428; cea verde, cerută de soră: 274; ce scoate în Lumea-Albă: 372; cu pene de aur: 362; de diamant: 219; cu piatră scumpă pe cap: 218, de argint: 421, de aur: 262, 294, 362; de ceară roșie: 416; de foc: 290, 425; de unde se întîlnesc vînturile: 434; schimbată în: 264, 278, 331; fecioară: 187, 192; femeie: 32; flăcău prefăcut în: 335; lapte de: 29; Metra schimbată în: 260, neagră, trimisul Morței: 251, 361; verde, fată schimbată în: 267; vestitoare: 84.
- Pasăre măiastră, adusă de pe muntele de sticlă: 279, de pe tărîmul cellalt: 362; Andilandi: 278; Andila de Cuștivei: 279; ca leac pentru orbire: 330; care vorbește, cerută de soră: 269, 274; ce întînește: 330, 338; ce împodobește o clădire măreață: 358; de aur, furînd poame de aur: 290; descoperind crima: 269, 271, 274; Dikyeretto: 271; din colivia de diamant, furată de voinic: 219; ducînd pe voinic în Lumea-Albă: 372; împlinînd rolul apei vii: 322; înviînd stanele de piatră: 271; lainică: 269, 279; norocului: 427; Tiținena: 271; Voinicul-Florilor în chip de: 397; Voinicul-Păsărilor în chip de: 335; vorbitoare, dorită de domnița: 269.
- PASĂREA ADEVĂRULUI, b. Ioren: 274.
- PASĂREA ALBASTRĂ, b. breton: 428.
- PASĂREA CARE VORBEȘTE, b. italian: 274.
- PASĂREA CEA RARĂ, b. sas: 428.
- PASĂREA CE OUĂ ZILNIC UN OU DE AUR, b. A.: 424, 437; b. indian: 615.
- PASĂREA CÎNTĂTOARE DOMNUL ÎNTINEREȘTE, b. A.: 330.
- PASĂREA CU PENE DE AUR, b. A.: 359, 362.
- PASĂREA DE AUR, b. sas: 361.
- PASĂREA MĂIASTRĂ, b. Mu.: 358, 362.
- PASĂREA MINUNATĂ, b. sirb: 428.

Pașări, cîntînd de bucurie: 184, 297, 300; cîntecul lor înțeles de servitoarea: 108; crăiasa lor: 195; cu clonțuri de fier: 651; cu obraze ca de muiere: 32; de argint: 421; de ceară roșie: 416; profetice: 416; țîpînd de foame: 184, 297, 300.

Pască, din broasca de sub pistol: 523.

Pastoccia, numele basmului la Chiari: 140.

PAȘA DE OȚEL, b. croat: 232, 309.

Pașa de oțel. V. Bascelik.

PAȘA ȘI PETRE PROSTUL, b. sîrb: 608.

Pașă, personagiu: 106.

Pat, de aur: 226; de diamant: 640; inconjurat de 13 făclii aprinse: 123; în virf de pom: 210.

Patru. V. număr.

Paturi ce vorbesc noaptea: 272. V. scînduri.

Pauvreté, nume de ciine: 574, 575.

Pavel, nebunul, care ucidea muștele cu buzduganul: 592.

Păcală, aventurile sale: 46, 79, 534, 590, 604; caracteristica sa: 35, 140; cimpoiul său: 604, 606; împărție tămii și vindecă pe Dumnezeu: 606; în pețire: 608; tocmeala-i cu popa: 607; se viră în evanghelia popei: 608; vinde vaca-i unui copaci: 606, 607.

Păcălirea, dracilor: 187, 191, 192, 194, 196, 484; Morței: 35, 573, 576; uriasilor: 74, 76, 100; zmeilor: 195, 226, 227, 237, 461, 533.

Păcurar, flăcău schimbat în: 261, 267.

PĂCURARUL ȘI ELENA, b. Ba.: 187, 199.

Păcură, gîrlă de: 391.

Păduche, cit un berbec: 500; om schimbat în: 343; piele de: 500.

PĂDUCHELE, b. albanez: 498.

Păduchioasă, fată de împărat, păzind oile: 112.

Pădure, blestemată: 367; legată cu o funie: 592; copii părăsiți în: 194, 428, 450; cu frunze de aramă: 195; cu frunze de argint, de aur și de diamant: 367; de aghiamant: 367; de aramă: 328, 372; de aur: 328, 367; de cuțite și săbii: 285; de fier: 328; din perie aruncată: 255, 261, 267, 460; din pieptene aruncat: 263; fată schimbată în: 261, 266; interzisă: 219, 229; neagră: 536.

Pădurea, de la Mărul Roșu: 433; fildeșilor: 222, 228; Miazănoptei: 220, 222; Porcului Mîstreț: 220; Scorpiei: 220, 222, 226; Samodivelor: 219.

[PĂDUREA SAMODIVELOR, baladă bulg.: 219.]

PĂDUREȚUL, b. A.: 134, 230, 236.

Păiajen, caier din fire de: 178; cămașă din tort de: 178; căsătorie cu un: 182; tăurește un lanț: 290; funie din fire de: 304.

PĂIAJENUL, b. portughez: 182.

Păioară, în care sta puterea zinei: 194.

Pălărie, ce duce oriunde: 191; ce face nevăzut: 196, 640; ce impietrește: 564; vrăjită: 557.

Pălie. V. Ilie.

Pălmesti, nume topic fictiv: 450, 452.

Pămint, frați născuți din: 324; moale ca piftia: 184, 194, 300.

Păpușă, de zahăr: 598; fată spunîndu-i suferințele: 642; năzdrăvană: 467.

Păr (pom), blagoslovit: 573, 574; ce infrunzește și iarna: 574; cu pere de aur: 261, 290; de argint: 290; recunoscător: 574; răsărit din cadavrele copiilor: 273; zmeoaică schimbată în: 367, 368.

Păr (din cap), ce se [daurește:] 233, 304; cheiță purtată în: 309; de argint: 304; de aur: 191, 199, 225, 229, 233, 254, 537; de purpură, în care sta puterea lui Nisos: 424; de sub aripă, apel la nevoie: 284; din coamă de cal, apel la nevoie: 201; roșu: 25, 233, 236.

Păr, nume de copil: 403. V. Măr.

Părămith, numele basmului la românii din Macedonia: 140.

Părăsiri, ciclul: 28, 89, 165, 217, 252, 263.

Păriu, interzis: 219.

- Păroasa, numele copilei persecutate: 448, 449.
 PĂRUL DE AUR, b. loren: 469; b. sas: 191, 219.
 Păsările, văitându-se, simbolizând sufletele copiilor nebotezați: 300.
 Păsări năzdrăvane: 91, 523, 561, 582, 585, 588.
 PĂSĂRICA LAINICĂ, b. Mu.: 268, 279.
 Păsărică, care trădează crima: 485, 486; ce ademeneste: 220, 223; ce usca orice copac pe care se pune: 213; cu cap de aur, cerută de fata împăratului: 170; din cer: 360; zină în chip de: 213, 223; fată schimbată în: 213; fecior prefăcut în: 262; vorbitoare: 95.
 Păsărilă, tovarăș ajutor: 326.
 Păsări-Lăți-Lungilă, tovarăș ajutor: 331.
 Păscălie, om ce spune din: 393.
 Păstor, fată schimbată în: 266. V. cioban.
 PĂSTORAȘUL NEVĂZUT, b. ung.: 505.
 PĂSTORUL, b. loren: 219.
 PĂSTORUL FERICIT, b. ceh: 573.
 PĂSTORUL NOROCOS, b. italian: 219.
 PĂSTORUL PAVEL, b. maghiar: 373.
 PĂSTORUL VOINIC ȘI VACA BĂLȚATĂ, b. sirbo[-croat]: 372.
 Pătrunjel, nume de ciine: 608, 609.
 PĂȚANIILE ARHANGHELULUI MIHAIL, l. Mu.: 888, 579.
 Păune de aur, fecioare schimbate în: 187, 191.
 PEAU-D'ÂNE, b. francez: 121, 124, 447.
 Peau-d'âne, copilă persecutată străvestită într-o piele de măgar: 447.
 Pecete, a lui Solomon: 637; pe spinare: 200, 202, 236.
 Pecetuire, ca robi: 200, 202, 236.
 PEDEAPSA NEMILOSULUI, l. istorom.: 634.
 Pedepasă, prin ardere de viu: 291; prin aruncarea într-o hazna: 269, 277, într-un cazan cu ulei fierbinte: 325, într-un cazan cu lapte clocotitor: 334; prin rostogolire de pe un munte într-un butoi cu cuie: 226; prin sfîșiere de cai sau fiare: 212, 323, 326; prin spinzurare: 294; prin zidire de viu: 235, 271.
 PEDRO ȘI PRINCIPELE, b. portughez: 390.
 Pegas, cal năzdrăvan: 35.
 PEL D'ASE, b. catalan: 448.
 Pelias și Neleu, frați gemeni: 323, 385.
 Pene, de aur: 338, 362.
 Penelope, talmăcește visele ei: 22.
 PENEȘ-ÎMPĂRAT, b. Mu.: 118.
 Peneș-împărat, numele băiatului procopsit de pisiolul năzdrăvan: 118; fata lui: 333.
 Peniță, apel la nevoie: 36, 416.
 PENNA DELL'UCELLO GRIFFONE (LA), b. italian: 651.
 PENTA MANOMOZZA, b. neapolitan: 455.
 Pepelea, păcălește orbind pe Necuratul: 79, 608; vaca lui: 604. V. Păcală.
 Pepeliuga, Cenușereasa sîrbă: 475.
 Pepenii, pildă de vîrsta fetelor: 200.
 Peperlet, numele lui Pipăruș în Languedoc: 128.
 Pepeșko v-grad, orașul vătraului, nume topic fictiv: 450.
 Perceforest, roman francez: 124.
 Perc, cari întineresc: 383; de aur, furate de pasărea: 290; galbene, fac să crească coarne: 563; roșcovane, le fac să cază: 558.
 PEREGRINA, romanță portugheză: 93.
 Pereși, de fier: 365; de oglinzi: 496; de prăjituri: 304.
 Perfidie, feminină: 97; fraternă: 321, 358; maternă: 321, 425, 434.
 Peri, coborîndu-se și ridicîndu-se: 94; scinduri de pat din: 273.
 Peri, cari vrăjesc ciinii înlănțuindu-i: 401, 403.
 Perie, aruncată, se face pădure: 255, 261, 263, 267, 363, 432, 460, grădină: 537, stuț: 285; dăruită de Sf. Miercuri: 255; talisman: 252.
 Perii, zinele poveștilor orientale: 643.
 Periklimen, erou schimbat în leu, șarpe, albină: 261.

- Periphlegeton, riu de foc: 640.
 Pernă, de somn, pe care culcându-se, nu se mai trezea: 179.
 Perne, căzînd de sub mire, de spaimă: 31, 314, 315.
 Perozele, pardosea de: 173.
 PERPILIȚĂ PĂSTORU CU FRUMOASA-PĂMÎNTULUI, b. mcr.: 186, 197.
 Persele, răsărite din picături de sînge: 56.
 Persephone, locașul ei: 70; frumusețea ei: 85, 89, 180; răpirea ei: 282.
 Perseu, expus ca copil pe mare: 317; isprăvile sale: 53, 534; sandalele lui
 intraripate: 534; scapă pe Andromeda de balaur: 313; sclav la Polyctet: 323; talismanele
 sale: 534, 557.
 Persil, nume de ciine: 608.
 Personificarea, universală: 19, 33, 49; zilelor săptămînei: 252.
 PERVONTO, b. neapolitan: 318.
 Pervonto, băiat prost și urit, dăruit de zîne: 318.
 Pescar, dăruit de sultan: 515; fată schimbată în: 264; juruind Necuratului
 ce are mai drag: 243.
 PESCARUL ȘI FEMEIA SA, b. germ. 551.
 PESCARUL ȘI SULTANUL, b. oriental: 515.
 Pesoglavci, căpăuni în basmele bulgare: 32.
 Peșchir, de mătase, dăruit de zîna: 477.
 Pește, aducînd inelul din fundul mării: 421; aducînd iapa: 256; bou prefăcut
 în: 259; cu aripioare de aur, mîncat de împărăteasa: 388; dăruind copilului darul de a
 căpăta orice: 318; de aur: 268, 337, 551; fată schimbată în: 264; flăcău prefăcut în:
 260; inel găsit în: 354, 355; naștere din: 386, 403; schimbîndu-se în pitic: 418.
 PEȘTELE DE AUR, b. rus: 551.
 Pești, împărăteasa lor: 416; împăratul lor: 418; ploaie cu: 607.
 Peștișor, de aur, dintr-o țandără: 260, fată schimbată în: 212, 213.
 Petasus, pălărie vrăjită a lui Hermes: 557.
 Petec, de mătase, lipsind la o haină: 517, 520.
 PETIT-AGNEAU BLANC (LE), b. breton: 465.
 PETIT-CHAPERON ROUGE (LE), b. francez: 124.
 PETIT-JEAN, b. breton: 634.
 PETIT-JEAN ET LA PRINCESSE DEVINERESSE, b. breton: 500.
 PETIT-MOUTON MARTINET, b. breton: 469.
 PETIT-PALET, uriaș năzdrăvan: 374.
 PETIT-POUCET, b. francez: 125; b. loren: 127.
 Petit-Poucet, Neghiniță francez: 125.
 PETIT ROI JEANNOT, b. breton: 338.
 PETITE-BAGUETTE, b. breton: 374.
 PETRE FĂT-FRUMOS, b. Mo.: 257, 264; b. Bu.: 395, 405.
 PETRE, FIUL OIEI, b. Mu.: 370, 381.
 PETREA, b. A.: 136, 322, 334.
 PETREA FERECATUL, b. A.: 136.
 PETREA FĂT-FRUMOS ȘI ZÎNELE, b. Bu.: 161, 166, 178, 218.
 PETREA-PIPERIUL, b. Bu.: 395, 406.
 Petrea-Piperiul, voinic născut dintr-un fir de piper: 396, 406.
 PETREA ȘI VULPEA, b. Mu.: 322, 330.
 PETREA VOINICUL ȘI ILEANA COSÎNȚANA, b. Bu.: 92, 216, 424, 434.
 PETROSINELLA, b. italian: 264.
 PETRU CENUȘOTCĂ, b. A.: 474, 483.
 PETRU FIRICEL, b. Ba.: 218, 226, 369.
 PETRU PIPĂRUȘ, b. A.: 127.
 Petru, Sîn. V. Dumnezeu.
 Pețire, condițiuni de: a face să riză pe fata împăratului: 655, a face să fie
 vesclă: 441, 655; prin sărire peste glod: 179, peste șanț: 290, pină în virful unui turn:
 483; [prin durare de poduri, palaturi: 165, 167, 168, 169, 172, 173, 176, 178.]
 Pețiri, ciclu: 161, 328, 497, 566.
 PE UN FIR DE BOB, b. Mo.: 303, 306, 549, 555.
 Phaeton, 46, 637; surorile sale: 637, 641.

- Phaetusa și Lampetia, fiicele Soarelui, schimbate în arbori: 72, 641.
 Phantasos, copilul Somnului: 20.
 Phedra și Hipolit, acuzare falsă: 57.
 Philemon și Baucis: 549.
 Philomela, odinioară fecioară: 18, 73, 351.
 Phobetos, copilul Somnului: 20.
 Phoebus. V. Helios.
 Phosphoros și Hesperos, frați gemeni: 386.
 Phra, zeul soarelui la egipteni, făcînd să nască o apă între cei doi frați: 55;
 fiica lui: 56.
 Phryxos, tip: 217, 463, 484.
 Phryxos și Helle, orfani ajutați de un berbec năzdrăvan: 53, 323, 484.
 Piatră, apă din: 545, 546; aruncare cu, ordalie: 31; aruncată, se face zid de:
 261; ce împlinește orice dorință: 413; cetate de: 334; de sub limbă: 419; glas vorbind
 din 244; a rubinului, dăruită de ris: 410; scumpă, pasăre cu: 218; a smarandului,
 dăruită de dihor: 410; vindecînd toate boalele: 636; a zamfirului, dăruită de vultur:
 410; zid de: 538.
 PIAZA CEA REA, b. Mu.: 29, 514, 520. [V. *Fata cu pieze-rele.*]
 Piază rea: 24, 29, 520.
 PICI, RAMURĂ DIN NUC!, b. Mu.: 316, 319, 648.
 Picioare, cal cu șapte și opt: 237; cioplite: 475, 481; de aramă, taur cu:
 258, 324; de argint, regină cu: 327; de mîrgăritare, copil cu: 122; de rață, cetate învîr-
 tîndu-se pe: 646; de seară: 363.
 Picu, zoinic prefăcut în pîndar, biserică și rătoi: 306.
 PICIUL CIOBĂNAȘUL ȘI POMUL CEL FĂRĂ CĂPĂȚII, b. Mu.: 303, 306.
 Picus, rege schimbat în pasăre: 645.
 Piedici, spre a zăbovi urmărirea. V. expediente și talismane.
 Piele, de cerb, bătută cu pietre scumpe: 330; de măgar: 447, 451; de miș-
 cotei: 461; de păduchi: 353, 500; de porc: 173, 178; de purice: 40, 283, 452; [de șarpe:
 165, 168, 169, 172, 173, 177, 178.] de urs: 179.
 PIELEA DE PURICE, b. mcr.: 497, 502.
 Piept, de aur, copil cu: 648; soare în: 175, 501.
 Pieptar, glasuri cusute în: 195.
 Pieptene, aruncat, se face cîmp: 244; gard: 285; pădure: 262, 263, 468, 538;
 zid: 261, 267; dar de la Sf. Luni: 329; flăcău schimbat în: 261, 266; luat din casa
 zmeului: 244; prefăcînd în bou: 407.
 Pier delle Vigne, arborele-i supraviețuitor: 94.
 Piera, eroină aduce legat pe un om sălbatic: 348.
 Pierre le Bon-Viseur, tovarăș ajutor: 328, 500.
 Piersic, sunător: 635.
 Pietre scumpe, balaur vărsînd: 418; curgînd din capul fetei: 655; palat
 de: 401.
 Pietricică, de sub limbă, dăruită de șarpe: 419.
 PIGEON-BLANC (LE), b. francez: 95.
 Pildele lui Sindibad: 96.
 Pilusadda. V. Păroasa.
 Pipăruș, copil cit un bob de piper, dar de o putere afară din cale: 125, 128,
 372, 397, 533.
 PIPĂRUȘ-PETRU, b. A.: 395, 408.
 Pipăruș-Petru, copil zămislit dintr-un fir de piper, zoinic fără seamăn:
 259, 408, 442.
 PIPĂRUȘ-PETRU ȘI FLOREA ÎNFLORIT, b. A.: 395, 407.
 [PIPĂRUȘ VITEAZUL, b. A.: 134.]
 PIPELCUȚA, b. Mu.: 474, 479.
 Pipelcuța, fată vitregă, roaba casei: 35, 475. V. Cenușereasa.
 Piper, grăunte de, grea dintr-un: 406, 407, 533, 537.
 Pipota, găinei, mîncînd, se face năzdrăvan: 436; [găsește în toate diminețile
 o pungă cu 500 de lei la cap]: 521.
 Piram și Tisbe, iubiți nenorociți: 16.

- Pirostree, puse d-a-ndoasele, mijloc de ademenire a fetei de pe arbore: 214, 487.
- Pisica Cenușereasă, numele Cenușereșei neapolitane: 477.
- PISICA DE LA VATRĂ, b. portughez: 478.
- PISICA LUI CONSTANTIN NOROCOSUL, b. venețian: 114.
- Pisică, copil înlocuit cu o: 270, 271, 274; năzdrăvană: 114, 477; păzind ușa sfinte: 252; recunoscătoare, aducând inelul: 413, [pietricica]: 419.
- Pisoi, flăcău schimbat în: 261; năzdrăvan: 116, 117; recunoscător: 420.
- Pistol, minunat, ce apără de orice meteahnă: 441.
- Pistoale, fără oțele, semn de moarte: 54, 628.
- Pită, curtea săturată cu o: 276; năzdrăvană: 464, 474.
- Pite, două mii, cerute de ulii: 287.
- Pitic, Barbă-Cot: 226, 369; cit cotul: 32, 33, 358, 371, 372; cit o neghină sau deget: 126, 127, 371; cu barbă ascuțită: 373; frate de cruce al voinicului: 418; recunoscător: 418.
- PITIC-ȚÎNȚARIUL, b. Ba.: 656.
- Pitic-Țințariul, pitic care se hrănea cu țintari: 656.
- Pitici, în raport cu uriași: 35, 532; nume de: 125, 371.
- Pitici, ciclul: 526.
- Piticot, pitic cit cotul: 47, 371, 372.
- Pitulici, limbi de: 460.
- Pițigoii, șchiop, duce pe voinic la locuința zinei: 194.
- Piulița și pisălogul Babei Iaga: 468.
- Pivniță, cu mulțime de lămpi: 576; plină de aur și de argint: 414.
- PIVNIȚELE DE AUR, b. croat: 219.
- Piine, albă: 471; casă ținută numai cu o: 276; de argint, aur și fier, pe cari aruncându-le în sus, se făcea ce gîndea: 254; inel băgat într-o: 197; năzdrăvană: 464; neagră: 554; oștire hrănită cu o: 272; vrăjită: 436. V. pită.
- Pîndar, tinăr schimbat în: 306.
- Pîntece, încins cu cercuri de fier: 172, 177, 180; copil plingînd în: 206, 253, 255.
- PÎNZĂ DE MASĂ ȘI COCOȘUL DE AUR, b. ngr.: 558.
- Pînză, aruncată, se face apă mare: 468; ce procură bucate: 192; talisman: 557, 558, 559, 560.
- Plante, crescute pînă la cer: 302; castan: 305; dovleac: 303; fasole: 304; ovăz: 303; stejar: 302, 304; simțitoare: 92.
- Plască, minunată: 187.
- Platină, semn de recunoaștere: 327.
- Platon: 30, 54, 138.
- Pliniu, despre limba pasărilor: 91; Jumătate-de-Om: 90; materiale folclorice la: 66, 90; om-lup: 568; ploi mitice: 90; saliva ca remediu: 646.
- Plîngere, cu ochiul drept: 287, 352; înainte de ceasul nașterii: 253; în pîntece: 206, 207, 255.
- Plîns, neștiind ce nume va da copilului viitor: 594; pentru o moarte imaginară: 594.
- Ploaie de aur, Zevs schimbat într-o: 317. V. ploi.
- Ploi mitice: 90, 593; parodia lor: 90, 593, 607.
- Pop, recunoscător: 431; răsărit din cadavrele copiilor: 272; simțitor: 95.
- Plug, de fier: 555; de oțel: 556.
- Pluton, coifu-i întunecat: 534, 557.
- Poarta, iadului: 174; raiului: 174.
- Pod, ascundere sub: 235, 352, 355, 365; de aramă: 176, 177, 339, 365, 508, 636; de argint: 172, 176, 339, 365, 508; de aur: 172, 176, 259, 339, 365, 421; de brice; peste apă: 260, 646; de ceară: 414, 416; de cristal: 118; de diamant: 168; de fier: 172, 508; de mărgăritar: 168; de oase: 639; de pietre scumpe: 168; urcare în, a femeiei înainte de a naște: 273, 276, 277.
- Podurile a 24 de ape: 90.
- Pogan, nume de zmeu, răpînd femeia și omorînd pe voinic: 311; sfișiat în bucăți de calul voinicului: 311.
- POIS DE ROME (LE), b. loren: 305.
- Pokatigoroșek, mazăre rostogolitoare, numele lui Neghimiță rus: 129. 731

- POLECE (LO), b. neapolitan: 500.
 Polei, scuipat prefăcut în: 649.
 Poloboc, zmeu închis într-un: 199.
 Pollux, V. Castor.
 Polunočnik, Mieziță, copil născut la miezul nopții: 361.
 Polydor, corn crescut pe mormîntu-i: 93.
 Polydors, înviind pe Glaukos cu buruiana șarpelui: 43.
 Polyphem, tip: 73, 532.
 Polyphem, uriaș orbit: 17, 69, 73, 526, 528, 590.
 Pom, blagoslovit: 572; ce înflorește în 24 de ceasuri: 413, peste noapte: 199; ce-și ridică și-și lasă ramurile: 213, 465; cel fără căpătii: 306; cu frunze de aur, răsărind din oasele vacii: 469, [mielului]: 485; curățit de omizi: 432, 480; din mijlocul raiului: 228; sfînt: 556; al Hesperidelor: 303; roșu: 432; simțitor: 469, 485; vorbitor: 432.
 Pomul vieții, pomul cunoștinței binelui și răului, interzis: 642, 648.
 Ponente, nume de vînt: 192.
 POPA IA DE SOȚIE PE FIE-SA, b. mcr.: 446, 453.
 Popă, fată schimbată în: 461; fecior schimbat în: 262, 263, 264; furat: 631; îndrăgindu-și fata: 455, 458, 460; jupuit de Păcală: 608; omorînd copilașul: 455, 458; slugă la un: 523, 535.
 PEPELIUHA-ZAVELIUHA, b. sîrb: 475.
 Popeliuha, numele Cenușeresei sirbo-croate: 475.
 Porc, copil înlocuit cu un: 178; flăcău vrăjit în: 169, 171, 178; om schimbat în: 70.
 Porc Mistreț, muntele său: 220, 226, 229; pădurea sa: 220; tăul său: 524.
 Porcar, schimbat în împărat: 493.
 PORCOPULOS, b. mcr.: 634.
 PORCUL CEL FERMECAT, b. Mu.: 166, 171, 173.
 Porîmpărat, feciorul său: 633.
 Poroganie, numele snoavei în Bucovina: 140, 615.
 Portocal, ce crește pe mormînt: 93; ce ziua înflorește și noaptea se coace: 293.
 Portocală, ce învia pe un om mort de 24 ceasuri: 505.
 Portocale, cerute de mama și de fata perfidă: 427; furate de balaur: 293; principii schimbați în: 390.
 PORTOCALUL ȘI BALAURUL, b. A.: 133, 288, 293.
 Porți de aramă: 236, 376; de aur: 69; de fier: 333, 442; de oțel: 508.
 Porumb, alegere de: 472.
 Porumbel, aflați într-un mistreț: 444, în pîntecele unui iepure: 309; alegînd macul: 482; cari aduceau ambrozie: 70; flăcăi prefăcuți în: 176; împăratul lor: 228; schimbați în oi: 552; puterea zmeului stînd în trei: 309; vorbitori: 392.
 Porumbel, aflat într-un iepure: 440; bărbat schimbat în: 255; cu răvaș: 502; flăcău schimbat în: 259, 260, 264; la alegerea împăratului: 29, 437; om vrăjit în: 167, 171; știind drumul dorit: 228, 255.
 Porumbi, ajutători: 481, 482; de aur: 172; schimbați în bărbați: 171; în fecioare: 195.
 PORUMBII ILENEI COSÎNZENE, b. Bu.: 474, 482.
 Porumbiță, vrabie aflată într-o: 440.
 Porumbițe, aflate într-un iepure și într-o scroafă: 410; arzătoare, fata jucîndu-se cu două: 234; zine în chip de: 188, 195, 211, 212, 215; fecioare: 188, 192, 193; puterea zmeului stînd în trei: 360; sfătuind fata: 476; vorbind: 390.
 PORUMBUL RAIULUI, b. A.: 136, 359, 363.
 Poseidon, dărînd un cal de aur: 503; îndrăgînd pe Tyro: 317; juruință făcută lui: 240; părintele lui Proteu: 21, lui Periklimen: 261, lui Polyphem: 76, strigătul său:
 Posesiuni demoniace: 566.
 Potcoavă de aur: 338, 343.
 POTCOVARUL ȘI MOARTEA, l. bretonă: 574.
 Potcovirea cailor prin tăierea picioarelor fără sînge: 574.
 Potirniche, de aur, dărîută nevastei ce-și caută bărbatul: 167.

- Potoaroanca, fata Craiului zmeilor: 376.
 POUILLEUSE (LA), b. breton: 112.
 Poveri, de fildeș: 325.
 Poveste, caracterul ei: 139. V. povești.
 [POVESTE, b. Mu.: 135.]
 POVESTEA CELOR 12 TÎLHARI, b. sicilian: 656.
 POVESTEA CU MINCIUNILE, b. ngr.: 592.
 Povestea lui Aladin: 653.
 POVESTEA LUI HARAP-ALB, b. Mo.: 24, 69, 322, 330.
 POVESTEA LUI IGNAT, b. A.: 133, 240, 246.
 POVESTEA LUI MOȘ NEAGU, b. Mu.: 609.
 POVESTEA LUI PAHON, b. A.: 409, 420.
 POVESTEA LUI STAN PĂȚITUL, sn. Mo.: 608.
 POVESTEA MINCIUNILOR, b. A.: 592.
 POVESTEA NOROCULUI, b. Mu.: 514, 520.
 Povestea numerelor: 241, 245.
 POVESTEA OMULUI CARE ȘTIA LIMBA DOBITOACELOR, b. A.: 136.
 POVESTEA OULUI, b. Mo.: 613.
 POVESTEA PORCULUI, b. Mo.: 89, 166, 178.
 POVESTE TĂRĂNEASCĂ, b. Mu.: 218, 227.
 POVESTEA UNEI FETE DE ÎMPĂRAT, b. Mo.: 497, 501.
 Povești, cumulative: 613, 614; de minciuni: 592; despre firea stricată a femeilor: 97; fantastice 139; glumețe: 589; milesiace: 81, psihologice: 357; religioase: 549. V. basm.
 Prafuri adormitoare: 487.
 Prag de aramă: 69.
 Prală, numele basmului la albanezi: 140.
 Pravlița, numele basmului la sloveni: 139.
 Praznic, dat de oaie: 613.
 Prăjituri, pereți de: 304.
 Prefacere. V. metamorfoze.
 PREFACEREA TÎLHARULUI ÎN CAL, l. istrorom.: 634.
 Prepelicar, aflat într-un lup: 443.
 Prepeliță, aflată într-un mistreț: 228, 410, 444; cutiuță într-o: 410; fecior schimbat într-o: 262; ochită de pe tărîmul celălalt: 375.
 Presagiu, alăută plesnind: 278; apa turburîndu-se: 55, 57, 398, 399; aur topîndu-se: 628; basma rupîndu-se la mijloc: 30; basma însingerată: 30, 38; batistă însingerată: 381; cal înotînd în singe: 58; cămașă innegrîndu-se: 271; chiparoși uscîndu-se: 397; coarde sparte: 278; cruce însingerată: 405; cuțit ruginit: 30, sîngerînd: 269; inel ruginit: 224, însingerat: 224; leandru vestejîndu-se: 399; mănuși însingerate: 479; maramă însingerată: 403; mătânii ce nu se înșiră: 269; pahar umplut cu singe: 443; paloș însingerat: 404; sabie sîngerîndă: 398; singe fierbînd: 399; semne prevestitoare: 29, 384; ștergar însingerat: 30; strune plesnind: 278.
 Prescură, colțuri de, cerute de Picu: 306.
 Presură, ducînd pe Parsion la cetatea cea nevăzută: 195.
 Preziceri fatale: 317.
 Preziosa, fată schimbată în ursoaică: 447.
 PRICHIDUȚĂ, b. Mu.: 125.
 Prichiduță, alt nume dat lui Neghiniță: 125.
 Pricolici, oameni-lupi: 568.
 Prikazka, numele basmului la bulgari: 139.
 Prikazma, numele basmului în graiul macedoromân: 140.
 Primăvara, cu florile, rînd de haine cu: 476.
 PRINCE ET SON CHEVAL (LE), b. loren: 264.
 PRINCE MARCASSIN (LE), b. francez: 169.
 PRINCESSE AUX PÊCHES (LA), b. breton: 649.
 PRINCESSE DE TRONCOLAINE (LA), b. breton: 627.
 PRINCESSE FÉLICITÉ (LA), b. breton: 388.
 PRINCIPELE ARICI, b. croat: 635.
 PRICIPELE VITEAZ, b. sicilian: 427.

- Principese, schimbate în lămii: 390.
 PRINSOARE PE MINCIUNI, b. ngr.: 303; b. sas: 592.
 PRINȚUL AHMUD ȘI ZÎNA PERIBANU, b. oriental: 655.
 PRINȚUL CSIHAN, b. maghiar: 119.
 PRINȚUL NEAȘTEPTAT, b. polon: 262.
 PRINȚUL SLUGOBYL ȘI CAVALERUL INVIZIBIL, b. polon: 326.
 PRINȚUL ȘI ARAPUL, b. sirb: 526.
 Pripovietka, numele basmului la sirbi: 139.
 Pristol, broaște de sub: 523.
 Privighetoare, care să cinte cind preotul citește evanghelia: 361; de zid: 325; păzită de un balaur: 325. V. Philomela.
 Priză de tabac, omorînd pe împărat și pe oamenii săi: 339.
 Prislea, feciorul cel mai mic dar cel mai voinic: 30, 42, 330.
 PRÎSLEA ȘI MERELE DE AUR, b. Mu: 288, 292.
 Procone, fecioară schimbată în rindunică: 73, 351.
 Procris, soție mituită: 166.
 PROFETA ÎMPLINITĂ, b. ngr.: 104, 105.
 Promisiunea, a se da fata și jumătate de împărăție eroului: 227, 282, 314; de zine copilului ce plînge: 206, 207, 215, 247, 253, 254, 255; tatălui către fiicele sale: 169, 170.
 Proserpina, cutia ei cu frumusețe: 85. V. Persephone.
 Prostia omenească, pînă unde poate merge: 593.
 PROSTUL, b. neapolitan: 374, 608.
 Proteu, erou polimorf: 21.
 Proverbio, numele b. în Pavia: 140.
 Prun blagoslovit: 573.
 Prunc, plîngînd la jumătate an după naștere: 254. V. copil.
 PRUNCH ÎNGROPAȚI DE VII, b. mcr.: 268, 279.
 PRUNCUL ȘI CĂLUGĂRUL, b. A.: 424, 434.
 Psametic, jucînd în zari cu Demetra: 574.
 Psihologie populară, animalul recunoscător cu omul nerecunoscător: 423; arme ruginite: 35; bou slab dar puternic: 471; cal bubos și înaripat: 35; cal olog și năzdrăvan: 325; Cenușereasa și Cenușotcă: 35, 480; fratele cel mic: 35, 357; iepure schiop: 532; om însemnat: 357; uriași și pitici: 526; trăsuri de: 626.
 Psyche: 80, 81, 82, 83, 84, 85, 240.
 PSYCHE, b. Ba.: 166; degenerat în snoavă: 591.
 Pterelau, cu firul de aur pe cap: 424.
 Puf, apel la nevoie: 36.
 Pufuleț, apel la nevoie: 418.
 Pugaret, numele basmului în graiul albanez din Italia: 140.
 Pui, de aur: 172, 366; de pajură, scăpați de balaur: 286; de zgripfor și de scorpie, scăpați de voinic: 286, 293; ai Sf. Vineri: 470.
 Puică, care oua zilnic un ou de aur: 561.
 Pulcinella, Păcală în Neapole: 604.
 Pulpă, fată născută din: 214; bucată din ~ dată vulturului de mîncare: 290, 293.
 Pulya, Pleiadele, nume de fată: 485. V. Asterinos.
 Pumnăști, nume topic fictiv: 450, 452.
 Pune-te masă!, formulă magică: 319.
 Pungă, blagoslovită, cine intra nu putea ieși: 573; ce conținea pururea cincizeci lei: 559; ce nu se mai golea: 176, 484, 558, 559, 560, 563; ce se umplea cu galbeni: 563; în care se găsea orice trebuia: 441; scoțînd cite o sută de galbeni: 558.
 PUNGUȚĂ CU DOI BANI, sn. Mo.: 613.
 Pupăză, femeie blestemată a se face: 551; om schimbat în: 437.
 Purcea, de pe tărîmul celălalt: 426.
 Purcei, schimbați în duci: 493.
 Purcel, cu dinți de fier: 434; de aur: 172, 252; de la scroafa de sub pămînt: 443, 434; de pe tărîmul celălalt: 426; de scroafă sălbatică: 434.
 Purice, piele de, lanț din: 283, 287; în cutie de sticlă: 502.

- Purûruvas și Urvashi, mit vedic: 86.
 Puss-in-boots, cotoșnan năzdrăvan în basmele engleze: 117.
 Pustnic, arătînd drumul feciorului de împărat: 191; copil crescut de un: 199; dînd unchiașului două bucăți de măr: 214; fecior schimbat în: 264; păcătînd înaintea Domnului: 241; personajiu: 34.
 Pușcă, ruginoasă, ce putea impușca departe: 628; ruginind, semn de moarte: 628.
 Pușclia, ciuna personificată la românii din Macedonia: 584.
 Pușculiță, cu apă, prefăcînd oameni în stane de piatră: 420.
 Pușkin: 275.
 Puterea, în ce stă?: 37, 57, 193, 197, 225, 227; în degete: 425; în haine: 186, 189, 193; în inimă: 55, 439; în ouă: 309, 365; în păsărele: 440; într-un burete: 406; într-un buzdugan: 223; într-un dovleac: 289; într-un fir de păr: 439; într-o fluieriță: 287; într-un friu: 646; într-un gălbenuș de ou: 440; într-un inel: 37; într-un minz: 197; într-o mărgea: 420; într-un mistreț: 309; într-un palos: 37, 220, 222, 224, 364, 442; într-un paltin: 439; într-un porc năzdrăvan: 287; într-o scroafă mistreată: 227; într-o vrabie: 440; într-un vultur: 439; în două muște: 367; în trei gîndaci: 37, 57, 199; în trei gîndăci: 392; în trei gîrgăuni: 225; în trei lucruri minunate: 440; în trei peri de aur: 360; în două porumbițe: 360, 440; în trei viermi: 37, 57, 227; în trei viermușori: 444.
 PUTEREA URSITEI, b. A.: 103, 107, 134, 136.
 Puteri, buricaș cu: 383; răpite: 406.
 Putifara, episodul ei cu Iosif: 53, 57.
 Putină cu minciuni și cu adevăruri: 508.
 Putregai, în locul inimii: 225, 401, 653.
 Puț, balaur într-un: 313; cu ghizdurile de zmeură: 279; cu lapte dulce: 487; de coborît pe lumea cealaltă: 184, 289, 377; gura tărîmului celuilalt: 184, 377; unde locuiește o lamie: 290; al zmeilor: 542.
 Pigmiei, oameni cit pumnui: 32; călare pe potîrnichi: 532; în luptă cu corciorii: V. Pitici.
 Python, șarpe năzdrăvan: 535.

R

- Rac, cununîndu-se cu o fată de împărat: 167; făcînd o grădină cu trei izvoare: 167; om vrăjit în: 167, 171; recunoscător: 402.
 Raci, cu cite o luminare de picior: 63, 64, 631; împăratul lor: 402.
 RACUL, b. ngr.: 167, 171.
 Radoman, împăratul, înconjurat de uriași și de căpcăuni: 219; fata lui: 219.
 Rai, ciine cu două capete ce păzește intrarea-i: 436; cheia sa: 368; cununa sa: 359; descrierea lui: 281; grădina sa: 228; idoli năvîlînd în: 359; intrarea sa: 436; pomul din mijlocul său: 228; poarta sa: 174, 638; porumb din: 363; trecere prin: 38; un an petrecut în: 307. V. Paradis.
 Rakșasa, geniu rău la indieni: 345, 550.
 Ramayana: 67, 69.
 Rampșinit, în iad: 54; tezaurul său: 59.
 Ramură, ce cîntă: 271; ce se coboară și se ridică: 94, 213; cu trei portocale, feciorul de împărat blestemat a o găsi: 212; de argint: 304; de aur: 271; de dafin, născută de o țîrîncă: 205; din măr năzdrăvan: 270; pe care se adună toate păsările: 271; tăioasă și mișcătoare: 435.
 Ramure, de argint: 469; crescute pe inimă: 649.
 Range-Montagne, tovarăș năzdrăvan: 374.
 Raniță, ce nu se umple, dăruită de Sîn-Petru: 505.
 Rață, aflată într-un iepure: 367, 339, 440; aruncată în eleșteu: 636; de ceea parte a mării: 440; de aur ieșită din spuma calului: 441; fată schimbată în: 263, 462; palat de aur mișcîndu-se pe picioare de: 260.
 Rațe, cu pene de aur: 338, 462; vorbitoare: 108.
 Ravana, calul său năzdrăvan: 69.
 RĂMĂȘAG PE MINCIUNI, sn. ngr.: 592.

- Răpire, de fecioare: 227, 237, 244, 255, 282; de haine: 165, 186, 188, 189, 190, 192, 193, 195, 199.
- RĂSPALATA SF. [SÎMBETE], b. Mu.: 464, 470.
- Răspunsurile Fetei istețe: 596.
- Răsturnarea lucrurilor din casă, expedient prezervativ: 652.
- Răsufălătoare, iadului: 85, 89, 283; între cele două lumi: 36, 89; Lumei-Negre: 89, 380; pământului: 383.
- Rășină, piei lipite cu: 342; prag uns cu: 481.
- Răt, zmeoică schimbată într-un: 365. V. cimpie.
- Rățoi, aflat într-un iepure: 440; capul său mîncînd, ajunge împărat: 428; de aur, născut dintr-un măr ars: 260; dintr-o scinteie: 58, dintr-o surcea: 636, dintr-o țandără: 58; fecior schimbat: 261, 262, 263, 265, 266; inima-i mîncînd, varsă aur din gură: 428; meri prefăcuți în: 260.
- RĂVĂȘELUL SPÎNULUI, sn. Mu.: 592.
- Război, de aur, dat de mama Vintului femeiei ce-și căută bărbatul: 168; dăruit de Sf. Duminecă: 255.
- Recăpătarea vederilor, luate de la Iele: 179; prin spălare cu apă caldă: 273; prin ungere cu noroi: 414, cu rouă: 467, 519.
- RECHERCHE DE LA PRINCESSE AUX CHEVEUX D'OR [LA], b. breton: 338.
- Recunoașterea, zinei, 325; femeiei părăsite de către bărbatul regăsit: 168, 172; fetei, dintre mai multe aidoma: 262, 264, 265, 328; fratelui, prin gustare de azimă: 407; logodnicei, dintre femeile acoperite cu vâl: 325; semne de: 259, 264.
- Recunoscător. V. animale recunoscătoare.
- RÈ DI SPAGNA (IL), b. toscan: 106.
- Rege, botezînd pe fiul cărbunarului: 327; găzduit de un om sărman: 327; înlocuit în basmele noastre cu împăratul: 34.
- Regele Angliei: 327, 567; Franței: 327; Portugaliei: 328, 500; Prusiei: 541.
- REGELE ANGLIEI ȘI FINUL SĂU, b. loren: 327.
- REGELE DALMAR, b. breton: 389.
- REGELE PEȘTILOR, b. breton: 399.
- REGINA ALUNGATĂ ȘI COPIII EXPUȘI, b. sicilian: 275.
- REGINA ANGELICA, b. italian: 323.
- Regina Angelica, zină care doarme acoperită cu șapte vâluri: 323; apa-i miraculoasă și palatul ei: 323.
- REGINA PEȘTILOR, b. loren: 427.
- REGINA SUBSTITUITĂ, b. mcr.: 634.
- REGINA VANITOASĂ, b. portughez: 493.
- Regină, a Angliei: 347; aruncată în ulei fierbinte: 274; cu picioare de argint: 327; îngropată pînă la gît: 274.
- [RE-MESSÉMI-GLI-BECCA-'L-FUMO, b. florentin: 120.]
- RÈ PORCO (IL), b. venețian: 169.
- Reptil, graiul animalelor dobîndit prin gustarea unui: 337.
- Repugnanța de a-și căsători fata cu străini: 582.
- Rețevei, ce bate singur: 561.
- Rhodopis, condurul ei: 475; piramida ei: 54.
- Rini, doamna, vrăjitoare greacă: 632.
- RIQUET À LA HOUPE, b. francez: 124.
- Riie, vindecată cu apă; 518, cu sînge: 386.
- Rîndunică, apă de, flăcău înviat cu: 309; de zid: 325; fată schimbată în: 193, 650; legenda ei: 193; păzind munții mișcători: 417; păzită de o privighetoare: 325; recunoscătoare, aducînd băiatului sticla cu apă: 328; sperie pe omul fără frică: 536.
- Ris, dăruiește feciorului de împărat piatra rubinului: 410.
- Riu, aruncînd afară pe Psyche: 84; de foc, servind ca despărțire între moșia oamenilor și a zmeilor: 196, 286, 289, 365, 368, 529, 640; de lapte, zină dormind lingă un: 329; de lapte, viziune mistică: 301, 647; de miere, cai schimbați în: 263; de sînge, rodie schimbată în: 291; de sînge, viziune mistică: 301, 647; de ulei: 647; de vin: 552, 647.

- Roata, simbolul norocului: 515.
 Roată, de fier, zmeu prefăcut în: 367, 529; de foc verzuie, Făt-Frumos schimbat în: 528, 538; de foc roșie, zmeu prefăcut în: 528, 538; de lemn, voinic prefăcut în: 376, zmeu în: 528; de oțel, voinic, zmeu schimbat în: 368.
 Robi, cumnați pecetliuți ca: 200, 202, 236.
 Rochie, care să n-o taie foarfeca: 459; cu cerul cu stelele: 168; cu clopoței: 478; cu două rînduri de nasturi: 349; cu luna în spate: 459; cu soarele în față și stelele împrejur: 459; de argint: 168, 377, 478, 480; de aur: 168, 378, 478; de berlanturi: 378; de mătase: 495.
 Rodia, tip: 463, 491, 634.
 RODIA, b. mcr.: 491, 496.
 RODIA, b. ngr.: 491.
 Rodia, fata cea frumoasă: 491.
 Rodie, din care iese o fată: 211, 213; gustată de Proserpina în Infern: 282; schimbată în turturică: 212; ucenic prefăcut în: 260.
 Rodienițe, ursitoare la sloveni: 511.
 Rodii, schimbate în riu de singe, munte de foc și munte de spini: 291.
 RODIILE, b. italian: 212.
 Rodope. V. Rhodopis.
 Rogojinar, fecior de împărat: 596, 600; meșter care învață pe împărat rogojinăria în trei zile: 600.
 Rojdanițe, ursitoare la ruși: 511.
 Romanzella, numele basmului în Calabria: 140.
 Romanzo, numele basmului în dialectul terminez: 140.
 Romul și Remu, frați gemeni: 317.
 Ronetti Roman: 512.
 Rosaria, numele basmului în dialectul veronez: 140.
 Roșcovan, om sau diavol străvestit: 26, 243, 245.
 Roșie, barbă: 25, 233; capră: 200; femeie: 628; haine: 330, 468; ladă: 262; mahramă: 432; roată: 538; tichie: 25; ureche: 25.
 Roșu, călăreț: 468; cal: 229, 311, 468; cavalier: 25, 314; coloare demoniacă: 24, 242; deal: 24; minz: 25; măr: 432, 433; om: 24, 25, 242; păr: 25, 236, 628; soare: 468; vînt: 25.
 Roșu-împărat, caracteristica sa: 25; curțile sale: 248; fata-i, o farmazoană cumplită: 25, într-un foișor: 179; feciorul său, îndrăgostit cu nevasta zmeului: 209; feciorii săi intră în chiluța oprită: 235; în zilele sale, zmeii fură de pe cer soarele, luna și stelele: 363, 364; înlocuind demonul: 260, 636; iubitor de enigme: 25, 498, 627; Jumătate-de-Om în serviciul său: 25, 410; natura-i demoniacă: 25, 34, 410; pasărea-i cu pene de aur: 362; scoțînd foc din gură: 631; vrînd să ia de soție pe fata lui Alb-împărat: 416. V. Împăratul Roșu.
 ROȘU-ÎMPĂRAT ȘI ALB-ÎMPĂRAT, b. Mu.: 409, 416; b. Ba.: 22, 627.
 ROȘU-ÎMPĂRAT ȘI STRIGOAICA, b. țigănesc: 248.
 ROTHKÄPPCHEN, b. german: 124.
 Rotilă, de aur, din pielea arsă a șarpelui: 636.
 ROUA DE DIMINEAȚĂ, b. sud-slavic: 519.
 Rouă hrănire cu: 493, 645; ochi vindecați cu: 523.
 Royaume du Bride, de l'Eperon, de la Cravache, nume topice fictive: 450.
 Roză, care cîntă: 274. V. trandafir.
 Rozmarin, de aur: 479; cracă de, pusă sub fată: 479.
 Rubin, palat de aur pardosit cu: 473.
 Rubine, căzînd din pieptene: 478.
 Rug, fată pe, scăpată de minz: 353; frați pizmași arși pe: 366; înlocuind cuptorul aprins: 339; țigancă arsă pe: 316; voinic scăpînd teafăr de pe: 338; zmeoaică schimbată în: 261, 369; zmeu ars pe: 366.
 Ruga, băiatului către dafinul înflorit: 146; femeiei părăsite: 148; fetei din dafin: 147.
 Rumena ca singele, femeie: 196, 640. V. albă ca zăpada.
 RUMPELSTILTSKIN, b. german: 651.

Rupangea, ostrovul, izvor din: 309.
[RUNA COSÎNZEANA, b. A.: 187, 198.]
[Rusalii: 33.]

S

Sabie, atotbiruitoare: 191, 260, 632; ce omora pe cine atingea: 534; ce ucidea pe oricine: 562, 564; confirmând adevărul: 31; dată de stane de piatră: 394; de aur: 398; a lui Statu-Palmă: 331; a lui George cel Viteaz: 536; a lui Imil: 632; rămasă de la novaci: 536; rolul ei în etnologie: 652; ruptă în două, semn de peire: 628; singerind semn de moarte: 398, 404; semn de castitate: 396, 398, 400; vrăjită: 58, 420, 557.

Sablia-grad, nume topic fictiv: 450.

Sac, blagoslovit: 573; cu bob și mazăre: 481; cu mac: 481; cu nuci și poame: 567; cu nuci, legat de coadele cailor: 315; cu suflete: 305; de o sută coți: 553; din care ieșeau flăcăi și puneau masa: 558, și băteau pe oameni: 558; din care ieșeau palate: 558; popă adus într-un: 631.

Sacagiu, al Curței, Făt-Frumos ca: 200, 426.

Saetta, Fulgerul personificat în poveștile italiene: 192.

SAINTE-TROUINA, l. bretonă: 387.

Salafiu, talisman procurând toate băiatului: 633.

SALAFIUL VACEI, b. Mu.: 633.

Salată, din grădina Ursului: 331.

Sală, cu milioane de lumini: 576.

Salcie, răsărind din mormint: 210.

Salcii, ce-și împreună ramurile: 204.

Salcim, inima în virful său: 55; valea lui: 55.

Salcotea, alt nume dat lui Statu-Palmă-Barbă-Cot: 371.

Saliva, antidot contra șerpilor: 646; rolul ei în etnologie: 646. V. scuiat.

Σαμαρακουτσουλοῦ, Balegă-Samar, numele Cenușereși grecești: 475.

SAMODIVA CĂSĂTORITĂ FĂRĂ VOIE, baladă bulgară: 189.

Samodiva, cu care ciobanul luptă trei zile: 219. V. Sila.

Samodive, locul de joc și rochiile lor: 189; pădurea lor oprită de a fi călcată: 219; zburarea lor prin cămin: 190. V. Neraide.

Samson, enigme puse de: 655; Samson și Dalila, episod biblic: 53, 424.

Samson-le-Fort, tovarăș ajutor: 328.

Sanda Luxandra, zină promisă copilului ce plîngea în pintece: 206, 207.

Sandale, vrăjite ale lui Iason: 475; ale lui Perseu: 534.

Sandru Pușcașul, tovarăș ajutor: 592.

Sangulii, istorie cusută pe două: 214.

Sans-Souci, joacă în cărți 100 de ani pentru suflete nenunțate: 574; vine nici îmbrăcat nici gol la Curte: 597.

SAPPIA LICCARDA, sn. neapolitană: 598.

Sarrasin, uriaș în b. bretone: 527, 657.

Sarcini, impuse Psychei: 84, 89. V. isprăvi.

Sare, cetate lipsită de: 228; femeia lui Lot prefăcută în stană de: 216; în bucate: 112, 210.

SAREA ÎN BUCATE, b. Mu.: 112, 135.

SAREA ȘI APA, b. portughez: 113.

Sat cernit: 419.

Satul Despui așilor: 329.

Satyr, monstru năzdrăvan: 349.

Săbii, aruncate din cer, omorînd pe frații trădători: 284; ce împietresc: 405; ce joacă de sine: 406; cu cari amenințînd, amorteau pe loc: 405; minunate: 405; mișcătoare: 397; țesală prefăcută într-o pădure de: 285.

Săgeată, ca ordalie: 30, 374; găsită de zoinic: 315; trecută prin 12 topoare: 738 504; vrăjită: 640.

- prin: Săgeți, alegerea ursitei prin aruncarea de: 181, 183; omorirea vinovaților 293, 374.
 Sălaș, schimbat în cal: 583.
 SĂMĂNAȚII, b. Ba.: 370, 382.
 Săpăluga, de aur: 477.
 Săptămîna, ca ziua: 39, 630.
 Săpun, aruncat, se face alunecuș: 537, noroi cleios: 261, 432; de infrumusețare: 334; talisman: 36.
 SĂRACA MAMĂ, l. A.: 584, 588.
 SĂRACUL ȘI BOGATUL, b. german: 550.
 Sărarea bucatelor: 206, 208.
 Sărăcia, personificată: 647; scoasă din casă cu vitele: 647.
 SĂRĂCIE, b. polon: 647.
 Sări, măciuco!, formulă magică: 561.
 Sărilă, tovarăș ajutor: 323, 326.
 Sărrire, cu calul la o înălțime oarecare: 483; în apă: 345; peste glod: 179; peste un șanț: 280, 350.
 Sărutare, uitarea miresei prin: 262.
 Să te întorci și să te suci!, formulă magică: 561.
 Sāvah, taxidul lui: 98.
 SĂVUICĂ, b. Mu.: 134, 591.
 Săvucică, șoricel luat de suflet de unchiuș și mistuit apoi în păsat: 134, 591.
 Sbrana-Ferro, nume de ciine în poveștile venețiene: 412.
 Scai, băiat prefăcut în: 382.
 Scaraoschi: 573, 605.
 Scară, de oscioare: 174; de oase: 639; de frunze de aramă: 304; din barbă: 376; din degete: 639.
 Scaun blagoslovit: 572, 573; de argint: 453; de ceară: 612; de turtă [dulce]: 304.
 Scăldare, împreună spre a încerca sexul: 346, 348, 353, 354; înaintea cununiei: 31; în lapte fierbinte: 194, 201, 338, 342, 343, 345, 650; în sînge: 536.
 Scăparea puilor de pajură: 286, 373.
 Scăunaș, blagoslovit: 573.
 Schilandilandi: 278. V. Andilandi.
 Schiller: 13, 18, 101, 103, 205.
 Schimbarea sexului: 340, 342, 345, 346, 350. V. metamorfoze.
 SCHNEEWITCHEN, b. german: 493; b. mcr.: 634.
 Schneewitchen, copilă albă ca zăpada: 493.
 Scirocco, nume de vînt, ducînd pe voinic la insula fericirii: 192.
 Scîndură schimbată în cal: 586.
 Scînduri, din arbori doborîți: 56; din cutia de argint: 562; vorbitoare: 268, 273, 277.
 Scînteii, daurind lina oilor: 272; flăcăi schimbați în: 280; prefăcute în stele: 275, în luceferi: 280; schimbîndu-se în două steble de busuioc: 276.
 Scînteie, aruncată în gîrlă, se face un răfoi: 58; femeie însărcinată dintr-o: 209.
 Scipicioasa, fata lui Aghemant: 376.
 Scoatere, din prăpastie de un corb: 285, de o scorpie: 285, de un vultur: 291.
 Scorbură, oase ascunse în: 95, 490; plină de inimi omenești: 405, 490.
 Scorpie, adusă în burduf: 534; capul ei: 536; cu 3 capete, vîrsînd foc și smoală: 253; cu 12 capete: 226; femeie prefăcută în: 253; luînd inima voinicului: 402; omorînd oameni: 536; pădurea ei: 220, 226; răpește inima lui Calomfir: 402; răpusă de voinic: 226; sînge de, înviere cu: 42, 362; scoate din groapă pe voinic: 285; sfișiată de ciini: 402.
 Scorpie, ciupia ei: 253; femeie prefăcută în, din blestemul părinților: 24, 253; moșia ei: 253; soră cu Gheonoaia: 253.
 Scrisa, hotărîrea ursitoarelor: 104, 392, 510, 511.
 Scrisoare, fatală: 103, 105, 106; pe spinarea unui bou: 315; servitor trimis cu o scrisoare în Paradis: 249.
 Scrisori, înlocuite: 105, 106, 353, 454, 456, 457; schimbate: 458.

Scroafă, aflată într-un munte: 410; cu dinți de fier: 434; de sub pământ: 432, 433; mistreță, în care sta puterea lui Aman Cătcăun: 443, a zmeului în: 227. Scuire, drept pedeapsă: 269, 270; învățarea limbei animalelor prin scuipare de 3 ori în gură: 414; zmei arătându-se la scuiparea lui Făt-Frumos: 284.

Scuipat, ce răspunde: 262, 265; lipire cu: 456, 460; prefăcut în polei: 649. V. saliva.

Scumpeturi, ademenire cu: 353. V. corabie.

Scutură-Munții, uriaș năzdrăvan: 334, 370, 382.

Scylla, monstru cu șase picioare și șase gituri: 71, 312, 416, 423, 424, 439.

Scylla, tip: 230, 312, 321, 416, 423, 424.

Secară, picioare de: 363.

Secerea, degete ca: 198.

Secol, echivalent cu o zi: 124; personificat la romani: 637.

SECRET (LE), b. loren: 610.

Secure, din 99 măji de fier: 380; lozitură de: 540; slujind cinci ani pentru o: 304.

Sefer-împărat, împărăția lui: 123.

Sehăstrie, fată prefăcută în: 264.

Seigneur-Rouge, numele Necuratului în poveștile basce: 26, 242, 243.

Selbst, nume de om: 80.

Selene, îndrăgind pe Endymion: 19, 124.

Semănare, cu dinți de balaur: 258, 277.

SEMILETKA, sn. rusă: 597.

Semiletka, fată de șapte ani: 597.

Semne, de apel la nevoie: 36; de recunoaștere: 259, 264; pe corp: 499, 500; prevestitoare: 30, 57. V. presagiu.

SEPT GARÇONS ET LEURS SOEURS (LES), b. breton: 657.

SERAN ȘI DIORAN, b. Ba.: 47, 385, 394.

Serilă, copil născut seara: 286, 361, 366.

SERPE (LO), b. neapolitan: 169.

Serviette, fais ton devoir!, formulă magică: 559.

Servitor, trimis în Paradis: 249, 300; în Purgatoriu: 301.

SERVITOR PE TREI ANI TREI BANI, b. mcr.: 409, 421.

Servitori, ieșind din nuca spartă de voinic: 289.

Servitorul fidel, tip: 387, 388, 390.

Setilă, tovarăș ajutor: 37, 326, 331, 527, 649.

Setosul, tovarăș ajutor: 333.

Seu, adus de corb: 292.

Sex. V. cercare și schimbare.

[SF. ARHANGHEL ȘI LEMNARUL, b. Mu.: 252.]

Sfarmă-Fier-și-Oțel, nume de ciine în poveștile germane: 653.

Sfarmă-Munții, uriaș năzdrăvan: 374, 644. V. Vertogor.

Sfarmă-Piatră, uriaș năzdrăvan: 33, 37, 226, 369, 370, 373, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 527.

Sfarmă-Stejarii. V. Vertodub.

Sfeșnic, de aur: 448; de lemn: 459; minunat: 196.

Sfeta Nedelya, sfinta Dumineca în basmele ruse: 252.

Sfeta Petka, sfinta Vineri în poveștile ruse: 252.

Sfinte, caracterul lor: 48, 644; dăruind pe voinici: 36, 40, 252; locuind în lumea cuvioșilor: 252; schimbate în lebede: 39. V. Duminecă, Luni, Marți, Miercuri, Joi, Vineri, Simbătă.

Sfânt, epitet aplicat soarelui și lunii: 522, 638.

SFÎNTUL FRANCISC, l. istrorom.: 634.

Sfinxul, monstru cu față de femeie și aripi de pasăre: 498; răpus de Edip: 535.

Sfirșitul lumii: 184, 197, 300.

Sfișiere, de către armăsari: 31, 227; de cai: 31, 210, 224, 429, 455, 488; de lei și tigri: 323.

Sfredeluș, alt nume dat lui Neghiniță: 125.

SFURTUNA, b. italian: 517.

- Shakespeare: 13, 101, 109, 110, 466, 633.
 Sicriu, de aur, între doi paltini: 495.
 SIFFLET QUI PARLE, b. francez: 95.
 Sikk, Jumătate-de-Om la musulmani: 411.
 SILA SAMODIVA, b. Mu.: 218, 223.
 Sila Samodiva, zină în chip de păsărică, ademeneste și ucide pe oameni: 220, 223; palatele ei: 223. V. Samodive.
 Silivestru, copil botezat de Dumnezeu și de Sin-Petru: 427.
 Silnaya voda, apă tare în b. ruse: 42.
 SILVANINHA, romanță portugheză: 449.
 Siminoc, feciorul roabei, schimbat în luceafăr de ncapte: 19, 394.
 Simonett, Păcală în Piemont: 141, 604.
 Simțitor. V. arbore.
 Simziana, îndrăgită de Soare: 446; schimbată în lună: 336; sora Soarelui: 638; stăpina coștei de aur: 339. V. Cosinzeana.
 Sindibad, dorințe ridicule: 550; fintină miraculoasă: 345; roman indian, subiectul său: 57, 345; răspindirea cărței: 96.
 Skazka, numele basmului în Rusia: 139.
 Κυκλοκέφαλοι, câpcâni în b. ngr.: 32.
 Sinis, încovoietorul de pini: 370.
 Sirene, femei-păsări: 71, 73.
 SISAN MAZAN ȘI BARBA-COT, b. sîrb: 372.
 SITA, b. portughez: 560.
 Sita lamiei, luată cu împrumut: 356.
 Sithon, fiică-sa: 446.
 Simbăta, Sf.: 252; adună toate păsările și le intreată de zmeul răpitor: 394; apa ei: 644; dăruind femeiei ce-și caută bărbatul doi porumbei de aur: 172; dăruind feciorului de împărat o gresie: 329; foarte rară în basmele noastre: 39, 252, 644; în chip de lebădă: 188.
 Singe, arbori răsăriți din picături de: 214; 260; ce curge din fintini și arbori: 204; hrănire cu: 223; de copil, de scorpie: 42, 226; de coțofană: 42, 429; de pajură: 540; fierbînd, semn de peire: 398; innegrindu-se, semn de moarte: 628, 629; înviere cu: 24, 42, 384, 385, 393; ploaie cu: 593; remediu universal: 24, 42; riu de: 291, 301, 647; scăldare în: 536; trei picături de, semn de peire: 224.
 SÎN-PETRU, b. Mu.: 134, 549, 553, 556.
 SÎN-PETRU, mărul său: 648. V. Petru.
 SÎNTA-VINERI, b. Mu.: 133, 464, 470.
 Slugă, necredincioasă: 191. V. servitor și argat.
 Slujbe înjositoare: 236.
 Smarand, ochi de: 187; piatră de, dăruită de un dihor: 410.
 Smicea, de măr dulce: 332; dintr-un măr dulumăr: 435.
 Smoală, așternută pe drum: 481; vărsată din gura scorpiei: 253.
 Smochine, ce prefac în măgar: 437; ploaie cu: 607.
 Snova, basm degenerat în: 141, 302, 657; caracteristica ei: 140, 141; egipteană: 59; macedoromână: 140; moldovenească: 61; munteană: 61; ngr.: 140; țigănească: 63.
 SOACRA CEA REA, b. sîrb: 272; b. mcr.: 634.
 SOACRA CU TREI NURORI, sn. Mo.: 656.
 SOACRA ȘI NORA, sn. mcr.: 656.
 Soacră, îngropînd copiii: 410; însărcinînd pe nora cu munci grele: 465; inviindu-i pe nedrept: 270, 271; puînd animale în locul copiilor: 274.
 Soare, antropofag: 24, 168 174, 327, 638; apucat de razele sale: 221; aruncat de voinic pe cer: 364; caii săi: 18, 482, 638; căsătorit cu Bobița: 582; cercetat de femeia părăsită: 166, 168, 302; considerat ca sfînt: 638; cumnat în: 309; zeu care vede toate și aude toate: 71, 637; fată furată de: 364, furată din: 443; fetele sale: 72, 638; fiul Duminicii: 254; frate fierar în: 537; furat de zmei: 363, 364, 367; împins cu coarneau de vaca năzdrăvană: 220; închis în butie: 365; îndrăgît de Cicoarea: 638, de Lia: 351, de Klytia: 638, de Simziana: 638, de soră-sa Ileana: 445; inchipuit ca un călăreț

roșu: 468; înfipt pe o lance și purtat pe umere: 651; întrebat: 193, 327, 496, 638; juruință făcută: 643; lămurește vedenii mistice: 496; legat, cu o viță de vie: 221; luat de draci: 651; lumina lui 37, 359, 368; mamă-sa: 166, 168, 174, 254; moșneagul care vede toate: 647; nume de copil: 270; nu mai răsare: 732; oprit în calea sa: 220, 221, 479, 643; palatul său: 174, 193, 327, 637; personificat: 19, 33; peșind fata: 309; purtat de un om: 195; purtat în iad: 174; roșu: 327; sora sa: 167; supărat: 174; surorile sale: 637; ușa sa: 290; Vila ce șade în: 290; vitele sale: 71.

Soare, Nor și Vînt, rivalitatea lor: 616, 654.

Soare, Sf., femeia părăsită trecînd pe la: 174; feredeuul său: 37; ștergătoarea lui: 37.

Soarele, în piept: 35, 175, 279; pe frunte: 277, 279; pe genuchi: 499; sub umărul drept: 499.

SOARELE DUMNEZEU, b. mcr.: 514, 523.

[SOARELE, LUNA ȘI LUCEAFĂRUL: b. ngr.: 270.]

Soarele și Luna, copiii născuți de împărăteasa: 272; date cu imprumut: 642; furate de zmei: 24, 364; în dăsagi pe cal: 368; luate de suflet: 19; om ce le poartă: 195; privite ca ființe: 19.

SOARELE ȘI LUNA, baladă Mu.: 19, 281, 637.

Soarta, una dintre ursitoare: 510. V. ursită.

SOARTA REA, l. Mu.: 548, 554.

Sobă, lădiță din: 342.

Soboli, țara lor: 420.

Soldat, petrecînd trei nopți în casa oropsită: 39.

Solomon, emurlucul său: 637; înțelege graiul animalelor: 416; înțelepciunea sa: 565, 653; învățătura sa: 565; păcălînd trei draci: 640; pecetea sa: 637; vorbește în pîntecele măsei: 39.

Solomonărie, școală diabolică: 565.

Solomonie, învățătura lui Solomon: 565.

Solomonit, cerb, neputînd fi atins de nici o armă: 331.

Solovei, om-pasăre: 67.

Solz, apel la nevoie: 36, 416.

Solzi, haină de: 448.

Somn, cîmpul cu: 368; letargic: 123, 124, 187; lung: 247; pernă de: 179.

Somnul, cîmpia sa: 263; palatul său: 20; personificat, are o mică de copii: 20.

SORA CRIVĂȚULUI, b. Mu.: 268, 269, 276.

SORA ȘI CEI NOUĂ FRAȚI, b. mcr.: 656.

Sora-Soarelui, dăruiește pe femeia părăsită: 167; epitetul Simzienei: 336.

SORA TODOSIE, baladă A.: 19.

Soră, cu trei ochi: 469; îndrăgită de fratele său: 278; orbită de fratele său: 429; perfidă: 425; a zmeoaicei: 355.

Sorbul-pămîntului, prăpastie de apă între cele două lumi: 648.

Sor Fiorante, flăcău-șarpe: 169.

SOUHAITS RIDICULES (LES), b. francez: 303, 550.

Spaima-Lupului, nume de ciine: 653.

SPAIMA ZMEILOR, b. Mu.: 533, 537.

Spalla-Forte, uriaș ce sprijină o peșteră, în poveștile italiene: 651.

Spannenlang-Ellenbart, Barbă-Cot: 372.

Spargerea, fluierului: 200, 225; oalei unei babe: 211, 213.

Spată-Lată și Inimă-Putredă, b. Mu.: 123, 395, 400.

Spată-Lată, voinic alăptat pînă la șapte ani: 400.

Spate, luna în: 175. V. spinare.

Spățiu, necunoscut basmelor: 38, 51.

Spălarea ochilor cu apă caldă: 273; cu rouă: 361, 523; cu singe: 386.

Spetilă, tovarăș ajutor: 375.

Spinare, de argint, pasăre cu: 170.

Spiraculum ditis, răsuflătoarea iadului: 283.

Spiriduș: 565.

Spital de orbi: 433.

Spîn, bătînd un orfan: 243; fără de moarte, răpînd fata Împăratului Verde: 237; luînd locul și rangul băiatului: 324; piază rea: 24, 325, 331; spunînd o minciună: 303, 323; se substituie feciorului de împărat: 324, 325, 331.

SPÎN FĂRĂ DE MOARTE, b. A.: 230, 237.

Spîn-fără-de-Moarte, tatăl zmeilor, închis în pivniță, într-o butie: 237.

SPÎNUL, b. ngr.: 325.

Spînzurare: 207, 210; ca pedeapă: 294, 295.

Spline, cal cu patrusprezece: 198; telegar fără: 340.

Spulberă-Vînt, uriaș fără de moarte a cărui putere sta în trei gărgăuni: 224.

Spuma calului, rață de aur ieșită din: 441.

Spumarea apei, semn de peire: 57.

Sreda, Sf. Miercuri în poveștile rusești: 644.

Sretya, norocul personificat la sirbi: 516.

STAFIA IUBITULUI, l. maghiară: 586.

Stafie: 536, 538.

STAN BOLOVAN, b. A.: 539, 546.

Stan Bolovan, voinic isteț păcălește pe zmeu: 546.

Stană de piatră. V. împietrire.

Stane de piatră, copiii schimbați în: 274; cu chip voinicesc: 208; voinici prefăcuți în: 277.

Stati-Cot, numele său: 371; slugă la împăratul zmeilor: 287; substituit lui Hercule Păcală: 539.

Stativă, dăruite de Sf. Vineri: 179, 252.

Statu-Palmă-Barbă-Cot, bate pe tovarășii năzdrăvani și cu barba-i virită în copaci fuge în Lumea Neagră: 369; călare pe o jumătate de iepure schiop: 369, 371; caracteristica lui: 129; nomenclatura-i: 129; personajul mitic: 129; pitic răutăcios: 33, 369, 371; soarbe toată mîncarea: 369; urmărit de Făt-Frumos: 369.

Stăncuța, nevasta Arhanghelului Mihail: 579.

STĂNCUȚA ȘI MIERLUȚA, fabulă Mu.: 612, 633.

Stăncuța și Mierluța, nume de mielucele: 612.

STĂPÎNUL LUMEI SUBPĂMÎNTENE, b. ngr.: 167.

Ștea, de naștere: 29, 507; în frunte: 35, 451; schimbată în friu: 585; fată prefăcută în: 185; om în: 185, 248; de aur pe genuchiul drept: 499; pe frunte, copii de aur cu o: 273.

Steinreiber, Steinerreiber, Sfarmă-Piatră: 370, 372, 373.

Ștejar, ascundere într-un: 326; împreunîndu-și ramurile: 93; ce tremură și geme: 204; consacrat lui Jupiter: 648; cutie aflată într-un: 440; iapă prefăcută în: 198; pină la cer: 305; smuls cu rădăcină cu tot: 372.

Ștele, apă pusă la: 28; căutare la: 28, 253; cetitor de: 27, 28; furate de idoli: 359; furate și mîncate de zmei: 358, 367; haină cu: 448, 450; închise în butie: 365; pe cap: 499; pe inimă, copil cu: 277; scînteii prefăcute în: 275; scoborîte de vrăjitoarea: 392.

Ștemă în frunte, fată cu: 226; cal cu: 226, 315.

Știclă, cai de: 633; căruță de: 633; cosciug de: 492; cu apă din Iordan: 326; cu apă din Marea Roșie, cerută de fată: 274; de apă, adusă de rîndunică: 328; fată închisă într-un palat de: 353; inima într-o: 225; mama și copilul puși pe o corabie de: 319; munte de: 353, 407; ochean de: 231; palat de: 36, 353.

Șticleți, împărăția lor: 222.

Știclișoară, doamna, zină a cărei apă întinerește: 41, 330.

Șticluță, cu apă vie și apă moartă: 289; din sudoarea vrăjitoarei Parcemina: 427.

Știhiile, surorile Samodivei: 219.

Știngerea focului, pedepsită cu moartea: 76, 226, 314.

Știplul Vijelor: 524.

Ștîncă-Moșneagului, nume topic grecesc: 627.

Ștîncă, cute aruncată, se face: 363.

Ștînci rătăcitoare: 71. V. Symplegade.

Ștîrc schiop: 417.

Ștîrci, împăratul lor: 417.

- Stoian, ducindu-și turma în pădurea Samodivelor: 219.
 Stomacul pasărei mîncînd, se face domn: 437.
 Storia, numele basmului în Piemont: 140.
 Strachină, umplută cu lacrimi: 388.
 Straie, de argint: 293; scoase din ureche: 473. V. haine.
 Străvestire provizorie: 112, 200, 233, 236, 453, 475, 491.
 Străvestit, copilă străvestită în călugăr: 148, 203, 446; în cerșetor: 69;
 în grădinar: 322.
 STRIGA, b. mcr.: 424, 431, 653.
 Strigă: 432, 652, 653.
 Strigățul, băiatului după fiarele sale: 147; cerbului: 147; crăiesci din
 fundul lacului: 148; zmeului: 148.
 STRIGOAICA ȘI FATA, l. Bu.: 569.
 STRIGOAICA ȘI MARIȚICA, b. Mu.: 568.
 Strigoi, credință în: 581; descrierea lor: 567; legea lor: 569.
 Strigoi, care sfișie: 471; care urmărește fata: 587; cu picioare de cal: 570;
 om făcîndu-se: 568.
 STRIGOII, l. Mo.: 584, 588.
 Striri, împăratul lor: 332.
 Strîmbă-Lemne, uriaș năzdrăvan: 33, 226, 369, 370, 373, 527.
 Strîmbătate. V. Dreptate.
 Strînge-te măsuță!, formulă magică: 560, 562.
 Strugure, otrăvitor: 493; ploaie cu: 607; vorbitor: 635.
 Strune, plesnind, semn de moarte: 278.
 Struț recunoscător: 372.
 Stuf, de verdeață, om prefăcut în: 399; perie aruncată, se face în: 285.
 Stupit. V. scuipat.
 Substituțiunea, copiilor cu animale: 269, 347; de scrisori: 458; feciorului
 de împărat cu o slugă: 321, 324, 332; fraților năzdrăvanului cu fetele uriașului: 125;
 miresei cu o țigancă: 209, 213, 485; siretului viteaz cu o piuă: 545, cu un ciot: 545.
 SUCNĂ-MURGĂ, b. Bu.: 282, 287.
 SUCNĂ-Murgă, coborîndu-se pe tărîmul celălalt: 252, 358; face un lanț de
 12 mii oca: 40, 287; pește fetele sfințelor: 252; poreclit și Zorilă: 368; schimbat în
 muscă: 639.
 Sudoarea Morganei: 291; Parcemeinei: 427.
 Suflare, împietrire prin: 287; înviere prin: 42, 315, 358, 636.
 Suflete, ciștigăte lui Scaraoschi: 573; de copii nebotezați: 647; iaz cu: 227;
 închise în cadă: 227; sac de: 305; sorbite de Statu-Palmă: 372; traistă cu trei: 442.
 Sufletul, călătoria sa: 89; omului spînzurat pentru o datorie, schimbat în
 vulpe: 362; zboară perind ca un vis: 71; vîndut de un tînăr la joc: 192.
 [SUFLETUL, b. Mu.: 22.]
 Sugerea degetului: 393.
 Suire, în pod, spre a naște: 276; în cer: 287, 303, 304.
 Sulițe, aruncare cu: 392; jucînd de la sine: 406; mișcătoare: 397, 399.
 Sultan, personagi: 339, 515.
 Suman, ce făcea nevăzut: 564.
 Superioritatea între Soare, Nor și Vînt: 615.
 Supraviețuirea sufletului în plante: 632.
 Surori invidioase: 170, 269, 271, 273.
 SURORILE GELOASE, b. albanez: 271.
 SUR-VULTUR, b. Mu.: 258, 266.
 Sur-Vultur, năzdrăvan de pe tărîmul celălalt, dăruiește zînătorului nuca
 seacă dintre căpătiie: 266.
 SUTA IOAN, b. Mu.: 257, 265.
 Suta Ioan, fecior năzdrăvan, argat la zmei: 265.
 Sveta zor, Zorilă în poveștile ruse: 361.
 Sviatogor, erou rus: 191.
 Symplegade, munți cari se întreciocnesc: 28, 73, 324, 325.

Syringe, fecioară schimbată în trestie: 18.
Syrinxul zeului Pan: 606.

Ș

[ȘAH-NAMEH: 67.]

Sanț, astupat cu pînză: 61; sărire peste, condițiune de pețire: 290, 350.

Sapte: 40. V. număr.

Șaraț, cal năzdrăvan în poezia sîrbă: 35. [V. Charaț.]

Șarcu, nume de ciine: 431.

Șarpe, alb: 414; care învață toate limbile: 422; cerind în căsătorie fata unui brahman: 171; copil înlocuit cu un: 172; cu cap de om: 172; cununat cu fata împăratului: 172; cu trei capete: 220; degerat, găsit de voinic: 413; de aramă: 631; ieșind din gura miresei: 411, 465, 466; făcîndu-se flăcău frumos: 169, 177, 426; în pîntecele fetei: 452; înviază fiul mort: 42, 461; lepădînd 9 piei: 172; născut de o femeie: 167, 171, 176; năzdrăvan: 53, 172; om vrăjit în: 165, 167, 171; oprind lumina: 651; Periklimen schimbat în: 261; pus în urciore: 452; recunoscător: 66, 412; slugă la Mama-Pădurei: 178; uian, stăpinul palaturilor: 120.

ȘARPELE, b. A.: 166, 176; b. Mu.: 530.

ȘARPELE APELOR, b. rus.: 169, 191.

ȘARPELE, GINERELI ÎMPĂRATULUI, b. țigănesc: 168.

ȘARPELE MOȘULUI, b. Mu.: 166, 172.

ȘARPELE RECUNOSCĂTOR ȘI PIATRA MINUNATĂ, b. albanez: 413.

ȘARPELE RECUNOSCĂTOR ȘI TABACHEREA MINUNATĂ, b. albanez: 413.

ȘARPELE UNCHIAȘULUI, b. Mu.: 166, 172.

Șastie, norocirea personificată în poveștile ruse: 517.

Șatarbeg, morar procopsit de o vulpe năzdrăvană: 120.

Șchioapă, vulpe: 413.

Șchiop, ciocîrlan: 178, 187, 222, 223; cu barba cit cotul: 371, 380; Hephestos: 55; iepure: 363, 371, 417, 474; psihologie populară: 357; stîrc: 416; uliu: 308.

ȘCHIOPUL CEL VOINIC, b. mcr.: 312, 316.

Școală diabolică: 458, 459, 565.

Șea, ce duce oriunde: 334; fermecată: 507.

Șerpi, cari fac pe om năzdrăvan: 414; cari scot ochii mamei vitregi: 467; craiul lor: 28, 420; cultul lor: 635; ieșind din gură: 466, din ladă: 467; împăratul lor: 173, 260, 420; în pîntece, scoaterea lor: 412; locuind într-o biserică: 350; țara lor: 420.

Șerpoaică, fată schimbată în: 420; înviind puil cu o frunză: 227, 460.

Șervet, lac schimbat în: 262.

Șes schimbat în deal: 420.

Șezătoare: 14, 268, 276.

[ȘIMILITURI, b. Bu.: 246.]

Șină de fier, Miazănoapte prefăcută într-o: 404.

Șoarece, aflat într-un dihor: 401; care intră în nasul arapului: 413; copil înlocuit cu un: 270; furînd tabacherea: 413; luat de suflet: 591; năzdrăvan: 420; vrînd să ia de nevastă pe fata Soarelui: 654.

Șoareci, împăratul lor: 421; schimbați în cai: 478; țara lor: 420.

Șoim, drac schimbat în: 260; duce pe ginerele de împărat la Jumătate-de-Om: 309; recunoscător: 311; Volga prefăcut în: 261.

Șoim, pețitorul fetei de împărat: 309.

Șolomanță, solomonărie: 565.

Șolomonar: 565; mînz: 523.

ȘOTIA BABEI, b. Mo.: 135.

Ștergar, însîngerat, semn de peire: 30.

Ștergătoare, de la Sf. Soare: 37.

Știucă, Volga schimbat într-o: 261; vorbitoare: 418.

T

- T a b a c. V. priză.
 T a b u, interzicere: 216. V. interziceri.
 T a i n ă descoperită: 242.
 T a l i s m a n e, scule minunate: 252, 557, 634; la urmărire: basma, gresie, inel, perie, pieptene, săpun: 36, 252, 261; luate de la draci cari se ceartă: bici, căciulă, chimiras, opinci: 37. V. daruri. Cf. bită, ceas, ceteră, corn, cutie, lădiță, mârgea, masă, pălărie, paloș, pungă, sabie.
 T a l i s m a n e, tip: 557.
 T a l p ă, de aur, la cioboate: 62; a casei, băgarea țigii sub: 228.
 T A P A L A P A U T A U, b. loren: 559.
 T a p a l a p a u t a u!, formulă magică: 559.
 T A R T A - C O T, b. Mu.: 633.
 T a r t a - C o t, juruindu-i-se nădejdea d-acasă: 266; mincînd bucatle: 379, nomenclatura-i: 371. V. Statu-Palmă.
 T a r t o r u l d r a c i l o r: 527; zmeilor: 364.
 T a t a r i n, Veliko intrînd ca vînător la împăratul: 219.
 T a t o s, cal năzdrăvan în basmele maghiare: 35.
 T a t ă l, dracilor: 442; noroacelor: 522; șarpelui: 413; zmeilor: 363.
 T A T Ă L, M A M A Ș I P U I U L D E L E U, b. Mu.: 133.
 T a u r, cu picioare de aramă și cu nări de foc: 258, 324; de aur: 448; om schimbat în: 56; sălbatec: 403; slab, dar viteaz: 471.
 T A U R U L A L B A S T R U, b. breton: 478.
 T A U R U L D E A U R, b. loren: 448.
 T a x i d u l, al treilea al lui Săvah călătorul pe mare: 98; al patrulea: 100.
 T ă c e r e, perpetuă: 217; temporară: 217.
 T ă c i u n i, frați prefăcuți în: 365; înfloriți: 241.
 T ă i a r e a, cărnei din fluierle picioarelor: 287; copilului: 392, 393, 460; degetului: 77, 80; degetului celui mic: 174, celui gros: 477; fetei trădătoare: 431; miinilor și nasului: 460; miresei: 411; nasului: 608; pielei din spinare: 607; picioarelor calului fără vărsare de sînge: 574; țigii: 459.
 T Ă L E R U Ș, b. Mu.: 240, 464, 471.
 T ă l e r u ș, nume de bou năzdrăvan: 471.
 T ă m i e, împrăștiată de Păcală: 606.
 T ă r i m u l c e l ă l ă l t, balaur pe: 530; cal, pasăre, șarpe, ducînd pe: 283, 284; coborîrea eroului pe: 36, 89, 207, 252, 300; groapa de trecut pe: 376; locuit de Gheșperîța: 306, de trei zine: 199, de zmei: 529; pasăre măiastră de pe: 362; prepeliță de pe, ochită cu pușca: 375; puț de coborît în: 283, 377; regăsirea zinci în: 208; regiune subpămînteană: 283.
 T ă t a r i, antropofagi: 32; uriași: 31.
 T ă u d e l a p t e d u l c e: 194, 442, 461. V. lac.
 T ă u l p o r c u l u i: 524.
 T ă u n r e c u n o s c ă t o r: 36.
 T E I - L E G Ă N A T, b. A.: 133, 369, 378, 379; b. Bu.: 370, 380.
 T e i - L e g ă n a t, copil însuflețit dintr-o bucată de lemn: 378, 379, 380, 533.
 T e l e g a r f ă r ă s p l i n ă: 339.
 T e m p l u p e d o u ă s p r e z e c e c o l o a n e: 506.
 T e n a r, răsufătoarea iadului: 85, 282.
 T E O D O R U L A, b. albanez: 349.
 T e o d o r u l a, fată îmbrăcată bărbătește: 349.
 T e r e m, locuință aeriană în basmele rusești: 283.
 T e r i o m o r f o z ă: 24. V. Amor și Psyche.
 T e s e u, coborîrea sa în Hades: 282; isprăvile sale: 40, 53; răpune mistrețul Cromnyon: 643; ucide pe Minotaur: 534.
 T e s e u, tip: 282.

- Tezaurul, din Trio: 58; lui Ixion: 231.
 TEZAURUL LUI RAMPSINIT, sn. egipteană: 58, 590.
 Thalia, nimfă răpită de un vultur: 282.
 Thanatos, moartea personificată în mitologia greacă: 572.
 Thetis, crește pe Achille: 552, 639.
 Thoas, copil ajutat de un șarpe: 412.
 Thor, ciocanul său minunat: 529.
 Thyllae, virtęuri personificate în mitologia greacă. V. Vichri.
 Tigri, palat păzit de: 322; sfășiat de: 323.
 Tigroaică, copil înlocuit cu o: 274.
 Tigru, nume de ciine: 653; peștorul fetei de împărat: 308.
 Tilincă, cîntînd singură: 95, 188; vorbitoare: 95, 188.
 Timp, trecerea-i supranaturală: 38, 247, 253, 630.
 Tincuța, Anicuța și Sevastița, fetele oaiei: 612.
 Tinerețe, bine dorit la: 641.
 TINEREȚE FĂRĂ BĂTRÎNEȚE ȘI VIAȚĂ FĂRĂ DE MOARTE, b. Mu.: 218, 247, 253.
 Tinerețe fără bătrînețe, zină nemuritoare promisă copilului ce plînge: 253; palatul ei păzit de fiare sălbatice: 253.
 Tipuri folclorice: 136, 162.
 Tiresias, bărbat schimbat în femeie: 345; [prorocul: 70.]
 Tireur, tovarăș ajutător: 328.
 Tirion și Tiriana, copii alungați de mama vitregă: 488.
 TITIREZUL ȘI ZMEUL, b. Bu.: 539, 546.
 TÎLHARIUL CEL VESTIT, b. Bu.: 240, 539, 631.
 Tîlharul-Nucă, Neghiniță în basmele albaneze: 128, 130.
 TÎLHARUL ȘI FRÎNTUL, sn. Bu.: 631.
 Tînăr, schimbat în: băiețel: 265; călugăr: 265, 266, 267, 306; coșofană: 266; grădinar: 264; luntraș: 264; moș: 264; pară de foc: 267; păstor: 266; păcurar: 267; pieptene: 266; pindar: 306; popă: 267; răfoi: 265, 266, 267; țipar: 264; vînător: 264.
 TÎNĂRUL MORT TREI ANI, b. mcr.: 641.
 TÎNĂRUL DE AUR, b. mcr.: 187, 201.
 [TÎNĂRUL VÎNĂTOR ȘI FRUMOASA-LUMEI, b. ngr.: 218.]
 TOADER FLĂMÎNDUL, b. A.: 514, 524.
 Toader, om sărac căruia se scoate ochii pentru o bucată de piine: 245.
 TOARCEȚI, FETE, C-A MURIT BABA-CLOANȚA, b. A.: 652.
 Toarta cerului: 307.
 TOATĂ PASĂREA PE LIMBA EI PIERE, b. Mo.: 424, 437.
 Tobă, acoperită cu pielea a doi păduchi: 353.
 Tocmeala, de a nu judeca niciodată fără bărbat: 599; de a nu se supăra: 607.
 Toderăș, flăcău îmbrăcat ca doctor: 563.
 Toderică, jucătorul în cărți: 573.
 Toiag, cu care amenințînd, se face o sută de pășărele: 332; cu care se răzbate prin negura deasă din lumea zmeilor: 287; de aur, ce preface în miel: 456; de fier: 166, 179; de împietrit: 194; de oțel: 173, 176, 177; de zburat: 196, 197; desfăcînd marea: 354; infrunzit: 241, 554, 643; schimbat în lac: 502, în șarpe: 631; servind șarpelui la durarea podurilor: 172.
 TOMA ALIMOS, baladă: 645.
 Toma Berenikov, omoritorul de muște: 541.
 Tomba-Pinheiros, Strîmbă-Lemne portughez: 375.
 Tom-Thumb, Neghiniță englez: 128.
 Tontu-mamei-preutese, alt nume dat lui Pepelea: 608.
 Topaz, palat de: 537.
 Tord-Chêne, tovarăș năzdrăvan: 370, 374.
 Tovarăși ajutători: 370.
 Tovarăși năzdrăvani: 37, 218, 303, 369, 370, 535.
 Tovarăși năzdrăvani, tip: 129, 218, 283, 303, 369, 411, 535; degenerat în snoavă: 592.
 Traistă cu suflete: 442.
 Tramontano, nume de vînt: 192.

Trandafir, apă de: 323; cal schimbat în: 264; crescut din mormint: 92; degete de: 642; al iadului: 479; la cap, în care sta puterea zinei: 225; voinic prefăcut în: 509.

Trandafiri, de aur: 467; răsărind din miinile zinei: 465; din gura fetei: 466, 655.

TRANDAFIRU, b. Ba.: 89, 166, 180.

Trandafirul, om vrăjit în dovleac: 180.

Transformare. V. metamorfoză.

Trădare, dovadă de: 313; a sexului: 346. V. perfidie.

Trăsnetul, peșitorul fetei de împărat: 309.

TRE ARANCE (LE), b. florentin: 213.

Trecătoare între ambele lumi: 648.

TRE CETRE (LE), b. neapolitan: 211.

TRE FATE (LE), b. neapolitan: 465.

TRE MELANGOLE D'AMORE (LE), b. italian: 212.

TRE MELARANCE (LE), b. florentin: 213.

TRE RI ANIMALI (LE), b. italian: 310.

Trei: 34, 39. V. număr.

Trei frați [cei], ciclul: 34, 357.

TREI FRAȚI VÎNĂTORI, b. A.: 218, 229.

TREI LEBEDE, baladă Mu.: 187.

TREI URSITOARE ȘI DOI SFINȚI, b. mcr.: 104.

Trestie, tinguitoare: 93; vorbitoare: 85, 98.

TRIFON HĂBĂUCUL, b. A.: 557, 563.

Trifon Hăbăucul, om dăruit cu talisman: 564.

Trimitere, în paradis: 249; în purgatoriu: 298; în [iad]: 85.

TRIMMATOS..., b. ngr.: 231.

Trimmatos, zmeu cu trei ochi: 231.

Triorhogas, omul cu cele trei boabe de strugure: 119.

Tristan și Isolde, mormintul lor: 92; sabie între: 653.

Troccola, fată rea: 466.

TROIAN, ÎMPĂRĂTUL, l. sirbă: 88.

TROIS DONS DU SORCIER ET LA FÈVE MAGIQUE (LES), b. picard: 305.

TROIS FRÈRES (LES), b. breton: 95.

TROIS ORANGES (LES), b. genovez: 212.

TROIS SOUHAITS (LES), b. francez: 303.

Tron, de argint: 638; de aur: 234, 642; incuiat: 253.

Troncolaine, domniță din: 327.

TROTTOLIN DI LEGNO, b. toscan: 448.

Truone, tunetul personificat în poveștile neapolitane: 640.

Trup, de fier: 252; fără cap, prins în laț: 59, 61, 63, 538. V. corp.

TUDORIȚA, b. Mo.: 344, 353.

Tudorița, fată străvestită în bărbat: 353.

Tunder Ilona, Ileana Cosânzeana a basmelor maghiare: 336.

Tunetul, cercetat de drumeț: 192; peșitorul fetei de împărat: 309; personificat: 192.

Turbat. V. zint.

Turbincă blagoslovită: 573.

Turburarea apei, semn de peire: 57, 398.

Turlulu, Păcală în Tirol: 141.

Turmă, de iepe, aduse din Marea Roșie: 337; de iepuri: 267; fată schimbată în: 261, 267; prefăcută în nucă: 228.

Turme, ieșind din corn: 471.

Turn, care se surpă: 362; copii închiși în: 270; Danae închisă într-un: 317; de balas: 173; de fildeș: 218; de sticlă: 285; fată închisă într-un: 254, 264, 449; Împăratul Florilor închis într-un: 334.

Turnul morței: 400.

Turtă, făcută din țiga mamei: 406; inel în: 449; oștire hrănită cu o: 279;

Turtișoară vrăjită: 492.

Turturică, adusă din virful unui turn: 263; aflată într-un iepure: 309; zina munților în chip de 481; a fetei lui Roșu-împărat: 331; lacrimi de: 391; Rodia schimbată în: 212.

Tyro, oropsindu-și copiii: 317.

Ț

Țandără, femeie grea dintr-o: 56; schimbându-se în zină: 214.

Țara, broștească: 341; celor șapte pitici: 273; ciclopilor: 73; cimerienilor: 20; cuvioșilor, locuința sfințelor: 651; zinelor: 123, 236, 250; în care nu e moartea: 192, 239, 251; fericiților: 38; lui Aram: 376; lui Argintan: 376; lui Aurar: 376; lui Negru-împărat: 353; lotofagilor: 72; neagră, iadul: 651; Nemuririi: 239; Otravei: 322; șerpească: 341; șerpilor: 420; sobolilor: 420; șoricească: 341; șoarecilor: 407, 420; zmeilor: 363, 367, 383.

ȚARUL APELOR ȘI ÎNTELEAPTA VASILISA, b. rus.: 262, 263.

Țarul Ivan: 398. V. Ivan Țarevici.

Țesală, aruncată, se face un munte: 263, 643; o pădure de cuțițe și săbii: 285.

Țigan, în basmele române: 35; în cele maghiare: 25; întilnind Soarele, Luna și Vintul: 654, Iarna, Vara și Vintul: 654; rostogolit într-un butoi cu cuie: 226; sfîșiat de cai: 32, 158, 227, 405; tipul trădătorului: 25, 230, 313, 315; substituindu-se feciorului de împărat: 226, 227, 237, 334, 335; turtit în palmă de Sucnă-Murgă: 288; zmeu schimbat în: 353.

Țigancă, aruncă fata în fîntină: 212; împlinește rolul surorilor invidioase: 269; rolul ei în basmele noastre: 36, 49; sfîșiată de cai: 215, 276; se substituie miresei: 209, 212, 213, 215; vorba ei la auzul nelegiuirilor sale: 146.

ȚIGANUL ȘI CEI TREI DRACI, l. sasă: 573.

ȚIGANUL ȘI ZMEUL, b. sîrb: 541.

Țignăprește, sezătoare în Macedonia: 627.

ȚINUTUL DRACULUI, b. Mu.: 633, 643.

Țipar, cal schimbat în: 646; din care rămîn însărcinate pescăreasa, cățeaua și iapa: 398; fată schimbată în: 212, 264.

ȚIȚINENA, b. ngr.: 271.

Țiținena, pasăre măiastră ce vorbea toate limbile: 271. V. Dikyeretto.

Țințar, împărăteasa lor: 416; om schimbat în: 392; recunoscător: 402.

Țiță, apăsată sub prag spre a afla adevărul: 397, 400, 407; sub tălpoaia casei: 228, 396, 400; sub talpa curței: 442; tăiată: 489.

Țițe, cuptor șters cu, de o brutăreasă: 213, de o zmeoică: 211.

ȚUGULEA..., b. Mu.: 41, 69, 322, 332.

Țugulea, băiat căruia Zmeoica Pămîntului îi luase vinele: 332.

U

Ucenic, la dracu: 259; la hoți: 60.

UCENICUL BRUTARULUI, b. sicilian: 647.

Ucigani, moara lor: 431.

UERCO (L'), b. neapolitan: 500.

Uerco, uriaș căpcăun: 500.

Uitare, arbore de: 73; buruiană de: 72, 73; de logodnică: 262; de mireasă, prin sărutare: 262, 264, 265, 646; îndărăt: 194, 265; provizorie: 263.

UITATUL, b. A.: 133, 166, 177, 240.

Uită-în-Lume, tovarăș ajutor: 363.

Ulcică, cu leacuri: 41, 407.

Ulei, fierbinte, aruncare în: 274; rîu de, viziune mistică: 647.

Ulii, recunoscători, ajută pe voinic: 199.
 Ulioaică, trece pe voinic în ostrov: 287.
 Uliță, fată prefăcută în: 264.
 Uliu, șchiop, duce pe voinic la muntele de marmură: 308.
 Uliva, Sf., legendă despre: 447.
 Ulysses, cearcă pe Achille îmbrăcat femeiește: 346; coborirea-i în Hades: 73; dovedește prin istețime pe Polyphem: 69, 526; în *O mie și una de nopți*: 98; lungă-cilindare: 71; pătirile sale: 511; șederea-i la Cyrce: 69, la Kallypsos: 247; străvestit în cerșetor: 69.

Umbră, ieșind din zid: 536.
 Umeri, luceferi pe: 175.
 [UN ARBORE DE ARAMĂ, DE ARGINT ȘI DE AUR, b. sirb: 304.]
 Unchiaș, născind o fetiță: 214. V. moșneag.
 UN COT BARBĂ ȘI O PALMĂ OM, b. mcr.: 369, 378.
 UN DIAVOL CA NEALȚII, b. Mu.: 32.
 UN DRAM DE LIMBĂ, b. croat: 633.
 Unelte, vorbitoare: 318.
 Unghii, de un cot: 231.
 UN MARE MEȘTER, sn. mcr.: 62.
 UN MORT A OMORÎT DOI, b. Mu.: 497, 501.
 UN OCHI RÎDE ȘI ALTUL PLÎNGE, b. Mu.: 344, 352.
 UN RĂMĂȘAG PE MINCIUNI, b. Mo.: 135, 303, 307; [sn. ngr.: 592.]
 UNUL PATE PENTRU TOȚI, fabulă Mu.: 611.
 Urcare, în aer: 283, 302; în pod: 273, 276; în pom: 213.
 Urcior, aruncat se face lac: 245; din izvorul cu apa negricioasă: 85; luat din casa zmeului: 244.
 Urcioare, de la fintina Ielelor: 333.
 Ureche, a juncanului, mîncări și straie în: 473; roșie: 25; stingă a juncanului, vite din: 473; a vacii, haine din: 472; intrare prin: 129, 468.
 Urechea[-Iepurelui], tovarăș ajutător: 375.
 URECHEATUL DIN POD, sn. Mu.: 593.
 URGĂ-MURGA, b. Ba.: 46, 409, 421.
 Uria, David și: 68, 105.
 Uriaș, antropofag: 31, 125, 410, 528; căpcăun: 335; căruia Ielele îi luaseră inima: 225; căruia zinele îi scoaseră ochii: 179; dormind cu capul pe coadă: 179; cu un ochi în frunte: 78, 99; fată de, jucîndu-se cu omuleți la arat: 527, 656; la care intră băiatul părăsit: 194, 195, 225; păcălit: 78. V. arap.
 Uriași, caracteristica lor: 526, 547; îmbățați de voinic: 219; năzdrăvani: 129, 369, 374, 527.
 Uriași și pitici, ciclu: 220, 526.
 Uriașul, cu ochi în frunte: 76, 78, 98; năzdrăvan: 129; orbit: 76, 78, 79.
 URIAȘUL ÎNVINS, b. A.: 78.
 Urmă, de capră: 486; de căprior: 486; de cenușă: 486, 490; de cerb: 486, 487, 488; de miel: 485, 489; de urs: 486; de vulpe: 486.
 URMĂ-GALBINĂ ȘI PIPĂRUȘ-PETRU, b. A.: 259, 439, 441.
 Urmă-Galbină, copil botezat de Dumnezeu, răpune pe zmei și se căsătorește cu fata Împăratului Verde: 442.
 Urs, cal îmbrăcat cu piele de: 179; credincer schimbat în: 458; fiu de: 535; grădina sa: 331; încăierare cu un: 541, 544; înjugat: 608; Necuratul în chip de: 262; recunoscător: 226, 333, 409, 428, 430; urmă de: 486.
 URSITA, b. Mu.: 27, 104; b. albanez: 106; b. sirb: 515.
 URSITA GĂSITULUI, b. A.: 103, 136.
 Ursită, alegerea ei prin aruncarea săgeților: 181, 183; găsită sub treapta unei scări: 523.
 Ursitele, dăruiesc pe fetele de împărat cu patima jocului: 507; menesc fetei să nu se poată mărita pînă un tînăr nu va petrece o noapte în camera ei: 123. V. ursitoarele.
 Ursitoarea care toarce firul vieței: 510.
 Ursitoarele, concepțiune despre: 104; credința în: 104, 511; fratele lor
750 mut, recapătă graiul: 656; în basmele grecești: 104, 105; 511, 512; în cele române:

104, 511, 512; în poveștile albaneze: 106, 511; în cele romanice: 106, 513; în cele sirbo-croate: 513; într-un basm egiptean: 56; într-o peșteră: 197; la diferite popoare: 105, 107, 511; menesc copilului să moară: 28, 513; menesc tinărului să zacă mort trei ani: 641; perind prin coș: 513; rostirea lor fatală: 56, 104, 510; ursesc Împăratului Roșu, ca un zmeu să-i mănince trupul din mormint: 237; venind la nașterea copilului: 103, 105, 332, 510;

URSOAICA, b. neapolitan: 447.

Ursoaică, copil alăptat de o: 317.

URSUL ȘI DERVIȘUL b. albanez: 540.

Urvași, nimfă acvatică: 86.

Usci ori, de argint: 69; din picioare de om: 468.

Usude, ursitoarele la sirbi: 511, 513, 516.

Ușa, oprită: 101, 237; pivniței, deschisă cu un ac: 365; soarelui: 290.

Ușor-ca-vîntul, ciinele Sf. Dumineci: 244.

Ușurelu-Vîntului, numele iepurelui: 147.

V

VACA NEAGRĂ, b. Mu.: 464, 472.

Vacă, ce împinge soarele cu coarnele: 220; de aur: 334; dăruită de Dumnezeu și Sin-Petru: 556; fecior de: 373, 381; mamă schimbată în: 373; năzdrăvană: 220, 464, 476; neagră: 472; neleapcă a făta: 299; torcînd inul fetei: 478; vorbitoare: 53; vindută unei coșofene: 607.

Vaci, grase și slabe, visul cu: 22, viziune mistică: 300, 301; năzdrăvane: 342; ale soarelui: 71.

VACILE NĂZDRĂVANE, b. Bu.: 549, 556.

VAGABONDUL ȘIRET, sn. istrorom.: 634.

Vai de noi!, strigătul copiilor nebotezați: 300, 647.

Valea cu jalea, interzisă: 248.

Valea plîngerii, oprită de a fi călcată, insuflă dor de părinți: 218, 253.

Valea Salcîmului, în care se retrage fratele învinuit pe nedrept: 55.

Valkyrii, cu chipul de lebede: 639.

Vamă, dată lui Charon: 85, 89.

Vara personificată: 654.

Vardiello, Păcală în Sicilia: 141.

Varga, Circei: 70; corbilor: 518; cu care poți face orice: 343; de aur, cu care zeei transformă: 632; lui Hermes: 70; schimbă palate în mere de aur: 373; stincă crăpată cu: 505; vrăjită: 264, 486.

Vargaluska, pitic maghiar care ajută pe fetele leneșe să toarcă: 651.

Varlaam și Ioasa f.: 96, 466.

Varză, păzită de o iubie: 325.

Vasgyuro, Frămîntă-Fier în basmele maghiare: 651.

Vasile, Sf., animalele devin năzdrăvane în noaptea de: 645.

Vasilică, numele șoricelului luat de suflet și opărit în strachină: 591.

VASILICĂ-VITEAZUL, b. Mu.: 533, 538.

Vasilică-Viteazul, voinic, răpune balaurul și se cunună cu fata zmeoaicei: 538.

Vasilisa, fată îmbrăcată bărbătește: 350.

VASILISA CEA FRUMOASĂ, b. rus: 467.

VASILISA CEA ÎNȚELEAPTĂ [ȘI ȚARUL APELOR], b. rus: 262, 264.

Vasul cu botez, cerut de Ileana: 340.

Vatra vorbitoare: 244.

Văluri, Frumoasa cu cele șapte: 213; sub cari dormea Regina Angelica: 323.

Vămile văzduhului: 89.

Vămpir, strigoi la românii din Macedonia: 471.

VĂMPIRUL, b. mcr.: 464, 471.

VĂMPIRUL ȘI FATA, l. mcr.: 570.

- VĂRUL LUP, fabulă Mu.: 612.
 Văzduh, fată ridicată în: 502. V. vâmi.
 Vecernik, Serilă în basmele ruse: 361.
 Veacuri, ce par clipe: 239.
 Vede-Bine, ciinele Sf. Miercuri: 244.
 Vedenii mistice: 295, 296, 297, 298, 289, 300, 301.
 Vederile, recăpătate prin spălarea cu lacrimi: 429, cu rouă: 524; prin cinctecul pasărei: 290; cu apă caldă: 273, prin ungere cu noroi: 414; redată de Maica Domnului: 494.
 Veghere, funebră: 39, 209, 222, 227, 237; lingă foc: 76, 226; nocturnă: 39, 123, 226, 227, 229.
 Veilloua, șezătoare în Bretania: 14.
 Vekia, unica fată: 585.
 VELIKO LOVICI ȘI KUŠLIO, b. croat: 219.
 Venera, dăruind trei mere de aur: 503; gelozia ei: 84; reminiscențe despre: 644; servitoarele ei: 84. V. Afrodita.
 Veniamin, cupa pusă în sacul lui: 318.
 Venirea la curte nici gol, nici îmbrăcat: 596, 597, 599, 600; nici pe jos nici călare: 596, 597, 599, 600, 601; nici dumineca nici altă zi: 597.
 VENTAFOCHS (LA), b. spaniol: 478.
 Ventafochs, Suflă-n-Foc, Cenușereasa spaniolă: 478.
 Ver, primăvara personificată la romani: 637.
 Verde, apă: 272; busuioc: 224; cal: 360; cracă: 228; cuțit: 174.
 Verde-împărat, fata sa: 237; fetele sale: 311; valoarea-i simbolică: 34; țara lui: 236. V. Împăratul Verde.
 Verdeș-împărat, fata lui: 418.
 Vertodub, Fringe-Lemne în basmele ruse: 370, 374, 644.
 Vertogor, Sfarmă-Munții în basmele ruse: 370, 374.
 Vertumnus, Proteu roman: 22.
 Verzilovo kolo, cerc magic: 566.
 Vestă, ce face nevăzut: 484.
 Vestminte de argint: 472; de fier: 172. V. haine.
 Veveriță, arată cum să se deschiză izvoarele: 519.
 Viață, legată de arbore: 57; pomul ei: 648; simbolizată într-o lumină: 440.
 Viață-fără-de-moarte. V. Tinerete fără bătrînețe.
 Vichor, răpitorul sursorilor lui Ivan: 42.
 Vichri, Furtunile în mitologia slavă: 220.
 Vicleniile meșterului Perdaf: 595.
 Vidrosava, trădătoare, sfișiată de cai neinvățați: 629.
 Vidyadhara, zeu indian, petrecînd temporar pe pămînt: 640.
 Vie, cu struguri, zmeoaică schimbată într-o: 261, 537.
 Viermi, în pîntecele șoarecelui: 401; puterea monstrului stînd în trei: 57, 228.
 Viermișori, puterea stînd în trei: 444.
 Viespi, herghelie adusă de: 285.
 Viespoi, recunoscător: 284.
 Vifor, personificat: 19.
 Vijelii, surori ale Samodivei, chemate în ajutor: 219.
 Vila, adormită: 272; care sade în soare: 290; furul perelor de aur: 290; în basmele sîrbești: 190; locuiește un palat cu flori și fructe de aramă: 304; stăpîna iniștei verzi: 219. V. Neraida și Samodiva.
 Vilele, plămuesc o fată din zăpadă: 493; prezic vindecarea orbului: 519.
 VILIȘ-VITEAZUL, b. Ba.: 385, 393.
 Viliș-Viteazul, voinic încins cu trei cercuri de fier: 394.
 Vin, apă prefăcută în: 552; zină amețită cu: 219; al juneței: 329; rîu de: 552, 647; schimbat în apă: 552.
 Vindecare, cu apă din fîntînă: 518, 530; cu o buruiană: 457; cu rouă: 519, 523.
 Vine, luarea lor: 332; cutie cu: 332.
 Vinerea, zi blestemată: 644; zi mare: 187.

Vineri, Sf.: 27, 39, 166, 252, 464; cățelușa ei: 470; Cenușereasa se bagă fată în casă la: 480; cercetată de Făt-Frumos: 198, 394; dă voinicului un arc: 198; un briu cu care trece apa ca pe uscat: 244; un friu de argint: 254; un măr de aur: 215; o cutie: 255; o piine de argint: 254; dăruiește femeiei părăsite un purcel de aur: 172; o cloșcă cu pui de aur: 176; niște fuse subțiri de aur: 178; niște stative ce țeseau singure: 179; o virtelniță de aur ce depăna singură: 178, 180; fata ei: 380; împărăția ei: 329; legenda ei: 644; locuința ei: 470; spălare în ziua ei: 252, 644; trimite pe Vintoase să facă să curgă lumina: 329.

VIOLA, sn. neapolitană: 598.

Viorele, apă de: 333; haine de: 448; răsărind din miini: 465.

Viperă, zină în chip de: 465; recunoscătoare: 361.

Virgiliu, arbore simțitor: 93; Daphne: 204; descinderea lui Enea: 281; Harpii: 220; Hesperide: 288; numere nepereche: 39; Picus: 645; Proteu: 21; sufletele tinguitoare ale copiilor: 647; stejarul cosmic: 648; trece drept vrăjitor în evul mediu: 566; valoarea afrodisiacă a mărlui: 30.

Vis, că are să se facă împărat: 627; că un vultur îi fură porumbița: 631; despre o fecioară din miinile căreia curge o apă: 649; zină arătându-se în: 507; Dumnezeu în: 394; inger în: 307; factor mitopeic: 20, 50; al fetei despre moartea bărbatului ei: 209; grea din: 536; vederea fetei în: 341.

Visele, împăratul lor: 20; lui Faraon: 53; lui Iosif: 22; rolul lor în basme: 22.

VISUL, b. Mu.: 22 [V. *Sufletul*.]

Vite, adunate în corn: 471; boboite prefăcute în: 474; din ureche: 473; ieșind din iadă: 262; grase și slabe, viziune mistică: 298, 299; urcate în pod: 594.

Viteazul, fără frică, se sperie de o vrabie: 536.

Viță, de vie, ce da o butie de vin pe ceas: 413; crescind din mormint: 92; soarele legat cu o: 221.

Vițea, vindută unui arbore: 606.

Vițel, năzdrăvan, fată schimbată în: 482.

Vizir, personaj: 97.

Vizitiu, substituindu-se feciorului de împărat: 334.

Viziuni. V. vedenii.

ȚIZOR, CRAIUL ȘERPILOR, b. A.: 28, 294, 409, 420.

Vîj-Baba, din fundul iadului, stăpina iepelor măiestre: 640.

Vîji, strigoaice: 524; stilpul lor: 524; vorbind: 524.

Vilva, băilor: 613; preface în piatră toate catanele: 538; schimbată în cal frumos, cu care voinic se luptă două zile și două nopți: 329.

Vînăt, muntele: 222, 224; norul: 289; voinicul: 224.

Vînător, fecior schimbat în: 264; la împăratul Tatarin: 219.

VÎNĂTORUL ȘI FRUMOASA-LUMEI, b. ngr.: 337.

VÎNĂTORUL ȘI OGLINDA ATOTVĂZĂTOARE, b. ngr.: 504.

Vînt, calul său: 482; cercetat de voinic: 192, 194; [de femeia căutindu-și bărbatul: 168]; coliba sa: 248; locuința sa: 174, 248; mama sa: 166, 171, 174; mare: 254; mic: 254; personificat: 19, 36, 168.

Vînteș, tovarăș ajutor: 375.

Vîntișor, grea dintr-un: 318.

Vîntoase, trimise de Sf. Vineri: 329; fetele lor: 329.

Vîntul, pețitorul fetei de împărat: 310.

Vîntul de primăvară, mama sa: 391; portretul său: 19; vorbind: 163.

VÎNTUL ROȘU, b. croat: 221.

Vîntul Roșu, monstru antropofag închis în camera oprită: 309.

Vîntul turbat, ajungere în: 306; cetate în: 391; mama sa: 391; personificat: 36; țințar din: 332; urcare pînă la: 306; voinicul trecînd dincolo de: 36.

Vînturașul, tovarăș ajutor: 592.

Vînturi, cele întrebate de Fulger: 192; om care le poartă: 195; nume de: 192; stăpinul lor: 70; unde se întîlnesc: 434; vorbind în arbori: 388.

Vîrcolaci, așteptați de fetele Vîntoaselor: 329; oameni-lupi: 568.

Vîrtejul personificat. V. Vichor.

Vîrtejuri. V. Thyellae.

Vîrtelniță, dăruită de Sf. Vineri: 178, 180, 252; de Sf. Miercuri: 179; de aur: 178, 180, 252; fata spunîndu-i durerile: 642.

- Virzov, de coborit în lumea cealaltă: 287.
 VLAD ȘI CATRINA, sn. A.: 593.
 Voinea, fecior năzdrăvan: 228.
 Voinic, schimbat în floare: 403; vulpoi prefăcut în: 362.
 Voinic-de-Fier, năzdrăvan a cărui putere sta în trei ouă: 365.
 VOINIC-DE-PLUMB, b. Mu.: 133, 359, 364.
 Voinic-de-Plumb, voinic, răpune zmeii și readuce fetele Împăratului
 Reșu: 358, 364.
 VOINIC-DE-TEI, b. A.: 134, 369, 380.
 VOINIC-DE-TEI, copil dintr-un tei însuflețit, întovărășit cu uriași năzdră-
 vani: 380.
 VOINIC-ÎNFLORIT, b. Bu.: 424, 433.
 Voinic-Înflorit, copil botezat de Dumnezeu și înviat de Sf. Duminecă: 433.
 VOINICUL CEL CU CARTEA ÎN MÎNĂ NĂSCUT, b. Mu.: 122, 511.
 VOINICUL CEL CU TREI DARURI, b. Mu.: 134, 439, 441.
 VOINICUL CEL FĂRĂ DE TATĂ, b. [Mu.]: 424, 432.
 VOINICUL-FLORILOR, b. Bu.: 322, 335.
 Voinicul-Florilor, geniu (sub pașii căruija toate înfloresc), dormind
 printre flori: 406; moșia sa, înconjurată de sulți mișcătoare: 406; răcnetul său: 406;
 schimbat în pasăre: 335.
 VOINICUL PARSION, b. A.: 186, 194.
 Voinicul Păsărilor, prins de vânătorii împărătești și slobozit de băiat: 335.
 Voinicul Vânător, fată îmbrăcată bărbătește: 224.
 Volga Vreslavici, schimbat în lup, șoim, furnică: 261; vorbește cum se
 naște: 39.
 VORBA POTRIVITĂ, sn. Mu.: 609.
 Vorbe echivoce: 338, 339, 342, 350.
 Voria, mama vînturilor în poveștile italiene: 638.
 Vrabie, de care se sperie viteazul fără frică: 536, 538; diavol în chip de:
 260; puterea zmeului stînd într-o: 440.
 Vraci, rolul său în basme: 28, 253; voinicul făcîndu-se: 392. V. doftor.
 Vraja. V. om-animal.
 Vrabii, împărăteasa lor: 248; ajutoare: 481.
 Vraji: 174, 633.
 Vrajit, ac: 487; bici: 438; bolovan: 385; bustean: 391; cercei: 494; ciorap:
 492; covor: 503; friu: 441; inel: 195, 412; ochean: 505; om: 176; palat: 176, 476.
 Vrajită, broască: 182; casă: 459; făină: 426; floare: 494; inimă: 55; legătură:
 492; manta: 505; oglindă: 492; piine: 464; pasăre: 438; portocală: 505; sabie: 421;
 sandale: 534; șarpe: 635; turțioară: 492; vargă: 486.
 Vrajitoare, arsă de vie: 486; care fură inima: 405; cu 12 iepe: 263;
 descîntînd: 29; zină: 72; precizînd pericolele: 390. V. Baba-Iaga, Circe, Medeea.
 VRĂJITOAREA ȘI SORA SOARELUI, b. rus: 283, 374.
 Vrajitor, cap de: 500; ce iese din dulap: 308; ce face cu toiagul să nască
 cincizeci de femei sterpe: 333; întrebat de voinic: 392; învață magia pe băiat: 646;
 puterea sa: 28; schimbat în lup: 294; substituit lui Statu-Palmă: 651.
 Vrajitorul cu șapte capete, b. florentin: 399.
 Vremea d-apoi, trecerea timpului în: 39.
 Vulpe, care păcălește: 611; flăcău schimbat în: 259, 260; înviînd pe bine-
 făcătorul ei: 42; prefăcută în cal: 362; recunoscătoare: 118, 120, 226; schimbată în fată
 de aur: 330, 413; scoțînd pe voinic dintr-un puț: 322, 361; suflet de om spinzurat,
 schimbat în: 411.
 Vulpoi, moșia lui: 362; prefăcut în voinic: 362.
 Vultur, aducînd urciorul cu apă: 41, 85; cal schimbat în: 263; care dăruiește
 feciorului de împărat piatra zamfirului: 410; ce răpește condurul: 475, fata: 214;
 ce ia fata sub aripa-i: 214; ce o înghite de bucurie: 214; drac în chip de:
 259; dă împăratului o ladă roșie: 262, piatra zamfirului: 410; ducînd pe binefăcătorul
 său la tatăl șarpelui: 563; fîntina sa: 222, 229; hrănind un copil: 648; puterea stînd
 într-un: 439; recunoscător: 199, 262; șchiop: 394; scoțînd pe voinic în Lumea-Albă:
 369; udînd buceaua: 538.
 Vultur, pețitorul fetei de împărat: 311.

Vulturi, legenda lor: 464; limba lor: 289; năzdrăvani; 523; recunoscători: 289; schimbați în bărbați: 171.
Vulturoaică, luind copiii: 474; recunoscătoare: 377.

W

Werwolf, vîrcolac: 568.

X

Xantos, cal năzdrăvan: 68.
Xuthos, juruiește copilul său: 317.
XYLOMARIA, SAU MARIA CU HAINA DE LEMN, b. ngr.: 449.

Y

Ygdrasil, frasin uriaș, al cărui trunchi e osia lumii: 648.

Z

Zabava, fecioară scăpată de un monstru: 350.
Zamfir, palaturi de: 36.
Zăpadă, copilă albă ca: 493; femeie albă ca: 196.
Zburător: 88, 193.
ZEFIRIN CEL FRUMOS, b. Mu.: 627.
Zefirin, dezleagă ghicitorile puse de Roșu-impărat: 627.
Zeffiro, nume de vînt: 192. V. Zephyr.
ZELINDA E IL MOSTRO, b. florentin: 169.
Zephyr, ridicînd în văzduh pe Psyche: 82; pe Troylus: 124.
Zerkocher, Coace-Fier: 372.
Zer, stors din piatră: 543.
Zeus, cercetează pe muritori: 549; cel mai tînăr dintre fiii lui Kronos: 34; dispensator suveran al bunurilor și relelor: 515; frate cu Poseidon și Hades: 40; luptînd cu Kronos: 630; metamorfozat într-o ploaie de aur: 317; nu poate zădărnici decretale Moirei: 511; oaspe necunoscut: 522; se înfățișează Semelei: 87. V. Joe.
Zezolla, numele Cenșeresei neapolitane: 477.
ZGÎMBOI, sn. Mu.: 608.
Zgriburilă, tovarăș ajutor: 334.
Zgripțor, pui de, scăpați de Prislea: 286.
Zgripțoroaică, copil aruncat în gura ei: 182, 185; cu șapte capete: 197; recunoscătoare scoate pe voinic în Lumea-Albă: 40, 369, sora zinei: 182, 185. V. pajură.
Zid, diavol în poveștile rusești: 656.
Zid, cetate de: 265; de aramă: 507; de fier dintr-un cuțit aruncat: 363; despîcîndu-se: 657; din aruncarea unui pieptene: 261, 267, unui inel: 340; priveghetoare și rîndunică de: 325.
Zidire de vie: 235, 274.
Ziduri, de aramă: 69; de marmură: 173.
Zile, blestamate: 644; mari, simbolizate de zine-lebede: 187.
ZILELE BABEI, [l.] Ba.: 465.

- Zina, fată schimbată în pasăre: 490.
 Ziua, adusă de o babă: 221; adusă într-o căruță cu 14 cai: 651; călare pe un cal alb: 654; echivalentă cu un an: 38, 235, cu un ceas: 39, cu un secol: 124; închipuită ca un călăreț alb: 468; legată: 642; regulată de o femeie: 221; prelungită: 221.
 ZIUA ARICI, NOAPTEA CONTE, b. croat: 635.
 Zin, zmeu la macedoromâni: 197.
 ZÎNA APELOR, b. A.: 181, 184, 296.
 Zina apelor, fecioară-mreană, ursita pescarului: 184.
 ZÎNA APELOR CEA DE AUR, b. Ba.: 288, 294.
 Zina apelor cea de aur, frumoasa fată a mării, ademenită de Făt-Frumos: 294.
 Zina Crăiasă, Făt-Frumos însărcinat s-aducă pe: 37, 647.
 Zina de piatră, zină la picioarele căreia curgea o apă miraculoasă: 41.
 Zina florilor. V. Cicoarea, Elena și Fata din dafin.
 Zina Ilina, cea mai măiastră dintre zine, amuțește copila mincincasă: 234.
 ZÎNA MINUNAT DE FRUMOASĂ, b. Ba.: 204, 210.
 Zina minunat de frumoasă, fecioară șezînd pe virful unui dafin: 210.
 ZÎNA MUNȚILOR, b. Mu.: 137.
 Zina munților, zină ademenind pe voinic în chip de turturică: 137.
 ZÎNA NENĂSCUTĂ ȘI NEVĂZUTĂ, b. Ba.: 211, 215.
 Zina nenăscută și nevăzută, zină promisă copilului ce plînge: 215.
 ZÎNA ZÎNELOR, b. Mu.: 181, 183.
 Zina Zînelor, ursita feciorului de împărat, vrăjită în bufniță: 183; crăiasa zinelor: 235.
 ZÎNA-ZORILOR, b. A.: 133, 322, 328.
 Zina-Zorilor, fecioară cu ochi de buhă și față de vulpe: 329; cetatea ei: 329; fintina cu apa-i minunată: 328.
 Zină, amețită, cu joc și băutură: 179; arătîndu-se în vis: 507; dăruind o năframă: 426, un chimiraș: 332; ieșind din apă: 198, 225, din copaci: 207, din curmal: 477, din oală: 214; fermecată de fluierul voinicului: 219; în chip de broască: 183, de bufniță: 183, de cerboaică: 199, de ciută: 185, de lebedă: 186, 188, 191; de nouraș: 399, de pasăre: 186, 205; de porumbiță: 183, 186, 188, 195, 215; de turturică: 481, de viperă: 465; într-un car cu șapte cai înaripați: 251; înviind pe voinic: 41, 435; locuind într-un arbore: 206, 207; într-un fruct: 211; măiastră: 432, 481; răpind copiii femeiei mincinoase: 234; zmeoaică în chip de: 261, 369.
 Zine, bradul lor: 648; bune și rele: 27, 75; caracteristica lor: 643; crăiasa lor: 235; datina lor: 186; [de la Lacul-Alb: 41;] de la Lacul-Negru: 406; grădina lor: 223; bainele lor: 199; împărăția lor: 235; înlocuite cu sfinte: 27; moșia lor: 179, 200; estrovolul lor: 211; tărîmul lor: 199; țara lor: 236, 250.
 ZÎNELE, b. Mu.: 186, 194.
 Zinele promise, tip: 239, 247.
 ZLATOVĽASKA, b. ceh: 337.
 Zlatovlaska, fecioara cu părul de aur la cehi: 337; palatul ei de cristal: 337.
 Zlatokosa, fecioara cu părul de aur la ruteni: 336.
 Zlatiya, fată îmbrăcată bărbătește: 350.
 Zlatumbeg, hăiat procopsit de o vulpe recunoscătoare: 120.
 Zmai, zmeu la sirbi: 528.
 Zmei, arătîndu-se la a treia scuipare: 285; care se luptă pe nevăzute: 285; craiul lor: 266; curțile lor: 354, 496; fintina lor: 378; fetele lor: 364; frați de cruce cu băiatul: 224; fură merle de aur: 289, soarele, luna și stelele: 363; împărăția lor: 419; împăratul lor: 353; în chip de nori negri: 289; locuiesc în Lumea-Neagră: 288; în pădure: 36; mama lor: 365; nevestele lor: 365; păcăliți de voinic: 226, 227, 237, 545; palaturile lor: 245, 289; păzind o chitră: 211; răpind fecioare: 284, 285; stăcă podul: 401; tatăl lor: 237; țara lor: 363, 367. V. zmeu.
 Zmeița, zmeoaică la bulgari: 529. V. drakaina.
 Zmeoaica-Pămîntului, răpește vinele lui Țugulea: 332.

INDICE FOLCLORIC

Z m e o a i c ă, amorțește oameni și pustiește locuri: 265; fată intrind ca cioban la o: 354; repeziciunea sosirei sale: 160; schimbându-se în fîntină, rug și zînă: 261, 369, în fîntină și cuptor: 261, în păr, măr și fîntină: 261, 364 în păr și vie: 261, în vie cu struguri, livede cu prune și fîntină: 261; smulge inima voinicului: 401; surorile ei: 367; urmărește pe voinic: 265.

Z m e u, băgat într-un buriu: 366, într-o butie de fier: 433; într-un butoi: 35, 191, 197; calul său: 254; cu șase capete: 195; cu 9 și 12 capete: 195, 260; cu 3 ochi: 237; cu 24 aripi: 194; hrănindu-se cu oameni: 237; închis într-o butie cu 12 cercuri: 237, într-o cameră oprită: 191, 250, într-o pivniță: 191, într-un poloboc: 199; înalt de un cot: 371; îndrăgit cu mama voinicului: 427; cu soră-sa: 426; în luptă cu feți-frumoși: 33; nume de: 353; păcălit: 195, 265, 541, 542; palatul său: 198; prins și ferecat: 335; prostia lui: 125; puterea-i: 37, 57; schimbându-se în buștean: 429, în buturugă: 430, în roată de fier: 367; secind izvoarele: 403; strigătul său: 148; tainul său: 40.

ZMEUL ȘI ZMEOAICA, baladă dobrogeană: 530.

Z o o m o r f i s m: 24.

Z o r i l ă, luceafărul de dimineață: 220; legat de copaci: 221, 226; zorile personificate: 33. V. Murgilă.

Z o r i l ă, fecior născut înspre zori: 286, 366, 368. V. Serilă.

Z O R I L Ă M I R E A N U, b. Mu.: 40, 282, 286.

Z o r i l ă M i r e a n u, feciorul cel mai mic, readuce fetele împăratului răpite de zmei: 286.

Z o r i l e, floarea lor: 637; furate de idoii: 359; legate de copaci cu briul și apoi dezlegate de voinic: 229, 642; personificate: 221; surata lor: 638; trei surori, aducînd pămîntului lumina zilei: 220.

Z o r i n a, fata zmeului: 265.

Z U C C A C C I A, b. italian: 447.

Z u c c a c c i a, Dovlecelul, copilă persecutată de părintele ei, fugind străvestită într-o haină din bucăți de dovleac: 447.

TABLA DE MATERII

Prefață (V—XX)

Notă asupra ediției (XXI—XXVIII)

Prefață (5—9)

PARTEA ÎNTÎIA: INTRODUCERE

I. UNIVERSALITATEA POVEȘTILOR (13—16)

Șezători (13) — Caracterul lor identic în antichitate și în timpurile moderne (15)

II. IMPORTANȚA ANTROPOLOGICĂ A BASMELOR (17—26)

Analogii mitice (17) — Vico și principiul de universalitate a naturii umane (17) — Animismul la greci (18) — Metempsihoză și arbore supraviețuitor (18) — Asimilarea animalelor cu omul (18) — Personificarea universală: soarele și luna, lucefieri, fenomene cosmice (19) — Visul ca factor mitopeic (20) — Palatul Somnului (20) — Metamorfoze și teoria lui Pitagora (20) — Transmigrațiunea sufletelor (21) — Proteu (21) — Rolul viselor în basme (22) — Realitatea basmelor pentru oamenii din popor (22) — Profil de băsnăș român (22) — Portretul unei povestitoare italiene (23) — Fondul antropologic: credințe străvechi, farmece, letargie (24) — Culoarea roșie: om roșu, Roșu-împărat, păr roșu (24) — Simbolismul acestei colorii de origine antropologică (26)

III. IMPORTANȚA ETNOLOGICĂ A BASMELOR (21—33)

Influența religioasă (27) — Elementul dualist (27) — Degenerarea basmelor (28) — Influența literară (28) — Astrologia și rolul ei în basme (28) — Alegere simbolică de împărat sau de mire (29) — Presagii sau semne prevestitoare (30) — Ordaliile sau judecățile dumnezeiești (30) — Datine locale (31) — Reminiscente istorice: Tătarii în basme, căpcinii sau cynocephalii (32) — Mitologie dacoromână (32)

IV. SCENERIA FANTASTICĂ A BASMELOR (34—43)

Personagiile: împărați și locțiitorii lor (34) — Eroul și eroina (34) — Caracteristica psihologiei populare (35) — Feții-frumoși și adversarii lor (35) — Diavolul, Moartea și Dumnezeu (35) — Țiganul și țigancă (35) — *Locurile*: pădurea, tărîmul celălalt, lumea aeriană (36) — *Agenți auxiliari*: animale recunoscătoare și zine binefăcătoare (36) — Cele trei isprăvi și tovarășii năzdrăvani (37) — Araپی și talismane (37)

— *Spațiul și timpul*: o zi echivalentă cu un an, un ceas cu trei secole, o minută cu o jumătate eternitate etc. (38) — Creșterea foarte repede a copiilor (38) — *Numere*: valoarea mitică a cifrelor trei, nouă, douăsprezece, șapte etc. (39) — *Înviere*: apa vie și apa ce întinereste (40) — Munții ce se bat în capete (41) — Rolul singelui (42) — *Buruiana vieții* (42)

V. ORIGINEA POVEȘTIILOR POPORALE (44—52)

Caracterul subiectiv al teoriilor folclorice (44) — Exegeza mitologică (44) — Elementul irațional în mituri (45) — Teoria alegorică a fraților Grimm și lipsurile ei (46) — Schott și Marienescu (46) — Max Müller și teoria-i solară (47) — Angelo de Gubernatis (47) — Kuhn și teoria-i atmosferică (48) — Benfey și teoria sa istorică (49) — Exclusivismul și exagerațiunile lui (50) — Teoria d-lui Hasdeu despre formațiunea basmelor din vise (50) — Teoria antropologică: Tylor, Lang (51) — Metoda noastră (52; cf. prefața).

VI. ISTORICUL BASMELOR (53—130)

Mituri și povești (53) — Caracterul folcloric al legendelor biblice (54) — Mărturiile din scriitori antici despre circulațiunea basmelor (54) — De ce lipsesc povești integrale în literatura clasică (54)

1. *Egipteni* (54—64)

Herodot și elementul legendar în *Istoriile* sale (54) — Un basm vechi de 3000 de ani (55) — Analiza-i comparativă (57) — O versiune paralelă munteană (57) — O legendă eroică rusească (58) — Snoava egipteană *Tezaurul lui Ramsinit* (59) — Tradițiuni paralele române și străine (60)

2. *Indieni* (64—67)

Numai ei posed colecțiuni speciale de basme (64) — *Panciatantra* și expansiunea-i în Asia și Europa (64) — Cercetările lui Benfey (65) — Tabloul cronologic al traducerilor europene (65) — O poveste indiană (66) — Concepțiunea universală despre animale recunoscătoare (67) — Versiuni paralele române (67)

3. *Greci* (67—81)

Elementele constitutive ale epopeelor populare (67) — Trăsuri folclorice în *Iliada* (68) — Legenda lui Bellerophon (68) — Ideea fundamentală a *Odysseei* (69) — Episodul Circei (70) — Sirene și stinci rătăcitoare (71) — Scylla și Charybda (71) — Medeea și buruieni vrăjite (72) — Analogii universale (72) — Mitul lui Polyphem (73) — Răspindirea-i la diferite popoare și rase (76) — Versiuni paralele române (76) — Degenerarea basmului în snoavă (79) — Episodul numelui omeric printre aventurile lui Păcală (79) — Observațiuni comparative asupra versiunilor române (80)

4. *Romani* (81—96)

Un episod folcloric într-un roman antic (81) — Apuleiu și fragmentul *Amor și Psyche* (81) — Caracterizarea acestui basm roman (86) — Analogiile sale universale (86) — Urvași și Melusina (86) — Semele și Egeria (87) — *Domnul de Rouă* (87) — Forma modernă cea mai generală a poveștii lui Apuleiu (88) — Amănunte comparative (88) — Caracterul ei amalgamat (89) — Obolul mortuar (89) — Pliniu și opera sa enciclopedică (90) — Ploi mitice (90) — *Metamorfoza sexelor* (91) — Păsări năzdrăvane și arbori simțitori (91) — Plante împletite (92) — Virgiliu și Dante despre arbori supraviețuitori (93) — Rolul lor în basme (94) — Fluierul vorbitor (95) — Goethe și melodia Margaretei (96)

5. *Evul-mediu* (96—114)

Un roman creștin de origine budhică (96) — Orientul și influența-i literară (96) — *Pădăle lui Sindibad* și expansiunea acestei cărți populare (96) — *O mie și una de nopți* și materialele-i eterogene (97) — Traducerea românească și caracterul ei (98) — Povestea lui Polyphem sub forma-i arabă (98) — Episodul Circei (100) — Proto-

tipul *Camerei oprite* (101) — *Gesta Romanorum*, cartea de povești a evului-mediu (101) — Prima narațiune despre *fatalitate* (102) — Variante române (103) — Credința în Ursitoare (104) — Versiuni paralele, mai ales balcanice (105) — Mitul lui Edip în forma-i antică și modernă (107) — A doua narațiune despre *limba pasărilor* (108) — O curioasă paralelă munteană (108) — A treia narațiune, prototipul *Regelui Lear* (109) — Versiuni paralele române și romanice (112)

6. *Timpurile moderne* (114—130)

Boccaccio și Straparola (114) — O poveste venețiană (114) — *Pentameronul* lui Basile și stilu-i burlesc (115) — O poveste neapolitană (115) — Variante române și străine despre *Cotoșmanul năzdrăvan* (116) — Perrault și basmele sale (120) — Analiza unora dintr-însele (121) — Împietrirea și rolul ei în basme (121) — Somn letargic (124) — *Petit Poucet* francez (125) — Nomenclatura piticului în folclorul român (125) — Versiuni paralele române (125) — Variante romanice și străine (127) — Colecțiunea de povești germane a fraților Grimm (130)

VII. LITERATURA BASMELOR ROMÂNE (131—138)

Valoarea colecțiunii fraților Schott (131) — Importanța colecțiunii lui Ispirescu (131) — Colecțiuni similare din celelalte provincii române (131) — Bibliografia basmelor române (132) — Cum trebuie culese basmele? (136) — Valoarea varianțelor (137) — Amalgamarea în folclor (137) — Modalități secundare (138)

VIII. BASM, LEGENDĂ, SNOAVĂ (139—141)

Sensul special al termenului *basm* la slavi (139) — Sinonimul său *poveste* (139) — Nomenclatura italiană a basmului (139) — Terminologia-i străină (140) — Basmul în raport cu legenda și snoava (140) — Păcălă și Pepelea la diferite popoare (140) — Raportul între basm și cîntec (141) — Elementul fantastic ca criteriu de valoare științifică (141)

IX. LIMBA BASMELOR ROMÂNE (142—160)

Elementul formal și metaforic în basme (142) — Formule inițiale și specimene străine (142) — Specimene române (144) — Formule mediane române (146) — Formule finale (149) — Specimene străine (150) — Exemple române (153) — Formule stereotipe (158) — Dialoguri în basme (159) — Perifraze populare ca expresiuni metaforice (159)

X. CLASIFICAȚIUNEA BASMELOR (161—162)

Multiplicitatea aparentă a basmelor (161) — Idei fundamentale (161) — Amalgamarea și juxtapunerea în producțiunile poporului (161) — Prima clasificățiune folclorică (162) — Încercarea unei nouă clasificățiuni pe o bază mitică, etică sau psihologică și legendară sau novelistică (162)

PARTEA A DOUA: BASMELE ROMÂNE

Secțiunea întâia: Povești mitico-fantastice (165-356)

I. CICLUL *PĂRĂȘIRILOR* SAU *OM-ANIMAL* (165—202)

A. Tipul *Amor și Psyche* (165—180)

Caracteristica tipului (165) — Variante române (166) — Versiuni paralele străine (166) — Observățiuni comparative (171) — Rezumatul basmului-tip și al varianțelor sale (172)

B. Tipul *Melusina* (180—186)

Caracteristica tipului și variantele sale române (180) — Versiuni paralele străine (181) — Condițiune maritală și nemurire prin foc (182) — Rezumatul basmului-tip și al variantelor sale (183)

C. Tipul *Neraida* (185—202)

Cele trei forme ale tipului (186) — Variantele lor române (186) — Forma poetică a tipului (187) — Motivul originar în *1001 de nopți* (188) — Versiuni paralele străine (189) — Legenda rîndunichii (193) — Rezumatul basmelor-tip și al variantelor sale (193)

II. CICLUL FEMEIE-PLANTĂ (203—215)

A. Tipul *Daphne* (203—210)

Peripețiile și variantele acestui tip (203) — *Daphne* și anticele driade (204) — Cultul arborilor (204) — Versiunile străine ale tipului (205) — Observațiuni (206) — Rezumatul basmelor-tip și al variantelor sale (206)

B. Tipul *Cele 3 năramze* (211—215)

Caracteristica și variantele române (211) — Versiuni paralele romanice (212) — Elementul substitutiv (213) — Rezumatul basmului-tip și al variantelor sale (213)

III. CICLUL INTERZICERILOR (216—238)

Rolul interzicerilor în basme (216) — Reminiscente literare (216) — Varietatea infinită a interzicerilor (217)

A. Tipul *Locurilor oprite* (217—230)

Peripețiile și variantele tipului (217) — Versiuni paralele străine (218) — *Arăpușca* și *Sila Samodiva* (220) — Căutarea focului și legarea astrelor (220) — Locuri interzise (222) — Rezumatul basmelor-tip și al variantelor sale (222)

B. Tipul *Camerei oprite* (230—238)

Peripețiile și variantele tipului (230) — Izvorul său (231) — Versiuni paralele străine (231) — Rezumatul basmelor-tip și al variantelor sale (234)

IV. CICLUL JURUINȚELOR (239—256)

A. Tipul *Iephtha* (239—246)

Variante și analogii (239) — Observațiuni asupra versiunilor (240) — Povestea numerelor și forme paralele (241) — Rezumatul basmelor-tip și al variantelor sale (243)

B. Tipul *Zinelor promise* (247—256)

Variante române (247) — Trecerea supranaturală a timpului (247) — Versiuni străine (247) — Suprapunerea elementului creștin (252) — Zilele personificate în sfinte (252) — Rezumatul basmului-tip și al variantelor sale (253)

V. CICLUL METAMORFOZELEOR (257—280)

A. Tipul *Iason* (257—267)

Variante române (257) — Conflict magic (258) — Versiuni paralele (258) — Observațiuni asupra lor (264) — Rezumatul basmului-tip și al variantelor sale (264)

B. Tipul *Copiii de aur* (268—280)

Variante române (268) — Diferențe și analogii (268) — Îndoitul aspect al tipului (269) — Versiuni paralele (269) — Forma poetică a tipului (275) — Rezumatul basmelor-tip și al variantelor sale (276)

VI. CICLUL *DESCINDERILOR INFERNALE* (281—301)

A. Tipul *Tescu* (282—288)

Variante române (282) — Tărîmuri străine (283) — Versiuni paralele (283) — Rezumatul basmului-tip și al variantelor sale (284)

B. Tipul *Hesperidele* (288—294)

Variante române (288) — Versiuni străine (289) — Rezumatul basmului-tip și al variantelor sale (292)

C. Tipul *Deceurilor* (294—301)

Versiuni române (294) — Versiuni străine (301)

VII. CICLUL *ASCENSIUNILOR AERIENE* (302—311)

A. Tipul *Arborele ceresc* (302—308)

Variante române (303) — Versiuni străine (303) — Rezumatul basmului-tip și al variantelor sale (306)

B. Tipul *Animale-cumnași* (308—311)

Variante române și străine (308) — Rezumatul basmului-tip și al variantelor sale (310)

VIII. CICLUL *EXPUNERILOR* (312—320)

A. Tipul *Andromeda* (312—316)

Variante române și analogii externe (312) — Versiuni străine (313) — Basmul-tip și variantele sale (314)

B. Tipul *Danae* (316—320)

Variante și analogii mitice (316) — Formula expunerii (317) — Versiuni paralele (317) — Basmul-tip și variantele sale (318)

IX. CICLUL *ISPRAVILOR EROICE* (321—343)

A. Tipul *Apă vie și apă moartă* (321—335)

Cele două forme ale tipului (321) — Variante române (322) — Versiuni paralele (322) — Observațiuni comparative (323) — Tovarăși auxiliari și nomenclatura lor (326) — Basmele-tip și variantele lor (328)

B. Tipul *Ileana Cosânzeana* (335—343)

Variante române (336) — Analogii externe (336) — Versiuni străine (337) — Basmul-tip cu variantele sale (339)

X. CICLUL *FECIOAREI RĂZBOINICE* (344—356)

Variante române (344) — Schimbarea sexului în mitologia indiană (345) — Aceeași metamorfoză în mitologia greacă (345) — Încercările de sex (346) — Versiuni **765**

străine (346) — Forma poetică a motivului (351) — Legenda rînduneii (351) — Basmele-tip cu variantele lor (352)

Secțiunea a doua: Povești etico-mitice (psihologice) (357—546)

I. CICLUL CELOR TREI FRAȚI (357—383)

Psihologia populară și caracterul ei particular (357) — Cele două tipuri ale ciclului și peripețiile lor (358)

A. Tipul *Fraților perfizi* (358—369)

Cele două forme ale tipului (358) — Variante române (358) — Credința despre furarea astrelor (360) — Versiuni străine (360) — Basmele-tip și variantele lor (362)

B Tipul *Tovarășilor năzdrăvani* (369—383)

Incidentele tipului (369) — Variante române (369) — Observațiuni și analogii (370) — Tovarăși năzdrăvani, numărul și numele lor (370) — Nomenclatura pîcicului răutăcios (371) — Versiuni străine (372) — Basmele-tip cu variantele lor (375)

II. CICLUL CELOR DOI FRAȚI (384—408)

A. Tipul *Dioscurilor* (384—394)

Incidentele motivului (384) — Variante române (385) — Analogii externe (385) — Imitațiuni literare (386) — Jertfirea copilului (386) — Versiuni străine (387) — Basmele-tip și variantele lor (390)

B. Tipul *Cei doi frați de cruce* (295—408)

Variante române (395) — Mama-Pădurei și caracterul ei (395) — Analogii externe (396) — Alăptare îndelungată (397) — Versiuni străine (397) — Basmele-tip și variantele lor (400)

III. CICLUL ANIMALELOR RECUNOSCĂTOARE (409—422)

Peripețiile ciclului și variantele sale române (409) — Observațiuni comparative (410) — Jumătate-de-Om (410) — Mortul recunoscător (411) — Înjumătățirea miresei (411) — Concepțiunea antropologică despre animale recunoscătoare (412) — Versiuni străine (412) — Graiul animalelor (414) — Basmele-tip și variantele lor (416)

IV. CICLUL FEMEIEI PERFIDE (423—444)

A Tipul *Scylla* (423—438)

Peripețiile tipului și variantele sale române (423) — Versiuni străine (424) — Fasărea norocului (425) — Basmele-tip cu variantele lor (428)

B. Tipul *Dalila* (438—444)

Variante române (439) — Analogii externe (439) — Forma cumulativă a tipului (439) — Basmele-tip cu variantele lor (441)

V. CICLUL INCESTULUI (445—462)

Caracterul străvechi al incestului (445) — Existența-i în mitologia antică și în poezia noastră populară (445)

A. Tipul *Peau-d'Ane* (446—453)

Peripețiile tipului și variantele sale române (446) — Versiuni paralele (447) — Nume topice fictive (450) — Basmul-tip și variantele sale (451)

B. Tipul *Fetei cu mâinile tăiate* (453—452)

Variante române (453) — Analogii externe (454) — Versiuni străine (455) — Observațiuni comparative (457) — Basmul-tip cu variantele sale (457)

VI. CICLUL *MAMEI VITREGE* (463—496)

Cele patru tipuri ale ciclului și peripețiile lor (463)

A. Tipul *Holle* (463—474)

Variante române (463) — Observațiuni comparative (464) — Versiuni paralele (465) — Povestea cutiilor (466) — Dualismul religios (468) — Basmele-tip cu variantele lor (469)

B. Tipul *Cenușereasa* (474—484)

Variante române (474) — Nomenclatura Cenușeresei și condurul ei (475) — Versiuni străine (475) — Cenușotcă și forme paralele (479) — Basmele-tip cu variantele lor (479)

C. Tipul *Phryxos* (484—490)

Variante române (484) — Versiuni străine (485) — Basmele-tip cu variantele lor (486)

D. Tipul *Rodia* (491—496)

Variante române (491) — Versiuni străine (491) — Basmul-tip cu variantele sale (494)

VII. CICLUL *PEȚIRILOR* (497—509)

A. Tipul *Edip* (497—502)

Variante române (497) — Versiuni străine (498) — Basmul-tip cu variantele sale (501)

B. Tipul *Enomaos* (502—509)

Variantele române (502) — Versiuni străine (503) — Basmele-tip cu variantele lor (506)

VIII. CICLUL *FATALITĂȚEI* (510—525)

A. Tipul *Moiră* (510—514)

Urșitoarele (510) — Zinele destinului în mitologia antică și modernă (511) — Rolul lor în poveștile populare (512)

B. Tipul *Nemesis* (514—525)

Variante române (514) — Concepțiunea populară a Norocului (515) — Versiuni străine (515) — Justiția divină și rolul ei în basme (517) — Basmele-tip și variantele lor (520)

IX. CICLUL *URIAȘILOR ȘI PITICILOR* (526—532)

Psihologia poporului privitoare la uriași (524) — Nomenclatura lor în limba română (526) — Caracteristica lor (527) — Uriași antropofagi (527) — Zmeii și rolul lor în 767

literatura populară (528) — Balaurii în poveștile române și balcanice (530) — Caracterul lor fundamental diferit de al zmeilor (530) — Piticii și caracterul lor (532)

X. CICLUL *OMULUI VITEAZ* (533—546)

A. Tipul *Orion* (533—539)

Variante române (533) — Origine animală sau semianimală (534) — Viteazul fără frică (535) — Versiuni străine (535) — Basmele-tip cu variantele lor (536)

B. Tipul *Hercule-Păcală* (539—546)

Variante române (539) — Versiuni străine (540) — Basmul-tip cu variantele sale (542)

Secțiunea a treia: Povești religioase (legende) (547—589)

Legendele și raportul lor cu miturile și cu basmele propriu-zise (547)

I. *DUMNEZEU* (548—564)

A. Tipul *Dorințelor* (548—556)

Variante române (548) — Călătoria divinității pe pământ (549) — Dorințele și varietatea lor (550) — Versiuni străine (551) — Legendele-tip și variantele lor (552)

B. Tipul *Talismanelor* (557—564)

Variante române (557) — Rolul lor în cărțile populare (557) — Versiuni străine (558) — Legendele-tip cu variantele lor (560)

II. *NECURATUL* (565—570)

Necuratul și rolul său în literatura populară (565) — Școala diabolică (566) — Necuratul ca mire (566) — Posesiuni demoniace (567) — Credința în strigoi (567) — Vampir și vircolac (568) — Rolul strigoiului în basme (569) — Variante române (569) — Versiuni străine (570)

III. *MOARTEA* (571—589)

Rolul morții în mitologia antică și modernă (571) — Moartea ridiculizată (572) — Versiuni paralele (573)

A. *Moartea ca cumătră* (575—581)

Variante române (575) — Versiuni străine (576) — Femeia superioară Necuratului (577) — Legenda-tip și variantele sale (578)

B. *Călătoria Morții* (581—589)

Caracteristica diferitelor versiuni (581) — Variante poetice române (582) — Versiuni în proză (584) — Circulațiunea și răspindirea legendei (584) — Versiuni balcanice (585) — Versiuni străine (586) — Legenda-tip cu variantele sale (588)

Secțiunea a patra: Povești glumețe (snoave) (590—610)

Snoavele și importanța lor literară (590) — Degenerarea basmelor în snoave (590) — Psyche (591) — Tovarăși năzdrăvani (592) — Arbore ceresc (592)

I CICLUL FETEI ISTEȚE (593—603)

Fecioara și femeia în poveștile populare (593) — Femeia neroadă (593) — Variante române (595) — Întrebări și răspunsuri istețe (595) — Versiuni străine (596) — Snoavele-tip și variantele lor (598)

II CICLUL LUI PĂCALĂ (604—610)

Un studiu mitologic asupra lui Păcală (604) — Păcală și nomenclatura italiană (605) — Episodul fluierului vrăjit (605) — Caracterul mitic al acestui talisman (606) — Păcală vinde arborelui vaca-i (606) — Forme străine (606) — Păcală se tocmește cu popa (607) — Versiuni paralele (608) — Raportul între Păcală și Pepelea (609) — Quiproquourile acestui din urmă (609)

A d a u s: FABULĂ ANIMALĂ (611—616)

Lipsa aproape totală a acestui gen în folclorul român și romanic (611) — O fabulă animală și variantele ei române (611) — Animale producătoare de aur (613) — Versiuni române (614) — Exemplu de poveste cumulativă (614) — Forme paralele (615) — Transportarea acestei povești de copă într-o carte religioasă (616)

Tabloul sinoptic al clasificării folclorice (617—623)

Bibliografia literaturii comparative (623—624)

Concluziune (625—626)

Adnotațiuni (627—657)

Indice folcloric (659—758)